

GORBEIA INGURUKO ETNO-IPUIN ETA ESAUNDAK II

JUAN MANUEL ETXEBARRIA AYESTA

iker - 32

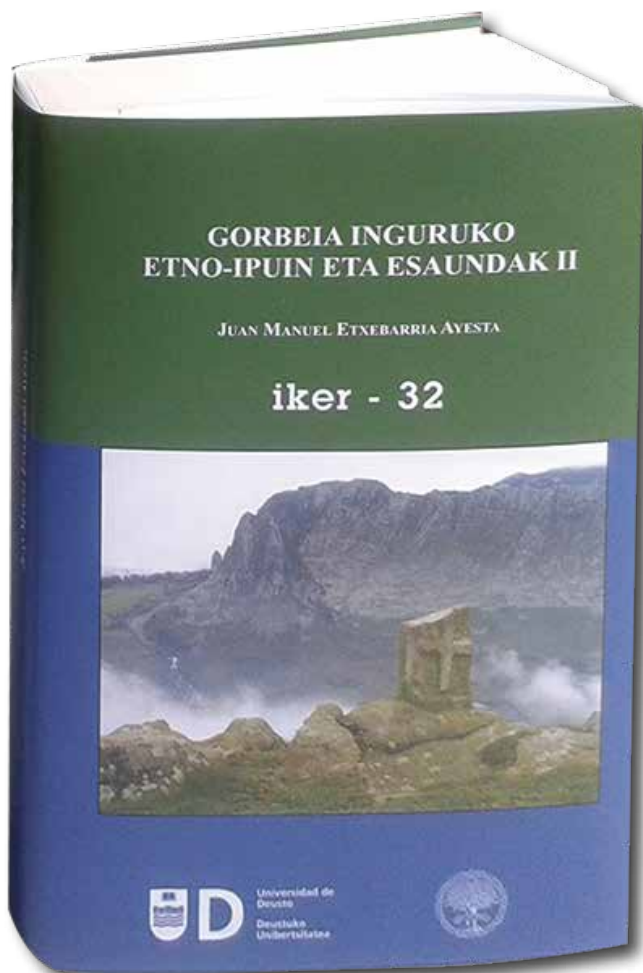

D

Universidad de
Deusto
Deustuko
Unibertsitatea

**GORBEIA
INGURUKO
ETNO-IPUIN
ETA ESAUNDAK II
EUSKALTZAINDIA
& DEUSTUKO
UNIBERTSITATEA**

Gorbeialdean gaur egunerarte egin den etno-linguistika iker-lanik luze, zabal, sakon eta zeatzena.

Egilea eta kurrikulum laburtua

Juan Manuel Etxebarria Ayesta

Euskal Filologian Doktoa.

D. Jose Miguel Barandiaranen Etnografiako "Bizkaiko Etniker" taldekidea.

Euskaltzaindiakoa

Deustuko Unibertsitateko irakasle emerittoa eta ikertzailea Euskal Filologian

BI-ko katedratiko oia Euskal izkuntza eta Literaturan.

Idazlea.

Barriemoileen erriak, zenbakia eta kontaketa kopurua

Zeberio + Orozko + Zeanuri + Dima + Lemoa + Bedia + Igorre + Arantzazu + Artea + Areatza + Otxandio + Ubide + Arakaldo + Arrankudiaga + Galdakao + Ugao + Zaratamo + Zollo + Baranbio + Laudio + Arrigorriaga (Buiagoiti) + San Miguel de Basauri + Bilbo (Malmasin Ertzean).

ERRIAK GUZTIRA	23
BARRIEMOILEAK GUZTIRA	102
MITO ETA ESAUNDEN ZENBAKIA: GUZTIRA	450
ZEBERIOKOAK:	164
ETNO-KONTAKETA	
GAINETIKOAK	286
ETNO-KONTAKETA	

LIBURUAREN ATALAK

*Itzaurrea

*Sarrera

- 1-. Etno-ipuina eta esaundak bertsiotz bietan (guztira 450)
- 2-. Iztegia eta esapideak
- 3-. Aurkibide tematiko zenbakitua
- 4-. Barriemoileak
- 5-. Bibliografia

*ERANSKINAK:

- 1-. Ento-ipuina eta esaunda guztien gaztelarazko laburpena
- 2-. Zeberioako euskeraren azterketa

LIBURUAREN ATALKAKO NONDIK NORAKOA

*SARRERA:

Bilketa lan etnografiko luze, sakon, zabal eta zeatz onek sarrera argigarri bat bear daukela dakust, beti be, irakurle zein ikerlearen lagungarri legez **etno-linguistika** bidean.

Istoria apur bat eginaz, bilketa lan au 1975ean asitakoa da. Urte orretan sartu ninduen Ander Manterolak On Jose Miguel Barandiaranen Etniker-Bizkaia taldean. Bileretako batean Gorbeialdean entzundako mito batzuk kontatu neutsazan Barandiarani eta euren balioa adierazi ondoren bilketa asteko aolkua emon eustan eta orduxean asi nintzen Gorbeialdeako mito

eta esaundak biltzen Zeberio neure erririk ara asita, Gorbeialdean jarraitzeko.

Orain aurkezten dodan liburu onek beste bat dauka aurretik, “*Gorbeia inguruko Etno-Ipuin eta Esaundak*” (Labayru Ikastegia & BBK. Bilbo, 1995) eta oraingo au, “Gorbeia inguruko Etno-Ipuin eta Esaundak II” (Euskaltzaindia & Deustuko Unibertsitatea), jarraipena litzake baina askoz luzeagoa eta zabalagoa. Zerean, 1995ean argitaratutako liburuan Gorbeia inguruko 10 erritako 50 barriemoile erabili nebazan, ia 200 etno-kontaktako bilduma osaturik.

Erriak, oraingoan, Gorbeia inguruko 23 erri arakatu dodaz eta 102 barriemoile erabili, guztira 450 etno-kontakteta bilduz. Gorbeia inguruan aztertutako erriak onexek dira: Zeberio, Ubide, Otxandio, Zeanuri, Areatza (Villaro), Artea, (Castillo-Elejabeitia) Arantzazu, Igorre, Dima, Lemoa, Bedia, Galdakao, Ugao (Miravalles), Zaratamo, Arrankudiaga, Laudio, Arrigorriaga, Bilbo, San Migel de Basauri, Arakaldo, Orozko, Baranbio, Zollo (gaur egun, Baranbio eta Zollo, urrenez urren Amurriok eta Arrankudiagak eurenganatu badabez be, oraintsurate erri autonomoak izan dira eta alaxe adierazten da lan onetan, esaterako, Zolloko euskera eta Arrankudiagakoa ez diralako bardinak, gaur egun erri bakarra izan arren).

1-. Etno-ipuin eta esaundak bertsio bietan (guztira 450)

Aurkibideko zerrendan, zenbaki bi agertuko dira. Leenengo barriemoilearena eta jarraian, bere etno-kontakteten kopuruarena.

Etno-Ipuin eta Esaunden korpus erraldoi au zutabe bitan aurkezten da. Ezkerrean, Etnotestu zeatza eta eskuman, bere Bertsio Etimologikoa obeto ulertzeko Gorbeialdean zein Euskalerrri osoan. Zeaztasun onek, balio bikoitza zaintzen dau. Batetik Etnografikoa eta bestetik Linguistikoa.

Transkribapenetan, zeaztasunera jo dot beti, etorkizunari eredu fidagarri bat emoteko, izan be, etnotestuen transkripzio oker guztiek

ondorio okerretara eroateko arriskua daukie-lako. Transkribapenetan, barriemoilearen berbak bakarrik agertzen dira eta batzuetan jostekile edo jostun-lana egin bear izan dot, zatika edo eta saltoka kontatutakoa josteko, baina beti be, erri-kontalariaren berbaikunea errespetatuz eta fonetismoak zeatz transkribatuz. Nire galderak ez dodaz transkribatu, baina erantzunak ikusita, argi dago aurrean nagoala.

Nire galdeketaren alorrari begira, oinarrian, On Jose Miguel Barandiaranen “*Guía para una encuesta etnográfica*” dago, baina On Jose Miguel Barandiaran berberaren aolkuari jarraituz, mito, esauda, ipuin eta bizikera zarreretara mugatu naz batez be, barriemoileen adinak ez daualako parkatzen. Erri-euskera jasotze au urgentzia andikoa da, bestela, “*verba volant...*” eta egin bear duguna da ...”scripta manent”, berandu izan baino leen.

Gai tematika dala-eta, etno-kontakteten zerrreda edo eta geroago datorren aurkibide tematikoa ikustea baino ez dago, alkarrizketetan zer gai erabili dodan jakiteko. (Mari Anbotokoa - Jentilak - Gizotsoa - Aduak - Laminak - Sorginak - Linderoak - Deabrua - Landareak - Arimak - Baragarriak - Animaliak - Erlijiosoak -

San Juanetakoak - Pasadizuak - Sexu-kutsukoak - Lapurrenak - Usadioak - Bidazti - ekintzak - Kantak - Ipuinak - Istoriak - Ume-kontuak - Pertsonaiak - Urregorria - Denbora - Gauargi). Era onetara, Enografia bilketa egin dot eta euskeraz danez, izkuntza jasoketa be bai. Biak ezkonduz: **Etno-Linguistika**. ortxe dago euskaldunon nortasuna, orrexek egin, egiten eta egingo gaitu euskaldun, nondik gatozenetik goazenerako bidean.

Emoitza oneek lortzeko be On Jose Miguel Barandiaranen aolkuak izan dodaz bitarteko. Au da, barriemoilea ondo aukeratu bear da, konfiantza-giro ona sortu eta galderak egiten jakin ebokazio-bidea erabiliz.

Zientzia-lanak serioa izan bear dau beti eta zeatzak. Zeaztasun onek, jakina, zailtasunak dakartz irakurtzerakoan eta orrexegatik eskeintzen da bertsio bitan. Alde batetik etnotestua, bertsio fonologikoan, aal danik eta zeaztuenean eta bestetik bertsio etimologikoan. (Bertsio etimologikoa, jakina, euskera biziaren etnotestua obeto ulertze-bidean ulertu bear da beste barik, gaur egungo arauak baino leenagora joaz. Esaterako “*ollo, tella, allegatu, engañatu, gaztaña...*”).

2-. Iztegia eta esapideak

Bertsio Etimologikoaz gain, etnotestuetatik ateratako esapide edo lokuzio eta guztizko iztegi luze bat eskeintzen da, etnotestuak irakurri aala obeto ulertzeko.

Aurreko liburuan zein onetan erabilitako metodologia, antzerakoa bada be, oraingoan zeaztu egin dot, iztegiaren sarreretan zein barruan. Aurreko liburuan etnotestu edo eta bertsio etimologikorik arako sarrera emon neutsan iztegiari, h-ren kasuan adibidez, baina oraingoan aal danik eta arautuena dagger, gaurko iztegi arautuetan errazago aurkitzeko kasuan kasuko itza. Izan be, etnotestu oneek, Bizkaia barruan, Gorbeia inguruko euskera-renak dira eta bertokoa ez danarentzat sano gatx egiten da etnotesturik arako itzok ulertzea. Metodologia one-gaz Euskalerrri osoak goza leike Gorbeia inguruko euskera ederra. Beraz, ez da iz-

tegi arautua, argi-bide edo uler-bideko iztegi lagungarria baino, orregatik, besteak beste, berba batzuk era bitara agertzen dira artikulua bitarteko. Sarrera-itzetan artikulua beren beregi jarri da, tokian tokiko etnotestuetan bere inflexio fonetiko-fonologikoak ikusteko. Iztegi onetako itz guztiak, jasotako etnotestuetakoak dira eta azalpenak be orkoxeak. Itz batzuk ezagunagoak izango dira, beste batzuk ezezagunagoak edo eta

zaarkituak, eta beste batzuk inoiz jaso bakoak. Azkenengook aberastu egingo dabe etorkizuneko euskal iztegia. Or dagoz jasota, artu, onartu eta erabiltzea neke etorkizuneko euskeraren aberasbidetan!

3-. Aurkibide tematiko zenbakitua

Aurkibide tematikoaren elburua auxe da: zenbakiari jarraituz gaia aurkitzea. Esaterako, Mari Anbotokoaren aipamena zenbaki oneitan egiten da: (MARI: 7.2 + 19.19 + 19.20 + 46.6 + 73.1 + 74.1 + 75.1 + 76.1 + 77.1 + 78.5 + 79.1 + 79.2 + 79.6 + 80.4 + 82.1 + 83.1 + 88.1 + 89.2 + 95.1 + 104.2 + 108.3 + 109.1 + 110.1 + 110.6 + 115.1 + 122.1). Eta orrela beste gai guztietan. Zelako aberastasuna!

4-. Barriemoileak

Asteko, barrimoileak ondo aukeratu bear dira eta euren fitxa ondo zeaztu: adin eta grabaketa datak ondo jarri. Nongoa dan, non bizi dan, nora aldatu dan (ezkontza, lana edo beste zeozergatik). Esaterako 25. barriemoilea, Zeanuriko Ipiñaburukoa zan jaiotzez, gero gaztaroan Orozkon egondakoa, gero Artea-Arratiako Seminarioan lanean eta azkenik Zeburioko Undurragara ezkondu eta an bizi il arte. Fitxako datu oneek lagungarri dira barriemoile onen euskeraren eraginak aztertzeke, batez be, dialektologia aldetik.

Barriemoile bakoitzak bere zenbakia daroa eta jarraian kontaketa bakoitzarena, au da, zenbat kontaketa arexen beste zenbaki. Oraingo liburuan, aurreko liburuko 50 barriemoileetatik 30 barriro agertzen dira baina etno-kontaketa barriekaz (leen zinta guztiak ez nebazalako guztiz transkribatu edo eta 1995eraz gero, barriemoileokaz alkarrizketa eta grabaketa geiago egin ditudalako) eta orrexegatik leengo liburuko barriemoileen etno-kontaketa barrien zenbakia aurrekoaren jarraipena da. (Esaterako aurreko liburuko leenengo barriemoilearen azken etno-kontaketa 1.14 izan zanez, oraingoan 1.15 zenbakitik jarraituko da). Barriemoile barrien kasuan, au da, 51tik gorakoen etno-kontaketak, 1-etik asiko dira. (Leenengo 50 barriemoileen zerrendan, jauziak agertuko dira zenbakietan, 20 barriemoileongandik ez dodalako etno-kontaketa barririk bildu, baina beste 30 barriemoileengandik bai, eta orrexegatik errespetatu dodaz aurreko liburuko zenbakiak.)

5- Bibliografia

Oinarri-oinarrizkoa bakarrik jarri da. Laburbilduz, On Jose Miguel Barandiaran jarraitu dot Etnografiarako eta Koldo Mitxelena Linguistikarako, biak be, zeaztasu bidean.

ERANSKINAK:

1- Etno-ipuin eta esaunda guztien gaztelerazko laburpena (Digitalean bakarrik)

Gaztelerazko laburpenak “*Consejo Superior de Investigaciones Científicas*”-eko Julio Camarena Laucirica-ren aolkuz egin dira. Alde batetik, euskera ez dakitenak be ezagutzeko altxor eder au eta bestetik, Euskal erritik kanpo be katalogatu aal izateko etno-ipuin eta esaundok

2- Zeberioko euskeraren azterketa

Dialektologia ikuspuntutik, eta etno-testuetan be ikusi daitekenez, Gorbeia inguruko errietan ez da euskera berbera egiten, eta erri baten barruan bertan ere ez. Ori olan bada be, eranskin lagungarri gisa, Zeberioko euskeraren azterketatxoa eskeintzen da, danean ez bada be, bereiztasunak bereiztasun, gauza askotan berdintsu jokatzen dalako Gorbeialdean.

JUAN MANUEL ETXEBARRIA AYESTA

**GORBEIA INGURUKO
ETNO-IPUIN ETA ESAUNDAK II**

IKER 32

2016

Argitalpen honen fitxa katalogafikoa eskuragarri duzu Euskaltzaindiaren Azkue Bibliotekako katalogoan:

www.euskaltzaindia.eus/azkue

La ficha catalográfica correspondiente a esta publicación está disponible en el catálogo de la biblioteca de la Real Academia de la Lengua Vasca:

www.euskaltzaindia.eus/azkue

Les données bibliographiques correspondant à cette publication sont disponibles sur le site de la Bibliothèque Azkue de l'Académie de la langue basque:

www.euskaltzaindia.eus/azkue

A catalog record for this publication is available from the Azkue Biblioteka, Royal Academy of the Basque Language:

www.euskaltzaindia.eus/azkue

Universidad de
Deusto
Deustuko
Unibertsitatea

Eskubide guztiak jabedunak dira. Ez da zilegi liburuki hau osorik edo zatika kopiazea, ez sistema informatikoekin beronen edukia biltzea, ez inongo sistema elektronikoko mekanikoz, fotokimikoz, magnetikoz, elektrooptikoz, fotokopiaz, erregistratuz edo beste bitartekoz berau transmititzea, aipamenetarako izan ezik, argitaratzailearen edo *copyright*aren jabearen alde aurreko eta idatzizko baimenik gabe.

Euskara batuan dauden atalen hizkuntza-orraketa: Euskaltzaindiaren Hizkuntza Kalitatearen Behatokia (HIZBEA).

Azaleko irudia: Itzina Kurtzeganetik (Felix Mugurutz).

© Juan Manuel Etxebarria Ayesta

© Euskaltzaindia / R.A.L.V. / A.L.B.

Plaza Barria, 5. 48005 BILBO

ISBN: 978-84-944512-2-5

Lege-Gordailua: BI-896-2016

Aurreinprimatzea: IKUR, S.A.

Muros de San Pedro n^o4 (lonja) – 48007 BILBO (Bizkaia)

Inprimatzea: IMPRESIÓN TECNIGRAF, S.L.L.

Pol. Erletxe Pabellón C1 n°. 25 – 48960 GALDAKAO (Bizkaia)

AURKIBIDEA

INDICE

INDEX

Agurrak (Euskaltzaindia-Deustuko Unibertsitatea)	XIX-XXI
Hitzaurrea	XXIII
Sarrera	XXV

GORBEIA INGURUKO ETNO-IPUIN ETA ESAUNDAK II

1. Etno-ipuin eta esaundak bertsio bietan	3
1.15. Perutxu, laminak eta abemariak	3
1.16. Pasiga edo pasigerak Zeberiotik	4
1.17. Jose Kintinoren txapela	6
1.18. Sexu kontuak	7
1.19. Begizkoa	15
1.20. Kaminoan gauez tragatutako piztiak	16
2.21. Saldaingo txakurra eta beste bertsio batzuk	20
a) Artzubiko txakurra	21
b) Ellakuriko txakurra	21
c) Gatzaietako txakurra (Abadiño)	22
2.22. Marianoren sinismena	23
2.23. Perue eta Marie kizkaotsean	24
2.24. Astoaren izenak	27
2.25. Ezkontza irabazi talo bategaitik	27
2.26. Ezkontzea galdu posporo bategaitik	30
2.27. Dotebako ezkontza	31
2.28. Gaeko bégiran edurrak urtu	32
2.29. Beste munduko argia Basatxikin	34
2.30. Pazkoazkoaz betetan herritik kanpora	35

2.31. Asto zuriari sententzia	36
2.32. Erlautza agirian	37
2.33. Hil eta gero be Ermigioren katxabotsa entzun	39
2.34. Génararen arimea argia dariola harona zerupean	41
2.35. Txarria hiltorduan paitar kopea iruntsi eta idunean lotu ..	46
2.36. Eskribiduten jakin ez eta kartak eskribidu	47
2.37. Laudioko Santa Luzia erromeria eguneko pasadizuak ...	51
2.38. Gerrako negarranpuluak	61
2.39. Azpitikoak	63
2.40. Estebangerra eskeko bildurgarria	65
2.41. Zemendikaria	66
2.42. Deabrua katu baltz itxuran	68
2.43. Gobadaginen Lamiñerrekana	71
2.44. “Undurraga” armari bila Chile-tik Zeberiora	76
2.45. Hitanoa abadeari Maiazpazkoetan	78
2.46. Uriola osteko errekarria	81
2.47. Erlea eta ardiaazienda urria	83
2.48. Zerura errekadu baragarria	85
2.49. Zeberio herriko kaminera luzea	86
2.50. Ilintia erremedio legez	89
2.51. Pastoreak Gorbeialdean: pastore- txabolak / txarrikortak / ganadu-hesiak	92
2.52. Lápikero zaharra hil ondorengo esaunda eta esaera.	98
2.53. Eskolasasi osteko azalpenak maisuari eta gainetikoak	100
2.54. Gartzelarik harako kartak etxera erderaz gerraostean	103
2.55. Urkiolako eleizako itaxur-urak itsaso ezberdinetara	104
2.56. Erbi-jana agindu eta katu-jana emon kinto-lagun iaun eta eritziari	107
3.4. Kukua Andramari martikoetan	109
3.5. Kukukumea txindorraren habian	112
3.6. Igeskea sugin ona	113
3.7. Sugeak esnea edan ganadu eta andreari	115
4.4. Taloak odola dariola Bariku Santuz	116
4.5. Ehun salgea	117
5.4. Unamuno Zeberioko Ugarten	118
5.5. Abade oilagor-kazaria	120
5.6. Árdurari itxaroten labaderoan	121
5.7. Zestopean egin lo urteak egin bezpera gauean	122
5.8. Zapateruari narrua kendu beharra	126
6.2. Ugarteko iturrien kontuak	127
7.2. Mari, Anboton eta Supelegorren	131
7.3. Kadaguako deabru-zubia	135

7.4. Kadaguako deabru-zubia eta San Jose	137
9.3. Arrizurietako kontuak	139
9.4. Laminak uxatzeko gatza bota surtera jausitako esneari ...	141
11.6. Gauza bera era bitara ulertu	142
11.7. Aho barrura begira frantsesa aditu ezinik eta ume-berbai- kunea	143
12.3. Bidekurtzeetako kiratsa	145
12.4. Zimentu-harripeko urregorria	146
13.3. Gerra osteko gorrotoak	148
15.4. Oiloa ostu ezin eta pagatu egin behar	151
19.13. Saguzarra, ogigaztaia eta basakatua	153
19.14. Emendatu ezineko astoa	154
19.15. Pepetxin astoak mutilduten	156
19.16. Pepetxinen makailoa	158
19.17. “Pikatea” edo oiloak hortzak	160
19.18. Zeberioganeko Amabirjinari promesak galernatik bizirik urteteagaitik	161
19.19. Anbotoko Señoreari parkeske errotaria	163
19.20. Anbotoko Señoreak txabologintzea galarazo Supelegor inguruan	167
20.5. Untzetabeko Arriandipean urregorria	169
21.5. Jentilek labeko ogi eta artoak ostu	171
22.2. Jentilkumea Santa Kurtzeko eskolara	171
24.3. Uriondoko pasadizuak andrazkoen hitanoan	172
24.4. Goruetako denuntzia	175
25.30. Mamarro edo mamu txikiak San Juan bezpera gauean ..	176
25.31. Supelegorreko astakume deabrua	180
25.32. Otxandioko zirrien pagua	181
25.33. Aduak adu pertsonaren destinoan	183
25.34. Otsin-iturriko ule-sugea	185
25.35. Ergoieneko lurpeko urregorriak: Undurragan eta Murgan	186
25.36. Itzinako lapur famatua eta herri-zekorra Supelegor zain- tzen	187
28.2. Sugearen buztanak burua galdu	189
28.3. Burlazar hasi eta benetan akabatu	190
28.4. Ezkurra eta kalabaza	192
33.3. Jentilak harri-bolaka mendirik mendi Orozkon	193
34.3. Supelegorreko saia, belea eta mirua	194
39.5. Beste munduko itxuran agertu gauean	196
42.3. Patakon lapur famatuaren azkena	198
42.4. Malmasineko gazteluaren errastu zaharrak	198
43.4. Urgoiti-Gallo-ko oilarra	199

43.5. Laminak Urgoiti-Gallo eta Puentelatorre inguruan	200
44.4. San Juanak Buiagoitin	200
44.5. Ezeukiak olgeta gitxi	201
44.6. Ekaitza uxatu bedeinkazinoakaz	202
44.7. Gabon gaueko ogi kuskurra	203
45.2. Puentelatorreko laminak (Usansolo-Galdakao)	203
46.5. Egiriñaoko saia arranotsean	205
46.6. Anbotoko Señorea Supelegorrera	206
46.7. Supelegorreko saiak	207
46.8. Pagomakurreko haginak	209
47.4. Gorbeia punta-puntako idarik eza	210
47.5. Alaba ezkongai	211
47.6. Maiatz luzeak eroan urdaiak	214
47.7. Kolasiñoko asto demoniñoa	215
47.8. Gabon-subiletan joan eta arimak urten	216
47.9. Bildotsa ostu ezin baina intentzinoa pekatu	224
47.10. Abogatuari kontsulta egiten joan eta hankaz gora bota ma- kilaz jota	225
47.11. Peruek Marieri ihes egin etxetik baina damaturik atzera etxera	226
47.12. Baltzolako suge deabrua	227
47.13. Lapurrak hamaseiko gorria ostu Urkiolan San Antonio egunez	229
47.14. Begizkoa eta bere inguruko usadioak	230
49.6. Udiarragako Andra Mariaren kofradi-eguneko abestia (Ugao- Miravalles)	231
49.7. Haritz azpian batzartu ganadu-barrutiak banatzeko (Ugaon)	232
50.4. Zeberio izenaren herri-jatorriaz	233
51.1. Azalaria eta barakarroa	234
51.2. Harria Lekandako haitzaren kontra	236
51.3. Natibete egunez laminak gauzeztandu	237
51.4. La palanca hasta la Salamanca	238
51.5. Otsoa eta azagarikumea Mandoiapean	240
51.6. Txahal-zekor diru baliobakoa	241
51.7. Pastore askoren ardiak otsoak jan	242
52.1. Monagillotzari itxi	244
52.2. Pariseko txakurraren kaskia	246
52.3. Maixuaren erdal berben interpretea	246
52.4. Txubelaxuak eta lagartoak Zeberioztarren ezizenak	247
52.5. Haltza eta pagoa ebagiteko tertzioa	249
52.6. Jakoba deabruak harturik	249
52.7. Guzuz txapelketan Anpuero nagusi	253

52.8. Kaltzontzillu bako gizona	255
52.9. Elorriako “Txakarra” Ereñotzan	256
53.1. Mugarri-linderoak	261
53.2. Arlanpeko atsoa labesuginen	262
53.3. Barazar ganeko kaminerua	264
53.4. Ubideko linderotik aurrera erderaz	265
54.1. Eskolako lehenengo erantzuna	266
54.2. Mugarri boskotxa	267
54.3. Albokearen adarrak	268
54.4. Mandazaina eta albokaria Parisen	269
55.1. Soinujotea pekatu	270
55.2. Sastegiko baltseoa	271
56.1. Laminak hondatu esne irakinagaz	272
56.2. Txarkiris konbertiris in biniris	275
57.1. Untzetabeko jentilen harri-bolak	277
57.2. Artzubiko trakurrarena	279
57.3. Gezaleko Bãñutze itsugedarrez	280
57.4. “Txisperua” Deogracias Zeberioگانeko	282
57.5. Pagoa misterio handiko arbolea	288
57.6. Oilalurrak eta (h)erribasoa	289
58.1. Astoa kanpaiotsean Uriondon	290
58.2. Zekenaren arbi-ereitzea	292
58.3. Mirua eta suge-jatea	293
58.4. Asto zahar gauzeztandua	295
58.5. Beste mundukoak Larraganen gauze	296
58.6. Herodes eroan eta Pilatos ekarri	299
59.1. Astoa lotzeako horma-arandelea	300
59.2. Mutil zuziduna asto gainean	301
59.3. Eleizagintza eta jentilak	303
59.4. Zeberioگانo kanpaiotsak	305
59.5. Sorginak bidekurtzeetan agertu	310
59.6. Eleizakoak edo biatikoa eta heriotza aurreko pasadizu bi	314
59.7. Bendizino-usadioak	317
59.8. Elizaren doktrina estuak eskrupulu ugari sortu abade zein eliztar artean	322
59.9. Beleak argitu errotara bidea neskatoari	326
59.10. Begian txindorra eta eperdian zaldarra	327
59.11. Bateo eguneko abadearen haserrea	328
60.1. Zeberioگانeko idiaren untzejoa	330
60.2. Baragarrien arteko exagerazioak	331
60.3. Zeberioگانo sorginak	335
60.4. Olabarriko zubipeko laminak	336

60.5. Malestudiante Zeberioztarra	337
60.6. Erratokiko Kruz-en antejuak	340
60.7. Zubibarriko errotak	341
61.1. Sugeak esnea edan ardiari	343
61.2. Sugea besoan biribildu	343
61.3. Sugea txoriari tiraka adikuneagaz	344
61.4. Itzinako atso-agureak	344
61.5. Mendigane-ko mutil burrukak	346
61.6. Zeberioko elia Arrabako Landara	346
62.1. Pazkoa egunean zuziak Malmasin ganean	347
62.2. San Juanetako kantuak	347
62.3. Laminak eta sorginak polboreak galdu	348
62.4. Sugeak esnea edan behiari	349
62.5. Begizkoari eta maskarari bildurra	349
62.6. Buiagoititik Basaurira esne-saltzen astoagaz	350
63.1. Bilboko lindero-kontuak	350
63.2. Tabakorria erein Larraskitun	351
63.3. Behar askok kontu gitxi	351
64.1. Soloak bedeinkatu San Juanetan	352
64.2. Abadeak soloak bedeinkatzen	353
65.1. Laminak Kákatzaren baserrian	353
65.2. Petralandako sorginak	354
65.3. Lamiñarrietako laminak	354
65.4. Txakurzuloko txakurra	355
65.5. Jentiletxea Isasin	355
65.6. Sorgina katu feturan	356
65.7. Martikakatsu (zozomikotea)	356
66.1. Baranbioko baserriko bizimodua	357
66.2. Baranbioko jaiak	361
66.3. Sorginak Baranbion	363
67.1. Baranbioko euskera	364
68.1. Eskoledadeko bizimodua	365
69.1. Etxeko beharlekuak eta jatorduak	368
70.1. Sentzain joan eta bertara ezkondu	371
71.1. San Martinen hamabi egiak deabruari eta Zeberioko bertso- -katak	372
71.2. Frantzia Korteko erromantzea	385
71.3. Santa ageda bertso-koplak: bizitza eta agurrak	388
71.4. Balentin de Berriotxoari bertsoak	411
71.5. Lapur famatuaren bertso barriak	417
72.1. Panderojoten trikitixari zein albokari	423
73.1. Anbotoko Señorea Supelegorren	426

73.2. Itzinako atso-agureak eta eguerdia	426
73.3. Sugeak ganaduari esnea edan	427
73.4. Untzetako jentil-bedarrak	427
73.5. Itzinako saiak eta beleak	429
73.6. San Juanetako usadioak	430
73.7. Bildurra lapur	431
74.1. Anbotoko Señorea Anbototik Dimatxetarantz	432
74.2. Samartinek ahuntz-errebañua bikoiztu	433
74.3. Sugeak esnea edan ganaduei zein andreari	434
74.4. Ardi zein ahuntz esne eta gaztaigintzaz	435
74.5. Arratiako kapadoreak konpetentzian	438
74.6. Upoko San Segismundok berbaltua kendu	440
74.7. San Juanetako usadioak	440
75.1. Anbotoko Señorea Anbototik Supelegorrera	441
75.2. Laminak Lamiñategiko kobazuloan	441
75.3. Neskea plageak eroan eta laminatu	442
75.4. Baltseoa pekatu	445
75.5. Hiru neska berbartudunak	447
75.6. Lexia garbikuzirako	447
75.7. Muskerrari bildurra	448
76.1. Anbotoko Señorea Atxulotik Supelegorrera	449
76.2. Laminak akabatu esne irakin bidez	450
76.3. Arlanpeko atsoa labesuginen	450
76.4. Lapur-tranpak argi urten	451
76.5. Jentilak indartsuak besteko buruarinak	453
77.1. Mari-Pétralanda Mairulegorretan	454
77.2. Ellakuriko txakurra	457
77.3. Lexia arte-egur errearen hautsagaz	459
78.1. Untzetako harri-bolak	461
78.2. Jentilkumea	462
78.3. Arriandi(aga)ko urregoria	462
78.4. Laminak Untzetabepen	463
78.5. Mari Anbotokoa Untzetabetik	464
78.6. Begizkoarena	464
78.7. Zaintiratua	466
78.8. San Juanetan biluzik kardulatzak surtera	467
78.9. Arto ereitzako maldizioaren ondorioa	468
78.10. Sugeak esnea edan ganaduari Bertsutenen	469
78.11. Inpernuko deabrua baino atso txarragoa	470
79.1. Mari, ikusi, Anbototik Supelegorrera harona	471
79.2. Mari Anbotokoak neb(e)a	472
79.3. Jentilak Untzetapikun	472

79.4. Sugeak ardi-esnea edan Arraban	473
79.5. Lapurzulon idi-narru bete urregorri	474
79.6. Anbotoko Señoreari maldizioa bota	474
79.7. Arimak agertu zorrak kitutu arte	475
80.1. Untzetapikuko harri-bolak	475
80.2. Jentilzuloko jentilak neskatoa bahitu	477
80.3. Jentilzulora Maiortuko parterea	477
80.4. Anbotoko andrea Anbototik Gorbeiaara haronakoan	479
80.5. Jentilak Laudion baserritarren egunean	479
81.1. Itzinako bizimodu gogorrean mito-esaundarik ez	480
81.2. Sugeak esnea edan behiari eta txerriak ardiari	481
81.3. Lapurzulo inguruko arrañoak, saiak eta belak	482
81.4. Orientazio bideak eta animaliak	483
81.5. Otso-batidak Gorbeialdean	484
81.6. Arimak jagoten Olarten (Orozkon)	485
82.1. Anbotoko Señorea, Anbototik Pagasarrira	486
82.2. “Lagarto” Zeberioztarren izenburle moderna	486
82.3. Inori agindua norberak egin behar	488
83.1. Anbotoko Señorea Arrabatik	489
83.2. Lamiñategietako laminak	489
83.3. Saiak, arraiak, beleak	490
83.4. Egiriñaoko ermitako funtzinoak	491
83.5. Ardi-errebainuaren “nortasun-agiriak”	492
84.1. Sugea ganaduari esnea edaten	495
84.2. Sugea txistuka esnea eske	496
84.3. Parte txarrekoak Baltzola ganean	497
84.4. Arimak urten bidera	497
84.5. Inizitua eta hodeia uxatzeko erritua	498
84.6. Bele, sai eta arranoen jakituria haragi-jatean	498
84.7. Otso- ehiza edo batida Egiriñaon	500
84.8. Patakon lapurra Bediako Barrankutik	501
84.9. Guzur txapelketako irabazlea	502
85.1. Pastoretza kontuz eta kantuz	503
85.2. Saiak zortzi kilometroko usaina	507
85.3. Otso-ehiza Ubide ganean	508
85.4. Lapurzulo Saldropon (Gorbeipean)	509
85.5. Sakamantekasa	509
85.6. Trápero-ren pasadizuak	510
85.7. Fraile legoa gaztai-eskean Ubidetik	512
86.1. Baltseo-dantza galarazo Ubiden	513
86.2. Villarreal esan eta millaerreal ulertu	514
86.3. Sexu harremana kobratu eta frakasatu	514

86.4. Kuba-ra joan zen abadea	515
87.1. Otxandioko bizitza eta Santa Mañeak	516
87.2. Ur bako etxeko garbi-ikuzia	517
87.3. Negua Otxandion	518
88.1. Anbotoko Señorea eta jentilak Diman	518
88.2. Patakon lotsa-galdua	519
88.3. Maletxoreak Igorre eta Diman	519
88.4. Dima herriaren mugarri mitikoak	521
88.5. Haltza eta pagoa botateko hazeguna	522
88.6. Makerea erosi eta ordotsak urten	523
88.7. Bargastak kapatu barik kobratu	524
88.8. Hamabost misterioiko errosarioa penitentzian	526
88.9. San Blasetaiko baltseoan zarta txanketan	526
89.1. J.M. Barandiaran entzuten beren berez	527
89.2. Anbotoko Señorea Otxandiotik zehar	528
89.3. Begitxarra bota	529
89.4. Otxandioko errementariak	529
89.5. Sugeak esnea edan behiari gozo-gozo	531
89.6. Baltseoa lehenengokoz Zeanurin	531
89.7. Santa Mañeak, limonada eta abestiak	532
90.1. Otxandio eta Aramaioko mugarría	533
90.2. Txakurraren ume kanta	535
90.3. Ezkonduaren astea	535
90.4. Otxandio: Astikurutzeko neberea (edur-zuloa)	535
91.1. Okila pago faltan porruan habiaginen	538
91.2. Basaurde makeraren haginots haserrea	539
91.3. Satorjoa zaranpean	541
91.4. Tronkaleko aita- seme biren sekretoá	541
91.5. Gerrea eta ebakuazinoa	542
91.6. Kukua eta txamilotxa	543
91.7. Laino guztien gainetik eta sasi guztien azpitik	545
91.8. Aita Patxi pasionistea Zeberiotik	546
92.1. Laminak Jentilzulotik Anbotora	547
93.1. Itargiko gizon kondematua	548
93.2. Begizkoa bota neuri txikerretan	549
93.3. Sorgin-landa Gezaleko Olalden	550
93.4. Errotak prezintatu	551
93.5. Inizituaren kontrako erremedioak	551
94.1. Zemendi beharrak eta geroakoak	552
95.1. Anbotoko Señorea Untzetaben	554
95.2. Jentilen hondamendia Untzetapikun	555
95.3. Begizkoa txarri-gauzari	556

96.1. Jentilen Itzinako harrizarra Arantzazuko hartzubiari deusala	557
97.1. Gorbeiako ermitari berriari buruzko bertsoak	559
98.1. Musker demoninoa	561
98.2. Biborak behiari esnea edan eta gaitza sartu	562
98.3. San Juanetako kontu eta kantuak Larikaon	563
99.1. Arlanpeko atsoak labea isiotu	564
99.2. Ermitako santuak urten bidera gautuz gero	566
99.3. San Juan Aretxa inontzagaz ebagi	567
99.4. Lemoako Zubieta zubi zaharrear gertatutako ezbeharra ..	567
100.1. Txerriak esnea edan behiari	568
100.2. Gari-beharrak San Miguel de Basaurin	568
100.3. Finagako ermita zaharra eta santua	569
100.4. San Miguel de Basauri elizate edo anteiglesiaz	570
100.5. Sugea eta behiaren topalekua landa-okeluan	571
101.1. Untzetapikuko Jentil-bolak	571
101.2. Arakaldoko parrokidun abadea herria zaintzen gerra garaian	572
101.3. Txepetxaren mantzinkeria txindorrak konpondu	573
101.4. Kukutze mendiko kontua	573
102.1. Arimen bildurra gauzez	574
102.2. Gariaren azkena Arakaldon	574
102.3. Sugeak esnea edan behiari Artziniegako landan	575
102.4. Errotak itxi eta uztaren parte bat kendu gerra edo gerrostean	576
103.1. San Juanetako erramu bedeinkatua Arakaldon	576
103.2. Labesua eta labigarra Arakaldon	577
104.1. Austegiarmen-eko harrizzarpeko Erromanuen urregorria	578
104.2. Anbotoko Señorea su-bola baten itxuran zuzian inizitua lez	579
105.1. Laminarrietako zubia eta laminak	579
105.2. Kopla eta bertsoak	580
106.1. Zezenak Salamankatik Bilboko zezen plazara oinez ...	583
106.2. Ilargi betean Amabirjinaren geriza	584
106.3. Begizkoa umeari agertu jaiokeran	585
106.4. San Juanetako ilintxia soloak bedeinkatzeko	585
106.5. Ikatz-egostea Zollon	586
106.6. Bel(e)ak eta saiak ganadua jaten	587
106.7. Txepetxa eta kukua	588
106.8. Abade kazari edo ehiztaria	588
106.9. Gabon gaueko ogia txakur-katuen amorrua kentzeko ...	589
106.10. Semeak aita asilora apurrin	589
106.11. Zolloko abestia	590
107.1. Hiru eguneko ezteguak Uriondon	590
107.2. Urdaibaiko Jentila	592

107.3. Sorginak Motrollutik Dantzalekura	593
108.1. Ellakuriko txakurra	593
108.2. Gauetako kateotsa	594
108.3. Anbotoko Señorea haitzik haitz.	595
108.4. Begizkoa jaio eta gero	595
108.5. Josafateko Landea	595
108.6. Oigaztaiari bildurra	596
108.7. Saiak, beleak eta ganadua	596
108.8. San Juanak Ellakurin	596
108.9. Karobiak Lamindao aldean	597
108.10. San Blas ermitako erromerian baltseo-dantza galarazo .	598
108.11. Semeak aita asilora	598
108.12. Garia Ellakurin	598
109.1. Mari Anbotokoa jaramoten saiak eta beleak Supelegorren ..	600
109.2. Aspezar kobazuloko pastoreen potxingo-iturria	601
109.3. Laminak eta sorginak Villaron	602
109.4. San Juan bezpera gaua Gorbeiaiko kurutzean	603
109.5. “Bonba jausitako lekua” Itzina ondoan	603
109.6. “Kaka Villaro” ezizenaren jatorriaz.	605
110.1. Anbotoko Señorea Anboton eta Gorbeian hiru urtez ..	606
110.2. Jentilzubi-ko Jentilak	607
110.3. Dimako kanpaia mundukorik onena	607
110.4. Dimako sugetzarra	608
110.5. Kea galantagana joaten dona	608
110.6. Anbotoko Señorea eta laminak Baltzolan	609
111.1. Arguiako Sagarduytar emaztearen sendiari eginiko bertsoak	611
111.2. Zeberioiko Ayestatar aita eta osabei eginiko bertsoak ...	615
111.3. Santa Agedaren bertsoak eta agurrak	616
112.1. Arimak eta begizkoa	629
112.2. Sugea esne-edaten behiari errapera	630
112.3. Gariaren ereitza eta jarraipen berezia Arguiian	630
112.4. San Juanak Arguiian	631
112.5. Ganadu ermandadea Arguiian	632
112.6. Idi ondo heziak buztarrirako	632
113.1. “Sasi guztien gainetik eta laino guztien azpitik”	634
113.2. Kurtzebarriko gurutzea Albitzuko kurtzeroan sorginak- -eta uxatzeko	635
114.1. Gizotsoa Lamindaoko Aginaotik Zeanuriko Armolan- dira erasoz eraso	635
115.1. Anbotoko Señorea Anbototik Atso-Agureetara joan-eto- rrian hamabostero	636
115.2. Laminak Lamiñategietako kobazuloan (Uribe-Zeanuri) .	637

115.3. Gizotsoak Atxerdi-ko andreari maslekuko esnea edan eta bularrak kendu	638
115.4. Oiloari ipurdian gatza emon arrautza egiteko	639
115.5. Gabon gaueko ogi bedeinkatua jan txakur amorratuaren erremedio legez	640
115.6. Ahuntz-narrua eskegita kortan karbunkoaren kontrako erremedio lez	640
115.7. Guztiz hil baino lehenago entierrua egiteko esan	641
115.8. Josafat-en Landako kontu-hartzeak	642
115.9. Ardi-arran motak eta ardi-auskularia	643
115.10. Esnea surtara jausi ezkeroko gatza bota behiak lasiertuna hartu ez egiteko	644
115.11. Ellakuriko txakurra Iturrizagara joan-etorrian	645
115.12. Animalia bakoitzaren zelo edo araldi izenak	645
115.13. Dantzan, baltseoa galarazo San Lontzoatan Zeanurin ..	646
116.1. Hiru ahodun txahala jaio Zeberion	647
117.1. Orbelak airez aire abestian Mari Birjina orrazten Aldamin-errekan	648
118.1. Zeanuriko Uribeko Diputazio-eskola barriari bertsoak ..	649
119.1. Gauargi bildurgarria agertu Orozkoko Gallartu-ra bidean gauez	650
120.1. Aibelabe gaineko gauerdiko argi azul indartsua: intzentsoa	651
120.2. Laminak agertu ez egiteko gatza bota surtara jausitako esnari	652
120.3. Gaueko argiak Aibelabepean Beresia eta Elexartza bitartean	653
121.1. San Martinen hamabi egiak Alonsotegin	653
121.2. Parte txarrekoak kajatik urten eta beharra eske Aspurun ..	656
122.1. Anbotoko Señorea eta deabrua	657
122.2. Laminak bidekurutzeetan	658
122.3. Gauezko arima fraidez jantzita	659
122.4. Otsoak andreari umea eroan edurtzatik Otxandio aldean ..	660
122.5. Juaniko txistularia kondenaturik	660
122.6. Lapurrak uxatu gizon batek purgatoririoko arimak lagun ..	662
122.7. Hamalau tripako gizona	663
122.8. Juan Soldadu	668
122.9. Penitentearena: hankak kateatuta eguzkia sartzen dan lekuraino	675
2. Indice y resumen de mitos y leyendas de gorbeialdea / aurki- bidea eta laburpena gazteleraz	681

3. Hiztegia eta esapideak	783
4. Aurkibide tematikoa	825
5. Berriemaileak	827
6. Bibliografia	843

ERANSKINA: ZEBERIOKO EUSKARAREN AZTERKETA

1. Zeberioko euskararen bokalismoa	849
2. Zeberioko euskararen kontsonantismoa	861
3. Azentua ezaugarri bereizlea homonimoetan	880
***Nota bibliografikoak	886
4. Taula fonetiko-fonologikoa	890
5. Herri-euskaratik euskara batura	891

AGURRA

Andres Urrutia,
Euskaltzainburua

Badator oraingoan *Gorbeia inguruko etno-ipuin eta esaundak II* liburua, Juan Manuel Etxebarria, Deustuko Unibertsitateko irakasle emerituaren eta euskaltzain urgazlearen eskutik.

Hainbatez, egilearen esku trebe eta dotoreak eramaten gaitu, beste behin ere, Gorbeia inguruko etnotestuetara. Ezaguna genuen lan honen lehen zatia, 1995. urtean Labayru Ikastegiak argitaratua. Hura osotzen eta oro biltzen saiatu da Juan Manuel Etxebarria eta begi-bistakoa da helburua lortu duela, modu bikain eta esanguratsu baten bidez.

Sarri askotan ahantzi eta alboratzen da euskal letretan etnolinguistikaren ekarpena. Aldi moderno honetan, hain zuzen ere, berehalako erabilgarritasuna duten horien eskizma etengabe aritzen garenean, maiz izaten dugu nondik gatozen eta zerk osatzen duen gure izate kolektiboa bazter uzteko gogoia.

Horiek biltzea eta erakustea betidanik izan da Juan Manuel Etxebarriaren arduetariko bat. Ipuinak, istorioak, gertaerak, gertalixkiak... batez ere Gorbeia ingurukoak, eroapenez eta jakituriaz bilbatu, sailkatu eta argitaratu ditu.

Norbaitek galde dezake ea lan hau zertarako den baliagarri. Erantzuna tankera bikoitzekoa da: batetik, euskararen nondik norakoak, zehatz-mehatz gozatzeko eta belaunaldiz belaunaldiko tradizioaren katebegiak bermatzeko; bestetik, zin-zinezko corpusak sortzeko, geroko lan eta ikerketa arloetan oinarri sendoak jarriko dituztenak.

Hartara, herriaren ahotik aritu da jasotzaile Etxebarria irakaslea; hartzailak, gu guztiok, hortxe daukagulako azal eta mami, herri jakintzaren zati berebizikoa. Horrexegatik gatoz eskurik esku bi erakunde akademiko, liburu hau argitaratzeko orduan. Izan ere, Deustuko Unibertsitateak eta Euskaltzaindiak aspalditik ondu duten elkarlanaren emaitza da liburu hau, gogorrenean ere, bestelakoak ekarriko dituena.

Frututik ageri da arbola, obretarik gizona, hala dio esaera zaharrak. Juan Manuel Etxebarriak, aldiz, ezin hobeto frogatu du, frogatzen du aldi oro, eta oraingo honetan ere, esamolde horren funtsa.

Bihoazkio gure zorionak eta goresmenak!

AGURRA

José Antonio Rodríguez Ranz,
Deustuko Unibertsitateko Erakunde Harremanetarako errektoreordea

Juan Manuel Etxebarriaren liburu honetan hitz batzuk idazteko aukera izateak ilusio berezia egin dit. Eta ez nabil zurikerietan edo laudorio hutsaletan. Ez dira urte asko Manu ezagutu nuela Deustuko Unibertsitateko Bilboko campusean –ordurarte Donostiako campusean izan nuen nik habia–. Irakasle unibertsitario oso bat deskubritu nuen, pertsona oso bat deskubritu nuen. Irakasle unibertsitarioa, lehenik eta behin, ikasleei emana, ikasleak baitziren bere jomuga eta kezka: ikasleekin arduratuta, ikasleengandik gertu, ikasleen onura beti gogoan. Eta irakasle on eta maitatua izateaz gain, ikertzaile beti fin, liburu honek ondo asko erakusten duen moduan. Eta ikertzeko ez ezik, sortutako ezagutza hori gizarteratzeko konprometitua ere bai, hori baita ikerketa baten azken helburua: gizarteari eskaintzea, gizarateak barneratzea, gizaratean eragitea. Bere apaltasunean Manuk unibertsitatea irudikatzen du, unibertsitatearen hiru misioak bere baitan biltzen baititu: ikasleen formazioan bidelagun izan, ezagutza berria sortu, sortutako ezagutza gizarteratu.

Eta egileari zor zaion justiziazko aipamena egin ondoren, gogoeta txiki bat galdera baten harian: zein da egun euskarak duen erronka nagusia? Mila pertsona, mila iritzi. Hona nirea: mundu globalizatu honetan bere tokia izatea; hizkuntz aniztasunaren garaian bere tokia izatea; hizkuntza txikia izanik, hizkuntza nagusien ur handitan, ez bakarrik bizirik irautea, berezko tokia izatea ere bai. Horrek inplikazio ugari baititu: estatus legala, erabilera bultzatzea, teknologia berrietara egokitzea, pertsonen hizkuntza behar berriak asetzeko gai izatea eta abar eta abar. Eta horiek badira erronkak, zertara dator *Gorbeia inguruko etno-ipuina eta esaundak?*, galde lezake norbaitek.

Historialari naizenez, historialari moduan erantzungo dut. Badira bi esaldi izugarri gustuko ditudanak: *izan ginelako gara, garelako izango dira,*

eta, *katea ez da eten*. Ez dugu atzera begiratzen gauzak jakiteko soilik, ez gara erudizioaz ari; gutaz ari gara, gure iraganaz ari gara, gure izate kolektiboaz ari gara. *Bihotza taupaka, memoria bizirik*. Claim horretan laburtu liteke guztia. Eta *Gorbeia inguruko etno-ipuin eta esaundak* memoria bizia da, Gorbeialdeko memoria bizia, hizkuntza, ohiturak eta mundu ikuskera oso bat biltzen dituen memoria bizia, gaurko erronkei aurre egiteko ezinbesteko dugun memoria bizia.

Bihotza taupaka, memoria bizirik. Bejondeizula, lankide!, bejondeizula, lagun!

HITZAURREA

Juan Manuel Etxebarria Ayesta,

Hizkuntza bizitzaren ispilu denez, herri baten bizitza, gure kasuan Euskal Herriarena, euskararen islatuta agertzen zaigu historiaren joanean zeozer galdu arren bidean. Heraclito filosofoak esandako *panta rei* esamoldearen bidetik, euskal kultura ere aldatuz etorri da eta joan ere egingo da, baina, urteak joan urteak etorri, euskaldun izaten jarraitzen dugu euskaldun egiten gaituen hainbat elementu daukagulako belaunaldiz belaunaldi iraun dutenak.

Mundu modernoan abiada handian doa aurrera eta Euskal Herriko kultura ere abiada horren eraginpean bizi da globalizazioa bitarteko delarik.

Nora goazen argi ez badugu ere, gutxienez, nondik gatozen jakin behar genuke eta zerk egin gaituen euskaldun, gaur eta etorkizunean ere euskaldun izaten jarrai dezagun.

Ikerketa etnolinguistiko honekin Gorbeia inguruko gure izaeraren oinarrietara jo nahi izan da, adineko berriemaileengandik zuzenean jasotzeko eurak bizi izan zuten kultura.

Aurrekoen kultura-ekintza asko etnografia bihurtu zaigu eta garaiz jasotzen ez badugu, betiko galduko da. Baina, zorionez, honelako ikerlanen bidez, herririk hara jaso duguna herriari eman diezaiokegu, egokitu eta etorkizunean bizirik iraun dezan gure betiko euskarak. Herria da euskararen iturria eta ura dariola daragoio euskaldunok edateko.

Etnografia mailako ikerketa honetan hizkuntza ere hor dago islaturik, biak batera bizi direlako. Bata galtzen bada bestea ere bai. Baina, kontuz, etnografia bihurtu zaiguna galtzeak ez dakar derrigorrean hizkuntza galdu beharra. Hizkuntza egokitu daiteke eta etorkizunera bideratu besterik ezean translazio

semantiko bidez. Esaterako, gure baserrietan irina eralki egiten zen bahe bidez *azpiran*. Gaur egun galdu dugu ekintza hori, baina, *eralki* aditza erabil daiteke beste testuinguru batzuetan eta horrela iraunarazi etorkizunean.

Gehiago oraindik, etnolinguistika bilketa honetan, inongo hiztegitan jaso ez diren hitz, esamolde, esaera etab. agertzen dira eta ekarri interesgarria da hori etorkizuneko hiztegiak aberasteko.

Herriko esaera batek hauxe dio: “*gurasoak dena zor semeari*”, bada guk, gaurkook zor diogu etorkizunari aurrekoengandik hartu duguna. Aiko hemen, bada, zehatz jasota Bizkaiko Gorbeia inguruan gure aurrekoengandiko altxor etnolinguistiko eder hau, etorkizunera bideratzeko euskal kulturaren aberasbidean. Hala biz.

Itsasoan handi ura
basoan ugari zura,
euskaldun izan, euskaraz bizi
zainduaz euskal kultura.

SARRERA

Bilketa lan etnografiko luze, sakon, zabal eta zehatz honek sarrera argigarri bat behar duela dakusat, betiere, irakurle zein ikerlearen lagungarri legez etnolinguistika bidean.

Historia apur bat eginaz, bilketa lan hau 1975ean hasitakoa da. Urte horretan sartu ninduen Ander Manterolak On Jose Miguel Barandiaranen Etniker-Bizkaia taldean eta orduantxe hasi nintzen Gorbeialdeako mito eta esaundak biltzen Zeberio neure herririk hara hasita, Gorbeialdean jarraitzeko.

Orain aurkezten dudan nire lan honek beste bat dauka aurretik, *Gorbeia inguruko Etno-Ipuin eta Esaundak* (Labayru Ikastegia & BBK. Bilbo, 1995) eta oraingo hau jarraipena litzateke baina askoz luzeagoa eta zabalagoa. Zerean, 1995ean argitaratutako liburuan Gorbeialdeako 10 herritako 50 informatzaile erabili nituen, ia 200 kontaktetako bilduma osaturik. Oraingoan, Gorbeialdea eta inguruko 23 herritako 102 berriemaile erabili ditut, guztira 450 etno-kontakteta bilduz. Gorbeia inguruan aztertutako herriak hauexek dira: Zeberio, Ubide, Otxandio, Zeanuri, Areatza (Villaro), Arteaga (Castillo-Elejabeitia) Arantzazu, Igorre, Dima, Lemoa, Bedia, Galdakao, Ugao (Miravalles), Zaratamo, Arrankudiaga, Audio, Arrigorriaga, Bilbo, Basauri, Arakaldo, Orozko, Baranbio, Zollo (gaur egun, Baranbio eta Zollo, hurrenez hurren Amurriok eta Arrankudiagak eurenganatu badituzte ere, oraintsura arte herri autonomoak izan dira eta halaxe adierazten da lan honetan, esaterako, Zolloko euskara eta Arrankudiagakoa ez baitira berdinak, gaur egun herri bakarra izan arren).

Informatzaile bakoitzak bere zenbakia daroa eta jarraian kontakteta bakoitzarena, hots, zenbat kontakteta harexen beste zenbaki. Oraingo liburuan aurreko liburuko informatzaile batzuk berriro agertzen dira, baina kontakteta berriekin (lehen zinta guztiak ez bainituen guztiz transkribatu edota 1995az gero informatzaileokin elkarrizketa eta grabaketa gehiago egin baititut) eta horrexegatik, lehengo informatzaileen kontakteta berrien zenbakia, aurrekoaren jarraipenekoa litzateke. (Esaterako, aurreko liburuko lehen berriemailearen

azken kontaketa 1.14 izan zenez, oraingoan 1.15 zenbakitik jarraituko du). Informatzaile berrien kasuan, hots, 51.etik gorakoan kontaktak, 1-etik hasiko dira.

Hiztegiari dagokionez, aurreko liburuan zein honetan erabilitako metodologia, antzerakoa bada ere, oraingoan zehaztu egin dut, hiztegiaren sarreretan zein barruan. Aurreko liburuan, etnotestu edota bertasio etimologikorik harako sarrera eman nion hiztegiari, h-ren kasuan adibidez, baina oraingoan ahal denik eta arautuena dager, gaurko hiztegi arautuetan errazago aurkitzeko kasuan kasuko hitza. Izan ere, etnotestu hauek, Bizkaia barruan, Gorbeialdeako euskararenak dira eta bertokoa ez denarentzat sano gaitz egiten da etnotesturik harako hitzok ulertzea. Metodologia honekin Euskal Herri osoak goza dezake Gorbeialdeako euskara ederra. Beraz, ez da hiztegi arautua, argibide edo ulerbidezko hiztegi lagungarria baino, horregatik, besteak beste, berba batzuk era bitara agertzen dira, artikulua bitarteko. Sarrera-hitzetan artikulua beren-beregi jarri da, tokian tokiko etnotestuetan bere inflexio fonetiko-fonologikoak ikusteko. Hiztegi honetako hitz guztiak, jasotako etnotestuetakoak dira eta azalpenak ere horkoxeak. Hitz batzuk ezagunagoak izango dira, beste batzuk ezezagunagoak edota zaharkituak, eta beste batzuk inoiz jaso bakoak. Azkenengook aberastu egingo dute etorkizuneko euskal hiztegia. Hor daude jasota, hartu, onartu eta erabiltzea neke etorkizuneko euskararen aberasbidean!

Transkripzioetan, zehaztasunera jo dut beti, etorkizunari eredu fidagarri bat emateko, izan ere, etnotestuen transkripzio oker guztiek ondorio okerretara eroateko arriskua daukatelako. Transkribapenetan, informatzailearen berbak bakarrik agertzen dira eta batzuetan joskile-lana egin behar izan dut, zatika edota saltoka kontatutakoa josteko, baina betiere, herri-kontalariaren berbakunea errespetatuz eta fonetismoak zehatz transkribatuz. Nire galderak ez ditut transkribatu, baina erantzunak ikusita, argi dago aurrean nagoela.

Nire galdeketaren alorrari begira, oinarrian, On Jose Miguel Barandiaranen “Guía para una encuesta etnográfica” dago, baina On Jose Miguel Barandiaran berberaren aholkuari jarraituz, mito, esaunda, ipuin eta biziera zaharretara mugatu naiz batez ere, informatzaileen adinak ez duelako barkatzen. Herri-euskara jasotze hau urgentzia handikoa da, bestela, *verba volant*, eta egin behar duguna da *scripta manent*, berandu izan baino lehen. Gaiak direla-eta, etnokontakteten zerrenda edota geroago datorren aurkibide tematikoa ikustea baino ez dago, elkarrizketetan zer gai erabili dudan jakiteko. Era honetara, etnografia bilketa egin dut eta euskaraz denez, hizkuntza ere jaso dut. Biak ezkonduz: etnolinguistika. Hortxe dago euskaldunon nortasuna, horrexek egin, egiten eta egingo gaitu euskaldun, nondik gatozen eta nora goazen hara-honakoan.

Emaitza hauek lortzeko ere, On Jose Miguel Barandiaranen aholkuak izan ditut bitarteko. Hots, informatzailea ondo aukeratu behar da, konfiantza-giro ona sortu eta galderak egiten jakin ebokazio-bidea erabiliz. Zientzia-lanak serioa izan behar du beti. Zehaztasun honek, jakina, zailtasunak dakartza irakurtzerakoan eta horrexegatik eskaintzen da bertsio bitan. Alde batetik etnotestua, bertsio fonologikoan, ahal denik eta zehaztuenean eta bestetik bertsio etimologikoan. (Bertsio etimologikoa, jakina, euskara biziaren etnotestua hobeto ulertze-bidean kokatu behar da beste barik, gaur egungo arauak baino lehenagora joaz. Esaterako, *ollo*, *tella*, *allegatu*, *engañatu*, *gaztaña*...).

Herri-euskara honen ulertze-bideari jarraituz, ikerketa lan honetan hiztegi luze bat ere eskaintzen da. Hiztegi honetako hitz asko badatoz hiztegietan baina, batzuk zaharkituztat eduki arren, oraindik bizirik daudela ikus dezakegu. Beste hainbat hitz edota esaera, oraingoz, inongo hiztegitan jaso bakoak dira eta ekarpen hori interesgarria da etorkizuneko lexikoak osatzeko, izan ere, euskara idatziak ez baitu jaso euskara biziaren altxor guztia. Honekin guztiarekin batera, kontaketa bakoitzaren gaztelerazko laburpena ere eskaintzen da, euskara ezagutzen ez duenak ere uler dezan bilketa honen nondik norakoa.

Horrezaz gainera, beste argitasun batzuk ere eman gura nituzke, batez ere, etnotestuen irakurketa errazte bidean.

Etnotestuetan ikusiko denez, arakatutako 23 herriotan ez da euskara berbera egiten. Aldaketa ugari dago herri batetik bestera, eta herri barruan bertan ere bai, fonetikatik hasi eta morfo-joskerara bitartean, azentua eta intonazioa ahaztu barik.

Herri guztietako berezitasunak berezitasun, Zeberio haraneko euskara sakonki aztertutik daukat neure *Zeberio Haraneko Euskeraren Azterketa Etno-Linguistikoa* (Zornotza, 1991), Doktorego Tesitik hasi eta geroagoko ikerketa artikuluen bidez.

Ikerketa hau guztia, Zeberioko euskararako ez eze, beste herri batzuetako etnotestuak argitzeko ere lagungarri izan daiteke eta horrexegatik eskaintzen dut eranskin luze baten bidez.

Argitasun guztietatik aparte, etnotestuetan eurretan ere argigarri batzuk agertzen dira, parentesiaren bidea erabiliz.

Kontsonante elkartean, parentesi artean agertzen dena ez da entzuten, libre agertzen den fonema bai. (Adibidez, ni(k)p(b)ai “nipai” entzuten da, “-k+b->-p-”; ni(k)t(d)aukat “nitaukat” entzuten da, “-k+d->-t-”; guk (g)aur “gukaur” entzuten da, fonema gorra nagusituz, etab.)

Bada beste fonema problematiko bat: /j/, hain zuzen. Gorra edo ahoskabea denean, (j) idatzi da baina ozena edo ahostuna denean (y), baiezkoetan zein ezezkoetan. Gehiago zehazteko alfabeto fonetikora jo behar da, baina gutxienez ozena/gorra bereizi, nahiz eta ozenen artean ere berezitasun fonetikoak egon. Esaterako, Otxandioko “y” / “dd” eta Zaratamo edo Arrigorriagakoak ez dira berdin-berdinak. (Orozko herrian ere hauxe gertatzen da: lit. joan > “joan” (gorra) baina ezezkoan: lit. ez joak > “e(z)tx(y)oak”. (-z+y->-tx-). Beraz, hots hori lehen ozena zen eta gaur gor entzuten da. Honelako zehaztasunak beharrezkoak dira dialektologian zein beste ikerkuntza arloetan isoglosak eta abar ondo finkatzeko, bestela, hemendik ehun urtera-edo, nola jakin zein zen benetako ahoskera.

Argitu beharra dago, kontsonantez amaitzen diren hitz batzuen ostean, paragogeak edo bokal paragogikoak agertzen direla etnotestuetan, bertsio etimologikoan ere errespetatu direlarik. Paragogeok sortzen dira hitz bukaerako kontsonanteen ostean, batez ere kontsonante leherkarien ostean, hurrengo hitza ere kontsonantez hasten bada. Helburua argi dago, eufonia. Kasuan kasuko bokal paragogiko horren bidez, alde batetik silaba bat luzatzen da eta bestetik hurrengo hitza kontsonantez hasita ere, ez dago ahoskatze arazorik. Adibidez: “ni(k)p(b)adakit” beste era honetara ere entzuten da: “nik i badakit”, etab. Hots, paragoge horren bidez kontsonante elkartea desagertu egiten da. Eta bokal paragogikoak ezberdinak dira aurreko silabako bokalaren arabera. Adibidez: “amak a; aitek e; nik i; guk u; etab”. Baina, beharbada, “e” paragogea izango da gehien erabiltzen dena aurreko silabako bokala beste bat izan arren. Etnotestuan zein bertsio etimologikoan, bokal paragogiko bakarria transkribatu da, baina, informatzaileak luzatu egiten ditu bokalok eta batzuetan asko luzatu ere. Esaterako, normala da entzutea: “amak aaa...; aitek eee...; nik iii...; guk uuu...” etab. Paragogerik egiten ez denean kontsonante elkartea dago eta kasuan kasuko bilakaera sortzen da. Bilakaerok kasurik kasu ikusteko, ikus, eranskinean, geroago datozen 2.1; 2.2; 2.3 puntuak.

Kasuistika hori herri-euskararik harakoa bada ere, hiztun bakoitza mundu bat da eta, egoerak egoera, ez du beti berdin-berdin hitz egiten eta multzo fonikoak aldakorak izan daitezke. Aiko hemen adibide gisa multzo foniko hau: *egin bear dogu* multzo fonikoak era bat baino gehiago ditu ahoskeran, adibidez: *egin bear dogu/ ein bea dogu / ein beogu /inbidu / inbiu...* Aldaki guztiok ulertu eta aztertzeke jartzen da aldamenen bertsio etimologikoa lan guztian zehar.

Gorbeialdean /h/ fonema ez da ahoskatzen, mutua da, baina bere ordeaz /g/ fonema agertzen da hitz batzuetan. Aiko hemen adibide batzuk: *agoa < ahoa; biger < bihar; iger < eihar; agotz < ahotz; gigerra < giharre; ugel < ubal* etab. Alternantzia hau era bitara azalduko nuke. Alde batetik, /h/ fonema aspiratuaren arrastoa /g/ fonema bilakatzea, edo bestetik, /g/ epentesi hutsa

izatea, *suerte* > *sugerte*; *yesca* > *igeska* eta abarretan legez. Egia esan, diptongoak apurtzeko joera dago euskaraz, besteak beste, kontsonante epentetiko bat bitartean sartuz, esaterako *violín* > *bibolin*; *suerte* > *suberte*/ *sugerte* etab. Diptongoa desegiteaz, ikus, eranskinean, geroago datorren 1.5.4. puntua.

Horrexegatik, etnotestuetan /g/ agertuko da, baina euren bertsio etimologikoetan ez. Gaietiko kasuetan /h/ mutua denez ez dugu jarri, ez etnotestuan ezta bertsio etimologikoan ere; hiztegian bai, ostera, gaurko hiztegi arautuekin bateratsu jokatzearren.

Kasu batzuetan, azentu grafikoa ere jarri da bereizgarria delako lurralde horretan. Esaterako, Zeberiotik Arratiara pasatzen bagara azentu aldaketa dago. Zeberioko hitz paroxitono asko proparoxitono egiten dira Arratian. Zeberio barruan ere, singular-pluralak azentuz bereizten dira. Gehiago oraindik, Zeberion toponimo paroxitono bat proparoxitono eginez gero, azkenengo hau etxeko gizona da. Adibidez, (Zabále=toponimoa//Zábale= kasu honetan Pedro Zabalekoa). (*Zabálen*, *Zábale bizi da*, *Zabálen Pedro bizi da*). Beste kasu bat aipatzearren, Gorbeialdean, esaldi nagusiaren aditza eta menpekoarena berdin idatzi arren azentuaz bereizten dira bata eta bestea. Esaterako: *Ilenean in séndun etzeko garbikusie*, Lit. “Ilenean egin zéndun etxeko garbikuzia”. Esaldi nagusiko aditzak lehen silaban daroa azentua. Esaldia menpekoa denean ostera, azken silabara aldatzen da azentua. Adibide berbera hartuz aiko hemen aldaketa: *Ilenean in sendún etzeko garbikusie*. Lit. “Ilenean egin zendún etxeko garbikuzia”... kasu honetan erlatibozkoa. Zehar-galderetan ere beste hainbeste gertatzen da.

Luze eta zabal bildutako 23 herriotako euskararen berezitasunak argiago ikusi eta ulertzeko, besteak beste, bibliografian ikus daitezkeen nire Zeberio haraneko euskararen ikerlanetatik hartutako hiru atal zehaztuko ditut eranskinean: bokalismoa, kontsonantismoa eta azentua.

**GORBEIA INGURUKO ETNO-IPUIN
ETA ESAUNDAK II**

ETNO-IPUIN ETA ESAUNDAK BERTSIO BIETAN

Etnotestua eta bere bertsio etimologikoa

1.15. Perutxu, laminak eta abemariak

ETNOTESTUA

Udako kanikula egun beten Perutxu ardietara yoan san egune sabaldu baño len.

Lamindao ganeko Petralandara allegau sanean lamiñas bete yakon inguru gustie d'andarik anda eroaudien Baltzolako kobasuloraño.

Perutxu durdidute (e)goan. Obuen-obuen iaukesan lamiñak alaurike t'irrintza baten.

Alangon baten, andik i kobasuloan barruetatik lamiña sarkitu bet agartu yakon da badiñotzo ba se:

- Nor satugun baino esta?
- Ni, Lamindaoko elexako sakristauen seme txikie! Ser ba?
- Elexea esan dosu?
- Bai,- erantzun otzen Perutxuk u-berbaltu ta gusti.
- Orduen su kristaue sara?
- Ba,bai! Lelengo Komuniñoa be in barri nao.
- Ba, mutil, orrexek salbau satu, ostaintxean gautzat sinean betiko, sureak in auen!

BERTSIO ETIMOLOGIKOA

Udako kanikula egun baten Perutxu ardietara joan zan eguna zabaldu baino leen.

Lamindao gaineko Petralandara allegatu zanean laminaz bete jakon inguru guztia eta andarik anda eroan eudeen Baltzolako kobazuloraino.

Perutxu durdiduta egoan. Oboan-oboan ei eukazan laminak alaurika eta irrintza baten.

Alangoren baten, andik i kobazuloaren barruetatik lamina zaarkitu bat agertu jakon eta badinotso ba ze:

- Nor zaitugun baino ez da?
- Ni, Lamindaoko eleizako sakristauaren seme txikia! Zer ba?
- Eleizea esan dozu?
- Bai,- erantzun eutsan Perutxuk u-berbaltu eta guzti.
- Orduan zu kristaua zara?
- Ba,bai! Leenengo Komuniñoa be egin barri nago.
- Ba, mutil, orrexek salbatu zaitu, osterantzean geuretzat zinean betiko, zureak egin euan!

Perutxu(k)p(b)ere burue libre ikusi auenean, ardietara barik etzera yoan san susien da dan-dana kontau aurenean.

Aitite-amama ta gurasoak trankilisauegin aurienean da sustosartue yoan yakonean badiñotzo aituek:

- Ara Perutxu, oin kristau denporetan gaos da es ikeratu kristau aurreko gaubesko kontuekas. Barriro pasauko ballatzu, "Pater noster" bat erresau ta kitu. Atxinean, ollarrak asten sirean kukurrukuke egunsentiegas batera da iluntzean karrakaldoak edo "larrabotiko abemariak" (1)auren rum-rum-rumotzean. Elexak in sirenetik kanpaia(k)tx(y)oten dauskues, arrikanpaia(k)g)oxean, angelusekoak igurdien d"abemariak (g)aubean. Bueno, kanpai klase geago be badaukus, il-kanpak, suenak, elexakoan, kanpabuelakoak eta estaki(t) seinbe(t)k (g)eago. Gaur u galdues yoakus, bakisu, gaur estao lengorik. Berbok entzukan, Perutxu alimau in sen d' aurrerantzean es auen ixin lamiñen bildurrik.

1.16. Pasiga edo pasigerak Zeberiotik

Oin kontaukotzut ako an Itorrondoko ostatuen pasau yakona gisoneso bateri pasigakana arrimau senean beste mutil ori agirien dauela.

Nortzuk sirean pasigak? B'aiko. Pasigak edo pasigerak iziten sirean beste bidaski antzeko ser batzuk. Orrik i montañesak iziten sirean, Sandander edo Kantabria aldekoak, andraskoak. Eta erropa sarrak eta lana sarra batutaurien. Lepoti kubanu andi

Perutxuk bere burua libre ikusi euenean, ardietara barik etxera joan zan zuzian eta dan-dana kontatu eurenenean.

Aitite-amama eta gurasoek trankilizatu egin eudeen eta sustosartua joan jakonean badinotso aito(n)ak(<aitonak):

- Ara Perutxu, orain kristau denporetan gagoz eta ez ikaratu kristau aurreko gauezko kontuekaz. Barriro pasatuko baliatzu, "Pater noster" bat errezatu eta kitu. Antzinean, ollarrak asten ziran kukurrukuke egunsentiagaz batera eta iluntzean kakarrakaldoak edo "larrabotiko abemariak" euren rum-rum-rumotsean. Eleizak egin ziranetik kanpaiak jotene deuskuez, arrikanpaia(k)goizean, angelusekoak eguerdian eta abemariak gauean. Bueno, kanpai klase geiago be badaukaguz, il-kanpak, suarenak, eleizakoenak, kanpabuelakoak eta ez dakit zenbat geiago. Gaur u galduez doakuz, badakizu, gaur ez dago lengorik.

Berbok entzukan, Perutxu alimatu egin zan eta aurrerantzean ez euan izan lamiñen bildurrik.

Orain kontatuko deusut arako an Itorrondoko ostatuan pasatu jakona gizonetzko bateri pasigakana arrimatu zanean beste mutil ori agirian dauela.

Nortzuk zirean pasigak? Ba aiko. Pasigak edo pasigerak izaten zirean beste bidaski antzeko zer batzuk. Orreik i montañesak izaten zirean, Santander edo Kantabria aldekoak, andrazkoak. Eta erropa zaarrak eta lana zaarra batuten eudien. Lepotik kubanu andi bategaz ibil-

betegas ibiltzen sirean da kilo erropea edo lanea txakurrandi bet edo iru txiki pagetan audien. Dirue guresauenari orras batzuk edo titera edo olango balio gitxiko seosegas pagetotzien.

Seberion en general Itorrendoko ostatuan itaudien lo. Gaur u estao es ostaturik es etzerik an, baie lenago aukitaudien jentea.

Da ba olango gaube baten, pasiga bi i egosan lo auren koartuen da gauberdiantza gisoneskoen bat sartu yakien seguru koature, estai(t)p(b)a juboiutzik eta kantzuntzillutzik ala bilusik, beste mutil ori agirien dauela, bakisu, arkartekori. Orduen arginde-
rri(k)p(b)e es egoan da ilunetan isin sen trebitu ori. Katue saguen atzean baño ixilago yoian oyaren atzeko aldeko oyadar eta oyakuxeari eskue botata eta makurtute sein pasigak barruntau. Se, bakisu, lengo oyak oyakuxa bi aukiesan, bata (a)urreen da beste(a) atzean, da biek altuek, oyadar binegas bakotxa. Da, ba, pasigok o gisoneskoa barruntau audienean auren oian arrimuen, goatuten dotzie gison orreri ankarteti te grillistuke ateraudien koartutik kanpora. An armau i sen armetako eskandalue t'erretolikea. Kendu yakosan bai d'ondo kendu be gison orreri pasigokana yoateko intziguok. Ondo erantau i audien gison ori t'egunek eta egunek in i ausen ankarteko serori eutzi esinde minegas, orko mine, mine da ixin be gero, d'esin esan inori se pasetan yakon, ganeko lotzarie espabere etze ta kanpoan. Gu gau be denporeakarrenean enterau gaintzesan pasaukoagas, bakixu, baten bat beti deskuidetan da ta kontau iten ditu olango kontuek. Olango eskutuko kontuek e ixilik auki obe, kreditue galtzeako baño estire ta.

ten zirean eta kilo erropea edo lanea txakurrandi bat edo iru txiki pagetan eudien. Dirua gura ez euanari orratz batzuk edo titera edo olango balio gitxiko zeozegaz pagetan eutsien.

Zeberion en general Itorrendoko ostatuan egiten eudien lo. Gaur u ez dago ez ostaturik ez etzerik an, baina leenago eukiten eudien jentea.

Eta ba olango gau baten, pasiga bi ei egozan lo euren koartuan eta gauberdiantza gizonezkoen bat sartu jakien seguru koatura, ez dakit ba juboi-utsik eta kaltzontzillu-utsik ala biluzik, beste mutil ori agirian dauela, badakizu, arkarteko ori. Orduan argi-indarrak be ez egoan eta ilunetan izan zan trebitu ori. Katua saguaren atzean baino isilago joian oearen atzeko aldeko oeadar eta oekuxari eskua botata eta makurtuta zein pasiegak barruntatu. Ze, badakizu, leengo oak oekuxa bi eukiezan, bata aurrean eta bestea atzean, eta biak altuak, oeadar binagaz bakoitza. Eta, ba, pasigok o gizonezkoa barruntatu eudienean euren oearen arrimuan, goratuten deutsie gizon orreri ankartetik eta grillistuka atera eudien koartutik kanpora. An armatu ei zan armetako eskandalua eta erretolikea. Kendu jakozan bai eta ondo kendu be gizon orreri pasigokana joateko intziguok. Ondo erantatu ei eudien gizon ori eta egunak eta egunak egin ei euazan ankarteko zer orrei eutsi ezinda minagaz, orko mina, mina da izan be gero eta ezin esan inori zer pasetan jakon, ganeko lotsaria ezpabere etxe eta kanpoan. Gu geu be denporeakarrenean enteratu gintzazan pasatukoagaz, badakizu, baten bat beti deskuidetan da eta kontatu egiten ditu olango ezkutuko kontuak. Olango kontuak e isilik euki obe, kreditua galtzeako baino ez dira eta.

1.17. Jose Kintinoren txapela

Seberioko yai nausienak a Sandoniek isiten dire da plasan iten da erromerie, lenao barraka ta gusti. Da ba, gison selebrea yatzun ori Jose Kintino Barbatxakoa, d'orrek e, aldikada baten, itzelesko yantzak et'atze-aurreak iten ausen yantzalekuen.

Gitxiten bajatuten san plasara baie Sandonietan es auen utzik iten d'an ikusiko saindun jenteartean bateti bestera. Da se itauen? Ba, aldikadeak emoten otzenean, besteak a yantzan ebisen interan berak e artu buruko txapela t'aidean botatauen gora goraka da ba bierantzean sorure yausten yakon da barre itozien txapela kuyetako makurtuten sanean. Aldikada bakotzik emon be Jose Kintinori edade orretan! D'atzera be bardin d'olan ibilte san luseroan, arkontdarea ta juboia garrikoti aterata silbota edo tripe-sile agirien, da beti umore onean, es ausen txartzat artzean ango barre t'aparajuek. Pentzau leikean burutxile sala burutxil beten antzean eragoion-da. Eta klaro, ondo pentzau esketño, Kintino bere sereginean ibilten sala pentzetot, areri es otzon ardure barre iteak, ak a txapela soruti altzetako makurtukeran, baterabestera aituten auen disimuluegas da ba nesken bernak edo apur bet e geao be igoal ikusi. Se aldikadak emon leion personeari e? Arentzat a aixek sirean Sandoniek, asko gisonek edateari letxe Kintinok o neskatoan bernak ikusteari emototzen, sera, inportantzie. Se ingotzesu ba, orixe aldikadori etorten yakon da, ba, atantxe eragoion Seberioko plasan Sandoni egunean. Gero ori esakera be biortu de, baten bat antzera edo ikusten danean sera esaten du: *Kintinokerietan dabil ori.*

Zeberioko jai nagusienak a Sandoniak (San Antolinak) izaten dira eta plazan egiten da erromeria, leenago barraka eta guzti. Eta ba, gizon zelebrea jatzun ori Jose Kintino Barbatxakoa, eta orrek e, aldikada baten, itzelezko dantzak eta atze-aurreak egiten euazan dantzalekuan.

Gitxitan bajatuten zan plazara baina Sandonietan ez euan utsik egiten eta an ikusiko zendun jente artean batetik bestera. Eta zer egiten euan? Ba, aldikadeak emoten eutsanean, besteak a dantzan ebizen interan berak e artu buruko txapela eta aidean botaten euan gora goraka eta ba beerantzean zorura jausten jakon eta barre egiten eutsien txapela koietako makurtuten zanean. Aldikada bakotzik bakoitzik) emon be Jose Kintinori edade orretan! Eta atzera be bardin eta olan ibilten zan luzaroan, arkontdarea (alkandora) eta juboia gerrikitik aterata zilbota edo tripa-zila agirian, eta beti umore onean, ez euazan txartzat artzean ango barre eta aparejuak. Pentsatu leikean burutxila zala burutxil baten antzean eragoion-eta. Eta klaro, ondo pensatu ezketino, Kintino, bere zereginean ibilten zala pentsetan dot, areri ez eutsan ardura barre egiteak, ak a txapela zorutik altzetako makurtukeran, batera bestera aituten euan disimulugaz eta ba nesken bernak edo apur bat e geaigo be igual ikusi. Ze aldikadak emon leion personeari e? Arentzat a areixek zirean Sandoniak, asko gisonek edateari letxe Kintinok o neskatoen bernak ikusteari emoten eutsan, zera, inportantzia. Zer egingo deutzazu, orixe aldikada ori etorten jakon, eta, ba, atantxe eragoion Zeberioko plazan Sandoni egunean. Gero, ori, esakera be biortu da, baten bat antzera edo ikusten danean, zera esaten dogu: *Kintinokerietan dabil ori.*

1.18. Sexu kontuak

Bueno-bueno-bueno, bakastesu ba ontxe ekarri be ekarteko temea. Gurago naunke aittu be in es itea baie baligo botzu liburuko kontau in beakotzudes batzuk u baie gause bat argi itxite gero e: eñoatzu iñon isenik aittuten se emen errien asko(k)t(d)akís an or emen pasau sirean gausak eta asko ilde on arren auren familiko asko bisiri(k)t(d)aos d'estao ondo olango gausak arakatutea, eskutuen aukiteko obea(k)t(d)ire.

Suk u seminarioan ikisi osu d'ondo dakisu eskontzati kanpoko sexo kontuek e pekatu sireala baie, ata gusti be, gausak a pasau iten dire d'or daos, konfesonarioak a berbas balekie, komediek! Konfesonarioak (g)ausa asko tapau dau baie beste gausa asko agirien lotu dire, fetxorie in dauenak a berak kontau daualako d'olango batzuk aittukotzudes. Abadeak es, abadeak isin daudie agorik askatu, sekretoan gorde baño.

Lenago, eskontzak a nobera (k)p(b)ebai baie askotan gurasoak itaudiesan tratuek eta besto batzuetan situasiñoak obligaute be bai. Aitu, urrin yoan barik i gaure etzean pasau sen au. Bitu, gure ama defuntea, sure amama Paulata, saspi nebarra isin sirean baie aitu selan. Gure aman aite alargundu in sen iru umegaz eta ama be bai beste iruges. Da gero alargun biek eskondu sirean arkalegas da beste lau semalaba auki audiesan d'orreteiko bat e gure ama da, sure amama. Orduen bigarren eskontzaraskero, atzeneko laurek apellidu bardine eukien, Arroita, baie ganetikoak a iruk Arroita eta beste irurek Beti. Bueno, goasen ba gaure

Bueno-bueno-bueno, badakastazu ba oraintxe ekarri be ekarteko temea. Gurago neunke aitatu be egin ez egitea baina balio badeutsu libururako kontatu egin bearko deutsudaz ba-tzuk u baina gauza bat argi itxita gero e: ez nioatzu inoren izenik aitatuten ze emen errian askok dakiz an or emen pasatu zirean gauzak eta asko ilda egon arren euren familiako asko bizirik dagoz eta ez dago ondo olango gauzak arakatutea, ezkutan eukiteko obeak dira.

Zuk u seminarioan ikasi dozu eta ondo dakizu ezkontzatic kanpoko sexo kontuak e pekatu zireala baina ata guzti be gauzak a pasatu egiten dira eta or dagoz, konfesonarioak a berbaz balekie, komediek! Konfesonarioak gauza asko tapatu dau baina beste gauza asko agirian lotu dira, fetxoria egin dauanak a berak kontatu dauelako eta olango batzuk aitatuko deutsudaz. Abadeak ez, abadeak ezin daudie aorik askatu, sekretoan gordebaino.

Leenago, ezkontzak a norberak be bai baina askotan gurasoak egiten eudiezan tratuek eta beste batzuetan situaziñoak obligatuta be bai. Aitu, urrun joan barik i geure etxean pasatu zan au. Beitu, gure ama defuntea, zure amama Paulata, zazpi nebarreba izan zirean baina aitu zelan. Gure amaren aita alargundu egin zan iru umegaz eta ama be bai beste irugaz. Eta gero alargun biak ezkondu zirean alkarregaz eta beste lau seme-alaba euki eudiezan eta orretariko bat e gure ama da, zure amama. Orduan bigarren ezkontzarazkero, atzeneko laurak apellidu bardina eukien, Arroita,

serera, sexo temara. Oin kontauko-tzutena erriko persona biri pasau yakiela daukat entzunde. Baten seguru, eskondu sen bat etzekoak inde eskontza tratuok eta lau ilebete t'erdi barru familie es auen auki ba! Da oño? Selan isin laiteken? Da ba, bautisu egunean, gison ori abadeagana yoan i sen sakristinire da kontau abadeari pasau yakona. Da b'abadeak a atoan igirri auen aren larritasune da ba bakearren badiñotzo:

- Aiko urlie, frankilo on sates. Sainbet (d)enpora da eskondu saintzena?
- Lau ilebete t'erdi jaune, ser ba?
- Ba, sera, kontuek ondo daos gisona, aitu, lau ilebete t'erdi gaubes da beste lau ilebete t'erdi egunes, bedratzi ilebete dire, esatoak. Soas d'asisu ondo umea.

D'axe pasau i sen seguru. Gerora beste famili geao auki aude-san d'ateraudien bisimodue selanbaist. Ostaikoak a modukoak in dire da len esan dotzutena, gausak estire endredau bear, isilean gorde baño, gure aite isin es iteko, ak es, ak es otzun aumentau be ingo olango konturik, ak a beti esatoskun:

- Estanik es kontau, da badana be askotan ogeto isilik auki, badaespa-da sein txarrera in.

Beste kontu batera yoanda, klaro, gaur u gausak a kanbietan doas baie, askok o propiedadera eskondu gurisitaunen da ba propiedadekoak es auden gurisiten askotan modubakorik eta klaro, gasteak a gurixinean ba neskatoa ernari edo aurrerantza be iños itxitaunen da klaro, gero derrigor eskondu bear da prisas, umea bere tertzioan yayoteko d'alan sesana ebi-

baina ganetikoak a iruk Arroita eta beste irurak Beti. Bueno, goazen ba geure zerera, sexo temara. Orain kontauko deutsudana erriko pertsona biri pasatu jakiela daukat entzunda. Baten seguru, ezkondu zan bat etzekoak eginda ezkontza tratuok eta lau ilebete eta erdi barru familia ez euan euki ba! Eta koño? Zelan izan leiteken? Eta ba, bautizu egunean, gison ori abadeagana joan ei zan sakristiniara eta kontatu abadeari pasatu jakona. Eta ba abadeak a atoan igarri euan aren larritasuna eta ba bakearren badinotso:

- Aiko urlia, frankilo egon zaitez. Zeinbat denpora da ezkondu zeintzana?
- Lau ilabete eta erdi jauna, zer ba?
- Ba, zera, kontuak ondo dagoz gizona, aitu, lau ilabete eta erdi gauzez eta beste lau ilabete eta erdi egunez, bedratzi ilabete dira, esaktoak. Zoaz eta azi egizu ondo umea.

Eta axe pasatu ei zan seguru. Gerora beste familia geiao euki eudezan eta atera eudien bizimodua zelanbaist. Ostekoak a modukoak egin dira eta leen esan deutsudana, gauzak ez dira endredatu bear, isilean gorde baino, gure aita izan ez egiteko, ak ez, ak ez eutsun aumentatu be egingo olango konturik, ak a beti esaten euskun:

- Ez danik ez kontatu, eta badana be askotan obeto isilik euki, badaezpada zein txarrera egin.

Beste kontu batera joanda, klaro, gaur u gauzak a kanbietan doaz baina, askok o propiedadera ezkondu gura izaten euan eta ba propiedadekoak ez euden gura izaten askotan modubakorik eta klaro, gazteak a gura izanean ba neskatoa ernari edo aurrerantza be inoz

tau, d'asarrea be sarri otesan d'askotan biximodu txarra emon be bai fetxorigaiti, besto batzutan ba aurrera in bear. Oin, kasu betzuetan, seragaiti be itesan ori, ba eskondu baño lenao ia balio dauen yakiteko, se propiedadean sartzean sana alkarpoderoso iten san d'orretarako familie auki beada, seme edo alabea gitxienez, erederu bet.

Da, baligo aiteitutzut, ori inportantea yatzu, se gixon artean insultorik andiena auxe san: "Ik esto(k)-p(b)aligo", baligo semea aukiteko, d'ori entzutea, bueno, bajezea yatzun d'ñook esauen gure ori entzun, naite batzutan egie isin.

Gero ba, , batzutan igoyal e modu diferenteko pareja bat eskontako ditean otesan baie ños e modu onekoan gurasoak a beste modu oneko bat topetotzien eskontako d'ños arreglu betera allegau be bai da klaro, modu eskasagokoa kalabasakas. D'ene orduen, batzuk u bertzopapel da gusti atetan audiesan da saldu Urkiolan da Santa Lusien da, bengantza modure.

Gero porlemaea otesan ume yasoakas edo sasikoakas, onikas solteratako umeakas, orrik i agirien lotuten sirean d'eskandalureko baño es sirean. Batzuk u eskondu be iten sirean, solteru on eskero mutile, baie eskondue isin eskero, orduen kome-diek.

Orregaitiño, batzuk u danabea-rrekoa(k)t(d)ireanes, emendatu esinek, eskonduekas be igoyal ibilten sirean da ba eskontzeak a lelengotan tapau arren yayo ta gerora tranpeak argi urtetauen se umeak estau enga-ñetan, ak a agindu dauenan antza ate-

itxiten euan eta klaro, gero derrigor ezkondu bear eta prisaz, umea bere tertzioan jaioteko eta alan zeresana ebittatu, eta asarrea be sarri egoten zan eta askotan bizimodu txarra emon be bai fetxoriagaitik, beste batzuetan ba aurrera egin bear. Orain, kasu batzuetan, zera-gaitik be egiten zan ori, ba ezkondu baino leenago ia balio dauan jakiteko, ze propiedadean sartzean zana alkarpoderoso egiten zan eta orretarako familia euki bear da, seme edo alabea gitxienez, erederu bat.

Eta, balioa aitatu deusut, ori inportantea jatzu, ze gizon artean insultorik andiena auxe zan: "Ik ez dok balio", balio semea eukiteko, eta ori entzutea, bueno, bajezea jatzun eta inok ez euan gura ori entzun, naita batzutan egia izan.

Gero ba, batzutan igoyal e modu diferenteko pareja bat ezkontako ditean egoten zan baina inoz e modu onekoen gurasoak a beste modu oneko bat topetan eutsien ezkontako eta inoz arreglu batera allegatu be bai eta klaro, modu eskasagokoa kalabazakaz. Eta ene orduan, batzuk u bertzopapel eta guzti ateraten eudiezan eta saldu Urkiolan eta Santa Luzian-eta, bengantza modura.

Gero problemaea egoten zan ume jazoakaz edo sasikoakaz, oneikaz solteratako umeakaz, orreik i agirian lotuten zirean eta eskandalurako baino ez zirean. Batzuk u ezkondu be egiten zirean, solteru egon ezkeru mutila, baina ezkondua izan ezkeru, orduan komediak.

Orregaitino, batzuk u danabearrekoak direanez, emendatu ezinak, ezkondukaz be igoyal ibilten zirean eta ba ezkontzeak a leenengotan tapatu arren jaiio eta gerora tranpeak argi urtetan euan ze umeak ez dau engañetan, ak a

rako dau, amatara espadao igirri es iteko moduen. Orregaiti, olango kasuen bat on eskero agoperik agope esan be iten isin de, bates be kalte in gura isin eskero: “ori urlien umea dok.” Txarrena barres umea bera enteretan sanean. Pentzaisu selango disgustue!

A, gero, uriko umea(k)p(b)e oten sirean, olango umeari “urikoa” esaten yakon. Umetan, asteko ekarten audiesan diru apurren bategaitik euren apelliduegas, da gero inok erreklamau esik etzean geratuten sirean baia apellidue kanbiau barik. Oin es, oin beste neba-arraban apellidue artzean daudie d’ ogeto olan, espabere markaute lotuteko arriskue egoan. Emen Seberion, “Úriko” isenes esautu gendun gison bat. Selebrea isin yatzun.

Beste baten, tabernako kontuek esta, ba jenteak a yakitauen andra eskondu bet e gison geogas dabilela da ba egun beten, tabernan egosela, bete-bete inde, ba betikoa, arkaleri faltetan asi sirean da ba badiñotzo batek e txarresean urlieri:

- I, i emen ao botilla ardaoa edaten baie ire andrea binbitartean beste gison batzukes yabik i fraduen
- Ik i ser dostek ago andi orrek. Aitik mutil, ni nauri, nire andreak eskatu eskero, gure yoadanean gure yoadana emoten yostek eta ganetikoa-gas berak agintan yok, d’iri ser doa ba ire andrea estok eta naurea baño. I sartu ai aure fraketan edantxarreko agolatz ori alango ori!

D’antxe itxi auen lotzature eta beste inor be esan atomau barriro kontu ori mostradorera atetan sein beste ainbeste entzun.

agindu dauanaren antza aterako dau, amatara ez badago igarri ez egiteko moduan. Orregaitik, olango kasuren bat egon ezkerero aoperik aope esan be egiten izan da, batez be kalte egin gura izan ezkerero: “ori urliairen umea dok.” Txarrena barriz umea bera enteretan zanean. Pentsatu egizu zelango disgustual

A, gero, uriko umeak be egoten ziran, olango umeari “urikoa” esaten jakon. Umetan, azteko ekarten eudiezan diru apurren bategaitik euren apelliduegas, eta gero inok erreklamatu ezik etxean geratuten ziran baina apellidua kanbiatu barik. Orain ez, orain beste nebarreben apellidua artzen daudie eta obeto olan, ezpabere markatuta lotuteko arriskua egoan. Emen Zeberion, “Úriko” izenez ezagutu gendun gizon bat. Zelebrea izan jatzun.

Beste baten, tabernako kontuak ezta, ba jenteak a jakiten euan andra ezkondu bat e gizon geiagogaz dabilela eta ba egun baten, tabernan egozala, bete-bete eginda, ba betikoa, alkarri faltetan asi zirean eta ba badinotso batek e txarrezean urliri:

- I, i emen ago botilla ardaoa edaten baina ire andrea bienbitartean beste gizon batzukaz jabilk i fraduan
- Ik i zer deustak ao andi orrek. Aitu eik mutil, niri neuri, nire andreak eskatu ezkerero, gura joadanean gura joadana emoten jaustak eta ganetikoagaz berak agintan jok, eta iri zer deua ba ire andrea ez dok eta neurea baino. I sartu adi eure fraketan edantxarreko aolatz ori alango ori!

Eta antxe itxi euan lotsatuta eta beste inor be ez zan atomatu barriro kontu ori mostradorera ateraten zein beste ainbeste entzun.

Gero, beste kasu be(t)p(b)e yakite san emen, errien. Isena ta etzea eskoas aitatuten errespetoagaiti, onik (g)ausok isilik aukiteko obea(k)t(d)-ire isin be ta. Ba, orko etzeko gisona seguru, moskor utze san, beti kargeagas, ogeto esanda txarto kargaute. Batzutan eperdirañoko moskorragas ote san, fraka(k)p(b)uruti jasteraño be iños. Da ba, etze ori alboko etzeari dotzela egoan. Beko partea arrisko ormeagas baie kamarea olesko medilenagas bakarrik. Eta, klaro, estakiu ba segaiti, baie moskorti orren andrea dautzolako etzeko gisonas ebilen, bakisu setan esta, da ba etzeko ateti sartu bearrean, kamarako ol soltu bateti pasetan san beste etzera, da bestea moskor-moskor inde ote san les ba enterau bes edo enteraugures. Se, estakiu ba, andrea besto bategas ebilelako artzean situen moskorrak ala moskortie salako aprobetxetan audien beste biek.

Desde luego, errukie emoten i auen ak (g)ison gixajoak. Aprobetxetea be estao ba(t)p(b)e ondo e, baie batzuk u estaukie eskrupulurik. Gero ba, kontau askok iten isin dau, yoan estaki(t)p(b)aie, serera, Bilboko Palankara be yoateko intzigue be on da baie bate(k)p(b)año geaok o gaxoa(k)p (b)e batu daus, bates be ori sipilis edo ori, nik esotuot o bat olango kontagioti gorputzeko asala be satike dariola yausten. Oin, tabernan da gause txikerrrik etzan kontetan gero e! Da baten e olango fanfarroi bateri auxe esaotzen batek: “ Ik i burue non dauko(k)p(b)a, auki beadan lekuen ala potroatan? Ik esebes, ik i, baten yoan bas, sarri kontau, d'ara yoateagaiti es as

Gero, beste kasu bat be jakiten zan emen, errian. Izena eta etxea ez goaz aitatuten errespetoagaitik, oneik gauzok isilik eukiteko obeak dira izan be eta. Ba, orko etzeko gizona, seguru, mozkor utsa zan, beti kargeagaz, obeto esanda txarto kargatuta. Batzutan eperdirainoko moskorragaz egoten zan, frakak burutik jazteraino be inoiz. Eta ba, etxe ori alboko etxeari deutsalako egoan. Beeko partea arrizko ormeagaz baina kamarea oolezko medelinagaz bakarrik. Eta, klaro, ez dakigu ba zergaitik, baina moskorti orren andrea, deusalako etzeko gizonaz ebilen, badakizu zertan ezta, eta ba etzeko atetik sartu bearrean, kamarako ool soltu batetik pasetan zan beste etxera, eta bestea moskor-moskor eginda egoten zan lez ba enteratu be ez edo enteratu gura ez. Ze, ez dakigu ba, andrea beste bategaz ebilelako artzean zituen moskorrak ala moskortia zalako aprobetxetan eudien beste biak.

Desde luego, errukia emoten ei euan ak gizon gixajoak. Aprobetxetea be ez dago bat be ondo e, baina batzuk u ez daukie eskrupulurik. Gero ba, kontatu askok egiten izan dau, joan ez dakit baina, zerera, Bilboko Palankara be joateko intzigua be egon da baina batek baino geiagok o gaixoak be batu dauz, batez be ori sifilis edo ori, nik ezagutu dot o bat olango kontagiotik gorputzeko azala be zatika dariola jausten. Orain, tabernan eta gauza txikerrrik ez zan kontetan gero e! Eta baten e olango fanfarroi bateri auxe esan eutsan batek: “ Ik i burua non daukok ba, euki bear dan lekuan ala potroatan? Ik ezebez, ik i, baten joan ba az, sarri kontatu, eta ara joateagaitik ez az gu besteok baino geiaio gero, ze gizonari zentzuna potro-

gu besteo(k)p(b)año geao gero, se gisonari sentzune potroatara bajatu eskero e(s)tx(y)aok sereginik!

Gero ba, entzutea, aldi beten baten bat a masfloritea isin i sen, garrisberrea andrea ta gisona bieki eta ba gison letxe eskondute on arren, bestera be iten i auen seguru txakur betzuk atetako, entzutea e, naikoa aukiko auen bere buruegas. Oten dire kasuek. Aiko baten or Elbarrenen iru agoko txal ba(t)tx(y)-ayo san da usabak ilten itxi gurotzen ermandadan kobretako ta b'orduen ausoko batzuk erosi in otzien txal ori merke-merke da gero Santa Kurtzetan olesko txabola bat in d'entradak kobretan audiesan ikusteko ta ba dirualdie atera i audien, nobedadea zalako. Gero tragau in yakien iru agoko txal ori.

Gero ba, isenik enoa esaten, baie andran batek txakurregas iten i auen lo da ba jenteak a laster imini otzen isena, egunes Katxin sana gaubes "pitolerdo".

Txakurrena kontakeran baiena-gas akordau nes. Au kontu au baragarria da isin be da ba baragarrien bateri pasauko yakon.

Baten seguru, baten bat ebilen baieri esnea batzean d'atzenerako susera auken baie itxi auen sein besteak endredatu. Asi i sen batzean esneak eta ba bai ori etxakon geldi oten, bakisu, susera direnean artega oten dire, da ba isin auen gauzonik in morimintuokas da txarrena busten-kasuekas. D'alangon baten, gogait inde, bakisu se akordau yakon? Ba, sera, artu eskillerea, soltau beren aldeko garrikoa, amarrau bai suserean busten puntea d'estu goiko solibe-

atara bajatu ezker ez jagok zereginik!

Gero ba, entzutea, aldi baten baten bat a ermafroditea izan i zan, garrisberrea andrea eta gizona biak eta ba gizon letxe ezkondata egon arren, bestera be egiten ei euan seguru txakur batzuk aterateko, entzutea e, naikoa eukiko euan bere buruagaz. Egoten dira kasuak. Aiko baten or Elbarrenen iru aoko txal bat jaio zan eta ugazabak ilten itxi gura eutsan ermandadan kobretako eta ba orduan auzoko batzuk erosi egin eutsoen txal ori merke-merke eta gero Santa Kurtzetan olezko txabola bat egin eta entradak kobretan eudiezan ikusteko eta ba dirualdia atera ei eudien, nobedadea zalako. Gero tragatu egin jakien iru aoko txal ori.

Gero ba, izenik ez noa esaten, baina andraren batek txakurragaz egiten ei euan lo eta ba jenteak a laster imini eutsan izena, egunez Katxin zana gauez "pitolerdo".

Txakurrena kontatukeran beire-nagaz akordatu naz. Au kontu au baragarria da izan be eta ba baragarrien bateri pasatuko jakon.

Baten seguru, baten bat ebilen beiari esnea batzean eta atzenerako susara euan beia itxi euan zein besteak endredatu. Asi ei zan batzean esneak eta ba bei ori ez jakon geldi egoten, badakizu, susara diranean artega egoten dira, eta ba ezin euan gauzonik egin mobimintuokaz eta txarrena buztankazuekaz. Eta alangoren baten, gogait eginda, bada-kizu zer akordatu jakon? Ba, zera, artu eskillarea, soltatu beren aldeko garrikoa, amarratu bei susarearen buztan puntea eta estu goiko solibe-ari zein barrero buztankazuka asi eta kantin esnea bota. Eta

ari sein barrero bustenkasuke asi te kantin esnea bota. D'orretantxe dabilela, estukuran, frakak a bajatu in yakosan, klaro, garriko barik egoalako, da ba orkoxe momentean etxako sartzean kortan ausoko bat e zeozeren eske! Fetura orretan ikusi auenean badiñotze ak ausokoak:

- Se itok mutil fetura baragarri orretan?
- Aiko mutil, pentzaik auk (g)uroana, se egie esaten boat estostek siñistuko, baie esin yoat a bai suse-ronegas gausonik in d'auxe in bear isin yoat esnea batzeako. Biger goxean sekorrangana aginduko yoat a baten bategas sekorra botaten d'ia sosegetan doan. Gero ba barre gure dana in i audien fetxori orren konture. Es ke, ikustekoa isingo san e a trajura d'aparajue gero e!

D'urrungo goxean, suseraldie pasau baño lenago, sekorrangana agindu auen bai suserea alaba sarrena da mutiko gasteaganas. Neskatoa aurretiki yoyan esku batean baie erremalean dauela da bestean txorbela auli d'espardurdinek uxatuteko d'atzetik i mutikoa barda bategas, baie erantau bear bada erantetako. Sekordunen etzera allegetako daosela abadea krusau yakien elezarantzako ditean da ba aik ikusikeran badiñotze neskatoari:

- Nora soasien baño esta ain soli?
- Ba, jaune, Entellaongo sekordunenera sekorra botaten baieri susera dao ta, ser ba?
- Ser ba? Ori bear ori sure aitek esin leike in, sulango neskato bat agindu barik?
- Es jaune, au bear au aitek esin leike in, sekorra(k)p(b)añõ, da ganera

orretantxe dabilela, estukuran, frakak a bajatu egin jakozan, klaro, garriko barik egoalako, eta ba orkoxe momentean ez jako sartzean kortan auzoko bat e zeozeren eske! Fetura orretan ikusi euenean badiñotso ak auzokoak:

- Zer egiten dok mutil fetura baragarri orretan?
- Aiko mutil, pentsatu eik euk gura doana (dokana), ze egia esaten badeuat ez deustak sinistuko, baina ezin joat a bei susara onegaz gauza onik egin eta auxe egin bear izan joat esnea batzeako. Biar goizean zekorragana aginduko joat a baten bategaz zekorra botaten eta ia sosegetan doan (dokan). Gero ba barre gura dana egin ei eudien fetxoria orren kontura. Es ke, ikustekoa izango zan e a trajura eta aparejua gero e!

Eta urrenago goizean, susaraldia pasatu baino leenago, zekorragana agindu euan bei susarea alaba zaarrena eta mutiko gazteaganaz. Neskatoa aurretiki joian esku batean beia erramalean dauela eta bestean txorbela euli eta ezpadurdinak uxatuteko eta atzetik i mutikoa barda bategaz, beia erantatu bear bada erantetako. Zekordunaren etxera allegetako dagozala abadea kruzatu jakien elezarantzako ditean eta ba aik ikusikeran badiñotso neskatoari:

- Nora zoazien baino ez da ain zoli?
- Ba, jauna, Entellaongo zekordunenera zekorra botaten beiari susara dago eta, zer ba?
- Zer ba? Ori bear ori zure aitik ezin leike egin, zulango neskato bat agindu barik?
- Ez jauna, au bear au aitik ezin leike egin, zekorrak baino, eta ganera aitik e

aitek e seregin naiko dauko etzean etzeko bearrakas.

D'alantxe pasau sen seguru. Abadeak a esotzen ondo eretxi neskatoa bearleku orretan ikusteari, baie baserrien al dauenak al dauena iten dau da danak etzerako. Suo(k)p(b)e bai, mutiko mutikorik iten sainduen itaurren eskolati etorri orduen, edo errotara yoan edo iturrukure ekarri d'olango beartxuek.

Abadea aititukeran, abadegai baten kontue etorri yata gogora. Or Oroskon, "Aibere" esaten gauntzen aman lengusin bet egoan da b'an entzun naindun au kontu au. Ba seguru, abadegaien bat i egoan beti gaxokarik ibiltan sana, da ba bakasiñoatan etorten sanean bakar antzean da betuxo ibiltan san bateko besapeko da belarriostaiko ixurriek aukesala, besteko bixigoak uskaiti dariola, ara, dana i sen pupue, eta ba bere burueri lorra emototzen bere gaxookas, seguru. Baie, neskatoan bat ikustauenean plageak arturik i yoaten i sen bere atzean begie(k)p(b)ota inik eta ene orduen, ango neskaxien galapada d'aparajuek, seguru, barre baño es otzien iten ausoak neskan atzean gaxoak (g)ustiek kentzean yakosan da antza. Olan e abadegai orren antzean gaxogedarres ibiltan sireanari «mamarroakas» dabisela esaten yakien, nerbiotati, nerbios yosite.

Bueno ba, in al estirela be, kontau in dus sikeran isileko kontu betzuk e baie, oño, es pentzau e, kostau in yata komertasiño modu au gero!

Bueno, oin arte kontaukoak a txarka be kontau in leikes baie beste kasu betzuk u txarto akabau sirean, sano txarto, d'eskoas aittu be iten

zeregin naiko dauka etxean etzeko bearrakaz.

Eta alantxe pasatu zan seguru. Abadeak a ez eutsan ondo eretxi neskatoa bearleku orretan ikusteari, baina baserrian aal dauanak aal dauana egiten dau eta danak etxerako. Zuok be bai, mutiko mutikorik egiten zenduen itaurren eskolatik etorri orduan, edo errotara joan edo iturrikura ekarri eta olango beartxuak.

Abadea aitatukeran, abadegai baten kontua etorri jat gogora. Or Orozkon, "Aibere" (a bere) esaten geuntsan amaren lengusin bat egoan eta ba an entzun nendun (neuan) au kontu au. Ba seguru, abadegairen bat ei egoan beti gaixokarik ibiltan zana, eta ba bakazinoetan etorten zanean bakar antzean eta betuxo ibiltan zan bateko besapeko eta belarriosteko ixurriak eukazala, besteko bizioak uzk(a)iti dariola, ara, dana ei zan pupua, eta ba bere buruari lorra emoten eutsan bere gaixookaz, seguru. Baina, neskatoren bat ikusten euanean plageak arturik i joaten ei zan bere atzean begiak bota eginik eta ene orduan, ango neskaxien galapada eta aparejuak, seguru, barre baino ez eutsoen egiten auzoak nesken atzean gaixoak guztiak kentzean jakozan eta antza. Olan e abadegai orren antzean gaixo-gedarrez ibiltan zireanei «mamarroakaz» dabizela esaten jakien, nerbioetatik, nerbioz josita.

Bueno ba, egin aal ez dirala be, kontatu egin doguz sikieran isileko kontu batzuk e baina, oño, ez pentsatu e, kostatu egin jat komertazino modu au gero!

Bueno, orain arte kontatutakoak a txarka be kontatu egin leikez baina beste kasu batzuk u txarto akabatu zirean, sano

errespetoagaiti. Sexo asunto onek e gaur be porlema asko ekarten ditu da gaur be munduen gause gogorrak entzuten dire. Bakotxa bere bidean balebil eleitike ainbeste naste ongo, se nasteatetik estator gausonik.

txarto, eta ez goaz aitatu be egiten errespetoagaitik. Sexo asunto onek e gaur be problema asko ekarten ditu eta gaur be munduan gauza gogorrak entzuten dira. Bakotxa bere bidean balebil ez leitike ainbeste naaste egongo, ze naasteatetik ez dator gauzonik.

1.19. Begizkoa

Ori amak kontautzune Sata-moko begizkoana, emen be itesan ori plomoa urtu sartanean da gero ba ur barrañu batera bota d'ango figurak olango astu antza sanak a intrepetau itausen d'ikusi ia begizkoa andraskoa ala gisoneskoana dan. Da gero ba bidekurtze baten erre bea san a kunako armudea eleisan bateko igurdiko amabie(k)tx(y)oten daosela

Baie nik i amak kontau estotzun ser bat (d)akitzut, sera, ba ori bidekurtzean erretea gaxori(k)t(d)aoen umean kunako armudeana. Bai, emen be erre ite san eta ollalumasko armudori errekeran, txispotzean asten sirean txir-txar-txir-txar ollaluma gustiek, seinde, goie betean , da ba ori paseta sanean pentzetan audiela ba begizkoan parte txarreko madarikatuok garretan doasela aidean lañoataraño da bakean itxitotziela umeari.

Ni nauk e sinistu estot iten baie lenao es egoanales erremedio andirik olango gausak iten sirean da batzutan ondo urten, alantxe bear auelako.

Ori amak kontatu deutsuna Zaratamoko begizkoarena, emen be egiten zan ori plomoa urtu sartanean eta gero ba ur barreñu batera bota eta ango figurak olango aztu antza zanak a interpretatu egiten euazan eta ikusi ia begizkoa andrazkoarena ala gizonezkoarena dan. Eta gero ba bidekurtze baten erre bear zan a kunako almudea eleizarren bateko egurdiko amabiak joten dagozala.

Baina nik i amak kontatu ez deutsun zer bat dakitsut, zera, ba ori bidekurtzean erretea gaixorik dagoan umearen kunako almudearena. Bai, emen be erre egiten zan eta ollalumazko almuda ori errekeran, txispotsean asten zirean txir-txar-txir-txar ollaluma guztiak, zeinda, goia betean, eta ba ori pasetan zanean pentsetan eudiela ba begizkoaren parte txarreko madarikatuok garretan doazela aidean lainoataraino eta bakean itxiten eutsoela umeari.

Nik neuk e sinistu ez dot egiten baina leenago ez egoana lez erremedio andirik olango gauzak egiten zirean eta batzutan ondo urten, alantxe bear eualako.

1.20. Kaminoan gauzez tragatutako piztiak

Orrikas pisti tragauokas asi baño len, esplikasiño batzuk emon beotzudes ogeto aituteko. Nik i naure aldien kamiñoa esotu ot emen ergoienen baie gure ama defuntea txikerra sanean in audien au kamiño au. Lengo bidea, orti Uratzeti doa, kal tzada sarra, erre kondoti doa da kamiño barrie(k)p(b)añño erre buelta gitxiago dauko.

Da ba kamiño barrie in sanean, bitisu e, soloa(k)p(b)e erdibitu in ausen da ba gero isena(k)p(b)e kambiau in yakiesan. Ortxe dauku Errekatxu iseneko soloa kamiñoras kero, kamiño pekoari Errekatxu esatotu baie kamiño ganekoari Sabalalde.

Guretzea, gerrostaien inekoa da, len or beragoan gaunken da bisimodu bikoa, batean gau bisi gaintzesan da bestean, goikoan, ama parteko osaba-lengusuek.

Da, ba, gerrostean ebakuante yoan sirean gureak eta ni gudari Gorbaiera da gero atzenean Santoñan akabau gaindun.

Gerrostean gure aitek eta osaba Josek erosi in audien propiedadea d'erdibana in solo ta baso gustiek. Orduen e, etze sarra konpondu bearran, barriek itea pentzandien da ementxe kamiñokontran in gaindusen etze bi bardinek, eta bakotxantzatzat e tajamana barri bana da tejamana sarra erdibana, terrenoa gaurea baie osabeak usufrutue.

Kamiñokontran bisitea gausa grandea da aunke gaur autoak ugerituten asite on se oin modue be geao dao ta jentea kotxeak erosten asi de. Emen Ergoienen, Julean Kareakoak

Orreikaz pizti tragatuokaz asi baino leen, esplikazino batzuk emon bear deutsudaz obeto aituteko. Nik i neure aldian kaminoa ezagutu dot emen Ergoienen baina gure ama defuntea txikerra zanean egin eudien au kamino au. Leengo bidea, ortik Uratsetik doa, kal tzada zaarra, erreka ondolik doa eta kamino barriak baino erre buelta gitxiago dauka.

Eta ba kamino barria egin zanean, begitu egizu e, soloak be erdibitu egin euazan eta ba gero izenak be kambiatu egin jakiezan. Ortxe daukagu Errekatxu izeneko soloa kaminorazkero, kamino pekoari Errekatxu esaten deutsagu baina kamino ganekoari Zabalalde.

Gure etxea, gerra ostean eginekoea da, leen or beeragoan geunkan eta bizimodu bikoa, batean geu bizi gintzazan eta bestean, goikoan, ama parteko osaba-leengusuak.

Eta, ba, gerra ostean ebakuatuta joan zirean gureak eta ni gudari Gorbeiera eta gero atzenean Santoñan akabatu gendun.

Gerra ostean gure aitek eta osaba Josek erosi egin eudien propiedadea eta erdibana egin solo eta baso guztiak. Orduan e, etxe zaarra konpondu bearran, barriak egitea pentsatu eudien eta ementxe kamino kontran egin genduzan etxe bi bardinak, eta bakotxarentzat e tajamana barri bana eta tejamana zaarra erdibana, terrenoa geurea baina osabeak usufruktua.

Kamino kontran bizitea gauza grandea da aunke gaur autoak ugarituten asita egon ze orain modua be geiago dago eta jendea kotxeak erosten asi da.

erosi auen lelengo kotxea, dofine, da gero gu(k)p(b)e saisientosa erosi gairindun se ni nauk karnea banaun-ken, osaba Martinegas letxeru ibili naintzelako andi Dimeti, da karnea ba kadukaute naunken baie errenobau in ostien esamen barik.

Bueno, oin bakisu kamiñoan kontue. Da ba, klaro, egunes eskaindun ikusten baie gaubean antza, orri(k) pistiok kamiñora urtetako ekandue aukien seguru, se askotan ikusten gairindusen sapol-sapol inde kamiñoan urrungo goxean, sainde, ba, kirikiñolatzak, subeak eta txubelaxue(k)p(b)e bai kamiño bastarrean ur geldie on eskero. Asagaie(k)p(b)e iños ikusius tragaute, da lenao erbie(k)p(b)e bai, oin eskastu in dire baie. Basaurdea be iños arrapau daurie, ako baten or Laitukiganen kotxe batek mankau auen bat eta aletea doblau kotxeari, sera, kaltea andiagoa mesedea baño.

Da sarri oten gaintzesan pentzetan ia segaitiño etorten sirean kamiñora pistiok eta ba gure eretxien sera san, kamiñoan beroa. Gaubean otzago iten dau baie kamiñoko beroa gosoa isiten da ta orrik i kirikiñolatzak eta subeak eta kamiñoko berotxuen lo be igual da, klaro, autoan bat etorri orduen sapoldu te birrindu itausen. Gaur jente geao dabil gaubes, baie lenago be letxeruek egune argitu orduko pasetan sirean esneak tertziros erotateko sentralera, d'orrik isingo sirean . Iños baten bateri entzun dotzet e en partikular kirikiñolatzari kamiñoko galipot usine be gusetetan yakola, d'isilitike, baie orretako be kamiño beroak usain andiagoa botaten dau, da, ba, igual usain orrek atraidu ingoitu, no(k)tx(y)akin? Beste batzu(k)t(d)iñue autoan argiek edo

Emen Ergoienen, Julian Kareakoak erosi euan leelengo kotxea, *dauphine*, eta gero guk be *seiscientosa* erosi gairindun ze nik neuk karneta baneunkan, osaba Martinegaz letxeru ibili nintzalako andi Dimatik, eta karneta ba kadukatuta neunkan baina errenobatu egin eustien examen barik.

Bueno, orain badakizu kaminoaren kontua. Eta ba, klaro, egunez ez gairindun ikusten baina gaubean antza, orreik piztiok kaminora urtetako ekandua eukien seguru, ze askotan ikusten gairinduzan zapal-zapal egin da kaminoan urrungo goizean, zeinda, ba, kirikinolatzak, sugeak eta txubelaxuak be bai kamino bazterrean ur geldia egon ezkerro. Azagariak be inoz ikusi doguz tragatuta, eta leenago erbiak be bai, orain eskastu egin dira baina. Basaurdea be inoz arrapatu deudie, arako baten or Laitokiganen kotxe batek mankatu euan bat eta aletea doblatu kotxeari, zera, kaltea andiagoa mesedea baino.

Eta sarri egoten gairinduzan pentzetan ia zergaitino etorten zirean kamino-ra piztiok eta ba gure eretxian zera zan, kaminoaren beroa. Gaubean otzago egiten dau baina kaminoko beroa gozoa izaten da eta orreik i kirikinolatzak eta sugeak eta kaminoko berotxuan lo be igual eta, klaro, autoren bat etorri orduan zapaldu eta birrindu egiten euzan. Gaur jente geiago dabil gauez, baina leenago be letxeruak eguna argitu orduko pasetan zirean esneak tertziros erotateko zentralera, eta orreik izango zirean. Inoz, baten bateri entzun deusat e en partikular kirikinolatzari kaminoko galipot usaina be gusetetan yakola, eta izan leitike, baina orretarako be kamino beroak usain andiagoa botaten dau, eta,

tirituten ete otzien d'argire datosenean itzutu da bertan tragau txerrinkapean.

Oin, asagariak eta basaurdak estatos kamiñoagaitiño, orrik i gosea(k)t(d)akas da destrosue(k)p(b)e itzelak iten dauries ollategietan da soloatan be bai. Aspaldiko partes, basaurdak esin du gausonik in, etze-ko orturano yatorikus. Lengo gau beten ausoko Joseri ortuari gustiek malogratzes basaurda banda batek.

Bitisu espabere noraño sartu yakon basaurda arra sure aitexean anaje Euskadiri, Urkusuko etze ondoko txabolarano, da, ba, irusi egoan txarri emea gobernau te gero txarrikuma erdiak basaurdakumeak urtotzien.

Da gero beste kontu be(t)p(b)e badao. Sera, nik i oniri kasariori entzunde ta ba nau(k)p(b)e errastuek ikusite e, ba, or o Laitukiganen basaurdan paso dao da ba kamiñoa inde gero be bardin krusetan daurie se antxe daos errastuek kamiñoan alde bietan da ba olango pasoaan baten sugertau eskero ba autoak a basaurdea yo ta batzutan tragau be bai. O sea ke, kamiñoa goiti biti animiliek auren bidea(k)t(d)aukies yana topetan edo arrak emekana dabise-
nean sobre todo. Autopistatan be bardin pasetan da naite alanbradurak imini. Batzuk ganeti sailtu be iten daurie, beste batzuk u, seinde basaurdak, aspia yan da suloa iten daurie edo aginekas alanbrak siskau te arratea in pasetako. Orrik i basaurdok aginek indertzuek aukiten dauries.

Untxe etorri ya(t)p(b)urure gure aitueri se pasau yakon baten an Erdikobotoko basoan. Ia se pasau

ba, igual usain orrek atraitu egingo ditu, nok jakin? Beste batzuk dinoe autoan argiak edo tiratuten ete deutsien eta argira datozanean itsutu eta bertan tragatu txerrinkapean.

Orain, azagariak eta basaurdak ez datoz kaminoagaitino, orreik i goseak dakarz eta destrozak be itzelak egiten deudiez ollategietan eta soloatan be bai. Aspaldiko partez, basaurdak ezin dogu gauzonik egin, etxeke orturaino diatorkuz. Leengo gau baten auzoko Joseri ortuari guztiak malogratu deutzaz basaurda banda batek.

Begitu egizu ezpabere noraino sartu jakon basaurda arra zure aitexearen anaje Euskadiri, Urkuzuko etxe ondoko txabolaraino, eta, ba, irusi egoan txarri emea gobernau eta gero txarrikuma erdiak basaurdakumeak urten eutsoen.

Eta gero beste kontu bat be badao. Zera, nik i oneiri kazariori entzunda eta ba neuk be errastuak ikusita e, ba, or o Laitokiganen basaurdaren pasoa dago eta ba kaminoa eginda gero be bardin krusetan daudie ze antxe dagoz errastuak kaminoaren alde bietan eta ba olango pasoren baten sugertatu ezkerro ba autoak a basaurdea jo eta batzutan tragatu be bai. O sea ke, kaminoa goiti beiti animiliek euren bideak daukiez jana topetan edo arrak emekana dabizenean sobre todo. Autopistatan be bardin pasetan da naita alanbradurak imini. Batzuk ganetik saltu be egiten deudie, beste batzuk u, zeinda basaurdak, aspia jan eta zuloa egiten daudie edo aginekaz alanbrak siskatu eta arratea egin pasetako. Orreik i basaurdok aginak indartsuak eukiten daudiez.

Oraintxe etorri jat burura gure

yakon? Ba, sera koño, basaurda makerea gañetu, makereak atakau.

Ba, seguru, udagoiena san da gure aitueta iketz egosten egosan antxe Erdikoboton. Antxegoan on be botoa inde iketza egosteko d'antxe.

Botoa ser dan? Ba, sera, pendise daoen basoan olan e larrin moduko selaikada biribil bet itea gero an ikestxondorra iteko. D'or basoan erditertzioan boto andi bet egoanes ba andixi geituten dotzu baso gustieri Erdikoboto, bueno, burpidepeari e se burpide ganea Larramendiko basoa da. Oin a burpidea pista inde dao, gemesak eta pasetako basoak atera bea direanean, entresaka edo derreo.

Da ba, alangon baten basaurda makera bat barruntau audien basaurdakume ta gusti. Da, koño, ba, alango basaurdakume bat kuxetako ditean egosan. Da, ba, bakisu, alango basaurdakuman bat manatu in i sen bandati te gure aituak artu saku bet eta rapa! kuxau in auen basaurdakumea, da sakuen sartu te txondorrantza yoan san laguneri erakusteko da betekada bat iteko, se iketz egostorduen txondorra akabau arte on bear isiten san basoan da ba ondo yatorkien urdai orde basaurdakumean gigerrea yatea.

Baie, pausu bi emon orduko non barruntetan dauen basaurda makerea irrintza baten bere atzeti. Klaro, gure aituak e esauen galdu gure basaurdakumea, da, se in auen? ba, gastaña beres erne batera igun basaurdakuma ta gusti. Baie basaurda makerea gastañapean auken amurru beten d'esin auen les igun aginekas ausike asi yakon areri gastaña beres ereneari. Orduen gure aituak e laguneri gaitu

aituari zer pasatu jakon baten an Erdikobotoko basoan. Ia zer pasatu jakon? Ba, zera koño, basaurda makerea gainetu, makereak atakatu.

Ba, seguru, udagoiena zan eta gure aitua-eta, ikatz egosten egozan antxe Erdikoboton. Antxe egoan egon be botoa eginda iketza egosteko eta antxe.

Botoa zer dan? Ba, zera, pendiza dagoan basoan olan e larrain moduko zelaikada biribil bat egitea gero an ikatz txondorra egiteko. Eta or basoan erditertzioan boto andi bat egoanez ba andixik deituten deutsagu baso gustiari Erdikoboto, bueno, burpidepeari e, ze burpide ganea Larramendiko basoa da. Orain a burpidea pista eginda dago, gemezak (GMC-kamioi-marka) eta pasetako basoak atera bear direanean, entresaka edo derreo.

Eta ba, alangoren baten basaurda makera bat barruntatu eudien basaurdakume eta guzti. Eta, koño, ba, alango basaurdakume bat kogiduteko ditean egozan. Eta, ba, badakizu, alango basaurdakumeren bat manatu egin ei zan bandatik eta gure aituak artu zaku bat eta rapa! kogidu egin euan basaurdakumea, eta zakuan sartu eta txondorrantz joan zan laguneri erakusteko eta betekada bat egiteko, ze ikatz egostorduan txondorra akabatu arte egon bear izaten zan basoan eta ba ondo diatorkien urdai orde basaurdakumearen gjarrea jatea.

Baina, pausu bi emon orduko non barruntetan dauen basaurda makerea irrintza baten bere atzetik. Klaro, gure aituak e ez euan galdu gura basaurdakumea, eta, zer egin euan? ba, gastaña berez-erne batera igon basaurdakume eta guzti. Baina basaurda makerea gastañapean eukan amorru baten eta ezin euan lez igon aginekaz ausika asi jakon

otzien kacadario berak esan bistike:

- Mutilek, se ingo yoat, etxon ala bota basaurdakume au?
- Botaiok- esatotzien besteok dardarotzean-, botaiok se ori makerori kapas dok aginekas arbolea eperditi botateko ta botaiok o bake bakean ori goiti beiti isingo gosak eta.

D'alantxik in i audien da makero- rrek agoan artute eroan i auen a basaurdekumea da Urrustiko selaien artu i ausen ganetiko umeok eta Meagaraiko bidea artu i auen Murgara inean da gra- siek e, s'espabere iten dotzo aberien bat. Estukurea baltza seguru.

areri gaztaña berez ereneari. Orduan gure aitua e laguneri deitu eutsien, kacadario berak esan beistike:

- Mutilak, zer egingo joat, etxodon (itxaron) ala bota basaurdakume au?
- Bota egiok- esaten eutsoen besteok dardarotzean-, bota egiok ze ori make- ra ori kapaz dok aginekaz arbolea eperditik botateko eta bota egiok o bake bakean ori goiti beiti izango gozak eta.

Eta alantxik egin ei eudien eta makera orrek aoan artuta eroan ei euan a basaurdakumea eta Urreztik zelaian artu ei euazan ganetiko umeok eta Meagaraiko bidea artu ei euan Murgara eian eta graziak e, ze ezpabere egiten deutso aberiaren bat. Estukurea baltza seguru.

2.21. Saldaingo txakurra eta beste bertsio batzuk

“ Saldaingo txakurrena, kontue esese esakerea be in de Seberion eta esan be iten du ta auxe da: “*Saldaingo txakurrena pasau yako*”. Da, suk u ondo dakisu ser pasau yakon Saldaingo txakurreri, baie tire, barriro be kontaukotzut. Aiko, Saldainen i egoan txakur bet e danabarrekua eta egun beten goxago baskaiteko edo Uriondora yoateko adie auken da yoan be in sen, an gostarragoak i sian da. Yoan e yoan san baie bein Uriondoraskero baskalduakabaute topausen da txakur ori agoan txuegas lotu sen. Anka in bear isin auen Uriondoti te barrienbarris yoan san Saldainera eta bueltarako angoa(k)- p(b)e baskaldute. Atzenean ser? Da, ba, baskaldu bari(k) parau sala a txakur leloa.”

Saldaingo txakurrarena, kontua ezeze esakerea be egin da Zeberion eta esan be egiten dogu eta auxe da: “*Saldaingo txakurrarena pasatu jako*”. Eta, zuk u ondo dakizu zer pasatu jakon Saldaingo txakurrari, baina tira, barriro be kontauko deusut. Aiko, Saldainen ei egoan txakur bat e danabarrekua eta egun baten goizago bazkaiteko edo Uriondora joateko adia eukan eta joan be egin zan, an goiztarragoak ei ziran eta. Joan e joan zan baina bein Uriondoraz gero bazkaldu-akabatuta topatu euazan eta txakur ori aoan txuagaz lotu zan. Anka egin bear izan euan Uriondotik eta barrienbarris joan zan Saldainera eta bueltarako angoak be bazkalduta. Atzenean zer? Eta, ba, bazkaldu bari(k) paratu zala a txakur leloa.

Artzubiko txakurra

Zeberion badago beste bariante bat. Artzubiko txakurrarena. Artzubitik Solatxira Joan zan txakurra eta Saidainen beste gertatu jakon, anka-jokoa emon otzien Solatxikoak atek itxite, da barriro yoan bear Artzubire, d'an be bueltarako baskaldute. Pasadizu onen Berriemaileak aite-alaba bi dira. Pablo Intxaurraga eta bere alaba Amaia.

Ellakuriko txakurra

Saldaingo eta Artzubiko txakurraren kontua entzun orduan, haragora eroan neban ama, Arratiako Villaro edo gaurko Areatza gainera eta Zeanuri parteko Ellakuriko txakurrarena aitatu neutsan baekiela banenkielako eta aikomen erantzuna:

“Ellakuriko txakurreri best'ainbeste pasau i yakon. Baie, sera, Ellakurikoari arean diferentea pasau yakon. Ellakuriti Billaroko klausurako mojetara yoan san seguru lenao baskaiteko, bakisu, moja(k)p(b)eti ixin dire gostarrak baskaiten. Oin ori bes, se mojarik estao on be, Oñatera yoan barri daoselako. Da, ba egun orretan mojok erretiroa sala edo ejersisioak sirela, baskalordue kambiau te txakur ori banengo nengoanean geratu i sen seguru. Barriro igon i auen Ellakurire baie angoa(k)p(b)e yanda topausen. Ellakurikoari be Saldaindo txakurrena pasau yakon.

Etxoisu, untxe etorri ya(t)k(g)ogora Joanito Sasolakoana. Arteako Juanito Etxebarria gure lengusu defuntuek e mojetara barik i Elorribi deritxon baserrire yoan sala esatauen txakur ori. Elorribik i

Artzubiko txakurra

Zeberion badago beste bariante bat. Artzubiko txakurrarena. Artzubitik Solatxira Joan zan txakurra eta Saidainen beste gertatu jakon, anka-jokoa emon eutsoen Solatxikoak atek itxita, eta barriro joan bear Artzubira, eta na be bueltarako bazkalduta. Pasadizu onen Berriemaileak aite-alaba bi dira. Pablo Intxaurraga eta bere alaba Amaia.

Ellakuriko txakurra

Saldaingo eta Artzubiko txakurraren kontua entzun orduan, haragora eroan neban ama, Arratiako Villaro edo gaurko Areatza gainera eta Zeanuri parteko Ellakuriko txakurrarena aitatu neutsan baekiela banenkielako eta aikomen erantzuna:

Ellakuriko txakurrari beste ainbeste pasatu ei jakon. Baina, zera, Ellakurikoari arean diferentea pasatu jakon. Ellakuritik Villaroko klausurako mojetara joan zan seguru leenago bazkaiteko, badakizu, monjak beti izan dira goiztarrak bazkaiten. Orain ori be ez, ze monjarik ez dago egon be, Oñatera joan barri dagozalako. Eta, ba egun orretan monjak erretiroa zala edo ejertzioak zirala, bazkalordua kambiau eta txakur ori banengo nengoanean geratu ei zan seguru. Barriro igon ei euan Ellakurira baina angoak be janda topatu euazan. Ellakurikoari be Saldaindo txakurrarena pasatu jakon.

Etxodon (itxaron) egizu, oraintxe etorri jat gogora Juanito Sarasola-koarena. Arteako Juanito Etxebarria gure leengusu defuntuak e mojetara barik i Elorribi deritxon baserrira joan zala esaten euan txakur ori. Elorribik i

Pagomakurrerantzako bidean on bea dau”.

Beste bertsio bat

Amarenak entzun eta gero beste bertsio bat aipatu gura dot. Bertsio hau Jose Ramon Arbe Zeanurikoak kontatu eustan Gasteizen. Hitzaldi bat emoten nengoan eta Saldaingo txakurrarena kontatu nebanean hauxe esan eustan:

“I, Manu, Ellakuriko txakurre Atxeko baserrira yoan soalaskoa yaukoat entzunde, an Villaro gan-txuen”.

Gatzaietako txakurra (Abadiño)

Berriemaileak: Ama: Anastasia Belar Uriarte (Abadiñoakoa) Semea: Bittor Agirre Belar (Abadiñoakoa)

Gatzaieta Urkiolako aldatzaren erdi inguruko baserri garrantzitsua da. Kalendario eta abarretako argazkietan sarri agertzen dana.

Kontua da ba ze, Gatzaietako txakurra Intzalde deritzon baserrira joan zala lehenago bazkalduteko asmoz, baina joan zanerako bazkalduta aurkitu ebazala eta gero bere etxera bueltatu zanerako, etxekoak ere bazkalduta. Azkenean bazkaldu barik.

Beste bertsio bat

Berriemailea: Anton Mari Aldekoa Otalora

Barriemoile honen arabera, Gatzaietako txakurra Urkiolako San Antoniora joan zan. Erromeria eguna zan eta jende elia egoten danez

Pagomakurrerantzako bidean egon bear dau.

Beste bertsio bat

Amarenak entzun eta gero beste bertsio bat aipatu gura dot. Bertsio hau Jose Ramon Arbe Zeanurikoak kontatu eustan Gasteizen. Hitzaldi bat emoten nengoan eta Saldaingo txakurrarena kontatu nebanean hauxe esan eustan:

I, Manu, Ellakuriko txakurra Atxeko baserrira joan zoalazkoa jaukat entzunda, an Villaro ganetxuan)

Gatzaietako txakurra (Abadiño)

Berriemaileak: Ama: Anastasia Belar Uriarte (Abadiñoakoa) Semea: Bittor Agirre Belar (Abadiñoakoa)

Gatzaieta Urkiolako aldatzaren erdi inguruko baserri garrantzitsua da. Kalendario eta abarretako argazkietan sarri agertzen dana.

Kontua da ba ze, Gatzaietako txakurra Intzalde deritzon baserrira joan zala lehenago bazkalduteko asmoz, baina joan zanerako bazkalduta aurkitu ebazala eta gero bere etxera bueltatu zanerako, etxekoak ere bazkalduta. Azkenean bazkaldu barik.

Beste bertsio bat

Berriemailea: Anton Mari Aldekoa Otalora

Barriemoile honen arabera, Gatzaietako txakurra Urkiolako San Antoniora joan zan. Erromeria eguna zan eta jende elia egoten danez San Antonioetan, ba bazkal osteko hondakinekaz tripea betetako asmoz egin ei

San Antonioetan, ba bazkal osteko hondakinekaz tripea betetako asmoz egin ei eban gorantzakoa. Gora allegatu zaneko, koadrilla guztiak etozan beherantz berbalotsean euren maleta sikuetakoa hondakinok batuta.

Txakur horrek be buztana hankartean dala eaurt egin eta Gatzaietara itzuli behar izan eban eta bueltan etxean be ez eban aurkitu bazkari-jakirik.

(Oharra: azkenengo bertsio biak, etimologikoan bakarrik jaso dira.)

eban gorantzakoa. Gora allegatu zaneko, koadrilla guztiak etozan beherantz berbalotsean euren maleta sikuetakoa hondakinok batuta.

Txakur horrek be buztana hankartean dala eaurt egin eta Gatzaietara itzuli behar izan eban eta bueltan etxean be ez eban aurkitu bazkari-jakirik.

(Oharra: azkenengo bertsio biak, etimologikoan bakarrik jaso dira.)

2.22. Marianoren sinismena

“An, Uriondon, gure ausunean, bakisu, gure gaste denporan es egoan nora yoan andirik eta domeka arrastietan tertulia itzelak iten gaindusen. Modu gitxi gaunken baie umorea ona.

D’egun beten, Mariano sarra be etorri yakun tartera an etxean seinakio on barik kurtzulu sarra les arrasti gustien. Mariano gison lerdena san, pertxa onekoa d’elexastiku sintzoa. Ak e elexako aginduek e ondo betetausen d’olango kontuetan kopla edo broma gitxi beragas.

Da, ba, domeka arrasti orretan, gasteak a bakisu, seoseri ekin bear da aurretik arkal artute Marianori burlesar ekitea pentzandien da, Joan Txikerra, selebrea san ixin be, d’axe imini audien iterantzuna(k)p(b)otaten abureari da badiñotzo ba se:

– Mariano, beori beti dabil or elexako agindu gustie(k)p(b)etetan jaunekobean da ba esteretxo larregi beti olan ibilteari? Ixin beite apur

An, Uriondon, gure auzunean, badakizu, gure gazte denporan ez egoan nora joan andirik eta domeka arrastietan tertulia itzelak egiten genduzan. Modu gitxi geunkan baina umorea ona.

Eta egun baten, Mariano zaarra be etorri jakun tartera an etxean zeinakio egon barik kurtzulu (kurtzel(l)u zaarra lez arrasti guztian. Mariano gizon lerdena zan, pertxa onekoa eta eleizastiku zintzoa. Ak e eleizako aginduak e ondo betetan euazan eta olango kontuetan kopla edo broma gitxi beragas.

Eta, ba, domeka arrasti orretan, gazteak a badakizu, zeoseri ekin bear eta aurretik alkar artuta Marianori burlazar ekitea pentzatu eudien eta, Juan Txikerra, zelebrea zan izan be, eta axe imini eudien iterantzunak botaten agureari eta badiñotso ba ze:

– Mariano, berori beti dabil or eleizako agindu guztiak betetan jaunekobean eta ba ez deritzo larregi beti olan ibilteari? Izan beite apur bat e, zera, ez

- bet e, sera, espeite ixin ain estue pekatu mortal, benial d'olangoatan. Ganera, siur dao beori Jangoikori(k)t(d)aoen?
- Ara mutilek, -erantzun otzien Marianok-, surok o au t'ori ta bestea esangostesue baie kontus gero e, Jangoikorik i estaoelakoan bisi ta deskuidu santuen baten badao ser? Gero estau baligo, au in isin banau, a in espanau t'olangoak esatea, gero belu be igoal isingo da t'obeto artes ibili betiko damutu es iteko. Kontus gero e!
 - Tire, tire Mariano, espeie txarresean artu burlesar gabis de.
 - Olan badok obeto, se biotza(k)-p(b)e eraikadea in yostek in be berbok entzuckeran, errekoño, Jangoikoari beti isin yotzat errespetoa d'ortik etxatok kalterik, aitearen da semearen...

D'alan akabau sen Mariano ta gazte bromiston arteko trebitue d'arasti ederra emon gaindun Larrea soñularien soñuotzagaz yantza gure dana inde”.

- beite izan ain estua pekatu mortal, benial eta olangoetan. Gainera, ziur dago berori Jaungoikorik dagoan?
- Ara mutilak, -erantzun eutsoen Marianok-, zuok o au eta ori eta bestea esango deustazue baina kontuz gero e, Jaungoikorik i ez dagoelakoan bizi eta deskuidu santuren baten badao zer? Gero ez dau balio, au egin izan baneu, a egin ez baneu eta olangoak esatea, gero belu be igual izango da eta obeto artez ibili betiko damutu ez egiteko. Kontuz gero e!
 - Tira, tira Mariano, ez bedi txarrezean artu burlazar gabiliz eta.
 - Olan badok obeto, ze biotzak be eraikadea egin jaustak egin be berbok entzuckeran, errekoño, Jaungoikoari beti izan jautsat errespetoa eta ortik ez jatorik kalterik, aitearen eta semearen... Eta alan akabatu zan Mariano eta gazte bromiston arteko trebitua eta arrasti ederra emon gendun Larrea soinulariaren soinuotsagaz dantza gura dana egin-da.

2.23. Perue eta Marie kizkaotsean

Perue ta Marien kontuek sabal ebisen gure ume denporan gaur u gixiagio entzuten dire baie. Perue ta Marie beti ibilten i sirean kiskan baie beti batera. Perue txikerra i sen, motxoa, musturreti sarri alla bako oke-rana dariola, kokoterrea, sera, kokotean urbedinkitontzi edo oskeagas da baragarri antza, drogosoa be bai, d'al isiten auenean txurrupline be gustetan i yakon. Berba biten esanda leloa ta burutxil antza, baie seta onekoa.

Perue ta Mariaren kontuak zabal ebilzan gure ume denporan gaur u gixiagio entzuten dira baina. Perue eta Marie beti ibilten ei zirean kizkan baina beti batera. Perue txikerra ei zan, motxoa, musturretik sarri aila bako okarana dariola, kokoterrea, zera, kokotean urbedinkatuontzi edo ozkeagaz eta baragarri antza, drogosoa be bai, eta aal izaten euanean txurruplina be gustetan ei jakon. Berba bitan esanda, leloa eta burutxil antza, baina seta onekoa. Marie

Marie oster, andra mardo, artzealango sabala d'aldikadaka umore txarrekoa, seta txarrekoa, aurretik ibilte i auen Perue. Onin kontuek e beti egosan etzeko bearrakas lotute, seinde, solobearretan, edo basokoatan edo etzebarrukoatan.

Oin kontaukotzutena udapartekoa da, bakisu, or tertzioan galondoak labrau bea dires, bedarrak siki-tu eta ganetikoak.

Ba, egun beten, seguru, Perue ta Marie galondan ebisen soloa gietan areagas. Perue atzetik eta Marie itaurren. Da ba Peruek e bateko arinago yoateko, besteko astiroago es otzen bakean be itxiten Marieri d'alangon baten badiñotzo:

– Ia ba Marie, gora inean bera ine ba
– Gora inean bera? Au etorri ai itaurrekoa iten da nauk ingo yoat atzekoa.

D'alantxe in i audien, d'orduen Mariek gana sartu ganadueri te erantau i auen Perue d'an erabili auen apatxotzean orpoetan ar barik sein busterriek edo adarran batek lepoan yo.

Galondoa areatu audienean, ganaduek soltau busturriti te barriro yoan sirean galondora saputzek, sastaparrak eta ganetiko sarraparrak a pillatu t'erretako. Erreakabau orduen, baskaiten yoan sirean. Gero bekaneko bat in d'arrastien, kanikulea yoan orduen bedarsikuten yoan sirean. Kargau burdie d'amarrau be in audien baie Peruek sokeari moropile txarto emon edo estakit ser, kus-tiñoa da ba se,ba, etzerantzean sokea erdi-soltau in yakiela da burdiko bedarsikue sati bet e bidean galdu.

Etzera allegakeran Mariek ikusten dau ori d'akulluagas yoten

oster, andra mardo, artzealango zabal-eta aldikadaka umore txarrekoa, seta txarrekoa, aurretik erabilten ei euan Perue. Onein kontuak e beti egozan etzeko bearrakaz lotute, zeinda, solobearretan, edo basokoetan edo etxebarrukoetan.

Orain kontauko deutsudana udapartekoa da, badakizu, or tertzioan galondoak labratu bear dira, bedarrak sikatu eta ganetikoak.

Ba, egun baten, seguru, Perue eta Marie galondan ebilzen soloa gietan areagaz. Perue atzetik eta Marie itaurren. Eta ba Peruek e bateko arinago joateko, besteko astiroago ez eutsan bakean be itxiten Marieri eta alangoren baten badiñotso:

– Ia ba Marie, gora einean beera egin ba
– Gora einean beera? Eu etorri adi itaurrekoa egiten eta neuk egingo joat atzekoa.

Eta alantxe egin ei eudien, eta orduan Mariek gana sartu ganadueri eta erantatu ei euan Perue eta an erabili euan apatxotzean orpoetan ar barik zein buztarriak edo adarren batek lepoan jo.

Galondoa areatu eudienean, ganaduek soltatu buztarritik eta barriro joan zirean galondora saputzak, sastaparrak eta ganetiko zarraparrak a pillatu eta erretako. Erre-akabatu orduan, bazkaiten joan zirean. Gero bekaneko bat egin eta arrastian, kanikulea joan orduan bedarsikutan joan zirean. Kargatu burdia eta amarratu be egin eudien baina Peruek sokeari moropila txarto emon edo ez dakit zer, kuestinoa da ba ze, ba, etzerantzean sokea erdi-soltatu egin jakiela

yoan san baie Peruek e ospa in i otzen, agile san isin be ta. Mariek e bakarrik deskargau auen burkada bedarra da sokea batu bearrean, etzondoko intxaurpean itxi auen. Andik i gerora, agartu sen Perue be ta an ebilen seguru intxaurpean intxaur galduen bat topetan. Atan daoela, urtetan dau Mariek e kortatik, artu intxaurpeko sokea da Perue es auen ba amarrau intxaurrean buelta ta buelta sokeak emon alean! Kiska bille ibili sen Perue baie oingoxean a etorri yakon pague. Mariek alango trajuran ikusi auenean badiñotzo burlesar gedarres:

- Ser dirudian baiño estok Perue fetura orretan?
- Gitarrea, Marie, ainbeste soka-bueltagas. Kendu istena soka au, se esango be ausokoak!
- Ausokoak? Ni nau nok o beinago da beti abil kiska gure, b'or daukok meresidukoa d'or on beakok sati beten, gautu arte gitxienez.

Da ba tire, gaubean soltau ingo auen se urrungo egunean es i egoan iñor intxaurreari lotute. Ain isin sirean kiskanteak iñon direanak itotzie-san arkaleri da kantea be aterotzien, aitisu, auxe:

*Perue ta Marie
asarratu dire
arkalenak dire ta
konponduko dire.*

eta burdiko bedarsikua zati bat e bidean galdu.

Etxera allegakeran Mariek ikusten dau ori eta akulluagaz joten joan zan baina Peruek e ospa egin ei eutsan, agila zan izan be eta. Mariek e bakarrik deskargatu euan burkada bedarra eta sokea batu bearrean, etxe ondoko intxaurpean itxi euan. Andik i gerora, agertu zan Perue be eta an ebilen seguru intxaurpean, garauteko edo intxaur galduren bat topetan. Atan dagoala, urtetan dau Mariek e kortatik, artu intxaurpeko sokea eta Perue ez euan ba amarratu intxaurrean buelta eta buelta sokeak emon aalean! Kizka billa ibili zan Perue baina oraingoxean a etorri jakon pagua. Mariek alango trajuran ikusi euanean badinotso burlazar gedarrez:

- Zer dirudi(k)an baino ez dok Perue fetura orretan?
- Gitarrea, Marie, ainbeste soka-bueltagaz. Kendu egistena soka au, zer esango be auzokoak!
- Auzokoak? Ni neu nok o beinago eta beti abil kizka gure, ba or daukak meresidukoa eta or egon bearko dok zati baten, gautu arte gitxienez.

Eta ba tira, gauean soltatu egingo euan ze urrungo egunean ez ei egoan inor intxaurreari lotuta. Ain izan zirean kizkan-teak, inon direanak egiten eutsiezan alkarri eta kantea be atera eutsien, aitu egizu, auxe:

*Perue ta Marie
asarratu dire
arkalenak dire ta
konponduko dire.*

2.24. Astoaren izenak

Astoak se isen daukien? Ba aikomensan ausonako asto batzun isenak:

jimenes, (jimenez) (astarra) (jitanuei erosia)

burro, (burro) (astarra)

burra, (burra) (emea)

txula, (chula) (emea)

titan, (titán) (astarra)

froilan, (froilán) (astarra)

silbestre, (silvestre)(astarra)

niña, (niña)(emea)

murtzia (murcia) (emea)

frailano, (frailano)(astarra)

klai, (clai)(astarra) (ostikaria zalako, boxealari ospetsuaren ikubilkazuen antzera)

perla, (perla) (emea)

romero, (romero) (astarra)

potxa, (pocha) (hiru etxetan) (emea)

periko, (perico) (hiru-lau etxetan) (astarra)

kariñosa, (cariñosa)(emea)

txarra (antz, oso txarra eta okerra zalako astoa)(astarra)

baltza (izan be oso baltza zalako) (astarra)

Ene. Sauk esan arte enas konturatu gaienak erderasko isena daukienik. Olangorik?

Astoak zer izen daukien? Ba aikomensan auzuneko asto batzueen izenak: jimenes, (jimenez) (astarra) (jitanuei erosia)

burro, (burro) (astarra)

burra, (burra) (emea)

txula, (chula) (emea)

titan, (titán) (starra)

froilan, (froilán) (astarra)

silbestre, (silvestre) (astarra)

niña, (niña) (emea)

murtzia (murcia) (emea)

frailano, (frailano)(astarra)

klai, (clai) (astarra) (ostikaria zalako, boxealari ospetsuaren ikubilkazuen antzera)

perla, (perla) (emea)

romero, (romero) (astarra)

potxa, (pocha) (hiru etxetan) (emea)

periko, (perico) (hiru-lau etxetan) (astarra)

kariñosa, (cariñosa) (emea)

txarra (antz, oso txarra eta okerra zalako astoa) (astarra)

baltza (izan be oso baltza zalako) (astarra)

Ene. Zauk esan arte ez naz konturatu geienak erderazko izena daukienik. Olangorik?

2.25. Ezkontza irabazi talo bategaitik

Lenao be kontautzut e baie orrek taloan kontu orrek istorie dauko. Gaur Uriondon etzeak utzi(k)t(d)aos, domingeruen batzuk kendute, baie lenao enala bisi sen jentea ie etze gustietan. Gaienak errentoreak (g)intzesan da ba urtean baten errentea pagetako egune ote san d'etze

Leenago be kontatu deutsut e baina orrek taloaren kontu orrek istoria dauka. Gaur Uriondon etxeak utsik dagoz, domingeruren batzuk kenduta, baina leenago enala bizi zan jentea ia etxe guztietan. Geienak errentoreak gintzazan eta ba urtean baten errentea pagetako eguna egoten zan eta etxe

bakotxeko bat alkartu t'errentea pagetan yoaten sirean usaban etzera da gero kontuek arreglau orduen baskaldu usaban konture.

Errentea era askotara pageta san. Sati bet (d)iruten, beste sati bet e generotan, seinde, ollasko batzuk, indabea d'olangoak segun selango tratue eta ba beste erea yatzun u sera, ba, bear truke. Usabak a bere bearretarako eskatu itoskun eskubearra, seinde, garibearrak iteko, iketzegosteko edo beste edosetarako, da yoan in bear borondates kontra be norbere etzeko bearrak itxite usaba sein asarratu. Errentoreak orixe dauko, iñon aspian on bear, d'orregaiti esan be iten du au esakera au: "errentorea arri labanean bisi dala". D'au gisonenkoakas iten san, d'andraskoak etzeari autzin in bear da gisonak usabanean daosen bitartean gisonbearra(k)p(b)e in in bear d'etzekoak (g)anera, seinde, ba yanariiek, korta bearrak eta etzeko garbikusie, naikoa sereginik antza emoten danari, eske, etzea ta etzingurue tolostu esik (g)oseak eta ugerra(k)tx(y)an. A! d'umeak! neskato neskatorik krida, d'asko usaban etzeatara. Ni nauk asi naindun gure usaban seme gastea, nau baño piti be(t)k(g)asteagoa, ai amatxue! ni nau umea da sentzain amar urtegas usabanera mantenitalde. Olangoxea san ordukoa ta se ingotzesu ba konformau edo agoantau in bear.

D'egun beten, Uriondon, bueno, gu Beanun bisi gaintzesan baie orko Goinukoan artean aiten ordes semea yoan san errenta-paguek iten. Ganeko mutile, lerdena ta ganera aibela, begiargie. Da ba yoan sirean usaban etzera da ba usaborreri

bakotxeko bat alkartu eta errentea pagetan joaten zirean ugazabaren etxera eta gero kontuak arreglatu orduan bazkaldu ugazabaren kontura.

Errentea era askotara pagetan zan. Zati bat dirutan, beste zati bat e generotan, zeinda, ollasko batzuk, indabea eta olangoak segun zelango tratua eta ba beste erea jatzun u zera, ba, bear truke. Ugazabak a bere bearretarako eskatu egiten euskun eskubearra, zeinda, garibearrak egiteko, ikatzegosteko edo beste edozertarako, eta joan egin bear borondatez kontra be, norbere etzeko bearrak itxita ugazaba zein aserretu. Errentoreak orixe dauka, inoren azpian egon bear, eta orregaiti esan be egiten dogu au esakera au: "errentorea arri labanean bizi dala". Eta au gizonezkoakaz egiten zan, eta andrazkoak etxeari eutsin egin bear eta gizonak ugazabarenean dagozan bitartean gizonbearrak be egin egin bear eta etxekoak ganera, zeinda, ba janariak, korta bearrak eta etzeko garbikuzia, naikoa zereginik antza emoten danari, eske, etxea eta etxe ingurua tolestu ezik goseak eta ugerrak jan. A! eta umeak! neskato neskatorik krida, eta asko, ugazaben etxeetara. Nik neuk azi nendun gure ugazabaren seme gaztea, neu baino piti bat gazteagoa, ai amatxua! ni neu umea eta sentzain amar urtegaz ugazabarenera mantenitalde. Olangoxea zan ordukoa eta zer egingo deutzazu ba konformatu edo aguantatu egin bear.

Eta egun baten, Uriondon, bueno, gu Beanun bizi gintzazan baina orko Goinukoen artean aitaren ordez semea joan zan errenta-paguak egiten. Ganeko mutila, lerdena eta ganera aibela, begiargia. Eta ba joan zirean ugazabaren etxe-

etxoten daosela, kridea ebilen taloak erretako orea iten ogie faltauen be taloak erretako, bakisu, lenao yan bes asko t'entramea askarrie. D'olan daosela, ori Goinuko mutil lerden d'aibel ori aregas krideagas fijau sen, kridea bera be bai mutilegas, d'alangon baten lotzak aldea batera itxite non diñotzon mutil orrek:

– Nik i zuk erreko taloa(k)tx(y)ango naunkes ba, da gusture in be!

– Bai?- erantzun otzen erdi irribarreka neskatoak-, ba nik i erre be bai suri talaburriñan asal biko taloak!

D'aikoan amaika t'erdiak! nobio es sirean in ba? Da ba bebisen nobio. Andik i lasterrera, ausoko ume bat artudien besoatan, lenao usedioa egoan nobio-nobiek e ume bat besoatan artzeakoa, aitibitxi-amabitxi isiteko pontontziko bautisuen, d'orineskero erri gustie(k)tx(y)akitauen serio ta formal dabisela, eskontako planean.

Da gero andik i urte pare batera eskondu in sirean neskatoan etzera da bikuntzan bisi sirean modu apur bet in arteño.

Bikuntzan bisitea esta beti fasile isiten gero e! Ondo konpondu eskero don, baie txarresean estao bisiko danik. Egunean eguneango bisimoduen gorabera andiek oten dires d'agaitiño esaten du sarriten a esakerea: “laratzu baltzak esotuten dau persionea”. D'egie da isin be. Aiko, ni nau be, eskondu eskero, bikuntzan bisi isan nas sarrak usufrotoa aukielako da, bakit ori ser dan. Gure Uriondoko amak es ekien erdera asko baie beti esatoskun “kasao pide casa”. D'erresoia galanta. Bikuntzan asko iruntzi bea da bates be sarra(k)p(b)aragarri antza(k)p(b)adire.

ra eta ba ugazaba orreri etxodoten dagozala, kridea ebilen taloak erretako orea egiten ogia faltauen be taloak erretako, badakizu, leenago jan be ez asko eta entramea azkarria. Eta olan dagozala, ori Goinuko mutil lerden eta aibel ori aregaz krideagaz fijatu zan, kridea bera be bai mutilagaz, eta alangoren baten lotsak aldea batera itxita non dinotson mutil orrek:

– Nik i zuk erretako taloak jango neunkez ba, eta gustora egin be!

– Bai?- erantzun eutsan erdi irribarreka neskatoak-, ba nik i erre be bai zuri talaburrian azal biko taloak!

Eta aikoan amaika t'erdiak! nobio ez zirean egin ba? Eta ba baebilzan nobio. Andik i lasterrera, auzoko ume bat artu eudien besoetan, leenago usadioa egoan nobio-nobiak e ume bat besoetan artzeakoa, aitabitxi-amabitxi izateko pontontziko bautizuan, eta ori egin ezkerro erri guztiak jakiten euan serio eta formal dabilzala, ezkontako planean.

Eta gero andik i urte pare batera ezkondu egin zirean neskatoaren etxera eta bikuntzan bizi zirean modu apur bat egin arteraino.

Bikuntzan bizitea ez da beti fazila izaten gero e! Ondo konpondu ezkerro don, baina txarrezean ez dago biziko danik. Egunean eguneango bizimoduan gorabeera andiak egoten dira eta agaitiño esaten dogu sarritan a esakerea: “laratzu baltzak ezagututen dau pertsona”. Eta egia da izan be. Aiko, ni neu be, ezkondu ezkerro, bikuntzan bizi izan naz zaarrak usufrotoa eukielako eta badakit ori zer dan. Gure Uriondoko amak ez ekian erdera asko baina beti esaten euskun “casado pide casa”. Eta errazoia galanta. Bikuntzan asko iruntsi bear da

Da gero ba modu apur bet in audienean Kallera yoan sirean bisiten, auren pisure. Mutilek e fabrika sarrean itaueles bear ba aurrerantza etzerikara eragoion bearren, d'es lengo antzean or bidea(k)p(b)etean oñes egunean ordu bi arpelik emoten yoan-etorrietan, da uda partean tire, baye neguen? neguen atzena. Dandi(k)p(b)e diruen posean eragoion jenteak eta askotan propitarioa(k)p(b)año diru geao atetan audien fabrikati. "Fabrikati ilean txal bat etzera" esatauen emeko propitario andi betek. Egie san isin be, baserrien ilean txal bat aukiteko amabi bai bea dires, d'ori okerrik auki barik. B'olantxe, matrimonio gaste ori bestala bisi sen Kallen gisonak etzerik ara bear inde, errentore baño askos ogeto. Je-je-je, bitu talogintzeak se ekarri otzien. Pasau be iñon danik?

batez be zaarrak baragarri antzak badira. Eta gero ba modu apur bat egin eudienean Kallera (Ugaora, Miravalles-era) joan zirean biziten, euren pisura. Mutilak e fabrika zaarrean egiten euan lez bear ba aurrerantza etzerik ara eragoion bearren, eta ez leengo antzean or bideak betean oinez egunean ordu bi alperrik emoten joan-etorrietan, eta uda partean tira, baina neguan? neguan atzena. Dandik be diruen pozean eragoion jenteak eta askotan propietarioak baino diru geiago ateraten eudien fabrikatik. "Fabrikati ilean txaal bat etxera" esaten euan emengo propietario andi betek. Egia zan izan be, baserrian ilean txaal bat eukiteko amabi bei bear dira, eta ori okerrik euki barik. Ba olantxe, matrimonio gazte ori bestala bizi zan Kallen gizonak etzerik ara bear eginda, errentore baino askoz obeto. Je-je-je, begitu talogintzeak zer ekarri eutsien. Pasatu be inon danik?

2.26. Ezkontza galdu posporo bategaitik

Bueno ba, eskontza kontuekas asi gareanes, besterantza be pasau de iños, eskontzea galdu be bai, kasureko posporo bategaiti.

Non estai(t)p(b)ae, baten seguru, eskontako ditean i egosan neskato-mutil bi te ba eskon aurreko aronakoa be in i audien, etzalde bieta-koak arkaleri esaurea edo esaupidea emon d'etzeifinie, dotea t'olangoak tratetako.

Da ba mutile guraso ta gusti yoan i sen neskatoan etzera da ba kopauen bat ines beragoioen tratuok iten d'alangon baten mutilen aitexe-

Bueno ba, ezkontza kontuekaz asi gareanez, besterantza be pasatu da inoz, ezkontzea galdu be bai, kasureko posporo bategaitik.

Non ez dakit baina, baten seguru, ezkontako ditean ei egozan neskato-mutil bi eta ba ezkon aurreko aronakoa be egin ei eudien, etxalde bieta-koak alkarri ezaurea edo esaupidea emon eta etxeifinia, dotea eta olangoak tratetako.

Eta ba mutila guraso eta guzti joan ei zan neskatoaren etxera eta ba kopau- ren bat eginez baeragoioen tratuok egi- ten eta alangoren baten mutilaren aita- xegaiak zigarro bat egin ei euan. Orduan,

gaiek sigarro bat in i auen. Orduen, mutilek e atera boltzati posporoak eta sue emon i otzen sigarroa isituteko.

D'olan pasau sen arrastie da ba iluntzean mutilen familie yoan sanean neskatoan aitek esan i otzen alabe-ari:

- Alabatxue, estao eskontzarik
- Ser diñostesu aite oin tertzio onetan?
- Ba, es, se aiko, supastarra ondoan auki ilinti guredanagas da posporoa gastau dau nire sigarroa isituteko.
- Da ser dotzu suri orrek?
- Ser dosten? Esan be itea olangorik! Ser estau ingo orrek e bisimoduen posporo bat aurreratu leikeanean estau in de.

Da, esaten daurie es sireala eskondu. Bueno, isin be posporoana baño seoser geao isingo san baie kontau orixe iten da.

mutilak e atera boltsatik posporoak eta sua emon ei eutsan sigarroa isiotuteko.

Eta olan pasatu zan arrastia eta ba iluntzean mutilaren familia joan zanean neskatoaren aitek esan ei eutsan alabe-ari:

- Alabatxua, ez dago ezkontzarik
- Zer dinostazu aita orain tertzio onetan?
- Ba, ez, ze aiko, supastarra ondoan euki ilinti guradanagaz eta posporoa gastatu dau nire sigarroa isiotuteko.
- Eta ser deutzuri zuri orrek?
- Zer deustan? Esan be egitea olangorik! Zer ez dau egingo orrek e bizimoduan posporo bat aurreratu leikeanean ez dau egin eta.

Eta, esaten daurie ez zireala ezkondu. Bueno, izan be posporoarena baino zeozer geiago izango zan baina kontatu orixe egiten da.

2.27. Dotebako ezkontza

Posporoana kontau orduen esan dotzut u seoser geao ongo sala apurtuteko ta ba seragas akordau nes, bueno, isena esangotzu(t)p(b)aie esaisu imini papelean gero, se lloba(k)p(b)isi dire te gustau be e(s)tx(y)akie ingo ori aidatutea.

Da b'orreri andra alarguneri alabea eskontako ditean plantau yakon da ba dotea eskatu otzen.

- Ama, eskontako adie dauket eta dotea gura naunke. Bai, eskontako adien gaos urlien semea ta biok eta etze-iminirako laguntzea gusture artuko naunke.

Posporoarena kontatu orduan esan deutzuri u zeozer geiago egongo zala apurtuteko eta ba zeragaz akordatu naz, bueno, izena esango deutzuri baina ez egizu imini papelean gero, ze ilobak bizi dira eta gustatu be ez jakie egingo ori aidatutea.

Eta ba orreri andra alargunari alabea eskontako ditean plantatu jakon eta ba dotea eskatu eutsan.

- Ama, ezkontuteko adia daukat eta dotea gura neunke. Bai, ezkontuteko adian gagoz urliarene semea eta biok eta etxe-iminirako laguntzea gustora artuko neunke.

Baia ama esauki gorrien ebilen da mantentzeagaz naiko auken.

Baserriti(k)p(b)era(k)p(b)bakarrik (g)eneroa bai baie, dirue, se diru aterako auen ba, esebesa baño geao bai baie uskeri utze Da ba selan alan aurre in bear otzen asuntuari te ba, elexan eskontako yaiona(k)p(b)otaten asi sirean interan, alabeari matrakata ta gedar itzelak itotzesan ausoak entzuteko moduen.

Eskon besperan, bakisu ser akordau yakon? Ba, artu eskapolotan ganeko maletin sarra da bentanati bera bototzen seguru asarre gedarrak ines.

– Soas etzeti, estao doterik, aldekoa-kaz bakarrik yoan beakostesu!

Ausoak a kargu artute egosan da ba dana(k)p(b)arriketan dote barik itxi dauela asarrea dala t'estala.

D'eskondu sen, dote barik in be baia geroagokarreanean yakin sen danan egie. Arkal artute i egosan amalabok eta ba asarrea atxakie baño es i sen isin. Egie sain? Ba esauki gorrie d'esin emon eser dotean, baie barritzuen agorako baligo isin otzen se jenteak esaten i auen:

– Selan emongotzo dotea asarre dire ta, maletine bentanati yaurtiteraño!

Ixin be, lenao asko gurasok es auken modurik eta semalabak ixin artu erentzien kintxo andirik. Erentzie inportantea yatzun e, se aitu espabere a esakera sarra: “sasbako eraitzea ta diru bako eskontzea bardinek”.

Baina ama ezeuki gorrian ebilen eta mantentzeagaz naiko eukan.

Baserritik berak bakarrik generoa bai baina, dirua, ze diru aterako euan ba, ezebeza baino geiago bai baina uskeria utsa. Eta ba zelan alan aurre egin bear eutsan asuntuari eta ba, eleizan ezkontako jaionak botaten asi zirean interan, alabeari matrakata eta gedar itzelak egiten eutsazan ausoak entzuteko moduan.

Ezkon bezperan, badakizu zer akordatu jakon? Ba, artu eskapolotaren ganeko maletin zaarra eta bentanatik beera bota eutsan seguru asarre gedarrak eginez.

– Zoaz etxetik, ez dago doterik, aldekoa-kaz bakarrik joan bearko deustazu!

Auzoak a kargu artuta egozan eta ba danak barriketan dote barik itxi dauela asarrea dala eta ez dala.

Eta ezkondu zan, dote barik egin be baina geroagokarreanean yakin zan danaren egia. Alkar artuta ei egozan amalabok eta ba asarrea atxakia baino ez ei zan izan. Egia zein? Ba ezeuki gorria eta ezin emon ezer dotean, baina barritsuen aorako balio izan eutsan ze jenteak esaten ei euan:

– Zelan emongo deutso dotea asarre dira eta, maletina bentanatik jaurtiteraño!

Izan be, leenago asko gurasok ez eukan modurik eta seme-alabak ezin artu erentzian kintxo andirik. Erentzia inportantea jatzun e, ze aitu ezpabere a esakera zaarra: “sats bako eraitzea eta diru bako ezkontzea bardinak”.

2.28. Gaueko bégiran edurrak urtu

Uin kontaukotzut u beste gause baragarri bet. Au ser au Anekoko Marianonean pasau sen atxine.

Orain kontauko deutsut u beste gauza baragarri bat. Au zer au Anekoko Marianorenean pasatu zan antxina.

Aneko, serean dao, Uriondok iru parte daukos, Goinu, Beanu t'Aneko, d'an dao selaikadea d'antxe pasau i sen, nik estot esotu baie entzunde dauket. Asuntoa auxe da. Baten bat il in i sen an gaurko Marianon etzean da ba edurtzea i egoan galanta uindo negu aurretuxua isin arren. Da ba bégirea iten on sireanak ardures i egosan intierrue selan ingo et'audien, se klaro, Uriondotik i parrokiara tiradea dao, igoal sortzi kilometro da ganera bidearlo bat andabideti in beasan, emeti Uriondoti Ariltze ondoko Artzubire da gero kamiños beste lau kilometro. Orretarako andarie(k)p (b)e tanda ba(t)p(b)añño geao bea sirean. Da ba danak ardures edurtzeagaitiño.

Da bakisu, bégiran tandas-tandas errosarioa erresetan san da gero ba sutean atea itxi te tertulie. Iñon direan kontuek kontetan sirean gaube luseari autziteko. Da ba orretan daosela, gauberdien axeak urten i auen, axepelak eta, amigo de Dios, estau edur gaiena urtuten lurmenak agiririen diresela? Ene! Milagroa esaten i audien batzuk urrungo goxean. Seruen espadao ba ilen arimea? Bueno, asuntoa da ba se, urrungo egunean in audiela intierrue. Baie, Ailtzen, betiko andabideti Artzubire urten bearrean, egurresko subiti pasetea pentzaudien momentuko andariok estotzielakoan eser esango propitarioak seragaiti, denporaleagaiti. Baie, trebitue auki i audien, Ailtzeko a subie partikularra san da pasaute gero denunsie in i otzien. Klaro, olango andabideti kanpoko pasoak a galaso iten sirean se bein gorpue pasau eskero danak i aukien

Aneko, zerean dago, Uriondok iru parte daukaz, Goinu, Beanu eta Aneko, eta an dago zelaikadea eta antxe pasatu ei zan, nik ez dot ezagutu baina entzunda daukat. Asuntoa auxe da. Bateren bat il egin ei zan an gaurko Marianoren etxean eta ba edurtzea ei egoan galanta oraindo negu aurretuxua izan arren. Eta ba bégirea egiten egon zireanak arduraz ei egozan entierrua zelan egingo ete eudien, ze klaro, Uriondotik i parrokiara tiradea dago, igual zortzi kilometro eta ganera bidearlo bat andabidetik egin bear zan, emetik Uriondotik Ariltze ondoko Artzubira eta gero kaminoz beste lau kilometro. Orretarako andariak be tanda bat baino geiago bear zirean. Eta ba danak arduraz edurtzeagaitino.

Eta badakizu, bégiran tandaz-tandaz errosarioa errezetan zan eta gero ba sutean atea itxi eta tertulia. Inon direan kontuak kontetan zirean gau luzeari eutsiteko. Eta ba orretan dagozala, gauerdian aizeak urten ei euan, aizepelak eta, amigo de Dios, ez dau edur geiena urtuten lurmenak agiririan direzala? Ene! Milagroa esaten ei eudien batzuk urrungo goizean. Zeruan ez badago ba ilaren arimea? Bueno, asuntoa da ba ze, urrungo egunean egin eudiela entierrua. Baina, Ariltzen, betiko andabidetik Artzubira urten bearrean, egurrezko zubitik pasetea pentsatu eudien momentuko andariok, ez deutsoelakoan ezer esango propitarioak zeragaitik, denporaleagaitik. Baina, trebitua euki ei eudien, Areiltzeko a zubia partikularra zan eta pasauta gero denunzia egin ei eutsien. Klaro, olango andabidetik kanpoko pasoak a galazo egiten zirean ze bein gorpua pasatu ezkerro danak ei eukien pasetako deretxoa. Gaur u, ez jako egiten mirarik olan-

pasetako deretxoa. Gaur u, etxako iten mirarik olango kontueri baie lenao bai. Bitisu, osaba Martin Iruatxetakoa solorik solo eroan sainduen, su sau be andari yoan saintzen, d'esan eser pasau. Ba, Anekoko istorie milagroa isin sala kontetan isin de nire gogaldien.

go kontuei baina leenago bai. Begitu egizu, osaba Martin Iruatxetakoa solorik solo eroan zenduen, zu zeu be andari joan zintzan, eta ez zan ezer pasatu. Ba, Anekoko istoria milagroa izan zala kontetan izan da nire gogaldian.

2.29. Beste munduko argia Basatxikin

Au kontu au barreka akabau sen baie ser san yakin arte gorputzean pipiladureagas egon sirean onik i gure anajeok Kalleti etzerantza etosen baten. Kalleko fabrika sarrean itaudien bear da ba iluntzean etzerantza etosen. Neguen e egunek laburrek isiten dire ta ba egun beten, urten be berandutxugo urtaudien bearreti te ba betosen tipi tapa Elorbitatik (g)ora. Idergi betea egoan seguru te ba seoser ikustaudien. Basatxikiko selaire allegetan daosela, Basatxiki Uriondo baño lentxuago daoen selaikadea da, ta b'araxe allegetan daosela argie ikusi audien seguru, argi baragarrie da ganera mogidu iten i sen seruko gaugarra letxe. Ikeratu in sirean da buruko ullea(k)p(b)e artestu in i yakiesan da badiño gure anaje sarrenak:

– Ori argi ori estok o parte onekoa, ariman bat espado(k)p(b)a, erresau in beako yuk.

Da ba erresau be in i audien baie a argie an, batera bestera da ba etxotea pentzaudien argi orren atzeraurea ikusi arte.

Alangon baten, desaparezidu yakien argi ori te ba allegau sirean Uriondora. Da ba an Anekoko labe ondoti pasau sireanean, non topetan

Au kontu au barreka akabatu zan baina zer zan jakin arte gorputzean pipiladureagaz egon zirean onik i gure anajeok Kalletik (Ugaotik, Miravalles-etik) etxerantza etozan baten. Kalleko fabrika zaarrean egiten eudien bear eta ba iluntzean etxerantza etozan. Neguan e egunak laburrak izaten dira eta ba egun baten, urten be berandutxuago urten eudien bearretik eta ba baetozan tipi tapa Elorribietatik gora. Idergi betea egoan seguru eta ba zeozer ikusten eudien. Basatxikiko zelaira allegetan dagozala, Basatxiki Uriondo baino leentxuago dagoan zelaikadea da, eta ba araxe allegetan dagozala argia ikusi eudien seguru, argi baragarria eta ganera mobidu egiten ei zan zeruko gaugarra letxe. Ikaratu egin zirean eta buruko uleak be arteztu egin ei jakiezan eta badino gure anaje zaarrenak:

– Ori argi ori ez dok o parte onekoa, arimaren bat ez badok ba, erreztatu egin bearko joaguk.

Eta ba erreztatu be egin ei eudien baina a argia an, batera bestera eta ba etxodotea pentsatu eudien argi orren atzeraurea ikusi arte. Alangoren baten, desaparezidu jakien argi ori eta ba allegatu zirean Uriondora. Eta ba an

daurien Selas paragerue yarrite bere erreminta kajean ganean, d'argie ser? ba Selas parageruek e kajan kabidu es eta kanpoaldetik sinesko txapa bat e sin suriskea i auken lapikoari te erre-mindue(k)p(b)otateko d'axek iten i auen brillu itargiegas, d'axe isin i sen beste munduko a argi baragarrie. Gero trankilisau sirean baie estukurea langoa pasaudien seguru, d'aske-nean dana i sen barrea da ba barrerik andienak Selase(k)p(b)erak, ser ori, istori ori kontau otzienean.

Selas nondik agartu sen? Ba estakit ondo baie or Ailtzeko Kaion laburrean iten auen lo enjeneral, d'e-gunes etzerik etze ibilte san katxarro-ak konpontan, sinesko adebasin edo partxeak imintotziesan metal gausa-ko lapiko ta ganetikoari. Guarda-sola(k)p(b)e tolostan ausen da ba iños, eskekoan moduen, errekadu be itauen erdeldune isin arren. Isena be ortixik emon i otzien, beti ebilen “**se las compro, se las vendo, se las arreglo...**” d'askenean “**SELAS**” isena-gas esotudu beti, SELAS paragerue. Gero sartzaroan, gausentandu sanean ainbatera erretiraudien da geao estu eser yakin.

Anekoko labe ondolik pasatu zireanean, non topetan daudien Selas paragerua jarrita bere erreminta kajearen ganean, eta argia zer? ba Selas parageruak e kajan kabidu ez eta kanpoaldetik zinezko txapa bat e, zin zurizkea ei eukan lapiko-ari eta erreminduak botateko eta are-xek egiten ei euan brillu itargiagaz, eta axe izan ei zan beste munduko a argi baragarria. Gero trankilizatu zirean baina estukurea langoa pasatu eudien seguru, eta azkenean dana ei zan barrea eta ba barrerik andienak Selasek berak, zer ori, istoria ori kontatu eutsonean.

Selas nondik agertu zan? Ba ez dakit ondo baina or Areiltzeko Kaioren labeurrean egiten euan lo engeneral, eta egunez etxerik etxe ibilten zan katxarroak konpontan, zinezko adabazin edo partxeak iminten eutsiezan metal gauzako lapiko eta ganetikoei. Guardasolak be tolestan euazan eta ba inoz, eskekoen moduan, errekadu be egiten euan erdalduna izan arren. Izena be ortixik emon ei eutsoen, beti ebilen “**se las compro, se las vendo, se las arreglo...**” eta azkenean “**SELAS**” izenagaz ezagutu dogu beti, SELAS paragerua. Gero zaartzaroan, gausentandu zanean ainbatera erretiratu eudien eta geiago ez dogu ezer jakin.

2.30. Pazkoazkoaz betetan herritik kanpora

Lenao, bakisu, urtean bein Paskoaskoas bete bear isiten san Elexa Ama Santean agindue betetako, da ba normalean erriko ejersisioatan itauen jenteak ori, konfesau te Paskoa egunean komuniñoa artu. Ejersisioatan misionerue etorten san ona errire d'a-

Leenago, badakizu, urtean bein Pazkoazkoaz bete bear izaten zan Eleiza Ama Santearen agindua betetako, eta ba normalean erriko ejerzioetan egiten euan jenteak ori, konfesatu eta Pazkoa egunean komunioa artu. Ejersizioetan misionerua etorten zan ona errira eta

regaz konfesetan san jente asko, ba sera, karga andie edo erriko abadea sein enterau ba kanpokoagas konfesau, bakisu, esesaunegas lotza gitxiago.

Da ba baten au Goinuko Juan sarra, Kallera yoan san Paskoaskoas kunplitako konfesetan da, elexea be ilune ta konfesonarioa ilunagoa, ba bere tokamenean arrimau sen Don Damianen konfesonariora da ba Kallen erdere geao sanes badiñotzo Don Damian orreri:

- Ave Maria purisima- Juan sarrak.
- Sin pecado consebida. -Don Damianek-, A ver, ¿cuantos pecados tiene usted?
- “Bai bañeunkesak olantxe kontaute banan banan botateko”, -Juan sarrak agobitartetik-.
- A! auskeldune sara?

Bueno d’orduen auskeras in i audien konfesiño ori te ba etorri sen Uriondora penitentzie beteta Gero ba fetxorie kontetan barre gure dana in gaindun beragas, baragarrie san isin be. D’orretara esan gauntzen ba Beanuko urlie Urkiolara yoan dala Paskoaskoas betetako konfesetan, da non diñoskun Juan sarrak:

- Ori? Orrek e onako baño karga geao auko yoan d’Urkiolara yoan dona d’alan e bide lusean penitentzie be erasago beteko yona, erro-sario ba(t)p(b)añe geao be igoyal erresau beako yosena, bakine, karga (a)ndiek e orixe yaukona.

aregaz konfesetan zan jente asko, ba zera, karga andia edo erriko abadea zein enteratu ba kanpokoagaz konfesatu, badakizu, ezezagunagaz lotsa gitxiago.

Eta ba baten au Goinuko Juan zaarra, Kallera joan zan Pazkoazkoaz kunplitako konfesetan eta, eleizea be iluna eta konfesonarioa ilunagoa, ba bere tokamenean arrimatu zan Don Damianen konfesonariora eta ba Kallen erdere geiago zanez badinotzo Don Damian orreri:

- Ave Maria purisima- Juan zaarrak.
- Sin pecado concebida. -Don Damianek-, A ver, ¿cuántos pecados tiene usted?
- “Bai bañeunkazak olantxe kontauta banan banan botateko”, - Juan zaarrak aobitartetik-.
- A! euskalduna zara?

Bueno eta orduan euskeraz egin ei eudien konfesino ori eta ba etorri zan Uriondora penitentzia beteta. Gero ba fetxoria kontetan barre gura dana egin gendun beragas, baragarria zan izan be. Eta orretara esan geuntsan ba Beanuko urlia Urkiolara joan dala Pazkoazkoaz betetako konfesetan, eta non dinoskun Juan zaarrak:

- Ori? Orrek e onako baino karga gei-ago eukiko joan eta Urkiolara joan dona eta alan e bide luzean penitentzia be erazago beteko jona, errosario bat baino geiago be igual errezatu bearko jozana, badakina, karga andiak e orixe jaukona.

2.31. Asto zuriari sententzia

Gure aiten anajea isin sen Agustin “Erri”, te ba umore onekoa san, beti egoan bertzo botaten. Da,

Gure aitaren anajea izan zan Agustin “Erri”, eta ba umore onekoa zan, beti egoan bertso botaten. Eta, ba, bear-

ba, berreraiko asto suri bet auken baie, beste askon moduen, bearrok in orduen astoa solte itxitauein da ba astoak a yakitaudien bedar gozoa non daoen da ba araxe “ Erri”-n astoa be. Gero gaubean etzera etorten yakon. Astoak orretan ona(k)t(d)ire, sera, etzera etorten.

Baie, baten seguru, faltea barruntauein da yaubatu in sen baie asto suri orren errasturi(k)p(b)es.

Urrungo goxean, baio(k)p(b)atu da kortako ateaq sabaldu ausenean, non topetan dauen asto suri ori lepo gustie letras beterik. Artu auen asto ori d’eroan auen argiterago, se kortan es aukien argirik, etzean bes, Uriondon berandurarte on dire argi barik, karburoagas, da ba argitera eroan auenean asto ori, ausokoan batzu(k)p(b)e yaubatu sirean, da, danan arte laidu audean letrok. Auxe imintauen seguru:

Solora noa
soloti nator
barriro banoa
bisirik enator.

Bertzolari antza san “ Erri” baie laster entendidu i auen asto surieri eskribiduko bertzoa d’aurrerantzean amarran aukiten i auen sein malograu baten batek a astoa, edo etzekalte in baten batek demandan bategas d’arruinatu.

2.32. Erlautza agirian

Olango kontu serok o gurosuse-la? Ba kontau in beakotzudes orduen, isilik aukiteko obea(k)t(d)ire baie.

rerako asto zuri bat eukan baina, beste askoren moduan, bearrok egin orduan astoa soltu itxiten euan eta ba astoak a jakiten eudien bedar gozoa non dagoan eta ba araxe “ Erri”-ren astoa be. Gero gauean etxera etorten jakon. Astoak orretan onak dira, zera, etxera etorten.

Baina, baten seguru, faltea barruntatu euan eta jaubetu egin zan baina asto zuri orren errasturik be ez.

Urrungo goizean, beiok batu eta kortako ateaq zabaldu euazanean, non topetan dauan asto zuri ori lepo guztia letraz beterik. Artu euan asto ori eta eroan euan argitarago, ze kortan ez eukien argirik, etxean be ez, Uriondon berandurarte egon dira argi barik, karburoagas, eta ba argitara eroan euanean asto ori, auzokoren batzuk be jaubetu zirean eta danen arte leidu eudezan letrok. Auxe iminten euan seguru:

Solora noa
solotik nator
barriro banoa
bizirik ez nator.

Bertsolari antza zan “Erri” baina laster entendidu ei euan asto zuriari eskribidutako bertsoa eta aurrerantzean amarran eukiten ei euan zein malogratu baten batek a astoa, edo etzekalte egin baten batek demandaren bategaz eta arruinatu.

Olango kontu zerok o gura dozu-zala? Ba kontatu egin bearko deutsudaz orduan, isilik eukiteko obeak dira baie.

Ba, ori gure neba Jose beti isin de serioantza d'etxakosan gustetan olango berduleriek en partikular umeak eta onesketiño ondoan. Baten, Uriondon burue erdi galdute auken andra batek e es auken besterik i bere gonok altzau te beste kontuori tutue agirien imintea baño. Da ba guk u nausiok o bagenkien aren barri baie onik i ume ta gasteok aitu itotzieren ser ikusiko edo. Da ba olangon baten umeok o androrreri adi daosela badiñotzie serio-serio gure nebeak:

– Ia ba umeok, orren androrren “érlautzeri” adi on barik i estaukasue beste seregini, iturrikure ekarri edo?

A, érlautze? Bai, ori andran beste kontu orreri esatotzieren, tutueri, isites érlautze erleak abaiak iteko erabilten san gastaña arroak sirean, atzeko partea sarratu te aurretik erleak itaudien euren bearra, lenao es egoan gaurko moduko jaularik erleak aukiteko ta ba en jeneral gastaña aryoak erabilten sian, barruko ustela kendu t'axe. Gero erlaumea etorten sanean sur ibili bear isiten san sein eslekuen batera eskapau te beste baten sartzeako erlauma barrie. D'orretarako erlauma barriari arrana yoten yakon da fasilago kuxetan san da érlau(t)z barrien sartu, estie gause estimadue isiten san da.

Beste baten, au untzuago, gure nebea lloba nausitxuenakas yoan san konbidedu Egire Sandonietan. Da ba bidean Olatxutik doasela, an erreka bastarrean neska batzuk i egosan, sera, trajedebañoan iguskiek kiskeldu bearrean. Da klaro, lloba gasteok o begirik i kendu bes araxe begire d'orretara esan i otzieren gure nebeak, au

Ba, ori gure neba Jose beti izan da serio antza eta ez jakozan gustetan olango berduleriak en partikular umeak eta egon ezketino ondoan. Baten, Uriondon burua erdi galduta eukan andra batek e ez eukan besterik i bere gonok altzatu eta beste kontu ori, tutua agirian imintea baino. Eta ba guk u nagusiok o bagenkian aren barri baina oneik i ume eta gazteok aitu egiten eutsoen zer ikusiko edo. Eta ba olangoren baten umeok o andra orreri adi dagozala badinotsie serio-serio gure nebeak:

– Ia ba umeok, orren andra orren “érlautzari” adi egon barik i ez daukatzue beste zeregini, iturrikura ekarri edo?

A, érlautza? Bai, ori andren beste kontu orreri esaten eutsien, tutuari, izatez érlautza erleak abaiak egiteko erabilten zan gaztaña arroak zirean, atzeko partea zarratu eta aurretik erleak egiten eudien euren bearra, leenago ez egoan gaurko moduko jaularik erleak eukiteko eta ba en general gaztaña arjoak erabilten zirean, barruko ustela kendu eta axe. Gero erlaumea etorten zanean zuur ibili bear izaten zan zein ezlekuren batera eskapatu eta beste baten sartzeako erlauma barria. Eta orretarako erlauma barriari arrana jotzen jakon eta fasilago kuxetan(kogietan) zan eta érlautz barriari sartu, ezta gauza estimadua izaten zan eta.

Beste baten, au oraintsuago, gure nebea iloba nagusitxuenakaz joan zan konbidedu Egira, Sandonietan(San Antolinetan). Eta ba bidean Olatxutik doazela, an erreka bazarrean neska batzuk i egozan, zera, trajedebañoan eguzkiak kiskeldu bearrean. Eta klaro, iloba gazteok o begirik i kendu be ez araxe

llobataiko batek kontae da e, da ba esan i otzien:

– Tire ba mutilek, se itosue orriri begire? Ankarteko érlautz ori estis beteri(k)p(b)allaukie(k)p(b)e!

– Tire-tire tio Jose, - kostestau i otzen niri gero kontastenak-, esates olan parau, gaur u playa d'erreka bastarrak olangos beteri(k)t(d)aos da. Lenao, esaukiagaiti, mutiko sein neskato asko tutue agirien ibilte san, baie gaur, morena oteko-edo, bikini-nen dabil andra gausea batesbe, eta batzuk titi te tuturaino agirien be bai. Gixona(k)p(b)e bai e, banaka batzuk.

D'olangoxe kontuek. Atxine barik i orixe be pakatue isingo yatzun da konfesau in bear da segun sain abadegas lotzea be pasau gero!

begira eta orretara esan ei eutsien gure nebeak, au ilobatariko batek kontatua da e, eta ba esan ei eutsien:

– Tira ba mutilak, zer egiten dozue orreiri begira? Ankarteko érlautz ori eztiz beterik baliuakiek be!

– Tira-tira tio Jose, - kostestatu ei eutsan niri gero kontatu eustanak-, ez zaitez olan paratu, gaur u playa eta erreka bazterrak olangoz beterik dagoz-eta. Leenago, ezeukiagaitik, mutiko zein neskato asko tutua agirian ibiltan zan, baina gaur, morena egoteko-edo, bikini-nen dabil andra gauzea batezbe, eta batzuk titi eta tuturaino agirian be bai. Gizonak be bai e, banaka batzuk.

Eta olangoxe kontuak. Antxina barik i orixe be pakatua izango jatzun eta konfesatu egin bear eta segun zein abadegas lotsea be pasatu gero!

2.33. Hil eta gero be Ermigioren katxabotsa entzun

Gure aista Juanita Goinure eskondu sen Ermijiogas. Semalaba bi auki dauries da gasterik lotu sirean umesurtz. Ermijio kuñetue bastante gasterik il sen. Gaxokarik ibilte san d'askenean garriti txarto ebilen d'al isin auen artean katxabeagas ibilte(n) san, kuartuti sutera yoateko be bai. Gure Juanitak eta yakitaudien nos datorren sutera se Ermijion katxabeak tak-tak-tak, itauen salan pausuko betiko katxabotsa da ba barruntetan audienean esataudien: “ ene!aite bator”. Juanitak kafea aukitotzen prest. In be kapritxoagas itauen kafea, besuen imini lapikotxea, ureri irikinaso, bota kafe ioa malteagas da ba ganas asi baño lentxuago, ilintie

Gure aista Juanita Goinura ezkondu zan Remigiogaz. Seme-alaba bi euki daudiez eta gazterik lotu zirean umezurtz. Remigio koñatua bastante gazterik il zan. Gaixokarik ibiltan zan eta azkenean garritik txarto ebilen eta aal izan euan artean katxabeagaz ibiltan zan, koartutik sutera joateko be bai. Gure Juanitak eta jakiten eudien noz datorren sutera ze Remigioren katxabeak tak-tak-tak, egiten euan salan pausuko betiko katxabotsa eta ba barruntetan eudienean esaten eudien:“ enelaita badator”. Juanitak kafea eukiten eutsan prest. Egin be kapritxoagas egiten euan kafea, beesuan imini lapikotxea, urari irakinazo, bota kafe eoa malteagaz eta ba ganaz asi baino leen-

sartzeotzen lapikotxeari da sirigutzi betzuek in obuen barruti da keak urtetauen ilintie amatakeran d'alan-txe atetauen kafe gosoa.

Da, ba, allegau yakon egune t'il in sen gure Ermijio semea kaskon-dutxue baie alabea undiño ume itxite.

Da, ba, pasau sirean egun batzuek eta gure Juanita etzera etorri yakun d'esauskun erdi negarres:

- Au de misterioa, gaubetan Ermi-jion katxabotza asmetan du, d'ilde espalego bardine dala asango naun-ke, d'au gure ume au lorik in isinde dauket "aite datorrela" ta negarres, da, se in banenki?
- Gause bat ingu, -esautzen gure aitek-, gaur gaubean nau yoango nas lo iten suonera ser dan edo estan ikusteko.

Esan da in. Yoan san gure aitori da efetibamente, tak-tak-tak-, katxa-botzalango satea barriro be. Oño, gure aite be ikeratu in sen d'es auen lori(k)p(b)in. Urrungo egunean gure aitek e semeari geitu otzien, Pedrori, Joseri te Linori t'esotzien ba se:

- Mutilek, atzo gaubean auxe t'auxe pasau yatak eta or Juanitanean se-ser pasetok, ori estok o normala da gaur gaubean laurok o yoan beayuk lo iten Juanitanera.

Yoan sirean d'etzeti errepertidu. Aite kuartu beten, beste bat kamaran da beste biek e kortan, karburu argie-gas yoan sirean, bakisu, Uriondon untzurarte esta on eletrisidaderik etze baten be. Gauberdien, goien ber-balotza se entzun itaudien tak-tak-tak, satea d'orduon aitek esaotzien kamarako ta kortakoari:

- Suro(k)p(b)e gure antzeko satea asmetan dosue?
- Bai,- kortati-, entzuten du baie esta

txuago, ilintia sartzean eutsan lapikotxe-ari eta zirigutzi batzuek egin oboan barru-tik eta keak urtetan euan ilintia amatake-ran eta alantxe ateraten euan kafe gozoa.

Eta, ba, allegatu jakon egune eta il egin zan gure Remigio semea kaskondu-txua baina alabea oraindino ume itxita.

Eta, ba, pasatu zirean egun batzuek eta gure Juanita etxera etorri jakun eta esan euskun erdi negarrez:

- Au da misterioa, gauean Remigioren katxabotsa asmetan dogu, eta ilda ez balego bardina dala asango neunke, eta au gure ume au lorik egin ezinda daukat "aite datorrela" eta negarrez, eta, zer egin banenki?
- Gauza bat egingo dogu, -esan eutsan gure aitek-, gaur gauean neu joango naz lo egiten zuonera zer dan edo ez dan ikusteko.

Esan eta egin. Joan zan gure aita ori eta efektibamente, tak-tak-tak-, katxa-botsalango zaratea barriro be. Oño, gure aita be ikeratu egin zan eta ez euan lorik be egin. Urrungo egunean gure aitek e semeari deitu eutsien, Pedrori, Joseri eta Linori eta esan eutsien ba ze:

- Mutilak, atzo gauean auxe eta auxe pasatu jatak eta or Juanitarenean ze-zer pasetan dok, ori ez dok o norma-la eta gaur gauean laurok o joan bear joaguk lo egiten Juanitarenera.

Joan zirean eta etxetik errepertidu. Aita koartu baten, beste bat kamaran eta beste biak e kortan, karburu argiegaz joan zirean, badakizu, Uriondon orain-tsurarte ez da egon elektrisidaderik etxe baten be. Gauerdian, goian berbalotsa ze entzun egiten eudien tak-tak-tak, zaratea eta orduan aitek esan eutsien kamarako eta kortakoei:

katxabotza, ontxe esango yatzue danori ser dan sata baragarri ori.

Igun auden gora ta kamarakoa be bajatu te sutean batu sirean etzeko gustiek eta orretara badiñudie kortan on sireanak:

– Argitu de sata baragarri orren kontue. Esta katxabotza, espabere se baien kateotza. Kortako bai sarrak ausmerrean-ausmerrean burue mogitan dau te morimintuegas samarik ara dauken kateak askea yoten dau d’orrexena da satea, d’in be olantxe iten dau, tak-tak-tak, askea yokeran katea orrek. Orixe da gusti ori.

Eskerrak argitu sana misterio ori s’espabere beti ongo sirean Ermijion katxabotza entzuten. Bildurrek se iten dauen e bates be il barriten? Baie, esan dotzutena, aitite bera be suspentzo parau sen gero arik eta dana argitu arte. Da gero ausonako jentea(k)p(b)e esatauen: oño! estok isin baie olango satak enala entzutea gauberik (g)aube ilunetan estok o bromea gero e?

B’olantxe akabau sen katxabotz ori. Esan, eskaindu iten, baie gaubetako arimen kontue bateri baño gearori etorriko yakon gogora orritan sinistu in es arren.

– Zuok be gure antzeko zaratea asmetan dozue?

– Bai,- kortatik-, entzuten dogu baina ez da katxabotsa, oraintxe esango jatzue danoi zer dan zarata baragarri ori.

Igon euden gora eta kamarakoa be bajatu eta sutean batu zirean etzeko guztiak eta orretara badinodie kortan egon zireanak:

– Argitu da zarata baragarri orren kontua. Ez da katxabotsa, ezpabere ze beiaren kateotsa. Kortako bei zarrak ausmarrean-ausmerrean burua mobitan dau eta mobimintuagaz (mugimenduagaz) samarik ara daukan kateak askea joten dau eta orrexena da zaratea, eta egin be olantxe egiten dau, tak-tak-tak, askea jokeran katea orrek. Orixe da guzti ori.

Eskerrak argitu zana misterio ori ze ezpabere beti egongo zirean Remigioren katxabotsa entzuten. Bildurrak zer egiten dauan e batez be il barritan? Baina, esan deusudana, aitita bera be suspentso paratu zan gero arik eta dana argitu arte. Eta gero auzuneko jentek be esaten euan: oño! ez dok izan baina olango zaratak enala entzutea gauerik gau ilunetan ez dok o bromea gero e?

Ba olantxe akabatu zan katxabots ori. Esan, ez gendun egiten, baina gauetako arimen kontua bateri baino geiagori etorriko jakon gogora orreitan sinistu egin ez arren.

2.34. Génararen arimea argia dariola harona zerupean

A Uriondoko séñoran kontue? Aitearen da semearen! ori luseeeeea yatzu kontetako isin be, da ganera

A Uriondoko séñoren kontua? Aitearen eta semearen! ori luzeeeeea jatzu kontetako izan be, eta ganera aien

ain gause batzuk u kontetea estai(t)p(b)a. Baies diñostesu? Bueno batzuk u kontau ingus orduen.

Ba, amalabak sirean orrik séñorok. Bata molindea basan bestea molindagoa. Ama Pilar san d'alabea Génara. A, da txakurre Klabel. Aberatzak sirean, propitario andiek eta orduko denporetarako libru(e)(k)-p(b)e aukitaudesan.

Baragarriek sirean. Goxetan armostako ogi-sopak anisegas yaten audiesan da ganera egunean asunbre ardagoa sartzean san an etzean. Selan dakiten? Ba, krideak kontaute, gure kuñetea aisteak, Anekokoak. Eta ba kridori lotzatu gure tabernara etorten egunero t'itxi in otzen kridatzeari. Guk u taberneaukuten gaindun, bueno, es gaurko modukoa, baie, bai, taberneau. Gure ama Pantxikek e yanak emotausen, koitedea gasteri(k)tx(y)oa san da tontamentean ganera. Ganadu betek eskubiterra sapaldu d'odolbatue eser geao estalakoan on da kangrenea e(s)tx(y)akon ba sartu d'il. Orduen botika(k)p(b)e, pelisilina ta lograu be in isin da ba il in yakun. Da ba tabernan yanak esese, ardagoa, anise t'olangoa(k)-p(b)e saltzean gendusen. Karburua ta petrolio be saltzean gaindun petrolioargie iteko. Burdien ekarten gaindusen géneroak Kalleti, usaban burdien.

B'orixe, señorok goxerik i ekiten otzien txurruplinari te ba baragarri ibilte sirean amalabok eta asarratu be sarri, kiskotzean, bakisu, barrue bero. Aitu noraño, esin konpondute, Pilar; Marianon etzera yoan san bisiten. Usandrea bera san da ba kuartuifini bet in otzien d'antxe bisi sen alabeagas barik errentorean etzean.

andra gauza batzuk u kontetea ez dakit ba. Baietz dinostazu? Bueno batzuk u kontatu egingo doguz orduan.

Ba, amalabak zirean orreik séñorok. Bata molindea bazan bestea molindagoa. Ama Pilar zan eta alabea Génara. A, eta txakurra Klabel. Aberatsak zirean, propietario andiak eta orduko denporetarako libruak be eukiten eudiezan.

Baragarriak zirean. Goizetan armozetako ogi-sopak anisagaz jaten eudiezan eta ganera egunean azunbre ardaoa sartzean zan an etxean. Zelan dakidan? Ba, krideak kontatuta, gure kuñetearen aizteak, Anekokoak. Eta ba krida ori lotsatu gure tabernara etorten egunero eta itxi egin eutsan kridatzeari. Guk u taberneaukuten gendun, bueno, ez gaurko modukoa, baina, bai, taberneau. Gure ama Pantxikek e janak emoten euazan, koitadea gazterik joan zan eta tontamentean ganera. Ganadu batek eskubiterra zapaldu eta odolbatua ezer geiago ez dalakotan egon eta gangrenea ez jakon ba sartu eta il. Orduan botikak be, penizilina eta logratu be egin ezin eta ba il egin jakun. Eta ba tabernan janak ezeze, ardaoa, anisa eta olangoak be saltzean genduzan. Karburua eta petroleo be saltzean gendun petroleoargia egiteko. Burdian ekarten genduzan géneroak Kalletik(Miravalles-etik), ugazabaren burdian.

Ba orixe, señorok goizerik i ekiten eutsien txurruplinari eta ba baragarri ibiltzen zirean amalabok eta aserretu be sarri, kizkaotsean, badakizu, barrua bero. Aitu noraino, ezin konponduta, Pilar; Marianoren etxera joan zan biziten. Ugazabandrea bera zan eta ba kuartuifini bat egin eutsoen eta antxe bizi zan alabeagas barik errentorearen etxean.

Libru betzu(k)p(b)e eroausen beragas. Intera atan laiduten yakitea be gausa grandea san gero e! Guk u, eskolara be gitxi te libruer ser dan bes. Gerora bai, gure aitek e asko laiduten auen sartzaroan, sakristaue san d'abadeak emototzesan santuen libruiek eta laidu d'aitu be iten situen, San Estanislao de Koskan bisitza ta laiduten ausen.

Génara, baragarrie esan dotzut esta? Ba, beitsu. Génara eskondu in sen Seberiko parrokien Laudioko bategas. Da ba gero bueltan Uriondorantza oñes, d'an Artzubin, diskutidu in auden andragixonok, eskonparriok. Andabideti yoan gurauen bata, andi, Mintigiti gora da besteak ostera kamiños Arbildurarteño t'andik Uriondora. Da, bakisu ser pasausen? B'asarratu, da selan ganera, separau te geao etzirean batzandu b'in, asko ezan beako bear be ta, se a esan motiborik asko separetako, enfin, "baragarrien kontuik" oroskoarrak esan bistike.

Da, gero ba, Génara, amagas asarratuta gero bakarri(k)p(b)isi sen krida barriegas da Klabel txakurregas. Lo be txakurregas itauen. D'andik i imini otzien errefrana orrik i gasteok o burlesar ekiteko: "egunes Klabel da gaubean pitolerdo".

Gero ba, sera, au estaki(t)p(b)a kontau ala se in, baie, nobio edo kerido edo estaki(t)p(b)a ser isingo san baie orko markioar bat etorten yakon bisita iten. Lelengo gure tabernara etorte san da, ba, baskaldu te gero, sista botatauen salako kaxa ganean da gero arrastien yoaten san Génaragana. Gaur nobioa etzera yoateari e(s)tx(y)ako mirarik iten

Libru batzuk be eroan euazan beragaz. Intera atan leiduten jakitea be gauza grandea zan gero e! Guk u, eskolara be gitxi eta librua zer dan be ez. Gerora bai, gure aitek e asko leiduten euan zaartzaroan, sakristaua zan eta abadeak emoten eutsazan santuen libruak eta leidu eta aitu be egiten zituan, San Estanislao de Koskaren bizitza eta leiduten euazan. Génara, baragarria esan deutsu ezta? Ba, begitu egizu.

Génara ezkondu egin zan Zeberiko parrokia Laudioko bategaz. Eta ba gero bueltan Uriondorantza oinez, eta an Artzubin, diskutidu egin eudien andragizonok, ezkonbarriok. Andabidetik joan gura euan bata, andik, Mintegitik gora eta besteak ostera kaminoz Arbildurarteino eta andik Uriondora. Eta, badakizu zer pasatu zan? Ba aserretu, eta zelan ganera, separatu eta geiago ez zirean batzandu be egin, asko ez zan beako bear be eta, ze a ez zan motiborik asko separetako, enfin, "baragarrien kontuik" orzkoarrak esan beistike. Eta, gero ba, Génara, amagaz aserretuta gero bakarrik bizi zan krida barriagaz eta Klabel txakurragaz. Lo be txakurragaz egiten euan. Eta andik i imini eutsoen errefrana orreik i gazteok o bur-lazar ekiteko: "egunes Klabel eta gauean pitolerdo".

Gero ba, zera, au ez dakit ba kontatu ala zer egin, baina, nobio edo kerido edo ez dakit ba zer izango zan baina orko markioar bat etorten jakon bisita egiten. Leenengo gure tabernara etorten zan eta, ba, baskaldu eta gero, sista botaten euan salako kaxa ganean eta gero arrastien joaten zan Génaragana. Gaur nobioa etxera joateari ez jako mirarik egiten baina leenago txokatu egiten euskun olango konduteak.

baie lenao txokau iten oskun olango konduteak.

Ama il yakonean, Génara bakarrrik lotu sen propidadeagas da ba alangon baten il be in sen baie erentziagas gausa asko kontau dire. Ni enoa or sartzean, alla kuidaos bakotxa bere kontzientzien, baie, denporeagas gausak a yakin iten dire. Kasureko, il sen egunean, dana i sen prisea, txakurre i egoan oi ganean d'ñori be itxi es arrimetan. Orduen, larratu bearrean, yo atxurregas da tragau in audien seguru, da trokara bota. Gero in i audiesan errepartook abogaduen aurrean baie estakui ba bisirik egoan ala es señorori. Umean batzuk u sartu be in i sirean etzera, malesi barik, baie atoan larratu aude-san inguruti, andafuerasko yantzie emotzien umeori badaespadan sein ango seoser kontau. Eta, ango armudapeko morimintuen baten arnasea bota auela es auela ta baietz esan auela t'olangoakas in i audiesan errepartook alosoko berbabi-deak iminite bastarretan, baie, esirean gure kontuek eta or konpon bakotxa bere libruen.

Andik iru egunera, ene! Géneran txakurre esan agartu ba etzean feturabako ibilkuneagas d'erdí tarras! Orduen e golpe andiangoak emon da tragaudien betiko txakur ori, baie jentek esaten i auen: "Géneran txakurrek deabruék aidean darabis".

D'andiagoa ondiño. Goinuko andran batek argien bat ikusi i auen serupean ori pasau sanean d'esan be bai: "Géneran arimea espada ba argi ori"?

D'au naure aiteri entzune e! Egunotan idatan yoan sian gure aite-ta ara Ubetako basora, Ubeta Urion-

Ama il jakonean, Génara bakarrrik lotu zan propidadeagas eta ba alangoren baten il be egin zan baina erentziagaz gauza asko kontatu dira. Ni ez noa or sartzean, alla kuidados bakotxa bere kontzientzian, baina, denporeagas gauzak a jakin egiten dira. Kasurako, il zan egunean, dana ei zan prisea, txakurra ei egoan oe ganean eta inori be itxi ez arrimetan. Orduan, larratu bearrean, jo atxurragaz eta tragatu egin eudien seguru, eta trokara bota. Gero egin ei eudiezan errepartook abogaduaren aurrean baina ez dakigu ba bisirik egoan ala ez señora ori. Umeren batzuk u sartu be egin ei zirean etxera, malezia barik, baina atoan larratu eudezan ingurutik, andafuerazko jantzia emon eutsien umeoi badaezpadan zein ango zeozer kontatu. Eta, ango almoadapeko mobimienturen baten arnasea bota euala ez euala eta baietz esan euala eta olangoakaz egin ei eudiezan errepartook alozoko berbabi-deak iminita bazterretan, baina, ez zirean gure kontuak eta or konpon bakotxa bere libruan.

Andik iru egunera, ene! Géneraren txakurra ez zan agertu ba etxean feturabako ibilkuneagas eta erdi tarras! Orduan e golpe andiangoak emon eta tragatu eudien betiko txakur ori, baina jentek esaten ei euan: "Géneraren txakurak deabruak aidean darabilz".

Eta andiagoa oraindino. Goinuko andraren batek argiren bat ikusi ei euan zerupear ori pasatu zanean eta esan be bai: "Géneraren arimea ez bada ba argi ori?"

Eta au neure aitari entzuna e! Egunotan idatan joan zirean gure aite-ta, ara Ubetako basora, Ubeta Uriondo eta Upo bitartean dago, eta an dagozala,

do d'Upo bitartean dao, d'an daose-
la, iluntzea san isin be, argi ser bat,
especial bat ikusi audien seguru seru-
pean brillue dariola da ba ikeratu in
sirean seguru te etzerantzean esatau-
diela: "Génararen arimea argie dariola
dabil serupean arona". Da gero ba
jente geao(k)p(b)e ikusi auela argi ori
da ba jentea ikeratute sek isin bear
ete dauen Génararen kontuokas.

Gero ba denporeagas aistues
yoan da asunto ori. D'uin geao se
Uriondon len ogetaka etzeatan bisi
gaintzesan enala baie gaur errentore
gaienak eskapau in daurie da domin-
geroak kendute, enala jente gitxi bisi
de gaur. Len, mesea be bertan aukiten
gaindun Asentzioko ermita ederrean.
Oin an dao, barristaute baie itxite.

Gure gaste denporan ostera,
neskamutil koadrilla galanta gengo-
san, mutilek e lerdanak eta batzuk u
aibelak e, eta neska(k)p(b)e etzerako
modukoak, galantak, esbeltesadunek
Errufino beternarioak esan bistike.
Uriondoko neskak miruek arra letxe
eroan gindusen, sure aite be, lekuten
dao baie, Undurrati onaño etorri sen
niges eskontako. Ikustosu? Uriondon
iñon direanak a pasau be in dire gero.
Tio Lino(k)p(b)e ganeko libruak
atera dauen Uriondoko kontuekas
da fetxoriekas!

Lastimea gaur. Kamiñoa, ure
argie ta dana dao Uriondon baie jen-
terik es. Etzeak a jausten daos.
Errentoreari estotzie emon fasilida-
derik eta beatara eskapau daurie dana
bertanbera itxite.

D'egie da, etzea saurea espada
iñontzako obraginen estoa iñor,
d'entzun dot o gaurko usaba gasteak
errenta(k)p(b)e altzau in dotziesela.
Olan nor bisiko da ba? Besterik

iluntzea zan izan be, argi zer bat, espe-
zial bat ikusi eudien seguru zerupear
brillua dariola eta ba ikeratu egin zirean
seguru eta etxerantzean esaten eudiela:
"Génararen arimea argia dariola dabil
zerupean araona". Eta gero ba jente
geiagok be ikusi euala argi ori eta ba jen-
tea ikeratuta zek izan bear ete dauan
Génararen kontuokaz.

Gero ba denporeagaz aaztuaz joan
da asunto ori. Eta orain geiago ze
Uriondon leen ogeitaka etxeetan bizi
gintzazan enala baina gaur errentore
geienak eskapatu egin daudie eta domin-
geroak kenduta, enala jente gitxi bizi da
gaur. Leen, mezea be bertan aukiten
gendun Asentzioko ermita ederrean.
Orain an dago, barrizatuta baina itxita.

Gure gazte denporan ostera, nes-
kamutil koadrilla galanta gengoan, muti-
lak e lerdanak eta batzuk u aibelak e, eta
neskak be etxerako modukoak, galantak,
esbeltesadunak Errufino beternarioak
esan beistike. Uriondoko neskak miruak
arra letxe eroan ginduzan, zure aita be,
lekutan dago baina, Undurragatik onaino
etorri zan nigaz ezkontako. Ikusten dozu?
Uriondon inon direanak a pasatu be
egin dira gero. Tio Linok be ganeko
libruak atera dauzan Uriondoko kontue-
kaz eta fetxoriekaz!

Lastimea gaur. Kaminoa, ura, argia
eta dana dago Uriondon baina jenterik
ez. Etxeak a jausten dagoz. Errentoreei
ez deusie emon fasilidaderik eta beeta-
ra eskapatu daudie dana bertanbera itxi-
ta.

Eta egia da, etxea zeurea ez bada
inorentzako obraginen ez doa inor, eta
entzun dot o gaurko ugazaba gazteak
errentak be altzatu egin deusiezala.
Olan nor biziko da ba? Besterik ezean,

esean, norbere pisuen bestala. Seosegati esango da “errentorea arri labanean bisi dala” da sarriten olantxe da isin be.

norbere pisuan bestala. Zeozergaitik esango da “errentorea arri labanean bizi dala” eta sarritan olantxe da izan be.

2.35. Txarria hiltorduan paitar kopea iruntsi eta idunean lotu

Emen Uriondon jente baragarri asko on da on be ta ba baten e txarrilteko egune be allegau yakun. Besperan in aindusen preparatiboak, seinde, porruiek eta arrosa egosi ta ganetiko gustiek. Il bespera egunean txarrieri gosea emoten yakon, bai, gosea emon, yan barik auki, urrungo egunean, il da gero, esteak garbitukeran koros gitxiago aukiteko ta fasilago garbitu erreka ur korrentean eskuek (g)ustis kiputu barik erreka ur otzagas. Da ba geitu in gauntzen ausoko gisonari txarrieri autziten etorteko. D’etorri b’in sirean da ba usedioa egoana letxe, lelengo barauskarrie atetan yakien apur bet e barausi te templean paretako ta ba yan-kopau betetik aparte txarriketako esaten gauntzen anise be atetan san, anis korrintea, alantxe saldu be ite san, markakoa baño merkeagoa salako. Kopa(k)p(b)e txikitxuek isiten sirean, paitarra esgausea san da.

Da ba an gengosan umoretzu, gesubeten txarrieri goatuteko adiegas, d’alargon baten au Juan sarra esaten gauntzena non asten yakun idunean eskue iminite esaten:

- Ene, anis kopea iruntsi yoat eta idunean lotu yatak es gora es bera
- Ene, Juan, - gure amak-, autzo basu-anise d’edaik ia kanporantza al estala be barrurantz iten yoan.

D’emon otzen basu-anis ori

Emen Uriondon jende baragarri asko egon da egon be eta ba baten e txarria ilteko eguna be allegatu yakun. Bezperan egin genduzan preparatiboak, zeinda, porruak eta arrosa egosi eta ganetiko guztiak. Il bezpera egunean txarrieri gosea emoten jakon, bai, gosea emon, jan barik euki, urrungo egunean, il eta gero, esteak garbitukeran gorotz gitxiago eukiteko eta fazilago garbitu erreka ur korrientean eskuak guztiz kiputu barik erreka ur otzagaz. Eta ba deitu egin geuntsan auzoko gizonai txarrieri eutsiten etorteko. Eta etorri be egin zirean eta ba usadioa egoana letxe, leenengo barauskarria ateraetan jakien apur bat e barausi eta templean paretako eta ba jan-kopau batetik aparte txarriketako esaten geuntsan anisa be ateraetan zan, anis korrintea, alantxe saldu be egiten zan, markakoa baino merkeagoa zalako. Kopak be txikitxuak izaten zirean, paitarra ezgauzea zan eta.

Eta ba an gengozan umoretsu, gesu baten txarrieri (g)oratuteko adiaz, eta alangoren baten au Juan zaarra esaten geuntsana non asten jakun idunean eskua iminita esaten:

- Ene, anis kopea iruntsi joat eta idunean lotu jatak ez gora ez beera
- Ene, Juan, - gure amak-, eutso basu-anisa eta edan egik ia kanporantza aal ez dala be barrurantz egiten joan.

t'edan be bai, dranga-dranga, d'edan-akabau auenean badiño barre baten Juan sarrak:

- Es saitesie ikeratu kopea e(s)tx(y)-oat iruntzi te, anise edakeran itzulurdi betzuk in yoadas baie aikomen yaukoat kopea fraketako boltzan gordeta.
- Da setako indo(k)p(b)a fetxori ori?-gure amak-; sustusartuelangoa in dostek.
- Setako? Ba, ni samasiku antza nona ta ba kopa-anisegas e(s)tx(y)aukoat asteko be ta ba seoser in bear basukadea edan d'asasketako.

Da tire ba, alan akabau sen bromori te ba bakean il gaidun txarrie, ederra il be, amasapi arroakoa, da gigeratzue.

Eta emon eutsan basu-anis ori eta edan be bai, dranga-dranga, eta edan-akabatu euanean badino barre baten Juan zaarrak:

- Ez zaitezie ikeratu kopea ez joat iruntsi eta, anisa edakeran itzulurdi batzuk egin joadaz baina aikomen jaukat kopea fraketako boltsan gordeta.
- Eta zertarako egin dok ba fetxoria ori?-gure amak-; sustusartuelangoa egin deustak.
- Zertarako? Ba, ni samasiku antza nona eta ba kopa-anisagaz ez jaukat asteko be eta ba zeozer egin bear basukadea edan eta asasketako.

Eta tira ba, alan akabatu zan broma ori eta ba bakean il gendun txarria, ederra il be, amazapi arroakoa, eta giarratsua.

2.36. Eskribiduten jakin ez eta kartak eskribidu

Ori kartan kontue gurosule yakin? Ba, kontuek atera isus nire atrebentzie, nau(k)tx(y)akines eskribitan da nau isin Uriondon asunto orreri antza emoten nauntzena. Guk u tabernea gaunken da ba gure aitek e tinterue ta plumillea be aukitansen da ba ni(k)p(b)e, se ikusi a ikisi, atomau iten naintzen eskribitan.

Non ikisi nauen eskribitan? Aiko, nezesidadeak, se eskolara, Santa Kurtzeko eskolara urte bi baño enausen in, amar urtegas krida yoan naintzen da Satamora, nau umea ta sentzain Satamora Larikaoko base-rrire. Estimadu on naintzen on, baie ume undiño, se ingosu ba? Estimadu esan dotzut eta bitu e, Satamoko kridatzako etzean, an Larikaon, lo iten nauen koartueri naure isena imini

Ori kartan kontua gura dozula jakin? Ba, kontuak atera egizuz nire atrebentzia, neuk jakin ez eskribitan eta neu izan Uriondon asunto orreri antza emoten neuntsana. Guk u tabernea geunken eta ba gure aitik e tinterua eta plumillea be eukiten euazan eta ba nik be, zer ikusi a ikasi, atomatu egiten nintzan eskribitan.

Non ikasi neuan eskribitan? Aiko, nezesidadeak, ze eskolara, Santa Kurtzeko eskolara urte bi baino ez neuazan egin, amar urtegas krida joan nintzan eta, Zaratamora, neu umea eta sentzain Zaratamora, Larikaoko baserri-
ra. Estimadu egon nintzan egon, baina ume oraindino, zer egingo dozu ba? Estimadu esan deutzut eta begitu e, Zaratamoko kridatzako etxean, an Larikaon, lo egiten neuan koartuari

otzien d'alentxik esotu daurie angu umeak. Akorduen aukosu, baten selan yoan gaintzesan bisitea iten d'antxe esaoskuen undiño nire isena daukola a(k) kuartuek.

Bueno goasen karta asuntora. Kartak a normalean frentera agintan gaindusen gudari denporan. Uriondon gaste koadrillea altzau situesan frentera edadeagaitiño d'aixerri eskribitan gauntzesan kartak eta nau isiten naintzen eskribientea. Nik i kartan asikerak eta akabakerak burus ikisi nausen da ba ganetikoa selanbaist eskribitan naindun d'allegau iten sirean se erantzun be itoskuen da.

Kartak agintako Bilboko Estafeta kallera eroan bear isiten sirean, al sanagas agintan gaindusen, sellu te gusti. Baten e merkeago urtetako sellu usadue imini gauntzen da debolbidu in oskun.

Onantzako kartak onek e Gabino Satulako karteruek ekartoskusen, baie esan Uriondoraño etorten. Oñes itauen egunero Kalletik Ermitabarrire, ie amar kilometro da ba selan artuko auen ba ausunatarayoateko ardurea? Orduen, Uriondoko eskolumekas agintan situsen kartak d'alentxik allegetan yakusen Uriondora.

Se notisi eskribitan naindun? Ba danerik. Aiko, baten e au Justo Txikerra be frentean da ba eskodute familiegas da ba bere andreak esaosten ba ixorrabarri daoela, bigarrena etxoten, se klaro, gudariiek nosipinean permisoagas etorten sirean etzera ta ba, bakisu, bigarren familia etxoten egoan Esperantza, untzu il de koitedea. Da ba karte eskribitako da ba selan esan? Da, ba atzenean imini

neure izena imini eutsoen eta alentxik ezagutu daudie angu umeak. Akorduan eukiko dozu, baten zelan joan gintzazan bisitea egiten eta antxe esan euskuen oraindino nire izena daukala ak kuartuak.

Bueno goazen karta asuntora. Kartak a normalean frentera agintan genduzan gudari denporan. Uriondon gazte koadrillea altzatu zituezan frentera edadeagaitino eta areixerri eskribitan geuntzazan kartak eta neu izaten nintzan eskribientea. Nik i kartan asikerak eta akabakerak buruz ikasi neuazan eta ba ganetikoa zelanbeist eskribitan nendun eta allegatu egiten zirean ze erantzun be egiten euskuen eta.

Kartak agintako Bilboko Estafeta kallera eroan bear izaten zirean, aal zana-gaz agintan genduzan, seilu eta guzti. Baten e merkeago urtetako seilu usadua imini geuntsan eta debolbidu egin euskun.

Onantzarako kartak onek e Gabino Sautuolako karteruak ekarten euskuzan, baina ez zan Uriondoraino etorten. Oinez egiten euan egunero Kalletik(Ugaotik) Ermitabarrira, ia amar kilometro eta ba zelan artuko euan ba auzunatarajoateko ardurea? Orduan, Uriondoko eskolumekas agintan zituezan kartak eta alentxik allegetan jakuzan Uriondora.

Ze notizia eskribitan nendun? Ba danerik. Aiko, baten e au Justo Txikerra be frentean eta ba ezkoduta familiagaz eta ba bere andreak esan eustan ba ixorrabarri dagoala, bigarrena etxodoten, ze klaro, gudariak noizipinean permisoagaz etorten zirean etxera eta ba, badakizu, bigarren familia etxodoten egoan Esperantza, oraintsu il da koitadea. Eta ba karte eskribitako eta ba zelan esan?

nautzen selanbeist, erderas, klaro, untxe enas akordetan se berba eskribidu nauntzen baie gitxi be(t)k(g)ora berago, sera, “Querido Justo, Esperantza está pa librar, en todavía falta mucho pero trae familia”. D’arin aitu auen Justok a notisie se laster erantzun oskun frenteti.

Da besto baten e Justo Txikerran aitek, Justo Sarrak, anaje bat auki auen d’Argentinara eskapauen da ba areri be eskribitan nauntzesan kartak aren etzekoan kontuek iminite. Undiño gogoan dauket e sobrean ganean selan iminten nauntzen: Rosario Santa Fe. República (de) Argentina, da kartak allegau e! Nora? t’Argentinara, andi Uriondoti.

Da ba gero Undurrara eskondu naintzen, aiten baserrire d’aite ni baño eskolauagoa san da bein eskondu eskero berak itausen olango kontuek.A! Baia gero suok Derioko Seminaria yoa sintzien abadegai, da suk ori ondo dakisu, Seminarioan erropean garbikusie modu bitera ite san. Batzuk u bertan garbitaudiesan erropak, pagaute gause justoa, d’orregaiti suon erropak a lumeraute aukiten sainduesan, suk u, 139 saunken. Baia suok erropak edo ogeto esanda Seberioakoan erropak beste modure iten gaindusen, au da, etzean garbitu. Baie orretarako Derioko Seminarioan aurrean egoan Astintzeko estasiñoan itxiten ausen Seminarioak erropa-boltzak eta Bilbora ekartausen trenak. Bilbon, famili bakotxak artzean ausen bereak eta bein garbikusiok in eskero barriro itxi trenean Deriora ekarteko. Da, ba, Bilbokoak a don, baie Seberioraño selan in akarrea? B’ara, sugertea auki gaindun se, Julik, Jose Mari

Eta, ba azkenean imini neuntsan zelanbeist, erderaz, klaro, oraintxe ez naz akordetan zer berba eskribidu neuntsan baina gitxi bat gora beerago, zera: “Querido Justo, Esperantza está para librar, en todavía falta mucho pero trae familia”. Eta arin aitu euan Justok a notizia ze laster erantzun euskun frentetik.

Eta beste baten e Justo Txikerraren aitak, Justo Zaarrak, anaje bat euki euan eta Argentinara eskapatu euan eta ba areri be eskribitan neuntsazan kartak aren etzekoan kontuak iminita. Oraindino gogoan daukat e sobrearen ganean zelan iminten neuntsan: Rosario Santa Fe. República (de) Argentina, eta kartak allegatu e! Nora? Eta Argentinara, andik Uriondotik.

Eta ba gero Undurrara ezkondu nintzan, aitaren baserrira eta aita ni baino eskolatuagoa zan eta bein ezkondu ezker berak egiten euazan olango kontuak.A! Baina gero zuok Derioko Seminaria joan zeintzien abadegai, eta zuk ori ondo dakizu, Seminarioan erropean garbikuzia modu bitara egiten zan. Batzuk u bertan garbietan eudiezan erropak, pagauta gauza justoa, eta orregaitik zuon erropak a lumeratuta eukiten zenduezan, zuk u, 139 zeunkan. Baina zuok erropak edo obeto esanda Zeberioakoan erropak beste modura egiten genduzan, au da, etxean garbitu. Baina orretarako Derioko Seminarioaren aurrean egoan Astintzeko estaziñoan itxiten euazan Seminarioak erropa-boltzak eta Bilbora ekarten euazan trenak. Bilbon, familia bakotxak artzean euazan bereak eta bein garbikuziok egin ezker barriro itxi trenean Deriora ekarteko. Eta, ba, Bilbokoak a don, baina Zeberioraino zelan egin aka-

Egiluzen amak aistera auken bisiten Bilbon, Gergoria, andra galanta eta aibela. San Anton ganetxuen bisi sen d'axek iten oskun mesede itzela trenean boltzea artu te Seberioako autobusera eroan, araxe, Riberara, antxe auken da asken paradea, surtidorari dotzela. D'olantxik i konpondu gaintzesan. D'olan in eskero, erropeagas naste seosertxu agintan yatzuen, txibiskerien bat, an Derioko internaduen yateko da bide bates, aste gustietan eskribiduten nauntzuen karte selanbeist. Esosten ardurisiten saku toan eskribiteak, erropartean agintan nauntzuen da Seminarioko prefetoak es otzuesan sakutoko kartak leiduten, besteak bai, sobrean eskribidu eskero laidu iten otzuesan surori entregau baño lenao. D'olan bai, olan luseroan ibili naintzen eskribitan, da pratikea be artu nauen e, es pentzau, eskola bakoa isiteko?

Bueno t'asken urteotan be eskribidu otzudes "Eniker" edo orrako esakera pillo bat eta ganera auskeras naite batzutan yakin es berbak non separau. Orregaiti eskribidukoa laidu iten nauntzun sauk ondo eskribitako. Esan be in nauntzun baie, akordetan sara ako selan etorri naintzen beresialdeko soloti artosallea bertanbera itxi t'etzera esakerea akordau te etzera eskribitan sain aistu. Ser? Arto-sallea ser dan? Ba, artayorrea, baie artoa potxora barik ubidera ereiteko markadoragas, bueno guk u arpela esaten gauntzenagas iten sirean ubideak et'ara bota arto-asie. Gero bein ernaroraskero d'asi tamañukoa, ba yorratu iten san arto arloa da fila bakotxari salla esaten yakon da sallen itea orixe san. Arto arloak enala yorratuten gaindusen, bakotxak se-

rreoa? Ba ara, suertea euki gendun ze, Julik, Jose Mari Egiluzen amak aistera eukan bisiten Bilbon, Gregoria, andra galanta eta aibela. San Anton ganetxuan bizi zan eta arexek egiten euskun mesede itzela trenean boltzea artu eta Zeberioako autobusera eroan, araxe, Riberara, antxe eukan eta azken paradea, surtidorari deutsal. Eta olantxik i konpondu gintzazan. Eta olan egin ezker, erropeagaz naaste zeozertxu agintan jatzuen, txibizkeriren bat, an Derioko internaduan jateko eta bide batez, aste guztietan eskribiduten neuntsuen karte selanbeist. Ez eustan arduza izaten zaku toan eskribiduteak, erropartean agintan neuntsuen eta Seminarioko prefetoak ez eutsuezan zakutoko kartak leiduten, besteak bai, sobrean eskribitu ezker leidu egiten eutsuezan zuoi entregatu baino leenago. Eta olan bai, olan luzarotan ibili nintzan eskribitan, eta praktikea be artu neuan e, ez pentsatu, eskola bakoa izateko?

Bueno eta azken urteotan be eskribidu deutsudaz "Etniker" edo orrako esakera pilo bat eta ganera euskeraz, naita batzuetan yakin ez berbak non separatu. Orregaitik eskribidukoa leidu egiten neuntsun zeuk ondo eskribitako. Esan be egin neuntsun baina, akordetan zara arako zelan etorri nintzan beresialdeko solotik artosailea bertanbera itxi eta etxera esakerea akordatu eta etxera eskribitan zein aaztu. Zer? Artosailea zer dan? Ba, artajorrea, baina artoa potxora barik ubidera ereiteko markadoragaz, bueno guk u arpela esaten geuntsanagaz egiten zirean ubideak eta ara bota arto-azia. Gero bein ernarora ezker eta azi tamañukoa, ba jorratu egiten zan arto arloa eta fila bakotxari saila esaten jakon

gun selango sera, abildadea, sail bakarra edo bikotxa artzeauen. Artoa yorratan asi baño lenao astoagas pasetan gaindun intilla antzeko yorradora esaten yakona sail bitartekak arakatuteko se arto ilada arteko surgue askatu eskero fasilago yorratuten san, bakisu, Uriondon lurbelak egosan baie emen Undurran lur gorriskea da gogorragoa geao da ba yorrea kostau iten san da barres e sikitarantza emon eskero mokil-austen be in bear isiten san mokilek eta sokilek birrintako. Bueno, da, ba laidu nauntzunean esakerori irribarreka asi saintzen nire eskribikunean tayue ikusite. Nik esakerea dana segiduen eskribidu nauntzun baie gero, esan, berba bakotxa bere lekuen gero e! Auxe san a solorik ara eskribiduko esakerea: “*SanBlasetandenporaepelabañootzoaardiarteanogeto*” (San Blasetan denpora epela baño otzoa ardi artean ogeto).

Bueno, Uriondon asi gara t’Undurran akabau. Tire ba, yakitea(k)p(b)eti baligo dau setako atako, d’orregaitik emon yatzues eskolak eta karrerak ostai ohea auki daisuen.

eta sailean egitea orixe san. Arto arloak enala jorratuten genduzan, bakotxak segun zelango zera, abildadea, sail bakarra edo bikotxa artzean euan. Artoa jorratan asi baino leenago astoagaz pasetan gendun intilla antzeko jorradora esaten jakona sail bitartekak arakatuteko ze arto ilada arteko surgue askatu ezkerro fazilago jorratuten zan, badakizu, Uriondon lurbelak egozan baina emen Undurran lur gorrizkea eta gogorragoa geiago eta ba jorrea kostatu egiten zan eta barriz e sikitarantza emon ezkerro mokil-austen be egin bear izaten zan mokilak eta zokilak birrintako. Bueno, eta, ba leidu neuntsunean esakera ori irribarreka asi sintzan nire eskribikunearen tajua ikusita. Nik esakerea dana segiduan eskribidu neuntsun baina gero, esan, berba bakotxa bere lekuan gero e! Auxe zan a solorik ara eskribiduko esakerea: “*SanBlasetandenporaepelabañootsoaardiarteanobeto*” (San Blasetan denpora epela baino otsoa ardi artean obeto).

Bueno, Uriondon asi gara eta Undurran akabatu. Tira ba, jakiteak beti balio dau zertarako artarako, eta orregaitik emon jatzuez eskolak eta karrerak oste ohea euki daizuen.

2.37. Laudioko Santa Luzia erromeria eguneko pasadizuak

Santa Lusietan se iten gaindun? Bueno, egun andie isite(n) san, ie Urkiolakoa bestekoa. Erromeri egune Pentekosteko Paskoa-bigarrenean isite san, astelenes, ilena be esatotzie. Santa Lusie Laudion dao, Laudio ganean, d’egun orretan jente elie batzean gaintzesan inguruko

Santa Luzietan ze egiten gendun? Bueno, egun andia izaten zan, ia Urkiolakoa bestekoa. Erromeria eguna Pentekosteko Pazkoa-bigarrenean izaten zan, asteleenez, ilena be esaten deutsie. Santa Luzia Laudion dago, Laudio ganean, eta egun orretan jente elia batzean gintzazan inguruko errietatik joanda,

errietati yoanda, Bilboti be elie etorte san, orrik i gaienak trenean Norteko estasiñoti gu besteok o oñes, bidea(k)p(b)etean d'umoronean. Erromerire yoateko esta oten konkerik, ostera erromeriko bueltea isiten da tristeagoa.

Bitisu se isingo san se Kalleko frabikak fiesta emototzien obrerueri Santa Lusiera yoan al isiteko, kontuek atera e, gaur elitike ingo olangorik, o sea ke, Laudion fiestea itea tire baie Kellen frabikak itxitea esgausea yatzun baie in ite san.

Selan yoaten gaintzesan? Gure antzean besto batzu(k)p(b)e itaudien. Guk u Uriondotik urtetan gairdun gaste koadrilleak egunek argitu te lasterrera. Biderako ta gero an baskaiteko maleta sikue eroaten gairdun, bakotxa(k)p(b)erea baie gero an Santa Lusieko egillamuen danona errepartitan gairdun laguna lagun sakios.

Uriondoti Kallera bajatan gaintzesan lelengo da gero Arrenkudiara. An kamiñoa itxi te Sollomendi edo Ganekogortarantza artzean gairdun da Ganekogortan kaskateti barik erditertzioko bidesiorretik iten gairdun arantzakoa. Bilbokoak a trenean esan dotzut esta, baie andi be asko oñes etorte san, Pagasarri ganetik etorten sirean koadrillak, eta esan falta es santzo t'aparajurik. Eta badiñotzut e, emeko errietako gasterie Sollomendin aspiti yoaten gaintzesan da bidean an or emengo jente elie juntetan gaintzesan, prososiñoan antza artzeauen. Gure parteko beste batzuk u Kallen trena artu te Laudioraño yoaten sirean lelengo da gero Santa Lusiera igun, baie guk u diru gitxi baie ibilpide onekoak

Bilbotik be elia etorten zan, orreik i geienak trenean Norteko estazinotik, gu besteok o oinez, bideak betean eta umore onean. Erromeriarra joateko ez da egoten konkerik, ostera erromeriako bueltea izaten da tristeagoa.

Begitu eisu zer izango zan ze Kalleko (Ugaoko) fabrikak fiesta emoten eutsien obrerueri Santa Luziara joan aal izateko, kontuak atera e, gaur ez leitike egingo olangorik, o sea ke, Laudion fiestea egitea tira baina Kallen (Ugaon) fabrikak itxitea ezgauzea jatzun baina egin egiten zan.

Zelan joaten gintzazan? Gure antzean beste batzuk be egiten eudien. Guk u Uriondotik urtetan gendun gazte koadrilleak egunak argitu eta lasterrera. Biderako eta gero an bazkaiteko maleta sikua eroaten gendun, bakotxak berea baina gero an Santa Luziako egillamuan danona errepartitan gendun laguna lagun zakioz.

Uriondotik Kallera (Ugaora) bajetan gintzazan leenengo eta gero Arrankudiagara. An kaminoa itxi eta Sollomendi edo Ganekogortarantz artzean gendun eta Ganekogortan kaskatetik barik erditertzioko bideziorretik egiten gendun arantzakoa. Bilbokoak a trenean esan deusut ezta, baina andik be asko oinez etorten zan, Pagasarri ganetik etorten zirean koadrillak, eta ez zan falta ez zantzo eta aparejurik. Eta badinotsut e, emeko errietako gazteria Sollomendin azpitik joaten gintzazan eta bidean an or emengo jente elia juntetan gintzazan, prozesinoaren antza artzean euan. Gure parteko beste batzuk u Kallen (Ugaon) trena artu eta Laudioraino joaten zirean leenengo eta gero Santa Luziara igon, baina guk u diru gitxi

(g)intzesan da ba oñes iten gaindun arantzakoa, da ganera tertulia ederrean, kantzasiñoan pentzau bes, ogeta-ka kilometroak in arren oñes, da gero Santa Lusien yantza gure dana in. A bai sala sasoia ta bearrik es! Gero onantzakoa, trenes iten gaindun, baia ori atzenean, oindo kontu asko dao kontetako.

Bidean iñon direan pasadisuaik ikusten gaindusen. Ba(t)p(b)año geao nobio be ite san, bakisu, bide lusean yoanean-yoanean arkal esotu te gurixine etorri te nobio asi. Da fetxorien ganean, ori Justok eta Damianek aitu dautzuen ondo akorduen dauket ni nau(k)p(b)e.

Arrenkudeara allegau te Sollo-mendipeti goasela, onik i Gesaleko Jose Mari ta bere anaje Manuelen kuñetu Patxiko, Amerikaniton semea, Arrenkudeako baragarri batzukes juntau sirean da bidean goasela trea-toak itoskusan guri sain ganetiko gustieri. Bidertzean yarriten sirean da sabaldu guardasola da parageru plantak itaudiesan txapela aurean iminite txakur betzuk atetako. Es auden askorik atetan baie beti ote san batenbat pesetea espasan be errealbikoan bat botateko. Orduko denporan diru gitxi be asko san eta ba bromistok diru kintxo alosokoa atetan audien esebetetik. Esebesa begireko da ona.

Da ba Santa Lusire allegau orduen, mesea entzuten san da gero erromerie, yantzan jaunekobean bideko kantzasiñoari yamonik in barik.

Egarrie kentzeako, Santa Lusiko iturriko ure be edaten gaindun, ure otza, Urkiolako modukoa, d'esaten aurien agineko mine kentzeako ona

baina ibilpide onekoak gintzazan eta ba oinez egiten gendun arantzakoa, eta ganera tertulia ederrean, kantzazinoan pentsatu be ez, ogeitaka kilometroak egin arren oinez, eta gero Santa Luzian dantza gura dana egin. A bai zala sasoia eta bearrik ez! Gero onantzakoa, trenez egiten gendun, baina ori atzenean, oraindino kontu asko dago kontetako.

Bidean inon direan pasadizuak ikusten genduzan. Bat baino geiao nobio be egiten zan, badakizu, bide luzean joanean-joanean alkar ezagutu eta guraizana etorri eta nobio asi. Eta fetxorien ganean, ori Justok eta Damianek aiatu deutsuena ondo akorduan daukat nik neuk be.

Arrankudiagara allegatu eta Sollo-mendipetik goazela, oneik i Gezaleko Jose Mari eta bere anaje Manuelen koinatu Patxiko, Amerikanitoren semea, Arrankudiagako baragarri batzukaz juntatu zirean eta bidean goazela teatroak egiten euskuezan guri zein ganetiko guztiei. Bidertzean jarriten zirean eta zabaldu guardasola eta parageru plantak egiten eudiezan txapela aurean iminita txakur batzuk aterateko. Ez euden askorik ateraten baina beti egoten zan batenbat pezetea ez bazan be errealbikoren bat botateko. Orduko denporan diru gitxi be asko zan eta ba bromistok diru kintxo alozokoa ateraten eudien ezebezetik. Ezebeza begirako da ona.

Eta ba Santa Luziara allegatu orduan, mezea entzuten zan eta gero erromeria, dantzan jaunekobean bideko kantzazinoari jaramonik egin barik.

Egarria kentzeako, Santa Luziako iturriko ura be edaten gendun, ura otza, Urkiolako modukoa, eta esaten eudien agineko mina kentzeako ona zala aoan

sala agoan eroan eskero ango berago-ko San Antonio ta Santa Polonia ermitaraño. Baie, klaro, tabernea be egote san da ba limonadea be ondo paretan san da gastu apur bet itaurien onik i gure mutilok, se guk neskok eroan be eskaindun iten dirurik, orduen mutilek inbitetan oskuen, da nobioa auki eskero nobioak, oin, pretendientea(k)p(b)e ugeri ote sire-an gero e!

Da, ba, serekoa, erromeriko fetxorie, ori Damian Iberrekoak kontau otzune kontaukotzut. Klaro, ori Jose Mari Gesalekoa sermolari itzela yatzun, abadeari kopiau itotzen da burus ikisi te sermoiak itzela(k)p(b)otatausen. D'orrek Gesaleko Patxikok, Amerikaniton seme orrek e treatoa itauen. Da bakisu se in audien baragarriok alangook? Ba, Patxiko imini audien soruen yarrite landako elexar bateri dautzela. Pordioseru feturea emoteko, oñetako saskil betzuk imini otziesan, adebasines beteko frakak eta ganeti burrus baltza, maras maraxa eta salgea barreneti altzie(k)t(d)ariola. Iñor konturetu orduko imini otzien take(t)p(b)at ankartetik okotzera bitartean iduneri mokosapi betegas estukine emonda d'aurrean txapel uger bat, barruko ugelean kortikea inde limosnea batzeako, da ganeti atentziño geao gaituteko a parageru treatoak iteko erabili auden guardasol sarra be imini otzien aurrerantza inean arpegie ikusi es iteko sein baten batek esotu. Ikusi in basendu ikusi aren fetura baragarrie, soloko txuxo-an ba(t)p(b)e iños ogeto yantzite ikusi isin gu!

Da ba Jose Mari Gesalekoa sermoia botaten asi sen. Jente asko batu

eroan ezkerro ango beeragoko San Antonio eta Santa Apolonia ermitaraino. Baina, klaro, tabernea be egoten zan eta ba limonadea be ondo paretan zan eta gastu apur bat egiten eudien oneik i gure mutilok, ze guk neskok eroan be ez gendun egiten dirurik, orduan mutilek inbitetan euskuen, eta nobioa euki ezkerro nobioak, orain, pretendienteak be ugari egoten zirean gero e!

Eta, ba, zerekoa, erromeriako fetxoria, ori Damian Ibarraoak kontatu deutsuna kontauko deutsut. Klaro, ori Jose Mari Gezalekoa sermoilari itzela jatzun, abadeari kopiatu egiten eutsan eta buruz ikasi eta sermoiak itzalak botaten euazan. Eta orrek Gezaleko Patxikok, Amerikanitoren seme orrek e teatroa egiten euan. Eta badakizu zer egin eudien baragarriok alangook? Ba, Patxiko imini eudien zoruan jarrita landako leizar bateri deutsal. Pordioseru feturea emoteko, oinetako saskil batzuk imini eutsiezan, adabazainez beteko frakak eta ganetik burrus baltza, maraz maraza eta salgea barrenetik altziak dariola. Inor konaturatu orduko imini eutsien taket bat ankartetik okotzera bitartean idunari mokozapi bategaz estukina emonda eta aurrean txapel uger bat, barruko ualean kortikea eginda limosnea batzeako, eta gainetik atentzino geiago deituteko a parageru teatroak egiteko erabili euden guardasol zaarra be imini eutsien aurrerantza einen aurpegia ikusi ez egiteko zein baten batek ezagutu. Ikusi egin bazendu ikusi aren fetura baragarria, soloko txuxoren bat be inoz obeto jantzita ikusi izango dogu!

Eta ba Jose Mari Gezalekoa sermoia botaten asi zan. Jente asko batu zan bere inguruan baina geienak ez

sen bere inguruen baie gaienak es ekien burlesar dabisenik. Orretara non asten dan sermoiginen:

“Santa Lusiko anaje maite mateok: emen daukosue au enbalidu gixajo au. Esta gause esetako. Ibilpidea be galdute dao beti gaxokarik i danabearrean. Bere burueri autziteko be esta kapas, taketa bea dau bere burueri goien autziteko. Miseri gorrien bisi de eskean nok ser emongo mundurik aramaio. Estautzue errukie emoten? Beitu iosue beitu da bota iosues txakur betzuk orra txapelera gaurko erromeri egune sikieran ganoras yanda pasetako. Bota, bota dirue anaje maiteok, obra de miserikordis-koa ines enbalidu onentzako. Orin eskero serue iripasite daukosue. Bota- bota dirue!”

Gero, ba Bilbo, Laudio eta inguruetako asko be yoate sanes, erderas be ekin otzen sermoilariak. Erdera askorik i yakin be esekien baie burus ikisiko testo batzu(k)p(b)e botausen. Seguramente D.Pedrori edo entzunde eleixan se D.Pedrok erderas be itausen sermoiak an gerra interan.

A! d’etxoisu, erderasko sermoion ganean sure Tia Elenegas akordau nes. Tia Elena(k)p(b)e burus ikistausen sermoi satiek. Auretati bat e sarri errepetitan oskun da ba nau(k)p(b)e burus dakit sati bet, ia akordetan ñatzun? Aiko:

“- Amadisimos filigreses en Dios nuestro Señor, siguiendo literalmente la doctrina de la Santa Madre Inglesia, todo Sacramento tiene materia y forma, sujeto y ministro...d’estaki(t)k(g)eao”.

Orri(k)p(b)erbok o se esan gure daudien? Ni(k) ser dai(t)p(b)a, ba elexea, sakramentuek eta sujesiñoa

ekien burlazar dabizenik. Orretara non asten dan sermoiginen:

“Santa Luziako anaje maite mateok: emen daukazue au inbalidu gixajo au. Ez da gauza ezertarako.Ibilpidea be galduta dago beti gaixokarik i danabearrean. Bere buruari eutsiteko be ez da kapaz, taketa bear dau bere buruari goian eutsiteko. Miseria gorrian bizi da eskean nok zer emongo mundurik aramaio. Ez deusue errukia emoten? Begitu egiozue begitu eta bota egiozue txakur batzuk orra txapelera gaurko erromeria eguna sikieran ganoraz janda pasetako. Bota, bota dirua anaje maiteok, obra de miserikordizkoa eginez inbalidu onentzako. Ori egin ezkeru zerua irabazita daukazue. Bota- bota dirua!”

Gero, ba Bilbo, Laudio eta inguruetako asko be joaten zanez, erderaz be ekin eutsan sermoilariak. Erdera askorik i jakin be ez ekian baina buruz ikasiko testo batzuk be bota euazan. Seguramente D.Pedrori edo entzunda eleixan ze D.Pedrok erderaz be egiten euazan sermoiak an gerra interan.

A! eta etxon eizu, erderazko sermoion ganean zure Tia Elenegaz akordatu naz.Tia Elenak be buruz ikasten euazan sermoi zatiak. Euretatik bat e sarri errepetitan euskun eta ba neuk be buruz dakit zati bat, ia akordetan nia- tzun? Aiko:

“- Amadisimos feligreses en Dios nuestro Señor, siguiendo literalmente la doctrina de la Santa Madre Iglesia, todo Sacramento tiene materia y forma, sujeto y ministro...eta ez dakit geiago”.

Orrik berbok o zer esan gura daudien? Nik zer dakit ba, ba eleizea, sakramentuak eta sujezinoa esan gurako dau, guk aik sermoiak aitu be ez genduzan

esan gureko dau, guk aik sermoiak aitu be eskaiñusen iten da. Mesea latinean da sermoia erderas, aitu ia esebes, baie mesara yoan bai e, se domeketan mesara yoan es itea pekatu mortala san da. Gero D. Jose etorri sen d'aregas sikan aitu iten gaindu-sen sermoiak auskeras sirean da, naite Durungo aldekoa isin..

Bueno, lenera yoanda, ba Jose Mari ori asi sen sermoiginen erderas erdeldune(k)p(b)e aitu te txakur bezuk u batzeako.

– Amadísimos ermanos de Santa Lusia. Mireis a este pobre inbalido. La kabesa tanpoko puede tener arriba y nesecita una estaca para no kaer. Etxar limosna a ese pobre inutil. Aser obra (de) misericordia pa komer siquiera en el dia de Santa Lusia. Etxar- etxar dinero, errealbikos, pesetas y ogerlekos. Mireleis bien y tengais kompasión d'este pobre inbalido!

Da, ba akordatzakoan arrapau ausenak alimau in sirean limosnea botaten da ba txapel ori betetan ikusi auenean enbalidu ori eskue lusetuten asi sen txapelerantza ta e(s)tx(y)ako yausten ba okospeko taketa da burue batera bestera mogidu! Ene orduen? Limosneru gustiek (g)añetu yakiesan da diruek (g)ustiek kendu t'aurreti ateradiesan lapur gedarres Santa Lusiek landati baragarriok alangoak.

Da gero, esan dotzutena, baskarie be polite isite san, an danok o landan obuene- obuene yarrite maleta sikue yaten mutilon edariekas. Neskatoak enjeneral limonadea edaten gaindu, mutilek e ardagoa botatik.

Arrastien, goiko erromerie akabetan sanean, Laudiora bajatan gain-tzesan d'an segidu erromerien.

egiten eta. Mezea latinean eta sermoia erderaz, aitu ia ezebez, baina mezara joan bai e, ze domeketan mezara joan ez egitea pekatu mortala zan eta. Gero D. Jose etorri zan eta aregaz sikieran aitu egiten genduzan sermoiak euskeraz zirean eta, naita Durango aldekoa izan.

Bueno, leenera joanda, ba Jose Mari ori asi zan sermoiginen erderaz erdaldu-nak be aitu eta txakur batzuk u batzeako.

– Amadísimos hermanos de Santa Lucía. Miréis a este pobre inválido. La cabeza tampoco puede tener arriba y necesita una estaca para no caer. Echar limosna a ese pobre inutil. Hacer obra de misericordia para comer siquiera en el día de Santa Lucía. Echar- echar dinero, errealbikos, pesetas y ogerlekos. Mireléis bien y tengáis compasión de este pobre inválido!

Eta, ba akordatzakoan arrapatu euazanak animatu egin zirean limosnea botaten eta ba txapel ori betetan ikusi euanean inbalidu ori eskua luzatuten asi zan txapelerantza eta ez jako jausten ba okozpeko taketa eta burua batera bestera mogidu! Ene orduan? Limosneru guztiak gainetu jakiezan eta diruak guztiak kendu eta aurretik atera eudiezan lapur gedarrez Santa Luziako landatik baragarriok alangoak.

Eta gero, esan deutsudana, bazkaria be polita izaten zan, an danok o landan oboan-oboan jarrita maleta sikua jaten mutilon edariekaz. Neskatoak en general limonadea edaten gendun, mutilak e ardaoa botatik.

Arrastian, goiko erromeria akabetan zanean, Laudiora bajetan gintzazan eta an segidu erromerian. Erromeria andia egiten zan Laudion. Iluntzean etxe-

Erromeri andie ite san Laudion. Iluntzean etzera, bakisu, aimareatako etzera, bueno, egun orretan gautu iten yakun etzerduko baie koadrillan yoaten gintzasanes etzekoak esirean ain ardures egoten. Trenean Kalleraño d'andik Uriondora oñes, kantzasiñoan pentzau bes, aik urteak!

A! Baie beti ote san ardi baltzan bat errebañuen da ba oin kontaukoztut se pasau yakon Seberrioko Solatxiko neskato bateri.

Aitu. Ba, seguru, bera ta besto batzuk gauberdien allegau sirean etzera ta ba neskaxi orren etzekoak a begiran egosan, luse eretxite d'artegatuten asite. Da ba alangon baten agartu sirean da neskato ori gogor artudien etzekoak se esango be jenteak olango tertzioatan ibiliegas kreditue galtzean dala ta iñon direanak esaten neskato orreri. D'aitek e orretara, kastigue imini otzen, sein? d'auxe: datorren urtean Santa Lusiera yoan es itea.

Aiten berbok entzuckeran neskaxie negar baten asi yakien da negarrinpullue dariola non asten yakien:

– Ai ene! nik in dot itekoa! Oin se in estakidala nao d'estakit selan konponduko dodan in dodana, se pasauko yatan baño esta emeti urte betera, ai ama!

Etxekoak a kargututen asi yakosan da txarrena pentzetan asi sirean ia deskuiduen baten or gauberdien mutilen bategas ibili te ixorraute ete daoen. D'amak esautzen ba se:

– Ser da ba in dosun ori, esaisu egie artesean da kitu.

– Ba, sera, esta ori kontu ori, estot in ixorraute oteko eser, espabere se,

ra, badakizu, abemarietarako etxera, bueno, egun orretan gautu egiten jakun etxera orduko baina koadrillan joaten gintzazanez etzekoak ez zirean ain ardu-raz egoten. Trenean Kalleraino (Ugauraino) eta andik Uriondora oinez, kantzazinoan pentsatu be ez, aik urteak!

A! Baina beti egoten zan ardi baltzaren bat errebañuan eta ba orain kontauko deusut zer pasatu jakon Zeberrioko Solatxiko neskato bateri.

Aitu. Ba, seguru, bera eta beste batzuk gauberdian allegatu zirean etxera eta ba neskaxi orren etzekoak a begiran egozan, luze eretxita eta artegatuten asita. Eta ba alangoren baten agertu zirean eta neskato ori gogor artu eudien etzekoak zer esango be jenteak olango tertzioetan ibiliagaz kreditua galtzean dala eta inon direanak esaten neskato orreri. Eta aitak e orretara, kastigua imini eutsan, zein? eta auxe: datorren urtean Santa Luziara joan ez egitea.

Aitaren berbok entzuckeran neskaxia negar baten asi jakien eta negarrinpullua dariola non asten jakien:

– Ai ene! nik egin dot egitekoa! Orain zer egin ez dakidala nago eta ez dakit zelan konponduko dodan egin dodana, zer pasatuko jatan baino ez da emetik urte batera, ai ama!

Etxekoak a kargututen asi jakozan eta txarrena pentzetan asi zirean ia deskuiduren baten or gauberdian mutilen bategaz ibili eta ixorratuta ete dagoan. Eta amak esan eutsan ba ze:

– Zer da ba egin dozun ori, esaizu egia artezean eta kitu.

– Ba, zera, ez da ori kontu ori, ez dot egin ixorratuta egoteko ezer; ezpabere ze, promesea eginda etorri naz Santa Luziari datorren urtean be joan egin-

promesea inde etorri nes Santa Lusieri datorren urtean be yoan ingo nasela, d'oin ser? Promesea bete in bea da ta betetan espot ser? Gaubeko arimak etorten yatas burure, ai(k)p(b)e promesan bat ondo bete barik itxi te agartu iten i dire il de gero. E(s)tx(y)ata niri be beste ainbeste pasauko esta?

Da, tire, batengoagaitiño parkatu in otzien gauberdien etorte ori d'itxi urrengo urtean be yoaten Santa Lusiera baie tertzios etorteko kondesiñoagas.

Bueno, da geao se kontauko-tzu(t)p(b)a, a, bai, etxoisu, iños bertzopapela(k)p(b)e sabaldu situesan Santa Lusieko erromerien, Urkiolako moduen. Jeneralmentean nobio kontuekaitik isiten sirean, auskera utzean da, baten bat auskera t'endera bietara. Bitu, ni(k)p (b)urus dakitzudes olango kanta asko eta oin kantaokotzute-na Orozkoko batena i de, ia artes kantetan dotzuden. Aor ba:

1

Unas kansiones nuevas (64)
 nai naukes kantatu
 kon la esposa mía
 ser yatan pasatu,
 kon un cortejo nuevo
 niri eskapatu
 akella abra kreido
 estala pekatu.

2

Ke yo dije por ella
 ospital batean
 ke no me bisitaras
 osatu artean,
 ke ya tenía otro
 bien bitartean
 me dicen ke anda ella
 montaña partean.

go nazala, eta orain zer? Promesea bete egin bear da eta betetan ez badot zer? Gaubeko arimak etorten jataz burura, aik be promesaren bat ondo bete barik itxi eta agertu egiten ei dira il eta gero. Ez jata niri be beste ainbeste pasatuko ezta?

Eta, tira, batengoagaitino parkatu egin eutsoen gauberdian etorte ori eta itxi urrengo urtean be joaten Santa Luziara baina tertzios etorteko kondiziñoagaz.

Bueno, eta geiao zer kontatuko deusut ba, a, bai, etxodon egizu, inoz bertzopapelak be zabaldu zituezan Santa Luziako erromerian, Urkiolako moduan. Generalmentean nobio kontuekaitik izaten zirean, euskera utsean eta, baten bat euskera eta erdera bieta-ra. Begitu, nik buruz dakitsudaz olango kanta asko eta orain kantatuko deusudana Orozkoko batena ei da, ia artez kantetan deusudan. Ara or ba:

1

Unas canciones nuevas
 nai naukez kantatu
 con la esposa mía
 zer jatan pasatu,
 con un cortejo nuevo
 niri eskapatu
 aquella habrá creído
 ez dala pekatu.

2

Que yo dije por ella
 ospital batean
 que no me visitaras
 osatu artean,
 que ya tenía otro
 bien bitartean
 me dicen que anda ella
 montaña partean.

3

Ama Elgoibartarra
ella de Orosko
niri eskapatu daust
kon otro morrosko,
saspi urte pasau de
ke yo la konosko
por donde anda ella
nik estakit asko.

4

Dejando a su ija
desanparaturik
kon un pasiego a ido
plageak arturik,
ai ké mula tan faltza
euki nauen nik
en las tres probintzias
e(s)tx(y)aok alangorik.

5

Teníamos una ija
nor ete dau aite?
komo si fuera mía
nik isin dot maite,
en Muniketa, señores,
leenengo bentan
komo marido y mujer
on sirean bertan.

6

Bonifasio de Gomez
yan da edanetan
le bino su esposa
denpora onetan,
komo era muy ansiana
nobia gastea
le kalentó su mujerl
epoko partea.

7

Los dos dicen ke beben
goisetik (g)aubera
tres asumbres de bino
edanda oira,
sin dormir en ayunas

3

Ama Elgoibartarra
ella de Orozko
niri eskapatu deust
kon otro morrosko,
zazpi urte pasau da
que yo la conozko
por donde anda ella
nik ez dakit asko.

4

Dejando a su hija
desanparaturik
kon un pasiego ha ido
plageak arturik,
ai qué mula tan falsa
eduki nauen nik
en las tres provincias
etxaok(ez jagok) alangorik.

5

Teníamos una hija
nor ete dau aita?
como si fuera mía
nik izan dot maita,
en Muniketa, señores,
lelengogoko bentan
como marido y mujere
gon ziran bertan.

6

Bonifazio de Gomez
jan ta edanetan
le vino su esposa
denpora onetan,
como era muy anciana
nobia gaztea
le calentó su mujer
lepoko partea.

7

Los dos dicen que beben
goizetik gaubera
tres azumbres de vino
edanda oera,
sin dormir en ayunas

askosas obe da
la mujer ke yo tenía
onetan bisi da.

8

La mujer bendería
gisonan frakak
sin ke el marido sepa
andrea tranpak,
la mujer bebedora
estok emendatzen
tiene todos los bisios
daukesanak saltzen.

9

Kon una sestilla
besoan arturik
para imitar en kasa
erdi soraturik,
ke solo andaba fuera
buruti faltaurik
pero akella no tiene
buruko faltarik.

10

Y los mosos de Biskaia
eta probintzie
antes de kasar pensar
ser dan bustarrie,
si buskais komo ella
sauron eskongaie
para bosotros será
despatxugarrie.

11

Yo komo era kulpante
beste asko ibilite
tu infelis marido
aforrau saite,
bibe Jesus andrea
Juana eta Juakin
naikoa esan dotzuet
nai badosue yakin.

12

Por andar en la plasa
eder ta galanta

askozaz obe da
la mujer que yo tenía
onetan bizi da.

8

La mujer vendería
gizonaren frakak
sin que el marido sepa
andrea tranpak,
la mujer bebedora
ez dok emendatzen
tiene todos los vicios
daukazanak saltzen.

9

Con una cestilla
besoan arturik
para imitar en casa
erdi zoraturik,
que solo andaba fuera
burutik faltaurik
pero aquella no tiene
buruko faltarik.

10

Y los mozos de Bizkaia
eta probintzia
antes de casar pensar
zer dan buztarria,
si buskais komo ella
zeuron ezkongaia
para vosotros será
despatxugarria.

11

Yo como era culpante
beste asko ibilita
tu infeliz marido
aforratu zaita,
vive Jesus andrea
Juana eta Juakin
naikoa esan deutsuet
nai badozue jakin.

12

Por andar en la plaza
eder ta galanta

mutxas tienen, señores,
onetako falta,
una jarra bonita
musturra ausita
kon kasi media txispa
albora yausita.

Naikoa isingosu esta? Gaur luse ekin dotzu e? Beste egun beterako be itxi beaku seoser kontetako dana alde batera in barik.

muchas tienen, señores,
onetako falta,
una jarra bonita
musturra ausita
con casi media chispa
albora jausita.

Naikoa izango dozu ezta? Gaur luze ekin deutsagu e? Beste egun baterako be itxi bearko dogu zeozer kontetako dana alde batera egin barik.

2.38. Gerrako negarranpuluak

Bai, makiña bat negar in gaindun gerra denporan. Uriondoakoari Undurrakoari baño geao tokau yakun se gure neba batzun kintak frentera altzau situesan, d'ostera Undurrakoti sure aite bakarrik kuxauen edadean. Ganetikoak a ebakuaute on gaintzesan. Sure aitenekoak, serera, Sandandera parteko Billaberde (de) Trusiosera yoan sirean da gureak oster a Bilbo ganeko Eskursera, an tunelak egosan da.

Da, ba bitzuan etzean pasau gaindusen kalamidadeak. Sure aitite Frantziskok kontetauen ba selan yoan sirean Billaberde (de) Trusiosera burdi bete ume artute da yoanean-yoanean, bidea libre daoen edo es yakiteko, aitite aurreratu iten sala apur bet amama Paula beien aurrean itaurreko itxite, da ba bidea libre ikusi ala, aurrera itaudiela.

Baie olango baten, aiteitek aurrera in da bueltan datorrela bereakana, seguru, goardia milisianuek edo altoa bototzien d'itxi es pasetan. Aiteitek a kuadrue ikusikeran, klaro, bera an detenidute d'andrea umeakas an aragoan, negarrinpullue dariola asi

Bai, makina bat negar egin gendun gerra denporan. Uriondoakoari Undurrakoari baino geiago tokatu jakun ze gure neba batzuen kintak frentera altzatu zituezan, eta oster a Undurrakotik zure aita bakarrik kogidu euan edadean. Ganetikoak a ebakuatuta egon gintzazan. Zure aitarenekoak, zerera, Santander parteko Villaverde de Truciosera joan zirean eta gureak oster a Bilbo ganeko Eskurzera, an tunelak egozan eta.

Eta, ba bitzuan etxean pasatu genduzan kalamidadeak. Zure aitita Frantziskok kontetan euan ba zelan joan zirean Villaverde de Truciosera burdi bete ume artuta eta joanean-joanean, bidea libre dagoan edo ez jakiteko, aitita aurreratu egiten zala apur bat amama Paula beien aurrean itaurreko itxita, eta ba bidea libre ikusi aala, aurrera egiten eudiela.

Baina olango baten, aititak aurrera egin eta bueltan datorrela bereakana, seguru, guardia milizianuak edo altoa bota eutsoen eta itxi ez pasetan. Aititak a kuadrue ikusikeran, klaro, bera an deteniduta eta andrea umeakaz an aragoan,

yakien d'esprikau in otzien se pase-
tan yakon. Da, tire, gisona alan ikusi-
te errukitu in yakosan d'itxi in otzien
pasetan lelengo berari da gero
Sandanderarantza famili gustieri
d'alantxe allegau sirean Billaberde
(de) Trusiosera d'an on sirean arik eta
gerrea akabau arte.

Gu ostera, Eskursen on gaintze-
san, Errekaldebarri partean pisu sar
baten iru lau famili, gu te Inasia ta
ganetikoak. Bonbardeoa entzuten
gaindunean, negar baten da grillistu-
ke yoaten gaintzesan Eskurseko
tunelera sein bonban batek arrapau.

Interatan Artxandan ibili sirean
frentean. A be isingo san ba an
ebisenantzat. Au gure nebea, Manu,
an ebilkun gudariekas eskondute on
arren, da bitisu e, tia Gergoria, bere
andrea, ointzu il de aun urtegas, bar-
ruek auki bea dire e, ba tiroteoak
akabau sireanean, yoan in sen besto
batzun moduen Artxandaraño d'an
ilde egosanan mantak altzetan ibili
sen ia bere Manu deskuiduen an ilde
daoen ikusteko. Da, ba, alantxek isin
bear, es auen topau t'esaoskun ilde
sikeran estaoela. Gero yakin gaindun
preso sartu audela beste askon
moduen.

D'uin kontaukotzut u Artxan-
dako milagroa, binke milagroa. Ori,
Mimensa Arratikoa be an ibili sen
frentean da ba iltze(t)p(b)otaudien da
manta bategas tapau. Baie gero, gor-
pue(k)p(b)atzean ibili sirean solda-
duek e manta kendukeran, mogidu
es arren, negarranpullue(k)t(d)ariola
ikusi auden Mimensa ori, mogidu
esin sala, t'orduon gorpuentzako
kamioira barik krusrojakora sartu
audien tirodegrasia emon barik, eta
ba eskerrak orrexeri bisirik urtauen

negarranpullue dariola asi jakien eta
esprikatu egin eutsien zer pasetan jakon.
Eta, tira, gisona alan ikusita errukitu egin
jakozan eta itxi egin eutsien pasetan lee-
nengo berari eta gero Santanderrerrantz
familia gutiari eta alantxe allegatu zirean
Villaverde de Truciosera eta an egon
zirean arik eta gerrea akabatu arte.

Gu ostera, Eskurzen egon gintzazan,
Rekaldeberri partean pisu zaar baten iru
lau familia, gu eta Inazia eta ganetikoak.
Bonbardeoa entzuten gendunean, negar
baten eta grillistuka joaten gintzazan
Eskurzeko tunelera zein bonbaren batek
arrapatu.

Intera aretan Artxandan ibili zirean
frentean. A be izango zan ba an ebize-
nantzat. Au gure nebea, Manu, an ebil-
kun gudariekaz ezkondata egon arren,
eta begitu egizu e, tia Gregoria, bere
andrea, ointzu il da eun urtegaz, barruak
euki bear dira e, ba tiroteoak akabatu
zireanean, joan egin zan beste batzuen
moduan Artxandaraino eta an ilda ego-
zanan mantak altzetan ibili zan ia bere
Manu deskuiduan an ilda dagoan ikuste-
ko. Eta, ba, alantxe izan bear, ez euan
topatu eta esan euskun ilda sikieran ez
dagoala. Gero jakin gendun preso sartu
eudela beste askoren moduan.

Eta orain kontatuko deusut u
Artxandako milagroa, bienke milagroa.
Ori, Mimenza Arratikoa be an ibili zan
frentean eta ba iltzat bota eudien eta
manta bategaz tapatu. Baina gero, gor-
puak batzean ibili zirean soldaduak e
mantea kendukeran, mobidu ez arren,
negarranpulluak dariola ikusi euden
Mimenza ori, mobidu ezin zala, eta
orduon gorpuentzako kamioira barik
kruz rojakora sartu eudien tiro de gracia
emon barik, eta ba eskerrak orrexeri

naite gero denporaldi bet kartzelan in.

Agaiti esan dotzut u gerran negar asko in gaindule da klase askotara da posik bisirik urten gaindunean se beste askok esin dau ori b'esan. Orregaiti ba gerran ibili sireanak estaurie gure ordukorik airtu be, akordetea(k)p(b)e negar inasoten dautzielako. Agaitiño, esakerea da baie, bakea diruegas be esta pagetan. Da gerrostean be eskaindun ba(t)p(b)e ondo pasau, gosea t'esaukie atean-atean d'etzekada agoak irrirtzeka goseagas. Oin suok don bisi sarie don, bueno gau be bai lengoagas konparaute. Salbeko balledelagrimas, binke balledelagrimas, egie isin sen gure sasoian. Makiñatxu bet negar d'arpeleko eriotza! Orixe dauko gerreak.

bizirik urten euan naita gero denporaldi bat kartzelan egin.

Agaitik esan deutsu u gerran negar asko egin gendula eta klase askotara eta pozik bizirik urten gendunean ze beste askok ezin dau ori be esan. Orregaitik ba gerran ibili zireanak ez daudie gura ordukorik airtatu be, akordateak be negar eginazoten deutsielako. Agaitino, esakerea da baina, bakea diruagaz be ez da pagetan. Eta gerra ostein be ez gendun bat be ondo pasatu, gosea eta ezeukia atean-atean eta etxekada aoak irrirtzeka goseagas. Orain zuok don bizi zarie don, bueno geu be bai lengoagaz konparatuta. Salbeko valle de lágrimas, bienke valle de lágrimas, egia izan zan gure sasoian. Makinatxu bat negar eta alpepreko eriotza! Orixe dauka gerreak.

2.39. Azpitikoak

Denporeagas gausak selan kanbietan dresan e? Guk u sainbe(t)p(b)ider kuxau ete u sapoa dañino moduen da sotza sartu, lurrean inkau t'itxi sikitu arte. Et'erresulta ke kalterik estaula iten isin.

D'ostera orrik aspitikoa(k)t(d)ire atzenak, leporikoak, se orrik mamarrook estotzie landareari asten be itxiten bea dan moduen da klaro errekatxagas etorri eskero ernaroa estao gausonik. Batzutan aspitikoak lurpean iten ditu kalteak eta landarea ebagi be bai suster ganeti naite kanpoti igirri es igertan asi arte, baie orduen belu de. Orrik igertu iten dire da barrie sartu bea da baie erdiyanean itxi esketiño errekatxagas datos d'estaurie medretan ondo da

Denporeagas gauzak zelan kanbietan diran e? Guk u zeinbat bider kogidu ete dogu sapoa dañino moduan eta zotza sartu, lurrean inkatu eta itxi sikatu arte. Eta erresulta ke kalterik ez dauala egiten izan.

Eta osteria orreik azpitikoak dira atzenak, leporikoak, ze orreik mamarrook ez deusie landareari azten be itxiten bear dan moduan eta klaro errekatxagas etorri ezkeru ernaroa ez dago gauza onik. Batzuetan azpitikoak lurpean egiten ditu kalteak eta landarea ebagi be bai zuztar ganetik naita kanpotik igarri ez igartan asi arte, baina orduan belu da. Orreik igartu egiten dira eta barria sartu bear da baina erdijanean itxi ezketino errekatxagas datoz eta ez daudie

gero koxitzea be alangoxea. D'ori espadao denporeagas kontratienporik. Lurrek e denporea lagun bea dau se txarrera emon eskero lurre desbertau iten dau te lurrek ondo isiteko astin-astin d'arro-arro on bea dau d'es bat inde, seinde arrie letxe gogor.

S'erremedio orrin kontra? Ba gaur u badaos botika(k)p(b)ai, lenao karea, kare bisie, kare autze. Da kare gobelan bat on eskero an itxiten gaindun beasanean austu te sabaltako aspitiko(k)tx(y)oten dauen lekuen.

Etxoisu, satorra estu airtu be in barres! Orre(k)p(b)ai, orrek e mesedetan beste kalte iten dau. Satorra be leporikoa yatzu, se satoryoak estatkatzu onik. Esaten daurie satorsuloatati ure yoaten dala da lurre barruti esotu, baie satoryoak estire ba(t)p(b)e onak, es ortuen es landan. Bedar ebaten soasenean da kodañeak satoryoa yo ba amostu iten da ta barriro pikau bear. Erremediorako sepoak aukiten gaindusen, satoryoa garbitu, d'antxe imini sepoa da kuxau. Iños, gurean es, se gure eskopetea, fuxe esaten gauntzen, gausestandute egoan da, gurean es, baie orrek Sábalek etxoten otzen satorrari eskopeteagas, baie satorrak sur oten dire d'igual beste leku baten yo. Auki eskero berenoa be iminten yakien suloa da ba yan eskero tragau iten sirean.

B'orixe dauko labrantzeak, asie eraiten daneti koxitzara gane ganean on bear d'ori denporeagas kontaute.

medretan ondo eta gero koxitzea be alangoxea. Eta ori ez badago denporeagaz kontratienporik. Lurrak e denporea lagun bear dau ze txarrera emon ezkerro lurra desbertatu egiten dau eta lurrak ondo izateko astin-astin eta arro-arro egon bear dau eta ez bat eginda, zeinda arria letxe gogor.

Zer erremedio orrein kontra? Ba gaur u badagoz botikak baina, leenago karea, kare bizia, kare autsa. Eta kare gobelaren bat egon ezkerro an itxiten gendun bear zanean austu eta zabaltako azpitikoak jotzen dauan lekuan.

Etxodon egizu, satorra ez dogu airtu be egin barriz! Orrek bai, orrek e mesedetan beste kalte egiten dau. Satorra be leporikoa jatzu, ze satorjoak ez dakartsu onik. Esaten daudie satorzuloatati ura joaten dala eta lurra barrutik ezotu, baina satorjoak ez dira bat be onak, ez ortuan ez landan. Bedar ebaten zoazenean eta kodañeak satorjoa jo ba amoztu egiten da eta barriro pikatu bear. Erremediorako zepoak eukiten genduzan, satorjoa garbitu, eta antxe imini zepoa eta kogidu. Inoz, gurean ez ze gure eskopetea, fuxe esaten geuntsan, gauzeztanduta egoan eta, gurean ez, baina orrek Zábalek (Pedro Zabalekoak) etxodoten eutsan satorrari eskopeteagas, baina satorrak zuur egoten dira eta igual beste leku baten jo. Euki ezkerro benenoa be iminten jakien zuloan eta ba jan ezkerro tragatu egiten zirean.

Ba orixe dauka labrantzeak, azia ereiten danetik koxitzara gane ganean egon bear eta ori denporeagaz kontautata.

2.40. Estebangerra eskeko bildurgarria

Lenao eskeko eskandalue ibiltan emeti Seberioti. Gaietak erdel-dunek sirean da batzuk u kaletra txarrekoak e, baia banaka batzuk u auskeldune(k)p(b)e bai.

Olango bat Estebangerra isin sen, orko Artea partekoa. Ikeragarrisko bultu bet auken idunean, serean, samean alde batean, bosioa ameneko, baie es samean obuen auki-taudienan antzekoa, es, bola bolea, seinde eskupelota ba(t)p(b)alitike modukoa. Ixurrie(k)p(b)e urtetan daurie besapean da belarrostaien da, baie arena ikubilelangoa yatzun.

Argala san d'arpegie be tximortute, zorribideak inde, bixerra be ondo kendu barik, fetura eskasekoa. Ganera, alboagine(k)p(b)aukesan baie goiko agine(k)t(d)anak aukesan yausite da bean barres e bi bakarrik aukesan, da lusetxuek e se beko matrallari gorantza itotzenean agin biok sursuloatarano allegetan yakosan, itxura baragarrie. Guk u nausiok o barre iten gauntzen baie umeak e, surok sauro(k)p(b)e ganeko bildurre isiten sauntzien Estebangerrari burlesar asten yatzuenean.

Da, ba, Estebangerra barruntetan sainduenean, surok umeok karran iguten sainduen etzeko balkoira da balaustraganeti begitu Estebangerrari. Berak sainbe(t)p(b)ider esatatzuen aurreko agin bakar bieri surrerantza inean:

– Ikustosue nire idune? Ba, or elbarreren ume baten burue iruntzi ot eta samean alde batean parau yat, aiiiiii! d'eskerrak suro(k)p(b)e balkoira igun dosuena, ostaintxean

Leenago eskeko eskandalua ibiltan emetik Zeberiotik. Geienak erdaldu-nak zirean eta batzuk u kaletra txarrekoak e, baina banaka batzuk u euskaldunak be bai.

Olango bat Estebangerra izan zan, orko Artea partekoa. Ikeragarrizko bultu bat eukan idunean, zerean, samearen alde batean, bozioa ameneko, baina ez samearen oboan eukiten eudienan antzekoa, ez, bola bolea, zeinda eskupelota bat baliteke modukoa. Izurriak be urtetan daudie besapean eta belarriostean eta, baina arena ukabilalangoa jatzun.

Argala zan eta aurpegia be tximortuta, zorribideak eginda, bizarra be ondo kendu barik, fetura eskasekoa. Ganera, alboaginak ba eukazan baina goiko aginak danak eukazan jausita eta bean barriz e bi bakarrik eukazan, eta luzetxuek e ze beeko matrallari gorantza egiten eutsanean agin biok sudurzuloataraino allegetan jakozan, itxura baragarria. Guk u nagusiok o barre egiten geuntsan baina umeak e, zuok zeuok be ganeko bildurra izaten zeuntsien Estebangerrari burlazar asten jatzuenean.

Eta, ba, Estebangerra barruntetan zenduenean, zuok umeok karran igoten zenduen etzeko balkoira eta balastraganetik begiratu Estebangerrari. Berak zeinbat bider esaten eutsuen aurreko agin bakar bieri sudurrerantza einean:

– Ikusten dozue nire iduna? Ba, or elbarreren ume baten burua irentsi dot eta samearen alde batean paratu jat, aiiiiii! eta eskerrak zuok be balkoira igon dozuena, ostaintxean beste buru

beste buru be(t)p(b)e iruntziko
naunke gero e, jummmmm!

Bueno, a isiten san treatoa, surok umeok tipirrike bildusartuegas da gu beste gustio(k)p(b)arreka, Estebangerra bera be bai. Itxure baragarrikoa san baie eskeko ona d'apurke apurke konfiantzea artu sauntzien da yoan yatzuesan sustu-sartuok.

bat be irentsiko neunke gero e,
jummmmm!

Bueno, a izaten zan teatroa, zuok umeok tipirrika bildusartuagaz eta gu beste guztiok barreka, Estebangerra bera be bai. Itxura baragarrikoa zan baina eskeko ona eta apurka-apurka konfiantzea artu zeuntsien eta joan jatzuezan sustusartuok.

2.41. Zemendikaria

Semendikarie ser yatzun? Suk ori yakin bea saunke bata. Sesine, gizona. Suk u txikerretan ikusi be in dosu gurean semendikarie ilten, sesinetarako, sesin okelea iteko. B'orixe yatzu semendikarie, semendien iten dalako.

Aiko. Negue lusea isiten da, ta, txarrie esese, semendikarie be ilten gaindun. En general e, erribeia edo basabaie aste san orretarako edo beste ganaduen ba(t)p(b)e igual. Klaro, edosein ganadu eskeindun ilten, jeneralean, olango sekorra bota ta ernaritu esin dan beintxa bat edo antzu lotu danan bat. Olangoak a, txalak iteko edo esnerako baligo esik i, ba, saldu ite sirean eta olangon bat ilten gaindun sesinetarako. Según selango ganadue ba, erdibana be igual ausokoagas, bates be asitxue edo erralde askokoa isin eskero. Guk u Goikoakas ilten gaindun erdibana, bakisu, lengusuek (g)ara ta. Oin etze banatan bisi gara baie gerra aurean bisimodu biko etzean bisi gaintzesan, oin gure tejamanea daoen lekuen, d'erdibana iten gaindusen gausa asko.

Zemendikaria zer jatzun? Zuk ori yakin bear zeunke ba eta. Zezina, gizona. Zuk u txikerretan ikusi be egin dozu gurean zemendikaria ilten, zezinetarako, zezin okelea egiteko. Ba orixe jatzu zemendikaria, zemendian egiten dalako.

Aiko. Negua luzea izaten da, eta, txarria ezeze, zemendikaria be ilten gendun. En general e, erribeia edo basabaie azten zan orretarako edo beste ganaduren bat be igual. Klaro, edozein ganadu ez gendun ilten, generalean, olango zekorra bota eta ernaritu ezin dan beintxe bat edo antzu lotu danaren bat. Olangoak a, txaalak egiteko edo esnerako balio ezik i, ba, saldu egiten zirean eta olangoren bat ilten gendun zezinetarako. Segun zelango ganadua ba, erdibana be igual auzokoagaz, batez be azitxua edo erralde askokoa izan ezkerro. Guk u Goikoakaz ilten gendun erdibana, bada-kizu, leengusuak gara eta. Orain etxe banatan bizi gara baina gerra aurean bizimodu biko etxean bizi gintzazan, orain gure tejamanea dagoan lekuan, eta erdibana egiten genduzan gauza asko.

Beste batzuetan, beintxea barik i auntza edo ardia be ilten gendun

Beste batzutan, beintxea barik i auntze edo ardie be ilten gaindun semendikari moduen. Bakisu, auntzek eta ardie(k)p(b)e, antzutu iten dire ta ba ondo etorte san nosipinean olango bategas sesine itea.

Da, ba, gero, selango ganadue dan beist, il iten gaindun da, ba, okelea sesine iteko itxi te ganetikoagas ba, ainbe(t)k(g)ausa, seinde, barruskiek aprobetxau, edo odoloste ta buskentak in, baie seboagas e, onik (g)anaduok seboa daukie, d'es koipea txarrie(k) les. Klaro, onin odolosteak estire ain gosoak isiten, da ganera bero-beroan yan beire s'espabere seboa suritu iten da d'estauko grasirik, agoan asi iten yatzu sebo-kiretza. Orrexegaitiño esaten du ba esakera au: "odolosteak eta eskontzea beroran".

Bueno, d'okeleari gatza emoten yako da tinikuen sartu gatza ondo artu daien. Gero, beratu te ba eskegi ite san sikituteko. Bein orraskero, ba sati meak ebagi te goso-goso yan, orduen entramea be andie ta dana goso, es oingo moduen, misketute, miskean miskeagas yan guresik.

B'orixe yatzu semendikarie. Gero txarrie be ilte(n) san, bueno, gaur be bai undiño d'ondo etorten da, gausa surtidue da txarrie. Txarriltorduen be beste esakera bat dauku emen, sera, "txarrie ileko astea t'eskonduko urtea onenak", eskonparriten "galbaian be bai ure, gero erradan bes" ai ene, bisimodue, surteko laratzu baltza(k)t(d)akis orrik kontuok!

Da, ba, olantxik i pasetan gaidun negu lusea. Gabonetan, gabonkariak erosten gaidusen d'in be iten dus ondiñokarren, yáyeri antza emo-

zemendikari moduan. Badakizu, auntzak eta ardiak be, antzutu egiten dira eta ba ondo etorten zan noizik beinean olango bategaz zezine egitea.

Eta, ba, gero, zelango ganadua dan beist, il egiten gendun eta, ba, okelea zezina egiteko itxi eta ganetikoagas ba, ainbat gauza, zeinda, barruzkiak aprobetxatu, edo odoloste eta buzkantzak egin, baina seboagas e, oneik ganaduok seboa daukie, eta ez koipea txarriak legez. Klaro, onein odolosteak ez dira ain gozoak izaten, eta ganera bero-beroan jan bear dira ze ezpabere seboa zuritu egiten da eta ez dauka graziarik, aoan azi egiten jatzu sebo-kiratsa. Orrexegaitino esaten dogu ba esakera au: "odolosteak eta ezkontzea beroran".

Bueno, eta okeleari gatza emoten jako eta tinakoan sartu gatza ondo artu daian. Gero, beratu eta ba eskegi egiten zan sikituteko. Bein orraz gero, ba zati meeak ebagi eta gozo-gozo jan, orduan entramea be andia eta dana gozo, ez oraingo moduan, mizkatuta, mizkean mizkeagaz jan gura ezik.

Ba orixe jatzu zemendikaria. Gero txarria be ilten zan, bueno, gaur be bai oraindino eta ondo etorten da, gauza surtidua da txarria. Txarria-iltorduan be beste esakera bat daukagu emen, zera, "txarria ileko astea eta ezkonduko urtea onenak", "ezkonparritan galbaean be bai ura, gero erradan be ez" ai ene, bizimodua, surteko laratzu baltzak dakiz orreik kontuok!

Eta, ba, olantxik i pasetan gendun negu luzea. Gabonetan, gabonkariak erosten genduzan eta egin be egiten doguz oraindinkarren, jaiei antza emeteko. Txibizkeria batzuk erosi, zeinda, gozo-gauzak edo, besigua edo, aunke

teko. Txibiskeri betzuk erosi, seinde, goso gausak edo, besigue edo, aunke gaur, gausa batzuk indisiñoa baño karuago parau yakus gero e!

Makallagoa(k)p(b)era(k)p(b)e, se presio iten dauen bakisu? D'angulak? Aitearen da semearen! Olango presioan erosie yateak a, on barik i kalte in lei gero! Lenao, esauki gorrie gaunken, da, ba, edosein gabonkarik itoskun ilusiñoa d'egunek kontetan oten gaintzesan Gabonak etorteko, da surori be umetan sainbe(t)p(b)ider esaten yatzuen, sera, "onenbeste lo in eskero, gabonkariek". Eta suron posa! Axe darosue aldean!

gaur, gauza batzuk indizinoa baino karuago paratu jakuz gero e!

Makailaoak berak be, zer prezio egiten dauan badakizu? Eta angulak? Aitearen eta semearen! Olango prezioan eresia jateak a, on barik i kalte egin lei(ke) gero! Leenago, ezeuki gorria geunkan, eta, ba, edozein gabonkarik egiten euskun ilusinoa eta egunak kontetan egoten gintzazan Gabonak etorteko, eta zuoi be umetan zeinbat bider esaten jatzuen, zera, "onenbeste lo egin ezker, gabonkariak". Eta zuon poza! Axe daroazue aldean!

2.42. Deabrua katu baltz itxuran

Lenao bildur andie isiten gauntzen, orriri, seinde, begiskoari, maldasiñoari, txarto gurisiteari d'olangoari.

Begiskoa aiteitustesunes, lenao be kontaute eukikotzu(t)p(b)aie, barriro be kontaukotzut ako an Satamoko Larikaon pasau yakune.

Aurrekoan enauntzun kontau dana, se undiño bisi sirean an etzean da, baie oin an Larikaoko etzean iñor esta bisi te, ba, kontau lei, te, kontau ingotzut isin sen moduen, se ni nau isin naintzen testigu bata, da bestea, Pantxike defuntea usandrea.

Nik i eskolara urte bi baño enausen in de amar urtegas krida sartu nintzen Satamoko Larikaoko etze baten. A etzea, Galdakako Arkotxerantza inean dao. Bisimodu biko etzea san, baie, bitisu, etze batei bestera, barruti auken pasoa, pasilluti. Olango kortina antzeko bat ote

Leenago bildur andia izaten gauntzan, orreiri, zeinda, begizkoari, maldiziñoari, txarto guraizateari eta olangoari.

Begizkoa aitatu deustazunez, leenago be kontatuta eukiko deustut baina, barriro be kontatuko deustut arako an Zaratomoko Larikaon pasatu jakuna.

Aurrekoan ez neuntsun kontatu dana, ze oraindino bizi zirean an etxean eta, baina orain an Larikaoko etxean inor ez da bizi eta, ba, kontatu lei, eta, kontatu egingo deustut izan zan moduan, ze ni neu izan nintzan testigu bata, eta bestea, Pantxike difuntea uzandrea.

Nik i eskolara urte bi baino ez neuazan egin eta amar urtegaz krida sartu nintzan Zaratomoko Larikaoko etxe baten. A etxea, Galdakako Arkotxerantz einean dago. Bizimodu biko etxea zan, baina, begitu egizu, etxe batetik bestera, barrutik eukan pasoa,

san erdien, da bakotxak a bere bisimodue in arrik, a pasoa beti egoan sabalik. Aunke, egie esateko ni krida o(n) nintzen parteti sartzean sirean bestaldekoa(k)p(b)e. Da, ba, batzutan e nire usandrea, Pantxiken alabea, kexau iten yakon amari, se, gure parteti pasoa on esketiño, pasillue beti egoan loiago d'arenau in bear sarriago, bakisu, oñetakoatan beti eroate san lupetza edo kakerrastuen bat edo beste seoser. B'orixe. Bisimodu biko etze orretan, batean Pantxike bisi sen semea, errena ta mutiko kaskondu bategas, da bestean Pantxiken alabea, suñe d'ume txikie, nau(k)tx(y)agoten nauena, araxe yoan naintzen sentzain amar urtegas, ni nau umea eta sentzain ume baten fian, olangorik!

Pantxike, Seberiokoa san, Aldekokoa, d'araxe eskondu sen. Astu antza san isin be gero e. Gaxo kontuetan da, salea san iñon direan gausak iteko, iñon direan kontuek eta abarrak kontetan oskusen, begiskoan, aduek eta nik ser dait.

Da ba baten e, ni(k)tx(y)agoten nauen umea, gaxokarik ebilen, da, a emon d'ori emon, arpelik orraitino, txarrera itauen ume kuitiduek.

Pantxikek orduen, llobeagaiti seoser in bea sala ta, begiskoan sera, ba, astuen kontue iten asi jakun.

Artu auen sartan sar bat eta plomo sati bet imini auen berotan supasterreko treberean ganean. Urtu yakonean plomori, urdun barrañu batera bota auen da dana san lurrune t'aparajue. Sustau be in naintzen. Da, ba, plomo ori otzitu sanean, onan e mendiango serak, figura baragarriek urten audien barrañuen d'orduen Pantxike astu bearrak iten asi sen bere agobarruko erresu tapara-

pasillutik. Olango kortina antzeko bat egoten zan erdian, eta bakotxak a bere bizimodua egin arrik, a pasoa beti egoan zabalik. Aunke, egia esateko ni krida egon nintzan partetik sartzean zirean bestaldekoak be. Eta, ba, batzuetan e nire uzandrea, Pantxiken alabea, kexatu egiten jakon amari, ze, gure partetik pasoa egon ezketino, pasillua beti egoan loiago eta arenatu egin bear sarriago, badakizu, oinetakoatan beti eroaten zan lupetza edo kaka-errasturen bat edo beste zeoser. Ba orixe. Bizimodu biko etxe orretan, batean Pantxike bizi zan, semea, erraina eta mutiko kaskondu bategaz, eta bestean Pantxikeren alabea, suina eta ume txikia, neuk jagoten neuana, araxe joan nintzan sentzain amar urtegaz, ni neu umea eta sentzain ume baten fidan, olangorik!

Pantxike, Zeberiokoa zan, Aldekokoa, eta araxe ezkondu zan. Aztu antza zan izan be gero e. Gaixo kontuetan eta, zalea zan inon direan gauzak egiteko, inon direan kontuak eta abarrak kontetan euskuzan, begizkoarenak, aduak eta nik zer dakit.

Eta ba baten e, nik jagoten neuau umea, gaixokarik ebilen, eta, a emon eta ori emon, alperrik orraitino, txarrera egiten euan ume koitaduak.

Pantxikek orduan, lobeagaitik zeozer egin bear zala eta, begizkoaren zera, ba, aztuen kontua egiten asi jakun.

Artu euan sarten zaar bat eta plomo zati bat imini euan berotan supazterreko treberearen ganean. Urtu jakonean plomo ori, urdun barrañu batera bota euan eta dana zan lurruna eta aparejua. Sustatu be egin nintzan. Eta, ba, plomo ori otzitu zanean, onan e mendiango zerak, figura baragarriak

juekas. D'alangon baten non diñosten:

– Leonor, onek ume onek e begiskoa dauko, baten batek e bototzo begiskoa da goasen orra etze ondoko bidekurtzera t'eroan umean kunako armudea d'erre in biu ele-xan egurdiko amabie(k)tx(y)oten daosen bitartean. Artisus posporoak eta goasen, ollalumasko armudea nauk eroangot.

Da, ba, yoan gaintzesan da nik estukuran posporokajeari begitu bes barrure d'isituten asi gaintzesanean, ene, posporo ba(t)p(b)akarrik. Pantxike asi sen posporoa isituten d'e(s)tx(y)akon amatau in ba!

– Soas etzera- esausten- d'ekarrisu posporo geao, andi, tximini ganeko erresumati, arin se amabie(k)tx(y)o bea daurie t'armudea erre in biu, s'espabere estau baligo.

Yoan naintzen, agudo yoan be ta bueltan etorri naintzanean badiñoste Pantxikek seria- seria:

– Su posporotan yoan sarenean katu baltza pasau de bidekurtzeti te axe isin de, deabrue, katu baltzan itxuran, eskapau dau, nauk ikusi ot. Ekasus posporook eta emon dai-tzegun sue armude oneri ontxe-ontxe dire amabiek eta.

D'efetibamente, Larikaoti, Satamokoa baño San Migeleko kanpaiotza ogeto entzuten da, t'aixek tokadak entzuten gaosela erre auen Pantxikek a armudea, kostau yakon baie erre auen selanbaist alan.

Bio(k)p(b)iotara in gaindun fetxori ori te ba etzera yoan gaintzesan, d'artes umean kunara ia selan daoen ikusten. Baie, a umea bardin edo txar-rago. Medikue be ekarri gauntzen umeari baie andi lasterrera il in

urten eudien barreñuan eta orduan Pantxike aztu bearrak egiten asi zan bere aobarruko errezu eta aparejuekaz. Eta alangoren baten non dinostan:

– Leonor, onek ume onek e begiskoa dauka, baten batek e bota deutso begiskoa eta goazen orra etxe ondoko bidekurtzera eta eroan umearen kunako armudea eta erre egin bear dogu eleizan eguerdiko amabiak joten dagozan bitartean. Artu egizuz posporoak eta goazen, ollalumazko armudea neuk eroango dot.

Eta, ba, joan gintzazan eta nik estukuran posporo-kajeari begiratu be ez barrura eta izetuten asi gintzazanean, ene, posporo bat bakarrik. Pantxike asi zan posporoa izetuten eta ez jakon amatatu egin ba!

– Zoaz etxera- esan eustan- eta ekarri egizu posporo geiao, andik, tximinia ganeko erresumatik, arin, ze amabiak jo bear deudie eta armudea erre egin bear dogu, ze ezpabere ez dau balio.

Joan nintzan, agudo joan be eta bueltan etorri nintzanean badinost Pantxikek seria- seria:

– Zu posporotan joan zaranean katu baltza pasatu da bidekurtzetik eta axe izan da, deabrua, katu baltzaren itxuran, eskapatu dau, neuk ikusi dot. Ekarri egizuz posporook eta emon deitzagun (deiogun) sua armuda oneri oraintxe-oraintxe dira amabiak eta.

Eta efektibamente, Larikaotik, Zaratamokoa baino San Migeleko kanpaiotza obeto entzuten da, eta areixek tokadak entzuten gagozala erre euan Pantxikek a armudea, kostatu jakon baina erre euan zelanbaist alan.

Biok biotara egin gendun fetxoria ori eta ba etxera joan gintzazan, eta artez

yakun, baie, es begiskoagaiti, espabere se, benigitisegaiti, medikuen esanetati. D'alantxik isin be ingo san se begiskoak estau iñor ilten. Lenao esan oten argitasun andiri(k)p(b)e ta ba seoseri errue bota bear. Ni nau be orduen iñosente ta ba alan dalakotan siñestute. Gaur dakitenagas estot olangoatan siñestu be iten, gaur adelantu andie(k)t(d)aos, d'ata gusti be batzuk il iten dires, gure denporan, barres e, eskandalue il be, indisiñori(k)p(b)e es egoan da, d'onda be berenoa baño karuago. Gure aista defuntea(k)p(b)e, umea gaxorik eta pelilisina indisiño bat logretako diruek eta errekomendasiñoa bear isin ausen, da tire, axek osatu, ostaintxean? B'orrixe(k) kontuok. Lenaokoak edoser asmetaudien gai-xoa osatuteko baie batzutan arpelik, eta bisiena sartu eskero,akabose, lentxuago edo gerotxuago il, bisienak estau parkatuten.

Bisiena(k)tx(y)o eskero kontus! Gaur batzuk libretaire operasiño edo beste tratamintu batzukes. Bakisu ba, mundue aurrera doa ta, ba, oin jentea geao bisi gara, sarrago iten gara gaurko bokika t'adelantuekas.

2.43. Gobadaginen Lamiñerrekan

Gobadea? Erropean garbikusie yatzu ori. Lelengo lexie in bear isiten san da gero erre kara, lamiñerre kara, segun esaten daurien Ergoienekoak. Seberioke erreke a ementxe goien asten da, Murgapeko beresien.

umearen kunara ia zelan dagoan ikusten. Baina, a umea bardin edo txarrago. Medikua be ekarri geuntsan umeari baina andik lasterrera il egin jakun, baina, ez begiskoagaitik, ezpabere ze, meningitisa-gaitik, medikuaren esanetatik. Eta alantxik izan be egingo zan ze begiskoak ez dau inor ilten. Leenago ez zan egoten argitasun andirik be eta ba zeozeri errua bota bear. Ni neu be orduan inozente eta ba alan dalakotan sinistuta. Gaur dakidanagaz ez dot olangoatan sinistu be egiten, gaur adelantu andiak dagoz, eta a eta guzti be batzuk il egiten dira, gure denporan, barriz e, eskandalua il be, indizinorik be ez egoan eta, eta egonda be benenoa baino karuago. Gure aista defunteak be, umea gaxorik eta penilizina indizino bat logretako diruak eta errekomendazinoa bear izan euazan, eta tira, arexek osatu, osterantzean? Ba orreixek kontuok. Leenagokoak edozer asmetan eudien gai-xoa osatuteko baina batzuetan alperrik, eta biziena sartu ezkerok,akabose, leentxuago edo gerotxuago il, bizienak ez dau parkatuten.

Bizienak jo ezkerok kontuz! Gaur batzuk libretan dira operazino edo beste tratamintu batzukaz. Badakizu ba, mundua aurrera doa eta, ba, orain jentea geiago bizi gara, zaarrago egiten gara gaurko botika eta adelantuekaz.

Gobadea? Erropearen garbikuzia jatzu ori. Leenengo lexia egin bear izaten zan eta gero erre kara, laminerre kara, segun esaten daudien Ergoienekoak. Zeberioke erreke a ementxe goian asten da, Murgapeko beresian. Ugarte eta

Ugerte t'Undurra bitarteti doa ori errekea d'antza lamiñak oten i sirean or errekarroan, Etxasoerrekan da Saldainerrekan letxe.

Lenao, urik es egoan etzeatan da ba erre kara yoan bear isiten san uretan sein gobadaginen. Ganadue be erre kara eroaten gaindun etze bako txekoa(k)p(b)estea yagonda sein ganaduek nastu edo endredoan bat in.

Da, b'asi Iturriko Subien da bierantza bierantza, lekuten-lekuten ote sirean otxinek eta otxinotan ite sirean gobadak. Otxin betzuk u bereskoak sirean, baie besto batzuk noberak inek, seinde, a Justotxun otxine, or Ugarten. Ak e trongo bat auken trabesetara iminite errekan da, ba, presa moduko bat itauen d'antxe itauen gobadea Felisiana Ugertekoak. Otxin edo aska ondoan arrie iminte san olan apur bet e txafleanan, erdi-itxunean, alde bata, aurea, urean dala ta bestea, segun, goratxugo edo beratxugo, gobadaginen doanan naurrien erropea jabonau edo yoteko. Gaienetan belauniko ite san gobadea, belaunburuek sorki beten ganean iminite sein min in. Gero batzuk u, labaderoak in gaindusen, d'an ostera, arriek labaderoan kanpoaldean iminte sirean, labaderoari dotzela eta altuago, sutunik iteko moduen gobada-bearra. Gure labaderoa ederra isin sen, arri bikoia, etze biko garbikusiek e batera iteko modukoa. Gaur an dao deslai. Suok txikerretan uger be indosue an, akordau ingo sara esta?

Bueno, gobadara yoanda, klaro, lenao eskaunken urik etzean da, ba, erre kakaogas ganera, etexureko urek artzean gaindusen, tinikuetara, edo sinesko balde sabaletara edo barrika

Undurra bitartetik doa ori errekea eta antza laminak egoten ei zirean or errekarroan, Etxazo-errekan eta Saldainerrekan letxe.

Leenago, urik ez egoan etxeatan eta ba erre kara joan bear izaten zan uretan zein gobadaginen. Ganadua be erre kara eroaten gendun etxe bako txekoak bestea jagonda zein ganaduak naastu edo endredoren bat egin.

Eta, ba asi Iturriko Zubian eta beerantz-beerantz, lekutan-lekutan egoten zirean otsinak eta otsinotan egiten zirean gobadak. Otsin batzuk u berezkoak zirean, baina beste batzuk norberak eginak, zeinda, a Justotxuren otsina, or Ugarten. Ak e tronko bat eukan trabesetara iminita errekan eta, ba, presa moduko bat egiten euan eta antxe egiten euan gobadea Feliziana Ugartekoak. Otsin edo aska ondoan arria iminten zan olan apur bat e txafleanan, erdi-etzunean, alde bata, aurea, urean dala eta bestea, segun, goratxugo edo beeratxugo, gobadaginen doanaren neurrian erropea jabonatu edo joteko. Geienetan belauniko egiten zan gobadea, belaunburuak sorki baten ganean iminita zein min egin. Gero batzuk u, labaderoak egin genduzan, eta an ostera, arriak labaderoaren kanpoaldean iminten zirean, labaderoari deusala eta altuago, zutunik egiteko moduan gobada-bearra. Gure labaderoa ederra izan zan, arri bikoia, etxe biko garbikuziak e batera egiteko modukoa. Gaur an dago deslai. Zuok txikerretan uger be egin dozue an, akordatu egingo zara ezta?

Bueno, gobadara joanda, klaro, leenago ez geunkan urik etxean eta, ba, erre kakaogas ganera, itaxureko urak artzean genduzan, tinakoetara, edo zinezko

sarretara, da gero, kamiñoan galipota botata deslai itxiten audiesan burriñasko bidoietara be bai, aurreti garbi-garbinde. Danak itauen falta. Ondo beitutun gauntzen ureri. Makina bat ur akarreo indu errekatu.

Gobada aurreti, lexie ite san. Orretarako, laratzuti eskegite iminten gaindun ures beteko galdaillea irikin arte. Bestalde bateti, tiniku beten misasko ixera edo erropa suriek sartzean gaindusen ondo tolostute. Gero artu surteko autze, errautze esaten yakona, eta sedasko tela bat imini tiniku ganean d'araxe bota sabal-sabal errautzori. Gero, artu galdailako ur irikine t'astiro-astiro botaten yoan txole((t)p(b)ategas. Ur irikine goraño allegetan sanean, kendu seda sapi te gusti a errautze ta tinikuko erropeari erainaldi batzuk in kontus-kontus. Denpora bat auki orduen, sikinkerie bean lotuten yakon d'ur garbie gora, d'orixe isiten san señalea lexiena, d'ori ur garbi ori, beste erropa suri betzuk u garbitako erabilten gaindun, suritu itauen erropea, selango gauzea e? Gaur u ori lejiak iten dau.

Da gero ser? Ba, atera tinikuti erropok, ur andiena(k)p(b)otaso da gobadotzara. Gobadotzerea simen-tzeskoa isite san, oin be or dao bat kamarako eskapolotan ganean autzes yosite. Ori gobadotzarea, sana beste-ko sakona esan, d'errariotzara beste-ko asala bes. Erditertziokoa yatzu, d'asta bi daukos, sanan moduen. D'ortxe, gobadotzaran eroaten gaindun gero lexie ineko erropea errekarra edo geroagora labaderora. Bein araskero, urean akklarau da yo-yo iten gaindun a erropea. Otxinean kontus ibili bear isiten gaindun sein barrene-

balde zabaletara edo barrika zaarretara, eta gero, kaminoan galipota botata deslai itxiten eudiezan burdinazko bidoietara be bai, aurretik garbi-garbi eginda. Danak egiten euan falta. Ondo begitutun geuntsan urari. Makina bat ur-akarreo egin dogu errekatik.

Gobada aurretik, lexia egiten zan. Orretarako, laratzutik eskegita iminten gendun urez betetako galdaillea irakin arte. Beste alde batetik, tinako baten miisezko izara edo erropa zuriak sartzean genduzan ondo tolestuta. Gero artu surteko autsa, errautsa esaten jakona, eta sedazko tela bat imini tinako ganean eta araxe bota zabal-zabal errauts ori. Gero, artu galdailako ur irakina eta astiro-astiro botaten joan txolet bategaz. Ur irakina goraino allegetan zanean, kendu seda zapi eta guzti a errautsa eta tinakoko erropeari eraginaldi batzuk egin kontuz-kontuz. Denpora bat euki orduan, zikinkeria beean lotuten jakon eta ur garbia gora, eta orixe izaten zan seinalea lexiarena, eta ori ur garbi ori, beste erropa zuri batzuk u garbitako erabilten gendun, zuritu egiten euan erropea, zelango gauzea e? Gaur u ori lejiak egiten dau.

Eta gero zer? Ba, atera tinakotik erropok, ur andienak botazo eta gobadotzara. Gobadotzarea zimentzezkoa izaten zan, orain be or dago bat kamarako eskapolotaren ganean autsez josita. Ori gobadotzarea, zarana besteko sakona ez zan, eta errari-otzara besteko azala be ez. Erditertziokoa jatzu, eta asta bi daukaz, zaranaren moduan. Eta ortxe, gobadotzaran eroaten gendun gero lexia egineko erropea errekarra edo geroagora labaderora. Bein arazkero, urean akklaratu eta jo-jo egiten gendun a

ko lupetzagas loitu, baie, labaderoa in gaidunean, santo erremedio, sementoskoa san d'an e(s)tx(y)akun loituten ba(t)p(b)e, grasiak! ostantxean espabere bibearra, batesbe neguen, klaro, ure otz eta atzamarrak kiputu iten yakusen, atzamar puntak ia sentidu bes, arik eta konortera etorri arteño.

Atzanean, etzera gobadotzara buruen dala da posik e garbisusiek inde. Gero kakoan eskegi denpora ona isin eskero, da, barres e, denporak txarrera ineskero, ba kamaran edo kamarako balkoian, balaustradan barru aldean, serean, etzean aurrealdeko egalpean, nordearen kontrakoan, eguskibegien.

B'orixe dosu bogadea. Gaur u ure etzean, labadorea etzean, gaur labadoreak iten dau dana, auxe etorri de ta, se ingu ba?

Baie, atxine be, eskola bakoak isiteko naiko eskaindun iten ba? Ori surteko autzena misterioa da gero e? Gure gaste denporan, errautze ta iketz egostorduko iduri autze ta be ondo estimedu oten sirean garbikusietarako. Ara, mugarrien aspian be, tellea be bai, baie iketz egosie be iminte san.

A? Eta kafeari be bai. Autze es baie ilinti gorie sartzean jakon ur irikineri kafe ioa bota ta ganas asten sanean, da, nok esango lauke e? a ilintie sartuko kafea gosoagoa isiten san, seinde, olan e asukera errea balis letxe. Guk u besue gaunkenean sarri iten gaidun ori. Besto batzuk ilintie barik i burruntzi gorie be sartzean otzien d'ñon ikusite dauket txingerra(k)p(b)otaten be, da selango lurrune ta satea atetan dauen e?

erropea. Otsinean kontuz ibili bear izaten gendun zein barreneko lupetzagaz loitu, baina, labaderoa egin gendunean, santo erremedio, zementozkoa zan eta an ez jakun loituten bat be, graziak! osterantzean ezpabere bibearra, batezbe neguan, klaro, ura otz eta atzamarrak kiputu egiten jakuzan, atzamar puntak ia sentitu be ez, arik eta konortera etorri arteraino.

Atzanean, etxera gobadotzara buruan dala eta pozik e garbizuziak egin da. Gero kakoan eskegi denpora ona izan ezker, eta, barriz e, denporeak txarrera egin ezker, ba kamaran edo kamarako balkoian, balaustradan barru aldean, zerean, etxean aurrealdeko egalpean, nordearen kontrakoan, eguzkibegien.

Ba orixe dozu bogadea. Gaur u ure etxean, labadorea etxean, gaur labadoreak egiten dau dana, auxe etorri da eta, zer egingo dogu ba?

Baina, antxina be, eskola bakoak izateko naiko ez gendun egiten ba? Ori surteko autsarena misterioa da gero e? Gure gazte denporan, errautsa eta ikatz egostorduko iduri autsa eta be ondo estimadu egoten zirean garbikuzietarako. Ara, mugarrien azpian be, tellea be bai, baina ikatz egosia be iminten zan.

A? Eta kafeari be bai. Autsa ez, baina, ilinti gorie sartzean jakon ur irakinari kafe eoa bota eta ganez asten zanean, eta, nok esango leuke e? a ilintia sartutako kafea gozoagoa izaten zan, zeinda, olan e azukera errea balitz letxe. Guk u beesua geunkanean sarri egiten gendun ori. Beste batzuk ilintia barik i burduntzi gorie be sartzean eutsien eta inon ikusita daukat txingerrak botaten be, eta zelango lurruna eta zaratea ateraten dauan e?

Gero au beste kontu bet isingo yatzu baie, emen gurean, sure amama Paulak eta, ilinti gorie sartzean otzien aimarea(k)tx(y)o ta gero ekarriko iturrukureri sein kalte in ur orrek. Ausoko Simone(k)p(b)e esatauen da gau(k)p(b)e auki u usedio ori, seoser edan aurreti bedinkitu edo “Jesus” esatekoa. Gu(k)p(b)e ba se ikusi a ikisi iten gaindun de ba aurre-ra indu usedio orregas. Ni larogeta amakagarrenera noa t’ainbet ikustea tokau yat, lelengo an Uriondon, naure yayetetzean, d’eskonduskero emen Undurran, bikuntzako bisimoduen. Sure aiten propidadera eskondu naintzen baie bere gurasoen kargue artu gaindun bikuntzan bisi arren, sera, etzeko gastuek erdinaba isin arren. Da, ba, aurre-ra tiritu du. Atxinekoana esan beaku, sera, asko bisi danak asko ikusi, baie burue sano daukun artean, bisi in guru danok, al dala, gauretzean, bisie ba(t)p(b)año esta ta. Ni nauk sarri esan dot “bietati esite nauela”, bus-terrien, bateti sein besteti bear iteko esite daoen idi edo baien antzera. Bietati esie(k)p (b)eti baligo dau geao. Sure aite seosegaiti etorriko san Uriondoraño eskontzea eske, este-retxasu? Je-je-je!

Ai, etxoisu, nire burue! Aistu e(s)tx(y)at in ba lexie agartuten dan kantea! Josepantonina. Kantau ingotzut, sau(k)p(b)e yakingosu baie, etzean ainbe(t)p(b)ider gauri entzunde. Aikomen:

Josepantoni kolore gorri
kapitan baten alaba
ama(k)t(d)oterik emon es arren
ni(k) topauko dot senarra.
Astelenean eskondu eta
martisenean basora

Gero au beste kontu bat izango jatzu baina, emen gurean, zure amama Paulak eta, ilenti gorria sartzean eutsien abemariak jo eta gero ekarritako iturriko urari zein kalte egin ur orrek. Auzoko Simonek be esaten euan eta geuk be euki dogu usadio ori, zeozer edan aurretik bedeinkatu edo “Jesus” esatekoa. Guk be ba zer ikusi a ikasi egiten gendun eta ba aurre-ra egin dogu usadio orregaz. Ni laurogeita amakagarrenera noa eta ainbat ikustea tokatu jat, leenengo an Uriondon, neure jaiotetxean, eta ezkondu ezkeru emen Undurran, bikuntzako bizimoduan. Zure aitaren propidadera ezkondu nintzan baina bere gurasoen kargua artu gendun bikuntzan bizi arren, zera, etzeko gastuak erdinaba izan arren. Eta, ba, aurre-ra tiratu dogu. Antxina-koarena esan bearko dogu, zera, asko bizi danak asko ikusi, baina burua sano daukagun artean, bizi egin gura dogu danok, aal dala, geure etxean, bizia bat baino ez da eta. Nik neuk sarri esan dot “bietatik ezita nagoala”, buztarrian, bate-tik zein bestetik bear egiteko ezita dagoan idi edo beiaren antzera. Bietatik eziak beti balio dau geiago. Zure aita zeozer-gaitik etorriko zan Uriondoraino ezkon-tzea eske, ez deritzazu? Je-je-je!

Ai, etxodon (itxaron) egizu, nire burua! Aaztu ez jat egin ba lexia agertu-ten dan kantea! Josepa Antonirena. Kantatu egingo deusut, zeuk be jakingo dozu baina, etxean ainbat bider geuri entzunda. Aikomen:

Josepa Antoni kolore gorri
kapitan baten alaba
amak doterik emon ez arren
nik topauko dot senarra.
Asteleenean ezkondu eta

eguestenean orbela batu
eguenean etzera
bariku goxera **lexie** inde
sapatu goxean plasara
domeka goxean ondo apainduta
amarretako mesara.

martizenean basora
eguztenean orbela batu
eguenean etxera
bariku goizean **lexia** eginda
zapatu goizean plazara
domeka goizean ondo apainduta
amarretako mezara.

2.44. “Undurraga” armarri bila Chile-tik Zeberiora

Ene! Ori Gotzonen ardagoan etiketa ta kortxoan kontue kontaus-tesunean, sera, ako, a Chile-ko abadeana etorri ya(t)k(g)ogora. Isin be, kasualidadea gero e! Bitisu.

Egun beten, nagorriginen nenbilen da bide bates lelengo arbige-
ra(k)p(b)atzean an Iturrialdeko soloan. D’andi Ugerteburuti bidaski be(t)p(b)arruntau nauen, baie geldigeldi egoan lusero, erretratuak atetan Undurrara adi. Urrintxu be begoan da bere yaskuna baltziskati enenkien, ala andragausea san ala gisongausea.

Etzera yoan naintzenean, ganaduek (g)obernau nitusen. Nagorrie askara bota nautzien da bedar siku apur bet aska ganeko sarara.

Urten nauen portalera ta, ba, a bidaskie Sabisarreti biera etorren da gixongausea sala konturatu naintzen, d’etxon in nauen portale inguruen nor dan beis(t)tx(y)akin arte, se, eretxi nautzen edosein bidaski etzala.

D’efetibamente. Undurrara allegaus naste berbas asi yatan, auskeras, es auken gure berbeikuna bardine baie, da badiñoste:

- Au Undurraga da esta?
- Bai, ser ba?
- Ba, Chile-tik nator Undurragatarrak agindute, euren armarri

Ene! Ori Gotzonen ardaoaren etiketa eta kortxoaren kontua kontatu deustazunean, zera, arako, a Chile-ko abadearena etorri jat gogora. Izan be, kasualidadea gero e! Begitu egizu.

Egun baten, nabo-orriginen nenbilen eta bide batez leenengo arbigarak batzean an Iturrialdeko soloan. Eta andik Ugarteburutik bidazki bat barruntatu neuan, baina geldigeldi egoan luzaro, erretratuak ateraten Undurrara adi. Urruntxu be baegoan eta bere jazkuna baltzizkatik ez nenkian, ala andra-gauzea zan ala gizon-gauzea.

Etxera joan nintzanean, ganaduak gobernatu nituzan. Nabo-orria askara bota neuntsien eta bedar siku apur bat aska ganeko sarara.

Urten neuan portalera eta, ba, a bidazkia Sabizarretik beera etorren eta gizon-gauzea zala konturatu nintzan, eta etxodon (itxaron) egin neuan portale inguruan nor dan beist jakin arte, ze, eritxi neuntsan edozein bidazki ez zala.

Eta efektibamente. Undurragara allegatuz naaste berbas asi jatan, euskeraz, ez eukan gure berbaikuna bardina baina, eta badinost:

- Au Undurraga da ezta?
- Bai, zer ba?
- Ba, Chile-tik nator Undurragatarrak

- bille, bai, euren eskudoa.
- Beori abadea esta isingo esta?
 - Selan dakisu ba?
 - Ba, itxurati, altzakuellosa eroan es arren; abade gauseari igirri iten yakie, se gau(k)p(b) etzean abadea dauku, gure gisonan anajea d'igirri iten yakie aurori karrerakoori, yaskanun be bai baie batesbe berbaikunan.
 - Ba, bai, abadea nas eta misiolari nago Chile-n d'an Undurraga apellidukoak daos masdui andiekas d'auren apelliduen armarrri bille dabis da orrexetan nator, ia dakisuen eskudodun arri orren barririk.
 - Jaune- esan nauntzen-, beorrek estau yakin be ingo baie, beste Undurra bat (d)ao Arratian, Seanuin.
 - Bai, badakit ori, baie agindu naudienak emengoxea dala esan dostie auren apellidue, Seberioiko Undurragakoa.
 - B'ara, ni emen Undurran eskonduskero bisi nes d'estot entzun iños eskudo konturik. Emen iru etze gaos eta onik (g)ureok o gerra ostekoa(k)t(d)ire, aurreko bisimodu biko etzea gerran apurtu sen eta. D'ori beko etze sar ori, atxine erre in sen da barrie inde on arren emeko sarrena da, orkoxea espada ba beorre(k)t(d)iñostan arri ori? Baie, non ongo dan baño esta! Dana dala, nire amaxea da betiko Undurrakoa t'ia seoser dakien.

Portalerik ara geitu nauntzen Paula, amaxeari d'entzegida plantau yakun balkoiko balaustran:

- Ser gurostesu ba?
- Onantxi t'onantxi dator au abade au, da, beorrek iños entzun dau emen Madalenen etze sarrean esku-

aginduta, euren armarrri bila, bai, euren ezkudoa.

- Berori abadea ez da izango ezta?
- Zelan dakizu ba?
- Ba, itxuratik, altzakuellosa eroan ez arren; abade-gauzeari igarri egiten jakie, ze geuk be etxean abadea daukagu, gure gizonaren anajea eta igarri egiten jakie eurori karrerakooi, jazkunan be bai baina batezbe berbaikunetan.
- Ba, bai, abadea naz eta misiolari nago Chile-n eta an Undurraga apellidukoak dagoz maasdui andiekaz eta euren apelliduaren armarrri bila dabilz eta orrexetan nator, ia dakizuen ezkudodun arri orren barririk.
- Jauna- esan neutsan-, beorrek ez dau yakin be egingo baina, beste Undurraga bat dago Arratian, Zeanurin.
- Bai, badakit ori, baina agindu naudienak emengoxea dala esan deustie euren apellidua, Zeberioiko Undurragakoa.
- Ba ara, ni emen Undurragan ezkondu ezkeru bizi naz eta ez dot entzun inoz ezkudo konturik. Emen iru etxe gagoz eta oneik gureok o gerra ostekoak dira, aurreko bizimodu biko etxea gerran apurtu zan eta. Eta ori beeko etxe zaar ori, antxina erre egin zan eta barria eginda egon arren emeko zaarrena da, orkoxea ez bada ba beorrek dinostan arri ori? Baina, non egongo dan baino ez da! Dana dala, nire amaxea da betiko Undurragakoa eta ia zezzer dakian.

Portalerik ara deitu neuntsan Paula, amaxeari eta entsegida plantatu jakun balkoiko balaustran:

- Zer gura deustazu ba?
- Onantxe eta onantxe dator au abade au, eta, beorrek inoz entzun dau

dodun arrien bat on sanik ataka ganean?

- Ara, kontu ori entzun bakoa be enas, baie, orko etze sarra erre in sen d'ungoa be edonoskoa da, ta ya sarkitute dao, kontuek atera?

D'or akabau sen komertasiñoa. Ak abadeak erretratuek aterotzesan Madalenen etzeari, batesbe aurrerik ara da psik agindu gaingundun. Despedidakeran esaoskun:

- Bueno, nosonos armarri orren sus-terri(k) topetan bosue esangostesue urrungo baten, ni emeti geotan be etorriko nas da.

Arraskero, ibili be in gara arri orren barri topetan baie, esebes, non ongo dan baño esta? Gurosu te lurpean baietz egon? Arginen batek beste menesterren baterako erabilite be igoal etze barrie ikeran. Bate(k)p(b)aki!

emen Magdalenaren etxe zaarrea ezkudodun arriren bat egon zanik ataka ganean?

- Ara, kontu ori entzun bakoa be ez naz, baina, orko etxe zaarra erre egin zan eta oraingoa be edonozkoa da, eta ia zaarkituta dago, kontuak atera?

Eta or akabatu zan komertazinoa. Ak abadeak erretratuak atera eutsazan Magdalenaren etxeari, batezbe aurrerik ara eta psik agindu gendun. Despedidakeran esan euskun:

- Bueno, nozoz armarri orren zuztarririk topetan badozue esango deustazue urrungo baten, ni emetik geigotan be etorriko naz eta.

Arrezkero, ibili be egin gara arri orren barri topetan baina, ezebez, non egongo dan baino ez da? Gura dozu eta lurpean baietz egon? Arginen batek beste menesterren baterako erabilite be igual etxe barria egikeran. Batek badaki!

2.45. Hitanoa abadeari Maiazpazkoetan

Maiespaskoa bespera baten, seguru, emen Arratiko abadean bat (d)oktrinea irikasten ebilen Lelengo Jaunartzea iteko egosan umeari. Aurretati bat, txarra es, baie, trasto antza san, eperdikerea, parauisinbakoa, galbarrokerra. Galbarrokerra serari esatotzien, buruko ullean galbar bidirukoari. Da, ba, gogaitute aukanes, badiñotzo abadeak:

- I, mutiko, orregaz feturorregas gero t' artaburuago isingo as eta sekula bes tok eser ganoraskorik ikisiko.
- Ik au(k)p(b)eses yakin sainbet agin daukosan ardiek?- esan i otzen

Maiazpazkoa bezpera baten, seguru, emen Arratiako abaderen bat doktrinea irakasten ebilen Leenengo Jaunartzea egiteko egozan umeei. Eurretatik bat, txarra ez, baina, trasto antza zan, eperdikerea, paraeuzinbakoa, galbarrokerra. Galbarrokerra zerari esaten eutsien, buruko ulean galbar bi edo irukoari. Eta ba, gogaituta eukanez, badiñotso abadeak:

- I, mutiko, orregaz fetura orregaz gero eta artaburuago izango az eta sekula be ez dok ezer ganorazkorik ikasiko.
- Ik euk be ezetz jakin zeinbat agin daukazan ardiak?- esan ei eutsan mutikoak, buruko galbarrok igurtziz-.

mutikoak, buruko galbarrok igurdis-.

Oño! Abadea berba barik itxi auen eta itanoana aldea batera itxite, ardien aginetan pentzetan eragoion. Da, kasualitates, elexako serorea ebilen elexako garbikusie iten Maiespaskoa besperea san da, eta ak abadea(k) preguntau in otzen ardi-aginon kontue eta seror(a)orrek argitu be in otzen aginon kontu ori a mutikoa konturatu barik se txarto b(e) es auen gure lotu mutikoan aurrean, bakisu, sein kreditue galdu.

Badoa barriro, seguru, aregana mutikoagana ta non diñotzon:

– Ser, ikisi ok dotrinea ala? Nik, pentzau te pentzau, bayakiat sainbet agin daukosan ardiek; onexenbeste.

– Bai egie dok, baie, sainbet (g)oi en da sainbe(t)p(b)ean?- kontestau i otzon mutikoak-.

– I, errespeto geago abadeari e? Atomau be itea niri itano iten, gaur egurdartean ire gurasoakas berba ingo yoat eta ikusikok lotzabako orrek alangorrek!

Esan da in. Dotrina ordue akabaus batera, sotana-magalotzean yoan san abadea eta labesuginen aurkitu auen, seguru, mutikorren ama, da badiñotzo ba se:

– Andratxue, ire seme galbarroker orrek e(s)tx(y)aukona lotzarik, itano e(s)tx(y)ostena in ba dotrinan beste ume gustien aurrean, ia edukasiñoa sartzean dotzesuen etzean, olangorik? Ser ikusi biun baño es tona onango elementuekas?

– Ene, jaune, - kontestau i otzen lotsatute mutikoaren amak-, parkatu bei beorrek, ontxe isin neinke labe-

Oño! Abadea berba barik itxi euan eta itanorena aldea batera itxita, ardiaren aginetan pentsetan eragoion. Eta, kasualitatez, eleizako serorea ebilen eleizako garbikuzia egiten Maiazpazkoa bezperea zan eta, eta ak abadeak preguntatu egin eutsan ardi-aginon kontua eta serora orrek argitu be egin eutsan aginon kontu ori a mutikoa konturatu barik ze txarto be ez euan gura lotu mutikoaren aurrean, badakizu, zein kreditua galdu.

Badoa barriro, seguru, aregana mutikoagana eta non dinotson:

– Zer, ikasi dok doktrinea ala? Nik, pentsatu eta pentsatu, bajakiat zeinbat agin daukazan ardiak; onexenbeste.

– Bai egia dok, baina, zeinbat goian eta zeinbat beena?- kontestatu ei eutsan mutikoak-.

– I, errespeto geiago abadeari e? Atomatu be egitea niri itano egiten, gaur egurdartean ire gurasoakaz berba egingo joat eta ikusiko dok lotzabako orrek alango orrek!

Esan eta egin. Doktrina ordua akabatuz batera, sotana-magalotsean joan zan abadea eta labesuginen aurkitu euan, seguru, mutiko orren ama, eta badinotso ba ze:

– Andratxua, ire seme galbarroker orrek ez jaukana lotsarik, itano ez jaustana egin ba doktrinan beste ume guztien aurrean, ia edukaziñoa sartzean deutzazuen etxean, olangorik? Zer ikusi bear dogun baino ez dona onango elementuekaz?

– Ene, jauna, - kontestatu ei eutsan lotsatuta mutikoaren amak-, parkatu bei berorrek, oraintxe ezin neinke labesue itxi, ze erraria puntu-puntu daukat, eta gaur ganera Maiazpazkoatoko

sue itxi, se errarie puntu-puntuen dauket, eta gaur ganera Maies-paskoatako mokotz edo morrokota(k)p (b)e laba barruen daukoda in-akabuen, baie, etzera noanean, gisonak eta biok emongotzu eskarmentue seme baragarri oneri.

Onek seme gogaitu onek ingo estauenik? Parkatu jaune, parkatu, beitzo laberik arako pamtixa pare bat eta es pei artu ain txartzat (g)ure mutiko trastoak inekoa beroreri. Ai ene, au lotzarie au gure etzerako t'andiagoa kanporako! Se (e)sango dauen baño es ta oin erriko jenteak?

Da gero ba, abade ori yoan san eta andra kuitida orrek labesua in akabaus batera mutikoari geitu otzen atoan etzera yoateko. Bein egurdiras kero, baskaitorduen, mutiko orreri, gedar esese, badanea bero-bero itetik asite, saputzeko on batzuk emon otzesan aitek eta galbarron ondoko baspiok erantau. Da gero badiñotze ukubile gora dauela:

- I, abadeari es totzek sekula santan itanorik ingo, entzun dostek? Es takik ori errespeto faltea dana? Es toskuk barriro olangorik ingo e? Biger, mes(a) aurretik, yoan ingo as abadeagana parkeske eskatan, d'aurrerantzean: "*bai jaune, es jaune ta berori* " ingo dotzek, entzun dostek? Alantxe in be in auen mutikoak. Yoan san abadeagana d'ikusiko eran non diñotzon: "*bai jaune, es jaune ta beori*".
- Oño!- abadeak siñistu isinik-, sano ondo, olantxe iten dok mutiko, olantxe, edukasiñoagas. Baie, nok esan doa ba abadeari olan berba iteko?
- Aitek esan yostek auri esateko!

mokots edo morrokotak be labe barruan daukadaz egin-akabuan, baina, etxera noanean, gizonak eta biok emongo deutsagu eskarmentua seme baragarri oni.

Onek seme gogaitu onek egingo ez dauanik? Parkatu jauna, parkatu, beitzo laberik arako pamtixa pare bat eta ez bei artu ain txartzat gure mutiko trastoak eginekoa beroreri. Ai ene, au lotsaria au gure etxerako eta andiagoa kanporako! Zer esango dauan baino ez da orain erriko jendeak?

Eta gero ba abade ori joan zan eta andra koitada orrek labesua egin akabatuz batera mutikoari deitu eutsan atoan etxera joateko. Bein eguerdiraz gero, bazkaitorduan, mutiko orri, gedar ezeze, badanea bero-bero egitetik asita, zaputzeko on batzuk emon eutsazan aitik eta galbarron ondoko bazpiok erantatu. Eta gero badinotso ukabila gora dauela:

- I, abadeari ez deusak sekula santan itanorik egingo, entzun deustak? Ez dakik ori errespeto faltea dana? Ez deuskuk barriro olangorik egingo e? Biar, meza aurretik, joan egingo az abadeagana parkeske eskatan, eta aurreantzean: "*bai jauna, ez jauna eta berori*" egingo deusak, entzun deustak? Alantxe egin be egin euan mutikoak. Joan zan abadeagana eta ikusiko eran non dinotson: "*bai jauna, ez jauna eta berori*".
 - Oño!- abadeak sinistu ezinik-, sano ondo, olantxe egiten dok mutiko, olantxe, edukaziñoagas. Baina, nok esan deua ba abadeari olan berba egiteko?
 - Aitik esan jaustak euri esateko!
- Orixo egin ei eutsan, seguru, mutiko galbarroker orrek. Ak emon eutsazan

Orixe in i otzen, seguru, mutiko galbarroker orrek. Ak emon otzesan emoteko asak abadeari! A, su, ta Maiespaskoak aittu dusen eskero, bakisu, Dimen yai andiek ite(n) sirean lenao Maiespaskoatan, erromeri te gusti, d'egun orretako kantea be badakitzut. Aitu:

Dimen erromeria
Maiespaskoatan
ortxe datoz mutilok
neska(k) konbidetan.
Neska(k) konbidetako
Dimeko plasea
mutilok galdu daude
sedasko boltzea
amak emon botzien
etxean lotzea
es audien galduko
sedasko boltzea.

emoteko azak abadeari! A, zu, eta Maiazpazkoak aitatu doguzan ezker, badakizu, Diman jai andiak egiten ziran leenago Maiazpazkoatan, erromeria eta guzti, eta egun orretako kantea be badakitset. Aitu:

Diman erromeria
Maiazpazkoetan
ortxe datoz mutilok
neskak konbidetan.
Neskek konbidetako
Dimako plazea
mutilok galdu daude
sedazko boltzea
amak emon bortsien (baeutsoen)
etxean lotzea
ez eudien galduko
sedazko boltzea.

2.46. Uriola osteko errekarria

Uriolak? Kontus uriolakas gero e! Emen Ergoien ur txikiko errekea dauku baie or Elbarreneko ur andiko errekan kaltealangoak iten dauries errekarri gustien, orrik akordatzako odai astrapalan ostaiko yausteok.

Gur(e) errekea Murgapean yayoten da, d'ur txikikoa da, Undurrako sein Etzebarriko errekatxuen antzekoa. Leku batzutan sakonetati dator, seinde Arkotxeti biera, baie besto batzutan agiriagoti dator. Errekarrie selaiagoa danean gasea esatotzu te sakon datorrenean garratza; eskillarari moduen. Eskillara(k)p(b)e gasak eta garratza(k)t(d)aos, seinde, gure tejamanako eskillarea garratza yatzu d'ostera portaleti orture baje-

Uriolak? Kontuz uriolakaz gero e! Emen Ergoien ur txikiko errekea daukagu baina or Elbarreneko ur andiko errekan kaltealangoak egiten daudiez errekarri guztian, orreik akordatzako odei astrapalen osteko jausteok.

Gure errekea Murgapean jaioten da, eta ur txikikoa da, Undurragako sein Etzebarriko errekatxuaren antzekoa. Leku batzuetan sakonetatik dator; zeinda Arkotxetik beera, baina beste batzuetan agiriagotik dator. Errekarria zelaiagoa danean gazea esaten deusagu eta sakon datorrenean garratza; eskillarari moduan. Eskilarak be gazak eta garratzak dagoz, zeinda, gure tejabanako eskilarea garratza jatzu eta ostera portaletik ortura

takoa gasa gasea, malla asko baie sakonari gitxikoak.

Da, ba, kalteak a, geao edo gi-xiago, danean. Ikustea isiten da errekarie uriola ostaien. Emen Ergoien partean iñon direanak itxiten daus urioleak.

Istuki lekuetan ure esta ain arin yoaten, da yoanda be, istukieri asko kostetan yako sikituten, lupetz(a) andie oten da ta.

Bein ur yausteon afruntue yoaten danean yoan iten gara errekarie ikusten, batesbe umeak, seoser tope-tako intziguegas, esgausan bat edo.

Normalean, emen Ergoieneko errekarrien, ba, s(e) esangotzu(t)p(b)a, ainbe(t)k(g)ausa agartuten san agirien, seinde, lur birrine, orbelak, sasiak, saputzek, abarrak, sastaparrak, arbolan ba(t)p(b)e igoyal trabesetara, inguruko bedarra be sapsal-sapal inde, arritxirrie be bai, arritxokorrak, errekarriek, trongoak, mokorrak d'olango gausasko. Baie mirarik andiena garautekoari iten gauntzen, garautekoak a seinde, gastaña garauek, edo urritxak, intxaurrek edo sagar garauek topetan ibiltzen gaintzesan, orduen eskaunken da gaurko goso gausari(k)tx(y)ateko. Garautekoa ser yatzun? Ba, bai gisona, orrik i garaue eldu te beres yausten direnenak sorure, gaienetan putxa-putxa inde, bigun-bigun edo eldu-eldu inde, seinde, gastaña, urritxea, mesmerue, sagarra, madarie t'orrik. On be, errekarrietan da, ainbet frutal bereserne edo edadega ote san on be, ta, ba ortik i garauteko ugeri, makatzak eta orrik. A! estotzut esan, baie ori errekariko lur birrine, ortureko eroaten gaindun eta arritxirrie, arritxokorrak eta arriek,

bajetakoa gaza gazea, malla asko baina sakonari gitxikoak.

Eta, ba, kalteak a, geiago edo gitxia-go, danean. Ikustea izaten da errekaria uriola ostean. Emen Ergoien partean inon diranak itxiten dauz urioleak.

Iztuki lekuetan ure ez da ain arin joaten, eta joanda be, iztukiari asko kostetan jako sikituten, lupetza andia egoten da eta.

Bein ur jausteon afruntua joaten danean joan egiten gara errekarria ikusten, batezbe umeak, zeoser topetako intziguegaz, ezgauzaren bat edo.

Normalean, emen Ergoieneko errekarrian, ba, zer esango deusut ba, ainbat gauza agertuten zan agirian, zeinda, lur birrina, orbelak, sasiak, zaputzak, abarrak, sastaparrak, arbolaren bat be igoyal trabesetara, inguruko bedarra be zapal-zapal eginda, arritxirria be bai, arritxokorrak, errekarriak, trongoak, mokorrak eta olango gauza asko. Baina mirarik andiena garautekoari egiten geuntsan, garautekoak a, zeinda, gastaña garauak, edo urretxak, intxaurrak edo sagar garauak topetan ibiltzen gintzazan, orduan ez geunkan-eta gaurko gozo gauzarik jateko. Garautekoa zer jatzun? Ba, bai gizona, orreik i garaua eldu eta berez jausten diranak zorura, geienetan putxa-putxa eginda, bigun-bigun edo eldu-eldu eginda, zeinda, gatzainea, urretxea, mesmerua, sagarra, madaria eta orreik. Egon be, errekarrietan-eta, ainbat frutal beres-erne edo edadega egoten zan egon be, eta, ba ortik i garauteko ugari, makatzak eta orreik A! ez deusut esan, baina ori errekariko lur birrina, orturako eroaten gendun eta arritxirria, arritxokorrak eta arriak, ba, ormak egiteko edo etxeko arregluetarako.

ba, ormak iteko edo etzeko arreglutarako.

D'esan dotzuden moduen, or beatako errekarien, kalte andiagoak itausen urek. Eta esaun-esaun isite san orko beatakoa. Errekarie be diferentea da Elbarrendik Miraballesera edo Kallera bitartean, d'orti berago, akabue, dana loie, antoju utze. Orti, dana da erropa sarra, plastikue papela ta denodue errekarie gustien. Motz emoten dau begietara be, Ergoienekoa isin es iteko! Emen dandi be, dana da naturalagoa. Oin, ños indoskus aberiek e! Emen Ugarten baten baño geotan eroan daus urek gobadea iteko arriek edo otxineko askak apurtu d'olangoak. Baten e iturriko suresko subie be eroskun urek eta gero sementoskoa in bear. Gero, soloatan be kalteak itoskusen, seinde, lurre eroan, da batzutan landara ta gusti. Baten baño geotan galdu be in du piper edo tomate arloa burpideti biera etorriko urek eroanda. Isin be, gure lurrek apur bet pendisean daos on be ta fasilago iten dau nar lur labrauek, eta esan dotzuden moduen, piper-tomatean susterrak sakonak es isitera, ba, urioleak eroan iten daus lur de gusti. Se ingotzu ba? Labrantzeak orixe dauko, baie tire, urtean kabuen San Silbestre!

2.47. Erlea eta ardia azienda urria

Uriolak errekarian itxiten dauzen ser gustiek, seinde, garautekoak, edo arritxirrie, lur birrine t'orrik, lelengo yoan d'artzean dausenantz isiten dire, urek ekarrie(k)t(d)ireselako, es daukie ñongo yauberik.

Eta esan deutsudan moduan, or beetako errekarian, kalte andiagoak egiten euazan urak. Eta ezagun-ezagun izaten zan orko beetakoa. Errekarie be diferentea da Elbarrenetik Miraballesera edo Kallera bitartean, eta ortik beerago, akabua, dana loia, antoju utsa. Ortik, dana da erropa zaarra, plastikua, papela eta denodua errekarie guztian. Motz emoten dau begietara be, Ergoienekoa izan ez egiteko! Emen dandik be, dana da naturalagoa. Orain, inoz egin deuskuz aberiak e! Emen Ugarten baten baino geiagotan eroan dauz urak gobadea egiteko arriak edo otsineko askak apurtu eta olangoak. Baten e iturriko zurezko zubia be eroan euskun urak eta gero zementozkoa egin bear. Gero, soloetan be kalteak egiten euskuzan, zeinda, lurra eroan, eta batzuetan landara eta guzti. Baten baino geiagotan galdu be egin dogu piper edo tomate arloa burpidetik beera etorriko urak eroanda. Izan be, gure lurrak apur bat pendizean dagoz egon be eta fazilago egiten dau nar lur labratuak, eta esan deutsudan moduan, piper-tomateen zutarrak sakonak ez izatera, ba, urioleak eroan egiten dauz lur eta guzti. Zer egingo deusagu ba? Labrantzeak orixe dauka, baina tira, urtearen kabuan San Silbestre!

Uriolak errekarian itxiten dauzan zer guztiak, zeinda, garautekoak, edo arritxirria, lur birrina eta orreik, leenengo joan eta artzean dauzanarentzat izaten dira, urak ekarriak diralako, ez daukie inongo jaberik.

Antzera iten da erleakas be, bueno, erlaumeagas, ogeto esanda. Erlaumea, serean, erlautzean, erregina barrie fundetan danean, erdi tertzioa yoan iten da kanpora eta or ibilten da egas ainbaten pillatu arte, seinde, arbola baten edo etzean erresuman edo beste nainon.

Baie, guk iños erabili u erlaumea pillatuteko sera, au sistemeau, lur birrine bota gora goraka edo arrana(k)tx(y)o, arranotza atera pillatu arte.

Aitu, baten e, beresialdeko soloan gengosan andrak frantzes eta sekulebedar asie batzean da gixonak lur labrauen mokilausten, d'erlaumea barruntau gaindun gure ganetik eta ene! esan gauntzen gixonori:

– E, mutilek, ontxe arranik estauku baie bota iosue lur birrine erlaumeari ia pillatuten dun muna bastarreko arbolan baten.

D'alantxik in gaindun, da lograu be bai pillatutea a erlaumea. Beresialdeko soloti ur-ur, Latazarreko sagarondo baten pillatu sen a erlaumea.

Gero ba, bein araskero, artu erlaumori te gastañarrosko erlautz utzera eroan aurien gixonok d'an gorde gaindun, da erresultau ona emoskun. Estakigune da nondik etorri sen erlaumea, yaubea aukiko auen baie olan isineskero lelengo artzean dauanana da.

Eta, akordatzakoan topau eskerro erlaumea arbola edo beste lekuen baten, kurtze bat iten yakon d'urrungo doana(k)p(b)adaki ak erlaumea-(k)tx(y)aubea daukona, d'ori errespetau ite san, orixe san usedioa d'olantxik iten gaindun.

Baie, dana dala, erlea sano delikadue da, ardie langoxea. Orregaiti

Antzera egiten da erleakaz be, bueno, erlaumeagaz, obeto esanda. Erlaumea, zerean, erlautzean, erregina barria fundetan danean, erdi tertzioa joan egiten da kanpora eta or ibilten da egaz ainbaten pilatu arte, zeinda, arbola baten edo etxearen erresuman edo beste nainon.

Baina, guk inoz erabili dogu erlaumea pillatuteko zera, au sistema au, lur birrina bota gora goraka edo arranak jo, arranotsa atera pilatu arte.

Aitu, baten e, Beresialdeko soloan gengozan andrak frantzes eta sekulabedar azia batzean eta gizonak lur labratuan mokilausten, eta erlaumea barruntatu gendun gure ganetik eta ene! esan geuntsan gizonoi:

– E, mutilak, oraintxe arranik ez daukagu baina bota egiozue lur birrina erlaumeari ia pilatuten dogun muna bazterreko arbolaren baten.

Eta alantxik egin gendun, eta logratu be bai pilatutea a erlaumea. Beresialdeko solotik ur-ur, Latazarreko sagarondo baten pilatu zan a erlaumea.

Gero ba, bein arazkero, artu erlauma ori eta gaztañarrozko erlautz utsera eroan eudien gizonok eta an gorde gendun, eta erresultadu ona emon euskun. Ez dakiguna da nondik etorri zan erlaumea, jaubea eukiko euan baina olan izan ezkerro leenengo artzean dauanarena da.

Eta, akordatzakoan topatu ezkerro erlaumea arbola edo beste lekuren baten, kurtze bat egiten jakon eta urrongo doanak badaki ak erlaumeak jabea daukana, eta ori errespetau egiten zan, orixe zan usadioa eta olantxik egiten gendun.

Baina, dana dala, erlea sano delikadua da, ardia langoxea. Orregaitik dauka-

dauku esakera au: “*erleagas et’ardiegas es gastau asinda gustiak*”. Bai, emotuna(k)t(d)iresenean ondo, baie galtzean asten bayatzus, adios Madri! bai, badaukasulekoan on d’esaukie agartu goxeti gaubera. Orregaiti, gure etzaldeatan auki in dus erleak eta ardi betzuk e, baie betegarri les, labrantza ta ganaduegas naste, urtea lusea isiten da ta danak iten dau falta agoa(k)p(b)etetakoko. Esaukie da txarra! D’ori be esotuu, gerrostean batesbe.

gu esakera au: “*erleagaz eta ardiagaz ez gastatu azinda guztiak*”. Bai, emotunak diranean ondo, baina galtzean asten bajatzuz, adios Madri! bai, badaukazulakoan egon eta ezeukia agertu goizetik gauera. Orregaitik, gure etzaldeetan euki egin doguz erleak eta ardi batzuk e, baina betegarri lez, labrantza eta ganaduegas naaste, urtea luzea izaten da eta danak egiten dau falta aoak betetakoko. Ezeukia da txarra! Eta ori be ezagutu dogu, gerra-ostean batezbe.

2.48. Zerura errekadu baragarria

Au kontu au lenago be kontau isingotzu(t)p(b)ae, atzera be kontaukotzut u barre iteko baño espada be.

Ba baten seguru, lagun bi, te batari anajea il i yakon sorrak itxite, d’andi denporeakarranean auxe komertasiño au auki i audien batabesteagas:

- I, orrek (g)ure anaje orrek in yostanalangorik?
- Ser in doa ba?
- Se in? Ba, txal-sekor ederra ferire eroan, saldu te diruok (g)orde e(s)tx(y)austasan in ba! D’oin kaka errea! Oin i ilde yaok eta diruok non gorde dauseni(k)p(b)es! Obarie inontza(t)p(b)es.
- Errekistaik ondo etzea mutil, estarian gordeta ongosak, ormasuloan baten edo.
- Aiko, inon direanak in yoadas topetan d’arpelek. Bitistek, deskuidu santuen baten ni baño lenago ilten bas, es asena letxe ilgo, da serure baoa, es asena letxe yoango, d’an seruen gure anajea ikusten

Au kontu au leenago be kontatu izango deusut baina, atzera be kontatuko deusut u barre egiteko baino ez bada be.

Ba baten seguru, lagun bi, eta batari anajea il ei jakon zorrak itxita, eta andik denporeakarranean auxe komertazino au euki ei eudien batabesteagaz:

- I, orrek gure anaje orrek egin jaustanalangorik?
- Zer egin deua ba?
- Zer egin? Ba, txaal-zekor ederra ferira eroan, saldu eta diruok gorde ez jaustazan egin ba! Eta orain kaka errea! Orain i ilda jagok eta diruok non gorde dauazanik be ez! Obaria inorentzat be ez.
- Errekistatu eik ondo etxea mutil, estarian gordeta egongo dozak, ormazuloren baten edo.
- Aiko, inon diranak egin joadaz topetan eta alperrik. Begitu eistak, deskuidu santuren baten ni baino leenago ilten ba az, ez azana letxe ilgo, eta zerura baoa, ez azana letxe joango, eta an

bok, e(s)t(d)oana letxe ikusiko, ia txal diruok non godeta itxi yoasan preguntaiok!

- I, burlesar ibiliko as estok? Ori errekadu baragarri ori ingo yoanik e(s)tx(y)aok munduen iñor, d'es aik auki ernegu-sarturik, sosegau ai, odolak ur inik ao ta!
- Erresoa daukok e, baie, errekoño! orrek anaje orrek in yostanalangorik! Etxeko baten batek e yakin in beaiok dirue non gordeta daoan, se bere faltan iñontza(t)p(b)estosa-(k)t(d)iruok. Makine bat ikusteko yayo gosak e? Dios l'ampare!

zeruan gure anajea ikusten badok, ez doana letxe ikusiko, ia txaal diruok non godeta itxi joazan preguntatu egiok!

- I, burlazar ibiliko az ez dok? Ori errekadu baragarri ori egingo joanik ez jagok munduan inor, eta ez egik euki ernegu-sarturik, sosegatu adi, odolak ur eginik ago eta!
- Errezioa daukak e, baina, errekoño! orrek anaje orrek egin jaustanalangorik! Etxeko bateren batek e jakin egin bear jok dirua non gordeta dagoan, ze bere faltan inorentzat be ez dozak diruok. Makina bat ikusteko jaijo gozak e? Dios le ampare!

2.49. Zeberio herriko kaminera luzea

Seberioko kamiñerea? Lusetoa, amaka kilometrokoa, asi Kalleko subien da Sasola bitartean amaka kilometroko lusarie dauko gure erriek.

Da, ba, un don bisi gara, baie gure gaste denporan kamiño bakarra egoan. Ausune t'alboetzeatara burpideak, estarta edo bidesiorrak.

Gu emen Undurran, kamiñeran bisi gara, bueno Seberio gustien be, ergoienetik elbarrenera ainbetzu(k)p(b)isi dire kamiñeran baie asko t'asko kamiñeratik aparte, arik eta kamiñobideak in arte ausuna ta ganetiko etzeatara. Lekuten-lekuten, errekas bestalde on esketiño, kamiñosubie-(k)p(b)e in dires, d'onak e, balaustra ta gusti sein erre kara yausi. Oin deretxat e etze gustietara daoela inde kamiñobidea, oin kotxea(k)p(b)e etze gustietara doas, etze-etzeraño. Au bai adelantue!

Zeberioko kaminera? Luzettoa, amaika kilometrokoa, asi Kalleko (Miravalles) zubian eta Sarasola bitartean amaika kilometroko luzaria dauka gure erriak.

Eta, ba, orain don bizi gara, baina gure gazte denporan kamino bakarra egoan. Auzune eta albo-etxeetara burpideak, estarta edo bideziorrak.

Gu emen Undurran, kaminera bizi gara, bueno Zeberio guztian be, ergoienetik elbarrenera ainbatzuk bizi dira kaminera baina asko eta asko kamineratik aparte, arik eta kamino-bideak egin arte auzune eta gainetiko etxeetara. Lekutan-lekutan, erreka bestalde egon ezketino, kamino-zubiak be egin dira, eta onak e, balaustra eta guzti zein erre kara jausi. Orain deritzat e etxe guztietara dagoala eginda kamino-bidea, orain kotxeak be etxe guztietara doaz, etxe-etxeraino. Au bai adelantua!

Baie, kamiñobideak in arte, baragarri ibilten gaintzesan kamiñerati kanpokoak. Seinde, Uriondo, Iruatxeta, Etxaso, Gesale, Karea, bueno, berba baten esanda eskandalue.

Da, klaro, etzinguruen bearren ibilteko, tire, baie ainbatera ondo yantzite yoan bea sanean, batesbe negu partean, orduen komediek.

Ikustea isiten san Seberioko kamiñerea. Lekuten-lekuten txoki-noak inde ote sirean, arriekas edo olakas edo aratx arroan bat sugertau eskero ba, axe. D'an itxiten gaindusen etzerik arako oñetakoak eta eskuetan ekarten gaindusena(k)tx (y)antzi, mesa, erromeri edo beste menester batzuetarako.

Ostu diñostesu? Bueno, iños faltau yakusen baie, geienetan orrik oñetakook txantxilek isiten sirean, maraxak, etzetik kamiñorakoa iteko, seinde abarka marastuek et'olangoak.

Erropea barres e, aldean ekarten gaindun, gisoneskoak a frakabarrenak erremangaute, d'andrak bernutzik se orduen andraskoak esauen fraka-luseri(k)tx (y)asten. Se, bakisu, lenao esaukie egoan etze askotan da soñeko txantxilek ugeriakoak sirean, beste eser baño.

Gero etzerantzean, erantzi oñetako onak eta ostera be abarka-medi maraxok imini te etzera, da posik e besterik es egoan da. Baie gurean, bueno, sure aitenean, se ni ona eskondu naintzen, emen, kamiñeran bisi gaintzesenok don be don, oñetako kanbieta barik, eta ganera lupetzik be ez bidean, ez labankerarik eta ez ezer. Besteak ostera, etxetik kamiñora bitartean, seinbet talo ta plastada eperdien, labandute yausite

Baina, kamino-bideak egin arte, baragarri ibilten gintzazan kamineratik kanpokoak. Zeinda, Uriondo, Iruatxeta, Etxazo, Gezale, Karea, bueno, berba baten esanda, eskandalua.

Eta, klaro, etxe inguruan bearren ibilteko, tira, baina ainbatera ondo jantzita joan bear zanean, batezbe negu partean, orduan komediak.

Ikustea izaten zan Zeberioko kamiñerea. Lekutan-lekutan txokinoak eginda egoten zirean, arriekaz edo olakaz edo aretx arroren bat sugertatu ezkerro ba, axe. Eta an itxiten genduzan etxerik arako oinetakoak eta eskuetan ekarten genduzanak jantzi, meza, erromeria edo beste menester batzuetarako.

Ostu dinostazu? Bueno, inoz faltatu jakuzan baina, geienetan orreik oinetakook txantxilak izaten zirean, marazak, etxetik kaminorakoa egiteko, zeinda abarka maraztuak eta olangoak.

Erropea barrez e, aldean ekarten gendun, gizonetakoak a fraka-barrenak erremangatuta, eta andrak bernutzik ze orduan andrazkoak ez euan fraka-luzerik jasten. Ze, badakizu, leenago ezeukia egoan etxe askotan eta soineko txantxilak ugariakoak zirean, beste ezer baino.

Gero etxerantzean, erantzi oinetako onak eta ostera be abarka-medi marazok imini eta etxera, eta pozik e besterik ez egoan eta. Baina gurean, bueno, zure aitarenean, ze ni ona ezkondu nintzan, emen, kamineran bizi gintzazanok don be don, oinetako kanbieta barik, eta ganera lupetzik be ez bidean, ez labankerarik eta ez ezer. Besteak ostera, etxetik kaminora bitartean, zeinbat talo eta plastada eperdian, labanduta jausita zorura, eta atzera etxera joan bear mudetan. Batzuk u, olan persona

sorure, d'atzero etzero yoa bear mudetan. Batzuk u, oia persona txantxil antzak e, asko ardure bes da ba, eperdien taloa goiti beiti aurrera itaudien, segun nora, se batzuk u urrineti etorte sirean da barriro etzero yoaten be?

Barre iten dosu? Suok aseguru onean yayoak sarie, baie beste batzuk txantxil yaya(k)t(d)ire da selan alan burutu bear erropa ta ganetiko maraxagoakas. Oin, besto batzuk u txantxil yantzite yoaten sirean aurek (g)ureta e, enberasu itotzien antza erropa andiek edo estai(t)p(b)a. Da gero dana sirean angina, samasarratu, txakurrestul, mokodario, sera, kalamidate utze.

Kalefasiñoa? Ser dani(k)p(b)es. Sutondoko beroa bakarrik. Antxe berotu bear ospeles beteko atzamar punta kiputuak. D'oiria be, orrik (g)omasko serok etorri arte, botillur beroa barruan untzea sartute sein errementau, d'axe oira anka(k)p(b)-erotako.

Gaur, dana kanbiau de, gaurko komerentzie auki isan bagendu kexea ser dan be eskendun yakingo. Oin ser gure t'axe dauku. Da batzuk u untxe be kexas. Larra be txarra da gero e!

Kamiñerako isenak? Nik oñeta-koan yantzi-erantzia iteko lekuek aitu otzudes baie Seberioko kamiñerea isenes beteri(k)t (d)ao. Beitisu, asi gaitesen Artea parteko Sasolatik Seberiorantza lelengo kilometroan sainbet isen daukuzen eta segaitik.

"Arrisurieta" arri surie atetan eudien mina bat egoalako Etzebarrira bidean. Gaur es tao eser eta gasteak estakie segaiti(k)t (d)aukan "Arrisurieta" isena kurba orrek.

txantxil antzak e, asko ardura be ez eta ba, eperdien taloa goiti beiti aurrera egiten eudien, segun nora, ze batzuk u urrinetik etorten zirean eta barriro etxera joaten be?

Barre egiten dozu? Zuok aseguru onean jaiok zarie, baina beste batzuk txantxil jaiok dira eta zelan alan burutu bear erropa eta ganetiko maraxagoakaz. Orain, beste batzuk u txantxil jantzita joaten zirean eurak gureta e, enbarazu egiten eutsien antza erropa andiak edo ez dakit ba. Eta gero dana zirean angina, samasarratu, txakurrestul, mokodario, zera, kalamidate utsa.

Kalefaziñoa? Zer danik be ez. Sutondoko beroa bakarrik. Antxe berotu bear ospelez beteko atzamar punta kiputuak. Eta oera be, orreik gomazko zerok etorri arte, botilla-ur beroa barruan untzea sartuta zein errementatu, eta axe oera anak berotako.

Gaur, dana kanbiatu da, gaurko komerentzia euki izan bagendu kexea zer dan be ez gendun jakingo. Orain zer gura eta axe daukagu. Eta batzuk u oraintxe be kexaz. Larra be txarra da gero e!

Kaminerako izenak? Nik oinetako-en jantzi-erantzia egiteko lekuak aitatu deustudaz baina Zeberioko kaminerea izenez beterik dago. Begitu egizu, asi gaitazan Artea parteko Sarasolatik Seberiorantza leenengo kilometroan zeinbat izen daukaguzan eta zergaitik.

"Arrisurieta" arri zuria ateraten eudien mina bat egoalako Etzebarrira bidean. Gaur ez dago ezer eta gazteak ez dakie zergaitik daukan "Arrisurieta" izena kurba orrek. Beeragoan "Ugarteburu" daukagu, leenago Ugarte auzunekoak kaminora urtetako bidez-

Beragoan “*Ugerteburu*” dauku, lenao Ugerte ausunekoak kamiñora urtetako bidesiorra eta arratea aukielako, gaur es tao. Beragoan “*Iturriko-subie*”, kamiño-subi orren ondoan metal-urdun iturria daukuleko, gaur be martxan. Beratxuagoan, sera, “*Sabisarre*”, lenao sabie egoalako, ori nau(k)p(b)e es tot esotu, baie entzutea bai. Apurtxu be(t)p(b)erago “*Bolaleku sarra*”, onik Ugerteko Juan Josek-eta bolan olgetako, gaur es tao. Beragoan “*Undurrako kurbea, San Justo eta Pastor ermitea eta Undurra*” ausonea. Piti be(t)p(b)eratuago “*Kerixeta*”, ointzurarte kerixak egosalako, Josenak eta Simonenak. Metro batzu(k)p(b)erago “*Latasarre*”, lata sar bat egoalako, gaur esebes. Beratxoagoan, “*Latabarri*”, “*Latasarre*”-koa baño lata barriagoa egoalako, gaur estago latarik.

Ikustosu? Kilometro ba(t)p(b)-ño estoztut aititu te sainbat isen daukusen. Gaurko gasteak estakituzue laureni(k)p(b)e, estaudies bisi be ineta lekuotako serok. Gure aldien danak auken ixena, kamiñera sein beste edosein lekutekoak.

2.50. Ilintia erremedio legez

Ilintie setako erabilte san? Ene mutilek, lenao gausaskotarako, sainde, gaubes ekarriko iturrikure berinkituteko, San Juanetako berinkasiño-atarako, kafe-lapikotxako ur irikineri kafe-autze botakeran sirigutzi betiteko, sigarroa sain pipea isitako, d'estu estuen, susi orde be bai gaubetan, galtzupullea(k)p(b)aña su ilagoa auki arren, geao aguantetan auelako.

dorra eta arratea eukielako, gaur ez dago. Beeragoan “*Iturriko-zubia*”, kamiño-zubi orren ondoan metal-urdun iturria daukagulako, gaur be martxan. Beeratxuagoan, zera, “*Sabizarre*”, leenago sabia egoalako, ori neuk be ez dot ezagutu, baina entzutea bai. Apurtxu bat beerago “*Bolaleku zaarra*”, oneik Ugarteko Juan Josek-eta bolan olgetako, gaur ez dago. Beeragoan “*Undurrako kurbea, San Justo eta Pastor ermitea eta Undurraga*” auzunea. Piti bat beeratxuago “*Kerixeta*”, oraintsurarte kereizak egozalako, Joserenak eta Simonenak. Metro batzuk beerago “*Latazarre*”, lata zaar bat egoalako, gaur ezer be ez. Beeratxoagoan, “*Latabarri*”, “*Latazarre*”-koa baino lata barriagoa egoalako, gaur ez dago latarik.

Ikusten dosu? Kilometro bat baino ez deusut aitatu eta zeinbat izen daukaguzan. Gaurko gazteak ez dakitsue laurenik be, ez daudiez bizi be egin-eta lekuotako zerok. Gure aldian danak eukan izena, kaminera zein beste edozein lekutakoak.

Ilintia zertarako erabilten zan? Ene mutilak, leenago gauza askotarako, zeinda, gaez ekarritako iturriko ura bedeinkatuteko, San Juanetako bedeinkazinoatarako, kafe-lapikotxako ur irikinari kafeautsa botakeran zirigutzi bat egiteko, zigarroa zein pipea isiotuteko, eta estuestuan, zuzi orde be bai gauetan, galtzupoileak baino su ilagoa euki arren, geiago

Oin, ori bai e, kontu andie auki bear isite san suegas, espabere, gogoratu sure amama Paulak sarri esatauen esakerea: “sue, ure ta edurre ona(k)p(b)ai, baie belaunpeti”.

Ilintien erremedioak banan-banan gurosusela? Tire ba, eragon in beakotzu orduen. Aitu, ori gaubeta-ko iturrukure berinkitutea, sure amama Paulak sarri kontausku, sera, bere txiki denporan aimarea(k)tx(y)o ta gero akarri eskero iturrukure, surteko ilinti bet artu te kurtze bat inasoten otziela yarroko ure edan baño len. Segaiti? Ba, antza, iturrie txorro-dune barik i otxindune danean, bein ilundu eskero, esta ikusten ure garbi ala loi daoen da, ganera, ganaduen batek apatxak-edo sartu eskero potxingoan kontaminau in lei ur ori d’edan eskero gero, ba kontuek atera. Orregaiti iten otzien kurtzea ilinti goriegas, berinkituteko. Egunes, ba, ure ikusi be ite san da ba loi egon eskero edan bes, bota nainora, olloan abora-edo. Bitu ausoko Simon defuntue(k)p(b)e se kontetan otzun, gaubean uredakeran ullean bat iruntzi eskero, gero urdaillan subea fundetan sala t’olangoak. A! ta pastoreak, sur ibilte sirean edateko uregas e, ganaduentzat potxingo bat itauden d’aurentzat beste bat goragoan, da tapaute sein ganaduek apatxak sartu t’apatxartekoa-edo pasau ureri t’edakeran kontaminau, gaxoa sartu noberari. Seose isingo yatzu se ilintiena egie da, nauk ikusie.

San Juanetakoa, esaunagoa da. Guk San Juan Bagilean kantaute solo gustiek errekorritan gendusen, sau(k)p(b)e bai, akordauko sara esta? Da, ba, guk enjeneral galtzupulleagas iten gaindun, baie orti beste

aguantetan eualako. Orain, ori bai e, kontu andia euki bear izaten zan suagaz, ezpabere, gogoratu zure amama Paulak sarri esaten euan esakerea: “sua, ura eta edurra onak bai, baina belaunpetik”.

Ilintiaren erremedioak banan-banan gura dozuzala? Tira ba, eragon egin bearko deutzagu orduan. Aitu, ori gauetako iturriko ura bedeinkatutea, zure amama Paulak sarri kontatu deusku, zera, bere txiki denporan abemariak jo eta gero akarri ezkeru iturriko ura, surteko ilinti bat artu eta kurtze bat egina-zoten eutsiela jarroko ura edan baino leen. Zegaitik? Ba, antza, iturria txorro-duna barik i otsinduna danean, bein ilundu ezkeru, ez da ikusten ura garbi ala loi dagoan eta, ganera, ganaduren batek apatxak-edo sartu ezkeru potxingoan kontaminatu egin lei ur ori eta edan ezkeru gero, ba kontuak atera. Orregaitik egiten eutsien kurtzea ilinti goriagaz, bedeinkatuteko. Egunez, ba, ura ikusi be egiten zan eta ba loi egon ezkeru edan be ez, bota nainora, olloan abora-edo. Begitu auzoko Simon difuntuak be zer kontetan eutsun, gauean ura edakeran uleren bat irentsi ezkeru, gero urdailan sugea fundetan zala eta olangoak. A! eta pastoreak, zuur ibiltan ziran edateko uregaz e, ganaduentzat potxingo bat egiten euden eta eurentzat beste bat goragoan, eta tapatuta zein ganaduak apatxak sartu eta apatxartekoa-edo pasatu urari eta edakeran kontaminatu, gaixoa sartu norberari. Zeozer izango jatzu ze ilintiarena egia da, neuk ikusia.

San Juanetakoa, ezagunagoa da. Guk San Juan Bagilean kantatuta solo guztiak errekorrietan genduzan, zeuok be bai, akordatuko zara ezta? Eta, ba, guk en general galtzupoileagaz egiten gen-

batzuk ilintiegas, San Juan sugarretako sutik artuko ilintiekas.

Kafeana barres, ori familia bitzuetan in du beti, Undurrakoan sain Uriondokoan. Lenao astegun bururien kafea artzea don isite san e, se, modurik es aukenak esin. Kafea erosi in beasan, baie, merketxuago urtetako, maltea be nastuten yakon d'atxikorie be bai, da, ba, andi orti emeti, erastxuago iten yakun d'artu iten gaidun. Da, ba, kafea iteko, kafe-lapikotxea iminte san surten, besuen. Lapikotxeak sumikea aukitauen barrualdeti, kafe-kolorea artute, d'antxe iminte san ure irikiten. Irikiten aste sanean, kafe, malte d'atxikori autze bota ta gorantza aste sanean, artu surteko ilinti bet eta sast! Sartu lapikotxeari, sirigutzi bet in de fraaaa! Ke moltzoak urtetauen da, ra! Erretirau ite san lapikoa. Gero irisi trapusko irestontzitik eta artu goso-goso, espanak txupeka. Ni ta nire aistak kafe saleak isin gara, batesbe tia Florentina. Sainbe(t)p(b)ider esatauen ak kafea in barriten: "onek kafe onek ile bistuko leuke". Da, bueno, susi orde ikusite badauke(t)p(b)aie guk u normalean galtzupullasko susie erabilten gaidun, Uriondon batesbe, se, Undurrara eskondu eskero eta kamiñeran bisi, ba, kamiñoan susi bari(k)p(b)e ikusi iten da, gau sarratu-sarratuen bat espada.

Gero ba, onik fumelariak, posporoak (g)astau bearrean, ilintie erabiltaduen sigarro edo pipea isituteko. Bitu espabere, ako a eskontzea galdu auena posporo bategaiti. Ori kontaute daukotzut e. Akordau be ingo sara, sera, a etzeikusie iten yoan san mutile nobienera, eskon aurre-

dun, baina ortik beste batzuk ilintiagaz, San Juan sugarretako sutik artuko ilintiekaz.

Kafearena barriz, ori familia bitzuetan egin dogu beti, Undurragakoan zein Uriondokoan. Leenago astegun buruzurien kafea artzea don izaten zan e, ze, modurik ez eukanak ezin. Kafea erosi egin bear zan, baina, merketxuago urtetako, maltea be naastuten jakon eta atxikoria be bai, eta, ba, andik ortik emetik, erastxuago egiten jakun eta artu egiten gendun. Eta, ba, kafea egiteko, kafe-lapikotxea iminten zan surten, beesuan. Lapikotxeak sumikea eukiten euan barru-aldeetik, kafe-kolorea artuta, eta antxe iminten zan ura irakiten. Irakiten asten zanean, kafe, malta eta atxikori autsa bota eta gorantz asten zanean, artu surteko ilinti bat eta sast! Sartu lapikotxeari, zirigutzi bat egin eta fraaaa! Ke moltzoak urtetan euan eta, ra! Erretiratu egiten zan lapikoa. Gero irazi trapuzko iraztontzitik eta artu gozo-gozo, ezpanak txupeka. Ni eta nire aiztak kafe zaleak izan gara, batezbe tia Florentina. Zeinbat bider esaten euan ak kafea egin barritan: "onek kafe onek ila biztuko leuke". Eta, bueno, zuzi orde ikusita badaukat baina guk u normalean galtzupoilazko zuzia erabilten gendun, Uriondon batezbe, ze, Undurragara ezkondu ezker eta kamianeran bizi, ba, kaminoan zuzi barik be ikusi egiten da, gau zarratu-zarraturen bat ez bada.

Gero ba, oneik fumalariak, posporoak gastatu bearrean, ilintia erabilten eudien sigarro edo pipea isiotuteko. Begitu ezpabere, arako a ezkontzea galdu euana posporo bategaitik. Ori kontatuta deukotsut e. Akordatu be egingo zara, zera, a etxe-ikusia egiten

txuen e, elexan yayona(k)p(b)otaten ebisela, da, nobianean, sutondoan daosela auren disponimientuek iten, nobio orrek e sigarroa isituteko surteti ilintie artu bearrean posporoa isitu auen, da gero aitek alabeari eskontzea galaso, nobioa fraduen ibili dala ta, arpeleko gastue iten. Es ke, dirueri begitu in bea yakon, ser ba? Gaurko fradue? Fradu larrean dabilenan inbidirik es auki, se gaur seoser dalakoan biger esebes igual. Kontus, apur bet begitue isin bea da s'espabere "Denporeak agertuko dau edurre mendien". Suok fin yokatisue bai, se axe aukikosue aldean. Arrankudiako Épaltza sarrak esan bistike: "de reales se asen millones", d'eresoia.

A! d'aistu baño len, ilintie, serean be erabiliu, seinde esakeretan-da. Aitu, batzuk ago-baltzak isiten dire, bai, maldasiñotzean da juramentu utzean ibilten dire bastarrak (g)ustiek kiskeldu bearrean, agotxarreko utze(k)tx(y)atzus, faltorrek, eta, ba, orriri b'esaten yakie au esakera moduko au: "urlieri surteko ilintigorie sartuko nauskio agoti".

2.51. Pastoreak Gorbeialdean: pastore- txabolak / txarrikortak / ganaduhesiak

Artzain berbea erabili un Gorbeialdean? Kia, inos bes. Gu(k)-p(b)eti, pastorea, ardi-pastoreari be bai, da beste berbea, sein esan dostesu, artalde? Esta, ori bes, guk u ardi-errebañue.

Segaiti pastorea diñostesu? Ara, au naure eretxie yatzu e, baie, Gorbeialdean ganadu klase asko egon da, oin be bai, gitxiago baia,

joan zan mutila nobiarenera, ezkon-aurretuan e, eleizan deionak botaten ebilzala, eta, nobiarenean, sutondoan dagozala euren disponimientuak egiten, nobio orrek e zigarroa isiotuteko surtetik ilintia artu bearrean posporoa isiotu euan, eta gero aitak alabeari ezkontzea galarazo, nobioa fraduan ibili dala eta, alperreko gastua egiten. Es ke, diruari begitu egin bear jakon, zer ba? Gaurko fradua? Fradu larrean dabilenaren inbidirik ez euki, ze gaur zeozer dalakoan biar ezebez igual. Kontuz, apur bat begitua izan bear da ze ezpabere "Denporeak agertuko dau edurra mendian". Zuok fin jokatu egizue bai, ze axe eukiko dozue aldean. Arrankudiagako Épaltza zaarrak esan beistike: "de reales se (h)acen millones", eta errazoia.

A! eta aaztu baino leen, ilintia, zerean be erabili dogu, zeinda esakeretan-eta. Aitu, batzuk ao-baltzak izaten dira, bai, maldiziotsean eta juramentu utsean ibilten dira bazterrek guztiak kiskeldu bearrean, ao-txarreko utsak jatzuz, faltorrek, eta, ba, orreiri be esaten jakie au esakera moduko au: "urliari surteko ilintigoria sartuko neuskio aotik".

Artzain berbea erabili dogun Gorbeialdean? Kia, inoiz be ez. Guk beti, pastorea, ardi-pastoreari be bai, eta beste berbea, zein esan deustazu, artalde? Ka, ezta, ori be ez, guk u ardi-errebañua.

Zegaiti pastorea dinostazu? Ara, au neure eritzia jatzu e, baina, Gorbeialdean ganadu klase asko egon da, orain be bai, gitxiago baina, zeinda,

seinde, erri-baiek edo basabaiek, biorrak, saldiek, mandoak, ardiek, auntzek, astoak eta asto-mandoak, ori orriri asto andi t'indartzueri esaten yakie, eta aukites txarrie(k)p(b)e bai pastore askok auren txabola ondoko txarrikorta edo kortatxietan, gastaiaik iten daudiesanean gatzure sobretan yakie ta txarrieri emototzie d'alan aprobetxau esne gustie. Txarriek soltu be aukiten audiesan txabola ingurutatik eta seoser topetaudien lurre industute edo garauteko basomakatzak, txarri-okeranak, eskurrek, gastañak-eta yanda. Baie batesbe gatzure e.

Ganadue en jeneral urrusea isiten da, seinde erri-bai edo basabai eli urrusakas sekora batzuk naiko dire, bardin biorrakas be, saldi betzuk naiko dire, ardien da auntzen kasuen be beste ainbeste, akar d'arito batzukas naiko, isin be, eli edo errebañuetan emeak itxiten dire aurrerantzarako, urteroko umegintzarako, arrak okelarako isiten dire normalean edo sekorrari kasuen iditerako, akarreoatarako-ta.

Ikustosunes, Gorbaialdean ganadu klase asko dao ta igual e orrexegaitik esango pastorea berbea, animalia klase asko jagoten daudiesalako pastoreak. Onbre, emen Gorbaialdean mando-jagoleari, mandasaine, esatotzu, mandabiderik mandabide ibilte sirean, da, auntzen kasuen, an Igrinaon kabrerue esotu ot nik, auntz-errebañue auken -da, ba, kabrerue ta kabreruen txabolea an ongo da oin be, bere barririk estakit.

Sainbe(t) txabola ongo iren Gorbaialdean? Otekotan be asko, elie. Aitisu, d'ori suk sau(k)p(b)e yakingosu. Ona gurera, Gorbaian

erri-beiak edo basabeiak, beorrak, zaldiaik, mandoak, ardiak, auntzak, astoak eta asto-mandoak, ori orreiri asto andi eta indartsuei esaten jakie, eta eukitez, txarriak be bai pastore askok euren txabola ondoko txarrikorta edo kortatxietan, gaztaiak egiten daudiesanean gatzura sobretan jakie eta txarriei emoten deutesie eta alan aprobetxatu esne guztia. Txarriak soltu be eukiten eudiesan txabola inguruetatik eta zeoser topetan eudien lurra industute edo garautako basomakatzak, txarri-okaranak, ezkurak, gaztañak-eta janda. Baina batez be gatzura e.

Ganadua en jeneral urruzea izaten da, zeinda erri-bei edo basabei eli urruzakaz zekor batzuk naiko dira, bardin beorrakaz be, zaldi batzuk naiko dira, ardien eta auntzen kasuan be beste ainbeste, akar eta aarito batzukaz naiko, izan be, eli edo errebañuetan emeak itxiten dira aurrerantzarako, urteroko umegintzarako, arrak okelarako izaten dira normalean edo zekorrari kasuan iditarako, akarreoetarako-eta.

Ikusten dozunez, Gorbaialdean ganadu klase asko dago eta igual e orrexegaitik esango dogu pastorea berbea, animalia klase asko jagoten daudiesalako pastoreak. Onbre, emen Gorbaialdean mando-jagoleari, mandazaina, esaten deutesagu, mandabiderik mandabide ibiltzen ziran, eta, auntzen kasuan, an Igrinaon kabrerua ezagutu dot nik, auntz-errebañua eukan-eta, ba, kabrerua eta kabreruaren txabolea an egongo da orain be, bere barririk ez dakit.

Zeinbat txabola egongo diran Gorbaialdean? Egotekotan be asko, elia. Aitu egizu, eta ori zuk zeuk be jakingo dozu. Ona gurera, Gorbaian begia atere-

begie aterea(k)p(b)e yoko leuke ta gurean lo iten be aukius Gorbaieko pastoreak ona Seberioke ergoienera barrutiek(k)tx(y)aten etorte sireanean, seinde, Oroskoko Gotitarrak, Felipe ta Bixinti edo Seaniko Pedro Íturtxa bere semeakas, da gero lo iten es baie, etzeko isin du Jose Canales Villarrokoa. Orrek e ardi-errebañue or Artea parteko Baltzolako etze sarrean aukitauen, or Sasola ganean. Makiña bat gastai yandu guk, eta denpora odaitsue sanean, pastoreak es audien gastairik iten, barrutik berdinek urtetotzen da galdu. Orduen esnea putxea iteko emotoskuen, legar da gusti, legar naturala. Ganeko betekadak.

Bueno ba, txabolatara yoanda, iños preguntau be iten gauntzen gurera etorte sirean pastorreari ia sainbet txabola inguru daoen Gorbaialdean. D'ori Felipe Goti, Oroskoko gison artesa yatzun da yakitune, da, baten, oker espanao, Gorbaialdea gustien aun de ogei txabolatik (g)ora egosala esaoskun, txabola sarrak eta barriek kontaute. D'egon ingo dire, ni(k)tx(y)akin es arrik. A! Etxoisu, Felipek esatoskun Gorbaialdeko txabola askon ondoan txarrikortak egosala, kortatxi asko, txarrientzako, irurogetakak (g)itxie-nes, txarrieri gatzure emoteko ta loditu, etzerako edo saltzeako. Gero, txabolondoatan, setako atako ganadue batzeako, esiek oten dire, pastoreak suresko taketakas inde. D'untxe etorri yat akordure gure aiten esakera bat esie dala-ta, edadea(k)tx(y)akiteko esakerea: "gisonak iru saldialdi, saldiek iru txakurraldi, txakurrak iru esialdi, esiek iru urte". Gure aite, bueno, sure aite bisi basan,

ak be joko leuke eta gurean lo egiten be euki doguz Gorbeiake pastoreak ona Zeberioke ergoienera barrutiak jaten etorten ziranean, zeinda, Orozkoko Gotitarrak, Felipe eta Bixinti edo Zeanuriko Pedro Íturtxa bere semeakaz, eta gero lo egiten ez baina, etzeko izan dogu Jose Canales Villarrokoa. Orrek e ardi-errebañua or Artea parteko Baltzolako etxe zaarrean eukiten euan, or Sarasola ganean. Makina bat gaztai jan dogu guk, eta denpora odeitsua zanean, pastoreak ez eudien gatzairik egiten, barrutik berdinak urtetan eutsan eta galdu. Orduan esnea putxea egiteko emoten euskuen, legar eta guzti, legar naturala. Ganeko betekadak.

Bueno ba, txabolatara joanda, inoz preguntatu be egiten geuntzen gurera etorten ziran pastorreai ia zeinbet txabola inguru dagoan Gorbeialdean. Eta ori Felipe Goti, Orozkoko gizon arteza jatzun eta jakituna, eta, baten, oker ez banago, Gorbeialdea guztian eun eta ogei txabolatik gora egozala esan euskun, txabola zaarrak eta barriak kontatuta. Eta egon egingo dira, nik jakin ez arrik. A! Etxodon egizu, Felipek esaten euskun Gorbeialdeko txabola askoren ondoan txarrikortak egozala, kortatxi asko, txarrientzako, irurogeitakak gitxie-nes, txarrieri gatzura emoteko eta loditu, etxerako edo saltzeako. Gero, txabolondoetan, zertarako artarako ganadua batzeako, esiak egoten dira, pastoreak zurezko taketakaz eginda. Eta oraintxe etorri jat akordura gure aitaren esakera bat esia dala-eta, edadeak jakiteko esakerea: "gisonak iru zaldialdi, zaldiak iru txakurraldi, txakurrak iru esialdi, esiak iru urte". Gure aita, bueno, zure aita bizi bazan, ak be kontatuko eutsuzan

a(k)p(b)e kontaukotzusen Gorbaildeko pastore eta ganetikoen kontuek. Sure aite gudari ibili sen Gorbaieko batalloiari yana eroaten mandoakas. Gero, gerrostean, Santoñan, denporaldi baten, libertadea emon arte.

Beste kontu be(t)p(b)e kontetoskuen gurean orrik pastoreok afari ostean-da an sutondoan.

Polite yatzu ori kontu ori. Beitu. Ba, pastoreak gastai asko aukiten audiesan kuretan auren txaboletan da, ba, orrik i komentuetako ermano legoak, mandoak artu euren otzara ta gusti te erririk erri esese, Gorbaildeko pastoreakana be yoaten siala gastai eske komenturako, da, ba, pastore asko egoales, ba, mando-otzarok bete-bete itaudiesala. Da ba, pastorean bat, baragarri antza seguru, legoa barruntetan auenean, txabolako atea itxi te asbitartean baten ostandu ite sala legoa pasau arte.

B'orrixek kontuok. Pastore bizi-tza gogorra dala esatoskuen da sarriten galtzaiek andiek. Esakerea da baie, "erletan d'arditen es gastau asindak", se gaixoa(k)tx(y)o eskero "adiós muy buenas" (sic), galtzai andie, da deskuidau eskero gatzetako be atera es, bates be erleakas, delikadue(k)t(d)ire isin be.

A! Lenao be inoz kontautzut e baie, Seberioko Santo Tomasen erri-baien elie be famaue yatzun. Or parrokien aspiko arasduian abaroan aukiten audien basabei eli ori te abadeak bedinkitu orduen Gorbaiera eroaten auden, Gesaletik (g)ora Arrabako Landara. Arrabako Landea esitute aukitauden erri-baiok loditu te saltzeako. Au egie da gero e! Ausoko Simone(k)p(b)e kontetauen,

Gorbeildeko pastore eta ganetikoen kontuak. Zure aita gudari ibili zan Gorbeiaiko batalloiari jana eroaten mandoakaz. Gero, gerra ostean, Santoñan, denporaldi baten, libertadea emon arte.

Beste kontu bat be kontetan euskuen gurean orreik pastoreok afari ostean-eta an sutondoan.

Polita jatzu ori kontu ori. Begi(ra)tu. Ba, pastoreak gastai asko aukiten eudiezan kuretan euren txaboletan eta, ba, orreik i komentuetako ermano legoak, mandoak artu euren otzara eta guzti eta erririk erri ezeze, Gorbeialdeko pastoreakana be joaten zirala gastai eske komenturako, eta, ba, pastore asko egoan lez, ba, mando-otzarok bete-bete egiten eudiezala. Eta ba, pastoreen bat, baragarri antza seguru, legoa barruntetan euanean, txabolako atea itxi eta azbitarteren (aitz-bitarteren) baten ostendu egiten zala legoa pasatu arte.

Ba orreixek kontuok. Pastore bizi-tza gogorra dala esaten euskuen eta sarritan galtzaiak andiak. Esakerea da baina, "erletan eta arditan es gastatu aziendak", ze gaixoak jo ezkero "adiós muy buenas" (sic), galtzai andia, eta deskuidatu ezker gatzetako be atera ez, batez be erleakaz, delikaduak dira izan be.

A! Leenago be inoz kontatu deustut e baina, Zeberioko Santo Tomasen erri-beien elia be famaue yatzun. Or parrokiaren azpiko arizduian abaroan aukiten eudien basabei eli ori eta abadeak bedinkatu orduan Gorbeiaera eroaten euden, Gezaletik gora Arrabako Landara. Arrabako Landea esituta eukiten euden erri-beiok loditu eta saltzeako. Au egia da gero e! Auzoko Simonek be kontetan euan, bera Ipiñaburukoa

bera Ipiñeburukoa isinde. Da Santo Tomaseko sosioari be entzunde daukotziet Arrabako Landea Seberioke erabilte auela aldikada baten.

Bai, Gorbaialdeko pastoretza alosokoa isin de baie oin asko eskastu de. Pastorean bisimodue gogorra yatzun lenao, gaur ostera ogeto bisi direnean eskastu in dire, selango gau-sea esta? Baserrien be bardin pasau yaku, komerentzi geao agartu danean, jentea urire edo etzeak barristau te labrantzea ie-ie itxi, d'orti bearren. Oin gariri(k)p(b)e estu ereiten da panaderue portalera, d'olan dana. Len ganaduekas solo-bearrak iten itaurreko ta gusti te oin motortxu betek ipusterririk onena(k)p(b)año lan geao t'arinago. Lana? Bai, lana ta bearra esta bardine, se eguneko lana iteko, sainde artayorran, bear in beada, orregaiti esaten du: lanera bearren edo lantegire noa bearren, da lantegie gutzat es da fabrikea, soloa, baso edo olangoa. Gaur lantegie fabrikeari esaten dotzie baia Seberion estao fabrikarik, lantegiek nainon etzean, labrantzan sein basoan. Gaur jenteak nastu iten daus berbak.

Pastorea(k)p(b)e, oin txabolatan frigorifiku ta gusti daos, telefonoa be aldean, da batzuk lanroberra be bai yoan-etorrietarako, baie gaurko gas-teak estotzue gure olango bearlekurik. Pastoreak e bein ardiek mutildu eskero soltuen botaten ditues ardiek sein beste ganaduek nosipinean buelta bat inde. Ardiek mutildu esan doztut e baie guk u ondo estimedu aukiten gendun ardi-lanea, asitu te goruetan iteko da gero ba ari orregas ardilanskoko mediek-eta in, se lenao abarkamedien ibilten gintzesan ia danok. Sera, ardilana suri eta baltza

izanda. Eta Santo Tomaseko sozioai be entzunda deukotsiet Arrabako Landea Zeberioke erabilten euala aldikada baten.

Bai, Gorbeialdeko pastoretza alosokoa izan da baina orain asko eskastu da. Pastoreen bizimodua gogorra jatzun leenago, gaur ostera obeto bizi diranean eskastu egin dira, zelango gauzea ezta? Baserrian be bardin pasatu jaku, komerentzia geiago agertu danean, jentea urira edo etxeak barriztatu eta labrantzea ia-ia itxi, eta ortik bearren. Orain garirik be ez dogu ereiten eta panaderua portalera, eta olan dana. Leen ganaduekaz solo-bearrak egiten itaurreko eta guzti eta orain motortxu batek ipuztarririk onenak baino lan geiago eta arinago. Lana? Bai, lana eta bearra ez da bardina, ze eguneko lana egiteko, zeinda artajorran, bear egin bear da, orregaitik esaten dogu: lanera bearren edo lantegira noa bearren, eta lantegia gureztat ez da fabrikea, soloa, baso edo olangoa. Gaur lantegia fabrikeari esaten deutsie baina Zeberion ez dago fabrikarik, lantegiak nainon etxean, labrantzan zein basoan. Gaur jenteak naastu egiten dauz berbak.

Pastoreak be, orain txabolatan frigorifiku eta guzti dagoz, telefonoa be aldean, eta batzuk lanroberra be bai joan-etorrietarako, baina gaurko gazteak ez deutsue gura olango bearlekurik. Pastoreak e bein ardiak mutildu ezkeroko soltuan botaten dituez ardiak zein beste ganaduak noizik beinean buelta bat egin da. Ardiak mutildu esan deutsut e baina guk u ondo estimadu aukiten gendun ardi-lanea, azitu eta goruetan egiteko eta gero ba ari orregas ardilanzko mediak-eta egin, ze leenago abarkamedian ibilten gintzazan ia danok. Zera, ardilana

nastute tralla(k)p(b)e iten gendusen abarkari iminteko ugelesko begietati sartute kurtzetara aiubeta moduen, da, tralla luseak isiten sirean les bernatan obuena-obuen lotuten sirean, medi ganeti sein polaina ganeti da, selango beroa emon? Bestala olan, se, bernutzik nok aguantau espabere otzakas.

Tire ba, artzain preguntea in dostesu te bitu sainbet kontu aterun pastorea(k)t(d)irela-ta.

A, ta gero pastoreak esese, etzalde bakoitzean be aukiten gendusen ardiek eta auntzek, es asko, baie urterako lain bai. Dirue eskendun asko aukiten baie goserik eskendun pasetan. Txarri, ollo, koneju d'orri(k)p(b)e aukiten gendusen, urtea lusea isite san-da, ta ganera, ume t'ame, etzekadak etze bakoitzean, da, ba, ago asko daoen lekuen danerik(k)p(b)eada. Yakingosu etzean erabilten dun atxineko esakerea esta: "urdaie(k)p(b)e maietz luseak eroan", d'egie da, urtea lusea da isin be. Oin? Oin misketute bisi da jentea, pertsona esiteko esaukie da ona, esaukiegas surtu in bear, espabere gorrie(k) pasau edo, txarrena, gosea(k) tragau. Bakisu, etze utze, gerra utze!

Bueno, akabetako, sera, len pastoreak Gorbaialdera bearren, d'oin auren ostaikoak kurtzera igoten bateti besteti, bearren barik i denporea emoten deportea ines. Gorbaiaiko kurtzera yoateko adie daukotzu gaur askok eta askok, orretarako denporeak lagundu bear, se, aurie be txarra da baia edurre ta lañaberea atzenak mendireko. Mendiak inder andie artu dotzu aspalditxuen. Ogeto bisi garen sañalea, esteretxasu?

zuri eta baltza naastuta trallak be egiten genduzan abarkari iminteko ualezko begietatik sartuta kurtzetara aiubeta moduan, eta, tralla luzeak izaten ziran lez bernatan oboan-oboan lotuten ziran, medi gainetik zein polaina gainetik eta, zelango beroa emon? Bestela olan, ze, bernutzik nok aguantatu ezpabere otzakaz.

Tira ba, artzain preguntea egin deustazu eta begitu zeinbet kontu atera dogun pastoreak dirala-eta.

A, eta gero pastoreak ezeze, etxalde bakoitzean be aukiten genduzan ardiak eta auntzak, ez asko, baina urterako lain bai. Dirua ez gendun asko aukiten baina goserik ez gendun pasetan. Txarri, ollo, koneju eta orreik be aukiten genduzan, urtea luzea izaten zan-eta, eta gainera, ume eta ame, etzekadak etxe bakoitzean, eta, ba, ao asko dagoan lekuan danerik bear da. Jakingo dozu etxean erabilten dogun antzineko esakerea ezta: " urdaiak be maietz luzeak eroan", eta egia da, urtea luzea da izan be. Orain? Orain mizkatuta bizi da jentea, pertsona eziteko ezeukia da ona, ezeukiagaz zuurtu egin bear, ezpabere gorriak pasatu edo, txarrena, goseak tragatu. Badakizu, etxe utsa, gerra utsa!

Bueno, akabetako, zera, leen pastoreak Gorbaialdera bearren, eta orain euren ostekoak kurtzera igoten batetik bestetik, bearren barik i denporea emoten deportea eginez. Gorbeiaiko kurtzera joateko adia deukatsu gaur askok eta askok, orretarako denporeak lagundu bear, ze, euria be txarra da baina edurra eta lainaberea atzenak mendirako. Mendiak indar andia artu deustu aspalditxoan. Obeto bizi garan sañalea, ez deritzazu?

2.52. Lápikero zaharra hil ondorengo esaunda eta esaera

Gaur abadeak eskastu in dire baie untzurarte iru abade aukius gixienes Seberion.

Da, ba , baten, tokadak elexan, da, ba, askeneko kanpaiotzan señaleti, ba, gisoneskuan bat il sen, Lápikero esatotziaena.

Da, ba, intierru bespera gaubean, bégirea be in otzien ausokoak eta egunes etzeko bearrak iten lagundu be bai, bakisu, usadioa. Lenao intierruiek-eta goxes isiten sirean da gorpue etzan elexan sartzean, portikuen errespontzoa bota abadeak eta ortusanture artes. Gero etorri de ori gorpue elexan sartzea da geroago intierruiek eta mesak arrastis emotea.

Da, klaro, intierruek iru klasekoak egosan lenao, primerakoa iru abadegas, organu ta gusti, segundakoa biges eta terserakoa bategas. Nik i atauta(k)p(b)e esotu odas errienak e. Norbere autautea erosteko modurik es aukenak errienak aukitausen, naurri diferentekoak. Alantxe ekartauden ortusanture ta gero errien atautea gorde beste baterako. Da, enterradoreak karea botatotzien lurregas tapau baño lenao. Ori gure aurrekoak e, se oin atauta baterako modue edosine(k)t(d)auko, merketxuagoa baño espada be. Mesa-erroppa(k)p(b)e diferenteak. Primerakoan onenak, segundakoan maraxtxuagoak eta terserakoan sarkitu eta maraxenak, eta sarriten kortikea inde iduneko ixerdiekas.

Lápikeron familiek e primerako intierrue guarauen, pague be alantxe, da ba parroko abadeo(k)p(b)e atan. Baie egun orretan parrokoak ainbatera yoan bearra-edo, ta, ba, kuajoto-

Gaur abadeak eskastu egin dira baina oraintsurarte iru abade euki doguz gitxienez Zeberion.

Eta, ba , baten, tokadak eleizan, eta, ba, azkeneko kanpaiotsaren señaletik, ba, gizonezkoren bat il zan, Lápikero esaten eutsoena.

Eta, ba, entierru bezpera gauean, bégirea be egin eutsoen auzokoak eta egunez etzeko bearrak egiten lagundu be bai, badakizu, usadioa. Leenago entierruak-eta goizez izaten ziran eta gorpua ez zan eleizan sartzean, portikuan errespontsoa bota abadeak eta ortusantura artez. Gero etorri da ori gorpua eleizan sartzea eta geroago entierruak eta mezak arrastiz emotea.

Eta, klaro, entierruak iru klasekoak egozan leenago, primerakoa iru abadegaz, organu eta guzti, segundakoa bigaz eta terzerakoa bategaz. Nik i atautak be ezagutu dodaz erriarenak e. Norbere autautea erosteko modurik ez eukanak erriarenak eukien euazan, neurri diferentekoak. Alantxe ekarten euden ortusantura eta gero erriaren atautea gorde beste baterako. Eta, enterradoreak karea botaten eutsien lurragaz tapatu baino leenago. Ori gure aurrekoak e, ze orain atauta baterako modua edozeinek dauka, merketxuagoa baino ez bada be. Meza-erropak be diferenteak. Primerakoan onenak, segundakoan maraxtxuagoak eta terzerakoan zaarkitu eta marazenak, eta sarritan kortikea eginda iduneko izerdiekaz.

Lápikeroren familiek e primerako entierrua gura euan, pagua be alantxe, eta ba parrokiako abadeok be atan. Baina egun orretan parrokoak ainbatera

rean esku itxi auen ardurea. Orduen parrokoan urrengo abadeak, Don Domingok, Arratiparteko edo estait nongo abade bateri geitu otzen parrokoan ordes betetako primerako mesea, iru abadedun mesa kantaua.

Da, klaro, kanpoko abade ori esan agartuten da Don Domingok urten in beauen Lápikeron gorpue etzeti elexara ekarteko, da urtauen arduas beterik. Betorren intierru ori, andariekas, da bidekurtze gustietan parau te errespontzoa erresetan auen abadeak. Esatauden bidekurtzetan sorginek-eta urtetaudela, d'orregaiti erresauko san errespontzoa. Erresau bai, baie pentzamintue beste leku beten. Non? Da, ba, kanpoko abadean. Se, etorri esik, abade biges emon bear primerako mesea, ta, ba, se esango ete dauen Lápikeron familiek iru barik abade bi ikusite altaran.

D'olan etorri sen Don Domingo, ixerdilarrie dariola. Elesportikure eldu eta askenengo errespontzoa bota otzenezan gorpuari, badoa sakristinirantza ta non topetan dauen kanpoko abadea yarrite brebiarioa errestan altara aurreko, tumuluen ondoan, gisonan parteko lankan. Es ke, mesa aurreti, tumuluen alde batean iru abadeak kantuotzean ekitoztien latinean, d'antxe abade ori. Tumuluak ikerea be emotauen e, ganean kapa baltzagas d'aikas eguresko argimutil baltz eta nausiekas, d'abadeok "inparabisun" kantetan. Don Domingori serue sabaldu yakon irugarren abade ori ikusi auenean, da berekitan esan i auen ba se: "gaurtik aurrera e(s)tx(y)oa t ernegauko atzen atzenerarte". D'ortik artuu ori esakerra moduen da sarri esan du gure etzean: "Lápikeron ingu" orixe, ernegau

joan bearra-edo, eta, ba, kuajotorearen esku itxi euan ardurea. Orduan parrokoaren urrengo abadeak, Don Domingok, Arratiparteko edo ez dakit nongo abade bateri deitu eutsan parrokoaren ordez betetako primerako mezea, iru abadedun meza kantatua.

Eta, klaro, kanpoko abade ori ez zan agertuten eta Don Domingok urten egin bear euan Lápikeroren gorpua etxetik eleizara ekarteko, eta urten euan arduaz beterik. Baetorren entierru ori, andariekaz, eta bidegurutze guztietan paratu eta errespontzoa errezetan euan abadeak. Esaten euden bidegurutzetan sorginak-eta urtetan eudela, eta orregaitik errezatuko zan errespontzoa. Errezatu bai, baina pentsamentua beste leku baten. Non? Eta, ba, kanpoko abadeagan. Ze, etorri ezik, abade bigaz emon bear primerako mezea, eta, ba, zer esango ete dauan Lápikeroren familiak iru barik abade bi ikusita altaran.

Eta olan etorri zan Don Domingo, izerdilarría dariola. Eleizportikura eldu eta azkenengo errespontzoa bota eutsonean gorpuari, badoa sakristinirantza eta non topetan dauan kanpoko abadea jarrita brebiarioa errezetan altara aurreko, tumuluaren ondoan, gizonen parteko lankan. Es ke, meza aurretik, tumuluaren alde batean iru abadeak kantuotzean ekiten eutsien latinean, eta antxe abade ori. Tumuluak ikerea be emoten euan e, gainean kapa baltzagaz eta areikaz egurrezko argimutil baltz eta nagusiekaz, eta abadeok "in paradisum" kantetan. Don Domingori zerua zabaldu jakon irugarren abade ori ikusi euanean, eta berekitan(berekitan) esan ei euan ba ze: "gaurtik aurrera ez joat ernegatuko atzen atzenerarte". Eta ortik artu dogu

es atzenerarte. Pasintzie be gausona isiten da batzutan. Larra be txarra. Begoan emen gure errien “Mari Pásentzi” bet, a beti ebilen allegau isinde. Gibela(k)p(b)e gero?

Orixe pasau yakon. Bakisu selango afruntue eroango auen Don Domingok neseseidade barik? A! Len aistu in yat esatea, baie, beste baten sera pasau sen terserako mesa bategas.

Intierruko mesako abadea etzan Seberiokoa, ilen familikoan bat-edo, antza. Da, ba, badoa sakristinian terserako erropo(k)tx(y)asten da kasullea soñean iminten yoan sanean, d’a kortikea ikusi kulluen, esan auen: “alla kuidaos, ni eñoak au kasulla sikin au iminten da primerako kasulleagas emongo yoat terserako mesea.

D’alantxik in auen da dana(k) posik. Oba es!

ori esakera moduan eta sarri esan dogu gure etxean: “Lápikerorena egin dogu” orixe, ernegatu ez atzenerarte. Pazientzia be gauza ona izaten da batzuetan. Larra be txarra. Baegoan emen gure errian “Mari Pásentzi” bat, a beti ebilen allegatu ezinda. Gibelak be gero?

Orixe pasatu jakon. Badakizu zelango afrontua eroango euan Don Domingok nezesidade barik? A! Leen aaztu egin jat esatea, baina, beste baten zera pasatu zan terserako meza bategaz.

Entierruko mezako abadea ez zan Zeberiokoa, ilaren familikoren bat-edo, antza. Eta, ba, badoa sakristanian terserako erropok janzten eta kasullea soinean iminten joan zanean, eta a kortikea ikusi kulluan, esan euan: “alla cuidados”, ni ez nioak au kasulla zikin au iminten eta primerako kasulleagaz emongo joat terzerako mezea.

Eta alantxik egin euan eta danak pozik. Oba ez!

2.53. Eskolasasi osteko azalpenak maisuari eta gainetikoak

Gure eskola denporea aitutestu baie guk eskaindu auki gaurko komerentzirik. Ni urte bi bakarrik ibili nintzen eskolara, Uriondoti Santa Kurtzeko eskolara, ie kilometro bi te kamiñori(k)p(b)es, burpidea, da neguen lupetza ta labankerea ugeri. Sortzi urtegas sartu nintzen eskolara d’amar urtegas urten, krida, Satamora. Nau umea ta Satamora sentzain. Ori be bada e? Au, sure aite geao ibili sen eskolara. Emeti Undurrati Ermitabarriko eskolara kilometro bi pasautxu daos, baie, kamiñoa sikan. Da, ba, batzuk u,

Gure eskola denporea aitatu deustazu baina guk ez gendun euki gaurko komenientziarik. Ni urte bi bakarrik ibili nintzan eskolara, Uriondotik Santa Kurtzeko eskolara, ia kilometro bi eta kaminorik be ez, burpidea, eta neguan lupetza eta labankerea ugari. Zortzi urtegas sartu nintzan eskolara eta amar urtegas urten, krida, Zaratamora. Neu umea eta Zaratamora sentzain. Ori be bada e? Au, zure aita geiago ibili zan eskolara. Emetik Undurratik Ermitabarriko eskolara kilometro bi pasautxu dagoz, baina, kaminoa sikieran. Eta, ba, batzuk u, zuk zeuk be egin dozu sarritan,

su(k)sau(k)p(b)e indosu sarriten, eskolara yoan goxean, baskaiten etzera etorri te arrastien barriro eskolara. Ba, gustire ie bedratzi kilometro egunean, da kexau bes. Da, domeka ta yayetan be beste ainbeste.

Urrinekoantzat, kosinea auki-tauren eskoleak eta gurauenak indabea ta txorixoa eroan etzeti te kosinau itauren kosinereak. Or tanda baten goxerdietan “letxe en polvo” emoten asi sirean suron denporan, baie esauken baiեսnean antzi(k)p(b)e.

Komerentzie esan dotzut e, baie eskolan eskusaue maixu-maistrantz(a)t)p(b)akarrik ote san. Eskolumean eskusaue eskolondoko arasduie san, negu sein uda, da, ba alan dala-ta kexau bes, danak itaudien-da.

Je-je-je, gause baragarri bat akordau yat, eskola-sasi iteana, eta kontau in beotzut, se lenao esan oten etzekoari abisetako modurik eta neska-mutil trastoantzak eskola-sasi itaudien, etzekoan isilean, naite gero kastigau maixuek. Egia esateko batzutan eskola-sasi ite san etzeko bearrakaiti edo beste sereginen bategaiti. Da, ba olan, maixue konprensiboagoa isiten san. Oin, batzuk u gusurre be esatotzien maixueri, eskola-sasi olgetako in da itaurren ibili dala esan.

Lenao, bueno, es ain atxine be, eskolara yoaten gintzesanean, auskera bakarrik(k)tx(y)akiten gendun, erderas berba soltuen batzuk eta eskolan palukasuke ikisten gaindun erdere, derrigorrak, nesetidadeak, ser ba?

Da, ba, egun beten, seguru, orko Aibelabe aspiko mutiko bat, Aibelabe, or Seberio t'Oroskoko linderoan daoan atxa da, ilune da isin be atxori, d'or inguruko mutiko ori

eskolara joan goizean, bazkaiten etxera etorri eta arrastian barriro eskolara. Ba, guztira ia bederatzi kilometro egunean, eta kexatu be ez. Eta, domeka eta jaietan be beste ainbeste.

Urrinekoantzat, kozinea eukiten euan eskoleak eta gura euanak indabea eta txorizoa eroan etxetik eta kozinatu egiten euan kozinereak. Or tanda baten goizerdietan “leche en polvo” emoten asi ziran zuon denporan, baina ez eukan beiesnearen antzik be.

Konbenientzia esan deusut e, baina eskolan eskusadua maisu-maistrantzak bakarrik egoten zan. Eskolumean eskusadua eskolondoko arizduia zan, negu zein uda, eta, ba alan dala-eta kexatu be ez, danak egiten eudien-eta.

Je-je-je, gauza baragarri bat akordatu jat, eskola-sasi egitearena, eta kontatu egin bear deusut, ze leenago ez zan egoten etzekoari abisetako modurik eta neska-mutil trasto antzak eskola-sasi egiten eudien, etxekoen isilean, naita gero kastigatu maisuak. Egia esateko batzuetan eskola-sasi egiten zan etxeko bearrakaitik edo beste zereginen bategaitik. Eta, ba olan, maisua konprensiboagoa izaten zan. Orain, batzuk u guzurra be esaten eutsoen maisuari, eskola-sasi olgetako egin eta itaurren ibili dala esan.

Leenago, bueno, ez ain antzina be, eskolara joaten gintzazanean, euskera bakarrik jakiten gendun, erderaz berba solturen batzuk eta eskolan palukazuka ikasten gendun erdere, derrigorrak, nezesidadeak, zer ba?

Eta, ba, egun baten, seguru, orko Aibelabe aspiko mutiko bat, Aibelabe, or Zeberio eta Orozkoko linderoan dagoan aitza da, iluna da izan be aitz ori, eta or inguruko mutiko ori eskolara joan zan

eskolara yoan san goxean da egurdien kosinan baskaldu t'olgetan eragoin seguru Gesalera bideko kapofutbol sarran ingurumarien txoritopetan. Marti-osoan abie isingo san se martisosoak i dire lelengo abiginen asten direanak. Da, ba, egon d'egon, erlejuri(k)p(b)es, da, ba marti-osoan txoriabie topetako intziguegas denporea neurtu bes eta, ene, elexako erlejuen laurek entzun ausen da karran yoan san eskolara, aurreti arnastue, estukureagas arnasea bueltau esinik, ito bearrean d'atzeti uskerrotzean, igurdiko indaban ostaien atzea berbas larritasunegas ia sirinek urten einik maixuen bildurregas. Maixue gogorra san isin be, d'ereldun purue, auskerarik ikisi bes d'ikisi gure bes.

Bueno, badoa mutiko ori eskolara, atea yo ta maixuek urritxa-palua eskuen dala urtotzen atera ta geaoko barik, di-dau-di-dau, eperdi ori bero-bero in i otzen da ganera eskuekas di-dau-di-dau, saputz edo kokoteko baspiok erantau, da badiñotzo: – “De dónde vienes a estas (h)oras?”

Eta eskola-sasi in barriko mutikoak, negarrari autzi esinik eta begiek esku lepoakas igurtan erantzun i otzan ekien erdera apurrean:

- Señor maestro, en allí txoria visto, arria tirao, ankan asartao, saltando-saltando sasira escapao, buscando-buscando denporea pasao, elexakanpaia oir y a eskola tarde venir.
- Bueno- esaotzen maixuek- siéntate en tu pupitre y después del Caralsol quedas castigao por esta pira”

D'alantxe in i otzen. Caralsol kantaurluen, maixuek klase partikurrarrak emotausen pagukoantzat eta

goizean eta eguerdian kozinan bazkaldu eta olgetan eragoin seguru Gezalera bideko kapo-futbol zaarraren ingurumarian txoritopetan. Marti-zozoaren abia izango zan ze marti-zozoak ei dira leelengo abiaginen asten diranak. Eta, ba, egon eta egon, erlejurik be ez, eta, ba marti-zozoaren txoriabia topetako intziguagaz denporea neurtu be ez eta, ene, eleizako erlojuan laurak entzun euazan eta karran joan zan eskolara, aurretik arnastua, estukureagaz arnasea bueltau ezinik, ito bearrean eta atzetik uzkerrotzean, egurdiko indaben ostean atzea berbaz larritasunagaz ia zirinak urten eginik maisuaren bildurragaz. Maisua gogorra zan izan be, eta erdaldun purua, euskerarik ikasi be ez eta ikasi gura be ez.

Bueno, badoa mutiko ori eskolara, atea jo eta maisuak urritza-palua eskuan dala urten eutsan atera eta geiagoko barik, di-dau-di-dau, eperdi ori bero-bero egin ei eutsan eta gainera eskuekaz di-dau-di-dau, zaputz edo kokoteko bazpiok erantatu, eta badinotzo:

– “De dónde vienes a estas horas?”

Eta eskola-sasi egin barriko mutikoak, negarrari eutsi ezinik eta begiak esku lepoakaz igurtan erantzun ei eutsan ekien erdera apurrean:

- Señor maestro, en allí txoria visto, arria tirado, ankan azertado, saltando-saltando sasira escapado, buscando-buscando denporea pasado, eleiza-kanpaia oir y a eskola tarde venir.
- Bueno- esan eutsan maisuak- siéntate en tu pupitre y después del “Cara al sol” quedas castigado por esta pira”

Eta alantxe egin ei eutsan. “Cara al sol” kantatu orduan, maisuak klase partikurrarrak emoten euazan pagukoantzat

aik estudioan imini ausenean, eskola-sasidun mutiko orreri artuaso otzen bere pisarra ta pisarrine d'alde batean eskribiduaso ser au: "No (h)aré más piras a la escuela", eta bestaldean, beste ser au: "Respetaré a los pájaros".

Pisarrori bete auenean, maixuari erakutzi otzen da esan otzen ba se: "a(h)ora bete a casa y enseña a tus padres el castigo".

Kendu yakosan antza mutiko orreri eskola-sasiak iteko gogoak. Etzean estaki(t)p(b)a se kontauko auen. Es audien gogorregi artuko se delitue be etzan ain andie. Umean kontuek. A! gaur ori mutikori gison inde dao, familia be asi dau da gison artesa yatzu, da itxuras gison lerdena t'aibela, da generia elextastikue.

eta areik estudioan imini euazanean, eskola-sasidun mutiko orreri artuazo eutsan bere pizarrea eta pizarrina eta alde batean eskribiduazo zer au: "No haré más piras a la escuela", eta bestaldean, beste zer au: "Respetaré a los pájaros".

Pizarra ori bete euanean, maisuari erakutsi eutsan eta esan eutsan ba ze: "ahora vete a casa y enseña a tus padres el castigo".

Kendu jakozan antza mutiko orreri eskola-sasiak egiteko gogoak. Etzean ez dakit ba zer kontatuko euan. Ez eudien gogorregi artuko ze delitua be ez zan ain andia. Umeen kontuak. A! gaur ori mutiko ori gizon eginda dago, familia be azi dau eta gizon arteza jatzu, eta itxuraz gizon lerdena eta aibela, eta gainera eleizastikua.

2.54. Gartzelarik harako kartak etxera erderaz gerraostean

Gerra ostaien, bisirik urten audien gudari asko sartu audiesan kartzelan, da kartzela batzuk urrin ordureko, se es egoan kotxerik es eser ikusten yoateko be ta ba kartas entendidu bear al san moduen.

Eta kartak erderas eskribitan audiesan derrigorres, se, espabere korreora eroan bes. Da klaro, kartok erderas esese, sobrea sabalik emon bear isitaudiesan, seguru, kartzele-ruek leiduteko ia ser imintaudien ikusteko, da kontrako seoser imini eskero atzera buelta edo erre.

Baie, bearrisenak personea surtu iten dau te karta selebreak allegetan sirean batera bestera. An gure ausoko batenera allegau sen karta bat ie-ie

Gerra ostean, bizirik urten eudien gudari asko sartu eudiezan kartzelan, eta kartzela batzuk urrun ordurako, ze ez egoan kotxerik ez ezer ikusten joateko be eta ba kartaz entendidu bear aal zan moduan.

Eta kartak erderaz eskribietan eudiezan derrigorrez, ze, ezpabere korreora eroan be ez. Eta klaro, kartok erderaz ezeze, sobrea zabalik emon bear izaten eudiezan, seguru, kartzeleruak leiduteko ia zer iminten eudien ikusteko, eta kontrako zeozer imini ezkerro atzera buelta edo erre.

Baina, bearrizanak pertsona zuurtu egiten dau eta karta selebreak allegetan ziran batera bestera. An gure auzoko

burus dakit. Kontetako? Bai gure bosu. Aitu:

“Queridos padres, (h)ermanos y demás familia: Por la presente decir que bien estamos. Tratar bien nos tratan. Comer komemos desente. En tiempo libre a kartas también jugamos. Muchos saludos para los besinos Julian Goseandia, Pedro Tratutxarra y Juan Sorrisbetea. Sin más se despide (h)asta la próxima y seguir bien Dios mediante.”

Ikustosunes, kartan dana ona baño esan kontetan baie ausokoan apelliduetatik argi egoan selan ego-san kartzelan. Seoser argudiau bear benetako egie yakinasoteko.

Nik entzunde dauket e ba, baten batek surten erreko sagar erreak aginta otzesala bateri kartzelara, da, ba, bakisu, sagar erreari asala arrotu iten yako, da, ba, asal arrotuen barruen ondo sartute paseta otziela kartatxue eurenari. D’isin ingo da se alan daukotziet entzunde gure sarra-ri. Seoser in bear. Esakerea da baie: “bisie(k)p(b)isilan d’ile lurre(k)tx(y)-an”. Bai, bisi danak aurrera in lei, d’in be in du kalamidadeak pasau arrik.

A! Ta gero au be bai. Gerra denporan batzu(k)t(d)esaparesidu in sirean da eskondute egosanan andrak a bisi-alargun geratu sirean da barri-ro eskontako be es egosan arik eta auren barri yakin arte.

batenera allegatu zan karta bat ia-ia buruz dakit. Kontetako? Bai gure badozu. Aitu:

“Queridos padres, hermanos y demás familia: Por la presente decir que bien estamos. Tratar bien nos tratan. Comer comemos decente. En tiempo libre a cartas también jugamos. Muchos saludos para los vecinos Julian Goseandia, Pedro Tratutxarra y Juan Sorrisbetea (Zorribetea). Sin más se despide hasta la próxima y seguir bien Dios mediante.”

Ikusten dozunez, kartan dana ona baino ez zan kontetan baina auzokoen apelliduetatik argi egoan zelan egozan kartzelan. Zeozer argudiatu bear benetako egia jakinazoteko.

Nik entzunda daukat e ba, baten batek surten erreko sagar erreak agintan eutsazala bateri kartzelara, eta, ba, bada-kizu, sagar erreari azala arrotu egiten jako, eta, ba, azal arrotuaren barruan ondo sartuta pasetan eutsoela kartatxua eurenari. Eta izan egingo da ze alan deukotsiet entzunda gure zaarrai. Zeozer egin bear: Esakerea da baina: “biziak bizi-lan eta ila lurrak jan”. Bai, bizi danak aurrera egin lei (leike), eta egin be egin dogu kalamidadeak pasatu arrik.

A! Eta gero au be bai. Gerra denporan batzuk desaparezidu egin ziran eta ezkontuta egozanan andrak a bizi-alargun geratu ziran eta barriro ezkontako be ez egozan arik eta euren barri jakin arte.

2.55. Urkiolako eleizako itaxur-urak itsaso ezberdinetara

Urkiolara gu sarri yoan gara untzurarte. Aitek kotxea eroaten auen arte San Antonio abad egunean

Urkiolara gu sarri joan gara orain-tsurarte. Aitak kotxea eroaten euan arte San Antonio abad egunean joaten

yoaten isin gara, urtailaren amaspian. Lelengo mesea entzun da gero abade misiolariokas be berba in, se esaune(k)t(d)us d'aure(k)p(b)e gure esaurea badaukie, da, egurdarte an emon da gero, etzerantzean Dimeti etorri te ango tratante bateri txarrikuma bi enkargau, urterako, ba(t)k(g)utzako da bestea surontzat anaje biontzat erdibana. Da txarrikumak segun selangoak isin, ba, bardin oskun ordotzak sein bargastak. Ori bai, gero gurisin eskero kapau ite sian bates be bargastak, irusialdirik euki estaien. Kapau eskero arroa geao artzean daudie txarriek. Amabost amasai arroako txarriek sarri il dus, urtea lusea isiten da-ta.

Txarrikumak tratanteak ekartuskusen da kortatxien sartzean gaidusen bie(k)p(b)atera. Baie urte baten, txarrikuma batek esotzen bakean itxiten besteari, te irrintzotzean erabiltauen aurreti kortatxi gustiti da medrau be esauen iten. Orretara, bakeagaiti, medilena imini bear gaidun kortatxien, olesko medilena, sikieran be bata(k)p(b)-esteari kalterik in es iteko. Medilena ser dan? Ba, se isingo da ba, separasiñoa itea seinde, kortatxien, gure txarrien kasuen, edo bisimodu biko etze baten erdien iten dan ormea bisimodu bata ta bestea bananduteko, edo or daukosu gure tejamana sarrean be, ausokoakas erdibanakoa dan les, erdien medilena dauka, oleskoa, d'orrixeri separasiñoari esaten yakie medilena, edosein leku separetako iten dan orma edo antzekoa. Etze barruan, lenao, simentzesko edo urritxa-paluskoa be isite san medilena. Bai, simentzat sein urritxapaluek kurtzetara sartute, sarea balis les imi-

izan gara, urtailaren amazpian. Lelengo mezea entzun eta gero abade misiolariokaz be berba egin, ze ezagunak doguz eta eurak be gure ezaurea badaukie, eta, egurdarte an emon eta gero, etxerantzean Dimatik etorri eta ango tratante bateri txarrikuma bi enkargatu, urterako, bat guretzako eta bestea zuontzat anaje biontzat erdibana. Eta txarrikumak segun zelangoak izan, ba, bardin euskun ordotsak zein bargastak. Ori bai, gero gura izan ezkeru kapatu egiten ziran batez be bargastak, irusialdirik euki ez dagien. Kapatu ezkeru arroa geiago artzean daudie txarriek. Amabost amasei arroako txarriak sarri il doguz, urtea luzea izaten da-eta.

Txarrikumak tratanteak ekarten euskuzan eta kortatxian sartzean genduzan biak batera. Baina urte baten, txarrikuma batek ez eutsan bakean itxiten besteari, eta irrintzaotsean erabilten euan aurretik kortatxi guztitik eta medratu be ez euan egiten. Orretara, bakeagaitik, medilena imini bear gendun kortatxian, oolezko medilena, sikieran be batak besteari kalterik egin ez egiteko. Medilena zer dan? Ba, ze izango da ba, separazinoa egitea zeinda, kortatxian, gure txarrien kasuan, edo bisimodu biko etxe baten erdian egiten dan ormea bizimodu bata eta bestea bananduteko, edo or daukazu gure tejabana zaarrea be, auzokoakaz erdibanakoa dan lez, erdian medilena dauka, oolezkoa, eta orreixeri separazinoai esaten jakie medilena, edozein leku separetako egiten dan orma edo antzekoa. Etxe barruan, leenago, zimintzeko edo urritza-paluzkoa be izaten zan medilena. Bai, zimintzat zein urritzapaluak kurtzetara sartuta, sarea balitz lez iminita. Medilenak

nite. Medilenak era askotakoak, segun bearrisana. Gaur ladrillue ta sementoa erabilten da asko medilena iteko. Tallatue(k)(b)e aukiten daudie auren medilena etzean erdiko gallurrean ur biko talletuak en partikular. Iru eta lau ureko talletue(k)p(b)e badaos.

Da, ba, Urkiola aituun eskeru, urte baten e berbagure egoan ango abade bat eta egune be auritzue ta ba an elesportikuen berbas, deporea emoten, Urkiolako txarri nausien errifeari etxon bitartean. D'alangon baten badiñosku abade orrek eskue talleturantz iminite: bitu, bitu, estaki(t)tx(y)akin be ingo dosuen baie, Urkiolako elexa onen talletu gallurreko medilenean yausten direan urek, euriek sein edurrek, itzeso diferenteatara doas. Gallurreko medilenean alde bateko etexureak, orra, Sadorra errekarra doas Otzandiorantz eta gero Ebro ibaiti bera Mar Mediterraniara, da medilenean bestaldeko etexureak Anboto ondoti bera Durungo aldeko Ibaisabal errekatik i Bilbora eta Santurtzin Mar Kantabrikora. Gu aite ta biok aitearenka asi gaintzesan sinistu esinik e baie abadea(k)p(b)ekien d'ondo ganera etexuron nondi norakoa. Etzera etorri gaintzesanean, onek aitek, eskolea be ni(k)p(b)ano geao ta, ba, aldibete-ko ensiklopedia be begitu auen erre-
kak eta itzesoa ikusteko da efetiba-mente, alantxe da, abadeak esaneko moduen, osea ke, Urkiolako elexako talltau gallurreko medilena inportantea yatzu gero urok erdibitu te itzeso diferenteatarako ditea emoteko e! Olangorik? Sekule be eskendun entzun olangorik e baie gausak pasau iten dire d'uren linderu ori antxe dao.

era askotakoak, segun bearrisana. Gaur ladrillua eta zementoa erabilten da asko medilena egiteko. Tellatuak be aukiten daudie euren medilena etzearen erdiko gailurrean ur biko tellatuak en partikular. Iru eta lau ureko tellatuak be badagoz.

Eta, ba, Urkiola aitatu dogun ezkeru, urte baten e berbagura egoan ango abade bat eta eguna be euritsua eta ba an eleizportikuan berbaz, deporea emoten, Urkiolako txarri nagusiaren errifeari etxodon bitartean. Eta alangoren baten badinosku abade orrek eskua tellaturantz iminita: begi(ra)tu, begi(ra)tu, ez dakit jakin be egingo dozuen baina, Urkiolako eleiza onen tellatu gailurreko medilenean jausten diran urak, euriak zein edurrak, itsaso diferenteatara doaz. Gailurreko medilenean alde bateko itaxurak, orra, Zadorra errekarra doaz Otxandiorantz eta gero Ebro ibaitik beera Mar Mediterraneora, eta medilenean bestaldeko itaxurak Anboto ondolik beera Durango aldeko Ibaizabal errekatik i Bilbora eta Santurtzin Mar Kantabrikora. Gu aita eta biok aitearenka asi gintzazan sinistu ezinik e baina abadeak baekian eta ondo gainera itaxuron nondik norakoa. Etxera etorri gintzazanean, onek aitek, eskolea be nik baino geiago eta, ba, aldibateko ensiklopedia be begi(ra)tu euan errekek eta itsasoak ikusteko eta efektibamente, alantxe da, abadeak esaneko moduan, osea ke, Urkiolako eleizako tellatu gailurreko medilena inportantea yatzu gero urok erdibitu et itsaso diferenteatarako ditea emoteko e! Olangorik? Sekula be ez gendun entzun olangorik e baina gauzak pasatu egiten dira eta uren linderu ori antxe dago. Arrezkeru, Urkiolara goazen bakoitzean, gureztala (gura ez

Arraskero, Urkiolara goasen bako-txean, gurestala be, talleture bituten du da bateri baño geaori kontau Urkiolako elexako etexureatako uron nondi norakoa. B'olantxe su, ur erdikinek itzeso batera da best'er-dikine(k)p(b)estera. Selango gausea e?

dala) be, tellatura begi(ra)tuten dogu eta bateri baino geiagori kontatu Urkiolako eleizako itaxureatako uron nondik norakoa. Ba, olantxe zu, ur erdikinak itsasoa batera eta beste erdikinak bestera. Zelango gauza e?

2.56. Erbi-jana agindu eta katu-jana emon kinto-lagun iaun eta eritziari

Beste erri betzutan be ongoire baie emen Seberion be jente bromis-tea ugeri dao ta orko plasa inguruko fetxori be(t) kontaukotzut.

Aitu, ba or plasa inguruko kinto-lagun betzuk, isenak eskoas esaten errespetoagaiti e, atxaki bet aukitaidien baktotxean yanak itaudiesan, seinde erbien bat edo basaurdan bat il de gero eta iños katu-yana be bai, antojurik emon esik. Eta, ba, kintook antoju bakoak sireanes katu-yana itea pentzaidien. Auretaiko bat errikoa isin arrik Bilbon bisi de, gison yaune t'eretxie yatzu, modukoa da, kotxeagas da ondo yantzite etorten da errire, oin, edukaue bai e d'errentoreantz(a)t)p(b)e usaba ona. Da, ba, kinto-lagunok o erderas "gato por liebre" esaten dana sartu gurotzien lagun yaun orreri, se berak esaten iotzien katueri edosinek igirriko leuskiola kasulan gisaute be. Da, ba, kinto-lagunok topaudiesan katu mardo bi da Arbilduko Gabinari esatzien ia gisauko ausen katuok iñori agorik askatu barik sein euren lagun yaune enterau ainbateti. Gabina(k)p(b)aietz, agindu ori beteko dauela. Orduen bototzien abisue lagun eretxi orreri, sereti, Satulati, se Satulan egoan orduen Seberioke tele-

Beste erri batzutan be egongo dira baina emen Zeberion be jente bromis-tea ugari dago eta orko plaza inguruko fetxoria bat kontatuko deusut.

Aitu, ba or plaza inguruko kinto-lagun batzuk, izenak ez goaz esaten errespetoagaitik e, aitzaki bat eukiten eudien bakoitzean janak egiten eudiezan, zeinda erbiren bat edo basaurdaren bat il eta gero eta inoz katu-jana be bai, antojurik emon ezik. Eta, ba, kintook antoju bakoak ziranez katu-jana egitea pentsatu eudien. Euretarike bat errikoa izan arrik Bilbon bizi da, gison iauna eta eritzia jatzu, modukoa da, kotxeagaz eta ondo jantzita etorten da errira, orain, edukatua bai e eta errentadoreantzat be ugazaba ona. Eta, ba, kinto-lagunok o erderaz "gato por liebre" esaten dana sartu gura eutsoen lagun iaun orreri, ze berak esaten ei eutsien katuari edozeinek igarriko leuskiola kazulan gisatuta be. Eta, ba, kinto-lagunok topatu eudiezan katu mardo bi eta Arbilduko Gabinari esan eutsoen ia gisatuko euazan katuok inori aorik askatu barik zein euren lagun iauna enteratu ainbatetik. Gabinak baietz, agindu ori beteko dauela. Orduan bota eutsoen abisua lagun eritzi orreri, zeretik, Satuolatik, ze Satuolan egoan orduan

fono bakarra. Abisue bototzien baie gusurre egien kolorean. Esaotzien kasari betek erbi bi il dausela ta ia gure dauen aixe(k)tx(y)aten etorri urli egunetan. Da ba baieskoa, etorriko sala, da ganera edabeak, kafe, kopa ta puroa(k)p(b)e bere konture isingo direala.

Allegau sen egun ori te danak Arbildure Gabinanera. Gabinak aterotzien alosoko kasulea gisadu ori pil-pilean dala. Baie estaki(t)p(b)a irribarrean bat edo kiñuen bat barruntau bauen espauen, lagun yaun orrek esan i otzien: “erbie isingo dok estok? Se katue badok atoan igirriko yotzat”.

D’orretara, Gabinan tabernako mostradorari dotzela egoan txikito bat artzean Andres eletrisista, Sollokoa, da badiñotzie serio-serio:

- katue badok nau(k)tx(y)akiat selan igirri.
- Bai? Selan?
- Ba beitu:-da Gabinari geitu otzenu Gabina, txakurre yanbarri ala yansar daukosu?
- Yansar se goxerik ona sigortute daukot, apur betegaiti bixikletati botaten dau bat egurdartean, manie daukona kamiñora urtetan?
- Ba, soltaisu kateati te ekasu txakur ori ona tabernara barrure.
- Setako ba, Andres?
- Ba, pruebea iteko kasulako jeneroagas. Kasulako okela sati bet emongotzu txakurreri te katue bada estau yango se txakurrek estau katuri(k)tx(y)aten.

Danak Andresen fetxorieri begire. Andres orrek artzean dau okela sati bet kasulati te aidean bototzen txakurreri, da txakurrek e sailtu bet in, agoa sabaldu te barrure, dranga-

Zeberrioko telefono bakarra. Abisua bota eutsoen baina guzorra egieren kolorean. Esan eutsoen kazari batek erbi bi il dauazala eta ia gura dauan aiexek jaten etorri urli egunetan. Eta ba baiezkoa, etorriko zala, eta gainera edabeak, kafe, kopa eta puroak be bere kontura izango dirala.

Allegatu zan egun ori eta danak Arbildura Gabinanera. Gabinak atera eutsien alozoko kazulea gisadu ori pil-pilean dala. Baina ez dakit ba irribarrean bat edo keiñuren bat barruntatu baeuan ez baeuan, lagun iaun orrek esan ei eutsien: “ erbia izango dok ez dok? Ze katua badok atoan igarriko jautsat”.

Eta orretara, Gabinaren tabernako mostradorari deusala egoan txikito bat artzean Andres elektrizista, Zollokoa, eta badinotsie serio-serio:

- katua badok neuk jakiat zelan igarri.
- Bai? Zelan?
- Ba begi(ra)tu:-eta Gabinari deitu eutsan- zu Gabina, txakurra janbarri ala janzaar daukazu?
- Janzaar ze goizerik ona zigortuta daukat, apur bategaitik bizikletatik botaten dau bat egurdartean, mania daukana kaminora urtetan?
- Ba, soltatu egizu kateatik eta ekarri egizu txakur ori ona tabernara barrura.
- Zertarako ba, Andres?
- Ba, pruebea egiteko kazulako jeneroagaz. Kazulako okela zati bat emongo deusagu txakurreri eta katua bada ez dau jango ze txakurrak ez dau katurik jaten.

Danak Andresen fetxoriri begira. Andres orrek artzean dau okela zati bat kazulati eta aidean bota eutsan txakurreri, eta txakurrak e saltu bat egin, aoa zabaldu eta barrura, dranga-dranga

dranga iruntzi, te ganera espanak miñegas txupeka dausela kasulondora arrimau, geao eske letxe. Orretara badiñotzie Andresek:

– Es da katue kasulako gisaue

Bueno ba, erdikinean itxi barik e, yan audien kasulakadori te goso antza se es i sen eser sobrau, asurre(k)p(b)akarrik eta txakurre(k)p(b)e betekadea in i auen katu-asurrokas erdikinik itxi barik.

Yana akabau sanean, ba, lagun yaune Bilbora kotxean da besteok plasako erriko tabernara espuelea botaten. An isin i sirean barreak eta kontuek lagun yaun orren konture, d’esan d’esan ibili i sirean euren artean: “ yaunek igirri? Bai, será!, señoritoak katue yan yok, katue yan d’igirri es, je-je-je!

Estakit fetxorie iños argitu otzien kinto-lagun eretxi orreri, baie orixe bromori in i otzien, “ *gato por liebre* ” sartu. Esaten daudie katuen okelea erbiena edo konejuena baño pegaduago oten dala asurreri. Andresen esana(k)p(b)e es auen baliogo isin. Goseak estau kausauko igirri edo igirri es itea? Gosea baragarrie da isin be d’egarrie baragarriagoa, segun itxurea, eta geao goseberea eta egarriberea isin eskero.

Au Arbildun pasau sen, baie or Itorrondoko Érrrekalden fondan be iñon direan tertuliak eiten sian, d’entzute andiko jentea yoaten i sen tertuliotara. Daneri(k)t(d)ao munduen on be-ta!

3.4. Kukua Andramari martikoetan

Txorien kontuek kontetako? Ni txorisalea beti isines d’ainbe(t) txo-

iruntsi, eta ganera ezpanak miinagaz txupaka dauazala kazulondora arrimatu, geiago eske letxe. Orretara badinotsie Andresek:

– Es da katua kazulako gisadua

Bueno ba, erdikinean itxi barik e, jan eudien kazulakada ori eta gozo antza ze ez ei zan ezer sobratu, azurrak bakarrik eta txakurrak be betekadea egin ei euan katu-azurrokaz erdikinik itxi barik.

Jana akabatu zanean, ba, lagun iauna Bilbora kotxean eta besteok plazako erriko tabernara espuelea botaten. An izan ei ziran barreak eta kontuak lagun iaun orren kontura, eta esan eta esan ibili ei ziran euren artean: “ iaunak igarri? Bai, zera!, señoritoak katua jan jok, katua jan eta igarri ez, je-je-je!

Ez dakit fetxoria inoz argitu eutsoean kinto-lagun eritzi orreri, baina orixe broma ori egin ei eutsoen, “*gato por liebre*” sartu. Esaten daudie katuaeren okelea erbiarena edo konejuarena baino pegatuago egoten dala azurrari. Andresen esanak be ez euan balio izan. Goseak ez dau kausatuko igarri edo igarri ez egitea? Gosea baragarria da izan be eta egarria baragarriagoa, segun itxurea, eta geiago goseberea eta egarriberea izan ezkerro.

Au Arbildun pasatu zan, baina or Iturrondoko Érrrekalden fondan be inon diran tertuliak egiten ziran, eta entzute andiko jentea joaten ei zan tertuliotara. Danerik dago munduan egon be-eta!

Txorien kontuak kontetako? Ni txori zalea beti izan naz eta ainbat txori-

riabi topaukoa nas ni naure aldien. Marti-osoak asten dire lelengo abiginen da gero apurke-apurke beste gustiek.

D'olan kontuek kontetako beste-
tean e, ba, estai(t)p(b)a, kukuena
kontetan espotzut, axe(k)t(d)auko se
kontau ugeri. Da, esta arrokeriegaiti
baie Ergoienen nau isiten nas lelengo
kukue entzuten en jeneral, da pre-
guntau be alantxik iten dostie sure
amak eta beste ganetikoak. Ni nau
lenaoti be bai baie Andramari marti-
koraskero belarrie iminite ote nas
goxerik (g)aubera sein kukue(k)tx-
(y)o, lelengo isiteko d'entzun dodala
esateko.

Da, ba, sera, kukuen ganean
gaus(a) asko kontetan dire, da lendik
ona esta asko kanbiau, akaso, eskastu
in dala apur bet kukue, len geao en-
tzuten gaindun, da beste txori
betzu(k)p(b)e eskastues doas, seinde,
jilgeroak edo txonta errealak edo olla-
gorrak edo pospolinek edo basami-
kak, asko, asko doas eskastuten. Oin i
nosipinean ariplanoa(k)p(b)e pasetan
dire botikea dariola piñudi ganetati
t'orre(k)p(b)e estotzie onik ingo txo-
rieri. Da, ba, tragau bear, se botikeak
tragauko bitxoak(k)tx(y)an esketiño ba
kaltea derrigor in bear txorieri be.
Estakit e, baie orrexegaiti be isi litike.
Bueno, ta kukue dala ta, ba jeneralean
Andramari martikoatan allegetan da
ona gure basoatara ta ba lelengos en-
tzukeran dirue auki esketiño aldean,
es i de diruri(k) faltetan orduko urte-
an, da gaxorik on da kukue yoten en-
tzuten dauana be es i de ilten urte
orretan, bueno, au esakerea da e se
olan isin es be isin litike.

Gero, sera, kukuek e estau bere
abirik iten, beste txori beten abien

abia topatutakoa naz nire neure aldian.
Marti-zozoak asten dira leenengo abiagi-
nen eta gero apurka-apurka beste guz-
tiak.

Eta olan kontuak kontetako beste-
an e, ba, ez dakit ba, kukuarena konte-
tan ez badeutsut, arexek dauka zer kon-
tatu ugari. Eta, ez da arrokeriagaitik baina
Ergoienen neu izaten naz leenengo
kukua entzuten en general, eta pregun-
tatu be alantxik egiten deustie zure
amak eta beste ganetikoak. Ni neu lee-
nagotik be bai baina Andramari martiko-
raz gero belarria iminita egoten naz goi-
zerik gauera zein kukuak jo, leenengo
izateko eta entzun dodala esateko.

Eta, ba, zera, kukuaren ganean gauza
asko kontetan dira, eta leendik ona ez da
asko kanbiatu, akaso, eskastu egin dala
apur bat kukua, leen geiago entzuten
gendun, eta beste txori batzuk be eskas-
tuaz doaz, zeinda, jilgeroak edo txonta
errealak edo ollagorrek edo pospolinak
edo basamikak, asko, asko doaz eskastu-
ten. Orain i noizean beinean areoplano-
ak be pasetan dira botikea dariola pinu-
di ganetatik eta orrek be ez deustie onik
egingo txoriei. Eta, ba, tragatu bear, ze
botikeak tragautako bitxoak jan ezketino
ba kaltea derrigor egin bear txoriei be.
Ez dakit e, baina orrexegaitik be izan lei-
teke. Bueno, eta kukua dala eta, ba gene-
ralean Andramari martikoatan allegetan
da ona gure basoatara eta ba leenengoz
entzukeran dirua euki ezketino aldean,
ez ei da dirurik faltetan orduko urtean
eta gaixorik egon eta kukua jotzen entzu-
ten dauana be ez ei da ilten urte orre-
tan, bueno, au esakerea da e ze olan izan
ez be izan leiteke.

Gero, zera, kukuak e ez dau bere
abiarik egiten, beste txori baten abian

yaioko yako arrautzea, seinde txamilotxean abien, da ba gero txamilotxa koitedea istenak iten ibiltan da yaten emoteko kukukumeari se bera baño be andiagoa dalako. Txamilotxea esan dotzut e baie txindorragas be bardin iten i dau. Fetxori ori ikustea esta fasile e, nik iños ikusi o(t) kukue olango abi txikerrera yoaten baie, gatxa da ori ikustea gero, kukue bera egas ikustea be esta fasile ta, kontuek atera?

Gero, ba, au asmaue isingo da baie, esaten daurie kukue eskolara be yoan sala d'esauela ku-ku-ku-ku kantetan baño ikisi.

Da, kuku denporan, kukufrakak iseneko lora(k)p(b)e ikusten dire bide ertzetan, olan e lora asul betzukes, politek isiten dires, atentziñoa gaitutekoak.

Gero, aratxean be agartuten dire olango sagar antzeko batzuk eta kukusagarrak esatotzu, estire yatekoak e, baie polite(k)t(d)ires, kolore berde ta rosea edo urdine nastute. Orrik i kukusagarrok o neguen siki-tu iten dire ta umetan olgau iten gaindun aurekas, erramatxu te gusti artu te tronpara moduen olgetako, baie eskuegas botata bueltak emonaso ta. Kanik(a) orde be bai, besterik es egoan da.

Da gero, ba, olan e onerantza iten dauanean kukuek e ba(t)p(b)añño geao be entzuten dire, seinde emen Gabiolan, an e, Baltzolarren da Karea partean be bai, esan laike bata besteari berbas dabisela.

Kukue nos arte oten dan emeti? Ba, iru bet ilebete oten da emeti, bein San Pedroataraskero mututu iten da, d'esakerea dao emen, ba, or Dimen San Pedroak isiten dire t'or oten i de

jaioko jako arrautzea, zeinda txamilotxearen abian, eta ba gero txamilotxa koitedea iztenak(eztrandak?) egiten ibiltan da jaten emoteko kukukumeari ze bera baino be andiagoa dalako. Txamilotxea esan deutsut e baina txindorragaz be bardin egiten ei dau. Fetxoria ori ikustea ez da fazila e, nik inoz ikusi dot kukua olango abi txikerrera joaten baina, gatxa da ori ikustea gero, kukua bera egaz ikustea be ez da fazila eta, kontuak atera?

Gero, ba, au asmatua izango da baina, esaten deudie kukua eskolara be joan zala eta ez euala ku-ku-ku-ku kantetan baino ikasi.

Eta, kuku denporan, kukufrakak izeneko lorak be ikusten dira bide ertzetan, olan e lora azul batzukaz, politak izaten dira, atentziñoa deitutekoak.

Gero, aritzean be agertuten dira olango sagar antzeko batzuk eta kukusagarrak esaten deutsagu, ez dira jatekoak e, baina politak dira, kolore berde eta rosea edo urdina naastuta. Orreik i kukusagarrok o neguan sikatu egiten dira eta umetan olgatu egiten gendun eurenkaz, erramatxu eta guzti artu eta tronpara moduen olgetako, baina eskuegaz botata bueltak emonazo eta. Kanika orde be bai, besterik ez egoan eta.

Eta gero, ba, olan e onerantza egiten dauanean kukuak e bat baino geiago be entzuten dira, zeinda emen Gabiolan, an e, Baltzolarren eta Karea partean be bai, esan leike bata besteari berbas dabilzala.

Kukua noz arte egoten dan emetik? Ba, iru bat ilabete egoten da emetik, bein San Pedroataraz gero mututu egiten da, eta esakerea dago emen, ba, or Diman San Pedroak izaten dira eta or egoten ei

kukua konbidedu d'urrungo urterarte despeditan i de. Orti berantza iten i dau, Afrikara yoateko adie aukiten i dau, d'ango ditea artu, orixe dauket entzunde e, d'isin ingo da se urrungo udebarrirarte entzun be estu iten da.

Esakerea be badao onen ganean. Gure sarrari entzunekoa da. Kukuen tertzioan auxe esataudien: “*Andramari martikorik sortzire kukue(k)-tx(y)oten espadau, ondrak in bea yakos*”. Da, koño, ba, goxago edo beluago, beti etorten da ta, je-je-je, estot entzun iños ondra, okasiño edo olatarik in yakonik. Aurten be etorriko yaku, sur on beakot, lelengo isiteko, je-je-je.

da kukua konbidadu eta urrengo urterarte despeditan ei da. Ortik beerantza egiten ei dau, Afrikara joateko adia eukiten ei dau, eta ango ditea artu, orixe daukat entzunda e, eta izan egingo da ze urrengo udabarrirarte entzun be ez dogu egiten eta.

Esakerea be badago onen ganean. Gure zaarrari entzunekoa da. Kukua tertzioan auxe esaten eudien: “*Andramari martikorik zortzira kukuak joten ez badau, ondrak egin bear jakoz*”. Da, koño, ba, goizago edo beluago, beti etorten da eta, je-je-je, ez dot entzun inoz ondra, okasino edo olatarik egin jakonik. Aurten be etorriko jaku, zuur egon bearko dot, leenengo izateko, je-je-je.

3.5. Kukukumea txindorraren habian

Len be esaten ibili ñatzu baie estotzut akabau ori kukue da txindorrana. Esaotzut u gatxa dala ikustea baie baten e bitu se pasau yatan. An e Sabisarreko muna-searrear txindorran abie naunken begistaute da nosipinean yoan iten naintzen abieri segitan, ba, sera, arrautzak nos ingo, edo ba umeak a nos aterako esta. Da, maiatzeko domeka arrasti beten, lorak edo florak iten gairuzen maiatzean emen San Justoko ermitan da ba loratara yoan aurreti yoan in naintzen txindorran abire, egun bezutan begitu barik naunken da bakitsu, bearragaitiño, soloa(k)p(b)e giâu bear da. Da, ba, iluntzatxue san da txindorran txoriabire arrimau naintzanean sata baragarri betzuk u barruntau nausen abi inguruen, onan e ju-ju-ju...te, koño, in naindun naure artean: “gurok eta subean bat a

Leen be esaten ibili niatzu baina ez deusut akabatu ori kukua eta txindorrarena. Esan deusut u gatxa dala ikustea baina baten e begitu zer pasatu jatan. An e Sabizarreko muna-zearrear txindorran abia neunkan begizatuta eta noizean beinean joan egiten nintzan abiar segietan, ba, zera, arrautzak noz egingo, edo ba umeak a noz aterako ezta. Eta, maiatzeko domeka arrasti baten, lorak edo florak egiten genduzan maiatzean emen San Justoko ermitan eta ba loratara joan aurretik joan egin nintzan txindorran abiar, egun batzutan begitu barik neunkan eta badakizu, bearragaitiño, soloak be giatu bear eta. Eta, ba, iluntzetxua zan eta txindorran txoriabiar arrimatu nintzanean zarata baragarri batzuk u barruntatu neuazan abia inguruan, onan e ju-ju-ju...eta, koño, egin

baietz isin”, bero be itauen da egun orretan da bakisu, subeak itxartu iteire beroagas. Da, ba, ikeratu be in naintzen. D’atzera be ju-ju-juotza da txindorra txio baten asmetan nauen erroma ganetxu beten da ba esan nauen naurekitan ba se: “kontus bo(k)p(b)e bitu in beayoa(t)p(b)a se pasetan dan abi orretan”. Se, iños ikusiu txorie itxure baragarrien subeak a tiritute bere adikuneagas, d’orixe be pasau yatan buruti.

Banoa ta, oño, kukukumea txindorran abien, baie ondiño lumorrastu barik e baie abie betean, an esan kabitan besterik e, ak e abie utzitu in auen bera nasai oteko d’orrexagaitio ongo san txindorra txio baten se in estakiela a kukukumatzarra abien ikusite. B’orixe pasau yatan, antxe Sabisarreko munasearrean. Gero loratan kontau be in nauntzien ausokoari t’urrungo egunean, egunargis, geao(k)p(b)e ikusi auen lumorrastu bako kuku ori te pikue sabaltauen ju-ju-juotzean. Klaro, ondiño isingo auen ku-ku kantau antza, gustis lumorrastu t’egas asi arte. Da, ba kukukumori bertan itxi gaindun d’alargon baten eskapauen abiti. B’orixe, nauk ikusi espanindun kontue sala pentzauko naindun, baie egie da gero e, nauk ikusie Sabisarren.

3.6. Igeskea sugin ona

Sue lenao? Ba, gure gogaldien posporoak eta arrisko metxerue esotuus esta, baie lenao arrien txispati logretan san sue eta egur igerrak igurtzite be bai.

nendun neure artean: “gura dok eta suberen bat a baietz izan”, bero be egi ten euan eta egun orretan eta badakizu, sugeak itxartu egiten dira beroagaz. Eta, ba, ikaratu be egin nintzan. Eta atzera be ju-ju-juotsa eta txindorra txio baten asmetan neuan erroma ganetxu baten eta ba esan neuan neurekitan ba ze: “kontuz badok be begiratu egin bear joat ba zer pasetan dan abia orretan”. Ze, inoz ikusi dogu txoria itxura baragarrian sugeak a tiratuta bere adikuneagaz, eta orixe be pasatu jatan burutik.

Banoa eta, oño, kukukumea txindorraren abian, baina oraindino lumorraztu barik e baina abia betean, an ez zan kabietan besterik e, ak e abia utsitu egin euan bera nasai egoteko eta orrexagaitio egongo zan txindorra txio baten zer egin ez dakiela a kukukumatzarra abian ikusita. Ba orixe pasatu jatan, antxe Sabizarreko munasearrean. Gero loratan kontatu be egin neuntsien auzokoari eta urrengo egunean, egunargis, geiagok be ikusi euan lumorraztu bako kuku ori eta pikua zabalduten euan ju-ju-juotsean. Klaro, oraindino ezingo euan ku-ku kantatu antza, guztiz lumorraztu eta egaz asi arte. Eta, ba kukukuma ori bertan itxi gendun eta alangoren baten eskapatu euan abiatik. Ba orixe, neuk ikusi ez banendun kontua zala pentsatuko nendun, baina egia da gero e, neuk ikusia Sabisarren.

Sua leenago? Ba, gure gogaldien posporoak eta arrizko metxerua ezagutu doguz ezta, baina leenago arrien txispatik logretan zan sua eta egur igerrak igurtzita be bai.

Baie nik i, igeskeagas sue isituten esotuot iños. Baie orretako, igeskea preparau in bea da. Igeskea arbolatan urtetan dauen perretxiko antzekoa da baie sano gogorra. Lelango, igeskea artu iten da, sikituten itxi da gero yo-yo in ondo, astin-astin imini arte. Gero egosi, irikinaldi betzuk emon, sainbet eta geao ogeto. Gero ondo-ondo sikitan itxi. D'orineskero apitz-apitz lotuten da, seinde esponjea letxe, da olan arririk arako txispeak atoan iminten dau kea dariola da putz in eskero sue atetan dau, llamea.

A! D'untxe akordau yata, sera, emeko ergoieneko batek tabakorrie pipan erretauen da baten e, pipori tolostuten ebilen seguru, tabakorrie sartu te sakatuten, ondo sakatuten geao agoantetako da ba atzamar orkoloagas ebilen seguru sakatu te sakatu. D'andi ondoti beste bik arkaleri kiñuke eragoien d'esaten seguru:

– Orre(k)p(b)e lujo andirik es pipea kargetako, se beadan erremintea ballaukek e eleitzikok olan ibiliko.

Da, gixon orrek entzun in otzien komertasiñoa d'aureri yamonik in barik non atetan dauen garrikoan barruko aldeti amasaiko gorrie d'arexegas segidu pipako tabakorrie sakatuten.

Ondoko biok o papaoa les itxi ausen agoa sabalik. Kendu yakiesan bai barriketako ganok. Eske, amasaiko gorrie dirue san isin be orduko interan, gaur barres e len baño be geao balio i dau, seguru.

Baina nik i, igeskeagaz sua isiotuten ezagutu dot inoz. Baina orretarako, igeskea preparatu egin bear da. Igeskea arbolatan urtetan dauen perretxiko antzekoa da baina sano gogorra. Leenengo, igeskea artu egiten da, sikatuten itxi eta gero jo-jo egin ondo, astin-astin imini arte. Gero egosi, irakinaldi batzuk emon, zeinbat eta geiago obeto. Gero ondo-ondo sikitan itxi. Eta ori egin ezkeroko apitz-apitz lotuten da, zeinda esponjea letxe, eta olan arririk arako txispeak atoan iminten dau kea dariola eta putz egin ezkeroko sua atetan dau, llamea.

A! Eta oraintxe akordatu jat, zera, emeko Ergoieneko batek tabakorria pipan erretan euan eta baten e, pipa ori tolestuten ebilen seguru, tabakorria sartu eta sakatuten, ondo sakatuten geiago aguantetako eta ba atzamar orkoloagaz ebilen seguru sakatu eta sakatu. Eta andik ondolik beste bik alkarrri kinuka eragoien eta esaten seguru:

– Orrek be lujo andirik ez pipea kargetako, ze, bear dan erramintea baliaukak e ez leitzikek olan ibiliko.

Eta, gizon orrek entzun egin eutsien konbersazinoa eta eureri jaramonik egin barik non ateraten dauen garrikoaren barruko aldetik amaseiko gorria eta arexegaz segitu pipako tabakorria sakatuten.

Ondoko biok o papaoa lez itxi euan aoa zabalik. Kendu jakiezan bai barriketako ganok. Eske, amaseiko gorria dirua zan izan be orduko interan, gaur barriz e leen baino be geiago balio ei dau, seguru.

3.7. Sugeak esnea edan ganadu eta andreari

Ia subeak iños edan dotzen esnea ganadueri? Ba, ikusi nauk estot in iños baie entzun bai, sera, ganadu gausea esneutzitu itauela subeak.

Aitisu, esaostesu surok aitexea ta biok Meagaraire yoan sariela sure basoan lindero ta mugarriek ikusten esta, ba, andi berantzean antxe Larramendi ganera yoan san bisiten Kasimero Sabalekoa, Sabalen etzea erre yakienean, d'antxe dauket entzutea subeak esnea edan d'errapeutzitu itausela ardiek.

Eta baieri be bai, seguru. Ori sure amari daukotzet entzunde e, an e Asandiako errementarien etzean be iños ikusi audiela subea baieri esnea edaten, da buruk(o) ullea(k)p(b)e artestute on sireala sube ori garbitu arte.

D'andiena, onek e ausoko Simon defuntuak kontetoskun. Or beetzean baten subeak andreari be iños edan otzelaskoa esnea lo daoela.

Selan isilitiken ori? Ara, nik i Simoneri entzunde e, baie amorrek lastamarrasko oian iten i auen lo d'umea titien auken seguru te ba beragas lo oian, da goxetan umea gose ta titie emokeran esnerik es d'umea negar baten, goseak irrintzeka, seguru. Te ba setedan estan, erreselo txarra in i audien da estai(t)p(b)a ala urune ala iduriautze botaudien soruen da, koño, subean errastue es audien ba ikusi? Axe i sen seguru, subea, esneusiner a yoan d'axek edan titie suabe-suabe. Andrean titiek usintxue botaten dau bota be t'araxe subea. Ni nauri kostau iten yat sinistutea baie isin ingo da igual e? Txokanteana da andrea konturetu be

la sugeak inoz edan deutsan esnea ganaduari? Ba, ikusi neuk ez dot egin inoz baina entzun bai, zera, ganadu gausea esneutsitu egiten euala sugeak.

Aitizu, esan deustazu zuok aitexea eta biok Meagaraira joan zariela sure basoaren lindero eta mugarriak ikusten ezta, ba, andik beerantzean antxe Larramendi ganera joan zan biziten Kasimero Zabalekoa, Zabalen etxea erre jakienean, eta antxe daukat entzutea sugeak esnea edan eta errapeutsitu egiten euazala ardiak.

Eta beiei be bai, seguru. Ori zure amari daukotsat entzunda e, an e Aresandiagako errementariaren etxean be inoz ikusi eudiela sugea beieri esnea edaten, eta buruko uleak be artestuta egon zireala sube ori garbitu arte.

Eta andiena, onek e auzoko Simon defuntuak kontetan euskun. Or beetxe- ren baten sugeak andreari be inoz edan eutsalazkoa esnea lo dagoala.

Zelan izan leiteken ori? Ara, nik i Simoneri entzunda e, baina ama orrek lastamarragazko oean egiten ei euan lo eta umea titian eukan seguru eta ba beragaz lo oean, eta goizetan umea gose eta titia emokeran esnerik ez eta umea negar baten, goseak irrintzaka, seguru. Eta ba zer ete dan ez dan, errezero txarra egin ei eudien eta ez dakit ba ala urune ala iduriautsa bota eudien zoruan eta, koño, sugearen errastua ez eudien ba ikusi? Axe ei zan seguru, sugea, esneusainera joan eta arexek edan titia suabe-suabe. Andrearen titiak usaintxua botaten dau bota be eta araxe sugea. Niri neuri kostatu egiten jat sinistutea baina izan egingo da igual e? Txokan-

in esitea, ganadue dandi be baie andrea? Lo sakonekoan bat isin espan ba? Dandi be, misterioa da titiutitute itxartutea. Seoser basan, ser estai(t)p(b)aie.

teena da andrea konturetu be egin ez egitea, ganadua dandik be, baina andrea? Lo sakonekoren bat izan ez bazan ba? Dandik be, misterioa da titiutitute itxartutea. Zeozer bazan, zer ez dakit baina.

4.4. Taloak odola dariola Bariku Santuz

Beñola, Bariku Santus, errarie eskas edo ta, taloginen asi ei sen etzandere edo usaman bat. Bearleku orreri eragoiola bayatoroko ama ondora ta badiñotzo ba se:

- Itxisu bertanbera aspirako talo-ore ori eta itxiosu talogintzari Jangoikoan amor santu arren.
- Ser ba?
- Ser ba diñostazu? Estakisu ala?
- Yakin ser baia?
- Ba, aiko, lenao baten, olantxe ta olantxe Bariku Santus baten batek taloak erre ei ausen errari faltan eta taloo(k)tx(y)aten asi sirenean odolak urtetan ei auen talo barruetarik, bai, talo gustiek odola dariola seguru. Orregaiti(k)p(b)a, badaespada itxiosu talogintzeari ta Bariku Santue erresetau. Gaurko egunes isin de bearrik in, ganaduri(k)p(b)ustertu bes eta ganera bijilie ta baraua gordetako egune du buldea auki arren. Arrastien barris, bakisu, sinfalta eleiskisunera soñekorik dotoreanakas eguneri antza emoteko.

Usama gaste orreri bildursartua sartu yakon gorputzean eta talo-orea arpelik galdu es egiteko olloari bototzien artagarau orde euren biripoa(k)p(b)etetako. Balitziteke au egie ixitea esta? Bate(k)p(b)akitzu!

Beinola, Bariku Santuz, erraria eskas edo eta, labigar osteko arto-uruna eralgi azpirako azpirapalu ganean eta taloginen asi ei zan etxandere edo ugazamaren bat. Bearleku orri eragoiola badiatoroko ama ondora eta badiñotso ba ze:

- Itxi egizu bertanbera azpirako talo-ore ori eta itxiozu talogintzari Jaungoikoa- ren amor santu arren.
- Zer ba?
- Zer ba dinostazu? Ez dakizu ala?
- Jakin zer baina?
- Ba, aiko, leenago baten, olantxe eta olantxe Bariku Santuz bateren batek taloak erre ei euazan errari faltan eta talook jaten asi ziranean odolak urtetan ei euan talo barruetarik, bai, talo guztiak odola dariola seguru. Orregaitik ba, badaezpada itxiozu talogintzari eta Bariku Santua erresetatu. Gaurko egunez ezin da bearrik egin, ganadurik buztartu be ez eta gainera bijilia eta baraua gordetako eguna dogu buldea euki arren. Arrastian barriz, badakizu, sinfalta eleizkizunera soinekorik dotoreenakaz egunari antza emoteko.

Ugazama gazte orri bildursartua sartu jakon gorputzean eta talo-orea alperrik galdu ez egiteko olloei bota eutsen artagarau orde euren birapoak betetako. Balizateke au egia izatea ezta? Batek badakitsu!

4.5. Ehun salgea

Emeti Seberioti teleruek ibiltzen sirean, oñes, etzerik etze da ba olango egun beten Dúrungo telerue etorri jakun Undurrara. Auskera apur be(t)p(b)ekien baie erdera itauen aloso.

Gure ama Martzelinak ixera-tela erosteako adie auken da telerue asi yakon telok erakusten. Gure amak e ixerak iteko aune bear auen da ba eskuetan artu be in auen da ba klaro, gure amak es ekien erderarik tinterrri(k)p(b)e da ba selan alan aituteko badiñotzo Dúrungo telerueri esku barruetan telori igurdis:

- au barato, au eun au salgea, maraxa...
- barato no, tiene buen precio, he pagado bien en Bilbao. (Dúrungek arritute)

D'olan ibili sirean bate(k)p(b)-estea aitu ixinde d'askenean gure amak es auen erosi eun salga ori. Ixin be salgea san gero, se bitarteak ikusten yakosan da a es egoan lexi asko aguantetako moduen. Da ganera olango tela klaseak a atoan paretasirean ertzetati altzie dariola, seinde fraka barren gastauen antzera. Geroago baten Seberioti plasan bixi sen Eustakio eulerueri agindu otzesan serak a misesko edo liñosko ixerak eta oi barrenetarako aginadura ta gustisko errodapiak. Ai(k)p(b)ai, aik i urteak aguantau oskusen. Lexie iten gaindunean be, labaderoan garbikusie in, labaderoari dotzela egoan arrien yo-yo in, gero bien arte biurbiur in altzikituteko d'ata gusti be lusero aguantetan oskuen liñosko ixerok. Kolore apur bet emoteko anile be iten gauntzen da ba gero

Emetik Zeberiotik teleruak ibiltzen zirean, oinez, etxerik etxe eta ba olango egun baten Dúrungo telerua etorri jakun Undurrara. Euskera apur bat baekien baina erdera egiten euan alozo.

Gure ama Martzelinak izara-tela erosteako adia eukan eta telerua asi jakon telok erakusten. Gure amak e izarak egiteko euna bear euan eta ba eskuetan artu be egin euan eta ba klaro, gure amak ez ekien erderarik tinterrrik be eta ba zelan alan aituteko badiñotso Dúrungo teleruari esku barruetan telori igurdiz:

- au barato, au eun au salgea, maraza...
- barato no, tiene buen precio, he pagado bien en Bilbao. (Dúrungek arrituta)

Eta olan ibili zirean batak bestea aitu ezinda eta azkenean gure amak ez euan erosi eun salga ori. Izan be salgea zan gero, ze bitarteak ikusten jakosan eta a ez egoan lexi asko aguantetako moduan. Eta ganera olango tela klaseak a atoan paretan zirean ertzetatik altzia dariola, zeinda fraka barren gastauen antzera. Geroago baten Zeberioti plazan bizi zan Eustakio euleruari agindu eutsazan zerak a miisezko edo linozko izarak eta oe barrenetarako aginadura eta guztizko errodapiak. Aik bai, aik i urteak aguantatu euskuezan. Lexia egiten gendunean be, labaderoan garbikuzia egin, labaderoari deusala egoan arrian jo-jo egin, gero biren arte biurbiur egin altzikituteko eta ata guzti be luzaro aguantetan euskuen linozko izarok. Kolore apur bat emoteko anila be egiten geuntsan eta ba gero kakoan eskegi ondo sikitako. Eta pozik olan izan ezkerro, gaurko komerentzia euki bagen-

kakoan eskegi ondo sikitako. Da posik olan ixin eskero, gaurko kome-
rentzie auki bagaindun don ixingo
gaintzezan, lengo aloger eskasakas
konparaute.

du don izango gintzazan, leengo aloger
eskasakaz konparatuta.

5.4. Unamuno Zeberiko Ugarten

Orrena, serena, Unamunon en-
tzuterik auki un? Ba, auki auki bai,
entzuteti e, se ni txikerra nintzanean
ori gison ori Seberioti ibilte san segu-
ru. Bueno, jausejustoa ibiltea se or
Ailtzen propiedade bi aukiesan orrik
Ugotarrak. Oin propitario barriek
sartute daos baie nik entzunde dau-
kodaneti, ori Ailtzeko Txapel-en
etzea san bata da bestea Kaio-na.
Txapel-ena etze bakarra da, kamiño-
pean, baie Kaio-na beste bateri dau-
tzela dao Ailtze goien, d'an Pedro,
Eulagia Ipolito ta bisi dire, bestean,
Ailtzebekoan, Txapel orko Albitzu-
ko Arsuaganagas eskondute.

Da ba nik entzutea ori suk esan
dostesun Unamuno ori, ona Uger-
tera be etorrite i dao, Peru d'Erre-
felan propidadera da ba Uratzeko
bañutzer a be yoaten salaskoa. Onik
(g)aurko etzeak a barristaute daos
baie orko etze sarrak tximini-
ri(k)p(b)esauken, besue suteselai-
en auken, lenaoko usure, baie batzutan
keagas esin isiten san gausonik in se
kea sabaldu ite san sute gustiti da
negarrinpullue dariola ote san jentea
da ganera orma(k)p(b)e tximiñoa
baño balzago pareta sirean, Sasolako
osaba Paulon etzea be ormatan ke
sumikea inde ote san daskenean txi-
miniek iten asi sirean da bake santu
bet.

Orrena, zerarena, Unamunoren
entzuterik euki dogun? Ba, euki-euki bai,
entzutetik e, ze ni txikerra nintzanean ori
gizon ori Zeberiotik ibiltzen zan seguru.
Bueno, jausajustoa ibiltea ze or Areiltzan
propiedade bi eukiezan orreik Ugota-
rrak. Orain propietario barriak sartuta
dagoz baina nik entzunda daukadanetik,
ori Areiltzako Txapel-en etxea zan bata
eta bestea Kaio-rena. Txapel-ena etxe
bakarra da, kaminopean, baina Kaio-rena
beste bateri deusala dago Areiltza
goian, eta an Pedro, Eulagia Hipolito eta
bizi dira, bestean, Areiltzabengoan,
Txapel, orko Albitzuko Arsuaganagaz
ezkonduta.

Eta ba nik entzutea ori zuk esan
deustazun Unamuno ori, ona Ugartera
be etorrita ei dago, Peru eta Rafaelaren
propidadera eta ba Uratseko bainuetxe-
ra be joaten zalazkoa. Onik gaurko etxe-
ak a barrizatuta dagoz baina orko etxe
zaarrak tximiniarik be ez eukan, beesua
sutezelaian eukan, leenagoko usura,
baina batzuetan keagaz ezin izaten zan
gauza onik egin ze kea zabaldu egiten
zan sute guztitik eta negarranpulua
dariola egoten zan gentea eta ganera
ormak be tximinoia baino balzago pare-
tan zirean, Sarasolako osaba Pauloren
etxea be ormetan ke sumikea eginda
egoten zan eta azkenean tximiniak egi-
ten asi zirean eta bake santu bat.

Uratzeko bañutzea barres e, oin i bañutzea gauzestandute dao baie nik esotu nauen txikerretan. Gaur uratzeko txorroa ie-ie agiri be eta baie nire txiker denporan ie okotzan parean egoan txorroa. D'an ondoan kotxerea dao, bañutzero etorten sireanak auren burdibolanteak eta itxiteko. Oin Janjose Ugertekoa(k)t(d)arabil a kotxerea, bakisu, orrik i terreno gustiok o Ípiñana(k)t(d)ire. Da ba gero, sarratu in audien Uratzeko bañutzea da ba, sera, ango arriek e beste etze batzuk iteko erabili aude-san. Baie undiño iturrie an dao da gu(k)p(b)e ondoan dauku Bekosoloko labrantzea d'ara goasenean uratza edaten du, asikeran kiretz apur bet e barruntetan yako baie edanean-edanean e(s)tx(y)ako ainbeste igirten, aupetza botakeran bai, d'onan batek isin bear i dau uratz orrek seguru garauk eta kentzeako da kutise finduteko.

Da, ba, uratza erre kara doa gero ta ba ango bastarrak eta erre kaka kangrejuak e kolore urdine daukie, klaro, uratzak inde.

A, d'estotzut esan baie bañutze orren ondoti lenaoko kaltzada sarra pasetan da d'orre(k)p(b)e asko esangurotzen se burdibolanteak berpeta-raño allegetan sirean.

Da ba esan dotzutena, uratz inguruko soloatan ibiltzen gaintzesanok o angoxe ure edaten gaindun, da setan esani(k)p(b)es kareginen ibiltzen sireanak. An inguruen karabi bidiru daos da bata frantsesa, ara Etzebarrirantza, ganeko karabie, arrilanduekas ine, ako, Lemoa ta Bedia bitartean daoenan modukoa. Lenao, karea asko useta(n) san, soloatarako, arrautzak a, serean, karetan sartzea-

Uratseko bañu-etxea barriz e, orain i bañu-etxea gauzetzanduta dago baina nik ezagutu neuan txikerretan. Gaur uratseko txorroa ia-ia agiri be ez da baina nire txiker denporan ia okotzaren parean egoan txorroa. Eta an ondoan kotxerea dago, bañu-etxera etorten zireanak euren burdibolanteak eta itxiteko. Orain Juan Jose Ugartekoak darabil a kotxerea, badakizu, orreik i terreno guttiok o Ípiñarenak dira. Eta ba gero, zarratu egin eudien Uratseko bañu-etxea eta ba, zera, ango arriak e beste etxe batzuk egiteko erabili eudiezan. Baina oraindino iturria an dago eta guk be ondoan daukagu Bekosoloko labrantzea eta ara goazenean uratsa edaten dogu, asikeran kirats apur bat e barruntetan jako baina edanean-edanean ez jako ainbeste igarten, eapatsa botakeran bai, eta onen batek izan bear ei dau urats orrek seguru garauak-eta kentzeako eta kutisa finduteko.

Eta, ba, uratsa erre kara doa gero eta ba ango bazterrak eta erre kaka kangrejuak e kolore urdina daukie, klaro, uratsak eginda.

A, eta ez deusut esan baina bañuetxe orren ondolik leenagoko kaltzada zaarra pasetan da eta orrek be asko esan gura eutsan ze burdibolanteak berpetaraino allegetan zirean.

Eta ba esan deusudana, urats inguruko soloetan ibiltzen gintzazanok o angoxe ura edaten gendun, eta zertan esanik be ez kareginen ibiltzen zireanak. An inguruan karabi bidiru dagoz eta bata frantsesa, ara Etzebarrirantza, ganeko karabia, arrilanduekaz egin, arako, Lemoa eta Bedia bitartean dagoenaren modukoa. Leenago, kare asko usetan zan, soloatarako, arrautzak a, zerean, karetan

ko, edo desinfetetako kortak eta, d'entzunde daukotzet enterradoreari, lenao ilen gorpue bakarrik enterretan sanean, se atautea erriena isite(n) san, palakada batzuk karea botaten otziela gorpue lurregas tapau aurreti, kontagioak on es iteko isingo san seguramente.

Bueno, bitu non akabau un atzanean, Ugerteko kontuegas asi gara ta bitu, tire ba seoseri ekin beayako ta se ingotzu ba? Gison orren ganean geao estakit, suk u arean geao be yakingosu libru artean sabis da abadegai sartu saintzeneti.

5.5. Abade oilagor-kazaria

Gure (e)tzean semea abadea daukunes ba erriko abadeak a yokera andie auki daurie gurera da ba yatorduetan pasadisue(k)p(b)e konteta audiesan, da konfiasara barre batzu(k)p(b)e iten gaindusen.

Baten, seguru, abadean bat a, kasarie, seguru, baie ollagorretara i auken ekandue andie da txakurre be ollagor-txakurre i auken ondo esite.

Da ba, domeka gos baten, arrabeari esaotzen, bere arraba soltereagas bisi sen da, Marea isenekoa, ba kasan yoateko adie daukola da mesa nausireko etorriko sala. Orduen bakisu, abadea(k)p(b)e asko egosan errien, nik i sei batera be esotu odas Seberion, da ba olan parau sirean.

Abade ori etzera etorri sanean ileko ollagorra emon gurotzen arrabeari lumatu te kasulan iminteko baie es auen topau arrabea etzean, erreka-duen baten yoango san segun itxurea ta ba salako kaponada ganean itxi i

sartzeako, edo desinfetetako kortak eta, eta entzunda daukotsat enterradoreari, leenago ilen gorpua bakarrik enterretan zanean, ze atautea erriena izaten zan, palakada batzuk kare botaten eutsiela gorpua lurragez tapatu aurretik, kontagioak egon ez egiteko izango zan seguramente.

Bueno, begitu non akabatu dogun atzanean, Ugarteko kontuagaz asi gara eta begitu, tira ba zezeri ekin bear jako eta zer egingo deutzagu ba? Gizon orren ganean geiago ez dakit, zuk u arean geiagogo be jakingo dozu liburu artean zabilz eta, abadegai sartu zintzanetik.

Gure etxean semea abadea daukagunez ba erriko abadeak a jokera andia euki daudie gurera eta ba jatorduetan pasadizuak be kontetan eudiezan, eta konfiatzara barre batzuk be egiten genduzan.

Baten, seguru, abaderen bat a, kazaria, seguru, baina ollagorretara ei eukan ekandua andia eta txakurra be ollagor-txakurra ei eukan ondo ezita.

Eta ba, domeka goiz baten, arrebeari esan eutsan, bere arreba soltereagaz bizi zan eta, Maria izenekoa, ba kasan joateko adia daukala eta meza nagusirako etorriko zala. Orduan badakizu, abadeak be asko egozan errian, nik i sei batera be ezagutu dodaz Zeberion, eta ba olan paratu zirean.

Abade ori etxera etorri zanean ileko ollagorra emon gura eutsan arrebeari lumatu eta kazulan iminteko baina ez euan topatu arrebea etxean, errekaduren baten joango zan segun itxurea eta ba salako

auen ollagor ori te flexara yoan i sen mesa aurretik konfesionarioko bearrak iten.

Allegau yakon mesa nausie aste-ko ordue ta sakristiniko kanpantxo-ya d'altarara yoan san abade ori. Asi auen mesea da ba aitu itauen alde gustietara ia arrabea allegau sen edo ta, alangonbaten barruntau in auen arrabea sartzean da berbabideak imini es iteko korupean lotu sen arrab(a) ori mantillea buruti dauela kurtzisantuaren d'aitearen inde.

Abadeak esan in gure i otzen ollagorrana ba, serean, kasulan iminteko d'alangon baten estul pare bat inde non asten dan abade ori:

- Dominiskun
- Susunkorda
- Marea korupekoa, iminisu ollagorra kaponadaganekoa, origorun, patatorun, perejilorun, gatzorun, perronia sekulan sekulorun!
- Amen!

Marea orrek atoaan aitu i otzen bai anajeari se atzeneko "itemisae" entzunegas batera anka in i auen korupeti seregin ori iten.

Gero ba, papu bietati yango audien ollagor ori se kasari-ek ondo estimedu aukiten daurie olango egas-tie.

5.6. Árdurari itxaroten labaderoan

Gaur u gitxiago baie lenao txiki-txikiterik agintan audiesan neskato mutikoak kridu te krida d'asko mantentalde. Da ba kreditu ona aukiteko gitxienez urtea otea isiten san kontzejue, urte bete on bea san, onbre, txarre-sean espada, gause justoa.

kaponada ganean itxi ei euan ollagor ori eta eleizara joan ei zan meza aurretik konfesionarioko bearrak egiten.

Allegatu jakon meza nagusia aste-ko ordua eta sakristiniako kanpantxo-ya eta altarara joan zan abade ori. Asi euan mezea eta ba aitu egiten euan alde gustietara ia arrebea allegatu zan edo eta, alangoren baten barruntatu egin euan arrebea sartzean eta berbabideak imini ez egiteko korupean lotu zan arreba ori mantillea burutik dauala kurtzesantuaren eta aitearen eginda.

Abadeak esan egin gura ei eutsan ollagorrarena ba, zerean, kazulan iminteko eta alangoren baten ez-tul pare bat eginda non asten dan abade ori:

- Dominus vobiscum
- Sursum corda
- Maria korupekoa, imini egizu ollagorra kaponadaganekoa, oriorun, patatorun, perejilorun, gatzorun, per omnia secula seculorum!
- Amen!

Maria orrek atoaan aitu ei eutsan bai anajeari ze atzeneko " ite, misa est " entzunagaz batera anka egin ei euan korupetik zeregin ori egiten. Gero ba, papu bietatik jango eudien ollagor ori ze kasari-ek ondo estimadu eukiten daudie olan-go egaztia.

Da ba baten neskatoan bat i egoan krida, sentzain, propitario baten etxean da ba egun beten usandreak uretan agindu i auen erradeagas.

Neskato orrek e a erradea ikusi auenean esan i otzen usandreaki erdi negarres:

- Non beteko (d)o(t)p(b)a au erradatar au?
- Ori ?- usandreak-, ba iturrialdeko erreka kontrako labaderoan
- Bai, baia, gero nok altzaukost burure ?
- Ba, ara, suk imini buruen trapusorkie obuen sein min in erradeak eta, Árdura yoango yatzu laguntan.

Yoan, yoan san neskato ori te ba labaderoan bete be bai erradea, da eskusorkie imini be bai buruen d'an egoan seguru labaderoan arrian jarrita itxaroten Árdura noz etorriko.

On da on gogaitu in i sen neskati ori te alangon baten bota erradako ur sati bet eta burure altzetako lain aukenean, ba etzera yoan i sen, baie umore txarrean.

Etzera allegau sanean, itxi erradea an arri eskiña baten da non diñotzon usandreaki:

- Beorrek estaust esan ba Árdura etorriko yatala laguntan?
- Yoan yatzu!- usandreak-, yoan espallatzu esinean oin emen ongo erradako ur da gusti!
- A! Bai,- neskatoak-, oin bakit Árdura nor dan, urrungorako aistu etxatala ingo pentzetot, es orixe.

Eta ba baten neskatoan bat ei egoan krida, sentzain, propietario baten etxean eta ba egun baten ugazabandreak uretan agindu ei euan erradeagaz.

Neskato orrek e a erradea ikusi euanean esan ei eutsan ugazabandreaki erdi negarrez:

- Non beteko dot ba au erradatar au?
- Ori ?- ugazabandreak-, ba Iturrialdeko erreka kontrako labaderoan
- Bai, baina, gero nok altzauko deust burura ?
- Ba, ara, zuk imini buruan trapusorkia oboan zein min egin erradeak eta, Árdura joango jatzu laguntan.

Joan, joan zan neskato ori eta ba labaderoan bete be bai erradea, eta eskusorkia imini be bai buruan eta an egoan seguru labaderoan arrian jarrita itxaroten Árdura noz etorriko.

Egon eta egon gogaitu egin ei zan neskati ori eta alangoren baten bota erradako ur zati bat eta burura altzetako lain eukenean, ba etxera joan ei zan, baina umore txarrean.

Etxera allegatu zanean, itxi erradea an arri eskina baten eta non dinotson ugazabandreaki:

- Berorrek ez deust esan ba Árdura etorriko jatala laguntan?
- Joan jatzu!- ugazabandreak-, joan ez baliatzu ez zinean orain emen egongo erradako ur eta gusti!
- A! Bai,- neskatoak-, orain badakit Árdura nor dan, urrungorako aaztu ez jatala egingo pentsetan dot, ez orixe.

5.7. Zestopean egin lo urteak egin bezpera gauean

Baiiii! ori usedio sarra da, umeak a Madrilen be ume dire ta ba

Baiiii! ori usadio zaarra da, umeak a Madrilen be ume dira eta ba urteetan

urteatan seoser in bea sala ta ba bespera gaubean esan iten yakie umeari: “gaur gaubean sestopean lo ta biger belarritati tire”. Da ba, suok sauo(k)p(b)e bai, txikerrak saintzienean sestoa artu te barruen sartzean sinien baie ke ba, an isin lei lorik in, baie esakera moduen lotu de d’esan iten du urteak ingo direan bespera gaubean. Sanean edo sestoa es baie astotzaran bai in dosue lo mantarrean oten sintzienean, txiki txikiten, bates be artayorrea t’olango bearrak iten gaindusenean. Eroan astotzarak solora t’an itxiten sirean titiko umeak muna bastarrean d’olan gausa biek in, sentzain da solobearrak.

Sanak a selan iten gaindusen diñostesu? B’aiko. Gurean e gure aite, bueno sure aitate Frantzisko san orretan aitue. Bere anaje gustie(k)p(b)e saleak isin yatzus arotzien, bates be, Martzelino. Da ba sure aitek e etzean iten ausen sanak, otzarak eta silleperdiek. Orretako, erremin-ta(k)p(b)e baukesan, aňotza, askorea, matxeta, kutxillea edo sepillue, baie burriñasko agoa t’astabikoa da gero astoa, egurreskoa e simentzak meatu de finduteko. Gero beste erreminta bat auken simentzan puntak lotu edo sartzeako, sursubil esatotzen aitek eta suok o beragas olgau gurisiten sainduenes beti esatotzuen esetz, bera(k)p(b)earrisiten auelako d’orregati suok preguntetan sauntzienean ia a erremintea setako dan ba bera(k)p(b) beti esatotzuen, d’erdi erderas erdi auskeras esan be: “dejale bakean”. Oseake “dejale bakean” ori sursubil erremintea san, punta sorrotza puntati te atzetik i eskuegas inder iteko moduko formeagas. D’orren antzean beste erreminta ba-

zeozer egin bear zala eta ba bezpera gauean esan egiten jakie umei: “gaur gauean zestopean lo eta biar belarrietatik tira”. Eta ba, zuok zeuok be bai, txikerrak zintzienean zestoa artu eta barruan sartzean zinien baina ke ba, an ezin lei lorik egin, baina esakera moduan lotu da eta esan egiten dogu urteak egingo direan bezpera gauean. Zaranean edo zestoan ez baina astotzaran bai egin dozue lo mantarrean egoten zintzienean, txiki txikitan, batez be artajorrea eta olango bearrak egiten genduzanean. Eroan astotzarak solora eta an itxiten zirean titiko umeak muna bazterrean eta olan gauza biak egin, sentzain eta solobearrak.

Zaranak a zelan egiten genduzan dinostazu? Ba aiko. Gurean e gure aita, bueno zure aitita Frantzisko zan orretan aditua. Bere anaje guztiak be zaleak izan jatzuz arotzian, batez be, Martzelino. Eta ba zure aitik e etxean egiten euazan zaranak, otzarak eta silleperdiak. Orretarako, erramientak be baeukazan, ainotza, aizkorea, matxeta, kutxillea edo zepillua, baina burrinazko aoa eta astabikoa eta gero astoa, egurrezkoa e zimentzak meetu eta finduteko. Gero beste erramienta bat eukan zimentzan puntak lotu edo sartzeako, zursubil esaten eutsan aitik eta zuok o beragas olgatu gura izaten zenduenez beti esaten eutsuen esetz, berak bear izaten eualako eta orregaitik zuok preguntetan zeuntzienean ia a erramientea zertarako dan ba berak beti esaten eutsuen, eta erdi erderaz erdi euskeraz esan be: “dejale bakean”. Oseake “dejale bakean” ori zursubil erramientea zan, punta zorrotza puntatik eta atzetik i eskuagaz indar egiteko moduko formeagaz. Eta orren antzean beste erramienta batzuk. Aitu,

tzuk. Aitu, gurean erreminta-kajea beti gorde da kamarako etexurepeko erresuman sein umeak artu te manatu. An gordetan sirean, aňotza, matxeta, untzak, alikateak, malluek, limea, estena, tenasak, eta gure Bilboko Santosek lograute llabingle-sa edo traste ori be bai. Sursubile, badaespada, estarien gordetauen sein bera barik lotu. Simentzak selan iten sirean? In aititek itausen baie nau-(k)p(b)e kontaukotzut, orrenbeste bakit eta.

Ba, simentzak iteko, ortik, Beresialdeko beresiti edo gastañadui beteti ekartausen gastañegur bereser-ne gasteak eta lodiari diferentekoak, al dala errama edo adapo bakoak e. Gero beratuten iminte ausen beren beregi ineko potxingo baten. Gero, labesu egun beten, errariak e labeti aterorduen, labeko beroan sartzean ausen gastañegurrok ixerdie dariola imini arte.

Gero, artu olango egur bakotxa da meanak aňotzagas da loditxuenak matxetagas selangoak (g)ure d'alangoxe lodiariko simentzak atetan ausen, fasil-fasil, se bero-beroan fasil soltetan da egur berdea. Oin, bearleku ori beroan in beada ta klaro, eskuek erre es baie berotu in leikes d'ori pasau es iteko, ugelkapelakas ineko guante moduko batzuk sartzean sirean atzamarretati d'ugelesko estukin edo amarra biges eskubitorrera lotu sein soltau t'eskuek malograu. D'olan iten auen simen(t)z partidea. Gero apur bet sikituten itxi te gero ba kamarako goitegien aukitauen astoa artu te kutxilleagas findu itausen simentzok, alde gustietako lastasunak kentzeako. Bein orin eskero, beste bearretarako sasoirik es

gurean erramianta-kajea beti gorde da kamarako itaxurepeko erresuman zein umeak artu eta manatu. An gordetan zirean, ainetza, matxeta, untzak, alikateak, malluak, limea, eztena, tenazak, eta gure Bilboko Santosek logratuta llabe-inglesa edo traste ori be bai. Zursubila, badaezpada, estarian gordetan euan zein bera barik lotu. Zimentzak zelan egiten zirean? Egin aititak egiten euazan baina neuk be kontauko deutsut, orrenbeste badakit eta.

Ba, zimentzak egiteko, ortik, Beresialdeko beresitik edo gastañadui batetik ekarten euazan gaztaña-egur berezerne gazteak eta lodiari diferentekoak, aal dala errama edo adapo bakoak e. Gero beratuten iminten euazan beren beregi egineko potxingo baten. Gero, labesu egun baten, errariak e labetik atera orduan, labeko beroan sartzean euazan gaztaña-egurrok izerdia dariola imini arte.

Gero, artu olango egur bakotxa eta meenak ainetzagaz eta loditxuenak matxetazagaz zelangoak gura eta alangoxe lodiariko zimentzak ateraten euazan, fasil-fasil, ze bero-beroan fasil soltetan da egur berdea. Orain, bearleku ori beroan egin bear da eta klaro, eskuak erre ez baina berotu egin leikez eta ori pasatu ez egiteko, ual-kapelakaz egineko guante moduko batzuk sartzean zirean atzamarretatik eta ualezko estukin edo amarra bigaz eskubitorrera lotu zein soltatu eta eskuak malogratu. Eta olan egiten euan zimentz partidea. Gero apur bat sikituten itxi eta gero ba kamarako goitegian eukiten euan astoa artu eta kutxilleagaz findu egiten euazan zimentzok, alde guztietako lastasunak kentzea-ko. Bein ori egin ezkerro, beste bearreta-

egoanean, negu partean sarriago, ba sanginen edo sestoginen ekitotzen, edo sillari eperdie(k)p(b)otaten. Bueno, silleperdiek e urritxa simentz estuekas be botaten sirean baie apurtu lenao iten sian, urritxea beres be gastañea baño bigunagoa da. Sestoari ago-gana iteko urritxegurre erabilte san, a be berotu ite san da kurbea atera, biribilek isin bea dau te. Gero, san barrie eperdirik ara asten san da ba sera, basea edo aspíe in orduen gorantza inean ines-ines yoan. Atzenean, in akabetako karela iminten yakon da gero ertzetako karelpean eskue sartu aleko eskudel bi iten yakosan, bitarte bi, sanari goatuteko, bakarrean sein andarik anda eroateko. Da ba gero sana apurtuten sanean aregas ganeko aroagas, bueno, karelagas, txerrintolan olgetan san, bueno, umeak, es egoan beste modu andiri(k)p(b)e ta. Orduen jugeterik erostea pentzau bes, neskatxientza(t)p(b)e etzean iten gaindusen seinmonikak erropa gausestanduek aprobetxate. A? ta urteetan erregalue iterik i pentzau bes, bai sera, akaso Paskoatan edo Urtebarrietan aitibitxik morrokota edo mokotzan bat auren besoatakoari, es egoan modurik eta erregalu intziguri(k)p(b)es, da bestala se gaurkoa be larra yatzu gero! Da bakisu, larra beti txarra!

Bueno, guk indu itekoa? Asi sestopeagas asi gara baie apurke-apurke iñon diresan gausak (k)ontautzudes ba ta. Tire ba, gau(k)p(b)e olantxik ikisi us gausak, etzean ikusite.

rako sasoirik ez egoanean, negu partean sarriago, ba zaranginen edo zestoginen ekiten eutsan, edo sillei eperdiak botaten. Bueno, silla-eperdiak e urretxa zimentz estuekaz be botaten zirean baina apurtu leenago egiten zirean, urretxea berez be gaztañea baino bigunagoa da. Zestoari ao-gana egiteko urretx-egurra erabilten zan, a be berotu egiten zan eta kurbea atera, biribilak izan bear dau eta. Gero, zaran barria eperdirik ara asten zan eta ba zera, basea edo azpia egin orduan gorantza einean eginaz-eginaz joan. Atzenean, egin akabetako karela iminten jakon eta gero ertzetako karelpean eskua sartu aaleko eskudel bi egiten jakozan, bitarte bi, zaranari goratuteko, bakarrean zein andarik anda eroateko. Eta ba gero zarana apurtuten zanean aregaz ganeko aroagaz, bueno, kerelagaz, txirrintolan olgetan zan, bueno, umeak, ez egoan beste modu andirik be eta. Orduan jugeterik erostea pentzatu be ez, neskatxientzat be etxean egiten genduzan seinmonikak erropa gauzeztanduak aprobetxatuta. A? eta urteetan erregalua egiterik i pentsatu be ez, bai zera, akaso Pazkoetan edo Urtebarrietan aitabitxik morrokota edo mokotsaren bat euren besoetakoei, ez egoan modurik eta erregalu intzigurik be ez, eta bestela, ze gaurkoa be larra jatzu gero! Eta badakizu, larra beti txarra!

Bueno, guk egin dogu egitekoa? Asi zestopeagaz asi gara baina apurka-apurka inon dirazan gauzak kontatu deutsudaz ba eta. Tira ba, geuk be olantxik ikasi doguz gauzak, etxean ikusita.

5.8. Zapateruari narrua kendu beharra

Ori sapateruen kontue kontetea gurosule? Bai. Makina ba(t)p(b)arre in nauen, baie Iberreko Mikolasa koitedeak eroan auen estukurea!

Ba, mesanausien gengosan gaure sepulturetan da ba mesostaien, beti letxe, berbalditxue in gaindun elesportalean Mikolasa Iberrekoak eta biok.

Da, ba, domekorretan prisa apur bet naunken egurdiko baskarie tolosuteko ta badiñotzet Mikolasari:

- I, gaur arintxuago yoan bear yonak etzera
- Norako daukona ba ainbeste prisa, etxoine apur bet, etze ori an ongo-na gero be andrea.
- Bai, baie gaur lelengo sapaterueri narrue kendu bear yautzanat
- Sapaterueri narrue? Ser diñostena? Se in dona ba sapateruek?
- Je-je-je! Ai Mikolasa, estona
- Ermitabarriko sapaterue gero e, sera dona, peskau klase bat (d)ona sapaterue, alabeak ekarri yostena Bilboti, ik yakingona, alabea Bilbon yaona sentzain da sapaterue ekarri yostena saltzan iminteko. Baie narrue kendu bear yakona, ilune ta gogorra yaukona auki be ta. Axe tolostu bear yonat.
- Aitearen da semearen! Grasiak e Paula,- esaosten Mikolasak-, txarre-na pentzetan egon nona, nik e(s)tx(y)ona(t)tx(y)akin be in olango peskaurik on daoenik. Gure edadean be ondiño ikisi in beako yune!

Axe pasau yakun. Barre guredana in gaindun bio(k)p(b)iotara sapateruen narru ori dala t'estala. Gero be sarri aitututen gaindun sapateruen kontu baragarrie.

Ori zapateruaren kontua kontetea gura dozula? Bai. Makina bat barre egin neuan, baina lbarrako Nikolasa koitadeak eroan euan estukurea!

Ba, meza nagusian gengoan geure sepulturetan eta ba meza ostein, beti letxe, berbalditxua egin gendun eleizportalean Mikolasa lbarrakoak eta biok.

Eta, ba, domeka orretan prisa apur bat neukan eguerdiko bazkaria tolestuteko eta badinotsat Mikolasari:

- I, gaur arintxuago joan bear jonak etxera
- Norako daukana ba ainbeste prisa, etxodon (itxaron) egina apur bat, etxe ori an egongo dona gero be andrea.
- Bai, baina gaur leenengo zapateruari narrua kendu bear jautsanat
- Zapateruari narrua? Zer dinostana? Zer egin dona ba zapateruak?
- Je-je-je! Ai Mikolasa, ez dona
- Ermitabarriko zapaterua gero e, zera dona, peskadu klase bat dona zapaterua, alabeak ekarri jaustana Bilbotik, ik jakingo dona, alabea Bilbon jagona sentzain eta zapaterua ekarri jaustana saltzan iminteko. Baina narrua kendu bear jakona, iluna eta gogorra jaukana euki be eta. Axe tolestu bear jonat.
- Aitearen eta semearen! Graziak e Paula,- esan eustan Nikolasak-, txarre-na pentsetan egon nona, nik ez jonat jakin be egin olango peskadurik egon dagoanik. Gure edadean be oraindino ikasi egin bearko joaguna!

Axe pasatu jakun. Barre guredana egin gendun biok biotara zapateruaren narru ori dala eta ez dala. Gero be sarri aitututen gendun zapateruaren kontu baragarria.

6.2. Ugarteko iturrien kontuak

Bueno, lamiñena aiteitustesu baie, ara, ni sano bildurtie ñatzu te ganera elelastikea d'orriin kontuek e gurago aitu es. Emen Ugarten oten i sirean, seinde or Ugerteburuko iturrien d'an beko Uratzeko iturringuruen be bai, baie nik i orrii estotziet sekule yamon andirik in, dotrinan be orrii kasu andirik in es iteko esatoskuen, kontue(k)t(d)iesela ta. Beste seoseri ekitea gure bosu ba sauk esan.

Iturriekaiti berba itea gurosule? Ori bai, ori gustetan yata se guk u iturri biek erabilten dus, bueno bata erasago dauku d'edateko gosoagoa da.

Iturri bata ementxe dao, Ugerteburuean, d'orriaxa dao bidesiorra d'ortixik ekartu iturrikure. Metal ure da, metal andie dauko, ta yarroa ondo irukutzi bea da barriro bete orduko, sespabere sumikea iten yako barruen da gustue kentzeotzo. Gero ori iturri ori Undurrakoa(k)p(b)e usetan daudie. Andi Sabisarreko bolalekue baño aurreratxoagoti bajatu te subie dao inde, oin sementoskoa baie lenao egurreskoa, bitarteak soiekas tapaute sein ankan bat sartu age bitarteti. Eskudela be iminite dauko sein baten bat amildu errekarra da mankau.

Baie, iturrie, bestea da isiteko iturrie. Uratsen dao, d'an dauku txabolea be, kotxerea esatotzu. Bueno, ori iturri ori uratzeskoa da, atza botaten dau bota be gero e, da ba onik gure usabak eta, Ípiñatarrak bañutzea in audien or urazdun iturrien. Kaltzada sarran ondoko soloan in audien. Sure amama Paulak esotu auen martxan baia ni nauk es.

Bueno, laminena aitatu deustazu baina, ara, ni sano bildurtia niatzu eta ganera elelastikea eta orriin kontuak e gurago aitatu ez. Emen Ugarten egoten ei zirean, zeinde or Ugarteburuko iturrian eta an beeko Uratseko iturri inguruan be bai, baina nik i orreiri ez deutsiet sekula jaramon andirik egin, doktrinan be orreiri kasu andirik egin ez egiteko esaten euskuen, kontuak dirala eta. Beste zeozeri ekitea gure badozu ba zeuk esan.

Iturriekaitik berba egitea gura dozula? Ori bai, ori gustetan jat ze guk u iturri biak erabilten doguz, bueno bata erazago daukagu eta edateko gozoagoa da.

Iturri bata ementxe dago, Ugerteburuean, eta orriaxa dago bideziorra eta ortixik ekarten dogu iturriko ura. Metal ura da, metal andia dauka, eta jarroa ondo irukutzi(irakutzi) bear da barriro bete orduko, ze ezpabere sumikea egiten jako barruan eta gustua kentzean deutso. Gero ori iturri ori Undurrakoak be usetan daudie. Andik Sabizarreko bolalekua baino aurreratxoagotik bajatu eta zubia dago eginda, orain zementozkoa baina leenago egurrezkoa, bitarteak zoiekaz tapatuta zein ankaren bat sartu age bitartetik. Eskudela be iminita dauka zein bateren bat amildu errekarra eta mankatu.

Baina, iturria, bestea da izateko iturria. Uratsen dago, eta an daukagu txabolea be, kotxerea esaten deusagu. Bueno, ori iturri ori uratsezkoa da, atsa botaten dau bota be gero e, eta ba oneik gure ugazabak eta, Ípiñatarrak bañu-etxea egin eudien or urasdun iturrian. Kaltzada zaarraren ondoko soloan

Uratzeko bañutzea, ba, denporeagas gausestandu in i sen d'ango arriek e beste etze batzuk iteko erabili sirean. Gure etze au iteko be bai, se, yakingosu esta? Au etze au erre in yakun deskuidu betegaiti.

Se pasau yakun? Ba, sera, kortabearrak iten gabisela, kandelargiegas, se undiño eskaunken kableko argie ta ba goien umea negarres barruntau te umeari yamon iten yoan orduen, bueltarako txarriek e segun itxurea kortatxiko atea bota da kandelargie iminite gaunken sana mogidu te kandlea yausi te kortako aspigarriek e sue artu t'alantxik erre yakun etzea da gero ba barrie in bear usabak (g)aure laguntzeagas d'ausokoanakas. Grasiak e etzerreana batu te jentek a lagunduskune, ostaintxean selan burutu gulango errentore batek?

Uratzeko arriok o olantxi aprobetxau sirean baie iturrie an dao oin be da ergoieneko jente asko yoaten da bertara uratzetan.

Guk u yoakera andiagoa aukiu se, antxe, bañutze sarran beste aldean gure usaban propidadeak txabolea dauko, kotxerea esatetzune, d'antza, segun esatoskuen, an kotxeran itxiten audiesan, serok, orrik i burdibolanteok edo, auren kaballo ta gusti bañutzeroa etorten sireanean, aberatzak isingo sirean, d'ortik i dauko kotxerea isena. Oin i, sererako, bedar sikurereko edo gari denporan gariak (g)ordetako be usetan du, da mesede anadie itosku naite gero akarreoan in bear. Da, ba, esan dotzutena, guk u pitean-pitean yoan bear isiten gaindun Uratzeko soloatara ta ba uratza sarri edan du d'akostunbrau in gara. D'an gaosela sarri ikusten gaindun

egin eudien. Zure amama Paulak ezagutu euan martxan baina nik neuk ez.

Uratseko bañu-etxea, ba, denpore-agaz gauzeztandu egin ei zan eta ango arriak e beste etxe batzuk egiteko erabili zirean. Gure etxe au egiteko be bai, ze, jakingo dozu ezta? Au etxe au erre egin jakun deskuidu bategaitik.

Zer pasatu jakun? Ba, zera, kortabearrak egiten gabilzala, kandelargiagaz, ze oraindino ez geunkan kableko argia eta ba goian umea negarrez barruntatu eta umeari jaramon egiten joan orduan, bueltarako txarriak e segun itxurea kortatxiko atea bota eta kandelargia iminita geunkan zarana mogidu eta kandlea jausi eta kortako azpigarriak e sua artu eta alantxik erre jakun etxea eta gero ba barria egin bear ugazabak geure laguntzeagaz eta auzokoanaz. Graziak e etxe-errearena batu eta jentek a lagundu euskuna, osterantzean zelan burutu gulango errentore batek?

Uratseko arriok o olantxik aprobetxatu zirean baina iturria an dago orain be eta Ergoieneko jente asko joaten da bertara uratsetan.

Guk u joakera andiagoa euki dogu ze, antxe, bañu-etxe zaarraren beste aldean gure ugazabaren propidadeak txabolea dauka, kotxerea esaten deutsaguna, eta antza, segun esaten euskuen, an kotxeran itxiten eudiezan, zerok, orreik i burdibolanteok edo, euren kaballo eta guzti bañu-etxera etorten zireanean, aberatsak izango zirean, eta ortik ei dauka kotxerea izena. Orain i, zererako, bedar sikurako edo gari denporan gariak gordetako be usetan dogu, eta mesede andia egiten deusku naita gero akarreoan egin bear. Eta, ba, esan deusudana, guk u pitean-pitean joan bear iza-

Sasola edo Ermitabarriko jentea uratzetan, garauentza(t)p(b)e onan batek isin bea dau te seguru. D'isin be isin ingo da segun esataudien. Ai! D'estotzut esan, baie, iturrikure egun argis akarteko agindue aukiten gaudun e, se, olan e aimarie(k)tx(y)o ta gero ekarri esketiño "Jesus" esan bear isite san kalterik in es iteko eta sure amaman amari daukotzet entzunde, aurrek olangoatan, aimare ostaien ekarri eskero ilinti bategas kurtzea iten otziela yarroko iturrukureri sein kalte in.

Olango erresuek eta iteko seosero ongo da. Gure iturrie, txorrodune da d'ure garbi dator bere metala goiti biti, baie, Sabaleko iturrie esta txorrodune, potxingoa da, bueno, askea inde ure artzeako da, ba, a atxure, metalure baño garbiagoa yatzu baie klaro, ganaduen bat arrimau esketiño d'apatxak sartu ba, derigor loitu bear, d'iños kontauskue Sabalekoak sur ibiltzen sireala iturrikuregas, bates be umeak ekarri esketiño. Uin ai(k)p(b)e ure etzean daukie iminite da bake santu bet.Labaderorik auki un? Bueno, emen Ugarten etze bako-txa(k)p(b)ere arrie auki u errekon-tran. Onik, Justotxunak goirengo, gero beratxugoaan guk eta berengo Julian da Txominek. Onik i beinipin anaje bitzuen artean in audien labaderotxu bet errekean kontra-kon-tran, ertzeko atxa aprobetxaute. Ortxe, etzepeko errekarroan iten gaudun selanbaist e gure erropan garbikusie, baie lelengo lexie etzean e, gastañegurreko aska baten da gero errekan garbitu, biortu bien arte, gero anile bota da gero ba altzikituten itxi d'atzenean kakoan eskegi, da denpora txarragas kamaran. Da olan

ten gendun Uratseko soloatara eta ba uratsa sarri edan dogu eta akostunbratu egin gara. Eta an gagozala sarri ikusten gendun Sarasola edo Ermitabarriko jentea uratzetan, garauentzat be onen batek izan bear dau eta seguru. Eta izan be izan egingo da segun esaten eudien. Ai! Eta ez deusut esan, baina, iturriko ura egun argiz akarteko agindua eukiten gendun e, ze, olan e abemariak jo eta gero ekarri ezketino "Jesus" esan bear izaten zan kalterik egin ez egiteko eta zure amamaren amari daukotsat entzunda, eurak olangoetan, abemaria ostean ekarri ezkerro ilenti bategaz kurtzea egiten eutsiela jarroko iturriko urari zein kalte egin.

Olango errezuak eta egiteko zeozer egongo da. Gure iturria, txorroduna da eta ura garbi dator bere metala goiti beeti, baina, Zabaleko iturria ez da txorroduna, potxingoa da, bueno, askea eginda ura artzeako eta, ba, a aitz- ura, metal-ura baino garbiagoa jatzu baina klaro, ganaduren bat arrimatu ezketino eta apatxak sartu ba, derrigor loitu bear, eta inoz kontatu deuskue Zabalekoak zuur ibiltzen zireala iturriko uregaz, batez be umeak ekarri ezketino. Orain aik be ura etxean daukie iminita eta bake santu bat.Labaderorik euki dogun? Bueno, emen Ugarten etxe bakoitzak bere arria euki dogu errekon-tran. Oneik, Justotxurenak goirengo, gero beeratxugoaan guk eta beerengo Julian eta Txominek. Oneik i beinik bein anaje bitzuen artean egin eudien labaderotxu bat errekearen kontra-kon-tran, ertzeko aitzia aprobetxatuta. Ortxe, etxepeko errekarroan egiten gendun zelanbaist e gure erropan garbikuzia, baina leenengo lexia etxean e, gaztainegurrezko aska

e gixonan frakak eta, saskeldute edo kortikeagas oten sireanean, ba, nik i, erreka ur korrentean iminten nausen arri be(t)k(g)anean dala d'antxe itxi beratan, kostra anditxuena yoan arte da gero yo arrien.

Surok Undurrakook e labaderoalangoa daukosue. Sure aitek eta sementoagas in audien labadero ederra burriñasko tuboa iminite goragoti. Ugertekoa baño luseagoa ta sakonari andiagokoa. Gero erropea yoteko arrie(k)p(b)e bi daukos se sarriten suon amama Paula ta isiko Martzelina bia(k)p(b)atera yoaten sirean erropa garbitan d'arkaleri lagundu kuñeta biek. Ixeratarako ta labaderoa askos ohea yatzu, gu, emen errekan danabearrean ibiltan gaintzesan sein lupetzagas loitu, se orrik i liñosko ixerak lekue be beaurie gero, da labaderoan, bien arte didau beten akletan dires ixerari alderik alde goatute.

Ganaduek e sedaten audien? Ba, ganaduek e erreka atetan gaindusen uredaten baie ausokoa yagon iten gaindun nastu es iteko. Ganadu esiekas es, baie esi bakoakas kontu andie auki bear isite san sein sustau t'aberien bat in. Sure amak esanda dakiu, baie, sure Uriondoko amama be olantxik i baiek eskubitorra sapaldu da gero kangreneagas il yatzuen. Onik i beintxak eta txalsekorrak isiten dires uxagoak.

Ikustosu? lamiñak eta aldea batera itxius da bitu selango barbaldie in dun iturrio(k)t(d)irela d'estirela. Suo(k)p(b)ai suok oin ondo? Sure aitek eta saurontzat esese, ganaduentza(t)p(b)e ure imini osue, kortan obra andie inde. Lengunean ikusi naindun d'ikeratute lotu naintzen

baten eta gero errekan garbitu, biurtu biren arte, gero anila bota eta gero ba altzikituten itxi eta atzanean kakoan eskegi, eta denpora txarragaz kamaran. Eta olan e gixonaren frakak eta, saskelduta edo kortikeagas egoten zireanean, ba, nik i, erreka ur korrontean iminten neuazan arri bat ganean dala eta antxe itxi beraetan, kostra anditxuena joan arte eta gero jo arrian.

Zuok Undurrakook e labaderoalangoa daukazue. Zure aitik eta, zementoagaz egin eudien labadero ederra burriñazko tuboa iminita goragotik. Ugartekoa baino luzeagoa eta sakonari andiagokoa. Gero erropea joteko arriak be bi daukaz ze sarritan zuon amama Paula eta izeko Martzelina biak batera joaten zirean erropa garbietan eta alkarrerri lagundu koñata biak. Izaratarako eta, labaderoa askoz ohea jatzu, gu, emen errekan danabearrean ibiltan gintzazan zein lupetzagas loitu, ze orreik i linozko izarak lekua be bear daudie gero, eta labaderoan, biren arte didau baten akletan dira izareari alderik alde goratuta.

Ganaduak e zer edaten eudien? Ba, ganaduak e erreka atetan (ateraten) genduzan ura edaten baina auzokoa jagon egiten gendun naastu ez egiteko. Ganadu eziekaz ez, baina ezi bakoakaz kontu andia euki bear izaten zan zein sustatu eta aberiren bat egin. Zure amak esanda dakigu, baina, zure Uriondoko amama be olantxik i beiak eskubitorra zapaldu eta gero gangreneagaz il jatzuen. Oneik i beintxak (bigantxak) eta txalzekorrak izaten dirra uxagoak.

Ikusten dosu? Laminak eta aldea batera itxi doguz eta begitu zelango berbaldia egin dogun iturriok dirala eta ez

adelantuegas, baiek musturregas sakatu t'uredan, olangorik? Ori bai ori komerentzie!

dirala. Zuok bai zuok orain ondo? Zure aitak eta, zeuontzat ezeze, ganaduentzat be ura imini dozue, kortan obra andia eginda. Leengo egunean ikusi nendun (neuan) eta ikaratuta lotu nintzan adelantuagaz, beiak musturragaz sakatu eta ura edan, olangorik? Ori bai ori kome-nientzia!

7.2. Mari, Anboton eta Supelegorren

Aititeamamari sarri daukotziet entzunde ori Anbotoko Señorean kontu ori, edonosko kontue ixin be. Gure sarrak ee... olango gausa asko kontetoskuesan bates be negu inguruen an besuen obuen bernutzik eta esku kiputuek berotan oten gintzesanean sein otzatragau.

Gurean, aitite gendun kontulariagoa eta gaubiluntzetan artagarantan eragoion bitartean itzelesko kontuan kontetoskusan, seinbet gure t'axen beste.

Baten e, Anbotoko Señorean kontuekas asi jakun, denodu gustiegas asi be, segun itxurea berari be asko gutetan yakosan da. Aikomen-san ako aik edurtzapotausen urteko gaulendi beten gaure aititeri agorik ara entzuneko kontuok. Olantxik asi jakun:

“Marin kontue(k)tx(y)akin gurosues? Ba, aitu sur gauretxuok. Ninau(k)p(b)e gure aurrekoari entzunda daukotziedanez, guk Anbotoko Señorea deretxagunek Mari i eukan ixena, t'Anboto sana letxe bere okolu alosokoana, ba ortixi(k)tx(y)-atorko Mari Anbotokoa ixena bera be,seguru.

Aititeamamari sarri deukotset entzunda ori Anbotoko Señorearen kontu ori, edonoizko kontua izan be. Gure zaararak e olango gauza asko kontetan euskuezan batez be negu inguruan an beesuaren oboan bernutsik eta esku kiputuek berotuten egoten gintzazanean zein otzak tragadu.

Gurean, aitita gendun kontulariagoa eta gauiluntzetan artagarantan eragoion bitartean itzelezko kontuak kontetan euskuzan, zeinbat gura eta arexen beste.

Baten e, Anbotoko Señorearen kontuekaz asi jakun, denodu guztiagaz asi be, segun itxurea berari be asko gustetan jakozan eta. Aikomenzan arako areik edurtzak bota euazan urteko gaulendi baten geure aititari aorik ara entzuneko kontuok. Olantxik asi jakun:

“Mariren kontuak jakin gura dozuez? Ba, aitu zuur geuretxuok. Nik neuk be gure aurrekoei entzunda deukotse-danez, guk Anbotoko Señorea deritzagunak Mari ei eukan izena, eta Anboto zan letxe bere okelu alozokoena, ba ortixik datorko Mari Anbotokoa izena bera be, seguru.

Nor, nongoa eta noizkoa dan? Batek badaki! Guk u, Jesukristo jaio aurreko personajea zalazkoa deukotsu

Nor, nongoa eta noskoa dan? Bate(k)p(b)aki! Guk u, Jesukristo yayo aurreko pertsonajea salaskoa daukotzu entzunde, oniri serori, abade ta fraileari bates be, da ba sera, errien in ixineko seoser sugertetan sanean, min bako arrana ugerra(k)tx(y)aten dauela ta, beragana yoaten sireala erritarra(k) konsulta eskatan eta erantzun itotziela onesean yoaneskero, txarresean barres e , mantzinek ixin bear i auen seguru! Kobasuloko atakaraskero, kontus e, aurrerantza sartu bear ixiten san eta atzerantza urten badaespada, sein beragas lotu barruen betiko. Batenba(t)p(b)e burlesartzat artzegaitiño estukura gorrie(k) pasaute i dao bildursartue ta berbaltue kendu esinik.

Bixi, kobasuloatan bixi i sen seguru. Emen gure parajea, Biskai partean, yakine, kobasulo bi i auke-san bere-berenak, Anbotokoa ta Supeleorrekkoa Gobayen, Itxinako asduien, Atxulo baño arean barruratu-xugoan, Oroskorantza inean, ni nau be edonos onda nao an, soldadiska aurreti. Anboton denpora geao emoten i auen Supeleorren baño. Urterik urteko udabarriagas naste, garretan da txispotzean yoaten i sen Supeleorreti Anbotora Dimeko Baltzola ondoko Petralandako landan piperdi inde ango sorgin da ganetiko gustiekas. Suok estosue yakin b'ingo baie, atxine, Dimen, Lamindao ganean Petralandako Landea dao eta antxe iten i auriesan sorginek eta beste ganetikoak auren funtzinoak akar deabrue erdien dauriela. Enoatzue ango serik i kontau be iten, parte txarrekoakandik i egun argis apartau obe, aitearen da semearen...ostaintxean?

Bein Anbotoraskero, udebarrie asten san, da beragas soloariak eta

entzunda, oneiri zerori, abade eta fraile-eri batez be, eta ba zera, errian egin ezineko zeozer sugertetan zanean, miin bako arrana ugerrak jaten dauala eta, beragana joaten zirala erritarrak konsulta eskatan eta erantzun egiten eutsiela onezean joan ezkeru, txarrezean barriz e , mantzinak izan bear ei euan seguru! Kobazuloko atakaraz gero, kontuz e, aurrerantz sartu bear izaten zan eta atzerantz urten badaezpada, zein beragaz lotu barruan betiko. Batenbat be burlazartzat artzegaitino estukura gorriak pasauta ei dago bildursartua eta berbaltua kendu ezinik.

Bizi, kobazuloetan bizi ei zan seguru. Emen gure parajea, Bizkai partean, jakina, kobazulo bi ei eukazan bere-bereak, Anbotokoa eta Supelegorrekkoa Gorbeian, Itzinako azduian, Atxulo baino arean barruratxugoan, Orozkorantz einean, ni neu be edonoiz egonda nago an, soldadiska aurretik. Anboton denpora geiago emoten ei euan Supelegorren baino. Urterik urteko udabarriagas naaste, garretan eta txispotsean joaten ei zan Supelegorretik Anbotora Dimako Baltzola ondoko Petralandako landan piperdi eginda ango sorgin eta gainetiko guztiekaz. Zuok ez dozue jakin be egingo baina, antxina, Diman, Lamindao gainean Petralandako Landa dago eta antxe egiten ei eudiezan sorginak eta beste gainetikoak euren funtzinoak aker deabrue erdian daudiela. Ez noatzue ango zerik i kontatu be egiten, parte txarrekoengandik i egun argiz apartadu obe, aitearen eta semearen...osterantzean?

Bein Anbotoraz gero, udabarria asten zan, eta beragaz soloariak eta basoak orrira eta lorera etorten ziran, gaurko moduan, baina antxina udabarria

basoak orrire ta lorara etorten sirean, garuko moduen, baie atxine udebarrie Marik ekarten auela pentzeta(n) san, da bate(k)p(b)añõ geaok siñistu be bai, jenteak etzeukalako gaur beste konosimintu. Mari garretan ikusten i audien Supeleorreti Anbotora t'axe ixite(n) san udebarrien señale ta erritarren posa, urteko yakia logretako.

Da, ba gero, udebarririk ara, sera, udea ta udako koxitzak. Emen, liñoa, garie ta jenero geao be kuxau ixin du eta gure aurrekoak es aukienes denporalean kontrako erremediorik i, ba arriskuek arrimau ala, Mari Anbotokoari iten i otzien bisita koxitzak kontzebretako, se klaro, koxitza txarrakas ser? ba, esaukie ta gosea, kendu bakoa ganera, no(k)p(b)ete etzekadatako biripoak?

Udagoiengan, arto, fruta, ortuari eta gantetiko yakia(k)p(b)atzean sirean negu gogorrari autziteko. Semendi aurretuan liñoa ereite(n) san eta geroago garie ernaro onera etorri eta urrengo udebarrien askai onagas garatuteko.

Solo bearrak akabauskero, idebateak, egurgintzea, iketzegostea ta olango bearrak etorte(n) sirean da denodu gustiegas eragoion jenteak aaa... biximodue aurrera atetako, d'in in bear, ostaintxean gosea(k)tx(y)an.

Neguegas ba(t)p(b)atera, Anbotoko kobasuloa itxi te Anbotoko Señorea garra dariola ta txispotzean ikusten i sen Supeleorreko kobasuloan sartzean. Antxe emoten i ausen neguko egun da gaube luseak. Estostesue siñistu b'ingo baie, ni naupe ikusite dauko(t)p(b)aten Mari Anbotokoa garretan sartzean Supe-

Marik ekarten euala pentsetan zan, eta batek baino geiagok sinistu be bai, jenteak ez eukalako gaur beste konozimintu. Mari garretan ikusten ei eudien Supelegorretik Anbotora eta axe izaten zan udabarriaren seinale eta erritarren poza, urteko jakia logretako.

Eta, ba gero, udebarririk ara, zera, udea eta udako koxitzak. Emen, linoa, garia eta jenero geiago be kogidu izan dogu eta gure aurrekoak ez eukienez denporalearen kontrako erremediorik i, ba arriskuak arrimadu aala, Mari Anbotokoari egiten ei eutsoen bisita koxitzak kontzebretako, ze klaro, koxitza txarrekaz zer? ba, ezeukia eta gosea, kendu bakoa gainera, nork bete etxekadetako biripoak? Inoz pasatu be egin da hori gero e! batezbe urte euritsuetan. Euri urteetan antza, Mari Anbotokoa itsasotik ibiltan ei zan inizituotsean, da, ba, jakina, orrexek fundetan ei euazan eurite eta uriolak eta legorrekoak pagadu bear galtzaiak, bueno, itsasoan bertan be deskalabruak pasadu dira gero e!

Udagoiengan, arto, fruta, ortuari eta gantetiko jakiak batzean ziran negu gogorrari eutsiteko. Zemendi aurretuan linoa ereiten zan eta geroago garia ernaro onera etorri eta urrengo udabarrian azkai onagas garatuteko.

Solo bearrak akabadu ezkerro, idaebateak, egurgintza, ikatzegostea eta olango beharrak etorten ziran eta denodu guztiagaz eragoion jenteak aaa... bizimodua aurrera aterateko, eta egin egin bear, osterantzean goseak jan.

Neguagaz bat batera, Anbotoko kobazuloa itxi eta Anbotoko Señorea garra dariola eta txispotsean ikusten ei zan Supelegorreko kobazuloan sartzean. Antxe emoten ei euazan neguko egun

leorren. Egie da gero ori! Ike-tzegosten nengoan beste biges Lekandapean da, serean, Gabon bespera besperan ukusi gendun Itxinan sartzean. Bildur andiagorik i sekula santan be esto(t) pasau!

Negue, denpora bardin, luseago ite(n) san naite egune lusetus yoan. Baie, egune(k)tx(y)oan egunek etorri, negue be yoan itesan da barriro be udebarrie allegau danon poserako.

Neguek e losorroiti urtetan aue-nean udebarrie yayote(n) san eta beragas batera Mari Anbotokoak a Supeleorretik urten eta Anbotoko bidea artzean i auen eta olan ibili i sen kristau aroko denpora barrien podasus siñiskerori aistu arte”.

Beno ba, gitxibe(t)k(g)orago berago, aikorsan gure aititen kontuok. Guk u, aititeri, kontu kontetan asten yakunean, begiri(k)p(b)e eskauntzen kentzean, da, ixilduten sanean dana gintzesan preguntea, da ba, gasteagoak ixitera, eskolati t’ ele-xako dotrinati yakiten gendun krin-tiñaututen etorren erriek ie-ie gustis aistu ausela lenaoko siñiskerak.

Gure gogaldian, udebarrie ta negue bardin esautu dus baie usadioak kanbiaute. Esaterako, untzurarte udebarriti udara bitartean, soloak bedeinkatu iten sirean, abadeak iten ausen isopoa astindute lau axeetara. Da, ba, sera, ernaro onaren ostean ekatxa edo uriola arriskua barruntau esketiño, errogatibak iten sirean abadea aurreti dala.

Oin, gu gau be, sartzarotan sartu gara ta gure ostekoak gurea be aistuko daurie gaurko mundue, asko t’asko labrantzea itxi te bateko-besteko urire yoan yakulako. Ni(k) nau(k)-p(b)e fraikan emon doas urteak eta

eta gau luzeak. Ez deustazue sinistu be egingo baina, nik neuk be ikusita daukat baten Mari Anbotokoa garretan sartzean Supelegorren. Egia da gero ori! lkatzegosten nengoan beste bigaz Lekandapean eta, zerean, Gabon bezpera bezperan ikusi gendun Itzinan sartzean. Bildur andiagorik i sekula santan be ez dot pasadu!

Negua, denpora bardin, luzeago egiten zan naiz eta eguna luzatuz joan. Baina, egunak joan egunak etorri, negua be joan egiten zan eta barriro be udabarria allegadu danon pozerako.

Neguak e lozorrotik urtetan eua-nean udabarria jaioten zan eta beragaz batera Mari Anbotokoak a Supelegorretik urten eta Anbotoko bidea artzean ei euan eta olan ibili ei zan kristauaroko denpora barrien podazuz siniskera ori aaztu arte”.

Bueno ba, gitxi bat gorago beerago, aikorzan gure aititaren kontuok. Guk u, aititari, kontu kontetan asten jakunean, begirik be ez geuntsan kentzean, eta, isilduten zanean dana gintzazan preguntea, eta ba, gazteagoak izatera, eskolatik eta eleizako doktrinatik jakiten gendun krin-tiñaututen etorren erriak ia-ia guztiz aaztu euazala leenagoko siniskerak.

Gure gogaldian, udabarria eta negua bardin ezagutu doguz baina usadioak kanbiaduta. Esaterako, oraintsurarte udabarritik udara bitartean, soloak bedeinkatu egiten ziran, abadeak egiten euazan isopua astinduta lau aizeetara. Eta, ba, zera, ernaro onaren ostean ekaitza edo uriola arriskua barruntadu ezketino, errogatibak egiten ziran abadea aurretik dala, prakagorri, deabru eta zerok o parte txarreko guztiok uxatuteko odei-lainoetatik.

uretak jubilau artiño. Se ingotzu ba? Datorrena datorrela, Kanales pastoreak esan beistike, sar on itea da kontue, esteretxasu?

Orain, gu geu be, zaartzaroan sartu gara eta gure ostekoak gurea be aaztuko daudie gaurko mundua, asko eta asko, labrantzea itxi eta bateko-beste ko urira joan jakulako. Zer egingo deutzagu ba? Nik neuk be fabrikan emon dodaz urteak eta urteak jubilatatu arteraino. Datorrena datorrela, Kanales pestoreak esan beistike (sic), zaar on egitea da kontua, ez deritzazu?

7.3. Kadaguako deabru-zubia

Au kontu au, binke kontue, onik i Simon defuntuek eta beste modu betera kontet'oskuen baie ni nauk u beste klase batera be entzunde daukotzet lagun beteri an Kastrejana ganean Bilboko uren depositue iten ibili naintzanean. Urtea(k)t(d)ire... edonosko kontue ixin be.

Or o, serean, oño, Kastrejanati aurrera daoen errekeari selan esaten yako ba, errekoño, nire memorie, -Kadagua?- bai, orixe berberori, d'or seguru bixi i sen mutil gaste bat esta, da ba neskato bateri ixiotzon gurixine, bakisu, gasteen kontuek. Neskatoak a errekas bestaldean i auken baserrie, etxaguntzakoak, propitario andien baten alabea i sen da ganera guapea segun itxurea.

Beste leku askotan letxe, an be errekea pasetako bostosai arripausu i egosan seguru. Da ba b'ebisen bio(k)p(b)iotara iturrikuren atxakire arkal ikusten edo estakitzu(t)p(b)anik...

Kontue da ba se, sera, egun beten auri andie(k)p(b)ot'ausen inisitu t'odai astrapalotzagas, d'rrekea be

Au kontu au, bienke kontua, oneik i Simon defuntuak eta beste modu batera kontetan euskuen baina nik neuk u beste klase batera be entzunda deukotsat lagun bateri an Kastrejana ganean Bilboko uren depositua egiten ibili nintzanean. Urteak dira... edonoizko kontua izan be...

Or o, zerean, koño, Kastrejanatik aurrera dagoan errekeari zelan esaten jako ba, errekoño, nire memoria, -Kadagua?- (ebokazioa) bai, orixe berberori, eta or seguru bizi ei zan mutil gazte bat ezta, eta ba neskato bateri izan eutsan guraizana, badakizu, gazteen kontuak. Neskatoak a errekas bestaldean ei eukan baserria, etxaguntzakoak, propitario andiren baten alabea ei zan eta ganera guapea segun itxurea.

Beste leku askotan letxe, an be errekea pasetako bost edo sei arripausu ei egozan seguru. Eta ba baebilzen biok biotara iturriko uraren atxakiara alkar ikusten edo ez dakitsut ba nik...

Kontua da ba ze, zera, egun baten euri andiak bota euazan inizitu eta odei astrapalotsagaz, eta errekea be andi eto-

andi etorren, ur andiekas, da k(l)aro, arripausuek e ukusi be esirean iten.

Mutil ori, aterriegas batera yoan san neskatoagana baie, esin pasau arripausuetati, da, oño, estututen asi sen. E(s)san atomau uger pasetan sein ur-korrenteak eroan d'ito. Neskatxiek e igirri otzen bere oneti urtenda daoela eta badiñotze:

- Estutu es sates in ba, gaur espada bigerko urok bajatuko dire ta
- Bajatu onik urtzarrok? Nosko? Ni nauk esi(n) nai etxon da besterik espada deabrueri ingotze(t)k(g)-edar untxe atoan ementxe subi bet iteko.
- Es mutil, esaixu olangorik in, esates nastu deabruegas esegaitiño be.

Baie, mutil orrek e, gurixinen gurixinegas, es otzen neskatoari kasuri(k)p(b)in da badiño santzo-gedarras:

- Untxe e(s)tx(y)atak agartuko deabrue subi bet iteko alderik alde?

Da, koño, berbok esan bausen ba se, agartuten yako deabrue, frakagorriekas da kaballo ganean, da badiñotze:

- Ser guro(k)p(b)a mutil ainbesteko intziguegas?
- Subie!
- Ori o(k)t(d)anori? Gure bok ingo yata, biger iguskiek urten baiño lenao inde daukek arrisko subie baie subie akabaus naste, ire arimea nauk eroango yoat a nauges. Konprome ao?
- Ongó e(s)no(k)p(b)a, asi t'in!

D'asi i sirean deabru frakagorriok subiginen, d'arin asi be denodu gustiegas. Mutile bere oneti urtenda egoan, garrastute, tipirrike. Neskatoa barres e negar baten errekean bestaldean bere mutilen arimea galdute ikusten auelako.

rren, ur andiekaz, eta klaro, arripausuak e ikusi be ez zirean egiten.

Mutil ori, aterriagaz batera joan zan neskatoarengana baina, ezin pasatu arripausuetatik, eta, koño, estututen asi zan. Ez zan atomatu uger pasetan zein ur-korrenteak eroan eta ito. Neskatxiak e igarri eutsan bere onetik urtenda dagoala eta badiñotso:

- Estutu ez zaitetz egin ba, gaur ez bada biarko urok bajatuko dira eta
- Bajatu oneik urtzarrok? Noizko? Nik neuk esin nei etxodon (itxaron) eta besterik ez bada deabruari egingo deusat gedar oraintxe atoan ementxe zubi bat egiteko.
- Ez mutil, ez egizu olangorik egin, ez zaitetz naastu deabruagaz ezergaitino be.

Baina, mutil orrek e, guraizanaren guraizanagaz, ez eutsan neskatoari kasurik be egin eta badino zantzo-gedarras:

- Oraintxe ez jatak agertuko deabrua zubi bat egiteko alderik alde?

Eta, koño, berbok esan ba euazan ba ze, agertuten jako deabrua, frakagorriekaz eta kaballo ganean, eta badiñotso:

- Zer gura dok ba mutil ainbesteko intziguagaz?
- Zubia!
- Ori dok danori? Gure badok egingo jak, biar eguzkiak urten baino leenago eginda daukak arrizko zubia baina zubia akabatuz naaste, ire arimea neuk eroango joat a neugaz. Konforme ago?
- Egongó ez nok ba, asi eta egin!

Eta asi ei ziran deabru frakagorriok zubiginen, eta arin asi be denodu guztia-gaz. Mutila bere onetik urtenda egoan, garrastuta, tipirrika. Neskatoa barriz e negar baten errekearen bestaldean bere mutilaren arimea galduta ikusten eualako.

Baie neskatoak a, lendi(k)p(b)e batenbateri entzunde edo, bitixu se esaotzen laño bitargietati ikusten auen itargiari:

– Itargie, esa eskuen daukotela baki(t)p(b)aie esango seuskio iguskieri biger goxean arean lenao urtetako?

Da, ba, antza komertasiñoa auki ingo aurien itargiek eta iguskiek, se urrungo goxean arean lenago urtauen iguskiek eta eskerrak orreri deabruen subie in akabau bari(k) lotu i sen seguru, d’arri beten faltan lotu be ganera. Baiii, iguskien argiek e podere barik itxiten i ausen deabru te ganetikoak. Ori be ixingo san ba e? Esteretxasu? Da gero ba urok esese, neskamutilo(k)p(b)e auren onera etorri i sirean da es auden geao deabruegas traturik in, badaspada. Egun argis apartau obe orrikandi. Orixe diñosku esan be esakera sarrak!

Baina neskatoak a, leendik be batenbateri entzunda edo, begitu egizu zer esan eutsan laino bitargietatik ikusten euan itargiari:

– Itargia, eza eskuan daukodala badakit baina esango zeuskio eguzkiari biar goizean arean leenago urtetako?

Eta, ba, antza komertazinoa euki egingo eudien itargiak eta eguzkiak, ze urrungo goizean arean leenago urten euan eguzkiak eta eskerrak orreri deabruen zubia egin-akabatu barik lotu ei zen seguru, eta arri baten faltan lotu be ganera. Baiii, eguzkiaren argiak e podere barik itxiten ei euazan deabru eta ganetikoak. Ori be izango zan ba e? Ez deritzazu? Eta gero ba urok ezeze, neskamutilok be euren onera etorri ei ziran eta ez euden geiago deabruagaz traturik egin, badaezpada. Egun argiz apartatu obe orreikandik. Orixe dinosku esan be esakera zaarrak!

7.4. Kadaguako deabru-zubia eta San Jose

Ori, sera, Kastrejanapeko errekea, Kadagua pasetako in audien subien beste kontu be(t)p(b)e badaikit e. An e Kastrejanaldean bearren ibili naintzanean, andi etorte san Barakaldoko gixon bat, sera yakon isena, Jesus Chavarri, da, bere lloba Jesus Mariges etorte san mendien ibiltan saleak sirean da, d’arexeri entzunde daukotzet. D’axek kontauten ba se, kontu ori, baie diferente, ikusikosu.

Segun itxurea, neskato ba(t)p(b)isi sen Kadaguan andiko partean, andikaldekoan, da bere mutil-lagune emetikoan, emetikaldekoan. Errekea

Ori, zera, Kastrejanapeko errekea, Kadagua pasetako egin eudien zubiaren beste kontu bat be badaikit e. An e Kastrejanaldean bearren ibili nintzanean, andik etorten zan Barakaldoko gizon bat, zera jakon izena, Jesus Chavarri, eta, bere lloba Jesus Marigaz etorten zan mendian ibiltan zaleak zirean eta, eta arexeri entzunda deukotsat. Eta arexek kontatu eustan ba ze, kontu ori, baina diferente, ikusiko dozu.

Segun itxurea, neskato bat bizi zan Kadaguaren andiko partean, andikaldekoan, eta bere mutil-laguna emetikoan, emetikaldekoan. Errekea pasetako, lee-

pasetako, lenaoko usure, arri-pausuek egosan, pausuko arri bet errekarri bateti bestera.

Da ba, baten, seguru, mutil orrek (g)errara yoan bear auen, seguru, te, ba despedidu in gurauen bere neskatoa, ta yoan be in sen, baie, egun orritan aurite andiek in ausen, da, ba errekea sano andi etorren d'arri-pausuek ikusi besirean iten, seguru. Da, ba, mutil ori artega, esin pasaute errekea, d'andikalderdien neskatoa arteak artu esinik. Orduen mutilek, antza, desesperasiñoan, maldisiñoa bototzen deabrueri. Bota bauen ba se juramentu ori, ene, e(s)tx(y)ako ba deabrue berbera agartuten kaballo ganean frakagorriekas! Da, ser? Da, ba deabruék:

- Ser guro(k)p(b)a mutil?
- Gure? Ba, subie, arri-pausuen ganeti naure neskatoa despeditako
- Ba, in ingo yata subi ori baie aure arimean truke. Auxe dok tratue: biger goxean iguskiek urtekeran ollarra(k)tx)yoorduko akabetan bayuk arrisko kamiño-subi ori, ire arimea gautzat. Argi yaok?
- Bai, bale, asi subiginen, atoan, biger egurdartean gerrara yoan bea yoat eta.

Deabrue, bueno, deabruék (g)ustiek asi i sirean subiginen, d'ango arriotza ta morimintue ikusikeran larritu in sirean neska-mutilok, sano estutu be, batesbe neskatoa, mutilen arimea sein galdu.

Orduen neskatoa, estukurean estukureagas, erresetan asi sen seruko Jangoiko ta santu gustieri laguntza eske mutilen arimea salbetako selanbaist. Bebisen, seguru, deabruók subiginen, da, in akabauen egosala, atzenengo arrie iminteko adien ego-

nagoko usura, arri-pausuak egozan, pausuko arri bat errekarri batetik bestera.

Eta ba, baten, seguru, mutil orrek gerrara joan bear euan, seguru, eta, ba despeditu egin gura euan bere neskatoa eta joan be egin zan, baina, egun orreitan eurite andiak egin euazan eta ba errekea sano andi etorren eta arri-pausuak ikusi be ez zirean egiten, seguru. Eta, ba, mutil ori artega, ezin pasatuta errekea, eta andikalderdian neskatoa arteak artu ezinik. Orduan mutilak, antza, desesperaziñoan, maldizinoa bota eutsan deabruari. Bota ba euan ba ze juramentu ori, ene, ez jako ba deabrua berbera agertuten kaballo ganean frakagorriekaz! Eta, zer? Eta, ba deabruak:

- Zer gura dok ba mutil?
- Gura? Ba, zubia, arri-pausuen gainetik neure neskatoa despeditako
- Ba, egin egingo jak zubi ori baina eure arimearen truke. Auxe dok tratua: biar goizean eguzkiak urtekeran ollarrak jo orduko akabetan bajoaguk arrizko kamino-zubi ori, ire arimea geuretzat. Argi jagok?
- Bai, bale, asi zubiginen, atoan, biar egurdartean gerrara joan bear joat eta.

Deabrua, bueno, deabruak guztiak asi ei zirean zubiginen, eta ango arriotsa eta mogimentua ikusikeran larritu egin zirean neska-mutilok, sano estutu be, batezbe neskatoa, mutilaren arimea zein galdu.

Orduan neskatoa, estukurearen estukureagaz, errezetan asi zan zeruko Jaungoiko eta santu guztiei laguntza eske mutilaren arimea salbetako selanbaist. Baebilzan, seguru, deabruók zubiginen, eta, egin-akabatuan egozala, atzenengo arria iminteko adian egozala, oño!, San Jose agertu ei zan bere makileagaz zubi

sala, oño!, San Jose agartu i sen bere makilleagas subi ganean d'eskuetako makillori sartu justo deabruék atzenengo arrie imini bear audien suloan edo bitartean. Deabruék isin audien sartu bere lekuen arri ori San Josen makilleak enberasu itotzielako, es otzielako itxiten enkajetan atzenengo arrie. Alan ebisen, seguru, deabruék eta San Jose euren arteko trebituen, esbaien. D'orretan dabisela, iguskiek urten d'ollarra(k)tx)yootzien, ki-ki-ri-kiiii! Marti-ollarran bat isingo yatzun.

D'atzenean, ori Kadaguako subi ori arri beten faltan lotu i sen da mutile(k)p(b)ere arimea salbau in i auen. Apur betegaitik badarodie deabruok o Pedroboteron galdarara" mutil orren arimea.

9.3. Arrizurietako kontuak

Elexartzan bisi gaintzanean be entzunde gaunkesan emeko kontuek esta, baie Etzebarrire bisiten etorri gineanean ba emeko ausokoari t'entzunde Arrisurietako kontue(k)p-(b)e yakin in dus.

Arrisurita atxine esleku antza san seguru, se Undurrati Sasolara bitartean estao etzerik eta ori tramorri piñus beterik otera ba gaubiluntzan errespetoa emotekoa i sen, segu-segun...

Arrisurietako errekatxuti aurre-ratxugo, endemoniñosko mugarri bet (d)ao d'ortxe akabetan da Seberio. Andik atxine, Sasola dator d'Artea partea da, askos be eguskibegiagoa au gure au baño. D'ori, lañaberea daoenean isiten da esaunago, Sasolatik

ganean eta eskuetako makila ori sartu justo deabruak atzenengo arria imini bear eudien zuloan edo bitartean. Deabruak ezin eudien sartu bere lekuan arri ori San Joserren makileak enbarazu egiten eutsielako, ez eutsielako itxiten enkajetan atzenengo arria. Alan ebilzan, seguru, deabruak eta San Jose euren arteko trebituan, ezbaian. Eta orretan dabizela, eguzkiak urten eta ollarrak jo eutsien, ki-ki-ri-kiiii! Marti-ollarraren bat izango jatzun.

Eta atzenean, ori Kadaguako zubi ori arri baten faltan lotu ei zan eta mutilak bere arimea salbatu egin ei euan. Apur bategaitik badarodie deabruok o Pedroboteroren galdarara" mutil orren arimea.

Elexartzan bizi gintzazanean be entzunda geunkazan emeko kontuak ezta, baina Etzebarrira biziten etorri gineanean ba emeko auzokoari eta entzunda Arrizurietako kontuak be jakin egin doguz.

Arrizurietara antxina ezleku antza zan seguru, ze Undurratik Sarasolara bitartean ez dago etxerik eta ori tramo ori pinuz beterik egotera ba gauluntzean errespetoa emotekoa ei zan, segu-segun...

Arrizurietako errekatxutik aurre-ratxuago, endemoninozko mugarri bat dago eta ortxe akabetan da Zeberio. Andik antxina, Sarasola dator eta Artea partea da, askoz be eguskibegiagoa au gure au baino. Eta ori, lainaberea dagoan izaten da ezagunago, Sarasolatik

arantza iguskie d'onantza lañaberea. Terrenoak se iten dauen e?

Emen, oniri, ausokoari entzunde ba, or Arrisuritan gaubetan parte txarrekoak edo nik estai(t)p(b)a, nortzuk e baie agartu in ite sirealaskoa da jentea bildurtute oten sala. Lapurre(k)p(b)e bai seguru, onan e bidaskien bat feriti edo etorri eskero ganadue saldute.

Oin, Arrisuritati Etzebarrire bide ona dao baie Etzebarrikoak a pasoa besterantza auki daudie beti, Uratzerantza. An Urasganen aukiten gaindun kamiñopetxuen lekutxu bet inde oñetakoak mudetako. Abarkak eroaten gaindusen aldean da sapatak eskuen mesara ta yoateko, da, gure antzean beste askok e kamiñotik urrin bisi eskero. Arrisuritan, an e, kamiñoari dotzela, serean, kontraterrenoan, sulo andi be(t)p(b)e badao. Gerra denporakoa dala esaten daudie, errefujioa, sein ariplanoan tiroak norbera yo.

Bide ona daoela esan dotzut esta, baie ori bide ori, seragaitio da, emen Etzebarri te Arrisurita bitartean, lengo kaltzada sarreti ur, kantarea on san, d'oin be badao baie geldi. D'or o arri suriskea atetan audien da kamiñoraño bideak arri suri orregas beragas inde auken oñe t'akarreorako bear isitaudien. Estai(t)p(b)a arri ori nora eroat audien. Emeko sarrak esat audien ba ori arri suri ori autz iteko eroat audiel a gero pintura surie iteko edo. Kantarea birriteko aldiz ibili audien martxan. Gero bertanbera itxi aurien baie aldikada baten kintxoa atera edo iripasiko aurien usabok, birriten martxan iminteko kantarori.

D'arrie atetako burriñasko

arantza eguzkia eta onantza lainaberea. Terrenoak zer egiten dauan e?

Emen, oneiri, auzokoari entzunda ba, or Arrizurietan gauetan parte txarrekoak edo nik ez dakit ba, nortzuk e baina agertu egin egiten zirealazkoa eta jentea bildurtuta egoten zala. Lapurrak be bai seguru, onan e bidazkiren bat feriatik edo etorri ezker o ganadua salduta.

Orain, Arrizurietatik Etzebarrira bide ona dago baina Etzebarrikoak a pasoa besterantza euki daudie beti, Uratserantza. An Urasganen eukiten gendun kaminopetxuan lekutxu bat eginda oinetakoak mudetako. Abarkak eroaten genduzan aldean eta zapatak eskuan mezara eta, joateko, eta, gure antzean beste askok e kaminotik urrun bizi ezker o. Arrizurietan, an e, kaminoari deutsal a, zerean, kontraterrenoan, zulo andi bat be badago. Gerra denporakoa dala esaten daudie, errefujioa, zein aeroplanoen tiroak norbera jo.

Bide ona dagoala esan deusut ezta, baina ori bide ori, zeragaitino da, emen Etzebarri eta Arrizuriet a bitartean, leengo kaltzada zaarretik ur, kanterea egon zan, eta orain be badago baina geldi. Eta or o arri zurizkea ater aetan eudien eta kaminoranoko bideak arri zuri orregaz beragaz eginda eukan oina eta akarreo-rako bear izaten eudien. Ez dakit ba arri ori nora eroaten eudien. Emeko zaarrak esaten eudien ba ori arri zuri ori auts egiteko eroaten eudiel a gero pintura zuria egiteko edo. Kantarea birritako aldiz ibili eudien martxan. Gero bertanbera itxi eudien baina aldikada baten kintxoa atera edo irabaziko eudien uga-zabok, birritan martxan iminteko kantara ori.

Eta arria aterateko burrinazko

bagoiak aukiesan, or ongoire oin be ostu espaitues in, da, barre ingosu, baie bagoion errudak engrasetako, besterik esean, barakarroak erabilitaudean, auri antzagas goatu sos baten eta gero errudatan imini. A be isingo san ba miresie e? Da ganera ai(k)p(b)arakarroak sikiturduen, len baño txarrago.

Oin i, bitu selan direan gausak e, Arrisuritako eslekuti kotxeak etortire Etzebarrire, kantarea estable baie arentzat ineko bide firmea ondo yatorku.

Da ganera, oin kotxeak argiekas datos d'estao atxineko konturik. Atxine, bildurre bildurren ganean, ba gaubes e badalakoan isin es be igual, baie kontau bai, d'asko o aumentau be bai.

Guk ostera, an Elexartzan, dana basoa, da goien Aibelabeko atxa, puf, an agartuten san argiek e errespetoa sartze oskun gero e! Oin bestala bisi gara emen Etzebarrin. Emeti be tiradtxue dauku errire baie an baño auso geao emen Ergoienen.

bagoiak eukiezan, or egongo dira orain be ostu ez badituez egin, eta, barre egingo dozu, baina bagoion errudak engrasetako, besterik ezean, barakarroak erabilten eudezan, euri antzagaz goratu zotz baten eta gero errudetan imini. A be izango zan ba miresia e? Eta ganera areik barakarroak sikitu orduan, leen baino txarrago.

Orain i, begitu zelan direan gauzak e, Arrizurietako ezlekutik kotxeak etorten dira Etzebarrira, kanterea ez dabil baina arentzat egineko bide firmea ondo datorkigu.

Eta ganera, orain kotxeak argiekaz datoz eta ez dago atxineko konturik. Antxina, bildurra bildurraren ganean, ba gauzez e badalakoan izan ez be igual, baina kontatu bai, eta askok o aumentatu be bai.

Guk ostera, an Elexartzan, dana basoa, eta goian Aibelabeko aitzia, puf, an agertuten zan argiak e errespetoa sartzen euskun gero e! Orain bestela bizi gara emen Etzebarrin. Emetik be tiradtxua daukagu errira baina an baino auzo geiago emen Ergoienen.

9.4. Laminak uxatzeko gatza bota surtera jausitako esnari

Lenao, lámiñari bildur andie isiten yakon eta eurak uxatuteko naiko sereginik aukiten gendun gero e. Olango erremedio bat auxe yatzun: Aiko, lenao, besuen, laratzuti eskegite agosten san esnea maskilluen en general. Da, ba, batesbe su andie onaskero, eperdie emon orduko plasta-plasta, esneak a ganas itoskun da surtera yausi txingerrak kea dariola iminite. Orduen, gure sarran usadio-

Leenago, lámínai bildur andia izaten jakon eta eurak uxatuteko naiko zereginik eukiten gendun gero e. Olango erremedio bat auxe jatzun: Aiko, leenago, beesuan, laratzutik eskegita agosten zan esnea maskeluan en general. Eta, ba, batezbe su andia egon ezkerro, eperdia emon orduko plasta-plasta, esneak a ganaz egiten euskun eta surtera jausi txingerrak kea dariola iminita. Orduan, gure zaarren usadioari eutsinda, ba, artu

ari autzinde, ba, artu atoaan esku barru bete gatz eta surtera yausiko esne ganera botaten gaindun sabal-sabal lamiñak uxatuteko, esnesaleak i sirean da. Ori in esik, tximinitia sartzean i sireala gaunken entzutea, da, badaespada, gaz garapatxu ori botaten gauntzen. Gaurko gasteak estau-de olangorik iten baie gu(k)p(b)ai, akordatzakoan lamiñan bat agartuen be.

11.6. Gauza bera era bitara ulertu

Au, Basoselain pasau sen. Gu, ba, Seberioakoak (g)ara baie gixonan bearragaitiño Basoselain bixi gaintzesan, an Bidibieta ganean. Etxetxu bet in gaindun bisimodu bikoa d'ais-ta biok bisi gaintzesan ainbet urtean.

Da, ba, an gure ondo antzean Seberioako beste famili bet egoan bisiten, Erramunda ta Pedro Martana. D'aragotxuen Ines da Tomas. Tomas Seberioako Albitzukoak baie Ines, Arteako Igertzakoa d'orrik i Sasolatik arantzakook auskerea apurtxu bet e diferentea daukie, seinde, doméka barik dómeka esaten daurie, sápatue barik sápatue d'olan.

Da, ba, irutzuok (g)aunkesan umeak d'olgau be emen gure etzinguruen itaudien, landea egoan da

D'intera baten Inesen semea gaxokarik ibili sen, anginakas da ba umea(k)p(b)e yakitun egosan anginakas daoela ta.

Da, arrasti beten setako atako juntau in gaintzesan Erramunda, Ines d'irurok an gure etxe ondoan. Umeo(k)p(b)e an gaunkesan erdi ostikopetan da ba badiñotzet Ineseri:

atoan esku barru bete gatz eta surtera jausiko esne ganera botaten gendun zabal-zabal laminak uxatuteko, esne zaleak ei ziran eta. Ori egin ezik, tximinitiatk sartzean ei zireala geunkan entzutea, eta, badaezpada, gatz garapatxu ori botaten geuntsan. Gaurko gazteak ez daude olangorik egiten baina guk bai, akordatzakoan laminan bat agertuan be.

Au, Basoselain pasatu zan. Gu, ba, Zeberioakoak gara baina gizonaren bearragaitino Basoselain bizi gintzazan, an Bidebieta(Basauri) ganean. Etxetxu bat egin gendun bizimodu bikoa eta aizta biok bizi gintzazan ainbat urtean.

Eta, ba, an gure ondo antzean Zeberioako beste familia bat egoan bisiten, Erraimunda eta Pedro Martarena. Eta aragotxuagoan Ines eta Tomas. Tomas Zeberioako Albitzukoak baina Ines, Arteako Igertzakoa eta orreik i Sarasolatik arantzakook euskerea apurtxu bat e diferentea daukie, zeinda, doméka barik dómeka esaten daudie, zapátua barik zápatua eta olan.

Eta, ba, irutzuok geunkazan umeak eta olgatu be emen gure etxe inguruan egiten eudien, landea egoan eta.

Eta intera baten Inesen semea gaxokarik ibili zan, anginakaz eta ba umeak be jakitun egozan anginakas dagoala eta.

Eta, arrasti baten zertako artako juntatu egin gintzazan Erraimunda, Ines eta irurok an gure etxe ondoan. Umeok be an geunkazan erdi ostikopetan eta ba badinotsat Ineseri:

- Ines, suon mutile angínakas daukasue esta?
- Bai, ánginekas dao, yakatzu, d’an dauket arturun beroa sedasko pañelu beten batute saman ia ba osatuten yatan eskolarik (g)aldu es iteko.

D’orretara, gure alaba txikerrak entzun in oskun komertasiñoa ta badiñoste ba se:

- Ama, suk angínakas daoela estostesu esan ala? Ser diño Inesek, ánginekas daoela?

Da, nik kontestau baño len non diñotzon Erramundak alborik ara gure alaba txikerrari:

- Dana dona bat neskato!

Klaro, umeak estaukie malesirik eta gure alabeak a pentzauen gaxo diferenteak sireala angínak eta ánginek. Oroskon be diferente iten da, esaun isiten da nor nongoa dan.

- Ines, suon mutila angínakaz daukazue ezta?

- Bai, ánginakaz dago, jakatzu, eta an daukat arto-urun beroa sedazko painulu baten batuta saman ia ba osatuten jatan eskolarik galdu ez egiteko.

Eta orretara, gure alaba txikerrak entzun egin euskun komertazinoa eta badinost ba ze:

- Ama, zuk angínakaz dagoela ez deustazu esan ala? Zer dino Inesek, ánginakaz dagoala?

Eta, nik kontestatu baino leen non dinotson Erraimundak alborik ara gure alaba txikerrari:

- Dana dona bat neskato!

Klaro, umeak ez daukie maleziarik eta gure alabeak a pentsatu euan gaxo diferenteak zirala angínak eta ánginak. Orozkon be diferente egiten da, ezagun izaten da nor nongoa dan.

11.7. Aho barrura begira frantsesa aditu ezinik eta ume-berbaikunea

Gure umeak aititususen eskero, beste baten e barre gure dana in gaindun onikas umeokas.

Ba, emeko famili bet orti beti etorri bet e ba Frantzien bearra daoela t’ara yoan san masduietan bear iten da ba gero modutxue in auenean bertan parau sen bisiten. Da ba, gure umean ideako alabea aukien de nosipinean Basoselaire etorten sirean auren familie ikusten d’egun betzu(k) pasetan.

Gurasoak erderas itaudien baie alabeak a frantzes be ondo itauen da gure umeakas olgetan oten sanean frantzesean be igual asten yakien da besteak aitu esinik ibilten sirean.

D’egun beten, ni(k) nauk esen-

Gure umeak aitatu dozuzan ezkeru, beste baten e barre gura dana egin gendun oneikaz umeokaz.

Ba, emeko familia bat ortik beetik etorri bat e ba Frantzian bearra dagoala eta ara joan zan maasduietan bear egiten eta ba gero modutxua egin euanean bertan paratu zan biziten. Eta ba, gure umeen ideako alabea eukien eta noizean beinean Basozelaira etorten zirean euren familia ikusten eta egun batzuk pasetan.

Gurasoak erderaz egiten eudien baina alabeak a frantzes be ondo egiten euan eta gure umeakaz olgetan egoten zanean frantzesean be igual asten jakien eta besteak aitu ezinik ibilten zirean.

tzun in nauntzien baie, emeko umeok asmau in nausen komertasiñoan d'anditxuenak esotzieren besteari:

– Ia, biger ori frantzikoa datorrenean begitu in beotzu agoan edo barruragoan ia ser daukon barruen olan berba iteko, ia aparatuen bat edo daukon.

D'efetibamente, allegau yakie-nean frantzes ori imini audien danan erdien d'esan otzen sarrentxuenak agoa sabaltako da danak agora begire enausen ba topau! D'orretara esan nauntzien:

– Se iten dosuen baño esta agora begire, orrek estauko aparataturik es agoan es idunean, ori estakisue ba Frantzien yayo ta bisí dana? Berari, beste ainbeste pasetan yako suon auskereagas, estotzue bape aituten d'erderas iten dosue agaiti beragas arkal aituteko.

Da, tire, umeok o sosegau sirean da es otzieren geao tabarrarik emon da olgetan segidu aurien komosinó. Baie, esan dotzutena, barre guredana in gaindun agoko edo iduneko aparatu ori dala t'estala. Akordau be iñoan danik oniri umeori e? Umeari txikiten berba selan iten yakien? Ba, umeberbaikunan, gu(k)p(b)eti in du olan gure ume txikerrakaz.

Eukites, umeak auren berbaikunea daukotzue, eta txikitekoa be polite jatzu, seinde, "txetxe" umeari, "txitxie" okeleari, "mama" ureri, "koko" txokolateari, "pupue" mine-ri, "porrot" uskerrari, "kos edo koskot" koskorrekoari, "txatxa" sagarrari, "lo-lo" lo iteari, "tas-tas" yote-ari, "apatxi" yarriteari, "taka-taka" oñes ibilteari, "mau-mau" yateari, "toto" txakurreri, "mixina" katueri,

Eta egun baten, nik neuk ez entzun egin neuntsien baina, emeko umeok asmatu egin neuazan komertazioan eta anditxuenak esan eutsien besteari:

– Ia, biar ori frantziakoa datorrenean begitu egin bear deutsagu aoan edo barruragoan ia zer daukan barruan olan berba egiteko, ia aparaturen bat edo daukan.

Eta efektibamente, allegatu jakie-nean frantses ori imini eudien danan erdian eta esan eutsan zaarrentxuenak aoa zabaltako eta danak aora begira ez neuazan ba topatu! Eta orretara esan neuntsien:

– Zer egiten dozuen baino ez da aora begira, orrek ez dauka aparataturik ez aoan ez idunean, ori ez dakizue ba Frantzian jαιο eta bizi dana? Berari, beste ainbeste pasetan jako suon eus-kerreagaz, ez deutsue bat be aituten eta erderaz egiten dozue agaitik beragaz alkar aituteko.

Eta, tira, umeok o sosegatu zirean eta ez eutsoen geiagio tabarrarik emon eta olgetan segidu eudien como si no. Baina, esan deutsudana, barre guredana egin gendun aoko edo iduneko aparatu ori dala eta ez dala. Akordatu be inon danik oneiri umeori e? Umeai txikitan berba zelan egiten jakien? Ba, umeberbaikunean, guk beti egin dogu olan gure ume txikerrakaz.

Eukitez, umeak euren berbaikunea deukatsue, eta txikitakoa be polita jatzu, zeinda, "txetxe" umeari, "txitxia" okelari, "mama" urari, "koko" txokolateari, "pupua" minari, "porrot" uzkerrari, "kos edo koskot" koskorrekoari, "txatxa" sagarrari, "lo-lo" lo egiteari, "tas-tas" jote-ari, "apatxi" jarriteari, "taka-taka" oinez ibilteari, "mau-mau" jateari, "toto" txaku-

“kurra” olloari, “papa” ogieri, “andi-andi” ibili edo paseeteari, “pa” mosueri, “popot” autoari, “arimea” odolari (odolak urten eskero, “arimeak urtengotzu”), “muuuu” baieri, “beeea” ardieri, “txio-txio” txiteari, “txantxurre” agin urten barrieri, “brun-brun” odaie(k)tx(y)oteari, “txine” diarueri, “fue” sueri edo “fu in” sueri, d’olangoak.

rrari, “ mixina” katuari, “kurra” oiloari, “papa” ogiari, “andi-andi” ibili edo paseateari, “pa” mosuari, “popot” autoari, “arimea” odolari (odolak urten ezker), “arimeak urtengo deutsu”), “muuuu” beieri, “beeea” ardiari, “txio-txio” txiteari, “txantxurra” agin urten barriari, “brun-brun” odeiak joteari, “txina” diaruari, “fua” suari edo “fu egin” suari, eta olan-goak.

12.3. Bidekurtzeetako kiratsa

Gosetu aititu otzut esta? Ba, or bai, or Gostupeko kurtzeroan beti on da kiretza. Beti entzun de ba lamiñena edo orrin parte txarrekoan kiretza sala da barruntau be iten gaindun, naite lamiñarik eta ikusi es.

Da, sera, es emen bakarrik e. Ni, bakisu, argine isin nas da ba asko ibili nes etzeginen andi orti emeti, da, an Undurran etzeginen ibili gineanean be barruntetan gaindun kiretza antxe, serean, Albitzuko kurtzeroan d’errespetoa emotoskun gero e aronakoan.

Iños jente eskolaueri be preguntatu otzu sek emo laien kiretzori te ba esatoskuen ba se, ori leku eso eta, serean, iguskie(k)tx(y)oten estauen lekuetan oten dala d’isilitike, se, esan dotzuten leku bietan estau yo be iten iguskiek eta ganera bietan dao errekatxarkoa.

Serari, sakristaueri daukotzet entzunde, sera, ba, ori kiretzori mosolloana isingo dalaskoa se mosolloak elaxetako sagrario ondoko kurtzulu edo ontziko origoa edaten daudela da gero ain korotzat orixe kiretzori daukiela. Baie, estai(t)p(b)a,

Gorozitu aitatu deutsut ezta? Ba, or bai, or Gorozitupeko kurtzeroan beti egon da kiratsa. Beti entzun da ba lamiñena edo orrein parte txarrekoen kiratsa zala eta barruntatu be egiten gendun, naita laminarik eta ikusi ez.

Eta, zera, ez emen bakarrik e. Ni, badakizu, argina izan naz eta ba asko ibili naz etxeginen andik ortik emetik, eta, an Undurran etxeginen ibili gineanean be barruntetan gendun kiratsa antxe, zerean, Albitzuko kurtzeroan eta errespetoa emoten euskun gero e aronakoan.

Inoz jente eskolaueri be preguntatu deutsagu zek emon leian kirats ori eta ba esaten euskuen ba ze, ori leku ezo eta, zerean, eguzkiak joten ez dauan lekuetan egoten dala eta izan leitike, ze, esan deutsudan leku bietan ez dau jo be egiten eguzkiak eta ganera bietan dago errekatxarkoa.

Zerari, sakristauari deukotsat entzunda, zera, ba, ori kirats ori mozoiloe-na izango dalazkoa ze mozoilloak eleizetako sagrario ondoko kurtzulu (kurtzel(l)u edo ontziko orioa edaten daudiela eta gero aien korotzat orixe kirats

Gosetu te Albitzu pareko Kurtzebarri, elexati urrintxu daos.

Perretxiko klasean ba(t)p(b)e isi litike se batzuk u kiretza langoa aukiten daude.

Dana dalakoa, baie, ume denporan ganeko bildurre pasetan gaindun kirezokas d'olango kontuekas. Oin i estotzu m'irarik iten olango kontueri da preguntau esik i kontau bes sein barre in edo lelotza(t)p(b)ota.

ori daukiela. Baina, ez dakit ba, Gorozitu eta Albitzu pareko Kurtzebarri, eleizatik urrintxu dagoz.

Perretxiko klaseren bat be izan leitike ze batzuk u kiratsa langoa eukiten daudie.

Dana dalakoa, baina, ume denporan ganeko bildurra pasetan gendun kiratsokaz eta olango kontuekaz. Orain i ez deutsagu m'irarik egiten olango kontueri eta preguntatu ezik i kontatu be ez zein barre egin edo lelotzat bota.

12.4. Zimentu-harripeko urregorria

Gaur u sementoagas iten dire etzeak e baie lenao arriegas iten gaindusen. Ni, ba esan dotzuten moduen argine isin nes d'ainbet etze da tejamana in dot Seberion d'aragoan be bai eskatu esketiño.

Da, ori, sera, urregorriena preguntaustesunes, ba, bai, egie da. Bueno, beti esta urregorrie isin e, urresurie be bai te batzuk u edosein diru be bai. Non iminte san? Ba, aiko, etzea iteko, lelengo simintuek atera bea yakos, d'ondo atera be, lurre sakondute, d'atxa yo arte bada ogeto.

Da, ba usedioa egoan ba simintuetako lelengo kantai-arrien aspian urregorriko moneda bat iminteko, seinde, amaseiko gorri bet edo aun erleko gorrie, edo duketa edo ba urresurisko ogerlekoa edo beste diru klasean bat. Setako estakit seguru baie imini ite san, usadioa, segun u propitario bakotxan modue.

Bein simintuek ondo ateraskero, ormak altzetan gaindusen, sabalak e, se arri bitarteak lupetzagas betetan

Gaur u zementoagaz egiten dira etxeak e baina leenago arriagaz egiten genduzan. Ni, ba esan deutsudan moduan argina izan naz eta ainbat etxe eta tejabana egin dot Zeberion eta aragoan be bai eskatu ezketino.

Eta, ori, zera, urregorriarena preguntatu deustazunez, ba, bai, egia da. Bueno, beti ez da urregorria izan e, urrezuria be bai eta batzuk u edozein diru be bai. Non iminten zan? Ba, aiko, etxea egiteko, leenengo zimentuak atera bear jakoz, eta ondo atera be, lurra sakonduta, eta aitzia jo arte bada obeto.

Eta, ba usadioa egoan ba zimentuetako leenengo kantai-arriaren azpian urregorriko moneda bat iminteko, zeinda, amaseiko gorri bat edo eun errealeko gorria edo duketa edo ba urrezurizko ogerlekoa edo beste diru klaseren bat. Zertarako ez dakit seguru baina imini egiten zan, usadioa, segun u propitario bakoitzaren modua.

Bein zimentuek ondo atera ezkerro, ormak altzetan genduzan, zabalak e, ze

gaindusen, da derrigor in bear saba-lak etzeari autziteko.

Guk arginok, etzean erresuma-raño altzetan gaindusen ormak eta gero arotzie etorte san. Arotzak a ageak eta solibak imintaudiesan, solibari gauzea, etzebarrureko da gero erresumati gallurrera kabrioak. Ostaien ola yosi te talletue bota. Bueno, ola dana aprobetxetan san, onak e soliba ganetan yosteko etze barruen d'orrik kostanera edo ertze-koak kabrio ta tella bitarterako. Isin be, tellepean olak e bitarte batzuk aukin arren bardin aguantetan dotzo telleari. Gastañeari te ola atetako serrariak oten sirean. Onik i Etza-soko Pablo ta be serrari onak e, egurresko aldamiñoa in da bata goiti da bestea beti olginen trontzeagas. Bearleku gogorra, batesbe goikoa-ntzat, inder andie in bear trontzea gorantza altzetako.

Normalean, gastañegurre isite san, asko aguantetako, orrek e, serak, piñuek estau baligo, atoan gausestan-duten da, etexureti usteldu, edo sitze(k)tx(y)an. Agaitio ba, tellatue ondo in bea da. Da lenao ba es egoa-na letxe oingo adelanturik, tellatuari etexure ganean arriek iminten yakos-an tellea sujetetako sein axeak eta afruntuek eroan txirikelea letxe.

Da simintuetan esese, orma barruen be gordetan san dirue, d'orretarako ormea ikeran, iños sartu be in dot usabak eskatute, olango yarro murku bet edo beste olango lurreko ontzi ago sabal bat orman barruen gero an dirue gordetako.

D'arrie nondi atetan gaindun? Ba, onik i propietario andiek e kanta-ratati ekartaudien baie beste batzuk u etze yausien bateti edo etzerrean

arri bitarteak lupetzagaz betetan gendu-zan, eta derrigor egin bear zabalak etxe-ari eutsiteko.

Guk arginok, etxearen erresumarai-no altzetan genduzan ormak eta gero arotzia etorten zan. Arotzak a ageak eta solibak iminten eudiezan, solibari gauzea, etxebarrurako eta gero erresumatik gai-lurrera kabrioak. Ostean oola josi eta tellatua bota. Bueno, oola dana aprobe-txetan zan, onak e soliba ganetan joste-ko etxe barruan eta orreik kostanera edo ertzeakoak kabrio eta tella bitartera-ko. Izan be, tellepean oolak e bitarte ba-tzuk eukin arren bardin aguantetan deutso telleari. Gaztañeari-eta oola ate-rateko zerrariak egoten zirean. Oneik i Etxazoko Pablo-eta be zerrari onak e, egurrezko andaminoa egin eta bata goi-tik eta bestea beetik oolginen trontzea-gaz. Bearleku gogorra, batezbe goikoa-rentzat, indar andia egin bear trontzea gorantza altzetako.

Normalean, gaztaña-egurra izaten zan, asko aguantetako, orrek e, zerak, pinuak ez dau balio, atoan gauzeztandu-ten da, itaxuratik usteldu, edo sitsak jan. Agaitio ba, tellatua ondo egin bear da. Eta leenago ba ez egoan letxe oraingo adelanturik, tellatuari itaxura ganean arriak iminten jakozan tellea sujetetako zein aizeak eta afruntuak eroan txirikelea letxe.

Eta zimentuetan ezeze, orma barruan be gordetan zan dirua, eta orre-tarako ormea egikeran, inoz sartu be egin dot ugazabak eskatuta, olango jarro murku bat edo beste olango lurrezko ontzi ao zabal bat orman barruan gero an dirua gordetako.

Eta arria nondik ateraetan gendun? Ba, oneik i propietario andiak e kantara-

bateti edo espabere errekatati. Es pentzau e, baie ardurea isiten san ori arriena e, se arri gustiek estaude baligo etzegintzarako, seinde orrik area-riek e denporeagas area iten diren da urteakas bakisu ser datorren, goia(k)p(b)era.

B'orrixek (g)ausok.

Argintzatic aparte, soñularie be isines, soñu txikerra yoten dot ondiño be, baie etzean. Lenao, Seberioke plasea atetan nauen subastan, domeketan erromerie iteko. Baiii, erromeri andie ite san Seberioke plasan da yantzan be ainbetek. Andraskoak es baie gison gauseak pagau in bear isitauen tike bat yantzan iteko. Da tike ori paparrean yosten otzien kobradoreak olango orras txiki betegas. Erromeri andiek iten gaindusen baie batzutan txarto pasetan gaindun, seragas, orregas e baltzeoagas, se abade batzuk u galaso itaudien baltzeoko yantzea, pekaturreko bidea sala ta edo....baia tire, onik Seberioke abadea(k)p(b)ano, orrik Seanikoak askos gogorrakoak sirean orretan. D'oin ba, Ametza itxi te Subibarrire yoan gaintzesan bisiten, ara be errentan, baie oin semeak txaleta in dau Isisin d'emen nao posik, ser gure t'axe.

tatik ekarten eudien baina beste batzuk u etxe jausiren batetik edo etxe-erreren batetik edo ezpabere erreketatik. Ez pentsatu e, baina ardurea izaten zan ori arriena e, ze arri guztiak ez daude balio etzegintzarako, zeinda orreik area-arriak e denporeagaz area egiten dira eta urteakaz badakizu zer datorren, goiak beera.

Ba orreixek gauzok.

Argintzatic aparte, soinularia be izan naz, soinu txikerra joten dot oraindino be, baina etxean. Leenago, Zeberioke plasea ateraetan neuan subastan, domeketan erromeria egiteko. Baiii, erromeria andia egiten zan Zeberioke plazan eta dantzan be ainbateg. Andrazkoak ez baina gison gauzeak pagatu egin bear izaten euan tike bat dantzan egiteko. Eta tike ori paparrean josten eutsien kobradoreak olango orratz txiki bategaz. Erromeria andiak egiten genduzan baina batzutan txarto pasetan gendun, zeragaz, orregaz e baltseoagaz, ze abade batzuk u galazo egiten eudien baltseoko dantzea, pekaturreko bidea zala eta edo....baina tira, oneik Zeberioke abadeak baino, orreik Zeanurikoak askoz gogorrakoak zirean orretan. Eta orain ba, Ametza itxi eta Zubibarrira joan gintzazan biziten, ara be errentan, baina orain semeak txaleta egin dau lhasin eta emen nago pozik, zer gura eta axe.

13.3. Gerra osteko gorrotoak

Gerrako kontuek? Ara, airtu es ogeto, baie eskatuen ganera, ba, kon-tau ingotzudes. Urrinago yoan barik i ni nauri pasau yatana gerrostean. Isenak esan ingotzudes baie gurago

Gerrako kontuak? Ara, airtu ez obeto, baina eskatuaren ganera, ba, kon-tatu egingo deutsudaz. Urrunago joan barik i niri neuri pasatu jatana gerra ostean. Izenak esan egingo deutsudaz

naunke iñon sabaldu es itea, batzuk ilde be badaos da.

Ba, aitu, *bískaitarrak*, txarto pasau gaindu gerrostean, bates be entregau sirean batzukes. Besto batzuk ostera esoskuen kontratienporik imini te lagun in gaintzen barriro gerran enfrentaute ibili arren, d'eskondu be in dires ba(t)p(b)añõ geao bata bestean semalabakas.

Da, ba nirea onantxik isin sen. Plasako tabernan gengosan txikito bat artzean da orrik i karlista erresako bidiru arrimau te gañetu yatasan da badiñostie:

- Ia ver, oin esaik “gor(a) auskadi”
- Setako esan bea yoat ori- kostestau nauntzien bildurkilik e-, oin eskaoxak a gerran d'ori pasaute yaok.
- Pasaute? Es orixe.

D'asi yatasan yoten ikubilkasuke t'ostikeka da ba an itxi nainduen soruen itxunde mogitako be gausenintzela, d'aurek eskapau in audien mandasainok alangook.

Da, gero, ba, lagundustien baie ni esin sutundu d'atzera yausten naintzen sorure odola dariola. Denporeakarrenean, ya ilun kanpoan, beste *bískaitar* batzuk lagundute etzerako ditea artu nauen. Sekule e(s)tx(y)at in ain luse plasati Subibarrire.

Lagunok, portalean itxi nainduen d'eskillarak katuke igun naindusen.

Etzekoak enterau sirean da yaubatu be in yatasan, baie, medikue abixetan be bildur, d'enplastuek eta imini ostiesan baie mine kendu isin bates be saietzetan. Selan kenduko yatan ba saies bidiru apurtu in ostiesan da. Da, tire, saietza(k)t(d)enporea bear isiten daudiela banenkien da ba

baina gurago neunke inon zabaldu ez egitea, batzuk ilda be badagoz eta. (Beraz izenak ez ditugu agertuko)

Ba, aitu, *bískaitarrak*, txarto pasatu gendun gerra ostean, batez be entregatu zirean batzukaz. Beste batzuk ostera ez euskuen kontratienporik imini eta lagun egin gintzazan barriro gerran enfrentatuta ibili arren, eta ezkondu be egin dira bat baino geiago bata bestearen seme-alabakaz.

Eta, ba nirea onantxik izan zan. Plazako tabernan gengoan txikito bat artzean eta orreik i karlista errezako bi edo iru arrimatu eta gainetu jatazan eta badiñostie:

- Ia a ver, orain esaik “gora euskadi”
- Zertarako esan bear joat ori- kontestatu neuntsien bildurkilik e-, orain ez gagozak a gerran eta ori pasatuta jagok.
- Pasatuta? Ez orixe.

Eta asi jatazan joten ikubilkazuka eta ostikoka eta ba an itxi ninduen zoruan itxunda mogitako be gauza ez nintzala, eta eurak eskapatu egin eudien mandazainok alangook.

Eta, gero, ba, lagundu eustien baina ni ezin zutundu eta atzera jausten nintzan zorura odola dariola. Denporeakarrenean, ya ilun kanpoan, beste *bískaitar* batzuk lagunduta etzerako ditea artu neuan. Sekula ez jat egin ain luze plazatik Zubibarrira.

Lagunok, portalean itxi ninduen eta eskilarak katuka igon nenduzan (neuazan).

Etzekoak enteratu zirean eta jaubatu be egin jatazan, baina, medikua abixetan be bildur, eta enplastuak eta imini eustiezan baina mina kendu ezin batez be saietsetan. Zelan kenduko jatan ba

ogeta bost egun in nausen barruti jenteari erraumea naunkela esanda sein egiegas enterau bates be besteok.

Osatute gero be luseroan ataketan osten gero e a(k) paliseak, onan en partikular denporearen kanbioan da.

Gero, ba, urteak aurrera in de gero, ba ako niri lepoa berotuko bat il in sen da ba, usedioa danes ba intierurre be yoan naintzen asarrea aldea batera itxite. Da, mesea akabau sanean, usedioa dauku ileri mesea atetako norbera be mesako isiteko, ta ba besto batzukes moduen ni nau be sakristinire yoan da mesea atera nauntzen atzekoari begitu be in barik.

Elaxatik urtekeran beste bískaitar lagun bet on yatan etxoten elesportalean da badiñoste ba se:

- I, orrek in oana inde, intierrure etortea be naiko estok ala? Mesea be aterotzek estok?
- Ba, bai, e(s)tx(y)oa(a)uki bakerik i barruen da ba porsiakaso, iltea atzena dok eta e(s)tx(y)oa(t)k(g)ure kontzientzie kargetarik. Ara, Jangoikoa(k)tx(y)akingo yok se in beragas.

D'axe in naindun d'egie yakin gure bosu, barruko bakea gausandie da gero, bisie ba(t)p(b)año estaukte. Se mantzinek estauko barruko bakerik e, beti dao armin d'esta bisi posik. Olangoari barruek estotzo bakean itxiten. Gorrotoa esta lagun ona!

saiets bi edo iru apurtu egin eustiezan eta. Eta, tira, saietsak denporea bear izaten daudiela banenkian eta ba ogeita bost egun egin neuazan barrutik jenteari erraumea neunkala esanda zein egiaz enteratu batez be besteok.

Osatuta gero be luzaroan ataketan eustan gero e ak palizeak, onan en partikular denporearen kanbioan eta.

Gero, ba, urteak aurrera egin eta gero, ba arako niri lepoa berotutako bat il egin zan eta ba, usadioa danes ba entierrura be joan nintzan aserrea aldea batera itxita. Eta, mezea akabatu zanean, usadioa daukagu ilari mezea aterateko norbera be mezako izateko, eta ba beste batzukaz moduan ni neu be sakristaniara joan eta mezea atera neuntsan atzekoari begiratu be egin barik.

Eleizatik urtekeran beste bískaitar lagun bat egon jatan etxodoten (itxaroten) eleizportalean eta badinost ba ze:

- I, orrek ein euana eginda, entierrura etortea be naiko ez dok ala? Mezea be atera deusak ez dok?
- Ba, bai, ez joat euki bakerik i barruan eta ba por si akaso, iltea atzena dok eta ez joat gura kontzientzia kargetarik. Ara, Jaungoikoak jakingo jok zer egin beragaz.

Eta axe egin nendun (neuan) eta egia jakin gura badozu, barruko bakea gauza andia da gero, bizia bat baino ez daukagu eta. Ze mantzinak ez dauka barruko bakerik e, beti dago armin eta ez da bizi pozik. Olangoari barruak ez deutso bakean itxiten. Gorrotoa ez da lagun ona!

15.4. Oiloa ostu ezin eta pagatu egin behar

Ori olloan kontue, barre ingosu e, baie sano polite da. Niri be Don Damianek kontauten, bueno, niri te beste geori se ementxe ibili gaintzesan Samartolomeko ermiteari arotzie iten. Da, konfesarario sar bat egoan d'arexeri be in nauntzesan erreparasiño batzuk, sitzek edo sedana(k)-tx(y)anda aukena barristetan.

Da, deskantzetan on gaintzesanean bateri olloagas pasau yakona kontauskun Don Damianek. Sano abade kanpetxanue san da konfesararioan pregunta gitxi itekoa, da beti aukitauen jentea beragas konfesetako.

Da, sera, ba, baten seguru, urlie, gosea be andie ta ba ser yan gitxi. Sera akordau i yakon, urli lekuteko ollategire yoan d'ulloa ostutea arrasti berandu beten.

Da, yoan be in i sen da ollategi ori begistau be bai, te, oño, an e ollategien bastarrear, labea daoen lekuen, serean, aboan ondoan alanbrea apur bet apurtute ikusi i auen. Ollোক ederrak i egosan e, mardo mardoak, ollaloka edo amaloka ba(t)p(b)e alosokoa arrautzak esartzen txitak atetako, eta ba an eragoien orean yan d'uredaten aboti. Aboa, yakingosu, arrieri oskea atetan yako d'ara sulora ure bota ollোক edateko.

Urungo arrastiluntzan, artu artagarau batzuk eta barriro yoan i sen, kukumixo parau, d'andixik alanbrasuloti artagarau betzu(k)p(b)-otausen ollategire barrure, d'atoan arrimau yakon alango ollo mardo bat artagaraue(k)tx(y)aten. Orduen, sartu eskue alanbrasuloti te, sast! buste-

Ori olloaren kontua, barre egingo dozu e, baina sano polita da. Niri be Don Damianek kontatu eustan, bueno, niri eta beste geiagori ze ementxe ibili gintzazan San Bartolomeko ermiteari arotzia egiten. Eta, konfesarario zaar bat egoan eta arexeri be egin neuntsazan erreparazino batzuk, sitsak edo zedanak janda eukana barriztetan.

Eta, deskantsetan egon gintzazanean bateri olloagaz pasatu jakona kontatu euskun Don Damianek. Sano abade kanpetxanua zan eta konfesararioan pregunta gitxi egitekoa, eta beti eukiten euan jendea beragas konfesetako.

Eta, zera, ba, baten seguru, urlia, gosea be andia eta ba zer jan gitxi. Zera akordatu ei jakon, urli lekutako ollategira joan eta olloa ostutea arrasti berandu baten.

Eta, joan be egin ei zan eta ollategi ori begiztatu be bai, eta, oño, an e ollategiaren bazterrean, labea dagoan lekuan, zerean, aboaren ondoan alanbrea apur bat apurtuta ikusi ei euan. Ollোক ederrak ei egozan e, mardo- mardoak, ollaloka edo amaloka bat be alozokoa arrautzak ezartzen txitak atetako, eta ba an eragoioen orean yan eta ura edaten abotik. Aboa, jakingo dozu, arriari oskea ateraten jako eta ara zulora ura bota ollোক edateko.

Urungo arrastiluntzean, artu artagarau batzuk eta barriro joan ei zan, kukumixo paratu eta andixik alanbrasulotik artagarau batzuk bota euazan ollategira barrura, eta atoaan arrimatu jakon alango ollo mardo bat artagarauak jaten. Orduan, sartu eskua alanbrasulotik eta, sast! buztaneko lumatetik goratu ei eu-

neko lumatati goatu i otzen olloari baie, ain egoan mardo, esin atera d'eskuetan lumak itxite ospa in i otzen ollo orrek.

Arpeleko bearrok in de gero, etzera yoan i sen agoan txue inde da ganera eskubitorra da beso-makillea urrutute alanbreagas.

Baie, gero ba, Paskoaskoas kunplitorduen, konfesetan yoan i sen da ba erriko abadeagana barik misiolari-riegana yoan i sen baie a(k)p(b)e pre-
gunte asko in i otzesan d'alangon baten, seguru:

- Ia, lapurretarik edo in dosu?
- Es ba jaune, gogoan daukadala es beintzet.
- Intentziñori(k)p(b)es?
- Bueno, intentziñoa bai, baie intentziñoa bakarrik e. Onantxe t'onantxe ollo bat ostuteko intzigue nauken baie isin isi nauen.
- Ba, bakisu, intentziñoa be pekatu deIntentziñoa pekatu? Da, se in beo(t)p(b)a orduen?
- Ba, pagu orde limosnea in elexarako
- Limosnea? Baie sainbet edo?
- Ba, ogorleko ba(t)p(b)ai gitxienes
- Baie ostu estot in ba ta?
- Bardin dotze

Da, seguru, es i auken beste erremediorik eta ogorlekoa boltzatic atetan daoela, esan i auen berekitan: "ontxe naurtuko yoat au misiolari seken au" eta non diñotzon:

- Bueno ba jaune, asolusiñorako derrigorra bada, beitzo ogorleko au da santaspaskuas.

Da, se in auen? Ba, a ogorlekoa misiolariari eskure emon bearrean, andik i andrak konfesetan diresan alboko errejillati opatu d'esan, seguru:

tsan olloari baina, ain egoan mardo, ezin atera eta eskuetan lumak itxita ospa egin ei eutsan ollo orrek.

Alperreko bearrok egin eta gero, etzera joan ei zan aoan txua eginda eta ganera eskubitorra eta beso-makilea urratuta alanbreagas.

Baina, gero ba, Pazkoazkoaz kunplitorduen, konfesetan joan ei zan eta ba erriko abadeagana barik misiolariagana joan ei zan baina ak be pregunta asko egin ei eutsazan eta alangoren baten, seguru:

- Ia, lapurretarik edo egin dozu?
- Ez ba jauna, gogoan daukadala ez beintzat.
- Intentzinorik be ez?
- Bueno, intentzinoa bai, baina intentzinoa bakarrik e. Onantxe eta onantxe ollo bat ostuteko intzigua neukan baina ezin izan neuan.
- Ba, badakizu, intentzinoa be pekatu daIntentzinoa pekatu? Eta, zer egin bear dot ba orduan?
- Ba, pagu orde limosnea egin eleizarako
- Limosnea? Baina zeinbat edo?
- Ba, ogerleko bat bai gitxienez
- Baina ostu ez dot egin ba eta?
- Bardin deutso

Eta, seguru, ez ei eukan beste erremediorik eta ogerlekoa boltsatic ateraten dagoala, esan ei euan berekitan: "oraintxe neurtuko joat au misiolari zeken au" eta non dinotzon:

- Bueno ba jauna, absolutzinorako derrigorra bada, beitzo ogerleko au eta santaspaskuas.

Eta, zer egin euan? Ba, a ogerlekoa misiolariari eskura emon bearrean, andik i andrak konfesetan diran alboko errejillati opatu eta esan, seguru:

- Beitzo, beitzo intentziñoaren pague, d'in bei berorrek (g)ure dauena.
- Baie, orti es gisona, andran errejillati gure ta be isin yoat artu, emoistek eskure emeti aurrerik ara.
- A? Isin dauela artu ogorlekoa? Ba, ni nau be olantxik ibili nes olloagas d'intentziñoagas lotu nes.

Polite kontue esta? Binke polite. Kontetodan bakotxean barreka imintot aurrekoa. Su? T'igual pasau ingo san au e?

- Beitso, beitzo intentziñoaren pagua, eta egin bei berorrek gura dauana.
- Baina, ortik ez gizona, andran errejillatik gura eta be ezin joat artu, emoistak eskura emetik aurrerik ara.A? Ezin dauela artu ogorlekoa? Ba, ni neu be olantxik ibili naz olloagas eta intentziñoagas lotu naz.

Polita kontua ezta? Bienke polita. Kontetan dodan bakoitzean barreka iminten dot aurrekoa. Zu? Eta igual pasatu egingo zan au e?

19.13. Saguzarra, ogigaztaia eta basakatua

Au bai dala kontu grasioa, je-je-je. Sagusarrak a, bakisu, gaubes ibiltan dires egaskada baragarrien d'egunes lo oten dires eskegite jeneralmentean.

D'egun beten, seguru, sagusarrran bat e yausi in i sen eskegit(e) egoan lekuti t'e(s)tx(y)ako gañetuten ogigastai bat eta esan:

- Gaur sikeran e(s)nok o parauko baraurik, txori baragarri onegas ingo yoat a gaurko armosue, au dok sugertea!
- Txori baragarrie esan dok? –kontestau i otzen sagusarrak– ni e(s)nok txorie gero, ni nau sague nok egoak auki arren, estotesak aginek ikusten ala?
- Bai barres! erresoia daukok auki be ta, bañoak orti(k) sear yaki bille.

Sagusar ori leku oneti librau sen, seguru. Baie andik (g)eroagotxure non agartuten yakon basakatu goseakil bet aurrerik ara ta:

- Aikomen ba ta, sagu mardo bat, au dok izitekoa, beste batzuetan denodu gustiegas ibilite be ixin

Au bai dala kontu grasioa, je-je-je. Sagusarrak a, badakizu, gaez ibiltan dira egazkada baragarrian eta egunez lo egoten dira eskegita jeneralmentean.

Eta egun baten, seguru, saguzarren bat e jausi egin ei zan eskegita egoan lekutik eta ez jako gainetuten ogigaztai bat eta esan:

- Gaur sikieran ez nok o paratuko baraurik, txori baragarri onegaz egingo joat a gaurko armozua, au dok suertea!
- Txori baragarria esan dok? –kontestatu ei eutsan sagusarrak– ni ez nok txoria gero, ni neu sagua nok egoak euki arren, ez deustazak aginak ikusten ala?
- Bai barriz! errazoa daukak euki be eta, banioak ortik zear jaki bila.

Saguzar ori leku onetik libratu zan, seguru Baina andik geroagotxura non agertuten jakon basakatu goseakil bat aurrerik ara eta:

- Aikomen ba eta, sagu mardo bat, au dok izatekoa, beste batzuetan denodu guztiagaz ibilita be ezin logratu eta

lograu te gaur barres e akordatzakoan etorri te berpetan yakie!

- Sagu mardoa esan dok? Ni nau e(s) nok sague gero? Ni nau txorie nok eta espas fietan beistetek egoetara, d'es ai atomau ni yaten gosuneagas atragantau be igoal ingo as da!

Basakatuek e sagusarran gedarrotza ikusikeran, ospa in i auen dri-nean ta sagusar orrek e estarien gorde auen bere burue birriteko aldis estukura(k) pasau te gero. Orixe pasau i yakon seguru! Surre ixitea ser yatzun e!

gaur barriz e, akordatzakoan etorri eta berbertan jakia!

- Sagu mardoa esan dok? Ni neu ez nok sagua gero? Ni neu txoria nok eta ez baaz fietan begitu eistak egoetara, eta ez adi atomatu ni jaten gosuneagaz atragantatu be igual egingo az eta!

Basakatuak e saguzarraren gedarrotsa ikusikeran, ospa egin ei euan dri-nean eta saguzar orrek e estalian gorde euan bere burua birritako aldis estukurak pasatu eta gero. Orixe pasatu ei jakon seguru! Zuurra izatea zer jatzun e!

19.14. Emendatu ezineko astoa

Seberion abadegai asko on dires d'alango bateri entzun nontzen au kontu au bakaziño batzutan konformidadea dala t'es dala, d'asko gustau yatan da sarri kontau ot eta sauri be kontau ingotzut u de karretilla dakit eta. Aitu:

“Ba baten, negue san ondiño, d'an i egoan asto faltzo nagieperdi bet korta bastarrean, seinakio, luse eretxite, bedar sikue d'agotza yaten misketute. Orretara, ie-ie gogait inde esan i auen berekitan:

- “Sikeran udabarrie etorriko balitzike, kukue da ganetiko txoriek entzun da bedar guri gurie yateko, lora usainegas naste. Selango alegrentzia artuko naunken baño es ta!

Tire ba, gaubek egune, egunek (g)aube, allegau sen udabarrie baie intera bateko a astoan poskerie kanbietan asi sen. Udabarriagas batera, bearrak gañetu sirean baserrien da, yakine, astoari es otzien bakean be itxiten. Bateko bedarretan, besteko

Zeberion abadegai asko egon dira eta alango bateri entzun neuntsan au kontu au bakazino batzuetan konformidadea dala eta ez dala, eta asko gustatu jatan eta sarri kontatu dot eta zeuri be kontatu egingo deusut u de karretilla dakit eta. Aitu:

“Ba baten, negua zan oraindino, eta an ei egoan asto faltso nagieperdi bat korta bazterrean, zeinakio, luze eritzita, bedar sikua eta agotza jaten mizkatuta. Orretara, ia-ia gogait eginda esan ei euan berekitan:

- “Sikeran udaberria etorriko balitzake, kukua eta gainetiko txoriak entzun eta bedar guri guria jateko, lore usainagaz naaste. Zelango alegrentzia artuko neunken baino ez da!

Tira ba, gauak eguna egunak gaua, allegatu zan udaberria baina intera bateko a astoaren pozkeria kanbietan asi zan. Udaberriagaz batera, bearrak gainetu ziran baserrian eta, jakina, astoari ez eutsoen baketan be itxiten. Bateko beda-

satsetan, aragoko soloyorran, astoan bearlekue lastu in sen da tristetu.

Gogaitu in sen udabarriegas yana baño bearra andiagoa in yakolako d'arean ogeto bisiko salakoan, badiño berekitan:

– “Udabarrie atoan yoango ballata d'udea etorri, askos ogeto bisiko naintzike ainbeste astarrio in barik”.

Udabarri ori be yoan san da San Juanak allegau sireanean, postu in sen gure astoa eta txakur-amesak iten asi sen.

Baie, udako bero beroan, bedar-sikite, gari-yote, akarreo da ganetikoak agartu yakosan d'ak astoak isin auen geago soportau d'arrantzaka asi sen baie arpelik, seinbet eta arrantza geago bear geago eginasoten otzien, seguru.

Bearran bearragas desespe-
raut'egoan a astoa. Gaubiluntze baten ixerdie(k)p(b)eres sikitu, mandauliek eta espadurdinek uxatutea lograu auenean, bere burueri bueltaka asi sen da badiñotzo:

– Udagoiena etorriko ballata freskur(a) apur be(t)k(g)eago artu te bear gitxiago iteko! Onan bixiterik estao, ainbeste bear in da ondo inen pague ate ostaien palue!

Alangon baten allegau yakon udagoiena be asto emendatu isin orreri da tire ba, txarka be, udan baino ogeto eragoion. Baie, denpora onak txarra dakerren moduen, gure astoari beste bear gogor batzuk agartu yakosan d'urrinago: idebateak, egurgintzak eta iketz-egosteak. Ai ene! akabue astoantzat. Ogeto bisi gure da geroago ta txarrago. Seinbet akarreo astun, seinbat bidesior, seinbe(t)p(b)arda ta makillekasu, bisi isin

rretan, besteko satsetan, aragoko solojorran, astoaren bearlekua lastu egin zan eta tristetu.

Gogaitu egin zan udebarriagaz jana baino bearra andiagoa egin jakolako eta arean obeto biziko zalakoan, badino berekitan:

– “Udabarria atoan joango baliat eta udea etorri, askoz obeto biziko nintzateke ainbeste aztarrio egin barik”.

Udebarri ori be joan zan eta San Juanak allegatu ziranean, poztu egin zan gure astoa eta txakur-amesak egiten asi zan.

Baina, udako bero beroan, bedar-sikatze, gari-jote, akarreo eta gainetikoak agertu jakozan eta ak astoak ezin euan geiago soportatu eta arrantzaka asi zan baina alperrik, zeinbat eta arrantza geiago bear geiago eginazoten eutsoen, seguru.

Bearren bearragaz desesperatuta egoan a astoa. Gaubiluntze baten izerdiak berez sikatu, mandauliak eta ezpadurdinak uxatutea logratu euanean, bere buruari bueltaka asi zan eta badiñotzo:

– Udagoiena etorriko baliat freskura apur bat geiago artu eta bear gitxiago egiteko! Onan biziterik ez dago, ainbeste bear egin eta ondo eginaren pagua ate ostean palua!

Alangoren baten allegatu jakon udagoiena be asto emendatu ezin orreri eta tira ba, txarka be, udan baino obeto eragoion. Baina, denpora onak txarra dakerren moduan, gure astoari beste bear gogor batzuk agertu jakozan eta urrunago: ida-ebagiteak, egurgintzak eta iketz-egosteak. Ai ene! akabua astoarentzat. Obeto bizi gura eta geroago eta txarrago. Zeinbat akarreo astun, zeinbat bidezidor, zeinbat barda eta makilakazu,

ausen astoa(k)p(b)era(k)p(b)año es-taki.

Isin auen geago da biximodu latz orretan negueri geike asi sen eza eskuen aukela yakines da badiño ba se:

– “Ator negue ator. Bururik estaukanak anak erabili bear! Neguen emendatu esinik otearren kanbio utzean ibili nok d’ inon bes neguen letxe. E(s)tx(y)atak etorriko barriro negue!

Etorri yakon negue d’orduxean sosegau sen gure astoa da posi(k)p(b)año be posago lotu sen kortatxi ondoko okoluen epel epeletan bedarsikue d’agotza yaten inguruko elie letxe, konformitadean.”

Gustau yatzu? ba niri askarrie d’orrexegaitiño kontetan dotziet askotan etzekoari sein kanpokoari, konformitadea(k)t(d)anontza(t)p(b)a ligo dau ta. Esta baietz?

bizi izan euazan astoak berak baino ez daki.

Ezin euan geiago eta bizimodu latz orretan neguari deika asi zan eza eskuan eukala jakinaz eta badino ba ze:

– “Ator negua ator. Bururik ez daukanak anak erabili bear! Neguan emendatu ezinik egotearren kanbio utsean ibili nok eta inon be ez neguan letxe. Ez jatak etorriko barriro negua!

Etorri jakon negua eta orduxean sosegatu zan gure astoa eta pozik baino be pozago lotu zan kortatxi ondoko okeluan epel epeletan bedarsikua eta agotza jaten inguruko elia letxe, konformitatan.”

Gustatu jatzu? ba niri azkarria eta orrexegaitino kontetan deitsiet askotan etxekoei zein kanpokoari, konformitateak danontzat balio dau eta. Ezta baietz?

19.15. Pepetxin astoak mutilduten

Emen, gure errien, Pepetxin, baragarri antza bai(e) entzute andiko gizona san D’ Arkulandako Gerrakoan bisi sen, berak sarri esaten auen les, “*kon deretxo a kozina y alkoba*”. Ofizio askoko gizona yazun baie urtea(k)tx(y)oaan urteak etorri, asto eskiladore les in sen esaun, bearbada besterik on b(e) es egoalako errien.

Bilboko portuen karga-deskarga bearretan ebilela, antza, kinkalleruen bategandik lortu auen seguru astoak mutilduteko aginadura bikotxeko makinea d’arraskero erririk erri ibilte san bere bixikleta ta kornetea artute afileadoreak auren txilibituagas moduen.

Emen, gure errian, Pepetxin, baragarri antza baina entzute andiko gizona zan eta Arkulandako Gerrakoan bizi zan, berak sarri esaten euan lez, “*kon deretxo a kozina y alkoba*”. Ofizio askoko gizona jatzun baina urteak joan urteak etorri, asto eskiladore lez egin zan ezagun, bearbada besterik egon be ez egoalako errian.

Bilboko portuan karga-deskarga bearretan ebilela, antza, kinkalleruren bategandik lortu euan seguru astoak mutilduteko aginadura bikoitzeko makinea eta arrezkero erririk erri ibiltan zan bere bizikleta eta kornetea artuta afileadoreak euren txilibituagaz moduan.

Era askotara mutilduten ausen astoak, baserritar bakoitzaren gusture. Exijenteanak a bendejerak, martxanderak d'olangoak isiten ausen, yakine, orriri astoak ondo atondute d'itxura onean eroatea gustetan yakielako, jenteak ser esango be!

Apainduteko esese, astoak gaixotuten sireanean be Pepetxineri geituten otzien beteinario bearrak iteko da beti ideetan auen erremedioan bat, bateko San Juan goxeko iñontzean batuko bedarran enplastuen bat, beste teko santigitue edo best(e) edosein gause. Artisteia yatzun Pepetxin olango trebituetan.

Baten e, gei baragarri bet artu i auen. Beitisu: urli egunetan Kalleko (Ugaoko) trenan estasiñora yoateko dosenerdi bet asto baltz mutilduten. Artu bixikletea d'atoan plantau sen seguru Pepetxin Kalleko estasiñoan d'abemariak aurretxorako asto danak eukesan seguru mutil-mutil inde.

Mutildu-akabau auenean, ene! selaiko asto-luma(k)p(b)altzak eta astoak a beste kolore batekoak, olan e urdin-nabarrak. Ai ba dies, olango letxerik? Eta ba orretara badiñotzo Pepetxinek astoon usabari:

– Se asto erresa dosa(k)p(b)a onik astook?

– Ba, betikoak, -usabak. Ser ba?

– Betikoak? Ulle baltza, barruti(k)-p(b)e baltza isingo dok estok? Ser letxe pasau yakian baño estok asto-ori?

– Ara, Pepetxin, sosegau ai. Onik estosak asto baltzak, baltzitu(k)-p(b)ño. Seberioke Upo menditi ikes txondorretako ondakinen iduri t'autzek ekarten yoadas asto-okas, gero Bilbora trenes eroan d'an saltzeako. Setako? Ba, lexiek

Era askotara mutilduten euazan astoak, baserritar bakoitzaren gustora. Exijenteanak a bendejerak, martxanderak eta olangoak izaten euazan, jakina, orreiri astoak ondo atonduta eta itxura onean eroatea guztetan jakielako, jendeak zer esango be!

Apainduteko ezeze, astoak gaixotuten ziranean be Pepetxineri deituten eutsoen beteinario bearrak egiteko eta beti ideetan euan erremedioan bat, bateko San Juan goizeko inontzean batuko bedarren enplasturen bat, beste teko zaintiratu edo beste edozein gauza. Artisteia jatzun Pepetxin olango trebituetan.

Baten e, dei baragarri bat artu ei euan. Begitizu: urli egunetan Kalleko (Ugaoko) trenaren estazinora joateko dozenerdi bat asto baltz mutilduten. Artu bizikletea eta atoan plantatu zan seguru Pepetxin Kalleko estazinoan eta abemariak aurretxorako asto danak eukazan seguru mutil-mutil eginda.

Mutildu-akabatu euanean, ene! zelaiko asto-lumak baltzak eta astoak a beste kolore batekoak, olan e urdin-nabarrak. Ai ba diez, olango letxerik? Eta ba orretara badiñotso Pepetxinek astoon ugazabari:

– Zer asto erraza dozak ba oneik asto-
ok?

– Ba, betikoak,-ugazabak. Zer ba?

– Betikoak? Ule baltza, barrutik be baltza izango dok ez dok? Zer letxe pasatu jakian baino ez dok astooi?

– Ara, Pepetxin, sosegatu adi. Oneik ez dozak asto baltzak, baltzituak baino. Zeberioke Upo menditik ikatz txondorretako ondakinen iduri eta autsak ekarten joadaz astookaz, gero Bilbora trenez eroan eta an saltzeako. Zerta-

edo erropa-garbikusiek iteko, d'orrexegaitiño, autzon akerrean baltzitu in yatasak asto lumatzuok da mutildu eskero santo erremedio, txarka be garbiago.

- Bueno, batera dala sein bestera dala, astook mutilduten iruntzi dodan autzegaiti te ganetiko domistikuekatik seosertxu geago kobrau beako at.
- Sainbet lauko geago eskatuten do(k)p(b)a astoko?
- Ba, aiko, lengos ganera, astoko erreal bateko obariegas konforme ñaok.
- Bale, Pepetxin, inde yaok, autzos diruok eta goaxan orra Karetxen tabernara kopautxo bat iten kuartillu ardago bategas, olan e samea t'ametxorrie be librau ingo dosak. Ala, goaxan!

Orixe pasau i yakon Pepetxineri akarreoko astookas.

rako? Ba, lexiak edo erropa-garbikuziak egiteko, eta orrexegaitino, autson akerrean baltzitu egin jatazak asto lumatzuok eta mutildu ezkerro santo erremedio, txarka be garbiago.

- Bueno, batera dala zein bestera dala, astook mutilduten iruntsi dodan autsegaitik eta ganetiko doministikuekatik zeozertxu geiago kobratu bearko deuat.
- Zeinbat lauko geiago eskatuten dok ba astoko?
- Ba, aiko, leengoz ganera, astoko erreal bateko obariagaz konforme niagok.
- Bale, Pepetxin, eginda jagok, eutsoz diruok eta goazak orra Karetxen tabernara kopautxo bat egiten koartillu ardao bategaz, olan e samea eta ametsorria be libratu egingo dozak. Ala, goazan!

Orixe pasatu ei jakon Pepetxineri akarreoko astookaz.

19.16. Pepetxinen makailoa

Len esan dotzut u Pepetxin Bilboko portuen ibili sala karga-deskargan, d'an pasau yakon fetxori baragarri bet kontaukotzut da barre ingosu ikusikosu.

Gabon aurretuxe san d'egun orretan, beste genero batzun artean, makallagoa deskargetan ebisen denodu gustiegas. Pepetxin, selebrea san isin be, da bereak erabilen enkargaduen ixilean makallago bat artu te gabonkari les etzera ekarteko. Andi(k)p(b)uelta orti(k)p(b)uelta, lograu auen makallago eder bat ostu te gordetea okuluen baten. Iluntzean, etzerantzean, bultu gitxiago barrun-

Leen esan deutzut u Pepetxin Bilboko portuan ibili zala karga-deskargan, eta an pasatu jakon fetxoria baragarri bat kontaktuko deutzut eta barre egingo dozu ikusiko dozu.

Gabon aurretuxa zan eta egun orretan, beste genero batzuen artean, makailoa deskargetan ebizan denodu guztiagaz. Pepetxin, zelebrea zan izan be, eta bereak erabilen enkargaduren isilean makailoa bat artu eta gabonkari lez etxera ekarteko. Andik buelta ortik buelta, logratu euan makailoa eder bat ostu eta gordetea okuluren baten. Iluntzean, etxerantzean, bulto gitxiago barrunteta-

tetako edo, e(s)tx(y)akon gogoratu besterik makallago ori yakepean sartzea baño. Estukurean estukureas, bera be etzan konturetu kokotetik (g)ora agirien aukela makallago bustena. Eta ba klaro, enkargauen aurreti pasau sanean altoa bota otzen d'esan:

- I, ser darok or ixilean, Pepetxin?
- Nik esebes, aitu espabere eskueta-ko morralera, utz utzik.
- Es, es, zakutoan es, ser sartu ok or yakepean?
- Esebes ba!
- Selango esebes, kokoteti buruko galbar okerreraño makallago bustena agirien daukok eta!
- Eutso makallago au, ori goiti beiti isingo nok eta.

D'orretara, Pepetxinek antxe itxi bear isin auen a makallago ederra lotzature da burue makur-makur inde.

Baia trastoa ta baragarrie basan seosegaitik isingo san d'andik egun betzuetara, beste makallago eder bateri bustena ebagi otzen d'etzerantzean kokotean imini, beren beregi, enkargauek ondo ikusteko moduen. Enkargauek barriro botozen altoa ta badiñotzo:

- Barriro be makallago lapurren?
- Bai, d'oraingoan andiagoa ostu yoat
- Ba, erantzi(k)tx(y)akea d'itxi emen makallago ori
- Nik ez, auk artu gure bok.

Enkargau orrek (g)oatu Pepetxinen kokoteko makallago orreri busteneti te oño! bustena bakarrik eskuen. Tranpea in otzen Pepetxinek d'enkargaue bera itxi lotzature beste gustien aurrean. Orixe in i otzen, seguru.

ko edo, ez jakon gogoratu besterik makailao ori jakepean sartzea baino. Estukuraren estukuraz, bera be ez zan konturatu kokotetik gora agirian eukala makailao buztana. Eta ba klaro, enkargatuaren aurretik pasatu zanean altoa bota eutsan eta esan:

- I, zer daroak or isilean, Pepetxin?
- Nik ezer be ez, aitu ezpabere eskueta-ko morralera, uts utsik.
- Ez, ez, zakutoan ez, zer sartu dok or jakepean?
- Ezer be ez ba!
- Zelango ezer be ez, kokotetik buruko galbar okerreraño makailao buztana agirian daukak eta!
- Eutso makailao au, ori goiti beiti izango nok eta.

Eta orretara, Pepetxinek antxe itxi bear izan euan a makailao ederra lotsatuta eta burua makur-makur eginda.

Baina trastoa eta baragarria bazan zeozergaitik izango zan eta andik egun batzuetara, beste makailao eder bateri buztana ebagi eutsan eta etxerantzean kokotean imini, beren beregi, enkargatuak ondo ikusteko moduan. Enkargatuak barriro bota eutsan altoa eta badiñotso:

- Barriro be makailao lapurren?
- Bai, eta oraingoan andiagoa ostu joat.
- Ba, erantzi eik jakea eta itxi emen makailao ori
- Nik ez, euk artu gura badok.

Enkargatu orrek oratu Pepetxinen kokoteko makailao orreri buztanetik eta oño! buztana bakarrik eskuan. Tranpea egin eutsan Pepetxinek eta enkargatua bera itxi lotsatuta beste gustien aurrean. Orixe egin ei eutsan, seguru.

19.17. “Pikatea” edo oiloak hortzak

Lenao, gosea be andie ta ba eskeko ta jitanuek erreskan ikusten gaindusen bateti bestera. Gaube iteko be auren lekuek aukiten aude-san. Or Isisi parean “Jitanuen Lekue” egon dao, angoxe sinprespean gaube itaudielako. Legea aukien seguru gaube bi leku baten in es iteko. Da ba egun beten, olango karrodun jitanu betzuk emen elbarrenen ollo bat ostu otzien baten bateri sista tertzioan d’atoan gobernaudien ollo ori iñok ukusi estause-lakoan. Baie, casualidades, Pepetxin sugertau in sen bere kortako leioti begire d’ikusi in i auen a fetxorie, bisi be kamiñoari dotzela bixi sen da, bakisu, Gerrako etzea kamiño kontra-kontran dao, d’andixik ikusi, seguru. Pepetxinek es auken bakerik axe olloa jitanueri kendu arte. Ondo ekien jitanuek gaube non itaudien da bakisu se in auen? B’aiko: Etxeko katar bateri atxurkasu bet emon, tragau d’isil isilik arrimau jitanuek olloa egosten aukin audien lapikora da ba atera lapikoti a olloa da katarra sartu lapikoan d’ospa in iñor konturatu b’in barik. Alangon baten jitanuek esan i otzen txikietariko bateri lapikoari yaubetuteko sein lar irikin d’ur faltan olloa gauzestandu edo malograu. Jitanilla ori badoa seguru lapikora d’ango barruko gausa ilune ikusikeran badiñotzo amari sispuruke, erderas klaro:

- *Mama, la pikatea tiene dientes?*
- *No ija no.*
- *Pues esta pikatea sí y muchos.*

Da, klaro, lapikora arrimau sireanean, efeti bamente, pikateak aginek edo ortzak aukesan, katarra san isin

Leenago, gosea be andia eta ba eskeko eta jitanuak erreskan ikusten genduzan batetik bestera. Gaua egiteko be euren lekuak eukiten eudezan. Or Isasi parean “Jitanuen Lekue” egon dago, angoxe ziprespean gaua egiten eudiela-ko. Legea eukien seguru gau bi leku baten egin ez egiteko. Eta ba egun baten, olango karrodun jitanu batzuk emen Elbarrenen ollo bat ostu eutsoen baten bateri siesta tertzioan eta atoan gobernatu eudien ollo ori inok ikusi ez dauzakoan. Baina, casualitatez, Pepetxin sugertatu egin zan bere kortako leiotik begira eta ikusi egin ei euan a fetxoria, bizi be kaminoari deusala bizi zan eta, badakizu, Gerrako etxea kamino kontra-kontran dago, eta andixik ikusi, seguru. Pepetxinek ez eukan bakerik axe olloa jitanuei kendu arte. Ondo ekian jitanuek gaua non egiten eudien eta badakizu zer egin euan? Ba aiko: Etxeko katar bateri atxurkazu bat emon, tragatu eta isil isilik arrimatu jitanuak olloa egosten eukin eudien lapikora eta ba atera lapikotik a olloa eta katarra sartu lapikoan eta ospa egin inor konturatu be egin barik. Alangoren baten jitanuek esan ei eutsan txikietariko bateri lapikoari yaubetuteko zein lar irakin eta ur faltan olloa gauzestandu edo malogratu. Jitanilla ori badoa seguru lapikora eta ango barruko gauza iluna ikusikeran badiñotso amari zizpuru-ka, erderaz klaro:

- *Mama, la pikatea tiene dientes?*
- *No hija no.*
- *Pues esta pikatea sí y muchos.*

Eta, klaro, lapikora arrimatu zireanean, efeti bamente, pikateak aginak edo ortzak eukazan, katarra zan izan be eta.

be ta. Alantxik in i otzien kanbioa Pepetxinek eta berak afaldu ollo ego-siegas usabak es audien gure aurentzako ta, antojuegaiti edo. Beitu, oraingoan drogeak argi urten otzien lapurreri d' estakigu ba katar ori yan audien ala es, igoal bai, no(k)tx-(y)akin?

Alantxik egin ei eutsien kanbioa Pepetxinek eta berak afaldu ollo egosiaz ugazabak ez eudien gura eurentzako eta, antojuegaitik edo. Begitu, oraingoan drogeak argi urten eutsen lapurrei eta ez dakigu ba katar ori jan eudien ala ez, igual bai, nork jakin?

19.18. Zeberioگانeko Amabirjinari promesak galernatik bizirik urteteagaitik

Au kontu au, naure osaba Juaneri eta batesbe naure amari entzunde daukotzet eta sarriten entzunde ganera. Gure ama-ta, ona Seberioگانepeko Uribarrire etortzen sian, mantenitalde, euren familikoakana, bai, Áldekoren errentoreak sirean da ba laguntan etorte sirean artayorra denporan da gariyote denporan d'orritan. D'orti auken gure amak entzunda uin kontaukotzuten kontu edo isturi au, seguramente pasau ingo san da, se ondiño be errastue(k)t(d)aos Seberioگانeko Amabirjinean elexa ederrean.

Auxe kontetosten gure amak.

Atxine be atxine, mille ta sarpiraun de pikuen esatauen, an e, Bilbotik arantzako itzesoa, itzesoa txarra egon eta galernea agartu yakien seguru peskeru batzuri. Itzesoa asarre eta dana ilun, galduta ebisen seguru peskadoreok euren bisie galtzeako gitxien faltan.

Alangon baten, seruko iluntasunen erdian, argi bet ikusten i audien, argi aparteko bat, iños ikusi bakoa. Orduen barkuko patrioiak, artu sasantea ta kalkuloak iten asi sen barkue yantzan ibili arren, olatuek iruntzi bearrean an itzesoa andien.

Au kontu au, neure osaba Juaneri eta batezbe neure amari entzunda deukotsat eta sarritan entzunda ganera. Gure ama-eta, ona Zeberioگانepeko Uribarrira etortzen ziran, mantenitalde, euren familikoakana, bai, Áldekoren errentoreak ziran eta ba laguntan etortzen ziran artajorra denporan eta gariyote denporan eta orreitan. Eta ortik eukan gure amak entzunda orain kontatuko deusudan kontu edo istoria au, seguramente pasatu egingo zan eta, ze oraindino be errastuak dagoz Zeberioگانeko Amabirjinearen eleiza ederrean.

Auxe kontetan eustan gure amak.

Antxina be antxina, mila eta sarpi-reun eta pikuan esaten euan, an e, Bilbotik arantzako itsasoan, itsaso txarra egon eta galernea agertu jakien seguru peskeru batzuri. Itsasoa aserre eta dana ilun, galduta ebilzan seguru peskadoreok euren bizia galtzeako gitxiren faltan.

Alangoren baten, zeruko iluntasunaren erdian, argi bat ikusten ei eudien, argi aparteko bat, inoiz ikusi bakoa. Orduan barkuko patrioiak, artu sextantea eta kalkuloak egiten asi zan barkua dantzan ibili arren, olatuak iruntsi bearrean an itsaso andian. Ibili eta ibili, sextante orreri eskerrak, aren argiaren

Ibili te ibili, sestante orreri eskerrak, aren argien dirixiñoan, lograuden Bilboko porture allegetea eta bisie salbetea.

Andik (g)eroagora, sustosartua kendu te gero, patrioiak sestanteagas ineko kalkuloatati, a argie agartu san lekue topetan yoan sirean peskadoreok eta kalkuloak esatotzien lekure allegau sireanean, ene! justo-justo SeberioGANeko Amabirjinean elexa gane-ganea indiketotzien.

Ikereagas on arren, postu in sirean eta milagrotzat artuden a argi apartekoa agartutea galernako seru ilunean.

Orretara, arkal artute peskado-reok, iru promesa in otziesan SeberioGANeko Amabirjineari euren bisie salbeteagaiti. Bai, iru urterako iru promesa.

Lelengo urtean, urregorris bordauko mantu bet erregalautzien SeberioGANeko Amabirjineari. Bigarren urtean, urregorrisko medalloi eder bat SeberioGANeko Amabirjinean mantu ganean samati eskegite iminteko. D'irugarren urtean, iru barkutxu, ondo inde d'ondo pintaute SeberioGANeko Amabirjinean elexan eskegite iminteko.

D'alantxik in i auden, ori kontetokun amak. Gaur egun e, estakigu mantu ta medalloian barririk, urte asko pasau dire ta, baie, barkutxu pare bat ondiño be or dao, apur bet e deslai, autzes yosite, baie or dao, SeberioGANeko elexean okolu beten. Nau(k)t(d)aukok ikusite, batenbategu kendu espadau in.

Amabirjinean erregaluak esese, beste gausa geao be desaparezidu de SeberioGANeko elexati. Urrinago yoan barik, ako a SeberioGANeko

direkzinoan, logratu eudien Bilboko portura allegetea eta bizia salbetea.

Andik geroagora, sustosartua kendu eta gero, patrioiak sextanteagas egineko kalkuloatati, a argia agertu zan lekua topetan joan ziran peskadoreok eta kalkuloak esaten eutsien lekura allegatu ziranean, ene! justo-justo ZeberioGANeko Amabirjinearen eleiza gane-ganea indiketetan eutsien.

Ikereagas egon arren, poztu egin zirean eta milagrotzat artu eudien a argi apartekoa agertutea galernako zeru ilunean.

Orretara, arkal artuta peskadoreok, iru promesa egin eutsiezan ZeberioGANeko Amabirjineari euren bizia salbeteagaitik. Bai, iru urterako iru promesa.

Leenengo urtean, urregoriz bordatuko mantu bat erregalatu eutsoen ZeberioGANeko Amabirjineari. Bigarren urtean, urregorizko medalloi eder bat ZeberioGANeko Amabirjinearen mantu ganean samatik eskegita iminteko. Eta irugarren urtean, iru barkutxu, ondo eginda eta ondo pintatuta ZeberioGANeko Amabirjinearen eleizan eskegita iminteko.

Eta alantxik egin ei eudien, ori kontetan euskun amak. Gaur egun e, ez dakigu mantu eta medalloiaen barririk, urte asko pasatu dira eta, baina, barkutxu pare bat oraindino be or dago, apur bat e deslai, autsez josita, baina or dago, ZeberioGANeko eleizearen okelu baten. Neuk daukak ikusita, batenbategu kendu ez badau egin.

Amabirjinearen erregaluak ezeze, beste gauza geiago be desaparezidu da ZeberioGANeko eleizati. Urrinago joan barik, arako a ZeberioGANeko Kofradietan txaal-zekorra egosteko erabilten

Kofradietan txal-sekorra egosteko erabilte san lapikotzarra ta bere aspiko trebera antzeko ankadun burriñasko aroa be baten batek eroanda dao portikutu. Antxe ote san, portikuen barrualdean, eskerrerantza inean, orma kantoiari dautzela. Se ingosu ba, errespetoa ta lotzea galdu eskero, lapurrek lapur sakios, ba, artu t'eroan. Gure sarrak isin esiteko! Aik i, errespetoa aukien sikeran, esauki gorrien bisi arren.

Da, ba, ni nau be, Seberiogane aspixure etorri nes bisiten, gurixine artu nauntzelako leku oneri, amari-te entzunde atxineko istoriek.

Uin, Seberioganeko elexea barristaute dauku. Sure aitexea-(k)p(b)e ainbet sapatu in daus elexea barristetan. Olantxik in bea da, baligo dauenari autzin, gerokoantza-(t)p(b)e. Bakixu, inek in bakoari etxon itotzo!

zan lapikotzarra eta bere azpiko trebera antzeko ankadun burriñasko aroa be bateren batek eroanda dago portikutik. Antxe egoten zan, portikuaren barrualdean, ezkerrentz einean, orma kantoiari deutsal. Zer egingo dozu ba, errespetoa eta lotsea galdu ezker, lapurrak lapur zakioz, ba, artu eta eroan. Gure zaarrak izan ez egiteko! Areik i, errespetoa eukien sikeran, ezeuki gorrian bizi arren.

Eta, ba, ni neu be, Zeberiogane aspixura etorri naz biziten, guraizana artu neuntsolako leku oneri, amari-eta entzunda antxineko istoriak.

Orain, Zeberioganeko eleizea barrizatuta daukagu. Zure aitexea be ainbat zapatu egin dauz eleizea barrizetan. Olantxik egin bear da, baligo dauenari eutsin, gerokoentzat be. Badakizu, eginak egin bakoari etxodon (itxaron) egiten deuslo!

19.19. Anbotoko Señoreari parkeske errotaria

A errotarien kontue barriro kontetako? Ba, lengoan arin beten kontau nauntzun beste kontuekas nastean baie ainbesteko intzigue badaukosu alosotxuago kontaukoztut.

Aitistesu, ak errotariak Subibarrikoak isin bear auen nire entzuteatati. Baie kontuegas asi orduko, itxistesu olea orren isturie kontetan. Subibarrin lenao olea on san, baie ola andie gero e. Aitutea baño estao ingurueri. Bitisu, a aldibeteko olea iteko presea Olabarri baño bieratxu-goan in audien, parrokien parean errekan, an dao oin be, ubidea sikitu-

A errotariaren kontua barriro kontetako? Ba, lengoan arin baten kontatu neutsun beste kontuekaz naastean baina ainbesteko intzigua badaukazu alozotxuago kontatuko deuslo.

Aitu egistazu, ak errotariak Zubibarrikoak izan behar euan nire entzuteatetik. Baina kontuagaz asi orduko, itxi egistazu olea orren istoria kontetan. Zubibarrin leenago olea egon zan, baina ola andia gero e. Aitutea baino ez dago inguruari. Begitu egizu, a aldibeteko olea egiteko presea Olabarri baino beeratxuagoan egin eudien, parrokiaren parean errekan, an dago orain be, ubidea sikatuta egon arren. Gero andik ubidea

te on arren. Gero andi ubidea in otzien, tiradatzue, Entellaon parean subipeti pasetan san da gero andi olea egoan lekuraño atxean in auden suloa, atxean e, eta andaparea baño lenao arrate bat in otzien ur sobrak erre kara botateko, s'espabere andapareak ganas in da olea ondatu. Ikeragarrisko obrea isin sen ordureko. Da, batesbe negu partean iminte i auden martxan olea, olea mogitako ur asko beadalako, erreka andi datorrean, udan erreka txiki datos. Da, ba, olan ibili sen martxan olori luseroan. Baie denporeagas olea isiteari itxi te errota in auden, baligo auena aprobetxate aurrerantzean garie t'artoa-ta ioteko. Seberion ola geao be in audesan errota. Bolue be esatotzien erroteari. An daukosu Etxazon Bolu iseneko iturri-errekatzue, baien aska eta gusti. D'emen asten yatzu a lengoan pasadisuen kontau nauntzun kontue.

“Aiko. Subibarriko errotari ori, arroan ba(t)tx(y)atzun, seguru, te, ba, olea isinekoa errota biurtu auenean, ondiño arroago ebilen beste errota batzu(k)p(b)ño potenteagoa salako.

Arrokerien arrokeriegas esaten i auen ba se:

– Au errotau parauko yoanik e(s)tx(y)aok munduen, Anbotoko Señorea berbera b'esto(k) kapas errotau lotu edo gauze standuteko. Au dok au errotea!

Bota bauen ba se arrokeri ori, ser? eta, derrepente, kris-kraust! lotu e(s)tx(y)akon in ba errotea, da sirkini(k)p(b)es, seguru. Errotari ori asi i sen danari begire ta dana ondo, baie, errota ederra geldi-geldi, andaparako ure dariola egon arrik.

egin eutsien, tiradatzua, Entelladoren parean zubipetik pasetan zan eta gero andik olea egoan lekuraño aitzean egin eudien zuloa, aitzean e, eta andaparea baino leenago arrate bat egin eutsien ur sobrak erre kara botateko, ze ezpabere andapareak ganaz egin eta olea ondatu. Ikaragarrizko obrea izan zan ordurako. Eta, batezbe negu partean iminten ei eudien martxan olea, olea mogitako ur asko bear dalako, erreka andi datorrean, udan erreka txiki datoz. Eta, ba, olan ibili zan martxan ola ori luzaroan. Baina denporeagaz olea izateari itxi eta errota egin eudien, balio euana aprobetxatuta aurrerantzean garia eta artoa eta eoteko. Zeberion ola geiao be egin eudiezan errota. Bolua be esaten eutsien erroteari. An daukazu Etxazon Bolu izeneko iturri-errekatzua, beien aska eta guzti. Eta emen asten jatzu a lengoan pasadizuan kontatu neutsun kontua.

“Aiko. Zubibarriko errotari ori, arroren bat jatzun, seguru, eta, ba, olea izanekoa errota biurtu euanean, oraindino arroago ebilen beste errota batzuk baino potenteagoa zalako.

Arrokeriaren arrokeriagaz esaten ei euan ba ze:

– Au errota au paratuko joanik ez jagok munduan, Anbotoko Señorea berbera be ez dok kapaz errota au lotu edo gauze standuteko. Au dok au errotea!

Bota baeuan ba ze arrokeria ori, zer? eta, derrepente, kris-kraust! lotu ez jakon egin ba errotea, eta zirkirik be ez, seguru. Errotari ori asi ei zan danari begira eta dana ondo, baina, errota ederra geldi-geldi, andaparako ura dariola egon arrik.

Errotari orreri kendu i yakosan arrokeriok eta sartu yakon bildursartuegas, abadeagana yoan san atoatan. Atea(k)tx(y)o an sakristini sarrean da:

- Nor da?
- Nau, Subibarriko errotarie, sabaldu beist atea arin, estu te larri nator da.
- Tire ba, sartu ai. Ser pasetan yata ba?
- Ba, jaune, auxe t'auxe esan dot arrokeris beterik eta derrepente errotea lotu e(s)tx(y)at in ba !
- Es ke, esan be itea olangorik! Segaitik botok erronka ori Anbotoko Señorean kontra? Esin isin dotze(k)p(b)akean itxi, iñon mugarrietan barrure sartu barik?
- Ba, bai jaune, erresoia dauko beorrek. Au da kuadrue! Oin ser in nainke errot'ori martxan iminteko?
- B'aiko, yoai Supelegorrera, Itzinako kuebara, negue dan letxe antxe ongok Anbotoko Señorea negue emoten, yoai apal-apal da parkeske eskatiok. Eta kontus ibili ai Supelegorren. Broma gitxi Anbotoko Señoreagas gero e! Bein Supelegorreraskero, aurrerantza sartu t'atzerantza urtaik. Seoser opatuten boa, artu, baie es ai asi es aitearenka es erresuke, Anbotoko Señorea abadea(k)p(b)año lenaokoa dok eta e(s)tx(y)ok ametitan elexa konturik Supelegorren. Da, barriro esai(k)p(b)ota arrokeririk iñon aurrean, arrokerie biderdikoa dok eta.

Egurdartea san ondiño ta ba, errotari ori, artea(k)p(b)e artu esin auen letxe, atoan yoan san

Errotari orreri kendu ei jakozan arrokeriok eta sartu jakon bildursartuegaz, abadeagana joan zan atoatan. Ateak jo an sakristania zaarrean eta:

- Nor da?
- Neu, Zubibarriko errotaria, zabaldu beist atea arin, estu eta larri nator eta.
- Tira ba, sartu adi. Zer pasetan jak(a)ba?
- Ba, jauna, auxe eta auxe esan dot arrokeriaz beterik eta derrepente errotea lotu ez jat egin ba !
- Es ke, esan be egitea olangorik! Zergaitik bota dok erronka ori Anbotoko Señorearen kontra? Ezin izan deusak bakean itxi, inoren mugarrietan barrura sartu barik?
- Ba, bai jauna, errazoa dauka berorrek. Au da kuadroa! Orain zer egin neinke errota ori martxan iminteko?
- Ba aiko, joan adi Supelegorrera, Itzinako kuebara, negua dan letxe antxe egongo dok Anbotoko Señorea negua emoten, joan adi apal-apal eta parkeske eskatu egiok. Eta kontuz ibili adi Supelegorren. Broma gitxi Anbotoko Señoreagas gero e! Bein Supelegorrerazkero, aurrerantza sartu eta atzerantza urten egik. Zeozer opatuten badeua, artu, baina ez adi asi ez aitearenka ez errezuka, Anbotoko Señorea abadeak baino leenagokoa dok eta ez jok ametietan eleiza konturik Supelegorren. Eta, barriro ez egik bota arrokeriarik inoren aurrean, arrokeria biderdikoa dok eta.

Egurdartea zan oraindino eta ba, errotari ori, arteak be artu ezin euan letxe, atoan joan zan Supelegorrera leen baino leen kentzeako barruko moropila.

Supelegorrera len baño len kentzeako barruko moropile. Supelegorrera allegau sanean, ataka-atakan topauen Anbotoko Señorea da badiñotzo:

- Egun on daukola!
- Txarra be estao, ser dala ta ba emeti?
- B'ara, Subibarriko errotarie nas da parkeske eskatan nator beorren kontrako erronkeagaitiño. Parkatu beist, esto(t)p(b)arriro ingo, naure berbea emoten deutsal. Imini beist martxan nire errotea.
- Batengoagaiti parkatukotzut. Barriro iten bostesu olangorik es etorri nigana se arpelik isingo yatzu. Urrengoan, eser esan d'in baño len birriten pentzau. Len sain oin, on itea ondo dao eta txarto itea txarto. Aitustezu? Oin soas bakean d'autsi biderako yaki apur bet flakesie sartu e(s)tx(y)atzun errotara orduko. Daoeneko martxan daukosu errotea.

Ak errotariak agradesidu otzen Anbotoko Señoreari eta abadeak esaneko moduen, atzerantza urten auen Supelegorreti. Orretara badiñotzo Anbotoko Señoreak:

- Su baten batek ondo akonsejate etorri sara, se atzerantza urten bearrean niri lepoa emonda in basaindun, Supelegorreko sakonetan egon bearko sendun saure aldi gustien.

Errotari ori Subibarrire allegau senean, efetibamente, martxan topauen bere errotea. Berbako portau yakon Anbotoko Señorea. Axe pasau i yakon Subibarriko errotari arroari. Kontue isingo yatzu baie entzun alantxi(k)t(d)aukotziet entzunde Seberioke sárrari.

Supelegorrera allegatu zanean, ataka-atakan topatu euan Anbotoko Señorea eta badinotso:

- Egun on daukala!
- Txarra be ez dago, zer dala eta ba emetik?
- Ba ara, Zubibarriko errotaria naz eta parkeske eskaetan nator berorren kontrako erronkeagaitino. Parkatu beist, ez dot barriro egingo, neure berbea emoten deutsal. Imini beist martxan nire errotea.
- Batengoagaitik parkatuko deutsal. Barriro egiten ba deustazu olangorik ez etorri nigana ze alperrik izango jatzu. Urrengoan, ezer esan eta egin baino leen birritan pentsatu. Leen zein orain, on egitea ondo dago eta txarto egitea txarto. Aitu deustazu? Orain zoaz bakean eta eutsi biderako jaki apur bat flakezia sartu ez jatzun errotara orduko. Dagoeneko martxan daukazu errotea.

Ak errotariak agradezidu eutsan Anbotoko Señoreari eta abadeak esaneko moduan, atzerantz urten euan Supelegorretik. Orretara badinotso Anbotoko Señoreak:

- Zu baten batek ondo akonsejatuta etorri zara, ze atzerantz urten bearrean niri lepoa emonda egin bazendu, Supelegorreko sakonetan egon bearko zendun zeure aldi guztian.

Errotari ori Zubibarrira allegatu zanean, efektibamente, martxan topatu euan bere errotea. Berbako portatu jakon Anbotoko Señorea". Axe pasatu ei jakon Zubibarriko errotari arroari. Kontua izango jatzu baina entzun alantxi(k) deukotsiet entzunda Zeberioke saarrari.

19.20. Anbotoko Señoreak txabolagintzea galarazo Supelegor inguruan

Suk esanes ganera, untxe burure etorri yatan kontue, Itzineko Oroskoar pastore bateri entzunekoa yatzu. Pastore orren esanetati, lenaoko pastoreak, seinde, erri-baietara edo biorretara-ta ibilte sireanak nosipinean builta bat itea naikoa yatzun euren arrantzari segidute, baie ardi-errebauuek agartu sireanean Gorbaialdeti, pastoreak a txabolaginen asi sirean Gorbai inguruko leku eskutueta, setako? ba, denporaldiek iteko bertan ardie(k)tx(y)agones, ardie animili delikadue da-ta. Ardie, edurregas-da, inutile da, eta ganera kontus otzoakas da saiekas, edosein deskalabrutin belak lelengo begiek atera ta gero saiek tripekadea.

Da, klaro, Itzineko Supeleor kubean aurea leku eskutue t'ona i sen txabolak iteko. Da pastorean batzuk asi be in i sirean negu partean txabolaginen baie, errekoño!, egunes itaudiesan ormak apurtute agartuten i yakiesan urrungo egunean. Atzera be in d'ostera be apurtu baten batek. Orduen, gauzonik in isinde, sorotz iten lotu i sirean gau beten eta ai ba la ostra! non barruntetan daudien Anbotoko Señorea, seguru, Supeleorretik urten eta txabola erdi inok apurtu t'arriek arago batera botaten.

Pastoreok orduen in i audien aurekitan ba se: "Supeleorrek antza usandrea yaukok. Anbotoko Señoreak e(s)tx(y)ok (g)ure Supeleor aurean txabolarik iterik eta aragoan in beako yusek iñon terrenoan sartu barik. Emen galasota yaukuk antza txabolagintzea". Au kontu au nik i

Zuk esanez ganera, oraintxe burura etorri jatan kontua, Itzinako Orozkoar pastore bateri entzunekoa jatzu. Pastore orren esanetatik, leenagoko pastoreak, zeinda, erri-beietara edo beorretara-eta ibiltzen ziranak noizean beinean buelta bat egitea naikoa jatzun euren arrantzari segiduta, baina ardi-errebauuek agertu ziranean Gorbaialdetik, pastoreak a txabolaginen asi ziran Gorbeia inguruko leku ezkutuetan, zertarako? ba, denporaldiak egiteko bertan ardiak jagonez, ardia animalia delikatua da-eta. Ardia, edurregaz-eta, inutila da, eta ganera kontuz otsoakaz era saiekaz, edozein deskalabrutin belak leenengo begiak atera eta gero saiak tripakadea.

Eta, klaro, Itzinako Supelegor kuebaren aurea leku ezkutua eta ona ei zan txabolak egiteko. Eta pastoreen batzuk asi be egin ei ziran negu partean txabolaginen baina, errekoño! egunez egiten eudiezan ormak apurtuta agertuten ei jakiezan urrungo egunean. Atzera be egin eta osterera be apurtu bateren batek. Orduan, gauzonik egin ezinda, sorots egiten lotu ei ziran gau baten eta ai ba la ostra! non barruntetan daudien Anbotoko Señorea, seguru, Supeleorretik urten eta txabola erdi eginok apurtu eta arriak arago batera botaten.

Pastoreok orduan egin ei eudien eurekitan ba ze: "Supeleorrek antza uzandrea (ugazabandrea) jaukak. Anbotoko Señoreak ez jok gura Supelegor aurean txabolarik egiterik eta aragoan egin bearko joaguzak inoren terrenoan

elexakas be badauket entzunde. Kristiñauiek egunes itaudiesan ormak, orri(k)tx(y)entilok o gaubean yoan d'apurtuten otziesala ormok eta aragora eroan. Yentilek, segun-segun esauden gure elexa gausarik.

Bueno, ta Supeleorrera yoanda, orrek Itzineko pastore oroskoarrak au beste kontu au be kontausten.

Baten, seguru, Itzine barruen, baie ainbet Oroskorago, txabola bat iteko adiegas i egoan ardi-pastore bat eta in be in i auen. Eta, ba, pastorea gizon lerdena d'aibela, seguru, te, Anbotoko Señoreak iterantzuna(k)-p(b)otaten i otzesan, gurixine agartuteko-edo. Baie a pastorea bildur sen d'es i otzen yamon andirik iten. Orduen, egun beten, Anbotoko Señorea bela edo sai edo txori andi beten itxuran egas yoan d'areri pastoreari gañetu in i yakon, enfrentau. Pastoreak ospa in i otzen eta geao es i sen yoan ara txabolara sein Anbotoko Señoreagas enkontrau.

Onik kontuok neguan pasetan i sirean, es ke, neguan Supeleorren oten i sen Anbotoko Señorea, d'udabarriraskero Anbotora barriro d'an negurarte.

B'orrixek kontuok Juamanuel, arexeri Itzineko pastore oroskoarrari entzunekoak. Itzine, isin be, ie dana da atxa da sulos beteri(k)t(d)ao. Sulorik andiena Supeleor eta Arratirantza inean beste sulo bat (d)ao Atxulo-ko begie. Ni nau be pasaute nao bertati. Polite ser da bera gero!

sartu barik. Emen galarazota jaukaguk antza txabolagintzea". Au kontu au nik i eleizakaz be badaukat entzunda. Kristinauak egunez egiten eudiezan ormak, orreik jentilok o gaubean joan eta apurtuten eutsiezala ormok eta aragora eroan. Jentilak, segun-segun ez euden gura eleiza gauzarik.

Bueno, eta Supelegorrera joanda, orrek Itzinako pastore orozkoarrak au beste kontu au be kontatu eustan.

Baten, seguru, Itzina barruan, baina ainbat Oroskorago, txabola bat egiteko adiegas ei egoan ardi-pastore bat eta egin be egin ei euan. Eta, ba, pastorea gizon lerdena eta aibela, seguru, eta, Anbotoko Señoreak iterantzunak botaten ei eutsazan, guraizana agertuteko-edo. Baina a pastorea bildur zan eta ez i eutsan jaramon andirik egiten. Orduan, egun baten, Anbotoko Señorea bela edo sai edo txori andi baten itxuran egaz joan eta ar(er)i pastoreari gainetu egin ei jakon, enfrentatu. Pastoreak ospa egin ei eutsan eta geiago ez ei zan joan ara txabolara zein Anbotoko Señoreagas enkontratu.

Oneik kontuok neguan pasetan ei ziran, es ke, neguan Supelegorren egoten ei zan Anbotoko Señorea, eta udabarrirazkero Anbotora barriro eta an negurarte.

Ba orreixek kontuok Juan Manuel, arexeri Itzinako pastore orozkoarrari entzunekoak. Itzina, izan be, ia dana da aitzia eta zuloz beterik dago. Zulorik andiena Supelegor eta Arratirantza eginean beste sulo bat dago Atxulo-ko begia. Ni neu be pasatuta nago bertatik. Polita zer da bera gero!

20.5. Untzetabeko Arriandipean urregorria

Lentxuago esan dotzut u selan galdu sirean betiko orrik Untzetapikuko yentilok, ako a argie agartu yakienean, baie orrin kontu geao be kontaukotzudes gure bosu.

Or Untzetapikun u txabolea be auki auden seguru, se arrie(k)p(b)e an daos ondiokarren, arenak a txaboleanak eta atxean aterata olango larrin moduko bat estaipa setako.

Da gero ba, orrik i arribola(k)p(b)e aukitadesan mendi beteti bestera botateko, nau(k)t(d)aukedas ikusite gero e olango arriek e, biribil biribilek, sera, bostosai arroa inguru-koak.

Entzutea dauket e yentilek auren artean be itzelesko burrekak itaudiesela d'emen Arriandi esatetzune be olango burrekan batena i de seguru. Antza, Untzetapikuko yentilek eta Orosko parteko Santa Mañekoak es sirean arkalegas ondo konpontan da ba egun beten pentzaudien arribolokas gerrea itea. Isentau audiesan yentilik indertzuenak et'asi sirean arriotzean seguru, d'orregaitiño isin be ingo da ilgual baie olango arribolak beatara yausite daos, yentile(k)p(b)oteak isingosus, noina(k)p(b)a ostaintxean.

Da ba Arriandi esatetzune be yentilen arrie i de. D'ortxe dao, Untzetaben, Larrako errekea yayoten dan lekuen urlulue iten dau d'antxe, gero Arbildure doa errekori. Da, ba, segun itxurea, ak a Orosko parteko yentil indertzue(k)p(b)ota i auen ori arri andi ori te Untzetapikuri sati bet kendu i otzen seguru te gero Untzetaben parau i sen

Leentxuago esan deusut u zelan galdu zirean betiko orreik Untzetapikuko jentilok, arako a argia agertu jakienean, baina orrein kontu geiago be kontauko deusudaz gura badozu.

Or Untzetapikun u txabolea be euki euden seguru, ze arriak be an dagoz ondinokarren, arenak a txabolearenak eta aitzean aterata olango larrain moduko bat ez dakit ba zertarako.

Eta gero ba, orreik i arribolak be eukiten eudezan mendi batetik bestera botateko, neuk daukadaz ikusita gero e olango arriak e, biribil biribilak, zera, bost edo sei arroa inguru-koak.

Entzutea daukat e jentilak euren artean be itzelezko borrokak egiten eudiezala eta emen Arriandi esaten deusaguna be olango borrokan batena ei da seguru. Antza, Untzetapikuko jentilak eta Orosko parteko Santa Marina-koak ez zirean alkarregaz ondo konpontan eta ba egun baten pentsatu eudien arribolokaz gerrea egitea. Izentatu eudiezan jentilik indartsuenak eta asi zirean arriotsean seguru, eta orregaitino izan be egingo da ilgual baina olango arribolak beetara jausita dagoz, jentilak boteak izango dozuz, norenak ba osterantzean.

Eta ba Arriandi esaten deusaguna be jentilen arria ei da. Eta ortxe dago, Untzetaben, Larrako errekea jaioten dan lekuan urlulua egiten dau eta antxe, gero Arbildura doa erreka ori. Eta, ba, segun itxurea, ak a Orosko parteko jentil indartsuak bota ei euan ori arri andi ori eta Untzetapikuri zati bat kendu ei

d'orrexeri esatotzu Arriandi, atxan antza dauko baie arriek isin bea dau segun entzutea. Arrien itxurea diñotzut se entzutea dao arri orren aspian urregorrie daoela baie estot entzun aspie iñok arakatu dauenik se arrie bada be susterrak ondo sartute daukos lurrian d'atxurrekas esta iñor kapas aspie yoteko, kebrantatxurrekas bes, palankandie(k)p(b)eakoire olango arritzarra mogitako.

Baie badiñotzut e, orriri yentil ori lañoa agartu i yakien orti Gorbai aldeti te betiko galdu sirean. "Gureak inyok" esataudien seguru, d'alantxe akabau i sirean.

Sinistuten dodan? Aiko seose isingo san se ni naure gogaldien be iños ukusi ot ori Anbotoko Señorori emetixi Untzetabeti Gorbaierantza pasetan gero e, da ni(k)p(b)akarrik es gero e, nauges batera on sirean iketz egosten Lárrondo eta Felis be, irurok ukusi gaindun garra dariola gaubean txondorra yamoten gaosela. Bildurren bildurregas odolak ur iteko be e(s)tx(y)akun asko falta. Aitearen d'erresau be in gaindun por si akaso sein barriro agartu.

Arraskero esto(t)k(g)eo ukusi. Oin i iketzi(k)p(b) esta egosten da ganera oin gaubek etzean iten dus d'orrik kontuok gaubes paseta sirean, egun argis esegoan olangorik. Oingo onik (g)ure gasteok o barre itostie kontuok entzukuran baie barre iteko kontue esan isin gero ordukoa, se esta bardin ukustea d'ukusi es itea.

eutsan seguru eta gero Untzetaben paratu ei zan eta orrexeri esaten deutsagu Arriandi, aitzaren antza dauka baina arriek izan bear dau segun entzutea. Arriaren itxurea dinotsut ze entzutea dago arri orren azpian urregorria dagoela baina ez dot entzun azpia inok arakatu dauanik ze arria bada be zuztarrak ondo sartuta daukaz lurrian eta atxurrekaz ez da inor kapaz azpia joteko, kebrantatxurrekaz be ez, palanka andiak bearoko dira olango arritzarra mobitako.

Baina badinotsut e, orreiri jentil ori lanoa agertu ei jakien ortik Gorbeia aldetik eta betiko galdu zirean. "Gureak egin jok" esaten eudien seguru, eta alantxe akabatu ei zirean.

Sinistuten dodan? Aiko zeozer izango zan ze nire neure gogaldian be inoz ukusi dot ori Anbotoko Señora ori emetixe Untzetabeti Gorbeiarantza pasetan gero e, eta nik bakarrik ez gero e, neugaz batera egon zirean ikatz egosten Lárrondo eta Felix be, irurok ukusi gendun garra dariola gauean txondorra jaramoten gagozala. Bildurraren bildurragaz odolak ur egiteko be ez jakun asko falta. Aitearen eta errezzatu be egin gendun por si acaso zein barriro agertu.

Arrezkero ez dot geiago ukusi. Orain i ikatzik be ez da egosten eta ganera orain gauak etxean egiten doguz eta orreik kontuok gaeuz pasetan zirean, egun argiz ez egoan olangorik. Oraingo oneik gure gazteok o barre egiten deustie kontuok entzukuran baina barre egiteko kontua ez zan izan gero ordukoa, ze ez da bardin ukustea eta ukusi ez egitea.

21.5. Jentilek labeko ogi eta artoak ostu

Atxinekoak esataudien ba se isin audiela gausonik in orrikas Untzetapikuko yentilokas. Nor atomau aurekana yoaten? Esataudien inderra aukiela seinde gulango aune(k)p(b)-atera baño be geao euretiko bate(k)p(b)akarrik. Or dao Untzeteben Arriandie esatotzun arri endemoniñoa da, ba, ori be olango yentilen batek aidean botea i de seguru. D'esaten daudie Arriandiko arripe orretan urregorrie daola. Iños yoan be in gara ukusten baie nok mogidu a arritzarra.

D'esaten yoan ñatzune, emen Bertzutenen, beste leku betzuten modun, sapatuetan labesue iten san, asterako, da ba arean deskuidau eskeitiño baten baño geotan faltau be in sian ogi t'artook. Estakiu ba nor isingo ete san lapurre baie, entzutea, orrik i yentilok isiten sirealaskoa. D'orregaiti edo, ba batzuk u Sanjuan-aratxa imintaudien laburrean sein barriro ostu.

Atxinekoak esaten eudien ba ze ezin eudiela gauza onik egin orreikaz Untzetapikuko jentilokaz. Nor atomatu eurekana joaten? Esaten eudien indarra eukiela zeinda gulango eunek batera baino be geiago euretariko batek baka-rrik. Or dago Untzeteben Arriandia esaten deusagun arri endemoniñoa eta, ba, ori be olango jentilen batek aidean botea ei da seguru. Eta esaten daudie Arriandiko arripe orretan urregorria dagoala. Inoz joan be egin gara ukusten baina nok mobidu a arritzarra.

Eta esaten joan niatzuna, emen Bertzutenen, beste leku batzutan moduan, zapatuetan labesua egiten zan, asterako, eta ba arean deskuidatu ezketiño baten baino geiagotan faltatu be egin ziran ogi eta artook. Ez dakigu ba nor izango ete zan lapurra baina, entzutea, orreik i jentilok izaten zirealazkoa. Eta orregaitik edo, ba batzuk u San Juan-aratxa iminten eudien labeurrean zein barriro ostu.

22.2. Jentilkumea Santa Kurtzeko eskolara

Yentilkumeana onek e Damiana(k)p(b)e aittu dau da grasiosoak isin sirean eskolako aren fetxoriek e, baie neu(k)p(b)entzunde dauket, sera, ba baten yentilkumea Santa Kurtzeko eskolara yoan sala bost arroako olango arribola bategas. Orri(k)p(b)olokas arri-bolan itaudien yentilek et'olangon bategas agartu sen eskolan. Umeak Madrilen be ume direana letxe, ba danak olgau guraudien arribolorregas baie iñok esin mogidu

Jentilkumearena onek e Damianak be aittu dau eta graziosoak izan zirean eskolako aren fetxoriek e, baina neuk be entzunda daukat, zera, ba baten jentilkumea Santa Kurtzeko eskolara joan zala bost arroako olango arribola bategaz. Orreik bolokaz arri-bolan egiten eudien jentilak eta olangoren bategaz agertu zen eskolan. Umeak Madrilen be ume direana letxe, ba danak olgadu gura eudien arribola orregaz baina inok ezin mobidu eta

d'ostera yentilkumeak e nora gure t'araxe seguru, txirikelea letxe. Baie arrisku andie san da ba umeak amenasau in i ausen maixuek aregas yentilegas olgau es iteko. Da ba, alantxik in otzien da ba gero yentilkumeak etorteari itxi in i otzen, da bake bat, se's-pabere deskalabruiek ingo situsen.

ostera jentilkumeak e nora gura eta araxe seguru, txirikelea letxe. Baina arrisku andia zan eta ba umeak amenazatu egin ei euzan maisuak aregaz jentilegaz olgadu ez egiteko. Eta ba, alantxik egin eutsien eta ba gero jentilkumeak etorteari itxi egin ei eutsan, eta bake bat, ze ezpabere deskalabruak egingo zituzan.

24.3. Uriondoko pasadizuak andrazkoen hitanoan

Andraskoan itanoa iteko? Andraskoan itanoa batzeako adie badaukosu, Uriondoko nire ideako andra-lagunekas itea isingo yatzu onena. Goasen Uriondora saisiertos barrien, oin alosoko kamiño-bidea dao-ta. -(Hartu seisziertosa eta Uriondora). Ene!- nire amak, Uriondora allegakeran-. Aikoan ba ta Inasia Anekoko ortuen piper-yorran. Geitu in beotzet. Inasiaaa! Emen gatoxena onek (g)ure seme onek estudiorako bear yoala seoser da ba igana, da bide bates Errosario ire aistea be ekarri in yune Ailtzetik emeko tertulire.

Oño! -Inasiak-, au bai dona akordatzako bisitea, erdusie, erdusie orture barrure, emen ñabine piper-yorran se isin yona(t)k(g)ausonik in aspitikoakas, yan bea yaustiesana ortuari gustiek inek inde be, aurten e(s)tx(y)une txorisotako beste piper be lograuko.

Baie, bueno, au dona bisitea au, estakisie seinbe(t)p(b)año gurago isin yoadan onango bisita bat, Errosariona bai baie, irea Leona, estimetan donat es gitxi.

Da, selan yabine ba familie? -gure amak-. Familie, ba bakine,

Andrazkoen itanoa egiteko? Andrazkoen itanoa batzeako adia badaukazu, Uriondoko nire ideako andra-lagunekaz egitea izango jatzu onena. Goazen Uriondora seisziertos barrian, orain alozoko kamino-bidea dago-eta. -(Hartu seisziertosa eta Uriondora). Ene!- nire amak, Uriondora allegakeran-. Aikoan ba-eta Ignacia Aranekoko ortuan piper-jorran. Deitu egin bear deusat. Ignaciaaa! Emen gatozana onek gure seme onek estudiorako bear joala zeoser eta ba igana, eta bide batez Rosario ire aiztea be ekarri egin joaguna Areiltzatik emeko tertuliara.

Oño!- Ignaziak-, au bai dona akordatzako bisitea, erduzie, erduzie ortura barrura, emen niabina piper-jorran ze ezin jonat gauza onik egin azpitikoakaz, jan bear jaustiezana ortuari guztiak eginak eginda be, aurten ez joaguna txorizotarako beste piper be logratuko.

Baina, bueno, au dona bisitea au, ez dakizue zeinbat baino gurago izan joadan onango bisita bat, Rosariorrena bai baina, irea Leonor, estimetan donat ez gitxi.

Eta, zelan jabina ba familia? -gure amak-. Familia, ba badakina, gizona betiko moduan garriko minokaz, lantzean ondo

gisona betiko moduen garriko minokas, lantzean ondo lantzean aienaka, bakine, segmenta.

I, te, neba solteruok selan?- gure amak-. Nebak? Errekoño (hemen, beroaldian, gauza gogortxuagoak esaten ditu baina ez ditut transkribituko) or yaosena biek aiten etze sarrean. Polo dandi be bere munduen bisi ona baie Juantxikerragas eñaona ba(t)p(b)e konforme. Or yaukosena Usansolo aldean pisu bi d'emen yaona etze sarrean errukarri. Etzea etexures beterik eta sute ganea yausten. Lenguneko aurien yoan in nintzona ango taiue ikusten da guardasolagas eñonan topau ba suteko supasterrean lapikokoa iten? Ara, gedarres asi t'akabau ñonan a feturea ikusite. Ixorrai te gustiek esan ñaunzesana ernegusartuen ernegusartuegas. Dirue auki te misero bisi, gure aitexea isin esiteko! Ak e ogeto yagoten yoan bere burue. Bai orixe, -Errosariok alborik ara-, gure aitexea be estona orrin modukoa, bai sera, a an ongonia sutondoan ni yoan arte potroak arrasketan, e(s)tx(y)osena es beie(k)p(b)atuko nau yoan arteño.

I, Inasia, -gure amak temea aldatur-, dendi(k)p(b)e oin ogeto bisi gosana len baño. Gogoan aukikona ondiño gerra denporea esta? Ako an Bilboko Eskurtzen on gintzoasena ebakuaute?

Ogeto es auki akorduen. Ondo baño be ogeto akordetan nona. An juntau gintzoasena da ba yakingona, intera atan ixorraute ñengonan, ixorrabarri ondiño da gerrea bastarretan. Bai, akordetan nona- amak-, negarres esaostana eskue tripesilera eroanda. Ba bai Leona, gorrie(k) pasau genduasena bai gerran de

lantzean aienaka, badakina, segmenta.

I, eta, neba solteruok zelan?- gure amak-. Nebak? Errekoño (hemen, beroaldian, gauza gogortxuagoak esaten ditu baina ez ditut transkribituko) or jagozana biak aitarene etxe zaarrean. Polo dandik be bere munduan bizi dona baina Juantxikerragaz ez niagona bat be konforme. Or jaukazana Usansolo aldean pisu bi eta emen jagona etxe zaarrean errukarri. Etxea itaxurez beterik eta sute ganea jausten. Leenguneko eurian joan egin nintzona ango taiua ikusten eta guardasolagaz ez nionan topatu ba suteko supasterrean lapikokoa egiten? Ara, gedarrez asi eta akabatu nionan a feturea ikusita. Izorrai(ixorratu adi) eta guztiak esan niauntzazana ernegusartuaren ernegusartuagaz. Dirua euki eta misero bizi, gure aitaxea izan ez egiteko! Ak e obeto jagoten joan bere burua. Bai orixe, -Rosariok alborik ara-, gure aitaxea be ez dona orrein modukoa, bai zera, a an egongo dona sutondoan ni joan arte potroak arrasketan, ez jozana ez beiak batuko neu joan arteraino.

I, Ignacia, -gure amak temea aldatur-, dandik be orain obeto bizi gozana leen baino. Gogoan eukiko dona oraindino gerra denporea ezta? Arako an Bilboko Eskurtzen on gintzoazana ebakuatuta?

Obeto ez euki akorduan. Ondo baino be obeto akordetan nona. An juntatu gintzoazana eta ba jakingo dona, intera aretan izorratuta niengonan, izorrabarri oraindino eta gerrea bazterretan. Bai, akordetan nona- amak-, negarrez esan eustana eskua tripazilera eroanda. Ba bai Leonor, gorriak pasatu genduazana bai gerran eta gerra ostean, ezeukia ugari eta etxekadak irrintzaka

gerrostean, esaukie ugeri d'etzekadak irrintzeka goseagas, baie tire ogeto aistu aik kontuek sespabere...

I, Inasia, -amak-, kontaiona oneri gure seme oneri ako gure bitzuon nebak in yaudian tripekadea aikas Gabon eguneko ogi kuskurrekas.

A? aina ogi sikuen? B'ara, -selan yatzu isena? Juan Manuel-nik-, b'ara Juamanuel, gaur kontau iten du baie a pasau sanean, gerrostean, gosea bat eta bera kendu bakoa aukin gaindun gero e.

Da, ba, gure nebok eta suon osabak emeti agartu sirean gerrostean d'etzeak errekestaudesan baie yanik ser dan bes.

D'orretara, suon Linori akordau yakon an kamaran gordetausela Manuelek ogiok, gabon gaubeko afarian ebaten sirean ogi kuskurrek, ori yakingosu, Gabon gaubeko afarie asikera ogie artu, kurtze bat in, ogi kuskurre ebagi, ardao garapatxu be(t)p(b)ota, aitearen in, da mosue emoten yakon da mantelpean gorde. Setako? Ba txakur amurrutuen ausikadean erremediorako. Da, ba, suon Linori aixek ogiek akordau yakosan da on be antxe egosan sakuto baten eskegite kamarako soliba bateti, baie siku-siku inde, seinde arrie letxe. Mutilok o agine(k)p(b)e inkautziesan baie arpelik. Orretara, baten bateri akordau yakon ogikuskurdun sakuto ori iturriko askan beratuten imintea d'asartau gisona, ogiok o beraturduen, tripekadea in aurien da ba gero aurrerantzean txakur amurrutuan tzat esese gosea kentzeako be baligo audien ogiok. Aikor ba kontu ori, bueno, egie. Gosea ser dan e! d'egarrie txarragoa i de, seguru!

goseagaz, baina tira obeto aaztu aiek kontuak ze ezpabere...

I, Ignacia, -amak-, kontaiona oneri gure seme oneri arako gure bitzuon nebak in jaudian tripekadea aiekaz Gabon eguneko ogi kuskurrekaz.

A? aiena ogi sikuen? Ba ara, -zelan jatzu izena? Juan Manuel-nik-, ba ara Juan Manuel, gaur kontatu egiten dogu baina a pasatu zanean, gerra ostean, gosea bat eta bera kendu bakoa euki(n) gendun gero e.

Eta, ba, gure nebok eta suon osabak emetik agertu zirean gerra ostean eta etxeak erregistratu eudezan baina janik zer dan be ez.

Eta orretara, suon Linori akordatu jakon an kamaran gordetan euazala Manuelek ogiok, Gabon gaueko afarian ebagiten zirean ogi kuskurrak, ori jakingo dozu, Gabon gaueko afaria asikera ogia artu, kurtze bat egin, ogi kuskurra ebagi, ardao garapatxu bat bota, aitearen egin, eta mosua emoten jakon eta mantelpean gorde. Zertarako? Ba txakur amorratuaren ausikadearen erremediorako. Eta, ba, suon Linori aixek ogiak akordatu jakozan eta egon be antxe egozan zakuto baten eskegita kamarako soliba bate tik, baina siku-siku eginda, zeinda arria letxe. Mutilok o aginak be inkatu eutsiezan baina alperrik. Orretara, baten bateri akordatu jakon ogi kuskurdun zakuto ori iturriko askan beratuten imintea eta asartatu gizona, ogiok o beratu orduan, tripekadea egin eudien eta ba gero aurrerantzean txakur amurrutuarentzat ezeze gosea kentzeako be balio eudien ogiok. Aikor ba kontu ori, bueno, egia. Gosea zer dan e! eta egarria txarragoa ei da, seguru!

24.4. Goruetako denuntzia

– I, Leona, ire seme oneri kontetan espayotzadana ba ako an goruetan on d'artu genduan denuntzie?

– Ba, bai, kontau yona, barre ingo yona, ikusikona.

– Bueno ba, baie onegas su in beako yune se etxostena itanoak urten be iten gaure ideakoakas isin esik, kostunbre faltea edo.

Goruetakoa? B'ara, Juamanuel, emen Uriondon argi eletriku barik i bisi isin gara untzurarte ta ba udagoien da negu partean gautu be arin de ba andra kuadrilla bateri akordau yakun goruetan in biule an e Asentzioko elexondoko etzean. Bisimodu bikoa san da bata libre egoan d'antxe. Batu gaintzesan, kuadrilla desentea, gasteakas batera sasoikoa(k)p(b)e bai, au Sipriana Anekokoa, gure amaxea ta besto batzuk. Batenbat saspisute ta berbalapiko antza be basan baie andra ona, malbakoa.

Bagenbisen, baie otza t'aparajue etzan falta ta ba sue iten gaindun erdien da gero ba argie bat aukiten gaindun danontzat sein asko gastau d'alan e merkeago urtetoskun. En general petrolioargie aukiten gaindun, iños karburua be bai.

Goruetan a laneagas iten gaindun, gure aurrekoak a liñoagas be bai baie guk u laneagas, erosi pastoreari lana-kapa batzuk, asitu t'irun iten gaindun tertulien d'umore onean. Iñon direan kontuek kontetan gaindusen da ba ausoko karlista-erresako batzuk u usabari denuntzie sartutzien bateko au entzun dauriena, besteko a iten gabisena t'olango gusurrekas yoan sirean usabanera.

– I, Leona, ire seme oneri kontetan ez ba jotsadana ba arako an goruetan egon eta artu genduan denuntzia?

– Ba, bai, kontatu e(g)iona, barre egingo jona, ikusiko dona.

– Bueno ba, baina onegaz zu egin bearko joaguna ze ez jostena itanoak urten be egiten geure ideakoakaz izan ezik, kostunbre faltea edo.

Goruetakoa? Ba ara, Juan Manuel, emen Uriondon argi eletriku barik i bizi izan gara oraintsurarte eta ba udagoien eta negu partean gautu be arin eta ba andra kuadrilla bateri akordatu jakun goruetan egin bear dogula an e Asentzioko eleizondoko etxean. Bizimodu bikoa zan eta bata libre egoan eta antxe. Batu gintzazan, kuadrilla dezentea, gazteakaz batera sasoikoak be bai, au Zipriana Aranekokoa, gure amaxea eta beste batzuk. Batenbat zazpisu(ge)te eta berbalapiko antza be bazan baina andra ona, malbakoa.

Bagenbisen, baina otza eta aparajua ez zan falta eta ba sua egiten gendun erdian eta gero ba argia bat aukiten gendun danontzat zein asko gastatu eta alan e merkeago urtetan euskun. En general petrolioargia aukiten gendun, inoz karburua be bai.

Goruetan a laneagaz egiten gendun, gure aurrekoak a linoagaz be bai baina guk u laneagaz, erosi pastoreari lana-kapa batzuk, azitu eta irun egiten gendun tertulian eta umore onean. Inon direan kontuak kontetan genduzan eta ba auzoko karlista-errazako batzuk u ugazabari denuntzia sartu eutsoen bateko au entzun daudiena, besteko a egiten gabizana eta olango guzurrekaz joan zirean ugazabanera.

Usaba be yaubatu in sen da sus-pentzo parau, da, gure aitaxe da Siprianan gixonari, gison arteztat aukesan da ba geitu in otzien ia se pasetan dan ikusi t'esateko. Gureok o bekien setan genbisen da yoan be in sirean usabanera da ba usaborrek e:

- Se pasetan dan baño esta or etze orretan? Se reuniño edo se junta dabis iten orrik androk nor-tzu(k)t(d)irean beist?
- Jaune ba, -erantzun i otzen gure aitaxe orrek-, gure andro(k)p(b)e neska gasteon artean dabis goru bearrak iten d'esta besterik, baki beorrek, andrak andratara ba barre ta barriketea esta falta baie auren kontueri daragoioe, goruetan daragoioe denodu gustiekas gaulendi partean da ba estao beste serik.
- Bale, suon andra(k)p(b)e tartean badire esta bear geao esplikasiñorik eta segidu daiela, d'orreri, denun-tziegas etorri dan inbidioso orreri nauk esangotzedas berba bidiru urrungoan kontu geao aukiteko.
- Bai, jaune, b'orixe da dana. Emen be, esakerea(k)t(d)iñona pasaude, "estan bedarra beres igertu".

Da ba gau be enterau ginean denuntzien kontuegas da gero sati beten aurreti ibili gaidun denuntzi-dune gusurti-gedarres.

Ugazaba be jaubatu egin zan eta suspentso paratu eta gure aitaxe eta Ziprianaren gizonari, gizon arteztat eukazan eta ba deitu egin eutsien ia zer pasetan dan ikusi eta esateko. Gureok o baekien zertan genbizan eta joan be egin zirean ugazabanera eta ba ugazaba orrek e:

- Zer pasetan dan baino ez da or etxe orretan? Zer reunino edo zer junta dabilz egiten orreik androk nortzuk direan beist?
- Jauna ba, -erantzun ei eutsoen gure aitaxe orrek-, gure androk be neska gazteon artean dabilz goru bearrak egiten eta ez da besterik, badaki berorrek, andrak andratara ba barre eta barriketea ez da falta baina euren kontueri daragoioe, goruetan daragoioe denodu guztiekaz gaulendi partean eta ba ez dago beste zerik.
- Bale, suon andrak be tartean badira ez da bear geiao esplikazinorik eta segidu daiela, eta orreri, denuntziegaz etorri dan enbidioso orreri neuk esango deusadaz berba bidiru urrungoan kontu geiagio eukiteko.
- Bai, jauna, ba orixe da dana. Emen be, esakereak dinona pasatu da, "ez dan bedarra berez igartu".

Eta ba geu be enteratu ginean denuntziaren kontuagaz eta gero zati baten aurretik erabili gendun denuntziaduna gusurti-gedarrez.

25.30. Mamarro edo mamu txikiak San Juan bezpera gauean

Preguntau ostesun eskero, kon-tau in beakotzut mamarroan misterio ori. Egie esateko, orrik San Jua-

Preguntatu deustazun ezkeru, kon-tatu egin bearko deusut mamarroen misterio ori. Egia esateko, orreik San

netako kontuek kontetan ibili ñatzu-
nean, atrebidu be enas in mamarroa-
na aittutun, ba se, arean eskutu-
koa(k)t(d)irelako sorginkeriok.

Asteko, sera esan beotzut, guk
emen Gorbaie inguruen orriri pistio-
ri “mamarro edo mamu txikiek”e
deituten dotzu eta deabrueri ostera
“prakagorriek”. Baie Arteako semi-
narioan bearren ibili naintzen inter-
ran, beste isen batzu(k)p(b)e entzu-
ten notziesan abadegaien prefetoari
te, “iratxo edo galtzagorri” esatera-
ko, baie badiñotzut, “prakagorriek
gutzako deabrue ta deabrukuma(k)-
tx(y)atzuz. Gero orrik “aduek” esa-
ten yakiena(k)p(b)e ei egosan, baie
orrik i...seragas, destinuegas ei
aukien serikusie. Dana dala, bitxook
oso esaunek isin dire gure artean.
Ni(k) neupe, oin itxite egon arren,
erabili isin dodas mamarrook ume ta
es ain umeak bildurtako edo barre
batzuk iteko, burlesar edo txantxetan
ekin da asuntoari misterio apur bet
emonda, je-je-je.

Zer eiten noan? Ba, lelengo
mamarroak lograu. Baie edosein
mamarrok esteutzu baligo. Ein bea-
rreko menesterra(k)p (b)etetako, San
Juan bespera gaubian lograu bear isi-
ten sirian. Orretarako, orrastontzi
edo antzeko tubotxu bet erabilte(n)
san, tapa ta gusti, sein eskapau bein
barruraskero. Iños entzunde dauket,
igitien astan be gordetan siriala, astea
loka euki ta bitartean bat euki eskero.

Ni(k) neuk, aspirina-tubo u(t)s
bet erabilten noan bere kortxosko
tapa ta gusti, orratzagas sulotxu bet
inde sein barrukook ito. Da, ba, sere-
an, San Juan bespera gaubian, “San
Juan Bagilean” kantue kantau te
bidekurtzeko San Juan sugarrak in

Juanetako kontuak kontetan ibili naiatzu-
nean, atrebidu be ez naz egin mamarro-
ena aitatuten, ba ze, arean ezkutukoak
diralako sorginkeriok.

Asteko, zera esan bear deutsut, guk
emen Gorbeia inguruan orrei piztioi
“mamarro edo mamu txikiak” deituten
deutsagu eta deabruei ostera “praka-
gorriak”. Baina Arteako seminarioan
bearren ibili nintzan interan, beste izen
batzuk be entzuten neutsiezan abade-
gaien prefektiei eta, “iratxo edo galtza-
gorri” esaterako, baina badinotsut, “pra-
kagorriak guretzako deabrua eta dea-
brukumak jatzuz. Gero orreik “aduak”
esaten jakienak be ei egozan, baina
orreik i...zeragaz, destinuagaz ei eukien
zerikusia. Dana dala, bitxook oso ezagu-
nak izan dira gure artean. Nik neuk be,
orain itxita egon arren, erabili izan dodaz
mamarrook ume eta ez ain umeak bil-
durtu edo barre batzuk egiteko, burlazar
edo txantxetan ekin eta asuntoari miste-
rio apur bat emonda, je-je-je.

Zer egiten neuan? Ba, leenengo
mamarroak logratu. Baina edozein
mamarrok ez deutsu balio. Egin bearre-
ko menesterrak betetako, San Juan bez-
pera gauen logratu bear izaten ziran.
Orretarako, orraztontzi edo antzeko
tubotxu bat erabilten zan, tapa eta guzti,
zein eskapatu bein barruraz gero. Inoiz
entzunda daukat, igitaiaren astan be gor-
detan zirala, astea loka euki eta bitarte-
ren bat euki ezkeru.

Nik neuk, aspirina-tubo uts bat era-
bilten neuan bere kortxozko tapa eta
guzti, orratzagaz zulotxo bat eginda zein
barrukook ito. Eta, ba, zerean, San Juan
bezpera gauean, “San Juan Bagilean” kan-
tua kantatu eta bidekurtzeko San Juan
sugarrak egin aurretik, ba, ezkutuan, eta

aurretik, ba, eskutuen, eta ino(k)p-(b)arruntau bari(k)tx(y)oaten nintzen etze ondoko ereñospere ta igeska edo adapoan baten ganean itxiten noan aspirina-tubotxu ori tapa barik eta San Juan sugarrak akabetan sirianean, joan barriro, artu ta kortxoa imini.

Ser egoan barruen? Je-je-je! Egon ebeses baie, gero kontetako be, esan mamarroak naukesala esaten nontzen yakiteko intzigue aukanari eta bate(k)p(b)año geiaok sinistu be iten osten gero! Ni(k) neuk, aurretisik aukiten noasan kuxaute marigorringo pare bat eta epetargi bet eta aixek sartzean noazan tubotxoan.

Eta ba setako sirian mamarrook? Ba, aiko, deabru edo frakagorriekas paseta(n) san moduen, ba, erritarrak(k)p(b)ear gogorren bat eiteko estu ta larri ibiltzen sirianean, parte txarreko, mamarro edo antzekoari eskatzen otzien laguntza, eta esaten da ba, antza, lograu iten ei siriala eskariok. Baia kontuz e! mamarroak estakit baie deabru edo frakagorriek eskarie ineko pertzonean arima truke eiten ei audiesan olango bearrak, aiko ser pasau san Kastrejanako subien kontuen be, an, segun itxurea, abadeari eskerrak, es ei sen galdu iñoren arimarik. Orregaiti(k)p(b)a, kontus gero! Orrikandik egun argis apartau obe!

A! Etxoisu-etxoisu! Ser au kontau biotzut, baten ein notzien fetxorie errentore laguner. Ni neu beti be isin ñatzu bromista antza eta ortik i segun se bear klasetara yoaten naintzen, ba, eroan eiten noasan mamarrook teatro batzuk iteko.

Eta baten, serean gengosan iketz egosten an Untzetapiku inguruko pagaduien usabaren errentadore

inork barruntatu barik joaten nintzan etxe ondoko ereinozpera eta igeska edo adaporen baten ganean izten neuan aspirina-tubotxu ori tapa barik eta San Juan sugarrak akabetan ziranean, joan barriro, artu eta kortxoa imini.

Zer egoan barruan? Je-je-je! Egon ezebez baina, gero kontetako be, esan mamarroak neukazala esaten neutsan jakiteko intzigua eukanari eta batek baino geiagok sinistu be egiten eustan gero! Nik neuk, aurretizik eukiten neuazan marigorringo pare bat eta epertargi bat eta arexek sartzen neuazan tubotxoan.

Eta ba zertarako ziran mamarrook? Ba, aiko, deabru edo prakagorriekaz pasetan zan moduen, ba, erritarrak bear gogorren bat egiteko estu eta larri ibiltzen ziranean, parte txarreko, mamarro edo antzekoei eskatzen eutsien laguntza eta esaten da ba, antza, logratu egiten ei zirala eskariok. Baina kontuz e! mamarroak ez dakit baina deabru edo prakagorriek eskaria egineko pertsonaren arima truke egiten ei eudezan olango bearrak, aiko zer pasatu zan Kastrejanako zubiaren kontuan be, an, segun itxurea, abadeari eskerrak, ez ei zan galdu iñoren arimarik. Orregaitik ba, kontuz gero! Orreikandik egun argiz apartatu obe!

A! Etxodon (itxaron) egizu-etxodon (itxaron) egizu! Zer au kontatu bear deutsut, baten egin neutsien fetxoria errentore lagunei. Ni neu beti be izan niatzu bromista antza eta ortik i segun zer bear klasetara joaten nintzan, ba, eroan egiten neuazan mamarrook teatro batzuk egiteko.

Eta baten, zerean gengozan ikatz egosten an Untzetapiku inguruko paga-

geienok. Gau ta egun egon bear isiten gendun txondorro(k)tx(y)agoten, turnoka edo tandaka eiten gendun. Eta gau beten, libre gengosanok lo apur bet eiten erretirau gintzesan, ba, serera, yentilen txabolea esaten otzien lekure. Bai-bai, yentilen txabolara esan dotzut, se, an, Untzeta-ben lenago yentilek bisi ei sirian et' an goratxogoan, antxe dao ondiño be yentilen balkoia, atxean aterata. Da b'an gengosan lo baiño geiao berbas erdi itxunde, eta, orduxean ein noan naurekitan ba se: "auxe dok nirea, ointxe atera bear yotziadas mamarrook teatro batzuk iteko". Pentsau te in. Eta birriten pentzau barik i badinotziet:

- E, mutilok, emen bear da bear jaunekobean ibili bearrean ikatzok santiamen baten egosteko aterako ete yoasa(t)p(b)a mamarrook? Aitu-aitu, ganera mamarro batek argie be eiten yok, ikustosue ikusi?
- Ao ixilik eta gorde eisek dana dalako mamarro deabruok,- erantzun osten olango elexastiku antza san batek-, sereginik naiko euki isin yuk kristiñau aurreko parte txarre-kookas eta oin au? Es ai atomau be in mamarrook martxan iminten gero! Aitearen da semearen...ser ikusi bear dogun baño estok onetan tertzio onetan!

Da, ba, gausak orretara, gorde in noan nire aspirina tubotxoa marigoringo t'epetargi ta gusti.Eta gero ba, urteak aurrera ein ala, dana doa kanbietan eta gure usadioa(k)p(b)e ba alantxik in doskue. Elexako dotri-nea(k)p(b)e asko isildu daus lengo siñeskerak. Oin, barris e, erremata, radiogas da batesbe telebisinoagas da, ia akabo serok, lengo kontuok.

duian ugazabaren errentadore geienok. Gau eta egun egon bear izaten gendun txondorrok jagoten, turnoka edo tandaka egiten gendun. Eta gau baten, libre gengoanok lo apur bat egiten erretiratu gintzazan, ba, zerera, jentilen txabolea esaten eutsien lekura. Bai-bai, jentilen txabolara esan deusut, ze, an, Untzeta-ben leenago jentilak bizi ei ziran eta an goratxoagoan, antxe dago oraindino be jentilen balkoia, aitzean aterata. Da ba an gengoan lo baino geiago berbaz erdi itxunda, eta orduxean egin neuan neurekitan ba ze:" auxe dok nirea, oraintxe atera bear jautsiedaz mamarrook teatro batzuk egiteko". Pentsatu eta egin. Eta birriten pentsatu barik badinotsiet:

- E, mutilok, emen bear eta bear jaunekobean ibili bearrean ikatzok santiamen baten egosteko aterako ete joazat ba mamarrook? Aitu-aitu, ganera mamarro batek argia be egiten jok, ikusten dozue ikusi?
- Ago isilik eta gorde eizak dana dalako mamarro deabruok,- erantzun eustan olango eleizastiku antza zan batek-, zereginik naiko euki izan joaguk kristinau aurreko parte txarre-kookaz eta orain au? Ez adi atomatu be egin mamarrook martxan iminten gero! Aitearen eta semearen...zer ikusi bear dogun baino ez dok onetan tertzio onetan!

Eta ba gauzak orretara, gorde egin neuan nire aspirina tubotxoa marigoringo eta epertargi eta guzti.Eta gero ba, urteak aurrera egin aala, dana doa kanbietan eta gure usadioak be ba alantxik egin deuskue. Eleizako dotrineak be asko isildu dauz leengo siniskerak. Orain, barriz e, erremata, radiogaz eta batezbe telebisinoagaz eta, ia akabo zerok, leengo kontuok. Baina, tira, antza danez zuri gus-

Baie, tira, antza danes suri gustetan yatzuz kontu sarrok, je-je-je, orduen ondiño baligo be igual ingo daudie esta? No(k)tx(y)akin?

tetan jatzuz kontu zaarrok, je-je-je, orduan oraindino balio be igual egingo daude ezta? Nok jakin?

25.31. Supelegorreko astakume deabrua

Beñola, Orosko aldeko pastore batek e bere ardiek eroan oasan Gorbaie ondoko Itxina barruen daoen Supileor kobasulora. Edur itxuria auken denporeak da badaespada, sein edurre loditu, kobasuloan itxi ausen ardiok.

Arrasti beranduen, a pastorea etzerako bidean plantau sen Itxinako asduiti sear. Atxuloko begie pasau te lasterrera, astakuma ba(t)p(b)arruntau oan saltokari t'arrantzaka.

Pastoreak, astakuma ori goiti beiti, aurrera in oan larrea bera gautu baño lenao etzea yoteko.

Yoanean-yoanean, astakumeak atzerik ara segitan otzela konturatu sen. Segidu bakarrik es, esgausak iten asi yakon a astakume baragarrie, ostikoka, ausike t'itzulumurdike.

Karran asi sen a pastorea bildursartu ta gusti. Noseapinean atzerantz be begituten oan eta alango baten es dau ikusten ba aotik sue dariola!

Ene! -esat'oan berekitan-, sek isin bear yok onek. Au astakume au estok parte onekoa, baie, es orixe, niri neuri geiago itekorik e(z)tx(y)-aok, eta ikusiko yok orrek dana dalako orrek ia geiago nor dan!

Pagadui bateti(k)tx(y)oiala, a(k) pastoreak artzean dau pago-makilla endemoniño bat, yoten dau buru-buruen a astakume baragarrie d'ene!

Beinola, Orosko aldeko pastore batek e bere ardiak eroan euazan Gorbeia ondoko Itzina barruan dagoan Supelegor kobazulora. Edur itxurea eukan denporeak eta badaezpada, zein edurra loditu, kobazuloan itxi euazan ardiok.

Arrasti beranduan, a pastorea etxerako bidean plantatu zan Itzinako azduitik zear. Atxuloko begia pasatu eta lasterrera, astakume bat barruntatu euan saltokari eta arrantzaka.

Pastoreak, astakume ori goiti beiti, aurrera egin euan larrea beera gautu baino leenago etxea joteko.

Joanean-joanean, astakumeak atzerik ara segitan eutsola konturatu zan. Segitu bakarrik ez, ezgauzak egiten asi jakon a astakume baragarria, ostikoka, ausika eta itzulimurdika.

Karran asi zan a pastorea bildursartu eta guzti. Noizeanbeinean atzerantz be begituten euan eta alango baten ez dau ikusten ba aotik sua dariola!

Ene! – esaten auen berekitan-, zek izan bear jok onek. Au astakume au ez dok parte onekoa, baina, ez orixe, niri neuri geiago egitekorik ez jagok, eta ikusiko jok orrek dana dalako orrek ia geiago nor dan!

Pagadui batetik joiala, ak pastoreak artzean dau pago-makilla endemonino bat, joten dau buru-buruan a astakume

Deabrue berbera es yakon ba agartu asto itxuran!

Karran esese, ie-ie egas asi sen pastorea odolak ur eiteko moduen, eta, astakume deabrue atzerik ara. Yoan da yoan, alangon baten Orosko ergoienen daoen Olarteko kanpantorrean abemaritako kanpaiotza entzun sen.

Kanpaiotzan gei-barruen, asto deabrue, podere barik (g)eratu sen d'a(k) pastorea(k)p(b)izirik (g)orde oan bere arimea. Baie luseroan on i sen sustosartu ta bildursartua(k)-tx(y)ota pasaukoa aistu esinik. Etzan gitxiagorako, isin be, es o(r)ixel!

baragarria eta ene! Deabrue berbera ez jakon ba agertu asto itxuran!

Karran ezeze, ia-ia egaz asi zan pastorea odolak ur egiteko moduan eta astakume deabrue atzerik ara. Joan eta joan, alangoren baten Orozko ergoienen dagoan Olarteko kanpandorrean abemarietako kanpaiotsa entzun zan.

Kanpaiotsaren dei-barruan, asto deabrue, podere barik geratu zan eta ak pastoreak bizirik gorde euan bere arimea. Baina luzaroan egon ei zan sustosartu eta bildursartuak jota pasaukoa aaztu ezinik. Ez zan gitxiagorako, izan be, ez horixel!

25.32. Otxandioko zirrien pagua

Lenao erromeri asko t'andiek iten sirian d'emen Otxandion be Santa Mañeak iten sirian da leku askoko jentea yoaten gintzesan tertzios urten d'aimarietan etzera etorteko, bakisu, lenaoko usedioa, erretiro ona, es oingo moduen.

Da ba emeti Seberioti be bai baie ni Seanistarra ñatzu, Ipiñiburukoa d'andik i Otxandio urtxoago dao d'andik i gaste koadrillea yoaten gintzesan Santa Mañetan Otxandiora, maleta sikue artu t'egun osorako.

Da baten e Ipiñiburuko mutil bet e gauges naste etorri sen Otxandiora, erromerien. Andrasalea san d'onik i papartzu antzak (g)ustetan yakosan da ba erromerie asi sanean jototzean ibili sen neskan ingurumariti. Baltzea allegetan sanean, je-je-je, orduen aprobegetan oan arrimada batzuk iteko ta neskan bat deskuidetan sanean sast! eskue botatotzen

Leenago erromeria asko et andiak egiten zirean et emen Otxandion be Santa Mañeak (Santa Marinak) egiten zirean eta leku askotako jentea joaten gintzazan tertzios urten eta abemarietan etxera etorteko, badakizu, leenagoko usadioa, erretiro ona, ez oraingo moduan.

Eta ba emetik Zeberiotik be bai baina ni Zeaniztarra niatzu, Ipiñiburukoa eta andik i Otxandio urtxoago dago eta andik i gazte koadrillea joaten gintzazan Santa Mañetan Otxandiora, maleta sikua artu eta egun osorako.

Eta baten e Ipiñiburuko mutil bat e geugaz naste etorri zan Otxandiora, erromerian. Andrazalea zan eta oneik i papartsu antzak gustetan jakozan eta ba erromeria asi zanean jottaotzean ibili zan neskan ingurumaritik. Baltzea allegetan zanean, je-je-je, orduan aprobegetan euan arrimada batzuk egiteko eta neska-

gonapera da sirriginen asi. Ene orduen, ango neskan grillistu t'apara-
jue! Guk u barre iten gauntzen bara-
garrie salako baie Otxandioko muti-
lek e kargu artute egosan da gedar
itotzien baie arpelik, ak e berera.

Otxandiko mutilek asarre go-
rrien egosan d'auren artean alkar artu
t'eskarmentu bat emotea pentzau-
dien.

Pentzau bakarrik es, emon be
bai, je-je-je. Bakisu se in otzien?
B'aitu: Otxandioko mutilok goatu
otzien batzuk buruko saputzeti,
besto batzuk esku t'anketati te esta-
rire edo esleku betera eroan audien
sirridun ori. D'an ser? B'aiko: soltau
otzien aldeko garrikoa, beragas esku
biek amarrau atzeti te fraka(k)p(b)-
ajatu d'esan:

– Yoai emeti t'esai geiyao agartu
Otxandiyoti eskuluse lotzabako
ori alangori!

D'ene mutilek, a san ikustekoa
seguru, mutil ori eskuek atzen direla,
frakak orkatilletaraño bajatute t'an-
diena, kantzontzillu barik, orduen
askok es auen eroaten kantzuntzillo-
rik i fraka barruti te ba alantxe despa-
residu i sen mutil ori.

Ipiñiburuko bidea artu oan da
bidean bidaskien bat ikustauenean
ostandu iten san seguru sein baten
batek ikusi alango feturan.

Da, ba, goxaldean allegau sen
Ipiñiburure bidean kalamidade asko
pasaute, da, klaro, selan sartu etzean
alango serean, itxuran, da, ba, alan-
gon baten pentzau i oan berekitan:
Bueno, ortxe etze ondoko iturriko
askan sartuko yoasat eskubitorrak
(g)arriko ta gusti te ba garrikoa apur
bet e beratu d'eskuek e kipututen

ren bat deskuidetan zanean sast! eskua
botaten eutsan gonapera eta zirriginen
asi. Ene orduan, ango nesken grillistu eta
aparejua! Guk u barre egiten geuntsan
baragarria zalako baina Otxandioko
mutilak e kargu artuta egozan eta gedar
egiten eutsoen baina alperrik, ak e bere-
ra.

Otxandiko mutilak aserre gorrian
egozan eta euren artean alkar artu eta
eskarmentu bat emotea pentsatu
eudien.

Pentsatu bakarrik ez, emon be bai,
je-je-je. Badakizu zer egin eutsien? Ba
aitu: Otxandioko mutilok goratu eutso-
en batzuk buruko zaputzetik, beste ba-
tzuk esku eta anketatik eta estarira edo
ezleku batera eroan eudien zirridun ori.
Eta an zer? Ba aiko: soltatu eutsoen alde-
ko garrikoa, beragaz esku biak amarratu
atzetik eta frakak bajatu eta esan:

– Joan adi emetik eta ez adi geiago ager-
tu Otxandiotik eskuluze lotsabako ori
alango ori!

Eta ene mutilak, a zan ikustekoa
seguru, mutil ori eskuak atzen dirala, fra-
kak orkatiletaraino bajatuta eta andiena,
kantzontzillu barik, orduan askok ez euan
eroaten kantzontzillorik i fraka barrutik
eta ba alantxe desperezidu ei zan mutil
ori.

Ipiñiburuko bidea artu euan eta
bidean bidazkiren bat ikusten euanen
ostandu egiten zan seguru zein baten
batek ikusi alango feturan.

Eta, ba, goizaldean allegatu zan
Ipiñaburura bidean kalamidade asko
pasatuta, eta, klaro, zelan sartu etxean
alango zerean, itxuran, eta, ba, alangoren
baten pentsatu ei euan berekitan: Bueno,
ortxe etxe ondoko iturriko askan sartu-

dosakenean ia soltetea logretan dodan. Da, tire, lograu i oan garriko-ko moropiletik eskuok ateratea ta frakok altzau t'etzean sartu i sen komo si no, baie kendu i yakon bai d'ondo kendu be barriro sirrike ibilteko ekandue, ganeko lotzarie. Olango gausek e dabilenari pasetan yakos, esteretxasu? je-je-je, ba mutil orrek e geiao es i oan ankarik imini Otxandion.

ko joazat eskubitorrak garriko eta guzti eta ba garrikoa apur bat e beratu eta eskuak e kipututen dozakenean ia soltetea logretan dodan. Eta, tira, logratu ei euan garrikoko moropiletik eskuok ateratea eta frakok altzau eta etxean sartu ei zan komo si no, baina kendu ei jakon bai eta ondo kendu be barriro zirrika ibilteko ekandua, ganeko lotsaria. Olango gauzak e dabilenari pasetan jakoz, ez deretxazu? je-je-je, ba mutil orrek e geiao ez ei euan ankarik imini Otxandion.

25.33. Aduak adu pertsonaren destinoan

Aduak e ser dirian? Ba nik entzutia e, bisimoduen gorabera asko oten dire ta ba, batesbe, seoser txarra pasetan danean, " adue(k)t(d)aukos" esaten da, seinde, ba gaxo bat edo desgrasi bet edo iltea. Se, batzutan, personeari soritxarreko desgrasiek etorten yakos da gasterik il be bai, d'orduon esaten da adue(k)t(d)aukosela. Umian kasuen begiskoa isiten da esaunagoa, sera, baten batek e txartogurian maldasiñoa bota edo txarra deseau te ba ak umiak onik auki es eta begiskoa bototziela esaten da.

Aduentzat es i dao edaderik. Oingo gasteak aduen ordes destinue esatotzie olango seoser pasetan danean.

Oin bakisu ser dirian aduek esta? Aiko, kontau ingotzut aduen kontu bet, Arteako seminarioan kridu nengoala entzunekoa, prefeto bateri. "Baten, seguru, mutikoan bateri adue(k)p(b)ototziesan edo aduek i aukesan. D'aduok sirian ba

Aduak e zer direan? Ba nik entzutea e, bizimoduan gorabeera asko egoten dira eta ba, batezbe, zeoser txarra pasetan danean, "aduk daukaz" esaten da, zeinda, ba gaixo bat edo desgrazia bat edo iltea. Ze, batzuetan, personeari zoritxarreko desgraziak etorten jakoz eta gasterik il be bai, eta orduan esaten da aduk daukazala. Umeen kasuan begiskoa izaten da ezagunagoa, zera, baten batek e txartogurean maldizinoa bota edo txarra deseatu eta ba ak umeak onik euki ez eta begiskoa bota deusiela esaten da.

Aduentzat ez ei dago edaderik. Oraingo gazteak aduen ordez destinua esaten deusie olango zeoser pasetan danean.

Orain badakizu zer direan aduk ezta? Aiko, kontatu egingo deusut aduen kontu bat, Arteako seminarioan kridu nengoala entzunekoa, prefeto bateri. "Baten, seguru, mutikoren bateri aduk bota eutsiezan edo aduk ei euka-

mutik'ori subiak ausiki inde ilgo sala, sube bibora batek ausiki inde, bibora(k)p(b)akisu, bereno andie daukie, da ba alantxik.

Atan i egosan da ba etzekoak a naurriek artu i situesan da mutiko orreri kontus ibilteko esatotzien batesbe bedartza edo idatza eta olango lekuetati. Oñetakoa(k)p(b)e alo-sokoak iminten otziesan d'eskuekas kontus ibilteko esan batesbe eslekue-tan eta gaubian.

D'olan ebisen, yagonean, miske-miske asten mutik'ori. Kanpoko frutak eta be etzera ekartotziesan, bada-espada, se bera yoan eskero kuxetan, ba, bakisu, mallukiek edo, udako beroan subiak a bistu iten dire, d'akordatzakoan sat! ausiki be igoal.

Da, bueno. Egun beten, mutiko orreri matza enkapritxau yakon. D'orduen, yoan i sen bere aite matzetan etzeko orma eskutuen eukien masparrara. Matz urtea i sen da ba masmorda batzuk ie sorue yoten ei egosan. Artu aitorrek alango mas-morda bat eta erotzen semiari yateko. Orduen frutia esan garbitan, erramarik ara yate(n) san da.

Mutiko'ori asi sen matza yaten baie garauke in bearrean, agora eroan eta ausikadaka yaten asi sen intzi-guen intziguemas.

Etzeko gustiek i egosan berari begire, yan barik iruntzi in bear auen masmordea ta, andurre dariola.

Alangon baten badiño mutiko-ak:

- Ay! Seosek pikau dust miñen puntan da mine emotust. Agoko gustie botauen kanpora txue les purrustada bat inde, da non ikusten daudien selaien sube txiki-txiki- bet, biborakume bat. Atoan tragaudien osti-

zan. Eta aduok zirean ba mutiko ori sugeak ausiki eginda ilgo zala, sube bibora batek ausiki eginda, biborak badakizu, bereno andia daukie, eta ba alantxik.

Atan ei egozan eta ba etzekoak a neurriak artu ei zituezan eta mutiko orreri kontuz ibilteko esaten eutsien batezbe bedartza edo idatza eta olango lekuetatik. Oinetakoak be alozokoak iminten eutsiezan eta eskuekaz kontuz ibilteko esan batezbe ezlekuetan eta gauean.

Eta olan ebilzan, jagonean, mizke-mizke azten mutiko ori. Kanpoko frutak eta be etxera ekarten eutsiezan, badaezpada, ze bera joan ezkerro kogietan, ba, badakizu, mailukiak edo, udako beroan sugeak a biztu egiten dira, eta akordatzakoan sast! ausiki be igoal.

Eta, bueno. Egun baten, mutiko orreri maatsa enkapritxatu jakon. Eta orduan, joan ei zan bere aita maatsetan etzeko orma eskutuan eukien maatsparrara. Maats urtea ei zan eta ba maats-morda batzuk ia zorua joten ei egozan. Artu aita orrek alango maats-morda bat eta eroan eutsan semeari jateko. Orduan frutea ez zan garbitan, erramarik ara jaten zan eta.

Mutiko ori asi zan maatsa jaten baina garauka egin bearrean, aora eroan eta ausikadaka jaten asi zan intziguaren intziguagaz.

Etxeko guztiak ei egozan berari begira, jan barik iruntzi egin bear euan maats-mordea eta, andurra dariola.

Alangoren baten badino mutikoak:

- Ay! Zeozek pikatu deust miñaren puntan eta mina emoten deust. Aoko guztia bota euan kanpora txua lez purrustada bat eginda, eta non ikusten daudien zelaian sube txiki-txiki bat, biborakume bat. Atoan tragatu eudien ostikopetan

kopetan sapaldute baie berandu, se,berenoa sartute itxi otzen areri mutikoari miñean, d'andixik il i sen, aduek esaneko moduen. Balixitike ori egie isitea esta? Iñon danik pasau be gero e?

Etxekoak isin audien sinistu be in masmordan subia egotea ta yoan be in i sirian a masmordea artuko lekure.

D'efetibamente, a masmordea artuko ormasuloan biborean abie topaudien ume geiogas. Orduen konturatu sirian ausiki ineko biborakumea ormakontran egoan masmordan sartu sala d'abire yoan orduko mord'ori artu aitek eta mutikoari erotzela, d'ak a agora eroakeran ba ausiki in otzela estarien egoan biborakumeak. No(k) pentzauko oan ba ori? Da, ba, pasau be in leike e, se subiak ormasuloatan iten daudies auren abiek, matzondoan aienatati igonda. B'orixe, ak mutikoak aduek i aukesan d'andixik il i sen".

zapalduta baina berandu, ze,berenoa sartuta itxi eutsan areri mutikoari miñean, eta andixik il ei zan, aduak esaneko moduan. Baleitike ori egia izatea ezta? Inon danik pasatu be gero e?

Etxekoak ezin eudien sinistu be egin maats-mordan sugea egotea eta joan be egin ei zirean a maats-mordea artuko lekura.

Eta efektibamente, a maats-mordea artuko orma-zuloan biborearen abia topatu eudien ume geiagogaz. Orduan konturatu zirean ausiki egineko biborakumea orma-kontran egoan maats-mordan sartu zala eta abiara joan orduko morda ori artu aitag eta mutikoari eroan eutsala, eta ak a aora eroakeran ba ausiki egin eutsala estarian egoan biborakumeak. Nok pentsatuko euan ba ori? Eta, ba, pasatu be egin leike e, ze sugeak orma-zuloatan egiten daudiez euren abiak, maatsondoaren aienetatik igonda. Ba orixe, ak mutikoak aduek ei eukazan eta andixik il ei zan".

25.34. Otsin-iturriko ule-sugea

Entzutia gure sarrari te, ba, iturrikure edakeran " Jesus" edo beste erresuen bat edo in bea dala se, su(k)tx(y)akingosu, emen iturriek e klase askotakoa(k)t(d)aos, ure, seinde, atxure, or, Sabalen, metalure, emen Iturrialden eta Errekatxun, uratza, or, Uratzen, gasie be badao or, Gesalen. Da, ba, iturri batzuk u txorrodune(k)t(d)ies, baie besto batzuk u emoie aspiti daukie t'esin lei artu txorrodunen moduen.

Orrikas, emoie aspiti daukienakas, aska bat iten da, seinde, arri-

Entzutea gure zaarrari-eta, ba, iturriko-ura edakeran " Jesus" edo beste errezuren bat edo egin bear dala ze, zuk jakingo dozu, emen iturriak e klase askotakoak dagoz, ura, zeinda, aitzura, or, Zabale-n, metalura, emen Iturrialde-n eta Errekatxu-n, uratsa, or, Uratse-n, gazia be badago or, Gezale-n. Eta, ba, iturri batzuk u txorrodunak dira, baina beste batzuk u emoia azpitik daukie eta ezin lei artu txorrodunaren moduan.

Orraikaz, emoia azpiti daukienakaz, aska bat egiten da, zeinda, arri-orma bat

orma bat obuen-obuen, eta otxin bet iten da, aska bat, eta orregaiti esaten yako otxin iturrie, potxingoa be bai, esta bardine baie, segun bakotzak e.

Da, ba, klaro, egunes ikusi iten da ure garbi daoan edo estaoen, baie bein ilundu askero esta ikusten da, ba, ur ori yarroan artu t'edan askero kontu andie auki bea da d'orregaiti "Jesus" edo beste antzekoan bat esan bea da berinkituteko, orixe da usedioa.

Batzuk u, ori nauk ikusite daukot e, ilunduta ekarriko iturrikureri ilinti bategas kurtzea itotzien edan aurreti(k), aitu noraño e!

D'es ori bakarrik. Nik entzutia daukot, iturriko otxinean ganaduen ullean bat egon, d'edanaskero, barruen subia fundetan dala ulle orretati, da tripan asi t'asi da gero kontuek ia nondik eta selan urtetan dauen ak subiak.

Orragaiti dao usedioa "Jesus" esateko, iturrikure edo edabean bat edakeran. Sera(k)p(b)e, ak e, Olartekoak, Anbotoko Señoreagana yoan sana(k)p(b)e, basu-sagardaoa edan aurreti "Jesus" esan oan, an Supe-liorren, eta sagardoa berinkitu. D'orregaiti esaotzen ba se Anbotoko Señoreak a urregorrisko basue beragas eroateko berinkitu in dauela ta.

Su, balitxitike ori egie isitea esta? Seose isingo da ainbesteko bildurre isiteko gaubeko iturrikureri.

oboan-oboan, eta otsin bat egiten da, aska bat, eta orregaitik esaten jako otxin-iturria, potxingoa be bai, ez da bardina baina, segun bakoitzak e.

Eta, ba, klaro, egunez ikusi egiten da ura garbi dagoan edo ez dagoan, baina bein ilundu ezkerro ez da ikusten, eta, ba, ur ori jarroan artu eta edan ezkerro kontu andia euki bear da eta orregaitik "Jesus" edo beste antzekoren bat esan bear da bedeinkatuteko, orixe da usadioa.

Batzuk u, ori neuk ikusite daukat e, ilunduta ekarritako iturriko-urari ilinti bategaz kurtzea egiten eutsoen edan aurretik, aitu noraino e!

Eta ez ori bakarrik. Nik entzutea daukat, iturriko otsinean ganaduen ule-ren bat egon, eta edan ezkerro, barruan sugea fundetan dala ule orretatik, eta tripan azi eta azi, eta gero kontuak ia nondik eta zelan urtetan dauan ak sugeak.

Orragaitik dago usadioa "Jesus" esateko, iturriko-ura edo edaberen bat edakeran. Zerak be, ak e, Olartekoak, Anbotoko Señoreagana joan zanak be, basu-sagardoa edan aurretik "Jesus" esan euan, an Supelegorren, eta sagardoa bedeinkatu. Eta orregaitik esan eutsan ba ze Anbotoko Señoreak a urregorrizko basua beragaz eroateko bedeinkatu egin dauela eta.

Zu, baleiteke ori egia izatea ezta? Zeozer izango da ainbesteko bildurra izateko gaueko iturriko-urari.

25.35. Ergoieneko lurpeko urregorriak: Undurragan eta Murgan

Lenao be iños esanda daukutzut ori lurpeko urregorriena baie atzera

Leenago be inoz esanda deukotsut ori lurpeko urregorriarena baina atzera

be kontaukotzut se Murgakoa e(s)tx(y)atan burure betorri.

Emen, Undurran, oingo San Justo ta Pastorren ermita or goragoan egoan d'ona kamiñondora ekarri sen. D'esaten daurie, an, len on san lekuko landan, Elexatxu useneko landan, lurpian, idi-narru bete urregorri daoelaskoa gordeta, baiiii, orixe dauket entzutia e! Balitxikite ori egie isitea be gero, no(k)tx(y)akin?

D'es or bakarrik, or goiko Murga mendien be urregorrie i dao lurpian gordeta, d'es leku baten bakarrik e! Nik entzutia daukot eguskiek (g)oxean lelengo yoten dauen lurren aspian daoela urregorrie. Arrastien be bardin seguru. Arrastiko atzenengo eguskie(k)tx(y)-oten dauen lekuen be i dao urregorrie. Osea ke, Murga mendien leku biten i dao urregorri ori. Indusi iten espadogus ba Elexatxu-ko landea ta Murgako puntia? je-je-je! Baie, nondik asi lur yoten?.Ogeto bertanbera itxi, txakur-amesak iten ibili barik, se, badaoelakoan urregoerrie egon es in laitike, d'arpelik indusi, arpeleko bearlekue artu.

be kontatuko deutsut ze Murgakoa ez jatan burura be etorri.

Emen, Undurragan, oraingo San Justo eta Pastorren ermita or goragoan egoan eta ona kamino ondora ekarri zan. Eta esaten daudie, an, leen egon zan lekuko landan, Elexatxu uzeneko landan, lurpean, idi-narru bete urregorri dagoalazkoa gordeta, baiiii, orixe daukat entzutea e! Balitzateke ori egia izatea be gero, nok jakin?

Eta ez or bakarrik, or goiko Murga mendian be urregorria ei dago lurpean gordeta, eta ez leku baten bakarrik e! Nik entzutea daukat eguzkiak goizean leenengo joten dauan lurraren azpian dagoala urregorria. Arrastian be bardin seguru. Arrastiko atzenengo eguzkiak joten dauan lekuan be ei dago urregorria. Osea ke, Murga mendian leku bitan ei dago urregorri ori. Indusi egiten ez badoguz ba Elexatxu-ko landea eta Murgako puntea? je-je-je! Baina, nondik asi lur joten? Obeto bertan beera itxi, txakur-ametsak egiten ibili barik, ze, badagoalakoan urregoerria egon ez egin leiteke, eta alperrik indusi, alperreko bearlekua artu.

25.36. Itzinako lapur famatua eta herri-zekorra Supelegor zaintzen

Ako Frantsesadea? Bai koño, ori famosoa yatzun. Akorduri(k)p(b)e estok auki,baie Frantsesadea aititu ostesunean burure etorri yat a aldi betekoa. Ori Itzine partean pasau i sen. Edonosko kontue da gero.

Or Itzinen lapur famau bet on i sen, tremendoa ta bildurgarrie. Esin oan inok arrapau se Itzinen kobasulo

Arako Frantsesadea? Bai koño, ori famosoa jatzun. Akordurik be ez dok euki,baina Frantsesadea aitatu deustazunean burura etorri jat a aldi batekoa. Ori Itzina partean pasatu ei zan. Edonozko kontua da gero.

Or Itzinan lapur famatu bat egon ei zan, tremendoa eta bildurgarria. Ezin euan inok arrapatu ze Itzinan kobazulo

ugeri dao, seinde, Lapursulo, Asleor, d'asko, d'andiena Supilaur, d'alboragoan Atxuloko begie, Atxulo, atxan erdien beresko suloa, eskapetako be ona.

Da lapur famau orrek urregorri asko i auken gordeta Supilaur koba barruen da kueba yagoteko erri-sekorra eukitoan ataka atakan eta bera estala bestean bat arrimau eskerro agoti sue dariola aste i sen erri-sekor ori. Erri-sekorra? Erri-sekorra sera yatzu, sekor gorriskea, erri-bei edo basabei erresakoa, emeko geuria.

Da, ba, entzutia e, ori Frantzesadea isin senean, ba frantzesak, Frantzirantzean, urregorri asko gorde i auren Itzineko suloetan, gero bille etorteko-edo. Da, ba, lapur famaueri ondo etorri i yakosan frantzeson urregorri(k)p(b)e eta Supilaur suloan gorde i oasan. Supilaur sulo sakona yatzu da barruti sulo geio d'errespetokoak e. Kandelargie be amatau iten da, kontus andi barruetati.

D'egun beten forasteru betzuk agartu i sirian Itzineti urregorri topetan, frantzesak-edo isingo sian, da urregorrie es topetara, deskuidu beten, barruntau t'arrapau in i audien lapur famau ori, d'eroan da kartze-lan sartu urrin beten, entzutia frantzesak aurre isin sialaskoa, d'an auki audela presondegien il arte.

D'andi geroagora, barriro be etorri in i sian frantzesok urregorri bille baie Supilaurraer yoa sianean, ene mutilek, erri-sekorra agoti sue dariola plantau yakien d'esin sartu, espabere?

Da, frantzesok, lapur orren arima kondenaue isingo ete san es ete san, pentzauden lapur famauen asu-

ugari dago, zeinda, Lapurzulo, Aslegor, eta asko, eta andiena Supelegor; eta alboragoan Atxuloko begia, Atxulo, aitzaren erdian berezko zuloa, eskapetako be ona.

Eta lapur famatu orrek urregorri asko ei eukan gordeta Supelegor koba barruan eta kueba jagoteko erri-zekorra eukiten euan ataka atakan eta bera ez dala besteren bat arrimatu ezkerro aotik sua dariola asten ei zan erri-zekor ori. Erri-zekorra? Erri-zekorra zera jatzu, zekor gorrizkea, erri-bei edo basabei errazakoa, emeko geurea.

Eta, ba, entzutea e, ori Frantsesadea izan zanean, ba frantsesak, Frantzirantzean, urregorri asko gorde ei euden Itzinako suloetan, gero bila etorteko-edo. Eta, ba, lapur famatuari ondo etorri ei jakozan frantseson urregorriok be eta Supelegor zuloan gorde ei euazan. Supelegor zulo sakona jatzu eta barrutik zulo geiago eta errespetokoak e. Kandela-argia be amatatu egiten da, kontuz andik barruetatik.

Eta egun baten forasteru batzuk agertu ei ziran Itzineti urregorri topetan, frantsesak-edo izango ziran, eta urregorria ez topetara, deskuidu baten, barruntatu eta arrapatu egin ei eudien lapur famatu ori, eta eroan eta kartze-lan sartu urrun baten, entzutea frantsesak eurak izan ziralazkoa, eta an euki eudela presondegian il arte.

Eta andik geroagora, barriro be etorri egin ei ziran frantsesok urregorri bila baina Supelegorrera joan ziranean, ene mutilak, erri-zekorra aotik sua dariola plantatu jakien eta ezin sartu, ezpabere?

Eta, frantsesok, lapur orren arima kondenaue izango ete zan ez ete zan, pentsatu euden lapur famatuaren azu-

rre(k) topau te Supilaurreko sulora ekartea. Alantxi in i auren eta asurro(k)p(b)ototziesanean, desaparekidu in i yakien erri-sekor ori te barrurre sartu al i sian d'urregorriok artu t'eroan.

Lapurren isena inok estaki, Patakon salaskoa be bauket entzutia.

D'ori erri-sekorrana lenao be kontautzut, ori, Anbotoko Señorean kontuen be bai. A(k)p(b)e erri-sekorrara aukiten i oan itxunde bere ondoan Supilaurreko atakan goruetan ote sanean. Ku(e)bea yagoteko eukikotan. Seoser isingo yatzun, se kontau be iten san da.

Frantsesadea, bai gisona, gure usabari-te entzunde an Oroskon. Ak a leiduten be bekien, ondo barres. Su, au balitzitike egie isitea esta?

rak topatu eta Supelegorreko zulora ekartea. Alantxi egin ei euden eta azurrok bota eutsoezanean, desaparekidu egin ei jakien erri-zekor ori eta barrura sartu aal ei ziran eta urregorriok artu eta eroan.

Lapuraren izena inok ez daki, Patakon zalazkoa be badaukat entzutea.

Eta ori erri-zekorrarena leenago be kontatu deutsut, ori, Anbotoko Señorearen kontuan be bai. Ak be erri-zekorra eukiten ei euan etzunda bere ondoan Supelegorreko atakan goruetan egoten zanean. Kuebea jagoteko eukiko euan. Zeozer izango jatzun, ze kontatu be egiten zan eta.

Frantsesadea, bai gisona, gure ugazabari-eta entzunda an Orozkon. Ak a leiduten be baekian, ondo barriz. Zu, au balitzateke egia izatea ezta?

28.2. Sugaren buztanak burua galdu

Au kontu au serari daukotzet entzunde, Arantzasuko bateri d'a(k)p(b)e orreri, selan da ba, Arantzasuko Kartutxon semea, bai gixona, Don Pedro misionerueri, serean Afrikan on san luseroan misioneru d'arexeri entzunekoa, oin gixajoa ilde dao baie.

Ba baten seguru, Afrikako olango sube lusean bateri pasau i yakon. Da ba, ameneko, subean bustena kexau in i yakon bere burueri d'esau i otzen:

– I, i beti abil aurreti te ni nau beti atzeti, nau(k)p(b)e aurreti ibili gure yoat beti atzeti narras ibili barik aure esanean, e(s)tx(y)oa(t)k(g)ure au bisimodu au te kanbiau in beaiuk.

Au kontu au zerari daukotsat entzunda, Arantzazuko bateri eta ak be orreri, zelan da ba, Arantzazuko Kartutxoren semea, bai gizona, Don Pedro misioneruari, zerean Afrikan egon zan luzaroan misioneru eta arexeri entzunekoa, orain gixajoa ilda dago baina.

Ba baten seguru, Afrikako olango sube luzeren bateri pasatu ei jakon. Eta ba, ameneko, sugaren buztana kexatu egin ei jakon bere buruari eta esan ei eutsan:

– I, i beti abil aurretik eta ni neu beti atzetik, neuk be aurretik ibili gura joat beti atzetik narras ibili barik eure esanean, ez joat gura au bizimodu au eta kanbiatu egin bear joaguk.

- Kanbiau diñostek? Ik estaki(k)p-(b)a, buruek aurreti ibili bea dauela?
- Segaitio ba?
- Ba, aitik. Nik i begie(k)tx(y)aukoasat d'ikusit iten yoat aurrekoa. Ganera, yakie be topau beayoat, saguek edo era dana. Gero, aurreko aginetan berenoa be bayaukoat setako atako, estok aituten? I selan isingo as ba burue estaukok olango eser da?
- E(s)tx(y)ostek ardure, burue isin gure yoat eta kitu.

Da, ba, ain insistidu otzen asko bustenak a bere burueri, ba in in audien kanbio ori selanbaist. Egunak aurrera yoan ala, asuntoa lastu in i yakien. Buruko bustenak es i auen eser ikusten, saguri(k)p(b)e es auen kuxetan, bueno, dana i sen deskalabrue, il inik seguru subea! D'orretara esan i otzen benetako buruek benetako bustenari:

- Esan noan ba txakur amesik in es iteko. Oin, aure burue galduok eta naurea galdu baño len yoai barriro bustenera, axe dok ire lekue ta.

D'alantxik in i audien, seguru da bisirik urtein.

- Kanbiatu dinostak? Ik ez dakik ba, buruak aurretik ibili bear dauala?
- Zergaitino ba?
- Ba, aitu egik. Nik begiak jaukazat eta ikusi egiten joat aurrekoa. Ganera, jakia be topatu bear joat, saguak edo era dana. Gero, aurreko aginetan benenoa be bajaukat zertako artako, ez dok aituten? I zelan izango az ba burua ez daukak olango ezer eta?
- Ez jaustak ardura, burua izan gure joat eta kitu.

Eta, ba, ain insistidu eutsan asko buztanak a bere buruari, ba egin-egin eudien kanbio ori zelanbeist. Egunak aurrera joan aala, asuntoa lastu egin ei jakien. Buruko buztanak ez ei euan ezer ikusten, sagurik be ez euan kogiduetan, bueno, dana ei zan deskalabrua, il inik seguru sugea! Eta orretara esan ei eutsan benetako buruak benetako buztanari:

- Esan noan ba txakur amesik egin ez egiteko. Orain, eure burua galdu dok eta neurea galdu baino leen joan adi barriro buztanera, axe dok ire lekua eta.

Eta alantxik egin ei eudien, seguru eta bizirik urten.

28.3. Burlazar hasi eta benetan akabatu

Emen Seberion, ganadu-ermandade ugeri egoan da ba gu(k)p(b)e bagaunken emen Etxaso ta Gositu errekarako errekarian ermandadako gintzesanon artean. Auki be in in bear ermandadea se, lenao es egoan segurorik eta ba arkalen artean konpondu bear ganaduen bat tragau eskero, kabrunkunea edo axatu te errementau edo segaiti agaiti ganadue

Emen Zeberion, ganadu-ermandade ugari egoan eta ba guk be bageunkan emen Etxazo eta Gorozitu errekarako errekarian ermandadako gintzesanon artean. Euki be egin egin bear ermandadea ze, leenago ez egoan segurorik eta ba alkarren artean konpondu bear ganaduen bat tragatu ezker, kabrunkunea edo aizetu eta errementatu edo zergai-

galdu esketiño. Txal-galdue be, bueno, gaur abortoa esatotzu, ori be, ilde yayo eskero, ermandadan konpontan san. Gaxo bako ilte bat isin eskero, trokara yausi te il, edo beste seosetara mankau, ba orduen il ite san ganadue ta karnaseruen batek artu esik, aren okelea errepartidu iten san ermandadakoan artean da, ba, ganadu orren tasasiño- balioa danan arte pagau.

Da, ba egun beten, ganadue tasetan etorri yakusen ermandadako burue, mayordomoa eta beste ganetikoak, eta kortan sartu sireanean, burkada naboia ikusi audien, auki be eperdi ederrak aukiesan da garea be ona.

Orretara, badiñotzo tasadore gasteanak gure aite defuntueri:

- Oño, nabo ederra daukosue aurten, ganeko eperdiek eta garea, da ganera lorean usin gosoa!
- Bai,- erantzun otzen gure aitek-, aurten ainbe(t)x(y)andu.
- Saurok?
- Bai, mutil, gauk, no(k)p(b)a?
- Baie saurok?
- Mekasuen lapuñeta! -esan otzen gure aitek areri txantxetan edo burlesar dabilela igirri otzenean-, i ain listoa isin d'emen ao? Ire aite(k)-p(b)e olan esango yok estok? Ona es etorri ondo daoena txarto daoela esaten d'olango trikimalluekas e, gogaitu ori alangori! Da, beste gauze bat, txalue bas be, sikieran errespetoa galdu es in gero, errekoño!

D'alantxik akabau sen naboyanan kontue, burlesar asi te benetan akabau. Listo plantadun a mutil gogaitue lotzatute itxi audien, bata-saurrekoa isiteagaiti.

tik argaitik ganadua galdu ezketino. Txaalgaldua be, bueno, gaur abortoa esaten deutsagu, ori be, ilda jαιο ezker, ermandadan konpontan zan. Gaixo bako ilte bat izan ezker, trokara jausi eta il, edo beste zeozertara mankatu, ba, orduan il egiten zan ganadua eta karnizeruren batek artu ezik, aren okelea errepartitu egiten zan ermandadakoan artean eta, ba, ganadu orren tasazino-balioa danan arte pagatu.

Eta, ba egun baten, ganadua tasetan etorri jakuzan ermandadako burua, maiordomoa eta beste ganetikoak, eta kortan sartu zireanean, burkada naboia ikusi eudien, euki be eperdi ederrak eukiezan eta garea be ona.

Orretara, badinotso tasadore gazteenak gure aita defuntuari:

- Oño, nabo ederra daukazue aurten, ganeko eperdiak eta garea, eta ganera lorearen usain gozoa!
- Bai,- erantzun eutsan gure aita-, aurten ainbat jan dogu.
- Zeuok?
- Bai, mutil, geuk, nok ba?
- Baina zeuok?
- "*Mekasuen lapuñeta!*" -esan eutsan gure aita ar(er)i txantxetan edo burlesar dabilela igarri eutsanean-, i ain listoa izan eta emen ago? Ire aita be olan esango jok eztok? Ona ez etorri ondo dagoana txarto dagoala esaten eta olango trikimailuekaz e, gogaitu ori alango ori! Eta, beste gauza bat, txalua ba az be, sikieran errespetoa galdu ez egin gero, errekoño!

Eta alantxik akabatu zan nabo-janaren kontua, burlesar asi eta benetan akabatu. Listo plantadun a mutil gogaitua lotsatuta itxi eudien, batezaurrekoa iza-teagaitik.

28.4. Ezkurra eta kalabaza

Au kontu au estakit i nori entzunde auki dotzedan, baie polite da ta kontau ingotzut ia gustetan yatzun.

Ba, baten seguru, gison andragin bet, andreari kapritxoa emotearren, arto-solora yoan san serukarik arako indaba barri betzun eske, gosoak isiten dire ta isin be orrik i lelengo indabok.

Artotza ederra i auken da, ba, eguskie berotan asite egoanes, seruko(k)p(b)atu te muna bastarreen yarri sen, apur beten berean be, aratx andi beten gaispean, lepoa aratxari dotzela, artotzea begietati sartu gurean.

Artotzeari esese, bitarteko erremaletxa, indaba eta ganetikoari begire daoela, kalabasa endemoniño bat ikusi auen munan aiena artotzan barrure dauela.

Begire-begire parau yakon kalabasa orreri te, ba, oño! berekitan pentzetan asi sen d'esan bere burueri: "Aikomen amaiketerdiek! Mundue txarto inde yaok. Selan isin leitikok au, kalabasasi txiki beteti selan urten leikek ain kalabasa andiek et'ostera aratx garrasta onek selan auki leisek ain eskur txikiak? Au e(s)tx(y)aok ondo. Munduko gausak e selan doasen baño estok? Ikusteko be olangorik?"

Berekitako buruausteakas dabilela, e(s)tx(y)ako yausten eskur bat buru burura ta kaskatekotxu bet emon da txirran yoan kalabasondoraño? Ene! Antxe akabau yakosan, seguru, bere burueri lorr(a) emoteok d'esan i auen bere artean ba se: "es mutil, es, mundue e(s)tx(y)aok txarto inde se, txirran yoan doan eskur orren lekuen ori

Au kontu au ez dakit i nori entzunda euki deutsadan, baina polita da eta kontatu egingo deutsut ia gustetan jatzun.

Ba, baten seguru, gizon andragin bat, andreari kapritxoa emotearren, arto-solora joan zan zerukarik arako indaba barri batzuren eske, gozoak izaten dira eta izan be orreik i leenengo indabok.

Artotza ederra i eukan eta, ba, eguzkia berotuten asita egoanez, zerukok batu eta muna bazterrean jarri zan, apur baten berean be, aritz andi baten gerizpean, lepoa aritzari deutsal, artotzea begietatik sartu gurean.

Artotzeari ezeze, bitarteko erre-molatxa, indaba eta ganetikoari begira dagoala, kalabaza endemonino bat ikusi euan munan, aiena artotzan barrura dauala.

Begira-begira paratu jakon kalabaza orreri eta, ba, oño! berekitan pentsetan asi zan eta esan bere buruari: "Aikomen amaiketerdiak! Mundua txarto eginda jagok. Zelan izan leitikok au, kalabazasi txiki batetik zelan urten leikek ain kalabaza andiak eta ostera aritz garrasta onek zelan auki leizak (leikezak) ain ezkur txikiak? Au ez jagok ondo. Munduko gauzak e zelan dozaken baino eztok? Ikusteko be olangorik?"

Berekitako buruausteakaz dabilela, ez jako jausten ezkur bat buru burura eta kaskatekotxu bat emon eta txirran joan kalabaza ondoraño? Ene! Antxe akabatu jakozan, seguru, bere buruari lorr(a) emoteok eta esan ei euan bere artean ba ze: "ez mutil, ez, mundua ez jagok txarto eginda ze, txirran joan dokan ezkur orren

kalabaszar ori egon balitzok ser? ba, nire buruen errukie! Es, es, yaosela gausa(k)t(d)aosen moduen, seosegaiti ongosak eta olan.

D'axe pasau yakon, seguru, te ba poz bi eroan i ausen etzera, bata burue sano kanpoti te barruti te bestea andreari indaba barrien kapri-txoa, andragine san da isin be. Gero estaki(t)p(b)a andreari dana kontau-tzen ala bera(k)p(b)akarrik io auen eskurre ta kalabasean artekoa. Ni nau(k)p(b)e inos pentzaudas olango gausak, es pentzau e, baie naturaleseak inde daukos bere bideak, esteretxasu?

lekuan ori kalabaza-tzar ori egon balitzok zer? ba, nire buruaren errukia! Ez, ez, jagozala gauzak dagozan moduan, zeozergaitik egongo dozak eta olan.

Eta axe pasatu jakon, seguru, eta ba poz bi eroan ei euazan etxera, bata burua sano kanpotik eta barrutik eta bestea andreari indaba barrien kapri-txoa, andragina zan eta izan be. Gero ez dakit ba andreari dana kontatu eutsan ala berak bakarrik eo euan ezkurra eta kalabazearen artekoa. Nik neuk be inoz pentsatu dodaz olango gauzak, ez pentsatu e, baina naturalezeak eginda daukaz bere bideak, ez deritzazu?

33.3. Jentilak harri-bolaka mendirik mendi Orozkon

Aibere kontue isingo da, baie egun beten arrastegi osoa emon i audin arri-bolak a jaurtiten orrik i Untzetapikuko jentilok eta Arrolako Santa Mañe puntakoak.

Bateti(k)p(b)estera lau be(t)kilometro ongo dire ta atera kontuik i selango arriotza aterako audin.

Da, ba, alangonbaten, Untzetapikuko jentil kankallo batek anka bat imini auen Untzetapikun eta bestea Santa Mañeko tontorreran da Torrelandako errotako andaparea sikitu lelengo surrupadan.

Orduin, Santa Mañeko jentil indertzu betek e, artu arri-bola endemoniño bat eta Untzetapikure inean bota auen eta, joño, punta puntan jo ta satie kendu i otzein Untzetapikuko puntetari.

Orregaiti ekosi leike Untzetapikun alde bateko oskea, sererantza,

A bere kontua izango da, baina egun baten arrastigi(-ri) osoa emon ei audien arri-bolak a jaurtiten orreik i Untzetapikuko jentilok eta Arrolako Santa Mañe puntakoak.

Batetik bestera lau bat kilometro egongo dira eta atera kontuak i zelango arriotsa aterako eudien.

Da, ba, alangoren baten, Untzetapikuko jentil kankailo batek anka bat imini euan Untzetapikun eta bestea Santa Mañeko tontorreran eta Torrelandako errotako andaparea sikatu leenengo zurrupadan.

Orduan, Santa Mañeko jentil indartu batek e, artu arri-bola endemonino bat eta Untzetapikura einean bota euan eta, koño, punta puntan jo eta zatia kendu ei eutsan Untzetapikuko puntetari.

Orregaitik ekusi leike Untzetapikun alde bateko oskea, zererantza, Aibelabe-

Aibelaberantzako partean. Ai bere bildurgarrie isingo san e! Ba, olantxik (g)aldu i auen Untzetapikuk u tontor satie. Oin antenea imini deuskui punta puntan eta kantarak aspian. Gaur u estao lengorik.

rantzako partean. A bere bildurgarria izango zan e! Ba, olantxik galdu ei euan Untzetapikuk u tontor zatia. Orain antenea imini deuskue punta puntan eta kantarak azpian. Gaur u ez dago leengorik.

34.3. Supelegorreko saia, belea eta mirua

Len esaotzuten moduin, or Supelegorren saiek asko oteire da bela(k)p(b)ere eskandalui, d'orti Itxinati belatxikoa(k)p(b)ere makiña bat, mirui(k)p(b)ere bai.

Da ganaduin bat tragetan sanean belak ekosten audin lelen go da begiek ateta otzeisan. Da belak a beti aukite audin beste bela bat arbola baten puntan edo aspuntan abisui emoteko. Da belean karrakotza entzun orduin, saie(k)p(b)ere arrimetasian ganadu tragauegana da dana(k)p(b)atera in tripekadea. Saiek e entrama andikoak isiteire da satie(k)p(b)ere andiek iruntziten daudis d'auren biripoak betebearragas batzuitan atragantau bere iten dire. Baie, esan dotzutena, belak isiten dire, sera, beternarioak, aik emototzei abisue jaten joateko.

Or Supelegorren ganadu asko sartute(n) san barruko freskurara ta ba(t)p(b)añõ geio tragau bere bai. Orduin belak eta gero saiak sartuten sian Supelegorren d'ai ekostea bildurgarrie isite san pastoreantzat.

Orregaitio, pastoreak Supelegor ondora edo barrure joaten sianean, ba, badaespada, bates bere gaubean, kandela bedeinkatuik isituten aude-san bakean isiteko, parte txarrekoak a kalterik in es iteko.

Leen esan deutsudan moduan, or Supelegorren saiak asko egoten dira eta belak bere eskandalua, eta ortik Itzinatik belatxikoa bere makina bat, miruak bere bai.

Eta ganaduren bat tragetan zanean belak ikusten audien leenengo eta begiak ateraten eutsiezan. Eta belak a beti eukiten eudien beste bela bat arbola baten puntan edo a(it)zpuntan abisua emoteko. Eta belearen karrakotza entzun orduan, saiak bere arrimetasian ganadu tragatuagana eta danak batera egin tripakadea. Saiak e entrama andikoak izaten dira eta zatiak bere andiak iruntsiten daudiez eta euren biripoak bete bearragaz batzuetan atragantatu bere egiten dira. Baina, esan deutsudana, belak izaten dira, zera, beternarioak, aik emoten deusie abisua jaten joateko.

Or Supelegorren ganadu asko sartuten zan barruko freskurara eta bat baino geiago tragatu bere bai. Orduan belak eta gero saiak sartuten ziran Supelegorren eta a ikustea bildurgarria izaten zan pastoreantzat.

Orregaitino, pastoreak Supelegor ondora edo barrura joaten ziranean, ba, badaezpada, batez bere gaubean, kandela bedeinkatuak isiotuten eudezan bakean izateko, parte txarrekoak a kalterik egin ez egiteko.

Da, ba, Supelegorren istori andiek kontetan dire da ni gastea nintzen orduin beste pastore batek kontausten au kontui bere, kontui isingo da baie egasti bateri baño geiori pasau yako ori gero e.Baten e miru betek ekosi i auen bela batzuin artean sai andi bet Supelegorreko suloko atakan eta an ebilen karrakotzean idune gora t'idune bera biripoko enberasui kendu gurean.

Da, miruik ai saie alan ekosi auen orduin joan in yakon d'ondora arrimau orduin esaotzen:

- Ser pasetan yata ain artega oteko?
- E(s)tx(y)akia(t)p(b)a, asurren bat trabestu yatak idunean d'esin yoat es atzera es aurrera in, e(s)tx(y)-akiat ser in, biripoan ioten itxi edo botaka iteko bedarran batzu(k) jan. Ara, itxiste(k)p(b)akean da joadi orti e(s)tx(y)aukat kopletarako gogorik eta.

Miruik orduin, ai saie alan ekosi ebanean, pago batera egas in badaespada d'esan otzen:

- Klaro, ondo meresidute daukok, se beti abil gulerien bear estan satiek iruntziten da nosonos pasau bear da pasau yata. Ni ostera enok ibiltzen ire moduin, nik i pisti txikiagoak arrapatuten yoasat eta enok atragantetan, seinde saguik, emeak batesbe, t'olango pisti txikerra(k) jaten yoasat. Ale, oin or daukok sati beterako enojui lumabako sama luse orretan, naurri bakorrek alangorrek.

Aixe kontui akordau yata ta kontautzut. Ai pastorea, sera, a(k) pastoreak ni(k)p(b)ño ogeto kontautkutzun baie, tire, orixe pasau i yakon saieri Supelegorreko suloon atakan.

Eta, ba, Supelegorren istoria andiak kontetan dira eta ni gaztea nintzan orduan beste pastore batek kontatu eustan au kontua bere, kontua izango da baina egasti bateri baino geiagori pasatu jako ori gero e.Baten e miru betek ikusi ei euan bela batzuen artean sai andi bat Supelegorreko zuloko atakan eta an ebilen karrakotzean iduna gora eta iduna beera birapoko enberazua kendu gurean.

Eta, miruak a saia alan ikusi euan orduan joan egin jakon eta ondora arrimatu orduan esan eutsan:

- Zer pasetan jak ain artega egoteko?
- Ez jakiat ba, azurren bat trabestu yatak idunean eta ezin joat ez atzera ez aurrera egin, ez jakiat zer egin, birapokan eoten itxi edo botaka egiteko bedarren batzuk jan. Ara, itxi eistak bakean eta joan adi ortik ez jaukat kopletarako gogorik eta.

Miruak orduan, a saia alan ikusi ebanean, pago batera egaz egin badaezpada eta esan eutsan:

- Klaro, ondo mereziduta daukak, ze beti abil gulerian bear ez dan zatiak iruntsiten eta nozonoz pasatu bear eta pasatu jak. Ni ostera ez nok ibiltzen ire moduan, nik i pizti txikiagoak arrapatuten joazat eta ez nok atragantetan, zeinda saguak, emeak batezbe, eta olango pizti txikerrak jaten joazat. Ale, orain or daukak zati baterako enojua lumabako sama luze orretan, neurri bako orrek alango orrek.

Axe kontua akordatu jat eta kontatu deutsut. A pastorea, zera, ak pastoreak nik baino obeto kontatuko eutsun baina, tira, orixe pasatu ei jakon saieri Supelegorreko zuloaren atakan.

39.5. Beste munduko itxuran agertu gauean

Au istori au or Sásolako beetze baten pasau sen seguru. Oin i beetze ori yausi te barrie inde dao. Oingo etzeak e aspian kortea dauko da goien e sutea salea ta kuartue d'eskusaue be bai. Baie lengo sarra beetzea san, d'aurreko partean, selan esangotzu(t)p(b)a, ba entradea auken leorragas d'alboatan sutea, kuartu bet, atzeko parteko kortara pasoa, da ganean kuartuek. Eta atzeko partean, bean kortea da goien tollarea.

Bueno, ba Sásolako beetze orretan batzean i sirean sarri-sarri ausonako andrak esta, ba goruetan da yosten be bai, se ango etzeko andrea yoskilea san, d'ona ganera, esku onekoa da gustu andikoa. Da, seguru, ba, androk auren sereginok itorduen barriketan ekitotzien da etzekotik asite gisonak kargutute (e)gosan seguru, ba komertasiño batzuk es aukiela suster andirik eta txotxatute ete daosen androk o serakas, gaube-ko parte txarrekoakas d'olangoakas.

D'egun beten, gixonok arkal artute burlesar ekitea pentzaudien, androri txotxakeriok o kentzeako. D'orretarako, iluntza baten kartetan yokatuteko atxakiegas juntau sirean gisonok eta auren artean Gaurkulako etxagune be bai, bromistea galanta. D'orretara esan i otzon etzeko gisonak, serari, Gaurkulako etxaguneri:

– I, gaur iluntzean, Elexibitiko aimarie(k)tx(y)oten yaurikenean , sera in bea yautzuk oniri androri. Aitik, ik i, aure etzerako martxea artukok. Maitik altzau te gaubon esan androk entzuteko moduen da gero urten. Bien bitartean guk u sutean beste alderdiko bentanea ertigidien

Au istoria au or Sárasolako beetxe baten pasatu zan seguru. Orain i beetxe ori jausi eta barria eginda dago. Oraingo etxeak e azpian kortea dauka eta goian e sutea, salea eta kuartua eta eskusadua be bai. Baina leengo zaarra beetxea zan, eta aurreko partean, zelan esango deutsut ba, ba entradea eukan leorragaz eta alboetan sutea, kuartu bat, atzeko parteko kortara pasoa, eta ganean kuartuak. Eta atzeko partean, beean kortea eta goian tolarea.

Bueno, ba Sárasolako beetxe orretan batzean ei zirean sarri-sarri auzuneko andrak ezta, ba goruetan eta josten be bai, ze ango etzeko andrea joskilea zan, eta ona ganera, esku onekoa eta gustu andikoa. Eta, seguru, ba, androk euren zereginok egitorduan barriketan ekiten eutsien eta etzekotik asita gizonak kargututa egozan seguru, ba konbersazino batzuk ez eukiela zuztar andirik eta txotxatuta ete dagozan androk o zerakaz, gaueko parte txarrekoekaz eta olangoekaz.

Eta egun baten, gizonok alkar artuta burlazar ekitea pentsatu eudien, androri txotxakeriok o kentzeako. Eta orretarako, iluntze baten kartetan yokatuteko aitzakiagaz juntatu zirean gizonok eta euren artean Gaurkulako etxaguna be bai, bromistea galanta. Eta orretara esan ei eutsan etzeko gizonak, zerari, Gaurkulako etxagunari:

– I, gaur iluntzean, Elexabeitiko abemariak joten jaudikanean , zera egin bear jautsuk oneiri androri. Aitik, ik i, eure etxerako martxea artuko dok. Maaitik altzatu eta gaubon esan androk entzuteko moduan eta gero urten. Bien bitartean guk u sutearen beste alderdi-

itxiko yuk eta sartu ai atzera andixik d'iminik i gauk eroango yoguken ixera surie buruti. Gero kandela ba(t)p(b)e iminiko yata eskuen sein aure eskue ikusi. Gero arrimai kontus-kontus suteko aterantza da alauri betzük isek.

- Bai, baie, igirri ingo yaustiek?
- Ke ba, bai sera, gisona, orrik androk e(s)tx(y)aukiek ire malesirik, aurentzako i ya Gaurkulan ao.
- Bale ba.

D'alantxe in i audien. Baie, suteko androk o a sera ikusi audenean, asten dires grillistuke da sokorruke da en partikular bat e odolak ur iteko moduen sustosartuan surtosartuegas.

Gisonok o a fetxorie ikusi audienean, ondiño be burlesar ekittotzien androri d'esan, seguru:

- Ser pasetan yatzue ba ain estu t'artega oteko?
- Ser pasau, - kontestau i otzien ak e andra bildurti antzak-, ontxe puntuen beste munduko bat ikusi du suris yantzite da kandela isitue eskuen dala.
- Egie esta isingo?
- Baies ba, onaxeño, suteko ateraiño arrimau de t'eskapatu in dau.
- Saosie isilik, selan etorriko da beste mundukoan bat, andi esta iñor etorri ondiño ta.
- Baies ba, gauk ikusi du, benetan, alaurike entzun du, ai ene, ariman bat espada gero seruen sartu esinik? Erresau daigun, erresau, seoser pasauen be.

Olan eki otzien luseroan komertasiñoan, batzuk u burlesar da besteak ostera bene benetan. Da, gisonok ikusi audienean bromea baño geitxugo isin dala, egie esaotzien.

ko bentanea ertidigien itxiko joaguk eta sartu adi atzera andixik eta imini egik i geuk eroango joaguk izara zuria burutik. Gero kandela bat be iminiko jak eskuan zein eure eskua ikusi. Gero arrimatu adi kontuz-kontuz suteko aterantza eta alauri batzuk egizak.

- Bai, baina, igarri egingo yaustiek?
- Ke ba, bai zera, gizona, orreik androk ez jaukiek ire maleziarik, eurentzako i ya Gaurkulan ago.
- Bale ba.

Eta alantxe egin ei eudien. Baina, suteko androk o a zera ikusi eudenean, asten dira grillistuka eta sokorruka eta en partikular bat, e ,odolak ur egiteko moduan sustosartuaren surtosartuagaz.

Gizonok o a fetxoria ikusi eudienean, oraindino be burlazar ekiten eutsien androri eta esan, seguru:

- Zer pasetan jatzue ba ain estu eta artega egoteko?
- Zer pasatu, - kontestatu ei eutsien ak e andra bildurti antzak-, oraintxe puntuen beste munduko bat ikusi dogu zuriz jantzita eta kandela isiotuta eskuan dala.
- Egia ez da izango?
- Baietz ba, onaxe(ra)ino, suteko ateraino arrimatu da eta eskapatu egin dau.
- Zagozie isilik, zelan etorriko da beste mundukoren bat, andik ez da inor etorri oraindino eta.
- Baietz ba, geuk ikusi dogu, benetan, alaurika entzun dogu, ai ene, arimaren bat ez bada gero zeruan sartu ezinik? Errezatu daigun, errezatu, zeozer pasatuan be.

Olan ekin eutsien luzaroan konbersazinoan, batzuk u burlazar eta besteak ostera bene benetan. Eta, gizonok ikusi eudienean bromea baino geitxuago izan dala, egia esan eutsien.

Baie, ata gusti be ak andra bildurtiek es otzien sinistuten. Orduen e gisonok, kanpora urten d'etorriaso in otzien Gaurkulako etxaguneri ixera eta kandela ta gusti d'atzera iminiaso lengo moduen d'orduen bai, orduen dana isin i sen barrea t'apara-jue.

Da, bitu bildursartue ser dan e, burlesarra isin dala yakin arren, areri andreari etzeraño lagundu bear isin otzien auso-ausoan bisi arren.

B'orixe, seguru, gisonok o andron txotxakeriek kentzeako in fetxori ori d'apur betegaiti biotzekoak emon einik imini a andrea. Isin be, batzutan broma batzuk u benetakoak urtetan daude gero e! Kontus, badaespada!

Baina, ata guzti be ak andra bildurtiak ez eutsien sinistuten. Orduan e gizonok, kanpora urten eta etorriazo egin eutsoen Gaurkulako etxagunari izara eta kandela eta guzti eta atzera iminiaso leengo moduan eta orduan bai, orduan dana izan ei zan barrea eta aparejua.

Eta, begitu bildursartua zer dan e, burlazarra izan dala yakin arren, areri andreari etxeraino lagundu bear izan eutsoen auzo-auzoan bizi arren.

Ba orixe, seguru, gizonok o andron txotxakeriak kentzeako egin fetxoria ori eta apur betegaitik biotzekoak emon einik imini a andrea. Izan be, batzuetan broma batzuk u benetakoak urtetan daude gero e! Kontuz, badaezpada!

42.3. Patakon lapur famatuaren azkena

Esatauren Patakon lapurreri bildur andiye isitotziela. Saldi edo mando ganien ibilte san. Da bere errastue segidu es iteko saldiyeri erradurak atzekos aurrera yostotzesan. Baie nosonos yausi bier, da ba, egun beten, orti Kolasiñoti, Barrankuti, Lekubaso d'Upoti ona San Migelera yo sauen, da, ba, or Arguya eta San Migeleko filatoan eskarmen-tue emon i otzien da geio es i sen agartu emeti. Arraskero jentea itzel bisi i sen Patakonen bildur barik.

Esaten euden Patakon lapurrari bildur andia izaten eutsoela. Zaldi edo mando ganean ibiltan zan. Eta bere errastua segidu ez egiteko zaldiari erradurak atzekoz aurrera josten eutsazan. Baina noz edo noz jausi bear, eta ba, egun baten, ortik Kolasiñotik, Barrankutik, Lekubaso eta Upotik ona San Migelera jo zeuan, eta, ba, or Arguya (Arrigorriaga) eta San Migeleko filatoan eskarmentua emon ei eutsoen eta gei-go ez ei zan agertu emetik. Arrezkero jentea itzel bizi ei zan Patakonen bildur barik.

42.4. Malmasineko gazteluaren errastu zaharrak

Emen San Migelen, goiko partien Finagako ermitie dauku, atxinekoa. Da goragoan Malmasineko

Emen San Migelen, goiko partean Finagako ermitea daukagu, antzinakoa. Eta goragoan Malmasineko mendia dago.

mendiye dao. D'an atxine be atxine, kastillo andiyan bat on i sen. Ongo san se ondiño orma sarrak ikusten dire ondo fijau eskero. Mendi puntati bierantza bueltan-bueltan daos ormak, oin i sasi te otakas tapaute. Sano sarra sala kastillo ori esatauren. Bista ona(k)t(d)aos Malmasineko puntati, itzesoraño ikusten da.

43. 4. Urgoiti-Gallo-ko oilarra

Lenao Urgoiti esaten yakona gaur u Gallo esatotzu. Ori paraje ori ortxe dao, Puentelatorreko subie baño beratxogoan Arratiti datorren errekea eta Erletxetakoa juntetan disan lekue da Urgoiti edo Gallo. Segaiti? Ba, or palasio Itzel bat egoan d'or bisi sen kamiñeru bet, isena enas akordetan.

D'orrek kontroletan sauen Viturire doan kamiñoa, d'orretarako katea bat iminte sau(e)n kamiñoan pasoa kontroletako. D'esaten daure ollar bat aukiten sauela, kantarie, batesbe goxetan, d'ollarra(k)tx(y)-oten sauean katea soltetan sauela kamiñeru orrek, kobretako-edo.

Gero, metalesko ollar bat itea pentzau sauen eta in be bai. Onan e, arrisko agean antzeko baten arri-bola andi bet imini sauen da ganean burriña edo danadalako ollarra. Da, ba, gero arraskero, erdeldunek *Gallo* esaten asi sirean d'orti *Galloko kurtzeroa*, baie isites Urgoiti da.

Da, baten, nauk entzunde e, autoan batek okerreko maniobran bat in-edo ta, yo ta bota in i sauela Gallo-ko ollarra d'aspiko boleak mankau in sauela txonferra. Gero

Eta an antzina be antzina, kastillo andiren bat egon ei zan. Egongo zan ze oraindino orma zaarrak ikusten dira ondo fijatu ezkeru. Mendi puntatik beerantz bueltan-bueltan dagoz ormak, orain i sasi eta otakaz tapatuta. Sano zaarra zala kastillo ori esaten euden. Bista onak dagoz Malmasineko puntatik, itsasoraino ikusten da.

Le nao Urgoiti esaten jakona gaur u Gallo esaten deutzagu. Ori paraje ori ortxe dago, Puente Latorre-ko zubia baino beeratxoagoan Arratiatik datorren errekea eta Erletxetakoa juntetan dira(za)n lekua da Urgoiti edo Gallo. Zergaitik? Ba, or palazio itzel bat egoan eta or bizi zan kamineru bat, izena ez naz akordetan.

Eta orrek kontroletan zeuan Vitoriara doan kaminoa, eta orretarako katea bat iminten zeuan kaminoaren pasoa kontroletako. Eta esaten daude ollar bat eukiten zeuala, kantaria, batezbe goizetan, eta ollarrak jotzen zeuean katea soltetan zeuala kamineru orrek, kobretako-edo.

Gero, metalezko ollar bat egitea pentsatu zeuan eta egin be bai. Onan e, arrizko agearen antzeko baten arri-bola andi bat imini zeuan eta ganean burdina edo danadalako ollarra. Eta, ba, gero arrezkero, erdaldunak *Gallo* esaten asi ziran eta ortik *Galloko kurtzeroa*, baina izatez Urgoiti da.

Eta, baten, neuk entzunda e, autoaren batek okerreko maniobraren bat egin-edo eta, jo eta bota egin ei zeuala

atzera ifini saudien ollarra d'oin be antxe dao. Palasioa es, autopistea iteko bota eta beste errien baten dao altzaute, lengo modu-moduen.

Gallo-ko ollarra eta aspiko boleak mankatu egin zeuala txo(n)ferra. Gero atzera ipini zeudien ollarra eta orain be antxe dago. Palasioa ez, autopistea egiteko bota eta beste errien baten dago altzatuta, leengo modu-moduan.

43.5. Laminak Urgoiti-Gallo eta PuenteLatorre inguruan

Len be kontautzut ori laminen orrasiena esta, baie Urgoiti te PuenteLatorre bitarteko errekarroan bildur andie pasetan i sauen jenteak e, batesbe gaubetan.

Len esan dotzut orrasie ostu eskero eske etorte siala laminak sokorruke. Eta entzutea dauket e, orrasie esese, amenasue be bai, orrasie emon esik, askasieri kalte ingotziela-ta. Ori esateuden aimaria(k)-tx(y)o ta gero gobadea iten-edo lotu eskero erreka ertzean. Orregaiti etzeakoak erresetako edo aitearen iteko esatoskuen gautu orduen laminak-edo barruntetara.

Leen be kontatu deutsut ori laminen orraziarena ezta, baina Urgoiti eta PuenteLatorre bitarteko erreka arroan bildur andia pasetan ei zeuan jenteak e, batezbe gauetan.

Leen esan deutsut orrazia ostu ezkeroko eske etorten zirala laminak sokorruka. Eta entzutea daukat e, orrazia ezeze, amenazua be bai, orrazia emon ezik, askaziari kalte egingo eutsiela-eta. Ori esaten euden abemariak jo eta gero gobadea egiten-edo lotu ezkeroko erreka ertzean. Orregaitik etxeakoak errezetako edo aitearen egiteko esaten euskuen gautu orduan laminak-edo barruntetara.

44.4. San Juanak Buiagoitin

San Juanak ia selebretan giñusen? Baiii, ondio bere bai. Sui(k)p(b)ere eitten dosuela esaosu, ba gu(k)p(b)ere emen gure etzaldien gausasko eitten du San Juanetan.

San Juan goixien San Juan erramea kositen da, elexar erramea, d'ifiniñi berakasburuk, larrosa txortie, galburu bidiru eta palutxu bet e kurtzetara, da gero, ba ate inguruen ifiñi untzakas yosite.

Setako? Ba, ameneko, usediyoa isingo da se urtero eitten du. Etzie

San Juanak ia selebretan genduzan? Baiii, oraindino bere bai. Zuek bere egiten dozuela esan dozu, ba guk bere emen gure etxaldean gauza asko egiten dogu San Juanetan.

San Juan goizean San Juan erramea kogiduten da, leizar erramea, eta imini berakazburuak, larrosa txortea, galburu bidiru eta palutxu bat e kurtzetara, eta gero, ba ate inguruan imini untzakaz josita.

Zertarako? Ba, ameneko, usadioa izango da ze urtero egiten dogu. Etxea

yagoteko isingo da se oin etzietan, bueno, etzeko atien Jesusen biotza yositte dauku, d'ameneko etzie yagoteko isingo da, ba oin biye(k)t(d)-ekous.

Beo, ser andiye, San Juan bespera gaubien eitten da. Oin es ainbeste beño lenao, San Juan bespera illuntzien sera eitten giñun, galtzupullie edo metxotie edo bedar txorta bat alanbriegas estute artu , te ba, soloak inguretu, goiko puntan sue dala, da kantetan "San Juan gabillien". Nik i sarri inddot ori e. Onik umeo(k)p-(b)ere eroten giñusen gauges da pooosik etorte sien, ameneko gusture ibiltten sien munarik muna gero San Juan sugar andiyek eitteko etzalde aurreko bidekurtzien. Politte isiten san denporiek lagunduskerero.

44.5. Ezeukiak olgeta gitxi

Umetan setara olgetan giñun? Ai Juan Manuel, su(k)p(b)asenki yakiñ ondo gure ume denporie?

Ara, gure aitte defuntue gasterik il yakun. Mesara yoan Arguiara d'etzerantzien tripala mortalak, sano andiyek sentidu antxe Arguiako sementeriyo ondoan da ba, bertan bisi sen da ba enterradoriek eroan auen bere etzera ser dan edo estan yaubatuteko d'andi lasterrera ilddegoan gixajo errukarriye, etze bete ume itxite.

Gu, orduen lau nebarreba giñean da gure ama ille bireko libretako. Ni, irugarrena nintzen da biar in bier etzien.

Nebak ostera bearrien. Or beyen kamiñoa eitten ibil sien da ba errukiye emonda, kamiñoatako kontratistiek

jagoteko izango da ze orain etxeetan, bueno, etxeko atean Jesusen biotza jositte daukagu, eta ameneko etxea jagoteko izango da, ba orain biak daukaguz.

Baina, zer andia, San Juan bezpera gauean egiten da. Orain ez ainbeste baina leenago, San Juan bezpera iluntzean zera egiten gendun, galtzupoilea edo metxotea edo bedar txorta bat alanbreagaz estuta artu , eta ba, soloak inguratu, goiko puntan sua dala, eta kantetan "San Juan bagilean". Nik i sarri egin dot ori e. Oneik umeok bere eroaten genduzan geugaz eta pooozik etorten zirean, ameneko gustura ibiltten zirean munarik muna gero San Juan sugar andiak egiteko etxalde aurreko bidekurtzean. Polita izaten zan denporeak lagundu ezkerero.

Umetan zertara olgetan gendun? Ai Juan Manuel, zuk bazenki jakin ondo gure ume denporea?

Ara, gure aita defuntua gazterik il jakun. Mezara joan Arguiara eta etxerantzean tripala mortalak, sano andiak sentidu antxe Arguiako zementerio ondoan eta ba, bertan bizi zan eta ba enterradoreak eroan euan bere etxera zer dan edo ez dan jaubetuteko eta andik lasterrera ilda egoan gixajo errukarria, etxe bete ume itxita.

Gu, orduan lau nebarreba ginean eta gure ama ile birako libretako. Ni, irugarrena nintzan eta bear egin bear etxean.

Nebak ostera bearrean. Or beean kaminoa egiten ibili zirean eta ba errukia emonda, kaminoatako kontratistiek eroan egin euazan bearrean zazpi erreal

eroan iñ ausen biarrien saspi erriel iribasten, d'esebesa gitxiago sala pentzaute ba konformau iñ bier.

Neskatoak etzien, se lenao, ameneko, neskatoak es i audien bier estudiyorik, mutillek ostera bai, beo gure nebak a kamiñoan bierrien ebisen d'esin yoan eskolara. Da, ba, gaubiluntzetan gure amak eta bere aista batek artu mutilok eta San Migelera gaubeko eskolara eroaten ausen d'olantxe ikisi situesan eskolak.

Nik i naure konture ikisi nañun dakitena. Firmea botaten bere ikisi nañun e, afesiñoa auki t'ikisi. Gero ba gure amari esatotzien ba etzaldie erosi iñ ber dala, d'amak esetz, estaukola dirurik eta esetz. Orduen, Buiako propitario batek dirue presautzen amari t'erosi iñauen etzaldie. Beo, gero pagau in bier. Da, tire, a bere in giñun de gaur propitarioak (gara, beo asko kostata gero e!

Da, ba, selan olgauko giñun ba umetan, se guk u latigue atera ber isinddu bisimodue aurrera atetako ta. Beño posik e, atziera iños beittu bere iñ barik!

44.6. Ekaitza uxatu bedeinkazinoakaz

Bai, entzuni(k)p(b)ai ori tormentie uxatziena. Ba, baten, ameneko, tormentien arriskue i egoan da odeiye(k)p(b)ere yoten auen inddertzu te ba abadiak e tormentie uxatu iñ auen bedinkasiñoagas soloko gariyeri te kalterik eiñ es eitteko, se gariye kosi esik i estao ogiye yaterik.

Guretzen eskaunken laberik eta besuen edo egurtxapaganien eitten giñusen ogibierrak, taloak, pamitxak et'olangoak.

irabazten, eta ezebeza gitxiago zala pentsatuta ba konformatu egin bear.

Neskatoak etxean, ze leenago, ameneko, neskatoak ez ei eudien bear estudiorik, mutillak ostera bai, baina gure nebak a kamiñoan bearrean ebilzan eta ezin joan eskolara. Eta, ba, gauiluntzetan gure amak eta bere aista batek artu mutilok eta San Migelera gaueko eskolara eroaten euazan eta olantxe ikasi zituezan eskolak.

Nik i neure kontura ikasi nendun dakidana. Firmea botaten bere ikasi nendun e, afizinoa euki eta ikasi. Gero ba gure amari esaten eutsoen ba etxaldea erosi egin bear dala, eta amak ezetz, ez daukala dirurik eta ezetz. Orduan, Buiako propitario batek dirua prestatu eutsan amari eta erosi egin euan etxaldea. Baina, gero pagatu egin bear. Eta, tira, a bere egin gendun eta gaur propitarioak gara, baina asko kostata gero e!

Eta, ba, zelan olgatuko gendun ba umetan, ze guk u latigoa atera bear izan dogu bizimodua aurrera aterateko eta. Baina pozik e, atzeari inoz begitu bere egin barik!

Bai, entzunik bai ori tormentea uxatzearena. Ba, baten, ameneko, tormentearen arriskua ei egoan eta odeiak bere joten euan indartsu eta ba abadeak e tormentea uxatu egin euan bedeinkazinoagaz soloko gariyeri eta kalterik egin ez egiteko, ze garia kogidu ezik i ez dago ogia jaterik.

Gure etxean ez geunkan laberik eta beesuan edo egurtxapa ganean egiten genduzan ogiberrak, taloak, pamitxak eta olangoak.

44.7. Gabon gaueko ogi kuskurra

Ori? Ori bai. Gure aitten bisis beti gode da ori ogi kuskur ori. Da gero ama(k)p(b)ere beti e. Gabon gaubeko lelengo ogi satiye ebai, aittiaren in da mosu emon orduen mantelpien gordetan san, beo iru egunien e, iru egunien bai. D'ogi kuskur ori urdaiñdu bere etzan eitten, sikitu bai bea urdaiñdu es. Se gausie e?

Ori? Ori bai. Gure aitaren biziz beti gode da ori ogi kuskur ori. Eta gero amak bere beti e. Gabon gaueko leenengo ogi zatia ebagi, aitearen egin eta mosua emon orduan mantelpean gordetan zan, baina iru egunean e, iru egunean bai. Eta ogi kuskur ori urdindu bere ez zan egiten, sikatu bai baina urdindu ez. Zer gauzea e?

45.2. Puentelatorreko laminak (Usansolo-Galdakao)

Orko lamiñak? ene ama, sano entzunek e! Or o subi andie dao, Puentelatorrekoa esatotzie, oin i erdi apurtute dao. Goratxugoan preseaa dao, or lenao olea edo errotea egoan. Gaur ormak eta andeparako uren pasoa baño estao.

D'or, subie dao, arriskoa, Galdakoko Bekeati Bedia edo Kolasioño partera pasetako. D'or, ba, antza lamiñak oten sian subi ondoan erropagarbitan euren garbikusie iten iluntzeko aimariatatik urrengo goxean kukurrukue entzun arteño.

Da, ba, gaubean baten bat a paseu eskero subiti lamiñok o subire igun eta erejiek itoziesan da jente gustie bildurtute egoan.

Estakit i orregaiti edo , baie guri beti esan ixin doskue aimarie(k)p(b)ño arinago erretiretako etxera.

D'egun beten, etor san bidaski bet edo gison gastean bat a goxean goxeti bearrera orti Ereñoti, Bedia aldeti goxeko errelebora oñes. Da, bidean datorrela, Galloko etxe nausiko ollarra be entzun auen, bai, or etxean ollar famaue auken orko usa-

Orko laminak? ene ama, sano entzunek e! Or o zubi andia dago, Puentelatorrekoa esaten deutsie, orain i erdi apurtuta dago. Goratxugoan preseaa dago, or leenago olea edo errotea egoan. Gaur ormak eta andeparako uren pasoa baino ez dago.

Eta or, zubia dago, arrizkoa, Galdakoko Bekeatik Bedia edo Kolazino partera pasetako. Eta or, ba, antza laminak egoten ziran zubi ondoan erropagarbitan euren garbikuzia egiten iluntzeko abemariatatik urrengo goizean kukurrukua entzun arteraino.

Eta, ba, gauean baten bat a pasatu ezkeru zubitik laminok o zubira igon eta erejiak egiten eutsiezan eta jente guztia bildurtuta egoan.

Ez dakit i orregaitik edo , baina guri beti esan izan deuskue abemariak baino arinago erretiretako etxera.

Eta egun baten, etorri zan bidaski bat edo gizon gazteren bat a goizean goizetik bearrera ortik Ereñotik, Bedia aldetik goizeko errelebora oinez. Eta, bidean datorrela, Galloko etxe nagusiko ollarra be entzun euan, bai, or etxean

bak eta ganera kamiñerue san da ba fielato antzekoa auken arrisko latage bi katea bategas sarratute pasoa kobretako, Urgoitiko katea esaten gauntzen, gero etxe ori kendu in bear isin auden autopistea iteko, baie arriekustiek gorde audesan bat itxi barik, da subi orreti pase sanean es auen lamiñarik ikusi erreka bastarrean. Ogeto fijeu sen da seosek e brillue itauen d'urreratu in sen. Ene? Orrasie, d'urregorriskoa ixin be, lamiñok aistue. Mutil orrek artu orrasi ori te bearren yoan i sen, posik urregorrien pentzetan.

Iluntzean etxerantza etorren da Bekeako ermitati datorrela aimariek entzun ausen d'eresau be bai.

Baie Puentelatorreko subire allegau sanean, goatzean dautzie lamiñok alaurike ta serean, da ba gison gaste orrek e bota urregorrisko orrasi ori subiti bera, aitearen in d'eskapatuzien lamiñori. D'esaten daudie mutil orrek itxi in otzela subi orretati paseteari d'arraskero Galloti bueltan yoaten sala, d'andixik i pasetan san, len esan dotzuten kamiñeruru orren pasoti, oñeskoari es otzien kobretan d'andixik itausen fraikarako yoan etorriok. Ollarra esan dotzut esta? Ba, monumentue be badao ollarra goiko puntan dala. Oingoa in barrie da, lengoa bota in i auen auto bate(k)tx(y)ota, kabina ganera yausi i yakon. Urgoitiko ollarra esatotzien. Urgoiti goragoan dao, Olabarri ganean, baie olantxe yakon isena. Galloko kurtzeroa bean dao, erreka kontran, bueno, erreka bien kontran bata Arratiati datorrena da bestea Erletxetati. Lengorik ona antzi(k)-p(b)estauko leku orrek.

ollar famatua eukan orko ugazabak eta ganera kaminerua zan eta ba fielato antzekoa eukan arrizko latage bi katea bategaz zarratuta pasoa kobretako, "Urgoitiko katea" esaten geuntsan, gero etxe ori kendu egin bear izan euden autopistea egiteko, baina arriak guztiak gorde eudezan bat itxi barik, eta zubi orretatik pasatu zanean ez euan laminarik ikusi erreka bazterrean. Obeto fijatu zan eta zeozek e brillua egiten euan eta urreratu egin zan. Ene? Orrazia, eta urregorriko izan be, laminok aaztua. Mutil orrek artu orrazi ori eta bearren joan ei zan, pozik urregorrian pentsetan.

Iluntzean etxerantza etorren eta Bekeako ermitatik datorrela abemariak entzun euazan eta erreztatu be bai.

Baina Puentelatorreko zubira allegatu zanean, goatzean deutsie laminok alaurika eta zerean, eta ba gizon gazte orrek e bota urregorriko orrazi ori zubitik beera, aitearen egin eta eskapatu eutsien laminori. Eta esaten daudie mutil orrek itxi egin eutsola zubi orretatik paseteari eta arrezkero Gallotik bueltan joaten zala, eta andixik i pasetan zan, leen esan deutsudan kamineru orren pasotik, oinezkoei ez eutsien kobretan eta andixik egiten euazan fabrikarako joan etorriok. Ollarra esan deutsut ezta? Ba, monumentua be badago ollarra goiko puntan dala. Oraingoa egin barria da, leengoa bota egin ei euan auto batek jota, kabina ganera jausi ei jakon. "Urgoitiko ollarra" esaten eutsoen. Urgoiti goragoan dago, Olabarri ganean, baina olantxe jakon izena. Galloko kurtzeroa been dago, erreka kontran, bueno, erreka biren kontran bata Arratiatik datorrena eta bestea Erletxetatik. Leengorik ona antzik be ez dauka leku orrek.

46.5. Egiriñaoko saia arrantotsean

Oin kontaukotzutena Igrinaon pasau sen, Isidron txabolan, bai, ori Seberiokoa osue, bueno gero Juango-se bere semeak a segidu otzen, jente ona ta laguntakoa.

D'emen Gorbaian ankabiko kontrarioak on ondire, bakisu ba, pastoreak ardieri edo txakurreri txistu in eskero, esana itotzie baie pastore bate(k)p (b)este bateri in eskero, erderas be igoal kontestau, je-je-je, bakisu se esan gurotzuten? ba emeko pastorean bat erderas entzutea txorigorrike edo maldasiñoka dabilela esan gure dau, auskeras estao maldasiñorik eta. Baie lengora yoanda, gose isin eskero saie(k)t(d)ire kontrariorik andienak. Orrikas broma gitxi. Gorbaieko belatxiki edo belaskilloa(k)p(b)e bildur dotzie orriri. Belatxikiek e artega ikusten direnean, fijau, te saien bat ibili baietz inguruti.

Baie baten e arrapau in auden olango sai endemoniño bat Igrinaoko pastore batzuk. Ni enintzen isin an, se nire txabolea berao dao, Pagomakurreti lasterrera gorantza inean. Ardi okela ondakin batzuk u bota audesan sulo batera d'araxe arri-mau sen saie t'antxe arrapau auden ganeti saku-mantar bat sabal-sabal botata.

D'an auki auden sai ori anka bietatik amarraute area-kate sar bategas da ondakin gustie(k)tx(y)atausen. Da, ba alangon baten kantzau in sirian da soltetea pentzauden. Baie soltau baño lenao, je-je-je-, es otzien ba arran bat estu samati saieri agotz fardoan alambra bategas!

Gero ba, soltauden da koño, asi sen aurberan Sastegirantza inean

Orain kontauko dutsudana Igrinaon pasatu zan, Isidroren txabolan, bai, ori Zeberiokoa dozue, bueno gero Juan Jose bere semeak a segidu eutsan, gente ona eta laguntakoa.

Eta emen Gorbeian ankabiko kontrarioak egon, egon dira, badakizu ba, pastoreak ardiei edo txakurrari txistu egin ezkeru, esana egiten deutsie baina pastore batek beste bateri egin ezkeru, erderaz be igual kontestatu, je-je-je, badakizu zer esan gura deutsudan? ba emeko pastoreren bat erderaz entzutea txorigorrika edo maldizinoka dabilela esan gura dau, euskeraz ez dago maldizinorik eta. Baina leengora joanda, gose izan ezkeru saiak dira kontrariorik andienak. Orreikaz broma gitxi. Gorbeiaiko belatxiki edo belaskilloak be bildur deutsie orreiri. Belatxikiak e artega ikusten diranean, fijatu, eta sairen bat ibili baietz ingurutik.

Baina baten e arrapatu egin euden olango sai endemonino bat Igrinaoko pastore batzuk. Ni ez nintzan izan an, ze nire txabolea beerago dago, Pagomakurretik lasterrera gorantza einen. Ardi okela ondakin batzuk u bota eudezan zulo batera eta araxe arrimatu zan saia eta antxe arrapatu euden ganetik zaku-mantar bat zabal-zabal botata.

Eta an euki euden sai ori anka bietatik amarratuta area-kate zaar bategaz eta ondakin guztiak jaten euazan. Eta, ba alangoren baten kantsatu egin zirean eta soltatea pentsatu euden. Baina soltatu baino leenago, je-je-je-, ez eutsoen ba arran bat estu samatik saieri agotz fardoaren alambra bategaz!

d'alturea artuenean buelta in d'Ukiolarantzako bidea artuen arranotzean.

Denporeagas aistu in sirian saiegas.

D'andik urte bire edo, koño! non asmetan dauden arranotza aidean, d'esautu, pastoreak asmau t'eso-tu a arranotza d'efetibamente, barriro agartu sen a saie baie Isidron txabolea ikustauenean arrimau be esan iten, ákordau ingo san da seguramentean. Orrik saiok listoan batzuk i dire, animili gaxoak es i daudes yaten egun betzuk pasau arte sein eurek kontagiau edo estai(t)p(b)a segaitio. B'orixe pasau sen.

Gero ba, soltatu euden eta koño, asi zan aurberan Sastegirantza einean eta alturea artu euanean buelta egin eta Ukiolarantzako bidea artu euan arranotzean.

Denporeagaz aaztu egin zirean saiagaz.

Eta andik urte bira edo, koño! non asmetan dauden arranotsa aidean, eta ezagutu, pastoreak asmatu eta ezagutu a arranotsa eta efetibamente, barriro agertu zan a saia baina Isidron txabolea ikusten euanean arrimatu be ez zan egiten, ákordatu egingo zan eta seguramentean. Orreik saiok listoren batzuk ei dira, animalia gaxoak ez ei daudez jaten egun batzuk pasatu arte zein eurak kontagiatu edo ez dakit ba zergaitino. Ba orixe pasatu zan.

46.6. Anbotoko Señorea Supelegorrera

Olan kontautzule ausoko Simonek?

“Ori esta olan. Anbotoko Señorea pasau iten san nire txabola ganeti baie Anboto aldeti etorten san neguegas batera eta Supelegorren sartzean san negue iten gero barriro yoateko Anboto partera udebarrien.

Supelegor antxe goien dao, Atxulo pasau te Itzineko asduien. Kueba andie da. Atakea be andie dauko baie barrue, sabala t'andie, agotzes kargauko kamio bi bata bes-tean ganean iminite be eleukie goie yoko, ateraisus kontuek. Gero barruen, goi partean sulo bi ikusten dire, beres inekoak, d'andik i argie sartzean da.

Barrurago yoan eskero, ba, kontus! a ilun dao ta ba, an e istoriek

Olan kontatu deutsula auzoko Simonek?

“Ori ez da olan. Anbotoko Señorea pasatu egiten zan nire txabola ganetik baina Anboto aldetik etorten zan neguegaz batera eta Supelegorren sartzean zan negua egiten gero barriro joateko Anboto partera udabarrian.

Supelegor antxe goian dago, Atxulo pasatu eta Itzinako azduian. Kueba andia da. Atakea be andia dauka baina barrua, zabala eta andia, agotzez kargau-tako kamio bi bata bestearen ganean iminita be ez leukie goia joko, atera eizuz kontuak. Gero barruan, goi partean zulo bi ikusten dira, berez eginekoak, eta andik i argia sartzean da.

Barrurago joan ezkerro, ba, kontuz! a ilun dago eta ba, an e istoriak pasatu

pasau dire gero e! A? ori subeburuena? Kontaute daukotzut orduen e? ba bai, ori subeburuena pasau in i sen, entzutea e, ikusi estot in!

Lena, frantzesadea ostean da jentea etorri iten san Gorbaiera urregorrie topetan da ba baten Supelegorrera be bai, an barruen urregorrie gordeta daoela ta.

Da, koño, bakisu ser? ba an ilunetan sakutoa(k)p(b)ete audesanean kanpora urtauden atakan urregorriok ikusteko.

Sakutook argiten sabaldu audesanean, errekoño! subeburuek esirian isin ba, bai subeburuek. Sek eroan ete ausen ainbeste sube ara barrure? Agati esan dotzut u Supelegorren istoriek pasau direala t'e(s)tx-(y)a(t)k(g)ustetan asko ango kontuek kontetea, dana(k)p(b)e kontuek isingo dire baie... Saie(k)p(b)ai, saiek ikusi in doas inos Supelgorren sartzean. Orri(k)p(b)e deabrutute oten siala daukot entzunde. Bate(k)p(b)-aki, ain kontetan dire gause asko! »

dira gero e! A? ori subeburuena? Kontatuta deukotsut orduan e? ba bai, ori subeburuena pasatu egin ei zan, entzutea e, ikusi ez dot egin!

Leenago, frantsesadea ostean eta jentea etorri egiten zan Gorbeiera urregorria topetan eta ba baten Supelegorrera be bai, an barruan urregorria gordeta dagoala eta.

Eta, koño, badakizu zer? ba an ilunetan zakutoak bete eudezanean kanpora urten euden atakan urregorriok ikusteko.

Zakutook argitan zabaldu eudezanean, errekoño! subeburuak ez zirean izan ba, bai subeburuak. Zek eroan ete euazan ainbeste sube ara barrura? Agaitik esan deutsut u Supelegorren istoriak pasatu direala eta ez jat gustetan asko ango kontuak kontetea, danak be kontuak izango dira baina... Saiak bai, saiak ikusi egin dodaz inoz Supelgorren sartzean. Orreik be deabrututa egoten zirala daukat entzunda. Batek badaki! Ain kontetan dira gauza asko!"

46.7. Supelegorreko saiak

Lentxuago be esan dotzut esta, baie ori Supelegorreko kuebori andiiiie da. Esan dotzut enasela inos barrure sartu, bueno, esan bea da, enasela barruko sakonetaraino sartu, se kuebori lusea da ta aurrerantza sein alborik ara, da peligrosoa da barru barruraino sartzea. Se, aitu, nauk estot ikusi naure begiekas baie entzunde badauket or barruetan ganadue tragau be in salaskoa, freskurea topetan yoan d'esin urten, atakea topau isinde. D'an i daos ganaduon asurre(k)p(b)e, soruen deslai.

Leentxuago be esan deutsut ezta, baina ori Supelegorreko kueba ori andiiiia da. Esan deutsut ez nazala inoz barrura sartu, bueno, esan bear da, ez nazala barruko sakonetaraino sartu, ze kueba ori luzea da eta, aurrerantza zein alborik ara eta peligrosoa da barru barruraino sartzea. Ze, aitu, neuk ez dot ikusi neure begiekaz baina entzunda badaukat or barruetan ganadua tragatu be egin zalazkoa, freskurea topetan joan eta ezin urten, atakea topatu ezinda. Eta ba an ei dagoz ganaduon azurrak be, zoruan deslai.

Bakisu au segaitiño diñotzuten? Ba, saiena pregunta(u) ostesu esta? Ba, sera, estai(t)p(b)a olan isingo dan baie baten e orti Galdakoti edo etorri i sen estudioko gisonan bat Supelegorrera parte txarreko txorie(k)t(d)-aosela ta. Oroskoko abadean batzuk emon i otzien parte d'alan etorri i sen ser dan edo estan ikusten.

Da, ba, Supelegorreko kuebean atakan ifini i ausen bere trasteok eta ba lo be an iten i auen on san denporan d'arakatu i auen ondo kuebori.

Da gero ba, esaten daure Oroskoko abadeori emotziela seguru esplikasiñoa ta gu(k)p(b)e Oroskoko pastoreakandi yakin gaiñun gison orrek esanekoa.

Segun itxurea, orri(k) txoriok saiak i sirian da Supelegorren sartzean i sirian gaubiluntzetan barruen tragauko ganaduen okela ustela yaten, d'an barruen okelo(k)tx(y)-aten situesan da gero barriro kanpora urten. Da klaro, olango sai bandea sarturtenean ikustea ikeragarrie isingo san isin be. Se orrik saiok o igual auko ditues egoak sabalik i metro biti gorako lusarie edo geao be igoal. Da klaro, orrena estudioko gison orrena egie be igual isingo da se pastoreak kanpoti ikustaurena da barruen benetan paseta(n) sana diferenteak sirian, da gero betikoa, batac kontau, besteak aumentau, askenerantza ba parte txarrekoakas nastu.

D'isilitike egie e? Nik i desde luego, esto(t)k(g)ure sairik ondoan esegaitiño be. Esaten daude ganadu bisiegana estireala arrimetan baie kontus! Gose diresanean kontus, se enas altzi bet fietan orrikas txoritzarrokas. Surrek i dires barres. Se, len be esan dotzut esta, baie gatxa-

Badakizu au zegaitino dinotsudan? Ba, saiena preguntatu deustazu ezta? Ba, zera, ez dakit ba olan izango dan baina baten e ortik Galdakaotik edo etorri ei zan estudioko gizonen bat Supelegorrera parte txarreko txoriak dagozala eta. Oroskoko abaderen batzuk emon ei eutsien parte eta alan etorri ei zan zer dan edo ez dan ikusten.

Eta, ba, Supelegorreko kuebearen atakan ifini ei euazan bere trasteok eta ba lo be an egiten ei euan egon zan denporan eta arakatu ei euan ondo kueba ori.

Eta gero ba, esaten daude Oroskoko abadeori emon eutsiela seguru esplikazinoa eta guk be Oroskoko pastoreakandik yakin gendun gizon orrek esanekoa.

Segun itxurea, orreik txoriok saiak ei zirean eta Supelegorren sartzean ei zirean gaubiluntzetan barruan tragatuko ganaduen okela ustela jaten, eta an barruan okelok jaten zituezan eta gero barriro kanpora urten. Eta klaro, olango sai bandea sartu urtenean ikustea ikaragarria izango zan izan be. Ze orreik saiok o igual eukiko dituez egoak zabalik i metro bitik gorako luzaria edo geiago be igual. Eta klaro, orrena estudioko gizon orrena egia be igual izango da ze pastoreak kanpotik ikusten eudena eta barruan benetan pasetan zana diferenteak zirean, eta gero betikoa, batac kontatu, besteak aumentatu, azkenerantza ba parte txarrekoakaz nastu.

Eta izan leiteke egia e? Nik i desde luego, ez dot gura sairik ondoan ezergaitino be. Esaten daude ganadu biziagana ez direala arrimetan baina kontuz! Gose diranean kontuz, ze ez naz altzi bat fietan orreikaz txoritzarrokaz. Zurrak ei dira barriz. Ze, leen be esan deusut

(k)tx(y)oko ganadu tragauekana be es i direz arrimetan egun betzük pasau arteño. Ori yakitea(k)t(d)auko antza? Da bildurre gu(k)p(b)akarrik es. Orrik belaskillo edo belatxikie-(k)p(b)e estire atrebitan saien ondoan ibilten, seosegaitiño isingo da. Gaur u, saie olango persona galgu edo susterbako edo ganorabakoari esatotzu, d'asto antza danari mandasine.

ezta, baina gatxak jotako ganadu tragauekana be ez ei dira arrimetan egun batzük pasatu arteraino. Ori jakiteak dauka antza? Eta bildurra guk bakarrik ez. Orraik belaskilo edo belatxikiak be ez dira atrebietan saien ondoan ibilten, zeozergaitino izango da. Gaur u, saia, olango pertsona galgu edo zuztarbako edo ganorabakoari esaten deutsalagu, eta asto antza danari, mandazaina.

46.8. Pagomakurreko haginak

Se arbola klase emen? Bueno, bakisu, nire txabolea Pagomakurreti goratxoago yoanda dao, d'emen ba arbola klase asko dao on be, seinde, pagoa, aretxa, elorrie, gorostie, artea be bai, d'asko, aitu, or bidertzean basomakatzza be bai, gitxien igual agine, ondiñokarren baos batzük.

Agine(k)t(d)iresela ta, kontue-(k)p(b)e badaos. Oin estaos baie lenao, nik entzutea e, or Pagomakurreti gora yayoten dan errekatxuen agin bi i egosala, arra t'emea. Emeak asi gorrie(k)t(d)aukos. D'entzutia ba se, baten pastorean bateri neska politen batek urtetan i otzen orra aspera ta ba gurixine etorri yakien d'eskontako i egosan. Baie, alangon baten, pastore gaste ori lamiñeagas dabilela konturatu i sen, beste pastore batzük esanda. Da ba disgustutik i il in i sen da gero lamiñeak asulo batera eroan i auen da bera be il in isen segun. D'ortik esataudien ba yayo sala aspean Pagomakurreti bera doan errekatxue da errekatxu orren alde banatan agin bi erne sirialaskoa. Agine, aginegas kontus, berenoa i dauko, egurre gogorra dauko barres,

Ze arbola klase emen? Bueno, badakizu, nire txabolea Pagomakurretik goratxoago joanda dago, eta emen ba arbola klase asko dago egon be, zeinda, pagoa, aritza, elorria, gorostia, artea be bai, eta asko, aitu, or bidertzean basomakatzza be bai, gitxien igual agina, oraindinokarren badagoz batzük.

Aginak dirala eta, kontuak be badagoz. Orain ez dagoz baina leenago, nik entzutea e, or Pagomakurretik gora jaioten dan errekatxuan agin bi ei egozala, arra eta emea. Emeak azi gorriak daukaz. Eta entzutea ba ze, baten pastorean bateri neska politen batek urtetan ei eutsan orra azpera eta ba guraizana etorri jakien eta ezkontako ei egozan. Baina, alangoren baten, pastore gazte ori lamiñeagaz dabilela konturatu ei zan, beste pastore batzük esanda. Eta ba disgustutik i il egin ei zan eta gero lamineak aitz zulo batera eroan ei euan eta bera be il egin ei zan segun. Eta ortik esaten eudien ba jaijo zala aspean Pagomakurretik beera doan errekatxua eta errekatxu orren alde banatan agin bi erne zirealazkoa. Agina, aginagaz kontuz, benenoa ei

santzue d'ixurres betea. Guri beti esauskue agineri bakean itxiteko badaespada, d'alantxik in du se emen bao guredan egur gure txabolatan su iteko. A? Da sera, barres, au Asturianu beteri entzun nauntzen. Aurek antza, mutilen bat ote sanean neskatotan baten atzeti, ba San Juanetan agin errama bat iminte i otzen neskatolari balkoiko balaustran da neskattoa baietzean onaskero, aginen asiek e botaten i otzesan bentanati d'olantxik in nobio.

Ori emen be ite sala daukat entzunde. Baie agine barik San Juan Aretxagaz, baie neskatoana diferentea da, emen San Juanetan mutilek iminte i auen San Juan Aretxa da San Pedroatan neskatoak, edo neskatoan etzekoan batek mutilen etzeko balaustran.

B'orixe. A? ta agine ikusi gure bosu, antxe daukosu bat alosokoa Pagomakurreko selaikadan da besto bat antxe serean, Máskillun txablean aurrean.

dauka, egurra gogorra dauka barriz, zaintsua eta ixurrez betea. Guri beti esan deuskue aginari bakean itxiteko badaezpada, eta alantxik egin dogu ze emen badago gura dan egur gure txabolatan sua egiteko. A? Eta zera, barriz, au Asturianu bateri entzun neuntsan. Eurek antza, mutilen bat egoten zanean neskatoren baten atzetik, ba San Juanetan agin errama bat iminten ei eutsen neskatolari balkoiko balaustran eta neskatoa baietzean egon ezkerro, aginaren aziak e botaten ei eutsazan bentanatik eta olantxik egin nobio.

Ori emen be egiten zala daukat entzunda. Baina agina barik San Juan Aritzagaz, baina neskatoarena diferentea da, emen San Juanetan mutilak iminten ei euan San Juan Aritza eta San Pedroetan neskatoak, edo neskatoaren etxekoren batek, mutilen etzeko balaustran.

Ba orixe. A? eta agina ikusi gura badozu, antxe daukazu bat alozokoa Pagomakurreko zelaikadan eta beste bat antxe zerean, Máskillun txablearen aurrean.

47.4. Gorbeia punta-puntako idarik eza

Aldi beten, fraile kaputxino bat etorri sen gure barrio edo ausunera d'aregas yoaten ginean domeka arrastitan kontue(k) kontetan an or emendik. Ori fraile ori yakitune san, padre Solo(e)tá(sic.), entzute andiko gizona, emen d'Ameriketean da danean. Yakitune san da kontu asko kontetoskun munduko leku askotati ibilie salako.

Da baten, Baltzolako kobasulora yoan ginean d'an ondoan Jentilsubi dao t'arexeri begire parau

Aldi baten, fraile kaputxino bat etorri zan gure barrio edo auzunera eta aregaz joaten ginean domeka arrastietan kontuak kontetan an or emendik. Ori fraile ori jakituna zan, padre Solo(e)tá(sic.), entzute andiko gizona, emen eta Ameriketean eta danean. Jakituna zan eta kontu asko kontetan euskun munduko leku askotatik ibilia zalako.

Eta baten, Baltzolako kobazulora joan ginean eta an ondoan Jentilsubi

gintzesan da ba pregunteka asi ginean:

- Don Saturnino, au Jentilsubi au Dilubioan denporan itxie isingo da esta?
- Bai, sera! oni(k) kontuok e(s)tx(y)-akisek iño(k)p(b)e. Oni(k)t(d)osak e, gison yakitunek arkalegas batuten dosak eta euren eretxie(k)-t(d)osak, eretxiak. Eskribidu iten yauriesak eretxiok eta gero kontau, baia eretxie(k)t(d)osak.
- Ba, onik eretxie(k)p(b)alire,-preguntau geuntzen-,orduen e juisiorik(k)p(b)e esta sekule isingo?
- Juizioa bai, isingo esto(k)p(b)a?
- Nos isin bea dau ba orduen?
- Gorbaieko punte puntan idea ernetan dan interan
- Gorbaieko punte puntan idea sekule be esta erneko
- B'ori be olantxe isingok: *mundua mundu, serua seru*. Juizioa olangoxea (d)ok. E(s)tx(y)aok es juisiorik es Gorbaieko puntan iderik.

dago eta arexeri begira paratu gintzazan eta ba pregunteka asi ginean:

- Don Saturnino, au Jentilzubi au Dilubioaren denporan itxia izango da ezta?
- Bai, zera! oneik kontuok ez jakizak inok be. Onik dozak e, gizon jakitunak arkalegaz batuten dozak eta euren eretxiak dozak, eretxiak. Eskribidu egiten jauriezak eretxiok eta gero kontatu, baina eretxiak dozak.
- Ba, oneik eretxiak balira,-preguntatu geuntsan-, orduen e juiziorik be ezta sekula izango?
- Juizioa bai, izango ez dok ba?
- Noz izan bear dau ba orduan?
- Gorbeiaiko punta puntan idea ernetan dan interan
- Gorbeiaiko punta puntan idea sekula be ez da erneko
- Ba ori be olantxe izango dok: *mundua mundu, zerua zeru*. Juizioa olangoxea dok. Ez jagok ez juiziorik ez Gorbeiaiko puntan idarik.

47.5. Alaba ezkongai

Beinbeten, ama bat bisi sen beren alabeagas, amalabak a bisi sirean da ba orixe, amak (g)urisiten dau alabak ondo ikustea d'amak auki auen kapritxoa beren alabea eskontan dan egunean beren etxean es daitela esen faltarik isin, danak on daite-sela konpleto, alan yantzie, alan yana, alan gause gustiekas.

Gero allegau sen eskonduteko besperea be da, ba, amak es auen etxean esen faltarik i topetan, dana konpleto ikustauen . Baia beren alabeak sapatak falta situen, sapata barriek, da yoan san sapateruegana

Beinbaten, ama bat bizi zan beren alabeagaz, amalabak a bizi zirean eta ba orixe, amak gura izaten dau alabak ondo ikustea eta amak euki euan kapritxoa beren alabea ezkontan dan egunean beren etxean ez daitela ezereen faltarik izan, danak egon daitezela konpleto, alan jantzia, alan jana, alan gauza guztiekaz.

Gero allegau zan ezkonuteko besperea be eta, ba, amak ez euan etxean ezereen faltarik i topetan, dana konpleto ikusten euan. Baina beren alabeak zapatak falta zituen, zapata barriak, eta joan zan zapateruagana eta zapateruari deitu

da sapaterueri geitu otzen, d'urto-
tzen da:

- Ser? Aginduko sapatak inde daukosus
- Tira ba, olan obeto. Ointxe estu eser falta.
- Baia preparaute saosie sauok, preparaute?- esan i otzen sapateru orrek- da,
- Ba, baietz-baietz, eurek estaukiela esen faltarik- esan i otzen eskondu bea dauen neskatoa(k)p(b)e, ba, ardurea eukiteko moduen egoan da.

Alan enpeñau yakonean ba sapateru ori be ba ekinean...

- Prest bai gero? Pentzetan estirean gause(k)p(b)e igoal falta isiten dire, d'olango egun beten danagaz akordau bea dalata, ia ba...
- Ser da ba orduen, ser da ba aistute egon, da akordau bea dan ori?
- Suloa inde daukosu?- esan dotzo ba se sapateru orrek neskato orreri-.
- Se sulo? Ser da ori ba?
- Suloa, inportanteana orixe da ba.

Da, ba ainbestean enpeñau yakonean, neskato orrek atzera be preguntau otzen ser orren kontu ori te sapateruek , esangotze(t)p(b)a-berekitan da

- Ara, or sulo kontuen gause latzak etorten dire t'oin orregaz konpleto yoan bea da konpleto eskontzara
- Da, ba, ser in bea da ba? Ser? Ser? Nok iten dau ori kontu ori ba?
- Ori? Generalean abadeak, je-je-je, baia nau(k)p(b)ebai olan e prisas datorrenari neu(k)p(b)ebai.

Da, oño, baietz esan i otzen neskato orrek eta bera(k)p(b)e gurago dauela itea sulo ori in al isin eskero. Da ba in aurien fetxori ori edo dana dalako ori.

eutsan, eta urten eutsan eta:

- Zer? Aginduko zapatak eginda daukazuz
- Tira ba, olan obeto. Oraintxe ez dogu ezer falta.
- Baina preparatuta zagozie zeuok, preparatuta?- esan ei eutsan zapateru orrek- eta,
- Ba, baietz-baietz, eurek ez daukiela ezereen faltarik- esan ei eutsan ezkondu bear dauan neskatoak be, ba, ardurea eukiteko moduan egoan da.

Alan enpeñatu jakonean ba zapateru ori be ba ekinean...

- Prest bai gero? Pentzetan ez direan gauzak be igual falta izaten dira, eta olango egun baten danagaz akordatu bear dala eta, ia ba...
- Zer da ba orduan, zer da ba aaztuta egon eta akordatu bear dan ori?
- Zuloa eginda daukazu?- esan deutso ba ze zapateru orrek neskato orreri-.
- Zer zulo? Zer da ori ba?
- Zuloa, inportanteena orixe da ba.

Eta, ba ainbestean enpeñatu jakonean, neskato orrek atzera be preguntatu eutsan zer orren kontu ori eta zapateruak,- esango deusat ba- berekitan eta

- Ara, or zulo kontuan gauza latzak etorten dira eta orain orregaz konpleto joan bear da konpleto ezkontzara
- Eta, ba, zer egin bear da ba? Zer? Zer? Nork egiten dau ori kontu ori ba?
- Ori? Jeneralean abadeak, je-je-je, baina neuk be bai olan e prisaz datorrenari neuk be bai.

Eta, oño, baietz esan ei eutsan neskato orrek eta berak be gurago dauela egitea zulo ori egin aal izan ezkerro. Eta ba egin aurien fetxori ori edo dana dalako ori.

Da gero sapateriti urtetan daoe-
la ama etorri yakon neskatoari t'onek
e etorriko eran badiñotze ba se:

– Ama!

– Ser?

– Ba, ni eskontan nasen egunean estu-
le euki bear esen faltarik eta gause
gustiek konpleto inde daukusela-
kon on gara ta béarrena euki ot in
barik.

– Ser dona ba béarrena?

T'alabeak esan dotzo sapateruek
esan da in dotzen gustie d'orretara
badiñotze alabeari:

– Tíre ba, oin i ine inde dao baia au
estona esebesean geldituko. Sapate-
rueri abixau bea yakona bier goxe-
an boda aurreti, datorrela txokola-
tea artzean.

D'etorri yakien sapaterue
eskontza eguneko goxean txokolatea
artzean, d'amak:

– Basatos?

– Bai, banator

Ai! Etxoisue. Puntu bet emotea
aistu in dot. Sapaterueri abisau ordu-
ko amak esautzen alabeari:

– Ointxe asi te aurrerako txixek isena
katxarro batera.

Eskondu bea dauen orrek in
ausen txixok eta preparau in auden
botillatxixe. Papel finegas d'ondo
presintatute ipini auden botillea ta
maire aterotzien txokolatea, a boti-
llea ta kopea ta dana prest. Da badi-
ñotze amak a sapateru orreri:

– Ia, yarri t'artu txokolatea, gaur
e(s)tx(y)aok esen faltarik eta.

– Yarriko nas

– Ia artisu kopatxo bat- da edan dau
plin!

– Ene, artisu besto ba(t)p(b)e

– Es, besterik es, geao esto(t)k(g)ure

Eta gero zapateritik urtetan dagoe-
la ama etorri jakon neskatoari eta onek
e etorriko eran badinotso ba ze:

– Ama!

– Zer?

– Ba, ni ezkontan nazen egunean ez
dogula euki bear ezeren faltarik eta
gauza guztiak konpleto eginda dauka-
guzalakoan egon gara eta béarrena
euki dot egin barik.

– Zer dona ba béarrena?

Eta alabeak esan deutso zapateruak
esan eta egin deutsan guztia eta orreta-
ra badinotso alabeari:

– Tira ba, orain i egin eginda dago baina
au ez dona ezebezean geldituko.
Zapateruari abisatu bear jakona biar
goizean boda aurretik, datorrela txo-
kolatea artzean.

Eta etorri jakien zapaterua ezkon-
tza eguneko goizean txokolatea artzean,
eta amak:

– Bazatoz?

– Bai, banator

Ai! Etxodon (itxaron)egizue. Puntu
bat emotea aaztu egin dot. Zapateruari
abisatu orduko amak esan eutsan alabeari:

– Oraintxe asi eta aurrerako txixak egin
ezana katxarro batera.

Ezkondu bear dauan orrek egin
euazan txixok eta preparatu egin euden
botilla-txixa. Papel finegaz eta ondo pre-
zintatuta ipini euden botillea eta maaira
atera eutsoen txokolatea, a botillea eta
kopea eta dana prest. Eta badinotso
amak a zapateru orreri:

– Ia, jarri eta artu txokolatea, gaur ez
jagok ezeren faltarik eta.

– Jarriko naz

– Ia artu eizu kopatxo bat- eta edan dau
plin!

– Ene, artu eizu beste bat be

- Ostean e geao gure bosu atzo sauk sulotuko barrikati aterea da edari au. Je-Je-je, sapateru ori ondo serbidute botaurien amalabok.
- Ez, besterik ez, geiago ez dot gura
- Ostean e geiago gura badozu atzo zeuk zulotuko barrikatik aterea da edari au. Je-Je-je, zapateru ori ondo serbiduta bota eudien amalabok.

47.6. Maiatz luzeak eroan urdaiak

Amalaba bik txarritxu bet il audien da, il da gobernau te urdaioak eskegiten dabisela alabeak esautzen ba se:

- Ama, gu(k)t(d)auku urdaiten aurtten, urdai pillo itzela biontza(t)p-(b)akarrik
- Urtea lusea (d)ona t'onik urdai gustiok o maietz luseak eroango yosena.

Da ba alabea lotza san amari maietz lusea nor dan preguntetan da inosentzien egoan malbakoa alangoa.

Da, ba, andik ebilen bidaskien batek entzun in i otzien komertasiñoa da ba amak setan atan urten da alabea etxean bakarrik egoala atea(k)tx(y)otzesan baten batek eta:

- Nor sara ba?
- Ba, ni maietz lusea!
- Bai?
- Bai, neu nas maietz lusea
- Etorri barrure d'artu seuk (g)urosun urdaie, andiena be igoal

Da badoa artzean da ba urdai bille yoan sanak a sakristiniko atea sabalik auken da bakisu, sakristinie sabalik auki eskero sakristaue kanpora doa, da

- Ser da ori agirien daukosun ori?
- Au? Sentzune.
- Ene! Sentzune? Nire amak a beti ekiten daust matrakan, sentzunbakosarra, gedarres.

Amalaba bik txarritxu bat il eudien eta, il eta gobernau eta urdaioak eskegiten dabizela alabeak esan eutsan ba ze:

- Ama, guk daukagu urdaitan aurtten, urdai pilo itzela biontzat bakarrik
- Urtea luzea dona eta oneik urdai guztioak o maiatz luzeak eroango jozana.

Eta ba alabea lotsa zan amari maiatz luzea nor dan preguntetan eta inosentzian egoan malbakoa alangoa.

Eta, ba, andik ebilen bidazkiren batek entzun egin ei eutsien komertaziñoa eta ba amak zertan artan urten eta alabea etxean bakarrik egoala atea jo eutsazan bateren batek eta:

- Nor zara ba?
- Ba, ni maiatz luzea!
- Bai?
- Bai, neu naz maiatz luzea
- Etorri barrura eta artu zeuk gura dozun urdaia, andiena be igual

Eta badoa artzean eta ba urdai bila joan zanak a sakristianiako atea zabalik eukan eta badakizu, sakristania zabalik euki ezkeru sakristaue kanpora doa, eta

- Zer da ori agirian daukazun ori?
- Au? Zentzuna.
- Ene! Zentzuna? Nire amak a beti ekiten deust matrakan, zentzunbakosarra, gedarrez.
- Ba zentzuna falta badozu nik sartuko deustut zentzuna.

– Ba sentzune falta bosu nik sartu-kotzut sentzune.

Gero in daurie fetxori ori te sentzune sartu otzen orrek artu dau lepoan urdairik andiena da yoan da. Andik lasterrera badator ama t’alabeak:

- Ama
- Ser?
- Etorri de maietz lusea
- Ser maietz luse? Ser diñostena ik?
- Ba etorri de t’eroan dau urdairik andiena
- A sentzunbakoa, sentzunbakosarra!
- Sentzunbakoa ni? Len bai, baia oin es.

Gero egin daurie fetxori ori eta zentzuna sartu eutsan orrek artu dau lepoan urdairik andiena eta joan da. Andik lasterrera badator ama eta alabeak:

- Ama
- Zer?
- Etorri da maiatz luzea
- Zer maiatz luze? Zer dinostana ik?
- Ba etorri da eta eroan dau urdairik andiena
- A zentzunbakoa, zentzunbakozarra!
- Zentzunbakoa ni? Leen bai, baina orain ez.

47.7. Kolasiñoko asto demoniñoa

Arratiko Bedia partean, Kolasiño dao eta bertan ur-errota bat. Egun beten, gison bat yoan i sen Kolasiñoko errot’orretara gari-sorro bat ioten. Asto ganean eroian eroan be alosoko gari-sorro ori t’errotara bidean yoiala, asto ba(t) plantau yakon bidesior erdien da bere purrustada ta ostikadakas, enberazu in d’es otzen pasorik itxiten.

“*Kenakit enberasutik*” esate otzen baie ak astoak sirkini(k)p(b)e es otzen iten. Barriro be esan i otzen kentzeako da beste ainbeste, sirkini(k)p(b)e es.

Alangon baten, asarratute, maldasiñoka asi yakon “txori gorrie(k)”p(b)otaten esku-makillea altzautete. Maldaziño(k)p(b)ota bausen ba se, a astoa asi t’asi in i yakon bildugarrisko itxurea artzean otzela.

Gisona sustau in sen, demasean in be, da sustetarik, aitearen da semearen inik badiño berekitan:

Arratiako Bedia partean, Kolasiño dago eta bertan ur-errota bat. Egun baten, gizon bat joan ei zan Kolasiñoko errota orretara gari-zorro bat eoten. Asto ganean eroian eroan be alozoko gari-zorro ori eta errotara bidean joiala, asto bat plantatu jakon bidezidor erdian eta bere purrustada eta ostikadkaz, enbarazu egin eta ez eutsan pasorik itxiten.

“*Kenakit enbarazutik*” esaten eutsan baina ak astoak zirkinik be ez eutsan egiten. Barriro be esan ei eutsan kentzeako eta beste ainbeste, zirkinik be ez.

Alangoren baten, aserretuta, maldizinoka asi jakon “txori gorriak” botaten esku-makilea altzauteta. Maldizinook bota baeuazan ba ze, a astoa azi eta azi egin ei jakon bildugarrizko itxura artzean eutsala.

Gizona sustatu egin zan, demasean egin be, eta sustetarik, aitearen eta semearen eginik badino berekitan:

– Se Jangoiko da ba au asto madariki-tu au? Au es da parte onekoa, Jesus, Maria ta Jose, erdusie laguntan, ostaintxean, nireak in dau!

Orri(k)p(b)erbok entzun auseanean, ak asto deabruak ospa in auen damorro baten Lekubasoko presarantza d’andik (g)eo, es i dau ikusi iñok a parte txarreko asto deabru.

– Zer Jaungoiko da ba au asto madarikatatu au? Au ez da parte onekoa, Jesus, Maria eta Jose, erduzie laguntan, osterantzean, nireak egin dau!

Orreik berbok entzun euazanean, ak asto deabruak ospa egin euan damorro baten Lekubasoko presarantz eta andik geiago, ez ei dau ikusi inok a parte txarreko asto deabrua.

47.8. Gabon-subiletan joan eta arimak urten

B’orrek e, len airtu (d)otzuten fraile kaputxino orrek e olango arrasti beten emeko bertako beste ainbe(t) kontu kontau oskun, bera(k)p(b)e emeti entzuneakoak. Danagas akordau be enas ingo baie ekine baragarrie da ta seosek urtengo ust. Satikesatike kontau oskun, Lamindaorantza goasela yoanean-yoanean.

“Beñola, emen Arratien, Dime parteko Lamindao ausonan alosoko etxagun be(t)p(b)isi i sen. Baserrie Petralandako landa selaien auken, aldi beten akelarreak iten audiesan landa famoso orreri dotzela.

Negue sartu aurretuan, Dimoshtar etxagun ori da bere llobea gabon-subiletan yoan sirean Baltzola aldera San Juan egunean yaioko idi para busterrien dala.

Baltzola d’Aslor kobazuloan atxineria allegau sireanean piperdi ines deskantzuz apur bet artu audien Yentil-Subi deretxonan eguskibegien.

Orretara, lloba gasteloak, beste batzuz artean auxe pregunte au in i otzen bere aititeri:

– Aitite, gaur segaitik bustertu osun baño esta San Juan egunean yaioko

Ba orrek e, leen airtu deutsudan fraile kaputxino orrek e olango arrasti baten emeko bertako beste ainbat kontu kontatu euskun, berak be emetik entzuneakoak. Danagaz akordatu be ez naz egingo baina ekina baragarria da eta zeozek urtengo deust. Zatika-zatika kontatu euskun, Lamindaorantza goazela joanean-joanean.

“Beinola, emen Arratian, Dima parteko Lamindao auzunean alozoko etxagun bat bizi ei zan. Baserria Petralandako landa zelaian eukan, aldi baten akelarreak egiten eudiezan landa famoso orreri deutsal.

Negua sartu aurretuan, Dimoztar etxagun ori eta bere lloba (iloba) gabon-subiletan joan ziran Baltzola aldera San Juan egunean jaioko idi para bustarrian dala.

Baltzola eta Axlor (Azlor) kobazuloan aitzinera allegatu ziran piperdi eginaz deskantsu apur bat artu eudien Jentil-Zubi deritzonaren eguzkibegian.

Orretara, iloba gasteloak beste batzuz artean auxe pregunta au egin ei eutsan bere aititari:

idi pare gaste au, obea(k)p(b)e bau-
kosus de kortan!

– Badaespada, llobatxue!,- erantzun

– Ser ba?

– Ser ba, diñostesu? Estakisu ala?
Ara, kontau in beakotzut bein
paraje onetan se pasau yakien gure
aurreko batzuri.

“Au gure Lamindaoko elexau
atxinekoa du te ninauk entzunde
daukotenes, baragarri ibili i sirean
ikeran.

Segaiti baragarri? Ba aiko.
Dimako Lamindaostarrak asi sirean
eleisa nagusi au egiten, Petralandako
landeari dotzela d’esaten ibili ñatzun
les, ba, kristiñauk egunes eiten
audiesan arri-bearrak, gaubes, baten-
batzuk lekus kanbietan otziesan d’e-
sin gausonik in, olangorik!

D’olan ibili i sirean luseroan d’e-
sin audien bearra aurrera atera eselan
be. Baltzolako yentilen susmoa
aukien, klaro, yentilek, orrik i yentil-
sarrak, endemoniñoak i sirean isin be
ta, es i audien gure elexarik etzirean
kristiñauk eta.

Luseroan ibili ta gero trebitu
orretan, ebatzi bet artu audien
Lamindaostarrak, sein? d’auxe: gau-
bean batenbatek sorotz itea, ia nor
edo nortzu(k)t(d)irean yakiteko gau-
betako serok, lapur mantzinok.

Olantxe in i audien. Lamindaos-
tar bat arduretu sen kortako leio
bateti sorotz iten gaube(k)t(d)auko-
san ordu gustietan.

Gaubero les, yentilek agartu
sirean Lamindaoko elexako obrara
da kristiñauk egunes ineko gustie
apurtu te Yentil-subi onen inguru-
marire ekarri i audiesan ormarri ta
ganetikoak.

– Aitita, gaur zergaitik buztartu dozun
baino ez da San Juan egunean jaioko
idi pare gazte au, obeak be badauka-
zuz eta kortan!

– Badaezpada, ilobatxual,- erantzun eu-
tsan aittak-.

– Zer ba?

– Zer ba, dinostazu? Ez dakizu ala? Ara,
kontatu egin bearko deutsut bein
paraje onetan zer pasatu jakien gure
aurreko batzuei.

Au gure Lamindaoko eleiza au an-
tzinakoa dogu eta nik neuk entzunda
daukadanez, baragarri ibili ei zirean egi-
keran.

Zergaitik baragarri? Ba aiko. Dima-
ko Lamindaostarrak asi zirean eleiza
nagusi au egiten, Petralandako landeari
deutsala eta esaten ibili niatzun lez, ba,
kristinauak egunez egiten eudiezan arri-
bearrak, gauez, batenbatzuk lekuz kan-
bietan eutsiezan eta ezin gauza onik egin,
olangorik!

Eta olan ibili ei ziran luzaroan eta
ezin eudien bearra aurrera atera ezelan
be. Baltzolako jentilen susmoa eukien,
klaro, jentilak, orreik i jentilzarrak, ende-
moniñoak ei zirean izan be eta, ez ei
eudien gura eleizarik ez zirean kristi-
nauak eta.

Luzaroan ibili eta gero trebitu orre-
tan, ebatzi bat artu eudien Lamindaos-
tarrak, zein? eta auxe: gauean batenbatek
sorots egitea, ia nor edo nortzuk direan
jakiteko gauetako zerok, lapur mantzinok.

Olantxe egin ei eudien. Lamindaos-
tar bat arduratu zan kortako leio batetik
sorots egiten gauak daukazan ordu guz-
tietan.

Gauero lez, jentilak agertu zirean
Lamindaoko eleizako obrara eta kristi-
nauak egunez egineko guztia apurtu eta

Baie, sorosten egoan leiopeti pasau sireanean yentilok, konturetu in sirean baten bat sorosten aukielat maldisiñoa bota i otzien esanes: "Orreri sorotz iten daoen orreri arpegiko leioa itxiko ballako".

Da oño! Urrungo egunean, a sorosten egoana begi be(t)k(g)aldute es san agartu ba? Tuerto, olangorik? D'arexe(k)tx(y)entilek isingo sirean, nortzuk ostaintxean?

Lamindaostarrak ori ikusi audienean, abadeari entzunde edo, kurtze bat imini audien elexa barrie iten egosan terrenoan d'olantxe lograu i audien gaubesko yentilok uxatu t'elexa ederra itea.

- Esta isingo egie, aitite?- esan i otzen ikeratute lloba gasteloak.
- Ara llobatxu maitea,- esan i otzen aititek-, egie ala gusurre estaki(t) p(b)ae entzun olantxe dauket entzunde da ni(k) neuk, badaespada, kristiñau denporan on arren be, Gabon-subila ekarteko basoti San Juan egunean yaioko idi pareagas iten dot sein bear estanan ba(t) pasau. Gaurko egunean be, one(k)tx(Y)entil-Subi onek (g)orputzean pipiladurea atetan dost, ser dan orregatio bildursartue e?
- Aitite, arregatu es saites in, -esan i otzen llobeak, apur bet inkredulo plantak ines-, orrik siñskerok atxineko kontue(k)p(b)aiño estosis de. Emen estao yentilik es yentilondokorik!
- Esetz?- erantzun i otzen aititek esku bekarara eroanda. Badirese-nik es i de siñistu bear baie estirese-ni(k)p(b)e es i de esan bear gero e! Orixe esatoskuen saarrak. Aitu istesu ondo, Yentil-Subi onen istorie, ni nauri aite defuntuek kontau osten, beitsu:

Jentil-Zubi onen ingurumarira ekarri ei eudiezan orma-arri eta ganetikoak.

Baina, sorosten egoanaren leiopetik pasatu zireanean jentilok, konturatu egin zirean baten bat sorosten aukielat maldizinoa bota ei eutsien esanez: "Orreri sorots egiten dagoan orreri arpegiko leioa itxiko baliako".

Eta oño! Urrungo egunean, a sorosten egoana begi bat galduta ez zan agertu ba? Tuerto, olangorik? eta areixek jentilak izango zirean, nortzuk osterantzean?

Lamindaostarrak ori ikusi eudienean, abadeari entzunda edo, kurutze bat imini eudien eleiza barria egiten egozan terrenoan eta olantxe logratu ei eudien gauzko jentilok uxatu eta eleiza ederra egitea.

- Ez da izango egia, aitita?- esan ei eutsan ikaratuta iloba gasteloak.
- Ara ilobatxo maitea,- esan ei eutsan aititak-, egia ala guzurra ez dakit baina entzun olantxe daukat entzunda eta nik neuk, badaezpada, kristinau denporan egon arren be, Gabon-subila ekarteko basotik San Juan egunean jaioko idi pareagaz egiten dot zein bear ez danaren bat pasatu. Gaurko egunean be, onek Jentil-Zubi onek gorputzean pipiladurea ateraten deust, zer dan orregatio bildursartua e?
- Aitita, arregatu ez zaitetz egin, -esan ei eutsan llobeak, apur bat inkredulo plantak eginaz-, orreik siniskerok antzinako kontuak baino ez dozuz eta. Emen ez dago jentilik ez jentilondokorik!
- Ezetz?- erantzun ei eutsan aititak eskua bekarara eroanda. Badiranik ez ei da sinistu bear baina ez diranik be ez ei da esan bear gero e! Orixe esaten euskuen zaarrak. Aditu eistazu ondo, Jentil-Zubi onen istoria, niri neuri aita defuntuak kontatu eustan, begiratu egizu:

– “Atxine, Baltzolako kobasuloan bisi i sirean orrik, serak, yentilak eta indertzuek sireanes gxean bertan asi i sirean subiginen, guk oin bereskoa dala esaten dun au berberau, baie esin i audien in-akabau euren subigintzea, sereko, Lamindaoko elaxako kanpaia entzun i audielako. Kristiñau denporako kanpaiotza(k) podere barik itxi d’uxatu in i audiesan yentil kankallook. Entzutea isingo da baie Baltzolako Yentil-Subi au gustis in-akabau barik geratu i sen. Egie edo gusurre, seoser isingo da, emen dauku te!”

Tire, deskantzu te kontuok kontau orduen euren bearlekueri ekin otzien aitite-llobok. Urte orretako Gabon-subiletarako aititek aurretisik begistaute i auken inisituek edo errekatxa(k)tx(y)oko aratx erdi igertu bet eta olan es auken aras garrasta sindo bat eperditi bota bearrik.

Trontzea artu te aitite-llobok, biek bietara sirrin-sarran bota audien a aratx erdi sikitue. Erramak kendu te gero eperdi aldetik arandela ta gustisko burriña-siri luse bat sartu otzien siri-malluagas lagundute. Siri-mallue ser yatzun? Ba porra andi bet, astune ta mangu lusedune, burriña-siririk sartzeako sein taketak sartzeako sarradurak iteko d’olango gausatarako. Gero, idi parean busterriko burtederik arako katea sartu sirien arandelati te narras eroan i audien Lamindaora bidean aitite aurreti te lloboa atzerik ara sireala.

Etxera bidea es san lusea baie tertzio orretako gaubek atoaan etorten direanes, ia-ia gautu in yakien da Petralandako landapetik yoiasela, ene! berbalos baragarri bet entzun audien, ser? d’ auxe:

– “Antzina, Baltzolako kobazuloan bizi ei ziran orrik, zerak, jentilak eta indartsuak zireanez aitzean bertan asi ei zirean zubiginen, guk orain berezkoa dala esaten dogun au berberau, baina ezin ei eudien egin-akabatu euren zubigintzea, zereko, Lamindaoko eleizako kanpaia entzun ei eudielako. Kristinau denporako kanpaiotsak podere barik itxi eta uxatu egin ei eudiezan jentil kankallook. Entzutea izango da baina Baltzolako Jentil-Zubi au guttiz egin-akabatu barik geratu ei zan. Egia edo gezurra, zeozer izango da, emen daukagu eta!”

Tira, deskantsu eta kontuok kontatu orduan euren bearlekuari ekin eutsien aitita-ilobok. Urte orretako Gabon-subiletarako aititak aurretizik begizatuta ei eukan inizituak edo errekatxak jotako aritz erdi igartu bat eta olan ez eukan aritz garrasta zindo bat eperditik bota bearrik.

Trontzea artu eta aitita-ilobok biak bietara zirrin-zarran bota eudien a aritz erdi sikatua. Erramak kendu eta gero eperdi aldetik arandela eta gutzizko burrina-ziri luze bat sartu eutsoen ziri-malluagaz lagunduta. Ziri-mallua zer jatzun? Ba porra andi bat, astuna eta mangu luzeduna, burrina-ziriak sartzeako zein taketak sartzeako zarradurak egiteko eta olango gauzetarako. Gero, idi parearen buztarriko burtederik arako katea sartu ziriaren arandelatik eta narras eroan ei eudien Lamindaora bidean aitita aurretik eta illobea atzerik ara zireala.

Etxera bidea ez zan luzea baina tertzio orretako gauak atoaan etorten direanez, ia-ia gautu egin jakien eta Petralandako landapetik joiazala, ene! berbalots baragarri bat entzun eudien, zer? eta auxe:

- Gaube gaubeskoantzat d'egune eguneskoantzaaaaaaat!
Aititek, bere llobeari eskutik oratute badiñotzo ba se:
- Ser Jaungoiko ete gaos entzuten? Gure atxinekoan denporan yentilek eta parte txarrekoak i egosan, baie oin, kristiñau denporan ser dan baño es da au berbalotz au? Gaubeko arimak espadira gero? Eta birritan pentsau bari(k)p(b)adiño aititek, eta idartzu esan be:
- Sarienok sariela, es saitesie arrimau estadio pare batetik onantzago. Ser ofresitan yatzuen yakin lei?
- Es bildurtu,- erantzun i otzien besteok-, gu gaueko arimak (g)ara d'emen gabis seruen sartu esinik arik eta bisien bete bakoa betatu arte!
- Oño! Da se itxi osue ba bete barik?
- B'ara! Gu andra-gisonak (g)ara, bigarren eskontzakoak, alargundu in ginean bakotxa iru semalabagas da gero bigarrenes eskondu da beste lau orpogorri yaio yakus, alosoko etxekadea bates be esaukie daoenean. Gosea es baie es aukie ugeri ikusi du bisitzan, batzuetan senperrak sufridu be bai d'aurreratuten yoan garen diru apurre gorde iten isin du estariko age-egur sulo baten badaespada baterako falta einean be. Eta desgrasisko egun beten, binke desgrasiskoa, perretxikotan yoan gintzezan orra goietako pagaduire d'onak sieralakoan yan d'akordatzakoan il eskintzesan in ba? Eta, klaro, aurreratuko diruek, amasaiko gorriek isin be, seme-alabari non gordetan gaindusen esan barik il gaintzesanes, esin gara sartu seruen.
- Gauda gauezkoentzat eta eguna egunezkoentzaaaaaaat!
Aititak, bere ilobeari eskutik oratuta badinotso ba ze:
- Zer Jaungoiko ete gagoz entzuten? Gure antzinakoen denporan jentilak eta parte txarrekoak ei egozan, baina orain, kristinau denporan zer dan baino ez da au berbalots au? Gaueko arimak ez badira gero? Eta birritan pentsatu barik badino aititak, eta idartsu esan be:
- Zarienok zariela, ez zaitezie arrimatu estadio pare batetik onantzago. Zer ofreziduten jatzuen yakin lei?
- Ez bildurtu,- erantzun ei eutsien besteok-, gu gaueko arimak gara eta emen gabiz zeruan sartu ezinik arik eta bizian bete bakoa betatu arte!
- Oño! Eta zer itxi dozue ba bete barik?-
- Ba ara! Gu andra-gisonak gara, bigarren ezkontzakoak, alargundu egin ginean bakoitza iru seme-alabagaz eta gero bigarrenez ezkondu eta beste lau orpogorri jaio jakuz, alozoko etxekadea batez be ezeukia dagoanean. Gosea ez baina ez edukia ugari ikusi dogu bizitzan, batzuetan senperrak sufritu be bai eta aurreratuten joan garan diru apurra gorde egiten izan dogu estariko age-egur zulo baten badaezpada baterako falta eginen be. Eta desgraziazko egun baten, binke desgraziazkoa, perretxikotan joan gintzezan orra goietako pagaduire eta onak ziralakoan jan eta akordatzakoan il ez gintzezan egin ba? Eta, klaro, aurreratuko diruak, amaseiko gorriak izan be, seme-alabei non gordetan genduzan esan barik il gintzazanez, ezin gara sartu zeruan.

- Da ba non dokosue ba urregorri ori?- esaten i otzien aititek-.
- Dirue? Ba, serean, eslekuen dao, errotearen andapar(a) ondoko aratxesko egurpostean, ukubiles ta-ta-ta ineskero arro-satea barruntetan dan lekuen. Mesedes diruok non gorde gaindusen parte emongo baseuskioe gure seme-alaba koitidueri!
- Oba es!- erantzun audien aitite-llobak bie(k)p(b)atera-, bigerrera etxon barik, gabon-subil au etxera eroan d'atoatan ingo yatzue suon ofresimintu ori. Baie orretarako sein errotara yoan beogu ba?
- Ba, aiko, gu urlie t'urlie gosues da Gorbaiera doan mandabide t'erreka ertzeko errotan bisi gaintzesan d'an ibiliko yatzues gure umesurtzak aalak iten bisimodue aurrera eroateko. Mesede ori iten boskosue barriro agartuko gaiatzues eskerrak emoteko, ementxe berpetan, Lamindaoko elesportikuen Gabon gaubeko mesa ostean inok ikusi es iteko.

Entzun de in. Aitite-llobok, idiek aidatu te susien allegau sirean euren etxaguntzara. Idio(k)p(b)usterritik askatu, Gabon-subile etexurepeko leorrean imini, erropak mudau, artu mando gorri bana da tipi-tapa yoan sirean euren seregin misterioztzure inori berberdi be esan barik.

Errotorretara arrimau te atea(k)-tx(y)o audisenean, ikeratu in i sirean errotari gasteok eta:

- Nor da?- preguntatu auen semerik sarrenak-.
- Gau gara, bakes gatos da sabaldu atean, bildur barik!

- Eta ba non daukazue ba urregorri ori?- esaten ei eutsien aititak-.
- Dirua? Ba, zerean, ezlekuan dago, erro-taren andapara ondoko aritzezko egurpostean, ukabilez ta-ta-ta eginez gero arro-zaratea barruntetan dan lekuan. Mesedez diruok non gorde genduzan parte emongo bazeuntsie gure seme-alaba koitaduei!
- Oba ez!- erantzun eudien aitita-ilobak biak batera-, biarrera etxodon (itxaron) barik, gabon-subil au etxera eroan eta atoatan egingo jatzue zuon ofrezimintu ori. Baina orretarako zein errotara joan bear dogu ba?
- Ba, aiko, gu urlia eta urlia gozuez eta Gorbeia doan mandabide eta erreka ertzeko errotan bizi gintzazan eta an ibiliko jatzuez gure umezurtzak aalak egiten bizimodua aurrera eroateko. Mesede ori egiten badeuskuzue barriro agertuko gaiatzuez eskerrak emoteko, ementxe berbertan, Lamindaoko eleizportikuan Gabon gaueko meza ostean inork ikusi ez egiteko.

Entzun eta egin. Aitita-ilobok, idiak aidatu eta zuzian allegatu zirean euren etxaguntzara. Idiok buztarritik askatu, Gabon-subila itaxurepeko legorrean imini, erropak mudatu, artu mando gorri bana eta tipi-tapa joan zirean euren zeregin misterioztzure inori berberdi be esan barik.

Errota orretara arrimatu eta atean jo eudiezanean, ikeratu egin ei zirean errotari gasteok eta:

- Nor da?- preguntatu euan semerik zaarrenak-.
- Geu gara, bakez gatoz eta zabaldu atean bildur barik!

Ateak sabaldu otziesan da fetur(a) onean etosela ikusikeran barrure sartzeako eskatu otzieren. Orretara aititek esan otzen ba se:

- Aiko mutil, onantxe t'onantxe d'auxe t'auxe pasau yaku Petralandako landapeti gentosala. Antxe, bai, sorginen landean atxinean.
- Egia es da isango?- erantzun i otzieren errotari sarrenak berbaltu te gusti-, goasen ia esleku ori ikusten.

Yoan sirean eta efetibamente, asi sirean esaneko posteari taukada batzuk emoten eta ene! uekue barruntau audien d'arro-satea barruntau audien parteko ol sati biribile kendu audienean, ene! antxe (e)gosan on be urregorrisko diruok, alosoko pilloa on be, amasaiko d'aun erleko mone-datan.

Tristesean barruen posa agartu yakien errotako umesurtz koitidueri eta esker ona agartuteko urun sorro bi ofresidu otziesan, io barri-barriek, bata gari-uruneskoa, ogi, pamitxa, ai da ganetikoak iteko da bestea artouruneskoa, labigerra in, garandu artaburuok burru utzean itxite gero errotan iyokoa, arto, opil, talo, morokil da ganetikoetarako.

Aitite-llobok, etxera bueltau sirean auren mandogorri ganean urun sorro ta gusti, d'isilean gorde audien euren aronako baragarrie.

Andik iru egunera Gabon egune (e)torri sen eta usedioa san les Gabon-subile preparau auen aititek, Baltzolari ekarriko aretxaren satirik itxuraskoana elegidute.

Gabon Gaubeko afari aurretxuen, aititek, supasterrera eroan auen a Gabon-subile, aitearen in, sati bet ebagi askoreagas da kortako orma-suloan gorde auen etxea ta

Ateak zabaldu eutsiezan eta fetura onean etozala ikusikeran barrura sartzeako eskatu eutsien. Orretara aititak esan eutsan ba ze:

- Aiko mutil, onantxe eta onantxe eta auxe eta auxe pasatu jaku Petralandako landapetik gentozala. Antxe, bai, sorginen landearen aitzinean (aurrean)
- Egia ez da izango?- erantzun ei eutsien errotari zaarrenak berbaltu eta guzti-, goazen ia ezleku ori ikusten.

Joan zirean eta efetibamente, asi zirean esaneko posteari taukada batzuk emoten eta ene uekua barruntatu eudien eta arro-zaratea barruntatu eudien parteko ool zati biribila kendu eudienean, ene! antxe egozan egon be urregorritzko diruok, alozoko piloa egon be, amaseiko eta eun erleko monedatan.

Tristezearen barruan poza agertu jakien errotako umezurtz koitaduei eta esker ona agertuteko urun zorro bi ofrezitu eutsiezan, eo barri-barriak, bata gari-urunezkoa, ogi, pamitxa, ai eta ganetikoak egiteko eta bestea artourunezkoa, labigarra egin, garandu artaburuok burru utsean itxita gero errotan eokoa, arto, opil, talo, morokil eta gainetikoetarako

Aitita-ilobok, etxera bueltatu ziran euren mandogorri gainean urun zorro eta guzti, eta isilean gorde eudien euren aronako baragarria.

Andik iru egunera Gabon eguna etorri zan eta usadioa zan lez Gabon-subila preparatu euan aititak, Baltzolatik ekarriko aritzaren zatirik itxurazkoena elegiduta.

Gabon Gaueko afari aurrettxuan, aititak, supasterrera eroan euan a Gabon-subila, aitearen egin, zati bat ebagi aizkoreagaz eta kortako orma-

ganadue(k)tx(y)agoteko. Gero Gabon-subile erre ala, bere iketz edo iduri apur bet kamarako poste-sulo baten gordeauen etxea erre es iteko erremedio moduen.

Gabon afarie aurrera yoian baie aitite artega begoan, llobea artegago, estu te larri, ie-ie kakadario, ain ariman gerokoari begire d'orretara esan i otzen aititek:

– Llobea, nasai on ai, Gabon Gaubeko ollar-mesa ostein ni neu konponduko nok orrikas arimokas, abadeagas berbatute ñaok eta.

Alantxe in auen. Mes(a) aurretik abadean konsejuek entzun, Lamin-daoko elexako Gauberdiko mesea entzun d'ausokoak etxeratu sireanean, bera elesportikuen lotu sen abadeagas d'abadea bad(a)espada ur bedinkitu te isopu te guzti.

Esaneko moduen, atibo agartu sirean andra-gizonok, bueno euren arimak eta:

– Eta ser? Ein doskosue mesede ori?
 – Bai orixe, eta ganeko posa emon suronean!- esan i otzien aititek abadearen aurrean.
 – Tire ba, oin bai, oin bai, oin sartu gaintikes seruen. Eutsis gure bostekoak!

Aititek, abadeak esanda ekienes, esku bieki lusetu otziesan, bata batari da bestea besteari baie liño-sapi be(t)k(g)aineti dala.

Abadea(k)p(b)era(k)p(b)e, “*In nomine Patris...*” berinkitu in ausen da serurako bidea artu i audien.

Natibete goxean, aititek bere llobeari dana kontau i otzen da liño sapiiek erakutzi otzesanean, ser? eta ene! sapiotan bost atzamarran erremarkak es sirean ba agartu? Egie (e)do gusurre, orrixek kontuo(k)t(d)-

zuloan gorde euan etxea eta ganaduak jagoteko. Gero Gabon-subila erre aala, bere iketz edo iduri apur bat kamarako poste-zulo baten gorde euan etxea erre ez egiteko erremedio moduan.

Gabon afaria aurrera joian baina aitita artega baegoan, ilobea artegago, estu eta larri, ia-ia kakadario, aien arimen gerokoari begira eta orretara esan ei eutsan aititak:

– Llobea, nasai egon adi, Gabon Gaueko ollar-meza ostein ni neu konponduko nok orreikaz arimokaz, abadeagaz berbatuta niagok eta.

Alantxe egin euan. Meza aurretik abadearen kontsejuak entzun, Lamin-daoko eleizako gauerdiko mezea entzun eta auzokoak etxeratu ziranean, bera eleizportikuan lotu zan abadeagaz eta abadea badaezpada ur bedeinkatu eta isopu eta guzti.

Esaneko moduan, atibo agertu zirean andra-gizonok, bueno euren arimak eta:

– Eta zer? Egin deuskuzue mesede ori?
 – Bai orixe, eta gaineko poza emon zue-
 nean!- esan ei eutsien aititak abadearen aurrean.
 – Tira ba, orain bai, orain bai, orain sartu geintikez zeruan. Eutsiz gure bostekoak!

Aititak, abadeak esanda ekienez, esku biak luzatu eutsiezan, bata batari eta bestea besteari baina lino-zapi bat gainetik dala.

Abadeak berak be, “*In nomine Patris...*” bedeinkatu egin euazan eta zerurako bidea artu ei eudien.

Natibete goizean, aititak bere ilobeari dana kontatu ei eutsan eta lino zapiak erakutsi eutsazanean, zer? eta ene! zapiotan bost atzamarren erre-mar-

aukodas entzunde. Siñistutea beste kontu bet (d)a!”

Bueno, ikusi osunes au fraile orren kontu au luzetxu yoan yaku baie, alangoxea san a, kontularie, iñon diresan pasadisue(k) kontetan oskusen, ortxe dokosus ba pártida bat saure gausetarako. Es pentzau e, ni neu be gusture ibili ñatzu aldi beteko kontuo(k) kontetan. Lenao selango gausek e?

kak ez zirean ba agertu? Egia edo guzurrá, orrixek kontuok daukadaz entzunda. Sinistutea beste kontu bat da! ”

Bueno, ikusi dozunez au fraile orren kontu au luzetxu joan jaku baina, alangoxea zan a, kontularia, inon diran pasadizuak kontetan euskuzan, ortxe daukazuz ba partida bat zeure gauzetarako. Ez pentzatu e, ni neu be gustura ibili niatzu aldi bateko kontuok kontetan. Leenago zelango gauzak e?

47.9. Bildotsa ostu ezin baina intentzinoa pekatu

Bein baten yoan san gixon bat elixara konfesetan. Allegau siranean Mandamentuetan saspigarrenera, abadeak esatzen gixonari:

- Iños eser ostu dosu?
- Es jaune, estot iñosbe eser ostu
- Eta esatzen abadeak, ostuteko asmorik iños euki dosu?
- Bai, jaune- erantzun otzen gixonak-, bein baten pentzau nauen bildos bat ostutea. Asmo orretan yoan nintzen kortako ateetara, baia ate orrek sulo txikiegie auken eta alegin gustiek egin arren, iñondi(k)p(b)esnauen bildotz ori lortu.

Orduen abadeak esan otzen.

- Ba, ostuteko asmoa euki dosun les, bildotza(k)p(b)alio auen presioa ontxe neuri ondaindu beako dostesu.

Konformau sen a gizona dirue emoteko, baia emokeran andrak konfesetan direan aldeti dirue eskeintzen otzen eta...

- Ortik es, ortik esin lei diru ori artuesatotzen abadeak-.
- Ai ene! Neuri be orixe berberori kortako ate-suloan gertau yatan.

Bein baten joan zan gizon bat eleizara konfesetan. Allegatu ziranean Mandamentuetan zazpigarrenera, abadeak esan eutsan gizonari:

- Inoz ezer ostu dozu?
- Ez jauna, ez dot inozbe ezer ostu
- Eta esan eutsan abadeak, ostuteko asmorik inoz euki dozu?
- Bai, jauna- erantzun eutsan gizonak-, bein baten pentsatu neuan bildots bat ostutea. Asmo orretan joan nintzan kortako ateetara, baina ate orrek zulo txikiegia eukan eta aalegin guztiak egin arren, inondik be ez neuan bildots ori lortu.

Orduan abadeak esan eutsan:

- Ba, ostuteko asmoa euki dozun lez, bildotsak balio euan prezioa oraintxe neuri ondaindu bearko deustazu.

Konformatu zan a gizona dirua emoteko, baina emokeran andrak konfesetan diran aldetik dirua eskeintzen eutsan eta...

- Ortik ez, ortik ezin lei(ke) diru ori artuesaten eutsan abadeak-.
- Ai ene! Neuri be orixe berberori kortako ate-zuloan gertatu jatan.

47.10. Abogatuari kontsulta egiten joan eta hankaz gora bota makilaz jota

Aldi beten yoan san gixon bat Durungora abogaueri konsultetan, usabak despedidea emon otzela-ta etxaldea libretako agindu otzela-ta.

Abogaue saludetako buruko sonbrerue kendu euan eta kendues batera ide moltzo ba(t)tx(y)ausi yakon abogauen oñetara.

- Ori setarako dosu ba?- itaundu otzen abogauek-.
- Ixerdie sikituteko jaune,- erantzun otzen seanistarrak

Eta ixerdie sikitu auenean esan otzen:

*Señor abogador
auto de mi favor
mi erregidor!*

- Ser gertau yatzu ba?- esaotzen abogauek-.
- Nire kortan dausen satzak, berorren agoti pasau bear daure.
- Jeeesus!, nire agoti?
- Bai jaune
- Nire ago esanetati ixingo da?
- Bai, bai, orixe, orixe!

Orduen asaldu otzen seanistarrak selan bere kortako satzak eroan gura dituzala bera doan etxeko kortara.

Eta abogaue(k)t(d)iñotzo:

- Seuk iños usaba enberasau dosu?
- Bai, jaune, burdie aukiten ixin do(t)p(b)ere tejamanan
- Ba ortixik (g)alduko satu
- Ederto jaune

Orduen Bartolo(k)t(d)iñotzo abogaueri bere soloatan estala eiten gausarik saspillo ondoetako moduen. Abogauek erantzun otzen:

- Eixu dana saspillo ondoan
- Ederto jaune. Beste gausa batzuekas dauket persekusiño ikaragarri bet

Aldi baten joan zan gizon bat Durangora abogaduari konsultetan, uga-zabak despedidea emon eutsala-eta etxaldea libretako agindu eutsala-eta.

Abogadua saludetako buruko sonbrerua kendu euan eta kenduaz batera ida moltzo bat jausi jakon abogadua oinetara.

- Ori zertarako dozu ba?- itaundu eutsan abogaduak-.
- Izerdia sikituteko jauna,- erantzun eutsan zeanuiztarrak

Eta izerdia sikatu euanean esan eutsan:

*Señor abogador
auto de mi favor
mi erregidor!*

- Zer gertatu jatzu ba?- esan eutsan abogaduak-.
- Nire kortan dagozan satsak, berorren aotik pasatu bear daude.
- Jeeesus!, nire aotik?
- Bai jauna
- Nire ao esanetatik izango da?
- Bai, bai, orixe, orixel!

Orduan azaldu eutsan zeanuiztarrak zelan bere kortako satsak eroan gura dituzala bera doan etxeko kortara.

Eta abogaduak dinotso:

- Zeuk inoz ugazaba enbarazutu dozu?
- Bai, jauna, burdia eukiten izan dot bere tejabanen
- Ba ortixik galduko zaitu
- Ederto jauna

Orduan Bartolok dinotso abogaduari bere soloetan ez dala egiten gausarik saspillo ondoetako moduan. Abogaduak erantzun eutsan:

- Egizu dana saspillo ondoan
- Ederto jauna. Beste gauza batzuekaz daukat persekuzino ikaragarri bat

- Segas daukasu ba?
- Auliekas, jauna
- Ba orreiri ser eingo dotzesu ba?,
dausen lekuen yo ta kitu.

Bertati parau yakon abogaueri auli be(t)p(b)egi ondoan. Yoten dau seanistarrak makilleagas begi-begien eta bota euan ankas gora.

Ordurik ona estau iñongo tribunaletan makillerik sartzearik. Aor ser pasau sen gure seanistar Bartolo Barrenetxeagas.

- Zegaz daukazu ba?
- Euliekaz, jauna
- Ba orreiri zer egingo deutzazu ba?,
dagozan lekuan jo eta kito.

Bertatik paratu jakon abogaduari euli bat begi ondoan. Joten dau zeanuiztarrak makilegaz begi-begian eta bota euan ankas gora.

Ordurik ona ez dago inongo tribunaletan makilarik sartzearik. Aor (ara or) zer pasatu zan gure zeanuiztar Bartolo Barrenetxeagaz.

47.11. Peruek Marieri ihes egin etxetik baina damaturik atzera etxera

Perue(k)p(b)ere Marie andreas esin leiola bisimodueri yarraitu, da pentzauen bere andreagandi iges eitea; da beste errialde batera eldu sanean asmau situsan etxe baten arrigarrisiko astrapala batzuk.

Yoan san etxe orretara ta iru anai aurkitu situen fraka(k)tx(y)asten; bi frakari autziten, bestea saltuke anka bie(k)p(b)atera sartzearren; anka bie(kp(b)atera sartu esik, atzera oira yoan bear ixitauen. Tayu orretan ikusirik (g)isona(k)t(d)iño:

- Mutilek, frakak olan estite yasten.

Gero frakari berak eldute selan yasten direan erakusten ebilen. Anaiak arriturik:

- Gixona! Jangoikoak ekarri satu; guk (g)oxe gustietan, orduke (g)altzean ixindus bearleku orretan, barris, utz einde yauskerakas belaeunek odoletan aukiten dus.

Eta eskerrak selan emon es ekiela egosan.

Andi aurrera yarraitu otzenezan gixonak andratxu bet topauen gari ebaten. Andra orrek kurtzulu argi bet espanetik dingiliska eukela eta itandu otzen:

Peruek bere Marie andreagaz ezin leiola bizimoduari jarraitu, eta pentsatu euan bere andreagandik iez egitea; eta beste errialde batera eldu zanean asma-tu zituzan etxe baten arrigarrizko astrapala batzuk.

Joan zan etxe orretara eta iru anaia aurkitu zituen frakak jazten; bi frakari eutsiten, bestea saltuka anka biak batera sartzearren; anka biak batera sartu ezik, atzera oera joan bear izaten euan. Taiu orretan ikusirik gizonak dino:

- Mutilak, frakak olan ez dira jazten.

Gero frakari berak elduta zelan jazten diran erakusten ebilen. Anaiak arriturik:

- Gizona! Jaungoikoak ekarri zaitu; guk goiz guztietan, orduak galtzean izan doguz bearleku orretan, barriz, uts eginda jauskerakaz belaeunak odoletan eukiten doguz.

Eta eskerrak zelan emon ez ekiela egozan.

Andik aurrera jarraitu eutsanean gizonak andratxu bat topatu euan gari ebagiten. Andra orrek kurtzulu argi bat

- Andratxue, sertarako dosu espaneti dingilizka kurtzulu argi ori? –erantzunik andreak esan otzen:-
- Etxean isten doanean aurkitu esinik ibilte nas, non isten doan aistu eiten yat eta emen ebili eskero, barris, estekot setan topau be.

Orduen pentzauen Peruek, etxean itxi auen Marie txarra sala, baie estauela oberik inonbe topau eta atzera bere lengo etxera biurtu sen.

ezpanetik dingilizka eukala eta itandu eutsan:

- Andratxua, zertarako dozu ezpanetik dingilizka kurtzulu argi ori? – erantzunik andreak esan eutsan:-
- Etxean ixten (itxiten) dodanean aurkitu ezinik ibiltzen naz, non ixten dodan aaztu egiten jat eta emen erabili ezkerro, barriz, ez daukat zertan topatu be.

Orduan pentsatu euan Peruek, etxean itxi euan Marie txarra zala, baina ez dagoala oberik inonbe topatu eta atzera bere leengo etxera biurtu zan.

47.12. Baltzolako suge deabrua

Dimeko ausune baten, ixenes Bargundi, toki askotan les, bisi sen fameli bet. Euretako anai bi yoan siran garagarilleko egun baten gari-sabaltan, gari-yoteko egualdi beroa egoala-ta. Gari-metan aurkitu siranean, eskupeti urten euan sube batek eta anai bate(k)p(b)esteari diñotzo:

- Artik palu bet eta tragaik ori
- Es, ori be Jangoikoak egine da eta dauela bixirik,- erantzun otzen besteak-.

Alan da gusti besteak palu bet arturi(k)tx(y)o dau eta baite busten puntea kendu be.

Sasoi aretan gerra ikerakgarri bet sortu sen eta anai bata yoan san gerrara t'an ebilen denporaldi beten. Baia gure Jangoikua algustiduna dana les Gabonetarako gerra amaitu eurien. Orduen Gabon egunean orreri mutil orreri gixonesko bat presentau yakon bere ondoan eta esan otzen:

- Oxorro gorriek Aldekotxen orrie fresko yok

Dimako auzune baten, izenez Bargundi(a), toki askotan lez, bizi zan familia bat. Euretako anaia bi joan ziran garagarilleko egun baten gari-zabaltan, gari-joteko eguraldi beroa egoala-eta. Gari-metan aurkitu ziranean, eskupetik urten euan sube batek eta anaia batek besteari dinotso:

- Artu egik palu bat eta tragatu egik ori
- Ez, ori be Jaungoikoak egina da eta dagoala bizirik,- erantzun eutsan besteak-.

Alan eta guzti besteak palu bat artunik jo dau eta baita buztan puntea kendu be.

Sasoi aretan gerra ikerakgarri bat sortu zan eta anaia bata joan zan gerrara eta an ebilen denporaldi baten. Baina gure Jaungoikoa aalgustiduna dana lez Gabonetarako gerra amaitu eudien. Orduan Gabon egunean orreri mutil orreri gizonezko bat presentatu jakon bere ondoan eta esan eutsan:

- Oxorro gorriak Aldekoetxen orria fresko jok

- Suk ser dakixu Aldakotxeko oxorro gorriaren barririk,- erantzun eutzan mutilek-.
- Ser gurau seunke sure gurasoakaz gaur gaubean afaldutea baño?
- Nik mundo dana baño gurau, baie ori esin leiteke ixin.
- -Eta gixonak- Euk (g)urubo(k)p-(b)ai. Parau adi neure biskerrean eta ba(t)p(b)atean eure etxean egongo as. Elduko gara Arraño mendietara eta egingo yoasat an bildurgarrisko laprastadak, es adi deskuidau, barris, "Jesus" esaten; esaik "arre diablo".

Eta bertatik aurkitu siran Baltzolako arratean eta badiñotzo gixonak:

- Kobara barrure yoan beayuk.
- Sartu siranean:
- Artixek oneik arri baltzok
- Es, enoa, neure aitek eiten ditu onangoak- pentzaurik ilintxek sireala-

Kanpora urten siranerako arriok urregorri biurtu siran eta badiñotzo gixonari:

- Oneik urregorriskoa(k)t(d)ire bata! Barruen itxiosenak artu beas
- Erantzunik (g)isonak esan otzen
- Oin esin litiko(k)tx(y)oan, estok ikusi an barruen lo egon dan(a) artzan? Oin itxarri(k)tx(y)auk. Gausa bat esango doat: iñori mesederik eingo espadotze(k)p(b)e, eseio txarriek ein. Akordetas ire anayak selan esauen gari-metan egon san subea tragetako? Ik erantzun eutzan: " Ori be Jangoikoak egine da ta bixi daite-la", alan da gustis be anaia(k)tx(y)o ta bustena kendu yeustan. Aiko emen atzamar txikerra falta yoat. Auxe emoiok ire anaiari.

Eta garriko gorri bet erakutzi

- Zuk zer dakizu Aldakoetxeko oxorro gorriaren barririk,- erantzun eutsan mutilak-.
- Zer gurago zeunke zure gurasoakaz gaur gauean afaldutea baino?
- Nik mundo dana baino gurago, baina ori ezin leiteke izan.
- -Eta gizonak- Euk gura badok bai. Paratu adi neure bizkarrean eta bat batean eure etxean egongo az. Elduko gara Arraño mendietara eta egingo joazat an bildurgarrizko laprastadak, ez adi deskuidatu, barriz, "Jesus" esaten; esan egik "arre diablo".

Eta bertatik aurkitu ziran Baltzolako arratean eta badinotso gizonak:

- Kobara barrura joan bear joaguk.
- Sartu ziranean:
- Artu egizak oneik arri baltzok
- Ez, ez noa, neure aita egiten ditu onangoak- pentsaturik ilintxak zirala-

Kanpora urten ziranerako arriok urregorri biurtu ziran eta badinotso gizonari:

- Oneik urregorrizkoak dira ba-eta! Barruan itxi dodazanak artu bear dodazErantzunik gizonak esan eutsan:
- Orain ezin leitikok joan, ez dok ikusi an barruan lo egon dana artzan? Orain itxarrik jagok. Gauza bat esango deuat: inori mesederik egingo ez badeutsak be, ez egiok txarrik egin. Akordetan az ire anaiak zelan esan euan gari-metan egon zan sugea tragetako? Ik erantzun eutsan: " Ori be Jangoikoak egina da eta bizi daite-la", alan eta guztiz be anaiak jo eta buztana kendu jaustan. Aiko emen atzamar txikerra falta joat. Auxe emon egiok ire anaiari.

Eta garriko gorri bat erakutsi eutsan. Mutila etxera eldu zanean anaiari esan eutsan:

otzen. Mutila etxera eldu sanean anaiari esan otzen:

- Esara akordetan aldibateko gure metako subean txanfainea?
- Bai, akordetan nas
- Axek emon deust auxe garriko au suri erregaletako
- Sertarako do(t)p(b)a nik ori? Lotu eiosu garrien ortuko mesmerueri.

Lotues batera, garrikoak mesmerue egon san lekutik atera ta aidean eroan auen.

Oxorroa dala-ta igarkisun edo asertijo bat esangotzut: "Aguretxo poxpolin, bos biser eta bost agin". Ser da? Oxorroa.

Beste bat eguskie dala-ta: "Sasire yoan da urrutu es, uretara sartu te busti es". Eguskie.

- Ez zara akordetan aldibateko gure metako sugearen txanfainea?

- Bai, akordetan naz
- Arexek emon deust auxe garriko au zuri erregaletako
- Zertarako dot ba nik ori? Lotu egiozu garrian ortuko mizmeruari.

Lotuaz batera, garrikoak mizmerua egon zan lekutik atera eta aidean eroan euan.

Oxorroa dala-eta igarkisun edo asertijo bat esango deustut: "Aguretxo poxpolin, bost bizar eta bost agin". Zer da? Oxorroa.

Beste bat eguzkia dala-eta: "Sasira joan eta urratu ez, uretara sartu eta busti ez". Eguzkia.

47.13. Lapurrak hamaseiko gorria ostu Urkiolan San Antonio egunez

Bein baten yoan san gixon bat Urkiolara, San Antonio eguna salata. Eldu sanean elexingurure, bildur sen, urrian, barrura sartzen amasaiko gorrie foltzan euken-da, barris diru ori es ekien non gorde ta sartzean bildur, alako egunetan lapurres beterik a elezea egoten ei san-da.

Bera egon san ostatuko usabagana biurtu sen, berak elixati bueltea einarte amaseiko gorria ia gorde al ixingo dauen esaten.

- Su bildur basara seure dirue aukiten nik selan gordeko dotzu-(t)p(b)a? Gordeixu seure agoan.
- Ederto pentzaute dao,- esaten otzen gixonak.

Baia, soritxarres, ostatarie au esaten egoala suertatu sen andi lapur bet pasetea ta dana entzuule.

Gixona yoan san susen da psik

Bein baten joan zan gizon bat Urkiolara, San Antonio eguna zala-eta. Eldu zanean eleiza ingurura, bildur zan, urrian, barrura sartzen amaseiko gorria poltsan eukan-eta, barriz, diru ori ez ekian non gorde eta sartzean bildur, alako egunetan lapurrez beterik a eleizea egoten ei zan-eta.

Bera egon zan ostatuko ugazabagana biurtu zan, berak eleizatit bueltea egin arte amaseiko gorria ia gorde al izango dauan esaten.

- Zu bildur bazara zeure dirua eukiten nik zelan gordeko deustut ba? Gorde egizu zeure aoan.
- Ederto pentsatuta dago,- esaten eutsan gizonak.

Baina, zoritxarrez, ostataria au esaten egoala suertatu zan andik lapur bat pasatea eta dana entzun euala.

elixara atzeti lapur orre(k)tx(y)arraitzen otzela. Elixara eldu siranean lapurrak moko-pañeloa ateraz batera txakur batzu(k)tx(y)austen itxi ausen esanes:

– Amaseiko bat falta dot ementxe.

Amaseikoa agoan eukena eta beste gixon batzuk parau sirean begire ia topetan eurien. Orduen lapurre(k)p(b)adiño:

– Onexek (g)ixion onek artu dau eta, barris, agoan dauko gordeta.

Gixonak “es” esateko agoa sabaltan dau te bertan yausi yakon amaseiko gorri ori. Lapurra salakoan guatzean dotzie yoten eta gustis andituarte es eutzien baketan itxi. A selango atsekabe edo desgustue eroan auen ba(t)p(b)e erru barik (g)ure Pirminek.

Gizona joan zan zuzen eta pozik eleizara atzetik lapur orrek jarraitzen eutsala. Eleizara eldu ziranean lapurrak moko-pañeloa ateraz batera txakur batzuk jausten itxi euazan esanez:

– Amaseiko bat falta dot ementxe.

Amaseikoa aoan eukana eta beste gizon batzuk paratu ziran begira ia topetan eudien. Orduan lapurrak badino:

– Onexek gizon onek artu dau eta, barriz, aoan dauka gordeta.

Gizonak “ez” esateko aoa zabaltan dau eta bertan jausi jakon amaseiko gorri ori. Lapurra zalakoan (g)oratzen deutsie joten eta guztiz anditu arte ez eutsien baketan itxi. A selango atsekabe edo disgustua eroan euan bat be erru barik gure Perminek.

47.14. Begizkoa eta bere inguruko usadioak

Badakiu lenaoko denporetan, euskalduna(k)p(b)e, beste askok les, begizkoa egoala sinistuten auriela. Au dala-ta seinbe(t)k(g)ure kontu eta esakera erabilten dau gure erriek seinde: selan eta segas osatuten dan; ser egin bear dan begizkoa artu es iteko, d’askos geao.

Begizkoa eta olangoan bildurrez, usadio eta esakera(k)p(b)e esaten dire.

Umea begizkoagas daoen errese-loa auki es eitoko, kanpokoak auxe esaten dau: “ Nire begiek esteutzo gatzik in”; esatea les, nik estotzet in begizkoa sure umeari.

Esaterako, umea yatun txarra danean gurasoak esatotzie: “ Es, suk es yan, ori begireko da ona-ta”. Ume txikien bat arrausike asten bada agoan iru kurutze egiten yakos.

Badakigu leenagoko denporetan, euskaldunak be, beste askok lez, begizkoa egoala sinistuten eudiela. Au dala-eta zeinbat gura kontu eta esakera erabilten dau gure erriak, zeinda: zelan eta zegaz osatuten dan; zer egin bear dan begizkoa artu ez egiteko, eta askoz geiago.

Begizkoa eta olangoen bildurrez, usadio eta esakerak be esaten dira.

Umea begizkoagaz dagoan errese-loa euki ez egiteko, kanpokoak auxe esaten dau: “ Nire begiak ez deutso gatzik egin”; esatea lez, nik ez deusat egin begizkoa zure umeari.

Esaterako, umea jatun txarra danean gurasoak esaten deutsoe: “ Ez, zuk ez jan, ori begirako da ona-eta”. Ume txiki- ren bat arrausika asten bada aoan iru kurutze egiten jakos.

Amak eskuetan paxea biribildute daukanean, umea batu baño len, paxea beragas aitearen eiten dautzo asi buruti bularreraño eta sorbalda bateti besteraño. Amak umeak asten dausenean, samati(k)p(b)era titi-arri deritzon kanikatxu bet eskegiten daurie, umeantza(t)p(b)ularra faltau barik eta ugeri euki daien.

Bide-kurtze batera elduten danean be, Purgatotioko arimen alde Pater Noster bat erresau bea da. Olango bide-kurtzeatan orio gordin usaine edo kiretza egoten ei de ta baserritarra(k)t(d)iñudie Purgatorio-ko arimen deia dala.

Amak eskuetan paxea biribilduta daukanean, umea batu baino leen, paxa beragaz aitearen egiten deutso asi burutik bularreraino eta sorbalda batetik besteraino. Amak umeak asten dagozanean, samatik beera titi-arri deritzon kanikatxu bat eskegiten daudie, umeantzat bularra faltatu barik eta ugeri euki dagien.

Bide-kurutze batera elduten danean be, Purgatotioko arimen alde Pater Noster bat errezatu bear da. Olango bide-kurutzeatan olio gordin usaina edo kiratsa egoten ei da eta baserritarrak dinodie Purgatorio-ko arimen deia dala.

49.6. Udiarragako Andra Mariaren kofradi-eguneko abestia (Ugao-Miravalles)

Udiarrako kofradie sano inportantea isin de beti. Yai andie ite san baskari te gusti. Gure bosu, Udiarrako kofradi-eguneko kantea kantaukotzut, ondiño burus dakit eta. Auxe dosu:

“Udiarran dingilis dago.
tupin aundia arizpean;
Andra Mariko Mesa ondoren
yarriri(k)p(b)ere inguruan;
tira gustiok
sar da gastioak
yan daigun alkarren leian.”

“Ollo, erbiak, eper, bildotzak,
ogei erraldeko txala,
basurde bat ta odolostiak
txakoliñagas yan ala,
ekin edaten
iñardu yaten
ase artian sabela.”

Udiarragako kofradia sano inportantea izan da beti. Jai andia egiten zan bazkari eta gusti. Gura badozu, Udiarragako kofradi-eguneko kantea kantauko deutsut, oraindino buruz dakit eta. Auxe dozu:

“Udiarragan dingiliz dago.
tupin aundia arizpean;
Andra Mariko Meza ondoren
jarririk bere inguruan;
tira guztiok
zar da gaztiok
jan daigun alkarren leian.”

“Ollo, erbiak, eper, bildotsak,
ogei erraldeko txala,
basurde bat ta odolostiak
txakoliñagas jan ala,
ekin edaten
iñardu jaten
ase artian sabela.”

“Sukalkiña bein Mesa entzuten
sain atartetik egoan,
ixil-ostuka erdaldun batek
bildotz errea eroian;
kanpaien miñak
iges egiñak
beso ausita itxi eban.”

“Katar gosia etorri ei san
ollo erre bat artzera
arrano batek biei elduta
igon ebasan torrera,
erakarririk
oso-osorik
sukalkiñaren eskura.”

“Gaurko egunes gure asabei
esan ei eutzen Mariak:
“Emen nas suen bitartekoa
arinduteko nekiak;
soritxarretan
nere esturetan
neugana eldu gustiak.”

“Agur Maria Jaungoikoaren
eta gisonen Ama ona,
otoi egisu bai gure aldes
lortu daikegun soruna (sic)
goralduteko
beti-betiko
Jesus gure Jaun lastana.”

“Sukalkiña bein Meza entzuten
zain atartetik egoan,
ixil-ostuka erdaldun batek
bildots errea eroian;
kanpaien miñak
iges egiñak
beso ausita itxi eban.”

“Katar gosea etorri ei zan
ollo erre bat artzera
arrano batek biei elduta
igon ebazan torrera,
erakarririk
oso-osorik
sukalkiñaren eskura.”

“Gaurko egunez gure asabei
esan ei eutsen Mariak:
“Emen naz zuen bitartekoa
arinduteko nekiak;
zoritxarretan
nere esturetan
neugana eldu guztiak.”

“Agur Maria Jaungoikoaren
eta gizonen Ama ona,
otoi egizu bai gure alde
lortu daikegun zoruna (sic)
goralduteko
beti-betiko
Jesus gure Jaun lastana.”

49.7. Haritz azpian batzartu ganadu-barrutiak banatzeko (Ugaon)

Udiarrako Amabirjineak eleza ederra dauko inde Kallen, bueno, gaur Ugao esatotzu, Miravalles erderas. D’or, nik entzutea e, oin Udiarrako Aman elezea daoen lekuen lenao aras andi bet egoala, d’or araspean iten audesan juntak inguruko errietako pastoreak-eta, ba,

Udiarragako Ama Birjineak eleiza ederra dauka eginda Kallen, bueno, gaur Ugao esaten deutzagu, Miravalles erderaz. Eta or, nik entzutea e, orain Udiarragako Amaren eleizea dagoan lekuan leenago ariz (aritz) andi bat egoala, eta or arizpean(aritzpean) egiten eudezan juntak inguruko errietako pas-

ganaduen barruti edo pastuek errepartitako, jaleorik on estaiten-edo.

Aras andie esatauden, d'aren aspian artzean i audesan euren ebatziok. Aras- arbolea inportantea san, bitu espabere Gernikekoa be, da besto bat or Luiandokoa, Malatu-edo esatotziena. Lenao Seberion-da, arasdui andiek egosan. Ortxe daukosu Seberion sartukeran Asandia, errotea dao bertan. Gu(k)p(b)eti esan du Asandia baie papeletan eskribidute Aresandiaga dator.

Da, len be esan dotzu(t)p(b)aie, Seberioiko elbarrenen, oin Santa Kurtzeko ermitea daoen lekuen be beste aras andi bet i egoan, d'antxe in auden elexea, polite, modus polite, ombre, Udiarrako Ama Birjineana politagoa e kanpoti sein barruti.

Da, lenao be kontautzut ori kandela isetuekas in audisan prososioak Udiarrati Santa Kurtzera ta ona Ugaora. Da Kallek irebasi. Seberios-tarrak esaten daudie guk, Kallekook o, sera, gatza in gauntzela kandelari geao aguantetako d'olan irebasi gendule. Galduen urtetan dauenak seoser asmau bear esta?

toreak-eta, ba, ganaduen barruti edo pastuak errepartitako, jaleorik egon ez daiten-edo.

Ariz (aritz) andia esaten euden, eta aren azpian artzean ei eudezan euren ebatziok. Ariz-arbolea inportantea zan, begiratu ezpabere Gernikakoa be, eta beste bat or Luiandokoa, Malato-edo esaten deutsoena. Leenago Zeberion-eta, arizdui andiak egozan. Ortxe daukazu Zeberion sartukeran Asandia, errotea dago bertan. Guk beti esan dogu Asandia baina papeletan eskribiduta Aresandiaga dator.

Eta, leen be esan deusut baina, Zeberioiko elbarrenen, orain Santa Kurtzeko ermitea dagoan lekuan be beste ariz andi bat ei egoan, eta antxe egin euden eleizea, polita, moduz polita, ombre, Udiarragako Ama Birjinearena politagoa e kanpotik zein barrutik.

Eta, leenao be kontatu deusut ori kandela izetuekaz egin eudiezan prozesioak Udiarragatik Santa Kurtzera eta ona Ugaora. Eta Kallek irabazi. Zeberios-tarrak esaten daudie guk, Kallekook o, zera, gatza egin geuntsela kandelai geiago aguantetako eta olan irabazi genduala. Galduan urtetan dauanak zeozer asmatu bear ezta?

50.4. Zeberio izenaren herri-jatorriaz

Seberion usena nondi datorren? B'ara, kontau gause asko kontetaire. Oin i Miralletesetik Seberiora pasetako kamiño-subi ederra dao inde Nerbioi-erreka ganeti. Lenao suresko subiek ite sirean, balaustrak-eta paluikas inde sein erre kara yausi.

Zeberioaren uzena nondik datorren? Ba ara, kontatu gauza asko kontetan dira. Orain i Miralletesetik Seberiora pasetako kamino-zubi ederra dago egin da Nerbioi-erreka ganetik. Leenago zurezko zubiak egiten ziran, balaustrak-eta paluakaz egin da zein erre kara jausi.

Da, ba gure Miraballeseko lena-okoari iños entzunde deukotziet Seberio usena **Seberrio**-ti datorrelaskoa, d'ori usen ori, serak, orrik i yentilek imini otziela. Ba, segun itxurea, yentile(k)p(b)ajatu sireala orti estai-(t)p(b)a Itzina edo Untzetapikuti, te, ba Nerbio-errekea asite, andi topau i audien d'esin pasau, ondiño subie in barik ongo san da, d'atzera bueltau sireala "**SEBERRIO-SEBERRIO-SEBERRIO**" gedarres euren serera, goietara. D'ortik imini otzielaskoa Seberio usena Seberiooko erriari.

Besterantza bere entzunde dauket. Baie, au geroagokoa isingo yatzu isin bere. Beste erri betzuetara bere bai, baie ona Miravallesera bere, ainbet erdeldun etorri de emengo fabriketara bearren, da, ba, Andalusiati etorrikoan bat asi sen Kalleko fabrika sarrean bearren. D'egun beten, seguru, Kalleti Seberiora daoen kamiño-subien erdire yoan i sen da, ba, a erreka andie ikusikeran esaten i auen: "se-be-rio, se be rio", esea esese, erreka be es i auen ondo esaten antza. D'andi bere yatorkolaskoa Seberio usena Seberiooko erriari. Barre iten dosu? B'orixe kontetan da emeti, orti datorrela esateuden gure aurrekoak. Su(k)p(b)arre iteko seoser geao bere bakisu esta? Ai suok!

51.1. Azagarria eta barakarroa

Baten e, an, serean, Supelegorren esbaian ibili ei sirean Perutxu ta Yentile bata(k)p(b)esteari iterantzuna(k)p(b)otaten, seinek (g)eagoka. Orretara esan otzen Yentile(k) Perutxuri:

Eta, ba gure Miraballeseko leenago-koai inoz entzunda deukotsiet Zeberio uzena **Zeberrio**-tik datorrelaskoa, eta ori uzen ori, zerak, orreik i jentilak imini eutsiela. Ba, segun itxurea, jentilak bajatu zirala ortik ez dakit ba Itzina edo Untzetapikutik, eta, ba Nerbio-errekea azita, andi topatu ei eudien eta ezin pasatu, oraindino zubia egin barik egongo zan eta, eta atzera bueltatu zirala "**ZEBERRIO-ZEBERRIO-ZEBERRIO**" gedarrez euren zerera, goietara. Eta ortik imini eutsielazkoa Zeberio uzena Zeberiooko erriari.

Besterantz bere entzunda daukat. Baina, au geroagokoa izango jatzu izan bere. Beste erri batzuetara bere bai, baina ona Miravallesera bere, ainbat erdaldun etorri da emengo fabriketara bearren, eta, ba, Andaluziatik etorrikoren bat asi zan Kalleko fabrika zaarrean bearren. Eta egun baten, seguru, Kalletik Zeberiora dagoan kamiño-zubiaren erdira joan ei zan, eta, ba, a erreka andia ikusikeran esaten ei euan: "ze-be-rio, ze be rio", ésea ezeze, érrea be ez ei euan ondo esaten antza. Eta andik bere datorkolazkoa Zeberio uzena Zeberiooko erriari. Barre egiten dozu? Ba orixe kontetan da emeti, ortik datorrela esaten euden gure aurrekoak. Zuk barre egiteko zeozor geiago bere badakizu ezta? Ai zuok!

Baten e, an, zerean, Supelegorren ezbaian ibili ei ziran Perutxu eta Jentila batak besteari iterantzunak botaten, zeinek geiagoka. Orretara esan eutsan Jentilak Perutxuri:

- Perutxu, ain kapasa basara or dosu Itxinako as-barrutien sear nire errebañu nausie d'orixe yagon beostesu. Lagune iminikotzut, or aurrean mantzo-mantzo ikusten dosun asagarie.
- Asagarie ardie(k)tx(y)agoteko?-erantzun otzen arritute Perutxuk-.
- Bai, ser ba? Nik amenasupean ondo baño be obeto esite daukot asagari au te txakurri(k)p(b)iskorrrena baño be biskorragoa da.
- Biskorragoa? Sure asagari orreri ni(k) nauk esese barakarro bate(k)-p(b)e geago ingo lauskio- kontes-tau otzen Perutxuk.
- Barakarroak? Ekarrisu barakarro ori d'in ingu aronakoa, emendixik Supelegorretik Gorbaieko puntara ixingo da trebitue.

Perutxuk aurkitu te artu in auen barakarrorik alosokoana eta erakutzi in otzen Yentileri. Yentilek e fietan es sanes, lepobiskerrean ebagitxu bet in otzen alborik ara areri barakarroari tranparik on es iteko ta badiñotzo Perutxuri:

- Beno, ni Gorbaieko puntara yoango ñatzu saltu beten eta suk Perutxu, Supelegorreko atakatik urtekerea emon nire asagari ta sure barakarroari eta su seu be erdu eurekas batera, kapas basara nire asagariari segitan.

Esan da in. Yentile Gorbaieko tontor tontorrean egoala Perutxuk, sur ibilite, asagarien busten ganean imini auen kontus-kontus bere barakarroa. Segiduen eupada ba(t)p(b)ota Yentileri te: Bat, bi, eta iru! kontau ausenean, an yoaisen, oño, asagaria drinean eta alborik ara Perutxu begi bategas aurrera ta besteagas asagarien busteneko barakarroari begire. Yoan

- Perutxu, ain kapaza bazara or dozu Itzinako aitz-barrutian zear nire erre-bainu nagusia eta orixe jagon bear deustazu. Laguna iminiko deustut, or aurrean mantso-mantso ikusten dozun azagaria.
- Azagaria ardiak jagoteko?- erantzun eutsan arrituta Perutxuk-.
- Bai, zer ba? Nik amenazupean ondo baino be obeto ezita daukat azagari au eta txakurrik bizkorrena baino be bizkorragoa da.
- Bizkorragoa? Zure azagari orri nik neuk ezeze barakarro batek be geiago egin-go leuskio- kontestatu eutsan Perutxuk.
- Barakarroak? Ekarri egizu barakarro ori eta egin egingo dugu aronakoa, emendixik Supelegorretik Gorbeiaiko puntara izango da trebitua.

Perutxuk aurkitu eta artu egin euan barakarrorik alozokoana eta erakutsi egin eutsan jentilari. Jentilak , fietan ez zanez, lepobizkarrean ebagitxo bat egin eutsan alborik ara areri barakarroari tranparik egon ez egiteko eta badiotso Perutxuri:

- Bueno, ni Gorbeiaiko puntara joango naiatzu salto batean eta zuk Perutxu, Supelegorreko atakatik urtekera emon nire azagari eta zure barakarroari eta zu zeu be erdu eurekaz batera, kapaz bazara nire azagariari segiduten.

Esan eta egin. Jentila Gorbeiaiko tontor tontorrean egoala Perutxuk, zuur ibilita, azagariaren buztan ganean imini euan kontuz-kontuz bere barakarroa. Segituan eupada bat bota jentilari eta: Bat, bi, eta iru! kontatu euazanean, an joaizan, oño, azagaria drinean eta alborik ara Perutxu begi batagaz aurrera eta besteagaz azagariaren buztaneko bara-

da yoan, allegau sirean Gorbaie gan ganera. Asagarielik, allegaus batera, eaurt in edo jirau orduen Supelegorrerantza begire plantau sen da barre-santzoka asi yakon barakarroi:

– E! Barakarro borro, nondi ator ba?

Ni nau emen ñaok, Gorbaieko gallurrean, nos elduko as ba arrastaka nagi-eperdi ori alango ori? Ja-ja-ja-, posture au in be itea

– Ni eldu? edonos, -erantzun otzen atzerik ara barakarroak-, ni i baño lenagorik ñaok emen, e(s) nok ikusi ala itzutute ao?

– Ene, bai barres!

Yentilek isin auen sinistu. Artu auen a barakarroa porsiakaso ta oño, lepo-biskerrean berak ebagie inekoa san. Selango lotzarie! Sera, barakarroak asagarieri sertan da karran irepasi, olangorik!

Yentilek orduen, amurruen amurruen, yo ostikada bat uskaian asagarieri ta Gorbaieko landa searretati(k)p(b)era bota auen kikirimuel-taka imutil gedarres.

karroari begira. Joan eta joan, allegatu ziran Gorbeia gain gainera. Azagarielik, allegatuz bateraz, eaurt egin edo jiratu orduan Supelegorrerantz begira plantatu zan eta barre-zantzoka, asi jakon barakarroi:

–E! Barakarro borro, nondik ator ba? Ni neu emen niagok, Gorbeiaiko gailurrean, noiz elduko az ba arrastaka nagi-eperdi ori alango ori? Ja-ja-ja-, postura au egin be egitea

–Ni eldu? edonoiz, -erantzun eutsan atzerik ara barakarroak-, ni i baino leenagorik niagok emen, ez nok ikusi ala itsututa ago?

–Ene, bai barriz!

Jentilak ezin euan sinistu. Artu euan a barakarroa por si acaso eta koño, lepo-bizkarrean berak ebagia eginekoa zan. Zelango lotsaria! Zera, barakarroak azagariari zertan? eta karran irabazi, olangorik!

Jentilak orduan, amorruren amorruez, jo ostikada bat uzkaian azagariari eta Gorbeiaiko landa zearretatik beera bota euan kikiribueltaka inutil gedarrez.

51.2. Harria Lekandako haitzaren kontra

Gero beste baten e beste posture bat in audien Perutxuk eta Yentilek, seine(k)p(b)ota arrie baie oingoan arrie Lekandako atxan kontra yo ta autz itea isingo da. Da badiñotzo Yentilek:

– Ikusikosu, suk esetz ni(k)p(b)esteko arrie ni(k)p(b)estean austu, atxan kontra.

– Bale, -kontestau otzen Perutxuk-, biger eguskiek Lekandako atxa yoten dauenean ingu seinek (g)eaok'ori.

Gero beste baten e beste postura bat egin eudien Perutxuk eta Jentilak, zeinek bota arria baina oraingoan arria Lekandako aitzaren kontra jo eta auts egitea izango da. Eta badiñotso Jentilak:

– Ikusiko dozu, zuk esetz nik besteko arria nik bestean austu, aitzaren kontra.

– Bale, -kontestatu eutsan Perutxuk-, biar eguzkiak Lekandako aitzta joten dauenean egingo dogu zeinek geiagoko ori.

Perutxu, sera, Yentile lo egoala, txabola ostaiko atxera yoan san da arrano batek ineko arrautza pareta artu auen. Kontus-kontus lur bustin apur bet in ganetik eta arri itxurea emon otzen da leku yakinean gorde, arean estarien sein Yentilek ukusi.

Etorri sen urrungo egune ta goxeko lotxarrie kentzeako nagiek atera ta an plantau sirean posture barri ori eiteko.

Yentilek artu auen bere arrie, abant'artu, yaurtin da autz in auen in be bere kare-arrie Lekandako atxan kontra.

Perutxu(k)p(b)e artu auen berea, yaurtin, da aidean doala erdibitu ta gero autz in sirean sati biek atxa yokeran. Ikusiek ikusite, Yentile berba barik lotu yakon d'orretara badiñotzo Perutxuk:

– Ukustosu, ukusi. Asteko, nire arrie erdibitu in dau axeak abantean yoan danean. Gero atxa yo dauenean, autze esese edurre t'urregorrie be ateratszedas, antxe daukosus, yoan da bertarik ara konprobau.

Yentile atomau be etzan in ango sera ikusten yoaten da berbaltu ta gusti lotu sen minfirue mogidu esinde.

Perutxu, zera, Jentila lo egoala, txabola osteko aitzera joan zan eta arrano batek egineko arrautza pareta artu euan. Kontuz-kontuz lur buztin apur bat egin ganetik eta arri itxurea emon eutsan eta leku yakinean gorde, arean estalian zein Jentilak ikusi.

Etorri zen urrengo eguna eta goizeko loitxarria kentzeako nagiek atera eta an plantatu ziran postura barri ori egiteko.

Jentilak artu euan bere arria, abanta artu, jaurti eta auts egin euan egin be bere kare-arria Lekandako aitzaren kontra.

Perutxuk be, artu euan berea, jaurti, eta airean doala erdibitu eta gero auts egin ziran zati biak aitzta jokeran. Ikusiak ikusita, Jentila berba barik lotu jakon eta orretara badinotso Perutxuk:

– Ikusten dozu, ikusi. Asteko, nire arria erdibitu egin dau aizeak abantean joan danean. Gero aitzta jo dauanean, autsa ezeze edurra eta urregorria be aterazo deutsadaz, antxe daukazuz, joan eta bertarik ara konprobatu.

Jentila atomatu be ez zan egin ango zera ikusten joaten, eta, berbartu eta guzti lotu zan minfirua mobidu ezinda.

51.3. Natibete egunez laminak gauzeztandu

Orri(k) lamiñok es i aurien bakean be itxiten da beti ebisen seguru errekarik erreka, potxingorik potxingo d'errotatako andaparatan be bai, bates be or Subibarriko errotan d'Elorribitakoan be bai seguru.

Emen Solatxi-errekan be ibilte sirean. Solatxi-errekeak Eskorin iten dau bat Seberioke erreka nausiegas

Orreik laminok ez ei eudien bakean be itxiten eta beti ebilzan seguru errekarik erreka, potxingorik potxingo eta errotatako andaparetan be bai, batez be or Zubibarriko errotan eta Elobrietakoan be bai seguru.

Emen Solatxi-errekan be ibilten zirean. Solatxi-errekeak Eskorin egiten dau bat Zeberioke erreka nagusiagaz

d'or erreka arroan be ibilten i sirean lamiñok, asi or Satulan da, sera, Egi-errekea akabetan dan arte.

Da ba egun beten juntau in i sirean batzuk eta sera dispunidu i audien: entzute aukien da Natibete egunean yaioko sekor pareagas errekok intillatutea d'atzena emon lamiña gogaitu ori sein barriro agartu.

D'alantxik in i audien. Natibete egunean yaioko sekor biok busterrien iminteko moduen auki audiesanean, asi Solatxin da, errekea bera intillatu in audien Eskoriko kurtzerorarteño d'ango lamiña gustiek ulleatati te katigitute sokorru beten tragau i sirean. Gero Satulati Egi-errera biratea be bai d'atzenean Egiko iturrurarteño, osea ke, kurtzetara intillatu audiesan errekok eta gero ba es i sen lamiñarik (g)ea agartu estai-pa orregaiti ala ermiteagaiti, se gero ermitea in audien ortxe, errekeari dotzela, bai, San Antolin da Karmengo Amabirjineari ermitea. Selebrau biek iten dires baie erriko yaiek Sandoniek isiten dire. Gaur u ori ermitori trabenea ta lokalak inde dao, se Don Josen denporan elexa barrie in sen beratxugoan, kamiñoan bestaldean, da domeketan be mesea imini audien eta alan goiko parrokiare yoaten ibili bearri(k)p(b)e ez. Biderdiges inde bates be oñeskoantzat.

51.4. La palanca hasta la Salamanca

Or o Untzetapikun yentilek oten i sirean. Andien batzuk i sirean seguru se anka bat Untzetapikun da bestea Mandoiako puntan imini te

eta or erreka arroan be ibilten ei zirean laminok, asi or Sautuolan eta, zera, Egi-errekea akabetan dan arte.

Eta ba egun baten juntatu egin ei zirean batzuk eta zera dispunidu ei eudien: entzutea eukien eta Natibete egunean jaioko zekor pareagas errekok intillatutea eta atzena emon lamina gogaitu orrei zein barriro agertu.

Eta alantxik egin ei eudien. Natibete egunean jaioko zekor biok buztarrian iminteko moduan euki eudiezanean, asi Solatxin eta, errekea beera intillatu egin eudien Eskoriko kurtzerorarteino eta ango lamina guztiak uleetatik eta katigatuta sokorru baten tragatu ei zirean. Gero Sautuolatik Egi-errera biratea be bai eta atzenean Egiko iturrurarteino, osea ke, kurtzetara intillatu eudiezan errekok eta gero ba ez ei zan laminarik geiago agertu ez dakit ba orregaitik ala ermiteagaitik, ze gero ermitea egin eudien ortxe, errekeari deusala, bai, San Antolin eta Karmengo Amabirjineari ermitea. Zelebratu biak egiten dira baina erriko jaiak Sandoniak izaten dira. Gaur u ori ermita ori tabernea eta lokalak eginda dago, ze Don Joseren denporan eleiza barria egin zan beera-txuagoan, kaminoaren bestaldean, eta domeketan be mezea imini eudien eta alan goiko parrokiara joaten ibili bearrik be ez. Bide erdigaz eginda batez be oinezkoantzat.

Or o Untzetapikun jentilak egoten ei zirean. Andiren batzuk ei zirean seguru ze anka bat Untzetapikun eta bestea Mandoiako puntan imini eta Areiltzako

Ariltzeko Presaldeko ure edaten i aurien da presea sikitu koño!

Da ba baten e olango yentil indertzu betek e postorea in i otzen Perutxuri, bai, Perutxu-tranpas bis-korra yatzun, d'arexeri. Asuntoa sera i sen, no(k)p(b)ota urrinago palan-kea, bueno, egurreko palankea, pagoa edo aratxa isingo san, burbux be igoal se or Untzetaben burbux asko on da beti, iketza be asko in de burbux-egurregas. Da ba in audien tratu ori baie kondisiño bategas, galtzean dauenari narru tirea kentzeako kokotetik asi te epertxuntxurreraño-koa. D'alan in i audien. Lelengo yentile(k)p(b)otauen palankea, Untzeta-pikuti Sollomendire, bueno, guk u Ganekogortari Sollomendi geituten dotzu, d'araxeño. Pertxuri tokau yakonean, an asi sen kuita batzu(k)tx(y)oten da itzulumurdi betzuk iten d'alangon baten non diñon ba se: "*Aiba la palanka asta la Salamanka*" iru lau bider.

Yentile pentzatibo parau i yakon berbok entzuckeran da badiñotzo Perutxuri:

- Se esaten abil, Salamankaraño?
- Baiiii, ser ba?
- Ser ba diñostek? Es eik in olango-rik ze nik i Salamankan pariente-*tea(k)tx(y)aukad*as, orrik i begiba-*karra(k)t(d)osak*, estosak gure erre-sakoak, Tórtero edo olango sere-koak, erresakoa(k)t(d)osak. Orrik i begi be(t)p(b)año e(s)tx(y)aukiek emen serean bekokiaren erdien. Esai(k)p(b)ota palankori sein abe-rien bat in.
- Orduen galdu in dok postorea
- Bai, galdu in yoa(t)p(b)ai e estos-te(k) kenduko lepoko sintako narru tirea kokoteti biera se karran

Presaldeko ura edaten ei eudien eta presea sikatu koño!

Eta ba baten e olango jentil indar-tsu batek e postorea egin ei eutsan Perutxuri, bai, Perutxu-tranpas bizkorra jatzun, eta arexeri. Asuntoa zera ei zan, nok bota urrunago palankea, bueno, egurrezko palankea, pagoa edo aritza izango zan, burbuxa be igual ze or Untzetaben burbux asko egon da beti, ikatza be asko egin da burbux-egurragaz. Eta ba egin eudien tratu ori baina kondi-zino bategaz, galtzean dauenari narru tirea kentzeako kokotetik asi eta eper-txuntxurrerainokoa. Eta alan egin ei eudien. Leenengo jentilak bota euan palankea, Untzeta-pikutik Zollomendira, bueno, guk u Ganekogortari Zollomendi deituten deutsagu, eta araxeraino. Pertxuri tokatu jakonean, an asi zan koita batzuk joten eta itzulimurdi batzuk egi-ten eta alangoren baten non dinon ba ze: "*Ahí va la palanca hasta la Sala-manka*" iru lau bider.

Jentila pentsatibo paratu ei jakon berbok entzuckeran eta badinotso Perutxuri:

- Zer esaten abil, Salamankaraino?
- Baiiii, zer ba?
- Zer ba dinostak? Ez egik egin olango-rik ze nik i Salamankan parienteak jau-kadaz, orreik i begibakarrak dozak, ez dozak gure errazakoak, Tórtero (sic. Tártaro?) edo olango zerekoak, erra-zakoak dozak. Orreik i begi bat baino ez jaukiek emen zerean bekokiaren erdian. Ez egik bota palanka ori zein aberiaren bat egin.
- Orduan galdu egin dok postorea
- Bai, galdu egin joat baina ez deustak kenduko lepoko zintako narru tirea kokotetik beera ze karran eskapatuko

eskapaukoat i(k)p(b)ño anka luse-
agoa(k)tx(y)aukoadas da.

D'alantxe akabau i audien da ba
Perutxuk u sikieran errespeto apur
bet sartu i otzen yentiltzar orreri,
d'ori be seoser bada.

deuat ik baino anka luzeagoak jauka-
daz eta.

Eta alantxe akabatu ei eudien eta
ba Perutxuk u sikieran errespeto apur
bat sartu ei eutsan jentiltzar orreri, eta
ori be zeozer bada.

51.5. Otsoa eta azagarikumea Mandoiapean

An e Mandoiapean, Solatxi ganeko
bidekurtze baten ondoan potxin-
go bat egoan da ba gaube baten e,
idergibetea isin i sen isin be, d'asaga-
rikume bat arrimau i sen ure edaten.
Atan daoela e(s)tx(y)ko agartuten ba
otzo goseakil bet! Asagarikumeak es
auken eskapetarik eta pentzeteari
emon i otzen se in otzoa(k)tx(y)an es
iteko. Otzoa agoan txue inde egoan
okela freskoagas pentzetan da badi-
ñotzo asagarikumeari:

- Au dok au sugerte, ure edaten eto-
rri t'okela freskoa bertan tripeka-
dea iteko.
- Aiko, -kontestau i otzen asagariku-
meak-, niges estok o tripekada
andirik ingo se enok askai onekoa,
merro-merroa nok, atzeko erro-
koa. Dana dala, ni yan baño lenago
segaitiño estok edaten orko potxin-
goko ur gustie da gero yan or urean
barruen daoen taloa da gero ekin ni
yaten postre moduen? (Bueno,
taloa sera san, itargien sera, espil-
llue, potxingoan itargie ikuste san.)
- Bai barres, erresoia daukok, orixe
in be ingo yoat eta gero iges aka-
bau, ganeko afarie yaukoadan gaur,
akordubakoa!

Da ba otzo ori asi i sen ure edan
d'ure edan gero taloa yateko d'urori
akabau auenean ser? Ba, es talorik es

An e Mandoiapean, Solatxi ganeko bide-
kurtze baten ondoan potxingo bat
egoan eta ba gau baten e, idergibetea
izan ei zan izan be, eta azagarikume bat
arrimatu ei zan ura edaten. Artan dago-
ela ez jako agertuten ba otso goseakil
bat! Azagarikumeak ez eukan eskapeta-
rik eta pentseteari emon ei eutsan zer
egin otsoak jan ez egiteko. Otsoa aoan
txua eginda egoan okela freskoagaz
pentsetan eta badinotso azagarikumeari:

- Au dok au suerte, ura edaten etorri
eta okela freskoa bertan tripekadea
egiteko.
- Aiko, -kontestatu ei eutsan azagariku-
meak-, nigaz ez dok o tripekada andi-
rik egingo ze ez nok azkai onekoa,
merro-merroa nok, atzeko errokoa.
Dana dala, ni jan baino leenago zergai-
tino ez dok edaten orko potxingoko
ur guztia eta gero jan or urean
barruan dagoen taloa eta gero ekin ni
jaten postre moduen? (Bueno, taloa
zera zan, itargiaren zera, espilua, po-
txingoan itargia ikusten zan.)
- Bai barrez, errezoia daukak, orixe egin
be egingo joat eta gero igaz akabatu,
ganeko afaria jaukadan gaur, akorduba-
koa!

Eta ba otso ori asi ei zan ura edan
eta ura edan gero taloa jateko eta ur ori
akabatu euanean zer? Ba, ez talorik ez

asagarikumarik se binbitartean eskapau in otzen da sasitzarik sasitza.

Ganera, a otzoa ur betekadean betekadeagas egon be esin sen in, tortero-tortero inde egoan bola baten les tripeari autzin esinda, da, a asagarikumea topetan asi sanean, tripeak lurrean yototzen d'ankak fallau te aurberea artu auenean asten da kikirinbuelbaka d'an estakit non be yo etze bat eta errementau in i auen, seinde ganadu axatuen moduen, d'aren urek etze bidiru eroan i ausen aurreti. Bueno, au esajerasiñoa isingo da baie kontau olantxe itoskuen txikerrak (g)intzesanean.

51.6. Txahal-zekor dirua baliobakoa

Emeko gerrea nos akabauko daoela, eskeunken modu andirik euki be baie korta-ganaduen artean txal-sekor ederra da beintxea gaunkesan da ba dirue be beasan da, txal-sekorra saltzea pentzau gaindun. Ausoko karnaserueroi saldu gauntzen da ba pague lusetxu yoan san, ain luse se, erreklamau egin bear isin gauntzen txal-diru ori. Da, bueno ba, guk u malesirik es baie bera(k)p(b)ai d'imini oskun kobrurako egune ta yoan be bai.

Efetibamente, an auken diru ori, papelesko diruek obuen-obuen biribildute, seinde rollu bat isingo balitike moduen. Kobrau gaindun diru txorta ori te ba bere tabernan seosertxu artu be bai selebretako. Diruok o gorde gaindusen da ba alangon baten setako atako bear isin gaindun diru ori te bagoas pagu bet iten da non diñoskuen:

azagarikumarik ze bien bitartean eskapatu egin eutsan eta, sasitzarik sasitza.

Ganera, a otsoa ur betekadearen betekadeagaz egon be ezin zan egin, tortero-tortero eginda egoan bola baten lez tripeari eutsin ezinda, eta, a azagarikumea topetan asi zanean, tripeak lurrean joten eutsan eta ankak fallatu eta aurberea artu euanean asten da kikirinbuelbaka eta an ez dakit non be jo etxe bat eta errementatu egin ei euan, zeinda ganadu aizetuen moduan, eta aren urak etxe bidiru eroan ei euazan aurretik. Bueno, au exagerazinoa izango da baina kontatu olantxe egiten euskuen txikerrak gintzazanean.

Emeko gerrea noz akabatuko dagoala, ez geunkan modu andirik euki be baina korta-ganaduen artean txaal-zekor ederra eta beintxea geunkazan eta ba dirua be bear zan eta, txaal-zekorra saltzea pentsatu gendun. Ausoko karnaserueroi saldu geuntsan eta ba pagua luzetxu joan zan, ain luze ze, erreklamatu egin bear izan geuntsan txaal-diru ori. Eta, bueno ba, guk u maleziarik ez baina berak bai eta imini euskun kobrurako eguna eta joan be bai.

Efetibamente, an eukan diru ori, papelezko diruak oboan-oboan biribilduta, zeinda rollu bat izango balitike (balitz) moduan. Kobratu gendun diru txorta ori eta ba bere tabernan zeozertxu artu be bai selebretako. Diruok o gorde genduzan eta ba alangoren baten zertako artako bear izan gendun diru ori eta bagoaz pagu bat egiten eta non diñoskuen:

- Onik i papel-diruok o gorrien dirue(k)t(d)ire, errepublikakoak, oin estaurie baligo, oin beste dirue beosue, serana, Frankona!
- Ene, -esan gauntzen ikeratute-, ba kobrau barri gaos txal-diruok, a faltzozarra alangoa ori karnaseru ori! In be itea olangorik i ausoko bateri! Ori? Txakurrek elexan baño errespeto edo lotza gitxiago aukitea da, personea txakurre les tratetea, errekoño!
- Ba, bai, orixe in dotzue, baie, gitxiago pagau al estala be, ori isin laio in personeari, politika diferentekoa isin arren be, se personea, Jangoiokoak ine da, esteretxasu?
- Eretxiko estotze(t)p(b)a? Ara, politikea dala ta ausoan alkar ikusi esinik (g)aos d'ortik i estao sereginik. Bueno, ekasus diru faltzook eta parkaku, esyakinean etorteagaiti, se pobrean erresoiak estauko, serik, non agarraurik.

D'egie san. Diru gausestanduegas pagau oskun lotzabakoak alangoak. Aitu, goasen kamarara d'antxe daos ondiñokarren diruok. Estaudie baligo da gure bosus eroaisus batzuk u errekuerdureko.

Axe pasau jakun, es txal-sekorrik es dirurik. Orretarako estao deretxorik. In, in oskun fetxori ori baie ori goiti beiti estire gu baño posago ukusten, barruen daukie arantzea.

- Oneik i papel-diruok o gorrien diruek dira, errepublikakoak, orain ez daudie balio, orain beste dirua bear dozue, zerarena, Frankorena!
- Ene, -esan geuntsan ikaratuta-, ba kobratu barri gagoz txaal-diruok, a faltzozarra alangoa ori karnazeru ori! Egin be egitea olangorik i auzoko bateri! Ori? Txakurrak eleizan baino errespeto edo lotsa gitxiago eukitea da, personea txakurra lez tratetea, errekoño!
- Ba, bai, orixe egin deutsue, baina, gitxiago pagatu aal ez dala be, ori ezin leio egin personeari, politika diferentekoa izan arren be, ze pertsona, Jangoiokoak egina da, ez deretxazu?
- Eretxiko ez deusat ba? Ara, politikea dala eta, auzoan alkar ikusi ezinik gagoz eta ortik i ez dago zereginik. Bueno, ekazuz diru faltzook eta parkaku, ez jakinean etorteagaitik, ze pobrearen errezoiak es dauka, zerik, non agarraurik.

Eta egia zan. Diru gauzeztanduagaz pagatu euskun lotsabakoak alangoak. Aitu, goazen kamarara eta antxe dagoz oraindinokarren diruok. Ez daudie balio eta gura badozuz eroaizuz batzuk u errekuerdurako.

Axe pasatu jakun, ez txaal-zekorrik ez dirurik. Orretarako ez dago deretxorik. Egin, egin euskun fetxoria ori, baina ori goiti beiti ez dira gu baino pozago ukusten, barruan daukie arantzea!

51.7. Pastore askoren ardiak otsoak jan

Ori Mandoieko sera, ermandadea? Gure sarrari daukotsiet entzun-

Ori Mandoiako zera, ermandadea? Gure zaarrei deukotsiet entzunda, emen

de, emen lenao, Mandoieko basoarloak erri-basoak isin sirean, bueno, oin be bai baie beste modu betera.

Lenao ganadue, bueno, auntzek, ardiak eta basabaiek soltu aukite sian da Mandoie andie dana letxe ba danontzat egoan lekue.

Da ba, intera baten, baso-ganaduo(k)tx(y)amoteko pastoreak nonbrau sirean tokamenean arduretuteko. Da, ba, alan ibili sirean baie, nosipinean ganadu betzuk faltetan sirean da jentea kakitu in sen, gogaitu d'itxi in otzen bearleku orreri. Esakerea da baie orixe pasau sen, “*Pastore askon errebañue otzoa(k)tx(y)an*”.

Gero ba beste usadio bat allegau sen. Estakitzut esaten nor isin sen orduko interan Seberrioko alkatea baie, Mandoieko baso-arlotzarrak a piñu sartzea pentzaudien. Aintamin-tuek e es auken modu andigirik antza t'auxe in auen, seguru: geitu erriko jenteari te auneko onenbestean emon beargin bakotxari piñue sartutalde.

Piñu landarea logretako pinuasie eraitaudien sabietan eta landarea naurrire etorten sanean, ba potxoak in de sartu, sarratugi barik sein bata(k)p(b)esteari askaie galaso.

Kontratue estaki(t)p(b)a, etareako ingo audien da ba gero entresaka da derreo botorduen iripasio(k)p(b)e auneko orretan ingo audiesan.

D'alantxe in audien d'esan doztuzena, iripasio(k)p(b)e esaneko moduen. Mandoie olantxe sartu sen piñu t'aprobetxau, da baso ganaduegas baño geao irepasi, da lapur bildur barik.

leenago, Mandoiako basoarloak erri-basoak izan zirean, bueno, orain be bai baina beste modu batera.

Leenago ganadua, bueno, auntzak, ardiak eta basabeiak soltu eukiten ziran eta Mandoia andia dana letxe ba danontzat egoan lekua.

Eta ba, intera baten, baso-ganaduok jaramoteko pastoreak nonbratu zirean tokamenean arduratuteko. Eta, ba, alan ibili zirean baina, noizeanbeinean ganadu batzuk faltetan zirean eta jentea kakitu egin zan, gogaitu eta itxi egin eutsan bearleku orreri. Esakerea da baina orixe pasatu zan, “*Pastore askoren errebañua otsoak jan*”.

Gero ba beste usadio bat allegatu zan. Ez dakitsut esaten nor izan zan orduko interan Zeberrioko alkatea baina, Mandoiako baso-arlotzarrak a pinu sartzea pentsatu eudien. Ayuntamientuak e ez eukan modu andigirik antza eta auxe egin euan, seguru: deitu erriko jenteari eta euneko onenbestean emon beargin bakotxari pinua sartutalde.

Pinu-landarea logretako pinu-azia ereiten eudien sabietan eta landarea neurrira etorten zanean, ba potxoak egin eta sartu, zarratuegi barik zein batak besteari azkaia galarazo.

Kontratua ez dakit ba, ektareako egingo eudien eta ba gero entresaka eta derreo bota orduan irabaziak be euneko orretan egingo eudiezan.

Eta alantxe egin eudien eta esan deitsudana, irabaziak be esaneko moduan. Mandoia olantxe sartu zan pinu eta aprobetxatu, eta baso ganaduagaz baino geiago irabazi, eta lapur bildur barik.

52.1. Monagillotzari itxi

“Ni nau isites, Satulan (Sautu-olan) yayoa nas, gero Solatxire yoan bagintzesan be bixiten, da oin kontaukotzutena Satulako bateri pasau yakon, berak kontauskun lagun bidiruri, baie untzu, ixin be ixilik auki dau kontu au baie sartzarotan kontau in dosku, da ba kontau in beakotzut orduen esta? B’aitu se esan oskun lagun orrek:

“Lenao Seberion abade asko on siresan, iños sei be bai aldea batera, da ba monagilloa(k)p(b)e asko gintzesan se abadeak esin auen emon mesarik i monagilloan batek e mesea eraso barik eta monagilloa gixoneskoa e, d’es gaurko moduen andraskoa be igoyal.

Da ba, baten, Ermitabarriko parrokien tokau yatan mesea erasotea domekako mesa nausien. Asi sen mesea eta dana normal. Kalaro, lenao mesa nausietan sepulturea egote san, famili bakotxa(k)p(b)erea eta sepultura bakotxean limosnea ote(n) san, errespontzoa esaten otzien abadeak eta nire denporan pesetako “Pater Noster” bat erresetan aurien famili orreko arimean alde. Da kalaro, abade asko oten siresan les, mesa barruen abade bat aste(n) san alde bateti eta beste bat besteti sepultura-tako dirue(k)p(b)atu bonetera da errespontzoak isilean erresetan, al diresenak e mesa barruen eta ganetikoak etxean edo nik estai(t)p(b)a non. D’abade bata bestea baño surrago ibili sen da bere aldea akabau te korupera pasau sanean, bere partea esese besteara be batu auen. Da, ba betosen abade biok sakristinirantz.

Ni neu izatez, Satulan (Sautuolan) jaioa naz, gero Solatxira joan bagintzezan be biziten, eta orain kontauko deutsudana Sautuolako bateri pasatu jakon, berak kontatu euskun lagun bi edo iruri, baina oraintsu, izan be isilik euki dau kontu au baina zaartzarotan kontatu egin deusku, eta ba kontatu egin bearko deusut orduan ezta? Ba aitu zer esan euskun lagun orrek:

“Leenago Zeberion abade asko egon ziran, inoiz sei be bai aldea batera, eta ba monagilloak be asko gintzezan ze abadeak ezin euan emon mezarik i monagilloren batek e mezea eraso barik eta monagilloa gizonezkoa e, eta ez gaurko moduan andrazkoa be igoyal.

Eta ba, baten, Ermitabarriko parro- kian tokatu jatan mezea erasotea domekako meza nagusian. Asi zan mezea eta dana normal. Klaro, leenago meza nagusietan sepulturea egoten zan, familia bakoitzak berea eta sepultura bakoitzean limosnea egoten zan, errespontzoa esaten eutsien abadeak eta nire denporan pezetako “Pater Noster” bat erreze- tan eudien familia orretako arimearen alde. Eta klaro, abade asko egoten ziran lez, meza barruan abade bat asten zan alde batetik eta beste bat bestetik sepul- turatako diruak batu bonetera eta erres- pontzoak isilean errezetan, aal diranak e meza barruan eta ganetikoak etxean edo nik eztakit ba non. Eta abade bata bestea baino zuurrigo ibili zan eta bere aldea akabatu eta korupera pasatu zanean, bere partea ezeze besteara be batu euan. Eta, ba baetozan abade biok sakristiniantz. Sakristiniako eskilarak

Sakristiniko eskillarak iguten asi sire-sanean ak e gitxien batu auen abadeak a, yo ikubilkazu bat beste abadean bonetepean da, aidean bototzesan errespontzo-diruek (g)ustiek. Ni nauri barreak emon osten d'alan pasau sen mesordue.

Mesostean sakristinire yoan gintzesanean, mesea eraso nautzen abadeak a badiñoste ba se:

- Seri in dotze(k)p(b)arre meserdien? Ori ok errespetoa ori?
- Ba, jaune, auxe t'auxe pasau de beste abade bien artean da ba urten in doste barreak a baie gurestala.
- Gurestala?, plist-plast, autzos belarrikiñeko bi, bata barre itegaiti te bestea ixilik oteko, entzun dostek? ixilik oteko, estok o iñon kontauko benetan pasau dana, sein kreitue kendu abade orriri, etxu(k)p(b)ear besterik i orixe baño. Oin, autzo sera, artik i mesa erasotean jornala, peseta bat, eta yoai etzera, mutu gero! Ostaintxean?

Da ba gero agorik askatu barik on naintzen etzean baie askenerako igirri in ostien da preguntau ia segaiti enauen gure mesea erasoten yoan, da ba kontau in bear ixin nauen etzean, ori bai gero, bildurregas dar-dar sein beste kokotekoan bat artu. Baie, tire, esostien gogor artu te barriro yoateko erreguri(k)p(b)e in bes”.

Aikor ba urlie Satulakoari entzun nauntzena. Nauk in nauen naure artean ba luseroan auki auela ak a moropilori barruen. Gaur be etzeti kanpo gitxi(k)t(d)aki gero kontu au, bere lagun-lagunen batzu(k)p(b)akarrik”.

igoten asi ziranean ak e gitxien batu euan abadeak a, jo ikubilkazu bat beste abadearen bonetepean eta, aidean bota eutsazan errespontso-diruak guztiak. Niri neuri barreak emon eustan eta alan pasatu zan meza ordua.

Meza ostean sakristiniara joan gintzazanean, mezea eraso neuntsan abadeak a badinost ba ze:

- Zeri egin deusak barre mezerdian? Ori dok errespetoa ori?
- Ba, jauna, auxe eta auxe pasatu da beste abade bien artean eta ba urten egin deust barreak a baina gureztala.
- Gura ez dala?, plist-plast, eutsoz belarriekinako bi, bata barre egitegaitik eta bestea isilik egoteko, entzun deustak? isilik egoteko, ez dok o inon kontatuko benetan pasatu dana, zein kreditua kendu abade orreiri, ez joaguk bear besterik i orixe baino. Orain, eutso zera, artu egik i meza erasotearen jornala, pezeta bat, eta joan adi etxera, mutu gero! Osterantzean?

Eta ba gero aorik askatu barik egon nintzan etxean baina azkenerako igarri egin eustien eta preguntatu ia zegaitik ez neuan gura mezea erasoten joan, eta ba kontatu egin bear izan neuan etxean, ori bai gero, bildurragaz dar-dar zein beste kokotekoren bat artu. Baina, tira, ez eustien gogor artu eta barriro joateko erregurik be egin be ez”.

Aikor ba urlia Sautuolakoari entzun neuntsana. Neuk egin neuan neure artean ba luzaroan euki euala ark a moropilori barruan. Gaur be etxetik kanpo gitxi(k) daki gero kontu au, bere lagun-lagunen batzuk bakarrik.

52.2. Pariseko txakurraren kaskia

Au Parisen sugertau i sen seguru. Txakur deslai bet i egoan, seguru, saskela baño saskelagoa da ba beti kaskie dariola nainondi. Ser? a, kaskie ser dan? ba sera gixona, uskerra, baie en general satabakoa, usker putze, atz andie botaten dauena, personea sein animilie ixin laitike.

Bueno, ba, esaten ibili ñatzune, baten e Parisen, antza, txakur baskarie itea pentzaudien. Da, ba, alosoko koadrillea juntau i sen. D'alangon baten e txakur saskel batek e bota i auen kaski pus bero bat eta besteok barruntau audienean e...danak seguru " ni enok ixin, ni bes, ba ni nau bes d'olan, seguru, danak, auren buruek suritan.

Orduen ba txakurrok o arkalegas fietan esirean letxe, bata besteari uskaian usainke asi i sirean seguru, d'es i audien argitu seguru sein ibili sen kaskie dariola. Arraskero, olan dabis txakur gustiek uskairik uskai usainke, ukustea baño estao.

Estait orregaiti, baie guk u Zeberion esakerea be badauku, baten batek e segaiti agaiti esaten dauenean "beti" kontestetan dotzu: "bai, beti-beti txakurre(k)p(b)ustenpeti".

Au Parisen suertatu ei zan seguru. Txakur deslai bat ei egoan, seguru, saskela baino saskelagoa eta ba beti kaskia dariola nainondik. Zer? a, kaskia zer dan? ba zera gizona, uzkerria, baina en general zaratabakoa, uzker putza, ats andia botaten dauana, personea zein animalia izan leiteke.

Bueno, ba, esaten ibili niatsuna, baten e Parisen, antza, txakur bazkaria egitea pentsatu eudien. Eta, ba, alozoko koadrillea juntatu ei zan. Eta alangoren baten e txakur saskel batek e bota ei euan kaski putz bero bat eta besteok barruntatu eudienean e...danak seguru "ni ez nok izan, ni be ez, ba ni neu be ez eta olan, seguru, danak, euren buruak zuritan.

Orduan ba txakurrok o alkarregaz fietan ez zirean letxe, bata besteari uzkaian usainka asi ei zirean seguru, eta ez ei eudien argitu seguru zein ibili zan kaskia dariola. Arrezkero, olan dabilz txakur guztiak uzkairik uzgai usainka, ikustea baino ez dago.

Ez dakit orregaitik, baina guk u Zeberion esakerea be badaukagu, baten batek e zergaitik argaitik esaten dauenean "beti" kontestetan deutsagu: "bai, beti-beti txakurrak buztanpetik".

52.3. Maixuaren erdal berben interpretea

Au pasadisu au, gure anaje Migeleri entzunde daukotzet. Aiko. Ba baten seguru, an plasako eskolan, gaur u botata barrie inde dao baie, b'ara ebisen gure anaje gasteana, Migel d'auren ideako koadrillea. Da ba orriri be allegau yakien eskola edadea akabetea da ba atzenengo

Au pasadizu au, gure anaje Migeli entzunda deukotsat. Aiko. Ba baten seguru, an plazako eskolan, gaur u botata barria eginda dago baina, ba ara ebilzen gure anaje gazteena, Migel eta euren ideako koadrillea. Eta ba orrei be allegatu jakien eskola edadea akabetea eta ba atzenengo eskola egunean, maixuak e

eskola egunean, maixuek e mai inguruen batzandu situsen d'esan i otzien ba se, erderas, kalaro:

– Bueno, ya habéis terminado vuestra edad escolar y ahora cada uno tenéis que buscaros la vida y ser hombres de provecho en el futuro.....

D'olan i eragoion maixuek eta ba batzuk u dana espasan be serbaist aituten i otzien baie beukien auren artean (ixena enoatzu esaten errespetoagaiti) ba, erdera ie altzir(k)p(b)e ikisi es auena da ba gogaitinde badiñotze albokoari:

– I, ser diñok onek e maixu onek e oin tertzio onetan?

D'alboko serak, bueno usena gitxiena da, ta kontestau i otzen ago-peti:

– Onek e ba, sera, selan esangoa(t)-p(b)a, ba sera koño, aiko, potroa(k)p(b)altzitude yaukusela t'es-kolea itxi te biximodue atetako selanbaist, aitu ostek?

– Obeto es!

Da gero ba, biximodue ser dan e? mutil ori gixon in sen, eskondu te tabernea be imini auen orti bieti te biximodue atera in dau da gaur don bixi de da semeak a karrerakas.

maai inguruan batzandu zituzan eta esan ei eutsien ba ze, erderaz, klaro:

– Bueno, ya habéis terminado vuestra edad escolar y ahora cada uno tenéis que buscaros la vida y ser hombres de provecho en el futuro.....

Eta olan ei eragoion maixuak eta ba batzuk u dana ez bazan be zerbaist aituten ei eutsien baina baeukien euren artean (izena ez noatsu esaten errespetoagaitik) ba, erdera ia altzirik be ikasi ez euana eta ba gogait eginda badinotso albokoari:

– I, zer dinok onek e maixu onek e orain tertzio onetan?

Eta alboko zerak, bueno izena gitxiena da, eta kontestatu ei eutsan aope-tik:

– Onek e ba, zera, zelan esango deuat ba, ba zera koño, aiko, potroak baltzituta jaukaguzala eta eskolea itxi eta bizimodua atetako zelanbaist, aitu deustak?

– Obeto es!

Eta gero ba, bizimodua zer dan e? mutil ori gizon egin zan, ezkondu ete tabernea be imini euan ortik beetik eta bizimodua atera egin dau eta gaur don bixi da eta semeak a karrerakaz.

52.4. Txubelaxuak eta Lagartoak Zeberioztarren ezizenak

Beste erri betzu(k)t(d)aukien les, seinde, seanistarrak a *kokoak*, et'olan, gu(k)p(b)e gaurea dauku, *txubelaxuek*. Ni nauk estakit i nosik ona daukun usen ori baie edonoskoa isingo da se beti esotuu usen ori. Seberion on be erreka ta errekatxargo asko dao eta udapartean txubelaxuek e kantuoitzean ekiten dotzie da ba tabarrealangoa emoten daudie or

Beste erri batzuk daukien lez, zeinda, zeanuriztarrak a *kokoak*, eta olan, guk be geurea daukagu, *txubelaxuak*. Nik neuk ez dakit i nozik ona daukagun usen ori baina edonozkoa izango da ze beti ezagutu dogu usen ori. Zeberion egon be erreka eta errekatxargo asko dago eta udapartean txubelaxuak e kantuoitzean ekiten deustie eta ba tabarrealan-

plasa inguruko errekarroan. Baie gero, untzuagoko kontue isingo yatzu au, baie nire ume denporan beste usen bat imini oskuen, erderaskoa, *lagartoak*. Segaitiño diñostesu? B'aiko:

“Or, Subibbarri, Entellaon, Urkitze d'Ugelde ganean dao Áldaman beresie deritxona. Entellaonen sekordunen etzea egoan, paradako sekorra aukien Migel eta Pepak. Ni nau be sarri yoanda nao aitegas sekordunegana beie susera isiten sanean beieri sekorra botaten. Da, ba, estaki(t)p(b)a egie ala gusurre baie, nik entzutea dauket e nosipinean ak e Pepak, iluntze partean edo gaulendien, esorduetan dandi(k)p(b)e, sartu-urtenean barruntetan i ausen baten batzun gerixak an beresien, Áldaman beresien. Da ba, alangon baten Subibbarriko Santi Lupetzeri esan i otzen onantxik eta onantxik argipostealango musker andi beten gerixea ikusi dauelaskoa beresi orretan sartu urtenean. Santi Lupetz e yoan be iten i sen eskopeteagas baie es auen eser topetan. D'olan ebisen seguru te, ba alangon baten, estaki(t)p(b)a Malestudiantek ala no(k)p(e) parte emon i auen peridikueta d'ortik i kaserie edo isea prepaudien Bilboko kasari betzukes. Miralleseraño edo “Kalleraño” trenes etorri i sirean kasariok et'andik oñes Subibarriraño. Ingurutu i audien kasariok o Áldaman beresi ori baie arpelik, an esegoan muskerran filisiñorik.

Arreskero, peridikuko anunsioetik edo, “*lagartos-lagartos-lagartos*” geituten asi yakusen batesbe orrik i betarrok, seinde Bidibietakoak eta, erdeldunek en general, Seberioako autobusaren Bilborako yoan-etorrietan”. Dana dala, onikontuok ixilik

goa emoten daudie or plaza inguruko errekarroan. Baina gero, oraintsuago kontua izango jatzu au, baina nire ume denporan beste uzten bat imini euskuen, erderazkoa, *lagartoak*. Zergaitino dinotazu? Ba aiko:

“Or, Zubibbarri, Entelladorena, Urkitza eta Ugalde ganean dago Áldamaren beresia deritzona. Entelladorenan sekordunen etzea egoan, paradako zekorra aukien Migel eta Pepak. Ni neu be sarri joanda nago aitagaz zekordunegana beia susara izaten zanean beieri zekorra botaten. Eta, ba, ez dakit ba egia ala guzurre baina, nik entzutea daukat e noizean beinean ak e Pepak, iluntze partean edo gaulendian, ezorduetan dandik be, sartu-urtenean barruntetan ei euazan baten batzun gerizak an beresian, Áldamaren beresian. Eta ba, alangoren baten Zubibbarriko Santi Lupetzi esan ei eutsan onantxik eta onantxik argi-postealango musker andi baten gerizea ikusi daualazkoa beresi orretan sartu-urtenean. Santi Lupetz e joan be egiten ei zan eskopeteagaz baina ez euan ezer topetan. Eta olan ebilzan seguru eta, ba alangoren baten, ez dakit ba Malestudiantek ala nok be parte emon ei euan peridikueta eta ortik i kazeria edo eizea prepatu eudien Bilboko kazari batzukaz. Miralleseraino edo “Kalleraño” trenez etorri ei zirean kasariok eta andik oinez Zubibarriraino. Inguratu ei eudien kazariok o Áldamaren beresi ori baina alperrik, an ez egoan muskerraren filiazinorik.

Arrezkero, periodikuko anunzioetik edo, “*lagartos-lagartos-lagartos*” deituten asi jakuzan batezbe orrik i beetarrok, zeinda Bidebietakoak-eta, erdeldunak en general, Zeberioako autobusaren Bilborako joan-etorrietan”. Dana dala, onik kon-

aukiteko obea(k)t(d)ire kontetako baño d'orregaiti "pekatarien" usenik eskoas aumentau be iten. Errespetaoa gaus'andie da gero! Ni Nauk u kontautzutena "lagartoana" espliketako isin de, beste pretentziño barik.

tuok isilik eukiteko obeak dira kontetako baino eta orregaitik "pekatarien" uzenik ez goaz aumentatu be egiten. Errespetaoa gauza andia da gero! Nik Neuk u kontatu deutsudana "lagartoarena" espliketako izan da, beste pretentzino barik.

52.5. Haltza eta pagoa ebagiteko tertzioa

Onik i arbolak eta dana(k)t(d)-aukie auren ebateko tertzioa. Oin esangotzutena Antonio Atutxa Dimekoari daukotzet entzunde.

Altzak ebateko tertziorik onena maietzeko idergi bigarrenetik irugarrenara bitartekoa i de. Tertzio orretan ebagiek e sitze(k)p(b)e es i daus yaten, seguru. Altza bigune da, biosbakoa, baie ebateko tertzioak i dauko sekretoa. Asegune beti auki ixin du kontuen labrantzetzean.

Pagoa(k)p(b)e auren sasoia i daukie ebateko. Tertziorik alosokoa-na agostuen ogaiti ogeta amakara, olan daukotzet entzunde Antonio Atutxari, o sea ke, ortik atxine es i de tertzioa. Orrek ondo dakis orrik kontuok, maderistea isin de ta bere aldi gustien.

Piñue bera be, ondo isiteko, neguen bota bea dala entzunde daukotzet, lo (ke) pasa ke negosioak a geao iten dotzo tertzioari, ganera basoko piñuek atetako pistak ondo on beaurie t'ori denporonagas isin bea dau. B'orrixek kontuok.

Oneik i arbolak eta danak daukie euren ebagiteko tertzioa. Orain esango deutsudana Antonio Atutxa Dimekoari deukotsat entzunda.

Altzak ebagiteko tertziorik onena maietzeko idergi bigarrenetik irugarrenara bitartekoa ei da. Tertzio orretan ebagiek e sitsak be ez ei dauz jaten, seguru. Altza biguna da, biozbakoa, baina ebagiteko tertzioak ei dauka sekretoa. Azeguna beti euki izan dogu kontuan labrantza etxean.

Pagoak be euren sasoia ei daukie ebagiteko. Tertziorik alozokoena agostuaren ogeitik ogeita amaikara, olan deukotsat entzunda Antonio Atutxari, o sea ke, ortik atxina ez ei da tertzioa. Orrek ondo dakiz orreik kontuok, maderistea izan da-eta bere aldi gustian.

Pinua bera be , ondo izateko, neguan bota bear dala entzunda deukotsat, lo (ke) pasa ke negosioak a geiao egiten deutso tertzioari, ganera basoko pinuak aterateko pistak ondo egon bear daurie eta ori, denpora onagaz izan bear dau. Ba orreixek kontuok.

52.6. Jakoba deabruak harturik

Ori Jakoban istorie mundu gus-tie(k)t(d)aki Seberion. Ni(k) nauk

Ori Jakobaren istoria mundu gus-tiak daki Zeberion. Nik neuk ezagutu be

esotu be in nauen da ganeko bildurre isiten nauntzen da nire moduen beste askok en partikular ume gauseak.

Nongoa san esatamete estakitzut ondo baie Ariltze, Olatzar d' Arkulanda bitarteko etzetxu betekoak isin bear auen.

Nik estakik ondo baie atzenean bakarrik i lotu sen etzean da burutik enderdau in i sen d'ñondireanak iten d'esaten asi. Bakisu ba, ume borro batzuk mañak edo borroak aukiten dauriez, murrie(k)p(b)e bai tantuxenaldiek emon eskero baie Jakoban tantuxenaldiek e(s)tx(y)atzusen normalak e, burutikiten asi sen segun itxurea. Erruki emotauen.

Jakoban ganean gausa asko kon-tetan dire. Danakas e(s)ñatzu akordau be iten baie batzuk u kontauko-zudes.

Jakoba, beren etzea itxi t'eskean ibiltan san Seberioti sear. Batzuetan yantzite baie iños ortosi(k)p(b)ebai, erruki emoteko moduen.

Gaubetan alaurike ibiltan san basori(k)p(b)aso da lo iten txabolatara yoate san, seinde Mandoipeko Pedro Antonion txabolara, Sabale ganeko Abundion txabolara, Gabiola ganeko Anjelen txabolara t'olango estari edo es lekuetara. Bildurgarrie san aren alauriek entzutea, bates be gaubean. Ume gustiek e bildurtute oten gaintzesan batesbe iluntza, gaulendi edo gaubean. Da ganera etze-koak iños esan be itoskuen: "*belu edo gaubean ibili eskero Jakobak urtengotzue bidera!*"

Ni(k)p(b)aten egurdinguruen ikusi nauen Solatxi barrenean. Abarkea soltau yatan d'estuteko makurtu naintzenean Jakoba es nauen ikusi ba! Mekasuen sotz, abar-

egin neuan eta ganeko bildurra izaten neuntsan eta nire moduan beste askok en partikular ume gauzeak.

Nongoa zan esaktamete ez dakitsut ondo baina Areilza, Olazar eta Arkulanda bitarteko etxetxu betekoak izan bear euan.

Nik ez dakik ondo baina atzenean bakarrik i lotu zan etxean eta burutik enderdatu egin ei zan eta inon direanak egiten eta esaten asi. Badakizu ba, ume borro batzuk mainak edo borroak eukiten daudiez, murriak be bai tantuxenaldiek emon ezkerro baina Jakobaren tantuxenaldiek ez jatzuzan normalak e, burutik egiten asi zan segun itxurea. Erruki emoten euan.

Jakobaren ganean gauza asko kon-tetan dira. Danakaz ez niatzu akordatu be egiten baina batzuk u kontatuko deutsudaz.

Jakoba, beren etzea itxi eta eskean ibiltan zan Zeberiotik zear. Batzuetan jantzita baina inoz ortozik be bai, erruki emoteko moduan.

Gaubetan alaurika ibiltan zan basorik baso eta lo egiten txabolatara joaten zan, zeinda Mandoiapeko Pedro Antonioren txabolara, Zabale ganeko Abundioren txabolara, Gabiola ganeko Angelen txabolara eta olango estari edo ez lekuetara. Bildurgarria zan aren alauriak entzutea, batez be gauean. Ume guztiak e bildurtuta egoten gintzazan batez be iluntze, gaulendi edo gauean. Eta ganera etxeakoak inoz esan be egiten euskuen: "*belu edo gauean ibili ezkerro Jakobak urtengo deutsue bidera!*"

Nik baten eguerdi inguruan ikusi neuan Solatxi barrenean. Abarkea soltatu jatan eta estuteko makurtu nintzanean Jakoba ez neuan ikusi ba! Mekasuen sotz,

ka kordelak narras dodasela emon notzen galapadeari t'etzera bidea esto(t) sekule arinago in naure aldien. Es pentzatu gero e, bildusartu te gusti allegau naintzen etzera arnasetuotzean.

Da ba gero, nausiago in gaintzesanean, enterau gaintzesan Jakobari ser pasetan yakon eta sek erabilten auen alango feturan.

Buruti enderdaute egoana letxe, Jakobak esaten i auen bera "deabruak arturi(k)t(d)aoela", bera kondenaute daoela, elexara be esin dala sartu edo beste leku batzutara yoakeran "kurtzea" agartuten yakola d'andi pasetan itxi es, d'olango burutasiñoak es otzien bisiten be itxiten. Iluntza baten, Mandoieko txabolarantza doala Solatxi ondoko burpideti pasausen, lupetzarteti, da baten batek esan i otzen ba se:

- Jakoba, segaitiño esoas lupetzarik lupetza barik bidertzeko munati, ondatu te gaxotu in beosu te?
- Bai, yoango naintzike baie niri "kurtzeak" estoste itxiten munati yoaten d'emendixi(k)tx(y)oan beot, lupetzati yoateko indikasiñoa dauket eta.

Gero or ergoienen kontetan daurie ba Abundion txabolati Angelen txabolara bitartean alauriek entzun audiesala gaubiluntza baten. Da ori suon ausoko Jose yoan be in i sen Gabiola ganeko txabolara ia ber sek isin bea dauen yakiteko t'allegau sanean txabola barruen i egoan alaurike t'iñon direan gedarrak iten. D'orretara atea yo i otzen da:

- Nor yaok or barruen, bakes ñatok.
- Nau, Jakoba- erantzun i otzen.
- Da se iten dona ba feturorretan, urtaine orti, nauk lagundukonat

abarka kordelak narras dodazala emon neutsan galapadeari eta etxera bidea ez dot sekula arinago egin neure aldi. Ez pentsatu gero e, bildusartu eta guzti allegatu nintzan etxera arnasetuotzean.

Eta ba gero, nagusiago egin gintzazanean, enteratu gintzazan Jakobari zer pasetan jakon eta zek erabilten euan alango feturan.

Burutik enderdatuta egoana letxe, Jakobak esaten i euan bera "deabruak arturik dagoala", bera kondematuta dagoala, eleizara be ezin dala sartu edo beste leku batzutara joakeran "kurtzea" agertuten jakola eta andik pasetan itxi ez, eta olango burutazinoak ez eutsoen biziten be itxiten. Iluntze baten, Mandoiako txabolarantza doala Solatxi ondoko burpidetik pasatu zan, lupetzartetik, eta baten batek esan ei eutsan ba ze:

- Jakoba, zergaitino ez zoaz lupetzarik lupetza barik bide ertzeko munatik, ondatu eta gaixotu egin bear dozu eta?
- Bai, joango nintzake baina niri "kurtzeak" ez deust itxiten munatik joaten eta emendixik joan bear dot, lupetzatik joateko indikazinoak daukat eta.

Gero or ergoienen kontetan daurie ba Abundioren txabolatik Angelen txabolara bitartean alauriak entzun eudiezala gauiluntze baten. Eta ori suon auzoko Jose joan be egin ei zan Gabiola ganeko txabolara ia ber zek izan bear dauan jakiteko eta allegatu zanean txabola barruan ei egoan alaurika eta inon direan gedarrak egiten. Eta orretara atea jo ei eutsan eta:

- Nor jagok or barruan, bakez niatok.
- Neu, Jakoba- erantzun ei eutsan.
- Eta zer egiten dona ba fetura orretan, urten egina ortik, neuk lagunduko donat kaminorarte eta iminiko donat etxerako ditean.

kamiñorarte t'iminikonat etzerako ditean.

- Es, es, esegaitio bes. Gaube ementxe ingo yoat. Itxiste(k)p(b)apean, ni nau onantxe isingo nok naure aldien. Nik esin yoat in suon bisimodue, nik i naure bideak markaute yaukasat. Yoai, yoai bakean.

Atzenean Jose Undurrakoa etzera yoan i sen Jakoba txabolan itxite d' eser lograu barik.

Da besto baten, au saure ama(k)p(b)e kontautzu, baten e or Santa Kurtzeko elesportalean agartu sen edo topaudien Jakoba, gaube iten ongo san portikuko leorrear, da ba elbarreneko baten batzuk u elelara sartu guraudien, mesara barrure. Goatu auden Jakoba ori d'inderrean asi sirean seguru elelan sartzean baie isin audien eselan be, ekinago ta txarrago. Jakoba orrek e alaurie(k)p(b)otaten i ausen esanes:

- Itxistesue kanpoan, deabruue dauke(t) tireka kanporantza d' isin nes sartu elelan, ni kondenaute nao, deabruue arturik.
- Saos ixilik i Jakoba, orrik i saure burutasiñoa(k)t(d)ire- esaten i otzien ondo bearrean elbarrendarrok- erdu gauges elelara, e(s)-tx(y)atzu eser pasauko ta!
- Esin yoat, esin yoat, arpeli(k) sabisie, deabruue arturi(k) ñaok eta e(s)tx(y)ostek e bakean be itxiten, burutik inde ñaok, ai ene! non naoen da se pasetan yatan baño estok!

Da, ba olango kontuek entzuten gaindusen. Erruki emotauen emon be Jakobak naite askok o bildur isin berari. Atzenean, estakiu selan akabau sen Jakoba baie gaur be askon agoan darabiu Jakoban usena batesbe

- Ez, ez, ezergaitio be ez. Gaua ementxe egingo joat. Itxi eistak bakean, ni neu onantxe izango nok neure aldi. Nik ezin joat egin zuon bizimodua, nik i neure bideak markatuta jaukazat. Joan adi, joan adi bakean.

Atzenean Jose Undurrakoa etzera joan ei zan Jakoba txabolan itxita eta ezer logratu barik.

Eta beste baten, au zeure amak be kontatu deutsu, baten e or Santa Kurtzeko eleizportalean agertu zan edo topatu eudien Jakoba, gaua egiten egongo zan portikuko legorrear, eta ba elbarreneko baten batzuk u eleizara sartu gura eudien, mezara barrura. Goratu euden Jakoba ori eta inderrean asi zirean seguru eleizan sartzean baina ezin eudien ezelan be, ekinago eta txarrago. Jakoba orrek e alauriak botaten ei euazan esanez:

- Itxi eistazue kanpoan, deabrua daukat tiraka kanporantza eta ezin naz sartu eleizan, ni kondenaute nago, deabruak arturik.
- Zagoz isilik i Jakoba, orreik i zeure burutazinoak dira- esaten ei eutsoen ondo bearrean elbarrendarrok- erdu geugaz eleizara, ez jatzu ezer pasatuko eta!
- Ezin joat, ezin joat, alperrik zabilzie, deabruak arturik niagok eta ez jaustak e bakean be itxiten, burutik eginda niagok, ai ene! non nagoen eta zer pasetan jatan baino ez dok!

Eta, ba olango kontuak entzuten genduzan. Erruki emoten euan emon be Jakobak naita askok o bildur izan berari. Atzenean, ez dakigu zelan akabatu zan Jakoba baina gaur be askoren agoan darabilgu Jakobaren uzena batezbe olan e nerbioetatik edo jentea sano artegatu-

olan e nerbioatati edo jentea sano artegatute ikusten dunean. Esakera in du bere bisimodue: “*Jakoban antze-an yabik*”, “*Jakoba dirudi*” t’olangoak. Selango gausak e? Nauk esotu espanauen siñestu bes! Gaur isin balitz i ospitelan batera edo eroango audien da santo erremedio. Baie lenao es egoan gaurkorik.

ta ikusten dogunean. Esakera egin dogu bere bizimodua: “*Jakobaren antzean jabilk*”, “*Jakoba dirudi*” eta olangoak. Zelango gauzak e? Neuk ezagutu ez baneuan sinistu be ez! Gaur izan balitz i ospitalaren batera edo eroango eudien eta santo erremedio. Baina leenago ez egoan gaurkorik.

52.7. Guzur txapelketan Anpuero nagusi

Ori Anpueron kontue baragarrie da gero! Lelengo Anpuero segaitiño geituten gauntzen esangotzut. B’egun beten an Solatxin egosan gure Pablo, Atxio defuntue ta bestean batzuk. Andik ondotik i Pedro Samartolomeko mutikoa etorri i sen yake andi bet aldean dauela, mangak eskue(k)p(b)añõ luseago da garrisbera ie balaunetaraño aukela ser ori, yake ilun ori, da ba alango feturan ikusite etorriko eran badiñotzo Atxio defuntuek:

– Untxe daukok ik Anpuero koan antza! Isin be Anpuero famaue yatzu yakegintzan.

D’arraskero “ Anpuero ” usenagas esotu de Seberion da yantzaritik aparte bromista askarrie isin de, batesbe txiste, gusur d’abarrak kontetan.

Da, ba, egun beten, or Kalleko kofradietan txapelketa baragarri bet in audien, “nok esan gusurrik andiena” da, klaro, Anpuero enterau sanean presentau in sen d’iripasi es auen ba in! Aikomen bere gusurre, bueno akordetan nasena e, se ni nau enaintzen on entzuten, nau(k)p(b)e besto batzuri entzune baño estakit. Bueno, auxe kontau i auen Anpuerok:

Ori Anpueroren kontua baragarria da gero! Leenengo Anpuero zergaitino deituten geuntsan esango deusut. Ba egun baten an Solatxin egozan gure Pablo, Atxio (Asentsio) defuntua eta besteren batzuk. Andik ondotik i Pedro San Bartolomeko mutikoa etorri ei zan jake andi bat aldean dauala, mangak eskuak baino luzeago eta garrizbeera ia balaunetaraino eukala zer ori, jake ilun ori, eta ba alango feturan ikusita etorriko eran badinotso Atxio defuntuak:

– Oraintxe daukak ik Anpuerokoen antza! Izan be Anpuero famatua jatzu jakegintzan.

Eta arrazkero “ Anpuero ” uzenagaz ezagutu da Zeberion, eta dantzaritik aparte bromista askarria izan da, batezbe txiste, guzur eta abarrak kontetan.

Eta, ba, egun baten, or Kalleko kofradietan txapelketa baragarri bat egin eudien, “nok esan guzurrik andiena” eta, klaro, Anpuero enteratu zanean presentatu egin zan eta irabazi ez euan ba egin! Aikomen bere guzurra, bueno akordetan nazana e, ze ni neu ea nintzan egon entzuten, neuk be beste batzuri entzuna baino ez dakit. Bueno, auxe kontatu ei euan Anpuerok:

- “Bueno, un kontaukotzuet a Seberioaneko auntzena. Baten e, an Seberioanen, estait i sainbet toneladako auntze il audien be. Ain isin sen andie, pisitu be esin isin audien in. Sangretorduen, odola-(k)p(b) ezin batute ibili sirean, kantinek, galdallak, erradak et’azkenean yarro murkuetan gorde bear odolaren odolagas. Da, ba gobernau-dienean, odolosteak in audiesan Seberioko ta ganetiko gustientzat. Aitelozea, ain sen andie ba itxi in audien atzenerako. Aiteloze ori betateko, iru burkada porru t’ogai anega arros bear isin audesan. Baie es aukien non geldorrestau andien andiegas. Orduen lelengo artu eskusorkiek eta siku-siku in audien aiteloze endemoniñori. Gero, sue in otzien obuena-obufen ia beroagas seoser itaudien, sikuen geldorrestau edo. B’ebisen palankakas da sataiakas andi mogidu orti buelta d’alargon baten mogitan da aiteloze ori Seberioaneti(k)p(b)era kikiribueltaka d’egin audien parau aurberan. Betorren Adarreti bera, bakisu, Adarre Iberre ganean dao d’aurborea alosokoa, d’Iberre pasuenean Olabarri baño beratxua-goan daoen Presaldeko presa presan yausi, errementau d’auken arrosaldiek presako ur gustie sikitu auen d’egun bidiruan on sirean Seberioko elbarrenekoak ur barik. Euriek asi sireanean librau sen prese-a d’aiteloze arrosan parte-a Bilboraino allegau sen. D’alantxe akabau sen kontue. Aikor nire gusurre egien kolorean kontau. Kontau dautzuena aikomen daukosue zauon aurrean, baie fetxori ori ikusi auena, bate(k)p(b)aki.”
- “Bueno, orain kontauko deutsuet a Zeberioaneko auntzena. Baten e, an Zeberioanen, ez dakit i zeinbat toneladako auntza il eudien be. Ain izan zan andia, pisatu be ezin izan eudien egin. Sangretorduan, odolak be ezin batuta ibili zirean, kantinak, galdailak, erradak eta azkenean jarro murkoetan gorde bear odolaren odolagas. Eta, ba gobernau eudienean, odolosteak egin eudiezan Zeberioko eta ganetiko gustientzat. Aitelozea, ain zan andia ba itxi egin eudien atzenerako. Aiteloze ori betateko, iru burkada porru eta ogei anega arroz bear izan eudezan. Baina ez eukien non geldorraztatu andiaren andiagas. Orduan leenengo artu eskusorkiak eta siku-siku egin eudien aiteloze endemoniño ori. Gero, sua egin eutsien oboan-oboan ia beroagas zeozer egiten eudien, sikuan geldorraztatu edo. Ba ebilzen palankakaz eta sataiekaz andik mobidu ortik buelta eta alangoren baten mogietan da aiteloze ori Zeberioanetik beera kikiribueltaka eta ezin eudien paratu aurberan. Baetorren Adarretik beera, badakizu, Adarre (Adarra) Iberre (Ibarra) ganean dago eta aurberea alozokoa, eta Ibarra pasatu euanean Olabarri baino beeratxoagoan dagoen Presaldeko presa presan jausi, errementatu eta eukan arrozaldiak presako ur guztia sikatu euan eta egun bidiruan egon zirean Zeberioko elbarrenekoak ur barik. Euriek asi zireanean libratu zan prese-a eta aiteloze arrosaren parte-a Bilboraino allegatu zan. Eta alantxe akabatu zan kontua. Aikor nire guzurra egiaren kolorean kontatua. Kontau deutsuena aikomen daukazue zeuon aurrean, baina fetxori ori ikusi euana, batek badaki.”

Orrexegas gusur orregas iripasi i auen seguru txapela Anpuerok. Je-je-je, gustau in jatzu esta? Barre baten saos da. A be ukustea isingo san ba e ?

Orrexegaz guzur orregaz irabazi ei euan seguru txapela Anpuerok. Je-je-je, gustatu egin jatzu ezta? Barre baten zagoz eta. A be ikustea izango zan ba e ?

52.8. Kaltzontzillu bako gizona

Gaur lar dan gañe erropa dauku t'edosein modukoa auki be baia lenao es egoan gaur besteko modurik eta al dan moduen arreglau bear.

D'orretara, egun beten artayorran ebisen anaje bi goxeko freskuran da bietati batek e medikuegana yoan bear auen egurdartean tripalatzu ebilelako, lenao bakisu bixigoa(k)p(b) e sarri ote sirean esteatan d'uskaian da ba medikuegana yoateko adien egoan. Baie, problemea auken seguru, kantzontzillurik es da ba bekien anaje sarrenak baukesala batzuk aldean edo ainbaten soldadiskan erosiak eta ba apur bet e lotzature baie atzenean derrigorrean badiñotzo:

- I, auxe t'auxe pasetan yatak eta aure kantzuntzilluek itxikostesak gaurko au iteko, medikuek se esango be,
- Ogeto es, mutil, itxiko estoasa(t)-p(b)a,- erantzun i otzen anajeak-, artisek konprimentu barik. Aitik, yoai etzera d'eskapoloteko tiradorean daukosak et'artu.
- Tire, olan badok o bai, aldean daukoasela pentzau yoat eta enok atrebitan isin eskatuten.
- Es ai estutu, nik i normalean e(s)tx(y)oasat erabilten sein salgetu edo gastau t' apurtu, pare bakarra yaukoat eta, bakik, ondo yagon beosak gausak, sera, bearrisena etorri iten dok eta ikustok?

Gaur lar dan gaina erropa daukagu eta edozein modukoa euki be baina leenago ez egoan gaur besteko modurik eta aal dan moduan arreglatu bear.

Eta orretara, egun baten artajorran ebilzen anaje bi goizeko freskuran eta bietatik batek e medikuagana joan bear euan egurdartean tripalatsu ebilelako, leenago badakizu bizioak be sarri egoten zirean esteetan eta uzkaian eta ba medikuagana joateko adian egoan. Baina, problemea eukan seguru, kaltzontzillorik ez eta ba baekien anaje zaarrenak baeukazala batzuk aldean edo ainbaten soldadiskan erosiak eta ba apur bat e lotsatuta baina atzenean derrigorrean badinotso:

- I, auxe eta auxe pasetan jatak eta eure kaltzontzilloak itxiko deustazak gaurko au egiteko, medikuak zer esango be.
- Obeto ez, mutil, itxiko ez deuzat barerantzun ei eutsan anajeak-, artu eizak konprimentu barik. Aitik, joan adi etxera eta eskapoloteko tiradorean daukazak eta artu.
- Tira, olan badok o bai, aldean daukoazala pentsatu joat eta ez nok atrebitan izan eskatuten.
- Ez adi estutu, nik i normalean ez joazat erabilten zein zalgetu edo gastatu eta apurtu, pare bakarra jaukat eta, badakik, ondo jagon bear dozak gauzak, zera, bearrisana etorri egiten dok-eta, ikusten dok ?

Bueno, anaje orrek e arnasea artu auen da yoan san etzera. Gorputzeko garbikusiok in, kantzontzilluok artu d'iminten yoan sanean, ene! bargetarik es, oño! Da ba an aukesan eskuetan d'esin auen asmau. Orduen solo aldeko bentanara yoan san d'anajeari badiñotzo:

- I, nau nok o barriro, ator ona d'esaitek ia selan ostra yantziten diresan onik kantzontzilluok sein atzekos aurrera imini.
- Fasil, gisona,- erantzun i otzen anajek-, aiko, orretako bakarrik eñoak artayorrea itxiten da yantzi-sek e frakan moduen.
- Bai bañenkik aurrea t'atzea seintzu(k)t(d)iresan
- Bueno, i, " *marron patras*" ik eta kitu, aitu ostek ?
- Bale, untxe bai, argiago esin!

D'alantxe yoan i sen medikuegana da grasiek se efetibamente, medikuek fraka(k)p(b)ajatuteko agindu i otzen errekonosimentureko da bargeta bako kantzontzilluokas itxurastu in auen asuntoa, ostantxean gane-ko lotzarie!

52.9. Elorriako "Txakarra" Ereñotzan

Elorria, bakisu, orti Olabarriko subie pasau te Etxasorantza goasela eskerrera dao, bean Ametzakorta dauko t'ondo antzean Ametza. Gero gorantza inean ba Artea, Larrabide da gero Seberiogane.

Da, bueno, "Txakarran" esake-reagaitiño preguntaustesu te ba, sera, seoselan kontaukutzut u dakitena.

Ori, Elorriako Martzelino, karreteru famaue isin sen. Ereñotzara

Bueno, anaje orrek e arnasea artu euan eta joan zan etxera. Gorputzeko garbikuziok egin, kaltzontzillook artu eta iminten joan zanean, ene! bargetarik ez, oño! Eta ba an eukezan eskuetan eta ezin euan asmatu. Orduan solo aldeko bentanara joan zan eta anajeari badiñotso:

- I, neu nok o barriro, ator ona eta esan eistak ia zelan ostra jantziten diran oneik kaltzontzillook zein atzekoz aurrera imini.
- Fasil, gizona,- erantzun i eutsan anajek-, aiko, orretarako bakarrik ez nioak artajorrea itxiten eta jantzi eizak e fraken moduan.
- Bai banienkik aurrea eta atzea zeintzuk diran
- Bueno, i, "*marron para atras*" eik eta kitu, aitu deustak ?
- Bale, oraintxe bai, argiago ezin!

Eta alantxe joan ei zan medikuagana eta graziak ze efektivamente, medikuak frakak bajatuteko agindu ei eutsan errekonozimenturako eta bargeta bako kaltzontzillookaz itxurastu egin euan asuntoa, osterantzean ganeko lotsaria!

Elorria, badakizu, ortik Olabarriko zubia pasatu eta Etxasorantza goazela ezkerretara dago, been Ametzakorta dauka eta ondo antzean Ametza. Gero gorantza einean ba Artea, Larrabide eta gero Zeberiogane.

Eta, bueno, "Txakarraren" esakereagaitino preguntatu deustazu eta ba, zera, zeozelan kontatuko deustut u dakidana.

Ori, Elorriako Martzelino, karreteru famatua izan zan. Ereñotzara ezkondu

eskondu sen da mutikorik i sartu sen abade ala fraile estakit e baie atoan urtauen da ba gero akarreoan ibilte san idiekas d'esan dotzutena, famosoa in sen. Idiek e ondo yagotausen gero e, yaten be ondo emototzien da berak a grasiegas esatauen: "idieri babea emon bea yakok ugeri, babea, da korotza be bigune ta gorriskea in beayok, orrik i pekoros baltzok o bedarrana(k)t(d)osak". Idiek onak esese, bietati esiek aukitausen, baki-su, idie(k)p(b)e busterrien bietati esite aukitea estimadue isiten san da ferietan be geao baligo isitauden.

Da burdie be ona aukitauen da larakoa be txakarreskoa erabiltauen, guk u gorostiskoa be erabilten gaindun baie txakarra ondiño be gogorragoa i de.

Ia ser dan larakoa? Bai, gisona, ori ba, sera, aitu, burdiek e burkamea dauko esta, atzeko petoti asi t'aurre-rainokoa. Burdiek aurre partean trabesetara aukiten dau egur gogor bat eta orixe da larakoa edo toleta be esatotzune. Da ba gero, burkamea busterrien sartzean da olango sulo bate-ti, sereti, burtadea esaten yakon sulo-ti te ba bein burtadan sartu eskero, beste larako bat sartzean yakon trabesetara d'alan, idiek aurrera sein atzera iteko burkamea sujetaute aukitauden, ostaintxean urten ingo leuke. D'orrik i larakook iteko txakarra erabiltauen Martzelinok.

Burtedea ser dan? Ba, se isingo da ba, len esan dotzuten moduen, busterriek aspi partean d'erdien aukiten dau edeakas ineko olango erredondel bikos bat d'andixik sartzean da burkamea, burdie danean, se espabere beste sera, gabitxue erabili bear ixiten san beste edosein gauseta-

zan eta mutikorik i sartu zan abade ala fraile ez dakit e baina atoan urten euan eta ba gero akarreoan ibilten zan idiekaz eta esan deutsudana, famosoa egin zan. Ildiak e ondo jagoten euazan gero e, jaten be ondo emoten eutsien eta berak a graziagaz esaten euan: "idiari babea emon bear jakok ugari, babea, eta korotza be biguna eta gorrizkea egin bear jok, orreik i pekorotz baltzok o bedarrarenak dozak". Ildiak onak ezeze, bietatik eziak eukiten euazan, badakizu, idiak be buztarrian bietatik ezita eukitea estimatua izaten zan eta ferietan be geiago balio izaten euden.

Eta burdia be ona eukiten euan eta larakoa be txakarrezkoa erabilten euan, guk u gorostizkoa be erabilten gendun baina txakarra oraindino be gogorragoa ei da.

Ia zer dan larakoa? Bai, gizona, ori ba, zera, aditu, burdiak e burkamea dauka ezta, atzeko petotik asi eta aurre-rainokoa. Burdiak aurre partean trabesetara eukiten dau egur gogor bat eta orixe da larakoa edo toleta be esaten deutsaguna. Eta ba gero, burkamea buztarrian sartzean da olango zulo batetik, zeretik, burtadea esaten jakon zulotik eta ba bein burtedan sartu ezker, beste larako bat sartzean jakon trabesetara eta alan, idiak aurrera zein atzera egiteko burkamea sujetatuta eukiten euden, osterantzean urten egingo leuke. Eta orreik i larakook egiteko txakarra erabilten euan Martzelinok.

Burtedea zer dan? Ba, zer izango da ba, leen esan deutsudan moduan, buztarriak azpi partean eta erdian eukiten dau edeakaz egineko olango erredondel bikoitz bat eta andixik sartzean da burkamea, burdia danean, ze ezpabere beste

rako, seinde, area-katea lotuteko, edo basoti ageak ekarteko narras kabilla ta gustisko siek sartute edo soloko makinea lurreri bueltea emoteko, edo garien ernaroan txilindroia pasetako edo narra erabilteko d'oin be orrik i idipruebak iteko be bai.

Gabitxue ser? Ba, esan dotzute-na, selan esangotzu(t)p(b)a, ba burkama puntea bakarrik isitea letxe. Klaro, gabitxuek e burkama puntea les larako bi beitu, bata fijoja da bestea sartu aterea iteko, a, t'onek sartu-aterakonek e ugel metxu bet aukiten dau larakoa sujetetako sein urten. Da ganera, gabitxuek e beste sulo bat aukiten dau atzeko parteti ba tiritu beadan serari, erreminteari lotute daoen katea pasetako edo amarretako. Es ke, gabitxue espalego, kateak e burtedea siskau ingo lauke atoa. Burtedea seboagas igurdite egote san d'olan burkamea sein gabitxue fasil-fasil sartzean da. Ba Martzelinok o busterrie be kurioso aukitauen, sapak ondo garbi, edea(k)-p(b)e naurri-naurrien ebagite da ganeko lana ta gustiko ardinarrue be elegantziegas iminite. Da gero, ni fijaute nao, burdi ganean beti eroatausen sokea, katea da egur bi, bata luseagoa da punta ta gusti.

Da klaro, laburre san ba egur akarreoan katea bota ta tornikete antzera biortuteko d'olan estutu kargea sein bidean galdu da bide arlo bat in orduen, barriro tensetan san. D'ostera beste palu lusea sererako san, idea edo bedar sikue edo olangoa ekarri eskero ba olan e burdie iruliteko arriskue egoan lekuetan, ba, sartu iten san palu ori bedarrean edo idan eta kontrapesoia iten yakon burdie iruli es iteko. Orre(k) palu orrek e sataie auken isena. Beste batzuetan

zera, gabitxua erabili bear izaten zan beste edozein gauzetarako, zeinda, area-katea lotuteko, edo basotik ageak ekarteko narraz kabila eta guztizko ziriak sartuta edo soloko makinea lurreri bueltea emoteko, edo gariaren ernaroan txilindroia pasetako edo narra erabilteko eta orain be orreik i idipruebak egiteko be bai.

Gabitxua zer? Ba, esan deutsudana, zelan esango deutsut ba, ba burkama puntea bakarrik izatea letxe. Klaro, gabitxuak e burkama puntea lez larako bi bear ditu, bata fijoja eta bestea sartu-ate-rea egiteko, a, eta onek sartu-aterako onek e ugal meetxu bat eukiten dau larakoa sujetetako zein urten. Eta ganera, gabitxuak e beste zulo bat eukiten dau atzeko partetik ba tiratu bear dan zerari, erreminteari lotuta dagoan katea pasetako edo amarretako. Es ke, gabitxua ez balego, kateak e burtedea siskatu egingo leuke atoa. Burtedea seboagaz igurdita egoten zan eta olan burkamea zein gabitxua fasil-fasil sartzean da. Ba Martzelinok o buzterria be kurioso eukiten euan, zapak ondo garbi, edeak be neurri-neurrian ebagita eta ganeko lana eta guztiko ardinarrua be elegantziagaz iminita. Eta gero, ni fijatuta nago, burdi ganean beti eroaten euazan sokea, katea eta egur bi, bata luzeagoa eta punta eta guzti.

Eta klaro, laburra zan ba egur akarreoan katea bota eta tornikete antzera biur- tuteko eta olan estutu kargea zein bidean galdu eta bide arlo bat egin orduan, barri- ro tensetan zan. Eta ostera beste palu luzea zererako zan, idea edo bedar sikua edo olangoa ekarri ezkerro ba olan e bur- dia iruliteko arriskua egoan lekuetan, ba, sartu egiten zan palu ori bedarrean edo idan eta kontrapesoia egiten jakon burdia iruli ez egiteko. Orrek palu orrek e sataia

sataie barik i burdie estukeran sokeari moropile emon da gero sobretan basan, axegas be iten yakon kontrapeso. A! d'estotzut esan baie burdiek e burkamean puntan galgea aukiten dau, seinde olango arandela moduko bat eta burriñori erruda ostaiko trabesañuraño doa. Da ba larakoa les, galgea emoteko be trakarra erabilte san, gorostie d'elexarra be bai, galgeanak estau larakoa(k)p(b)-este agoantau bear.

B'orixe, Martxelino Elorriakoa ba Ereñotzara eskondu sen da gero ba jenteak askotan esatotzen ba:

- Da Martzelino, selan Ereñotzati?
- Da berak e: Ereñotzan? Ereñotzan txakarra yaok ugeri or Txakarreko beresien, ganeko egurre txakarra!

D'andixik imini otzien "Txakarra" usen barrie. Da ba klaro, an Ereñotza ganean txakar asko dao d'ango beresi betek e Txakarre dauko usena. Beste Txakarre ba(t)p(b)e bauku Seberion, an e Saldain ganean, Txakarreko basoa esatotzu. Atxa(k)t(d)aos an da txakarrari atxa gustetan yako, asbitartean oten da jeneralmentean.

Txakarra, esta arbola andie baie gogorra bai gero. Orrie ba artean antzekoa, karraskilleana be badauko yasa baie esta edo ametzan antzekoa be bada baie esta iguala. Txakarran orriek e aginaduratxue dauko seinde puntatxuekas, baie kolorea berdeskagoa da, da beti orrien. Txakarrari erderas selan esaten yakon? Ortxe esin dotzut lagundu, nau(k)p(b)estakit eta, baie akaso gure Pablo anajeak a yakin lei se a basoatan asko ibilite dao ta.

Da geao se kontaukotzu(t)p(b)a? A, bueno serak estus aitu,

eukan izena. Beste batzuetan sataie barik i burdia estukeran sokeari moropila emon eta gero sobretan bazan, arexegaz be egi ten jakon kontrapeso. A! eta ez deutsut esan baina burdiak e burkamearen puntan galgea eukiten dau, zeinda olango arandela moduko bat eta burrina ori errueda osteko trabesainuraino doa. Eta ba larakoa lez, galgea emoteko be trakarra erabilten zan, gorostia eta leizarra be bai, galgearenak ez dau larakoak beste agoantatu bear.

Ba orixe, Martxelino Elorriakoa ba Ereñotzara ezkondu zan eta gero ba jenteak askotan esaten eutsan ba:

- Eta Martzelino, zelan Ereñotzatik?
- Eta berak e: Ereñotzan? Ereñotzan txakarra jagok ugari or Txakarreko beresian, ganeko egurra txakarra!

Eta andixik imini eutsien "Txakarra" uzen barria. Eta ba klaro, an Ereñotza ganean txakar asko dago eta ango beresi batek e Txakarre dauka uzena. Beste Txakarre bat be badaukagu Zeberion, an e Saldarian ganean, Txakarreko basoa esaten deutsagu. Aitzak dagoz an eta txakarrari aitzia gustetan jako, a(it)zbitartean egoten da jeneralmentean.

Txakarra, ez da arbola andia baina gogorra bai gero. Orria ba artearen antzekoa, karraskillearena be badauka jasa baina ez da, edo ametzaren antzekoa be bada baina ez da iguala. Txakarraren orriak e aginaduratxua dauka zeinda puntatxuekaz, baina kolorea berdezka goa da, eta, beti orrian. Txakarrari erderaz zelan esaten jakon? Ortxe ezin deutsut lagundu, neuk be ezdakit eta, baina akaso gure Pablo anajeak a yakin lei ze a basoatan asko ibilita dago eta.

Eta geiago zer kontaktuko deutsut ba? A, bueno zerak ez doguz aiatu, bur-

burdixerrinkak eta burtzile d'orrik. Sera, ba, burdixerrinkak egur gogorrekoak isiten dire d'orretarako enjeneral artea useta san da txerrinkeari gero obuena burriña imini geoa aguantetako. Da, ba erruda biek lotzeako burtzile iminten yakon d'a be egur gogorrekoa, elexarra enjeneral. Da burdie burtzilen ganean iminteko pintzak esaten yakona iminten yakosan d'an jiretauen burtzilek txerrinkakas batera. Da, ba klaro, burtzile ta pintzak egurreskoak isitera ba irrintza itaue burdiek rosean, d'ori in esiteko engrasau in bear isiten san, da ba orretarako onena sera san, urdaiasala, d'axegas igurdi pintzak sartzean direan burtzilen oskea, d'olan esauen ainbeste irrintza iten. D'urdaiasala esanean, ba, seboa edo koipea edo, d'asken antzean, oniri autoari kanbietan otzien orio sarra be botaten yakon, da baligo isitauen. Iños, faltara, barakarroa(k)p(b)e iminten yakosan labantako baie esaudien asko baligo se atoan sikituten sirean. Onbre, esakerea be badao onen ganean, seinde, ba: "burdie(k)-p(b)e untau esketiño irrintzarik es", bakisu orrek se esan gure dauen esta?

Burdien fetxorien bategas akordetan nasen? Ba, olan otosotoan e, bueno, bai, baten pasau yakun, etorri gaintzesan gure aite defuntue ta orti Mandoipeti burkada ideagas da ba bidean olango leku eso bateti gatose la burdixerrinke sartzu yakun lupetzan barruretzu d'esin atera inñondi(k)p(b)e. D'etxakun iruli burdie gitxigaitiño. Leku txarra san isin be, ubidea be inde aukiten gaidun baie bidertzeko atxak emoie auken da beti egoan an lupetza. Da, ba, se in esta-kiule gaosela, "Txakarra" barruntau

dixerrinkak eta burtzila eta orreik. Zera, ba, burdixerrinkak egur gogorrekoak izaten dira eta orretarako en general artea usetan zan eta txerrinkeari gero oboan burriña imini geiagoo aguantetako. Eta, ba errueda biak lotzeako burtzila iminten jakon eta a be egur gogorrekoa, leizarra en general. Eta burdia burtzilaren ganean iminteko pintzak esaten jakona iminten jakozan eta an giretan euan burtzilak txerrinkakaz batera. Eta, ba klaro, burtzila eta pintzak egurrezkoak izatera ba irrintza egiten euan burdiak rozean, eta ori egin ez egiteko engrasatu egin bear izaten zan, eta ba orretarako onena zera zan, urdai-azala, eta arexegaz igurdi pintzak sartzean direan burtzilaren (k)oskea, (*) eta olan ez euan ainbeste irrintza egiten. Eta urdai-azala ez zanean, ba, seboa edo koipea edo, eta azken antzean, oneiri autoari kanbietan eutsien orio zaarra be botaten jakon, eta balio izaten euan. Inoiz, faltara, barakarroak be iminten jakozan labantako baina ez eudien asko balio ze atoan sikatuten zirean. Onbre, esakerea be badao onen ganean, zeinda, ba: "burdiak be untatu ezketino irrintzarik ez", badakizu orrek zer esan gura dauan ezta?

Burdiaren fetxoriren bategaz akordetan nazar? Ba, olan otosotoan e, bueno, bai, baten pasatu jakun, etorri gintzazan gure aita defuntua eta, ortik Mandoiapetik burkada ideagaz eta ba bidean olango leku ezo batetik gatozala burdixerrinke sartzu jakun lupetzan barruratzu eta ezin atera inondik be. Eta ez jakun iruli burdia gitxigaitino. Leku txarra zan izan be, ubidea be eginda eukiten gendun baina bide ertzeko aitzak emoi eukan eta beti egoan an lupetza. Eta, ba, zer egin ez dakigula gagozala, "Txakarra" barruntatu gendun

gaindun an goratxuagoan a be idatan idiekas. D'ordu en gure aitek aupada in otzen:

- I, Martzelino, burdie sartu yakuk lupetzan d'etorriko aintike aurridie iten idi bitzuan artean ia atetan yun?
- Bai Martolo, -kostestauskun "Txakarrak"-, etxoik apur beten, naure burdie aterako yoat burtedeti t'idi utzekas yoango nok. Kateari(k)p(b)adaukok?
- Bai sera, sokea bakarrik eta bera ideari amarraute.
- Nauk eroango yoat orduen.

D'alatxik in gaindun. Aurridi te gusti idi bitzuekas atoa atera gaindun burdie lupetzati iruli barik eta bakes allegau gaintzesan etzera. Mesede andie in oskun Martzelinok ostaintxean bakisu selango bearlekue burdie utzitu, atera ta barriro kargetea? B'olangoxea san Martzelino, "Txakarra", gison ona t'alegrea, edosineri laguntakoa.

53.1. Mugarri-linderoak

Gaur u beste modu beteko seña-leak iminten dire erri bien artean baie, lenao, linderoatan mugarriek iminten sirean aspian testigue dala, tellea en jeneral, iketza be bai ños.

Da ba or Otxandio ta Dimos-tarrari itzela pasau yakien. Beti ebisen seguru konpondu esinik i mugarriokas da ba egun beten ebatzi auden e, sera, auxe: urli egunetan ollarrak (g)oxean yoten dauanean urten bakotxa(k)p(b)eretzeti te bie(k)p(b)at iten daudien lekuen lindero-mugarrie antxe iminteko.

an goratxuagoan a be idatan idiekaz. Eta orduan gure aitak eupada egin eutsan:

- I, Martzelino, burdia sartu jakuk lupetzan eta etorriko eintike aurridia egiten idi bitzuan artean ia ateraten joagun?
- Bai Bartolo, -kostestatu euskun "Txakarrak"-, etxodon (itxaron) egik apur baten, neure burdia aterako joat burtedetik eta idi utsakaz joango nok. Katearik badaukak?
- Bai zera, sokea bakarrik eta bera ideari amarratuta.
- Neuk eroango joat orduan.

Eta alatxik egin gendun. Aurridi eta guzti idi bitzuekaz atoa atera gendun burdia lupetzatik iruli barik eta bakes allegatu gintzazan etxera. Mesede andia egin euskun Martzelinok osterantzean badakizu zelango bearlekua burdia utsitu, atera eta barriro kargetea? Ba olangoxea zan Martzelino, "Txakarra", gison ona eta alegrea, edozeineri laguntakoa.(*) oskea < koska ala hozka? Bigarrena bada (h)ozka da etimologikoa

Gaur u beste modu bateko seinaleak iminten dira erri biren artean baina, leenago, linderoetan mugarriak iminten ziran azpian testigua dala, tellea en general, ikatza be bai inoiz.

Eta ba or Otxandio eta Dimoztarrei itzala pasatu jakien. Beti ebilzan seguru konpondu ezinik i mugarriokas eta ba egun baten ebatzi euden e, zera, auxe: urli egunetan ollarrak goizean joten dauanean urten bakotxak bere etxetik eta biak bat egiten daudien lekuan lindero-mugarria antxe iminteko.

Allegau sen egun ori te Otzandikoa ollarragas yagiten daoela non presentetan yakon Dimostarra d'emeñaok esan.

- Emeñaok- esan i otzen Otzandikoak-, esin leitikok isin.
- B'ara, ninauk martiollarran kukurrukuotzagas batera urten yoat eta emeñaok.
- Eno(k) fietan iges eta esplikaistek ogeto se pasau den.
- Bueno, ba, goxaldeko freskuran gure aiteta galondoko sapatzek erretan asi osak da ba, sera, antza ollarra itxartu in dok eta kukurruku in. Orretara nik i orpoatan ar barik i artu yoat onako bidea t'emeñaok, tranparik in barik.
- Ori drogoosa isitea dok eta etxo(k)p(b)alio.
- I, ba nik i berbea bete yoat eta eñoak atzera iten, mugarrie ementxe ta kitu.

Da, ba, alantxe in bear isin audien se gaur be antxe dao Otzandio ta Dimen arteko linderoko mugarrie. Gero, entzutea dauket au kontu au beste erri betzutan be pasau sala. Bi urrin yoan barik i ementxe Aramaio ta Otzandio ta Orosko ta Zuiaren artean. Da beste bat, serean, or o Santurtze t'ondoko errien artean be bai seguru. Gause justoa, erri txikerrak a seoseri bota beotzie errue ta ba emeko kasuetan nori te ollarrari. Asmau be gero kontu bakotxik.

Allegatu zan egun ori eta Otxandikoa ollarragaz jagiten dagoala non presentetan jakon Dimoztarra eta: "emen niagok " esan.

- Emen niagok- esan ei eutsan Otxandikoak-, ezin leitikek izan.
- Ba ara, nik neuk martiollarraren kukurrukuotsagaz batera urten joat eta eme niagok.
- Ez nok fietan igaz eta esplikatu eistak obeto zer pasatu dan.
- Bueno, ba, goizaldeko freskuran gure aita-eta galondoko zaputzak erretan asi dozak eta ba, zera, antza ollarra itzartu egin dok eta kukurruku egin. Orretara nik i orpoetan ar barik i artu joat onako bidea eta emen niagok, tranparik egin barik.
- Ori drogoosa izatea dok eta ez jok balio.
- I, ba nik i berbea bete joat eta ez nioak atzera egiten, mugarria ementxe eta kitu.

Eta, ba, alantxe egin bear izan eudien ze gaur be antxe dago Otxandio eta Dimaren arteko linderoko mugarria. Gero, entzutea daukat au kontu au beste erri batzuetan be pasatu zala. Bi urrin joan barik i ementxe Aramaio eta Otxandio eta Orozko eta Zuiaren artean. Eta beste bat, zerean, or o Santurtze eta ondoko errien artean be bai seguru. Gauza justoa, erri txikerrak a zezeri bota bear deutzie errua eta ba emeko kasuetan nori eta ollarrari. Asmatu be gero kontu bakotxik.

53.2. Arlanpeko atsoa labesuginen

Gu ba emen Sásolan bisi gara aspalditi. Sásola artea parte da,

Gu ba emen Sarasolan bisi gara aspalditik. Sarasola artea parte da,

ementxe gaure etzea baño beratzugoa-
an dao mugarri andi bet, arri losa
galanta. Sásolan ainbet etze dao.
Suon aítiteta be ortxe bisi sirean,
eguskibegien, aunke neguen axebe-
gie geao. Bueno etzean Paulo parau
sen da suon aítite Undurrara eskon-
du. Bitzuok (g)ara errentoreak, Í-
piñanak.

Sásolan labrantzea alde bietara
dauku, Seberiorantza inean bata d'
Artearantza inean bestea. Paraje
lañaberatzue da batesbe Seberio par-
tekoa. Aitu, lañabereagas igitri igi-
rrien dao diferentzie artea partea isin
edo bestea isin. Artea partean arinao
kentzean dau lañaberea, beste parte-
koa nagiago ibiltan da. Orretan au
gure Migel da aitue, au beti dao den-
porea asmetan da bidaski gustiek
preguntetan dotzie se denpora daka-
rren. Baten e, barreka, istrimidadeak
in gaidusen beragas. Supastarrea
gengosan indaba-garantan d'alangon
baten telebisinoan, erosi barri gaun-
ken, oindo kolore bakoa, da ba "*el
ombre del tiempo*"-k, orrek e
Mariano Medinak, estai(t)p(b)a se
denpora emon auen urrungo egune-
rako ta ba gure Migelek entzuten dau
ori, artu peridiku orri bet eta lapise-
gas **NO** eskribidu te pantallean
aurrean es otzen imini ba! Guk in
gendusen barreak, errementau inik
isin naintzen, txoten da gustiek etorri
yatasan arnaseari bueltea emon esi-
nik. Baie Migel bera serio gero e
betullak ixurtute! Ostean e lañabera
kontuen, or Dime partean esakera
polite dao. Klaro, ori aituteko emeti
Sásola kaskuti Dimatxak ikusten dire
Lemoako Aramotz-erarte, d'an
aspitxuen Arlanpeko baserrie dao,
kuebea be bai ganean. Da ba

ementxe geure etxea baino beeratzugo-
an dago mugarri andi bat, arri losa galan-
ta. Sarasolan ainbat etxe dago. Zuon aíti-
ta-eta be ortxe bizi zirean, eguzkibegien,
aunke neguan aizebegia geiago. Bueno
etxean Paulo paratu zan eta suon aítita
Undurrara ezkondu. Bitzuok gara erren-
toreak, Ípiñarenak.

Sarasolan labrantzea alde bietara
daukagu, Zeberionantz eínean bata eta
Artearantza eínean bestea. Paraje laina-
beratsua eta batezbe Zeberio partekoa.
Aitu, lainabereagaz igarri igarrian dago
diferentzia artea partea izan edo bestea
izan. Artea partean arinago kentzean
dau lainaberea, beste partekoa nagiago
ibiltan da. Orretan au gure Migel da
aitua, au beti dago denporea asmetan
eta bidazki guztiak preguntetan deutsoe
zer denpora dakarren. Baten e, barreka,
estremidadeak egin genduzan beragas.
Supaztarrea gengozan indaba-garantan
eta alangoren baten telebisinoan, erosi
barri geunkan, oraindino kolore bakoa,
eta ba "*el hombre del tiempo*"-k, orrek e
Mariano Medinak, ez dakit ba zer den-
pora emon euan urrungo egunerako eta
ba gure Migelek entzuten dau ori, artu
periodiku orri bat eta lapizagaz **NO**
eskribidu eta pantallearen aurrean ez
eutsan imini ba! Guk egin genduzan
barreak, errementatu einik izan nintzan,
txoten eta guztiak etorri jatazan arnase-
ari bueltea emon ezinik. Baina Migel bera
serio gero e betuleak ixurtuta. Ostean e
lainabeera kontuan, or Dima partean
esakera polite dago. Klaro, ori aituteko
emetik Sarasola kaskuti Dimatxak ikus-
ten dira Lemoako Aramotz-erarte, eta
an aspitxuan Arlanpeko baserria dago,
kobebe bai ganean. Eta ba Aramotzetik
lainaberea sartzean danean, zera, nik

Aramotzeti lañaberea sartzean danean, sera, nik orriri San Kristobalگو Barroetatarrari entzunde iños, ba esakera au esaten daurie: “*Arlanpeko atzoak labesue in dau edo labesuginen dabil*”. D’auki be axen itxurea aukiten dau. Labesue iten danean, segun axeak nondi(k)tx(y)o, gora barik i keak nainora iten dau d’asko kostetan da labea sertuten, beadan moduen tolostuten, se klaro, labea ondo berotu esik errariek erdi inean be igoal atetan dire, d’ogi ori indijestoa isiten da, tripalak iteko ona, su txarrak orixe dauko, da besterantz be ondo es, se labea berogi in eskero ogiek erre, bie(k)p(b)e antzeko paretido. D’ori lañabereana emen Seberioke Ergoienen be esaten du. Emen Seberio partean, orti Mandoi ganeti lañaberea sartzean danean be sera esaten du: “*Mandoi ganean labesuginen daragoie*. Da, besto batzutan, lañaberea be-beraño sartzean da Seberioke errekarroan t’orreri *iperrandie* esatotzu da lañaberea baño otzagoa isiten da.

53.3. Barazar ganeko kaminerua

Gure aite, yakingosu, kamiñerue isin sen, geitu be olantxik itozzien, “Sasolako Kamiñerue” da ba baten kontauskun ba se an e Barasarganean i egoan kamiñeru bet atxurregas kamiño bastarrak atontan. Kamiñeru orrek e es i ekien erderarik eta erdeldunekas aituteko euren sobrestanteari geitu bear isitotzen, bakisu ba sobrestanteak erdereya yakin bear isitauen Diputasinora ta yoaten sanean parteak eskribidute (e)moteko.

orreiri San Kristobaleko Barroetatarreri entzunda inoz, ba esakera au esaten daudie: “*Arlanpeko atsoak labesua egin dau edo labesuginen dabil*”. Eta euki be arexen itxurea aukiten dau. Labesua egiten danean, segun aizeak nondik jo, gora barik i keak nainora egiten dau eta asko kostetan da labea zertuten, bear dan moduan tolestuten, ze klaro, labea ondo berotu ezik errariak erdi eginean be igoal ateratan dira, eta ogi ori indigestoa izaten da, tripalak egiteko ona, su txarrak orixe dauka, eta besterantz be ondo ez, ze labea beroegi egin ezkeru ogiak erre, biak be antzeko paretido. Eta ori lainaberearena emen Zeberioke Ergoienen be esaten dogu. Emen Zeberio partean, ortik Mandoia ganetik lainaberea sartzean danean be zera esaten dogu: “*Mandoia ganean labesuginen daragoie*. Eta, beste batzutan, lainaberea bee-beeraino sartzean da Zeberioke erreka-arroan eta orreri *iparrandia* esaten deutsagu eta lainaberea baino otzagoa izaten da.

Gure aita, jakingo dozu, kaminerua izan zan, deitu be olantxik egiten eutsuen, “Sarasolako Kaminerua” eta ba baten kontatu euskun ba ze an e Barazar ganean ei egoan kamineru bat atxurragaz kamino bazterrak atontan. Kamineru orrek e ez ei ekien erderarik eta erdeldunekaz aituteko euren sobrestanteari deitu bear izaten eutsan, badakizu ba sobrestanteak erdereya yakin bear izaten euan Diputazinora-eta joaten zanean parteak eskribiduta emoteko.

Da ba egun beten gasogenosko auto bat parau i yakon Barasarganean da badiñotzo, erderas, klaro:

- Buenos días, por favor puede decirme si voy bien para Villarreal?
- Oño! –erantzun i otzen-, nik iri mille erreal sor?
- Siii, -beste orrek-, siii, Villarreal de Alava
- Mille erreal d'alabea?

Orduen kamiñeru orrek artzean dau atxurre d'atxurkasu bet emoteko ditean plantetan yako, d'orretara badiñotzo autoko gisonak esku biekas burue gordeta:

- Pero escuche uste, escuche....
- A! eskutzi(k) gurok? B'orduen eskutzik artukosak artzekoak!

Yoan i sen yoten baie autodun orrek autoa arrankau t'aurrera in i auen, ostaintxean yoten dau gero!

Gero sobrestanteari kontautzeanean fetxorie barrealdiek in i audiesan gasogenosko autodunen konture.

Eta ba egun baten gasogenozko auto bat paratu ei jakon Barazar ganean eta badinotso, erderaz, klaro:

- Buenos días, por favor puede decirme si voy bien para Villarreal?
- Oño! –erantzun ei eutsan-, nik iri milla erreal zor?
- Siii, -beste orrek-, siii, Villarreal de Alava
- Milla erreal eta alabea?

Orduan kamineru orrek artzean dau atxurra eta atxurkazu bat emoteko ditean plantetan jako, eta orretara badiñotso autoko gizonak esku biekaz burua gordeta:

- Pero escuche usted, escuche....
- A! eskutsik gura dok? Ba orduan eskutsik artuko dozak artzekoak!

Joan ei zan joten baina autodun orrek autoa arrankatu eta aurrera egin ei euan, osterantzean joten dau gero!

Gero sobrestanteari kontatu eutsanean fetxoria barrealdiak egin ei eudiesan gasogenozko autodunaren kontura.

53.4. Ubideko linderotik aurrera erderaz

Basarganeko kamiñeruen kontue aitatukeran beste pasadisu bat etorri ya(t)k(g)ogora, aina Arratiko pastore buena.

Ba, baten, Arratiko pastore bi, bueno, Gorbaian oten direana(k) pastore, da ba auren ardiok mutildute mendire botaudiesanean, orduen yoan i sirean Vituriera, Vituriko ferire arito bat erosteko intentziñoagas, se aritoa ona auki bea da ta nosipinean kanbiau bear isiten da erresea mekotu es iteko.

Da ba bayoiasen oñes Ubide parteti te, Arabako linderora allegau sianean badiñotzo bata(k)p(b)esteari:

Barazar ganeko kamineruaren kontua aitatukeran beste pasadizu bat etorri jat gogora, areina Arratiako pastore buena.

Ba, baten, Arratiako pastore bi, bueno, Gorbeian egoten direanak pastore, eta ba euren ardiok mutilduta mendira bota eudiezanean, orduan joan ei zirean Vitoriara, Vitoriako feriara aarito bat erosteko intentziñoagaz, ze aaritoa ona euki bear da eta noizik beinean kanbiatu bear izaten da errezea mekotu ez egiteko.

Eta ba bajoiazan oinez Ubide partetik eta, Arabako linderora allegatu ziranean badinotso bata besteari:

– I, mutil, onarte Biskaia isin dok eta emeti aurrera Araba partean sartzean gosak d'erderas berba in beako yuk?

– Ba, bai, se emen e erdere geao dok auskerea baño da ba erresoia daukok, emeti aurrera erdera ingo yu(k)p(b)adaespada.

Da, je-je-je, mutilok isilik, mutik in barik Arabarantza inean. D'alangon baten, an Villarreal pareti doasela, bidertzeko arboladui beten sata batzuk u bárrunaudiesan da bata(k)p(b)estean ukondoa yota badiño bietari(k)p(b)atek eskue arboladuire inean iminite:

– “Txoris”- “Txoris”

Eta besteak a burueri goiti bera itotzen alantxe dala esateko edo, baie agorik askatu barik.

Orixe isin i sen Vituriera bitartean ineko berba bakarra. Berba bat in da bera auskeras. Selan konpondu ete sirean Vituriko ferien aritoe erosteko? Bueno, negosioatan dirue da asuntoa konpontan dauena, d'alan isin b'ingo san se, arito ta gusti etorri i sirean onantza. Seoselan konpondu sirean!

– I, mutil, onarte Bizkaia izan dok eta emetik aurrera Araba partean sartzean gozak eta erderaz berba egin bear-ko joaguk?

– Ba, bai, ze emen e erdere geiago dok euskerea baino eta ba errezoia daukak, emetik aurrera erdera egingo joaguk badaezpada.

Eta, je-je-je, mutilok isilik, mutik egin barik Arabarantza einean. Eta alangoren baten, an Villarreal paretik doazela, bidertzeko arboladui baten zarata batzuk barruntatu eudiezan eta batak bestearen ukondoa jota badino bietarik batek eskua arboladuire einean iminita:

– “Txoris”- “Txoris”

Eta besteak a buruari goitik beera egiten eutsan alantxe dala esateko edo, baina aorik askatu barik. Orixe izan ei zan Vitoriara bitartean egineko berba bakarra. Berba bat egin eta bera euskeraz. Zelan konpondu ete zirean Vitoriako ferian aaritoe erosteko? Bueno, negozioetan dirua da asuntoa konpontan dauana, eta alan izan be egingo zan ze, aarito eta guzti etorri ei zirean onantz. Zeozelan konpondu zirean!

54.1. Eskolako lehenengo erantzuna

Txikiten se iten nauen? Baaa, aitu, ni nau sai urtegas yoan nintzen eskolara erderarik arean be yakin barik. Allegau nintzen eskolara ta esarri naintzen maixuek esaneko lekuen. Alangonbaten e maixuek aterauen kuadernu bet eta listea pesetan asi yakun eskolako sarrenetati asite. Usenak esan ala, erantzun itotzien maixueri te ba ni be sur nengoan

Txikitan zer egiten neuan? Baaa, aitu, ni neu sei urtegaz joan nintzan eskolara erderarik arean be yakin barik. Allegatu nintzan eskolara eta ezarri nintzan maixuak esaneko lekuan. Alangoren baten e maixuak atera euan kuadernu bat eta listea pesetan asi jakun eskolako zaarrenetatik asita. Izenak esan aala, erantzun egiten eutsoen maixuari eta ba ni be zuur nengoan nik be zelanbaist

ni(k)p(b)e selanbaist erantzuteko. Ni belarri onekoa isin nes beti baie sur egonda be esin nauen aitu bestean erantzune ta larrituten asi naintzen. Alangon baten allegau sen txikion tandea ta maixuek:

– Leon Bilbao Ibarretxe!

– “Esauste”- erantzun nontzen burue makur inde lotzeari autzi esinik-.

Da, koño, maixue aurrera listea-gas. Atara pentsau nauen ba naure barrureko: “koño, txarto be e(z)-tx(y)aok, lelengo egune ta maixueri ondo erantzun, olangorik?”.

D'alimau in nintzen da etxean be kontau fetxorie. Etxean be es ostien eser esan da ba aurrera bolea. D'olan ibili naintzen luseroan “esauste” erantzuten maixueri.

Baie kaskonduagoa in nintzenean, erdera be apur bet ikisi nauen d'orduxean konturatu naintzen nire “esauste” “servidor de usted” sala. Da seinbet olango eskolan, aitearen da semearen...

54.2. Mugarri boskotxa

Emen e gure etxeti Villarorantza inean Lamindaoko bidea dao ta ba or eskerretara yoan, da, ameneko dao mugarri boskotxa, bost erri bat iten dausena. Aoikomensan bost erriok: Seani, Dime, Artea, Villaro t'Arantzazu. Arantzazu selan? Ba, aiko, ortxe, Lamindaoko bidea artzean dan kaminopean Biteri ausunea dao da ba ori lur sati ori Arantzazu da, naite erdien Artea on. D'au estaik i yakin-gosun baie gure Klaudian aite, koño, sure aitite Frantzisko, naure aitexea,

erantzuteko. Ni belarri onekoa izan naz beti baina zuur egonda be ezin neuan aitu bestean erantzuna eta larrituten asi nintzan. Alangoren baten allegatu zan txikion tandea eta maixuak:

– Leon Bilbao Ibarretxe!

– “Esauste”- erantzun neutsan burua makur eginda lotseari eutsi ezinik-.

Eta, koño, maixua aurrera listea-gaz. Aretara, pentsatu neuan ba neure barrurako: “koño, txarto be ez jagok, leenengo eguna eta maixuari ondo erantzun, olangorik?”.

Eta alimatu egin nintzan eta etxean be kontatu fetxoria. Etxean be ez eustien ezer esan eta ba aurrera bolea. Eta olan ibili nintzan luzaroan “esauste” erantzuten maixuari.

Baina kaskonduagoa egin nintzenean, erdera be apur bat ikasi neuan eta orduxean konturatu nintzan nire “esauste” “servidor de usted” zala. Eta zeinbat olango eskolan, aitearen eta semearen...

Emen e gure etxetik Villarorantz einean Lamindaoko bidea dago eta ba or ezkerretara joan, da, ameneko dago mugarri boskotxa, bost erri bat egiten dauzana. Aikomensan bost erriok: Zeanuri, Dima, Artea, Villaro eta Arantzazu. Arantzazu zelan? Ba, aiko, ortxe, Lamindaoko bidea artzen dan kaminopean Biteri auzunea dago eta ba ori lur zati ori Arantzazu da, naita erdian Artea egon. Eta au eztakik i jakingo dozun baina gure Klaudiaren aita, koño, zure aitita Frantzisko, neure aitaxea, ortxe jaioa da zure

ortxe yayoa da sure isiko Klaudiak e beti esaten isin dosku bere aite Arantzazun yayoa sala. B'orrexegaiti da mugarri boskotxori. Lekutenlekuten badaos on be olango propiedadeak. Arrabako landea be lenao Seberiona salaskoa esaten da ba bitu non daosen bata ta bestea.

izeko Klaudiak e beti esaten izan deusku bere aita Arantzazun jaioa zala. Ba orrexegaitik da mugarri boskotx ori. Lekutenlekuten badagoz egon be olango propiedadeak. Arrabako landea be leenago Zeberiorena zalazkoa esaten eta ba beitu non dagozan bata eta bestea.

54.3. Albokearen adarrak

Albokak? Makine bat alboka in du gure etxean, batesbe gure aitek eta. Da, ba geao estus in adar faltan oten isin garelako. Iños Nabarrati be ekarri oskues adarrak, orrik i dultzaineruek. Estellako dultzaineruek esotuten dodas d'aixek ekarri oskun bein saku bete adar d'alboka partidea in geindun. Albokagintzea dala ta, suk u estai(t)p(b)a yakin be ingosun baie un kontaukutzut gure albokak segaiti daukien katea bat atzeko adarrean, atzeko adarra, bakisu, yosi barik oten da, presiñoan sartute bakarrik.

Ba, sera, baten e erromeri beten e, jente andie egoan on be ta ba olango gaste soro batzuk u larregi arri-mau yakusen aureskuen da ba, gurestala isingo san baie, yoten naoela yo albokean atzeko adarra t'aidean botostien da, koño, sugerte txarra be gero, ostikopetan sapaldu es ostien in ba t'apurtu naure aitek e kapritxo-agas aginadura ta gusti ineko adar ederra, Bilboko sesen plasati naure kuñetuek ekarrie.

D'arraskero, aiteri ta biori akordau yakun albokeari kateatxu bet imintea. Adarrari sulotxu bet in de andik i albokean busterrieri lotu kateatxu bategas d'olan adarra dingi-

Albokak? Makina bat alboka egin dogu gure etxean, batezbe gure aitek eta. Eta, ba geiago ez doguz egin adar faltan egoten izan garalako. Inoz Nabarratik be ekarri deuskuez adarrak, orreik i dultzaineruak. Estellako dultzaineruak ezagututen dodaz eta arexek ekarri euskun bein zaku bete adar eta alboka partidea egin gendun. Albokagintzea dala eta, zuk u eztakit ba yakin be egingo dozun baina orain kontauko deusut gure albokak zergaitik daukien katea bat atzeko adarrean, atzeko adarra, badakizu, josi barik egoten da, presinoan sartuta bakarrik.

Ba, zera, baten e erromeria baten e, jente andia egoan egon be eta ba olango gazte zoro batzuk u larregi arrimatu jakuzan aureskuan eta ba, gureztala izango zan baina, joten nagoela, jo albokearen atzeko adarra eta aidean bota eustien eta, koño, suerte txarra be gero, ostikopetan zapaldu ez eustien egin ba eta apurtu neure aitek e kapritxoagaz aginadura eta guzti eginoko adar ederra, Bilboko zezen plazatik neure koinatuak ekarria.

Eta arrezkero, aitari eta biori akordatu jakun albokeari kateatxu bat imintea. Adarrari zulutxu bat egin eta andik i albokearen buztarriari lotu kateatxu bategaz eta olan adarra dingilizka lotuta be ez

liske lotute be estotzo ardure, urringo tokean barriro sartu te kitu. Orixe da albokean kateatxu onen erresoia, esta adornue askok o pentzetan dauen moduen. Ordurik ona santo erremedio. Ser deretxasu?

deutso ardura, urringo tokean barriro sartu eta kito. Orixe da albokearen kateatxu onen errazoia, ez da adornua askok o pentsetan dauen moduan. Ordurik ona santo erremedio. Zer deritzazu?

54.4. Mandazaina eta albokaria Parisen

A, ori Parisen pasau sena guroso kontetea? Orko pasadisuko koplea makiña ba(t)p(b)ider kantau du Maurisiak eta biok. Bueno, Maurisiak a kantau te ni albokotzean martxea yoten.

Beñola, tabernako kontue antza, mandasain batek aitu ser entzun otzen Seaniko albokari fanfarroian bateri:

– Nire bidie(k) lakoak euki te nire moduen arnasea bueltetan dakienik esetz on iñon. Nik i Pariseko kallerik luseana pasau baietz mando ganean, albokotzean lotu be in barik, jotea, porru te martxea yoten!

– Ser diñok?-erantzun i otzen arritute ak e mandasainek. Orixe fetxori ori ikustearren seoser baño geago emongo ñeunkek.

– Inde yaok! Ser yokatuko yuk?-albokariak.

– Ba, neure ofiziora yoanas, bako-txan etxaguntzako mando gorri ederrena.

Esan da in. Egune notau, artu mando gorri bana eta Bituriera yoan i sirean lelengo, an preguntau te Pariseko bidea artzeako. A selako pare!

Ekine baragarrie danes, alangon baten allegau i sirean Parisera ta preguntau sein san kallerik luseana.

Es dakitzut sein kalle san esaten,... “Campos Eliseos” diñostesu?

A, ori Parisen pasau zana gura dozu kontatea? Orko pasadizuko koplea maki-na bat bider kantatu dogu Mauriziak eta biok. Bueno, Mauriziak a kantatu eta ni albokotsean martxea joten.

Beinola, tabernako kontua antza, mandazain batek aitu zer entzun eutsan Zeanuriko albokari fanfarroiren bateri:

– Nire bidia(l) lakoak euki eta nire moduan arnasea bueltetan dakienik ezetz egon inon. Nik i Pariseko kallerik luzeana pasatu baietz, mando ganean, albokotsean lotu be egin barik, jotea, porru eta martxea joten!

– Zer dinok?-erantzun ei eutsan arrituta ak e mandazainak. Orixe fetxoria ori ikustearren zeozer baino geiago emango nieunkek.

– Eginda jagok! Zer jokatuko joaguk?-albokariak.

– Ba, neure ofiziora joanaz, bakoitzaren etxaguntzako mando gorri ederrena.

Esan eta egin. Eguna notatu, artu mando gorri bana eta Vitoriara joan ei zirean leenengo, an preguntatu eta Pariseko bidea artzeako. A zelako pare!

Ekina baragarria danes, alangoren baten allegatu ei zirean Parisera eta preguntatu zein zen kallerik luzeana.

Ez dakitsut zein kalle zan esaten,... “Campos Eliseos” dinostazu? Ba orixe

Ba orixe isingo san d'orixe elegidu audien postorea iteko.

Posturea eiteko egunean, tertzios erantau sirean da ollarran kuku-rrukuegas batera plantau yakusan kalle luse ta sabal orren asikeran. An etosan bie(k)p (b)bietara, bat(a) albotkotzean aurreti ta bestea atzerik ara begire nos arnasea faltauko albokari fanfarroiari.

Albokariak komosinó iten i auen aurrera ba(t)p(b)be ikara barik eta ie-ie, suk esan dostesun ori... "Campos Eliseos" kalle luseari atzena emoteko gitxi-eren faltan egosela, ba, mandasainek alborik ara aurreak artu, alborantza inean sutundu mando ganean d'albokariaren adarrean eskue imini auen axearen pasoa sarratuteko. Orretara, albokariak isin bueltau isin auen arnasea d'aleginean konortea galdu auen da mandoti biera yausi. Da klaro, postorea galdu auen bestea(k) tranpea in otzelako.

Arraskero, Pariseko posture ori kopla modure kantetan du te Maurisiak a grasi(e) andiegas iten dau in be. Aikomen koplea:

*Goxean Parisen, gaubean Parisen
Parisko kallean lusea,
auxe kalle au pasau eskero
atzeko mandoa neurea.*

55.1. Soinujotea pekatu

Ni gerrostean ba soñuyoten ibil-ten naintzen erromeririk erromeri, inoñ Barasar ganera be eroan nautie autoganean Ateletiri erresibitan kopea iripasite etorten sanean.

Da ba urte baten Arteako plasea atera nauen domeketako erromerien

izango zan eta orixe elegidu eudien postorea egiteko.

Posturea egiteko egunean, tertzios erantatu zirean eta ollarraren kukurrukuagaz batera plantatu jakuzan kalle luze eta zabal orren asikeran. An etorzan biak bietara, bata albokotsean aurretik eta bestea atzerik ara begira noiz arnasea faltatuko albokari fanfarroiari.

Albokariak komosinó egiten ei euan aurrera bat be ikara barik eta ia-ia, zuk esan deustazun ori "Campos Eliseos" kalle luzeari atzena emoteko gitxi-eren faltan egozala, ba, mandazainak alborik ara aurreak artu, alborantz einen zutundu mando ganean eta albokariaren adarrean eskua imini euan aizearen pasoa zarratuteko. Orretara, albokariak ezin bueltatu izan euan arnasea eta aaleginean konortea galdu euan eta mandotik beera jausi. Eta klaro, postorea galdu euan besteak tranpea egin eutsalako.

Arrezkero, Pariseko postura ori kopla modura kantetan dogu eta Maurisiak a grazia andiagaz egiten dau egin be. Aikomen koplea:

*Goxean Parisen, gaubean Parisen
Parisko kallean luzea,
auxe kalle au pasau ezkeru
atzeko mandoa neurea.*

Ni gerra ostean ba soinujoten ibil-ten nintzan erromeriarik erromeria, inoiz Barazar ganera be eroan nautie autoganean Atletiri errezibitan kopea irabazita etorten zanean.

Eta ba urte baten Arteako plasea atera neuau domeketako erromerian

soñu txikerra yoteko. Orduen, bakisu, abadeak eta, es audien ondo ikusten soñuyotea, obeto esanda, baltzeoa yantzian itea, infernuko auspoa esatotzian soñueri. Da ba ni nauk e diru bearrisana be banaunken da ba soldatatzue atetako soñue yoten nauen, naite askotan gana barik ekin.

Aste Santu beten, bakisu, paskoaskoagas kunplidu beasan da ba ni nau be konfesetan yoan nintzen urli abadeagas (enoatzu isenik esaten) da ba konfesiño jeneralean domeketako soñuena be aitetu nauntzen badaespada da badiñoste ak abadeak:

- Suk estakisu domeketan bear itea pekatue dana?
- Ba, jaune, se esatea gure dau ba beorrek e nik estot iten bear itearren, nezesidadegaiti baño.
- Nezesidadea? Suk estaukosu bearrisnik.
- Jaune, bakotxan bearrisena norbera(k)t(d)aki ondoen, gerrostai larrie pasetan gaos gu te gure antzean beste asko.
- Bardin dotzo, domeketan esin lei bearrrik in d'estaukosu parkasiñorik.

D'orduen e sera in nauen, yoan Villarora t'ango abadeagas konfesau. Angoak a emosten asolusiñoa ta ba Paskoa egunean bete nauen paskoaskoagas. Orixe pasau yatan, grasiak e gaur estaoena olangorik, ostaintxean?

55.2. Sastegiko baltseoa

Soñuyotea, bueno, baltzeoa yantzian itea galasota oten san. Erri betzutako abadeak a gogorrakoak isiten sirean, beste batzuk u esotzian

soinu txikerra joteko. Orduan, badakizu, abadeak eta, ez eudien ondo ikusten soinujotea, obeto esanda, baltzeoa dantzian egitea, infernuko auspoa esaten eutsoen soinuari. Eta ba nik neuk e diru bearrisana be baneunkan eta ba soldatatzua atetako soinua joten neuan, naita askotan gana barik ekin.

Aste Santu baten, badakizu, pazkoazkoagas kunplitu bear zan eta ba ni neu be konfesetan joan nintzan urli abadeagaz (ez noatzu izenik esaten) eta ba konfesino generalean domeketako soinuarena be aiatu neutsan badaezpada eta badinost ak abadeak:

- Zuk ez dakizu domeketan bear egitea pekatua dana?
- Ba, jauna, zer esatea gura dau ba berorrek e nik ez dot egiten bear egitearren, nezesidadegaitik baino.
- Nezesidadea? Zuk ez daukazu bearrizanik.
- Jauna, bakotxaren bearrisana norberak daki ondoen, gerra oste larria pasetan gagoz gu eta gure antzean beste asko.
- Bardin deutso, domeketan ezin lei(ke) bearrrik egin eta ez daukazu parkazinorik.

Eta orduan e zera egin neuan, joan Villarora eta ango abadeagaz konfesatu. Angoak a emon eustan absoluzinoa eta ba Pazkoa egunean bete neuan pazkoazkoagas. Orixe pasau jatan, graziak e gaur ez dagoana olangorik, osterantzean?

ainbeste beitzen. Ortxe daukosu, urrin yoan barik i Seani d'Orosko. Seaniko abadeak esauden gure baltzeorik esegaiti be d'ostera Oroskokoak etzirean ain sarratuek.

Baten e, Gorbaieko yai egunean, erromerie egoan itzela an Igrñaoko landan da ba gasteriek e sasoia be itzela ta ba yantza t'aparajue. Baiii, Igrñaon, denpora ona onaskero fiesta andie iten da. Mesea oten da ermitan da gero ba yan, iturriko txoleteti ure edan, bueno, Igrñaoko iturriko txoleta kateagas amarraute dao sein baten batek eroan, da ba umorea ona. Baie, klaro, Seaniko partean in esin baltzeorik se galasota egoan, da ganera, neska-mutilek arrimuen ibilte pekatu sen.

D'orduen bakisu se akordau yakien gasteari? Ba, Igrñaopean Sastegi dao d'a Orosko partea danes araxe pasetea baltzeoa iten d'an in esin eser Seaniko abadeak. Aik auko audien amurrue e?

Gero estaki(t)p(b)a konfesauko sirean baie baltzeoa itea logretaudien.

Au fetxori au leku geaotan be pasetan san. Emen Seanik Oroskogas auken linderoa baie antzera pasetan san Seani ta Dimegas auren linderoko San Blas ermitan, or, Urregi aldean. Eta ba Urkiola edo Santa Lusiko erromeriti les ba(t)p(b)ño geao enparejatu t'eskondu be in de Gorbaieko erromariraskero.

te begiratuten. Ortxe daukazu, urrin joan barik i Zeanuri eta Orozko. Zeanuriko abadeak ez euden gura baltzeorik ezegaitik be eta ostera Orozkoak ez zirean ain zarratuak.

Baten e, Gorbeiako jai egunean, erromeria egoan itzela an Igrñaoko landan eta ba gazteriak e sasoia be itzela eta ba dantza eta aparejua. Baiii, Igrñaon, denpora ona egon ezkerro fiesta andia egiten da. Mezea egoten da ermitan eta gero ba jan, iturriko txoletetik ura edan, bueno, Igrñaoko iturriko txoleta kateagas amarratuta dago zein baten batek eroan, eta ba umorea ona. Baina, klaro, Zeanuriko partean egin ezin baltzeorik ze galazota egoan, eta ganera, neska-mutilik arrimuan ibilte pekatu zan.

Eta orduan badakizu zer akordatu jakien gazteei? Ba, Igrñaopean Sastegi dago eta a Orozko partea danes araxe pasetea baltzeoa egiten eta an egin ezin ezer Zeanuriko abadeak. Aiek eukiko eudien amorrua e?

Gero ez dakit ba konfesatuko zirean baina baltzeoa egitea logretan eudien.

Au fetxori au leku geiagotan be pasetan zan. Emen Zeanurik Orozko gaz eukan linderoa baina antzera pasetan zan Zeanuri eta Dimagaz euren linderoko San Blas ermitan, or, Urregi aldean. Eta ba Urkiola edo Santa Luziako erromeriatik lez bat baino geiago enparejatu eta ezkondu be egin da Gorbeiako erromariraz gero.

56.1. Laminak hondatu esne irakinagaz

Lanbreabeko errotan beti on da lamiñen entzutia da kontau be seinbe(t)k(g)ure t'axenbeste kontu kontau be in de gure gogaldien.

Lanpreabeko errotan beti egon da laminen entzutea eta kontatu be zenbat gura eta arexenbeste kontu kontatu be egin da gure gogaldian.

Gure etxea etxaguntzakoa isin yatzu beti t'errota bearretati aparte, ganadu asko ta labrantzea be andie eukiten gendun. Ganadue kortakadea da gainetikoa(k) mendien, ardiek eta batez be auntzek.

Lamiñakas asteko, oixe eskatusesu te, gure sarrak esan beistike, emen Lanpreabeko errotan, bakean be es i otzien itxiten lamiña gogaituok o beti esnea eske, bates be astelenetan. Da, ba, emon in bear, espabere selango tabarrea!

Egun beten, au atxineko kontue da gero e, domekea i sen isin be, da ba, Lanpreabeko errotako etxagune, auntzetara yoan i sen goxean goxeti, barauskarri apur bet inde, armosue gerorako itxite. Solorik solo yoian, bidebates, besperan laiatu te sotauko solo arloari adi.

Sartu sen Gorbaierantzako beresire d'esin i oasan auntzok pillatu, d'andi(k)p(b)uelta orti(k)p(b)uelta belu in yakon, mesarako go-goan yoan san baia.

Elexako mesarako lelengo kanpaia entzun oanean, auntza(k)p(b)ertanbera itxite etxera etorri i sen armosu apur bet in, prestau te mesa nausire yoateko.

Beragoion armosetan esnea maskilluen egosten auken bitartean, da, yantzi be ein sen antza, frantzesillasko fraka plantxau te gusti, baie elixako bigarren kanpaia entzun orduen larritu in sen da birriten pentzau be in barik, artu maskillutik i burruntxalakada batzuk esne d'edakeran estegorri, biusturi d' ametxorriarño-ko gustiek erre inik isin oasan baie alan da gustis be mogidu sen Ipiñiburuko elixarantza.

Bidean yoiala, belu allegetako

Gure etxea etxaguntzakoa izan jatzu beti eta errota bearretatik aparte, ganadu asko eta labrantza be andia eukiten gendun. Ganadua kortakadea eta gainetikoak mendian, ardiak eta batez be auntzak.

Laminakaz asteko, orixe eskatu deustazu eta, gure zaarrak esan beistike, emen Lanpreabeko errotan, bakean be ez ei eutsien itxiten lamina gogaituok beti esnea eske, batez be asteleenetan. Eta, ba, emon egin bear, ezpabere zelango tabarrea!

Egun baten, au antxineko kontua da gero e, domeka ei zan izan be, eta ba, Lanpreabeko errotako etxaguna, auntzetara joan ei zan goizean goizetik, barauskarri apur bat eginda, armozua gerorako itxita. Solorik solo joian, bidebatez, bezperan laiatu eta zotatuko solo arloari adi.

Sartu zan Gorbeiarantzako beresira eta ezin ei euazan auntzok pilatu, eta andik buelta ortik buelta belu egin jakon, mezarako gogoan joan zan baina.

Eleizako mezarako leenengo kanpaia entzun euanean, auntzak bertanbera itxita etxera etorri ei zan armozu apur bat egin, prestatu eta meza nagusira joateko.

Baeragoion armozetan esnea maskeluan egosten eukan bitartean, eta jantzi be egin zan antza, frantzezillazko fraka plantxatu eta guzti, baina eleizako bigarren kanpaia entzun orduan larritu egin zan eta birritan pentsatu be egin barik, artu maskelutik burduntzalakada batzuk esne eta edakeran estegorri, bioztura eta ametsorriainoko guztiak erre eginik izan euazan baina alan eta guztiz be mobitu zen Ipiñiburuko eleizarantz.

Bidean joiala, belu allegetako ardu-

arduria esese, urdalleko esne iriki-
ne(k)p(b)e es i otzon onik in, da tri-
peari eutzi esinik egoan.

Mesara sartu sen baie aurreko-
ri(k)p(b)e esin i oan ikusten urdalle-
ko minegas da tripalakas.

Mesa ostein, iñogas oteko asti
barik, etxerantza etorren, dandi(k)-
p(b)e, arantzean baño alosotxoago da
bidean pentzetan i oan:

– Oño! Or gabisek orrik lamiñok
uxatu esinde, ba ni(k) nauk
(g)orriek ikusi bayoadas esne iriki-
negas eureri be beste ainbeste in
eskero, santo erremedio! kenduko
yakiesak esnea edateko intziguok,
esne salea(k)p(b)adosa(k)p(b)e.

Etxera allegau sanean, kontau i
otzien ser pasau yakon da domeketa-
ko erropok kentzeako asti bari(k)-
p(b)adiñotzie seguru:

! astelenean, edo serean, ilenean,
- Seberio t'Oroskon esaten daudien
letxe, bakisu gure etxeko errena
Seberiokoa dana esta? - da ba orixe,
orrik lamiñok yatorkusenean, auxe
esan bea yakie konke barik: *“badao
esnea, gure dana, seinbe(t)k(g)ure
t' axen beste, erdu-erduzie”*, eta maski-
lluko esne irikine emon tripak
(g)ustiek erretako, d'etxakus barriro
etorriko, ikusikosue! Esan da in. Batos
lamiñok ilen edo astelen goxean, artze-
an ditues surrupada batzuk esne irikin
maskillurik ara d'ene! ango grillistu,
alauri, magalots eta galapadak!

Olantxe galdu i sirian betiko
lamiñok. Esne irikine edan orduen,
batzu(k) pagarteri(k) pagarte, beste
batzuk elexar d'altz artetik, lamiña
danak ostandu i sirian Lanpreabeko
errota ostaiko asbitarteatako estarie-
tan, da geiao es i sirian atomau etor-
ten. Olantxik emon i otzien akabue
edo atzena.

ra ezeze, urdailako esne irakinak be ez ei
eutsan onik egin, eta tripeari eutsi ezinik
egoan.

Mezara sartu zan baina aurrekorik
be ezin ei euan ikusten urdailako mina-
gaz eta tripalakaz.

Meza ostein, inogaz egoteko asti
barik, etxerantz etorren, dandik be,
arantzean baino alozotxoago eta bidean
pentsetan ei euan:

– Oño! Or gabizak orreik laminok uxatu
ezinda, ba nik neuk gorriak ikusi bajoa-
daz esne irakinagaz eurei be beste ain-
beste egin ezkerro, santo erremedio!
kenduko jakiezak esnea edateko intzi-
guok, esne zaleak badozak be.

Etxera allegatu zanean, kontatu ei
eutsien zer pasatu jakon eta domeketa-
ko erropok kentzeako asti barik badi-
notsie seguru:

! astelenean, edo zerean, ilenean,
- Zeberio eta Orozkon esaten daudien
letxe, badakizu gure etxeko errena
Zeberiokoa dana ezta? - eta ba orixe,
orreik laminok datorkuzanean, auxe
esan bear jakie konke barik: *“badago
esnea, gura dana, zeinbat gura eta arexen
beste, erdu-erduzie”* eta maskeluko esne
irakina emon tripak guztiak erretako, eta
ez jakuz barriro etorriko, ikusiko dozuel!
Esan eta egin. Badatuz laminok ilen edo
asteleen goizean, artzean dituez zurrup-
pada batzuk esne irakin maskelurik ara
eta ene! ango grillistu, alauri, magalots
eta galapadak!

Olantxe galdu ei zirean betiko lami-
nok. Esne irakina edan orduan, batzuk
pagarterik pagarte, beste batzuk lizar eta
altz artetik, lamina danak ostandu ei
ziran Lanpreabeko errota osteko
a(it)zbitarteetako estarietan, eta geiago
ez ei ziran atomatu etortzen. Olantxik
emon ei eutsien akabua edo atzena.

Olan isingo yatzun, se ni nau bertakoa nayatzu te nire gogaldien estot ikusi lamiñarik (g)ure (e)rrotan. Entzun da kontau bai, baie ikusi es.

Dana(k)t(d)ire (e)ntzutiak, lena-okoak antza, siñestu iten i audien olango kontuetan. Urrinago yoan barik aikor Lamindao Dimen. Isen ori baten batek iminikotzen, estere-txasu? Se ingo yako ba, gaur u estao lengorik, grasiek!

56.2. Txarkiris konbertiris in biniris

Au kontu au, bueno, kontue es, au pasau in sen emen Olarren. Onek e sure isiko Elenak ogeto kontauko lotzu baie tire akordetan nasena esangotzut.

Ba, baten, udea san, gari-yoteko tertzioa. Or gaunkesan solo nausien garimetak eta ba San Inasio besperabesperan gari-yotea pentzau gairindun egun sikuek itausen da, se bakisu, gari-yoteko denpora sikuek isin bea dau, espabere galgaraue esta ondo garantan da galbaiti eralgitea asko kostetan da.

Goxean goxeti erantau ginean d'asi ginean metatako eskutak a sabaltan galondoan da muna bastarretan. Setako? Ba eguskiegas kiskortuteko se olan ogeto garantan da galgaraue arrien kontra jokera.

Da, ba, imini gairindusen tejamanan gari-yoteko arri-losok eta ba asi ginean. Gisoneskoak gari-yoten d'andrasko t'umeok akarreoan lepaka sein besartean, tejamanati urrin bestao ta.

D'onik i txikitxuenok iturrikuretana da agintan gairindusen, se ure asko edaten san gari-yotorduen, se galautze,

Olan izango jatzun, ze ni neu bertakoa niatzu eta nire gogoaldian ez dot ikusi laminarik gure errotan. Entzun eta kontatu bai baina ikusi ez.

Danak dira entzuteak, leenagokoak antza, sinistu egiten ei eudien olango kontuetan. Urrinago joan barik aikor Lamindao Diman. Izen ori baten batek iminiko eutsan, ez deretxazu? Zer egingo jako ba, gaur u ez dago leengorik, graziak!

Au kontu au, bueno, kontua ez, au pasatu egin zan emen Olarren. Onek e zure izeko Elenak obeto kontatuko leutsu(leuskizu) baina tira akordetan nazana esango deusut.

Ba, baten, udea zan, gari-joteko tertzioa. Or geunkazan solo nagusien garimetak eta ba San Inazio bezperabezperan gari-jotea pentsatu gairindun egun sikuak egiten euazan eta, ze bada-kizu, gari-joteko denpora sikuak izan bear dau, ezpabere galgaraue ez da ondo garantan eta galbaetik eralgitea asko kostetan da.

Goizean goizeti erantatu ginean eta asi ginean metatako eskutak a zabaltan galondoan eta muna bazterretan. Zertarako? Ba eguzkiagaz kiskortuteko ze olan obeto garantan da galgaraue arriaren kontra jokera.

Eta, ba, imini gairindusen tejabanen gari-joteko arri-losok eta ba asi ginean. Gizonezkoak gari-joten eta andrazko eta umeok akarreoan lepaka zein besartean, tejabanatik urrun be ez dago eta.

Eta oneik i txikitxuenok iturrikuretana eta agintan gairindusen, ze ura asko edaten zan gari-jotorduan, ze galautsa,

bueno, galautze serari esatotzu, galgarauen ganeko asalari, baie nik esan gurotzutena bestea da, gari yotorduen atetan dan autze, baltza da ta estegorri-
raño d'ametxorri-
raño sartzean da, ta sursuloa(k)p(b)e, basbaltz itxiten daus, d'ulleak a urdin-uridin inde, txapel ganetan igirten da ondoen.

Da, bueno, gisoneskoak a ure be bai baie ardaoa edo sangrie gurago isiten aurien ta ba bagaunken ardaoa be ekarrite garrafoian. Garrafoiak a normalean simentzakas yantzite oten dire apurtu esiteko, baie guk u azunbre bi t'erdiko garrafoi bat auki gaindun simesbakoa, kristel utze, berdelilune, da kortako atostean gaunken selaien freskoako aukiteko.

Asi gaintzesan gari-yoten da ba egurdinguruen, parau in gaintzesan kopau bet iteko ta ba badoa gure Julian kortara ardaotan da ene! garrafoirik es. Olangorik?

Julian berba barik parau sen d'orretara, au gure ausoko Txomin, baragarri antza isin be, d' igirri in otzen Julianen estukureari d'asi in yakun berbas, da serio-serio asi be ganera:

– Bueno, Julian, ardagoa faltosue? Ba, milagroa in beaku orduen, se fetura eskasa da gari-yotorduen ardaorik auki es itea. Goasen orra iturri-
ondoko txarkora d'antxe ikusikosue milagroa, uretik ardaoa ingotzuet. Erdusie t'ikusikosue, d'es ikeratu e pasau esta eser ingo ta.

Da, ba yoan be in ginean da errekatxarkora allegau gineanean, non asten yakun Txomin ori buruko txapela kendu d'esku biek altzaute esaten muna ganetik:

– “Txarkiris konbertiris in biniris”

bueno, galautsa zerari esaten deutzagu, galgarauaren ganeko azalari, baina nik esan gura deutzudana bestea da, gari jotorduan atetan dan autsa, baltza da eta estegorri-
raño eta ametxorri-
raño sartzean da, eta sudurzuloak be, baltz-baltz itxiten dauz, eta uleak a urdin-uridin egin-
da, txapel ganetan igarten da ondoen.

Eta, bueno, gizezonekoak a ura be bai baina ardaoa edo sangria gurago izaten audien eta ba bageunkan ardaoa be ekarrita garrafoian. Garrafoiak a normalean zimentzakaz jantzita egoten dira apurtu ez egiteko, baina guk u azunbre bi eta erdiko garrafoi bat euki gendun zimentz bakoa, kristal utsa, berde-iluna, eta kortako ate ostean geunkan zelaian freskoako eukiteko.

Asi gintzazan gari-joten eta ba eguerdi inguruan, paratu egin gintzazan kopau bat egiteko eta ba, badoa gure Julian kortara ardaotan eta ene! garrafoirik ez. Olangorik?

Julian berba barik paratu zan eta orretara, au gure auzoko Txomin, baragarri antza izan be, eta igarri egin eutsan Julianen estukureari eta asi egin jakun berbaz, eta serio-serio asi be ganera:

– Bueno, Julian, ardaoa falta dozue? Ba, milagroa egin bearko dogu orduan, ze fetura eskasa da gari-jotorduan ardaorik euki ez egitea. Goazen orra iturri-
ondoko txarkora eta antxe ikusiko dozue milagroa, uretik ardaoa egingo deutzuet. Erdusie eta ikusiko dozue, eta ez ikaratu e pasatu ez da ezer egingo eta.

Eta, ba joan be egin ginean eta errekatxarkora allegatu gineanean, non asten jakun Txomin ori buruko txapela kendu eta esku biak altzauta esaten muna ganetik:

– “Txarkiris konbertiris in biniris”

Badoa Txomin munea bera da ba ardago-garrafoia txarkoan bedar batzukes tapaute es auen topau ba? Klaro, berak itxite. Ak se in auen, ba, kortako atostaien ikusi auenean a garrafoia, ba, gari-yoten asi orduko errekatxure eroan inor konturetorduko d'an itxi freskatuten. A(k)p(b)-ekien ardao-garrafoiana da yakines ganera in ausen kontuok. Selebrea gisona! Nok in laien milagroa? Da, ba gero eroan gaindun arda(g)o ori etzera ta ba, bromea gora bromea bera, dana edan fresko-fresko egoan da. Arantzasu gustie enterau sen fetxoriegas, binke fetxorie, milagroa baño geio. Ai gasteak! Onek Txomin baragarri onek in be gero inon danik.

57.1. Untzetabeko jentilen harri-bolak

Su Jumanuel, suges on beot. Suk u lengunean Kallen berbaldie aukiosu esta? Naure alabea, suñe ta llobea auki saindusen entzuten d'esaostien ba se Untzetapikuko Yentilarrien ganean ibili sintzela berbas d'esanotzien e:

– Orrek Juamanuelek yakin be estau ingo ni(k)t(d)akitena, d'esan in beotzet ikustodanean.

Bueno ba, oin aurean saukodas d'esan ingotzut u dakitena urteak a pasau in direz baie.

Aiko, au isin sen mil nobesientos cuarenta y unoan. Iketzegosten gengosan Kortabaso t'Untzetapiku bitartean, an Untzetaben, Arriandie ingurumarien. Iketza egosten gaindun burbux egurregas. D'iketza ori Galdakoko Loroñontzat egosten gaindun. Orrek Loroño orrek gasojenosko kamioiak aukesan d'orrinztzako isiten san iketz ori.

Badoa Txomin munea beera eta ba ardao-garrafoia txarkoan bedar batzukaz tapauta ez euan topatu ba? Klaro, berak itxita. Ak zer egin euan, ba, kortako ate ostean ikusi euanean a garrafoia, ba, gari-joten asi orduko errekatxura eroan inor konturatu orduko eta an itxi freskatuten. Ak baekian ardao-garrafoiarena eta jakinez ganera egin euazan kontuok. Zelebrea gisona! Nork egin leian milagroa? Eta , ba gero eroan gendun ardao ori etxera eta ba, bromea gora bromea beera, dana edan fresko-fresko egoan eta. Arantzazu guztia enteratu zan fetxoriagaz, bienke fetxoria, milagroa baino geiago. Ai gazteak! Onek Txomin baragarri onek egin be gero inon danik!

Zu Juan Manuel, zugaz egon bear dot. Zuk u leengo egunean Kallen (Miravallesen) berbaldia euki dozu ezta? Neure alabea, suina eta llobea euki zenduzan entzuten eta esan eustien ba ze Untzetapikuko Jentilarrien ganean ibili zeintzala berbaz eta esan neutsien e:

– Orrek Juan Manuelek yakin be ez dau egingo nik dakidana, eta esan egin bear deusats ikusten dodanean.

Bueno ba, orain aurean zaukadaz eta esan egingo deusats u dakidana urteak a pasatu egin dira baina.

Aiko, au izan zan mil nobezientos kuarenta y unoan. Iketzegosten gengoan Kortabaso eta Untzetapiku bitartean, an Untzetaben, Arriandie(ga) ingurumarian. Iketza egosten gendun burbux egurragaz. Eta iketz ori Galdakaoko Loroñorentzat egosten gendun. Orrek Loroño orrek gasogenozko kamioiak eukazan eta orreintzako izaten zan iketz ori.

Da, ba, bakisu, iketz egostea bear gogorra jatzu baie txondorrek atondu eskeru asti apur be(t)p(b)e atetan san setako atako da, ba, bakisu, gu gasteok seinakio on bearrean ba beti gengosan bastarrak arakatuten.

D'alangon baten an Arriandie esan dotzuden ondo antzean, arri-bola ondo inek topau gaindusen, irulau arri-bola sirean agirien egosanak eta, ba, ango sarrak esatoskuen Yentil-arriek sireala, Untzetapikuti beste mendietara yaurtin edo botateko erabiltaudiesanak orrik i yentil kankallook o batzuk u Seberio parteko Mandoyerantza, besto batzuk u Oroskoko Santa Mañerantza t'olan.

Arri-bolok o naurri diferenkoak sirean, batzuk astunakoak sirean da gure gausea seinek lepora altzau itea isiten san, seinek (g)eaoka itea. D'an ibiltzen gaintzesan arrialtzetan istenak inik. Orduen bai guk u sasoi! Nok auki leien baiño esta a sasoi gaur!

B'orixe, orixe da esan gure nauntzune. Su(k)t(d)iñosunes gaur argitu in de arri-bolon ser ori edo dana dalako ori, kastilloan bat on salako atxine Untzetapikun. Baie guk u 1941ean eskenkien eser da gure antzean beste asko(k)p(b)es. Su(k)-t(d)iñosunetik i 1983ko uriolas gero argitu dire kontuok. Untzetapikun, antena artean, orma errastue(k)p(b)e agartu direla diñostesu t'erakutzi be bai eskabasiñoan erretratue. Gu(k)p(b)eti entzun du Untzetapikun Yentilen txabolea ta balkoia egosala d'andik itaudiela bolan batera bestera. Ai(k)p(b)ai inderra e?

Tire ba, estudioak aukiteak orixe dakar, argitasune d'alegretan naz Untzetapikukoa argitu bada. Beti gaos ikusten d'ikisten d'ortik esakerea be: denporeak agartuko yok edurre mendien!

Eta, ba, badakizu, ikatz egostea bear gogorra jatzu baina txondorrek atondu ezkeru asti apur bat be atetan zan zertarako artarako eta, ba, badakizu, gu gazteok zeinakio egon bearrean ba beti gengozan bazterrak arakatuten.

Eta alangoren baten an Arriandia(ga) esan deusudan ondo antzean, arri-bola ondo eginak topatu genduzan, iru-lau arri-bola zirean agirian egozanak eta, ba, ango zaarrak esaten euskuen Jentil-arriak zireala, Untzetapikutik beste mendietara jaurtin edo botateko erabilten eudiezanak orreik i jentil kankallook o batzuk u Zeberio parteko Mandoiarantz, beste batzuk u Orozkoko Santa Marinarantz eta olan.

Arri-bolok o neurri diferenkoak zirean, batzuk astunakoak zirean eta gure gausea zeinek lepora altzatu egitea izaten zan, zeinek geiagoka egitea. Eta an ibiltzen gintzazan arrialtzetan iztenak (eztandak) eginik. Orduan bai guk u sasoi! Nok euki leiken baino ez da a sasoi gaur!

Ba orixe, orixe da esan gura neuntzuna. Zuk dinozunez gaur argitu egin da arri-bolon zer ori edo dana dalako ori, kastilloren bat egon zalako antxina Untzetapikun. Baina guk u 1941ean ez genkian ezer eta gure antzean beste askok be ez. Zuk dinozunetik i 1983ko uriolaz gero argitu dira kontuok. Untzetapikun, antena artean, orma errastuak be agertu dirala dinostazu eta erakutzi be bai eskabazinoaren erretratua. Guk beti entzun dogu Untzetapikun Jentilen txabolea eta balkoia egozala eta andik egiten eudiela bolan batera bestera. Aik bai indarra e?

Tira ba, estudioak aukiteak orixe dakar, argitasuna, eta alegretan naz Untzetapikukoa argitu bada. Beti gagoz ikusten eta ikasten eta ortik esakerea be: *denporeak agertuko jok edurra mendian!*

57.2. Artzubiko txakurrarena

Saldaingo txakurrena entzunde daukidan preguntastesu, da, ba, se esangotzu(t)p(b)a, ba baietz, edonosko kontue isin arren. Baie guri Saldain urrintxu iten yaku t'olango esakerarako besto bat erabilten du, urragokoa, emekoa, Artzubikoa. Gure familie Solatxikoa da ta Artzubi erasago iten yakunes ori "Saldaingo txakurrena" barik i "Artzubiko txakurrena" esaten du.

Da, ia ser pasau yakon Artzubiko txakurreri? Ba, Saldaingoari beste. Kontau in beakotzut orduen or aparatuen kuxetako esta. B'aiko:

Ba, baten, seguru, Artzubiko txakurre gogaitute i egoan antza auren etzean belu baskaiten audiela-ko, da pentzauen Solatxire yoatea gostarragoak sirealasko entzutea aukelako.

Artu i auen Solatxiko bidea, ortik i Artiñao ta Sabale bitarteti da beioan Solatxireko ditean agoan txue inde.

Allegau i sen alangon baten Solatxiko ausonara da gausonerako dana topau i auen isilegi, etzeatako atea itxite da bertako txakurre(k)-p(b)e erdi lo, d'esan i auen berekitan: – Emen e e(s)tx(y)aok sereginik, emen baskaldute yaosak antza da baskal ostaiko bekanekoa iten. Artzubire yoango no(k)p(b)arriro t'an baskalduko yoat ondiño lapi-koa surteti atera barik ongok eta.

Da, ba, txakur orrek e artuen Artzubireko bidea da beioan txapa-txapa triapak orroaka dausela goseak irrintzeka baskaiteko ditean.

Saldaingo txakurrarena entzunda daukidan preguntatu deustazu, eta, ba, zer esango deustut ba, ba baietz, edo- nozko kontua izan arren. Baina guri Saldain urrintxu egiten jaku eta olango esakerarako beste bat erabilten dogu, urragokoa, emekoa, Artzubikoa. Gure familia Solatxikoa da eta Artzubi erazago egiten jakunez ori "Saldaingo txakurra-rena" barik i "Artzubiko txakurrarena" esaten dogu.

Eta,ja zer pasatu jakon Artzubiko txakurrari? Ba, Saldaingoari beste. Kontatu egin bearko deustut orduan or aparatuan koiuteko ezta? Ba aiko:

"Ba, baten, seguru, Artzubiko txaku-rra gogaituta ei egoan antza euren etxe- an belu bazkaiten eudielako, eta pentsa- tu euan Solatxira joatea goiztarragoak zirealazko entzutea eukalako.

Artu ei euan Solatxiko bidea, ortik i Artiñao eta Zabale bitartetik eta bajoian Solatxirako ditean aoan txua eginda.

Allegau ei zan alangoren baten Solatxiko auzunera eta gauzonerako dana topatu ei euan isilegi, etxeetako atea itxita eta bertako txakurrak be erdi lo, eta esan ei euan berekitan:

– Emen e ez jagok zereginik, emen baz- kalduta jagozak antza eta bazkal oste- ko bekanekoa egiten. Artzubira joan- go nok barriro eta an bazkalduko joat oraindino lapikoa surtetik atera barik egongo dok eta.

Eta, ba, txakur orrek e artu euan Artzubirako bidea eta bajoian txapa- txapa triapak orroaka dauzala goseak irrintzaka bazkaiteko ditean.

Allegau i sen Artzubire t'an-
goa(k)p(b)e es ausen ba baskaldu
akabaute topau sistarako ditean?

Atzenean ser? Ba, baskaldu
barik parau sela txakur ganorabakoa
alangoa, Saldaingoa parau sen
moduen. Emekoa Solatxire yoan san
moduen angoa Uriondora yoan i sen,
baie kasureko bieri bardin pasau
yakien seguru. D'ori es txakurreri
bakarrik, edosineri pasau leio da
sarriten pasau be iten da bisimoduen.
Konformidadea gausandie dala esa-
ten da t'egie da.

57.3. Gezaleko Bãñutze itsugedarrez

Baten e Ermitabarriko Idirinen
tabernan gengosan gaubiluntzeko
errondatxue iten. Da, ba, alangon
baten Bãñutze Gesalekoa sartu sen
tabernan. Basotik etorren da etzera
baño lenao txikito bat eskatu te an
musean ebisen mai ondoan yarri sen.
Kantzaute etorri sen antza se txikitoa
edan akabau orduko loak artuen
muslarion ondoan.

Muslariok o es otzien mirarik in
baie partidea akabaudienean bateri
ser akordau yakon bakisu?

- I mutilek, au Bãñutze loak
e(s)tx(y)ok artu ba? Burlesar ekin
bear yotzuk u apur beten, argiek
amatau bear yusek eta enbidoka
t'ordagoka asi beayuk ia se iten
yoan itxartuten doanean.
- Ori ingo yotzu(k)p(b)a gison gixa-
joari?- andik i baten batek-.
- Bai, ser ba? Ori goitibiti
e(s)tx(y)ok o txartzat artuko t'in in
beayotzuk fetxori ori.

Pentzau t'in. Amatau audesan
tabernako argiok, asten dire enbido-

Allegau ei zan Artzubira eta angoak
be ez euazan ba bazkaldu akabatuta
topatu siestarako ditean?

Atzenean zer? Ba, bazkaldu barik
paratu zala txakur ganorabakoa alangoa,
Saldaingoa paratu zan moduan. Emekoa
Solatxira joan zan moduan angoa
Uriondora joan ei zan, baina kasurako
biei bardin pasatu jakien seguru. Eta ori
ez txakurrei bakarrik, edozeini pasatu lei-
kio eta sarritan pasatu be egiten da bizi-
moduan. Konformidadea gauza andia
dala esaten da eta egia da".

Baten e Ermitabarriko Idirinen ta-
bernan gengozan gauiluntzeko erronda-
txua egiten. Eta, ba, alangoren baten
Bãñutze Gezalekoa sartu zan tabernan.
Basotik etorren eta etxera baino leenago
txikito bat eskatu eta an musean ebisen
maai ondoan jarri zan. Kantsatuta etorri
zan antza ze txikitoa edan akabatu ordu-
ko loak artu euan muslarion ondoan.

Muslariok o ez eutsien mirarik egin
baina partidea akabatu eudienean bateri
zer akordatu jakon badakizu?

- I mutilik, au Bãñutze loak ez jok artu ba?
Burlazar ekin bear jautsaguk u apur
baten, argiak amatatu bear joaguzak eta
enbidoka eta ordagoka asi bear joaguk
ia zer egiten joan itxartuten dokanean.
- Ori egingo jautsaguk ba gison gixajoa-
ri?- andik i baten batek-.
- Bai, zer ba? Ori goiti beiti ez jok o
txartzat artuko eta egin egin bear jau-
tsaguk fetxoria ori.

Pentzatu eta egin. Amatatu audie-
zan tabernako argiok, asten dira enbido-

tzean d'ordagotzean da derrepente non entzuten dun ilunetatik i gedarres Bãñutze:

– Se pastok emen ba? Suok ikusi itosue ikusi?

– Bai, gizona, - maiko gustiek arkal artute-

– Ba, olan bok o ni nau itzutu inok, ai la letxe, ni ñaok ona, un se ingo yoadan baño estok trajuronetan, lagundu in beakostesue etzera yoaten, ai de dies, e(s)tx(y)oa edan bata txikito erdi baño!

Gison gixajoa ain ukusi auden larri, argiek isitu audiesan d'an akabau sen bromea. Bãñutzek e edan auen beste txikito erdie t'etzera bidea artuen. Gero ba badaespada ango batek e bidarlo baten lagundu otzen sein seoser pasau, bakixu, sustosartuek estire onak isiten. Baie tire, ondo allegau i sen Bãñutzero.

Bãñutze segaitio diñodan? Klaro, suk u igual yakin be estosu ingo baie Gesalen ur gasidun iturri bet (d)ao, bueno, on san d'an in auden bãñutzea, bãñuek artzeako. Gastaña denporan jente asko yoate san ur gasi ori eske gastañak egosteko ta gasigosoan yateko.

Gero denporeagaz a bãñutzea ya esan erabilten da beste etze bat in audien berpetan, d'entzutea dauket e ur gasidun iturrieri kanal bat in otziela da Gesalerrekara bota ure ungo etzeari umedaderik sartu es iteko. D'esta bardin Bãñutze ta Bãñutze, lelengoa etzeko gizona, da bestea etzean usena, d'ausoneak a Gesale. An kamiñoa akabetan da. D'andik (g)ora Gorbaiera yoaten da Aibelaben eskerralderditi. B'orixe pasau yakon gison gixajoari. Grasiiek e burlesarreko kontue isin sana, ostaintxean komediek!

otsean eta ordagootsean eta derrepente non entzuten dogun ilunetatik i gedarrez Bãñutze:

– Zer pasetan dok emen ba? Zuok ikusi egite dozue ikusi?

– Bai, gizona, - maaiko guztiak arkal artuta-

– Ba, olan badok o ni neu itsutu egin nok, ai la letxe, ni niagok ona, orain zer egingo joadan baino ez dok trajura onetan, lagundu egin bearko deustazue etxera joaten, ai de dies, ez joat edan bata txikito erdi baino!

Gion gixajoa ain ikusi audien larri, argiak izetu audiezan eta an akabatu zan bromea. Bãñutzek e edan euan beste txikito erdia eta etxera bidea artu euan. Gero ba badaezpada ango batek e bidarlo baten lagundu eutsan zein zeozer pasatu, badakizu, sustosartuak ez dira onak izaten. Baina tira, ondo allegatu ei zan Bãñuetxera.

Bãñuetze zegaitino dinodan? Klaro, zuk u igoal jakin be ez dozu egingo baina Gezalen ur gazidun iturri bat dago, bueno, egon zan eta an egin eudien bãñu-etxea, bãñuak artzeako. Gastaña denporan jente asko joaten zan ur gazi ori eske gastañak egosteko eta gazigozoan jateko.

Gero denporeagaz a bãñu-etxea ya ez zan erabilten eta beste etxe bat egin eudien berpertan, eta entzutea daukat e ur gazidun iturriari kanal bat egin eutsoela eta Gesalerrekara bota ura oraingo etxeari umedaderik sartu ez egiteko. Eta ez da bardin *Bãñutze eta Bãñutze*, leenengoa etzeko gizona, eta bestea etxearen izena, eta auzuneak a Gezale. An kaminoa akabetan da. Eta andik gora Gorbeiera joaten da Aibelaberen ezker alderditik. Ba orixe pasatu jakon gizon gixajoari. Graziak e burlesarreko kontua izan zana, osterantzean komedial!

57.4. “Txisperua”, Deogracias Zeberioganekoa

Ene mutilek! Ori Txisperue Seberiogangoa gizon selebrea d’ofisio askokoa san. Orren gausak kontetako egun erdi biu baie ya ke ta pregunte sabisen didau beten kontaukotzudes anditxuenak. Yayotes, Artea-Arratikoa, baie eskonduskero, bixi, Seberiogango eleixari dotzela daoen etzean bixi sen sakristaue salako. Orrek etze orrek pasoa dauko eleixara barrure. Elexan sartu esketiño eskoatara dao pulpituue d’andixik dauko atea etzera sein eleixara pasetako. Ori etze ori lenao abadetxea isingo san baie gero sakristaue itxi otzien bisiten. Da Txisperue ixenagas esotu du beti.

Su(k)p(b)ebai? Ba danok antza. Bueno bere benetako usena Diogracias ixin sen baie ori gitxi(k)t(d)aki.

Txisperue segaitiño geitutozien? B’aiko. Urte baten e, Urkiolako erromeri egunean, au Diogracias Seberiogangoa, ai koño, estotzut esan barres, au Diogracias albokarie san d’ona ganera, paparrean edo kolkoan eroatauen beti albokea, da ba egun orretan beragas naste “Barruntas” Barbatxakoa da besto batzuk Urkiolara yoan sirean baie oñes e, es oingo moduen kotxean eleixaraño. Mesea entzun d’an ekin i otzien bata albokotzean da “Barruntas” jototzean, yantzari ona san isin be ta ori “Barruntas”, da ba itzelesko erromerie in i audien. Egurdien baskaldu, aldean eroan audien maleta sikuegas d’arrastien tertzios artudien etzerako ditea Seberioganeke eleixan aimareak a yoteko asmoagas, se untzurarte yoten isin dire aimareak ermitetan da bates be Seberioganeke eleixan, ko-

Ene mutilek! Ori Txisperua Zeberioganeke gizon zelebrea eta ofisio askotakoa zan. Orren gauzak kontetako egun erdi bear dogu baina ya ke eta pregunte zabilzan didau baten kontatuko deutsudaz anditxuenak. Jaiotez, Artea-Arratiakoa zan, baina ezkondu ezker, bizi, Zeberioganeke eleixari deutsalada goen etxean bizi zan sakristaue zalako. Orrek etxe orrek pasoa dauka eleixara barrura. Eleizan sartu ezketino eskoitara dago pulpitueta andixik dauka atea etxera zein eleixara pasetako. Ori etxe ori leenago abadetxea izango zan baina gero sakristaue itxi eutsoen biziten. Eta Txisperua izenagaz ezagutu dogu beti.

Zuk be bai? Ba danok antza. Bueno bere benetako izena Deogracias (Deogracias) edo Graziano izan zan baina ori gitxi daki.

Txisperua zergaitino deituten eutsoen? Ba aiko. Urte baten e, Urkiolako erromeria egunean, au Deogracias Zeberioganeke, ai koño, ez deusut esan barriz, au Deogracias albokaria zan eta ona ganera, paparrean edo kolkoan eroaten euan beti albokea, eta ba egun orretan beragaz naaste “Barruntas” Barbatxaokoa eta beste batzuk Urkiolara joan zirean baina oinez e, ez oraingo moduan kotxean eleixaraino. Mezea entzun eta an ekin ei eutsien bata albokotzean eta “Barruntas” jotaotzean, dantzari ona zan izan be eta ori “Barruntas”, eta ba itzelezko erromerie egin ei eudien. Eguerdian bazkaldu, aldean eroan eudien maleta sikuagaz eta arrastian tertzios artu eudien etzerako ditea Zeberioganeke eleizan abemariak a joteko asmoagaz, ze oraintsurarte joten

fradikoa da ta. Da ba betosan Urkiolati bera atajurik ataju d'alangon baten Villarora allegau sirean. Da bakisu, ondiño gaste da juergarako ganea edo, kontua da ba se, an Villaroko etze baten aurrean andra koadrilla bat egoan seguru liñoa asitu da goruetan, liñoa iruten gero arilek e, serari, eulerueri eroateko. D'onik i seberiostarrok alegre etosan seguru te au Diograsias albokean atxakiegas edo erdi burlesar asi yakien androri d'alangon baten txiskerue atera ta liño asituen ondoan sue emoteko planta batzuk in i ausen da mekasuen sotz! txiskeruen txispatik es dau ba suek artzean ak asituko liño moltzokak! Ene mutilek ango grillistue t'aparajue! D'atara badiño etzeko etxagunek:

– Nok atera yok au su au? Auxe txisperu au isingo soan eskuetako txiskeru peste orregas. B'aiko, soasie begien bistati d'esaitesie barriro agartu emeti, da posik on satesie goardi sibileri partemon esiteagaiti, sespabere or kalabosoan lo in beako saunkie ta.

Estukurori pasaudien d'orpoetan ar barik kuxaudien Seberio da gero ba fetxori ori batari kontau besteari aumentau, b'askenean Diograsiaseri "Txisperue" geiteuten asi sen jentea da gaur arte.

Esan dotzut u albokarie sala da berak itausen albokak esku onekoa san da. Ni nau(k)p(e) auki naindun berak ineko alboka bat untzurarte. Baie egun beten oneri, Inasio Sesteruenari, Jabier praktikantean anajeari, Ameriketan bisi sanari, alboka bat enkapritxau yakon gurean on san baten d'esanosten:

– Su Pablo, estakisu seinbe(t)p(b)año

izan dira abemariak ermitetan eta batez be Zeberioganeko eleizan, kofradikoa da eta. Eta ba baetozan Urkiolatik beera atajurik ataju eta alangoren baten Villarora allegatu zirean. Eta badakizu, oraindino gazte eta juergarako ganea edo, kontua da ba ze, an Villaroko etxe baten aurrean andra kuadrilla bat egoan seguru linoa azitu eta goruetan, linoa iruten gero arilak e, zerari, eulerueri eroateko. Eta oneik i zeberioztarrok alegre etozan seguru eta au Deograzias albokearen atxakiagaz edo erdi burlazar asi jakien androri eta alangoren baten txiskerua atera eta lino azituaren ondoan sua emoteko planta batzuk egin ei euzan eta mekasuen zotz! txiskeruaren txispatik ez dau ba suak artzean ak azituko lino moltzokak! Ene mutilak ango grillistua eta aparejua! Eta atara badino etzeko etxagunak:

– Nok atera jok au su au? Auxe txisperu au izango zoan eskuetako txiskeru peste orregaz. Ba aiko, zoasie begien bistatik eta ez zaitezie barriro agertu emetik, eta pozik egon zaitezie guardi zibilei parte emon ez egiteagaitik, ze ezpabere or kalabozoan lo egin bear-ko zeunkie eta.

Estukura ori pasatu eudien eta orpoetan ar barik koxidu (kogidu) eudien Zeberio eta gero ba fetxoria ori batari kontatu besteari aumentatu, ba azkenean Deograziaseri "Txisperua" deituten asi zan jentea eta gaur arte.

Esan deusut u albokaria zala eta berak egiten euzan albokak, esku onekoa zan eta. Nik neuk be euki nendun berak egineko alboka bat oraintsurarte. Baina egun baten oneri, Inazio Zesteruenari, Jabier praktikantearen anajeari, Ameriketan bizi zanari, alboka bat

gurago naunken orixe albok(a) ori.
Nok ine da?-

- Au alboka au?- esanontzen-, au Txisperue Seberiogangoak
- Da salduko lostesu?
- Onbre, nik estaukot o saltzeako baie Ameriketara eroateko bada eutzi.
- Bai? Baie pagau in beutzut, esan segan saltzean dostesun.
- Es, saldu es, eroaisus albokok d'urrungo etorten sareanean Ameriketako errekuerdut bet ekarri t'inde dao.

D'alantxik in osten. Urrungo etorri senean, egur landusko estutxetxu bet ekarri osten da ganean "EGI" imintauen da barruen urre gorrisiko insinitxu bet, urregorri benetakoa e, es pentzau! Gordeta daukot etzean ondo estimedu.

Txisperue ofisio askokoa isin sala esan dotzut. Albokeas ganera dultzainerue be basan d'antza emototzen dultzaineari be.

Orres ganera, erloju, eskopeta d'edosein traste sein kinkalla konponta(n) auen.

Baten e burriñasko erloju bet eroan gauntzen arregletako da ba Txisperuek imini supasterrean talaburriña berotan, erlojueri origoa bota barrure da talaburriñaganean irikinaso in otzen. Gero, otzitu sanean origoa kanpora bota, sikitu ondo barruek eta ai la letxe! erlujue martxan imini es auen in ba? Gu siñistu esinik eta ba pregunteka asi gaintzesan:

- Se aberi auki dau ba
- Ser? Ba, loien loiagas parau in dok eta garbisusie bear isin yok, ugeldarri da sumika gustie kentzeako, orixe. Urrungorako kargu geao

enkapritxatu jakon gurean egon zan baten eta esan eustan:

- Zu Pablo, ez dakizu zeinbat baino gurago neunken orixe alboka ori. Nok egin da?-
- Au alboka au?- esan neutsan-, au Txisperua Zeberioganeok
- Eta salduko zeuskit?
- Onbre, nik ez daukat o saltzeako baina Ameriketara eroateko bada eutsi.
- Bai? Baina pagatu egin bear deustut, esan zegan saltzean deustazun.
- Ez, saldu ez, eroan egizuz albokok eta urrengo etorten zareanean Ameriketako errekuerdut bat ekarri eta egin da dago.

Eta alantxik egin eustan. Urrungo etorri zanean, egur landuzko estutxetxu bat ekarri eustan eta ganean "EGI" imintean euan eta barruan urre gorrisiko insigniatxu bat, urregorri benetakoa e, ez pentsatu! Gordeta daukat etxean ondo estimadu.

Txisperua ofisio askokoa izan zala esan deustut. Albokeaz ganera dultzainerua be bazan eta antza emoten eutsan dultzaineari be.

Orrez ganera, erloju, eskopeta eta edozein traste zein kinkalla konpontan euan.

Baten e burrinazko erloju bat eroan geuntsan arregletako eta ba Txisperuak imini supasterrean talaburriña beroetan (berotzen), erlojuari orioa bota barrura eta talaburriña ganean irikinazo egin eutsan. Gero, otzitu zanean orioa kanpora bota, sikatu ondo barruak eta, ai la letxe! erloju martxan imini ez euan egin ba? Gu sinistu ezinik eta ba pregunteka asi gintzazan:

- Ze aberia euki dau ba
- Zer? Ba, loiaren loiagaz paratu egin

artiosue da noseapeinean moltzo edo eskusorki betegas garbikusialdi bet emon, s'ostaintxean ugerra(k)-tx(y)angotzue erloju eder au.

Eskopeta(k)p(b)arregletausen. D'un kontaukotzut elexako obrea in gairidunear pasau yakune.

An genbisen Seberioaneko ele-xea konpontan da, santue atera gaindunear ormati ormea barristetako, oño! akordatzakoan, eskopeta bat uger uger inde santuen atzeko oskan. Fuxe san. Seguramente gerra denporan baten batek ixilean godekoa d'aistu d'an itxie. Ser dan fuxe? Fuxe san eskopeta klase bat seinde gaurko eskopetan antzekoa baie kartutxoa yoteko albandorras baten moduko orras bat aukitauen barruti kanporantza inean da ba bere ganean muelleagas altzetako martillutxu bet aspiko gatillueri atzerantza in orduen disparau te a orratza yotauen da tiroa bota. Uingo eskopetak barruen daukie dana d'ondo inde daos baie lenaokoak a aberi asko aukitaudien da Txisperuek aikas be aituten auen selanbaist konpontan ausen da.

Txisperuek e beste ofisio asko aukesan, argine be basan da sue iten be surre san. Aitu, fumelarie san baie pipan erretauen beti da ba posporoak(g)astau bearrean ba metxerue edo sue on askero ilintie erabilte auen. Baie ños, eslekuen baten on da besterik esean, aitisu e, fartikatik atetan auen kristel txiki bet eta iguskire inean imini pipa barrure dirigidute ta klaro kristeleti pasetan san beroagas barruko tabakorrie isitu itauen d'alantxik erretauen pipea. Guk u agoa sabalik aituten gauntzen sinistu ixinde. Sorginkerie sala pentzetan

dok eta garbizuzia bear izan jok, ugel-darri eta sumika guztia kentzeako, orixe. Urrerogorako kargu geiago artu egiozue eta nozeapeinean moltso edo eskusorki bategaz garbikusialdi bat emon, ze osterantzean ugerrak jango deutsue erloju eder au.

Eskopetak be arregletan euazan. Eta orain kontatuko deutsut eleizako obrea egin gendunear pasatu jakuna.

An genblizan Zeberioaneko eleizea konpontan eta, santua atera gendunear ormatik ormea barristetako, oño! akordatzakoan, eskopeta bat uger-uger eginda santuaren atzeko oskan. Fuxe zan. Seguramente gerra denporan baten batek isilean gordekoa eta aaztu eta an itxia. Zer dan fuxe? Fuxe zan eskopeta klase bat zeinda gaurko eskopeten antzekoa baina kartutxoa joteko albandorraz baten moduko orratz bat eukiten euan barrutik kanporantza einear eta ba bere ganean muelleagaz altzetako martillutxu bat azpiko gatilluari atzerantza egin orduan disparatu eta a orratza joten euan eta tiroa bota. Oraingo eskopetak barruan daukie dana eta ondo eginda dagoz baina leenagokoak a aberia asko eukiten eudien eta Txisperuak aiekaz be aituten euan zelanbeist konpontan euzan eta.

Txisperuak e beste ofisio asko eukazan, argina be bazan eta sua egiten be zuurra zan. Aitu, fumararia zan baina pipan erretan euan beti eta ba posporoak gastatu bearrean ba metxerua edo sua egon ezkerro ilintia erabilten euan. Baina inoz, ezlekuren baten egon eta besterik ezean, aitzu e, fartikatik atetan euan kristal txiki bat eta eguzkira einear imini pipa barrura dirigiduta eta klaro kristaletik pasetan zan beroagaz barruko

gaindun. Olangoxea san Txisperue. Baligo andikoa.

Uindo kontu geao gurosule? Ba gure bosu iketzegoteko disponimintueri ekin beakotzu. Baies diñostesu? Benga ba.

Aitu. Udaberandu beten Txisperuegas bearren yoan gaintzesan gison kuadrilla bat. Seberioganeko elesportikuen juntau gaintzesan domeka arrasti beten da badiñosku Txisperuek e:

– Aiko mutilek, biger asite daukun bearlekue didau beten da ganoreagas iteko, lelengo in bea dana da disponidu, bai disponidu. Iketza egosi bea da baie orretarako bearra errepertidu in bea da. Lantegie da bearra or Mandoipean dauku, pagoak eta burbuxek egosi bius baie, pago garrastak eperditi bota, trongoak in da serratu in bea dire ola atetako, orixe agindu dau usabak, se untxe da tertziorik onena pagoak asko agoantetako, agostuen ogaiti ogetamarrera da pagoa botateko tertziorik onena, ganetikoa iketzerako. Aratzak eta gastañak errespetau baie burbuxe, elexarra, artea da ganetiko egurre dana iketzerako, derreo ebagi. Da klaro, onek e bearleku onek e disponimintu andie eskatuten dau. Orregati, ondo baderetxasue bearlekuen errepertoa ingotzuet. Asteko, erremintak, askorak, atxurrek, trontzak, pala, sapalaga, belekiek, ara, beadan gustie ekarri, gero an seinakio on barik erreminta faltan. Bueno, biger ollarragas naste danok arriba da sobrelamartxa yoango gara gausak a disponitan.

Efetibamente, urrungo goxean Mandoipean juntau gaintzesan da-

tabakorria isiotu egiten euan eta alantxik erretan euan pipea. Guk u aoa zabalik aituten geuntsan sinistu ezinda. Sorginkeria zala pentsetan gendun. Olangoxea zan Txisperua. Balio andikoa.

Oraindo(oraindino) kontu geiao gura dozula? Ba gura badozu ikatzegoteko disponimintuei ekin bearko deutsagu. Baietz dinostezu? Benga ba.

Aitu. Udaberandu baten Txisperuegas bearren joan gintzazan gison koadrilla bat. Zeberioganeko eleizportikuan juntatu gintzazan domeka arrasti baten eta badinosku Txisperuek e:

– Aiko mutilak, biar asita daukun bearlekua didau baten eta ganoreagaz egiteko, leenengo egin bear dana da, disponidu, bai disponidu. Iketza egosi bear da baina orretarako bearra errepertidu egin bear da. Lantegia eta bearra or Mandoipean daukagu, pagoak eta burbuxek egosi bear doguz baina, pago garraztak eperditik bota, trongoak egin eta zerratu egin bear dira ola aterateko, orixe agindu dau ugazabak, ze oraintxe da tertziorik onena pagoak asko aguantetako, abuztuaren ogeitik ogeitamarrera da pagoa botateko tertziorik onena, gainetikoa iketzerako. Aritzak eta gastañak errespetatu baina burbuxe, leizarra, artea eta gainetiko egurra dana iketzerako, derreo ebagi. Eta klaro, onek e bearleku onek e disponimintu andia eskatuten dau. Orregatik, ondo baderetxazue bearlekuen errepertoa egingo deutsuet. Asteko, erremintak, aizkorak, aitzurrak, trontzak, pala, zapalaga, belekiak, ara, bear dan guztia ekarri, gero an zeinakio egon barik erreminta faltan. Bueno, biar ollarragaz naaste danok arriba eta sobrelamartxa joango gara gauzak a disponitan.

nok. Txisperue gaunken jefe d'esaoskun ba se:

– A ber, txondorra iteko leku selaie bea da t'emen dana da pendise, orduen iru-lauk artu atxurrek eta botoa in beosue, selaiune biribile txondorra artes iteko selai biribilean. Besto batzuk artu trontzak d'asi pago sein burbuxek eperdi eperdi botaten, serratuteko sein iketzerako. Besto batzuk txondorrerako egurginen, aras da gastañak al estirela.

D'asi gaintzesan bearren. Niri serrari tokau yatan. Ser dan ori? Ba, oingoan pagoa serratutea tokau yakun baie besto batzutan aratxa sein gastañea be igoal. Kontue da ba se, trongoak egurresko asto edo aldamiño baten iminten sirean da serarriok o bata goien da bestea bean paraute, sirrin-sarran ebagi d'olak atetan gaindusen gero beadan lekuen iminteko. Oin ori bear ori serrerietan iten da, didau beten serra elektrikuekas, emen Seberion be ainbet (d)aukus, baie lenao eskus, trontzakas, bearleku gogorra gero e, makiña bat a garriko min!

Da ba gero, ola atera ta kostanera sobranste gustiekas da burbuxegas txondorra preparau de isitu in gaindun. Nok? Nok ingo auen ba, Txisperuek, orixe san ba bere sera, espezialidadea. Atera auen sakutotik igeska siku bet eta arrisko metxerueri txispa batzuk ateraso d'atoan artu auen sue ak igeskeak da gero putz in de llamea atera auenean, txondorrari sue emon otzen lau lekutatik, lau ago itxi bea yakos txondorrari aspiti da printzipalena erditi gora tiroa iteko. Olantxik in gaindusen ikes bearrok Txisperuen disponimintuokas d'olan

Efektibamente, urrengo goizean Mandoipean juntatu gintzazan danok. Txisperua geunkan jefe eta esan euskun ba ze:

– A ber, txondorra egiteko leku zelaia bear da eta emen dana da pendiza, orduan iru-lauk artu aitzurrak eta botoa egin bear dozue, zelaiune biribila txondorra artez egiteko zelai biribilean. Beste batzuk artu trontzak eta asi pago zein burbuxek eperdi-eperditik botaten, zerratuteko zein iketzerako. Beste batzuk txondorrerako egurginen, aritz eta gaztañak aal ez dirala.

Eta asi gintzazan bearren. Niri zerrari tokatu jatan. Zer dan ori? Ba, oraingoan pagoa zerratutea tokatu jakun baina beste batzuetan aritza zein gaztañea be igual. Kontua da ba ze, trongoak egurrezko asto edo andamino baten iminten zirean eta zerarriok o bata goian eta bestea beean paratuta, zirrin-zarran ebagi eta oolak ateraten genduzan gero bear dan lekuan iminteko. Orain ori bear ori zerrerietan egiten da, didau baten zerra elektrikuekaz, emen Zeberion be ainbat daukaguz, baina leenago eskuz, trontzakaz, bearleku gogorra gero e, makina bat a garriko min!

Eta ba gero, oola atera eta kostanera sobranste guztiekaz eta burbuxegaz txondorra preparatu eta isiotu egin gendun. Nok? Nok egingo euan ba, Txisperuak, orixe zan ba bere zera, espezialitate. Atera euan zakutotik igeska siku bat eta arrizko metxeruari txispa batzuk aterazo eta atoan artu euan sua ak igeskeak eta gero putz egin eta llamea atera euanean, txondorrari sua emon eutsan lau lekutatik, lau ao itxi bear jakoz txondorrari azpitik eta printzipalena erditik gora tiroa egiteko. Olantxik egin

e txondorrek a bakean itxiten oskunean piperdi iten gaindun, deskantzau te b'albokea be yoten oskun Txisperuek txondorra ketan dala. Gaubetan be yagon in bea san txondorra, sein errementau edo betegarrie eskatu te ba turnoka iten gaindun, da gaubotan be kontu itzelak kontetan gaindusen, yentilenak, arimenak eta iñon diresenak. Bueno, naikosu? Espabere onik i gure kontuok akaberari(k)p(b) estaukie, gixon famosoak orixe daukie, kontu asko. Txisperue, ganeko gixon selebrea! Asiterako modukoa!

genduzan ikatz bearrok Txisperuaren disponimentuokaz eta olan e txondorrek a bakean itxiten euskunean piperdi egiten gendun, deskantsatu eta ba albokea be joten euskun Txisperuak txondorra ketan dala. Gauetan be jagon egin bear zan txondorra, zein errementatu edo betegarrria eskatu eta ba turnoka egiten gendun, eta gauotan be kontu itzelak kontetan genduzan, jentilenak, arimenak eta inon diranak. Bueno, naiko dozu? Ezpabere oneik i gure kontuok akaberarik be ez daukie, gixon famosoak orixe daukie, kontu asko. Txisperua, ganeko gixon selebrea! Azitarako modukoa!

57.5. Pagoa misterio handiko arbolea

Ni nau basoatan asko ibilite nao, iketzegosten, egurginen, entresakaginen, iñausten, serrari be bai, age, soliba eta ola atetan, gastañola bates be.

Baie beti gaituste atentziñoa, serak, onek e, pagoak. Gaur u piñue dao nainon baie lenao pagadui itzelak egosan emen Seberion, gastañadui eta arasduie(k)p(b)e iñon es langoak. Aikoasan Santo Tomasen arasduiek an elexondon.

Arbola asko iñausten sian, bere-serneak sein noberak sartuek. Iñausi, bates be onik i frutalak, erasago batzeako auren frutuek, seinde, sagarrondoak eta olango arbolak. Sera, gastañea be iñausi ite san sespabere garrazta iten itxi eskero gatxagoa san kirikiñoak eratzi te kirikiñusietara batzea.

Baie pagoana da misterioa. Gure sarrak selan asmaudien baño esta a pago iñausteara. Pagoa metro bi inguruti iñausten da, d'andik errama

Ni neu basoetan asko ibilita nago, ikatzegosten, egurginen, entresakaginen, inausten, zerrari be bai, age, soliba eta oola ateraten, gaztaña-oola batez be.

Baina beti deitu deust atentzinoa, zerak, onek e, pagoak. Gaur u pinua dago nainon baina leenago pagadui itzelak egozan emen Zeberion, gaztañadui eta arazduiak be inon ez langoak. Aikoazan Santo Tomasen arazduiak an Eleizondon.

Arbola asko inausten ziran, bere-zerneak zein norberak sartuak. Inausi, batez be oneik i frutalak, erazago batzeako euren frutuak, zeinda, sagarrondoak eta olango arbolak. Zera, gaztañea be inausi egiten zan ze ezpabere garrazta egiten itxi ezkeru gatxagoa zan kirikinoak eratzi eta kirikinusetara batzea.

Baina pagoarena da misterioa. Gure zaarrak zelan asmatu eudien baino ez da a pago inausteara. Pagoa metro bi ingurutik inausten da, eta andik errama barriak urtetan deutsie. Eta klaro, ikatze-

barriek urtetotzie. Da klaro, iketze-gosteko edo egurretarako edo beste seosetako, pago arbolea eperditi bota bearrean, nosean errama bat ebaten yako, da, a pagoa sutuni(k)t(d)ao gerorako. Oin, ñausi edo erramak ebakeran, mine artzean dau arboleak eta adapoak urtetotzie, seinde olan e anditu edo mandaitu moduko bultuek. Eta denporeagas, pagoa sindo-sindoa isin arrik, olduten asten da, usteltan. Batzuetan aryoa aukiten dau, arra(k)tx(y)ototzo, mamarroak. Eta olan erdi sindo erdi ustel daonean, ildoa esatotzu. Ildoa beti esta ustela isiten, batzutan siku-siku iten da ta itzekarratu, arrankalas bete, d'apurka-apurka igertu. B'olangoxe gausek. Aryoagas kontus gero e! Aryoak a kalte andiek iten daus arbola sein frutatan.

Da, ba, arbola bat gausestanduten danean ba egurretarako aprobetxetan da. Ustelak estau balio baie arbola sikitue estimadue isite san sue iteko, txarrena urrin egoanean d'esin ekarri sugintzarako. Esakera baten be aitituten da ori egur igerrana. Aiko: "Munduen arpelik (g)altzean dires iru gause: itzesoko aurie, **urri-neko egur igerra**, da pobrean erresoia". Esakera oneri e(s)tx(y)ako falta erresoirik!

57.6. Oilalurrak eta (h)erribasoak

Emen Seberion bietakoak euki us eta euki be baukus. *Ollarurrek* esaten yakie, seinde, ba, kasureko, ausona bateko etzean artean terreno bat egoten da, d'ori terrenori, danena da, ausona gustiena. D'or yayoten diresan arbola bereserneck edo auso-

gosteko edo egurretarako edo beste zeozertarako, pago arbolea eperditik bota bearrean, noizean errama bat ebagiten jako, eta, a pagoa zutunik dago gerorako. Orain, inausi edo erramak ebagikera, mina artzean dau arboleak eta adapoak urtetan deustie, zeinda olan e anditu edo mandaitu moduko bultuak. Eta denporeagaz, pagoa zindo-zindoa izan arrik, olduten asten da, usteltan. Batzuetan arjoa eukiten dau, arrak joten deutso, mamarroak. Eta olan erdi zindo erdi ustel dagoanean, ildoa esaten deustagu. Ildoa beti ez da ustela izaten, batzuetan siku-siku egiten da eta itzekarratu, arrankalaz bete, eta apurka-apurka igartu. Ba olangoxe gauzak. Arjoagaz kontuz gero e! Arjoak a kalte andiak egiten dauz arbola zein frutatan.

Eta, ba, arbola bat gauzeztanduten danean ba egurretarako aprobetxetan da. Ustelak ez dau balio baina arbola sikatua estimadua izaten zan sua egiteko, txarrena urrun egoanean eta ezin ekarri sugintzarako. Esakera baten be aitituten da ori egur igarrarena. Aiko: "Munduan alperrik galtzean dira iru gauza: itsasoko euria, **urruneko egur igarra**, eta pobrearen errazoia". Esakera oneri ez jako falta errazoirik!

Emen Zeberion bietakoak euki doguz eta euki be badaukaguz. *Ollarurrak* esaten jakie, zeinda, ba, kasurako, auzune bateko etheen artean terreno bat egoten da, eta ori terreno ori, danena da, auzune guztiarena. Eta or jaioten diran

koan arte sartuek, seinde, intxaurrek, kerixak, urritxak sein beste edosein, ba, orri(k)t(d)anena(k)t(d)ire, da fruta denporan ba, kuxetan dause-nantzat, normalean umeantzat . D'or ollalur terrenoan, olloa(k)p(b)e soltu ibilteire, bueno, ote sirean, danenak nastute da gero gaubiluntzan bako-txa(k)p(b)ereak batu te ollategire edo kortara, gero otan lo iteko. Olloak soltu ote siala esan dotzut esta, se gaur egunean ollalur asko sementoa-gas edo alkitrena botata daos kotxe-ak-eta ibilteko. Emen Etxazon be ganeko plasuelea daukun etze gus-tien erdien, len baño bestala.

Erribasoak ostera, terreno andie(k)t(d)ire, batesbe mendietako-ak. Emen Seberion, esaterako, ortxe daukosu Mandoie. Emetikaldeko partea Seberio da eta terrenoa Ayun-tamintuena. Orrixeri esaten dotzu *erribasoak*. Orri(k)p (b)asook o ganaduen pastureko sein arbolatara-ko sein idebaterako sein aspigarrie batzeako erabili isin dire. Oin dala ainbat urte, Ayuntamintuek auneko onenbestean sartu auen piñue Man-doién, sartzean lagundutalde. Da gero ba, entresaka ta derreo botor-duen ba auneko onenbesteko obarie tokamenean errepartitan san. Gaur u estaki(t)p(b)a, piñue asko bajatu de ta ganera gausea asko kanbiau de, gaur estau iñok o bearrik in gure labran-tzan da gitxiago basoan. Gu len gaos bear asko inde, oin jentea miske bisi de, miske.

58.1. Astoa kanpaiotsean Uriondon

Oin kontaukotzutena gure gaste denporakoa da. Gaur eskeunke olan-

arbola berez-erneak edo auzokoen arte sartuak, zeinda, intxaurrek, kerezak, urretxak zein beste edozein, ba, orreik danenak dira, eta fruta denporan ba, kogietan dauzanarentzat, normalean umeentzat . Eta or ollalur terrenoan, olloak be soltu ibiltén dira, bueno, ego-ten ziran, danenak naastuta eta gero gauiluntzan bakotxak bereak batu eta ollategira edo kortara, gero otan lo egi-teko. Olloak soltu egoten zirala esan deusut ezta, ze gaur egunean ollalur asko zementoagaz edo alkitrana botata dagoz kotxeak-eta ibilteko. Emen Etxazon be ganeko plazuelea daukagun etxe guztien erdian, leen baino bestela.

Erribasoak ostera, terreno andiak dira, batezbe mendietakoak. Emen Zeberion, esaterako, ortxe daukazu Mandoia. Emetikaldeko partea Zeberio da eta terrenoa Ayuntamentuarena. Orreixeri esaten deusagu *erribasoak*. Orreik basook o ganaduen pasturako zein arboletarako zein idebaterako zein azpigarria batzeako erabili izan dira. Orain dala ainbat urte, Ayuntamentuek euneko onenbestean sartu euan pinua Mandoian, sartzean lagundutalde. Eta gero ba, entre-saka eta derreo bota orduan ba euneko onenbesteko obaria tokamenean erre-partietan zan. Gaur u ez dakit ba, pinua asko bajatu da eta ganera gauzea asko kanbiatu da, gaur ez dau inork o bearrik egin gura labrantzan eta gitxiago basoan. Gu leen gagoz bear asko eginda, orain jentea mizke bizi da, mizke.

Orain kontatuko deusudana gure gazte denporakoa da. Gaur ez geunke

gorik ingo baie lenao in iten sirean olango astakeriek.

Gabonsar gaubeko amabietan, urte sarra akabau te barrie aste(n) san interan, gastea(k)p(b)atez be, iñon direan astakeriek, burlesarrak eta bromak iten ibilten sirean gaubeko ilunean, legea(k)p(b)e es i ausen ain-tze(t)p(b)e artzean antza ta.

Gabonsar gau beten emen Uriondoko ausunan, gaste batzuk alkartu sirean ixilean, artu asto deslai bet samako estukin da gusti, te kontus-kontus eroa(n)dien Asentzioko ermita-portalera. Gero, kanpandorreko kanpaiti(k)p(b)era dingiliske egoan sokeari moropil bet emon eta antxe itxi audien seguru a asto deslaie ondo lotute. Orreri gitxi eretxite, elesportikuen bedarsikue imini euztzen andik tollaran batetik artute, baie bedar ori es otzien itxi urrean yateko moduen, espabe se, arean urrinao sein yan.

Astoak, ikusi es auen iten bedarsiku moltzoa baie usinera barruntau bai eta bedar ori yan gurean alak iten ausen arrimau te yateko baie arpelik. Astoak atzera aurreratan paraubako kanpaiotza atera auen da Uriondoko ausuna gustie buruko ullea(k)p(b)e artestute egoan beste mundukoan batzuk agartu ete sirean pentzetan. Burlesarreko gasteok auren etzeatara yoan sirean, baie ixilik, sein baten bate(k)p(b)arruntau. Urrungo egunean, ollarra(k)tx(y)o d' egunek argitu auenean, ausonako atrebiduenak a yoan in sirean ermita-portalera d'an aurkitu auden astoa inderga ta sutundu esinik. Ausunako beste gustiak enterau sireanean fetxoriegas, es auden txartzat artu gasteon bromea t'ondo asi auden urtebarri egune,

olangorik egingo baina leenago egin egi-ten zirean olango astakeriak.

Gabonzaar gaueko amabietan, urte zaarra akabatu eta barria asten zan interan, gazteak batez be, inon direan astakeriak, burlazarrak eta bromak egiten ibilten zirean gaueko ilunean, legeak be ez ei euazan aintzat be artzean antza eta.

Gabonzaar gau baten emen Uriondoko auzunean, gazte batzuk alkartu zirean isilean, artu asto deslai bat samako estukin eta guzti, eta kontuz-kontuz eroan eudien Asentzioko ermita-portalera. Gero, kanpandorreko kanpaitik beera dindilizka egoan sokeari moropil bat emon eta antxe itxi eudien seguru a asto deslaia ondo lotuta. Orri gitxi eretxita, eleizportikuan bedarsikua imini eutsoen andik tollararen batetik artuta, baina bedar ori ez eutsoen itxi urrean jateko moduan, ezpabere ze, arean urrunago zein jan.

Astoak, ikusi ez euan egiten bedarsiku moltzoa baina usinera barruntatu bai eta bedar ori jan gurean aalak egiten euazan arrimatu eta jateko baina alpe-rrik. Astoak atzera aurreretan paraubako kanpaiotsa atera euan eta Uriondoko auzune guztia buruko uleak be arteztuta egoan beste mundukoren batzuk agertu ete zirean pentsetan. Burlazaarreko gazteok euren etxeetara joan zirean, baina isilik, zein baten batek barruntatu. Urrungo egunean, ollarrak jo eta egunak argitu euaenean, auzuneko atrebiduenak a joan egin zirean ermita-portalera eta an aurkitu euden astoa indarga eta zutundu ezinik. Auzunako beste guztiak enteratu zireanean fetxoriegaz, ez euden txartzat artu gazteon bromea eta ondo asi euden urtebarri eguna, gaua begiran

gaube bégiran inde baie tire, txarto bes. Dana dala, Uriondoko bateri baño geaori kostau in yakon gau atako sustosartue kentzea broma astun bet isin arren. Ser dan gastea isin da soro otea e!

eginda baina tira, txarto be ez. Dana dala, Uriondoko bateri baino geiagori kostatu egin jakon gau atako sustosartua kentzea broma astun bat izan arren. Zer dan gaztea izan eta zoro egotea e!

58.2. Zekenaren arbi-ereitzea

Au Uriondoko labrantzea, eguskibegie ta lur onekoa da, lubela dao solo gaienetan, lur ilune, da ba beti be lurgorrie baño emotunagoa yatzu.

Da ba emen egoan gison baldro bat arean leposurie da sekena da ba bearrerako nagieperdi utze, bere aite isin esiteko, a ostera fin utze san, larrekoa, baie semea, esan dotzut u baie urrutu andi bakoa.

Egun beten, allegau sen arbie edo nagoa eraiteko tertzioa da ba, kostata be, beragoion besto batzun moduen soloa gobernetan sokil da mokil boldroa(k)p(b)irrintu edo austuten, da satzak atetan nagoa ereiteko. Baie beti ebilen koitakas da kexas da lelo-gedarres ausokoari da baten badiño:

– Surok es saosie ondo edo bear arpelik itosue. Aiko, nagoa potxora ereitea ohea dok o gero ogeto apartetako da satza aprobetxetako be, baie surok o, gure aite defuntue(k)p(b)e bai, potxo bakotxean nago-asi partidea botaten dosue da ernarora datorrenean d'apartetan asi, nago-landara onena itxiten dosue askaireko, askai ona auki daien, gero nagorrie iteko, arbigerak a yateko da ganetikoa ganadue-ri emoteko. Baie, oño, ni nau kantzau inok arpeleko bearrakas da nik i olango bearlekuek artu bearrean

Au Uriondoko labrantzea, eguzkibegia eta lur onekoa da, lurbela dago solo geienetan, lur ilune, eta ba beti be lurgorria baino emotunagoa jatzu.

Eta ba emen egoan gizon baldro bat arean lepozuria eta zekena eta ba bearrerako nagieperdi utsa, bere aita izan ez egiteko, a ostera fin utsa zan, larrekoa, baina semea, esan deutsut u baina urratu andi bakoa.

Egun baten, allegatu zan arbia edo naboaa ereiteko tertzioa eta ba, kostata be, baeragoion beste batzuen moduan soloa gobernetan, sokil eta mokil boldroak birrintu edo austuten, eta satsak ateraten naboaa ereiteko. Baina beti ebilen koitakaz eta kexas eta lelo-gedarrez auzokoei eta baten badino:

– Zuok ez zagozie ondo edo bear alperriek egiten dozue. Aiko, naboaa potxora ereitea ohea dok o gero obeto apartetako eta satsa aprobetxetako be, baina zuok o, gure aita defuntuak be bai, potxo bakotxean nabo-azi partidea botaten dozue eta ernarora datorrenean eta apartetan asi, nabo-landara onena itxiten dozue azkairako, azkai ona euki daien, gero naborria egiteko, arbigarak a jateko eta ganetikoa ganaduei emoteko. Baina, koño, ni neu kantsatu egin nok alperreko bearrakaz eta nik i olango bearlekuak artu

potxo bakotxean nago-asi bakarra eraingo yoat eta santo erremedio ganetiko bearrari.

Da ba alantxik in auen. Potxo bakotxera asi bakarra bota, satzagas tapau, satza be gitxiago, klaro, da ba ernaroari etxoten parau sen beste gustiek e lelotzat artute.

Allegau sen ernaroa da, ene mutilek, aren soloan dana san meatzunea d'esebesa. Se pasau yakon? Ba, sera, asi betzuk erne es, beste asko txorie(k)tx(y)an d'askenean es nagorik es nagoririk es arbigerarik es eser. D'orden e berari itozzien barre ausoko gustiek eta baten batzuk esan be bai, sera:

– I ain listoa isin da selan estok o lograu ba nagorik? Urrungoan bakik i se in, aure aiten antzean bear in, ire aitek e ikusiko ballok ikusi au koxitza au, odola(k)p(b)e ur ingo llakosak disgustuen disgustuegas. Surtu ai bai, surtu, s'espabere gosea(k)tx(y)angoa, goseak irrintzeka bisiko as aure aldi gustien!

Da, ba, tire, egur eskarmentadue sugin ona dala esaten daurie ta ba aurrerantzarako ikisi auen se in bear estan. Ai amigo, esaukiek esi iten dau, esi.

58.3. Mirua eta sube-jatea

Txorien kontuek asko daos baie gure bosu miruen kontu betzuk kontauko- tzudes.

Mirueri bildur andie isiten gauntzen ollategietako txita(k)tx(y)-aten oskuselako da bakisu, txita(k)-tx(y)an askero, estao es ollaskorik es ollandarik esta geroko arrauntzarik.

bearrean potxo bakotxean nabo-azi bakarra ereingo joat eta santo erremedio ganetiko bearrei.

Eta ba alantxik egin euan. Potxo bakotxera azi bakarra bota, satsagaz tapatu, satsa be gitxiago, klaro, eta ba ernaroari etxodoten (itxaroten) paratu zan beste gustiek e lelotzat artuta.

Allegatu zan ernaroa eta, ene mutilak, aren soloan dana zan meatzunea eta ezebeza. Zer pasatu jakon? Ba, zera, azi batzuk erne ez, beste asko txoriek jan eta azkenean ez naborik ez naboririk ez arbigararik ez ezer. Eta orduan e berari egiten eutsoen barre auzoko guztiek eta baten batzuk esan be bai, zera:

– I ain listoa izan eta zelan ez dok o logratu ba naborik? Urrungoan bada- kik i zer egin, eure aitaren antzean bear egin, ire aitik e ikusiko ballok (baliok) ikusi au koxitza au, odolak be ur egingo llakozak (liakozak) disgustuaren disgustuagaz. Zuurtu adi bai, zuurtu, ze ezpabere goseak jango deua, goseak irrintzaka biziko az eure aldi guztian!

Eta, ba, tira, egur eskarmentadua sugin ona dala esaten daudie eta ba aurrerantzarako ikasi euan zer egin bear ez dan. Ai amigo, ezeukiak ezi egiten dau, ezi.

Txorien kontuak asko dagoz baina gura badozu miruaren kontu batzuk kontatuko deutsudaz.

Miruari bildur andia izaten geuntsan ollategietako txitak jaten euskuzalako eta badakizu, txitak jan ezkerro, ez dago ez ollaskorik ez ollandarik ez eta

Ostaintxean, miruek sagu, satar da batesbe subeak eta sirune(k)tx(y)aten ditus da ba subea aitutukeran atxineko kontu bet etorri ya(t)k(g)ogora. Aitu:

Baten seguru, miruek, erlaia d'erlestarra agindu ausen orti sear bisidunen arteko odolik (g)osoana sein den yakiten, gero bera(k)tx(y)-ateko aren okelea.

Yoan siren d'erlastarra arduretu sen odoldun gustieri espie sartu d'odol surrupadak iten. Bearleku lusea ta gatax san baie bete audien. Erlestarrak lelengo-lelengo erlaiari esan otzen noina san odolik (g)osoana: noina? da gisonana, bueno, personeana.

Erlaiak ori entzun auenean arteak artu esinik parau sen se erlaiak personan lagunak sirealako, uda partean eles ingurutako alegrie da ganera baserri askoko etexurepean edo kortako solibapeetan abiek iten audiesalako. D'orduen bakisu ser in auen erlaiak? Ba, santiamen baten sabaldu bere pikue d'erlestarrari pikekasu bategas agoa malograu da bere berbaikunea, sertu, ba esin in bissssss baiño, seinde, gutzat samasarratue letxe.

Alan da gustis be yoan in sirean miruegana. Baie, klaro, odolana erantzun bear euena erlestarra san d'esangurean esangureagas, bissss-bissss-bissss-otzean asi sen baie miruek esin otzen entendidu d'orduen erlaiak esan otzen mirueri:

- Aiko, erlestarrak probau daus odol gustiek d'argi daukosu. Nok iten dau bisss-bisss?
- Ba, ba, subeak- erantzun i otzen miruek.
- Ba, bai. Ortxe daukosus subeok (k)t(d)anak sautzako.

geroko arrautzarik. Osterantzean, miruak sagu, satar eta batezbe sugeak eta ziraunak jaten ditu eta ba sugea aitutukeran antxinako kontu bat etorri jat gogora. Aitu:

Baten seguru, miruak, erlaia eta erlastarra agindu euazan ortik zear bizidunen arteko odolik gozoena zein dan jakiten, gero berak jateko aren okelea.

Joan ziran eta erlastarra arduratu zan odoldun guztiei ezpia sartu eta odol zurrupadak egiten. Bearleku luzea eta gatxa zan baina bete eudien. Erlestarrak leenengo-leenengo erlaiari esan eutsan norena zan odolik gozoena: norena? eta gizonarena, bueno, pertsonearena.

Erlaiak ori entzun euenean arteak artu ezinik paratu zan ze erlaiak pertsonen lagunak zirealako, uda partean eleiz inguruetako alegria eta ganera baserri askotako itaxurapean edo kortako solibapeetan abiak egiten eudiezalako. Eta orduan badakizu zer egin euan erlaiak? Ba, santiamen baten zabaldu bere pikua eta erlastarrari pikokazu bategaz aoa malogratu eta bere berbaikunea, zertu, ba ezin egin bizzzzzzz baino, zeinda, guretzat samazarratua letxe.

Alan eta guztiz be joan egin zirean miruagana. Baina, klaro, odolarena erantzun bear euana erlastarra zan eta esangurearen esangureagaz, bizzzz-bizzzz-bizzzz-otsean asi zan baina miruak ezin eutsan entendidu eta orduan erlaiak esan eutsan miruari:

- Aiko, erlestarrak probatu dauz odol guztiak eta argi daukazu. Nok egiten dau bizzz-bizzz?
- Ba, ba, sugeak- erantzun ei eutsan miruak.
- Ba, bai. Ortxe daukazuz subeok danak zeuretzako.

D'alantxe lotu sen asuntoa. Erlaia personan lagun, erlestarra bere mantzinkerietan espie nori sartuko da mirue miiii-miiiiiotzean egas subeak nos ikusiko bajau d'iruntziteko. Ganeko mesedea gutzat. Subeari beti isin dotzu errespeto andie, batzuk u bereno txarrekoa(k)t(d)iralako. Esotu be in dus subean ausikadak eta ba(t)p(b)año geago ondo be esta ibili gero! Kontus!

58.4. Asto zahar gauzeztandua

Baserritar batek karabi andi ta sakon bat auken bere etze ondoko bidertzean. Urtero iten auen kare bisie, da karabi-barruek (g)arbituten ebilen aurrerantzarako kare barrie iteko.

Gaube orretan, selan es dakiela, etzeko asto sarra, soltu on da iluntasunean karabire barrure yausi i sen seguru. Istenak edo in alak in arren, isin auen urten karabiti d'arrantzotzean, purrustadaka d'ostikotzean asi sen. Usabak lori(k)p(b)e es auen in asto-arrantzataro d'urrungo goxean, tertzios yagi te asto bille asi sen astin-astin iteko ditean. Karabien barruen egoala ikusi auenean, baserritarrek (g)ogor be gogor in otzen asto sarrari da badiñotzo ba ze:

– Estok esetako be baligo, es as gause esetako be, gatzetako be estostek iten d'untxe bai, untxe in yok ireak, ikusikok, estostek barriro arrantzarik ingo!

A astoan usaba, odolak ur iteko moduen yoan san laguntzeske ausora. Ainbe(t)k(g)ixon indertzu batu

Eta alantxe lotu zan asuntoa. Erlaia pertsonen lagun, erlastarra bere mantzinkerietan ezpia nori sartuko eta mirua miiii-miiiiiotsean egaz sugeak noz ikusiko bajatu eta iruntsiteko. Ganeko mesedea guretzat. Subeei beti izan deutsagu errespeto andia, batzuk u bereno txarrekoak diralako. Ezagutu be egin doguz subeen ausikadak eta bat baino geiago ondo be ez da ibili gero! Kontuz!

Baserritar batek karabi andi eta sakon bat eukan bere etxe ondoko bide ertzean. Urtero egiten euan kare bizia eta karabi-barruek garbituten ebilen aurrerantzarako kare barria egiteko.

Gau orretan, zelan ez dakiela, etzeko asto zaarra, soltu egon eta iluntasunean karobira barrura jausi ei zan seguru. Iztenak edo egin aalak egin arren, ezin euan urten karobitik eta arrantzotzean, purrustadaka eta ostikotzean asi zan. Ugazabak lorik be ez euan egin asto-arrantzetara eta urrengo goizean, tertzios jagi eta asto bila asi zan astin-astin egiteko ditean. Karobian barruan egoala ikusi euanean, baserritarrek gogor be gogor egin eutsan asto zaarrari eta badiñotso ba ze:

– Ez dok ezertarako be balio, ez az gauza ezertarako be, gatzetarako be ez deustak egiten eta oraintxe bai, oraintxe egin jok ireak, ikusiko dok ez deustak barriro arrantzarik egingo!

A astoaren ugazaba, odolak ur egiteko moduan joan zan laguntza eske auzora. Ainbat gizon indartsu batu euan

auen karabi inguruen auren pala, atxur da gusti.

Da ba, astoan usaban agindueta-
ra, danak asi sirean lurre botaten
karabiko astoan ganera, enterrau te
bertan tragetako.

Da, oño, asi sirean, ganoso asi
be, d'usabak noseapeinean adikuna
ba(t)p (b)otaten otzen astoari te oño!
astoa gero ta gorago ikusten auen,
klaro, ganera botaten otzien lurre
astindu iten auen astoak t'orregaitik i
lurre botago ta gorago. Ai ba la letxe!

Karabia lurre nos beteko egosa-
la, ak asto sarrak anka es otzien in ba
danari?

Da ser pasau sen atzanean? Ba,
aiko, a astoa basora yoan sala d'es
audiela geao ikusi. Da txarrena, sera,
karabie lurre beteta itxi audienes,
b'atzera utzitu bear karea ingo basan.

Esan be iten da baie astoa surre
yatzu isin be d'etzea lañabereagas
topetan dakien moduen anka iten be
badaki antza se ak astoak in otzien,
gausestana isin arren. B'orixe istori
ori pasau i yakon seguru aregas asto-
agas. Kontu au arean aumentaute
ongo da baie gausak a pasau iten dire,
pasau. Emen Uriondon inon direnak
pasau be in dire gero e!

karobi inguruan euren pala, aitzur eta
guzti.

Eta ba, astoaren ugazabaren agin-
duetara, danak asi zirean lurra botaten
karobiko astoaren gainera, enterratu eta
bertan tragetako.

Eta, koño, asi zirean, ganoso asi be,
eta ugazabak noizeanbeinean adikuna
bat botaten eutsan astoari eta oño!
astoa geroago eta gorago ikusten euan,
klaro, gainera botaten eutsien lurra astin-
du egiten euan astoak eta orregaitik i
lurra botago eta gorago. Ai ba la letxe!

Karobia lurrez noiz beteko egozala,
ak asto zaarrak anka ez eutsien egin ba
danei?

Eta zer pasatu zan azkenean? Ba,
aiko, a astoa basora joan zala eta ez
eudiela geiago ikusi. Eta txarrena, zera,
karobia lurrez beteta itxi eudienez, ba
atzera utsitu bear karea egingo bazan.

Esan be egiten da baina astoa zuu-
rra jatzu izan be eta etxea lainabereagaz
topetan dakien moduan anka egiten be
badaki antza ze ak astoak egin eutsien,
gauzeztana izan arren. Ba orixe historia
ori pasatu ei jakon seguru aregaz astoa-
gaz. Kontu au arean aumentatuta egon-
go da baina gauzak a pasatu egiten dira,
pasatu. Emen Uriondon inon diranak
pasatu be egin dira gero e!

58.5. Beste mundukoak Larraganen gauez

Lenao gu koadrilla andie juntetan
ginean emen Uriondo t'inguruetan
da ba orreri Eluteria Larragane-
koari fetxoriek iten gauntzesan, mal-
bako antza san da isin be, da gero ba
lagundu be bai atzera gausa(k)p(b)-
ere lekuen iminten.

Leenago gu koadrilla andia juntetan
ginean emen Uriondo eta inguruetan
eta ba orreri Eleuteria Larragane-
koari fetxoriak egiten geuntsazan, mal-
bako antza zan eta izan be, eta gero ba
lagundu be bai atzera gauzak bere lekuan
iminten.

Baten e, iluntzea san da ba etzerantza gentosan gaste koadrillea, Uriondorantza, da ba Larraganetik pasakeran, sera e(s)tx(y)akun akordau ba? bakotxak arran bat artu te Eluterian soloan arrantotzean ibiltea, bior da saldien antzera. Bueno, sekulebedar d'alfafatzen ibili bearrean, munarik muna ibili gaintzesan sein bedartzea sapaldu, baie Eluteriak, a benetako ganadue sala pentzetauen d'alaurike entzuten gendun: Ene, kaballoak (g)ure soloan, yan beosties sekulebedar d'alfafa gustiek! Eta ba etorri be iten san ganaduok atetan baie guk u marro iten gauntzen da beste muna batera eskapau da juerga itzelak iten gaindusen. Politena urrungo egunean isiten san, soloak geldi geldi, da bedarrak osoan. Eluteriak isin auen sinistu d'esan be bai: au ok milagroa! bar(t) gaubean arrantotza gure soloan da egunes ganadu-errastu bat esan da bera bes, parte txarrekoak isin espadosa(k)p(b)a. Gerora yakitun imini gaindun sein burueri lor geao emon.

Baie beste baten, gauges naste, Lañoa ekarri gaindun gauges beste fetxori bet iteko. Eluteria Larraganeakoak a gariak ebagite aukesan da eskutak inde sabal-sabal galondoan. Estutute ebilen gari-bearrokas da ba gu(k)p(b)agenkienes, iluntzarantza gauk lagunduko gauntzela esan gauntzen.

Asi gaintzesan eskutak mutxuriotan iminten gero metatuteko, se, bakisu, garie lurreri dotzela esta ona sikituteko da sutunik imini beada. Da ba tire, lagunak lagun sakios, in gaindun mutxurio bear ori. Baie, ori Lañoa, bromistea askarrie da ba fetxorie in gure da badiñotzo Eluteriari:

Baten e, iluntzea zan eta ba etxerantza gentozan gazte koadrillea, Uriondorantza, eta ba Larraganetik pasakeran, zera ez jakun akordatu ba? bakotxak arran bat artu eta Eleuteriaren soloan arrantotsean ibiltea, beor eta zaldien antzera. Bueno, sekulabedar eta alfafatzen ibili bearrean, munarik muna ibili gintzazan zein bedartzea zapaldu baina Eleuteriak a benetako ganadua zala pentsetan euan eta alaurika entzuten gendun: Ene, kaballoak gure soloan, jan bear deustiez sekulabedar eta alfafa guztiak! Eta ba etorri be egiten zan ganaduok ateraten baina guk u marro egiten geuntsan eta beste muna batera eskapatu eta juerga itzelak egiten genduzan. Politena urrungo egunean izaten zan, soloak geldi-geldi, eta bedarrak osoan. Eleuteriak ezin euan sinistu eta esan be bai: au dok milagroa! bart gauean arrantotza gure soloan eta egunez ganaduerastu bat esan eta bera bez, parte txarrekoak izan ez badozak ba. Gerora yakitun imini gendun zein buruari lor geiago emon.

Baina beste baten, geugaz naaste, Lañoa(izengoitia) ekarri gendun geugaz beste fetxoria bat egiteko. Eleuteria Larraganeakoak a gariak ebagita eukazan eta eskutak eginda zabal-zabal galondoan. Estututa ebilen gari-bearroka eta ba guk bagenkianez, iluntzerantza geuk lagunduko geuntsala esan geuntsan.

Asi gintzazan eskutak mutxurioetan iminten gero metatuteko, ze, badakizu, garia lurrari deusala ez da ona sikituteko eta zutunik imini bear da. Eta ba tira, lagunak lagun zakioz, egin gendun mutxurio bear ori. Baina, ori Lañoa, bromistea azkarria, eta ba fetxoria egin gura eta badiñotso Eleuteriari:

- Eluteria, mutxurioak in dus baie, aurie inean be, metatu ingo yatzu au gari au d'alan ardure ba(t)k(g)itxiao sutzako.
- Orrenbeste ingostesue ba? ia gaube da bata, erretiretako tertzioa?
- Estotzo ardure, ori atoan ingu, su yoan etzera da gure bosu tollarako leiotti beitu nosipinean ia se tayu artzean dauen garimeteak.

Da ba, asi gaintzesan mutxurio-atati eskuta akarreo a iten da Lañoa metaginen. Baie es auken gausonik eta badiñosku ba se:

- I, mutilek, auxe t'auxe in bea yuk, ni nau meta barruen sartuko nok eta surok o ekin metaginen baie larregi estutu barik sain ito arnasa falteagas.

Bueno, atan parau gaintzesan da in gaïndun met'ori te etzerantza inean apartau gaintzesan galondoti Eluteriak a barruntau in esiteko moduen. Gu barres, Eluterian tollarako laiora adi. Alangon baten garimetea mogitan asi sen, bueno, Lañoa asi sen barrurik ara metea mogitan istrimidadeak inde, da ba morimintuokas metea yausi esan in ba!

D'orduen Eluteria alaurike entzuten gaïndun: Ene! ser pasetan da gure galondoko metan? Mogidu iten da bata? Beste mundukoak espada-bis ba? Ai ene amatxue!

Urrungo egunean, andik pasakeran dana kontau oskun Eluteriak eta ba guk u bagenkienes, " beste mundukoa" nor isin sen, esyakin plantak in gauntzesan da ba lagundu in gauntzen barriro metatuten d'alan akabau sen gure fetxorie.

Besto baten Uriondoko gaste koadrilla batek e burdie eroan otzien ara beko trokara Eluteriari te ba gero

- Eleuteria, mutxurioak egin doguz baina, eurie einean be, metatu egingo jatzu au gari au eta alan ardura bat gixtiago zuretzako.

- Orrenbeste egingo deustazue ba? ia gaube da ba eta, erretiretako tertzioa?
- Ez deutso ardura, ori atoan egingo dogu, zu joan etxera eta gura badozu tollarako leiottik begitu noizipinean ia zer taju artzean dauan garimeteak.

Eta ba, asi gintzazan mutxurioetatik eskuta akarreo egiten eta Lañoa metaginen. Baina ez eukan gauzonik eta badiñosku ba ze:

- I, mutilak, auxe eta auxe egin bear joaguk, ni neu meta barruan sartuko nok eta zuok o ekin metaginen baina larregi estutu barik zein ito arnasa falteagaz.

Bueno, atan paratu gintzazan eta egin gendun meta ori eta etxerantza einean apartatu gintzazan galondotik Eleuteriak a barruntatu egin ez egiteko moduan. Gu barrez, Eleuteriaren tollarako leiora adi. Alangoren baten garimetea mogietan asi zan, bueno, Lañoa asi zan barrurik ara metea mogietan estremidadeak eginda, eta ba mobimintuokaz metea jausi ez zan egin ba!

Eta orduan Eleuteria alaurika entzuten gendun: Ene! zer pasetan da gure galondoko metan? Mobidu egiten da ba eta? Beste mundukoak ez badabilz ba? Ai ene amatxua!

Urrungo egunean, andik pasakeran dana kontatu euskun Eleuteriak eta ba guk u bagenkianez, " beste mundukoa" nor izan zan, ezjakin plantak egin geuntsazan eta ba lagundu egin geuntsan barriro metatuten eta alan akabatu zan gure fetxoria.

Beste baten Uriondoko gazte koadrilla batek e burdia eroan eutsoen ara

esyakin in d'aurek opatu burdie barriro etzera ekarteko, d'ondo parau ganera.

Olangoxe bromak ite sirean, baie es edosineri gero e? Larraganen Larragan salako, ostaintxean kontus! Aitu espabere Paulino Etxasokoari ser pasau yakon Sotero Olabarrikoagas!

beeko trokara Eleuteriari eta ba gero ezjakin egin eta eurak opatu burdia barriro etxera ekarteko, eta ondo paratu ganera.

Olangoxe bromak egiten zirean, baina ez edozeineri gero e? Larraganen Larragan zalako, osterantzean kontuz! Aitu ezpabere Paulino Etxazokoari zer pasatu jakon Sotero Olabarrikoagaz!

58.6. Herodes eroan eta Pilatos ekarri

Au kontu au, serenean pasau sen, Juan Sarranean. Tomas Bediako, tratantea san d'Uriondoko Kanuton alabeagas eskondu sen da ba sarri etorte san Uriondora familien atxakire da bide bates ganadu-tratue(k)p(b)e iten, erosi sein saldu edo kanbiau be bai arreglaskero.

Da, ba, egun beten, onek e Goinuko Juan Sarrak ikusi auenean Tomas tratantea Kanutonera etorri sala geitu t'esaotzen ba se:

– I, Tomas, baie yaukoat lasiertuna pasau barri, ie-ie auntzutute ta kanbiete gustauko llatak. Ik auki be in ingok igual orti baien bat esnetsuagoa estok?

– I, ba, bai, bayaukoat itzako moduko bai bet eta irea okelarako eroan eta nirea esnerako ekarrikoat, eta trukea begipisuen ingo yuk, fiaw ai nauges, d'arean iripasten urtengek(k) kanbiora.

D'atan lotu sirean da in auden kanbiori baie Juan Sarra es egoan ba(t)p(b)e konforme bai barriegas, yakatzue t'a be lengoa besteko esne gitxikoa salako.

D'urrungo baten be etorri sen Tomas ori Uriondora ta Juan Sarrak

Au kontu au, zerenean pasatu zan, Juan Zaarrarenean. Tomas Bediako, tratantea zan eta Uriondoko Kanutoren alabeagaz ezkondu zan eta ba sarri etortzen zan Uriondora familiaren atxakira eta bide batez ganadu-tratuak be egiten, erosi zein saldu edo kanbiatu be bai arreglatu ezkeru.

Eta, ba, egun baten, onek e Goinuko Juan Zaarrak ikusi euanean Tomas tratantea Kanutonera etorri zala deitu eta esan eutsan ba ze:

– I, Tomas, beia jaukat lasiertuna pasatu barri, ia-ia antzututa eta kanbiatea gustatuko liatak. Ik euki be egin egingo dok igual ortik beiren bat esnetsuagoa ez dok?

– I, ba, bai, bajaukat iretzako moduko bei bat eta irea okelarako eroan eta nirea esnerako ekarriko deuat, eta trukea begipisuan egingo joaguk, fiaw adi neugaz, eta arean irabazten urtengo dok kanbiora.

Eta atan lotu zirean eta egin euden kanbio ori baina Juan Zaarra ez egoan bat be konforme bei barriagaz, jakatzua eta a be leengoa besteko esne gitxikoa zalako.

Eta urrungo baten be etorri zan Tomas ori Uriondora eta Juan Zaarrak

erreperau otzenean geitu in otzen d'esan erdi asarre:

- I, Tomas
- Ser?
- Aiko, yakiten bayoa(t)tx(y)akin enoan ingo kanbiorik se baiok esnean antzera yabise(k)p(b)aie okelan nireak ainbet erralde geao yaukoasen. Ik antxe be obarie!
- Estok isingo ainbesterako, estok ain merroa ba ta? Ik i gosea emongotze(k)p(b)aieri d'e(s)tx(y)ok medrauko tinterri(k)p(b)e.
- Nik (g)osea emon baieri? Gurean gose tinterri(k)p(b)e e(s)txuk pasatu sekule santan gero e! Errekoño! Aiko, ik in dostek, sera, (H)erodes eroan, da Pilatos ekarri.

erreperatu eutsanean deitu egin eutsan eta esan erdi aserre:

- I, Tomas
- Zer?
- Aiko, jakiten bajoat jakin ez neuan egingo kanbiorik ze beiok esnean antzera jabilzak baina okelan nireak ainbat erralde geiao jaukazan. Ik antxe be obarial!
- Ez dok izango ainbesterako, ez dok ain merroa ba eta? Ik i gosea emongo deustak beiri eta ez jok medratuko tinterrik be.
- Nik gosea emon beiri? Gurean gose tinterrik be ez joaguk pasatu sekula santan gero e! Errekoño! Aiko, ik egin deustak, zera, Herodes eroan, eta Pilatos ekarri!

59.1. Astoa lotzeako horma-arandelea

Uda baten, onek e Erramontxu sesteruenak e, su(k)p(b)akisu, udako bakasiñoatan mesemoten laguntan otzien emeko abadeari, te ba baten kontauskun Durungoko etze baten orman sartute daoen arandelean istorie. Erramontxun ama Seberiokoa san baie aite Durungokoa, da berba be batzutan aiten moduen itauen. Auxe da berari entzune:

“Lenago, astoa ta ganetikoak erabilten sirenean akarreoatarako, etzeko ormeari dautzela burriñasko arandela bat oten san orman sartute ganaduek lotzeako.

Durangoko baserri orretan, sentzillu bixi sen ainbet seme-alabako famili bet.

Ekine baragarrie danes, urtea(k)-tx(y)oan urteak etorri, baserrie andi-

Uda baten, onek e Erramontxu zesteruarenak e, zuk badakizu, udako bakazinoetan meza emoten laguntan eutsien emeko abadeei, eta ba baten kontatu euskun Durungoko etxe baten orman sartuta dagoan arandelearen historia. Erramontxuren ama Zeberiokoa zan baina aita Durangokoa, eta berba be batzuetan aitaren moduan egiten euan. Auxe da berari entzuna:

“Orain kontatuko deustuet an Durangoko etxe baten orman sartuta dagoan arandelearen historia. Leenago, astoa eta gainetikoak erabilten ziranean akarreoatarako, etzeko ormeari deustala burdinazko arandela bat egoten zan orman sartuta ganaduak lotzeako.

Durangoko baserri orretan, sentzillu bizi zan ainbat seme-alabako familia bat.

tzen yoan san da labrantzako erre-
minta(k)p(b)e obetuten.

Astoagas asi sirean baie urteaka-
rrean propietario biurtu sen a asie-
rako famili apala. Etze sarrari dotze-
la, granja eder bat in ebien, d'etze
barri te andiagoa itea pentsau ebien.

Pentsau t'in. Ganeko txaleta in
ebien! Ospatu be ein ebien auren
progresoa, oba es.

Etzeko umeak a baserrien parau
barik, estudioak ikisi ebiesan, baten
bat Salamankaraiño yoanda.

Aitite-amamak sartuten yoiasan
baie posik egosan auren aldibeteko
baserri apala progresaute ikusteagas.

Baie etzeko aititek es eban gura
arrokeririk eta egun beten, artu etze
sarreko a arandelea, sartu etze barri-
ko orman da marmolesko asulejo
baten auxe letreru au imini auen:
“*Arandela onetan, astoa lotzean gen-
dun aldi beten. Es aistu nondik
(g)atozen*”. Letrereuk an segitan dau
gaur be. Bueno, estait i berba bardi-
nek esan dodasen baie antxe dao
letrereu”.

59.2. Mutil zuziduna asto gainean

Au kontu au be, Erramontxu
sesteruenari sermoi beten entzunde
daukotzedala deretxat eta gustau in
yatan da ba bere berbaikuneagas
estaust ondo urtengo baie kontau
ingotzut:

“Beñola, mutil gazte batek egin-
bear inportante bat bete bear auen.
Auxe zan: susi bet ixitu d'urrineko
kastillo batera eroan bear auen ama-
tau barik bertako usaban alabeagas
eskontako. Bidea sano lusea san da

Ekina baragarria danez, urteak joan
urteak etorri, baserria anditzen joan zan
eta labrantzako erremintak be obetuten.

Astoagaz asi zirean baina urteaka-
rrean propietario biurtu zan a asiera-
ko familia apala. Etxe zaarrari deutsal-
a, granja eder bat egin ebien, eta etxe barri
eta andiagoa egitea pentsatu ebien.

Pentsatu eta egin. Gaineko txaleta
egin ebien! Ospatu be egin ebien euren
progresoa, oba ez.

Etzeko umeak a baserrian paratu
barik, estudioak ikasi ebiesan, bateren
bat Salamankaraino joanda.

Aitite-amamak zaartuten joiazan
baina pozik egozan euren aldibeteko
baserri apala progresatuta ikusteagaz.

Baina etzeko aititak ez eban gura
arrokeriaririk eta egun baten, artu etxe
zaarreko a arandelea, sartu etxe barri-
ko orman eta marmolezko azulejo baten
auxe letreru au imini euan: “*Arandela
onetan, astoa lotzean gendun aldi baten.
Ez aaztu nondik gatozen*”. Letrereuk an
segitan dau gaur be. Bueno, ez dakit i
berba bardinak esan dodazan baina
antxe dago letrereua”.

Au kontu au be, Erramontxu zeste-
ruarenari sermoi baten entzunda deuko-
tsadala deritzat eta gustatu egin jatan eta
ba bere berbaikuneagaz ez deust ondo
urtengo baina kontatu egingo deusut:

“Gaurko sermoian, aurrekoari on
egitea aitatuko deusuet eta antzinako
kontu bat kontatuko deusuet. Beinola,
mutil gazte batek eginbear inportante bat
bete bear euan. Auxe zan: zuzi bat isiotu
eta urruneko kastillo batera eroan bear
euan amatatu barik bertako ugazabaren

saldirik es aukanes, astorik onena artu, susie ixitu te bidean parau sen.

Yoan da yoan, alango baten beresi edo arboladui andi baten sartu sen da baso ori pasetan ebilela, atzotxu batek urten otzen bidera t'esan:

– Eup! mutiko, su barik nao da sure susi orregas emongo balostezu eskertuko neuntzuke. Es dakisu sainbe(t)p(b)año gurago naunken sue seoser erreta yateko.

– Es, andratxue! Isin dotzut lagundu. Nik seregin inportante ba(t)t(d)-aroat d'estaukot (d)enporagaltzean ibilteko astirik. Agur !

Ak a bios gogorreko mutil gazteak aurrera in auen atzotxue negarres itxite. Baie barruak es otzen bakean be itxiten d'ak mutil gasteak, astoari sooo! esan, eaurt in d'atzera yoan san atzotxuegana ta sue emon. Atzoak benetan eskertu otzen da saar on ein daitela esan.

Artu auen barriro bidea mutil orrek d'alangon baten axe indertzu bet agartu yakon arboladuiko meatzune baten da susia amatau es otzen in ba ! Ene orduen! A bai sala larrialdie ta desesperasiñoa! Mutil gastea lurre yota egoan, soruen esarrite burue ankartean auela negar baten.

Alango baten, burua altzau aue-
nean astoa ikusi auen etorriko bide-
ti(k)tx(y)oaten. Atzerik ara segidu
otzen d'atzotxueri sue emon otzen
lekure allegau anean:

– Ene!- esan auen berekitan-, susie amatau in ya(t)p(b)aie lengo nire sue atzotxue(k)t(d)auko ondiño garra dariola. Eskatu ingotzet!

Bildurkilik eta lotsaz-lotsaz yoan san mutil gastea atzotxuen su ingurure da badiñotzo:

alabeagaz ezkontako. Bidea sano luzea zan eta zaldirik ez eukanez, astorik onena artu, zuzia isiotu eta bidean paratu zan.

Joan eta joan, alako baten beresi edo arboladui andi baten sartu zan eta baso ori pasetan ebilela, atso txo batek urten eutsan bidera eta esan:

– Eup! mutiko, su barik nago eta zure zuzi orregaz emongo baseust eskertuko neuskizu. Ez dakizu zenbat baino gura-
go neunken sua zeozer erreta jateko.

– Ez, andratxua! Ezin deusut lagundu. Nik zeregin inportante bat daroat eta ez daukat denporagaltzean ibilteko astirik. Agur !

Ak a biotz gogorreko mutil gazteak aurrera egin euan atso txoa negarrez itxita. Baina barruak ez eutsan baketan be itxiten eta ak mutil gazteak, astoari sooo! esan, eaurt egin eta atzera joan zan atso txoagana eta sua emon. Atsoak benetan eskertu eutsan eta zaar on egin daitela esan.

Artu euan barriro bidea mutil orrek eta alangoren baten aize indartsu bat agertu jakon arboladuiko meatzune baten eta zuzia amatatu ez eutsan egin ba ! Ene orduan! A bai zala larrialdia eta desesperazinoa! Mutil gaztea lurra jota egoan, zoru an ezarrita burua ankartean euala negar baten.

Alako baten, burua altzatu eue-
nean astoa ikusi euan etorritako bidetik joa-
ten. Atzerik ara segitu eutsan eta atso-
txoari sua emon eutsan lekura allegatu
zanean:

– Ene!- esan euan berekitan-, zuzia ama-
tatu egin jat baina leengo nire sua
atso txoak dauka oraindino garra
dariola. Eskatu egingo deusat!

Bildurkilik eta lotsaz-lotsaz joan zan mutil gaztea atso txoaren su ingurura eta badiñotzo:

- Parkatu, andratxue, susie amatau yat eta oin ni nau nago sure suen bearrisinean, emongo lostesu sure sutik, barrien barris susie ixitu te kastillora allegetako?
- Obeto es mutiko! Artu, saurea dosu ta. Soas bake bakean on iteak es takartzu kalterik eta.

Mutil gasteak atzotxueri esker-
rrak emon otzesan da barrien barriz
artu auen lengo bidea d'atzenean
allegauu in sen kastillora susi ixitue-
gas. Ikusten dosuenes, on iteak kalte-
rik es takar mesedea baño”.

- Parkatu, andratxoa, zuzia amatatu jat eta orain ni neu nago zure suaren bearrizanean, emango zeuskit zure sutik, barrien barriz zuzia isiotu eta kastillora allegetako?
- Obeto ez mutiko! Artu, zeurea duzu eta. Zoaz bake bakean on egiteak ez dakartzu kalterik eta.

Mutil gazteak atsoxoari eskerrak emon eutsazan eta barrien barriz artu euan leengo bidea eta atzenean allegatu egin zan kastillora zuzi isiotuagaz. Ikusten dozuenez, on egiteak kalterik ez dakar mesedea baino”.

59.3. Eleizagintza eta jentilak

Uin kontaukotzutena, egie edo gusurre, gure aurrekoari entzunde daukotzu te entzune kontaukotzut u ya ke ta preguntau ostesun. Aiko: “Au Seberioke elexa nausi au iten ibili sireanean, ontxe daoen lekuen asi sirean simintuek iten. Esaten dau-rie lelengo arrien aspian amasaiko gorri be(t)p (b)e imini audiela. Da ba bebisen seguru elexa au altzetan baie gause baragarriek pasetan yakiesan argineri. Egunes iten audien bearra gaubes baten batzuk apurtu itotzien edo arriek e beste leku betera eroan. D’esin i audien gausonik in da ba gau beten ango ondoko baserri beteko etxagune sorotz iten imini audien. An i egoan etxagun ori begiran kortako leiotik adi ser dan edo estan ikusteko. Gauberdien arriotza barruntauen da ogeto beitu auenean yentilek ikusi ausen orma-arriok artu te Olabarrirantza eroaten. Ikeratu in sen da bildursartuegas lori(k)p(b)e esauen in gau atan. Urrungo goxean

Orain kontatuko deutsudana, egia edo guzurra, gure aurrekoei entzunda deukotsu eta entzuna kontatuko deustuz u ya ke eta preguntatu deustazun. Aiko: “Au Zeberioke eleiza nagusi au egiten ibili zireanean, oraintxe dagoan lekuan asi zirean zimentuak egiten. Esaten dau-die leenengo arriaren azpian amaseiko gorri bat be imini eudiela. Eta ba baebil-zan seguru eleiza au altzetan baina gauza baragarriak pasetan jakiezan arginei. Egunez egiten eudien bearra gaubez baten batzuk apurtu egiten eutsien edo arriak e beste leku batera eroan. Eta ezin ei eudien gauza onik egin eta ba gau baten ango ondoko baserri bateko etxa-guna sorots egiten imini eudien. An ei egoan etxagun ori bégiran kortako leio-tik adi zer dan edo ez dan ikusteko. Gauberdian arriotsa barruntatu euan eta obeto begitu euanean jentilak ikusi euazan orma-arriok artu eta Olabarri-rantz eroaten. Ikaratu egin zan eta bil-

arginok eta ganetikook obrara etorri sireanean, bera be aurekana yoan da badiñotzie berbaltu te gusti:

- Mutilek e, yentilek isin dosa(k)p-(b)ata, gauberdien barruntau yoasat eta Olabarriko erre kara bota yauriesak arriok.
- Egie estok ixingo- arginok arteak artu esinik-.
- Ixingo esto(k)p(b)a, ganeko sustu-sartue emon yostian, orraitio, dardarotza kendu esinik ñaok o pipiladureak urtenda gorpuz gustien.
- I, ba, -esan i otzien arginok-, barrien barris ekarriko yusek arriok eta bere lekuen imini. Ik i gaur gaubean be ekiok sorotz iteari ia yentilok atometan direan barriro etorten.

Alantxe in i auen. Gauberdien barriro barruntausen yentilok eta besperan letxe adi-adi egoan baie alangon baten yentilen batek igirri in i otzen leiote sorosten daoela etxagun ori te badiñotze gedar baten:

- Nor yaok or sorosten? Iñorbes? B'or duen, etzorretako leio madarikitue ori sarratu daitela betiko sein beste iño(k)p(b)egitu!

Urrungo egunean, arginekana yoan sanean, a etxagune, begi be(t)k-(g)aldute, tuerto agartu i sen yentilen maldasiñoagaiti.

Gero ba, erremedioa topaudien. Elexea iten ibili sirean arasduien kurtze bat imini audien eta santo erremedio, yentilek isin audien kurtzea soportau t'es i sirean geao agartu. Bakealangoa!"

Oin ortxe dauku elexea, ederra benetan, Don Rufino beternarioak esan beistike esbeltesa andikoa. D'elesportikue be iñon es lakoa, buelta osokoa, errekarriekas iñon

dursartuagaz lorik be ez euan egin gau artan. Urrungo goizean arginok eta ganetikook obrara etorri zireanean, bera be eurekana joan eta badinotsie berbaltu eta guzti:

- Mutilak e, jentilek izan dozak ba eta, gauberdian barruntatu joazat eta Olabarriko erre kara bota jaudiezak arriok.
- Egia ez dok izango?- arginok arteak artu ezinik-.
- Izango ez dok ba, ganeko sustosartua emon jaustian, orraitino, dardarotza kendu ezinik niagok o pipiladureak urtenda gorputz guztian.
- I, ba, -esan ei eutsien arginok-, barrien barriz ekarriko joaguzak arriok eta bere lekuen imini. Ik i gaur gaubean be ekin egiok sorots egiteari ia jentilok atometan direan barriro etorten.

Alantxe egin ei euan. Gauberdian barriro barruntatu euazan jentilok eta bezperan letxe adi-adi egoan baina alangoren baten jentilen batek igarri egin ei eutsan leiotik sorosten dagoala etxagun ori eta badinotso gedar baten:

- Nor jagok or sorosten? Inor be ez? Ba orduan, etxe orretako leio madarikatu ori zarratu daitela betiko zein beste inok begiratu!

Urrungo egunean, arginekana joan zanean, a etxaguna, begi bat galduta, tuerto agartu ei zan jentilen maldizinoagaitik.

Gero ba, erremedioa topatu eudien. Eleizea egiten ibili zirean arazduan kurtze bat imini eudien eta santo erremedio, jentilek ezin eudien kurtzea soportatu eta ez ei zirean geiago agertu. Bakealangoa!"

Orain ortxe daukagu eleizea, ederra benetan, Don Rufino beternarioak

direan dibuju da letrak inde. Torrea be alosokoa naite beranduago ine isin. B'ortxe, emon dodas nik i urteak eta urteak sakristau, etzeko ta fabrikako bearreti kanpo, andreak eta semalabak lagundute, yakine.

esan beistike, esbelteza andikoa. Eta eleizportikua be inon ez lakoa, buelta osokoa, errekarriekaz inon direan dibuju eta letrak eginda. Torrea be alozokoa naita beranduago egina izan. Ba ortxe, emon dodaz nik i urteak eta urteak sakristau, etzeko eta fabrikako bearretik kanpo, andreak eta seme-alabak lagunduta, jakina.

59.4. Zeberioko kanpaiotsak

Puffff! seberioko kanpaiotzan istorie lusea be lusea yatzu. Baie tire, orren intzigue badaukosu asingo ñatzu kontetan. Seberioko errie andie da, berrogetakak kilometro kuadrakoa. Orregaitik elexa t'ermitas beteri(k)t(d)auku errie, ergoienetik elbarrenera bitartean amasai, ermita da Santo Tomas de Olabarrieta parroki nausie. Ondiño atxine estala, erriko batzuk alkartu t'abadeagas batera dana(k)p(b)arristau dus, sure aitexea be aundakak sapatu ibili de bearren, dano(k)t(d)ebalde.

Bueno, dana nastu barik, satike yoango ñatzu kanpaien gauze batzuk u kontetan.

Puffff! Zeberioko kanpaiotsan istoria luzea be luzea jatzu. Baina tira, orren intzigua badaukazu asi egingo niatzu kontetan. Zeberioko erria andia da, berrogetakak kilometro kuadrakoa. Orregaitik eleiza eta ermitaz beterik daukagu erria,ergoienetik elbarrenera bitartean amasei, ermita eta Santo Tomas de Olabarrieta parrokia nagusia. Oraindino antzina ez dala, erriko batzuk alkartu eta abadeagaz batera danak barrizatu doguz, zure aitexea be eundakak zapatu ibili da bearren, danok debalde.

Bueno, dana naastu barik, zatika joango niatzu kanpaien gauza batzuk u kontetan.

Parrokiako kanpai klaseak

Seberioko Parrokie esta selango-alangoa. Andie da, portiku ederrekoa da torrea be alosokoa. Kanpaia(k)p(b)be desentea(k)t(d)aukos. Kanpantorrean, kanpai nausi bi daukus: "kanpai andie da kanpai txikerra", isenagas, bakotxan miñe soka bategas lotute portikuperaño dariola, eskus yo al isiteko. Beste kanpai bi: "kanpabueltakeak" bata andiangoa da

Parrokiako kanpai klaseak

Zeberioko Parrokia ez da zelango-alangoa. Andia da, portiku ederrekoa eta torrea be alozokoa. Kanpaiak be dezen-teak daukaz. Kanpantorrean, kanpai nagusi bi daukaguz: "kanpai andia eta kanpai txikerra", izenagaz, bakotxaren miina soka bategaz lotuta portikuperaño dariola, eskuz jo aal izateko. Beste

bestea txikerragoa. Onik (g)aur argi inderragas yoten dire,baie len eskus. Torrearen kupulan, erlojuen kanpaia dao, bere makinarie beragoan da pesak soka banatati dingiliske torre barruti.

Gaur egun on es arren, sakrista-niko obrak in arte beste kanpai txiki bet egoan “kanpantxoa” isenekoa, abadea altarrantza doala abixetako.

Mesea erasoteko ainbet “kanpanilla” esbardin egosan baie abadea errieri begire mesemoten asi senean, itxi ein yakon txilin-yoteari.

“Kanpanillen” artean bat egoan anditxuagoa d’eleaxakoak edo beatikua eroatorduen yoten san bide gustien bidaskie(k)p(b)elaunikotuteko.

Norainoko kanpaiotsa

Seberrioko erriek ia amar kilometro daukos Kelletik (Ugaotik) Arteara bitartean. Parrokie ergoienen dao, Kalleko (Ugaoko) subiti sortzi Kilometrora.

Kanpantorreko kanpai nausienak ia-ia erri osoan entzuten dire axea segun nora dan. Esaterako, Uriondon ego-axea danean kanpaiotza entzuten da ta sartzamendikoa(k)tx (y)oten dauanean Undurran erlojuen kanpaiotza be entzuten da, bueno, entzuten dosue, su sau be Undurrakoa sara ta. Erlojuen kanpaiotza esese, Kalletik(Ugaotik) Urduñara doan trenan txistue be entzuten da ergoieneti. Ori axeak kausetan dau.

Kanpaien izentaziñoa

Kanpaioz bakotzak bere esangurea dauko da santzo edo geien

kanpai bi: “kanpabuelakoak” bata andia-go eta bestea txikerragoa. Oneik gaur argi indarragaz joten dira,baina leen eskuz.Torrearen kupulan, erlojuaren kanpaia dago, bere makinaria beeragoan eta pesak soka banatatik dindilizka torre barrutik.

Gaur egun egon ez arren, sakristianiako obrak egin arte beste kanpai txiki bat egoan “kanpantxoa” izenekoa, abadea altarrantz doala abisetako.

Mezea erasoteko ainbat “kanpanilla” ezbardin egozan baina abadea erriari begira mezea emoten asi zanean, itxi egin jakon txilin-joteari.

“Kanpanillen” artean bat egoan anditxuagoa eta eleizakoak edo biatikua eroatorduan joten zan bide guztian bidazkiak belaunikatuteko.

Norainoko kanpaiotsa

Zeberrioko erriak ia amar kilometro daukaz Kelletik (Ugaotik) Arteara bitartean. Parrokia ergoienen dago, Kalleko (Ugaoko) zubitik zortzi Kilometrora.

Kanpantorreko kanpai nagusienak ia-ia erri osoan entzuten dira aizea segun nora dan. Esaterako, Uriondon ego-aizea danean kanpaiotsa entzuten da eta sartzamendikoak joten dauanean Undurran erlojuaren kanpaiotsa be entzuten da, bueno, entzuten dozue, zu zeu be Undurrakoa zara eta. Erlojuaren kanpaiotsa ezeze, Kalletik (Ugaotik) Urduñara doan trenaren txistua be entzuten da ergoienetik. Ori aizeak kausetan dau.

Kanpaien izentazinoa

Kanpaiots bakoitzak bere esangurea dauka eta zantzo edo deien moduan,

moduen, bakotxa(k)p(b)ere sinifikazioa dauko. Ie danakas akordetan nasen, se, batzuk u aspalditi daukus itxite, modernisau in gara ta.

Gei-kanpaiotzak a beti kanpai andiegas. Portikuraño allegetan dan soka bategas yoten da. Onek, soka puntan begi bet (d)auko oiñe sartute yoteko bear isin eskeru:

Kanpaioz bakarra monagilloari gei iteko, abadeak mesea erasoteko beti bear dau monagillo bat eta gisoneskua ganera. Gaur bardin dotzo.

Kanpaioz bi, abadeari geituteko.

Iru kanpaiotz estremauntziñoagas urtetan doala abixetako.

Elexakoak edo beatikua urtetan doala abixetako, aitu e: sasp kanpaiotz andraskoa bada da bedratzi gioneskoa bada.

Desgrazietan, suak urten eskeru bates be, kanpai andie ta txikerra bata bestean atzean yoten dire amabi tokadako tandak. Onetarako estao ordurik, sue bera da ordue.

Goxeko arrikanpaiak, albakoak esaten auen abadeak, egurdiko angelusekoak eta iluntzeko aimarietakoak, kanpai andiegas yoten dire segiduko tokadakas.

Mesa aurreti be aurreko moduko beste iru kanpaiotz tanda yoten dire. Ordu erdi lenago, lauren gitxiagotan d'ordu orduen. Mesea, nausie danean, ordu ordukoak errepika ta gusti yoten dire. Yai-egun andietan kanpabuelta(k)p(b)e bai.

Kanpai andie, errepika ta buelta-koak a beste batzutan be yoten dire, esate baterako sapatuetako ordu bi ordu bietan, edo Santa Ageda egunean ordu bietarik lauretara da seiretati sortziretara.

bakoitzak bere signifikazioa dauka. Ia danakaz akordetan nazan, ze, batzuk u aspalditik daukaguz itxita, modernizatu egin gara eta.

Dei-kanpaiotsak a beti kanpai andiagaz. Portikuraino allegetan dan soka bategaz joten da. Onek, soka puntan begi bat dauka oina sartuta joteko bear izanez gero:

Kanpaiots bakarra monagilloari dei egiteko, abadeak mezea erasoteko beti bear dau monagillo bat eta gisonezkoa ganera. Gaur bardin deutso.

Kanpaiots bi, abadeari deituteko.

Iru kanpaiots estremauntzinoagaz urtetan doala abisetako.

Eleizakoak edo biatikua urtetan doala abisetako, aitu e: zazpi kanpaiots andrazkoa bada eta bedratzi gionezkoa bada.

Desgrazietan, suak urten ezkeru batez be, kanpai andia eta txikerra bata bestean atzean joten dira amabi tokadako tandak. Onetarako ez dago ordurik, sua bera da ordua.

Goizeko arrikanpaiak, albakoak esaten euan abadeak, eguerdiko angelusekoak eta iluntzeko abemarietakoak, kanpai andiagaz joten dira segituko tokadkaz.

Meza aurretik be aurreko moduko beste iru kanpaiots tanda joten dira. Ordu erdi leenago, lauren gitxiagoetan eta ordu orduan. Mezea, nagusia danean, ordu ordukoak errepika eta guzti joten dira. Jai-egun andietan kanpabuelta-koak be bai.

Kanpai andia, errepika eta buelta-koak beste batzuetan be joten dira, esate baterako sapatuetako ordu bi ordu bietan, edo Santa Ageda egunean

Batenbat ilten danean, “il-kanpaiak edo tokada(k)tx” (y)oten dire. Kanpai nausienakas yoten dire, bietari(k) txikienagas asite. Lelengo tokadak eriotzaren barri artzean danean yoten dire da gero goxeko alba, egurdiko angelus d’iluntzeko aimarietako kanpaien ostaien.

Kostunbreko tokadetati(k) kanpo, gox erdien yoten basirean tokadok, entierrue egun orretan isiten san, da gei ori arrasti erdien in eskerro, etierrue urrungo egunean, a, len beti goxes, gero arrastire pasau sen. Esaneko tokadok beste isentaziño edo kontraseña ba(t)p (b)e badaukie, aitu:il-kanpaien ostaitxuen, ie-ie kanpai bie(k)p(b)atera yoten dire, “Tin-Tan” irukotxa gisonescoari da bikotxa andraskoari. Il dana, bautisau e bai baie lelengo komuniñoa in bakoa isin eskerro, kanpabueltasko tokada(k)tx(y)oten dires.

Errosario-kanpaiak: Domeka ta yaiegun arrastietan errosarioa ta Santisimu te gustisko funtziñorako be mesa-kanpaiak lakoxea(k)tx(y)-oten sirean.

Mesearen erdien, konsagrasioñean, Ogie ta Kalise altzakeran be kanpai ba(t)tx(y)oten san.

Errogatibetan be kanpai klase bi yoten siresan: Lelengo mesarako modukoak eta gero, bedratzi errepika bitarteka geldiuneak ines. Asentziotako letanietan be bedratzi errepika yoten sirean portikuari iru bueltak emokeran.

Errepika, ainbat bider aipatu dotzut eta esta besterik kanpai nagusi bien arteko konbinasioña baño.

Il-kanpak negau: Etzan isiten normalena baie nosonos sugertau de d’esotu be in dot. Baten, gure errien

ordu bietarik lauretara eta seiretatik zortziretara.

Batenbat ilten danean, “il-kanpaiak edo tokadak” joten dira. Kanpai nagusienakaz joten dira, bietarik txikienagaz asita. Leenengo tokadak eriotzaren barri artzean danean joten dira eta gero goizeko alba, egurdiko angelus eta iluntzeko abemarietako kanpaien ostean.

Kostunbreko tokadetatik kanpo, goiz erdian joten baziran tokadok, entierrua egun orretan izaten zan, eta dei ori arrasti erdian egin ezkerro, etierrua urrungo egunean, a, leen beti goizez, gero arrastira pasatu zan. Esaneko tokadok beste izentazino edo kontraseña bat be badaukie, aitu:il-kanpaien ostetxuan, ia-ia kanpai biak batera joten dira, “Tin-Tan” irukotxa gizonetakoari eta bikotxa andrazkoari. Il dana, bautizatu e bai baina leenengo komunioa egin bakoa izan ezkerro, kanpabueltasko tokadak joten dira.

Errosario-kanpaiak: Domeka eta jaiegun arrastietan errosarioa eta Santisimu eta guztizko funtziñorako be meza-kanpaiak lakoxeak joten ziran.

Mezaren erdian, konsagrazioan, Ogia eta Kaliza altzakeran be kanpai bat joten zan.

Errogatibetan be kanpai klase bi joten ziran: Leenengo mezarako modukoak eta gero, bedratzi errepika bitarteka geldiuneak eginaz. Asentzioetako letanietan be bedratzi errepika joten ziran portikuari iru bueltak emokeran.

Errepika, ainbat bider aipatu deutsut eta ez da besterik kanpai nagusi bien arteko konbinazioa baino.

Il-kanpaiak negatu: Ez zan izaten normalena baina nozonoz sugertatu da

negau in yakosan tokadak persona bateri amarrenak sor isin otzesalako parrokiari.

Entierru eguneko kanpaiotsak

Lenengo, iru kategoriko intierreak iten siresan, primerakoak, segundakoak da terzerakoak, baie kanpaietan es egoan diferentziarik.

Interruetan, parrokiako tokadetatik aparte, il danan ausunako ermitako kanpaia(k)p(b)e yoten sirean, lelengo abisue emoteko, gero arrastiluntzean errosarioa erresetako eta entierru egunean be bai.

Seberio lango errietan, gaur dana kotxes iten da baie, lenaoko entierruak oñes iten gendusen.

Orretarako andarie(k)p(b)ear isiten siresan gorpue andabideatati eroateko. Bide lusea isin esketiño andari geao bear isite(n) san, kontuek atera Uriondotik seinbet kilometro daoen ona parrokiare, andariak e bitzuek, edo irutzuek oten sirean.

Gorpue andabideti kanpo eroan askero problemak oten sirean, iños multea be bai permiso barik i paseteagaitik. Eske, gorpue pasetan dan lekutik edoseinek dauko gero pasetako deretxoa, egie edo gusurre orixe entzun du beti.

Andariak gorpue etzetik ateraten audienean, ausuneko ermitako kanpaia(k)tx(y)oten asten sirean arik eta gorpue begien bistan galdu arte. Gero, bein parrokiarantza urreratuten sanean gorpue, elexako il-kanpaiakas lagunduten yakon d'elexondoko kaltzadara allegetan danean, kanpaiotza biskortu iten da, elexarago da sarratugo.

Lenao, elesportikuko errespon-tzoan atzean da gero gorpu te gustis-

eta ezagutu be egin dot. Baten, gure errian negatu egin jakozan tokadak per-sona bati amarrenak zor izan eutsazalako parrokiari.

Entierru eguneko kanpaiotsak

Leenengo, iru kategoriko entierreak egiten zirean, primerakoak, segundakoak eta terzerakoak, baina kanpaietan ez egoan diferentziarik.

Entierruetan, parrokiako tokadetatik aparte, il danaren auzuneko ermitako kanpaiak be joten zirean, leenengo abisua emoteko, gero arrastiluntzean errosarioa errezetako eta entierru egunean be bai.

Zeberio lango errietan, gaur dana kotxez egiten da baina, leenagoko entierreak oinez egiten genduzan.

Orretarako andariak bear izaten ziran gorpua andabideetatik eroateko. Bide luzea izan ezketino andari geiago bear izaten zan, kontuak atera Uriondotik zeinbat kilometro dagoan ona parrokiara, andariak bitzuak, edo irutzuak egoten zirean.

Gorpua andabidetik kanpo eroan ezkeroko problemak egoten zirean, inoiz multea be bai permiso barik i paseteagaitik. Eske, gorpua pasetan dan lekutik edozeinek dauko gero pasetako deretxoa, egia edo guzurra orixe entzun dogu beti.

Andariak gorpua etzetik ateraten eudienean, auzuneko ermitako kanpaiak joten asten zirean arik eta gorpua begien bistan galdu arte. Gero, bein parrokiarantz urreratuten zanean gorpua, eleizako il-kanpaiakaz lagunduten jakon eta eleizondoko kaltzadara allegetan danean, kanpaiotsa biskortu egiten da, eleizarago eta zarratugo.

Leenago, eleizportikuko errespon-tsoaren atzean eta gero gorpu eta guz-

ko mesa ostaien, ortusantureko bidean be biskor-biskor yoten dire tokadak eta bein kanposanturas gero, barriro ie-ie kanpai bie(k)p(b)atera, Tin-Tan” iruten edo birriten segun gionesko edo andraskoa.

Ondiñokarren Seberioke errien segidu iten du kanpaiotzokas, bates be enterruetakoakas. Ardurea da baie segidu in beakotzu bisi garesan artean, esteretxasu?

Bueno, baten bat aistu in isingo ya(t)p(b)aie ortxe daukosus Seberioke parrokioko kanpaiotzak.

tizko meza ostean, ortusanturako bidean be bizkor-bizkor joten dira tokadak eta bein kanposanturaz gero, barriro ia-ia kanpai biak batera, Tin-Tan” irutan edo birritan segun gizonezko edo andrazkoa.

Oraindikokarren Zeberioke errian segitu egiten dogu kanpaiotsokaz, batez be enterruetakoakaz. Ardurea da baina segitu egin bearko deutzagu bizi garan artean, ez deretxazu?

Bueno, baten bat aaztu egin izango jat baina ortxe daukazuz Zeberioke parrokiako kanpaiotsak.

59.5. Sorginak bidekurtzeetan agertu

Sorginek? Aik i parte txarrekoak? Ene mutilek, on be klase askotakoak oten i sirean. Nik ukusi estodas iños in baie auren istoriek entzun bai, bates be orritan bidekurtzeetan, seinde, orti ergoieneti asite, ba, Sásolako kurtzeroa, Arrisurietakoa, Undurra t’Ugerteko kurtzeroa, beragoan Albitzuko kurtzeroa, gero emen Ermitabarrin Subitxuetakoa da bates be Olabarrikoa subi ondoko kurtzeroa, d’orritan daukedas entzuterik andienak. D’elbarrenerantza be begosan bidekurtzeak e, ori Subibarrikoa ta, baie nik i ergoienekoak esotodas ogeto.

Ni nau bakisu, parrokioko sakristaue isin nes eta nas neure aldien, bearreti kanpora e, bueno, D.Josen interan Txákolin Olabarrikoa isin sen, baie gero ostera be nau, da ba beti ibili nes abade artean da esto(t) sinistuten olango seron sorginon gauzetan baie entzun bai d’asko ganera sorgin gausak.Orrik kontuok o gaur u ie entzun be estire iten se,

Sorginak? Aiek i parte txarrekoak? Ene mutilak, egon be klase askotakoak egoten ei zirean. Nik ikusi ez dodaz inoz egin baina euren istoriak entzun bai, batez be orreitan bidekurtzeetan, zeinda, ortik ergoienetik asita, ba, Sarasolako kurtzeroa, Arrisurietakoa, Undurra eta Ugarteko kurtzeroa, beeragoan Albitzuko kurtzeroa, gero emen Ermitabarrin Zubitxuetakoa eta batez be Olabarrikoa, zubi ondoko kurtzeroa, eta orreitan daukadaz entzuterik andienak. Eta elbarrenerantza be baegozan bidekurtzeak e, ori Zubibarrikoa eta, baina nik i ergoienekoak ezagutu dodaz obeto.

Ni neu badakizu, parrokiako sakristaue izan naz eta naz neure aldian, bearretik kanpora e, bueno, D.Joseren interan Txákolin Olabarrikoa izan zan, baina gero ostera be neu, eta ba beti ibili naz abade artean eta ez dot sinistuten olango zeron sorginon gauzetan baina entzun bai eta asko ganera sorgin gausak.Orreik kontuok o gaur u ia entzun

klaro, lenao esegoan oñeskoa baño besterik. Seberioik o kamiño bakarra dauko, Kalleti Arteara doana d'uin aldetzeatara kamiñoak inde on arren, len burpidea(k)p(b)año esegosan, dandi(k)p(b)e sikuen alosa baie denpora bustiegas, dana lupetza t'aparajue. Da, ba, klaro, jentea oñes ibilten gaintzesan da negu partean ilundu be arin, da ba, jentea bidea(k)p(b)etean ibilte san iluntzetan be. Da, bakisu, gaube beres be bildurre da ta baten bat kurtzeau eskero, errespetoa sartzean san. D'es ori bakarrik e, mosollo alauriek edo animilien baten satea be errespetokoa isiten san da, bildurti antzak e kontau be alantxe itauen.

Dana san olango kontue, bateko au agartu yakona estait nongo kurtzeroan besteko berbas entzun dau-sena sorgin edo parte txarrekoak, asuntoa da ba se, bildurkilik ibilten sala jentea gaubiluntzetan.

Bitu noraño, an Albitzupeko kurtzeroan kurtze bat imini bear audien parte txarrekoak uxatuteko da ba denporeagas, areri lekuari Albitzuko kurtzeroa barik i Kurtzebarri imini otzien. Iños, pagoatan be imini audesan kurtzeak orretakoxe, sorginok eta uxatuteko.

Estodala sinistuten esan dotzut olango kontuetan baie iños pentzau in dot in seoser ongo salaskoa se bitisu, niri sakristau les ainbet lekutera yoatea tokau yat, elexakoakas d'entieruetan da baten e parrokoari pre-guntau be in nauntzen ia segaiti errestan ausen ainbeste errespontzo intierruetan gorpuegas bidean dato-sela. Se, aitu, seinde, ergoieneko Ugerteko baten entierruen, abadea-gas nentorren aurreti, atzean andrak kandelakas buruen da gero andariak

be ez dira egiten ze, klaro, leenago ez egoan oinezkoa baino besterik. Zeberioik o kamino bakarra dauka, Kalletik (Ugaotik) Arteara doana eta orain alde-txeatara kaminoak eginda egon arren, leen burpideak baino ez egozan, dandik be sikuan alozo baina denpora bustiagaz, dana lupetza eta aparejua. Eta, ba, klaro, jentea oinez ibilten gintzazan eta negu partean ilundu be arin, eta ba, jentea bideak betean ibilten zan iluntzetan be. Eta, badakizu, gaua berez be bildurra da eta baten bat kurtzeatu ezkerro, errespetoa sartzean zan. Eta ez ori bakarrik e, mozollo alauriak edo animaliairen baten zaratea be errespetokoa izaten zan eta, bildurti antzak e kontatu be alantxe egi-ten euan.

Dana zan olango kontua, bateko au agertu jakona ez dakit nongo kurtzeroan, besteko berbaz entzun dauzana sorgin edo parte txarrekoak, asuntoa da ba ze, bildurkilik ibilten zala jentea gauiluntzetan.

Begitu noraino, an Albitzupeko kurtzeroan kurtze bat imini bear eudien parte txarrekoak uxatuteko eta ba denporeagaz, areri lekuari Albitzuko kurtzeroa barik i Kurtzebarri imini eutsien. Inoz, pagoatan be imini eudezan kurtzeak orretarakoxe, sorginok-eta uxatuteko.

Ez dodala sinistuten esan deutsut olango kontuetan baina inoz pentsatu egin dot egin zeozer egongo zalazkoa ze begitu egizu, niri sakristau lez ainbat lekutara joatea tokatu jat, eleizakoakaz eta entierruetan-eta baten e parrokoari preguntatu be egin neuntson ia zergaitik errezetan euazan ainbeste errespontso entierruetan gorpuagaz bidean datozala. Ze, aitu, zeinde, ergoieneko Ugerteko baten entierruan, abadeagaz nentorren

tandaka bidean d'atzean ganetiko gustiek. Se lenao dana san oñes oin kotxean iten da baie. Da ba Ugerteti Ermitabarrire, parrokiere kilometro bi pasautxu daos da pitean-pitean abadeak a parau itauen entierue d'eresau errespontzoa, nik erantzun iten nauntzen: "Dominus bobiskun" "e kun esprituo", d'aurrera. D'akor-duen dauket selan pregunta nauntzen abadeari:

- Don Damian, ser dala ta ba ainbeste errespontzo bidean?
- Aitu Juan, sinistu estu iten baie badaespada, daneri(k)t(d)aoenes, entzute andiko bidekurtzeatan errespontzoa erresetan du sorginek edo parte txarrekoan kontra. Ganera, il-kanpaia(k)p(b)e yoten dus il dan ausunako ermitan da gero parrokiere allegakeran. Kostumbrea da ta ba segidu iten du iten, badaespada.

B'olangoxe gausek. Oin i estao lengorik. Oin argie dao iminite leku askotan da ganera atzeraurrera gustiek kotxean iten dire t'estao es sorginik es eser. Orrik kontuok o yoan sirean d'uin kontau iten dus baie kontu moduen, da suri be, preguntau in dostesuleko.

Kontuokas asi garesenes, au Seberio atxineti isin de famosoa sorgin kontuetan. Abadeak esanda dakit e baie emen atxine juisio ta gustiek on i sirean sorginen konture. Or Barbatxa t'Ereñotza aldean pasau i sen seguru. Da, ba, egie edo gusurre kontu polite kontausten parruko sarrak, a serekoa Petralandako landakoa. Kontue da gero e. Suk u eskola asko daukosu te badakit sinestu ingo estosune, da kontau ingotzut. Aiko:

aurretik, atzean andrak kandelakaz buruan eta gero andariak tandaka bidean eta atzean ganetiko guztiak. Ze leenago dana zan oinez orain kotxean egiten da baina. Eta ba Ugartetik Ermitabarrira, parrokiere kilometro bi pasautxu dagoz eta pitean-pitean abadeak a paratu egiten euan entierua eta errezatu errespontsoa, nik erantzun egiten neuntsan: "Dominus vobiskun" "et cum spiritu tuo", eta aurrera. Eta akorduan daukat zelan preguntatu neuntsan abadeari:

- Don Damian, zer dala eta ba ainbeste errespontso bidean?
- Aitu Juan, sinistu ez dogu egiten baina badaezpada, danerik dagoanez, entzute andiko bidekurtzeatan errespontsoa errezetan dogu sorginak edo parte txarrekoen kontra. Ganera, il-kanpaiak be joten doguz il dan auzunako ermitan eta gero parrokiere allegakeran. Kostumbrea da eta ba segidu egiten dogu egiten, badaezpada.

Ba olangoxe gauzak. Orain i ez dago leengorik. Orain argia dago iminita leku askotan eta ganera atzeraurrera guztiak kotxean egiten dira eta ez dago ez sorginik ez ezer. Orreik kontuok o joan zirean eta orain kontatu egiten doguz baina kontu moduan, eta zuri be, preguntatu egin deustazulako.

Kontuokaz asi gara(za)nez, au Zeberio atxinetik izan da famosoa sorgin kontuetan. Abadeak esanda dakit e baina emen atxina juizio eta guztiak egon ei zirean sorginen kontura. Or Barbatxao eta Ereñotza aldean pasatu ei zan seguru. Eta, ba, egia edo guzurra kontu polita kontatu eustan parroko zaarrak, a zerekoa Petralandako landakoa. Kontua da gero e. Zuk u eskola asko daukazu eta badakit sinistu egingo

“Ba, baten seguru, an Ereñotzan sorgindu in gure i aurien neskatoan bat eta Petralandako landara eroateko ditean i egosan. D’ama be sosio san seguru te ba aita (a)ukien esyakinan. Baie aitek e seoser barruntau iten i auen, da ba bera be sorotz iten asi yakien. Da ba bebisen amalabok a tollaran atea itxite auren kontuokas d’aitori be katue saguen atzean les arrimau in i sen da giltzasuloti begire plantau yakien. Da, ukusi t’entzun in i auen ain fetxorie. Amak esaten i otzen alabeari: Bariku iluntzean Petralandako landara yoan beayune baie iño(k)tx(y)akin barik e. Atako, paparrean untauko yune au unto au d’auxe esango yune: “Laño gustien aspiti te sasi gustien ganeti” d’atoan plantauko gosena Petralandako landan.

- Ama, baie selan isilitike ba ori?
- Su es artegatu, onek unto onek aidean eroango gatu d’e(s)tx(y)aku ese pasauko.
- D’an Petralandan se in biu ba?- alabeak.
- Su gaure esanean ibili t’es arduretu pasau e(s)tx(y)atzu ese ingo ta.

D’etorri sen barikue t’esaneko moduen paparrok untaudiesan aregas untoagas, esan audiesan esan bearreko berbok eta inisitue les urten i audien amalabok aidean tollarako albatetik.

Aitek orduen, tollarea libre ikusi auenean, sartu sen barrure, artu auen a untoa da bera(k)p(b)e paparra arean untauen d’albatera arrimau sanean okerretara estaus esaten ba amalabok esaneko berbak: “Laño gustien ganeti te sasi gustien aspiti”. D’ene orduen. Gison gixajoa aidean yoan i sen laño gustien ganeti da sasi gustien

ez dozuna, eta kontatu egingo deutsut. Aiko:

“Ba, baten seguru, an Ereñotzan sorgindu egin gura ei eudien neskatoen bat eta Petralandako landara eroateko ditean ei egozan. Eta ama be sozio zan seguru eta ba aita eukien ezjakinean. Baina aitek e zoezer barruntatu egiten ei euan, eta ba bera be sorots egiten asi jakien. Eta ba baebilzan amalabok a tollaran atea itxita euren kontuokaz eta aita ori be katua saguaren atzean lez arrimatu egin ei zan eta giltzazulotik begira plantatu jakien. Eta, ukusi eta entzun egin ei euan aien fetxorria. Amak esaten ei eutsan alabeari: Bariku iluntzean Petralandako landara joan bear joaguna baina inok jakin barik e. Artarako, paparrean untatuko joaguna au unto au eta auxe esango joaguna: “Laino guztien azpitik eta sasi guztien ganetik” eta atoan plantatuko gozana Petralandako landan.

- Ama, baina zelan izan leiteke ba ori?
- Zu ez artegatu, onek unto onek aidean eroango gaitu eta ez jaku ezer pasatuko.
- Eta an Petralandan zer egin bear dogu ba?- alabeak.
- Zu geure esanean ibili eta ez arduratu pasatu ez jatzu ezer egingo eta.

Eta etorri zan barikua eta esaneko moduan paparrok untatu eudiezan aregaz untoagaz, esan eudiezan esan bearreko berbok eta inizitua lez urten ei eudien amalabok airean tollarako albatetik.

Aitak orduan, tollarea libre ikusi euanean, sartu zan barrure, artu euan a untoa eta berak be paparra arean unta- tu euan eta albatera arrimatu zanean okerretara ez dauz esaten ba amalabok esaneko berbak: “Laino guztien ganetik eta sasi guztien azpitik”. Eta ene orduan.

aspiti urrutu-urrutu inde ta sorabioa-
 gas durdidute, baie denporas allegau i
 sen Petralandara da bere alabea sor-
 gindu baño lenao, da sorgindu es
 iteko, aitearenka d'erresetan asi sen
 d'axek salbau i auen a neskatoa.
 Klaro, elexako sinifikasiñoakas orrik
 i parte txarrekoak es i aukien podere-
 rik. A saber dana be se isingo san baie
 ni(k)p(b)e entzunekoa kontautzut
 nauk sinistu es arren.

Gizon gizajoa aidean joan ei zan laino
 guztien ganetik eta sasi guztien azpitik
 urratu-urratu eginda eta zorabioagaz
 durdiduta, baina denporaz allegatu ei zan
 Petralandara eta bere alabea sorgindu
 baino leenago, eta sorgindu ez egiteko,
 aitearenka eta errezetan asi zan eta are-
 xek salbatu ei euan a neskatoa. Klaro,
 eleizako signifikazioakaz orreik i parte
 txarrekoak ez ei eukien podererik. A
 saber dana be zer izango zan baina nik
 be entzunekoa kontatu deusut neuk
 sinistu ez arren.

59.6. Eleizakoak edo biatikoa eta heriotza aurreko pasadizu bi

Elexakoan asuntoa lenao impor-
 tantea isin sen d'ainbe(t)p(b)ider
 yoan nas abadeari laguntan txiline
 artute bidean yoteko jenteari abiseta-
 ko da aitu se inportantea isingo san,
 sera, jentea balaunikotu ite san elexa-
 koa(k) pasakeran. Batzuetan Gure-
 jaune eroate san baie grabedadea oten
 sanean e Gurejaunegas naste Untzi-
 ñoa be eroate san, estremuntziñoa.
 Da, ba, gaxoan etzera allegetan sane-
 an abadeak konfesau itauen lelengo
 gaxoa, gero Gurejaune emon d'atze-
 nean Untziñoa. Bien bitartean erre-
 sue(k)p(b)e iten sirean, latinean e,
 seinde letaniek et'olangoak, errosario
 isin esik, errosarioa auskeras erresta
 san. D'urten baño lenao, elexan iru
 kanpaiotz yoten sirean elexakoakas
 doala abisetako, da gero bidean, len
 esan dotzuten moduen txiline. Guk u
 emen parrokien txilin andi bet auki-
 ten gaidun orretarako, jenteak ondo
 entzuteko pasakeran. Au gusti au
 oñes iten san. Askenerantza ya aba-
 dea kotxean yoaten asi sen kamiñoak

Eleizakoen asuntoa leenago impor-
 tantea izan zan eta ainbat bider joan naz
 abadeari laguntan txilina artuta bidean
 joteko jenteari abisetako eta aitu ze
 inportantea izango zan, zera, jentea
 balaunikatu egiten zan eleizakoak pasa-
 keran. Batzuetan Gurejauna eroaten zan
 baina grabedadea egoten zanean e
 Gurejaunagaz naaste Untziñoa be eroa-
 ten zan, estremauntziñoa. Eta, ba, gaixoa-
 ren etxera allegetan zanean abadeak
 konfesatu egiten euan leenengo gaixoa,
 gero Gurejauna emon eta atzenean
 Untziñoa. Bien bitartean errezuak be
 egiten zirean, latinean e, zeinda letaniak
 eta olangoak, errosarioa izan ezik, erro-
 sarioa euskeraz errezetan zan. Eta urten
 baino leenago, eleizan iru kanpaiots
 jotzen zirean eleizakoak doala abiseta-
 ko, eta gero bidean, leen esan deusudan
 moduan txilina. Guk u emen parroki-
 an txilin andi bat eukiten gendun orretara-
 ko, jenteak ondo entzuteko pasakeran.
 Au guzti au oinez egiten zan. Azkene-
 rantza ya abadea kotxean joaten asi zan

laguntan auen artean, da ganetikoa oñes, al damoduen.

Elexakoan inportantzie esan dotzut andie sala se klaro, pekatu mortalean il eskero infernure yoaten sala esatoskuen abadeak eta benialakas purgatoriora d'askeneko eleaxakoak beada(n)moduen in eskero ba serure artes. D'orduén ba jenteak eskatu itausen eleaxakoak, etzeko edo ausokoan batek e geao gaxoa(k)p(b)era(k)p(b)aña.

Pasadisu espesialan bat (d)akiden? Ba, yakin i yakin bai baie estai(t)p(b)a kontau ala kontau es, se ...

Kontetako diñostesu? Bueno, ingotzut e baie noin etzean pasau esan barik, errespetoagaitiño e! B'aitu. Or Aibelabe partean egoan kaletra txarreko gison bat eta berba txarrekoa yatzun, txorigorrike al estala be maldasiñotzean eragoion beti, dana juramentue t'aparajue bastarrak (g)ustiek erre bearrean.

D'egun beten, txarto parau sen d'ausoko bateri geitu otzien estukuran d'esan:

- Ene, sera, urlie (usena enoatzu esaten e) txarto parau yaku t'eleaxakoak eske yoango saintikes abadeagana, baie arin se ie berba bari(k)t(d)ao, d'il beosku.
- Elexakoak orreri agobaltz orreri? Ilinti gorie miñeti sartzea esta isingo ogeto?
- Tíre-tíre, soas d'eskatus eleaxakoak e(s)tx(y)akun belu in d'infernure yoan beren arimea, se bisie ba(t)p(b)aña estao d'esto(t) kontzientzie kargau gure gero e!

D'etorri sen arin ausoko ori errekaduegas da ba eroan otziesan eleaxakook. Ni nau enaintzen yoan orduko egunean se bearren nengoan

kaminoak laguntan euan artean, eta ganetikoa oinez, aal dan moduan.

Eleizakoen inportantzia esan deutsut andia zala ze klaro, pekatu mortalean il ezkerro infernura joaten zala esaten euskuen abadeak eta benialakaz purgatoriora eta azkeneko eleizakoak bear dan moduan egin ezkerro ba zerura artez. Eta orduan ba jenteak eskatu egi ten euazan eleizakoak, etzeko edo auzokoren batek e geiago gaixoak berak baino.

Pasadizu espesialen bat dakidan? Ba, yakin i yakin bai baina ez dakit ba kontatu ala kontatu ez, ze ...

Kontetako dinostazu? Bueno, egingo deusut e baina noren etxean pasatu zan esan barik, errespetoagaitino e! Ba aitua. Or Aibelabe partean egoan kaletra txarreko gizon bat eta berba txarrekoa jatzun, txorigorrika aal ez dala be maldizintotzean eragoion beti, dana juramentua eta aparejua bazterrak guztiak erre bearrean.

Eta egun baten, txarto paratu zan eta auzoko bateri deitu eutsien estukuran eta esan:

- Ene, zera, urlia (usena ez noatzu esaten e) txarto paratu jaku eta eleizakoak eske joango zeintek ez abadearengana, baina arin ze ia berba barik dago, eta il bear deusku.
- Eleizakoak orreri aobaltz orreri? Ilinti gorie miinetik sartzea ez da izango obeto?
- Tira-tira, zoaz eta eskatu egizuz eleizakoak ez jakun belu egin eta infernura joan bere arimea, ze bizia bat baino ez dago eta ez dot kontzientzia kargatu gura gero e!

Eta etorri zan arin auzoko ori errekaduagaz eta ba eroan eutsiezan eleiza-

da. Baie kontaute dakit esaten ñabitzune.

Da, ba, enao seguru baie, deretxat a gaxo berberorregas isin sala, b'abadea yoan yakonean da konfesetako esan, oño, gaxoa esetzean parau i yakon d'abadeak a andi orti emeti komensidu in i auen, da komensitako estai(t)p(b)a diru apurren bat es otzen sartu armudapean. Entzun alan dauket entzunde. Abade orrek e il aurreti konfesetea gure auen les, sein Pedro Boteron galdarara yoan es daiten betiko, dirue opatu te armudapean sartu i otzen agonien edo atzenetan egoan gaixo orreri, d'alantxik komensidu. Diruegaiti isin espalitz estai(t)p(b)a se pasauko san aregas gison baragarriegas.

D'atzenean lograuden seguru elexakook ondo artzea t'il sanean asaskaldielangoa artudien seguru etzekoak, se ya infernuen ikustaudien kaletra txarrekorri, d'elexakoak in barik iltea(k)p(b)e sera emotauen, ser pentzau. Gaur gausek asko kanbiau dire. Orri(k)p(b)ildurrok e yoan in dires baie gaur be maldasiñoa(k)-p(b)otatea estao ondo, edukasiñoa gausandie da gero, da personea ago(a) askatukeran isiten da esaun.

Gero, entzunde daukotze(t)p(b)aten bateri, kontue isango da baie, ori urliek Eriotzari in otzen tranpa edo trikimaillue bisirik urtetako. Je-je-je. Ba, seguru, baten batek txarrera in eta oiratuta egoan d'Eriotzaren bildur san, antza. Baie entzutea i auken Eriotzea baten baten bille doanean, buru partera arrimetan sala geituteko. Eta, ser in auen gison orrek? Ara, txarragora in auenean, eaurt in d'ankak armudan imini eta burue oian atzekaldeko oiakoxeari dotzela.

kook. Ni neu ez nintzan joan orduko egunean ze bearren nengoan eta. Baina kontatuta dakit esaten niabiltzuna.

Eta, ba, ez nago seguru baina, deritxat a gaixo berberorregaz izan zala, ba abadea joan jakonean eta konfesetako esan, oño, gaixo ezetzean paratu ei jakon eta abadeak a andik ortik emetik konbenzidu egin ei euan, eta konbenzietako ez dakit ba diru apurren bat ez eutsan sartu almo(h)adapean. Entzun alan daukat entzunda. Abade orrek e il aurretik konfesetea gura euan lez, zein Pedro Boteroren galdarara joan ez daiten betiko, dirua opatu eta almo(h)adapean sartu ei eutsan agonian edo atzenetan egoan gaixo orreri, eta alantxik konbenzitu. Diruagaitik izan ez balitz ez dakit ba zer pasatuko zan aregaz gison baragarriagaz.

Eta atzenean logratu euden seguru eleizakook ondo artzea eta il zanean asaskaldialangoa artu eudien seguru etzekoak, ze ya infernuan ikusten eudien kaletra txarreko ori, eta eleizakoak egin barik ilteak be zera emoten euan, zer pentsatu. Gaur gauzak asko kanbiatu dira. Orreik bildurrok e joan egin dira baina gaur be maldizinoak botatea ez dago ondo, edukazinoa gauza andia da gero, eta personea aoa askatukeran izaten da ezagun.

Gero, entzunda deukotsat baten bateri, kontua izango da baina, ori urliak Eriotzari egin eutsan tranpa edo trikimaillua bisirik urtetako. Je-je-je. Ba, seguru, baten batek txarrera egin eta oeratuta egoan eta Eriotzaren bildur zan, antza. Baina entzutea ei eukan Eriotzea baten baten bila doanean, buru partera arrimetan zala deituteko. Eta, zer egin euan gison orrek? Ara, txarragora egin

Eta, ara non yatorikon Eriotza gau ilunean et'artes buru aldera berbas. Beste orrek erantzun barik, anak altzau otzesan eta Eriotzak alde in i otzen bere kodaña ta gusti. Urrungoan estaki(t)p(b)a ser pasauko san. Onik kontuak isingo yatzus, serana moduen, kukuena. Entzutea daukot olan gaixokarik-eta egoanak Andramari martikoatan kukua entzun eskero, etzala ilten urt'orretan. Au lartxu siñistea esta isingo? Kontue-(k)p(b)eti kontu.

euanean, eaurt egin eta anak armudan imini eta burua oearen atzekaldeko oea-koxeari deutsal. Eta, ara non diatorkon Eriotza gau ilunean eta artez buru aldera berbaz. Beste orrek erantzun barik, anak altzatu eutsazan eta Eriotzak alde egin ei eutsan bere kodaina eta guzti. Urrengoan ez dakit ba zer pasatuko zan. Oneik kontuak izango jatzuz, zerarena moduan, kukuarena. Entzutea daukat olan gaixokarik-eta egoanak Andramari martikoetan kukua entzun ezker, ez zala ilten urte orretan. Au lartxu sinistea ez da izango? Kontuak beti kontu.

59.7. Bendizino-usadioak

Bendisiñoak? Ene Jesus! Nondi asi banenki. Se lenao dana san bendisiñoa, usedioa egoan dana bedinkituteko, personak sein gausak, seinde, etzeak, soloak, umeak, odaie, sikitea, fabrikak, kotxeak. O sea ke saure aiteri be batute daukotzesus batzuk esta, baie geao gurosusela? Ba, sau(k) preguntaistesus de nik i kontestau ingotzut akordetan nasena, se ni nau asko ibilite nao elexako kontuetan, se erremedio, sakristaue, bakisu, abade artean beti. Bueno ba , sau asi nondi gure d'andixik antza emongotzu seo-eri te.

Ori soloari bendisiñoa botatea? Baiiii gizona! Ori usedio andie isin sen e. Bein Andramari martikoraskero, soloatan, bates be garie isiten san inportanteana, ba bedinkitu iten sirean gari-soloak. Orretarako, abadeak erroketea t'estolea yantzi, gero sakristauek edo monagilloak isopoa artu te tontorri(k) tontor yoate(n) san gari arloari bendisiñoa botaten,

Bendizinoak? Ene Jesus! Nondik asi banenki. Ze leenago dana zan bendizino, usadioa egoan dana bedeinkatuteko, personak zein gauzak, zeinda, etxeak, soloak, umeak, odeia, sikatea, fabrikak, kotxeak. O sea ke zure aitari be batuta deukotsazuz batzuk ezta, baina geiago gura dozuzala? Ba, zeuk preguntatu eistazuz eta nik i kontestatu egingo deusut akordetan nazana, ze ni neu asko ibilita nago eleizako kontuetan, zer erremedio, sakristaua, badakizu, abade artean beti. Bueno ba, zeu asi nondik gura eta andixik, antza emongo deutsalgu zeozeri eta.

Ori soloari bendizino botatea? Baiiii gizona! Ori usadio andia izan zan e. Bein Andramari martikorazkero, soloatan, batez be garia izaten zan inportanteana, ba bedeinkatu egiten zirean gari-soloak. Orretarako, abadeak erroketea eta estolea jantzi, gero sakristauak edo monagilloak isopoa artu eta tontorrik tontor joaten zan gari arloari bendizino botaten, baina, antza, gari soloa ikusi egin

baie antza gari soloa ikusi in bear isite san bendisiñoa botakeran. Garie esan dotzut se gariiek semendien erain da maietzerako burue dakar d'udarako eldu te klaro, or bitartean denporalea(k)tx(y)o esketiño arpelik (g)altzean sirean gariiek eta gero ogirik es. Orregaitiño bendisitan sirean gariiek, ondo elduteko.

Aste Santuen? Bueno, garise-mea, bijiliek, ilen lelengo barikuek, ejersisioak eta Paskoaskoas betetea, bueno, elexan sartute ie denpora gustien.

Da, ba, bendisiño kontuen, ba Erramu egune san señaladue. Domekorretan ereñotzak ekarten sirean mesa nausire da bedinkitu. Gero orrek ereños bedinkituek usu asko auken, seinde, etze barruen iminteko, koartuetan en jeneral, inisitue t'odaien kontra, baten bat ilten sanean ur bedinkitue botateko gorpuei da ba, nik i urtero, garisemean asikeran aurreko urteko Erramu egunean bedinkituko ereñotza erretan naindun da, ba, a autze abadeak eralbiltauen autzen egunean bekokien igurtako.

Batzuk u soloatan be sartzean audiesan ereñotz erramatxuek koxitza onak logretako. Baie orretarako geao esotu du Santa Kurtzetako arantza edo elorrien bendisiñoa. Ganera polite isite san. Bitu. Tertzio orretan arantzak eta elorriek lorara etorrite daos da ebagi iten sirean erramatxu betzuk eta gero bakotxari, kutxilloagas arrankalatu bet in de sos bat sartu kurtzetara. Sainbet errama? Ba solotan beste. D'orduen txortea preparentan sanean saratz errama bateri asala kendu, fasil iten yako in be, d'arexegas batu txorta gustie da

bear izaten zan bendizinoa botakeran. Garia esan deusut ze gariak zemendian erein eta maiatzerako burua dakar eta udarako eldu eta klaro, or bitartean denporaleak jo ezketino alperrik galtzean zirean gariak eta gero ogirik ez. Orregaitino bendezitan zirean gariak, ondo elduteko.

Aste Santuan? Bueno, garizumea, bijiliak, ilaren leenengo barikuak, ejerzizioak eta Pazkoazkoaz betetea, bueno, eleizan sartuta ia denpora guztian.

Eta, ba, bendizino kontuan, ba Erramu eguna zan señaladua. Domeka orretan ereinotzak ekarten zirean meza nagusira eta bedeinkatu. Gero orrek ereinotz bedeinkatuak usu asko eukan, zeinda, etxe barruan iminteko, koartuetan en general, inizitua eta odeiaren kontra, baten bat ilten zanean ur bedeinkatua botateko gorpuari eta ba, nik i urtero, garizumearen asikeran aurreko urteko Erramu egunean bedeinkatuko ereinotza erretan nendun eta, ba, a autsa abadeak eralbilten euan autsaren egunean bekokian igurditeko.

Batzuk u soloatan be sartzean eudiezan ereinotz erramatxuak koxitza onak logretako. Baina orretarako geiago ezagutu dogu Santa Kurtzetako arantza edo elorrien bendizinoa. Ganera polita izaten zan. Beitu. Tertzio orretan arantzak eta elorriak lorara etorrita dagoz eta ebagi egiten zirean erramatxu batzuk eta gero bakotxari, kutxilloagaz arrankalatu bat egin eta zotz bat sartu kurtzetara. Zeinbat errama? Ba solotan beste. Eta orduan txortea preparentan zanean sarats errama bateri azala kendu, fasil egiten jako egin be, eta arexegas batu txorta guztia eta gauza polita izaten zan etxe bakotxetik txorta bategaz elei-

gausa polite isiten san etze bakotxeti txorta bategas elexara Santa Kurtz egunean. Bein elexaraskero, abadeak bedinkitu itausen da gero bueltan, bakotxa(k)p(b)ere soloatan sartu, solo bakotxeko bat eta antxe oten san urte gustien soloa bedinkituten.

San Juanetan? Asteko naure egune, Juan nas da. Egun andie da. Emen Seberion Seberioganeko elexako fiestea da Andramariges batera, d'an iten sirean funtzioño gustiek.

Etze bakotxean San Juan aratxa iminten san, elexar errama bat Santa Kurtzetako elorri erramean antzean kurtzetara palutxu bet iminite, baie San Juan Aratxari, lorak eta galburua(k)p(b)e iminten yakosan, gaur be bai, bueno, oin garirik esta erain be iten baie ganetiko gustie bai. Klaro, San Juan aratxa esta eroaten elexara bedinkituten baie etzeko ateatan iminten da etzea bedinkitu te yagoteko, baie au etze bakotxekoak iten dau.

Errogatibak? Baiii, askoooo. Sano erabili us. Jeneralmentean sikita andiegoanean iten sirean aurie iteko da beste batzuetan ekatxa paretako bendisioa botate san isopoagas d'eresuek ines. Seberion, parrokie andie da ta portikue be sabala ta buelta osokoa dauko da ba askotan elesportaleari obuena buelta emonda iten gaindusen errogatibak Amabirjinea andarik anda eroanda.

Beste batzuetan Seberioganeko Andra Marira iten gaindun errogatibea. Ara bide lusea dao ta sati betzuetan aurgora(k)p(b)e alosokoak, andariak errelebau iten sirean.

Se erresu iten gaindun errogatibatan? Ba, jeneralmentean letaniek eta Seberioganera isiten sanean, erro-

zara Santa Kurtz egunean. Bein eleizarazkero, abadeak bedeinkatu egiten euzan eta gero bueltan, bakotxak bere soloatan sartu, solo bakotxeko bat eta antxe egoten zan urte guztian soloa bedeinkatuten.

San Juanetan? Asteko neure eguna, Juan naz eta. Egun andia da. Emen Zeberion Zeberioganeko eleizako fiestea da Andramarigaz batera, eta an egiten zirean funtzioño guztiak.

Etze bakotxean San Juan aritza iminten zan, leizar errama bat Santa Kurtzetako elorri erramearen antzean kurtzetara palutxo bat iminita, baina San Juan Aritzari, lorak eta galburuak be iminten jakozan, gaur be bai, bueno, orain garirik ez da erein be egiten baina ganetiko guztia bai. Klaro, San Juan aritza ez da eroaten eleizara bedeinkatuten baina etxeko ateetan iminten da etxea bedeinkatu eta jagoteko, baina au etxe bakotxekoak egiten dau.

Errogatibak? Baiii, askoooo. Sano erabili doguz. Jeneralmentean sikate andia egoanean egiten zirean euria egiteko eta beste batzuetan ekaitza paretako bendizinoa botaten zan isopoagaz eta errezuak eginez. Zeberion, parrokia andia da eta portikua be zabala eta buelta osokoa dauka eta ba askotan eleizportaleari oboan buelta emonda egiten genduzan errogatibak Amabirjinea andarik anda eroanda.

Beste batzuetan Zeberioganeko Andra Marira egiten gendun errogatibea. Ara bide luzea dago eta zati batzuetan aurgorak be alozokoak, andariak errelebatu egiten zirean.

Zer errezu egiten gendun errogatibatan? Ba, jeneralmentean letaniak eta Zeberioganera izaten zanean, errosarioa

sarioa be igoal, edo isilean be bai bide arlo baten, kantau be bai, Amabirjinean kantak. Oin jenteak estau sinisten olango gausetan baie lenao orixe san usedioa da se ingo gaindun ba?

Emen gero Santo Tomasen parrokien usedio sar bar egoan. Santo Tomasen elie esatotzien da ba emen elespeko arasduien bedinkitu itaudien seguru ganadu elie, basabaiek edo erri-beiak, eta gero Arrabako landara eroan an lodituteko. Da, nik estot esotu bai(e) entzutea bai, sera, Seberrioko parrukoa yoan iten sala eskolumekas urtean baten Arrabako landea bedinkituten, an elie aukitauden eta, sarradura barruan pastuen, da gero ba saldu, okelarako bisipisu edo begipisuen segun tratantea, da, sekorrak err(i)-iditerako be bai, busterrireko. A! Serak itxi us aititu barik, Kandelario ta San Blas, nekasuen soztz, d'inportantea(k)t(d)ire barres.

Sesailean asikeran isiten dires. Kandelarioetan, ba, kandelak bedinkituten dire da ba gero usu asko daukie, ereñotzan moduen. Baie kandelak elexako sepulturatan be asko iminten sirean. Gaur kendu in de baie lenao etxe bakoxta(k)p(b)ere sepulturea auken da batzuk kandelas beterik oten sirean.

Elexea(k)p(b)era(k)p(b)e ainbet kandela erretauen altaratan da. Bueno, kandela bedinkitue sano erabili u. Intierruetan be andrasko batek ol baten estute ekarten situsen kandela barriek elexara. Buruen ekartausen gorpuen aurreti d'elexan isitu sepulturatan, intierru egunean aurean da gero norbere sepulturatan, errespontzorako diru te gusti.

be igual, edo isilean be bai bide arlo baten, kantatu be bai, Amabirjinearen kantak. Orain jenteak ez dau sinisten olango gauzetan baina leenago orixe zan usadioa eta zer egingo gendun ba?

Emen gero Santo Tomasen parrokiari usadio zaar bar egoan. Santo Tomasen elia esaten eutsoen eta ba emen eleizpeko arazduian bedeinkatu egiten eudien seguru ganadu elia, basabaiek edo erri-beiak, eta gero Arrabako landara eroan an lodituteko. Eta, nik ez dot ezagutu baina entzutea bai, zera, Zeberrioko parrokoa joan egiten zala eskolumekaz urtean baten Arrabako landea bedeinkatuten, an elia eukiten euden eta, zarradura barruan pastuan, eta gero ba saldu, okelarako bizipisu edo begipisuan segun tratantea, eta zekorrak erri-iditarako be bai, buztarrirako. A! Zerak itxi doguz aitaru barik, Kandelario eta San Blas, nekasuen soztz, eta inportanteak dira barriz.

Zezeilean asikeran izaten dira. Kandelarioetan, ba, kandelak bedeinkatuten dira eta ba gero usu asko daukie, ereñotzaren moduan. Baina kandelak eleizako sepulturatan be asko iminten zirean. Gaur kendu egin da baina leenago etxe bakoxtak bere sepulturea eukan eta batzuk kandelaz beterik egoten zirean.

Eleizeak berak be ainbat kandela erretan euan altaratan eta. Bueno, kandela bedeinkatue sano erabili dogu. Entierruetan be andrazko batek ool baten estuta ekarten zituzan kandela barriak eleizara. Buruan ekarten euazan gorpuren aurretik eta eleizan isiotu sepulturatan, intierru egunean aurean eta gero norbere sepulturatan, errespontzorako diru eta guzti.

San Blasetan ba kordioa ta yanariak ekarten sirean elexara ta bedinkitu. Gero etzean yan eta ondakinak erre edo ganadueri emon ai(k)p(b)e parte artzeako, seinde, laranjasalak astoari, gustau iten yakies, nok esango lauke e?

Ur bedinkituek? Ori, sapatu santu gaubean, gauberdiko mesan. Bueno, or bendisiño bi ite sirean. Lelengo Pasko-sirioa, kandela lodie d'alosokoa, da gero ure. Sirioan berinkasiñoa kanpoan ite san, elesportikuan. D'ori iteko, sue isitu bear isite san baie es posporoagas, espabere se, arrien txisparik arakoagas. Beitu, nik i sakristau les, funtzinoa asi aurreti, sue isituten nauen, asko kostata e! Artzean nauen tella bat eta otegur siku betzuk imini sugin ona(k)t(d)irelako. Gero, sigarroak isituteko txiskeru bet artu, metxea atera suloti d'asten naintzen txispea atetan. Beste eskuen igeskea edo liñosko sorki altzitu bet aukiten nauen d'a arrimau txispara suek artu arte. Esta fasile e. Baie nik i truko bat naunken, ori liñosko sorki marax edo salge ori estukin bategas ondo estutute aukiten nauen da bein altziek suek artu eskeru, urrungorako epaie baltzitude aukiten dau d'arinago artzean dau suek. B'olantxik, igeskeak edo sorkiek sue arturduen, putz in da tella ganeko sotzari sue emon garra atetako. Da gero bai, gero su andiagoa in d'eroaten nauen elexako atera abadeak andi sue artzeako. Da funtzinoa aste sanean, andi suti Pasko-sirioa isituten auen abadedak bere erresuekas. D'orregas naste, intzentzarioan iketza be bai, ikes biribilek, erosiak e, d'iketza orreri be tellako sutik emoten yakon sue da

San Blasetan ba kordioa eta yanariak ekarten zirean eleizara eta bedinkatu. Gero etxean jan eta ondakinak erre edo ganadueri emon aiek be parte artzeako, zeinda, laranjazalak astoari, gustatu egiten jakiez, nok esango leuke e?

Ur bedeinkatuak? Ori, zapatu santu gauean, gauerdiko mezan. Bueno, or bendizino bi egiten zirean. Leenengo Pazko-zirioa, kandela lodia eta alozokoa, eta gero ura. Zirioaren bedeinkazinoan kanpoan egiten zan, eleizportikuan. Eta ori egiteko, sua izetu bear izaten zan baina ez posporoagaz, ezpabere ze, arriaren txisparik arakoagas. Begitu, nik i sakristau lez, funtzinoa asi aurretik, sua izetuten neuan, asko kostata e! Artzean neuan tella bat eta ota-egur siku batzuk imini sugin onak diralako. Gero, zigarroak izetuteko txiskeru bat artu, metxea atera zuletik eta asten nintzan txispea ateretan. Beste eskuan igeskea edo linozko sorki altzitu bat eukiten neuan eta a arrimatu txispara suak artu arte. Ez da fazila e. Baina nik i truko bat neunkan, ori linozko sorki marax edo salge ori estukin bategaz ondo estututa eukiten neuan eta bein altiak suak artu ezkeru, urrungorako epaia baltzitude eukiten dau eta arinago artzean dau suak. Ba olantxik, igeskeak edo sorkiak sua artu orduan, putz egin eta tella ganeko zotzari sue emon garra atetako. Eta gero bai, gero su andiagoa egin eta eroaten neuan eleizako atera abadeak andik sua artzeako. Eta funtzinoan asten zanean, andik sutik Pazko-zirioa izetuten euan abadedak bere errezuekas. Eta orregaz naaste, intzentsarioaren iketza be bai, iketza biribilak, erosiak e, eta iketza orreri be tellako sutik emoten jakon sua eta gero nabetauko intzentso autsa bota

gero nabetako intzentzo autze botor-
duen keak urtetauen, usindun keak.
D'orixe, eta gero prososinoan sartze-
an san elexara ilunetan, sirio argiegas.
Areri sirioari bost untza sartzean
otzesan abadeak, kurtze forman,
d'aik untzak intzentzo bola bat auki-
tauden kanpoaldeti.

Gero, barruen, ure(k)p(b)erin-
kituten sirean. D'ori ur ori gausa
akotarako useta san, seinde, urberin-
kitontzitarako, isoporako, poton-
tzien edo potondegien umea(k)p(b)-
autisetako d'olango menesterretara-
ko.

Su, Jumanuel, ainbeste bendisi-
ño olan batera kontaute asko dire
gero e, esteretxasu? Da, seguru baten
bat itxi une aitu barik. Aistuek
urrungo baterako itxikus!

orduan keak urtetan euan, usaindun
keak. Eta orixe, eta gero prozesinoan
sartzean zan eleizara ilunetan, zirio argia-
gaz. Areri zirioari bost untza sartzean
eutsazan abadeak, kurtze forman, eta aik
untzak intzentso bola bat eukiten euden
kanpo aldetik.

Gero, barruan, urak bedeinkatuten
zirean. Eta ori ur ori gauza akotarako
usetan zan, zeinda, urbedeinkatu-ontzie-
tarako, isoporako, potontzian edo
potondegian umeak bautizetako eta
olango menesterretarako.

Zu, Juan Manuel, ainbeste bendizino
olan batera kontatuta asko dira gero e,
ez deretxazu? Eta, seguru baten bat itxi
doguna aitatu barik. Aaztuak urrengo
baterako itxiko doguz!

59.8. Elizaren doktrina estuak eskrupulu ugari sortu abade zein eliztar artean

Gure denporako dotrina? Ene
mutileeeek, oingoan antzi(k)p(b)es!

Bitisu, gure gaste denporan ele-
xako dotrineak inder andie auken.
Orduko abadeak sano estu artzean
gindusen pekatuen bildurregas. Pe-
katuek e klase bitekoak egosan, mor-
talak eta benialak. Pekatu mortalean
il eskero, infernure, Pedro Boteron
galdarara betiko. Selango bildurre!
Orregaiti, konfesonarioak a mori-
mintu andie aukien. Gitxien gitxie-
nes, urtean baten Paskoaskoagas bete
beasan, garisuman, Aste Santu aurre-
ko astean, ejersisioak iten sirean d'an
konfesau Paskoa egunean Gure
Jaune artzeako. Pekatuek? Ene! Ia
dana san pekatue, domeka ta yaye-
tan mesara yoan esitea, blasfemetea,

Gure denporako doktrinea? Ene
mutilaaaak, oraingoaren antzik be ez!

Begi(ra)tu egizu, gure gazte denpo-
ran eleizako doktrineak indar andia
eukan. Orduko abadeak sano estu artze-
an ginduezan pekatuen bildurregas.
Pekatuak e klase bitakoak egozan, mor-
talak eta benialak. Pekatu mortalean il
ezkero, infernura, Pedro Boteroren gal-
darara betiko. Zelango bildurre!
Orregaitik, konfesonarioak a morimintu
andia eukien. Gitxien gitxienez, urtean
baten Pazkoazkoagas bete bear zan,
garizuman, Aste Santu aurreko astean,
ejersizioak egiten ziran eta an konfesatu
Pazkoa egunean Gure Jauna artzeako.
Pekatuak? Ene! Ia dana zan pekatua,
domeka eta jaietan mezara joan ez egi-

norbere andreagas kanpoko aragisko serak, relasiñoak aukitea eta beste asko. Bitu noraño, Gure Jaune, mesan konsagratue eskuekas ikututea be pekatu mortala. Abadeak orregaiti euren eskue(k)p(b)edinkitute aukitera, artu leikien forma konsagraue eskuekas, gaur ostera edosinek emoten dau komuniñoa. Selan kanbiau direan gausak e? Orregaiti, lenao, jentea bildurres beterik ebilen da pitean-pitean konfesonaria. Baie batzuk, onik eskrupuloso antzak, ikusite daukodas urrungo mesaurreti be konfesetan yoaten. Segaiti? Ba, bildurregaiti, igual pekatuen bat esatea aistu edo bildurregas aistu in yakola pentsau edo konfesau arren be dueda sartu te badaespada atzera konfesau komuniñoa artu baño len, sespabere beste pekatu barri bet, komuniñoa pekatuen artzea. Batzuk asko padezitan audien infernuen bildurregas.

Baten e estukurea pasau nauen. Mesa nausie san. Yakingosu, se su sau be monagilloa isin sara-ta, gure parrokien iru mesa ote sirean domeka ta yayetan, goxekoa, erdikoa eta mesa nausie. Arrastien ganera errosarioa eta Santisimuen bedinkasiñoa. Estukurea baie andie gero e! Abadea Gure Jaune emoten ebilen da ni pateneagas okozpetan ogi apurren ba(t)tx(y)ausien be, ta, ba, abadeak komuniñoa agora emotauen, miñe atera ta miñera, gaur eskure emoten da baie, ta, ba atzotxu bet etorri sen komulgetan da miñen punteregi imini edo, formea yausi in bea yakon da eskuemas lagundu te barrure andratxu orrek. Neuk in nauen neure artean ba se:" ene, pekatu mortala in yok orrek, eskuemas Gure Jaune ikutu".

tea, blasfemetea, norbere andreagas kanpoko aragizko zerak, relaziñoak eukitea eta beste asko. Begi(ra)tu noraino, Gure Jauna, mezan konsagratua eskuekaz ikututea be pekatu mortala. Abadeak orregaitik euren eskuak bedeinkatuta eukitera, artu leikien forma konsagratua eskuekaz, gaur ostera edozeinek emoten dau komunino. Zelan kanbiatu diran gauzak e? Orregaitik, leenago, jentea bildurrez beterik ebilen eta pitean-pitean konfesonaria. Baina batzuk, oneik eskrupuloso antzak, ikusita daukadaz urrungo meza aurretik be konfesetan joaten. Zergaitik? Ba, bildurregaitik, igual pekatuen bat esatea aaztu edo bildurragaz aaztu egin jakola pentsatu edo konfesatu arren be dueda sartu eta badaezpada atzera konfesatu komuniñoa artu baino leen, ze ezpabere beste pekatu barri bat, komunino pekatuen artzea. Batzuk asko padezitan eudien infernuaren bildurregaz.

Baten e estukurea pasatu neuan. Meza nagusia zan. Jakingo dozu, ze zu zeu be monagilloa izan zara-eta, gure parrokian iru meza egoten ziran domeka eta jaietan, goizekoa, erdikoa eta meza nagusia. Arrastian gainera errosarioa eta Santisimuen bedeinkaziñoa. Estukurea baina andia gero e! Abadea Gure Jauna emoten ebilen eta ni pateneagaz okozpetan ogi apurren bat jausian be, eta, ba, abadeak komunino aora emoten euan, miina atera eta miinera, gaur eskura emoten da baina, eta, ba atsotxu bat etorri zan komulgetan eta miinaren puntaregi imini edo, formea jausi egin bear jakon eta eskuagaz lagundu eta barrura andratxu orrek. Neuk egin neuan neure artean ba ze:" ene, pekatu mortala egin jok orrek, eskuagaz Gure Jauna ikutu".

Gaur sinistu be eskaunke ingo baie lenaoko dotrinea estuegie san, sorrotzegie, absurdoa. Baie bate(k)p-(b)añño geaok o konfesau be ingo ausen pekatutzet oin buruti pasau be iten e(s)tx(y)akusenak. Bestala gaur, olango traba barik!

Abadeak aure(k)p(b)e, batzuk, sano eskrupulosoak sirean, bates be mesan konsagrasiañoan eta komuniño osteko kopoi te patenan garbisusietan.

Se, ni(k)p(b)dakit abadeari aure-ri entzunde, kosagrasiañooko berbak ondo esan beadorela formea eta arda-
goa konsagretako, bai, latinean esat-
audiesan berbok: "okestenin kor-
pusmeun" ogireko d'ardagorako
beste batzuk: "ikestenin kalisangi
nismeï...t'estait se geao se arda-
goana luseagoa san. Eta, isena estot esango
baie, abade batek isilean baie biten
d'iruten be esatausen berbok e bada-
espada. Bildurrek inde-edo, sein
konsagrau barik itxi.

Da gero, komuniño ostean, kali-
se, kopoi, ta patenea garbitako be,
komediek e batzuk. An ibilte sirean
sapi bategas forma konsagratuen
apurrak ondo garbituten d'uregas
naste edaten. Segaiti diñostesu? Ba,
dotrinako entzuteatati, olango ogi
apur txiki konsagratu bakoitzean
Jaungoikoa dagoalako, da klaro, selan
itxi Gure Jaune olango, ser baten,
partikula baten, partikulea esatortzien
abadeak.

Da gero, bitu e, ori kalise-ta gar-
bituteko sapie, abadea(k)p(b)akarrik
garbitu leikien e, esku bedeinkitudu-
ne(k)p(b)akarrik. Gaurko gasteak
barre ingo laukie onik (g)ausok en-
tzunde. Baie lenaoko eleaxo dotrinea
olangoxea san da aguantau in bear.

Gaur sinistu be ez geunke egingo
baina leenagoko doktrinea estuegia zan,
zorrotzegia, absurdoa. Baina batek baino
geiagok o konfesatu be egingo euazan
pekatutzat orain burutik pasatu be egi-
ten ez jakuzanak. Bestela gaur, olango
traba barik!

Abadeak eurak be, batzuk, sano
eskrupulosoak ziran, batez be mezan
konsagrazinoan eta komunino osteko
kopoi eta patenaren garbizuzietan.

Ze, nik badakit abadeari eurei en-
tzunda, kosagrazinoan berbak ondo esan
bear dirala formea eta arda-
goa konsagretako, bai, latinean esaten
eudiezan ber-
bok: " (h)oc est enim corpus meum"
ogirako eta ardaorako beste batzuk:
"(h)ic est enim calix sanguinis mei"...
eta ez dakit zer geiago, ze ardoarena
luzeagoa zan. Eta, izena ez dot esango
baina, abade batek isilean baina bitan eta
irutan be esaten euazan berbok e bada-
ezpada. Bildurrek eginda-edo, zein kon-
sagratu barik itxi.

Eta gero, komunino ostean, kaliza,
kopoi, eta patenea garbitako be, kome-
diak e batzuk. An ibilten ziran zapi bate-
gaz forma konsagratuen apurrak ondo
garbituten eta uragaz naaste edaten.
Zergaitik dinostazu? Ba, doktrinako en-
tzuteatati, olango ogi apur txiki konsa-
gratu bakoitzean Jaungoikoa dagoalako,
eta klaro, zelan itxi Gure Jauna olango,
zer baten, partikula baten, partikulea
esaten eutsoen abadeak.

Eta gero, begi(ra)tu e, ori kaliza-eta
garbituteko zapia, abadeak bakarrik gar-
bitu leikean e, esku bedeinkatudunak
bakarrik. Gaurko gazteak barre egingo
leukie oneik gauzok entzunda. Baina lee-
nagoko eleizako doktrinea olangoxea
zan eta aguantatu egin bear.

Gaur elexa batzuetan konfesonari(k)p(b)e estao. Es ke, inportantea sera da, on itea eta txarto in bosu damututea. Kalte itea da pekatu.

Da, len aistu in yat esatea, baie, len mesak-eta goxes sirean danak, errosarioa arrastis. Da lenaoko mesak latinean, eskendun eser aytuten baie mesara yoan bear domeketan, espabere pekatu mortala. Abadea(k)p(b)e lenao erriari lepoa emonda emotaudiesan mesak, oin erriari begire da auskeras, oin sikieran aitu iten du. Au kanbio au serak ekarri auen, selan esaten da ba ori Erromako Aita Santuek iten dauen juntea, -Kontzilioa-? Bai, bai, orixe, orti etorri sen kanbioa.

Oin estaki(t)p(b)a beste puntarantza es ete goasen. Elexara gero ta jente gitxiago dator. Ondiño emen Seberion, tire, entieruetan eta Domusantu te Aste Santuen-da, jenteak akuditan dau baie gitxiagora doa. Abadea(k)p(b) eskastus yoakus, eta barririk estator gitxi baño. Ortxe daukosu, su sau be seminarioan on sintzen, abadegai, eta sure interan Seberion amalau abadegai on sintzien da ba(t)p(b)ño etzan in abade, Don Gerardona. Au de mundue. Oin elexean dotrinea bigundu danean, elexak utzituten. D'eskerrak Seberioko parrokie ta beste elexa t'ermitak konpontan borondatesko jentea ibili dana, d'auren artean sure aitexea, aundekak sapatu in daus elexa ta ermita konpontan, s'espabere gausetandu edo yausi. B'orixe, lenaoko dotrineak d'uingoak estaukie antzi(k)p(b)e. Ori bai, persona sintzoa isitea len sein oin bardin e! Orixte da inportantea, se elexara yoatea(k)p(b)-

Gaur eleiza batzuetan konfesonariorik be ez dago. Es ke, inportantea zera da, on egitea eta txarto egin badozu damututea. Kalte egitea da pekatu.

Eta, leen aaztu egin jat esatea, baina, leen mezak-eta goizez ziran danak, errosarioa arrastiz. Eta leenagoko mezak latinean, ez gendun ezer aytuten baina mezara joan bear domeketan, ezpabere pekatu mortala. Abadeak be leenao erriari lepoa emonda emoten eudiezan mezak, orain erriari begira eta euskeraz, orain sikieran aitu egiten dogu. Au kanbio au zerak ekarri euan, zelan esaten da ba ori Erromako Aita Santuak egiten dauan juntea, -Kontzilioa-? Bai, bai, orixe, ortik etorri zan kanbioa.

Orain ez dakit ba beste puntarantza ez ete goazen. Eleizara geroago eta jente gitxiago dator. Oraindino emen Zeberion, tira, entieruetan eta Domusantu eta Aste Santuan-eta, jenteak akudietan dau baina gitxiagora doa. Abadeak be eskastuz joakuz, eta barririk ez dator gitxi baino. Ortxe daukazu, zu zeu be seminarioan egon zintzan, abadegai, eta zure interan Zeberion amalau abadegai egon zintzien eta bat baino ez zan egin abade, Don Gerardorena. Au da mundua. Orain eleizearen doktrinea bigundu danean, eleizak utsituten. Eta eskerrak Zeberioko parrokia eta beste eleiza eta ermitak konpontan borondatezko jentea ibili dana, eta euren artean zure aitaxea, eundakak zapatu egin dauz eleiza eta ermita konpontan, ze ezpabere gauzeztandu edo jausi. Ba orixe, leenagoko doktrineak eta oraingoak ez daukie antzik be. Ori bai, persona zintzoa izatea leen zein orain bardin e! Orixte da inportantea, ze eleizara joateak bakarrik ez dau balio, zintzoak izan

akarrik estau baligo, sintzoak isin bea dau personeak, au mundo au konpontako. Bao on be ser konpondu elexa barruen sein kanpoan. Dotrina sein dotrina barik, on badao ser konpondu elexa barruen sein kanpoan.

bear dau personeak, au mundo au konpontako. Doktrina zein doktrina barik, egon badao zer konpondu eleiza barruan zein kanpoan.

59.9. Beleak argitu errotara bidea neskatoari

Lenao errotak inportanteak sirean baserrireko da jentea urrineria yoaten san garie t'artoa iyoten.

Da, ba, baten orko Goikiri aspiko neskato bateri esan i otzen bere aitek:

- I, neskato, gaxokarik ñabik eta esin nona yoan, d'i(k)tx(y)oan beakona Antzasuko errotara.
- Bai, baie errotara bidea estakit ondo ta galtzean banas ser?
- Bai, sera. Ik i bidekurtzean bat-edo topetan bona astoa bota aurreti ta berak eroangona Antzasuko errotaraño, astoak ondo yakisena bideok-eta.

Da, ba, artu kortako asto nabarra, astotzara eta gusti ta gari sorroa otzara batean da arto sorroa bestean dala artu i auen errotako bidea.

Argiñao ganera eldu sanean, ene, bidekurtzea d'iñor es inguruti pre-guntetako be. Astoari iso esan da lotu in i sen ingurure begire. D'an landarrean belak mamarro topetan da beste bela bat bidertzeko artea ganean. Bakisu, belak deskonfiaue-(k)t(d)ire, da beti oten da bat bégiran edo bijiletan besteai abisetako iñor barruntau esker. D'orretara, neskato orrek e, astoa aurreti bota baño len non diñotzen artea ganeko beleari:

- I, belea, sein dona Antzasuko erro-

Leenao errotak inportanteak ziran baserrirako eta jentea urrunera joaten zan garia eta artoa eoten.

Eta, ba, baten orko Goikiri azpiko neskato bateri esan ei eutsan bere aitak:

- I, neskato, gaixokarik niabilk eta ezin nona joan, eta ik joan bearko dona Arantzazuko errotara.
- Bai, baina errotara bidea ez dakit ondo eta galtzean banaz zer?
- Bai, zera. Ik i bidekurtzeren bat-edo topetan badona astoa bota aurretik eta berak eroango auna Arantzazuko errotaraino, astoak ondo jakizana bideok-eta.

Eta, ba, artu kortako asto nabarra, astotzara eta guzti eta gari zorroa otzara batean eta arto zorroa bestean dala artu ei euan errotako bidea.

Argiñao gainera eldu zanean, ene, bidekurtzea eta inor ez ingurutik pre-guntetako be. Astoari iso! esan eta lotu egin ei zan ingurura begira. Eta an landarrean belak mamarro topetan eta beste bela bat bidertzeko artea ganean. Badakizu, belak deskonfiatuk dira, eta beti egoten da bat bégiran edo bijiletan besteai abisetako inor barruntatu ezkerro. Eta orretara, neskato orrek e, astoa aurretik bota baino leen non dinotsan artea gaineko beleari:

tako bidea?

- Kuaaa-kuaaa-kuaaa! -beleak
- Sein? Dimatxetaranza doana?
- Kuaaa-kuaaa-kuaaa!- beleak
- Baies diñona? Baies diñostena?

B'olan bona, arre triki-traka astoa!

Da, ba, aitek esaneko moduen, astoa aurreti dala in i auen neskatoak Antzasuko errotako aronakoa. Bai, astoak onak i dire bidea topetan, lañabera sarratue onda be bai.

- I, belea, zein dona Arantzazuko errota-ko bidea?

- Kuaaa-kuaaa-kuaaa! -beleak
- Zein? Dimatxetaranz doana?
- Kuaaa-kuaaa-kuaaa!- beleak
- Baietz dinona? Baietz dinostena? Ba olan badona, arre triki-traka astoa!

Eta, ba, aitak esaneko moduan, astoa aurretik dala egin ei euan neskatoak Arantzazuko errotako aronakoa. Bai, astoak onak ei dira bidea topetan, lainabera zarratua egonda be bai.

59.10. Begian txindorra eta eperdian zaldarra

Elexean dotrineagas ibili gara leentxuago esta, ba, beste pekaruetariko bat san guredala baten bateri eperdie ikustea, baie gureta eperdie edo beste eskutuko seoser ikustea be pakatue san, oin, gurestala edo gure barik ikusi eskero ba libre. Bueno, pentzaminu utze be pakatue sala entzutea egoan e.

Da, ba, gausa baragarri bet etorri yat (g)ogora. Sera, umean bateri begien txindorrek urten eskero esaten yakon, burlesar: "suk u baten bateri eperdie ikusi otzesu esta? B'orregaiti urten dotzu begien txindorrek eta seguru eperdien saldarrek". Orduen umeak esataudien lotza-gedarres: "begien txindorra bai baia eperdien saldarrak es, guk esto-tzu ikusi iñori eperdirik, begiko txindorrek a beres urten dosku, beres". Je-je-je, umeakas ite sirean bromak. Lenao normala san begien txindorrek urtetea ta saldarra(k)p(b)arres, eperdien esese, ankabitor edo orkatillan eta leku geotan be bai. Gana-dueri be urtetotzien garauek e baie

Eleizean doktrineagaz ibili gara leentxuago ezta, ba, beste pekaruetariko bat zan guradala baten bateri eperdia ikustea, baina gurata eperdia edo beste ezkutuko zeozer ikustea be pakatua zan, orain, gureztala edo gura barik ikusi ezkerro ba libre. Bueno, pentsamentu utsa be pakatua zala entzutea egoan e.

Eta, ba, gauza baragarri bat etorri jat gogora. Zera, umeren bateri begian txindorrek urten ezkerro esaten jakon, burlazar: "zuk u baten bateri eperdia ikusi deutzazu ezta? Ba orregaitik urten deutzu begian txindorrek eta seguru eperdian zaldarrak". Orduan umeak esaten eudien lotsa-gedarrez: "begian txindorra bai baina eperdian zaldarrak ez, guk ez deutzagu ikusi inori eperdirik, begiko txindorrek a berez urten deusku, berez". Je-je-je, umeakaz egiten ziran bromak. Leenago normala zan begian txindorrek urtetea eta zaldarrak barriz, eperdian ezeze, ankabitor edo orkatilan eta leku geiagotan be bai. Ganaduei be urtetan eutsien garauak e baina zaldarra barik zaldarra esaten jako. Leen ez

saldarra barik sulderra esaten yako. Len esegoan gaurko garbikusirik es gaurko medisinarik, d'egoana be karu, bates be indisiñoak. Orregaiti esaten du esakerea: "indisiñoa baño karuago dao". Erremedioak? Asmau in bear. Esaterako, saldarra osatuteko liño sapi bat artu, ur irikinean sartu, ure kentzeako biortu te saldarran ganean iminten san beste sapitxu bet aspian dala sein erre eta an auki aguantau arte beroa. Olan saldarra eldu ite san arinago ta errementau itauen materiek, soltzaiek eta olan osatu arte saldar soldue. Begiko txindorra delikadugoa san d'esin yakon eser in, garbitu d'etxon osatu arte, d'es ikusi bear eperdirik iñori urrungoan, je-je-je-.

Lenao olango garauek eta antze-koak asko ote sirean. Ori, disipula be esan isiten gausona e, bates be umeari disipulak agartu eskero kalentura ta gustiek etorten yakiesan d'al sana in d'aguantau in bear. Gaur, atoan medikuagana.

egoan gaurko garbikuzirik ez gaurko medizinarik, eta egoana be karu, batez be indizinoak(injekzioak). Orregaitik esaten dogu esakerea: "indizinoa (injezioa) baino karuago dago". Erremedioak? Asmatu egin bear. Esaterako, zaldarra osatuteko lino zapi bat artu, ur irakinean sartu, ura kentzeko biurtu eta zaldarran ganean iminten zan beste zapitxo bat azpian dala zein erre eta an euki aguantatu arte beroa. Olan zaldarra eldu egiten zan arinago eta errementatu egiten euan materiak, zoltzaiek eta olan osatu arte zaldar zoldua. Begiko txindorra delikaduagoa zan eta ezin jakon ezer egin, garbitu eta etxodon osatu arte, eta ez ikusi bear eperdirik inori urrengoan, je-je-je-.

Leenago olango garauak eta antze-koak asko egoten ziran. Ori, dizipula be ez zan izaten gauza ona e, batez be umeai dizipulak agertu ezkerro kalentura eta guztiak etorten jakiezan eta aal zana egin eta aguantatu egin bear. Gaur, atoan medikua(ren)gana.

59.11. Bateo eguneko abadearen haserrea

Ako a bateoko abadean bron-kea? Su sau be akordauko sara esta? Se, nauk indo(t)p(b)a!, akordau beosule se seu be an sengosan-da, ni sakristau moduen da su monagillo moduen, gastetxue ondiño, danagas akordetako.

Ba, etorri sian bautisukook ele-xara umean bateoa iteko ditean. Otz itauen in be ta, ba, aitibitxi-amabitxiok ardures, umea negar baten, otzagaiti seguru, te se in audien, ba epelago oteko elexean barruen sartu

Arako a bateoko abadearen bron-kea? Zu zau be akordatuko zara ezta? Ze, neuk egin dot ba!, akordatu bear dozula ze zeu be an zengozan-eta, ni sakristau moduan eta zu monagillo moduan, gastetxoa oraindino, danagaz akordetako.

Ba, etorri ziran bautizukook eleiza-ra umearen bateoa egiteko ditean. Otz egiten euan egin be eta, ba, aitibitxi-amabitxiok arduraz, umea negar baten, otzagaitik seguru, eta zer egin eudien, ba epelago egoteko eleizearen barruan

abadeari etxon barik. Bator abade ori sakristiniti te elexa barruen ikustera badiñotzie asarre be asarre:

– Selan atomau sarie bateatu bako umea elexan sartzean, urtaisue kanpora ume ta gusti.

– Parkatu bei jaune- umean aitek-, estu in txarresean, onesean d'esyakinean baño.

Puf! Da nauk esan nauen ba! Abadeak es otzela ondo eretxiko ele-xan sartzeari te alantxe isin sen.

Bueno, abade orrek in ausen elesportikuko erresuok eta sartu sire-an potontzire. Orduen potontontzie korupean egoan , bastar bastarrear, d'ilun. Gaur aurrean dao elexako obrea in saneti.

Bateaudien ume ori te kandela berinkituegas eroadien aurrera da atzenean bakean akabau sen dana.

Urtekeran, aitibitxi-amabitxiak karameloak eta konfitek artu te txirran botaudiesan inguruko ume t'amek artzeako. Guri eskure emoskusen konfitek eta karameloak, akordetan sara? Da gero aitibitxiri esan in nauntzien ia selan akordau yakien elexan sartzea, abadeari etxon barik, d'esausten ba se:

– Aiko, portikuen gengosan otzakilik eta umea negar baten ikusikeran, gauk esaten gairun ba! Goasen barrure, otzak tragau baño len, epeletara, d'alantxe.

Su, Juamanuel, beste kontu bet, suk ni(k)p(b)añño geao dakisu te yakingosu or kanponasiñoatan umeak bateatuteko, katedralan ondoan, do-tzela barik e, beste elexa antzeko bat (d)aoela batisterio isenekoa. Baiiii!-(nik)-, Italien esaterako Florentzian da Pisan-da. Ikustosu, yakin dot nik abadeari te entzunde. Nauk iten isin

sartu abadeari etxodon barik. Badator abade ori sakristiniatik eta eleiza barruan ikustera badinotsie aserre be aserre:

– Zelan atomatu zarie bateatu bako umea eleizan sartzean, urten egizue kanpora ume eta guzti.

– Parkatu bei jauna- umearen aitag-, ez dogu egin txarrezean, onezean eta ez jakinean baino.

Puf! Eta nauk esan neuan ba! Abadeak ez eutsala ondo eritziko elei-zan sartzeari eta alantxe izan zan.

Bueno, abade orrek egin euazan eleizportikuko errezuok eta sartu ziran potontzira. Orduan potontontzia korupean egoan , bazter bazterrear, eta ilun. Gaur aurrean dago eleizako obrea egin zanetik.

Bateatu eudien ume ori eta kandela bedekituegagaz eroan eudien aurrera eta atzenean bakean akabatu zan dana.

Urtekeran, aitibitxi-amabitxiak karameloak eta konfitak artu eta txirran bota eudiezan inguruko ume eta amek artzeako. Guri eskura emon euskuezan konfitak eta karameloak, akordetan zara? Eta gero aitibitxiri esan egin neuntsan ia zelan akordatu jakien eleizan sartzea, abadeari etxodon barik, eta esan eustan ba ze:

– Aiko, portikuan gengozan otzakilik eta umea negar baten ikusikeran, geuk esaten gairun ba! Goazen barrura, otzak tragatu baino leen, epeletara, eta alantxe.

Zu, Juan Manuel, beste kontu bat, zuk nik baino geiago dakizu eta jakingo dozu or kanponazinoetan umeak bateatuteko, katedralaren ondoan, deusala barik e, beste eleiza antzeko bat dagoala batisterio izenekoa. Baiiii Juan!-(nik)-, Italian esaterako Florentzian eta Pisan-

do(t)p(b)a! su(k)tx(y)akingosule, seminarioan-da ikisite.

Gero, portikuen gaosela, abadeak urtauen da parkeske eskatutzien ain gogor artzegaiti, d'esaotzien ba se, yayoparri bet elexan sartzeako elexean dotrinea bete bea sala.

Gaur oster, bateoko umeak ele-xako lelengo lankan oteire asikerati da potontzie ondoan, danon bistan, d'es lengo moduen korupean d'ilunetan. Bildurtuteko be! Oin ganera, mesa barruan iteire bateoak d'erri gustiek artzean dau parte. Lenao bautisuek umea yayo d'urrungo egunean ite sirean sein bateatu barik il da Linbora yoan. Oin es i dao Linborik. Oin bateoak urteagarrenean be igual iteire da batzuk beranduago be bai. D'andiena, gaur batzuk elexara bes da bateatu bes. Bakisu, asko bisi danak asko ikusi!

eta. lkusten dozu, jakin dot nik abadeai eta entzunda. Neuk egiten izan dot bal Zuk jakingo dozula, seminarioan-eta ikasita.

Gero, portikuan gagozala, abadeak urten euan eta parkeske eskatu eutsien ain gogor artzegaitik, eta esan eutsien ba ze, jaiobarri bat eleizan sartzeako eleizearen doktrinea bete bear zala.

Gaur oster, bateoko umeak eleizako leenengo lankan egoten dira asikeratik eta potontzia ondoan, danon bistan, eta ez leengo moduan korupean eta ilunetan. Bildurtuteko be! Orain gainera, meza barruan egiten dira bateoak eta erri guztiak artzean dau parte. Leenago bautizuak umea jαιο eta urrengo egunean egiten ziran zein bateatu barik il eta Linbora joan. Orain ez ei dago Linborik. Orain bateoak urteagarrenean be igual egiten dira eta batzuk beranduago be bai. Eta andiena, gaur batzuk eleizara be ez eta bateatu be ez. Badakizu, asko bizi danak asko ikusi!

60.1. Zeberioganeko idiaren untzejoa

“A, bai, ori Seberioganeko idiena ser dan? Yakingo e(s)tx(y)oa(t)p-(b)a? Lenao, Seberioganen, erratoki bat on i soan idieri te, erradurak iminteko sein apatxak gausestandu edo kamiñoatan labandu. Da pasau e(s)tx(y)akiat a pasauko soan baie kontau, auxe pasadizu au kontetok “untzeyoa” dala t'estala. Aitik:

“Ba, baten, emen e Ereñotza partean karreteru famau bet on i soan, idie(k)p(b)e alosokoa(k)tx(y)-aukoasan auki be. D'egun beten Seberioganera eroan yoasan idiek

“A, bai, ori Zeberioganeko idiarena zer dan? Jakingo ez joat ba? Leenago, Zeberioganen, erratoki bat egon ei zoan idiei eta, erradurak iminteko sein apatxak gauzeztandu edo kaminoetan labandu. Eta pasatu ez jakiat a pasatuko zoan baina kontatu, auxe pasadizu au kontetan dok “untzejoa” dala eta ez dala. Aitik:

“Ba, baten, emen e Ereñotza partean karreteru famatu bat egon ei zoan, idiak be alozokoak jaukazan euki be. Eta egun baten Zeberioganera eroan joazan idiak erazten. Ganaduak erantzi jakingo

erasten. Ganaduek erantzi yakingok ser dan estok? Ba, orixe, apatxak atondu d'apatxetan erradurak imintea. Da ba allegau soan erratokire d'imini yaurian idi mardoana aidean ugelesko sintxa ganetan, d'asi soasen apatxak atonduten erradurak ondo yosteko. Da, klaro, badaki(k)p(b)a, batzuetan konturik andienagas ibilite be untzeyoa sugertetan dok. Ser dan untzeyoa? Je-je-je, i(k)txa(y)kinbe estok ingo, baie ori auxe ok: beitik, erradura-sulotik untzea sartzean dok eta apas gogorrean badok e(s)tx(y)-akok idieri minik iten baie barruko mampirantza sartzean bayakok e min iten yakok d'ostikeka asten dok (g)anadue. Ba, orrexeri min ite orreri esaten yakok "untzeyoa". Da, ba, txarto kalkulau edo etxakiat segaitiño, untzeyoa in yotzan idi orreri eta entzutea yaukat idi orre(k)p(b)otayoa ostikadeagas a erradura aidean yaurtin yoala d'inderran inderragas Urkiolako kanpandorrera allegau soala da golpean golpeagas iru egunean ibili soala ango kanpabuiltakoa kanpaiotzean. Besto batzuk esaten yauriek ak erradureak Seberioko parrokioko sakristini ganeko kanpantxoa yo yoala d'abe egun bidiruen on soala builtaka. A be ikustekoa isingo soan ba e? Onik i gure sarrok iñon danik kontau be gero! Seoser in bear, orduen e(s)tx(y)egoan gaurko entreteniminturik eta umeari seoser kontau bear bein aimaretaraskero, sobretodo negu inguruan".

60.2. Baragarrien arteko exagerazioak

Seberion beti on dosak fanfarroiak on be ta ba tabernara yoan

dok zer dan ez dok? Ba, orixe, apatxak atondu eta apatxetan erradurak imintea. Eta ba allegatu zoan erratokira eta imini jaudian idi mardoena aidean ugalezko zintxa gainean, eta asi zoazen apatxak atonduten erradurak ondo josteko. Eta, klaro, badakik ba, batzuetan konturik andienagas ibilite be untzejoa sugertetan dok. Zer dan untzejoa? Je-je-je, ik jakinbe ez dok egingo, baina ori auxe dok: begitu eik, erradura-zulotik untzea sartzean dok eta apatx gogorrean badok ez jakok idiari minik egiten baina barruko mampirantza sartzean bajakok e min egiten jakok eta ostikoka asten dok ganadua. Ba, orrexeri min egite orreri esaten jakok "untzejoa". Eta, ba, txarto kalkulatu edo ez jakiat zergaitino, untzejoa egin jautsan idi orreri eta entzutea jaukat idi orrek bota joan ostikadeagas a erradura aidean jaurtin joala eta indarraren indarragas Urkiolako kanpandorrera allegatu zoala eta golpearen golpeagaz iru egunean ibili zoala ango kanpabuiltakoa kanpaiotzean. Beste batzuk esaten jaudiek ak erradureak Zeberioko parrokiako sakristania ganeko kanpantxoa jo joala eta a be egun bidiruen egon zoala bueltaka. A be ikustekoa izango zoan ba e? Onik i gure zaarrok inon danik kontatu be gero! Zeozer egin bear, orduan ez jagoan gaurko entreteniminturik eta umeari zeozer kontatu bear bein abemarietarazkero, sobretodo negu inguruan".

Zeberion beti egon dozak fanfarroiak egon be eta ba tabernara joan

esketiño d'apur bet edan, ba bakik, iñon direan kontuek kontetosak eta batak andie bota eskero besteak andiagoa.

Or Itorrondon Érrekaldek aukin yoan taberna d'ostatue d'or juntetan soasen orrik baragarriok auren andikeriok o kontetan.

Baten e, an juntau i soasen koa-drilla bat Sandoninguruen, ori Samartolomeko Errubio, Subibarriko Konfiterue, Bertzutengo Txomin, Dimeko tratante barritzu bet eta Malestudiente. Malestudiente nor dan? Ba, propietario andie. Seminaria yoan i soan ikisten da ba urten in yoan, edo bota, d'orregaitiño esaten yotzian "Malestudiente". Propietario andie soan da demandistea. Bueno, b'antxe juntau i soasen baragarri gustiok o Érrekalden ostatu-tabernan.

Lelengo Errubio Samartolomekoa asi i soan berbas bere andikeriek e kontetan d'aiko se esan yoan:

"Ikusten nosuen bakotxean ollarra atetan dostesue komertasiñora. Eske gure ollarra es da selango alangoa gero. Munduen esta ongo gure ollarra baño andiagorik. Aitistesue. Gure ollarran kukurrukuotza Seberio gustien entzuten da ala estose asmetan goxetan? Andie dana letxe, erpa(k)p(b)e endemoniñoa(k)-t(d)aukos d'astraka asten danean bildurgarrie da, disgustue baño estoste emoten. Aiko, astraka asten danean, Ariltzeko tellatuetaraño botaten dostes arritxokorrak d'ariltzekoak kexea sartustie tallak apurtu iten yakisela ta. Bildur nes sein ariltzetarran batek atentziñoa esese demanda sartuko ete osten. Orregatik i bakisue se in dodan? Ba ollarra burdi-sokeagas

ezketino eta apur bat edan, ba badakik, inon direan kontuak kontetan dozak eta batak andia bota ezkerro besteak andiagoa.

Or Iturrondon Érrekaldek eukin joan taberna eta ostata eta or juntetan zoazan orreik baragarriok euren andikeriok o kontetan.

Baten e, an juntatu ei zoazan koa-drilla bat Sandoni inguruan, ori San Bartolomeko Errubio, Zubibarriko Konfiterua, Bertzutengo Txomin, Dimako tratante barritsu bat eta Malestudiente. Malestudiente nor dan? Ba, propietario andia. Seminaria yoan ei zoan ikasten eta ba urten egin joan edo bota, eta orregaitino esaten jautsian "Malestudiente". Propietario andia zoan eta demandistea. Bueno, ba antxe juntatu ei zoazan baragarri guztiok o Érrekalden ostatu-tabernan.

Leenengo Errubio San Bartolomekoa asi ei zoan berbaz bere andikeriak e kontetan eta aiko zer esan joan:

"Ikusten nozuen bakotxean ollarra ateraten deustazue komertazinora. Eske gure ollarra ez da zelango alangoa gero. Munduan ez da egongo gure ollarra baino andiagorik. Aitu eistazue. Gure ollarran kukurrukuotsa Zeberio guztian entzuten da ala ez dozue asmetan goizetan? Andia dana letxe, erpak be endemoninoak daukaz eta astraka asten danean bildurgarria da, disgustua baino ez deust emoten. Aiko, astraka asten danean, Areilzako tellatuetaraino botaten deustaz arritxokorrak eta Areilzakoak kexea sartu deustie tellak apurtu egiten jakiezala eta. Bildur naz zein areilzatarran batek atentziñoa ezeze demanda sartuko ete deustan. Orregatik i badakizue zer egin dodan? Ba olla-

amarrau ot ollategiko matzondoan d'astraka in de suster da gusti atera in estaust in ba? Atara, artu area-katea t'ermitondoko arteari dotzela amarrau ot, axe estau aterako d'an on beako doste Gabonetarte. Gabonetan kasulara yoan beoste ollar orrek eta daukot eretxie beste gabonkari andirik i estule beako. Bueno, turroia bai. Guk u Gabonetako turroia direktamente ekarten du Alikanteti d'aurten be bai. Trenean Kalleraño (Miraballeseraño). Bein Kalleraske-ro, Ereñotzako Txakarra eroaten du ipusterriegas da burkada turroia ekarri. Iges be ekarri gaindun da or o Eskori ganean, sataiagas kontrapeso a iten etorri arren, kargean kargeagas iruli in yakun burdie da turroi tableta batzuk u apur-apur in. Kontuek atera, aikas apurrekas bakarrik i inguru gustiko umeak a ganeko tri-pakadea in audien. Bakisue, Samartolomen badao jeneroa ta erdusie nainos da yan emendatu arteño”.

Errubio Samartolomekoana entzun orduen Txomin Bertzutengoa asi soan berbas asunberdiko txoleteti ardao tragu bet inde, da ba aseana kontau yoan:

“Aiko Errubio, Samartolomen bakarrik esta yaten gero! Guk u asea yaten du asea. Bertzutenen lango asarik estao munduen. Bitu. Baten erne yakun endemoniñosko asa bat. Trungue pagoalangoa d'orriek e endemoniñoak. Kontuek atera norañokoak se baten ipusterriegas galondoa areatuten ebilen gure ausoko bat d'alangon baten, akordatzakoan, inisitue t'odaie(k)tx(y)o auen, d'asten da txirgorea d'ababusea goienbean da ba erretirau in bear ganadu, itaurreko ta gustiek. Orduen e etzea urrintxu

rra burdi-sokeagaz amarratu dot ollategiko maatzondoan eta astraka egin eta zuztar eta guzti atera egin ez deust egin ba? Artara, artu area-katea eta ermitondoko arteari deutsalala amarratu dot, axe ez dau aterako eta an egon bearko deust Gabonetararte. Gabonetan kasulara joan bear deust ollar orrek eta daukat eretxie beste gabonkari andirik i ez dogula bearko. Bueno, turroia bai. Guk u Gabonetako turroia direktamente ekarten dogu Alikantetik eta aurten be bai. Trenean Kalleraino (Miraballeseraino). Bein Kallerazkero, Ereñotzako Txakarra eroaten dogu ipuzterriegaz eta burkada turroia ekarri. Igaz be ekarri gendun eta or o Eskori ganean, zataiagaz kontrapeso a egiten etorri arren, kargearen kargeagaz irauli egin jakun burdia eta turroi tableta batzuk u apur-apur egin. Kontuak atera, aiekaz apurrekaz bakarrik i inguru guztiko umeak a ganeko tri-pakadea egin eudien. Badakizue, San Bartolomen badago generoa eta erduzie nainoz eta jan emendatu arteraino”.

Errubio San Bartolomekoarena entzun orduan Txomin Bertzutengoa asi zoan berbaz azunberdiko txoletetik ardao tragu bat eginda, eta ba azearena kontatu joan:

“Aiko Errubio, San Bartolomen bakarrik ez da jaten gero! Guk u azea jaten dogu azea. Bertzutenen lango azarik ez dago munduan. Begitu. Baten erne jakun endemoninozko aza bat. Trungua pagoalangoa eta orriak e endemoninoak. Kontuak atera norainokoak ze baten ipuztarriagaz galondoa areatuten ebilen gure auzoko bat eta alangoren baten, akordatzakoan, inizitua eta odeiak jo euan, eta asten da txirgorea eta abazuea goianbeean eta ba erretiratu egin

eukien da munas bestaldeko asapeko leorrera yoan sirean. Baia klaro, asorriek e txirgoras bete sirean da pixuen pixuegas asorri bet apurtu in i sen d'dien busterri ganera yausi d'idi beteri adarra atera eperdi eperditi. Barre iten dosue? Ba oindo estot akabau. Asea lapikoan egosten da esta? B'aiko. Berzutengo asak egosteko lapikoa(k)p(b)e alosokoak isin bea dau d'orretarako iños auki be indu lapiko endemoniño bat, ortxe Tellerin inde, seinde Santa Kurtzeko elexealangoa, d'iños karabie be ibili u asok egosteko. Errubio, gure asea suon ollarragas ondo ongo litike esta? Da ganean turroia, orduxeian bai konpleto”.

Asikieran esan doadanes, tratante dimostar bat on i soan eurekas d'a(k)p(b)e ba berea bota barik isin yoan itxi te ba auxe kontau i yoan:

“Ara, suon andikeriok estire esebe an gure errien pasausanan ondoan. Baten e karabi baten ebilen gison bat urterako karea iten da ba deskuiduen baten kare bisie yausi i yakon begietara da begiok o gausestandu. Se in orduen? Ba, aiko, an Dimen, Dimatxean ogeto esanda, arri suri trasparanteak urtetan dau, “espatodislandia” esatoskun maixuek eskolan. Ni nau(k)p(b)e ikusite daukot olango arrie. Maixuek erakutzi itoskun d'errai beten ganean imini eskero, errai doblea ikusten san. Da ba se in audien itzutu orregas? Ba, olangoxe arri suriegas in audesan begi bi da galdukoan lekuen imini. Da ser? Ba, milagroa, len baño obeto ikusi seguru!”

Dana soan esagerasiñoa, gusurre da sarraparrea eta Malestudiantek

bear ganadu, itaurreko eta guztiak. Orduan e etxea urruntxu eukien eta munaz bestaldeko azapeko leorrera joan zirean. Baina klaro, aza-orriak e txirgoraz bete zirean eta pisuaren pisuagaz aza orri bat apurtu egin ei zan eta idien buztarri ganera jausi eta idi bateri adarra atera eperdi eperditik. Barre egiten dozue? Ba oraindino ez dot akabatu. Azea lapikoan egosten da ezta? Ba aiko. Berzutengo azak egosteko lapikoak be alozokoak izan bear dau eta orretarako inoz euki be egin dogu lapiko endemonino bat, ortxe Tellerin eginda, zeinda Santa Kurtzeko eleizealangoa, eta inoz karabia be erabili dogu azok egosteko. Errubio, gure azea suon ollarragaz ondo egongo leiteke ezta? Eta ganean turroia, orduxeian bai konpleto”.

Asikieran esan doadanez, tratante dimoztar bat egon ei zoan eurekaz eta ak be ba berea bota barik ezin joan itxi eta ba auxe kontatu ei joan:

“Ara, zuon andikeriok ez dira ezebe an gure errian pasatu zanaren ondoan. Baten e karabi baten ebilen gizon bat urterako karea egiten eta ba deskuiduren baten kare bizia jausi ei jakon begietara eta begiok o gauzeztandu. Zer egin orduan? Ba, aiko, an Diman, Dimatxean obeto esanda, arri zuri trasparanteak urtetan dau, “espatode Islandia” esaten euskun maixuak eskolan. Nik neuk be ikusita daukat olango arria. Maixuak erakutsi egiten euskun eta errai baten ganean imini ezkerro, errai doblea ikusten zan. Eta ba zer egin eudien itsutu orregaz? Ba, olangoxe arri zuriegaz egin eudezan begi bi eta galdukoen lekuan imini. Eta zer? Ba, milagroa, leen baino obeto ikusi seguru!”

Dana zoan esagerazinoa, guzurra

esin yoan geao agoantau te badiño-tziek:

“Bueno, mutilek, saosie ixilik orrik (g)ustiok egiek estosak eta. Gusur utze sarie. Nok sinistuko yok ori Samartolomeko ollarran kontue, da ganera turroiana? D’errematea ori Ariltzeko tellatuena. Ni nau bixi nok Ariltzen, Presalden, d’e(s)tx(y) oat sekule arritxokorrik i barruntau tellatuetan. Gero, Bertzuneko aseana amesetan be esin leik sinistu. D’iri Dimostar gusurri orreri auxe esango-at: emen entzun diresenak selan sinistuko yusek iñok espayosak ukusi, ala bai? Guk es arren akaso arri surisko begidune(k)p(b)ai, no-(k)tx(y)akin?”

Antxe akabau i soan a gusurri tertulie da ba gero bakotxa bere etzera, batzuk u ondo kargaute da besto batzuk u alborakargeagas bidea(k)p-(b)etean.

eta zarraparrea eta Malestudiantek ezin joan geiago agoantatu eta badinotsiek: “Bueno, mutilak, zagozie isilik orreik guztiok egiak ez dozak eta. Guzur utsa zarie. Nok sinistuko jok ori San Bartolomeko ollarraren kontua, eta ganera turroiarena? Eta errematea ori Areilzako tellatuarena. Ni neu bizi nok Areilzan, Presalden, eta ez joat sekula arritxokorrik i barruntatu tellatuetan. Gero, Bertzuneko azearena amesetan be ezin leik sinistu. Eta iri Dimostar guzurri orreri auxe esango deuat: emen entzun diranak zelan sinistuko joaguzak inok ez bajauzak ikusi, ala bai? Guk ez arren akaso arri zurizko begidunak bai, nok jakin?”

Antxe akabatu ei zoan a guzurri tertulia eta ba gero bakotxa bere etzera, batzuk u ondo kargatuta eta beste batzuk u albora-kargeagaz bideak betean.

60.3. Zeberioko sorginak

Ori kontu ori atxinekoa dok. Oneri, Gerardito maistreanari yaukotzat entzunde. Ori bakik i estudio andikoa dok eta arexeri entzune o(k)p(b)ae badiñoat, enok asko akordetan. Ba, baten, seguru, mil kinientos i pikoan, juisioan bat on i soan e(s)tx(y)akiat non be. Ixenak esaun iten yatasak in baie. Bueno, ba seguru, atxineko Juan Aranan batek e denunsiau in i yoasen Diego Guinea da Maria Guesala. Segaitiño? Ba, seguru, Katalina Guesala neskatoa sorginduteagaiti edo, da ganera Pretalandara eroateagiti ango funtzioak iteko, deabru edo akar kontuek. Petralanda Dimen yaok et’ara

Ori kontu ori antzinakoa dok. Oneri, Gerardito maistreanari jaukotsat entzunda. Ori badakik i estudio andikoa dok eta arexeri entzune dok baina badiñoat, ez nok asko akordetan. Ba, baten, seguru, mil kinientos i pikoan, juizioren bat egon ei zoan ez jakiat non be. Izenak ezagun egiten jatazak egin baina. Bueno, ba seguru, antzineko Juan Aranaren batek e denunziatu egin ei joazan Diego Guinea eta Maria Guesala. Zegaitino? Ba, seguru, Katalina Guesala neskatoa sorginduteagaitik edo, eta ganera Pretalandara eroateagaitik ango funtzioak egiteko, deabru edo aker kontuak. Petralanda Diman jagok eta ara aidean

aidean edo egas yoateko untoan bat emoten yaurian seguru, sera esanda: “sasi gustien ganeti te laño gustien aspiti”. Da, ba seoser isingo soan se atzenean kastigue be on i soan errudunentzat. Au kontu au libruen i yatok eta olan bok seoser isingok. Entzutea yaukat au Maria Guesala ementxe Olabarrin bisi sala,gaure etzetik ur, d’ortxe Olabarriko subipean lamiña(k)p(b)e oten soasela.

edo egaz joateko untoren bat emoten jaudian seguru, zera esanda: “sasi guztien ganetik eta laino guztien azpitik”. Eta, ba zeozer izango zoan ze atzenean kastigua be egon ei zoan errudunentzat. Au kontu au libruen ei jatok eta olan badok zeozer izango dok. Entzutea jaukat au Maria Guesala ementxe Olabarrin bizi zala, geure etxetik ur, eta ortxe Olabarriko zubipean laminak be egoten zoazela.

60.4. Olabarriko zubipeko laminak

Olabarri entzute andikoa isin dok betiti. Lekue be espesiala. Aitik. Olabarrin juntetan dosak erreka bi, bata Etxaso-errekea eta besteti Subitxuetati yatorrana, bakik i Subitxuetan beste erreka bi juntetan dosak, Undurrakoa ta Gesalekoa. Bueno ba esan doadana, Etxasokoa ta Subitxuetakoa juntetan doasen puntuen yaok subie inde. D’antxe, antxe subipean oten i soasen lamiñak auren ulle gorriek orrastu t’orrastu. Itxure baten neskatoak i soasen baie anketa- ra bitu eskero, patoan anak seguru, bitarteko mintz eta gusti. Esne sale amurrutuek i soasen seguru da nosonos esnea ganas ikusi esketiño “*txurrie gora- txurie gora*” alaurike asten i soasen.

Jentea birdurkilik ibiltan i soan subie ganeti pasakeran da ba seoser pentzau bear da ba...

Egun beten, Olabarrikoan batek e olango lamiña bat eroan i yoan onesean kortako atakara d’erraperik arako baldekada esnea opatu i yotzan, d’andi buelta orti buelta engañau in i yoan da lamiña orreri beste

Olabarri entzute andikoa izan dok betitik. Lekua be espeziala. Aitu eik. Olabarrin juntetan dozak erreka bi, bata Etxazo-errekea eta bestetik Zubitxuetatik diatorrana, badakik i Zubitxuetan beste erreka bi juntetan dozak, Undurrakoa eta Gezalekoa. Bueno ba esan doadana, Etxazokoa eta Zubitxuetakoa juntetan doazen puntuan jagok zubia eginda. Eta antxe, antxe subipean egoten ei zoazen laminak euren ule gorriak orraztu eta orraztu. Itxura baten neskatoak ei zoazen baina anketa- ra begitu ezker, patoan anak seguru, bitarteko mintz eta guzti. Esne zale amurrutuek ei zoazan seguru eta nozonoz esnea ganaz ikusi ezketino “*txuria gora- txuria gora*” alaurika asten ei zoazan.

Jentea birdurkilik ibiltan ei zoan zubi ganetik pasakeran eta ba zeozer pentzatu bear eta ba...

Egun baten, Olabarrikoren batek e olango lamina bat eroan ei joan onezean kortako atakara eta erraperik arako baldekada esnea opatu ei jautsan, eta andik buelta ortik buelta engainatu egin

lamiña gustiek e betiko selan galdu esanazo. Ak a lamiñeak esan yotzan ba se, San Juan egunean yayoko sekor pareta bustertu r'Olabarriko errekea intillatuteko kurtzeak ines, d'alantxe galduko sireala betiko lamiña gustiek.

Alantxik in i yaurian da santo erremedio. Antxe tragau i soasen lamiña gustiek odola dariola. Gero ba Santo Tomas de Olabarrietako elezea be in i soan da ba bateko badeinkasiñoak eta besteko kanpaiotzak, es i soan oten geao lamiñabildurrik. Oin i Olabarrin e(s)tx(y)aok es lamiñarik es olarik. Oin kamiñosubisko paso biurtu ok Iberre gure ausonara da Mandoipeko beste ausonetara, seinde, Seberioganera, Amesolara, Elorriara, Ametzara, Gositure, Etxasora...

Nik i Olabarrikoa kontau oa(t)p(b)ae, or goratxuagoan Gositureka yaok subi te gusti, d'an be lamiñak oten i soasen d'okerrak on be Ametzakorta da Gositukoan esanetati. B'orrixek kontuok!

60.5. Malestudiante Zeberioztarra

Malestudiante nor soan? B'ori personaje famosoa isin soan. Propietario andie isin soan baie errentore bisi soan Ailtzeko Presalden. Malestudiante ixena sereti yatorkok o ba seguru seminaria sartu soan baie abade karrera akabau esinik urten yoan eta bota segaiti agaiti ori e(s)tx(y)akiuk eta orrexegaitiño seguru imini i yotzian Malestudiante isen-burlea.

ei joan eta lamina orreri beste lamina guztiak e betiko zelan galdu esanazo. Ak a lamineak esan jautsan ba ze, San Juan egunean jaioko zekor pareta buztartu eta Olabarriko errekea intillatuteko kurtzeak eginaz, eta alantxe galduko zireala betiko lamina guztiak.

Alantxik egin ei jaudian eta santo erremedio. Antxe tragatu ei zoazan lamina guztiak odola dariola. Gero ba Santo Tomas de Olabarrietako eleizea be egin ei zoan da ba bateko badeinkazinoak eta besteko kanpaiotsak, ez ei zoan egoten geiago lamina-bildurrik. Orain i Olabarrin ez jagok ez laminarik ez olarik. Orain kamino-zubizko paso biurtu dok Ibarra gure auzunera eta Mandoipeko beste auzonetara, zeinde, Zeberioganera, Amezolara, Elorriara, Ametzara, Gorozitura, Etxazora...

Nik i Olabarrikoa kontatu deuat baina, or goratxuagoan Gorozitu-erreka jagok zubi eta guzti, eta an be laminak egoten ei zoazan eta okerrak egon be Ametzakorta eta Gorozitukoan esanetatik. Ba orrixek kontuok!

Malestudiante nor zoan? Ba ori personaje famosoa izan zoan. Propietario andia izan zoan baina errentore bizi zoan Areilzako Presalden. Malestudiante izena zeretik jatorkok o ba seguru seminaria sartu zoan baina abade karrera akabatu ezinik urten joan eta bota zergaitik argaitik ori ez jakiguk eta orrexegaitino seguru imini ei jautsian Malestudiante izen-burlea.

(Orain J. Intxaurrea 52, sartzen da)

(Orain J.Intxaurrea 52, sartzen da)

Txankoloakas ibiltzen soan kli-klau-kli klau, da barruti abarketak. Or Eskori ganean sagarrak aukiten yoasan da ba umeak a yan es iteko olak untzas gora iminten yoasen. Da baten e, Fidel Eskorikoak a brometan esan Solatxiko umeak sagarrak kuxetan ibiltzen sireala d'ordu e pistolea atera yauskuan da tiro ba(t)p(b)ota gorantz axera. Bildurtute ibiltzen gaintzoasen beragas. D'esoan ibiltzen brometan gero e, se ori untzana abadeak a sermoi ostaien abixau in yoan baten umean bateri kalterik i pasau in es iteko sagarduire esyakinean yoanda. Oño! Broma gitxi Malestudiantegas.

(Orain D.Etxebarria 60, sartzen da barriro)

Bilbora joateko be beretzako bakarrik i arkiletan yoan Lándajo Ermitabarrikoan saldidun burdibolantea. Aberatza soan d'orixe be in ak.Txakurreri be galletak emoten yotzesan yateko da gu barres e txakurren inbidiegas, a be basoan ba esaukie.

Ganera, demandistea soan, bates be onikas a Satulako Leonenakas, da geaogas be bai.Baten e, Madriler demandan joateko geie auki yoan da bakik i se in yoan? Ba beretzako bakarrik i bagoi osoa arkilau da ganera Kallen (Miravallesen) paradarik auki es arren, paraso in yotzan trenari bera montetako.

(Orain J.Intxaurrea 52 sartzen da)

I Damian, a Malestudiante fanfarroia soan baie Satulako Leonenari bildurre isiten yotzian. Beitik i baten e Seberioganeko agostuko Kofradi

Txankloakaz ibiltzen soan kli-klau-kli-klau, eta barrutik abarketak. Or Eskori ganean sagarrak aukiten joazan eta ba umeak a jan ez egiteko olak untzaz gora iminten joazan. Eta baten e, Fidel Eskorikoak a brometan esan Solatxiko umeak sagarrak kuxetan (kogiduetan) ibiltzen zireala eta orduan e pistolea atera jauskuan eta tiro bat bota gorantz aizera. Bildurtuta ibiltzen gintzoazan beragas. Eta ez soan ibiltzen brometan gero e, ze ori untzina abadeak a sermoi ostean abisatu egin joan baten umeren bateri kalterik i pasatu egin ez egiteko sagarduira ezjakinean joanda. Oño! Broma gitxi Malestudiantegas.

(Orain D.Etxebarria 60, sartzen da barriro)

Bilbora joateko be beretzako bakarrik i arkiletan joan Lándajo Ermitabarrikoaren zaldidun burdibolantea. Aberatza soan eta orixe be egin ak.Txakurrari be galletak emoten jautsazan jateko eta gu barriz e txakurraren inbidiegas, a be bazoan ba ez eukia!

Ganera, demandistea soan, batez be oneikaz a Sautuolako Leonenakaz, eta geiagogaz be bai.Baten e, Madriler demandan joateko deia euki joan eta badakik i zer egin joan? Ba beretzako bakarrik i bagoi osoa alkilatuta eta ganera Kallen (Miravallesen) paradarik euki ez arren, parazo egin jautsan trenari bera montetako.

(Orain J.Intxaurrea 52 sartzen da)

I Damian, a Malestudiante fanfarroia soan baina Sautuolako Leonenei bildurra izaten jautsian. Begitu egik i, baten e Zeberioganeko agostuko Kofradi egun baten, ba, ango mezara joan soan eta ba ango bola-jokoak, erromeria eta funtzinoak akabatu zoazanean

egun beten, ba, ango mesara yoan soan da ba ango bola-yokoak erro-meri te funtziñoak akabau soasenean etzerako bidea artu yoan seguru. Da, klaro, Presaldera yoateko Satulati pasau bear, da bildur, d'orduén Martolo Solatxikoagas juntau soan d'a be Solatxirantzako ditean da badiñotzek e:

- I Martolo, etzera lagundu beostek
- Etzera? Selan yoango no(k)p(b)a Presalderaiño iten yoan beroagas.
- Ba, bai, lagundu in beostek se bildur nok Satulati pasetan
- B'artik beste bide bat orti basori(k)p(b)aso.
- Es, es, pentzau bes, lagundu in beostek sein seoser pasau, fraketan be enok kabitan ori jente ori kapas dok e bearrestanan bat iteko da lagundistek.

Da ba belauniko parau te gustiek in i yotzesan da ba lagundu yotzan Presalderaño biek ixerdi bitzetan botaten yoan kanikuleagas.

Presaldera allegau soasenean Malestudiantek e sartu yoan eskue bere txaleko barruko boltzara da bost ogorlekoko surie emon yotzan Martolori laguntegaiti. Orduen diru andie soan ori, bost ogorlekokoa da ganera urresuriskoa.

(Orain D. Etxebarria 60 sartzen da.)

B'olangoxea isin soan Malestudiante. Gero ba gerrea etorri soan da gerraraskero es soan Seberiotik ikusten. Antxe galdu soan bere errastue baie bere feturea ta fetxoriek e(s)tx(y)akusek aistu, ikusi ok estok, onek e Justo ire aitxea(k)-p(b)esotu yoan Malestudiante d'akorduen yaukosak aren istoriek.

etxerako bidea artu joan seguru. Eta, klaro, Presaldera joateko Sautuolatik pasatu bear, eta bildur, eta orduan Bartolo Solatxikoagas juntatu zoan eta a be Solatxirantzako ditean, eta badiñotzak e:

- I Bartolo, etxera lagundu bear deustak
- Etxera? Zelan joango nok ba Presalderaino egiten joan beroagas.
- Ba, bai, lagundu egin bear deustak ze bildur nok Sautuolatik pasetan
- Ba artu egik beste bide bat ortik basorik baso.
- Ez, ez, pentsatu be ez, lagundu egin bear deustak zein zeozer pasatu, fraketan be ez nok kabitan ori jente ori kapaz dok e bearreztanaren bat egiteko eta lagundu eistak.

Eta ba belauniko paratu eta guztiak egin ei jautsazan eta ba lagundu jautsan Presalderaino biak izerdi bitsetan botaten joan kanikuleagas.

Presaldera allegatu zoazanean Malestudiantek e sartu joan eskua bere txaleko barruko boltsara eta bost ogorlekoko zuria emon jautsan Bartolori lagunduteagaitik. Orduan diru andia zoan ori, bost ogorlekokoa eta ganera urrezurizkoa.

(Orain D. Etxebarria 60 sartzen da.)

Ba olangoxea izan zoan Malestudiante. Gero ba gerrea etorri zoan eta gerrarazkero ez zoan Zeberiotik ikusten. Antxe galdu zoan bere errastua baina bere feturea eta fetxoriak ez jakuzak aaztu, ikusi dok ez dok, onek e Justo ire aitaxeak be ezagutu joan Malestudiante eta akorduan jaukazak aren istoriak.

60.6. Erratokiko Kruz-en anteojuak

Emen Subibarrin erratokie aukin yoan Krus-ek eta ba edadean be aurrera ta antijuek erabilten yoasen ganaduek erasteko.

Da baten orko ergoieneko Jose karreterue yoan yakoa estu te larri idie koxo daukela ta. Krus-ek e erratokien sartu orduko esan i yotzan:

- Aiko mutil, erdi imutil ñaok se antiju barik i erdiri(k)p(b)e(s)tx(y)-oat ukusten d'asuntoa sera ok, Mantzamino Satulakoa etorri yatak eta seoser leiduteko antijuek beayasela ta itxi in bear isin yotzadas. Yoai Satulara t'ekarten bostesak antijuok erantzi edo kurauko yotzat apatxa idieri.

Jose karreteruek e estu idie erratokiko ormako arandelan da yoan in soan Satulara Mantzaminogana ta:

- I Mantzamino, onantxi t'onantxi ñatok eta Krus-en antijuek itxi beostesak agudo, ilundu in beayok eta.
- Mekasuen sozt!- kontestau i yotzan Mantzaminok-. Yoan baño estok in, emeti pasau ok Egiko Tomas Andie d'antijuek ikusi yostesanean artu te berak eroan yostesak papelan batzuk laiduteko da gero berak eroateko Krus-eri. Orti, Saututi yoan dok atajue ines. Yoai t'eskatiosak arin, papelok etxongo yauriek eta, irea beinago dok, idie esaik auki sufritan.

Esan da in. Yoan soan Egire, eskatu antijuok Tomas Andieri te santiamen baten plantau soan Subibarrin. Krus-ek orduen imini bere antijuok eta garbitu yotzan apatxarte ta idi orreri. Gero, karakol birrindusko enplastue imini yotzan

Emen Zubibarrin erratokia eukin joan Krus-ek eta ba edadean be aurrera eta anteojuak erabilten joazan ganaduak erazteko.

Eta baten orko ergoieneko Jose karreterua joan jakoa estu eta larri idia koxo daukala eta. Krus-ek e erratokian sartu orduko esan ei jautsan:

- Aiko mutil, erdi inutil niagok ze anteaju barik i erdirik be ez joat ukusten eta asuntoa zera dok, Mantzamino Sautuolakoa etorri jatak eta zeozer leiduteko anteojuak bear joazala eta itxi egin bear izan jautsada. Joan adi Sautuolara eta ekarten badeustazak anteojuok erantzi edo kuratuko jautsat apatxa idiari.

Jose karreteruak e estu idia erratokiko ormako arandelan eta joan egin zoan Sautuolara Mantzaminogana eta:

- I Mantzamino, onantxe eta onantxe niatok eta Krus-en anteojuak itxi bear deustazak agudo, ilundu egin bear jok eta.
- Mekasuen zotzl- kontestatu ei jautsan Mantzaminok-. Joan baino ez dok egin, emetik pasatu dok Egiko Tomas Andia eta anteojuak ikusi jaustazanean artu eta berak eroan jaustazak papelaren batzuk leiduteko eta gero berak eroateko Krus-eri. Ortik Zaututik joan dok atajua eginaz. Joan adi eta eskatu egiozak arin, papelok etxodongo (itxarongo) jaudiek eta, irea beinago dok, idia ez egik euki sufritan.

Esan eta egin. Joan zoan Egira, eskatu anteojuok Tomas Andieri eta santiamen baten plantatu zoan Zubibarrin. Krus-ek orduan imini bere anteojuok eta garbitu jautsan apatxarte ta idi orreri.

da erradurea be bai kontus-kontus untzeyorik in barik.

Orixe ok istorie. Antijuok ondo estimedu on soasen on be. Es ke orduen es soan gaur bestean beitzen begietako sera, bista faltea baie Kruseri gausak ondo itea gustetan yakoa d'antiju barik es soan atometan idie erasten. Aiko, tardau arren be gausak artes inaskero beti ogeto. Orixe pasau i soan seguru.

Gero, karakol birrinduzko enplastua imini jautsan eta erradurea be bai kontuz-kontuz untzejorik egin barik.

Orixe dok istoria. Anteojuok ondo estimadu egon zoazan egon be. Es ke orduan ez zoan gaur bestean beitzen begietako zera, bista faltea baina Kruseri gauzak ondo egitea gustetan jakoa eta anteju barik ez zoan atometan idia erazten. Aiko, tardatu arren be gauzak artez egin ezkeru beti obeto. Orixe pasatu ei zoan seguru.

60.7. Zubibarriko errotak

Subibarrin i erratokie esese errota(k)p(b)e on dosak ointzurarte. Bueno, errota bata kurioa isin soan, Konfiteruena. Aitik, oin Mais-enak bisi oasen etzean Konfiterue bixi soan, au gure etzepeko presako Áldekotarra. D'orduen konfitek iten yoasen kakaoagas da kakao io in bear isiten soan da ondoko errotara eroan bearrean ioten, Konfiteruek e berak montau yoan etzean errota txiker bat eta errotarriok o mogitako astoa erabilten yoan obuena- obuena buelta ta buelta. Da ba famosoa isin soan Konfiterue, es ke orduen Seberio baten konfitek itea esgausea soan ixin be.

Beste errotea alosokoa, ni nauk u geien Bizinti errotarie esotu ñoan, baie orti geao be pasau i dosak.

Errotori andie dok eta atzeko andaparea be itzela. Ni nauk errota esotu yoat baie ori lenao olea isin soan d'importantea seguru. Kontuek atera isek e olori iteko ure bear soan uregas mogitan soalako olea erruda nautie.

Zubibarrin i erratokia eze errota be egon dozak oraintsurarte. Bueno, errota bata kurioa izan zoan, Konfiteruena. Aitu egik, orain Maiz-enak bizi doazan etxean Konfiterua bizi zoan, au gure etxepeko presako Áldekotarra. Eta orduan konfitek egiten joazan kakaoagas eta kakao eo egin bear izaten zoan eta ondoko errotara eroan bearrean eoten, Konfiteruak e berak montatu joan etxean errota txiker bat eta errotarriok o mobitako astoa erabilten joan oboan-oboan buelta eta buelta. Eta ba famosoa izan zoan Konfiterua, es ke orduan Zeberio baten konfitek egitea ezgauzea zoan izan be.

Beste errotea alozokoa, nik neuk u geien Bizente errotaria ezagutu nioan, baina ortik geiao be pasatu ei dozak.

Errota ori andia dok eta atzeko andaparea be itzela. Nik neuk errota ezagutu joat baina ori leenago olea izan zoan eta inportantea, seguru. Kontuak atera eizak e ola ori egiteko ura bear zoan, uragaz mobitan zoalako olearen errueda nagusia.

D'ur ori ortxe gaure etzepean artzean soan. Presea in jaudian da gero ubidea kilometro erdikoa ie-ie, da olea baño lentxuago atxa yaok eta atxean tunela inde yaok, ik au(k)p(b)e bakik ori, d'erditertzioan errekarra inean eskapea yaukak, andaparea betetan doanean ur sobrantea errekarra botateko. Orduko denporan ori tunel ori iteko derrigor ixin bear yoan inportanteak olorrek.

Gero ba denporeagas olak sarratuten yoan soasen da ba errota letxe erabilten auren presa, ubide d'andapara ta gusti. Olea itxi t'errota moduen erabilten asi soasenean ergoienekoak orraxe yoaten gaintzoasen astoak artu t'arto-gariok ioten. Errotarien Murtzia ixeneko astoa be an ote soan badaespada. Da baten itzela pasau yakoan bateri.

Errotariak e(s)tx(y)audian kobretan diruen, urunear baño, artoa sein garie da klaro, gari sorroa astunagoa isiten soan errotarantzean etzerantzean baño da ba ergoieneko bat asarratu in i soan errotariagas da gedarres gañetu yakoan errotariari:

– Aiko, eñatok (g)eaio ire errotara, pitantza andiegie kentzean dostek eta beste errota batera yoango nok, aun ke sea Arteara, Arteako Errotabarrire, d'agur lapur ori alangori.

Errotari ori besoak ate ganean dausela on soan entzuten d'ergoieneko orrek eperdie emonagas batera badiñotzek atzerik ara:

– Errotea kanbiaukok in, baie errotarie es, an be emen bestean ibiliko asango errotariagas d'igoal txarrago, auk ikusi, ni gero be ementxe ongo nok bekoki astunik imini barik

Eta ur ori ortxe geure etxepean artzean zoan. Presea egin jaudian eta gero ubidea kilometro erdikoa ia-ia, eta olea baino leentxuago atxa jagok eta atxean tunela eginda jagok, ik euk be badakik ori, eta erditertzioan errekarra einean eskapea jaukak, andaparea betetan doanean ur sobrantea errekarra botateko. Orduko denporan ori tunel ori egiteko derrigor izan bear joan inportanteak ola orrek.

Gero ba denporegaz olak zarratuten joan zoazan eta ba errota letxe erabilten euren presa, ubide eta andapara eta guzti. Olea itxi eta errota moduen erabilten asi zoazanean ergoienekoak orraxe joaten gintzoazan astoak artu eta arto-gariok eoten. Errotariaren Murtzia izeneko astoa be an egoten zoan badaezpada. Eta baten itzela pasatu jokoan bateri.

Errotariak ez jaudian kobretan dirutan, urunetan baino, artoa zein garia eta klaro, gari zorroa astunagoa izaten zoan errotarantzean etxerantzean baino eta ba ergoieneko bat asarratu egin ei zoan errotariagas eta gedarrez gainetu jokoan errotariari:

– Aiko, ez niatok geiao ire errotara, pitantza andiegia kentzean deustak eta beste errota batera joango nok, aun ke sea Arteara, Arteako Errotabarrira, eta agur, lapur ori alango ori.

Errotari ori besoak ate ganean dauzala egon zoan entzuten eta ergoieneko orrek eperdia emonagaz batera badiñotsak atzerik ara:

– Errotea kanbiatuko dok egin, baina errotaria ez, an be emen bestean ibiliko azango errotariagas eta igual txarrago, euk ikusi, ni gero be ementxe egongo nok bekoki astunik imini barik.

Da ba yoan in i soan beste erro-
tan batera da yoan barriten ondo baie
denporakarrenean, an be txakurrek
ortosik.

Eta ba joan egin ei zoan beste errotaren
batera eta joan barritan ondo baina
denporakarrenean, an be txakurrak
ortozik.

61.1. Sugeak esnea edan ardiari

Ori subean esneana? Ba, ni gas-
tea nintzen orduin pastore bere asko
inde nago ta ba entzutea euki dot ori
subean kontui ori.

Antza, subean batek esnea eda-
totzein ardieri da pastoreak esin auen
gausonik in gastai denporan.

D'arrastegi beten, lentxuago
batu ardiek eta egurresko aska baten
esne piti bet imini auen d'ate ostaire
joan san sorotz iten.

D'efetibamente, andik lastertxu-
re sube endemoniño bat agartu
yakon askondora d'ai esnea edaten
asi. Subea lusea bere bai baie batesbe
lodie i sen. Orduin ai pastorea joan
san erremintak aukesan lekure, artu
koraña ta rrraaasssttt, erditi ebagi
auen ai subea d'antxe tragau betiko.

Ori sugearen esnearena? Ba, ni gaz-
tea nintzan orduan pastore bere asko
eginda nago eta ba entzutea euki dot ori
sugearen kontu ori.

Antza, suberen batek esnea edaten
eutsien ardieri eta pastoreak ezin euan
gauzonik egin gaztai denporan.

Eta arrastegi (arrastiri) baten, leen-
txuago batu ardiak eta egurrezko aska
baten esne piti bat imini euan eta ate
ostera joan zan sorots egiten.

Eta efektibamente, andik lastertxu-
ra sube endemonino bat agertu jakon
aska ondora eta a esnea edaten asi.
Sugea luzea bere bai baina batezbe lodia
ei zan. Orduan a pastorea joan zan erre-
mintak eukazan lekura, artu kodaña eta
rraaasssttt, erditik ebagi euan a sugea
eta antxe tragatu betiko.

61.2. Sugea besoan biribildu

Baten e an Oroskon itzela pasau
yakon bateri. Igitiegas ebilen bedar
ebaten an e errekatxu bastar baten.
D'alangon baten, antza ekosi bere es,
da, bedar artean subea koxi auen
eskuin d'esetako astirik emon barik i
besoan batu-batu in yakon da gustis
biribildu yakonean estututen asi
yakon, d'estututen d'esin soltau bere
in.

Orduin, subea ausike asi baño

Baten e an Orozkon itzela pasatu
jakon bateri. Igitaiaz ebilen bedar eba-
giten an e errekatxu bazter baten. Eta
alangoren baten, antza ikusi bere ez, eta,
bedar artean sugea kogjdu euan eskuan
eta ezertarako astirik emon barik i beso-
an batu-batu egin jakon eta guztiz biribil-
du jakonean estututen asi jakon, eta
estututen eta ezin soltatu bere egin.

Orduan, sugea ausiki asi baino leen

len errekatxuko potxingoan sartu auen besoa sube ta gusti, d'antxe soltau subeak, espadau ori iten aisigi bere igual ingotzen e. Kontui auki beada subeakas.

Da, ba gero, luseroan auki i eban ai besoa gorri-gorri d'aitu selango kontui e, esatauen ai besoa sekule bere es auela gustis sano auki, beste besoa baño makalago parau yakola.

errekatxuko potxingoan sartu euan besoa sube eta guzti, eta antxe soltatu sugeak, ez badau ori egiten aisiki bere igual egingo eutsan e. Kontua euki bear da sugeakaz.

Eta, ba gero, luzaroan euki ei eban ai besoa gorri-gorri eta aitu zelango kontua e, esaten euan ai besoa sekula bere ez euala guztiz sano euki, beste besoa baino makalago paratu jakola.

61.3. Sugea txoriari tiraka adikuneagaz

Entzutea beti euki ot eta ekosi bere iños in dot e, jakingosu, guk u pastore bearretan denpora asko emoten du begire, besoak makilla ganea iminite. Baten e ardiekas nengoan barrutien usaban ardiekas da ba an elorri beten ganean txori bet ekosi nendun itxure baragarrien d'arrimau in naintzen eskuetako urretxapalu ta gusti.

Fijetan nas ogeto ta non ekostodan elorri eperdien subea gorantza adi txorieri. Orduin palukasu bet emon notzen elorrieri t'orduxean desaparesidu sen ai subea da txorie bere bai. Subeak tiritu iten i dotzo txorieri adikuneagas, selango gausea e?

Entzutea beti euki dot eta ikusi bere inoz egin dot e, jakingo dozu, guk u pastore bearretan denpora asko emoten dogu begira, besoak makilla ganean iminita. Baten e ardiekaz nengoan barrutian ugazabaren ardiekaz eta ba an elorri baten ganean txori bat ikusi nendun itxura baragarrian eta arrimatu egin nintzan eskuetako urretxapalu eta guzti.

Fijaetan naz obeto eta non ikusten dodan elorri eperdian sugea gorantza adi txoriari. Orduan palukazu bat emon neutsan elorriari eta orduxean desaparezidu zan a sugea eta txoria bere bai. Sugeak tiratu egiten ei deutso txoriari adikuneagaz, zelango gauzea e?

61.4. Itzinako atso-agureak

Ba, esan dotzuten moduin, ni mutikorik on nintzen Iguartze base-riren kridu, d'andi aures aurre ekos-ten da Itxina eta antxe, Lekandara einan, atxak a kurbea iten daun lekuin, as bi daos, as punta bi, seinde sutuni(k)t(d)aosen moduin da Le-

Ba, esan deutsudan moduan, ni mutikorik egon nintzan Iguartze base-riren kridu, eta andik aures aurre ikus-ten da Itzina eta antxe, Lekandara einan, aitzak a kurbea egiten dauan lekuan, aitz bi dagoz, aitz punta bi, zeinda zutu-rik dagozan moduan eta Lekandarantza

kandarantza joan eskero asbitartea ekosten da. D'orrik as biok auren usena daukie. Batari Atzoa esaten otzein da besteari Agurea, bueno Atzo-Agureak se oñean atxa dana da bat.

Esautzutena, ba ni kridu nengoan, da bakisu, lenao erlojuri(k)p(b)-eres d'ardiekas joaten nitzenean, ba usabak sera esatosten:

– Inasio, igurdirantza Itxinako Atzo-Agureari beitu d'Atzo-Agureak iguskie(k) joten ditunean da geispea in igurdie da ta baskaitordu, erdu baskaiten ostera bere arrastegien joateko.

D'alantxe jakiten nendun baskalordui. Klaro, orrek kontu orrek estau balio Orosko gustireko, ori Iberreti Adarora bitarterako da, d'Iguartze bere antxe dago.

Iguskirik on esik i Olarteko Samartolomeko elexan angelus-kanpaiak entzunarteño enendun jakiten igurdie nos dan, baie ai kanpaia urri-neraño entzute san.

B'antxe daos Atzo-Agureak. Peligrosoa(k)t(d)ire orrik atxok e, da baten seguru, montañeruen bat a jausi bere in i sen bateti bestera pasakeran sokeak utz inde. Itxinan kontu andie bea da. Denpora onagas bere kontus, da lañaberea edo denporalea daoenean joan es itea obe, se pastoea(k)p(b)ere baragarri ibilteire bideak ondo jakin arren.

Onik i gaurko montañeru asko atrebidu utze(k)t(d)ires, bildurbakoak eta gero seoser paseu orduin ser? Gero karradea d'elikoteroa ta abarra, baie batzutan berandu.

joan ezkeru a(it)zbitartea ikusten da. Eta orreik aitz biok euren izena daukie. Batari Atzoa esaten eutsoen eta besteari Agurea, bueno Atso-Agureak ze oinean aitzana dana da bat.

Esan deutsudana, ba ni kridu nengoan, eta badakizu, leenago erlojurik bere ez eta ardiekaz joaten nintzanean, ba ugazabak zera esaten eustan:

– Inazio, egurdirantza Itzinako Atso-Agureari begitu eta Atso-Agureak eguzkiak jotzen ditunean eta gerizpea egin eguerdia da eta bazkaitordu, erdu bazkaiten ostera bere arrastirian joateko.

Eta alantxe jakiten nendun bazkalordua. Klaro, orrek kontu orrek ez dau balio Orozko guztirako, ori Ibarratik Adarora bitarterako da, eta Iguartze bere antxe dago.

Eguzkirik egon ezik i Olarteko San Bartolomeko eleizan angelus-kanpaiak entzunarteino ez nendun jakiten eguerdia noz dan, baina a kanpaia urruneraino entzuten zan.

Ba antxe dagoz Atso-Agureak. Peligrosoak dira orreik aitzok e, eta baten seguru, montañeruren bat a jausi bere egin ei zan batetik bestera pasakeran sokeak uts eginda. Itzinan kontu andia bear da. Denpora onagaz bere kontuz, eta lainaberea edo denporalea dagoanean joan ez egitea obe, ze pastoreak bere baragarri ibiltzen dira bideak ondo jakin arren.

Oneik i gaurko montañeru asko atrebidu utsak dira, bildurbakoak eta gero zeozer pasatu orduan zer? Gero karradea eta elikopteroa eta abarra, baina batzuetan berandu.

61.5. Mendigane-ko mutil burrukak

Ai gause selebrea san gero e! Ba lenao, Olarten goxeko seiretako mesara joaten san jentea da ba gero korta bearrak eta ganaduin jatekoak eta in orduin ba astie seinbe(t)k(g)ure aukitaudin gasteak se domeketan esin sen in beste bearrrik, pekatue i sen domeketan bear itea ta.

Orduin, ba oniri gaste inder-tzueri sera akordau yakien, Mendiganera joan d'an Seberioiko t'Arteako gasteakas burrekan eitea.

Da, ba juntetan sirean da naikoa san bateren batek esatea:

- Ik esto(k)p(b)alio ni(k)p(b)este!
- Esetz?

D'aste san burrekea segiduin, baie odol barik e, inderrak naurtute-ko bakarrik.

Sasoiko gasteak sirean da dana(k)p(b)ere indertzuek e baie Oroskokoak geitxuao sirean segun esataudin.

Gero ba esakerea bere badao Seberiokoan aldeti Orosko aitituten dan bakotxean:

"Oroskoarrak? Bai, goxean "be(r)ori", igurdien "su", arrastegien " itano" d'iluntzean "lepoa berotu". Kontus Oroskomarrakas!

A gauza zelebrea zan gero e! Ba leenago, Olarten goizeko seiretako mezara joaten zan gentea eta ba gero korta bearrak eta ganaduen jatekoak eta egin orduan ba astia zeinbat gura euki-ten eudien gazteak ze domeketan ezin zan egin beste bearrrik, pekatua ei zan domeketan bear egitea eta.

Orduan, ba oneiri gazte indartsueri zera akordatu jakien, Mendiganera joan eta an Zeberioiko eta Arteako gazteakaz borrokan egitea.

Eta, ba juntetan zirean eta naikoa zan bateren batek esatea:

- Ik ez dok balio nik beste!
- Ezetz?

Eta asten zan borrokea segiduan, baina odol barik e, indarrak neurtuteko bakarrik.

Sasoiko gazteak zirean eta danak bere indartsuak e baina Oroskokoak geitxuago zirean segun esaten eudien.

Gero ba esakerea bere badago Zeberiokoen aldetik Orozko aitatuten dan bakoitzean:

"Oroskoarrak? Bai, goizean "be(r)ori", eguerdian "zu", arrastirian " itano" eta iluntzean " lepoa berotu". Kontuz Orozkomarrakaz!

61.6. Zeberioiko elia Arrabako Landara

Ni asko onas ardiekas pastore an Gorbei inguruin d'atentziñoa geitu-ten osten Seberioiko eliek, sera, basabai errebañuik.

Seberioistarrak elie eroataudin Arrabako Landara, baie, ganaduik ondo atondute gero e, auren arranak iduneti eskegite egurreko ustaiakas.

Ni asko egon naz ardiekaz pastore an Gorbeia inguruan eta atentziñoa dei-tuten eustan Zeberioiko eliak, zera, basabei errebañuak.

Zeberioistarrak elia eroaten eudien Arrabako Landara, baina, ganaduak ondo atonduta gero e, euren arranak idunetik eskegita egurrezko uztaiakaz.

Atentziñoa gaituten audin aik arranak arranotzean. Arrabara eroataudisan. Arraban esie aukien inde sein ganaduik urten barrutiti. D'an aukitaudisan lodituten gero saltzeako.

Ori, Santo Tomasen elia sala diñostesu? Ba, isingo san, nik i orrenbeste estait e, baie ukusite bai, orti Gesaleti gora Aibelaben eskerralde Mendiganera ta gero Pagomakurreti Arrabara eroataudisan. Orixe san Seberioti Gorbeierako bidea. Oin kamiño bi daos erdien, Bikosganekoa da Billaroti doiana. Dandi(k)p(b)ere, guk u Iguartzeti urrago gaunken. Baie selango arranotza? dalan-dalan-dalan...tremendoa!

Atentzinoa deituten eudien aiek arranak arranotsean. Arrabara eroaten eudiezan. Arraban esia eukien eginda zein ganaduak urten barrutitik. Eta an eukiten eudiezan lodituten gero saltzeako.

Ori, Santo Tomasen elia zala dinostazu? Ba, izango zan, nik i orrenbeste ez dakit e, baina ikusita bai, ortik Gezaletik gora Aibelaberen ezkerretik Mendiganera eta gero Pagomakurreti Arrabara eroaten eudiezan. Orixe zan Zeberiotik Gorbeiarako bidea. Orain kamino bi dagoz erdian, Bikoizganekoa eta Villarotik doana. Dandik bere, guk u Iguartzetik urrago geunkan. Baina zelango arranotza? dalan-dalan-dalan...tremendoa!

62.1. Pazkoa egunean zuziak Malmasin ganean

Nik eiñik eindde dekot e Paskoa egunien yoan orra gora, orko Malmasin ganera orregas Buiako Fidel Arestiges, suegas olan ukusteko beste mendi betzutati gaubes. Ori isin sen Aberri egune dala yakitteko. Galtzupilla edo metxotie isitute eitten giñun. Da, Fidel Buiakoa kapritxosoa isin sen d'orise iñi(k)t(d)eku e Sapatu Santu gaubien. Susiyekas batera, estai(t)p(b)a arrana be espauen eroten arrana bere yoteko, d'ori ittauen Buiako Fidelek, asikeran arrana bere bai beste mendi betzutan bere entzuteko Aberri egune datorrela. Urtero yoaten gasen Malmasin ganera galtzupillak suten disela.

Nik eginik eginda daukat e Pazkoa egunean joan orra gora, orko Malmasin ganera orregaz Buiako Fidel Arestigaz, suagaz olan ukusteko beste mendi batzutatik gauez. Ori izan zan Aberri eguna dala jakiteko. Galtzupoila edo metxotea izetuta egiten gendun. Eta, Fidel Buiakoa kapritxosoa izan zan eta orixe eginik daukagu e Zapatu Santu gauean. Zuziekaz batera, ez dakit ba arrana be ez baeuan eroaten arrana bere joteko, eta ori egiten euan Buiako Fidelek, asikeran arrana bere bai beste mendi batzutan bere entzuteko Aberri eguna datorrela. Urtero joaten garezen(gintzazan) Malmasin ganera galtzupoilak sutan dirala.

62.2. San Juanetako kantuak

San Juanetako kantuak? Ene, baiiii! Esaostesu, ameneko gure ama

San Juanetako kantuak? Ene, baiiii! Esan deustazu, ameneko gure ama

defuntie(k)p(b)ere kontauri(k)t(d)-ekotzule oin urtiek esta? Bueno, bea suk kantea gurosu yakiñ esta? Ba bai, San Juan gabillien kantetan giñun solorik solo galtzupillak suten disela. Galtzupillak on esik i metxotie bere bai edo sarda baten puntan saputzek suten bere bai, bea, guk u galtzupillea geio erabili (d)u gariye ereitten giñun eta.

San Juan gabillien auskeras kantetan giñun beo gero erderas bere ikesi giñun, ameneko orko troka parteko erdelduneri entzunde ero. Biyek kantaukotzudes.

SAN JUAN GABILLIEN

San Juan dabil soloetan
goikoetan da bekoetan
arto gariyek
arto gariyek
gobernetan.

SAN JUAN EN JUNIO

San juan en junio
denpora (h)ermoso
sapos y culebras
se (h)a dicho a quemar
alubia, borona y trigo goardar

defunteak bere kontaurik daukatsula orain urteak ezta? Bueno, baina zuk kantea gura dozu jakin ezta? Ba bai, San Juan bagilean kantetan gendun solorik solo galtzupoilak sutan dirala. Galtzupoilak egon ezik i metxotea bere bai edo sarda baten puntan zaputzak sutan bere bai, baina, guk u galtzupoilea geiago erabili dogu garia ereiten gendun eta.

San Juan bagilean euskeraz kantetan gendun baina gero erderaz bere ikasi gendun, ameneko orko troka parteko erdelduneri entzunda edo. Biak kantauko deutsudaz.

SAN JUAN BAGILEAN

San Juan dabil soloetan
goikoetan da bekoetan
arto gariyek
arto gariyek
gobernetan.

SAN JUAN EN JUNIO

San juan en junio
denpora (h)ermoso
sapos y culebras
se (h)a dicho a quemar
alubia, borona y trigo guardar
(OHARRA: Kantuen letra dagoen dagoenean erespetatuko dogu.)

62.3. Laminak eta sorginak polboreak galdu

Emen guretzien estu orrin kontu askoik entzun e bea, entzuni(k)t(d)ekot ameneko lamiñak eta sorgiñek polboreak (g)aldu sittusela.

Anbotoko Señorie bere, entzutie e, ameneko orti Ganekogortati

Emen gure etxean ez dogu orrein kontu askorik entzun e baina, entzunik daukat ameneko laminak eta sorginak polboreak galdu situzala.

Anbotoko Señorea bere, entzutea e, ameneko ortik Ganekogortatik Gor-

Gorbaiera paseta sala garra dariyola, beo, geio esin esan neisu. Ori bere, polboriek (g)alduko sauen, lamiña ta sorgiñen antzien, ameneko, no(k)-tx(y)akiñ ori?

beiara pasetan zala garra dariola, baina, geiago ezin esan neizu. Ori bere, polbo-reak galduko (z)euan, lamina eta sorgi-
nen antzean, ameneko, nok jakin ori?

62.4. Sugeak esnea edan behiari

Ia subiek (g)anadueri esnie eda-totzien? Bai, ori entzuni(k)t(d)ekot, entzunik e. Ardiyeri estot entzun beo beiyeri bai, da bakisu selan? B'ameneko kaderati gora olan batu-batu eindde, boiltan-boiltan igun d'errapeti esnie edan suabe-suabe beyek igirri bere eiñ barik. (Felix Atutxa, buruagaz baietz esaten albo-rik hara)

Su(k)p(b)ere ameneko entzun dosu esta Felis? Bai, koño, nau(k)p-(b)ere entzuni(k)t(d)ekot, aspaldiyan burure etorri bere e(s)tx(y)at eiñ orixe kontu ori bea. (Felix Atutxak bere ondotik)

Kontetie dalako e, ostantzien nik i bildur andiye dotziet subieri gero e bates bere bedar sikuegas d'ibilliskero orrikas udako bero andiyekas.

la sugeak ganadueri esnea edaten eutsien? Bai, ori entzunik daukat, entzunik e. Ardieri ez dot entzun baina beieri bai, eta badakizu zelan? Ba ameneko kaderatik gora olan batu-batu eginda, bueltan-bueltan igon eta errapetik esnea edan suabe-suabe beiak igarri bere egin barik. (Felix Atutxa, senarra, buruagaz baietz esaten alborik hara)

Zuk bere ameneko entzun dozu ezta Felix? Bai, koño, neuk bere entzunik daukat, aspaldian burura etorri bere ez jat egin orixe kontu ori baina. (Felix Atutxak, bere senarrak ondotik)

Kontetea dalako e, osterantzean nik i bildur andie deutsiet sugeari gero e batez bere bedar sikuagaz eta ibili ezke-ro orreikaz udako bero andiekaz.

62.5. Begizkoari eta maskarari bildurra

Entzuni(k)t(d)ekot, orren siñes-tuteri(k)p(b)ere estekot nik e, beño nire ama defuntiek e batenba(t)k-(g)axotu edo edoseñeri gausiek txar-to urten eskero, ene! begiskoa ein-ddotzie, begiskoa!

Gure amak ameneko bildurre isitotzen begizkoari eta serari bere bai ori, karnabaletako maskarie, ba,

Entzunik daukat, orren sinistuterik bere ez daukat nik e, baina nire ama defunteak e batenbat gaixotu edo edozeineri gauzeak txarto urten ezker-o, ene! begizkoa egin deutsie, begizkoa!

Gure amak ameneko bildurra iza-ten eutsien begizkoari eta zerari bere bai ori, karnabaletako maskarea, ba, orrexeri bere bai. Esaten euan maskara egunetan

orrexeri bere bai. Esatauen maskara egunetan es egoala gausonik, ameneko lapurre(k)p(b)ere agartuten siela d'esauen gurisiten maskararik ukusi bere, pekatue ber(e) es bea kasi-kasi pekatue e olan arpegiye tapaute ibilteie ateste egunien.

ez egoala gauza onik, ameneko lapurrak bere agertuten zireala eta ez euan gura izaten maskararik ukusi bere, pekatua bere ez baina kasi-kasi pekatua e olan aurpegia tapatuta ibiltea aratoste egunean.

62.6. Buiagoititik Basaurira esne-saltzen astoagaz

Ni sano esaune nas Bidebiyeta partien, bueno, oiñ i Basauri geiyo entzuten da bea. Guk u, ba, esnie saldu eitten giñun. Astoa artu te Malmasin ganeti Basoselaire da gero Bidebiyetan etzerik etze esnie salduten. Sure familiye bere, bueno, sure andrien familiye bere olantxe esautu nañun da lagun andiyek eiñ gara. Suon bodan bere on giñean da gaur bere ganeko posa emon dostesuen etortiegas.

B'olan ibilli nes urte askoan. Gero karnea atera nañun da gero kotxiegas yoaten nintzen d'askoz bere ogeto. Oin danera nabil kotxien da bestala. Seguru-seguru estakit e bea, ameneko nau isingo nintzen askenengoa astoagaz esnesalduten Basauri parteti.

Ni sano ezaguna naz Bidebieta partean, bueno, orain i Basauri geiyo entzuten da baina. Guk u, ba, esnea saldu egiten gendun. Astoa artu eta Malmasin ganetik Basoselaira eta gero Bidebietan etxerik etxe esnea salduten. Zure familia bere, bueno, zure andrearen familia bere olantxe ezagutu neuan eta lagun andiak egin gara. Zuon bodan bere egon ginean eta gaur bere ganeko poza emon deustazuen etortieagaz.

Ba olan ibili naz urte askotan. Gero karneta atera neuan eta gero kotxeagaz joaten nintzan eta askoz bere obeto. Orain danera nabil kotxean eta bestela. Seguru-seguru ez dakit e baina, ameneko neu izango nintzan azkenengoa astoagaz esne-salduten Basauri partetik.

63.1. Bilboko lindero-kontuak

Linderoak? Ni Bilboko beste puntakoa nas, Larraskitukoa, d'ona eskondu nintzen, Buiagoitire, d'au etzaldie Bilbo da orra trokaraño. Sebértxe bere or Gorikoti urrien dao bea ori bere Bilbo da.

Da, or goyen Goribisko dao d'aurrien etze bi ote sien len, oin bat (d)ao, da suete bat isin sen, pertenesi-

Linderoak? Ni Bilboko beste puntakoa naz, Larraskitukoa, eta ona ezkondu nintzan, Bujanagoitira, eta au etxaldea Bilbo da orra trokaraino. Seberetxe bere or Gorikotik urrean dago baina ori bere Bilbo da.

Eta, or goien Goribisko dago eta aurrean etxe bi egoten ziran leen, orain bat dago, eta suete bat izan zan, perte-

du iten isin dau Bilbora, d'ostantzien Arguiara, bai, Goribisko, bai, San Pedroko Sagardui, oin Ipiña, Jose Mari Ipiña da propietariyoa. A etzie linderoan erdi erdiyen on san. Oin suetie yausiri(k)t(d)ao.

nezidu egiten izan dau Bilbora, eta osterantzean Arguiara, bai, Goribisko, bai, San Pedroko Sagardui, orain Ipiña, Jose Mari Ipiña da propietarioa. A etxea linderoaren erdi erdian egon zan. Orain suetia jausirik dago.

63.2. Tabakorria erein Larraskitun

Tabakorik erein dun? Gure aittitte(k)p(b)ai. An ibilte san eguski-begiyen ereiten d'ondo yagotauen.

Gero ba orriyek eitten yakosani-n kontus-kontus apartetan ausen da sikittuten itxi ondo eskegitte.

Gero ba fumau baño lenao pikau-pikau eitten auen da gorde gero pipan erretako. Batzutan arto-kapaxagas bere erretan auen bea normalien e pipan, arrisko metxeruegas sue eindde.

Baten e gure aittitten aitteri gause selebrie pasau yakon. Tabakorriye erre gure da pipea topau esin, da, an ebillen bueltaka burue galdu biarrien, da semiek esaotzen:

- Aitte, se topetan dabil ba beori?
- Ba, se topauko yoa(t)p(b)a, naure pipea, galdu e(s)tx(y)oa(ei)ñ ba
- Pipea? Beorren espanien dauko ba ta
- Egiye barres, nauk inddoa(t)p(b)a, esin galdu isin dodala olan por olan!

Gero atzenien dana(k)p(b)arreka. A pipea Ameriketati ekariye isin sen d'asko estimetan auen, orrexek estutuko auen ameneko.

Tabakorik erein dogun? Gure aittitak bai. An ibiltan zan eguzkibegian ereiten eta ondo jagoten euan.

Gero ba orriak egiten jakozanean kontuz-kontuz apartetan euazan eta sikatuten itxi ondo eskegita.

Gero ba fumatu baino leenago pikatu-pikatu egiten euan eta gorde gero pipan erretako. Batzuetan arto-kapaxagaz bere erretan euan baina normalean e pipan, arrizko metxeruagaz sua eginda.

Baten e gure aittitaren aitari gauza zelebrea pasatu jakon. Tabakorria erre gura eta pipea topatu ezin, eta, an ebilen bueltaka burua galdu bearrean, eta semeak esan eutsan:

- Aita, zer topetan dabil ba berori?
- Ba, zer topatuko joat ba, neure pipea, galdu ez joat egin ba
- Pipea? Berorren ezpaneau dauka ba eta
- Egia barriz, neuk egin joat ba, ezin galdu izan dodala olan por olan!

Gero atzenean danak barreka. A pipea Ameriketatik ekarria izan zan eta asko estimetan euan, orrexek estutuko euan ameneko.

63.3. Behar askok kontu gitxi

Kontuen bat kontetako? Nik i estot uki kontuetarako astirik e.

Konturen bat kontetako? Nik i ez dot euki kontuetarako astirik e. Gure

Gure etzien labrantza andiye auki giñun, amar bei, paradako sekor bi t'idiyek. Mutikotan bere, iturren da gero nagosie isin orduen idiyen atzeti te sarritten iturreko barik soloa arietuten. Idiye(k)p(b)ustertuteko bere askotan bakarrik. Eta ariegas talkual, busterriyen aspiyen sobeoa eoten san d'an sartu ganaga, toleta ifiñi da labretan galondora. Idiyek ondo esitte auki dusen, espabere lagune bier.

Eskondu nintzenien, ogeta sortzi urtegas, emen Buiagoitin bere kortakada ganadue da ni biarren bonberu. Egunero Bilbora da gero ikusi in bier egunek ser dakarren.

Bonberu kasuen bat kontetako? Ba, asko bea, bat e(s)tx(y)ata aistuko sekule bere. A Urdulisko trenan txokie. Amasazpi edo il sien. Terrible isin sen, estot akordau gure bere, txarto, sano txarto pasau giñun, d'esin eser in ildde egosanakas. Beste egun batzutan trankilloago, bea biar gogorra da bonberuena. Gaur adelantu geyo dao ta obeto bea, oiñ bere gogorra desgrasiye daoenien. Jubilau nintzeneti emen nabil etze inguruen al doana eitten, d'ameneko daukosu lengo kortie oin txoko eindde famili gustiye juntetako.

etxean labrantza andia euki gendun, amar bei, paradako zekor bi eta idiak. Mutikotan bere, itaurren eta gero nagusia izan orduan idien atzetik eta sarritan itaurreko barik soloa areatuten. Idiak buztartuteko bere askotan bakarrik. Eta areagaz talkual, buzterriaren azpian sobeoa egoten zan eta an sartu ganaga, toleta ifini eta labretan galondora. Idiak ondo ezita euki genduzan, ezpabere laguna bear.

Ezkondu nintzanean, ogeita zortzi urtegaz, emen Buiagoitin bere kortakada ganadua eta ni bearren bonberu. Egunero Bilbora eta gero ikusi egin bear egunak zer dakarren.

Bonberu kasuren bat kontetako? Ba, asko baina, bat ez jat aaztuko sekula bere. A Urdulizko trenen txokea. Amasazpi edo il zirean. Terriblea izan zan, ez dot akordatu gura bere, txarto, sano txarto pasatu gendun, eta ezin ezer egin ilda egozanakaz. Beste egun batzutan trankilloago, baina bear gogorra da bonberuena. Gaur adelantu geiago dago eta obeto baina, orain bere gogorra desgrazia dagoanean. Jubilatu nintzanetik emen nabil etxe inguruan aal dodana egiten, eta ameneko daukazu leengo kortea orain txoko eginda familia guztia juntetako.

64.1. Soloak bedeinkatu San Juanetan

Bedeinkatu eintten da, abadie etortzen san urte gustidxetan San Juanetan. Etzekoa(k)p(b)ere eintten gendusan nosipiñ. Kanta itten gendun:

San Juan gabillie
denpora balientie

Bedeinkatu egiten da, abadea etortzen zan urte guztietan San Juanetan. Etxekoak bere egiten genduzan noizean bein. Kantatu egiten gendun:

San Juan gabillie
denpora balientie

sapoak (artoa da zuzena) eta garidxe gorde
San Juan dabil soloetan
goikotan da bekoetan
arto garidxe, arto garidxe
gobernetan.

Kantaitten gendun eta metxotie
ixetute solo gustidxetati ibiltten
gentzen gora ta bera.

Ori San Juan besperan kantaitten
gendun eta urrungo egunien
ifintten da domiñaratzza balkoien
berakatzakas eta lorakas.

sapoak (artoa da zuzena) eta garidxe gorde
San Juan dabil soloetan
goikotan da bekoetan
arto garidxe, arto garidxe
gobernetan.

(Letra errespetatu egin da)

Kantatu egiten gendun eta metxotie
isiotuta solo guztietatik ibiltzen
gintza(zan) gora eta beera.

Ori San Juan bezperan kantatu
egiten gendun eta urrungo egunean
ifintzen da domiene-aritza balkoian
berakatzakas eta lorakas.

64.2. Abadeak soloak bedeinkatzen

Lenau bai baie nik estot eseutu
ori, erresau edo eintten geidxien (sic),
kurtzemat ifiñi edo olan soloan, nik
ori entzun dot.

Abadea Arrigorriagati etorten
san bedeinkatuten soloak, uden beti
eta setiembrien edo olan bere bai, se
inddabak emoten gentzesan, inddabak
eta arruntzak, ollaskoak, txorixoak,
kotxe baten etorte san beste
mutil bet eta eraten geidxen(sic),
estakit setako ba, pobrieri emoteko
edo nontzako.

Leenago bai baina nik ez dot eza-
gutu ori, errezatu edo egiten geidxien
(sic), kurtze bat ifini edo olan soloan, nik
ori entzun dot.

Abadea Arrigorriagatik etorten zan
bedeinkatuten soloak, udan beti eta
setienbrean edo olan bere bai, ze inda-
bak emoten geuntsazan, indabak eta
arrauntzak, ollaskoak, txorizoak, kotxe
baten etorten zan beste mutil bat eta
eroaten geidxen(sic), ez dakit zertarako
ba, pobreari emoteko edo norentzako.

65.1. Laminak Kákatzen baserrian

Lamiñak Kákatzen etzean bixi
sienak lelao yoate siela erreka mune-
ra bedarra ebagiten d'erreka munen
topauriela orrasie urregorriskoa,
d'eroauriela etzera.

Eta urrungo egunean yoan
dakon lamiñea d'esaotzen e:

Laminak Kákatza-ren etxean bizi
zireanak leenago joaten zireala erreka
munara bedarra ebagiten eta erreka
munan topatu eudiela orrazia urrego-
rrizkoa, eta eroan eudiela etxera.

Eta urrungo egunean joan jakon
laminea eta esan eutsan e:

“Mañesi, ekarrisu nire orrasi
esposu ekarten nire orrasi
nik kendukot sure bixi”.

“Mañazi, ekarrizu nire orrazi
ez badozu ekarten nire orrazi
nik kenduko dot zure bizi”.

65.2. Petralandako sorginak

Petralandako Landara yoate sisan sorgiñek d’an itaurien juntea, erremerie, da yantzan, d’erremerire yoateko esataurien: “sasi gustien ganeti te laño gustien aspiti”. D’allegeta sien ara da ba an erremerie itaurien, yantzan itaurien da ba baten e sorgin beteri akordau yakon orrik se iten daurien ikusten yoan beadauela bera(k)p(b)e baie txarto esan auen.

Ak esan auen: “laño gustien gañeti te sasi gustien aspiti”. D’allegau sen Petralandara urrrrutute odooooooooo dariola da yoan yakosan sorgiñok eta sorgiñok asi yakosan serean da, besteak se iotzen bateri, estena sartu eperditi. D’arek sorgiñek, estena sartukoak esaotzen:

“Sorgin, sorgin barri
musturre sorrotza dekona ik”.

Petralandako Landara joaten ziran sorginak eta an egiten eudien juntea, erromeria, eta dantzan, eta erromerira joateko esaten eudien: “sasi guztien ganetik eta laino guztien azpitik”. Eta allegetan ziran ara eta ba an erromeria egiten eudien, dantzan egiten eudien eta ba baten e sorgin bateri akordatu jakon orreik zer egiten daudien ikusten joan bear dauala berak be baina txarto esan euan.

Ak esan euan: “laino guztien gaintik eta sasi guztien azpitik”. Eta allegatu zan Petralandara urrrratuta odooooooooo la dariola eta joan jakozan sorginok eta sorginok asi jakozan zerean eta, besteak zer egin eutsan bateri, eztena sartu eperditik. Eta arek sorginak, eztena sartukoak esan eutsan:

“Sorgin, sorgin barri
musturra zorrotza daukana ik”.

65.3. Lamiñarrietako laminak

Lamiña(k)p(b)xixi sien Lamiñarrietan. D’auki audisan suloak, da suloatan itaurien erremerie.

Da yoate san mutil gaste ba(t)tx(y)antzan eiten aurekas. D’ain isi sien majak, kontautzen e beste laguneri:

– I, etorri ari naugas, or, serean, Lamiñarrietan erremerie eiten dok domeketan da.

Laminak bizi zirean Lamiñarrietan. Eta euki eudiezan zuloak, eta zuloetan egiten eudien erromeria.

Eta joaten zan mutil gazte bat dantzan egiten eurekaz. Eta ain izan zirean majak, kontatu eutsan e beste lagunari:

– I, etorri adi neugaz, or, zerean, Lamiñarrietan erromeria egiten dok domeketan eta.

Da, yoan sala a mutille baia anketara fijau sala d'ankak (a)uki euriesela patoan antzekoak.

Eta igirri otzienean lamiñek eurek igirri in dotziela lamiñe(k)-t(d)irela, mutillok o yo-yo-yo ein d'aidean ibillite gero kanpora atera audisela.

65.4. Txakurzuloko txakurra

Txakursulon, Txakursulo beean oki aurien txakur bet eta beskaiten asten sienean botataurien Txakursulo gora, Txakursulo goien asi diela beskaiten da.

Da gora allegetan sanean beskairie yanda topetauen d'an goien esatzien:

– Yoan adi bera, bean yasa(k)p(b)-eskaiten da.

Da txakurre galapaka etorte san bera baie bean be beskaldute tope-tausen.

Da txakurre beskari barik lotzea san.

Eta, joan zala a mutila baina anketa-
ra fijatu zala eta ankak euki eudiezala patoaren antzekoak.

Eta igarri eutsienean laminak eurak igarri egin deutsiela laminak dirala, muti-
lok o jo-jo-jo egin eta aidean ibilita gero kanpora atera eudiezala.

Txakurzulon, Txakursulo beean euki eudien txakur bat eta bazkaiten asten zireanean botaten eudien Txakurzulo gora, Txakurzulo goien asi dirala bazkaiten eta.

Eta gora allegetan zanean bazkaria janda topetan euan eta an goian esaten eutsoen:

– Joan adi beera, beean jagozak bazkai-
ten eta.

Eta txakurra galapaka etorten zan beera baina beean be bazkalduta topetan eua-
zan.

Eta txakurra bazkari barik lotzean zan.

65.5. Jentiletxea Isasin

Ebarista sarrak kontetoskun Isisiko etzea iauriela yentillek. Da yentillek isin siela annndiek eta indertzuek, da botatauriela Isisire arrrrrie Ártetatik asi d'Isisire, Isisiko etzea, yentilletzea eiteko eta esatauriela:

– “Aiba la palanka asta la Salamanka”

Da batek esautzela besteari:

– Esai(k)p(b)ota Salamankaraino palanke se Salamankan neure parientea(k)tx(y)aukoasat eta.

Ebarista zaarrak kontetan euskun Isasiko etxea egin eudiela jentilak. Eta jentilak izan zireala andiak eta indartsuak, eta botaten eudiela Isasira arria Ártetatik asi eta Isasira, Isasiko etxea, jentiletxea egiteko eta esaten eudiela:

– “A(h)i va la palanca (h)asta la Sala-
manca”

Eta batek esan eutsala besteari: Ez egik bota Salamankaraino palanke ze Salamankan neure parienteak jaukazat eta.

65.6. Sorgina katu feturan

Gixon bat ibiltetan gaubetan goruetan. Da gau gustietan yoaten yakon katue, baltza, ederra. Da, katue ederra dala baie, esatauen baie, ba begitu itotzen katu orreri, da katu ori beste gau beten be yoan yakon da esaotzen:

– “Gixona ixin de goruetan?

Da besteak esaotzen, e gixonak:

– Katue ixin de barriketan?

Da, yaurti otzesan gorue ta, da besoa apurtutzen, bueno txarto esan dot, aurreko ankea esan bear nauen, da, besoa apurtute yoan san katu ori. Da, urrungo egunean e ba, urtauen kanpora alboko atzoak a, besoa apurtute, da katue ausoko andrea ixin sen, sorgiñe ixin sen da.

Gizon bat ibilten zan gauetan goruetan. Eta gau guztietan joaten jakon katua, baltza, ederra. Eta, katua ederra dala baina, esaten euan baina, ba begiratu egiten eutsan katu orreri, eta katu ori beste gau baten be joan jakon eta esan eutsan:

– “Gizona izan eta goruetan?

Eta besteak esan eutsan, e gizonak:

– Katua izan eta barriketan?

Eta, jaurti eutsazan gorua eta, eta besoa apurtu eutsan, bueno txarto esan dot, aurreko ankea esan bear neuan, eta, besoa apurtuta joan zan katu ori. Eta, urrenge egunean e ba, urten euan kanpora alboko atsoak a, besoa apurtuta, eta katua auzoko andrea izan zan, sorgina izan zan eta.

65.7. Martiakatsu (zozomikotea)

Baten e, pastore bat ei egoan negu luseagas gogaitute, bere ardi-errebañue nos eroango barrutietara. Da ba, martien akabuko egunean, pastore ori, burlesar asi ei yakon martieri d’esan i otzen:

“Martiakatzu, martiakatzu aprilla(n) sartu naiatzu”.

Da, ba, pastore ori posik martia akabatu eskero denpora onak etorriko direla pentzaute, barreka martieri, bueno negueri.

Martiek orduen, pastore orren arrokeriok ikusi orduen non diñotzon aprilleri:

– I, gaur dok nire asken egune ta emongostek eure lelengo egune?

– Artuik gure bok!

Baten e, pastore bat ei egoan negu luzeagaz gogaituta, bere ardi-errebañua noz eroango barrutietara. Eta ba, martiaren akabuko egunean, pastore ori, burlesar asi ei jakon martiari eta esan ei eutsan:

“Martiakatsu, martiakatsu apirilea(n) sartu naiatzu”.

Eta, ba, pastore ori pozik martia akabatu ezker denpora onak etorriko dirala pentsatuta, barreka martiari, bueno neguari.

Martiak orduan, pastore orren arrokeriok ikusi orduan non dinotson apirilari:

– I, gaur dok nire azken eguna eta emongo deustak eure leenengo eguna?

– Artu egik gura badok!

Da, esan da in. Martiek artu otzen aprilleri leleno egun ori te asten da ekatxa, baie ikeragarrie e, inisitu odai t'aparajue, serue goien bean, edur-aurie botalean. Da ba askenean ardiek (g)ustiek tragautzesan areri pastoreari.

D'orregaitik esaten da martiek ogeta amabi egun daukosela ogeta amaka barik. D'ordurik ona, martien askenengo eguner ta apriliko lelen-gokoari "martikakatzu" yako isena.

Eta, esan eta egin. Martiak artu eutsan apirilari leenengo egun ori eta asten da ekaitza, baina ikeragarria e, inizitu odei eta aparajua, zerua goien-beean, edur-euria bota aalean. Eta ba azkenean ardiak guztiak tragatu eutsazan areri pastoreari.

Eta orregaitik esaten da martiak ogeita amabi egun daukazala ogeita amaika barik. Eta ordurik ona, martian azkenengo egunari eta apirileko leenengokoari "martikakatsu" jako izena.

66.1. Baranbioko baserriko bizimodua

USKERA

Selan nabilen? Ba, ni bere ondo Jangoikoari grasiak. Ondo nabil, amen supastarrien, bero berotan. Artoa garandu, indabak apartau, de, esnea artu ona, d'ondo bisi gara. Estago otzi(k)p(b)ere. Negu bedere ona doba, bai, negu bigune, negu ona doba, bai, de, griperi(k)p(b)ere estu kositen, katarrori(k)p(b)eres, da, osasune ona daukegu, bai, Jangoikoari eskerrak.

Nongoa nasen? Ni, Baranbio goikoa, Baranbio goikoa nas. Uskera berba eiten gendun? Bai, da, uskera bai, dana uskera, berba iten gendun uskaldunek. Danak uskaldunek, auso gustik uskaldunek. Da nire aitek eta ama(k)p(b)ere bai uskera. Nire nebak, arrabak, danak uskera, espabere esposu berba iten uskera tenasie burure, je-je-je. Orain bere olan ein bea geunke, geuk lelenoko asi se emen bere uskera berbaiten bosu, ka, estau iñok entzuten uskera, iño(k)p(b)eres, alaba(k)p(b)eres, amak eta aita(k)p(b)ai, bestiek es, uskera aka-

EUSKERA

Zelan nabilen? Ba, ni bere ondo Jaungoikoari graziak. Ondo nabil, emen supaztarrean, bero berotan. Artoa garandu, indabak apartatu, eta, esnea artu ona, eta ondo bizi gara. Ez dago otzik bere. Negua bere ona doa, bai, negu biguna, negu ona doa, bai, eta, griperik bere ez dogu kogiduten, katarrorik bere ez, eta, osasuna ona daukagu, bai, Jaungoikoari eskerrak.

Nongoa nazan? Ni, Baranbio goikoa, Baranbio goikoa naz. Euskera berba egiten gendun? Bai, eta, euskera bai, dana euskera, berba egiten gendun euskaldunak. Danak euskaldunak, auzo guztiak euskaldunak. Eta nire aitik eta amak bere bai euskera. Nire nebak, arrebak, danak euskera, espabere ez badozu berba egiten euskera tenazea burura, je-je-je. Orain bere olan egin bear geunke, geuk leenengo(ko) asi ze emen bere euskera berba egiten badozu, ka, ez dau inok entzuten euskera, inok bere ez, alabak bere ez, amak eta aitik bai, besteak

bau dea, ya estao emen uskaldunik ba(t)p(b)ere. Eskondute gero erdiera, danak erdiera

ez, euskera akabatu da, ya ez dago emen euskaldunik bat bere. Ezkonduta gero erdera, danak erdera

ESKONTZEA

Eskondu? Ba, gu eskondu orduin ba joan gintzen agure sar baten etxera, se erre ein sen gure etxea, de gero, agure sar baten etxera joan gintzen bisi isiten d'an bisi gin(t)zen, d'erropak (g)arbitu da kuidau ondo gisona.

D'etorten san moskorturik e. Gure usaba etorte san moskorturik, de, igoitauen eskillerati gora, d'asten da bueltaka, atzerantza jausi, de, asi eskillara(k)p(b)iera bueltaka de nire amagiñarrebak jo tabikea ta:

– Pilar, jagi satis orti se ori gixon ori eskillara(k)p(b)iera doba, jausi de.

Da nik ixitu petrolioa, se esegoan, orduin esegoan argirik. D'ixitu petrolioa ta, eskillara(k)p(b)iera jatzi de:

- (H)ermojenes, se itosu or? de
- Emen nago, emen nago, jausi nes esta, jausi nes.
- Ala, ala, gora, orti gora.

Da nik (g)oratu besoti, de, ala gora, ala, sugutera, andi kendu sapat (g)isonari, d'agarrau besondoti te:

- Goasen o(g)era,-d'eroan oera de-.
- Selan sagos orain (H)ermojenes, da
- Ba, ondo nago, ondo nago.

Ni joan sugutera, eta kefea egin d'esne apur betegas mesklau d'eroan kafea bero-bero, nastaurik, ba, gisonari berotan sartuitekote, kenduitekote otza, se laiturik egoan, se otz eukan. Da gero ba ondo parau sen gisona, ya berotu sen d'ondo egoan.

Da gero, seme –alabak etorri

EZKONTZEA

Ezkondu? Ba, gu ezkondu orduan ba joan gintzan agure zaar baten etxera, ze erre egin zan gure etxea, eta gero, agure zaar baten etxera joan gintzan bizi izaten eta an bizi gintzan, eta erropak garbitu eta kuidatu ondo gizona.

Eta etorten zan mozkorturik e. Gure ugazaba etorten zan mozkorturik, eta, igoten euan eskilaratik gora, eta asten da bueltaka, atzerantza jausi, eta, asi eskilarak beera bueltaka eta nire amaginarrebak jo tabikea eta:

– Pilar, jagi zaitez ortik ze ori gizon ori eskilarak beera doa, jausi da.

Eta nik izetu petrolioa, ze ez egoan, orduan ez egoan argirik. Eta izetu petrolioa eta, eskilarak beera jatsi eta:

- Hermogenes, zer egiten dozu or? eta
- Emen nago, emen nago, jausi naz ezta, jausi naz.
- Ala, ala, gora, ortik gora.

Eta nik goratu besotik, eta, ala gora, ala, sugetera, andi kendu zapatak gizonari, eta agarratu besondotik eta:

- Goazen oera,-eta eroan oera eta-.
- Zelan zagoz orain Hermogenes, eta
- Ba, ondo nago, ondo nago.

Ni joan sugetera, eta kefea egin eta esne apur bategaz mezklatu eta eroan kafea bero-bero, naastaurik, ba, gizonari berotan sartu egiteko, kendu egiteko otza, ze leiturik egoan, ze otz eukan. Eta gero ba ondo paratu zan gizona, ya berotu zan eta ondo egoan.

Eta gero, seme –alabak etorri ziran

sien Ameriketati, de, eroan gurau-
dien eurekas aite, de:

- Ni es. Ni enoba, surokas enoba, -
itotzien- ni emen ondo nago, de,
enoba ni orti, de:
- Bai, bai aite, etorri beadosu geuges,
etorri beadosu, de:
- Bueno, bueno ba, enpeñetan basa-
rie ainbeste, joango nas, baie ni
emen ederto nago.

Da gero eroan audien eurekas
aite, baie, aite semealabak etxi, de,
gugana igoitauen Koskorrera(sic),
de:

- Ene, basatos (H)ermojenes itotzen
(Kontzek)
- Bai, banator, Kon(t)ze, banator ona
se emen sikaner egoski ederra
artuiten da ta, tanbolin bete gastaña
erre ta emen ederto gagos gu, ederto,
-da, olan bisi sen-, baie ondo, de
gu beti ondo erongo gara.

ETXEKO BEARRAK

Ba bearrak etxien, artoa, eregin
artoa, patatak, sildu edo silak urten
baño lenao, patata(k)p(b)ere ba laian,
laietu, laietu te gero beiekas edo idik,
idipusterrie da ai landu, laborean, da
gero eregin an patatak eta indabak eta
artoa, ta dana, da garie...

Da gastañak uki gendusen de,
solo andi be(t)k(g)eunken d'an kiri-
kiñoak e danak solora batuiten gen-
dusen gurdin, de, gero an pillo baten
itxiten gendusen.

D'an ukiten gendusen kirikiño-
ak. D'ilebete edo olan pilloan. Gero
usteldu iten da kirikiñoa d'eskutillea-
gas joan, eskutilleagas gastañak jo, de
gero gastañak altzau sakure, da gero
kuxu gurdin d'etxera, salduiteko,
d'alan a ber ogei ogerleko artuiten

Ameriketatik, eta, eroan gura eudien
eurekaz aita, eta:

- Ni ez. Ni ez noa, zuokaz enoa, -egiten
eutsien- ni emen ondo nago, eta, ez
noa ni ortik, eta:
- Bai, bai aita, etorri bear dozu geugaz,
etorri bear dozu, eta:
- Bueno, bueno ba, enpeñetan bazarie
ainbeste, joango naz, baina ni emen
ederto nago.

Eta gero eroan eudien eurekaz aita,
baina, aita seme-alabak itxi, eta, gugana
igon egiten euan Koskorrera(sic), eta:

- Ene, bazatoz Hermogenes egiten eu-
tsan (Kontzek)
- Bai, banator, Kontze, banator ona ze
emen sikaner eguzki ederra artu egi-
ten da eta, tanbolin bete gaztaña erre
eta emen ederto gagoz gu, ederto,
-eta, olan bizi zan-, baina ondo, eta gu
beti ondo eroango gara.

ETXEKO BEARRAK

Ba bearrak etxean, artoa, erein
artoa, patatak, zildu edo zilak urten
baino leenago, patatak bere ba laian, laia-
tu, laiatu eta gero beiekaz edo idiak, idi-
puzterria eta a landu, laborean, eta gero
erein an patatak eta indabak eta artoa,
eta dana, eta garia...

Eta gaztañak euki genduzan eta,
solo andi bat geunkan eta an kirikinoak e
danak solora batu egiten genduzan gur-
dian, eta, gero an pilo baten itxiten gen-
duzan.

Eta an eukiten genduzan kirikinoak.
Eta ilabete edo olan pilloan. Gero ustel-
du egiten da kirikinoa eta eskutileagaz
joan, eskutileagaz gaztañak jo, eta gero
gaztañak altzatu zakura, eta gero kogidu
gurdian eta etxera, saldu egiteko, eta alan

bosu ba ai saunken, espabere poooobre, orduin esegoan txakur txikirik. De, Gastañak salduiten gendusen Domu Santuitan mesa bat atetako difuntuentzako, espabere esegoan segas, txakur txiki bet es egoan orduin da gastañak saldu iten gendusen da amagiñarrebak itauen:

“Ba, sikan mesa bat atetako edo bi”. Ba laukoren bat aberastu iten saubien da saldu iten gendusen gastaña(k)t(d)anak.

De gu txikerrak isin garenien, txikitxuik, igitaie kuxu, d’idak ebagiten basora. Txintxorta bat kuxuten genduin, urdaie, da palu beten puntan burrunzulue leges, d’an erre d’ogie kuxu aspin ai koipetxui jausteko ogien ganera, de, ai jaten genduin, ai, da goso gero e goso. Orain i urdairik estau iñok (g)ure, baie orduin, ooo! orduin gosoba san urdaie, da gero sagar bat edo bi ganean, da, ba, karra, orduin esegoan a oraingo koplarik, orain, au esto(t)k(g)ure, bestea esto(t)k(g)ure, bestea estata gustetan, d’es, ori es, orduin dana san gausa ona, baie orain es, orain i....

Abarkak? Abarkak (g)arbitu, de, igual ilebeteko, abarketa suri(e)k, medi bal(t)sak, da kakastu iten bada gaur domekea abarketak, a, garbitu suri-suri imini datorren domekarako, espabere esegoan laukorik i besto batzuk erosteko, de, gorde iten san gauzea, laukoak a pesetak, erlak, dirue, lau erleko, ogerleko, d’olan. Orduin erlak, oin kanbiau de dana.

Gastaña(k)p(b)atu orduin, ba, gu jagiten gintzen goxean bostetan, de igual lauretan bere jagi(ten) nintzen ni de gastaña(k)p(b)atzaiten joateko erretxea iten genduin e, erretxea iten genduin gastaña(k)p(b)atzaiten

a ver ogei ogerleko artu egiten badozu ba a zeunkan, ezpabere poooobre, orduan ez egoan txakur txikirik. Eta, gastañak saldu egiten genduzan Domu Santuetan meza bat aterateko difuntuentzako, ezpabere ez egoan zegaz, txakur txiki bat ez egoan orduan eta gastañak saldu egiten genduzan eta amagiñarrebak egiten euan:

“Ba, sikan meza bat aterateko edo bi”. Ba laukoren bat aberastu egiten (z)eubien eta saldu egiten genduzan gastañak danak.

Eta gu txikerrak izan garanean, txikitxuak, igitaia kogidu, eta idak ebagiten basora. Txintxorta bat kogiduten genduan, urdaia, eta palu baten puntan burduntzulia legez, eta an erre eta ogia kogidu azpian a koipetxua jausteko ogiaren ganera, eta, a jaten genduan, a, eta gozo gero e gozo. Orain i urdairik ez dau inok gura, baina orduan, ooo! orduan gozoa zan urdaia, eta gero sagar bat edo bi ganean, eta, ba, karra, orduan ez egoan a oraingo koplarik, orain, au ez dot gura, bestea ez dot gura, bestea ez jat gustetan, eta ez, ori ez, orduan dana zan gauza ona, baina orain ez, orain i....

Abarkak? Abarkak garbitu, eta, igual ilabete(ra)ko, abarketa zuriak, media baltzak, eta kakastu egiten bada gaur domekea abarketak, a, garbitu zuri-zuri imini datorren domekarako, ezpabere ez egoan laukorik i beste batzuk erosteko, eta, gorde egiten zan gauzea, laukoak a pezetak, errealak, dirua, lau errealeko, ogerleko, (ogeierrealeko) eta olan. Orduan errealak, orain kanbiatu da dana.

Gastañak batu orduan, ba, gu jagiten gintzan goizean bostetan, eta igual lauretan bere jagiten nintzen ni eta gastañak batu egiten joateko erretxea(sic)

joan baño len, de, gastaña(k)p-(b)atzaiten joateko opilek, opilek atera labeti, labea es el (h)orno, solemos desir las tortas, de, atetan gendusen opilek joateko gastañaduire gastaña(k)p(b)otaiten. De, umeak neunkesan txikerrak e, de, amagiñarrebak isera suri bet imintauen balkoian d'esatausten:

– Pilar, ori iserori ekosi orduin balkoian, karra etxera e, se umea negarres dago.

Da, nik i iserea ekosten nauenien balkoian, ba, etxi sestoa, de karra bierantza etxera, da, gero gobernau etxien umie d'armosau, da gizonari kuxu armosui da eroan gastañaduire armostako. Da gero ba gurdie bete kirikiños, da, igon gurdigora da sakatu gurdie. Da gero kirikiños bete orduin ero(a)n solora gurdie deskargetako, an iminteko kirikiñoak soloan.

egiten genduan e, erretxea(sic) egiten genduan gaztañak batu egiten joan baino leen, eta, gaztañak batu egiten joateko opilak, opilak atera labetik, labea es el homo, solemos decir las tortas, eta, ateraten genduzan opilak joateko gaztañaduirea gaztañak bota egiten. Eta, umeak neunkazan txikerrak e, eta, amaginarrebak izara zuri bat iminten euan balkoian eta esaten eustan:

– Pilar, ori izara ori ekusi orduan balkoian, karra etxera e, ze umea negarrez dago.

Eta, nik i izarea ekusten neuanean balkoian, ba, itxi zestoa, eta karra beerantza etxera, eta, gero gobernau etxean umea eta armozatu, eta gizonari kogidu armozua eta eroan gaztañaduirea armozako. Eta gero ba gurdia bete kirikinoz, eta, igon gurdigora eta sakatu gurdia. Eta gero kirikinoz bete orduan eroan solora gurdia deskargetako, an iminteko kirikinoak soloan.

66.2. Baranbioko jaiak

GARRASTATXUKO JAIA

Andramari urrukoetan selebretan genduin. Andramari urrukoetan esan gure dau Nuestra Señora de Setiembre, ori de Garrastatxukoa, orduin selebretan genduin.

Baranbio gustie, erri gustie joaten san Garrastatxure, ausoak (g)ustiek, da, Garrastatxun sesenak in sien urte baten, Bilboti ekarrite, los toreros, olan esaten da, toreruik, toreros, baie, sesenak iten sien, da jente asko joate san. Da dansea in arrastegien, dansea, da, aurreskuik,

GARRASTATXUKO JAIA

Andramari urrikoetan zelebretan genduan. Andramari urrikoetan esan gura dau Nuestra Señora de Setiembre, ori da Garrastatxukoa, orduan zelebretan genduan.

Baranbio guztia, erri guztia joaten zan Garrastatxura, auzoak guztiak, eta, Garrastatxun zezenak egin ziran urte baten, Bilbotik ekarrita, los toreros, olan esaten da, toreruak, toreros, baina, zezenak egiten ziran, eta jente asko joaten zan. Eta dantzea egin arrastirian, dantzea,

mutil neskatoak d'eskondui(k)p-(b)ere bai aurrekuiten audin, aurreku asko Garrastatxun. Tanborile Bilboti joate san, tanborilerue, d'erromeri andie iten san Garrastatxun. Orain asko galdu de erromerie Garrastatxun, Baranbio(k)p(b)ere estauko eser, akabau iten doa dana, gero eserberes.

SANTA AGEDA

Garrastatxuko kanturik? Es, Garrastatxuko kanturik estot ensun, estauket ideari(k)p(b)ere.

Santageda bai. Santageda kante-tan gendun, orain bere bai esaten da Santageda. Santageda uskera(s), baie aistu in yat, uskeras ni(k)p(b)anen-kien baie aistu in yat, jakin bai baie aistu in de dana. Seoser akordetan nas:

Santa Agedaren alabansak
kantatutera noa ni
grasia diskat(sic) imini
Santa on oneri.

Alkate jaunagaz egondu gera
ausoko errestaldian(sic)
libertadia geurakin degu
ibil(t)seko bakian.

Nagosi jauna aurrera
erreberensia lurrera
lotza(s) bere (b)ai etorri gera
jaune berorren aurrera.

Etxonetako nagosi jauna
oso gisontxo noblia
aistu in yat, pero era más bonito!
Usoa doa otara
nire begia lotara
nagosi jauna
aistu in yat, pero cómo es? era
más bonito!

eta, aureskuak, mutil neskatoak eta ezkonduak bere bai aureskua egiten eudien, auresku asko Garrastatxun. Tanborila Bilbotik joaten zan, tanborilerua, eta erromeria andia egiten zan Garrastatxun. Orain asko galdu da erromeria Garrastatxun, Baranbiok bere ez dauka ezer, akabatu egiten doa dana, gero ezer bere ez.

SANTA AGEDA

Garrastatxuko kanturik? Ez, Garrastatxuko kanturik ez dot entzun, ez daukat idearik bere.

Santa Ageda bai. Santa Ageda kante-tan gendun, orain bere bai esaten da Santa Ageda. Santa Ageda euskeraz, baina aaztu egin jat, euskeraz nik banenkien baina aaztu egin jat, jakin bai baina aaztu egin da dana. Zeozer akordetan naz:

Santa Agedaren alabantzak
kantatutera noa ni
grazia diskat(sic) imini
Santa on oneri.

Alkate jaunagaz egondu gera
auzoko errestaldian(sic)
libertadea geurekin degu
ibiltzeko bakian.

Nagusi jauna aurrera
erreberentzia lurrera
lotsaz bere bai etorri gera
jauna berorren aurrera.

Etxonetako nagusi jauna
oso gizontxo noblia
aaztu egin jat, pero era más bonito!
Usoa doa otara
nire begia lotara
nagusi jauna
aaztu egin jat, pero cómo es? era
más bonito!

UME KANTAK

Txikitxu polit ori
ser dosu negarres
aitek tabernarako
dirurik emon es.
Aitek tabernarako
dirurik emon es
txikitxu polit ori
ser dosu negarres.

Durangon baskaldute
Mañariti gora
Aite San Antonio
Urkiolakora.

Seinbategen eiten dautzo
Aite San Antoniyori
egun batian joan
da bestian etorri.

Bueno, guk u joan estu esaten,
joan, baie ensun in du orlan, joan
ikisi in du orlan, joan esaten du.

UME KANTAK

Txikitxu polit ori
zer dozu negarrez
aitak tabernarako
dirurik emon ez.
Aitak tabernarako
dirurik emon ez
txikitxu polit ori
zer dozu negarrez.

Durangon bazkalduta
Mañaritik gora
Aita San Antonio
Urkiolakora.

Zeinbategen eiten deutso
Aite San Antoniori
egun batean joan
da bestean etorri.

Bueno, guk u "joan" ez dogu esaten,
joan, baina entzun egin dogu orrelan,
"joan" ikasi egin dogu orrelan, **joan**
esaten dogu.

66.3. Sorginak Baranbion

Sorginek? Bai, sorgine(k)p(b)ai.
Sorginen zuloa geure etxe ondoan
dago, sorginen suloba esaten daudie.
De gu txikerrak isen garenien bildurre
pasetan andi, bildurre, da sorginek
urtengo daudie orti da tragauko
gatubies. Orduin sorginek, da, guk
karra gora da karra biera sorginsulo
aurreti. Guk karra iten gendu in da
sorginok o ba es audin urteiten kanpora,
baie sorginsuloa esaten daudie,
an egoan sorginsuloba.

Selakoak sirian? Estakit selangoak
isingo diren sorginok, estait, nik
ekosi estotein sorginik e baie ensun
bai sorgin sulob(a), ensun asko.

Sorginak? Bai, sorginak bai. Sorginen
zuloa geure etxe ondoan dago, sorginen
zuloa esaten daudie. Eta gu txikerrak
izan garanean bildurra pasetan andi,
bildurra, eta sorginak urtengo daudie
ortik eta tragatuko gaituez. Orduan
sorginak, eta, guk karra gora eta karra
beera sorginzulo aurretik. Guk karra
egiten genduan eta sorginok o ba ez
eudien urten egiten kanpora, baina
sorginzuloa esaten daudie, an egoan
sorginzuloa.

Zelakoak zirean? Ez dakit zelangoak
izango diran sorginok, ez dakit, nik
ikusi ez dot egin sorginik e baina
entzun bai sorginzuloa, entzun asko.

Txarrak sirian? Txarra(k)p(b)ai, kuxuten daudienien sulora sartuitten audiesan umeo(k)p(b)arrure, sorgin-sulora, esataudien, guk ekosi estu ein, baie, ensun, ensun bai.

Sorginen konturik estait. Sorginek kuxuten basatubie, ba sulora sartu, esataudien, guk ekosi estogu egin sorginik, ensun, sorgine(k)t(d)agos or sulorretan, sulorretan sorgine(k)-t(d)agos...

AGURRA

Su, gurosunien etorri satis. Berbaiteko posik nago d'olan ba berbaitu sati betien.

Bueno, ondo ibili de beste egun betarte. Ondo ibili de gitxi gastau, de bitartien ondo pasau. Agur.

Txarrak zirean? Txarrak bai, kogiduten daudieanean zulora sartu egiten eudiezan umeok barrura, sorginzulora, esaten eudien, guk ikusi ez dogu egin, baina, entzun, entzun bai.

Sorginen konturik ez dakit. Sorginak kogiduten bazaitue, ba zulora sartu, esaten eudien, guk ikusi ez dogu egin sorginik, entzun, sorginak dagoz or zulo orretan, zulo orretan sorginak dagoz...

AGURRA

Zu, gura dozunean etorri zaituz. Berba egiteko pozik nago eta olan ba berba egiten dogu zati batean.

Bueno, ondo ibili eta beste egun baterarte. Ondo ibili eta gitxi gastatu, eta bitartean ondo pasatu. Agur.

67.1. Baranbioko euskera

Baranbion, oin erdiera sano baie emen etxien, uskera etxekoa(k)p-(b)akarrik. Len, osterantzien ausoko gustik uskera berba iten (d)audie(n).

Semat urte nik? Larogeta saspi, asko dire. Txikerretan beti uskera bai, baie gizona etor orduin akabau sen uskerie.

Eskolan erdiera.

Bierrak? Jenteak etxien orduin, ganaduigas, orduin es egoan irebasirik oin leges, oin edosein lekuten da(g)o irebasie sano.

Oin danok obeto. Ya Landabason estao iñor, Laudion bisire.

Intxutaspen? Emen beti, irugarren edo laugarren matrimonioa bisi siren, gu igoal laugarrena.

Baranbion, orain erdera sano baina emen etxean, euskera etxekoak bakarrik. Leen, osterantzian auzoko guztiak euskera berba egiten eudien.

Zenbat urte nik? Laurogeita zazpi, asko dira. Txikerretan beti euskera bai, baina gizona etorri orduan akabatu zan euskerea.

Eskolan erdera. Bearrak? Jenteak etxean orduan, ganaduagaz, orduan ez egoan irabazirik orain legez, orain edozein lekutan dago irabazia sano.

Orain danok obeto. la Landabason ez dago inor, Laudion bizi dira.

Intxutaspen? Emen beti, irugarren edo laugarren matrimonioa bizi ziran, gu igual laugarrena.

Minak? Mina(k)p(b)ai. Baskariegas joate nitzen. Amaketan urtein da rapa-rapa Altubeko minati biera, de, biar itaudien suloan, bier itauen da, esebere irebasteko, alan da se, lengo bisie d'oraingoa, orain bodatan(sic) bisi de jente gustie.

Sorginek? Nik estot ensun orlango konturik. Bueno, orti, llobeneti aurrera daosela sorginek, letañi erreka aldien, bai, ori ensunde dauket.

Bierrak? Etxien sugete erdien artomokolak surituten, da ganaduik eta len bier asko.

Baranbioko uskerie? Baranbioko uskera feoa da, Oroskokoan antzekoa.

Egunek? Ilena, martisena, egustena, eguena, barikube, sapatue de domekie.

Gaurko denporie? Gaur odeie(k)t(d)agos, tronadie etorko da, gaur bere igoal etorko da euri(e) bere, bai, oin majo dago.

Ardiek? irurogei edo. Gure mutille orti joan da aunsetara. Ene? nire nebiek e auntz errebañuegas orduin bisi sen, aunsekas, bai, asko. Ak a gorriek ekosi ausen gerre denporan. Eron otziesan ardik eta asurik Urrujolati, aunse(k)p(b)ere aumakas estait se lekutera, a(k) pasauen la cuarentena en la crus.

Garrastatxu? Garrastatxuko Amabirjinea ur dago. Garrastatxure errosario bat erresetan sarri joaten gintzen, domeketan. Dansea bere eite san Amabirjinean egunien.

Minak? Minak bai. Bazkariagaz joaten nintzan. Amaiketan urten egin eta rapa-rapa Altubeko minatik beera, eta, bear egiten eudien zuloan, bear egiten euan eta, ezer bere irabazteko, alan da ze, leengo bizia eta oraingoa, orain bodatan(sic) bizi da jente guztia.

Sorginak? Nik ez dot entzun olango konturik. Bueno, ortik, illobarenetik aurrera dagozala sorginak, letania erreka aldean, bai, ori entzunda daukat.

Bearrak? Etxean sugete erdian artomokolak zurituten, eta ganaduak eta leen bear asko.

Baranbioko euskerea? Baranbioko euskera feoa da, Orozkokoaren antzekoa.

Egunak? Ilena, martizena, eguaztena, eguena, barikua, zapatua eta domekia.

Gaurko denporea? Gaur odeiak dagoz, tronadea etorriko da, gaur bere igual etorriko da eurie bere, bai, orain majo dago.

Ardiak? irurogei edo. Gure mutila ortik joan da auntzetara. Ene? nire nebeak e auntz errebañuagaz orduan bizi zan, auntzekaz, bai, asko. Ak a gorriak ikusi euazan gerra denporan. Eroan eutsiezan ardiak eta azuriak Urrujolatik, auntzak bere aumakaz ez dakit ze lekutara, ak pasatu euan la cuarentena en la cruz.

Garrastatxu? Garrastatxuko Amabirjinea ur dago. Garrastatxura errosario bat errezetan sarri joaten gintzan, domeketan. Dantzea bere egiten zan Amabirjinearen egunean.

68.1. Eskoledadeko bizimodua

Ni ixin nintzen txikerretan, gustis ungoxeko uniñokoa e, nasionalis-

Ni izan nintzan txikerretan, guztiz oraingoxeko uninokoa e, nazionalistea.

tea. Lau urte ile bi gitxiago(g)as il sen Sabino Arana, da, kantetaudien, Sabino Aranan kantuek kantetan situesan, da nau(k)p(b)e kantetan nituen. Da gero aistu be batzuk in yatasan, besto batzuk es, da, olan.

Da gero kaskondure allegau nintzen orduen, beti nintzen, beti katolikea, beeeeti.

Nik erresetan nintuen errosarioa(k)p(b)akarri(k)p(b)e igual, da, errosarioa etxean familien, saspi urtegas nauk erresetan nauen, saspi urtegas nauk aurreti e, artean amagas, da gero nauk.

D'ibili nintzen eskolara da, eskolan be enintzen mamalea, besto-batzun modukoa edo undio igual espabiladago ixingo nintzen, baie, erderarik ba(t)p(b)enenkien, axek (g)altzean nindun.

Baten e, mutiplikar iten egon gintzesan eskolan da, ba, surre nintzenes, ba pasau in nauntzen aurreko neskatoari, berak es auen yakin da. Baie e(s)tx(y)akon gustau nik aurreratutea. Neskatori arroa san d'amenasau in nindun etxerantzean bere nebakaz urtengostela bidean da. Da, ba, etxerantzean nire lagun bet e bildur baie ni nau es. Etxerantzean, errementarien sorrostan eroaneko igitiegas yoan nintzen da, bidean, ak neskato arroak urtoskun bidera nebakas da paluegas yo. Nik orduen yo igitiegas d'atzamarrean ebegie in nauntzen d'odolagas ondatu erropak. Atzera be amenasue botosten da ni bildur etxera yoaten gurasoak se esango be. Da, yoan nintzanean de dana kontau, auxe esaostien:

– Ara Antoni, orrek neskato orrek neba(k)p(b)adaukos, suk (g)urasoa(k)t(d)aukosus de yoan trankila eskolara.

Lau urte ile bi gitxiagogaz il zan Sabino Arana, eta, kantetan eudien, Sabino Aranaren kantuek kantetan zituezan, eta neuk be kantetan nituen. Eta gero aaztu be batzuk egin jatazan, beste batzuk ez, eta, olan.

Eta gero kaskondura allegatu nintzan orduan, beti nintzan, beti katolikea, beeeeti.

Nik errezetan nintuen errosarioak bakarrik be igual, eta, errosarioa etxean familian, zazpi urtegas neuk errezetan neuan, zazpi urtegas neuk aurretik e, artean amagaz, eta gero neuk.

Eta ibili nintzan eskolara eta, eskolan be ez nintzan mamalea, beste batzun modukoa edo oraindino igual espabiladago izango nintzan, baina, erderarik bat be ez nenkien, arexek galtzean nindun.

Baten e, mutiplikar egiten egon gintzazan eskolan eta, ba, zuurra nintzanez, ba pasatu egin neuntsan aurreko neskatoari, berak ez euan yakin eta. Baina ez jakon gustatu nik aurreratutea. Neskato ori arroa zan eta amenazatu egin nindun etxerantzean bere nebakaz urtengo deustala bidean eta. Eta, ba, etxerantzean nire lagun bat e bildur baina ni neu ez. Etxerantzean, errementarian zorrotan eroaneko igitaiagaz joan nintzan eta, bidean, ak neskato arroak urten euskun bidera nebakaz eta paluegaz jo. Nik orduan jo igitaiagaz eta atzamarrean ebegie egin neuntsan eta odolagaz ondatu erropak. Atzera be amenzua bota eustan eta ni bildur etxera joaten gurasoak zer esango be. Eta, joan nintzanean eta dana kontatu, auxe esan eustien:

– Ara Antoni, orrek neskato orrek nebak badaukaz, zuk gurasoak daukazuz eta joan trankila eskolara.

Da, ba, alantxe in nauen. Baie maistrearen bildurre nik. D'esan nauntzanean pasaukoa, esosten:

– Ondo in dotzesu, ederto!

Ene orduen! Nik obispoari bes bildurrik. Ni indertzue ixin nes, yan be ondo, Sansonen moduko inderra, erresau be asko, mesea be askotan entzun da beti alegrea, dibertidea, katolikea, da niri Jaungoikoak lagundu ust.

Da, bitu e. A neskato arroari egundo be etxakon parau ondo a atzamarra. Baie, erromerire asi gintzesenean, es auen gure iñok ibili gure beragas da beti ibilte san niges, niri be es osten grasirik iten baie...

Ni(k)p(b)ear? Askok. Gixona(k)p(b)ño geao. Etxean, etxeko bearrak, sentzain, garbikusiek, korta bearrak, eta gero kanpoko bearrak. Nik iños eroanda dauket emen garriganean aun kiloko sakue. Baie kanpaia entzuten nauenean, al ixin eskero San Bartolomeko mesara, da gero bearren, laietan, gari ebaten, egurginen, danera. Baten e gari ebaten laguntan yoan nintzen ausora da nire martxea ikusite gisoneskoen batek esan i auen:

– A gari ebaten dabilena enbrea ala gixona ete ok?

Da, ba nau nintzen. Baie, badiñotzut e, niri Jaungoikoak lagundu ust, d'asko. Nik San Antoniori be beti errestan dotzet, suk errestan dotzesu? Ba in in beayako, San Antonio Paduakoari.

Yantzi? Ba, alosa, es aldeana es señorita, baie ondo, de intermedio.

Gerra denporea? Txarra. Gosea, eta txarto baie gu ungoxeko uniñoan. Baie proibisiño andiekas.

Eta, ba, alantxe egin neuan. Baina maistrearen bildurra nik. Eta esan neuntzanean pasautakoa, esan eustan:

– Ondo egin deutzazu, ederto!

Ene orduan! Nik obispoari be ez bildurrik. Ni indartsua izan naz, jan be ondo, Sansonen moduko indarra, erre-zatu be asko, mezea be askotan entzun eta beti alegrea, dibertidea, katolikea, eta niri Jaungoikoak lagundu deust.

Eta, begitu e. A neskato arroari egundo be ez jakon paratu ondo a atzamarra. Baina, erromeriara asi gintzazanean, ez euan gura inork ibili gura beragas eta beti ibiltan zan nigaz, niri be ez eustan graziarik egiten baina...

Nik bear? Askok. Gizonak baino geiago. Etxean, etxeko bearrak, sentzain, garbikuziak, korta bearrak, eta gero kanpoko bearrak. Nik inoz eroanda daukat emen garriganean eun kiloko zakua. Baina kanpaia entzuten neuanean, aal izan ezkerro San Bartolomeko mezara, eta gero bearren, laietan, gari ebagiten, egurginen, danera. Baten e gari ebagiten lagunduten joan nintzan auzora eta nire martxea ikusita gizoneskoren batek esan ei euan:

– A gari ebagiten dabilena enbrea ala gizona ete dok?

Eta, ba neu nintzan. Baina, badinotzut e, niri Jaungoikoak lagundu deust, eta asko. Nik San Antoniori be beti errezetan deutzat, zuk errezetan deutzazu? Ba egin egin bear jako, San Antonio Paduakoari.

Jantzi? Ba, alozo, ez aldeana ez señorita, baina ondo, de intermedio.

Gerra denporea? Txarra. Gosea, eta txarto baina gu oraingoxeko uninoan. Baina proibizino andiekaz.

Gose denporea san da ba gurean txal sekor bat erosi gure baie denun-sien bildurre, ta ba, ausoko batek esautzen gure aiteri:

– Es ai arduretu, erosi ingo yuk txal sekorra. Nautzako dala esango yuk eta eure kortan sartu, nau konponduko nok.

D'alantxik in gairidun baie auso-ko batek tabarrea emototzen areri erosi auenari:

– Urлие, sure txal sekorra urlien kortan dao esta?
– Bai, - berak erantzun-, kantzautu etorri de ta yatekoa sopra daukienez urlien kortan itxi ot, es arduretu neurea da ta, ganeko egun beten ekarrikot etxeke kortara.

Da, ba, alantxe il gairidun isilean txal sekor ori, gatza emon da sesine in denunsirik artu barik. Olangoxe gausek.

Gose denporea zan eta ba gurean txaal zekor bat erosi gura baina denun-tziaren bildurra, eta ba, auzoko batek esan eutsan gure aitari:

– Ez adi arduratu, erosi egingo joaguk txaal zekorra. Neuretzako dala esango joaguk eta eure kortan sartu, neu konponduko nok.

Eta alantxik egin gendun baina auzoko batek tabarrea emoten eutsan areri erosi euanari:

– Urлие, zure txaal zekorra urliaeren kortan dago ezta?

– Bai, - berak erantzun-, kantsatuta etorri da eta jatekoa sopra daukienez urliaeren kortan itxi dot, ez arduratu neurea da eta, ganeko egun baten ekan-riko dot etxeke kortara.

Eta, ba, alantxe il gendun isilean txaal zekor ori, gatza emon eta zezina egin denuntziarik artu barik. Olangoxe gauzak.

69.1. Etxeko beharlekuak eta jatorduak

GARIA

Emen Arrankudian, garie ereiten gendun. Ba, garie lenengo makinetu iten gendun, edo laitu eta gero ba apurtu lurrek, soiyeke eta apurtu dana gero ba tragasillueras ibili te gero garierein.

Da gero udebarrien ba ataraten gauntzen, txirintxoia esaten gauntzen guk e, bedar txarra. Da gero ba juliorarte da julioan ebagi te gero pillotu eta gero sabaldu ta yo, kanikulea edo denpora ona iten auenien, egoskie-(k)p(b)erotuten auenien.

GARIA

Emen Arrankudiagan, garia ereiten gendun. Ba, garia leenengo makinatu egiten gendun, edo laiatu eta gero ba apurtu lurrak, zoiak eta apurtu dana gero ba tragasilluagaz(soloko erreminta bat) ibili eta gero garia erein.

Eta gero udabarrian ba ataraten geuntsan, txirintxoia esaten geuntsan guk e, bedar txarra. Eta gero ba juliorarte eta julioan ebagi eta gero pilotu eta gero zabaldu eta jo, kanikulea edo denpora ona egiten euanean, eguzkiak berotuten euanean.

LABESUA

Labesue sapatuetan iten gendun. Ba ekarten gindun u otakak, sera, berotuteko labea eta pinuen errama(k)p(b)e bai, baie geiyao otakak. Eta gero garbitu labea ba inarrakas, amarrau palu beten, baranda baten, da garbitu labea aregas ipiskiegas. Da gero palan koxi errarie da sartu barrure, artoak lenengo da gero errarie, ogi yagie.

GORUETAN

Goruetan bai, bai, asko lanearas, lanagas nire gogaldien baie sarrak a liñoaras be bai. Ba, gure abuela defunteak iten auen. Lania garbituten otzien da gero asitu da gero berak koixten auen ba ardatza d'albu beten ifinten auen lanea goien argimutile moduko palu beten d'ardatzaras tiritu te laneari sertu te irun itauen. Da gero amak merik in.

EGUNEKO JATORDUAK

Yan? Guk u, yagi orduko oitik amak ifinten auen kefesnea lapiko baten d'an sartute kasue. Da koxi kasueras tankera edo txoletera kafesnea t'artuten gindun barausteko.

Eta gero sortzi t'erdi bedratzitan, egun gusti, urtea(k)t(d)aukosan egun gustietan, gurien berakasopea yaten san armostako. Berakasopea ta gero ganién urdaie arrauntzakas edo urdaie bakarrik.

Eta gero txarrie il orduen ba igual lukinkak edo espabere makailloa egosite orioaras egun gustietan goxean.

Egurdikoa, ba, indabak egun

LABESUA

Labesua sapatuetan egiten gendun. Ba ekarten gendun u otakak, zera, berotuteko labea eta pinuen erramak be bai, baina geiago otakak. Eta gero garbitu labea ba inarrakaz, amarratu palu baten, baranda baten, eta garbitu labea aregaz ipizkiagaz. Eta gero palan kogi(du) erraria eta sartu barrura, artoak leenengo eta gero erraria, ogi jagia.

GORUETAN

Goruetan bai, bai, asko laneagaz, lanagaz nire gogaldian baina zaarrak a linoagaz be bai. Ba, gure abuela defunteak egiten euan. Lanea garbituten eutsien eta gero azitu eta gero berak kogiduten euan ba ardatza eta albo baten ifinten euan lanea goian argimutula moduko palu baten eta ardatzagaz tiratu eta laneari zertu eta irun egiten euan. Eta gero amak mediak egin.

EGUNEKO JATORDUAK

Jan? Guk u, jagi orduko oetik amak ifinten euan kefesnea lapiko baten eta an sartute kazua. Eta kogi(du) kazuagaz tankera edo txoletera kafesnea eta artuten gendun barausteko.

Eta gero zortzi eta erdi bedratzietan, egun guzti, urteak daukazan egun guztietan, gurean berakatz sopea jaten zan armoztako. Berakatz sopea eta gero ganean urdaia arrauntzakaz edo urdaia bakarrik.

Eta gero txarria il orduan ba igual lukinkak edo espabere makailloa egosita orioagaz egun guztietan goizean.

Egurdikoa, ba, indabak egun guz-

gustietan. Egun geienetan indabak edo patatak, porrusaldie. Da domeketan ba garabantzuk okeleas da txorixoaras da sopa de fideo ifini lelengo eta gero tomatearas edo piperraras okelea ifinte san.

Iluntzean, guk u merindau beti iten gindun edo txokolatea ogieras edo espabere abuelo defuntueras sera, makallo errea edo sardina sarra(k)p(b)ere bai origo gordineras. Erre lenengo da gatza kendu tenasakas eta gero satitu makalloa, sati txikitxuk in serian, platarera bota origo gordineras da yan, goso, atzamarrak txupeka.

Eta gaubien betik edo geienetan patataporruk makallaoaras, bueno, makallao bustenaras gasigosoia iteko, goso sano.

Bos yatordu guk egun gustitan, beti iten gindusen, bai, entramea bere ona ta gurien e yaton onak isin gara beti, bates bere abuelo defuntue.

Abuelo defuntuek edan iten auen asko, d'orregaitik i gure ama(k)p(b)eti emototzen merindetan fuerte, d'armostan be bai, edanak kalterik in es iteko.

Makalloa be arroa bat ekarten giñun illien da batzutan akabau iten yakun da barriro ekarten san, se ganaduen pientzuek ekarri ordun, pientzuek (g)urien ekarten sien ba, esnie salduera, pientzue asko, eta urteiten yoate san, karreteru bet ukiten ginun, illien baten etorten sana pientzue ekarten, arexek ekartoskun. Da gero abuelo defuntuek urteiten auen beiekas, d'arroa bat makallo ekarten san illerako. Baie esan elduten. Ile askotan falteta san, sikitu itesan atostaien eskegite, atzenerako sikitu ite san.

tietan. Egun geienetan indabak edo patatak, porrusaldea. Eta domeketan ba garbantzuak okeleagaz eta txorixoagaz eta sopa de fideo ifini leenengo eta gero tomateagaz edo piperragaz okelea ifinten zan.

Iluntzean, guk u meriendatu beti egiten gendun edo txokolatea ogiagaz edo ezpabere abuelo defuntuagaz zera, makailo errea edo sardina zaarrak bere bai orio gordinagaz. Erre leenengo eta gatza kendu tenazakaz eta gero zatitu makailaoa, zati txikitxuak egin zerean, platerera bota orio gordinagaz eta jan, gozo, atzamarrak txupaka.

Eta gauean beti edo geienetan patataporruak makailaoagaz, bueno, makailao buztenagaz gazigozoia egiteko, gozo sano.

Bost jatordu guk egun guztietan, beti egiten genduzan, bai, entramea bere ona eta gurean e jatun onak izan gara beti, batez bere abuelo defuntua.

Abuelo defuntuak edan egiten euan asko, eta orregaitik i gure amak beti emoten eutsan merindetan fuerte, eta armoztan be bai, edanak kalterik egin ez egiteko.

Makailaoa be arroa bat ekarten gendun ilean eta batzuetan akabatu egiten jakun eta barriro ekarten zan, ze ganaduen pentsuak ekarri orduan, pentsuak gurean ekarten ziran ba, esnea salduera, pentsua asko, eta urten egiten joaten zan, karreteru bat eukiten gendun, ilean baten etorten zana pentsua ekarten, arexek ekarten euskun. Eta gero abuelo defuntuak urten egiten euan beiekaz, eta arroa bat makailo ekarten zan ilerako. Baina ez zan elduten. Ile askotan faltetan zan, sikatu egiten zan ate ostean eskegita, atzenerako sikatu egiten zan.

B'orixe. Bos yatordu iten sirean gurean d'orduen es egoan gaurko miskeririk e. Bear iten san sano da yan bere polito, on iteko bestean.

Ba orixe. Bost jatordu egiten zirean gurean eta orduan ez egoan gaurko mizkeriarik e. Bear egiten zan sano eta jan bere polito, on egiteko bestean.

70.1. Sentzain joan eta bertara ezkondu

Guk se iten gendun? Ba Elordin bisi te ba gero ardietara ta ardiek aukiten gindusen, auntze(k)p(b)e bai da ba baserriko sreean bixi, baserrien.

Nora yoaten gaintzesan? Ba gero Elorditi Gorbaiera bija asko iten gendun, an Orosko mendietan, Aibelabeko atxan ondoan ardiek eta auntzek eta beiek, sera, ganaduek, onik i basabeiek eta orrixekas bixi.

Da ba domeketan Elorditi mesara, parrokiare. Tiradea egoan baie yoan in bear, oñes da sarriten lupetzarik lupetza, Gesaleraño d'an oñetakoak kanbiau da mesara.

Gero erromeriek iten sireanean be yoaten gintzesan erromerietara, seinde, Undurrara, Seberiojanera, Urkiolara be bai edo Santa Lusiera, danok koadrillan, elie isitea les moduen.

Da gero ba Lemoara etorri. Ama il jakun, aite be il jakun da gero Lemoan aistia, a be il sen baie, gero Lemoara etorri te Lemoan bixi.

Da Lemoati Kolasiñora etorri sentzain, krida, krida on nintzen ni ortxe bean, urte bi terdi inendusen.

Da gero ba eskondu. Onaxe etorri t'ementxe bixi, eskondu eskero ba ementxe bixi gara.

Eskondu gintzesan orduen Yaurire yoan giñean. Eskondu gintzesan Yaurire. Da gero eskondu sirean osaba(k)p(b)e ta, aitate ementxe bixi sen da:

Guk zer egiten gendun? Ba Elordin bizi eta ba gero ardietara eta ardiak eukiten genduzan, auntzak be bai eta ba baserriko zerean bizi, baserrian.

Nora joaten gintzazan? Ba gero Elorditik Gorbeiera bija asko egiten gendun, an Orozko mendietan, Aibelabeko aitzaren ondoan ardiak eta auntzak eta beiak, zera, ganaduak, oneik i basabeiak eta orreixekaz bizi.

Eta ba domeketan Elorditik mezara, parrokiara. Tiradea egoan baina joan egin bear, oinez eta sarritan lupetzarik lupetza, Gezaleraino eta an oinetakoak kanbiatu eta mezara.

Gero erromeriak egiten zireanean be joaten gintzazan erromerietara, zeinda, Undurrara, Zeberiojanera, Urkiolara be bai edo Santa Luziara, danok koadrillan, elia izatea lez moduan.

Eta gero ba Lemoara etorri. Ama il jakun, aita be il jakun eta gero Lemoan aiztea, a be il zan baina, gero Lemoara etorri eta Lemoan bizi.

Eta Lemoatik Kolaziñora etorri sentzain, krida, krida egon nintzan ni ortxe beean, urte bi eta erdi egin nenduzan.

Eta gero ba ezkondu. Onaxe etorri eta ementxe bizi, ezkondu ezkerro ba ementxe bizi gara.

Ezkondu gintzazan orduan Yaurira joan ginean. Ezkondu gintzazan Yaurira. Eta gero ezkondu zirean osabak be eta, aitita ementxe bizi zan eta:

– Neure etxera etorri beosue,- iten auden-, neure etxera

Da, ba, gu(k)p(b)e an baño errenta txikerragoa dauku te, ba, yoan in biu, da ba yoan da berrogeta urteak ementxe.

– Neure etxera etorri bear dozue,- egi-ten euden-, neure etxera

Eta, ba, guk be an baino errenta txikerragoa daukagu eta, ba, joan egin bear dogu, eta ba joan eta berrogeta urteak ementxe.

71.1. San Martinen hamabi egiak deabruari eta Zeberioko bertso-kantak

Seberioko kontuek (g)urosuse-la? B'orretako ni baño saleagoa(k)-t(d)osus gure etzeko Lino edo saure ama, orrik iñon dan kontue(k)-t(d)akituzes.

Nik i, bardin botzu, kontue(k)-p(b)arik kanta batzuk kantaukotzudes. Batzuk u ikisie(k)t(d)ires baie beste batzuk nauk asmaue(k)p-(b)ebai, se ni bertsolari antza isin ñatzu, d'iños jentaurrian be botodas bertzoak. Santageda allegetan sanean barres e, nigana etorte sirean kintolagunek Santagedan bertzoak eske. Ni nau be sarri ibilite nao Santagedatan aurreti kantetan, nik aurreti te besteak atzeti. Gero, au Karmelo gure semea be salea isin de kantetan, guk Ayestatarrok kantau be polito iten isin du, sama onekoak isin gara gaienok eta umoretzuek, ni nau igual seriotxuena, baie kantau bea sanean e(s)tx(y)atan birriten esan bear. Nik i asko isin arren, bertzoak enala kantetan nausen okerrik in barik. Oin i batzuk u aistu be in yatas baie akordetan nasen batzuk kantaukotzudes.

Zeberioko kontuak gura dozuzala? Ba, orretarako ni baino zaleagoak dozuz gure etzeko Lino edo zeure ama, orreik inon dan kontuak dakitsuez.

Nik i, bardin badeutsu, kontuak barik kanta batzuk kantatuko deutsudaz. Batzuk u ikasiak dira baina beste batzuk neuk asmatuak be bai, ze ni bertsolari antza izan niatzu, (natxatzu) eta inoz jente aurrean be bota dodaz bertsoak. Santa Ageda allegetan zanean barriz e, nigana etorten zirean kintolagunak Santa Agedaren bertsoak eske. Ni neu be sarri ibilita nago Santa Agedatan aurretik kantetan, nik aurretik eta besteak atzetik. Gero, au Karmelo gure semea be zalea izan da kantetan, guk Ayestatarrok kantatu be polito egiten izan dogu, sama onekoak izan gara gaienok eta umoretzuak, ni neu igual seriotxuena, baina kantatu bear zanean ez jatan birritan esan bear. Nik i asko izan arren, bertsoak enala kantetan neuazan okerrik egin barik. Orain i batzuk u aaztu be egin jataz baina akordetan nazan batzuk kantatuko deutsudaz.

San Martinen hamabi egiak deabruari

Kanteagas asi baño len, kontuixu, ako atxine or Kastrejana barre-neko errekan, seguru, arripausuetan

San Martinen hamabi egiak deabruari

Kanteagaz asi baino leen, kontu egizu, arako antzina or Kastrejana barre-neko errekan, seguru, arripausuetan

errekea andi etorren da mutilen batek maldisiñoa bota i otzien deabrueri andixi subie iteko, bere neskatxiegan-na yoateko-edo. Deabruok gañetu yakosan da subiiteko plantau be bai, seguru, baie mutilen arimean truke. D'asi i sian subiginen, latiguen. Da, a mutile damutu in i sen da, ba, galdu es auen gure in bere arimea, da deabrueri erreklamatzera, ak esan i otzen: “*subi au in-akabau baño lenao Samartinen amabi egiek kante-tan bostesak arimea autzako barriro*”. D'ak mutilek kantau in i otzesan amabi egiok eta, sera e, arri beten faltan lotu i sen Kastrejanako subie. Entzutea alan dauket inde eta aikomentsan Samartinen amabi egiok. Amairugarrena eskaturduen, asak emon i otzesan deabrueri: “estok amairu” esanda.

San Martin

esai(k)p(b)at: Gure Jaune bera do(k)p(b)at bera(k) salbauko gaiosak.

esai(k)p(b)i: Erromako altara(k)p(b)i, gure Jaune beda do(k)p(b)at, bera(k) salbauko gaiosak.

esaik iru: Iru trinidadak iru, Erromako altara(k)p(b)i, gure Jaune bera do(k)p(b)at, bera(k) salbauko gaiosak.

esaik lau: lau ebangelistak lau, iru trinidadak iru, Erromako altara(k)p(b)i, gure Jaune bera do(k)p(b)at, bera(k) salbauko gaiosak.

esai(k)p(b)ost: Jesukristoren bos llaga(k)p(b)ost, lau ebangelistak lau, iru trinidadak iru, Erromako altara(k)p(b)i, gure Jaune bera do(k)p(b)at, bera(k) salbauko gaiosak.

esai(k) sai: sai seruko isarra(k) sai, Jesukristoren bos llaga(k)p(b)ost, lau ebangelistak lau, iru trinidadak

errekea andi etorren eta mutilen batek maldizinoa bota ei eutsan deabrueri andixik zubia egiteko, bere neskatxiagana joateko-edo. Deabruok gainetu jakozan eta zubia egiteko plantatu be bai, seguru, baina mutilaren arimearen truke. Eta asi ei ziran zubiginen, latigoan. Eta, a mutila damutu egin ei zan eta, ba, galdu ez euan gura egin bere arimea, eta deabruari erreklamatzera, ak esan ei eutsan: “*zubi au egin-akabatu baino leenao San Martinen amabi egiak kantetan badeustazak arimea euretzako barriro*”. Eta ak mutilak kantatu egin ei eutsazan amabi egiok eta, zera e, arri baten faltan lotu ei zan Kastrejanako zubia. Entzutea alan daukat eginda eta aikomentsan San Martinen amabi egiok. Amairugarrena eskatu orduan, azak emon ei eutsazan deabruari: “ez dok amairu” esanda.

San Martin

esaik bat: Gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiozak.

esaik bi: Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiozak.

esaik iru: Iru Trinidadak iru, Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiozak.

esaik lau: lau ebangelistak lau, iru Trinidadak iru, Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiozak.

esaik bost: Jesukristoren bost llagak bost, lau ebangelistak lau, iru Trinidadak iru, Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiozak.

esaik sei: sei zeruko izarrak sei, Jesukristoren bost llagak bost, lau eban-

iru, Erromako altara(k)p(b)i, gure Jaune bera do(k)p(b)at, bera(k) salbauko gaiosak.

esai(k) sasp: sasp sakramentuek, sei seruko isarra(k) sai, Jesukristoren bos llaga(k)p(b)ost, lau ebangelistea(k) lau, iru trinidadak iru, Erromako altara(k)p(b)i, gure Jaune bera do(k)p(b)at, bera(k) salbauko gaiosak.

esai(k) sortzi: sortzire(k)t(d)ire seruek, sasp sakramentuek, sei seruko isarra(k) sai, Jesukristoren bos llaga(k)p(b)ost, lau ebangelistea(k) lau, iru trinidadak iru, Erromako altara(k)p(b)i, gure Jaune bera do(k)p(b)at, bera(k) salbauko gaiosak.

esai(k)p(b)edratzi: bedratzi ordenamintuek, sortzire(k)t(d)ire seruek, sasp sakramentuek, sei seruko isarra(k) sai, Jesukristoren bos llaga(k)p(b)ost, lau ebangelistea(k) lau, iru trinidadak iru, Erromako altara(k)p(b)i, gure Jaune bera do(k)p(b)at, bera(k) salbauko gaiosak.

esai(k) amar: amar mandamintuek, bedratzi ordenamintuek, sortzire(k)t(d)ire seruek, sasp sakramentuek, sei seruko isarra(k) sai, Jesukristoren bos llaga(k)p(b)ost, lau ebangelistea(k) lau, iru trinidadak iru, Erromako altara(k)p(b)i, gure Jaune bera do(k)p(b)at, bera(k) salbauko gaiosak.

esai(k) amaka: amaka milleangeruek, amar mandamintuek, bedratzi ordenamintuek, sortzire(k)t(d)ire seruek, sasp sakramentuek, sei seruko isarra(k) sai, Jesukristoren bos llaga(k)p(b)ost, lau ebangelistea(k) lau, iru trinidadak iru, Erromako altara(k)p(b)i, gure Jaune bera do(k)p(b)at, bera(k) salbauko gaiosak.

esai(k) amabi: amabi apostoluek, amaka milleangeruek, amar mandamintuek, bedratzi ordenamintuek,

gelistea(k) lau, iru Trinidadeak iru, Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiosak.

esai(k) zazpi: zazpi sakramentuak, sei zeruko izarrak sei, Jesukristoren bos llagak bost, lau ebangelistea(k) lau, iru Trinidadeak iru, Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiosak.

esai(k) zortzi: zortzirak dira zeruak, zazpi sakramentuak, sei zeruko izarrak sei, Jesukristoren bos llagak bost, lau ebangelistea(k) lau, iru Trinidadeak iru, Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiosak.

esai(k) bedratzi: bedratzi ordenamintuek, zortzirak dira zeruak, zazpi sakramentuak, sei zeruko izarrak sei, Jesukristoren bos llagak bost, lau ebangelistea(k) lau, iru Trinidadeak iru, Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiosak.

esai(k) amar: amar mandamentuak, bedratzi ordenamintuek, zortzirak dira zeruak, zazpi sakramentuak, sei zeruko izarrak sei, Jesukristoren bos llagak bost, lau ebangelistea(k) lau, iru Trinidadeak iru, Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiosak.

esai(k) amaika: amaika mila angeruak, amar mandamentuak, bedratzi ordenamintuek, zortzirak dira zeruak, zazpi sakramentuak, sei zeruko izarrak sei, Jesukristoren bos llagak bost, lau ebangelistea(k) lau, iru Trinidadeak iru, Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiosak.

esai(k) amabi: amabi apostoluek, amaika mila angeruak, amar mandamentuak, bedratzi ordenamintuek, zortzirak

sortzire(k)t(d)ire seruek, saspi sakramentuek, sei seruko isarra(k) sai, Jesukristoren bos llaga(k)p(b)ost, lau ebangelisteak lau, iru trinidadetik iru, Erromako altara(k)p(b)i, gure Jeune bera do(k)p(b)at, bera(k) salbauko gaiosak.

esaik amairu: estok amairu, ollarra(k)tx(y)oten yo(k) munduen, angerutxuek seruen!

dira zeruak, zazpi sakramentuak, sei zeruko izarrak sei, Jesukristoren bost llagak bost, lau ebangelisteak lau, iru Trinidadetik iru, Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiosak.

esaik amairu: ez dok amairu! ollarrak joten jok munduan, angerutxuak zeruan.

ESKONDU DAMUTUARENAK

1

Ia urte bete da
eskondu nazala
egun bat gitxiago
damutu yatala

2

Eskondu eskeitiño
mosua garbitzen
iturriko urikan
es dot nik gastatzen

3

Begietati beera
yausten da negarra
mosua garbitzeko
naikoa da bera

4

Pasetan nintzanean
sure portaletik
negarrak emot(en) eustan
begi bietatik

5

Onako lotzabako
lotza es dosuna
ia galdu deustasu
nire osasuna.

EZKONDU DAMUTUARENAK

1

la urte bete da
ezkondu nazala
egun bat gitxiago
damutu jatala

2

Ezkondu ezkeitiño
mosua garbitzen
iturriko urikan
ez dot nik gastatzen

3

Begietati beera
jausten da negarra
mosua garbitzeko
naikoa da bera

4

Pasetan nintzanean
zure portaletik
negarrak emot(en) eustan
begi bietatik

5

Onako lotsabako
lotsa ez dozuna
ia galdu deustazu
nire osasuna.

URKIOLARA YOAN

1

Urkiolara yoan
sapatak urrutu
gure san Antonio maiteak
barriak eingo(d)itu.

2

Askok egiten deutzo
San Antoniori
egun batean yoan maitea
ta bestean etorri.

3

Aita San Antonio
Urkiolakoa
askoren biotzeko maitea
santu debotoa.

4

Durangon baskalduta
Mañaritik gora
aldatz andia dago maitea
San Antoniora.

5

Urkiolara yoan
domuru santurus
lenengo preguntea maitea
non dao Maria Jesus

6

Iturrira yoan da
laster da etorri
mandasain mutilokas maitea
tardau espaledi.

7

Mandasain mutilaren
errosarioa
birjina Santa Klara maitea
Erriojakoa.

URKIOLARA JOAN

1

Urkiolara joan
zapatak urrutu
gure san Antonio maiteak
barriak eingo(d)itu.

2

Askok egiten deutso
San Antoniori
egun batean joan maitea
ta bestean etorri.

3

Aita San Antonio
Urkiolakoa
askoren biotzeko maitea
santu debotoa.

4

Durangon bazkalduta
Mañaritik gora
aldatz andia dago maitea
San Antoniora.

5

Urkiolara joan
domuru santuruz
lenengo preguntea maitea
non dao Maria Jesus

6

Iturrira joan da
laster da etorri
mandazain mutilokaz maitea
tardau ezpaledi.

7

Mandazain mutilaren
errosarioa
birjina Santa Klara maitea
Erriojakoa.

GASTEIA NINTZANEAN

1
Gastea nintzanean
denpora batean
es nintzan soportatzen
eskondu artean.

2
Eskondu eta gero
urrengo gaubean
surrea artu nendun
oiaren aurrean.

GAZTEIA NINTZANEAN

1
Gaztea nintzanean
denpora batean
ez nintzan soportatzen
ezkondu artean.

2
Ezkondu eta gero
urrengo gaubean
zurrea artu nendun
oiaren aurrean.

TXONDONEN KATUA

1
Txondonek bai ei dauka
katutxu formala
gauk bere es daukagu
ain baisen argala

2
Berrogetamar erralde
serbait gitxiago
errotako pisuetan
pisiturik dago

3
Barasareak bere
pitxar bete koipe
gasteak artzen dosue
beste orrenbeste.

4
Goiko sala barrien
emona da gatza
sendatuko ete nintzan
neukan bildur latza.

TXONDONEN KATUA

1
Txondonek bai ei dauka
katutxu formala
gauk bere ez daukagu
ain baizen argala

2
Berrogetamar erralde
zerbait gitxiago
errotako pisuetan
pisiturik dago

3
Barasareak bere
pitxar bete koipe
gasteak artzen dozue
beste orrenbeste.

4
Goiko sala barrien
emona da gatza
sendatuko ete nintzan
neukan bildur latza.

JOSEPANTONI KOLORE GORRI

Josepantoni koloregorri
kapitan baten alaba
amak doterik emon es arren
nik topauko dot senarra

JOSEPANTONI KOLORE GORRI

Josepantoni koloregorri
kapitan baten alaba
amak doterik emon ez arren
nik topauko dot senarra

astelenean eskondu eta
martisenean basora
eguastenean orbela batu
eguenean etxera
bariku goixean lexi eginda
sapatu goixean plasara
domeka goixean ondo apainduta
amarretako mesara.

astelenean ezkondu eta
martizenean basora
eguaztenean orbela batu
eguenean etxera
bariku goixean lexi eginda
zapatu goixean plazara
domeka goixean ondo apainduta
amarretako mezara.

OROSKOKO ERRIAN

1

Oroskoko errian
atean atean
amaika neska mutil bayagok
alperrik galtzean

2

Eskontzen es badira
aurtengo urtean
errematera doa maitea
datorren urtean.

3

Nor isango ete da
errematantea
Perutxu tokolo Olatzarreko
faltzo bergantea.

(Perutxu-ren tokian edosein
isen. Olatzar- toponimoaren ordes
beste edosein)

MARI KATALIN

Mari Katalin Oroskokoa
mandasain mutil salea
sortzi mutilek eginda dauka
amar kanako gonea
gonea dauka, yakea falta
nobiaok eingotzo (egingo deutzo)
berena badau.

OROZKOKO ERRIAN

1

Orozkoko errian
atean atean
amaika neska mutil bajagok
alperrik galtzean

2

Ezkontzen ez badira
aurtengo urtean
errematera doa maitea
datorren urtean.

3

Nor izango ete da
errematantea
Perutxu tokolo Olatzarreko
faltzo bergantea.

(Perutxu-ren tokian edozein izen.
Olatzar- toponimoaren ordez beste
edozein)

MARI KATALIN

Mari Katalin Orozkokoa
mandazain mutil zalea
zortzi mutilek eginda dauka
amar kanako gonea
gonea dauka, jakea falta
nobiaok eingotso (egingo deutso)
berena badau.

KOPLA SOLTUAK

1
Amorebietako
bisialarguna
bakarrik egon barik
artuina (artu egina) laguna.

2
Atzoa sarra sarra
aburea sarrago
atzo demoniño ori
kenakit orrago.

3
Atzoa ta aburea
asarratu dira
alkarrenak dira ta
konponduko dira.

4
Gastetan erromerian
dama gastean erdian
tira ta tira ibilten nintzan
fanfarroikerian.

5
Neure andrea andre ona da
ausoak alan dinoste
erositako presio orretan
posikan salduko nauke.

6
Nere andra andra ona da
yai eguna danean
samako mina etortzen jako
bearren dagoanean.

PEDROTXU

1
Pedrotxuk egiteko
lastosko subia
andixik pasetako
bera ta nobia.

KOPLA SOLTUAK

1
Amorebietako
bizialarguna
bakarrik egon barik
artuina (artu egina) laguna.

2
Atsoa zarra zarra
aburea zarrago
atso demoniño ori
kenakit orrago.

3
Atsoa ta aburea
asarratu dira
alkarrenak dira ta
konponduko dira.

4
Gaztetan erromerian
dama gaztean erdian
tira ta tira ibilten nintzan
fanfarroikerian.

5
Neure andrea andre ona da
auzoak alan dinoste
erositako prezio orretan
pozikan salduko nauke.

6
Nere andra andra ona da
jai eguna danean
samako mina etortzen jako
bearren dagoanean.

PEDROTXU

1
Pedrotxuk egiteko
lastozko zubia
andixik pasetako
bera ta nobia.

2

Pedrotxuk koiuteko
sasian soso
Maritxuk egiteko
saldatxu gosoa.

2

Pedrotxuk koiuteko
sasian zozoa
Maritxuk egiteko
saldatxu gozoa.

SEBERIOKO BERTZOAK

ZEBERIOKO BERTSOAK

BERTZO BARRIAK, LUKAS DE AÑIBARROK JARRIAK

BERTSO BARRIAK, LUKAS DE AÑIBARROK JARRIAK

1

Bertzo barriak kantau bear dus
motibo siran boto bi
Seberioko kaballeroak
derrotau bear naude ni

1

Bertso barriak kantau bear duz
motibo ziran boto bi
Zeberioko kaballeroak
derrotau bear naude ni

2

Mundu gustiak galdu bear gaitu
sori tristeko diruek
deskuidu ori egin basan se
ondo bengantzan naiuek

2

Mundu guztiak galdu bear gaitu
zori tristeko diruek
deskuidu ori egin bazan ze
ondo bengantzan naiuek

3

Ainbeste gison prudentziako
ibili dira gugana
ugasabaren aginduagas
badoias Tantanegana

3

Ainbeste gizon prudentziako
ibili dira gugana
ugazabaren aginduagaz
badoiaz Tantanegana

4

Tantanegana joateko eta
gustiak yoan es dira
atxurrik asko konpontzen deusku
ogeiko sarrak balira.

4

Tantanegana joateko eta
guztiak joan ez dira
atxurrik asko konpontzen deusku
ogeiko zarrak balira.

5

Gure Jainkoan selan emon lei
mantzinerako gausa ona
diruarekin menpe isanekas
amenasuak ausora.

5

Gure Jainkoan zelan emon lei
mantzinerako gauza ona
diruarekin menpe izanekaz
amenazuak auzora.

6

Dibujante bat endredau daude
ondo dagoan lekutik
kalte andiak guri eginda
yoango dira mundutik.

7

Dibujante ori koloka daude
beste ofisina batera
adiskideak es dira falta
orain bertzoak atera.

8

Kostunbrerikan es dogu euki
soia besala egoten
obrea artu ta joaten gara
lauko freskoak ekarten.

9

Bearrerako libre daukaguz
lau probintzia osoak
bear ein barik etxok (es jok) emoten
pesetarikan ausoak.

6

Dibujante bat endredau daude
ondo dagoan lekutik
kalte andiak guri eginda
joango dira mundutik.

7

Dibujante ori koloka daude
beste ofizina batera
adiskideak ez dira falta
orain bertzoak atera.

8

Kostunbrerikan ez dogu euki
zoia bezala egoten
obrea artu ta joaten gara
lauko freskoak ekarten.

9

Bearrerako libre daukaguz
lau probintzia osoak
bear ein barik etxok (ez jok) emoten
pezetarikan auzoak.

MUTIL SAARRAREN BERTZOAK

1

Dosena bat bertzo barri
gastean konsolagarri
neure mingaña sano dan arte
nai nitukes jarri.

2

Bagiratuas alkarri
andrarik esin ekarri
mutil sarraren despedidea
esingo dot jarri.

3

Egon saiteze aditzen
sartu ta nola gabiltzen
gaste denporan eskondu barik
fasil da gelditzen.

MUTIL ZAARRAREN BERTSOAK

1

Dozena bat bertzo barri
gaztean konsolagarri
neure mingaña sano dan arte
nai nitukez jarri.

2

Bagiratuaz alkarri
andrarik ezin ekarri
mutil zarraren despedidea
ezingo dot jarri.

3

Egon zaiteze aditzen
sartu ta nola gabiltzen
gazte denporan ezkondu barik
fazil da gelditzen.

4

Orain anginak barritzen
indarrak bere urritzen
soldata gabe orain jarri nas
anaia serbitzen.

5

Anaiak nauko mendian
koineta aldamenean
gaste denporas akordatzen nas
sasoa yoanean.

6

Orain tristura begian
nago es nago txarrian
artu pipa bat ortzean eta
suaren guardian.

7

Leenago erromerian
dama gasteen erdian
gira ta bira ibiltzen nintzan
panparroikerian.

8

Gero ilunabarrean
estimasio txarrean
egun gustian oien pardelak
neure biskarrean.

9

Iloba daukat arotza
oa emendik arantza
animosoa es da gelditzen
sarraren biotza.

10

Begiratua sorrotza
soldata barik morrontza
animosoa es da gelditzen
sarraren biotza.

11

Ni neuk daukadan jantzia
badaukat nori utzia
bi arkondara, praka pare bat,
anaiak utzia.

4

Orain anginak barritzen
indarrak bere urritzen
soldata gabe orain jarri naz
anaia serbitzen.

5

Anaiak nauko mendian
koineta aldamenean
gazte denporaz akordatzen naz
sasoa joanean.

6

Orain tristura begian
nago ez nago txarrian
artu pipa bat ortzean eta
suaren guardian.

7

Leenago erromerian
dama gazteen erdian
gira ta bira ibiltzen nintzan
panparroikerian.

8

Gero ilunabarrean
estimazio txarrean
egun guztian oien pardelak
neure bizkarrean.

9

Iloba daukat arotza
oa emendik arantza
animosoa ez da gelditzen
zarraren biotza.

10

Begiratua zorrotza
soldata barik morrontza
animosoa ez da gelditzen
zarraren biotza.

11

Ni neuk daukadan jantzia
badaukat nori utzia
bi arkondara, praka pare bat,
anaiak utzia.

ESKONDU-DAMUTUAREN
BERTZOAK

1
Eskongaiak eskontzan
se modutan asi
kantuan albaneuke
serbaist erakutzi.

2
Se modutan egin
eskontzeko lanak
ondo ebatzi situan
Kristo gure jaunak.

3
Alan agintzen dau ta
eleisako amak
alperrik damuko dau
deskuidatzen danak.

4
Es dot ikusten baia
alan dot aditzen
olango gaste asko
ser modus gabiltzen.

5
Gaube ta gauberdian
bide erdietan
pekatu egiteko
peligru andietan.

6
Selangoak direan
gaubetako tratuak
neuri esan deustiee
skarmentatuak.

7
Mutil erdi moskorrak
agoak beroak
aien koplak entzuten
neskatxi soroak.

EZKONDU-DAMUTUAREN
BERTSOAK

1
Ezkongaiak ezkontzan
ze modutan asi
kantuan albaneuke
zerbaist erakutsi.

2
Ze modutan egin
ezkontzeko lanak
ondo ebatzi zituan
Kristo gure jaunak.

3
Alan agintzen dau ta
eleizako amak
alperrik damuko dau
deskuidatzen danak.

4
Ez dot ikusten baina
alan dot aditzen
olango gazte asko
zer moduz gabiltzen.

5
Gaube ta gauberdian
bide erdietan
pekatu egiteko
peligru andietan.

6
Zelangoak direan
gaubetako tratuak
neuri esan deustiee
skarmentatuak.

7
Mutil erdi mozkorrak
agoak beroak
aien koplak entzuten
neskatxi zoroak.

8

Gusur eta gaistoak
sinesten aieri
seinbat engañatzen dan
Jaungoikoak daki.

9

Biar da urte bete
eskondu nintzala
egun bat gitxiago
damutu nintzala.

10

Nire senerrak es dau
beste ofisiorik
tabernara yoanda
moskortzen besterik.

11

Eskondu nintzanean
bost gona nituan
bi prenda jarri eta
bi saldu nituan.

12

Soinean daukadana
dana daukat sarra
barriak egiteko
daukat modu txarra.

8

Guzur eta gaiztoak
sinesten aieri
zeinbat engañatzen dan
Jaungoikoak daki.

9

Biar da urte bete
ezkondu nintzala
egun bat gitxiago
damutu nintzala.

10

Nire senerrak ez dau
beste ofiziorik
tabernara joanda
mozkortzen besterik.

11

Ezkondu nintzanean
bost gona nituan
bi prenda jarri eta
bi saldu nituan.

12

Soinean daukadana
dana daukat zarra
barriak egiteko
daukat modu txarra.

KANTABRIAKO BERTZOAK

1

Seruko aita markau eidasuz
pekatariaren posuak
Kantabriako deskalabruak
siraden lastimosuak.

2

Arbola eder bat dala medio
jartzera noa bertzoak
milla urtean mantendu gaitu
lau probintzia osoak.

KANTABRIAKO BERTSOAK

1

Zeruko aita markau eidazuz
pekatariaren pozuak
Kantabriako deskalabruak
ziraden lastimosuak.

2

Arbola eder bat dala medio
jartzera noa bertzoak
milla urtean mantendu gaitu
lau probintzia osoak.

3
Arbola orren iprintzipala(sic)
san Bergarako astean
arri-sillarres inguratua
urresko kaja batean.

4
Biba Biskaia Gipuskoakin
Alaba eta Naparra
biba kortean gure fabore
dagon ministro bakarra.

5
Fueroak kendu deuskusan ori
isenes es dot esango
ilten danean salbasiñorik
es da orrentzat isango.

3
Arbola orren iprintzipala(sic)
zan Bergarako astean
arri-zillarrez inguratua
urrezko kaja batean.

4
Biba Bizkaia Gipuzkoakin
Alaba eta Naparra
biba kortean gure fabore
dagon ministro bakarra.

5
Fueroak kendu deuskusan ori
izenez ez dot esango
ilten danean salbazinorik
ez da orrentzat izango.

71.2. Frantzia Korteko erromantzea

1
Etorri nintzanean
Frantzia kortetik
ama topatu nendun
sutean tristerik

2
Ser egiten dau ama
orrela bakarrik
nobedade barriak
entzun dodas bai nik

3
Se nobedade barri
entzun dosu ama
eskontan sareala
bai seme lastana.

4
Eskonduta nago ta
on dator andrea
ori il eisu eta
artu eisu bestea.

1
Etorri nintzanean
Frantzia kortetik
ama topatu nendun
sutean tristerik

2
Zer egiten dau ama
orrela bakarrik
nobedade barriak
entzun dodaz bai nik

3
Ze nobedade barri
entzun dozu ama
ezkontan zareala
bai seme lastana.

4
Ezkonduta nago ta
on dator andrea
ori il eizu eta
artu eizu bestea.

5
Nondikoa dakarsu
sure emastea
Frantzia kortekoa
bai ama neurea.

6
Es dot gura frantzesik
gitxiago errenik
esan dodan berbeas
urten bear dot nik.

7
Esan dosun berbeas
urten bear bosu(badosu)
urten bidera eta
il egin bear dosu.

8
Ain da polita ba se
nire emastea
es da posible ama
nik ori eitea.

9
Suk es bosu (badosu) posible
artu anajea
anaje gastea ta
estudiantea.

10
Juanita jatzi saites
saldian ganetik
sar daisudan puñal au
biotzan erditik.

11
Ai! orren puñal orren
puntean sorrotza
ikusis beste barik
ilten deust biotza.

12
Saspi saldi daukadas
isaras yantzita
saspigarrena barriz
perlas estarita.

5
Nondikoa dakarzu
zure emaztea
Frantzia kortekoa
bai ama neurea.

6
Ez dot gura frantzesik
gitxiago errenik
esan dodan berbeaz
urten bear dot nik.

7
Esan dozun berbeaz
urten bear bozu(badozu)
urten bidera eta
il egin bear dozu.

8
Ain da polita ba ze
nire emaztea
ez da posible ama
nik ori eitea.

9
Zuk ez bozu (badozu) posible
artu anajea
anaje gaztea ta
estudiantea.

10
Juanita jatsi zaitez
zaldian ganetik
sar daizudan puñal au
biotzan erditik.

11
Ai! orren puñal orren
puntean zorrotza
ikusiz beste barik
ilten deust biotza.

12
Zazpi zaldi daukadaz
izaraz jantzita
zazpigarrena barriz
perlaz estarita.

13
Aixek emongotzudas (deutzudas)
istearren bisirik
arek neuretzat baia
es itxi bisirik.

14
Orres ganera daukat
urre kalisea
urre kalisea ta
sobrepellisea.

15
Danak emongotzudas (deutzudas)
itxi ni bisirik
dana neutzako baia
es itxi bisirik.

16
Saspi nebatxo dodas
Frantzia kortean
ai! areik balekie
emen ser dabilan.

17
Sortzi isara dodas
bai neure dotea
sortzigarrentxu ori
odoles betea.

18
Kanpai bat entzuten dot
es dakit nongoa
igual isango da
agoniakoa.

19
Abadea ekasu (ekarri egisu)
konfesatu naiten
arimaren okerrak
artestu daidasen(dagidasan)

20
Abadea urrin dago
eleisa urrinago
oin(orain) orretan asteko
asti gitxi dago.

13
Aixek emongotsudaz (deutsudaz)
iztearren bizirik
arek neuretzat baina
ez itxi bizirik.

14
Orrez ganera daukat
urre kalize
aurre kalizea ta
sobrepellizea.

15
Danak emongotsudaz (deutsudaz)
itxi ni bizirik
dana neutzako baina
ez itxi bizirik.

16
Zazpi nebatxo dodaz
Frantzia kortean
ai! areik balekie
emen zer dabilan.

17
Zortzi izara dodaz
bai neure dotea
zortzigarrentxu ori
odolez betea.

18
Kanpai bat entzuten dot
ez dakit nongoa
igual izango da
agoniakoa.

19
Abadea ekazu (ekarri egizu)
konfesatu naiten
arimaren okerrak
arteztu daidazen(dagidazan)

20
Abadea urrin dago
eleiza urrinago
oin(orain) orretan asteko
asti gitxi dago.

21

Amaxe biotz gogor
muskerres betea
subeak ein daiola
gaubean oea.

21

Amaxe biotz gogor
muskerrez betea
sugeak ein daiola
gaubean oea.

71.3. Santa Ageda bertso-koplak: bizitza eta agurrak

SANTA AGEDA I

(Hasi eta gero kantatzeko. Lo egon
eskero)

Lastimea da etxekotxuok
lotxu gosoan al saree
gaur S. Ageda bespera da ta
mesedes altzau saitease.

SANTA AGEDA I

(Hasi eta gero kantatzeko. Lo egon
ezkero)

Lastimea da etxekotxuok
lotxu gozoan al zaree
gaur S. Ageda bezpera da ta
mesedez altzau zaiteze.

KINTOARENTZAT

Soldadu soas soldadu
amaren seme sobradu
borondaterik baldin badago
limosna billa gatos gu.
Limosneruak S. Ageda
es da astean-asteen
urtean baten eta beratan
seseilaren bostean.

KINTOARENTZAT

Soldadu zoaz soldadu
amaren seme sobradu
borondaterik baldin badago
limosna billa gatoz gu.
Limosneruak S. Ageda
ez da astean-asteen
urtean baten eta beratan
zezeilaren bostean.

AGURRAK

1

Oles da oles ementxe gatos
ondo lotzas ta bildurres
nagosi jaunak esandakoa
kantauko badu edo es
errespustarik es du(dogu) agiri eta
aurrera segitzen gues.

2

Oles da oles atean
kantutxu asi gaitean
S. Ageda kantatzen gatos
etxe onetako atean

AGURRAK

1

Oles da oles ementxe gatoz
ondo lotsaz ta bildurrez
nagosi jaunak esandakoa
kantauko badu edo ez
errespustarik ez du(dogu) agiri eta
aurrera segitzen guez.

2

Oles da oles atean
kantutxu asi gaitean
S. Ageda kantatzen gatoz

kontauko badu esan deiskula
iñor badado etxean
iñok esetzik es diño eta
kantetan asi gaitesan.

3

Neure kristauak badakisue
nos dogun S. Ageda
lege sarreko usadioan
kantuen gatos atera
Martirioak esplikatzeko
lizensiarik ete da
sentimenturik isaterikan
emen es dogu ostera.

4

Kristau maiteak gogoan artu
nortzuk gagosan atean
aurtengo urteko kinta gasteak
S. Agedantzat batzean
kantauko bada esan deiskula
inor badago etxean
inok esetzik es diño eta
kantetan asi gaitean.

5

Neure kristauok es galtzarren
lege sarreko usuak
S. Agedak kantatzen gatos
aurtengo urteko kintuak
libertadea eskatzen dogu
erritar biotzekuak
gaur surori emen esplikatzeko
Santa onen pasadisuak.

SANTA AGEDA II

1

Neure kristauak gogoan artu
nortzuk gagosan atean
aurtengo urteko kinto gasteak
Santa Agedantzat batzean
kantauko bada esan daiskula

etxe onetako atean
kontauko badu esan deiskula
inor badado etxean
inok ezetzik ez diño eta
kantetan asi gaitezan.

3

Neure kristauak badakizue
noz dogun S. Ageda
lege zarreko usadioan
kantuen gatoz atera
Martirioak esplikatzeko
lizenziarik ete da
sentimenturik izaterikan
emen ez dogu ostera.

4

Kristau maiteak gogoan artu
nortzuk gagozan atean
aurtengo urteko kinta gazteak
S. Agedantzat batzean
kantauko bada esan deiskula
inor badago etxean
inok ezetzik ez diño eta
kantetan asi gaitean.

5

Neure kristauok ez galtzarren
lege zarreko usuak
S. Agedak kantatzen gatoz
aurtengo urteko kintuak
libertadea eskatzen dogu
erritar biotzekuak
gaur zurori emen esplikatzeko
Santa onen pasadizuak.

SANTA AGEDA II

1

Neure kristauak gogoan artu
nortzuk gagozan atean
aurtengo urteko kinto gazteak
Santa Agedantzat batzean
kantauko bada esan daiskula

iñor badogu etxean
inok esetzik es dino eta
kantetan asi gaitean.

2

Seruetara begiak altzau
grasiak eskatutzeko
Santa Agedak ser pasau suan
gaur emen esplikatzeko.

3

Prinsipe onen asitasuna
lendabisiko asteko
martiriosko pena tristeak
seruan ikusiteko.

4

Gobernadore Palermokoak
aginpidea basuan
S. Ageda ain san ederra
bere andratzat nai suan.

5

Gizon andia isana gaitik
ori logratu es suan
lendabisiko martiriok
agaitik isan situan.

6

Soldaduari agindu eutzan
plasan asotatutzeko
eta mudatu nai espasuan
bularrak ebagiteko.

7

Sententzi ona emoten deutza
biotza alegratzeko
orrik gustiok eginda gero
kalabosora sartzeko.

8

Krudeldadea golpearekin
eudenean asotatu
soldadu onek esaten eutzan
ia nai suan mudatu.

inor badogu etxean
inok ezetzik ez dino eta
kantetan asi gaitean.

2

Zeruetara begiak altzau
graziak eskatutzeko
Santa Agedak zer pasau zuan
gaur emen esplikatzeko.

3

Prinzipe onen asitasuna
lendabiziko asteko
martiriozko pena tristeak
zeruan ikusiteko.

4

Gobernadore Palermokoak
aginpidea bazuan
S. Ageda ain zan ederra
bere andratzat nai zuan.

5

Gizon andia izana gaitik
ori logratu ez zuan
lendabiziko martiriok
agaitik izan zituan.

6

Soldaduari agindu eutsan
plazan azotatutzeko
eta mudatu nai ezpazuan
bularrak ebagiteko.

7

Sententzi ona emoten deutsa
biotza alegratzeko
orrik guztiok eginda gero
kalabozora sartzeko.

8

Krudeldadea golpearekin
eudenean azotatu
soldadu onek esaten eutsan
ia nai zuan mudatu.

9

S. Agedak erantzun eutzan
Jesus gura dot amatu
obeagorik Jaungoikodanik
sekula es dot pentzatu.

10

Ori entzun da gentil gaistoak
elduten dira bertatik
kutxilloakas ebagiteko
bere bularrak ondotik.

11

Gorputz gustia betetan jakon
odoles beren petxoti
probidentzia etxakon faltau
Jaunkoikoaren aldeti.

12

Negargarrisko tristurarekin
bularrak oso kendurik
kalabosora eroan euden
silla batean arturik.

13

Esin leikean iñola bisi
isan esbalau grasirik
seinek ikusi eta badago
milagro aundiagorik.

14

Arik urrengo egunsentian
yoan siran bisitatzera
ura bisirik topatutzerik
inok es euan espera.

15

Gobernadore traidore arek
sentensia dosu emoten
plasan iltzeko eroateko
es baldin basan mudatzen.

16

S. Agedak erantzun eutzan
enas bat bere bildurtzen
sure idolo jaungoiko faltzo
bat bere etxat gustatzen.

9

S. Agedak erantzun eutsan
Jesus gura dot amatu
obeagorik Jaungoikodanik
sekula ez dot pentsatu.

10

Ori entzun da gentil gaiztoak
elduten dira bertatik
kutxilloakas ebagiteko
bere bularrak ondotik.

11

Gorputz guztia betetan jakon
odolez beren petxoti
probidentzia etxakon faltau
Jaunkoikoaren aldeti.

12

Negargarrizko tristurarekin
bularrak oso kendurik
kalabozora eroan euden
silla batean arturik.

13

Ezin leikean iñola bizi
izan ezbalau grazirik
zeinek ikusi eta badago
milagro aundiagorik.

14

Arik urrengo egunsentian
joan ziran bizitatzera
ura bizirik topatutzerik
inok ez euan espera.

15

Gobernadore traidore arek
sentensia dozu emoten
plazan iltzeko eroateko
ez baldin bazan mudatzen.

16

S. Agedak erantzun eutsan
enaz bat bere bildurtzen
zure idolo jaungoiko faltso
bat bere etxat gustatzen.

SANTA AGEDA III

1

Bedeinkatua isan dedilla
etxe onetako gentea
pobre ta umilde dabisanentzat
badute borondatea
Santa martirik maitea
dago errukis betea
berak alkantzau ta emon daiskula
osasuna eta bakea.

2

Libertadea eskatzen deutzatet
exeko printzipalari
S. Agedaren alabantzarik
kantatutzera nator ni.
Grasiak ipini deutzagus
santa bedeinkate oni
onen fedean bisi gaitesan
osasunes eta ongi.

3

Nok esango dau ser pasau suan
munduan S. Agedak
lenda bisiko asotaduta
kendu eutzesan bularrak
Gorrotorearen indarrarekin
gentilen biotz gogorra
instante baten sabaldu jakon
gorputz gustian odola.

4

Santa au preso sartu sanean
san milagro bat andia
seruetatik bajatu jakon
Jaungoikoaren argia.
Milagro ikaragarria san
santa onen alegria
S. Pedrok berak kuratu eutzan
santa oni gorputz gustia.

SANTA AGEDA III

1

Bedeinkatua izan dedilla
etxe onetako gentea
pobre ta umilde dabizanentzat
badute borondatea
Santa martirik maitea
dago errukiz betea
berak alkantzau ta emon daizkula
osasuna eta bakea.

2

Libertadea eskatzen deutzatet
exeko printzipalari
S. Agedaren alabantzarik
kantatutzera nator ni.
Graziak ipini deutzagus
santa bedeinkate oni
onen fedean bizi gaitesan
osasunez eta ongi.

3

Nok esango dau zer pasau zuan
munduan S. Agedak
lenda biziko azotaduta
kendu eutsezan bularrak
Gorrotorearen indarrarekin
gentilen biotz gogorra
instante baten zabaldu jakon
gorputz guztian odola.

4

Santa au preso sartu zanean
zan milagro bat andia
zeruetatik bajatu jakon
Jaungoikoaren argia.
Milagro ikaragarria zan
santa onen alegria
S. Pedrok berak kuratu eutsan
santa oni gorputz guztia.

5

Borroka gogor oiek diñaude
ilgo da gaurko gaubean
len beisan firme billatu euden
santa au biramonean
esan eutzoen euren onean
nai bosu(badosu) gure legean
bestelan presentatuko sara
Quinsianoren aurrean.

6

Berris enperadore onek dino
eroateko argana
dontzella gaste orren biotza
len besain firme darama.
Jaun serukoak emana dauka
orain berak ein dauana
ser amodio andia eukan
gure Jaungoikoagana.

7

Soldadu batek galdetzen deutzo
sergaitik dagon ixilik
adoraiquesu eure jaungoikoa
egon nai bosu (badosu)bisirik
itzori ondo aditu eta
Santak diñotze bakarrik
nik adoratzen dodana baño
es dago gison besterik.

8

Ser balorea eraman euden
etzai gaistoan aurrera
umildadesko bere begiak
itzuli siran lurrera
Emperadore kruek-kruela
an beti beren legera
arrastaka ta desonraturik
atera bedi kalera.

9

Orduan erantzun eutzan berak
Jaungoikuari grasiak
baña borrego gentil gaistoak

5

Borroka gogor oiek dinaude
ilgo da gaurko gaubean
len beizan firme billatu euden
santa au biramonean
esan eutsoen euren onean
nai bozu(badozu) gure legean
bestelan presentatuko zara
Quinzianoren aurrean.

6

Berriz enperadore onek dino
eroateko argana
dontzella gazte orren biotza
len bezain firme darama.
Jaun zerukoak emana dauka
orain berak ein dauana
zer amodio andia eukan
gure Jaungoikoagana.

7

Soldadu batek galdetzen deutso
zergaitik dagon ixilik
adoraikezu eure jaungoikoa
egon nai bozu (badozu)bizirik
itzori ondo aditu eta
Santak dinotse bakarrik
nik adoratzen dodana baino
ez dago gizon besterik.

8

Zer balorea eraman euden
etsai gaiztoan aurrera
umildadezko bere begiak
itzuli ziran lurrera
Emperadore kruek-kruela
an beti beren legera
arrastaka ta desonraturik
atera bedi kalera.

9

Orduan erantzun eutsan berak
Jaungoikuari graziak
baña borrego gentil gaitoak

sauden gorrotos josiak
Santaren fede bisi-bisia
Jaunaren probidentzia
lurrak ikara egin euan ta
arritu siran guziak.

10

Jaun aundi bat etorri san ara
ikara aren puntuan
enperadore aren lagun bi
aspian artu situan
ikusirik an orduan antxe
aiek alako moduan
se milagroak gertatu siran
santa onekin munduan.

11

Itzen egoan orduan bera
Jesusi deies eguan
orain gloriak gosatzen dago
angeruekin seruan.
Seruan dala eukiko dogu
Santa Ageda goguan
bere bisitza kontatutzeko
kanta-kantari moduan.

12

Kristau deboto batzuek bertan
euden bere gorpua artu
Kataniako siudadian
baita bere enterratu
kristaua, konsideratu
au onela san gertatu
karidadea ematen dunai
berak eingotzo(egingo deutzo) pagatu.

13

Adios orain esaten dogu
santa onekin batean
urte ontxu bat pasau dagigun
osasanagas bakean
pobre umildiaren artean
beti erruki gaitean
karidadeak lagunduko dau
seruetako atean.

zauden gorrotoz josiak
Santaren fede bizi-bizia
Jaunaren probidentzia
lurrak ikara egin euan ta
arritu ziran guziak.

10

Jaun aundi bat etorri zan ara
ikara aren puntuan
enperadore aren lagun bi
azpian artu zituan
ikusirik an orduan antxe
aiek alako moduan
ze milagroak gertatu ziran
santa onekin munduan.

11

Itzen egoan orduan bera
Jesusi deies eguan
orain gloriak gosatzen dago
angeruekin zeruan.
Zeruan dala eukiko dogu
Santa Ageda goguan
bere bizitza kontatutzeko
kanta-kantari moduan.

12

Kristau deboto batzuek bertan
euden bere gorpua artu
Kataniako siudadian
baita bere enterratu
kristaua, konsideratu
au onela zan gertatu
karidadea ematen dunai
berak eingotso(egingo deutso) pagatu.

13

Adios orain esaten dogu
santa onekin batean
urte ontxu bat pasau dagigun
osasanagas bakean
pobre umildiaren artean
beti erruki gaitean
karidadeak lagunduko dau
zeruetako atean.

SANTA AGEDA IV

1

Kataniako jauregi baten
Santa Ageda bisi san
da enperadore Palermokoa
santa onegas gustau san
agintze aundiak eukesan baña
santa onen gura esan
martiriosko pena tristeak
agaitik emon eutzasan.

2

Sententzi gogorra emoten deutza
enperadore kruelak
bere senartzat artzen esbaeban
ebagiteko bularrak
S. Agedak erantzun eutzan
bildurtu bagarik minak
sure jaungoikoa adorau baiño
guragot igaro danak.

3

Ori entzunaz batera eurak
doias bera asotatzera
ta umildadesko bere begiak
itzuli siran lurrera
soldadu batek esaten deutza
mudatu saites Ageda
martiriosko eriotzea
ikusteko saos bestela.

4

S. Agedak erantzun eutzan
enas bildurtzen gizona
neure Jaungoikoa seruan daukat
Jesukristo gure jauna
martirio danak igaro eta
yoango nas beragana
gero seruan igaroteko
betiko soriontasuna.

5

Ainbeste asote emon da gero
doias bularrak ebaten

SANTA AGEDA IV

1

Kataniako jauregi baten
Santa Ageda bizi zan
da enperadore Palermokoa
santa onegaz gustau zan
agintze aundiak eukezan baina
santa onen gura ezan
martiriozko pena tristeak
agaitik emon eutsazan.

2

Sententzi gogorra emoten deutsa
enperadore kruelak
bere senartzat artzen ezbaeban
ebagiteko bularrak
S. Agedak erantzun eutsan
bildurtu bagarik minak
zure jaungoikoa adorau baiño
guragot igaro danak.

3

Ori entzunaz batera eurak
doiaz bera azotatzera
ta umildadezko bere begiak
itzuli ziran lurrera
soldadu batek esaten deutsa
mudatu zaitez Ageda
martiriozko eriotzea
ikusteko zaos bestela.

4

S. Agedak erantzun eutsan
enaz bildurtzen gizona
neure Jaungoikoa zeruan daukat
Jesukristo gure jauna
martirio danak igaro eta
joango naz beragana
gero zeruan igaroteko
betiko zoriontasuna.

5

Ainbeste azote emon da gero
doiaz bularrak ebaten

gero kartzelan sartu eginda
goiserorduko il daiten
bularretatik gorputz gustia
odoles beteta euken
baña jaunaren probidentzia
es yakon inos faltatzen.

6

Bularrak kendu eginda gero
arturik silla batean
kartzela baten sartu audien
soldadu bien artean,
soldadu biok esaten auden
ilgo da gaurko gaubean
baña osatuta topau eudien
andik urrengo goisean.

7

Kinsiano onek ikusiten dau
len besain firme dagona
plasan ilteko emoten deutza
sententzi edo ordena
S. Agedak eskatzen eban
Jaunaren laguntasuna
une atan bertan etorri yakon
seruko argitasuna.

8

Lurrak ikara egin auen da
orma aundi bat jausi san
ta enperadore onen lagun bi
aspian artu situsan.
Martiriosko eriotzea
eroan auen munduan
da orain gloriak gosaten dago
angeruakas seruan.

9

Kristiñau batzuk enterrau euden
Kataniako urian
bere aurrean auspestu eta
danak damutu eitean.
Urte ontxu bat ospatzen dogu
santa onen isenean
bere fedea mundu onetan
beti konserbau daitean.

gero kartzelan sartu eginda
goizerorduko il daiten
bularretatik gorputz guztia
odolez beteta euken
baina jaunaren probidentzia
ez jakon inoz faltatzen.

6

Bularrak kendu eginda gero
arturik silla batean
kartzela baten sartu audien
soldadu bien artean,
soldadu biok esaten auden
ilgo da gaurko gaubean
baina osatuta topau eudien
andik urrengo goizean.

7

Kinziano onek ikusiten dau
len bezain firme dagona
plazan ilteko emoten deutsa
sententzi edo ordena
S. Agedak eskatzen eban
jaunaren laguntasuna
une atan bertan etorri jakon
zeruko argitasuna.

8

Lurrak ikara egin auen da
orma aundi bat jausi zan
ta enperadore onen lagun bi
azpian artu zituzan.
Martiriozko eriotzea
eroan auen munduan
da orain gloriak gozaten dago
angeruakaz zeruan.

9

Kristiñau batzuk enterrau euden
Kataniako urian
bere aurrean auzpeztu eta
danak damutu eitean.
Urte ontxu bat ospatzen dogu
santa onen izenean
bere fedea mundu onetan
beti konserbau daitean.

MARTIRIOARI ITXITEKO

1

Nagusi jauna aurrera
erreberentzia lurrera
lotza garala etorri gara
jauna berorren aurrera.

2

Alkate jaunagas egon gara
atzoko arratzaldean
libertadea geurekin dogu
ibiliteko bakean.

3

Eder eleisan altare
arri labratus pilare
Bigiña amak eskogituak
etxe onetakuak dirade.

4

Usoak doas otara
nere begiak lotara
nagosi jauna oraintxe noia
berorren koplætara.

5

Orain bagoasela gu
gente noblea parkatu
eta bertatik gura genduke
nagosi jauna notatu.

6

Or be betxuan kantara
arria andik atara
nagosi jauna oraintxe goas
berorren notaetara.

7

Laguna(k)tx(y)atas asiten
alborikara tentatzen
asiko banas asi naitela
nagosi jauna notatzen.

MARTIRIOARI ITXITEKO

1

Nagusi jauna aurrera
erreberentzia lurrera
lotsa garala etorri gara
jauna berorren aurrera.

2

Alkate jaunagaz egon gara
atzoko arratsaldean
libertadea geurekin dogu
ibiliteko bakean.

3

Eder eleizan altare
arri labratuz pilare
Bigiña amak eskogituak
etxe onetakuak dirade.

4

Usoak doaz otara
nere begiak lotara
nagosi jauna oraintxe noia
berorren koplætara.

5

Orain bagoazela gu
gente noblea parkatu
eta bertatik gura genduke
nagosi jauna notatu.

6

Or be betxuan kantara
arria andik atara
nagosi jauna oraintxe goaz
berorren notaetara.

7

Lagunak jataz asiten
alborikara tentatzen
asiko banaz asi naitela
nagosi jauna notatzen.

SANTA AGEDA OSTEKO NOTATZEAK

SANTA AGEDA OSTEKO NOTATZEAK

AGURRA NOR SER DANARI

AGURRA NOR ZER DANARI

NAGUSIARI

NAGUSIARI

1

Eder seruan dogu isarra
erreka onduan leisarra
etxe onetako nagosi jaunak
urre gorrisko bisarra
urre gorrisko bisarrarekin
diamantesko espalda
jauna berori lango gisonik
erri onetan es alda.

1

Eder zeruan dogu izarra
erreka onduan leizarra
etxe onetako nagosi jaunak
urre gorrizko bizarra
urre gorrizko bizarrarekin
diamantezko espalda
jauna berori lango gizonik
erri onetan ez alda.

2

Erreka aundiak leku askotan
itxasua uregas nagosi
etxe onetako nagosi jauna
propietarioetan nagosi
limosnerua bada seguru
gauk es du iños ikusi
ikusi barik sinesten dogu
jaunori dala nagosi.

2

Erreka aundiak leku askotan
itxasua uregas nagosi
etxe onetako nagosi jauna
propietarioetan nagosi
limosnerua bada seguru
gauk ez du iñoz ikusi
ikusi barik sinesten dogu
jaunori dala nagosi.

3

Etxe askotan egiten dira
diruarekin erronkak
jauna berori lango aberatzak
erri onetan banakak
jauna berorrek andiak ditu
ganadu eta bai finkak
eta ganera dirus beterik
ipoteka eta libretak.

3

Etxe askotan egiten
diradiruarekin erronkak
jauna berori lango aberatsak
erri onetan banakak
jauna berorrek andiak ditu
ganadu eta bai finkak
eta ganera diruz beterik
ipoteka eta libretak.

4

Errotapian arria dago
aren ganean txoria
etxe onetako nagosi jauna
propietario andia
propietario andia eta
diru askoren jaubia
guri limosna emongo deusku
eun erleko bat barria.

4

Errotapian arria dago
aren ganean txoria
etxe onetako nagosi jauna
propietario andia
propietario andia eta
diru askoren jaubia
guri limosna emongo deusku
eun erleko bat barria.

5

Jardinik jardin maitea beti
udabarrian loria
etxe onetako nagosi jauna
ondo da gison noblia
ondo da gison noblia eta
gausa askoren jaubia
gaur limosnea emongo deusku
dudea barik aundia.

6

Gisonak onak leku askotan
batian eta bestian
etxe ontakolangorik es da
emeko erri gustian
tabernan meatz allegatzen da
al dan gustian eleisan
jauna berori lango gisonik
erri onetan es da isan.

7

Etxe onetako nagosi jaunak
sabalik daukas biotz bi
mesede aundiak egin eiteko
mundu onetan askori
mundu onetan askori eta
gaur egingo deusku guri
urte askotan osasunagaz
bisi daitela jaun ori.

ALKATEARI

Alkate onak erri askotan
batean eta bestian
Seberioquia langorik es dao(dago)
bat bere es da Biskaiian
tabernan meatz allegatzen da
eleisan aal dauanian
jaun ori ona dala guk letxe
dakie mundu gustian.

5

Jardinik jardin maitea beti
udabarrian loria
etxe onetako nagosi jauna
ondo da gizon noblia
ondo da gizon noblia eta
gauza askoren jaubia
gaur limosnea emongo deusku
dudea barik aundia.

6

Gizonak onak leku askotan
batian eta bestian
etxe ontakolangorik ez da
emeko erri guztian
tabernan meatz allegatzen da
al dan guztian eleizan
jauna berori lango gizonik
erri onetan ez da izan.

7

Etxe onetako nagosi jaunak
zabalik daukaz biotz bi
mesede aundiak egin eiteko
mundu onetan askori
mundu onetan askori eta
gaur egingo deusku guri
urte askotan osasunagaz
bizi daitela jaun ori.

ALKATEARI

Alkate onak erri askotan
batean eta bestian
Zeberioquia langorik ez dao(dago)
bat bere ez da Bizkaiian
tabernan meatz allegatzen da
eleizan aal dauanian
jaun ori ona dala guk letxe
dakie mundu guztian.

NAGUSIARI

1

Itxasoan dao lebatza asko
erreka onduan iñontza
etxe onetako nagosi jauna
ondo gison aberatza
ondo da gison aberatza eta
berak ona dau biotza
gaur guretzako sabalduko dau
kaxa nagosiko giltza.

2

Libru andiak munduan dagos
egin eiteko ikusi
etxe onetako nagosi jaunak
sekretario ikasi
sekretario ikasi eta
sueldu andia irabasi
guri limosna emon eiteko
jaun ori dogu nagosi.

3

Santu gustiak seruan dagos
pekatariak munduan
etxe onetako nagosi jauna
onena erri barruan
limosnerua bada seguru
jenteak segun diñuan
jaun ori ondo portauko jaku
gauseagas edo diruan.

4

Mundu onetan entzute andia
markesak eta dukiak
erri onetan askos geiago
etxe onetako nausiak
egitadiak nobleak ditu
karidadesko begiak
jaun ori ondo saludatzen dau
erri gustiko gentiak.

NAGUSIARI

1

Itxasoan dao lebatza asko
erreka onduan iñontza
etxe onetako nagosi jauna
ondo gizon aberatsa
ondo da gizon aberatsa eta
berak ona dau biotza
gaur guretzako zabalduko dau
kaxa nagosiko giltza.

2

Libru andiak munduan dagoz
egin eiteko ikusi
etxe onetako nagosi jaunak
sekretario ikasi
sekretario ikasi eta
sueldu andia irabazi
guri limosna emon eiteko
jaun ori dogu nagosi.

3

Santu guztiak zeruan dagoz
pekatariak munduan
etxe onetako nagosi jauna
onena erri barruan
limosnerua bada seguru
jenteak segun diñuan
jaun ori ondo portauko jaku
gauzeagaz edo diruan.

4

Mundu onetan entzute andia
markesak eta dukiak
erri onetan askoz geiago
etxe onetako nausiak
egitadiak nobleak ditu
karidadesko begiak
jaun ori ondo saludatzen dau
erri guztiko gentiak.

5

Ollarra doa otara
nire begiak lotara
nagusi jauna oraintxe noa
berorren koplaetara.

6

Laño artean isarra
erreka munan lexarra
etxe onetako nagusi jaunak
urregorrisko bisarra.

7

Urregorrisko bisarra eta
urresurisko samea
errealbikos egina dauka
eleisarako bidea.

5

Ollarra doa otara
nire begiak lotara
nagusi jauna oraintxe noa
berorren koplaetara.

6

Laino artean izarra
erreka munan lexarra
etxe onetako nagusi jaunak
urregorritzko bisarra.

7

Urregorritzko bisarra eta
urrezurizko samea
errealbikoz egina dauka
eleizarako bidea.

NAGUSI JAUNA EGON ESEAN.

Gradurik gradu notadutzen da
mundu onetan gentea
nagosi jaunik es dan lekuan
lelengo etxeko andrea.

ETXEKO ANDREA NOTATUTZEKO

1

Eder intxaurren kordena
guk olan dogu ordena
etxeko andrea notadutzeko
nagosiaren urrena.

2

Okaran gorri betea
aurten da sure urtea
errealtxu bi emon eskero
badosu borondatea.

ABADEARI

1

Ogei gisaldi ia eldu dira
Jesukristo jaio sala

NAGUSI JAUNA EGON EZEAN.

Gradurik gradu notadutzen da
mundu onetan gentea
nagosi jaunik ez dan lekuan
lelengo etxeko andrea.

ETXEKO ANDREA NOTATUTZEKO

1

Eder intxaurren kordena
guk olan dogu ordena
etxeko andrea notadutzeko
nagosiaren urrena.

2

Okaran gorri betea
aurten da zure urtea
errealtxu bi emon ezkeru
badozu borondatea.

ABADEARI

1

Ogei gizaldi ia eldu dira
Jesukristo jaio zala

jaunori baiño abade oberik
es dot uste isango sala
jauna berori yoan danik ona
Santa Kurtzeko elisara
faltau be in (egin) barik ango gentea
yoan egiten da mesara.

2

Etxe onetako abade jauna
ondo ona ta noblea
jauna berorrek esplikatzan dau
Jesukristoren legea
Jesukristoren legea eta
eleisa amaren ordea
jauna berorrek sabalduko dau
seruetako atea.

3

Isar ederrak seruan dagoz
mundua argitutzeko
etxe onetako abade jauna
erlejiñoa saintzeko
Aita santua Erroman dago
Jesukristoren ordeko
jauna berori eskogituta
dago aren lekureko.

jaunori baiño abade oberik
ez dot uste izango zala
jauna berori joan danik ona
Santa Kurtzeko elizara
faltau be in (egin) barik ango gentea
joan egiten da mezara.

2

Etxe onetako abade jauna
ondo ona ta noblea
jauna berorrek esplikatzan dau
Jesukristoren legea
Jesukristoren legea eta
eleiza amaren ordea
jauna berorrek zabalduko dau
zeruetako atea.

3

Izar ederrak zeruan dagoz
mundua argitutzeko
etxe onetako abade jauna
erlejiñoa zaintzeko
Aita santua Erroman dago
Jesukristoren ordeko
jauna berori eskogituta
dago aren lekureko.

ALARGUNARI

Armarioan sagua
ari begira katua
etxe onetako etzeko andrea
alargun bedeinkatua.
Bere senarra gison ona san
egoanean munduan
orain gloriak gosatzen dago
Santa Agedagas seruan.

ALARGUNARI

Armarioan sagua
ari begira katua
etxe onetako etzeko andrea
alargun bedeinkatua.
Bere senarra gison ona zan
egoanean munduan
orain gloriak gozatzen dago
Santa Agedagaz zeruan.

ETXEKO ANDREARI

1

Etxe onetako andrea
leku oneko alabea
ortxe bidean konsultau gara
selan dan limosnerea.

ETXEKO ANDREARI

1

Etxe onetako andrea
leku oneko alabea
ortxe bidean konsultau gara
zelan dan limosnerea.

Esku batean dirua dakar
bestean lukainka parea
altzoa bere gora dakar da
an be dosena arrautzea.

2

Ortxe soloan madari
erramak ditu gora adi
etxe onetako etxeko andreak
Ama Birjiña dirudi.
Bere arpegiak egin eiten dau
espillu bat leges argi
enbra eder ta galantagorik
es da mundura etorri.

3

Eleisa onduan kaltzadea
andi jentea pasa da
etxe ontako etzeko andrea
ondo andre galanta da
Etxeko androri joaten danean
jai egunean mesara
gente gustia berari adi
oten (egoten) da bere trasara.

4

S. Ageda Santa aundia
Seruetako tronuan
etxe onetako etzeko andrea
axelangua munduan
karidadesko begiak ditu
S. Agedaren moduan
biotz obeko andrarik es da
bat bere emeko munduan.

5

Etxeko andria on ona
seure gausaren doi ona
paskoa goixean jantziko dosus
seure soñean bos(t) gona.
Suri ta nabar aspikogona
asul ederra ganeko
andrea sure parerik es da
plasa bat ondradutzeko.

Esku batean dirua dakar
bestean lukainka parea
altzoa bere gora dakar da
an be dozena arrautzea.

2

Ortxe soloan madari
erramak ditu gora adi
etxe onetako etxeko andreak
Ama Birjiña dirudi.
Bere arpegiak egin eiten dau
espillu bat legez argi
enbra eder ta galantagorik
ez da mundura etorri.

3

Eleiza onduan kaltzadea
andi jentea pasa da
etxe ontako etzeko andrea
ondo andre galanta da
Etxeko androri joaten danean
jai egunean mezara
gente guztia berari adi
oten (egoten) da bere trazara.

4

S. Ageda Santa aundia
Zeruetako tronuan
etxe onetako etzeko andrea
axelangua munduan
karidadezko begiak ditu
S. Agedaren moduan
biotz obeko andrarik ez da
bat bere emeko munduan.

5

Etxeko andria on ona
zeure gauzaren doi ona
paskoa goixean jantziko dozuz
zeure soinean bost gona.
Zuri ta nabar azpikogona
azul ederra ganeko
andrea zure parerik ez da
plaza bat ondradutzeko.

6

Ortxe betxuan errota
uruna ondo eota
etxe onetako etzeko andrea
ondo da andra galanta.
Egitadeak formalak eta
gorputza ondo pertxeta
beren soñean jantzi ederrak
erregiña les yantzita.

7

Etze onetako etzeko andrea
txikitxu konponidea
biribil eta kuriosea
gorputzes prepraradea
eta ganera beterik dauka
generos beren etxea
gaur guretzako sabaldukoitu
kartera eta kaxea.

8

Ortxe soloan asia
susterra dauka lusia
etxe onetako etzeko andrea
ona ta kuriosia.
Orres gainera esan deuskue
selan dan limosnerea
etzeko andra onek emongo deusku
dirua ta gausea.

9

Ondo andratxu prepradea
etxe onetako andria
erri onetan onena dauka
baita berorrek ondria
ondo andratxu kariñosea
biotza limosneria
gaur guretzako emongo deusku
limosna gustis andia.

10

Ortxe goitxuan bidia
aren onduan idia
etxe onetako etzeko andrea
andratxu konponidia

6

Ortxe betxuan errota
uruna ondo eota
etxe onetako etzeko andrea
ondo da andra galanta.
Egitadeak formalak eta
gorputza ondo pertxeta
beren soinean jantzi ederrak
erregiña lez jantzita.

7

Etxe onetako etzeko andrea
txikitxu konponidea
biribil eta kuriosea
gorputzez prepradea
eta ganera beterik dauka
generoz beren etxea
gaur guretzako zabaldukoitu
kartera eta kaxea.

8

Ortxe soloan azia
zuzterra dauka luzia
etxe onetako etzeko andrea
ona ta kuriosia.
Orrez gainera esan deuskue
zelan dan limosnerea
etzeko andra onek emongo deusku
dirua ta gauzea.

9

Ondo andratxu prepradea
etxe onetako andria
erri onetan onena dauka
baita berorrek ondria
ondo andratxu kariñosea
biotza limosneria
gaur guretzako emongo deusku
limosna guttiz andia.

10

Ortxe goitxuan bidia
aren onduan idia
etxe onetako etzeko andrea
andratxu konponidia

orres gainera ondo dakigu
selan dan limosneria
andratxu onek emongo deusku
dirua eta gausia.

orrez gainera ondo dakigu
zelan dan limosneria
andratxu onek emongo deusku
dirua eta gausia.

SALDUN GASTEIA NOTATUTZEKO

Arantza baltzak orria txiki
punta aldera loratzu
orain emendik gura genduke
saldun gastea notatu.

ZALDUN GAZTEA NOTATUTZEKO

Arantza baltzak orria txiki
punta aldera loratsu
orain emendik gura genduke
zaldun gaztea notatu.

SALDUN GASTEARI

1

Seme ederrak amak asita
leku askotan munduan
etxe onetako langorik es dao
emen errialde barruan
galantes ondo galante data
baita aberatza moduan
saldun gasteori eskonduteko
askok gure dau munduan.

2

Ortxe goitxuan iturri
ura txorrotik etorri
etxe onetako saldun gasteak
amalau urre txintzarri
Amalau urre txintzarriekin
saspi damaren eguski
gusti orreri gitxi eretxita
geiago ditu meresi.

3

Ortxe soluan bedarra
tximinian dao kedarra
etxe onetako saldun gastea
ondo mutiltxu ederra.
Edertasunak andiak ditu
galantasuna andiago
saldun gaste ta ederragorik
es dago orixe baño.

1

Seme ederrak amak azita
leku askotan munduan
etxe onetako langorik ez dao
emen errialde barruan
galantez ondo galante data
baita aberatsa moduan
zaldun gazteori ezkonduteko
askok gure dau munduan.

2

Ortxe goitxuan iturri
ura txorrotik etorri
etxe onetako zaldun gazteak
amalau urre txintzarri
Amalau urre txintzarriekin
zazpi damaren eguzki
guzti orreri gitxi eretxita
geiago ditu merezi.

3

Ortxe soluan bedarra
tximinian dao kedarra
etxe onetako zaldun gaztea
ondo mutiltxu ederra.
Edertasunak andiak ditu
galantasuna andiago
zaldun gazte ta ederragorik
ez dago orixe baño.

4

Ortxe goitxuko landetan
txoriak dabis kantetan
etxe onetako saldun gastea
mutil ederra benetan
traje ederra daro soñetan
sapata gorriek oñetan
saldun gasteori lango beste bat
es dago erri onetan.

5

Argi ederrak asko daos baña
eguskia da nagusi
etxe onetako saldun gasteak
aren argia dirudi
bere arpegia argi ta eder
danok eiten du(dogu) ikusi
saldun gaste ta ederragorik
amak esin leike asi.

6

Plasa onduan subia
andi pasauta egia
etxe onetako saldun gasteak
topaurik dauko nobia
topaurik dauka nobia eta
dotea be dauka andia
arreo ederra eta ganera
dirua be partidia.

7

Gure begiekas ikusten dogus
isar ederrak seruan
etxe onetako mutil gastea be
mutil ederra munduan
edertasunak aundiak ditu
danok dakigun moduan
ederragorik amak asita
es dao bat bere munduan.

8

Altuan dago Mintegi
kamiño ondoan Artzubi
etxe onetako saldun gasteak
opaka ditu nobi bi

4

Ortxe goitxuko landetan
txoriak dabiz kantetan
etxe onetako zaldun gaztea
mutil ederra benetan
traje ederra daro soiñetan
zapata gorriek oñetan
zaldun gazteori lango beste bat
ez dago erri onetan.

5

Argi ederrak asko daoz baina
eguzkia da nagusi
etxe onetako zaldun gazteak
aren argia dirudi
bere arpegia argi ta eder
danok eiten du(dogu) ikusi
zaldun gazte ta ederragorik
amak ezin leike azi.

6

Plaza onduan zubia
andi pasauta egia
etxe onetako zaldun gazteak
topaurik dauko nobia
topaurik dauka nobia eta
dotea be dauka andia
arreo ederra eta ganera
dirua be partidia.

7

Gure begiekaz ikusten doguz
izar ederrak zeruan
etxe onetako mutil gaztea be
mutil ederra munduan
edertasunak aundiak ditu
danok dakigun moduan
ederragorik amak azita
ez dao bat bere munduan.

8

Altuan dago Mintegi
kamino ondoan Artzubi
etxe onetako zaldun gazteak
opaka ditu nobi bi

opaka ditu nobi bi eta
askok aita ta amari
erri onetan estimadua
dago mutil gaste ori.

opaka ditu nobi bi eta
askok aita ta amari
erri onetan estimadua
dago mutil gazte ori.

SEME-ALABEI

Ortxe goitxuan ardiak dagos
mendian arran soñuan
etxe onetan seme-alabak
eskonduteko moduan
euron doteak andiak dira
danok dakigun moduan
seme-alabok eskonduteko
askok gura daus munduan.

SEME-ALABEI

Ortxe goitxuan ardiak dagoz
mendian arran soñuan
etxe onetan seme-alabak
eskonduteko moduan
euron doteak andiak dira
danok dakigun moduan
seme-alabok ezkonduteko
askok gura dauz munduan.

DAMA GASTEARI

1

Lore ederra gustis argia
uda barriko loria
duda bagarik axe langua
emeko dama gastia
klabelinatxu gustis polita
gainera dote aundia
ori logratzen gau ta egun dabil
erri gustiko jentia.

2

Damatxu gaste preparadea
gorputzes ondo artesa
sure arpegia esan lei dala
jardin bateko larrosa.
Gorputzes ondo linda ta eder
berbaikunean donosa
sulako dama gaste-gasterik
erri onetan bat es da.

3

Damatxu gaste konponidea
aurten da sure urtea
aurten eskondu eiten sarala
arturik dauku notea
aspalditxuan sententzituta
dago suretzat dotea

DAMA GAZTEARI

1

Lore ederra guttiz argia
uda barriko loria
duda bagarik axe langua
emeko dama gaztia
klabelinatxu guttiz polita
gainera dote aundia
ori logratzen gau ta egun dabil
erri gutziko jentia.

2

Damatxu gazte preparadea
gorputzez ondo arteza
zure arpegia esan lei dala
jardin bateko larrosa.
Gorputzez ondo linda ta eder
berbaikunean donosa
zulako dama gazte-gazterik
erri onetan bat ez da.

3

Damatxu gazte konponidea
aurten da zure urtea
aurten ezkondu eiten zarala
arturik dauku notea
azpalditxuan sententzituta
dago zuretzat dotea

ogerlekuak millekadaska
arreo elegantea.

4

Eleisa onduan kaltzada
andi gentia pasa da
etxe onetako dama gastea
ondo neska galanta da.
Dama gasteori joaten danean
erromerian plasara
gente gustia berari ardi
oten da beren trasara.

5

Aratxik aratx ibiliten jaku
mendi altuan okila
etxe onetako dama gasteak
ofesioa joskila.
Maestra aundiak ofesioetan
leku askotan badire
danen maestra joskileetan
etxe ontakua daudie.

6

Damatxu gaste konponidea
seure kolore gorria
seure matrailla iruditzen yat
klabeliñaren orria.
Klabelediñaren orriarekin
larrosa maiatzekoa
seuri begira ementxe gagoz
damatxu biotzekoa.

7

Ortxe soluan madari
erramak dituz gora adi
etxe onetako dama gasteak
ama Birjiña dirudi.
Bere arpegiak egin eiten dau
espillu batek les argi
dama eder da galantagorik
ez da mundura etorri.

8

Ortxe betxuan beresi
askoreagas iñusi
etxe onetako dama gastia

ogerlekuak millekadazka
arreo elegantea.

4

Eleiza onduan kaltzada
andi gentia pasa da
etxe onetako dama gaztea
ondo nezka galanta da.
Dama gazteori joaten danean
erromerian plazara
gente guztia berari ardi
oten da beren trazara.

5

Aratxik aratx ibiliten jaku
mendi altuan okila
etxe onetako dama gazteak
ofezioa joskila.
Maestra aundiak ofesioetan
leku askotan badire
danen maestra joskileetan
etxe ontakua daudie.

6

Damatxu gazte konponidea
zeure kolore gorria
zeure matrailla iruditzen jat
klabelinaren orria.
Klabeledinaren orriarekin
larrosa maiatzekoa
zeuri begira ementxe gagoz
damatxu biotzekoa.

7

Ortxe soluan madari
erramak dituz gora adi
etxe onetako dama gazteak
ama Birjina dirudi.
Bere arpegiak egin eiten dau
espillu batek lez argi
dama eder da galantagorik
ez da mundura etorri.

8

Ortxe betxuan beresi
azkoreagaz iñuzi
etxe onetako dama gaztia

askok gure dau erosi.
Askok erosi gura izan arren
gatx dago ori erosten
arreo ederraz dotea be dauko
milla ogerleko diruten.

9

Etxe onetako dama gasteak
etxe ingurua biribil
nobio faltarik es dau isango
oin legez formal badabil
ori logratzen gente aberatza
etxe onetara dabil
euren kotxeak daukiesanak
aeroplano ta automobil.

10

Errotapean arria
bere ganean txoria
erastun baten sartu leiteke
neskatxa sure garria.

11

Sure soloan madari
erramak ditu amabi
etxe onetako alaba onek
babalorea dirudi.

TXIKERRENA NOTATZEKO

1

Ortxe ortuan asa bi
batak bestea dirudi
etxe onetako txikerrentxuak
urre kurtzea dirudi.

2

Etxe onetako txikerrentxuak
edertasunak ugari
bere arpegi eder orretan
meresi dituz mosu bi.

TABERNEREARI

Geuri entzuten ementxe dauka
taberna onetan gentera

askok gure dau erosi.
Askok erosi gura izan arren
gatx dago ori erosten
arreo ederraz dotea be dauko
milla ogerleko diruten.

9

Etxe onetako dama gazteak
etxe ingurua biribil
nobio faltarik ez dau izango
oin legez formal badabil
ori logratzen gente aberatza
etxe onetara dabil
euren kotxeak daukiesanak
aeroplano ta automobil.

10

Errotapean arria
bere ganean txoria
erastun baten sartu leiteke
neskatxa zure garria.

11

Zure soloan madari
erramak ditu amabi
etxe onetako alaba onek
babalorea dirudi.

TXIKERRENA NOTATZEKO

1

Ortxe ortuan aza bi
batak bestea dirudi
etxe onetako txikerrentxuak
urre kurtzea dirudi.

2

Etxe onetako txikerrentxuak
edertasunak ugari
bere arpegi eder orretan
meresi dituz mosu bi.

TABERNEREARI

Geuri entzuten ementxe dauka
taberna onetan gentera

eta guk ondo kantau eiteko
sarratuta du (dogu) samea
samea freskatu egiteko
utzituta dao botea
len baiño len ba bete eigusu
taberneratxu maitea.

eta guk ondo kantau eiteko
zarratuta du (dogu) samea
samea freskatu egiteko
utsituta dao botea
len baino len ba bete eiguzu
taberneratxu maitea.

SANTA AGEDA-ESKARIAK

ASKENA

1

Ate ondoan askora
ia koplarik asko da
etxeke andrea ekarri egisu
limosna ori eskura.

2

Orain nai dogus amaitu
txarto esanak parkatu
eskerrik asko ta urte askotan
osasunagas pasatu.

3

Etxe ondoan asuna
orria dauka asula
eskerrik asko ta urte askotan
osasuna auki daisula.

4

Etxe onetako andria
esan bear deutzut egia
etxe onetan il egin daude
amalau arroako txarria.

5

Solomo gorri lusea
aren koipearen dultzea
piska ta piska ibili barik
ekarri egisu gustia.

6

Etxe onetako andrea
giltze aundiaren jaube
giltza aundiak artu eibus ta
egin kaxara bidea.

SANTA AGEDA-ESKARIAK

AZKENA

1

Ate ondoan askora
ia koplarik asko da
etxeke andrea ekarri egizu
limosna ori eskura.

2

Orain nai doguz amaitu
txarto esanak parkatu
eskerrik asko ta urte askotan
osasunagaz pasatu.

3

Etxe ondoan asuna
orria dauka azula
eskerrik asko ta urte askotan
osasuna euki daizula.

4

Etxe onetako andria
esan bear deutzut egia
etxe onetan il egin daude
amalau arroako txarria.

5

Solomo gorri luzea
aren koipearen dultzea
pizka ta pizka ibili barik
ekarri egizu gustia.

6

Etxe onetako andrea
giltze aundiaren jaubea
giltza aundiak artu eizuz ta
egin kaxara bidea.

7

Kaxara yoan ta utzik etorri
es da suretzat ondrea
es suretzako ondrea eta
es guretzat be ohea.

8

Soloan makinarekin
etxea frontalarekin
etxeko andra etorri saigus
eskuan limosnarekin.

LIMOSNARIK EMOTEN ES DAUANARI

Erbia dago asatzen
errikumea babatzen
etxe onetako u(ga)saba jauna
samarañoko kakatzen.

7

Kaxara joan ta utsik etorri
ez da zuretzat ondrea
ez zuretzako ondrea eta
ez guretzat be ohea.

8

Soloan makinarekin
etxea frontalarekin
etxeko andra etorri zaiguz
eskuan limosnarekin.

LIMOSNARIK EMOTEN EZ DAUANARI

Erbia dago azatzen
errikumea babatzen
etxe onetako u(ga)zaba jauna
samarainoko kakatzen.

71.4. Balentin de Berriotxoari bertsoak

BALENTIN BERRIOTXOARI BERTZO BARRIAK XENPELA- RREK JARRIAK

1

Milla sortzireun irurogeita
saspigarren urtean
Kristo serutik jatsi sanetik
onañoko bitartean.
Iru obispok pasatu duten
martirioaren gogorra
penagarria isan da oien
munduko bisitza.

2

Baten bisitza kanta desadan
au da bigarren bertzoa
Elorrioko semea da ta
Balentin Berriotxo.
Aita ta ama Bizkaian daude
semea an ila gaixoa,

BALENTIN BERRIOTXOARI BERTSO BARRIAK XENPELARREK JARRIAK

1

Milla zortzireun irurogeita
zazpigarren urtean
Kristo zerutik jatsi zanetik
onainoko bitartean.
Iru obispok pasatu duten
martirioaren gogorra
penagarria izan da oien
munduko bisitza.

2

Baten bisitza kanta dezadan
au da bigarren bertzoa
Elorrioko semea da ta
Balentin Berriotxo.
Aita ta ama Bizkaian daude
semea an ila gaixoa,

jentil artean betetu jako
eriotzako plaso.

3

Amairu urterik amabostera
estudioak ikasi
gero aitaren ofisioa
erakusten suten asi
gogoan eukan apaiz aginda
naiago suela bisi
tormentu gitxi mundu onetan
es dau beragan ikusi.

4

Berrogei urte orain situen
gertatu balitz bisirik
ogeta saspi lendabisiko
estudiatzen asirik.
Seminario batera yoan san
arotz ikasirik
negarres nabil aren pausoak
esin adierasirik.

5

Seminario eder batean
Logroñon apaiz egiña
beste gustiak baño lenago
ikasirik esamiña.
Buru argia isanik eta
fedea santurako fiña
negarres urtu leiteke artas
akordatuko bagiña.

6

Ogeitaka urte zituela
etzeukan umore ila
kolegioko maixuak baisen
estudiante abila.
Obispo jaunak esagaturik
justua ta umila
agindu suen mesa eman ta
erretiratu sedila.

jentil artean betetu jako
eriotzako plazoa.

3

Amairu urterik amabostera
estudioak ikasi
gero aitaren ofisioa
erakusten zuten asi
gogoan eukan apaiz aginda
naiago suela bisi
tormentu gitxi mundu onetan
ez dau beragan ikusi.

4

Berrogei urte orain zituen
gertatu balitz bisirik
ogeta zazpi lendabiziko
estudiatzen asirik.
Seminario batera joan zan
arotz ikasirik
negarrez nabil aren pausoak
ezin adierazirik.

5

Seminario eder batean
Logroñon apaiz egiña
beste guztiak baino lenago
ikasirik esamiña.
Buru argia izanik eta
fedea santurako fiña
negarrez urtu leiteke artaz
akordatuko bagiña.

6

Ogeitaka urte zituela
etzeukan umore ila
kolegioko maixuak baisen
estudiante abila.
Obispo jaunak ezagaturik
justua ta umila
agindu zuen meza eman ta
erretiratu zedila.

7

Goisero laurak jotzian mesa
eman ta konfesiara
berau egin ta obra onetan
pasatzen suen denpora.
Pobrerik inos etorten basan
eskean ate ondora
bere ogia ari emon da
deboziñoa gogorra.

8

Logroñon mesa emon suen ta
Elorriara etorri
predika eta konpeseñoan
bere errian san jarri.
Aspeitiako San Inasion
bisita egin du sarri
askenerako aren pausoak
siraden lastimagarri.

9

Suertatu da gure Balentin
San Inasion sartzea
pentzatu suen ango padreak
abertentzia artzea.
Nola nai suen Santo Domingok
seukan jantzia jartzea
eta fabore egingo sian
al basuen ekartzea.

10

Ango padreak maite isanik
imini suan kontuan
agindu sion sartu sedila
Ocañako komentuan.
Bide gustian eskean yoan san
gabak askotan kanpoan
bere gorputza asotatuas
allegatzen san lekuan.

11

Allegatu san Ocañara ta
emon eutzien jantzia
berak nai suen gorputzarentzat
alako penitentzia.

7

Goizero laurak jotzian meza
eman ta konfesiara
berau egin ta obra onetan
pasatzen zuean denpora.
Pobrerik inoz etorten bazan
eskean ate ondora
bere ogia ari emon da
deboziñoa gogorra.

8

Logroñon meza emon zuen ta
Elorriara etorri
predika eta konpeseñoan
bere errian zan jarri.
Azpeitiako San Inasion
bisita egin du sarri
azkenerako aren pausoak
ziraden lastimagarri.

9

Suertatu da gure Balentin
San Inasion sartzea
pentsatu zuen ango padreak
abertentzia artzea.
Nola nai zuen Santo Domingok
zeukan jantzia jartzea
eta fabore egingo zian
al bazuen ekartzea.

10

Ango padreak maite izanik
imini zuan kontuan
agindu zion sartu zedila
Ocañako komentuan.
Bide guztian eskean joan zan
gabak askotan kanpoan
bere gorputza azotatuaz
allegatzen zan lekuan.

11

Allegatu zan Ocañara ta
emon eutsien jantzia
berak nai zuen gorputzarentzat
alako penitentzia.

Munduko gausak gustiak beti
alde batera utzia
neke, trabaju, naigabeetan
artu du pasientzia.

12

Gure Balentin Berriotxoak
egin situen pausuak
konsideratzen jarri eskero
dirade lastimosuak.
Beti negarres Jesusen ama
sabaldurikan besuak
aren biotza atzegintzen du
seruko usain gozoak.

13

Paseatzera etzan joaten
komentu lagunarekin
etxean seukan tertulia ona
errosario birekin.
Bere gorputza martiritzen
asote disiplinakin
orasioak balio badu
seruan dago Balentin.

14

Bakardian oneraño san
Balentinen istoria
Ocañatik Manilara siran
sortzi ministro abia.
Barkuan ere sufritu duta
makina bat kalameria
biotza penas urtu leiteke
es baldin bada arria.

15

Ocañatikan Manilaraño
barkuan bost ilabete
jakina dago isango sala
asko leguas aparte.
Sortzi ministro oien artean
au san sobresaliente
gure Balentin ango maixuak
obispo nonbratu dute.

Munduko gauzak guztiak beti
alde batera utzia
neke, trabaju, naigabeetan
artu du pazientzia.

12

Gure Balentin Berriotxoak
egin zituen pausuak
konsideratzen jarri ezkerro
dirade lastimosuak.
Beti negarrez Jesusen ama
zabaldurikan besuak
aren biotza atsegintzen du
zeruko usain gozoak.

13

Paseatzera etzan joaten
komentu lagunarekin
etxean zeukan tertulia ona
errosario birekin.
Bere gorputza martiritzen
azote disziplinakin
orazioak balio badu
zeruan dago Balentin.

14

Bakardian oneraño zan
Balentinen istoria
Ocañatik Manilara ziran
zortzi ministro abia.
Barkuan ere sufritu duta
makina bat kalameria
biotza penaz urtu leiteke
ez baldin bada arria.

15

Ocañatikan Manilaraino
barkuan bost ilabete
jakina dago izango zala
asko leguaz aparte.
Zortzi ministro oien artean
au zan sobresaliente
gure Balentin ango maixuak
obispo nonbratu dute.

16

Ango padreak agindu sion
eskubidea artzeko
predikatzen asi sedila
kristandadean jartzeko.
Konfesiño ta barau egunak
animas akordatzeko
pekatuaren mantxa Judasen
kalabosuan sartzeko.

17

Artoa jana ta ura edari
arri ganean lo egin
beti Jesusi erregututzen
gugas akordatu dedin.
Kristandia nai suenari
konfesiñoa eragin
jakina dago salbajeakin
etzegoala atze gin.

18

Erreiñu artan gobernadore
salbajeen nagusia
Jaungoikoaren bildur gabea
estranjerian asia.
Erlegioko fede santuan
jarri nai duen gustia
agindu suen plasan kentzeko
espatarekin bisia.

19

Garagarrilaren lendabisiko
goisean siran asi
arratzerako bost millatetik
etzan garaurikan bisi.
Fede santuko kristabak ilten
situenean ikusi
Balentin bere lagunetara
abiatu san igesi.

20

Pedro Albato eta bestea
Geronimo Ermosilla
gero Balentin Berriotxo
saltatu san euren billa.

16

Ango padreak agindu zion
eskubidea artzeko
predikatzen asi zedila
kristandadean jartzeko.
Konfesino ta barau egunak
animaz akordatzeko
pekatuaren mantxa Judasen
kalabozuan sartzeko.

17

Artoa jana ta ura edari
arri ganean lo egin
beti Jesusi erregututzen
gugaz akordatu dedin.
Kristandia nai zuenari
konfesinoa eragin
jakina dago salbajeakin
etzegoala atse gin.

18

Erreiñu artan gobernadore
salbajeen nagusia
Jaungoikoaren bildur gabea
estranjerian azia.
Erlegioko fede santuan
jarri nai duen guztia
agindu zuen plazan kentzeko
ezpatarekin bizia.

19

Garagarrilaren lendabiziko
goizean ziran asi
arratzerako bost millatetik
etzan garaurikan bizi.
Fede santuko kristabak ilten
zituenean ikusi
Balentin bere lagunetara
abiatu zan igesi.

20

Pedro Albato eta bestea
Geronimo Ermosilla
gero Balentin Berriotxo
saltatu zan euren billa.

Iru obispo batzartu siran
seukaten biotz umilla
aien bisitza laster izanda
martirisatu ta illa.

21

Arrapatuta kate gogorres
lotuak seuden alkarri
ilteko emon sententzia ta
kartzela banatan jarri.
Soldadu tropa batean jarri
gero plasara ekarri
espateagas sama mostuta
dirade lastimagarri.

22

Orretarako eskatu suten
ordubeteko lekua
Jaungoikoari egin artean
bere ofresimentua.
Gobernadore batek emon dau
pena kantidadekua
iñor aiekas damutzen bada
bertan kentzeko burua.

23

Iru obispo oien gorpuak
ogei eta lau orduan
eduki eta enterratuak
urrikaltzeko moduan.
Oriente aldeko probintzian bertan
Jeuda(sic) deitzen dan lekuan
erregutzen dot aien arimak
egon daitesan seruan.

24

Orra ogetalau bertso barri
ejenplo eder batian
oroipengarri kanta daitesan
pekatarien artian.
Ai nire Jesus eskatzen deutzut
grasia errematian
komeni da ta sartu gagisus
seruetako glorian.

Iru obispo batzartu ziran
zeukaten biotz umilla
aien bizitza laster izanda
martirizatu ta illa.

21

Arrapatuta kate gogorrez
lotuak zeuden alkarri
ilteko emon sententzia ta
kartzela banatan jarri.
Soldadu tropa batean jarri
gero plazara ekarri
ezpateagaz sama moztuta
dirade lastimagarri.

22

Orretarako eskatu zuten
ordubeteko lekua
Jaungoikoari egin artean
bere ofrezimentua.
Gobernadore batek emon dau
pena kantidadekua
iñor aiekaz damutzen bada
bertan kentzeko burua.

23

Iru obispo oien gorpuak
ogei eta lau orduan
eduki eta enterratuak
urrikaltzeko moduan.
Oriente aldeko probintzian bertan
Jeuda(sic) deitzen dan lekuan
erregutzen dot aien arimak
egon daitezan seruan.

24

Orra ogetalau bertso barri
ejenplo eder batian
oroipengarri kanta daitezan
pekatarien artian.
Ai nire Jesus eskatzen deutsut
grazia errematian
komeni da ta sartu gagizuz
zeruetako glorian.

71.5. Lapur famatuaren bertso barriak

LAPUR FAMATUAREN BERTZO BARRIAK

1

Orain kanta barri bat
nai neuke nik jarri
munduko kriaturen
eskarmentugarri,
trantze estu onetan
gustis nago larri
nire pasadisuak
esan barik garbi

2

Ia nire kristauak
aditu kontuan
nire deskalabrua
selan dan munduan,
amairu eriotza
urtebete barruan
neskatxi bat motibo
nola ein ditudan.

3

Ogei eta bost urte
dauskat oraindik
orain arte isan nas
beti nekasari,
ein ninduen alperrik
gurasoak asi
es diet askenean
emon pena gitxi.

4

Ai au nire suberte
ikaragarria
jaunak bere eskutik
nendukan itxia,
neskatxi bat motibo
isan da gustia
amairu pertzonari
kentzeko bisia.

LAPUR FAMATUAREN BERTSO BARRIAK

1

Orain kanta barri bat
nai neuke nik jarri
munduko kriaturen
eskarmentugarri,
trantze estu onetan
gutziz nago larri
nire pasadizuake
san barik garbi

2

la nire kristauak
aditu kontuan
nire deskalabrua
zelan dan munduan,
amairu eriotza
urtebete barruan
neskatxi bat motibo
nola ein ditudan.

3

Ogei eta bost urte
dauzkat oraindik
orain arte izan naz
beti nekasari,
ein ninduen alperrik
gurasoak azi
ez diet askenean
emon pena gitxi.

4

Ai au nire suberte
ikaragarria
jaunak bere eskutik
nendukan itxia,
neskatxi bat motibo
izan da guztia
amairu pertzonari
kentzeko bisia.

5

Niri berba emonda
besteakin eskondu
orrexek emoten deust
biotzean damu,
utza san sikiera
motibo isan balu
beragatik bear dogu
oain biok galdu.

6

Bengantza orrekin ba
gau triste batean
puñal eta trabuko
arturik aidean,
ondo loturik negoan
etzaien katean
derrepente sartuas
beraren etxean.

7

Afaltzen an siraden
senar-emasteak
eskonbarriak eta
siraden gasteak,
es sioten emoten
penarik iltzea
suerte ona begira
egosan tristeak.

8

Bost puñalada asteko
emon nion berari
es Jesus eta es amen
yoan san mundutik,
senar tristea egoan
andreari begira
baia esin kenduta
seukan erida.

9

Berari tira nion
petxuan erdira
orra ser pasatu san
esan dot egia,

5

Niri berba emonda
besteakin ezkondu
orrexek emoten deust
biotzean damu,
utsa zan sikiera
motibo izan balu
beragatik bear dogu
oain biok galdu.

6

Bengantza orrekin ba
gau triste batean
puñal eta trabuko
arturik aidean,
ondo loturik negoan
etsaien katean
derrepente sartuaz
beraren etxean.

7

Afaltzen an ziraden
senar-emazteak
ezkonbarriak eta
ziraden gazteak,
ez zioten emoten
penarik iltzea
suerte ona begira
egozan tristeak.

8

Bost puñalada asteko
emon nion berari
ez Jesus eta ez amen
joan zan mundutik,
senar tristea egoan
andreari begira
baina ezin kenduta
zeukan erida.

9

Berari tira nion
petxuan erdira
orra zer pasatu zan
esan dot egia,

senar eta emaste
sukaldean biak
an gelditu siraden
derrepente illak.

10

Es isandu balira
sano eta fiñak
orra ser suertia
gaiski dabillanak,
asiño au eginda
irten dau etxetik
justisia altoka
asiño atzetik.

11

Giratu ta tirati
nik barris gogotik
lau gison tiro bates
an siran erori,
orra sei eriotza
gau batean egin
arimak nora siran
nai nuke ni(k)tx(y)akin.

12

Kristauaren biotza
ikaragarria
gizonari emoten
alako larria,
utzi sesala bertan
diru ta saldia
egin nai es basuan
munduko aldia.

13

Saldiaren ganean
gizon armatua
abiatu nintzanean
lapur famatua,
atzetikan banuen
nok arrapatua
baia billatzen nuan
non eskutatua.

senar eta emazte
sukaldean biak
an gelditu zira
denderrepente illak.

10

Ez izandu balira
sano eta fiñak
orra zer suertia
gaizki dabillanak,
aziño au eginda
irten dau etxetik
justizia altoka
azino atzetik.

11

Giratu ta tirati
nik barriz gogotik
lau gizon tiro batez
an ziran erori,
orra sei eriotza
gau batean egin
arimak nora ziran
nai nuke nik jakin.

12

Kristauaren biotza
ikaragarria
gizonari emoten
alako larria,
utzi zezala bertan
diru ta zaldia
egin nai ez bazuan
munduko aldia.

13

Zaldiaren ganean
gizon armatua
abiatu nintzanean
lapur famatua,
atzetikan banuen
nok arrapatua
baina billatzen nuan
non ezkutatua.

14

Partian an ebilen
egun eta gauan
enemigua franko
banua inguruan,
ia deskantzurikan
es nendukan inun
eta saspi soldadu
neronek il nitun.

15

Urte bete osoan
beti lapur egin
batzuetan kamiños
bestietan mendis,
ainbeste eriotza
gainera egin
es dakit ser gertatu
bear dan nirekin.

16

Aitak bialdu siran
niri notisia
sekiela besela
asuntu gusia,
erabakia sala
nire sententzia
arrapatu eskero
kentzeko bisia.

17

Abiso au artuta
urrengo egunian
partirak arrapatu
ninduen mendian,
saldia il sidaten
alabearrian
sortzi soldaduk tira
siraten batian.

18

Bi balaso nituen
beso ta buruan
odola basijoan
iturri moduan,

14

Partian an ebilen
egun eta gauan
enemigua franko
banua inguruan,
ia deskantsurikan
ez nendukan inun
eta zazpi soldadu
neronek il nitun.

15

Urte bete osoan
beti lapur egin
batzuetan kaminoz
bestietan mendiz,
ainbeste eriotza
gainera egin
ez dakit zer gertatu
bear dan nirekin.

16

Aitak bialdu ziran
niri notizia
zekiela bezela
asuntu guzia,
erabakia zala
nire sententzi
aarrapatu ezkeru
kentzeko bizia.

17

Abiso au artuta
urrengo egunian
partirak arrapatu
ninduen mendian,
zaldia il zidaten
alabearrian
zortzi soldaduk tira
ziraten batian.

18

Bi balazo nituen
beso ta buruan
odola bazijoan
iturri moduan,

alan be trabukoa
disparatu nuan
bi soldadu gainera
eritu nituan.

19

Lenengo niri elduak
bi bakarrik siran
baleroso isan arren
umildatu nintzan,
bagage eta gusti
loturik saldian
sortzi soldadu siran
nire goardian.

20

Motza asko nisala
egunen erdian
yoan bear isan nuen
gustien erdian,
allegau nintzanean
neronen errira
basan gentea franko
neroni begira.

21

Ia nire orduko
lotza ta larria
sergaitik egin neban
asko pikardia,
beala sartu ninduen
kapilla batean
Santo Kristo bat para
siraten aurrean.

22

Esamiña egiteko
nire apartian
ia senbat oker neban
arimen kaltian,
pakaturiak ama
Birjiña Maria
Jaungoikoaren aurrean
bitarteko andia.

alan be trabukoa
disparatu nuan
bi soldadu gainera
eritu nituan.

19

Lenengo niri elduak
bi bakarrik ziran
baleroso izan arren
umildatu nintzan,
bagage eta guzti
loturik zaldian
zortzi soldadu ziran
nire goardian.

20

Motza asko nizala
egunen erdian
joan bear izan nuen
guztien erdian,
allegau nintzanean
neronen errira
bazan gentea franko
neroni begira.

21

Ia nire orduko
lotsa ta larria
zergaitik egin neban
asko pikardia,
beala sartu ninduen
kapilla batean
Santo Kristo bat para
ziraten aurrean.

22

Esamina egiteko
nire apartian
ia zenbat oker neban
arimen kaltian,
pakaturiak ama
Birjina Maria
Jaungoikoaren aurrean
bitarteko andia.

23

Jaungoikoan ofensak
dituk gustis damu
arren miserkordia
nisas isan sasu,
Lusifer asia da
goiko seruan
pekatuagaitikan
dago inpernuan.

24

Ni geiago eginda
bisi nas munduan
es dakit niretzat be
ser sententzi dauan,
amaika ordu santuak
ia dira aurki
il egin bear dot eta
gustis nago larri.

25

Kontua emoteko
gure Jesus onari
adios mundutarrok
bai ta aita ta amari,
senidiakin batian
adiskide danak
akabatzen dirade
nire munduko lanak.

26

Arren lagun deidala
gure Jesus onak
ogeita bost urtekin
banoa mundutik,
obra baten okerrak
nire ondagarri
mundu gustia nigas
eskarmentu bedi.

23

Jaungoikoan ofensak
dituk guztiz damu
arren miserkordia
nizaz izan zazu,
Luzifer azia da
goiko zeruan
pekatuagaitikan
dago inpernuan.

24

Ni geiago eginda
bizi naz munduan
ez dakit niretzat be
zer sententzi dauan,
amaika ordu santuak
ia dira aurki
il egin bear dot eta
guztiz nago larri.

25

Kontua emoteko
gure Jesus onari
adios mundutarrok
bai ta aita ta amari,
senidiakin batian
adiskide danak
akabatzen dirade
nire munduko lanak.

26

Arren lagun deidala
gure Jesus onak
ogeita bost urtekin
banoa mundutik,
obra baten okerrak
nire ondagarri
mundu guztia nigaz
eskarmentu bedi.

72.1. Panderojoten trikitixari zein albokari

Ni panderoa yoten nos asi naintzen? Ene amatxue, edonos! Nire aitek eta aitea(k)p(b)e bekien panderoyoten eta ni neu be dosena bat urte inguruges asi naintzen pandero-yoten Seberioiko plasan, Sandonietan.

Panderoa ba etzean ikisi nauen da koplak(k)p(b)e bai. Bueno, koplak erromeirik erromeri be entzun d'ikisten nitusen. Da, gero, ori sure osaba Manu, nire kuñetea aisteagas eskondue, bakisu, ori bere sasoian bertzolarie yatzun d'orre(k)p(b)e koplak asko yakitansen, da ba andi orti emeti ba ikisi te kantau.

Benantziogas nos asi naintzen? Benantziogas, ba, eskondu aurreti be ainbet urte ibili naintzen, dosenerdi bet urte bai gitxienez, da gero bein eskondu eskero, ba Benantziok soñue yo al isin dauen arte, dandi(k)p(b)e urte asko.

Gero, geaori be yo otziet panderoa, bueno batesbe sure osaba Leoneri laguntan dotzet. Leon albokarie langoa da isin be gero? Ganeko soñu dultzea atetan dotzen albokeari. Atzeneko urteatan albokeak inderra artu dau te ba leku askotati geituten doskue batesbe pasakalleak iteko. Bitu noraño e, diskoa(k)p(b)e ateroskues besto batzukes nastean ta au Aita Juan Jose Sakramentinue ibili be bitarteko. Aite Juan Jose musiku ona yatzu, Arratiko korue be dirijitan dau Santageda egunean, suk ondo dakisu ori se sau be kantorea sara ta osaba Leonegas batera, Seberioti be gaste partideak artzean dosue parte Arratiko koruen. Bueno, pandero kontue, yai egunetan e, ostaintxean bear in bear da sano in be. Kortakada ganadue gaunken, idi te gusti. Gure

Ni panderoa joten noz asi nintzan? Ene amatxua, edonoz! Nire aitek eta aizteak be baekien pandero-joten eta ni neu be dozena bat urte ingurugaz asi nintzan pandero-joten Zeberioiko plazan, Sandonietan (San Antolinetan. Zeberion *Sandoniak* esaten da)).

Panderoa ba etxean ikasi neuan eta koplak be bai. Bueno, koplak erromeirarik erromeria be entzun eta ikasten nituzan. Eta, gero, ori zure osaba Manu, nire koinatearen aizteagaz ezkondua, badakizu, ori, bere sasoian bertsolaria jatzun eta orrek be koplak asko jakiten euazan, eta ba andik ortik emetik ba ikasi eta kantatu.

Benantziogaz noz asi nintzan? Benantziogaz, ba, ezkondu aurretik be ainbat urte ibili nintzan, dozenerdi bat urte bai gitxienez, eta gero bein ezkondu ezkeru, ba Benantziok soñua jo aal izan dauan arte, dandik be urte asko.

Gero, geaori be jo deusiet panderoa, bueno batezbe zure osaba Leoneri laguntan deusat. Leon albokaria langoa da izan be gero? Ganeko soñu dultzea ateraten deusatan albokeari. Atzeneko urteatan albokeak indarra artu dau eta ba leku askotatik deituten deuskue batezbe pasakalleak egiteko. Begitu noraino e, diskoak be atera deuskuez beste batzukaz naastean eta au Aita Juan Jose Sakramentinue ibili da bitarteko. Aita Juan Jose musiku ona jatzu, Arratiko korua be dirijitan dau Santa Ageda egunean, zuk ondo dakizu ori ze zeu be kantorea zara eta osaba Leonegaz batera, Zeberiotik be gazte partideak artzean dozue parte Arratiko koruan. Bueno, pandero kontua, jai egunetan e, osterantzean bear egin bear eta sano egin be. Kortakada ganadua geunkan, idi eta

Benantziok o ondo yagotauen gana-
due da satisfetxo oten san ganaduek
ondo ikusite.

Gero, intera baten, Benantzio
gariyoteko trilladoreagas be ibili sen,
enkargadu, da nik i etzeko bearrak
in bear. Semea soñu ikisten agindu
gaindu Gipuskure da ba Oroskoko
mutil bet artu gaindu kridutzet d'a-
xegas in bear aurrera. Lelengo
Elexabitiko bisimodu biko etxean
bisi ginean da gero gaure etze barrie
in gaindu, aspian kortea da goien
pisu biko, ementxe kamiñondoan,
kamiñolari dotzela, terraza ta gusti.

Kantak kantetako diñostesu?
Aitearen! Klase askotakoa(k)t(d)aki-
des. Batzuk nauk asmaue(k)p(b)e bai
gero e. Aitu, au koplau, Benantzior
in nautzen baie oin isena kanbiaute
Leoneri be kantetan dotzet:

Karakol Arteakoa
soñulari famosoa
Maurisia(k)tx(y)oten dotzo
alimoso panderoa.

Ai Leon Arteakoa
albokari famosoa
Maurisia(k)tx(y)oten dotzo
alimoso panderoa.

Gero albokako martxeari lagun-
tako Ártolan kantea be kantetan dot
erara datorrenean. Aikomen:

Ártola(k)t(d)auko, Ártola(k)t(d)auko
Ártola(k)t(d)auko fama
bera dauela, bera dauela
mundu gustiko jentea.
Sorrontzan be etzea
Sorri kaparras betea.

Da ba koplak asko baie nik i
kasu baterako, ori “begire nago begi-
re”, beste modu betera kantetot.
Aiko:

guzti. Gure Benantziok o ondo jagoten
euan ganadua eta satisfetxo egoten zan
ganaduak ondo ikusita.

Gero, intera baten, Benantzio gari-
joteko trilladoreagaz be ibili zan, enkargadu,
eta nik i etzeko bearrak egin bear.
Semea soinu ikasten agindu gendun
Gipuskoara eta ba Orozkoko mutil bat
artu gendun kridutzat eta arexegaz egin
bear aurrera. Leenengo Elexabitiko bizi-
modu biko etxean bizi ginean eta gero
geure etxe barria egin gendun, azpian
kortea eta goian pisu biko, ementxe,
kamino ondoan, kaminoari deutsal,
terraza eta guzti.

Kantak kantetako dinostazu?
Aitearen! Klase askotakoak dakidaz.
Batzuk neuk asmatuak be bai gero e.
Aitu, au koplau, Benantziori egin neun-
tsan baina orain izena kanbiatuta
Leoneri be kantetan deutsal:

Karakol Arteakoa
soinulari famosoa
Mauriziak joten deutso
alimoso panderoa.

Ai Leon Arteakoa
albokari famosoa
Mauriziak joten deutso
alimoso panderoa.

Gero albokako martxeari lagun-
tako “Ártolaren” kantea be kantetan dot
erara datorrenean. Aikomen:

Ártolak dauka, Ártolak dauka
Ártolak dauka fama
bera dauala, bera dauala
mundu gustiko jentea.
Zorrontzan be etxea
zorri kaparras betea.

Eta ba koplak asko baina nik i kasu
baterako, ori “begire nago begire”, beste
modu batera kantetan dot. Aiko:

Begire nago begire
kamiño-subi barrire
nos etorriko ete dan
alkatea gure errire.

Besto batzuk u “goiko kamiño barrire” esaten daurie, baie goien esta oten kamiñorik, mandabideak edo bidesiorrak edo akaso burpidea, baie kamiño-subie errien entradan oten da, errekea pasetako d’arriskoa isiten da, orti yatoriko kamiño-subie isena be, kamiñeruek eta arginek inekoa da ta.

Gero ba segun selango yantzarie(k)t(d)aukusen aurrean, ba batzutan kopla baragarrie(k)p(b)e kantetan doas, yantzan esese, barre be iteko. Aikor bat:

Baragarria(k)t(d)osak
katuen arrautzak
ondora biribilek
puntara sorrotzak.

Bueno, seoseri ekin dotzu te ba se esangotzu(t)p(b)a geao. A bai, ni nauri, kantuakaiti be bai baie txalo geao yoten dostie nire koplak akaberran. Atzeneko errepiketa altuti iten dot eta orrek e grasie itotzo jenteari. Orretako samea auki bea da inder-tzu, da ni Jaungoikoari grasiak sama t’idun onekoa nas. Soñulari esesau-nekas kontus ibili bea da tonuegas, ni nau, ya Benantzion soñure ta Leonen albokara inde nao. Albokan tonue gatxagoa da asartetea baie Leonek e yakiten dau se alboka ekarri niges doanean.

Bueno, beste baten geao, se guk asi eskero estauku akaberarik.

Begira nago begira
kamino-zubi barrira
noz etorriko ete dan
alkatea gure errira.

Beste batzuk u “goiko kamiño barrire” esaten daudie, baina goian ez da egoten kaminorik, mandabideak edo bidezidorrak edo akaso burpidea, baina kamino-zubia erriaren entradan egoten da, errekea pasetako eta arrizkoa izaten da, ortik diatoriko kamino-zubia izena be, kamineruak eta arginak eginekoea da eta.

Gero ba segun zelango dantzariak daukaguzan aurrean, ba batzutan kopla baragarriak be kantetan dodaz, dantzan ezeze, barre be egiteko. Aikor bat:

Baragarriak dozak
katuen arrautzak
ondora biribilak
puntara zorrotzak.

Bueno, zeozeri ekin deusagu eta ba zer esango deusut ba geiago. A bai, niri neuri, kantuakaitik be bai baina txalo geiago joten deustie nire koplak akaberran. Atzeneko errepiketa altutik egiten dot eta orrek e grazia egiten deusot jenteari. Orretarako samea euki bear da indartsu, eta ni Jaungoikoari graziak sama eta idun onekoa naz. Soinulari ez ezagunakaz kontus ibili bear da tonuagaz, ni neu, ya Benantzioren soinura eta Leonen albokara eginda nago. Albokan tonua gatxagoa da azertetea baina Leonek e jakiten dau ze alboka ekarri nigaz doanean.

Bueno, beste baten geiago, ze guk asi ezkeru ez daukagu akaberarik.

73.1. Anbotoko Señorea Supelegorren

Nik i ekosi estot in iños Anbotoko Señorea baie entzutia bai. Entzuni(k)t(d)auket ona Itxineko Supeleorrera etorte sala garra dariola. Onaxe aurrera, ortxe dao Itxina d'os-taien dao Supeleor, ku(e)ba andie. Gur(e) etzeti esta ekosten kuebia, barrualdean daoelako. Ekosten dana da atzo-agureak esaten yakona, aitiosu, ontxe daukosus bista bistan baie laster lañaberea sartuko da t'estosu ekosiko bata bere, egoskie ber(e) es, arrastegia badoa ta.

Or oten i sen Anbotoko Señorea. Nos diñostesu? Ba nik entzutia e, baie udan isingo san, ara nik estakit ondo se nire bisien asti gitxi auki ot olango kontuitan ibilteko. Niri bearra tokau yat asko da kontu gitxi, je-je-je. Ori, ostera, sure ausoko Simon, oño, selan auken ba apellidue? Goioaga(nik), orixe, ori kontularie yatzun. Ementxe ondoko baserrien egoan kridu d'ak a andi orti emeti batuiten situen olango kontuik.

Nik i ikusi ez dot egin inoz Anbotoko Señorea baina entzutea bai. Entzunik daukat ona Itzinako Supeleorrera etorten zala garra dariola. Onaxe aurrera, ortxe dago Itzina eta ostean dago Supelegor, kueba andia. Gure etxetik ez da ikusten kueba, barrualdean dagoalako. Ikusten dana da Atso-Agureak esaten jakona, aitu eiozu, oraintxe daukazuz bista bistan baina laster lainaberea sartuko da eta ez dozu ikusiko bata bere, eguzkia bere ez, arrastegia badoa eta.

Or egoten ei zan Anbotoko Señorea. Noz dinostazu? Ba nik entzutea e, baina udan izango zan, ara nik ez dakit ondo ze nire bizian asti gitxi euki dot olango kontuetan ibilteko. Niri bearra tokatu jat asko eta kontu gitxi, je-je-je. Ori, ostera, zure auzoko Simon, oño, zelan eukan ba apellidua? Goioaga (nik), orixe, ori kontularia jatzun. Ementxe ondoko baserrian egoan kridu eta ak a andik ortik emetik batuten zituan olango kontuak.

73.2. Itzinako Atso-Agureak eta eguerdia

Itxineko atzo-abureak? Aikor dosus aures aur. Beitu, ortxe aures aur daukasun atxa Itxine da. Asdui tremendoa da. Emeti basatos, sereti, Pagomakurreti, Lekandako puntia ekosten da eta Oroskorantza basatos, or erdi inguruin Atxuloko suloa dao, d'orti joaten da Itxinera barrure, bestaldeti bere bai, Urigoititi joan esketio. Da, ba, ortxe gure aurrian Itxinako atxak a kurbea iten dau, ekosten dosu? B'ortxe daos atzo-

Itzinako atso-agureak? Aikor dozuz aurrez aur. Begitu, ortxe aurrez aur daukazun aitzia Itzina da. Azdui tremendoa da. Emetik bazatoz, zeretik, Pagomakurretik, Lekandako puntea ikusten da eta Orozkorantza bazatoz, or erdi inguruan Atxuloko zuloa dago, eta ortik joaten da Itzinara barrura, bestaldetik bere bai, Urigoititik joan ezketino. Eta, ba, ortxe gure aurrean Itzinako aitzak a kurbea egi-ten dau, ikusten dozu? Ba ortxe dagoz

agureak. Fijau satis ondo, estosus ekosten as bi t'erdien bitarte andi bet? B'orrixe(k)t(d)ire atzo-agureak.

Guk u lenao, erlojuri(k)p(b)ere eskendun erabilten da ba egordin baskaiteko ordui jakiten gendun atzo-abureari beitute. Gu solora bearren edo ganaduikas joaten gintzasan egoringuruin, Itxinara aituten gainun da ba atzo-agurean bitartie egoskiek jo ta bete-bete in dauela ekosiskero, egordie dala jakiten gainun. Axe san señalea, atzo-agurean bitartie egoskie(k)p(b)eteta ukustie.

Atso-Agureak. Fijatu zaitez ondo, ez dozuz ikusten aitz bi eta erdian bitarte andi bat? Ba orreixek dira Atso-Agureak.

Guk u leenago, erlojurik bere ez gendun erabilten eta ba eguerdian bazkaiteko ordua jakiten gendun Atso-Agureari begituta. Gu solora bearren edo ganaduekaz joaten gintzanean eguerdi inguruan, Itzinara aituten gendun eta ba Atso-Agureen bitartea eguzkiak jo eta bete-bete egin dauala ikusi ezker, eguerdia dala jakiten gendun. Axe zan seinalea, Atso-Agureen bitartea eguzkiak beteta ikustea.

73.3. Sugeak ganaduari esnea edan

Naure begiekas ekosi estot in baie entzun bai ori subiana. Gaubian isingo san, baie entzutia dauket e subiak ankati gora igon da beieri iños esnea edan dotzela suabe-suabe beie(k)p(b)erak igirri bere in barik. Igirri urrungo egunian etzeko usabak, se esnea batuiten joan orduin, ba, esne gitxiago beiek. Ardieri bere edatitzein antza se ori bere entzuni(k)t(d)auket, ni nauri etxat suertau ekostia baie subiakas kontus, orrik i isilik ibilteire iño(k)p(b)arruntau es eiteko.

Neure begiekaz ikusi ez dot egin baina entzun bai ori sugearena. Gaubean izango zan, baina entzutea daukat e sugeak ankatik gora igon eta beiari inoz esnea edan deutsalala suabe-suabe beiak berak igarri bere egin barik. Igarri urrungo egunean etxeko ugazabak, ze esnea batuten joan orduan, ba, esne gitxiago beiak. Ardiei bere edaten eutsien antza ze ori bere entzunik daukat, niri neuri ez jat suertatu ikustea baina sugeakaz kontuz, orreik i isilik ibilten dira inok barruntau ez egiteko.

73.4. Untzetako jentil-bedarrak

Esatuin i ba or Untzeta mendien jentilek ote siala. Antxe dao Jentilsulo bere d'ai i sen euren bisilekui. Andiek i sirian, bildugarriek auren arribolakas da. Baie, eure(k)p(b)ere aukitaudin seguru bildurren bat. Or Untzetabeko landasearretan

Esaten eudien i ba or Untzeta mendian jentilak egoten zirala. Antxe dago Jentilzulo bere eta ai ei zan euren bizilekua. Andiak ei zirean, bildugarriak euren arribolakaz eta. Baina, eurak bere eukiten eudien seguru bildurren bat. Or Untze-

bedarran bat edo arbola klasean bat oten i sen, estai(t)p(b)a selangoa baie jentilok o bildur isitotzein seguru bedar edo arbola klase orreri.

Kontue da ba se, ganaduik i pas-tuin ibilte sianean jan itaudiela bedar ori edo arbolorren orri ori. Jentilok o ori ekosten audinean ospa iten i audin bildurregas. D'es ori bakarrik e, jaten ekosi es arren bere, ganaduin pekorotza(k)p(b)ere uxatu itausela jentilok se, ba, pekorotzean bere esaun isiten i sen bedar orren sundia. Selango gausak e? Jentiltzarrak uxatu bedar klase batek edo arbolea, agine edo espasan ba? Aginek berenoa i dauko. Guk ementxe dauku agine etze aurrian, urte asko daukos, d'e-gurre santzue ta gogorra.

Agine dala ta disgustue bere auki du etzean. Or aurrian, Itxinapean baso bat auken gure anajeak eta ba basoa de reo botaten ebisen obreruik.

Piñu botaten akabaudienean, goardea joan san ara basora da piñu artean agin bet ekosi auen eperditi botata trontzeagas. D'esan otzein obrerueri, bueno obreruin enkargadueri se jornalereuk e kanpostarrak sien, erdaldunek:

- Au agin au selan ebai dosue ba?
- Ba, piñuikas naste dana bota du, ser ba?
- Estakisue ba agine botatea proibidute daoena, protejidute daoen arbola klase bat (d)a ba ta.
- Guk u ser dakiu ba olangorik?
- Ba, urrengorako jakingosue.

Da, ba, bakisu ser? Ai goardea joan eta egun batzutura, berrogei mille ogorlekoko denuntzie allegau yakon da multea pagau bear isin auela gure anajeak agin ori dala t'es-

tabeko landazarretan bedarran bat edo arbola klaseren bat egoten ei zan, ez dakit ba zelangoa baina jentilok o bildur izaten eutsoen seguru bedar edo arbola klase orreri.

Kontua da ba ze, ganaduak i pastuan ibiltzen ziranean jan egiten eudiela bedar ori edo arbola orren orri ori. Jentilok o ori ikusten eudienean ospa egiten ei eudien bildurragaz. Eta ez ori bakarrik e, jaten ikusi ez arren bere, ganaduen pekorotzak bere uxatu egiten euazala jentilok ze, ba, pekorotzean bere ezagun izaten ei zan bedar orren sundea. Zelango gauzak e? Jentiltzarrak uxatu bedar klase batek edo arbolea, agina edo ez bazan ba? Aginak benenoa ei dauka. Guk ementxe daukagu agina etxe aurrean, urte asko daukaz, eta egurra zaintsua eta gogorra.

Agina dala-eta disgustua bere euki dogu etxean. Or aurrean, Itxinapean baso bat eukan gure anajeak eta ba basoa de reo botaten ebilzan obreruak.

Pinu botaten akabatu eudienean, guardea joan zan ara basora eta pinu artean agin bat ikusi euan eperditik botata trontzeagaz. Eta esan eutsien obrerueri, bueno obreruen enkargaduari ze jornalereuk e kanpoztarrak ziran, erdaldunak:

- Au agin au zelan ebagi dozue ba?
- Ba, pinuekaz naaste dana bota dogu, zer ba?
- Ez dakizue ba agina botatea proibiduta dagoana, protejiduta dagoan arbola klase bat da ba eta.
- Guk u zer dakigu ba olangorik?
- Ba, urrengorako jakingo dozue.

Eta, ba, badakizu zer? Ai guardea joan eta egun batzuetara, berrogei mila ogorlekoko denuntzia allegatu jakon eta multea pagatu bear izan euala gure ana-

tala. Au gure etzeurreko agin au bere kontaute i daukie diputasiñoko guardok.

jeak agin ori dala eta ez dala. Au gure etxe aurreko agin au bere kontatuta ei daukie diputazinoko guardok.

73.5. Itzinako saiak eta beleak

Saiak eta bela(k)p(b)ere asko emen Itxinen. Emen ganadui dao ugeri te bakisu, saiak e gose disenean estaukie errukirik. Gu Itxinati ur-ur bisi gara ta ba askotan etzondoraño etorten yakus saiak. Saiak okerra(k)-t(d)ire baie saiak arrimau baño len beleak iten dau bere bearra, ganadu tragau edo malograueri begiek atetzos da gero etorteire saiak okelea jaten. Bildurgarrie isiten da sai banda olan ekostea.

Guri iños pasau yaku, sera, bigantxak edo beiek umeginen asten dire soloan bere igual da ba txala inde gero garbiskine(k)p(b)otaten ditus ganaduek eta saiak ori barruntetan daudienean susien plantetan dires txal in barrien ondoan garbiskinek jateko. D'olan datosenean errespetoa sartzean doskui d'arrimetan bere kontus orrikas, txakurre(k)p(b)otaten dus uxatuteko edo eskopetea bere igual atera bear, bakisu selango txoritzarra(k)t(d)iresen orrik saiok? Orregaitio ba, al dala, ernarisar daosen beiek kortan aukiten dus saiak arrimau in es iteko. Itxina ondoan bisiteak orixe arrisku ori dauko, baie tire, asuntoa manejaute dauku. Basabeiekas gatxagoa da, klaro, basoan oteire ta norbera konturatu orduko saiak in dotzui aberie, da, amean garbiskinek esese, txala bera bere tragau te jan bere bai, belak lagundute, orrik beletxiki edo belaskilloa(k)-

Saiak eta belak bere asko emen Itzinan. Emen ganadua dago ugari eta badakizu, saiak e gose diranean ez daukie errukirik. Gu Itzinatik ur-ur bizi gara eta ba askotan etxe ondoraino etorten jakuz saiak. Saiak okerrak dira baina saiak arrimatu baino leen beleak egiten dau bere bearra, ganadu tragatu edo malograruari begiak ateraten deutzaz eta gero etorten dira saiak okelea jaten. Bildurgarria izaten da sai banda olan ikustea.

Guri inoz pasatu jaku, zera, bigantxak edo beiak umeginen asten dira soloan bere igual eta ba txala eginda gero garbizkinak botaten dituz ganaduak eta saiak ori barruntetan daudienean zuzian plantetan dira txaal egin barriaren ondoan garbizkinak jateko. Eta olan datozenean errespetoa sartzean deuskue eta arrimetan bere kontuz orreikaz, txakurrak botaten doguz uxatuteko edo eskopetea bere igual atera bear, badakizu zelango txoritzarrak diran orreik saiok? Orregaitino ba, aal dala, ernarizaar dagozan beiak kortan aukiten doguz saiak arrimatu egin ez egiteko. Itzina ondoan biziteak orixe arrisku ori dauka, baina tira, asuntoa manejatuta daukagu. Basabeiekaz gatxagoa da, klaro, basoan egoten dira eta norbera konturatu orduko saiak egin deutzue aberia, eta, amearen garbizkinak ezeze, txala bera bere tragatu eta jan bere bai, belak

p(b)ere estire gausonak, ibili bere bandak iteire Itxina parteti txilio baten

Supelegorreko saien kontui diñostesu? Je-je-je. Or gausa asko kontetan da. Parte txarreko txoriek edo olangoa gause asko, baie entzutia bakarrik. Ni nau bere ibilite nago Supelegor inguruti te ni(k)p(b)ere ekosite daukoas saiek Supelegorren sartzean d'urteiten baie seguramente barruen tragauko ganaduen baten okelea jateko isingo san, estosu pentzetan? Gero, bakisu, pastoreak aumentau bere iten ditues gausek eta orti etorrikoire orrik kontuok. Oin, Itxinako saiek ikerea emotekoa-(k)t(d)ire gero e, d'undiokarren geiao Supelegorreko sartu-urtenean ekos-tea, bates bere gaubiluntzean edo lañaberegunetan. Oin esebes, oin estauku ganaduri(k)p(b)ere, onik etze ondoko ganaduik estire gureak, errentan dauku kortea ta barrutiek. Gure errentoreak ganadu onak asteitu, ainbeste premio bere iribasi daus, ortxe daukos etzeko orman eskegite, baie plaka partidea aukin bere, ekosisus.

lagunduta, orreik beletxiki edo belaskilokak bere ez dira gauza onak, ibili bere bandak egiten dira Itzina partetik txilio baten

Supelegorreko saien kontua dinostazu? Je-je-je. Or gausa asko kontetan da. Parte txarreko txoriak edo olango gauza asko, baina entzutea bakarrik. Ni neu bere ibilita nago Supelegor ingurutik eta nik bere ikusita daukadaz saiak Supelegorren sartzean eta urten egiten baina seguramente barruan tragatuko ganaduren baten okelea jateko izango zan, ez dozu pentsetan? Gero, badakizu, pastoreak aumentatu bere egiten dituez gauzak eta ortik etorriko dira orreik kontuok. Orain, Itzinako saiak ikerea emotekoak dira gero e, eta oraindinokarren geiago Supelegorreko sartu-urtenean ikustea, batez bere gauiluntzean edo lainabeera egunetan. Orain ezebez, orain ez daukagu ganadurik bere, oneik etxe ondoko ganaduak ez dira gureak, errentan daukagu kortea eta barrutiak. Gure errentoreak ganadu onak azten ditu, ainbeste premio bere irabazi dauz, ortxe daukaz etzeko orman eskegita, baina plaka partidea euki bere, ikusi egizuz.

73.6. San Juanetako usadioak

San Juan besperan sugarrak in baño len, solorik solo ibiltzen gintzen galtzapolla isituekas San Juan Bagilean kantetan.

San Juan bespera gaubian San Juan aretxa ifinten gendun balkoiko balaustran edo ateondoan, segun, guk etze bi aukidus eta batak a balaustra asko dauko baie one(k)p(b)este onek arrisko eskillarak d'or-

San Juan bezperan sugarrak egin baino leen, solorik solo ibiltzen gintzan galtzupoila izetuekaz San Juan Bagilean kantetan.

San Juan bezpera gauean San Juan aritza ifinten gendun balkoiko balaustran edo ate ondoan, segun, guk etxe bi euki doguz eta batak a balaustra asko dauka baina onek beste onek arrizko eskilarak eta ormea goraino, orregaitik i ate ondo-

mea goraño, orregaitik i atondoan josten gendun San Juan Aretxa, galburu, larrosa eta kurtze ta gusti.

Da, ba, gero soloatan bere iminten gendun, sera, elorrie. Artu elorri txorta bat, bakotxari arrankala bat in, sartu kurtzetara palutxui de kurtzea in, Erramu egunian berinkituko erramu orritxu be(t)p(b)ere imini eta solo bakotxean olango bat sartzean giñun soloa(k)p(b)erinkituteko. San Juan bedarra(k)p(b)ere batzean gendus, erremedio modure.

73.7. Bildurra lapur

Gure familien beti on gara ganadu artean da or ibili gara tratante moduin Arratie, Seberio, Laidío t'inguru gustietan. Aragoan bere bai, Artzeniega, Balmaseda t'orti bere bai. Danerik iten gendun, saldu sein erosi.

Baten e, gure aite defuntue Arratiko feri betera joan san txarri banda bategas, oñes gero e. Egun osoa emon auen ferien d'atzenarako saldu ausen txarriok eta etzerantza etorren txari-diruok garrikoan barruin ondo gordeta. Baie, diru askotxu sen da ba bidean gautu in yakon da bildurre sartu yakon da bideko edosein satak ikeratu itauen.

Allegau sen Mendiganera, d'andi datorrela, estukureagas, tripak mogidu yakosan da frakak soltetan joan san ondoko pagaduire. Bere bearrok iten daoela, urruman bat asmauen d'estukuran altzau frakok da galapan mogidu sen garrikoa ondo estuteko asti barik. Bide gustien satak asmetan ausen atze parteti te lapurren bat salakoan arinago asi

an josten gendun San Juan Aritza, galburu, larrosa eta kurtze eta guzti.

Eta, ba, gero soloatan bere iminten gendun, zera, elorria. Artu elorri txorta bat, bakotxari arrankala bat egin, sartu kurtzetara palutxua eta kurtzea egin, Erramu egunean bedeinkatutako erramu orritxu bat bere imini eta solo bakotxean olango bat sartzean gendun soloak bedeinkatuteko. San Juan bedarrak bere batzean genduzan, erremedio modura.

Gure familian beti egon gara ganadu artean eta or ibili gara tratante moduan Arratia, Zeberio, Laudío eta inguru guztietan. Aragoan bere bai, Artzeniega, Balmaseda eta ortik bere bai. Danerik egiten gendun, saldu zein erosi.

Baten e, gure aita defuntua Arratiko feria betera joan zan txarri banda bategaz, oinez gero e. Egun osoa emon euan ferian eta atzenarako saldu euazan txarriok eta etxerantza etorren txari-diruok garrikoan barruan ondo gordeta. Baina, diru askotxu zan eta ba bidean gautu egin jakon eta bildurra sartu jakon eta bideko edozein zaratak ikeratu egiten euan.

Allegatu zan Mendiganera, eta andik datorrela, estukureagaz, tripak mogidu jakozan eta frakak soltetan joan zan ondoko pagaduire. Bere bearrok egiten dagoala, urrumaren bat asmatu euan eta estukuran altzatu frakok eta galapan mobidu zan garrikoa ondo estuteko asti barik. Bide guztian zaratak asmetan euzan atze partetik eta lapurren bat zalakoan arinago asi zan eta arnasestu ikera-

sen da arnasestu ikeragarriegas ailegau sen etzera. Etzera allegau sanean, badiñotzo andreak:

- Ser pasau yatzu ba gizona?
- Ser? Ba Mendiganen urten doste lapur betek eta etzeraño segiduust
- Baie, non dao ba lapur ori?
- Estaipa, baie Mendiganeti etzeraño sagata bat entzuten isin dot atze parteti te lapurren bat isin de.
- Gizona, baie, garrikoa dakasu narras, d'orixe isingo san sata ori
- Bai, balaitike, baie, ene, karterea bere ostuust, ai ene! adios nire txarri-diruok!
- Gizona, baie, karterea ostu botzu, selan etorriko yatzun ba atzeti etzeraño?
- Koño! Erresoia daukosu. Klaro, frakak soltakeran niri jausi in yat karterea urli lekutan, orduin frakak soltakeran jausi yat
- Ba, klaro gizona, ara, soas oira ta biger egun argis joan karteratan antxe ongo da ta.
- Baie, biger Artzeniegara joan beot ferire arittoa erosteko
- Bueno, semea aginduku karterea topetan, d'oin soas lo bildurte ori alangori.

Urrungo egunian, aite Artzeniegara ta semea Mendiganeko pagadui-ra. Antxe egoan karterori iñok ukutu bere in barik. Bildurrek se in leien e?

garriagaz allegatu zan etxera. Etxera allegatu zanean, badinotso andreak:

- Zer pasatu jatzu ba gizona?
- Zer? Ba Mendiganen urten deust lapur batek eta etxeraino segidu deust
- Baina, non dago ba lapur ori?
- Ez dakit ba, baina Mendiganetik etxeraino zarata bat entzuten izan dot atze partetik eta lapurren bat izan da.
- Gizona, baina, garrikoa dakazu narras, eta orixe izango zan zarata ori
- Bai, baleiteke, baina, ene, karterea bere ostu deust, ai ene! adios nire txarri-diruok!
- Gizona, baina, karterea ostu badeutsu, zelan etorriko jatzun ba atzetik etxeraino?
- Koño! Errazoia daukazu. Klaro, frakak soltakeran niri jausi egin jat karterea urli lekutan, orduan frakak soltakeran jausi jat
- Ba, klaro gizona, ara, zoaz oera eta biar egun argiz joan karteratan antxe egongo da eta.
- Baina, biar Artzeniegara joan bear dot feriara aarittoa erosteko
- Bueno, semea aginduku dogu karterea topetan, eta oin zoaz lo bildurte ori alango ori.

Urrungo egunian, aita Artzeniegara eta semea Mendiganeko pagadui-ra. Antxe egoan kartera ori inok ikutu bere egin barik. Bildurrak zer egin leian e?

74.1. Anbotoko Señorea Anbototik Dimatxetarantz

Anbotoko Señorea? Bai. Entzutea esese, je-je-je, baten e Ereñon gengosan, neguko iluntza baten da, oño! Andi, Anboto ganeti laño gorri bet ikusten gaindun. Ni asko ibilite

Anbotoko Señorea? Bai. Entzutea ezeze, je-je-je, baten e Ereñon gengozan, neguko iluntze baten eta, oño! Andik, Anboto ganetik laino gorri bat ikusten gendun. Ni asko ibilita nago ganaduekaz

nao ganaduekas andi Anboto parteti, Saibe eta Eskua inguruti te andi te ba ikusiten gaindun argi ori. D'antxe juntau gintzesan Ereñoako San Martin-en ermitondoan ausoko ainbet eta oño! Anbotoko laño gorri ori onantza etorren, Anbototi, Saibera, Urkiola ondoti Dimatxetarantza, da oño! Baten batek esan auen ba se:

– Ene! Anbotoko Señorea yatok onantza, ori laño gorri ori estok normala tertzio onetan!

Da, ba, dano(k)p(b)egire laño gorri orreri, ikereagas, da ba alangonbaten desapareaidu in sen. Estai-(t)p(b)a norantza ingo auen. Suk u Supelegorrera diñosu? Ba, balaitike se orra yoate salaskoa entzunde dauket orti Atxuloko suloti pasaute.

andik Anboto partetik, Saibe eta Ezkua ingurutik eta andik eta ba ikusi egiten gendun argi ori. Eta antxe juntatu gintzazan Ereñoako San Martinen ermita ondolan auzoko ainbat eta oño! Anbotoko laino gorri ori onantza etorren, Anbototik, Saibera, Urkiola ondotik Dimatxetarantza, eta oño! Baten batek esan euan ba ze:

– Ene! Anbotoko Señorea jatok onantza, ori laino gorri ori ez dok normala tertzio onetan!

Eta, ba, danok begira laino gorri orreri, ikereagaz, eta ba alangoren baten desapareaidu egin zan. Ez dakit ba norantza egingo euan. Zuk u Supelegorrera dinozu? Ba, baleitike ze orra joaten zalaskoa entzunda daukat ortik Atxuloko zulotik pasatuta.

74.2. Samartinek ahuntz-errebañua bikoiztu

Atxine, emen Ereño partean, segun itxurea, auntzek oten i sirean ugeri te ba Samartinek alosoko auntz-errebañue i auken da beste pastorean bate(k)p(b)e arean txikerragoa baie a(k)p(b)e andie.

Da ba bebisen seguru pastuen erri-basoan da Mandoie aspixuen bedar gosoa edo ta, ba, e(s)tx(y)akies nastuten ba auntz-errebañu bie? Da, bedar goso ori yan arte ondo baie bein iluntzeraskero baktotxa bere auntze(k) pillatuten yoan sanean, komediek! Nok argitu a nastea? Auntz emeak, akarrak eta giberrie(k)p(b)e danak nastean, nok tolostu a nastea?

Samartin i surre san isin be ta ba bere auntz errebañue bikostuteko erea ikusi auenean badiñotzo beste pastore malbakoari:

Antxina, emen Ereño partean, segun itxurea, auntzak egoten ei zirean ugari eta ba Samartinek alozoko auntz-errebañua ei eukan eta beste pastorean batek be arean txikerragoa baina ak be andia.

Eta ba baebizan seguru pastuan erri-basoan eta Mandoia azpitzuan bedar gozoa edo eta, ba, ez jakiez naastuten ba auntz-errebañu biak? Eta, bedar gozo ori jan arte ondo baina bein iluntzeraz gero baktotxa bere auntzak pillatuten joan zanean, komediak! Nork argitu a naastea? Auntz emeak, akarrak eta giberrak be danak naastean, nork tolestu a naastea?

Samartin i zuurra zan izan be eta ba bere auntz-errebañua bikoiztuteko erea ikusi euanean badiñotzo beste pastore malbakoari:

- I, es ai estutu, atoa konponduko yuk errepartoan asuntoa
- Atoan? Baie selan? Nik e(s)tx(y)akiat oin selan distingidu nire auntzek eta ireak. No(k)tx(y)-akin oin sein seinena(k)t(d)oasan?
- Ni neu(k)p(b)ai
- Auk esangostek selan?
- B'aiko, mutil, nik naure auntzek markauta yaukasat eta ondo markaute ganera.
- Non yaukie(k)p(b)a markori? Nik ikusi es iteko markan bat espok?
- Aitik, nire auntzek aurreko besoatoko ukondoatan e(s)tx(y)aukiek ulerik. Orduen orrixe(k)t(d)osak nireak.
- Konforme, orduen apartaisek markadunok eta beste gustiek nireak isingosak.

Da, se pasau sen? Ba auntz gustie(k)t(d)aukiesanes aurreko besoko ukondoak ule barik, Samartinek auntz-errebañue bikostu in auela sur baño surrago ibili salako beste pastore kokorioan aurrean.

- I, ez adi estutu, atoa konponduko joaguk errepartoaren asuntoa
- Atoan? Baina zelan? Nik ez jakiat orain zelan distingitu nire auntzak eta ireak. Nork jakin orain zein zeinenak doazan?
- Nik neuk bai
- Euk esango deustak zelan?
- Ba aiko, mutil, nik neure auntzak markatuta jaukazat eta ondo markatuta ganera.
- Non jaukiek ba marka ori? Nik ikusi ez egiteko markaren bat ez badok?
- Aitu eik, nire auntzak aurreko besoetako ukondoetan ez jaukiek ulerik. Orduan orreixek dozak nireak.
- Konforme, orduan apartatu eizak markadunok eta beste guztiak nireak izango dozak.

Eta, zer pasatu zan? Ba auntz guztiak daukiezanez aurreko besoko ukondoak ule barik, Samartinek auntz-errebañua bikoiztu egin euala zuur baino zuurrago ibili zalako beste pastore kokorioaren aurrean.

74.3. Sugeak esnea edan ganaduei zein andreari

Subeak esnerik edan dotzien ganadueri? Bai, gizona. Ikusi estot in baie entzun asko, beieri sein ardieri. Nik ikusi, txarrie bai badauket ikusite beieri errapeti esnea edaten da baie itxi.

Da, ba, ori subeana, nik i edaten estot ikusi baie iños sugertau yat ardie subean ausikadati tragau be itea. Errapea anditute ikusikeran yakin nauen subeak ausikite tragau yatala. Mogidu ingo san ardie ta ba subeak ausike ingotzen.

Sugeak esnerik edan deutsien ganadueri? Bai, gizona. Ikusi ez dot egin baina entzun asko, beieri zein ardieri. Nik ikusi, txarria bai badaukat ikusita beieri errapetik esnea edaten eta beiak itxi.

Eta, ba, ori sugearena, nik i edaten ez dot ikusi baina inoz sugertatu jat ardia sugearen ausikadatik tragatu be egitea. Errapea andituta ikusikeran jakin neuan sugeak ausikita tragatu jatala. Mogidu egingo zan ardia eta ba sugeak ausika egingo eutsan.

Ganadu nausieri be entzunde dauket, ankati gora igunde edo itxunde daoela edatotziela.

Txarriena barris i, txarriari esnea asko gustetan yako. Olan e, txala in barriten, beiek esnea loi ekarten dau, oritze esaten yako esne orreri, da ba txalak tripea bete orduen, sobrea batu galdara batera ta txarriari emoten yako ori oritze d'edan iten dau ganoso.

Subeak andreari be esnea edan dotzen? Ba, nik es, nik estot entzun olangorik.

OHARRA (Hemen Txominen andreak, Iziar Zenarruzabeitiak, alborik hara haxe esan euskun)

Ni(k)p(b)ai, nik entzunde dauket olango kanpostar bateri ba baten subean batek andreari esnea edatotzela. Andreak ume yayoparriegas iten i auen lo ta ba gaubean subeak esnea edatotzela da ganera umeak negarrik in estaien subea(k)p(b)ustena sartzean otzela agoan umeari txupete modure. Baie au kanpostar bateri entzunde daukotzet e, etxean estot ni nau(k)p(b)e iños entzun olangorik.

Ganadu nagusiar be entzunda daukat, ankatik gora igonda edo etxunda dagoala edaten eutsiela.

Txarriarena barriz i, txarriari esnea asko gustetan yako. Olan e, txaala egin barritan, beiak esnea loi ekarten dau, oritze esaten yako esne orreri, eta ba txaalak tripea bete orduan, sobrea batu galdara batera eta txarriari emoten yako ori oritze eta edan egiten dau ganoso.

Sugeak andreari be esnea edan deutsan? Ba, nik ez, nik ez dot entzun olangorik.

OHARRA (Hemen Txominen andreak, Iziar Zenarruzabeitiak, alborik hara haxe esan euskun)

Nik bai, nik entzunda daukat olango kanpoztar bateri ba baten suberen batek andreari esnea edaten eutsola. Andreak ume jaioparriagaz egiten ei euan lo eta ba gauean sugeak esnea edaten eutsala eta ganera umeak negarrik egin ez daian sugeak buztana sartzean eutsola aoan umeari txupete modura. Baina au kanpoztar bateri entzunda deukotsat e, etxean ez dot nik neuk be inoz entzun olangorik.

74.4. Ardi zein ahuntz esne eta gaztaigintzaz

Errebañuen esneko ardiek edo auntzek aukiten dire auren arito edo akarragas. Sartuten diresanean d'antzutu, ba, saldu iteire okolarako.

Artxoak eta aumakas, segun, urrusa onentxuenak errebañureko gordetan dire da besteak saldu.

Artxoan kasuen, bustena ebaten yakie, len igiti gori betegas baie oin kutxilloagas eta ganera kurau, se lengo eran soldu iten yakien a epaie

Errebañuan esneko ardiak edo auntzak aukiten dira euren aarito edo akarragas. Zaartuten diranean eta antzutu, ba, saldu egiten dira okelarako.

Artxoak eta aumakaz, segun, urruza onentxuenak errebañurako gordetan dira eta besteak saldu.

Artxoen kasuan, buztana ebagiten jakie, leen igitai gori betegas baina orain kutxilloagaz eta ganera kuratu, ze lengo eran zoldu egiten jakien a epaia eta asko

d'asko kostau osatuten. Auntzeri etxakie bustena ebaten, txikitxue daukielako.

Setako ebagi diñostesu? Ba, yakingosu, ardi t'auntzeri esnea atzeti batzean yakie da seinbet eta enberasu gitxiago ogeto. Oin, je-je-je-, esnea batukeran korotza(k)p(b)e esneartera datos da sarri ganera. Orregaiti gero esne ori ondo irisi beada. Gaur u irestontzi ona(k)t(d)-aukus baie lenao, seragas iten gaindun, artu aginen asala t'embudo moduen imini te gero barruen sasunek imini. Gero esnea bota sasun arteti d'alantxe iristen gaindun d'ondo in be, esneak (g)arbi-garbi urte-tauen.

Oniri artxo sein auma barrieri etxon in bear isiten yakie lelengo umea auki arte. Ardien kasuen arkastea esaten yako da auntzetan giberrie, beietan beintxea.

Da gero ba esneagas gastaiak iten dus. Guk u ardiekas gabisenes ba ardi-esneagas.

Odaiegas auki beada kontu andie. Egun beroatan eta bates be odaie(k)tx(y)oten dauenean estu gatairik iten, inaskero barruti usteldu iteire, estaurie baligo. Olango egunetan ba artxoari betekada bat iten itxi edo putxea iten du esneagas. Gatzatue be esaten yakola esan dosu? Guk u putxea esaten du, mamie be entzun dot e.

Se gaxo aukiten daurien? Ba, ba(t)p(b)añño geao, seinde, lasiertunea, sera, errapea gogortutea d'esnerik emon es itea, besto bat a kokaldea, samapean papera antzeko andituek urtetzotzie batzuri, gero ba kabrunkunea be bai t'entzegida tragetan dire kabrunkuneagas, gaxo txa-

kostatu osatuten. Auntzei ez jakie buzta-na ebagiten, txikitxua daukielako.

Zertarako ebagi dinostazu? Ba, jakingo dozu, ardi eta auntzei esnea atzetik batzean jakie eta zeinbat eta enbarazu gitxiago obeto. Orain, je-je-je-, esnea batukeran korotzak be esne artera datoz eta sarri ganera. Orregaitik gero esne ori ondo irazi bear da. Gaur u iraztontzi onak daukaguz baina leenago, zeragaz egiten gendun, artu aginaren azala eta enbudo moduan imini eta gero barruan (s)asunak imini. Gero esnea bota (s)asun artetik eta alantxe irazten gendun eta ondo egin be, esneak garbi-garbi urtetan euan.

Oneiri artxo zein auma barrieri etxodon (itxaron) egin bear izaten jakie leelengo umea euki arte. Ardien kasuan arkaztea esaten jako eta auntzetan giberria, beietan beintxea.

Eta gero ba esneagas gataiak egiten doguz. Guk u ardiekaz gabilzanez ba ardi-esneagas.

Odeiegaz euki bear da kontu andia. Egun beroetan eta batez be odeiak joten dauanean ez dogu gatairik egiten, egin ezkeru barrutik usteldu egiten dira, ez daudie balio. Olango egunetan ba artxoari betekada bat egiten itxi edo putxea egiten dogu esneagas. Gatzatua be esaten jakola esan dozu? Guk u putxea esaten dogu, mamia be entzun dot e.

Zer gaixo eukiten daudien? Ba, bat baino geiago, zeinda, lasiertuna, zera, errapea gogortutea eta esnerik emon ez egitea, beste bat a kokaldea, samapean papera antzeko andituak urtetan deutsie batzuri, gero ba kabrunkunea be bai eta ensegida tragetan dira kabrunkuneagas, gaixo txarra da ori gero e!. Gero, orain asko zabaldu dan, zer ori, érderaz

rra da ori gero e!. Gero, oin asko sabaldu den, ser ori, erderas lengua-sul edo ori, guk esotudu lenaoti. Orreri gaxo orreri miñaspikoa esatotzu.

Baie, besto batzutan, ardie inutile da isin be ta, ardie fasil katigituten da sasi t'atxartean, d'orduen arin espasoas, atoan gañetuten dire belak lelengo ta saiek (g)ero. Saiek piti beten etxoten daurie, belak begiek atararte.

Non aukiten dodasen ardiek? Ba, udabarritik San Juanetara betik ibilten nas, emen Bedia parteko barrutiek(k)tx(y)an da ba bein artxoan kontue akabaurduen, ba ardiok mutildu te San Juanetan goietara bota, nik i Ereño aldera soltetan dodas da nosipinean buelta bat in. Lanroberrean yoaten nas naure txakur de gusti.

Barrutien sera kontetea gurosule? B'aitu. Artxo t'esne denporan emetik beti ibilten nas da, klaro, ardiek ondo yagon bea dire sein bestean landara pasau. Normalean pagau iten du bedarra arreglu betera eldute, lenao Seanistarrari Arraban iten yakien moduen, kobrau itaudien Arraba t'inguruetan ardiek edo beste ganaduek pastuen aukitea. Deklarau in bear isiten san seinbe(t)k(b)uru dekon bakotxak. Da ba an beti ibilten gaintzesan direna(k)p(b)aña piti be(t)k(g)itxiago esaten, gitxiago pagetako.

Besto batzukes barrutiek abonutalde be iten dot, soloa barik landea danean, se, ardiek korotz asko iten dau te txixe be bai, d'ori abunu ona da aurrerantzarako, natural-naturala

A, t'estotzut esan, baie ardie(k)-tx(y)agotean kontuen txakur-kaka-

lengua azul edo ori, guk ezagutu dogu leenagotik. Orreri gaixo orreri miinazpikoa esaten deuntsagu.

Baina, beste batzuetan, ardia inutilla da izan be eta, ardia fasil katigituten da sasi eta aitz artean, eta orduan arin ez bazoaz, atoan gañetuten dira belak leenengo eta saiak gero. Saiak piti baten itxaroten daudie, belak begiak atara arte.

Non aukiten dodazan ardiak? Ba, udabarritik San Juanetara beetik ibilten naz, emen Bedia parteko barrutiak jan eta ba bein artxoan kontua akabatu orduan, ba ardiok mutildu eta San Juanetan goietara bota, nik i Ereño alde-
ra soltetan dodaz eta noizean beinean buelta bat egin. Landroberrean joaten naz neure txakur eta guzti.

Barrutien zera kontetea gura dozula? Ba aitu. Artxo eta esne denporan emetik beetik ibilten naz eta, klaro, ardiak ondo jagon bear dira zein bestean landara pasatu. Normalean pagatu egiten dogu bedarra arreglu batera elduta, leenago Zeanuriztarrai Arraban egiten jakien moduan, kobratu egiten eudien Arraba eta inguruetan ardiak edo beste ganaduak pastuan aukitea. Deklaratu egin bear izaten zan zeinbat buru daukon bakotxak. Eta ba an beti ibilten gintzazan direanak baino piti bat gitxiago esaten, gitxiago pagetako.

Beste batzukaz barrutiak abonutalde be egiten dot, soloa barik landea danean, ze, ardiak korotz asko egiten dau eta txiza be bai, eta ori abonua ona da aurrerantzarako, natural-naturala.

A, eta ez deuntsut esan, baina ardiak jagotearen kontuan txakur-kakagaz naastu(ta)ko ur loa erabiltzen dogu. Kantin batera bota txakur-kakak, uregaz naastu-naastu egin eta gero ipizki bategaz

gas nastuko ur loie erabilten du. Kantin betera bota txakur-kakak, uregas nastu-nastu in de gero ipiski betegas munarik muna linteroak(k)p-(b)usti, d'olan ardiek e txakur kiretza barruntetan dauenean, atzera iten dau, erregular txakurre ur daoela pentzaute edo.

D'olantxi(k)t(d)e gure bisimodue. Grasiak andreak asko laguntan dostena, gastaiginen batesbe, ostaintxean bear gogorra da, baie tire, bisiteko lain atetan du te ba aurrera in bear al dun artean.

munarik muna linteroak busti, eta olan ardiak e txakur kiratsa barruntetan dauanean, atzera egiten dau, erregular txakurra ur dagoala pentsatuta edo.

Eta olantxiak da gure bizimodua. Graziak andreak asko laguntan deustana, gaztaiginen batezbe, osterantzean bear gogorra da, baina tira, biziteko lain ateraten dogu eta ba aurrera egin bear aal dogun artean.

74.5. Arratiako kapadoreak kompetentzian

Ia esetu nauen emenko Bediako kapadore famosoa? Obeto es, esetuko enauen ba Sipri kapadorea? Da bere lengusu Santi Ígalo kapadorea be bai. Kapadore onak sirean, batesbe txarriek kapetan auriesan, arrak sein emeak, bueno ordotzak sein arkala edo makerak.

Su(k)tx(y)akingosu saure etzeti be, urterako txarrie loditu iten da, batzuk u bi be igual, da amasei amasaspi arroako txarrie loditako, sera, gastetan kapau in bear isiten da leleno irusialdie etorri baño lenao, d'olan estao ernarituteko bildurrik eta mardotu iteire.

Ordotzak a fasilago kapetan auriesan, ebagitxu bet itotzien barrabiltxueri eta ba barruko bolatxuek, je-je-je, potrotxuek ebagi orduen yosi itotzien.

Arkalea sanean, gatxago aukitaudien. Isterran aurretxuko tripa ingurutu ebagi bet itotzien da gero atzamarra sartu emean serak a oño, (obarioak nik) bai orrixek topau arte.

Ia ezagutu neuan emengo Bediako kapadore famosoa? Obeto ez, ezagutuko ez neuan ba Zipri kapadorea? Eta bere lengusu Santi Ígalo kapadorea be bai. Kapadore onak zirean, batezbe txarriak kapetan eudiezan, arrak zein emeak, bueno ordotsak zein arkala edo makerak.

Zuk jakingo dozu zeure etxetik be, urterako txarria loditu egiten da, batzuk u bi be igual, eta amasei amazapi arroako txarria lodituteko, zera, gaztetan kapatu egin bear izaten da leenengo irusialdia etorri baino leenago, eta olan ez dago ernarituteko bildurrik eta mardotu egiten dira.

Ordotsak a fasilago kapetan eudiezan, ebagitxu bat egiten eutsien barrabiltxueri eta ba barruko bolatxuak, je-je-je, potrotxuak ebagi orduan josi egiten eutsien.

Arkalea zanean, gatxago eukiten eudien. Iztarraren aurretxuko tripa ingurutik ebagi bat egiten eutsien eta gero atzamarra sartu emearen zerak a oño, (obarioak nik) bai orreixek topatu arte.

Gero ebagi te yosi. Yosi orduen, soldu es iteko, alkola edo lejia botatortzien ebagire baie onena sera san mamukioan ure, ur ori ainbet erremadiotarako erabilten san d'orretarako be bai, deisinfetetako.

Da, ba esan dotzutena, Sipri te Santi Ígalo erririk erri ibiltan sirean, nondi geitu t'araxe baie konpetidore batek urtotzien, serak, Seaniko Undurrako Antoniok.

A Antonio, abile san, kapadore surre ta fine. Atzamarra(k)p)b)e meak eta luseak aukesan da ba batesbe emeak kapetako ebagi txikerragoa itotzen txarriari da gero atzamar me ta luseagas fasilago topetausen orrik suk esaneko obariook eta klaro, kliente asko auken Arratian d'Oroskon be bai.

Baten e bakisu se in audien Siprik eta Santi Ígalok? Antonio Oroskora doala yakin audien. Da goxalde orretan yoan, da, an Mendiganeti aurrera, serean Adaro aldeko bidertzean etxon in otzien Antonio ori arrapau te ba kapetako erabiltauen atzamarra gaucestanduteko.

An egosan, baie Antonio saldien etorren da barruntausenean aidatu saldi ori te an itxi ausen kapadoreok. Antoniok o kliente asko auken, Seberioti be ibilte san, Meltxorrek esanda dakit. Ondo bear iteak orixe dauko, kliente ugeri. Se ños pasau de, ba, sera, arkalea kapakeran obarioak esese, beste seoser geao be ebagi te txarrie gaxotu. Edo ños a abagie yosikeran estea be yosi.

Ni(k)p(b)aten, txarrie il, erre ta gero ebagi orduen ikusi in nauen selan daukon estea gantzagieri lotute andixi yosturati, karea inde letxe oten da, asurre letxe gogor. Kapadorea(k)p(b)e auren kontuek

Gero ebagi eta josi. Josi orduan, zoldu ez egiteko, alkoola edo lejia botaten eutsien ebagira baina onena zera zan mamukioaren ura, ur ori ainbat erremadiotarako erabilten zan eta orretarako be bai, deisinfektetako.

Eta, ba esan deusudana, Zipri eta Santi Ígalo erririk erri ibiltan zirean, nondik deitu eta araxe baina konpetidore batek urten eutsien, zerak, Zeanuriko Undurragako Antoniok.

A Antonio, abila zan, kapadore zuurra eta fina. Atzamarra be meeak eta luzeak eukazan eta ba batezbe emeak kapetako ebagi txikerragoa egiten eutsan txarriari eta gero atzamar mee eta luzeagaz fazilago topetan euazan orreik zuk esaneko obariook eta klaro, kliente asko eukan Arratian eta Orozkon be bai.

Baten e badakizu zer egin eudien Ziprik eta Santi Ígalok? Antonio Orozkora doala yakin eudien. Eta goizalde orretan joan, eta, an Mendiganetik aurrera, zerean Adaro aldeko bide ertzean etxodon (itxaron) egin eutsoen Antonio ori arrapatu eta ba kapetako erabilten euan atzamarra gauzeztanduteko.

An egozan, baina Antonio zaldian etorren eta barruntatu euazanean aidatu zaldi ori eta an itxi euazan kapadoreok. Antoniok o kliente asko eukan, Zeberiotik be ibiltan zan, Meltxorrek esanda dakit. Ondo bear egiteak orixe dauka, kliente ugari. Ze inoz pasatu da, ba, zera, arkalea kapakeran obarioak ezeze, beste zeozer geiago be ebagi eta txarria gaixotu. Edo inoz a abagia josikeran estea be josi.

Nik baten, txarria il, erre eta gero ebagi orduan ikusi egin neuan zelan daukan estea gantzagari lotuta andixik josturatik, karea eginda letxe egoten da, azurra letxe gogor. Kapadoreak be euren kontuak.

74.6. Upoko San Segismundok berbaltua kendu

Sure ama parteko familie Uriondokoa? Ba emeti Ereñoti ur dao. Da sarri yoan gara Upora be. Upoko ermitea San Segismundona da, ta bakisu ango bedinkasiñoa setako dan ona? Ba, berbaltue kentzeako.

Bitu. Nauri pasau yatan. Baten e, gure aite soloan egoan da kasari lagun bet arrimau yakon. Itxi auen eskopetea lata bastarrea d'aitegana yoan san berbas. Ni mutikoa, ta ba aitek e esan be in osten eskopetara arrimau be es iteko baie ni lata ondoan nengoan d'alangon baten latean bestaldera sailtu in nauen da yausi naintzen eskopetondora. Gedar in ostien da ba niri berbaltue etorri yatan.

Orduen gura aitek e Upoko erromeri egunean, Madalena aurreko domekan isiten da, ta ba araxe ermitara eroan d'abadeari bedinkasiñoa eskatutzen. Da osatu in naintzen, kendu in yatan berbaltue.

Zure ama parteko familia Uriondokoa? Ba emetik Ereñotik ur dago. Eta sarri joan gara Upora be. Upoko ermitea San Segismundorena da, eta badakizu ango bedeinkazinoa zertarako dan ona? Ba, berbaltua kentzeako.

Beitu. Neuri pasatu jatan. Baten e, gure aita soloan egoan eta kazari lagun bat arrimatu jakon. Itxi euan eskopetea lata baztarrea eta aitagana joan zan berbaz. Ni mutikoa, eta ba aitek e esan be egin eustan eskopetara arrimatu be ez egiteko baina ni lata ondoan nengoan eta alangoren baten latearen beste aldeira saltu egin neuan eta jausi nintzan eskopeta ondora. Gedar egin eustien eta ba niri berbaltua etorri jatan.

Orduan gure aitek e Upoko erromeria egunean, Magdalena aurreko domekan izaten da, eta ba araxe ermitara eroan eta abadeari bedeinkazinoa eskatu eutsan. Eta osatu egin nintzen, kendu egin jatan berbaltua.

74.7. San Juanetako usadioak

Baiii. San Juanetan gausa asko iten sian, oin be bai baie len geao. San Juan bespera gaubean sugarrak.

OHARRA (hemen Iziar sartzen da berriro berbaz) San Juan bespera gaubean eskutak artu, suemon da solorik solo ibilten giñean kantuke, ori: *artoak eta gariak (g)orde, subeak eta sapoak erre*.

Da San Juan aratxa be iminten gendun, leixarra kurtzea inde, ate ondoan edo balkoian Santa Kurtzetan elorriegas ite san moduen, baie

Baiii. San Juanetan gauza asko egiten zirean, orain be bai baina leen geaigo. San Juan bezpera gauean sugarrak.

OHARRA (hemen Iziar sartzen da berriro berbaz) San Juan bezpera gauean eskutak artu, sua emon eta solorik solo ibilten ginean kantuka, ori: *artoak eta gariak gorde, sugeak eta sapoak erre*.

Eta San Juan aritza be iminten gendun, leixarra kurtzea eginda, ate ondoan edo balkoian Santa Kurtzetan elorriagaz egiten zan moduan, baina Santa Kurtze-

Santa Kurtzetan solo bakotxean iminte san kurtzedun elorri erramatu bana.

Gero San Juan goxean, inontzean ortosik ibiltea ona sala esataudien osasunerako.

OHARRA (orain berriro jarraitzen du Txominek)

Ba nik i San Juan goxean, inontzean bedarrak ebaten nausen, batezbe patanak eta gero kargatxu beten kamaran eskegi d'usain gosoa emotaudien urte gustien.

San Juan bezperako sugarretan bastarretako sasi, bedar txar da sapatzek gustiek erretan sirean inguruek garbi itxiteko. Olangoxe usedioak.

tan solo bakoitzean iminten zan kurtzedun elorri erramatxu bana.

Gero San Juan goizean, inontzean ortozik ibiltea ona zala esaten eudien osasunerako.

OHARRA (orain berriro jarraitzen du Txominek)

Ba nik i San Juan goizean, inontzean bedarrak ebagiten neuazan, batezbe patanak eta gero kargatxu baten kamaran eskegi eta usain gozoa emoten eudien urte guztian.

San Juan bezperako sugarretan bazterretako sasi, bedar txar eta zaputzak guztiak erretan zirean inguruak garbi itxiteko. Olangoxe usadioak.

75.1. Anbotoko Señorea Anbototik Supelegorrera

Anbotoko Señoreana ia entzunde daukoda? Entzunde, entzunde bai al don baist! Sesan dodan? Ba, bai al don baist, si por sierto erderas!

Bueno ba, esaneko moduen, entzunde dauket Anbotoko Señorea garretan yoate sala Anbototi Supelegorrera, ori esatoan gure aurreko jenteak. Ni nauk e ikusi estot in sekule baie bateti bestera ibilte sala entzutia bai. Orti Petralanda ganeti yoaten i sen gaubian. Batzuk u ikusi te sinistu be iten i audien. Seoser ikusikoan jenteak.

Anbotoko Señorearena ia entzunda daukada? Entzunda, entzunda bai al don baist!(sic). Zer esan dodan? Ba, bai, al don baist, si por cierto erderaz!

Bueno ba, esaneko moduan, entzunda daukat Anbotoko Señorea garretan joaten zala Anbototik Supelegorrera, ori esaten euan gure aurreko jenteak. Nik neuk e ikusi ez dot egin sekula baina bate-tik bestera ibiltzen zala entzutea bai. Ortik Petralanda ganetik joaten ei zan gauean. Batzuk u ikusi eta sinestu be egiten ei eudien. Zeozer ikusiko euan jenteak.

75.2. Laminak Lamiñategiko kobazuloan

Lamiñek emen asko. Ori Sulai-barreti gora Meagorri esaten yakon lekuen Bustingorriko suloa dao d'antxe oten i sirian lamiñek. Alan

Laminak emen asko. Ori Sulaiba-rretik gora Meagorri esaten jakon lekuan Bustingorriko zuloa dago eta antxe egoten ei zirean laminak. Alan esaten eus-

esatoskuen da ba guk u bildur andie isiten gauntzen andi pasakeran.

Baie entzute andikoa serekoa da, Lamiñetegiko kuebakoa. Lamiñetegi or serean dao, Villaroti Gorbaieko bidian, Elorribiti gora. D'an kueba dao ta barru barruen ure be bai. D'esatudien an lamiñek oten siriala.

Baten e idebaten yoan siala Uribeko Iturriakoak araxe ondora, ta ba, bero txarra ta ba, odaie(k)tx(y)o da leorrera yoan siriala araxe kubasulora ta lamiñek orrastuten topau bertan. Baia geio arrimau sirianean, orrasie(k)p(b)akarrik aurkitu audisela.

Atertu (o)anean, artu orراسيok eta etxera etorri siala. Baie, gaubian lamiñek entzute i audesan sokorru beten etxeko atakan:

“Iturriako andragrasie
ekarri gure orراسي
espabere apurtukotzut
lepoko askasie”.

Da ba Iturriakoak a atek itxite, birdulkilik, eta lamiñek alauri beten. Baie esin sianes sartu, atepoko bitarteti miñe sartzeotzien lamiñok.

Orduen Iturriakoak a berotu surten burriñasko burruntzie da miñeti sartutzien banan-banan lamiñori t'antxe akabau i sen pertzekusiñoa.

kuen eta ba guk u bildur andia izaten geuntsan andik pasakeran.

Baina entzute andikoa zerekoa da, Lamiñategiko kuebakoa. Lamiñetegi or zerean dago, Villarotik Gorbaierako bidean, Elorribitik gora. Eta an kueba dago eta barru barruan ura be bai. Eta esaten eudien an laminak egoten zireala.

Baten e idebaten joan zireala Uribeko Iturriakoak araxe ondora, eta ba, bero txarra eta ba, odeiak jo eta leorrera joan zireala araxe kuebazulora eta laminak orraztuten topatu bertan. Baina geiago arrimatu zireanean, orraziak bakarrik aurkitu eudiezala.

Atertu eueanean, artu orراسيok eta etxera etorri zireala. Baina, gauean laminak entzuten ei eudiezan sokorru baten etxeko atakan:

“Iturriako andragrazia(sic)
ekarri gure orراسي
ezpabere apurtuko deutsut
lepoko askazia”.

Eta ba Iturriakoak a atek itxita, birdulkilik, eta laminak alauri baten. Baina ezin zireanez sartu, atepoko bitartetik miina sartzean eutsien laminok.

Orduan Iturriakoak a berotu surten burrinazko burruntzia eta miinetik sartu eutsien banan-banan laminori eta antxe akabatu ei zan persekuzinoia.

75.3. Neskea plageak eroan eta laminatu

Baten e, or Elexartzan, labesuginen ebilen andra bat. Estu t'artega ebilen suginen. Amaika semalaba aukesan da txikerrena beragas auken laburrean astotzara baten. Baie negar baten egoan ume ori te ba ama gero-

Baten e, or Elexartzan, labesuginen ebilen andra bat. Estu eta artega ebilen suginen. Amaika semalaba eukazan eta txikerrena beragas eukan labe-aurrean asto-otzara baten. Baina negar baten egoan ume ori eta ba ama geroago eta

ago t'artegago, se, umeari yamon iten yoate san bakotxean labako sue esin oan kontrolau d'ololak ur iteko moduen ebilen magalotzean atzeraurrera. D'alangon baten, desesperasiñoan, badiño berekitan:

– Plageak eroango balau sikan au ume negarti au labesue in d'errari yagiok erre arte!

Esan boasan ba se berbok, e(s)tx(y)ako desaparestitan nekatxi negarti ori astotzaratik! Ene amatxue, baie ser in dodan baño esta!

Ak andreak in, in oan labasue baie oni(k)p(b)e (e)s auken axe ume barik, naite beste amar auki etxean.

Urriak aurrera in audien da beste umeak asi in yakosan. D'auretaiko bat pastore yoan san, ardi pastore.

Etxera etorri sen egun beten, seme pastorea amagana yoan san d'ain egoan triste se, badiñotzo amari:

– Ama, Lamiñategiko kobasulo ondoti nabilenean ardiekas neskato gauze bat ikustot suloan ataka-atakan. Polite da isin be neskatie d'iños arrimau nasenean ondo ikusteko barrure iten dau t'esin dot beragaz berbarik in.

– Ene, eure arrabatxoa espado(k)p(b)a, bai mutil, onantxe t'onantxe txikerra sala plageak eroanekoa. Kargu eioi urrungoan se oni(k)p(b)e (e)(s)tx(y)aukoat ordixerik ona.

– Bai ama, e(s)p(b)ei beorrek odol txarrik in, barriro ikusten bot kargutuko nas, oba es, ni nau be naure arrabatxoa ikusteko egarriegas nao.

Pastore ori yoan in, in sen, da neskatie ikusi be bai baie arrimakeran desaparecido iten yakon.

Esautzen amari se pasetan

artegago, ze, umeari jaramon egiten joaten zan bakotxean labeko sua ezin euan kontrolatu eta odolak ur egiteko moduan ebilen magalotzean atzeraurrera. Eta alangoren baten, desesperaziñoan, badino berekitan:

– Plageak eroango baleu sikieran au ume negarti au labesua egin eta errari yagiok erre arte!

Esan baeuzan ba ze berbok, ez jako desaparezetan nekatxi negarti ori asto-otzaratik! Ene amatxua, baina zer egin dodan baino ez da!

Ak andreak egin, egin euan labesua baina onik be ez eukan axe ume barik, naita beste amar euki etxean.

Urteak aurrera egin eudien eta beste umeak asi egin jakozan. Eta eurretari bat pastore joan zan, ardi-pastore.

Etxera etorri zan egun baten, seme pastorea amagana joan zan eta ain egoan triste ze, badinotso amari:

– Ama, Lamiñategiko kobazulo ondoti nabilenean ardiekaz neskato gauza bat ikusten dot zuloaren ataka-atakan. Polita da izan be neskatie eta inoz arrimatu nazanean ondo ikusteko barrura egiten dau eta ezin dot beragaz berbarik egin.

– Ene, eure arabatxoa ez badok ba, bai mutil, onantxe eta onantxe txikerra zala plageak eroanekoa. Kargu egiok urrungoan ze onik be ez jaukat ordixerik ona.

– Bai ama, ez bedi berorrek odol txarrik egin, barriro ikusten badot kargutuko naz, oba ez, ni neu be neure arabatxoa ikusteko egarriagaz nago.

Pastore ori joan egin, egin zan, eta neskatie ikusi be bai baina arrimakeran desaparecido egiten jakon.

Esan eutsan amari zer pasetan

yakon da, ba, amorrek es ekien se in be bere alabatxoia etxera ekarteko.

Urrungo domekan, mesaurretik konfesetan yoan san gero mesan Gure Jaune artzeako. Abedeak seoser igirri otzon, esan gura d'esan barik itxi dotzela seoser, da badiñotzo:

- Se pasetan yatzu ba andratxue ain triste oteko, askatisu barruko moropil ori, estogu iñon kontauko ta.
- Ara, jaune, oin urte batzuk u maldasiño bat bota noan naurekitan, da plageak erustan alabatxu txikerra d'e(s)tx(y)ata geio agartu. Da, seme pastoreak esauste Lamiñetegin neskato bat ikusten dauela, da bera espada ba? Ser deritxo beorrek?
- Da, sertan senbisen a maldasiñoa bota sendunean?
- Ba, labesuginen, asterako errarie erretako labako sue iten, ogi partidea, etxe bete gara ta.
- Bueno ba, andratxue, soas, beteisu penitentzie ta datorren sapatuen barriro labesuginen asten sarenerako ni neu be antxe ongo nas.
- Jaune, baie, beori niges labesuginen?
- Su nasai, naure esanean ibili d'es arduretu ganetikoagas.

Urrungo sapatuen, a andrea t'abadea biek ebisen labesubearrak iten d'orretara badiñotzo abadeak:

- Gaur, saspri ogi erreko (o)gus eta saspigarrenari kurtze bat ingotzegu
- Setako ba?
- Ori gero ikusiko (o)gu, Lamiñetegiko kobasulora goasenean

Labesue in akabaudenean, artu ogiok otzaratan da, ama t'abadea Lamiñetegiko kobasulora yoan sirian seme pastorea aurretik dala.

jakon eta, ba, ama orrek ez ekian zer egin be bere alabatxoia etxera ekarteko.

Urrungo domekan, meza aurretik konfesetan joan zan gero mezan Gure Jauna artzeako. Abedeak zeozer igarri eutsan, esan gura eta esan barik itxi deusala zeozer, eta badiñotzo:

- Zer pasetan jatzu ba andratxua ain triste egoteko, askatu egizu barruko moropil ori, ez dogu inon kontatuko eta.
- Ara, jauna, orain urte batzuk u maldizino bat bota neuan neurekitan, eta plageak eroan eustan alabatxu txikerra eta ez jat geiago agertu. Eta, seme pastoreak esan deust Lamiñetegin neskato bat ikusten dauala, eta bera ez bada ba? Zer deritzo berorrek?
- Eta, zertan zenbilzan a maldizinoia bota zendunean?
- Ba, labesuginen, asterako erraria erretako labeko sua egiten, ogi partidea, etxe bete gara eta.
- Bueno ba, andratxua, zoaz, bete egizu penitentzia eta datorren sapatuan barriro labesuginen asten zaranerako ni neu be antxe egongo naz.
- Jauna, baina, berori nigaz labesuginen?
- Zu nasai, neure esanean ibili eta ez arduratu ganetikoagas.

Urrungo sapatuan, a andrea eta abadea biak ebilzan labesu-bearrak egiten eta orretara badiñotso abadeak:

- Gaur, zazpi ogi erreko doguz eta zaspigarrenari kurtze bat egingo deusagu
- Zetarako ba?
- Ori gero ikusiko dogu, Lamiñetegiko kobazulora goazenean

Labesua egin akabatu eudenean, artu ogiok otzaratan eta, ama eta abadea Lamiñetegiko kobazulora joan zirean seme pastorea aurretik dala.

Ara allegau sirianean, abadeak erreskan ipini oasan ogiok kuebaren atakan eta saspigarrena, a kurtzedune, irurak ostanduko sirian idatzan ertzean.

Andi lasterrera, a neskatxi polite agartu sen kuebearen atakara t'ogiok banan-banan artu te kuebara eroaten asi sen.

Saspigarren ogire allegau sanean, kurtzedunera, artu be in oan esku biekas baie esin sen mogidu be in, es atzera es aurrera, katigitute les lotu sen kurtzedun ogie eskuetan oala.

Orduen abadeak idatzatik urten da bedinkasiñoa bototzen areri neskatxi lamiñetueri, t'alantxe itxi otzon lamiñea isiteari t'etxera ekarri audien danen poserako eta bates be aman osasunerako. Pasau estakit e baie kontau orixe ite san. Lamiñetegi isena be ortixi etorriko yako, on be antxe dao ta, bai al don baist!

75.4. Baltseoa pekatu

Lenao ia dana san pekatue, batzuk u mortalak eta beste batzuk u benialak eta konfesetan yoan bear ostaintxean abadeak (g)edar baten ibilte sirian pulpitudi.

Yantzeagas be kontus ibili bear isiten gendun. Jotea in leikean baie emen Seanuin baltseoa esin sen in, abadeak a proibidute euki oskun. Urrinago yoan barik i ni gastetan "Ijas de Maria"koa nintzen da, ba, Seaniko abade batek e, isena enoa esaten errespetoagaiti, baie, baltseoan yantzan in noala yakin oanean, kanpora bota nindun, despatxau kongregasiñoti.

Ara allegatu zireanean, abadeak erreskan ipini euazan ogiok kuebaren atakan eta zazpigarrena, a kurtzeduna, irurak ostenduko zirean idatzaren ertzean.

Andik lasterrera, a neskatxi polita agertu zan kuebearen atakara eta ogiok banan-banan artu eta kuebara eroaten asi zan.

Zazpigarren ogira allegatu zanean, kurtzedunera, artu be egin euan esku biekaz baina ezin zan mogidu be egin, ez atzera ez aurrera, katigatuta lez lotu zan kurtzedun ogia eskuetan euala.

Orduan abadeak idatzatik urten eta bedeinkazinoa bota eutsan areri neskatxi laminatuari, eta alantxe itxi eutsan lamina izateari eta etxera ekarri eudien danen pozerako eta batez be amaren osasunerako. Pasatu ez dakit e baina kontatu orixe egiten zan. Lamiñetegi izena be ortixik etorriko jako, egon be antxe dago eta, bai al don baist!(sic)

Leenago ia dana zan pekatua, batzuk u mortalak eta beste batzuk u benialak eta konfesetan joan bear osterantzean abadeak gedar baten ibilten zirean pulpitudi.

Dantzeagaz be kontuz ibili bear izaten gendun. Jotea egin leikean baina emen Zeanurin baltseoa ezin zan egin, abadeak a proibiduta euki euskun. Urrunago joan barik i ni gastetan "Hijas de Maria"koa nintzan eta, ba, Zeanuriko abade batek e, izena ez noa esaten errespetoagaitik, baina, baltseoan dantzan egin neuala yakin euanean, kanpora bota ninduan, despatxatu kongregazinotik.

D'es ori bakarrik. Or Gorbaien, bueno, Egrinaon San Inasio selebretan da ta ba mesostean erromerie ite san, gaur be bai antxe bertan edo Arraban. Da, klaro, jotea bai baie gero baltzeoa etorren da Seanuiko abadeak a galaso itoskun. D'orduen tranpea iten gendun. Erromerie Egrinao ta Sastegiko linderoan iten gendun, da jotea Seanuin da baltzeorako pausu betegas Sastegire pasetan ginean, da Sastegi Orosko partea da t'ango abadeak esaren galasoten.

Antzeko kontue aukiten gendun emen San Blasen, Seanui te Dimeko linderoan daoen ermitan. An be, jotea Seanuin da baltzeoa Dimen.

Villarogas be beste ainbeste paseta san. Santi Kurtz ermitia Seanui te Villaroko Karpo ausunean arteko linderoan dao t'an be bardin paseta san. Seanuiko abadeak sian galasoten audenak, Villarokoak es ostera.

Aitu norañokoa isingo dan kontu au e? Nik i baltzeoa dala ta kanta ba(t)p(b)e badakit, ia ondo kantetan dotzuden, se, edade onegas gausa asko aistu be in yatas. A ber ba:

Yolasetan garbi-garbi beti isan adi
oituretan es galgarri isan iñori
seure ekandu on ori
gisonen txalogarri
isan bedi beti-beti bai Jose Mari.
Baltzeoa dala baltza- baltza da baltza
lisuña da ta motza gaste ibilkeran
ondu daigun biotza
emoiosu esetza
mutillori dosu artza ta eriotza.
Ibilli ta ibilli gorputzes ta oñes
binen-binen ibillite nora yoan es
seure isen onores
aitu sainke bai erres
dekosule beres-beres jentea burles.

Eta ez ori bakarrik. Or Gorbeian, bueno, Egirinaon San Inazio selebretan da eta ba meza ostean erromeria egiten zan, gaur be bai antxe bertan edo Arraban. Eta, klaro, jotea bai baina gero baltseoa etorren eta Zeanuriko abadeak a galazo egiten euskun. Eta orduan tranpea egiten gendun. Erromeria Egirinao eta Sastegiko linderoan egiten gendun, eta jotea Zeanurin eta baltseorako pausu bategaz Sastegira pasetan ginean, eta Sastegi Orozko partea da eta ango abadeak ez euden galazoten.

Antzeko kontua eukiten gendun emen San Blasen, Zeanuri eta Dimako linderoan dagoan ermitan. An be, jotea Zeanurin eta baltseoa Diman.

Villarogaz be beste ainbeste pasetan zan. Santa Krutz ermitea Zeanuri eta Villaroko Karpo auzunean arteko linderoan dago eta an be bardin pasetan zan. Zeanuriko abadeak zirean galazoten eudenak, Villarokoak ez ostera.

Aitu norainokoa izango dan kontu au e? Nik i baltseoa dala-eta, kanta bat be badakit, ia ondo kantetan deutsudan, ze, edade onegaz gauza asko aaztu be egin jataz. A ber ba:

Jolasetan garbi-garbi beti izan adi
oituretan ez galgarri izan inori
zeure ekandu on ori
gizonen txalogarri
izan bedi beti-beti bai Jose Mari.
Baltseoa dala baltza- baltza da baltza
lizuna da ta motza gazte ibilkeran
ondu daigun biotza
emoiozu ezetza
mutil ori dozu artza ta eriotza.
Ibili ta ibili gorputzes ta oinez
binan-binan ibillite nora joan ez
zeure izen onorez
aitu zeinke bai errez
daukazula berez-berez jentea burles.

75.5. Hiru neska berbartudunak

Sabaleko baserrien ama batek iru alaba aukesan, d'irurek tartamutuek. Eskon edadera allegau sirianean, ba, amak eskondu in guroasan.

Andi orti emeti, amorrek errekadu in da sustertu oan mutilen bat eta alabak ikusteko egune ipini.

Amak ipini oasan iru alabok patxadaz yantzite ta goruetan supasterrean baie agindu bet emon otzien:

- Alabatxuok, ori mutil ori datorrenean, suok o txiti(k)p(b)es e, ekin gorueteari te nauk ingo(t)p(b)erba, entzun dostesue?
- Bai, ama, bai!

Etorri yakien mutil ori te ba amak eroan oan alabokana ondo bearrean baie alangon baten e(s)tx(y)ako alaba bateri arie apurtuten?

Da, ba, goruetako arie apurtu yakonak, aman agindue aistute edo, non asten dan berbas:

- Tilit in yon ariek
- Torontile emoion (beste aistiak)
- Amak isilitoteko esan baie gu isilik esin on (irugarrenak)

Zabaleko baserrian ama batek iru alaba eukazan, eta irurak tartamutuak. Ezkon edadera allegatu zireanean, ba, amak ezkondu egin gura euazan.

Andik ortik emetik, ama orrek errekadu egin eta zuztatu euan mutilen bat eta alabak ikusteko eguna ipini.

Amak ipini euazan iru alabok patxadaz jantzita eta goruetan supasterrean baina agindu bat emon eutsien:

- Alabatxuok, ori mutil ori datorrenean, zuok o txitik be ez e, ekin gorueteari eta neuk egingo dot berba, entzun deustazue?
- Bai, ama, bai!

Etorri jakien mutil ori eta ba amak eroan euan alabokana, ondo bearrean, baina alangoren baten ez jako alaba bateri aria apurtuten?

Eta, ba, goruetako aria apurtu jakonak, amaren agindua aaztuta edo, non asten dan berbas:

- Tilit egin jona ariak
- Torontila emoiona (beste aizteak)
- Amak isilik egoteko esan baina gu isilik ezin egon (h)irugarrenak)

75.6. Lexia garbikuzirako

Garbikusie danerako da ona. Gaur u modu andie dao edoser garbituteko baie lenao erropea garbitako ta, esegoan gaur besteko modurik. Eta ganera, tela(k)p(b)e gaurkoa(k)p(b)año gogorrakoak sirian d'askos geio kostetan yakun garbikusi bearrak itea. Lexie iten gendun.

Lexie itesan, ifintesan ure berotuten. Barrikea ote san bogadea

Garbikuzia danerako da ona. Gaur u modu andia dago edozer garbituteko baina leenago erropea garbitako eta, ez egoan gaur besteko modurik. Eta ganera, telak be gaurkoak baino gogorrakoak zirean eta askoz geiago kostetan jakun garbikuzi bearrak egitea. Lexia egiten gendun.

Lexia egiten zan, ifinten zan ura berotuten. Barrikea egoten zan bogadea

iteko, d'ifinten yakon ganean trapue, d'an trapuen ifinten yakon surteko autze. Da, a abarrue erropas betetasan da kantinean ure berotan ifini. Ure berotu ala, lelengo ur epela botaten yakon, gero berotxoagoa, d'askeanean irikiten, egosi arte, bogadea egosi arte. D'an aspiti urtetoan lexiek, surteko autze auki oalako. D'axegas garbitan gendusen erropak, surteko autzegas. Autze eralgi itesan garbiek isin bear oan da. Gero errekarera eroan d'an yo-yo in. Arrie ote san d'arrien yo. Gero biurtu bien artean ur andienak botasoteko da gero eskegi, altzikitu edo sikitu arte. Baie plantxetako altzikitute ohea san se sikuegi in eskero ixurrek eta tximurrek kentzea sano gatxa san aikas lengo txingerresko plantxakas. Gaur ser gure t'axe dauku, gaur bestean ondo bisitea kostako da!

egiteko, eta ifinten jakon ganean trapua, eta an trapuan ifinten jakon surteko autsa. Eta, a barrua erropaz betetan zan eta kantinean ura berotuten ifini. Ura berotu aala, leenengo ur epela botaten jakon, gero berotxoagoa, eta azkenean irakiten, egosi arte, bogadea egosi arte. Eta an azpitik urtetan euan lexiak, surteko autsa euki eualako. Eta arexegaz garbietan genduzan erropak, surteko autsagaz. Autsa eralgi egiten zan garbiak izan bear euan eta. Gero errekarera eroan eta an jo-jo egin. Arria egoten zan eta arrian jo. Gero biurtu biren artean ur andienak botazoteko eta gero eskegi, altzikitu edo sikatu arte. Baina plantxetako altzikituta ohea zan ze sikuegi egin ezkerro ixurrak eta tximurrak kentzea sano gatxa zan areikaz leengo txingarrezko plantxakaz. Gaur zer gura eta axe daukagu, gaur bestean ondo bizitea kostako da!

75.7. Muskerrari bildurra

Muskerrari bildurre? Itzela. Selan es ba, samara saltu in de ito ito-ala entzun du beti te.

Eguskiegas urtetan deure asko. Koleorea(k)p(b)e politek aukiten daures baie bildurre itzela, subeari bestekoa.

Gu sarri yoaten gintzesan umetan orra goiko landara. Or bisimodu biko etxea dao da ba etxekoneko umea(k)p(b)e etorte sirian guges malluki batzean. D'an gabisela beti ikusten gendun muskerran bat malluki arteti. Baia ain sen andie gure malluki egarrie ba uxatu iten gendusen muskerrok eta mallukie(k)tx(y)-an, antxe bertan edo sien sartu te gero etxean.

Muskerrari bildurra? Itzela. Zelan ez ba, samara saltu egin eta ito egiten euala entzun dogu beti eta.

Eguzkiagaz urtetan daude asko. Koleoreak be politak eukiten daudez baina bildurra itzela, sugeari bestekoa.

Gu sarri joaten gintzazan umetan orra goiko landara. Or bizimodu biko etxea dago eta ba etxekoneko umeak be etorten zirean gugaz mailuki batzean. Eta an gabilzala beti ikusten gendun muskerran bat mailuki artetik. Baina ain zan andia gure mailuki egarria ba uxatu egiten genduzan muskerrok eta mailukiak jan, antxe bertan edo zirian (ziribedarra) sartu eta gero etxean.

Muskerra aituuneskero sera etorri yata gogora, ori subelandarean kantea, subelandareak estau ese iten, da grasiek e se plagea dao on be ta orma gustietan. Kantau ingotzut orduen:

Subelandarea mar-mar-mar
aite sopa(k)tx(y)aten
ama ardoa edaten
umetxo bat andetan
abadea kantetan.

Muskerra aitatu dogun ezkeru zera etorri jat gogora, ori subelandarearen kantea, subelandareak ez dau ezer egiten, eta graziak e ze plagea dago egon be eta orma guztietan. Kantatu egingo deusut orduen:

Subelandarea mar-mar-mar
aita sopak jaten
ama ardoa edaten
umetxo bat andetan
abadea kantetan.

76.1. Anbotoko Señorea Atxulotik Supelegorrera

Anbotoko Señorea? Bai gixona, naure amaxeari entzunde, ortixi (Gorbeia indikatzen dago eskuagaz aurrez aur ikusten delako) yoaten i soan garra dariola. Anbototi, orti Urkiola ganeti Iritxineko asduirantza iten i yoan d'an Atxuloko bentanati pasetan i soan Supelegorreko kuebara yoateko. Nos yoate soan? Ba, sera, amaxean sereti, ba udegoieneti negure bitartean. Ni nauk e(s)tx(y)oat ikusi baie nire amaxeak siñestu iten yoala esango ñaunkek e berak kontetan yostaneti. Anbotoko Señoreak alaban ba(t)p(b)e auki i yoan, Mari ixenekoa. Bai gixona, Atxuloko bentanati. Beitiok, aitik Gorbeierantza ta eskoatara Lekandako atxa estok ikusten? Ba, eskoara inean yaok ori Atxuloko bentanori. Udegoiengan, pagoari te, orbela yausten yakianean, emetixi, gure etxe ondoti ikusi iten dok Atxuloko bentanea. Ikustok? Emeti Gorbaierantza bista ona(k)-tx(y)aosak on be gero e? Ni asko yoaten (n)ok Gorbaiera, da kapri-txoa, urtetan yaukadan beste bider edo geiotan.

Anbotoko Señorea? Bai gizona, neure amaxeari entzunda, ortixik (Gorbeia indikatzen dago eskuagaz aurrez aur ikusten delako) joaten ei zoan garra dariola. Anbototik, ortik Urkiola ganetik Iritxinako(sic) azduirantza egiten ei joan eta an Atxuloko bentanatik pasetan ei zoan Supelegorreko kuebara joateko. Noz joaten zoan? Ba, zera, amaxearen zeretik, ba udagoienetik negura bitartean. Nik neuk ez joat ikusi baina nire amaxeak sinistu egiten joala esango niaunkek e berak kontetan jaustanetik. Anbotoko Señoreak alabaren bat be euki ei joan, Mari izenekoa. Bai gizona, Atxuloko bentanatik. Begitu egiok, aitu egik Gorbeiarantz eta eskoiatara Lekandako aitzia ez dok ikusten? Ba, eskoiaara einean jagok ori Atxuloko bentana ori. Udagoiengan, pagoari eta, orbela jausten jakianean, emetixik, gure etxe ondoti ikusi egiten dok Atxuloko bentanea. Ikusten dok? Emetik Gorbeiarantz bista onak jagozak egon be gero e? Ni asko joaten nok Gorbeia, eta kapri-txoa, urtetan jaukadan beste bider edo geiagotan.

Da, beste gause bat, sera, Iretxi-neko bentanati eskoarago, Orosko-rantza inean, sera(k)tx(y)aosak, iru atzoagureak, atzo bi t'agurea. Atxa-(k)t(d)osak irurek eta Oroskoarrak esaten yauriek e atxok eguskie(k)-tx(y)oorduen egurdie dala, baskaitordu. D'ixin in gok.

Eta, beste gauza bat, zera, Iretxinako(sic) bentanatik eskoiarago, Orozkorantza einean, zerak jagozak, iru Atso-Agureak, atso bi eta agurea. Aitzak dozak irurak eta Orozkoarrak esaten jaudiek e aitzok eguzkiak jo orduan eguerdia dala, bazkaitordu. Eta izan egingo dok!

76.2. Laminak akabatu esne irakin bidez

Lamiñen kontue? Bai, gixona. Serari yaukotzat entzunde, Lanbreabeko Isari, aun urtegas il soan. D'ak kontetan yostan ba bere aitexeari te lamiñek etorten yakiasala Lanbreabeko etxera, d'esin gausonik in.

Esnasaleak soasan antza lamiñok, eta ba beti esne eske, tabarrea emoten gaubiluntzetan yakiten yaurian da esneak a batute daosela, d'esin kendu ingurutu.

Da, bakik i se in yaudian? Ba, andi baten bateri entzunde edo, ba, imini esnea irikiten maskillu alosoko baten d'iluntzean lamiñok agartu soasanean, esne irikine emon yotzian, da koño! antxe akabau i soasan lamiñok esne irikinegas tripak erreta sokorru beten.

Laminen kontua? Bai, gizona. Zerari jaukotsat entzunda, Lanbreabeko Izari, eun urtegaz il zoan. Eta ak kontetan jautan ba bere aitaxeari eta laminak etorten jakiazala Lanbreabeko etxera, eta ezin gauza onik egin.

Esnezaleak zoazan antza laminok, eta ba beti esnea eske, tabarrea emoten gaubiluntzetan, jakiten jaudian eta, esneak a batuta dagozala, eta ezin kendu ingurutik.

Eta, badakik i zer egin jaudian? Ba, andik baten bateri entzunda edo, ba, imini esnea irakiten maskelu alozoko baten eta iluntzean laminok agertu zoazanean, esne irakina emon jautsian, eta koño! antxe akabatu ei zoazan laminok esne irakinagaz tripak erreta sokorru baten.

76.3. Arlanpeko atsoa labesuginen

Arlanpeko atzoana? Bai, seoser bai. Or Arlanpen esakera ba(t)tx(y)-aok on be, olan e Dimatxetan lañobereaa oten dokenean erabiltok, auxe: "*Arlanpeko atsoa labesuginen*". Da, labasuena airtu yunes, ba, Arlanpekoak errotara Igorrera etorte soasan da, ba, errotarie kargu artute

Arlanpeko atsoarena? Bai, zeozer bai. Or Arlanpen esakera bat jagok egon be, olan e Dimatxetan lainabeerea egoten dokenean erabilten dok, auxe: "*Arlanpeko atsoa labesuginen*". Eta, labesuarena airtu joagunez, ba, Arlanpekoak errotara Igorrera etorten zoazan eta, ba,

yegoan. Ba, Arlanpekoak astoa ondo esite yaukian da astoa bakarrik agintan yaudian errotara, baie, astotzara baten sorroa ta bestean arri bi, kontrapeso a iteko edo. Da beti bardin.

Da, ba, baten Arlanpeko agurea errotariegas juntau soan d'errotariak esan i yotzan:

– I, astotzara baten sorro orde arri bie(k)p(b)arik sergaitik estotzek iminten beste artosorro bat eta kitu?ç

– Ara, mutil, guretxean gure aite(k)p(b)e olantxe iten yoan da gu(k)p(b)e olantxe iten yuk, usedio utze.

Da, ba, denporeagas Arlanpeko astoak e(s)tx(y)oan bear lagunik errotako yoan-etorrie iteko se bidea ikisi yoan, d'ondo ikisi be, da bakarri(k)tx(y)oate soan, Arlanpen sorroa kargetan yotzian de gero Igorreko Olabarriko errotariak iyo orduen barriro kargau t'etxera soli-soli.

Mendean kitantzea e(s)tx(y)-akia(t)p(b)a selan ibiliko soan. I, ba, astoak onan batzuk i dosak etxera bidea topetako lañabera andie on arrik. Au astoan kontu au Gorbaieko pastoreari be entzunde yaukotziat e se Gorbaiean lañabereagas kontus, baie astoak eta kaballeriek en general surrek i dosak etxera bidea topetan.

76.4. Lapur-tranpak argi urten

Lapurren konturi(k)tx(y)akia-dan? Patakon esan dostek? Es ba. Etxoik a ber, pentzeteari emonda, seoser garanduko yoat. Lapurrek? Lapurrek? A bai!

Baie au pasaue dok e! Ni nauri

errotaria kargu artuta jegoan. Ba, Arlanpekoak astoa ondo ezita jaukian eta astoa bakarrik agintan jaudian errotara, baina, asto-otzara baten zorroa eta bestean arri bi, kontrapeso egiteko edo. Eta beti bardin.

Eta, ba, baten Arlanpeko agurea errotariagas juntatu zoan eta errotariak esan ei jautsan:

– I, asto-otzara baten zorro orde arri biak barik zergaitik ez deutsak iminten beste arto-zorro bat eta kito?

– Ara, mutil, gure etxean gure aitak be olantxe egiten joan eta guk be olantxe egiten joaguk, usadio utsa.

Eta, ba, denporeagaz Arlanpeko astoak ez joan bear lagunik errotako joan-etorria egiteko ze bidea ikasi joan, eta ondo ikasi be, eta bakarrik joaten zoan, Arlanpen zorroa kargetan jautsian eta gero Igorreko Olabarriko errotariak eo orduan barriro kargatu eta etxera zoli-zoli.

Mendaren kitantzea ez jakiat ba zelan ibiliko zoan. I, ba, astoak onen batzuk ei dozak etxera bidea topetako lainabeera andia egon arrik. Au astoaren kontu au Gorbeiaiko pastoreai be entzunda jeukotsiat e ze Gorbeian lainabereagaz kontuz, baina astoak eta kaballeriak en general zuurrek ei dozak etxera bidea topetan.

Lapurren konturik jakiadan? Patakon esan deustak? Ez ba. Etxodon (itxaron) eik a ber, pentseteari emonda, zeozer garanduko joat. Lapurrak? Lapurrak? A bai!

Baina au pasatua dok e! Niri neuri

be naure amak (k)ontau yostan baten bere aiteri pasaukoa an Igorrebason, Erbibaso esaten yotzian landan.

Ba, an Erbibason, itargi andie oten soanean ikusi iten soasan erbiek eta kasariiek etxoten oten soasan erbieri tiritako.

Da, baten, gure aitite, aman aite, kasarie soan d'a(k)p(b)e yakiten yoan nos yoan erbietara. Yoan soan eskopeta ta gusti da Erbibaso erdiko arbola batera igon yoan d'erramartean ostandu erbiek agartu ala tirituteko.

An yegoan etxoten da alangon baten berbalotza asmau yoan da bera isilik sein erreparau besteok. Nortzuk ete sirean es ete sirean, oño! gixon bi, antxe aitite on soan arbolape berean. Gure aitite ixilik eta entzun in yotzian komertasiñoan bata(k)p-(b)esteari esaten:

- I, gaurko ferien Urliiek eta Urliiek ganadue saldu yauriek eta orrin etxean dirue yaok.
- Bai, erresoia daukok auki be. Bata emekoa dok eta bestea Bernagoiti aldekoa. Yoaten espagosa(k)p(b)a Bernagoitirantza diruok kentzean?
- Goaxan, erbiek urrungoan be emen ongosak et'araxe yoan beaiuk, gaur itargie be argitzu yaok eta.

Da, ba, gixon biok eskapau yaurian. Gure aitite be bajatu arbolati t'etxera yoan soan d'andrearri badiñotzek:

- Andrea, auxe t'auxe pasau yat eta yoan in beot atoan Bernagoiti aldera lapurretea in baño lenao.
- Gizona, baie gaube da ba ta!
- Bardin dotzo, yoan in beot.

Da, yoan soan d'esan in yotzian ango etxeoari se gogo daukien

be neure amak kontatu jaustan baten bere aitari pasautakoa an Igorrebason, Erbibaso esaten jaustian landan.

Ba, an Erbibason, itargi andia egoten zoanean ikusi egiten zoazan erbiak eta kazariak itxaroten egoten zoazan erbiei tiratuteko.

Eta, baten, gure aitita, amaren aita, kazaria zoan eta ak be jakiten joan noz joan erbietara. Joan zoan eskopeta eta guzti eta Erbibaso erdiko arbola batera igon joan eta errama artean ostandu erbiak agertu aala tiratuteko.

An jegoan etxodoten (itxaroten) eta alangoren baten berbalotsa asmatu joan eta bera isilik zein erreparatu besteok. Nortzuk ete zirean ez ete zirean, oño! gizon bi, antxe aitita egon zoan arbolape berean. Gure aitita isilik eta entzun egin jaustian komertazinoan bata besteari esaten:

- I, gaurko ferian Urliak eta Urliak ganadua saldu jaudiek eta orrein etxean dirua jagok.
- Bai, errezoia daukak euki be. Bata emekoa dok eta bestea Bernagoiti aldekoa. Joaten ez bagozak ba Bernagoitirantz diruok kentzean?
- Goazan, erbiak urrungoan be emen egongo dozak eta araxe joan bear joaguk, gaur itargia be argitsu jagok eta.

Eta, ba, gizon biok eskapatu jaudian. Gure aitita be bajatu arbolatik eta etxera joan zoan eta andrearri badinotsak:

- Andrea, auxe eta auxe pasatu jat eta joan egin bear dot atoan Bernagoiti aldera lapurretea egin baino leenago.
- Gizona, baina gaua da ba eta!
- Bardin deutso, joan egin bear dot.

Eta, joan zoan eta esan egin jaustian ango etxeoari zer gogo daukien gizon

gixon bik eta prest oteko atea eta, ondo itxite.

Alantxe in yaurian. Ateak itxi, bentana(k)p(b)e bai. Txakurre be atean kanpoaldeko arandelan amarrau da gure aitite ta etxeko gixona eskopetakas kamarako leioan.

Goxaldean, txakur ausiekas batera tau-tau-tau, atea:

- Nor da?
- Gau
- Se beosue tertzio onetan?
- Sabaldu atea
- Se gurosue ba?
- Dirue, arin, feriko dirue!
- Dirue? Bai ontxe artukosue dirue!

D'orduene etxagunek tiro ba(t)p(b)ota yoan axera da besto bat lapurron ondo ondora beren beregi.

Bildurto in soasan lapurrok et'alandxe akabau soan lapurretea. Tranpeak argi urten yotzian gure aititeri esker.

Bernagoitiko usabak, agradesimintureko beintxa eder bat erregalau yotzan gure aititeri ineko mesedeagaiti.

bik eta prest egoteko atea eta, ondo itxita.

Alantxe egin jaudian. Ateak itxi, bentanak be bai. Txakurra be atearan kanpoaldeko arandelan amarratu eta gure aitita eta etxeko gizona eskopetakas kamarako leioan.

Goizaldean, txakur ausiekas batera tau-tau-tau, atea:

- Nor da?
- Geu
- Zer bear dozue tertzio onetan?
- Zabaldu atea
- Zer gura dozue ba?
- Dirua, arin, feriako dirua!
- Dirua? Bai oraintxe artuko dozue dirua!

Eta orduan etxagunak tiro bat bota joan aizera eta beste bat lapurron ondo ondora beren beregi.

Bildurto egin zoazan lapurrok eta alantxe akabatu zoan lapurretea. Tranpeak argi urten jautsian gure aititari esker.

Bernagoitiko ugazabak, agradezimenturako beintxa eder bat erregalatu jautsan gure aititari, egineko mesedeagaitik.

76.5. Jentilak indartsuak besteko buruarinak

Yentile(k)p(b)ai, yentilek ibilte i soasan emeti Gorbeialdeti, Iritxineti te orti, da jentea birdurkilik ibiltan soan bates be ilundurduen.

Baten e or Iritxine ondoan egurginen ibili soasan batzuk, astillaginen, siekas trongoak erdibitan. Gautu in beayoan da bearren segidu yaurian les ba yentilek agartu i yakiasan d'esan amenasuke:

- Suonak in yok, gauges etorri beo-

Jentilak bai, jentilak ibiltan ei zoazan emetik Gorbeialdetik, Iritxinatik(sic) eta ortik, eta jentea birdurkilik ibiltan zoan batez be ilundu orduan.

Baten e or Iritxina(sic) ondoan egurginen ibili zoazan batzuk, astillaginen, ziriekaz trongoak erdibietan. Gautu egin bear joan eta bearren segitu jaudian lez ba jentilak agertu ei jakiazan eta esan amenzuka:

- Zuonak egin jok, geugaz etorri bear

sue, aimarie(k)tx(y)ota yaosak eta estaukosue sereginik.

- Egiok, erresoia daukosue, -erantzun iyotzan egurgin sur betek ango yentilik andienari,- baie suokas yoan orduko suon inderra naurtu gure geunkek ia ainbesterañokoa dan ala es yakiteko.
- Bai gixona, auk gurokenean, ser in bear yoat?
- Bitik, pago-trongo onetan burriñasko si bi yaukadas sartute d'arrankalea inde. Sartu isek aure eskutzarrak emen arrankalan da sieri lagundu arinago erdibituteko.
- Ori? Ori ser do(k)p(b)a nitzako, esan be itea olangorik?

Da yentil orrek sartu iyoasan eskutzarrok trongoan arrankalan da tireka asi. Baie ak egurgin surrek e siporreagas sie(k)tx(y)o yoasan baie barrure inean barik i kanpora, da yentilen atzamarrak arrapau. Yentile aienaka asi soanean, egurginok anka in yotzian da San Justoko ermitara allegau soasanean arnasea artu yaurian, se yentilek elexan e(s)tx(y)aukiek podererik. Yentilek indertzuek isingo soasan baie surre(k)p(b)a-t)p(b)es.

dozue, abemariak jota jagozak eta ez daukazue zereginik.

- Egia dok, errezoia daukazue, -erantzun ei jautsan egurgin zuur batek ango jentilik andienari,- baina zuokaz joan orduko zuon indarra neurtu gura geunkek ia ainbesterañokoa dan ala ez jakiteko.
- Bai gizona, euk gura dokanean, zer egin bear joat?
- Begitu egik, pago-trongo onetan burriñazko ziri bi jaukadaz sartuta eta arrankalea eginda. Sartu egizak eure eskutzarrak emen arrankalan eta ziriari lagundu arinago erdibituteko.
- Ori? Ori zer dok ba niretzako, esan be egitea olangorik?

Eta jentil orrek sartu ei joazan eskutzarrok trongoaren arrankalan eta tiraka asi. Baina ak egurgin zuurrak e ziri-porreagaz ziriak jo joazan baina barrura einean barik i kanpora, eta jentilaren atzamarrak arrapatu. Jentila aienaka asi zoanean, egurginok anka egin jautsian eta San Justoko ermitara allegatu zoazanean arnasea artu jaudian, ze jentilak eleizan ez jaukiek podererik. Jentilak indartsuak izango zoazan baina zuurrak bat be ez.

77.1. Mari-Pétralanda Mairulegorretan

Anbotoko Señorean entzutea? Bai, obeto es. Baie guk Mari-Pétralanda geitzean dotzu, gure sárrari entzunde. Or, Gorbaien oten i sen, seguru, Mairulegorreta eta Aldamiñaspiko kobasuloatan, bera ta beiki-deak.

Orti, Gorbaiti, Mairulegorretati Urkiolara d'Urkiolati Petralandara

Anbotoko Señorearen entzutea? Bai, obeto ez. Baina guk Mari-Pétralanda deitzean deutsagu, gure zaarrari entzunda. Or, Gorbeian egoten ei zan, seguru, Mairulegorreta eta Aldamiñazpiko kobasuloatan, bera eta berekideak.

Ortik, Gorbeiatik, Mairulegorretatik Urkiolara eta Urkiolatik Petralandara etorten ei zan, aidean, inarra baten gane-

etorten i sen, aidean, iñarra baten ganean, da beragas naste, gausasko ekarte i oan, astoak eta, sera, auntzen akarra, alondoagas yosiko ede satiekas lotute iduneti.

Dimen, Lamindaon, Petralanda iseneko baserri-etzea dao d'antxe barrenean, selaikadea dao d'antxe, Txibixaon, iten i situesan euren akelarreak edo funtziñoak.

Txibixao ser dan? Ba Txibixao, sera da: sorginek auren artean matrakak aukiten situesan, auren arteko ikusiesinek eta txibiskerie(k)p(be) bai, seinde, ba arkaleri sirriek eta olangoak. Eta Petralandapeko akelarre baten, ango inguruko bidaski bet pasau i sen ondoti te ba fetxoria ikusi in gurean, pago baten ganera igun oan eta sorgin betek esan i otzon beste bateri, itano ta gedarrotzean: – I, txibis ao, txibis ao niges, ser dala ta txibiskeri ori? Matrakotza guro-na ala?

D'arreskero, auren komertasiñoti edo, areri selaikadeari, Petralanda baserri-etzepeko landa-selaiari “Txibixao” esatotzien d'esatotzu. D'an dao oin be baie a landea piñu sartute dao.

D'antxe iten i situesan akelarreak a akarra landa-erdien lotute seoseri edeagas eta arexen akarran inguruen yantzak eta, iten i situesan. Urtean baten ite i auren akelarre-batza nausie, eta, egune, isiten i sen, udabarriko lenengo idergi betea, erderas, plenilunioa esaten yakona. D'orrek udabarriko lenengo idergi bete orrek e seikusie dauko Aste Santuegas be. Gero antxe, Txibixaon, artzean i situesan urte gustiko ebatziek eta batesbe nok isin bear oan Gorbai inguru gustiko usandreak urrungo urte osorako.

an, eta beragas naaste, gauza asko ekarten ei euan, astoak eta, zera, auntzaren akerra, alondoagas jositako ede zatiekaz lotuta idunetik.

Diman, Lamindaon, Petralanda ize-neko baserri-etxea dago eta antxe barrenean, zelaikadea dago eta antxe, Txibixaon, egiten ei zituezan euren akelarreak edo funtziñoak.

Txibixao zer dan? Ba, Txibixao, zera da: sorginak euren artean matrakak eukiten zituezan, euren arteko ikusi-ezinak eta txibizkeriak be bai, zeinda, ba alkarri zirriak eta olangoak. Eta Petralandapeko akelarre baten, ango inguruko bidazki bat pasatu ei zan ondotik eta ba fetxoria ikusi egin gurean, pago baten ganera igon euan eta sorgin batek esan ei eutsan beste bateri, itano eta gedarotsean: – I, txibiz ago, txibiz ago nigaz, zer dala eta txibizkeria ori? Matrakotsa gura dona ala?

Eta arrezkero, euren konbersazinoetik edo, ari zelaikada ari, Petralanda baserri-etxepeko landa-zelaiari “Txibixao” esaten eutsien eta esaten deutsagu. Eta an dago orain be baina a landea pinu sartuta dago.

Eta antxe egiten ei zituezan akelarreak a akerra landa-erdian lotuta zezeri edeagas eta arexen akerraren inguruan dantzak eta, egiten ei zituezan. Urtean baten egiten ei euden akelarrebatar nagusia, eta, eguna, izaten ei zan, udabarriko leenengo idergi betea, erderaz, plenilunioa esaten jakona. Eta orrek udabarriko leenengo idergi bete orrek e zerikusia dauka Aste Santuagaz be. Gero antxe, Txibixaon, artzean ei zituezan urte guztiko ebatziak eta batezbe nork izan bear euan Gorbeia inguru guztiko uzandreak urrengo urte osorako.

Gero, Petralandapeko funtziñoak akabau orduen barriro garretan Mairulegorretara; asi emen Lamindaon, gero Urkiolara ta Gorbaien Aldamiñaspiti Mairulegorrataka kuebara. Antxe ote i sen Mari-Pétralanda da bere be(r)ekideak.

Konsultarik itotzen erriko jenteak? Ara, gure amamari te entzunde, ba, bai seguru. Osatu gurisiteurenak yoaten i sirian Mari-Pétralandari konsulta iten d'ak emoten i otziesan sinismen andiko bedarrak, osatu iteko gaxoak.

Orri(k)p(b)edarrok, osasun bedarrak esaten yakienak, udan sartu orduko batu bea dire, sespabere siki-tu iten dire t'estaure baligo. Orregaitik, San Juan besperan be bedarra(k)p(b)atzean dire urte barruko erremedioatarako, pulmuni bedarrak, katarro bedarrak eta olangoak. Se, lenao katarro, pulmuni te bularrestu asko egoan da seosegas osatu bear, botika gitxi egoan da. Mansanillea be Gorbaien San Inasio aurreti batu bea da, gero belu de, da batu estauenak erosi in bear, baie dirue nok orduko denporan?

Supelegor entzun dodan? Entzun bai, baie, Supelegor gure parajeti Oroskorago dao ta Mairulegorreta erasago iten yaku ta beti entzun du Mari-Pétralanda Mairulegorreta d'inguruko kobasuloatan oten sala, d'ortixik etorte sala Lamindaoko Petralandara, isena(k)p(b)era(k)t(d)iño: Mari-Pétralanda, d'akelarrean landa-selaie, Txíbxiao.

Onikontuok e bildurre sartzeako kontetoskuesan, gaubetan, aimaria(k)tx(y)o ta gero kanpoti ibili ez iteko, gauberi errespetoa isiteko.

Gero, Petralandapeko funtziñoak akabatu orduan barriro garretan Mairulegorretara; asi emen Lamindaon, gero Urkiolara eta Gorbeian Aldamiñazpitik Mairulegorrataka kuebara. Antxe egoten ei zan Mari-Pétralanda eta bere berekideak.

Konsultarik egiten eutsien erriko jenteak? Ara, gure amamari eta, entzunda, ba, bai seguru. Osatu gura izaten eudenak joaten ei zirean Mari-Pétralandari konsulta egiten eta ark emoten ei eutsiezan sinesmen andiko bedarrak, osatu egiteko gaixoak.

Orreik bedarrok, osasun-bedarrak esaten jakienak, udan sartu orduko batu bear dira, ze ezpabere sikatu egiten dira eta ez daude balio. Orregaitik, San Juan bezperan be bedarrak batzean dira urte barruko erremedioatarako, pulmuni bedarrak, katarro bedarrak eta olangoak. Ze, leenago katarro, pulmuni eta bularrestu asko egoan eta zeozegaz osatu bear, botika gitxi egoan eta. Manzanillea be Gorbeian San Inazio aurretik batu bear da, gero belu da, eta batu ez dauanak erosi egin bear; baina dirua nork orduko denporan?

Supelegor entzun dodan? Entzun bai, baina, Supelegor gure parajetik Orozkorago dago eta Mairulegorreta erasago egiten jaku eta beti entzun dogu Mari-Pétralanda Mairulegorreta eta inguruko kobazuloatan egoten zala, eta ortixik etorten zala Lamindaoko Petralandara, izenak berak dino: Mari-Pétralanda, eta akelarrearen landa-zelaia, Txíbxiao.

Oneik kontuok e bildurra sartzeako kontetan euskuezan, gauetan, abemariak jo eta gero kanpotik ibili ez egiteko, gauari errespetoa izateko.

Yentil, lamiña d'orrin konturik es ba, es oskuen kontetan etzean d'estakit, len esan dotzuden moduen bildurregaiti isingo san.

Au dala ta, seragas akordau nas, ako ak misiolariiek e gure amari te, bototzien bronkea Aste Santu aurreko misinoietan: "Bai, gaurko gasterie gaubes dabil kanpoti. Astoa kanpoti badosue, gauberdien be bille yoaten sarie, da semalaban bat kanpoti isin eskero, bille yoan bes, ori de patxadea!"

Bueno ba, baligo botzu, auxe osu Mari-Pétralanda dala ta dakitzutena, eta nos gura yoango gara Txibixao, akelarre lekue t'inguruek ikusten. Gustauko yatzue.

77.2. Ellakuriko txakurra

Seberion, Saldaingo txakurreri se pasau yakon kontautzut baie emen, Villaron, Ellakuriko txakurreri pasau yakon antzekoa.

Ellakuri, emen Villaron, bueno, oin Villaro Areatza da, ortxe goien dao, komento onen goikaldean, eguskibegien. Ellakuri erris Zeani da.

Da, ba, txakur bet aukien kantzau-kantzau inde beti indaba(k)-tx(y)aten. Bueno, yan esan dot seoser esatearren, se txakurrek estau yaten indabarik goseakilik e(s)p(b)adao. Isin be, txakurreri, arratoiari te baieri e(s)tx(y)akie gustetan indabarik. Asala yangotzie indabeari gose-gosean, baie barrue e(s)t(d)otzie yango. Beitu noraño, beieri indaba serukak emon eskero, amurruegas da ganoso yango daus, baie garauden bat aurkituten badau seruka barruan, antxe itxiko dau ondarrean yan barik.

Jentil, lamina eta orrein konturik ez ba, ez euskuen kontetan etxean eta ez dakit, len esan deutsudan moduan bildurregaitik izango zan.

Au dala eta, zeragaz akordatu naz, arako ark misiolariak e gure amari eta, bota eutsien bronkea Aste Santu aurreko misinoietan: "Bai, gaurko gazteria gauzez dabil kanpotik. Astoa kanpotik badozue, gauerdian be bila joaten zarie, eta seme-alabaren bat kanpotik izan ezkerro, bila joan be ez, ori de patxadea!"

Bueno ba, balio badeutsu, auxe dozu Mari-Pétralanda dala-eta dakitsudana, eta noiz gura joango gara Txibixao, akelarre lekua eta inguruak ikusten. Gustatuko jatzue.

Zeberion, Saldaingo txakurrari zer pasatu jakon kontatu deutsut baina emen, Villaron, Ellakuriko txakurrari pasatu jakon antzerakoa.

Ellakuri, emen Villaron, bueno, orain Villaro, Areatza da, ortxe goian dago, komentu onen goiko aldean, eguzkibegian. Ellakuri erris Zeanuri da.

Eta, ba, txakur bat eukien kantsau-kantsau eginda beti indabak jaten. Bueno, jan esan dot zeoser esatearren, ze txakurrak ez dau jaten indabarik goseakilik ez badago. Izan be, txakurrari, arratoiari eta beieri ez jakie gustetan indabarik. Azala jango deutsie indabeari gose-gosean, baina barrua ez deutsie jango. Begitu noraino, beieri indaba zerukak emon ezkerro, amorruegas eta ganoso jango dauz, baina garauden bat aurkituten badau zeruka barruan, antxe itxiko dau ondarrean jan barik.

Ellakuriko txakurre be olan ebilen, seguru, antoju artute portzelanasko platereko indabari. Asi iten san yaten baie an itxitoan muskildute dana, plater-indaba egosiko sukueri txupekada batzuk emonda.

Da, baten e, txakur ori, desesperaute, pentzetan asi sen, se bide artu, t'esautzon bere burueri ba se:

– Ellakurin e(s)tx(y)aok sereginik eta gaur orra beko mojan komentora yoan bear yoat baskaiten, se, orko mojak eukiko yaustiek indaba(k)p-(b)añõ seoser gosoagoa tripekada bat iteko aspaldiko partes.

Da, yoan san Ellakuriti bera agoan txue inde. Klausurako komentoko orma ganeti saltu in de santiamen baten presentau sen komentoan.

Komentoari obuen-obuen buelta bat emon otzon usainke-usainke, da beko bentana bateti refetoria ikusi auenean, refetoria, komedorari esatotzie mojak, imini aurreko anka biek e bentana-markoan da baskarie eskatu oan esanes:

– Egun on daukiela! Gosakilik nao ta baskari apur beten eske nator, ondakine(k)p (b)adire be bardin dost se auron ondakinek Ellakuriko indaba(k)p(b)añõ gosoago ingo yatas.

– Ai, ene txakurre!- refetoria garbitan lotu sen moja batek-, estauku ba eser baskaiteko, guk u egurdarteko amabietan baskaiten du, goxean goxeti yagiten gara ta, gaure maitineak eta errestako, da ba gaurko baskarie yoan da, d'ondakin apurre(k)p(b)e, batu te txarri askara bota dus, txarrie(k)p(b)e loditu in bea dire ta. Beste baten isin beako dau.

– Se ingu ba,- txakur orrek agoko

Ellakuriko txakurra be olan ebilen, seguru, antoju artuta portzelanazko platereko indabari. Asi egiten zan jaten baina an itxiten euan muskilduta dana, plater-indaba egosiko zukuari txupakada batzuk emonda.

Eta, baten e, txakur ori, desesperauta, pentsetan asi zan, zer bide artu, eta esan eutsan bere buruari ba ze:

– Ellakurin ez jagok zereginik eta gaur orra beeko monjen komentura joan bear joat bazkaiten, ze, orko monjak eukiko jaustiek indabak baino zeozer gozoagoa tripakada bat egiteko aspaldiko partez.

Eta, joan zan Ellakuritik beera aoan txua eginda. Klausurako komentuko orma ganetik saltu egin eta santiamen baten presentatu zan komentoan.

Komentoari oboan-oboan buelta bat emon eutsan usainka-usainka, eta beeko bentana batetik refetoria ikusi euanean, refetoria, komedorari esaten deustie monjak, imini aurreko anka biak e bentana-markoan eta bazkaria eskatu euan esanez:

– Egun on daukiela! Goseakilik nago eta bazkari apur baten eske nator, ondakinak badira be bardin deust ze euron ondakinak Ellakuriko indabak baino gozoago egingo jataz.

– Ai, ene txakurral- refetoria garbitan lotu zan monja batek-, ez daukagu ba ezer bazkaiteko, guk u egurdarteko amabietan baskaiten dogu, goizean goizetik jagiten gara eta, geure maitinesak eta errezetako, eta ba gaurko bazkaria joan da, eta ondakin apurrak be, batu eta txarri askara bota doguz, txarriak be loditu egin bear dira eta. Beste baten izan bearko dau.

– Zer egingo dogu ba,- txakur orrek

txuok iruntzite-, badaespada geratu es ninten esebe barik, obeto yoan ninten naure etzera gaur be indabak ongo dire d'indabori akatz apurbet iten goseak il baño lenao.

Yoan san txakur ori Ellakurire, tripak orroaka situsela, eta es indaba d'es indabondoko! Baskaldute aurkitu situsen. Atzenean, es batean es bestean, baskaldu barik lotu sen Ellakuriko txakurre. D'au, bisimoduen be sarriten pasetan da. D'ori pasetan yakonari "*Ellakuriko txakurrena pasau yako*" esaten du. Esakera in de txakur orren danagurekoa.

aoko txuok iruntsita-, badaezpada geratu ez naiten ezer be barik, obeto joan naiten neure etxera gaur be indabak egongo dira eta, indaboi akatz apur bat egiten goseak il baino leenago.

Joan zan txakur ori Ellakurira, tripak orroaka zituzala, eta ez indaba eta ez indabondoko! Bazkalduta aurkitu zituzan. Atzenean, ez batean ez bestean, bazkaldu barik lotu zan Ellakuriko txakurra. Eta au, bizimoduan be sarritan pasetan da. Eta ori pasetan jakonari "*Ellakuriko txakurrena pasatu yako*" esaten dogu. Esakera egin da txakur orren danagurekoa.

77.3. Lexia arte-egur errearen hautsagaz

Lexie? Bai, gure amama Ziprianak eta itauren, emen ausotegi gustie batute. Gure etzean, artak auki daukus ondiño be, bueno, ondo bat (d)anean, artea esatotzu baie asko diesenean, artak edo aratadui eta gure etze inguruen artadue dauku, atxine inausite ganera.

Da, lexie da garbikusi sakona, gobadea isiten san. Ixerak auneskoak sirian les, ba, gogorrek isiten sirian da lexie ite san euren garbikusireko.

Orretarako autze bear isite san, egur errean autze, d'autzik onena arte-egur erreana san. Artea erreaskero, autz suri-suriek urtetoan d'orixe san onena lexie iteko.

D'autzori, urtean kabuen erretan san arta-egurregas logretan san, da, ba, arpelik (g)aldu es iteko, etzeko okolu beten gordetan san bear sanerako, seinde, ba, gaskaxea edo tinajue daoan moduen txarri edo sesine gatzetan gordetako, ba, arta-

Lexia? Bai, gure amama Ziprianak eta egiten euden, emen auzotegi guztia batuta. Gure etxean, artak euki daukaguz oraindino be, bueno, ondo bat danean, artea esaten deutzagu baina asko dirazanean, artak edo aratadui eta gure etxe inguruan artadua daukagu, antxina inausite ganera.

Eta, lexia da garbikuzi sakona, gobadea izaten zan. Izarak eunezkoak zirean lez, ba, gogorrek izaten zirean eta lexia egiten zan euren garbikuzirako.

Orretarako autsa bear izaten zan, egur errearen autsa, eta autsik onena arte-egur errearena zan. Artea erre ezkerro, auts zuri-zuriak urtetan euan eta orixe zan onena lexia egiteko.

Eta auts ori, urtearen kabuan erretan zan arte-egurregaz logretan zan, eta, ba, alperrik galdu ez egiteko, etzeko okelu baten gordetan zan bear zanerako, zeinda, ba, gatz-kaiza edo tinakoa dagoan moduan txarri edo zezina gatzetan gor-

autze be olango kaxa moduko baten gordeta san bea sanerako.

Lexie iteko, ausotegi gustie baztea(n) san, tandas iteko aunesko ixeron garbikusie. D'orretarako, egurreko tinajue artzea san d'an sartu aunesko ixerak. Galdaillean egosiko ur irikine bota da ganeti arta-autze, suri-surie. Gero gioneskoak sartu barrure ta sapaldu-sapaldu itauren, seinde, matzagas ite san moduen txakoline iteko. D'ure otzitu ala, barriro berotu te beste igurdialdi bet.

Bein orin de gero, kendu ure eta gobadotzaran artute erre kara eroate san gobadea akabetako. Errekan akklarau te gero biur-biur in urek (g)ustiek kentzeako ta gero eskegi.

Baie, oin kontaukotzut u gause kurioa. Lexien ure aklaletor duen, erre kaka ure suritu ite san da, ba, ango erre kaka kangrejoari e(s)tx(y)akien gustetan lexi-ure ta erreka ertzetik kanpora urtetauren. Orduen, guk umeok, amamari laguntan yoaten ginean da, artu kangrejuok eta gobadotzaran ekarten gaindusen, erropa ganean, etzean egosi te yateko, besterik espasan gatz apur bet botata egostor duen.

D'oin kontaukotzut fetxori andiagoa, barre ingosu baie. Emeko gure ausoko andra bat, isena estu esango, bakisu, errespetoagaiti, gobadea iten yoan san Antzabarroko otxinera da gisona eroan oan laguntan. Txakurrek (b)e segidutzien atzerik ara. Gisona eskastxue san d'andrea, andratzarra, garbosea. Da, gobadea iten daosela, gisona e(s)tx(y)ako yausten otxinera! Ene? Goatu gison orreri te itxurealangoan atera oan, busti-busti inde, ondatute lexi uregas suritute, d'otz itauren les, otzakilik,

detako, ba, arte-autsa be olango kaxa moduko baten gordetan zan bear zane-rako.

Lexia egiteko, auzotegi guztia baztean zan, tandaz egiteko eunezko izaron garbikuzia. Eta orretarako, egurrezko tinakoa artzean zan eta an sartu eunezko izarak. Galdailean egosiko ur irakina bota eta ganetik arte-autsa, zuri-zuria. Gero gizonetzkoak sartu barrura eta zapaldu-zapaldu egiten euden, zeinda, maatsagaz egiten zan moduan txakolina egiteko. Eta ura otzitu aala, barriro berotu eta beste igurdialdi bat.

Bein ori egin eta gero, kendu ura eta gobadotzaran artuta erre kara eroaten zan gobadea akabetako. Errekan akklaratu eta gero biur-biur egin urak guztiak kentzeako eta gero eskegi.

Baina, orain kontatuko deusut u gauza kurioa. Lexiaren ura aklaletor duan, erre kaka ura zuritu egiten zan eta, ba, ango erre kaka kangrejoari ez jakien gustetan lexi-ura eta erreka ertzetik kanpora urtetan euden. Orduan, guk umeok, amamari laguntan joaten ginean eta, artu kangrejuok eta gobadotzaran ekarten genduzan, erropa ganean, etxean egosi eta jateko, besterik ez bazan gatz apur bat botata egostor duan.

Eta orain kontatuko deusut fetxoria andiagoa, barre egingo dozu baina. Emeko gure auzoko andra bat, izena ez dogu esango, badakizu, errespetoagaitik, gobadea egiten joan zan Antzabarroko otsinera eta gizona eroan euan laguntan. Txakurrak be segidu eutsien atzerik ara. Gizona eskastxua zan eta andrea, andratzarra, garbosea. Eta, gobadea egiten dagozala, gizona ez jako jausten otsinera! Ene? Goratu gizon orreri eta itxurealangoan atera euan, busti-busti egin-

dar-darotzean. Andreak orduen, artu gobadotzaran gizon ori t'etzera ekarri oan, pulmunien bat artuen be. Es oan gure ausoko inor enteretarik eskandalu orregas, baie txakurre ausi beten asi yakon, txau-txau-txau! Andreak isilik oteko agintotzen baie arpelik, a txakurre berean. Alangon baten gobadotzaran barruti gisonak: ki-ki-ki! in otzen txakurreri te txakurre isildu. Orretara esan i oan ak andreak: *“orratiño, gisona gisontxoa isin arren, beti gison!”*

da, ondatuta lexi uragaz zurituta, eta otz egiten euan lez, otzakilik, dar-darotsean. Andreak orduan, artu gobadotzaran gizon ori eta etxera ekarri euan, pulmoniaren bat artuan be. Ez euan gura auzoko inor enteretarik eskandalu orregaz, baina txakurra ausi baten asi jakon, txau-txau-txau! Andreak isilik egoteko agintan eutsan baina alperrik, a txakurra berean. Alangoren baten gobadotzararen barrutik gizonak: ki-ki-ki! egin eutsan txakurrari eta txakurra isildu. Orretara esan ei euan ak andreak: *“orregaitino, gizona gizontxoa izan arren, beti gizon!”*

78.1. Untzetako harri-bolak

Arri-bolak ikusi? Desde luego, nauk ikusie(k)t(d)ire e. Gastetan aitegas yoaten gintzesan ba egurrek ekarten. Orduko urtean arrastau uen dana uriola batek, eta orraño ekarrite on sirean arri-bolok, Bertzuten ganeko trokaraño. Orduen ni nauk u amar urte be enindusen aukiko. Arriek e, bai eta ba(t)p(b)año geao e an trokarroan, an urek urtetan dau Untzetabepen es, bueno ba, antxe errekarroan, baie emen bastante biera ekarrite, olango kare-arri erredondo-erredondoak e, bai, briiillue itaudien e ganeti be e, da, selan aitek eta esaten oskuen e: *“onik jentilen arrie(k)t(d)ires”*.

Eta yentilek ibilte sian emen, orti(k) eta ara bolaka, orti Untzetapikuti Mandoire, esaten audin, eta selan esaten audin e, or anka bat imini da besto bat an (Untzeta eta Mandoia) da, or Arkulandako erre-kako arripausuetan ur(e) edaten audiela, serean Artandan, oin kamiñosubie dao inde baie.

Arri-bolak ikusi? Desde luego, neuk ikusiak dira e. Gaztetan aitagaz joaten gintzazan ba egurrak ekarten. Orduko urtean arrastratu euan dana uriola batek, eta orraino ekarrita egon ziran arri-bolok, Bertsuten ganeko trokaraino. Orduan nik neuk u amar urte be ez nenduzan eukiko. Arriak e, bai eta bat baino geiago e an troka-arroan, an urak urtetan dau Untzetabepen ez, bueno ba, antxe errekarroan, baina emen bastante beera ekarrita, olango kare-arri erredondo-erredondoak e, bai, briiillua egiten eudien e ganetik be e, eta, zelan aitak eta esaten euskuen e: *“oneik jentilen arriak dira”*.

Eta jentilak ibiltzen ziran emen, ortik eta ara bolaka, ortik Untzetapikutik Mandoiara, esaten eudien, eta zelan esaten eudien e, or anka bat imini eta beste bat an (Untzeta eta Mandoia) eta, or Arkulandako erre-kako arri-pausuetan ura edaten eudiela, zerean Artandan, orain kamino-zubia dago eginda baina.

78.2. Jentilkumea

Len esan dotzuden moduen, emen Untzetapikun jentil partidea bisi i sen, seguru, te ba auren artean jentilkumea be bai.

Da ba, segun itxurea, jentilkumea yoaten i sen eskolara be. D'onek ausoko Eustasiak esatauen e, jentilkumori kinteleko bastoia eskuen dala yoate sala eskolara, da umeak (g)ustie(k)t(d)ana(k)p(b)ildurregas, se eskolako bentanatik i aidean botaten i ausen eskolumeok ak auken indertzarragas.

Intera baten ibili i sen olan baie gero itxi in i otzen eskolara yoateari, da bake-santu bet. Ori be bai, ori be entzunde daukotziet Eustasiari te.

Leen esan deutsudan moduan, emen Untzetapikun jentil partidea bizi ei zan, seguru, eta ba euren artean jentilkumea be bai.

Eta ba, segun itxurea, jentilkumea joaten ei zan eskolara be. Eta onek auzoko Eustasiak esaten euan e, jentilkumori kintaleko bastoia eskuan dala joaten zala eskolara, eta umeak guztiak danak bildurragaz, ze eskolako bentanatik i aidean botaten ei euazan eskolumeok ark eukan indartzarragas.

Intera baten ibili ei zan olan baina gero itxi egin ei eutsan eskolara joateari, eta bake-santu bat. Ori be bai, ori be entzunda deukotsiet Eustasiari eta.

78.3. Arriandi(aga)ko urregorria

Ori Arriandi? Bai, Arriandi dao Untzetabepen, onantxik apur bet alborantza iten dau, Gorbaierantza inean, bai, aintxe, aintxe dao.

Arriandi ori, nik entzutea e, oniri sarrari te, ba yentilek arribolan ibilte i sirean, da, ba Oroskoti Untzetapikure bota i auen olango jentiltzarran batek arri andi ori te Untzetapiku yo ta mendi satie kendu i otzen seguru. Or auki be oskea dauko Untzetapikuk onantza inean, Gorbaierantza inean. Dana be kontue isingo da baie, nik entzutea e, eske, orrik i aukien inderragas ba, edosein gause. Emen Bertzutenen ausona gustie bildurkilik bisi i sen orrikas jentil kankallookas. Labesue inor-duen be, labera etorri te artoak ostuten i situesan deskuidau eskero.

Ori Arriandi? Bai, Arriandi dago Untzetabepen, onantxik apur bat alborantza egiten dau, Gorbeiarantz einean, bai, antxe, antxe dago.

Arriandi ori, nik entzutea e, oneiri zaarrari eta, ba jentilak arri-bolan ibilten ei zirean, eta, ba Orozkotik Untzetapikura bota ei euan olango jentiltzarraren batek arri andi ori eta Untzetapiku jo eta mendi zatia kendu ei eutsan seguru. Or euki be ozkea dauka Untzetapikuk onantz einean, Gorbeiarantz einean. Dana be kontua izango da baina, nik entzutea e, es ke, orreik ei eukien indarragas ba, edozein gauza. Emen Bertzutenen auzune guztia bildurkilik bizi ei zan orreikaz jentil kankailookaz. Labesua egin orduan be, labera etorri eta artoak ostuten ei zituezan deskuidatu ezkeru.

Indertzuek eta mantzinek i sirean seguru.

Urregorrie? Aitu, aitek eta esatoskuen, estait sainbet mandokada, ser, urregorri daosela or ainbaten enterraute, Untzetabepeko trokan, mandokada(k)t(d)aosela, or, urregorriek enterraute. Ori beti esaturien e gaure aitek eta, bai, bai, d'esaten gendun ba: topetan yoan beaku!

D'or Arriandipean be urregorrie i dao, esatudien e, baie gure aiteri te or Untzetabepeko trokan daoelaskoa daukotziet entzunde. Su, seoser isin be ingo da e?

Indartsuak eta mantzinak ei zirean seguru.

Urregorria? Aitu, aita-eta esaten euskuen, ez dakit zeinbat mandokada, zer, urregorri dagozala or ainbaten enteratuta, Untzetabepeko trokan, mandokadak dagozala, or, urregorriak enteratuta. Ori beti esaten eudien e geure aita eta, bai, bai, eta esaten gendun ba: topetan joan bearko dogu!

Eta or Arriandipean be urregorria ei dago, esaten eudien e, baina gure aitari- eta, or Untzetabepeko trokan dagoalazkoa deukotsiet entzunda. Zu, zeozer izan be egingo da e?

78.4. Laminak Untzetabepen

Or Untzetapiku ganan aspian errekeak urtetan dau. Lamiñak, esatauen gure amak, bere aitek esaten otzela, emen be, Bertzuten-errekan, ote sireala lamiñak bastarreko atxan ganean paraute orrastuten seguru ulleak.

D'aik kentzeako edo galtzeako ser in audien be konteta auen gure amak. A ber ondo esaten botzut: topau bear i sirean sekor bi, errisekorrak, bai, San Juan egunean yaio, da busten punta(k)p(b)altzak eta musturre(k)p(b)e baltzak. (hemen Juan Luis senarrak zuzendu egiten du alborik hara):

– Es, errisekorrok sirean musturrek (g)orriek, de busten punta(k)p(b)-altzak.

A, bueno, ori, busten puntako luma(k)p(b)altzak, de mustur gorriak, bai, aikas, da tragesa kuiau te pasau i audiesan errekek a gora ta biera, t'orduen desaparesidu i sirean

Or Untzetapiku ganaren azpian errekeak urtetan dau. Laminak, esaten euan gure amak, bere aita esaten eutsiela, emen be, Bertzuten-errekan, egoten zireala laminak bazterreko atxaren ganean paratuta orraztuten seguru uleak.

Eta areik kentzeako edo galtzeako zer egin eudien be kontetan euan gure amak. A ber ondo esaten ba deusut: "topatu bear ei zirean zekor bi, erri-zekorrak, bai, San Juan egunean jaio, eta buztan puntak baltzak eta musturak be baltzak. (hemen Juan Luis senarrak zuzendu egiten du Rosalia alborik hara):

– Ez, erri-zekorrok zirean musturak gorriak, eta buztan puntak baltzak.

A, bueno, ori, buztan puntako lumak baltzak, eta mustur gorriak, bai, areikaz, eta tragesa kogidu eta pasatu ei eudiezan errekek a gora eta beera, eta orduan desaparezidu ei zirean laminok

lamiñok odola dariola. (Barrero Juan Luis senarra berbetan)

– Segun esataudin abuelok eta, lamin asko serean oten i sirean, Olabarriko errekan. Ermitabarrin, an Subitxueta, Ugarte ganeko Murgati datorren Seberioko errekeagaz bat iten dau Gesal-errekeak, Subitxueta sube-subien, da bera-txuago Olabarriko subien Etxazo-errekeak eta antxe, antxe oten i sirean lamiñak, asko, bandadak, elie.

Da, su, ori komo berdadero kontetaudien gero e, benetako sera e, gure amak eta.

odola dariola. (Barrero Juan Luis senarra berbetan)

– Segun esaten eudien abuelok eta, lamin asko zerean egoten ei zirean, Olabarriko errekan. Ermitabarrin, an Zubitxueta, Ugarte ganeko Murgatik datorren Zeberioko errekeagaz bat egiten dau Gezale-errekeak, Zubitxueta zubi-zubian, eta beerago-txuago Olabarriko zubian Etxazo-errekeak eta antxe, antxe egoten ei zirean laminak, asko, bandadak, elia.

Eta, zu, ori “komo berdadero” kontetan eudien gero e, benetako zera e, gure amak eta.

78.5. Mari Anbotokoa Untzetabetik

Mari Anbotokoa entzutea? Entzutea bai. Su nik entzunde daukotzet Margarita defunteari. Oin esangotzut. Olatxuko Errubio ta orrik esotuko saindusen es? Bueno ba, ain amari e, saarra isin sen, ni umea nasela be, eta areri entzunde, sera, gauberdien, ikuuusi, es baten, baten baño geotan, andi agartuten san, Gorbaialdeti de pasetan i sen orti atzean argie itxite, txispa(n) moduen, orti Untzetabeti, bai orti paseta sala. Jesus Mari, lengusuek, esan doste, bere aitek (Siprianok) esaten auela, ori Mari ori, ikusi in auela pasetan, bai, ikusi in auela Untzetabeti Gorbaiera pasetan txispotsean.

Mari Anbotokoaren entzutea? Entzutea bai. Zu nik entzunda deukotsat Margarita defunteari. Orain esango deusut. Olatxuko Errubio eta orreik ezagutuko zenduzan ez? Bueno ba, arein amari e, zaaarra izan zan, ni umea nazala be, eta areri entzunda, zera, gauberdian, ikuuusi, ez baten, baten baino geiagotan, andik agertuten zan, Gorbaialdetik eta pasetan ei zan ortik atzean argia itxita, txispen moduan, ortik Untzetabetik, bai ortik pasetan zala. Jesus Mari, leengusuek, esan deust, bere aitek (Ziprianok) esaten euale, ori Mari ori, ikusi egin euale pasetan, bai, ikusi egin euale Untzetabetik Gorbaiera pasetan txispotsean.

78.6. Begizkoarena

Begizkoa? Nik estait in selan, baia nauk pasau nindule dakit. Bai, nauk. Eta, Olatxuko ixikoak, tia

Begizkoa? Nik ez dakit egin zelan, baina neuk pasatu nendula dakit. Bai, neuk. Eta, Olatxuko izekoak, tia Mariak,

Mariak, in osten erremedioa seguru. Se parau i nintzen, ba, triste ta mine daukoten moduen. Eta etorri sen urrean batenbat ikusten da ba, edeeerra on i nintzen seguru, te au de umean ederra, ta sera ta, ba sertu te, gero urrungo egunerako ya tristetute parau i nintzen da, txarto seguru, yan bes eser, d'esebes, da, ene, ta, tia Mari etorri te:

– Onek? One(k)tx((y)aukona begiskoana, oneri ume oneri egin yotziena begiskoana, ta nauk ingo yotzat erremedioa.

Eta in osten erremedioa, seguru, e ur berue edo imini eta ara sera bota, plomoa urtue edo, eta sainbe(t)punta urtetan dotzen, an yakiten i audien asko aukin badau edo gitxi aukin badau. Eta urten i osten punta asko, plomoa urtute, urtu sartanean da bota barreñure, urartera, d'an urtetan i audien txarren dagoenari puntarik (g)eien, sorrotzak eta puntak. Eta nauri in ostien ori. D'axe inde kendu ite san begiskoana.

Baie, nik txarriari be iten ikusi nindun begiskoana. Ori, gu andiek (g)aresela ixin sen e. Ori Maria txikerra, Akesolon d'ama etorri sen da:

– Jesus! Selango txarrie daukosuen da, selango sera ta! A ixite san beti ganaduegas beti inbidiegas egote san e, ba, aurrekoana esta. Or ekin otzen seguru, te, gero txarri ori geixotu, bai atoan, egunen bat edo bi barru, txarri ori parau sen korkobaute moduen, tripan min daukon moduen eta sertute, da, ba, tia Maria or bisi sen da tia Mariari esan i otzien ba:

– Maria, estau aukingo begiskoana gure txarrie(kp(b)e)?

– Da, ser pasetan yako ba

egin eustan erremedioa seguru. Ze paratu ei nintzan, ba, triste eta mina daukan moduan. Eta etorri zan urrean batenbat ikusten eta ba, edeeerra egon ei nintzan seguru, eta: "au da umearen ederra", eta zera eta, ba zertu eta, gero urrungo egunerako ya tristetuta paratu i nintzan eta, txarto seguru, jan be ez ezer, eta ezebez, eta, ene, eta, tia Maria etorri eta:

– Onek? Onek jaukana begizkoarena, oneri ume oneri egin jautsiena begizkoarena, eta neuk egingo jautsat erremedioa.

Eta egin eustan erremedioa, seguru, e ur beroa edo imini eta ara zera bota, plomo urtua edo, eta zeinbat punta urtetan deutzan, an jakiten ei eudien asko euki badau edo gitxi euki badau. Eta urten ei eustan punta asko, plomoa urtuta, urtu sartanean eta bota barreñura, urartera, eta an urtetan ei eudien txarren dagoenari puntarik geien, zorrotzak eta puntak. Eta neuri egin eustien ori. Eta axe eginda kendu egiten zan begizkoarena.

Baina, nik txarriari be egiten ikusi nendun begizkoarena. Ori, gu andiak garala izan zan e. Ori Maria txikerra, Akesoloren-eta ama etorri zan eta:

– Jesus! Zelango txarria daukazuen eta, zelango zera eta! A izaten zan beti ganadugaz beti inbidiaz egoten zan e, ba, aurrekoarena ezta. Or ekin eutsan seguru, eta, gero txarri ori gaixotu, baina atoan, egunen bat edo bi barru, txarri ori paratu zan korkobatuta moduan, tripan min daukan moduan eta zertuta, eta, ba, tia Maria or bizi zan eta tia Mariari esan ei eutsoen ba:

– Maria, ez dau eukiko begizkoarena gure txarriak be?

- T'auxe t'auxe
- A, ba, ingotzu por siakaso begiskoan erremedioa, se, espadauko estau urtengo puntarik, se espadauko ak, estau urtetan puntarik, a paretan da erredondo.

Eta in otzenean, ori nau akordetan nas, selango punta soooooorrotzak urtotzien barreñuen plomo urtuari. Beitisu, gero, esaten daurie papaokerie(k)t(d)iresela e, bitisu, eske, inkreible e, inkreiblea da e!

- Eta, zer pasetan jako ba
- Eta auxe eta auxe
- A, ba, egingo deusagu por siakaso begizkoaren erremedioa, ze, ez badauka ez dau urtengo puntarik, ze ez badauka ark(begizkoarena), ez dau urtetan puntarik, a paretan da erredondo.

Eta egin eutsoenean, ori neu akordetan naz, zelango punta zoooooorrotzak urten eutsien barreñuan plomo urtuari. Begitu egizu, gero, esaten daudie papaokeriak dirala e, begitu egizu, eske, inkreible e, inkreiblea da e!

78.7. Zaintiratua

Ni nauk e sarri ikusiot santigituena iten eta nau(k)p(b)e inde daukotzek e neure osaba Siprianori. Normalean, orkatillan, ankabitorra be esaten yako, ukondoan edo eskubitorean ite san eraso a t'antxe ite san santigituena.

Santigituena iteko gause bi in bea dire: lelengo, sanbedarrak susendu. Klase bi sanbedar daos, andraskoantzako eta gisioneskoantzako. Bedar batzuk u sabaltoa(k)t(d)ire eta beste batzuk e lusangak. Gero sanbedarriori aspiko santxuak ketzean yakies da origo epela bota, bigunbigun in arte. Gero orregas naste igurdialdi on bat emon eraso in den lekuen da bolatxue topaurduen, sakatu. Baie, t'au de inportantea, oriten dosun bitartean onixe(k)p(b)erbok esan d'esan in beire: "santigitu san urrutu, sana bere lekuen sartu". Nik olan itot, baie batzuri e(s)tx(y)akiesan berbok aitu be iten, ain esataudiesan agopeti(k) edo agobarruti! Ba,

Nik neuk e sarri ikusi dot zaintiratuarena egiten eta neuk be eginda deukotsak e neure osaba Ziprianori. Normalean, orkatilan, ankabitorra be esaten jako, ukondoan edo eskubitorean egiten zan eraso a eta antxe egiten zan zaintiratuarena.

Zaintiratuarena egiteko gauza bi egin bear dira: leenengo, zainbedarrak zuzendu. Klase bi zainbedar dagoz, andrazkoantzako eta gizonezkoantzako. Bedar batzuk u zabaltoak dira eta beste batzuk e luzangak. Gero zainbedar orrei azpiko zaintxuak ketzean jakiez eta orio epela bota, bigunbigun egin arte. Gero orregaz naaste igurdialdi on bat emon eraso egin dan lekuan eta bolatxua topatu orduan, sakatu. Baina, eta au da inportantea, ori egiten dozun bitartean oneixek berbok esan eta esan egin bear dira: "zaintiratu zain urratu, zaina bere lekuan sartu". Nik olan egiten dot, baina batzuei ez jakiezan berbok aitu be egi-

nik inotzen osaba Siprianori te, ukondoko bolea sakatu nauntzanean, grillistuke t'aienaka asi yatan, baie urrungo egunerako mejorie itzela. Ikustosu? Ondo urtosten da bio(k) posik.

Baten batzuk u es audien ondo ikusten ori santigituena ta, ba ixilean yoaten sirean iten ekienATEGANA. Eske, batzuk u treato apurtxu be(t)p(b)e itaudien orrikas agopeko berbokas gero e. Gaur? Gaur atoan medikuegana.

ten, ain esaten eudiezan aopetik edo aobarrutik! Ba, nik egin neutsan osaba Ziprianori eta, ukondoko bolea sakatu neutsanean, grillistuka eta aieneka asi jatan, baina urrenge egunerako mejoria itzela. Ikusten dozu? Ondo urten eustan eta biok pozik.

Baten batzuk u ez eudien ondo ikusten ori zaintiratuarena eta, ba isilean joaten zirean egiten ekienATEGANA. Eske, batzuk u teatro apurtxo bat be egiten eudien orreikaz aopeko berbokaz gero e. Gaur? Gaur atoan medikuagana.

78.8. San Juanetan, biluzik, kardulatzak surtera

San Juanetakoa? Gaure etze aurrean iten gaindusen San Juan sugarrok eta ganetiko erromeriek. Andie da, baie au pasau in yakun. Egie esangotzut. Ori, Mari Inasiaren nebea, Endrike, orrik aukien sololuse esaten yakona, kardulatzes beterik e, yosite. D'enterau sirean, seguru, kardulatzok kentezako erremedioa sera sala: San Juan suekas naste, gaubeko amabietan, atera kardulatz soloan da surtera bota bea sala, baia bilusik.

Da jentea, akordubari(k)t(d)-aoela, urtetan dau kortako ateti Endriek, Jaugoikoak mundure ekarri auen moduen, bilus-bilusik eta, ene, emengo girigaie! Kardulatzok artzean egoan bitartean, ausoko batzuk galtzapullakas etxon otzien onantzean bilusik ogeto ikusteko. Ene ango barreak! Etorri sen Endrike ori te bota auen sustererik arako kardulatz txorta surtera d'arin ostandu kortan barriro yantziteko. Errementau es besteko barreak in gaindusen, aleko barreetza

San Juanetakoa? Geure etxe aurrean egiten genduzan San Juan sugarrok eta ganetiko erromeriak. Andia da, baina au pasatu egin jakun. Egie esango deutsut. Ori, Maria Ignaziaren nebea, Enrike, orreik eukien sololuze esaten jakona, kardulatzes beterik e, josita. Eta enteratu zirean, seguru, kardulatzok kentezako erremedioa zera zala: San Juan suekaz naaste, gaueko amabietan, atera kardulatz soloan eta surtera bota bear zala, baina biluzik.

Eta jentea, akordu barik dagoala, urtetan dau kortako atetik Enriek, Jaugoikoak mundura ekarri euan moduan, biluz-biluzik eta, ene, emengo girigaia! Kardulatzok artzean egoan bitartean, auzoko batzuk galtzupoilakaz etxodon (itxaron) eutsien onantzean biluzik obeto ikusteko. Ene ango barreak! Etorri zan Enrike ori eta, bota euan zuztarrerik arako kardulatz txorta surtera eta arin ostendu kortan barriro jantziteko. Errementatu ez besteko barreak egin

Da, gero, an soloan kardulas gustiek galdu ez sirean egin ba! Baia danak e, danak, seguru. Eske inkreiblea isin sen. Da, Josek, aitek esatauen:

– Mekaguen die! Nauk e(s)tx(y)oa siñestan eser, eta, au siñestu in bear!

Bai, alantxe pasau sen. Jose erro-tariak esatauen, danak (g)aldu sirela kardulatzok, olangorik? Asiske, seoser badao.

genduzan, aaleko barreotsa. Eta, gero, an soloan kardulatz guztiak galdu ez zirean egin ba! Baina danak e, danak, seguru. Eske inkreiblea izan zan. Eta, Josek,- aitik esaten euan:-

– Me cago en diez! Neuk ez joat sinis-tan ezer, eta, au sinistu egin bear!

Bai, alantxe pasatu zan. Jose erro-tariak esaten euan, danak galdu zirala kardulatzok, olangorik? Asieske, zeozer badago.

78.9. Arto-ereitzako maldizioaren ondorioa

Udebarrien artoa ereiten da, ta oin kontaukotzut u beste istori bet. Su, au pasau in sen gero e, gauk ikusi gindun. Da, ori esta antigualeko gau-sea. Ara, ortxe soloan ibili sirean arto-ereiten Jose t'andrea ta ibili sire-an, soloa labrau, arpeldu, markadoga-ubideak in d'ereiten arto ori.

Eta Jose ori, segaiti agaiti, kabre-aute, oooosti utzean, maldisiño utzean.

Da, Marik (andreak) auki ausen iru edo lau artaburu bereinkitute Kandelario edo San Blasetan. Eta kostunbrea egoan a asi bereinkitue ganetiko artoari nastuteko d'alan dana bereinkitu. Bebisen ereiten, da Josek, ubide edo fila bi bakarrik erein ausen, ganetiko gustie Marik.

Ereitza bearrok akabaudiesan da ba ernaroari etxoten egosan faltatan barriro ereiteko.

Etorri sen artoa ernarora eta ene! Josek ereineko artagarau bat esan da bera be esan erne, d'ostera Marik ereinekoa dana erneta. Da Josek esatotzen:

– Etorri ona, orri(k)p(b)ota barik

Udabarrian artoa ereiten da, eta orain kontauko deusut u beste istoria bat. Zu, au pasatu egin zan gero e, geuk ikusi gendun. Eta, ori ez da antigualeko gauzea. Ara, ortxe soloan ibili zirean arto-ereiten Jose eta andrea, eta ibili zirean, soloa labratu, arpeldu, markadoga-ubideak egin eta ereiten arto ori.

Eta Jose ori, zergaitik argaitik, kabre-atuta, oooosti utsean, maldizino utsean.

Eta, Marik (andreak) euki euazan iru edo lau artaburu bedeinkatuta Kandelario edo San Blasetan. Eta kostunbrea egoan a azi bedeinkatua ganetiko artoari naastuteko eta alan dana bedeinkatu. Baebilzan ereiten, eta Josek, ubide edo fila bi bakarrik erein euazan, ganetiko guztia Marik.

Ereitza bearrok akabatu eudiezan eta ba ernaroari etxodoten (itxaroten) egozan fältetan barriro ereiteko.

Etorri zan artoa ernarora eta ene! Josek ereineko artagarau bat esan eta bera be ez zan erne, eta osteria Marik ereinekoa dana erneta. Eta Josek esaten eutsan:

– Etorri ona, orreik bota barik egongo

ongoire, asi barik, ikusi ingu lurpean bigitute.

- Oni(k)t(d)ire su(k)p(b)oteak. Bigitu, artagarue(k)p(b)ertan daos, da ba(t)p(b)e esta erne, juramentuke ibili sarealako. Erre in saindusen bai, erre asiok eta selan erne ba?

Su, eske, pentzetakoa isin sen a e? Aixek fila bie(k)p(b)akarrik parau sirean erne barik. Sera, garauo(k)p(b)otako modu moduen lotu, ori gauk ikusie e! Guk u gero, amaka barre iten gaindun baie berak es auen barrerik iten e! Bera (Jose) serio egote san. Se a isin sen gause bat, sera, un misterio!

dira, azi barik, ikusi egingo dogu lurpean begituta.

- Oneik dira zuk boteak. Begitu, artagarauak bertan dagoz, eta bat be ez da erne, juramentuka ibili zarealako. Erre egin zenduzan bai, erre aziok eta zelan erne ba?

Zu, eske, pentsetakoa izan zan a e? Areixek fila biak bakarrik paratu zirean erne barik. Zera, garauok botako modu-moduan lotu, ori geuk ikusia e! Guk u gero, amaika barre egiten gendun baina berak ez euan barrerik egiten e! Bera (Jose) serio egoten zan. Ze a izan zan gauza bat, zera, un misterio!

78.10. Sugeak esnea edan ganaduari Bertsutenen

Subeak (g)anadueri esnea edan? Baaaai; gaure aitek eta ikusite barres, ikusite. Baieri, seguru, beti errapea utzi(k) topau eta, ene! se Jesus!, txala soltau barik eta errapea utzitute, da, ba ser pasetan ete dan. Da: sorotzi in beakotzu, emen seoser pasetan da. Da sorotziten parau te, ganera baiekk orroa in. Da, gauberdi edo goxaldean, seguru, baiekk e: (m)uuuuu! Olango bat iten i auen. Da, badoas sorosten, da, subea, subetzarra sartu, ankan batu baieri, da, errotik i txa-txa-txa, ta baie geldi geeeeeeldi, d'e-daten subea, da suabe edan, da baie txalagas baño posago, se txalak (g)olpeak emototzos errapean.

D'andreari be edatotzienik? Ori bai, ori entzunde. Olango gausak amak kontaute dakides, bai, te, subeak umean kunan, bueno, kunea, lenao lastamarrea, d'an lo in be bai da gero amari titie edan. Gero oyak etorri sirean, lau ankakoak, eta oyakuxa

Sugeak ganaduari esnea edan? Baaaai; geure aitek eta ikusita barrez, ikusita. Beiari, seguru, beti errapea utsik topatu eta, ene! zer Jesus!, txaala soltatu barik eta errapea utsituta, eta, ba zer pasetan ete dan. Eta: sorotsi egin bearko deutzagu, emen zeozter pasetan da. Eta sorotsiten paratu eta, ganera beiakk orroa egin. Eta, gauerdi edo goizaldean, seguru, beiakk e: (m)uuuuu! Olango bat egiten ei euan. Eta, badoaz sorosten, eta, sugea, subetzarra sartu, ankan batu beiarri, eta, errotik i txa-txa-txa, eta beia geldi geeeeeeldi, eta edaten sugea, eta suabe edan, eta beia txaalagaz baino pozago, ze txaalak golpeak emoten deutzaz errapean.

Eta andreari be edaten eutsoenik? Ori bai, ori entzunda. Olango gauzak amak kontatuta dakidaz, bai, eta, sugeak umearen kunan, bueno, kunea, leenago lastamarrega, eta an lo egin be bai eta gero amari titia edan. Gero oek etorri

edo katrea(k)p(b)e bai.Ori amari entzunde daukotzet, bai, berari be baten batek kontaukoa e.

ziran, lau ankakoak, eta oekuxa edo katreak be bai.Ori amari entzunda daukotsat, bai, berari be baten batek kontatukoa e.

78.11. Inpernuko deabrua baino atso txarragoa

Ni nauk, gaure familien pasauko gausa bat esangotzut. Gure tia bat, aman aistea, Oroskon aukin gaindun, oin satorra esatotzie, oseake, lenaokori(k)tx(y)atorkie satorrana, ta ba oin lengusue(k)t(d)aukus an.

Bueno ba, an etxean pasau sen, auki audien, gure ixikoak auki auen, amaxea, suegre, infernuko deabrua baño txarragoa e, d'iminten ausen begi betzuk u beste munduko baten antzekoak.

Il sen da, sera, alabea aukin auen, ba txikerretan maiti yausi edo ta buruen golpea artu eta ixin auen berba be ondo in, d'erdi inosentea golperik ona.

Da, su, amori il, de, ba, enterratu te, urrungo egunetan e, iluntzea allegau te sera, asten i sen, alabori: ama-ama-ama-ama-ama ta uuuuu! gedarrotzean edo olango sarata bat.

Da, tia, andi egunen baten badoa seguru, te, ene! oia, bera (atsoa) egote san moduen edo yasean, tapak mogidute, t'armudea be olan mogidute.

Da, tia, sustau be in sen da: ona kuarture iñor esta sartu, oia inde imini gaindunik ona esta iñor sartu. Eta, ba urrungo egunean bardin, asten isen bestea (a golpedun alabea) barruntatu iten i auen a, da: ama-ama-ama...esaten i auen, da ba, bardin.

D'atzenean, ausoko usaba aukien alboan, da, siñesmena terriblekoa, Juan Anton, da, esan i otzen:

Ni neuk, geure familian pasatuko gauga bat esango deutsut. Gure tia bat, amaren aiztea, Orozkon euki gendun, orain satorra esaten deutsie, oseake, leenagokorik datorkie satorrarena, eta ba orain leengusuak daukaguz an.

Bueno ba, an etxean pasatu zan, euki eudien, gure izekoak euki euan, amaxea, suegre, infernuko deabrua baino txarragoa e, eta iminten euazan begi batzuk u beste munduko baten antzekoak.

Il zan eta, zera, alabea euki euan, ba txikerretan maatik jausi edo eta buruan golpea artu eta ezin euan berba be ondo egin, eta erdi inozentea golperik ona.

Eta, zu, ama ori il, eta, ba, enterratu eta, urrungo egunetan e, iluntzea allegatu eta, zera, asten ei zan, alaba ori: ama-ama-ama-ama-ama eta uuuuu! gedarrotzean edo olango zarata bat.

Eta, tia, andik egunen baten badoa seguru, eta, ene! oea, bera (atsoa) egoten zan moduan edo jasean, tapak mobiduta, eta armudea be olan mobiduta.

Eta, tia, sustatu be egin zan eta: ona kuartura inor ez da sartu, oea eginda imini gendunik ona ez da inor sartu. Eta, ba urrungo egunean bardin, asten ei zan bestea (a golpedun alabea) barruntatu egiten ei euan a, eta: ama-ama-ama... esaten ei euan, eta ba, bardin.

Eta atzenean, auzoko ugazaba aukien alboan, eta, sinismena terriblekoa,

su, emen se pasetan da ba? – ser pentzau estakiela alboko ori be.

Bakisu se in audien? Armudori imini ondo sobrekamorreras, d'in audien yooooosi, yosi. Gaubean, ene! parau sen oia yoskura gustiek arrankaute les eta atzoa ote san itxuran iminite.

Atzenean, Juan Antonek esan i otzen: orrek andratxu orrek amaka promesa, an mesea, or mesea esatauen seoser pasetan yakonean, da danak aukingo daus kunplidu barik.

Bueno, yoan sirean San Felisimora edo ainbatera d'esplikautzien se pasetan dan. Eta mesok atera ta, Oroskoko abadea be etorri, da, bedinkitu kuartu ori eta desaparekidu sen, antxe akabau sen dana.

Egie dan ori? Seoser ixingo san ori gusti ori iteko!

Juan Anton, eta, esan ei eutsan: zu, emen zer pasetan da ba? – ser pentsatu ez dakiala alboko ori be.

Badakizu zer egin eudien? Armuda ori imini ondo sobrekama orregaz, eta egin eudien jooooosi, josi. Gauean, ene! paratu zan oea jostura guztiak arrankatuta lez eta atzoa egoten zan itxuran iminita.

Atzenean, Juan Antonek esan ei eutsan: orrek andratxu orrek amaika promesa, an mezea, or mezea esaten euan zeoser pasetan jakonean, eta danak eukiko dauz kunplitu barik.

Bueno, joan zirean San Felizimora edo ainbatera eta esplikatu eutsien zer pasetan dan. Eta mezk atera eta, Orozkoko abadea be etorri, eta, bedein-katu kuartu ori eta desaparekidu zan, antxe akabatu zan dana.

Egia dan ori? Zeoser izango zan ori guzti ori egiteko!

79.1. Mari, ikusi, Anbototik Supelegorrera harona

Mari Anbotokoa, askok esaten dau esteuriela ekosi, baie nik ekosi ot Supilaurdi Anbotora pasetan eta Anbototi Supilaurrera be bai.

Nos? Ori gabonsar gaubean etorten da Supilaurrera. Bakotxean iten daus saspi urte.

Emen (Aldekon) deku ekosite. Semeak, sarrenak esan austen ba, Yosebak, orrek esosten:

– Aite, gaur toketan yako Anbotoko Señoreari kanbietan, da, sertukosu, da ba sertuku, ekosiku masgaraue(k)tx(y)atorduen, urten ona balkoira, d'Anbototi ara Supilaurrera.

Mari Anbotokoa, askok esaten dau ez daudiela ikusi, baina nik ikusi dot Supelegorretik Anbotora pasetan eta Anbototik Supelegorrera be bai.

Noiz? Ori Gabonzar gauean etorten da Supelegorrera. Bakoitzean egiten dauz zazpi urte.

Emen (Aldekon) daukagu ikusita. Semeak, zaarrenak esan eustan ba, Josebak, orrek esan eustan:

– Aita, gaur toketan jako Anbotoko Señoreari kanbietan, eta, zertuko dozu, eta ba zertuko dogu, ikusiko dogu maasgarauak jatorduan, urten ona balkoira, eta Anbototik ara Supelegorrera.

Eta itargie(k)p(b)añõ argi geao daroa pasetan danean. Saspi urte iten dauz Supilaurren eta saspi Anboton.

D'entzutia daukat, Anboton daonean kosetxea ohea isiten dala, emen baserrietan, bai, da, Supilaurren daonean eskasagoa.

Eta iretargiak baino argi geiao daroa pasetan danean. Zazpi urte egiten dauz Supelegorren eta zazpi Anboton.

Eta entzutea daukat, Anboton dagoanean kosetxea ohea izaten dala, emen baserrietan, bai, eta, Supelegorren dagoanean eskasagoa.

79.2. Mari Anbotokoak neb(e)a

Mari Anbotokoak familiri(k)-t(d)aukon? Ara, semerik eta alabarik es, nebea bai. Neba ba(t)p(b)auken, isena estait.

Neborrek, Mari elexara yoaten esales, ba, elexara yoatea gurauen, odaie ta berinkituten direan modun, Mari be berinkituteko. Se in auen? Ba in auen, seguru, beiek e ustertu, da gurdiegas, artu gurdie eta burkamean atzeko petoko suloti amarraute imini, ganadu errebeldea ferire eroate san modun.

Da yoan san serera, elexara. Ta, abadeagas oteko itxi auen e elespean burdien amarraute. Baie besteak (Marik) se in auen? Estai(t)p(b)a selan sertu, burdi ori soiltau selanbeist usteriti, te ba burdi te gusti urrean marxtaotzen Marik nebeari berinkitu barik. Or dabil arona garretan neguen Anbototi Supilarrera eta udebarrien Supilaurreti Anbotora.

Nos arte? Ba, suri orrek Amondarain pastore oroskoarrak esan oztzun modun, anega ba(t)k(g)arik garauten daukon beste urte.

Mari Anbotokoak familiarik daukan? Ara, semerik eta alabarik ez, nebea bai. Neba bat ba eukan, izena ez dakit.

Neba orrek, Mari eleizara joaten ez zan lez, ba, eleizara joatea gura euan, odeia-eta bedekintuten direan moduan, Mari be bedekintuteko. Zer egin euan? Ba egin euan, seguru, beiak e uztartu, eta gurdiagaz, artu gurdia eta burkamaren atzeko petoko zulotik amarratuta imini, ganadu errebeldea feriara eroaten zan moduan.

Eta joan zan zerera, eleizara. Eta, abadeagaz egoteko itxi euan e eleizpean burdian amarratuta. Baina besteak (Marik) zer egin euan? Ez dakit ba zelan zertu, burdi ori soltatu zelanbaist uztarritik, eta ba burdi eta guzti urrean marxtatu eutsan Marik nebeari bedekintu barik. Or dabil arona garretan neguan Anbototik Supelegorrera eta udabarrian Supelegorretik Anbotora.

Noiz arte? Ba, zuri orrek Amondarain pastore orozkoarrak esan eutsun moduan: anega bat garik garautan daukan beste urte.

79.3. Jentilak Untzetapikun

Yentilek esirean isin edosin modutekoak e, annnndiek i sirean

Jentilak ez zirean izan edozein modutakoak e, annnndiak ei zirean eta

d'okerrak. Esataudien anka bat imintaudiela emen Untzetapikun da bestea Artandan da Altzagako presan ure edataudiela.

Or Untzetapikuti bestaldera Jentilsulo dao d'or bisi i sirean, seguru. Da selango arri-bolak aukiesan! Biribil biribilek.

Orriri jentilori bildur andie isiten i otzien, mantzinek sirean da. Baie emeko jentea be surre, ta, ba, irusaku in bear sarriten jentilori eskapetako, ostaintxean akabo orrikas, seguru.

Gero ba, orrek Bertzuteneko Siprianok esan otzun moduen, argie agartu i sen Gorbaialdeti te galdu sirean betiko jentilok.

Ganera gero, emetik urrin barik, or Udiarran agartu sen Amabirjinea, Udiarrako Amabirjinea, oin Kallen dauko elexa ederra, da, ba abadeak eta esanda, orrik jentilok es i aukien podererik kristiñauen serakas. Agaiti esan dotzut lentxuago Mari Anbotokoan nebeak berinkituten eroan auela Mari arrabea elexara burdiko petoari amarraute, baie arpelik, elespetik eskapau in i otzen da. Bai, berinkasiñoak isiten sirean jentil d'olangoen kontrako erremedioa. Emen fama andie, San Felisisimok auki dau, makiña bat berinkasiño!, seinde, begiskoa kentzeako be San Felisisimora yoan, berinkitu te santo erremedio!

79.4. Sugeak ardi-esnea edan Arraban

Ori pasau sen Arraban. Pastore batek ardieri esnea atera orduin, da txabolara yoate sanean, kantinean esnea dauela, subiak urteteiotzen

okerrak. Esaten eudien anka bat iminten eudiela emen Untzetapikun eta bestea Artandan eta Altzagako presan ura edaten eudiela.

Or Untzetapikutik bestaldera Jentilzulo dago eta or bizi ei zirean, seguru. Eta zelango arri-bolak eukiezan! Biribil biribilak.

Orreiri jentiloi bildur andia izaten ei eutsien, mantzinak zirean eta. Baina emeko jentea be zuurra, eta, ba, iruzaku egin bear sarritan jentiloi eskapetako, osterantzean akabo orreikaz, seguru.

Gero ba, orrek Bertzuteneko Ziprianok esan eutsun moduan, argia agertu ei zan Gorbeialdetik eta galdu zirean betiko jentilok.

Ganera gero, emetik urrin barik, or Udiarran agertu zan Amabirjinea, Udiarrako Amabirjinea, orain Kallen (Miravallés-Ugaon) dauka eleiza ederra, eta, ba abadeak-eta esanda, orreik jentilok ez ei eukien podererik kristiñauen zerakaz. Agaitik esan deusut leentxuago Mari Anbotokoaren nebeak bedeinkatuten eroan euala Mari arrebea eleizara burdiko petoari amarratuta, baina alperrik, elezpetik eskapatu egin ei eutsan eta. Bai, berdeinkaziñoak izaten zirean jentil eta olangoen kontrako erremedioa. Emen fama andia, San Felisisimok euki dau, makina bat bedeinkaziño!, zeinda, begizkoa kentzeako be San Felisisimora joan, bedeinkatu eta santo erremedio!

bidera, da kantine itxi selaien da, dranga-dranga-dranga edaten i otzen kantinesnea sube orrek.

Da, ba, egun beten, yoan san a mutile, (pastorea), soldadu da denporea luse in yakon subeari, itxurea. D’etorri senean barres, soldadisketi, subeak urten in otzen bidera barriro.

D’orretara, Arraba ta Igrinaoko pastoreak alkartu i sirean da berak e: – Il in beaiuk ori sube ori, tragau, sespabere bate(k)p(b)ayakik!

D’il in audien subetzar ori buruburuen yota, d’an itxi audin tragaute saiek edo yateko.

eta kantina itxi zelaian eta, dranga-dran-ga-dranga edaten ei eutsan kantin-esnea sube orrek.

Eta, ba, egun baten, joan zan a mutila, (pastorea), soldadu eta denborea luze egin jakon sugeari, itxurea. Eta etorri zanean barrez, soldadiskatik sugeak urten egin eutsan bidera barriro.

Eta orretara, Arraba eta Egriñaoko pastoreak alkartu ei zirean eta berak e: – Il egin bear joaguk ori sube ori, tragatu, ze ezpabere batek bajakik!

Eta il egin eudien subetzar ori buruburuan jota, eta an itxi eudien tragatuta saiak edo jateko.

79.5. Lapurzulon idi-narru bete urregorri

Nik entzunde dauket e Gorbaien, Lapursulon, Lapursuloko kueban idinarru bete urregorri daoe-la gordeta, an estarien baten.

Lapursulo dao Austingarbindi aurrera yoanda, da len, txabolea ote san an, Lapursuloko landan ote san txabolea. Ba, antxe, i dao idinarru bete urregorri.

Nik entzunda daukat e Gorbeian, Lapurzulon, Lapursuloko kueban idinarru bete urregorri dagoala gordeta, an estariren (estalian) baten.

Lapurzulo dago Austegiarminetik aurrera joanda, eta leen, txabolea egoten zan an, Lapursuloko landan egoten zan txabolea. Ba, antxe, ei dao idinarru bete urregorri.

79.6. Anbotoko Señoreari maldizioa bota

Errotarien batek “mekaguen la señora de Anboto” esan in auela ta, ba, sertute, maldisiñoan bildurres sertute abadeagana yoan i sen. Abadeagana yoan i sen konfesetan da ba abadeak:

– Yoan in beakosu da parkeske eskatu iosu Anbotoko Señoreari, baie lesara barrure etzaitte sartu bera daoen lekuraño e, berak urten daie-la atakara. Da gero barrure basoas,

Errotariren batek “mekaguen la señora de Anboto” esan egin euala eta, ba, zertuta, maldizinoaren bildurrez zertuta abadeagana joan ei zan. Abadeagana joan ei zan konfesetan eta ba abadeak:

– Joan egin bearko dozu eta parkeske eskatu egiozu Anbotoko Señoreari, baina lezara barrura ez zaitetz sartu bera dagoan lekuraño e, berak urten dagiala atakara. Eta gero barrura bazo-

barruti es eisu urten berari eperdie emonda e. Aurrez sartu te, atzes urten, espabere beragas parauko sara, bera daoen baño barrurago.

az, barrutik ez egizu urten berari eperdia emonda e. Aurrez sartu eta, atzes urten, ezpabere beragas paratuko zara, bera dagoan baino barrurago.

79.7. Arimak agertu zorrak kitutu arte

Arimak agartu? Baiii. Ori de, igual a persona bate(k)p(b)a, dirue gorde eslekuen baten da iñori esan es, d' eser esan barik il, d'arik eta non gorde dauen yakin arte familikoan batek, agartu gaubetan.

Da gero dauket entzunde, gaixorik on da promesa in: "osatuten banok o yoango nok, esaterako Urkiolara, da mesa bat sertu, agindu, d'aginduko mesori atera barik edo, serean, il, de gero ba seguru, purgatorioti arimeak a sera, denpora asko bea dauela ta ba, agartu iten i sirean arimak ia baten batek sor ori kitutu te purgatorioti urtetan audien seruen sartzeako.

Gero, sorra kitutu orduen, eskue emotaudien baie norbera(k)p(b)eti eskue seosegas batute emon bear, se erremarkak itxite audiesan, arimak sirean da.

Arimak agertu? Baiii. Ori da, igual a pertsona batek ba, dirua gorde ezleku-ren baten eta inori esan ez, eta ezer esan barik il, eta arik eta non gorde dauen yakin arte familiakoren batek, agertu gauetan.

Eta gero daukat entzunda, gaixorik egon eta promesa egin: "osatuten banok o joango nok, esaterako Urkiolara, eta meza bat zertu, agindu, eta aginduko meza ori atera barik edo, zerean, il, eta gero ba seguru, purgatoriotik arimeak a zera, denpora asko bear dauela eta ba, agertu egiten ei zirean arimak ia baten batek zor ori kitutu eta purgatoriotik urtetan eudien zeruen sartzeako.

Gero, zorra kitutu orduan, eskua emoten eudien baina norberak beti eskua zeozergaz batuta emon bear, ze erre-markak itxiten eudiezan, arimak zirean eta.

80.1. Untzetapikuko harri-bolak

Ser dakidan Untzetapikuko arri-bolan ganean? Ba, nik i, orrik, orrik i, isin nintzen delegado de forestalistas, emen Oroskon, da gero joan gintzen pista batzuk ekosten, sera, Untzetapiko, Leseaga, orti, pista batzuk ekosten, orrik ur(i)olak otxentaitresean eta, ta, pista gustik i endredau in sien da, da nik ekosten

Zer dakidan Untzetapikuko arri-bolan ganean? Ba, nik i, orreik, orreik i, izan nintzan delegado de forestalistas, emen Orozkon, eta gero joan gintzan (gintzazan) pista batzuk ikusten, zera, Untzetapiko, Lezeaga, ortik, pista batzuk ikusten, orreik ur(i)olak otxentaitresean eta, eta, pista guztiak i endredatu egin ziran eta, eta nik ikusten eta, eta ikusi

da, d'ekosi nindun olan arri biribil-biribil bat. Koño! orrik arri(e)k setako isingo dire? Orrik arriok isingoi-res goiko sera, Untzetapikukoak. D'asi nintzen ekosten da, koño! arri-taos! Da gero, beste lagun betegas berba inindun, Lárrondogas, d'ori kanteran ibili sen bearren da:

– Ekosi odas an arri betzuk eta joan beadu ekosten.

Orrek auki auen lanroberra, da, domeketan joan gintzen arri topetan, da gero joate nintzen trokati e. Ekosten nendun igual olan, arri puntatxu bet, koño! emen dao beste bat. Da, eroan nindun palanka batzuk u burriñaskoak, d'atera andik, eta koño! emen dao beste bat, d'emen dao beste bat, d'olan, topau neindun berrogeta lau arribola. Da in gendun erdibana, or Moises eta biok, eta Julia be joate san, da sarri askotan ba, arrie ateretako txarto yegoan e, da sakuin sartu arrie, d'artu lepoan, da, atera autoa daoen lekure.

Orrik arriok sertarako? Ba, orrik arriok isin sirean ba kastillue defenditako, mil sesentakoa, oin jakin du ori. Or, gause bik iten siren sarri askotan.

Or arriek ote sirean kastilloan bertan, da, enemigoa etorri orduin, orri(k)p(b)otaten yuen arrie, da beste batzuetan, katapultasagas. Katapultasak amabi tonelada bakotxak e, orrikas katapultasakas arrie botaten yuen e lareun metro, da, lareun metro, da kastilloa jo ta jo, jo ta jo, jo, arrie t'arrie, t'arrie ... apurtuten yuen. Orrik arrio(k)t(d)aukie 28 kilo ta 44 kilo.

Jentilsulo dao or bean. Jentilsulon, diñue, leyenda(k)t(d)aos, jen-

nendun(neuan) olan arri biribil-biribil bat. Koño! orreik arriak zertarako izango dira? Orreik arriok izango dira goiko zera, Untzetapikukoak. Eta asi nintzan ikusten eta, koño! arriak dagoz! Eta gero, beste lagun bategaz berba egin nendun (neuan), Lárrondogaz, eta ori kanteran ibili zan bearren eta:

– lkusi dodaz an arri batzuk eta joan bear dogu ikusten.

Orrek euki euan lanroberra (Range Rover), eta, domeketan joan gintzan (gintzazan) arri topetan, eta gero joaten nintzan trokatik e. Ikusten nendun (neuan) igual olan, arri puntatxu bat, koño! emen dago beste bat. Eta, eroan nendun (neuzan) palanka batzuk u burriñazkoak, eta atera andik, eta koño! emen dago beste bat, eta emen dago beste bat, eta olan, topatu nendun (neuzan) berrogeta lau arri-bola. Eta egin gendun erdibana, or Moises eta biok, eta Julia (emaztea) be joaten zan, eta sarri askotan ba, arria aterateko txarto jegoan e, eta zakuan sartu arria, eta artu lepoan, eta, atera autoa dagoan lekura.

Orreik arriok zertarako? Ba, orreik arriok izan zirean ba kastilloa defendituteko, mil sesentakoa, orain jakin dogu ori. Or, gauza biak egiten ziran sarri askotan.

Or arriak egoten zirean kastilloan bertan, eta, enemigoa etorri orduan, orreik botaten juen arria, eta beste batzuetan, katapultasagaz. Katapultasak amabi tonelada bakotxak e, orreikaz katapultasakaz arria botaten juen e lareun metro, eta, lareun metro, eta kastilloa jo eta jo, jo eta jo, jo, arria eta arria, eta arria ... apurtuten juen. Orreik arriok daukie 28 kilo eta 44 kilo.

Jentilsulo dago or beean. Jentilsulon, dinoe, leyendak dagoz, jentilak, orreik

tilek, orrik arrik, Untzetapikotik Santa Marinara botaten yuen, baie, ori esin lei bota e, esakerea, esakerea bai.

arriak, Untzetapikotik Santa Marinara botaten juen(juezan), baina, ori ezin lei bota e, esakerea, esakerea bai.

80.2. Jentilzuloko jentilak neskatoa bahitu

Esakerea da, ba, emen Oroskon, ori, egon san neskato bat Ierro familia-likoa, Ierro Olabarriandikoa. Da, segun diñue, joan san ardiek e topetan, da ba, Jentilsulon, jentilek, orrik sekuestrau in sauren ori neske ori.

De, gero, an egon san da joan sirean gero, sera, anaiak, topetan, arrabea topetan. Arrabea isin topau t'isin topau, da, non egongo da? non egongo da? Ba emen egon bea dau. Da joan siren barra edo palanka bategas, burriñasko barra bategas, da, atea, jentileskoa (sic)apurtu, da neskatoa librau in yuen.

Da gero, orreri imini otzin isena: Ierro Palankos Olabarria

Esakerea da, ba, emen Orozkon, ori, egon zan neskato bat (H)lerro familia-koa, (H)lerro Olabarriandikoa. Eta, segun dinoe, joan zan ardiak e topetan, eta ba, Jentilzulon, jentilak, orreik sekuestratu egin zeuden ori neska ori.

Eta, gero, an egon zan eta joan zirean gero, zera, anaiak, topetan, arrebea topetan. Arrebea ezin topatu eta ezin topatu, eta, non egongo da? non egongo da? Ba emen egon bear dau. Eta joan ziren barra edo palanka bategaz, burri- nazko barra bategaz, eta, atea, jentilez-koa (sic) apurtu, eta neskatoa libratu egin juen.

Eta gero, orreri imini eutsoen izena: (H)lerro Palankos Olabarria.

80.3. Jentilzulora Maiortuko parterea

Emen dao leienda bat, ori, Maiortuko, sera, gure parientekoa, ori isin sen komadrone edo partera emengo ingurukoa, ofisial(a) barik, on san.

Da, segun, etorri sian jentilek, jentil bet etorri sen, gaubes orra, partereagana ta:

- Su, andratxue, Jentilsulon andrea dago estadin da etorri in beosu laguntan.
- Ba, nik esin dot, - estau joan gure- da,

Emen dago leyenda bat, ori, Maiortuko, zera, gure parientekoa (sic), ori izan zan komadrone edo partera emengo ingurukoa, ofisial(a) barik, egon zan.

Eta, segun, etorri ziran jentilak, jentil bat etorri zan, gauzez orra, partereagana eta:

- Zu, andratxua, Jentilzulon andrea dago estadian eta etorri egin bear dozu laguntan.
- Ba, nik ezin dot, - ez dau joan gura- eta,

– Etorri bisu, etorri bisu. D’andra-
txue nik i gaubes koxukotzut eta
gaubes ekarrikotzut.

– A bai?

– Emongotzut seoser.

Da, konkistau in auen da, etorri
sen beste egun beten, da, joan san ara
(Jentilsulora) ba partu(e) iten, da
laguntzan. D’ondo urten yoan.

Da gero, aterotzien seguru, ogi
suri-suri-surie, jentilek an afaltako.
Da, segun, orrek andratxuek, kuxu
an ogi satitxu bet eta sartu yoan
gonapean etzera eroateko, ogie.

Da gero, ori ogi(e)gas joan san
urteiten baia atea esan sabalduten,
atea esan sabaldu, da:

– Oño! esta sabalduten atea?

– Andratxue, suk estosu seoser kuxu
emen?

– Esta isingo au ogi satitxue?

– Ba, ori, ori de, d’esta atea sabaldu-
ten, d’emongotzut ogi oso bat.

D’emon otzen ogi oso bat, suri
surie eta tapabokea, onan tokillea
moduin edo sedasko sobrekamean
modukoa, fleko gorriekas, kolorea-
kas, da gero atea sabaldu sen.

Da gero, ori tababokori egon
san gure etzean, nik esautu nindun
ori e, emen txikerretan, da gero apur-
tu in sen. B’orixe, ogi suri surie eta
tabakokea emon otzein.

Au, oin 300 urteko gausea da
gitxienes, da parterea isin sen Juana
Ibarra, Maiortukoa.

Jentilsulon andrak? Jentilek e,
gisoneskoak et’andraskoak egosan,
jentilkuma(k)p(b)ere bai, agaiti eska-
tudin parterea jentilkumea jaioten
laguntako. D’ondo urten yoan.

– Etorri bear dozu, etorri bear dozu. Eta
andratxua nik i gaeuz kogiduko deu-
tsut eta gaeuz ekarriko deutsut.

– A bai?

– Emongo deutsut zeozer.

Eta, konkistatu egin euan eta, etorri
zan beste egun baten, eta, joan zan ara
(Jentilzulora) ba partua egiten, eta
laguntzan. Eta ondo urten joan.

Eta gero, atera eutsoen seguru, ogi
zuri-zuri-zuria, jentilak an afaltako. Eta,
segun, orrek andratxuak, kogidu an ogi
zatitxu bat eta sartu joan gonapean
etxera eroateko, ogia.

Eta gero, ori ogiagaz joan zan urten
egiten, baina atea ez zan zabaldu-
ten, atea ez zan zabaldu, eta:

– Oño! ez da zabaldu-ten atea?

– Andratxua, zuk ez dozu zeozer kogidu
emen?

– Ez da izango au ogi zatitxua?

– Ba, ori, ori da, eta ez da atea zabaldu-
ten, eta emongo deutsut ogi oso bat.

Eta emon eutsoen ogi oso bat, zuri
zuria eta tapabokea, onan tokillea
moduan edo zetazko sobrekamearen
modukoa, fleko gorriekaz, koloreakaz,
eta gero atea zabaldu zan.

Eta gero, ori tapaboka ori egon zan
gure etxean, nik ezagutu nendun
(neuan) ori e, emen txikerretan, eta gero
apurtu egin zan. Ba orixe, ogi zuri zuria
eta tapakokea emon eutsoen.

Au, orain 300 urteko gauzea da gi-
txienez, eta parterea izan zan Juana
Ibarra, Maiortukoa.

Jentilzulon andrak? Jentilak e, gizo-
nezkoak eta andrazkoak egozan, jentilku-
mak bere bai, agaitik eskatu eudien par-
terea jentilkumea jaioten laguntako. Eta
ondo urten joan.

80.4. Anbotoko Andrea Anbototik Gorbeiarara haronakoan

Anbotoko andrea edo señorea-na? Bai, entzutea bai. Ori, serak, Isabel Larrak kontetan yoan esta.

(OHARRA: orain Pablo Azkoagaren emaztea, Julia Barberena Irigoyen sartzen da Anbotoko Andrearena kontatzen)

Orik, Zeberion bizi zin eta gantziren Isabel Larra-ta, ni neskato nintzen, elkarrekin egon ginen eta ona, ona, bein ari omentziren iratzea batzen eta asi baitziren kargatzen, bai, urratzen zen. Asitzien berriz eta urratu, t'asi, t'asi. D'azkenean, pixkat intxe zitulaik, ya, iluna omentzen, eta ikusi omentzuten sugarra pastentzela, Anbototik orra Gorbeialdera, urrian, eta orduan itzuli omentzizuten idiak etxera, lasterka, izituan eta orduan gantziren etxera ta:

– Zer zaude emetik?

– Pues, olako su bat, sugarra - ikusi omentzuten-, eta gero sugarrak

– Jesus! Orrek izitu zaizte? Ori Anbotoko Andrea da, leku bateti bertzera pasten dena

Au pasatu zen Zeberion, Gorrotxategi familian

Anbotoko Andrea edo Señorea-rena? Bai, entzutea bai. Ori, zerak, Isabel Larrak kontetan joan ezta.

(OHARRA: orain Pablo Azkoagaren emaztea, Julia Barberena Irigoyen (Zugarramurdikoa. Ikus fitxa) sartzen da Anbotoko Andrearena kontatzen)

Orik, Zeberion bizi ziren eta joan ziren Isabel Larra-eta, ni neskato nintzen, elkarrekin egon ginen eta ona, ona, bein ari omen ziren iratzea batzen eta asi baitziren kargatzen, bai, urratzen zen. Asi ziren berriz eta urratu, eta asi, eta asi. Eta azkenean, pizka bat eginta zitularik, ya, iluna omen zen, eta ikusi omen zuten sugarra pasten (pasatzen) zela, Anbototik orra Gorbeialdera, urrian, eta orduan itzuli omen zituzten idiak etxera, lasterka, izutuan eta orduan joan ziren etxera eta:

– Zer zaude emetik?

– Pues, olako su bat, sugarra - ikusi omen zuten-, eta gero sugarrak

– Jesus! Oriek izutu zaituzte? Ori Anbotoko Andrea da, leku batetik bertzera pasten (pasatzen) dena

Au pasatu zen Zeberion, Gorrotxategi familian

80.5. Jentilak Laudion baserritarren egunean

Jentilek ia nos galdu sirean? Es, estakit, beres galduko sirean, oin estau ia iño(k)p(b)ere sinisten olango kontuitan. Len bai, len asko entzutesan, gure aurrekoan denporan. Ai bere, etzan gaurko moduko denporea.

(OHARRA: orain Pablo Azkoagaren emaztea, Julia Barberena

Jentilak ia noz galdu zirean? Ez, ez dakit, berez galduko zirean, orain ez dau ia inok bere sinis(tu)ten olango kontuetan. Leen bai, leen asko entzuten zan, gure aurrekoen denporan. A bere, ez zan gaurko moduko denporea.

(OHARRA: orain Pablo Azkoagaren emaztea, Julia Barberena Irigoyen

Irigoyen sartzen da jentilen pasadizua kontatzen)

Estakit e bana, nik yentilek Laudion ezautu izantut, euskal arraza galtzen ai da, baina Laudion, ni arritute gelditu nitzen, oain 25 edo 30 urte edo ola, baserritarren egunean, emazteki bat eta anaia, bakizu jigan-teak nola mugitzen diren, (hemen Julia zutundu egiten da eta ikusi zituen “Jentilon” mugimentuak egiten ditu, imitatu egiten ditu) olako, bai, andiak ziren, benetan yende bitxiak ziren eta, niok eztu kasu in, baina olako mugimendu batzuek, ezteki, pausaki, t’ala itentzien, b’oien mugimentuek ola zien. Anai-arrebak Laudion. Ori nik ikusi dut, eta niork eztu argazkirik ata jendeak ikusteko. Euskal arraza galtzen doa.

(Zugarramurdikoa. Ikusi fitxa) sartzen da jentilen pasadizua kontatzen)

Ez dakit e baina, nik jentilak Laudion ezagutu izan ditut, euskal arraza galtzen ari da, baina Laudion, ni arrituta gelditu nintzen, orain 25 edo 30 urte edo ola, baserritarren egunean, emazteki bat eta anaia, badakizu, jiganteak nola mugitzen diren, (hemen Julia zutundu egiten da eta ikusi zituen “ Jentilon” mugimentuak egiten ditu, imitatu egiten ditu) olako, bai, andiak ziren, benetan jende bitxiak ziren eta, niork (inork) ez du kasu egin, baina olako mugimendu batzuek, ezteki, pausaki, eta ala egiten zien (zituzten), ba oien mugimentuak ola ziren. Anai-arrebak Laudion. Ori nik ikusi dut, eta niork ez du argazkirik atera jendeak ikusteko. Euskal arraza galtzen doa.

81.1. Itzinako bizimodu gogorrean mito-esaundarik ez

Eeeene! nik i Anbotoko Señorean entzutea bai baie geao es. Ai bere ibiliko san garretan baie nik estot ekosi. Jentile(k)p(b)ere entzun bai or Jentilsulon da, baie es. Lamiñena bere entzutea or erreketan ote siala.

Sera bai, lenao esataudin odaie datorrenean sano, ba abadeak a bedinkitu eskero, paretan dau(e)la odaie.

Baie guk u, gure abuelo, aitek eta nik bisimodu gogorra eukin du Itxinen. Ni 14 urtegas, 14 urterik (g)ea nago pastore Itxinean. Txabolea bere, selango alangoa. Lo iteko bere soruen abarrak. Orma(k)-p(b)ere suloakas eta bitartean sapoak ekosten gaindusen nos deskuidauko gastaia jateko, bai, sapoak a begire begire aukiten gendusen, da gastaia(k)p(b)ere txabolearen goiko

Eeeene! nik i Anbotoko Señorearen entzutea bai baina geiago ez. A bere ibiliko zan garretan baina nik ez dot ikusi. Jentilak bere, entzun bai or Jentilsulon eta, baina ez. Laminena bere entzutea or erreketan egoten zirala.

Zera bai, leenago esaten eudien odeia datorrenean sano, ba abadeak a bedeinkatu ezkerro, paretan daudela odeia.

Baina guk u, gure abuelo, aitik eta nik bizimodu gogorra euki dogu Itzinan. Ni 14 urtegas, 14 urterik geiago nago pastore Itzinan. Txabolea bere, zelango alangoa. Lo egiteko bere zoruan abarrak. Ormak bere zuloakaz eta bitartean sapoak ikusten genduzan noz deskuidauko gastaia jateko, bai, sapoak a begira-begira eukiten genduzan, eta gastaiaik

saietzetati eskegite auki bear, aidan, espabere jan.

Da, ba gaube(k)p(b)ere luseak eta bildurre! Ni lelenngotan ara Itxineko beste pastore baten txabolara joate nintzen lo iten, bildurregaiti. An Supelior ondoan ikereak emoten aun olan e odaieta isin eskero. Da gero, ba, saiek eta orrik txorio(k)p(b)ere ikerea emotaudin, saiek esese, arrañoak, serak, agilek eta ganetiko pisti gustik.

Bai, bisimodu gogorra. Mesara bere, Iberreko Samartolomeko elexarraño etorten sien gure ab(u)elo ta, gu bere bai. Gero Igrriñaoko ermitan asi sirean mesa domeketan emoten, orrik i fraileak.

Gero ba, berrogetaka luse urteak nituela, Austigarbin-eko landan egin gaindun txabola barrie d'an gaos aspaldiokas.

Oin i, estao lengorik. Oin i, argia dauku, plakakas iminite, argi te telebisiñoa ekosteko bere bai. Neberea bere badauku, butanogas, bonbona erosten du eta ilebete inguru aguantetan dosku. Oin ondo, bueno, lengorik e. Oin e, telefonoa, lanronberra, dana dauku, baie estai(t)p(b)a, beste bat eta neu gara Orosko parteko askenengo pastoreak e, an bestaldean, Arraba t'Igrriñaio partean Enrike dan modun. Emen. Urigoitiko Jose Mari, Bixinti te nau gara atzenak, ia gastean bat animatuten dan. Baie, gaur be, adelantu gustikas, pastore bisimodue gogorra da, ekosteko bai polite!

bere txabolearen goiko saietsetatik eskegita euki bear, aidan, ezpabere jan.

Eta, ba gauak bere luzeak eta bildurra! Ni leenngotan, ara, Itzinako beste pastore baten txabolara joaten nintzan lo egiten, bildurregaitik. An Supelegor ondoan ikereak emoten euan olan e odeia-eta izan ezkerro. Eta gero, ba, saiak eta orreik txoriok bere ikerea emoten eudien, saiak ezeze, arrañoak, zerak, agilak, eta ganetiko pizti guztiak.

Bai, bizimodu gogorra. Mezara bere, Ibarrako San Bartolomeko eleizaraino etorten ziran gure abuelo-eta, gu bere bai. Gero Egiriñaoko ermitan asi zirean mezea domeketan emoten, orreik i fraileak.

Gero ba, berrogetaka luze urteak nituela, Austegiarmin-eko landan egin gendun txabola barria eta an gagoz aspaldiokaz.

Orain i, ez dago leengorik. Orain i, argia daukagu, plakakaz iminita, argi eta telebisinoia ikusteko bere bai. Neberea bere badaukagu, butanoagaz, bonbona erosten dogu eta ilabete inguru aguantetan deusku. Orain ondo, bueno, leengorik e. Orain e, telefonoa, lanronberra, dana daukagu, baina ez dakit ba, beste bat eta neu gara Orozko parteko askenengo pastoreak e, an bestaldean, Arraba eta Egiriñaio partean Enrike dan moduan. Emen. Urigoitiko Jose Mari, Bizente eta neu gara atzenak, ia gazteren bat animatuten dan. Baina, gaur be, adelantu guztiokaz, pastore-bizimodua gogorra da, ikusteko bai polita!

81.2. Sugeak esnea edan behiari eta txerriak ardiari

Ori bai, ori entzunde dauket neu(k)p(b)ere. Beieri, geureari eda-

Ori bai, ori entzunda daukat neuk bere. Beiari, geureari edaten eutsan

totzen emen kortan, bai, da konturetu, ba, esnerik estaukelako beiek.

Subia ekosi in aun gure aitek, kortara joanda, da subia(k) mantzomantzo esnea edan beieri, sereti, ankati gora igonda, taka! erroa suabe-suabe sartu txalan modun agoa ta raka-raka, subiak, eta beiek se ete dauken da se ete dauken da, beie esne barik, esne barik eta subiak. Se orrik irusten duis sapoak eta bitxoak osorik orrik e! mekaguen, subiak!

Da gero, subia ekosi audin da ba tragauden d'ondatu sen, sertu sen sube ori da gero bauken esnea, len letxe.

Da, sera(k)p(b)ere, txarrie(k)p(b)ere edatotoz ardiari esnia e, bai, ardiari esnia e. Txarrie ardiekana susin joaten da, bai, ori nau(k)p(b)ere serturi(k)t(d)auket, ekosite.

emen kortan, bai, eta konturatu, ba, esnerik ez daukalako beiak.

Sugea ikusi egin euan gure aitak, kortara joanda, eta sugeak mantzomantzo esnea edan beieri, zeretik, ankatik gora igonda, taka! erroa suabe-suabe sartu txaalaren moduan aoa eta, raka-raka, sugeak, eta beiak zer ete daukan eta zer ete daukan eta, beia esne barik, esne barik eta sugeak. Ze orreik iruntsiten daudez sapoak eta bitxoak osorik orreik e! mekaguen, sugeak!

Eta gero, sugea ikusi eudien eta ba tragatu euden eta ondatu zen, zertu zen sube ori eta gero baeukan esnea, len letxe.

Eta, zerak bere, txarriak bere edaten deutso ardiari esnea e, bai, ardiari esnea e. Txarria ardiekana zuzian joaten da, bai, ori neuk bere zerturik daukat, ikusita.

81.3. Lapurzulo inguruko arrañoak, saiak eta belak

Itxinean, ku(e)bak eta lesak eseso daos. Or daos Lapursulo, Oloseta, Otzakobeta (otzoak ongo sirean edo) eta lesa asko ta sakonak e. Andiena Supilaur.

Da, ba, Itxinean, ardiekas ibiltaro baragarrie dao, atx asko, asdue diñosu? ba bai orixe. Da, ba, sarriten ganadue mankau ite san d'orduen orri(k) txori nagusiok o aprobetxetaudin ganadue jateko. Ardien bat on eskero olan, ba, lelengo belak agartan dire, da begiek atera da gero saiek.

Bela(k)t(d)jire, serak, abadeak. Belak botaten daure bedinkasiñoa da gero datos saiek okelea jaten. Onik arrañoak, or dao Arraño-Atxa, ba, asuriek eroaten daudis erpakas goa-

Itzinean, kuebak eta lezak exzesoa dagoz. Or dagoz Lapurzulo, Oloseta, Otzakobeta (otzoak egongo zirean edo) eta leza asko eta sakonak e. Andiena Supelegor.

Eta, ba, Itzinean, ardiekaz ibiltaro baragarria dago, aitz asko, azduia dinozu? ba bai orixe. Eta, ba, sarritan ganadua mankatu egiten zan eta orduan orreik txori nagusiok o aprobetxetan eudien ganadua jateko. Ardiren bat egon ezkerolan, ba, leenengo belak agartan dira, eta begiak atera eta gero saiak. Belak dira, zerak, abadeak. Belak botaten daude bedekazinoa eta gero datoz saiak okelea jaten. Oneik arrañoak, or dago Arraño-Atxa, ba, azuriak eroaten daudez

tute, onango erpa(k)t(d)aukies, mortalak, da kuxu asurie ta gora goraka altzetan daure da gero guiti biera bota ta jan. D'orregaiti dauko Arraño-Atxa isena a(k)p(b)ere.

Da, saiek, ardie bakarrik es, bigantxa ba(t)p(b)ere bardin e, olan e koxo edo barruntau eskero, bela(k)p(b)egiek aterorduin, batos saiok eta rau-rau-rau jan, d'atoan e!

Da, ganaduen batek txala in da umetokiek eta gabriskine(k)p(b)otaten ditunean be, saiek susien joaten dire jaten, d'erretirau esik txal jaioparrie bere jan igual.

Saiekas kontus ibili bea da, batesbe, troka baten daosenean. Trokatan da, saiek esin dau egas in egoak lurre joten dotzielako, da baten bat arrimau eskero, kontus, orrin pikukasuegas, se barruraño sartzeotzui.

81.4. Orientazio bideak eta animaliak

Itxina guk u ondo esaututen dogu eta ango bidea(k)p(b)ere ondo dakius, ainbeste urtean bakisu.

Egun onakas estao porlemarik. Kasureko, or Itxinean Urigoti partearantza atzo-agure(k)t(d)aos, atxak dira, as bi, bata andiagoo, agurea, eta bestea, txikiagoo, atzoa. Da, erloju barik ibili arren bere, egoskiek atzo-agureak joten dausenean egurdiko ordu bata(k)t(d)ire. Olan jakiten gaidun baskaitordue, gaur bere bai naita erlojue aldean eroan.

Gero, orintasiñorako, guk u atxak eta senda gustiek esaututen dus, da lañaberea on arren eskara galtzean. Gaur, onik, montañeruek

erpakaz goratuta, onango erpak daukiez, mortalak, eta kogidu azuria eta gora goraka altzetan daude eta gero goitik beera bota eta jan. Eta orregaitik dauka Arraño-Atxa izena ak bere.

Eta, saiak, ardia bakarrik ez, bigantxa bat bere bardin e, olan e koxo edo barruntatu ezkeru, belak begiak atera orduan, badatuz saiok eta rau-rau-rau jan, eta atoan e!

Eta, ganaduren batek txala egin eta umetokiak eta garbizkinak botaten ditunean be, saiak zuzian joaten dira jaten, eta erretiratu ezik txal jaiobarria bere jan igual.

Saiekaz kontuz ibili bear da, batez-be, troka baten dagozanean. Troketan-eta, saiak ezin dau egaz egin egoak lurra joten deutsielako, eta bateren bat arrimatu ezkeru, kontuz, orrein pikukazuegaz, ze barruraino sartzen deutsue.

Itzina guk u ondo ezagututen dogu eta ango bideak bere ondo dakiguz, ainbeste urtean badakizu.

Egun onakaz ez dago problemarik. Kasurako, or Itzinaan Urigoiti parterantza atso-agureak dagoz, aitzak dira, aitz bi, bata andiagoo, agurea, eta bestea, txikiagoo, atsoa. Eta, erloju barik ibili arren bere, eguzkiak atso-agureak joten dauzanean egurdiko ordu batak dira. Olan jakiten gendun bazkaitordua, gaur bere bai naita erlojua aldean eroan.

Gero, orientazinorako, guk u aitzak eta senda guztiak ezagututen doguz, eta lainaberea egon arren ez gara galtzean. Gaur, oneik, montaineruak arripiloak

arripilloak inde edo pintura markak iminite daukies, baie guk u, gaure modure iten du.

Da, ostera, galdu esiteko, kaballerie da onena, bates bere astoa. Astoa, lañaberarik andienagas bere es da galtzean, astoak a txabolarantzakoa sein etzerantzako bidea beti topaukotzu. Astoa aurreti bota ta suk atzeti segidu, d'ai esta galduko.

Lengunean, montañeru bet ekosi ot eskuetan aparatu bategas nondi joan bea dau(e)n jakiteko, sera, jepesea edo dala esausten.

Eta, apuro baten (e)on eskero, olango eslekuin baten edo, santzoa(k)p(b)ere botaten gendusen non gaosen abixetako. Onik i atxineko kontuek, ai bere bisimodu gogorra san gero e. Oin ogeto gaos baie ata gusti bere, geu isingo gara seguramente Itxina parteko atzenengo pastoreak.

eginda edo pintura markak iminita daukiez, baina guk u, geure modura egiten dogu.

Eta, ostera, galdu ez egiteko, kaballeria da onena, batez bere astoa. Astoa, lainabeerarik andienagas bere ez da galtzean, astoak a txabolarantzakoa zein etxerantzako bidea beti topatuko deutsu. Astoa aurretik bota eta zuk atzetik segidu, eta a ez da galduko.

Leengo egunean, montaineru bat ikusi dot eskuetan aparatu bategaz nondik joan bear dauan jakiteko, zera, gps-a edo dala esan eustan.

Eta, apuro baten egon ezkeru, olango ezlekuren baten edo, zantzoak bere botaten genduzan non gagozan abisetakoa. Oneik i antzinako kontuak, a bere bizimodu gogorra zan gero e. Orain obeto gagoz baina a eta guzti bere, geu izango gara seguramente Itzina parteko atzenengo pastoreak.

81.5. Otso-batidak Gorbeialdean

Otzoak emeti? Baiiii!. Batidak iten gendusen, permisoagas e, se eskendun gausonik iten batzutan e.

Da, ba, batida iteko, juntatu iten gaintzesan pastoreak eta erriko jentea, asi emen Oroskon da ba Gorbeia bueltako gustiok.

Normalean, otzoak non joten dauen, ba andik ataketan gendun geio, otzoa uxatuteko. Orretarako, paluek, satak eta bolanderak eta, erabilten gendusen bieti gora joanean-joanean uxatuteko. Da gero ba an guien, Gorbaieko puntan, se otzoak a gora iten dau beti, beti doa gora, d'an Gorbaieko puntan etxoiten otzein kasariek d'an ite san batidea. D'in in

Otzoak emetik? Baiiii!. Batidak egiten genduzan, permisoagaz e, ze ez gendun gauza onik egiten batzuetan e.

Eta, ba, batida egiteko, juntatu egiten gintzazan pastoreak eta erriko jentea, asi emen Orozkon eta ba Gorbeia bueltako gustiok.

Normalean, otzoak non joten dauan, ba andik ataketan gendun geiago, otsoa uxatuteko. Orretarako, paluak, zaratak eta bolanderak-eta, erabilten genduzan beetik gora joanean-joanean uxatuteko. Eta gero ba an goian, Gorbeiaiko puntan, ze otzoak a gora egiten dau beti, beti doa gora, eta an Gorbeiaiko puntan etxodon (itxaron)

bear se espabere ardiari atakau, da bakisu otzoak selango kalteak iten dituen, jan estaus iten ardi gustiek e baie kaltea in bai, d'ori galtzei andie da gutzako.

egiten eutsien kazariak eta an egiten zan batidea. Eta egin egin bear ze ezpabere ardiei atakatu, eta badakizu otzoak zelango kalteak egiten dituen, jan ez dauz egiten ardi guztiak e baina kaltea egin bai, eta ori galtze andia da guretzako.

81.6. Arimak jagoten Olarten (Orozkon)

Arimak? Bai. Emen Iberren, Aste Santuin arimak eta jagoten joaten gintzen Olartera. Aste Santuitan joaten gintzen arimak jagoten Olarteko San Barlome parrokire arimak eskapetan doasela ta parrokian, kanpo santuin da...

Gisonak, San Bartomera joaten gintzen d'andrak komentora, ona Iberreko mojan komentora. Iru egun isiten sian, iruaurrena, Paskoa aurreko iru egunetan.

Egun osoan eoten gintzen, gaubeko amabietarte, turnoka. Abadeak (g)eituten oskun nortzuk joan beaudin. Belauniko oten gintzen errestan, kandela bedinkatuek isituta. Guk eskendusen ekosten arimak e, baie ordu t'erdirik ordu t'erdi erreleboa iten gendun.

Lenago abadeari errespetao, sera, la de Dios! (Hemen Olga Larrea sartzen da berbaz) Ori kandleana, ba kandela bedinkitue isitute eukiten gendun da, arimak ekosi es arren, an ibiltan sien. Kandelargie mogidu iten basan, onan, batera ta bestera, andik ebisen arimak eta kandelargia artes egote sanean, orduin eskapaurik ote sirean arimok.

Arimak? Bai. Emen Ibarra, Aste Santuan arimak eta jagoten joaten gintzazan Olartera. Aste Santuetan joaten gintzazan arimak jagoten Olarteko San Barlome parrokia arimak eskapetan doazela eta, parrokian, kanpo santuan eta...

Gizonak, San Bartomera joaten gintzazan eta andrak komentora, ona Ibarra monjen komentora. Iru egun izaten ziran, irurrena, Pazkoa aurreko iru egunetan.

Egun osoan egoten gintzazan, gaueko amabietarte, turnoka. Abadeak deituten euskun nortzuk joan bear eudien. Belauniko egoten gintzazan errezetan, kandela bedeinkatuak izetuta. Guk ez genduzan ikusten arimak e, baina ordu eta erdirik ordu eta erdi, erreleboa egiten gendun.

Lenago abadeari errespetao, zera, la de Dios! (Hemen Olga Larrea sartzen da berbaz) Ori kandlearena, ba kandela bedeinkatu izetuta eukiten gendun eta, arimak ikusi ez arren, an ibiltan ziran. Kandelargia mobidu egiten bazan, onan, batera eta bestera, andik ebiltan arimak eta kandelargia artez egoten zanean, orduan eskapaturik egoten zirean arimok.

82.1. Anbotoko Señorea, Anbototik Pagasarrira

Anbotoko Señorea? Ooooo!
Anbotoko Señorea bai. Lenao ibilte san emen Margaite, bendejerea, martxanderea, eskuotzareagas, d'esa-totzien Margaiteri, entzegida esato-tzien olango kontue d'arranan moduen yoten yoate san:

- Margaite!
- Ser?
- Anbotoko Señorea bajatu de suten, Anbototi Pagasarrira
- Jangoikoa! Anbotoko Señorea bajatu de, seguru, suten bajatu de ta.

D'or ibilte san arrana yoten leku gustitati, gos, gosberandu sain arras-tis. Arrauntzak, ollaskoak et'olango-ak erosten ibilte san Margaite ori, d'arrana yoten Anbotoko Señorean ganean.

Bai, Anbototi Pagasarrira, da gero atzera Anbotora, suten, garretan pasetan i sen, da Margaite etzerik etze esaten arranotzean. Es auen bear bestetiko arranik, Margaite bera san arranik naiko.

Anbotoko Señorea? Ooooo! Anbotoko Señorea bai. Leenago ibiltan zan emen Margarita, bendejerea, martxanderea, esku-otzareagas, eta esaten eutsien Margaritari, entsegida esaten eutsien olango kontua eta arranaren moduan joten joaten zan:

- Margarita!
- Zer?
- Anbotoko Señorea bajatu da sutan, Anbototik Pagasarrira.
- Jaungoikoa! Anbotoko Señorea bajatu da, seguru, sutan bajatu da eta.

Eta or ibiltan zan arrana joten leku guztietatik, goiz, goiz-berandu zein arras-tiz. Arrauntzak, ollaskoak eta olangoak erosten ibiltan zan Margarita ori, eta arrana joten Anbotoko Señorearen ganean.

Bai, Anbototik Pagasarrira, eta gero atzera Anbotora, sutan, garretan pasetan ei zan, eta Margarita etxerik etxe esaten arranotzean. Ez euan bear bestetariko arranik, Margarita bera zan arranik naiko.

82.2. “Lagarto” Zeberioztarren izenburle modernoa

Segaitiño geituten doskuen “lagarto” Seberioztarroi? Ba, aiko, Onek e Justo(k)p(b)e kontautzu ori Entellaondi aragoko Áldaman bere-siko musker endemoniñoan istorie, binke istorie, d'estu barriro kontau-ko. Baie “Lagarto” izenburlea orrik i Bilboko kasariok asmauko audien or Itorrondoko fondan on sireanean, musker orren batidean atxakien. Orti yoango san peridikure notisie, ta ba gero, andi etorriko yaku seguramen-

Zergaitino deituten deuskuen “lagarto” Zeberioztarroi? Ba, aiko, Onek e Justok be kontatu deutsu ori Entellaodorenatik aragoko Áldamaren beresiko musker endemoniñoaren istoria, bienke istoria, eta ez dogu barriro kon-tatuko. Baina “lagarto” izenburlea orreik i Bilboko kazariok asmatuko eudien or Itorrondoko fondan egon ziranean, musker orren batidearen aitzakian. Ortik joango zan periodikura notizia, eta ba

te isenburle ori. Gu Seberiostarrok, “txubelaxuek” (g)ara, ainbet (d)ao on be ta gure erreka bastarretan, da “lagarto” berandukoa da, orrik betarrok iminiko isenburlea. Gaur u ie aistute dao, gure ideakoan artean isan esik.

Bueno, un kontaukotzut “lagarto” dala ta se pasau yakon emeko Seberioko andra beteri Bilbon.

Yoan san, seguru, Juana koipe, Anestasia Artxandakoan ama, d’orri(k)p(b)isi sian lenao Barbatxan, Paulo bisi sen etzean, gure ama defunteak esatauen, d’orren ama san Bénture, Juanana, da Juana ori, deabruen bildur esan isiten urrean da, egun beten yoan san Bilbora da, Bilbon baten batek e:

- Ombre, uste es de Seberio?
- Siiii, soy de Seberio
- Uste ya conose al lagarto de Seberio?
- Siiii! Pero el mayor lagarto el amo del jaro,- jaro beresieri esaten yako-, con griñas de vara y media, quinientos lapasorris y sien mil demonios con él.- gure amak esatauen sapea esese, perillea be auki-tauela Áldama sarrak-.

Juana orrek erdera be yakin auen baie orixe berori auskerasko berbaikunan ogeto esaten i auen:

- Lagartorik andiena?
- Beresien usaba,
- kana t’erdiko sapeagas
- bostaun lapasorriges
- t’aun mille demoniño beragas.

Andr’orrek e bauken bai letxea e olan berba iteko areri Bilboko barritzueri e, es otzen barriro preguntarik ingo, pentzau estot iten.

gero, andik etorriko jaku seguramente izenburle ori. Gu Zeberioztarrok, “txubelaxuak” gara, ainbat dago egon be eta gure erreka bazterretan, eta “lagarto” berandukoa da, orreik beetarrok iminitako izenburlea. Gaur u ia aaztuta dago, gure ideakoen artean izan ezik.

Bueno, orain kontatuko deusut “lagarto” dala-eta zer pasatu jakon emeko Zeberioko andra bateri Bilbon.

Joan zan, seguru, Juana koipe, Anestasia Artxandakoaren ama, eta orreik bizi ziran leenago Barbatxaon, Paulo bizi zan etxean, gure ama defunteak esaten euan, eta orren ama san Béntura, Juanarena, eta Juana ori, deabruaren bildur ez zan izaten urrean, eta, egun baten joan zan Bilbora eta, Bilbon baten batek e:

- Hombre, usted es de Zeberio?
- Siiii, soy de Zeberio
- Usted ya conoce al “lagarto” de Zeberio?
- Siiii! Pero el mayor lagarto el amo del jaro,- jaro beresiari esaten jako, con griñas de vara y media, quinientos lapazorris y cien mil demonios con él.-gure amak esaten euan zapea ezeze, perillea be eukiten euala Áldama zaar-rak-.

Juana orrek erdera be yakin euan baina orixe berori euskerazko berbaikunan obeto esaten ei euan:

- Lagartorik andiena?
- Beresiaren ugazaba,
- kana eta erdiko zapeagaz
- bosteun lapazorrigaz
- eta eun mila demonino beragaz.

Andra orrek e baeukan bai letxea e olan berba egiteko areri Bilboko barritsuari e, ez eutsan barriro preguntarik egingo, pentsatu ez dot egiten.

82.3. Inori agindua norberak egin behar

Gausa selebre bat kontaukutzut oin. Ori, Santi txapel, baragarrie san isin be. Bitisu norañokoa. Ba baten seguru, ida ta gastaña denporan, auri-egun beten, busti-busti inde, buruti anketaraño ondatute, etorri sen etzera t'andreak esan i otzen:

- Santi, busti-busti inde saosenes, ekarristesu bai, baldekada-ure orti iturriko askati
- Bai, ekarriko estotzu(t)p(b)a!

Da, yoan san Santi ori andrean esana iten, d'andrea be posik lelengon esana iteagaiti, orratño.

Bator Santi baldekada-uregas d'etzera etorriko eran altzau balde ori esku biekas d'andreaki es otzon bota ba buruti biera, d'esan:

- Andratxue, ia ke ta oin sau be busti-busti inde saosen, oin sauk ekarrisu baldekada-ure sauk (g)urosun lekuti.

Baragarrie sanes, beste baten, Santi-txapel da ganetikoak, laietan egosan, seguru, an Satula inguruko soloan, kamiño ganetxuan. Da, ba, andi kamiñoa gora barruntau audien afiladorea, bere txistua fiiiiooooka! Orduen, Santi-txapel-ek esan otzien besteari:

- E, barre batzuk in beayusek. Orraxe kamiñora yoan bea yoat eta orrexeri afiladore orreri yantzan inaso beayatzat.

Esan da in. Laiak itxi, kamiñora sailtu in d'afiladorea bere parera allegau sanean badiñotzo, erderas e:

- Alto! pa pasar por aqui hay que bailar
- Bailar? Pero ¿por qué?
- Aquí mando yo y tú a bailar
- Bueno, pero yo bailo mejor con tarrañolas y voy a sacar del bolsillo

Gauza zelebren bat kontatuko deustut orain. Ori, Santi-txapel, baragarria zan izan be. Begitu egizu norainokoa. Ba, baten, seguru, ida eta gaztaina denporan, euri-egun baten, busti-busti eginda, burutik anketaraino ondatuta, etorri zan etxera eta andreak esan ei eutsan:

- Santi, busti-busti eginda zagozanez, ekarri egistazu bai, baldekada-ura ortik iturriko askatik
- Bai, ekarriko ez deustut ba!

Eta, joan zan Santi ori andrearen esana egiten, eta andrea be pozik leenengoan esana egiteagaitik, orregaitino.

Badator Santi baldekada-uragaz eta etxera etorriko eran, altzatu balde ori esku biekat eta andreaki ez eutsan bota ba burutik beera, eta esan:

- Andratxua, ia ke eta orain zeu be busti-busti eginda zagozan, orain zeuk ekarri egizu baldekada-ura zeuk gura dozun lekutik.

Baragarria zanez, beste baten, Santi-txapel eta ganetikoak, laietan egozan, seguru, an Sautuola inguruko soloan, kamino ganetxuan. Eta, ba, andik kamiñoa gora barruntatu eudien afiladorea, bere txistua fiiiiooooka! Orduan, Santi-txapel-ek esan eutsien besteei:

- E, barre batzuk egin bear joaguzak. Orraxe kaminora joan bear joat eta orrexeri afiladore orreri dantzan eginazo bear jautsat.

Esan eta egin. Laiak itxi, kaminora saltu egin eta afiladorea bere parera allegatu zanean badiñotso, erderaz e:

- Alto! para pasar por aqui hay que bailar
- Bailar? Pero ¿por qué?
- Aquí mando yo y tú a bailar
- Bueno, pero yo bailo mejor con tarrañolas y voy a sacar del bolsillo

– Vale!

D'ene mutilek! Afiladore orrek tarrañola(k)p(b)arik estau ateraten pistolea boltzatik d'esan Santi-txapeleri:

– Ahora vas a bailar tu hasta desir yo basta.

Da, mutil ori yantzaotzean agotau arte. Gero afiladoreak Satularaño yoanazotzen d'anbe beste yantzaldi bet inazo. Gero besto bat Plasan, azkenengoa Ermitabarrin gustis negau arte. Kilometro bi badaos e Satulatik ara e! Atzenean esan i otzen afiladoreak:

– Ahora, vete a casa, y esto para que aprendas a dejar en pas al que va en pas.

Baragarrie san baie berari be pegautzon ederra ak afiladoreak. Atzenean, laietakoa(k)p(b)e errementau bearrean barreka, fetxoriegas. Axe pasau yakon, seguru, iñori agindue noberak in bear!

– Vale!

Eta ene mutilak! Afiladore orrek tarrañolak barik ez dau ateraten pistolea boltsatik eta esan Santi-txapeleri:

– Ahora vas a bailar tú hasta decir yo basta.

Eta, mutil ori dantzaotsean agotatu arte. Gero afiladoreak Sautuolaraino joanazo eutsan eta an be beste dantzaldi bat eginazo. Gero beste bat Plazan, azkenengoa Ermitabarri-n guztiz negatu arte. Kilometro bi badagoz e Sautuolatik ara e! Atzenean esan ei eutsan afiladoreak:

– Ahora, vete a casa, y esto, para que aprendas a dejar en paz al que va en paz.

Baragarria zan baina berari be pegatu eutsan ederra ak afiladoreak. Atzenean, laietakoak be errementatu bearrean barreka, fetxoriagaz. Axe pasatu jakon, seguru, inori agindua noberak egin bear!

83.1. Anbotoko Señorea Arrabatik

Anbotoko Señorea? Paseto sala bai, emeti (Arraba) ganeti esatauren. Emeti ba, Anbototi orra

Supeleorrera, esatauren, nik entzutia e, lenao aiteri te.

Noskorik estait, ori es, garretan paseto sala esatauren.

Yentilek? Olangorik es. Lamiñe(k)p(b)ai.

Anbotoko Señorea? Pasetan zala bai, emetik (Arraba) ganetik esaten euden. Emetik ba, Anbototik orra

Supelegorrera, esaten euden, nik entzutea e, leenago aitari-eta.

Noizkorik ez dakit, ori ez, garretan pasetan zala esaten euden.

Jentilak? Olangorik ez. Laminak bai.

83.2. Lamiñategietako laminak

Lamiñe(k)p(b)ai. Or dao kobatxo bat or goien, or Gorbaierantza

Laminak bai. Or dago kuebatxo bat or goian, or Gorbeiarantza zoazela,

soasela, Laminitegietako kueba esaten yakona, ementxe igukeran Pagomakurrerantza eskoaldean dao, ortxe, bastarrean dao kuoba bat. Da, an, selan a lamiñek oten siala ta, esatoskun guri aitek eta amamak. Eta emen ba lenao, d'urek urtetan dau bertan, ure dao, errekea, bastante ure e.

Lamiñategietako kueba esaten jakona, ementxe igokeran Pagomakurrerantza eskoi aldean dago, ortxe, bazterrean dago kueba bat. Eta, an, zelan a laminak egoten zirala-eta, esaten euskun guri aitik, eta amamak. Eta emen ba leenago, eta urak urtetan dau bertan, ura dago, errekea, bastante ura e.

83.3. Saiak, arraiak, beleak

Txoritzarra(k)t(d)irela ta, emen Gorbaialdean kontu andie auki beada saiekas, arraiekas da belakas.

Saieri altuen gustetan yakie, egas iteko, ostaintxean egoak iten dotzie lurre yo, d'esin daure egas in. Belak eta arraia(k)p(b)ai.

Ganadue, batzutan, mankaute edo beste batzutan yausite edo daoenan, orduen ataketan dotzie yateko. Ganadue yatorduko, orrik i belak, bela baltzak, orrik bela nausiek, aik entzegida begiek atetozies edo atzeti, eperdiko sereti, asi iten daure, orrik. De gero, datos saiek, orrik ibiltent dire gran-gran-gran, ekitotzie. D'es arrimau ondora e!

Ganadue gexoagas tragetan danean, ori sera esaten dana, karbunkoana edo kabrunkunea edo ori gaxori, orregas tragau eskero ganadue, saiek estutzie goatzean egun bi edo iruen igual e. Segaitik es? Ba, estai(t)p(b)a se topetan dotzien, baie seoser badeuko e, se, bestera, iños bisiri(k)p(b)e yan duste niri ardie e, igual egon aska, ta ba, ankasgora parau, altzau isinde, de segiduen, baten da geiaotan e.

Kabrunkuneagas, egun bi edo iru be igual tardetan daure, estutzie

Txoritzarrak dirala eta, emen Gorbaialdean kontu andia euki bear da saiekaz, arraiekaz eta belakaz.

Saiei altuan gustetan jakie, egaz egiteko, osterantzean egoak egiten deutsie lurra jo, eta ezin daude egaz egin. Belak eta arraiak bai.

Ganadua, batzuetan, mankatuta edo beste batzutan jausita edo dagoanean, orduan ataketan deutsie jateko. Ganadua jatorduko, orreik i belak, bela baltzak, orreik bela nagusiak, areik entsegida begiak ateraten deutsiez edo atzetik, eperdiko zereti, asi egiten daude, orreik. Eta gero, datoz saiak, orreik ibiltent dira gran-gran-gran, ekiten deutsie. Eta ez arrimatu ondora e!

Ganadua gaixoagaz tragetan danean, ori zera esaten dana, karbunkoarena edo kabrunkoarena edo ori gaixo ori, orregaz tragatu ezkeru ganadua, saiak ez deutsie goratzen egun bi edo iruan igual e. Zergaitik ez? Ba, ez dakit ba zer topetan deutsien, baina zeozer badauko e, ze, bestera, inoiz bizirik be jan deuste niri ardia e, igual egon azka, eta ba, ankazgora paratu, altzatu ezinda, eta segituan, baten eta geiagotan e.

ukuturik ingo e, ibili ingo dire an, inguruen, danean, baie estutzie pikurik sartzean, estai(t)p(b)a segaiti den ori, seoser badeuko, berenoan bat edo.

Da suk esan dosun moduen, saieri belak emototzie abisue ganadue yaten etorteko, baie es kabrunkunadune. Grasie in doste sure aitexeak e beternarioak esatea belari te Larrea Oroskokoak, abadeak. Ondo iminite daukie isena, alantxe da ta.

Gero ori Larrea Oroskoko pastoreak esan dotzune, arrañoa, orreri guk u arraie esatotzu, arrai surie, agileari. Bai, iños nau(k)p(b)e ikusi ot onan a, igoal bitxo bat, edo asuri bet, ra! artu d'eroaten erpatan.

Karbunkoarenagaz, egun bi edo iru be igoal tartetan daude, ez deutsie ikturik egingo e, ibili egingo dira an, inguruan, danean, baina ez deutsie pikurik sartzean, ez dakit ba zergaitik dan ori, zeozer badauko, berenoren bat edo.

Eta zuk esan dozun moduan, saiei belak emoten deutsie abisua ganadua jaten etorteko, baina ez karbunkoenaduna. Grazia egin deust zure aiteaxeak e beternarioak esatea belari eta Larrea Oroskokoak, abadeak. Ondo iminita daukie izena, alantxe da eta.

Gero ori Larrea Oroskoko pastoreak esan deutsuna, arrañoa, orreri guk u arraia esaten deutsagu, arrai zuria, agileari. Bai, inoiz neuk be ikusi dot onan a, igoal bitxo bat, edo azuri bat, ra! artu eta eroaten erpatan.

83.4. Egiriñaoko ermitako funtzinoak

Bai, Igriñaoko ermiten mesea emoteuren. Bueno, lenao, gure aiteta, Seaniko parrokiraño yoate sirian mesara e, tiradea dao e! Baie yoan in bear se domeketan mesara yoan esitea pekatu andie san, derrigor yoan bear, da konfesau in bear yoan es itea, je! oingo moduen?

Gero ba, Igriñaoko ermiten emoteuren mesea, d'ara eras yoaten gintzesan. Igutauren fraileak. Nire denporan, lelengo pasionistek, emeti Eubati, da gero atzenezan karmelitek i auren atzen ori. Da, ba amabietan isite san mesea, da, mesara, emeko Orosko, Seberio, Seanuikoak eta juntetan gintzesan, danak an ondo, antxe tertulien. Da, gero, lelungotan es egoan eser Arraban, baie gero gu oten gintzesanean errefujioan, erdi

Bai, Egiriñaoko ermitan mezea emoten euden. Bueno, leenago, gure aita-eta, Zeanuriko parrokiaraino joaten ziran mezara e, tiradea dago e! Baina joan egin bear ze, domeketan mezara joan ez egitea pekatu andia zan, derrigor joan bear, eta konfesatu egin bear joan ez egitea, je! oraingo moduan?

Gero ba, Egiriñaoko ermitan emoten euden mezea, eta ara eraz joaten gintzazan. Igoten euden fraileak. Nire denporan, leenengo pasionistak, emetik Eubatik, eta gero atzenezan karmelitatek egin euden atzen ori. Eta, ba amabietan izaten zan mezea, eta, mezara, emeko Orosko, Zeberio, Zeanurikoak eta juntetan gintzazan, danak an ondo, antxe tertulian. Eta, gero, leenengotan ez egoan ezer Arraban, baina gero gu egoten gin-

tabernea t'antxe juntetan gintzesan gu emekook. Serak, besteak es, orrik Aldaminpetakoak euren txaboletara yoate sien. D'olan domeka gustietan.

Da gero ba, San Inasio egunian, yai andie ite san d'erromerie be bai. Baie uin kontaukutzut gause baragarri bet. Erromerien yantzan ite san baie Seaniko abadeak es euren itxiten baltztoa iten, d'Oroskokoak antza bai. Orduen, erromerie Sastegi partearantza ite san da, ba baltztoa allegetan sanean, pausu bet emon d'Orosko partera paseta san jentea, Sastegire, da gero barriri Seani partera. D'olantxi iteuren seguru.

Gero, fraileak esan dotzut esta, ba fraileak mesea emoten esese, eskean be etorte sian, komentorako. Onik ermano legoak etorte sian gastaian. Da olango bateri "Apatxandi" esatotzien. Da, eskean etorte sanean pastore batzuk ostandu be iten yakosasan: "bayatok Apatxandi"-esanda. Baie, fraileak etxon d'etxon itotzien da, ba atzenezan emon in bear gastaia.

tzazanean errefugioan, erdi tabernea eta antxe juntetan gintzazan gu emekook. Zerak, besteak ez, orreik Aldaminpetakoak euren txaboletara joaten ziran. Eta olan domeka guztietan.

Eta gero ba, San Inazio egunean, jai andia egiten zan eta erromeria be bai. Baina orain kontatuko deusut gauza baragarri bat. Erromerian dantzan egiten zan baina Zeanuriko abadeak ez euden itxiten baltztoa egiten, eta Orozkokoak antza bai. Orduan, erromeria Sastegi partearantz egiten zan eta, ba baltztoa allegetan zanean, pausu bat emon eta Orozko partera pasetan zan jentea, Sastegira, eta gero barriri Zeanuri partera. Eta olantxe egiten euden seguru.

Gero, fraileak esan deusut ezta, ba fraileak mezea emoten ezeze, eskean be etorten ziran, komentorako. Oneik (h)ermano legoak etorten ziran gastaian. Eta olango bateri "Apatxandi" esaten eutsoen. Eta, eskean etorten zanean, pastore batzuk ostendu be egiten jakozan: "bajatok Apatxandi"-esanda. Baina, fraileak etxodon (itxaron) eta etxodon (itxaron) egiten eutsien eta, ba atzenezan emon egin bear gastaia.

83.5. Ardi-errebainuaren "nortasun-agiriak "

Ardi-errebainue selan manajetan dun? Bueno, or gause asko dao kon-tetako. Guk u pastoreok e gaure ardiek-eta, ondo esotuten dogus. Baie, pastore bakotxak a bere, serak, markak itozos ardieri, markea bada belarrien eta pinturia isin eskero, lepo biskerrean. Da, ba, marka bardine danean, lekue da inportantea, esta bardin akatza belarrien goiko parte-

Ardi-errebainua zelan manajetan dogun? Bueno, or gauza asko dago kon-tetako. Guk u pastoreok e geure ardiak eta ondo ezagututen doguz. Baina, pastore bakotxak a bere, zerak, markak egiten deusaz ardiari, markea bada, belarrian eta pinturea izan ezkerro, lepo bizkarrean. Eta, ba, marka bardina danean, lekua da inportantea, ez da bardin akatza belarrian goiko partean egin edo

an in edo beko partean. Ori pastoreok ondo yakiten dogu, da, badakigu sein seinena dan, oba es.

Bueno, nik i naure ardierna esangotzut e, gauk se marka iten dotzun gaure ardieri.

Markak iteko, markadora esaten yakon tenasa antzekoa erabilten dogu, d'aregas in markea edo suloa ardiaren belarrien.

Akatsetik asiko gara. Akatza, onan, kuadru txiki beten antzekoa da, guk u eskerreko belarrien aspi parteti itotzu, beste batzuk u beste leku beten edo eskoiko belarrien.

Mirubustena da beste bat. Orrek e urkulluen antza dauko eta belarrien goiko aldean iten yako.

Laitegie da beste marka bat. Ori be belarrien alboan iten da, eta isena(k)t(d)iñon moduen, laian antza dauko, olan siete bat isitea les.

Burruntzizulua da beste bat. Ori de, sulo erredondoa, biribile, txikitxoa, burrunzti goriegas iten dana, Arkastari be lenao igitu goriegas ebaten yakien bustena, infesiñoan bildurregaiti.

Belarri-puntatxoa ebagi da beste marka bat. Ba, segun, ori noberak ikusten dau se marka bea dauen norbere ganadue esotuteko.

Arrakadea da gaurko beste ser bat, señale bat. Sanidadeak obligau iten dosku, da ba antxe daukie iminite sanidadeko arrakadori.

Da, gero, ortik aparte, pinturia be erabilten dogu, koloreatako pinturia. D'ori pinturori, ba, lepobiskerrear itotzogu, epermukurrean edo, segun, aurreragoan. Da, mutildu edo eskilau orduen, atzera pintau bear isiten da, lengoa, lanea(k)t(d)arolako.

beeko partean. Ori pastoreok ondo jakiten dogu, eta, badakigu zein zeinena dan, obe ez.

Bueno, nik i neure ardierna esango deusut e, geuk zer marka egiten deusagun geure ardiei.

Markak egiteko, markadora esaten jakon tenaza antzekoa erabilten dogu, eta aregaz egin markea edo zuloa ardiaren belarrian.

Akatsetik asiko gara. Akatza, onan, kuadru txiki baten antzekoa da, guk u ezkerreko belarrian azpi partetik egiten deusagu, beste batzuk, u beste leku beten edo eskoiko belarrian.

Miru-buztana da beste bat. Orrek e urkuluaren antza dauka eta belarriaren goiko aldean egiten jako.

Laitegia da beste marka bat. Ori be belarriaren alboan egiten da, eta izenak dinoan moduan, laiaren antza dauka, olan siete bat izatea lez.

Burruntzi-zulua da beste bat. Ori da, zulo erredondoa, biribila, txikitxua, burrunzti goriagaz egiten dana, Arkastari be leenago igitai goriagaz ebagiten jakien buztana, infekzinoaren bildurragaitik.

Belarri-puntatxoa ebagi da beste marka bat. Ba, segun, ori norberak ikusten dau zer marka bear dauan norbere ganadua ezagututeko.

Arrakadea da gaurko beste zer bat, seinale bat. Sanidadeak obligatu egiten deusku, eta ba antxe daukie iminita sanidadeko arrakada ori.

Eta, gero, ortik aparte, pinturea be erabilten dogu, koloreatako pinturea. Eta ori pintura ori, ba, lepo-bizkarrean egiten deusagu, epermukurrean edo, segun, aurreragoan. Eta, mutildu edo eskilatu orduan, atzera pintatu bear izaten da, leengoa, laneak daroalako. Eta, gero, ba,

Da, gero, ba, arranak. Arrana(k)p(b)e, klase askotakoa(k)t(d)aos da bakotxa bere tertzio ta lekureko.

Bitarte-arranak edo solorakoak esatotzu orriri sata gitxi iten daurenari. Soloan, barrutien dabisenean ardiek, estaure bear arran andirik se kontrolaute daos gauk edo arditxakurrek e d'estaure bear geio.

Negu-arranak isiten dire, ba, negureko, goietan daosenean ogeto entzuteko nondi(k)t(d)abisen, urri-neti kontroletako.

Arran-sarrak, orrik i sartute edo erdi sulotute daosena(k)t(d)ires. Orrik arran sarrok iminten yakies ardiek mutildu eta goietara botaten dusenean. Se, klaro, ardiek e sarriten, or Itxina partean da, asbitartean sartzean dire abaroan, da, ba, arranak atxan kontra yokeran, ba, arpelik (g)altzean dire, ta, ba, sarrak isin eskero, ardure bes. Olan aprobetxetan dogus arran sarrak.

Transumantziarako, dunbak edo dunba-arranak erabilten dogus. Ardi señalatu eta onenari iminten yakies d'auren arranotsera beste gustie(k)t(d)oas.

Ardiek e dana(k)t(d)ire diferenteak, bardinik estao. Guk ondo dakiu ardi bakotxa selangoa dan.

Esaterako, ardiek pillatu gura dusenean, txistue be erabilte dogu, edo txakurre bota, edo espabere, aldean eroan artagarau betzuk eta ardi señaladu beteri erakutzi eskue lusetute, t'atoan etorten da a ardie artagarau edo prentzue yaten da bere ostaien beste gustiek apatxotzean. Orreri ardi orreri auskularie esatotzu, eskularie diñosu? B'orixe, bardin de auskularie edo eskularie, eskure datorrena. Eskuardie be esaten yako.

arranak. Arranak be, klase askotakoak dagoz eta bakotxa bere tertzio eta lekurako.

Bitarte-arranak edo solorakoak esaten deutsagu orreiri zarata gitxi egiten daudenari. Soloan, barrutian dabizanean ardiak, ez daude bear arran andirik ze kontrolatuta dagoz geuk edo arditxakurrak e eta ez daude bear geiago.

Negu-arranak izaten dira, ba, negurako, goietan dagozanean obeto entzuteko nondik dabilzan, urri-neti kontroletako.

Arran-zaarrak, orreik i zaartuta edo erdi zulotuta dagozanak dira. Orreik arran zaarrok iminten jakiez ardiak mutildu eta goietara botaten doguzanean. Ze, klaro, ardiak e sarritan, or Itzina partean-eta, aitz bitartean sartzean dira, abaroan, eta, ba, arranak aitzaren kontra jokeran, ba, alperrik galtzean dira, eta, ba, zaararak izan ezkerro, ardura be ez. Olan aprobetxetan doguz arran zaararak.

Transumantziarako, dunbak edo dunba-arranak erabilten doguz. Ardi seinatalatu eta onenari iminten jakiez eta euren arranotsera beste guztiak doaz.

Ardiak e danak dira diferenteak, bardinik ez dago. Guk ondo dakigu ardi bakoitza zelangoa dan.

Esaterako, ardiak pilatu gura doguzanean, txistua be erabilten dogu, edo txakurra bota, edo ezpabere, aldean eroan artagarau batzuk eta ardi seinaltatu bateri erakutsi eskua luzatuta, eta atoan etorten da a ardia artagarau edo pentsua jaten eta bere ostean beste guztiak apatxotzean. Orreri ardi orreri auskularia esaten deutsagu; eskularia dinozu? Ba orixe, bardin da auskularia edo eskularia, eskura datorrena. Esku-ardia be esaten jako.

Olantxi gabis gu ardiekas.

Da gu pastoreok selan aituten garan beste ganetiko pastoreakas? Ba, len e, santzoak iten gendusen batzutan, txistue(k)p(b)e bai. B'egosan santzolari ona(k)p(b)e, e. Sera, Fidel pastoreak a Saldropon itoan santzoa d'emeti entzun iteuren aren santzoa. Baie normalean berbas aituten ginean. Suk esaostesu baten e Arrabati bera etorri suok eta Astondoak seoser esan ostela esku biak agoan iminite d'esauntziela eser aitu da berak esan otzuela "ak aitu yok". Ba ori bai, sera, gu akostumbrate gaos olan berba iten, ie-ie santzo tipora ta aituten gara, gaure berbaikerea dauku, bakisu, ainbeste urtean!

Oin ostera, sano kanbiau de , sera, pastorean bisimodue. Oin i, txabola(k)p(b)e obea(k)t(d)aukus, argi eta telebisio ta gusti, bai, panelakas, da frigorifikue be bai, butanoagas. Da ya santzoak yoan sirean, oin i telefonoa dauku setako atako. Gure aitek eta esotu bauren au? Oin i seinbet eta adelantu geio, pastore gitxiago. Se ingotzu ba?

84.1. Sugea ganaduari esnea edaten

Ori subeana? Gurean kortan pasau sen ori. D'esta urte asko be. Isingo san mil nobesientos sinkuenta y sinkoan edo seian edo olan ixingo san.

Da, ama konturetu sen, gure ama defuntea konturetu sen selan beiek esne gitxiako dauken erro bateti.

Da, a erro bateti esnea falta dauela ta, ba, bueno ba, aitek esatauen ba, seguramente txala ikeran,

Olantxi gabilz gu ardiekaz.

Eta gu pastoreok zelan aituten garan beste ganetiko pastoreakaz? Ba, leen e, zantzoak egiten genduzan batzuetan, txistuak be bai. Ba egozan zantzolari onak be, e. Zera, Fidel pastoreak a Saldropon egiten euan zantzoa eta emetik entzun egiten euden aren zantzoa. Baina normalean berbaz aituten ginean. Zuk esan deustazu baten e Arrabatik beera etorri zuok eta Astondoak zeozer esan eustala esku biak aoan iminita eta ez zeuntsiela ezer aitu eta berak esan eutsuela " ak aitu jok". Ba ori bai, zera, gu akostumbratuta gagoz olan berba egiten, ia-ia zantzo tipora eta aituten gara, geure berbaikerea daukagu, badakizu, ainbeste urtean!

Orain ostera, sano kanbiatu da, zera, pastoreen bizimodua. Orain i, txabolak be obeak daukaguz, argi eta telebizino eta guzti, bai, panelakaz, eta frigorifikua be bai, butanoagaz. Eta ya zantzoak joan sirean, orain i telefonoa daukagu zertarako artarako. Gure aitek-eta, eza-gutu ba euden au? Orain i zeinbat eta adelantu geiago, pastore gitxiago. Zer egingo deutsagu ba?

Ori sugearena? Gurean kortan pasatu zan ori. Eta ez da urte asko be. Izango zan mil nobesientos zinkuenta y zinkoan edo seian edo olan izango zan.

Eta, ama konturatu zan, gure ama defuntea konturatu zan zelan beiak esne gitxiako daukan erro batetik.

Eta, a erro batetik esnea falta dauela eta, ba, bueno ba, aitek esaten euan ba, seguramente txala egikeran, esnea gei-

esnea geitxuago aukiten dau beiek e, d'igual batu ez ondo, ta, atzeratu iten yakol apur bet esne-golpea. Baie esan ixin orrena, ixin sen subea, a beieri ankati igototzen da subeak edatotzen esnea, d'atzenean agartu sen a subea, etzea, gure etzea bikotxa ixin sen d'albokoan esan inor bisi, etze sar bat ixin sen, ya yausite egoan geiena, d'egon san an sasié, ormean kontrán sasié, d'untzorrie.

Da, domeka egurdi beten, koardrillea on gaintzesan, gasteak a, gure anaie defuntue ta bostosai, gasteak. Eta subea ikusi auen (gure anaiak). Olloak arrautzea ifintauen e sasi artean, d'aren, antxe abien subea batute on san, batu-batu inde, da, da ekusi auen orduen esauen e:

- Eskopetea!,- da an batek esaotzen an gure ausoko, oin defuntu dao, Felis Etxebarria, d'ak esaotzen e-.
- Es eio(k)p(b)ota eskopeteagas tirorik se subeak saltu iten daure ta.
- Salturik estau ingo.

Bototzen tiroa ta ebagi i auen erdi erditi subea, ebagi in auen d'axe ixin sen subea, beieri esnea edatotzena.

84.2. Sugea txistuka esnea eske

Subeana, beste bat. Ori Manu, emeko Seatakoa, Seata dao Ereño baño onago, emen, etze bat, oniño etzea an dao, telletue ta yausite dauko baie, bai.

D'a ixin sen pastorea, mutilsarra, da a bai, Manu Barandika, Ereñoeko Seata baserrikoa. Da gure aitek esatuen, arek e, ba, ardiei esnea

txuago eukiten dau beiak e, eta igual batu ez ondo, eta, atzeratu egiten jako apur bat esne-golpea. Baina ez zan izan orrena, izan zan sugea, a beiarí ankatik igoten eutsan eta sugeak edaten eutsan esnea, eta atzenean agertu zan a sugea, etxea, gure etxea bikoitza izan zan eta albokoan ez zan inor bizi, etxe zaar bat izan zan, ya jausita egoan geiena, eta egon zan an sasia, ormearen kontrán sasia, eta untzorria.

Eta, domeka eguerdi baten, koardrillea egon gintzazan, gazteak a, gure anaia defuntua eta bostosei, gazteak. Eta sugea ikusi euan (gure anaiak). Olloak arrautzea ifinten euan e sasi artean, eta aren, antxe abian sugea batuta egon zan, batu-batu eginda, eta, eta ikusi euan orduan esan euan e:

- Eskopetea!,- eta an batek esan eutsan an gure auzoko, orain defuntu dago, Felix Etxebarria, eta ak esan eutsan e-.
- Ez egiok bota eskopeteagaz tirorik ze sugeak saltu egiten daude eta.
- Salturik ez dau egingo.

Bota eutsan tiroa eta ebagi egin euan erdi erditik sugea, ebagi egin euan eta axe izan zan sugea, beiarí esnea edaten eutsana.

Sugearena, beste bat. Ori Manu, emeko Seatakoa, Seata dago Ereño baino onago, emen, etxe bat, oraindino etxea an dago, tellatua eta jausita dauka baina, bai.

Eta izan zan pastorea, mutilsarra, eta a bai, Manu Barandika, Ereñoeko Seata baserrikoa. Eta gure aitik esaten euan, arek e, ba, ardiei esnea batzean

batzea otzien orduen, ba, fratertxu beten subeari eroatetzela, olan sulo batera botata auki auen subea, karau-bi edo sulo batera, urten esiteko, d'ara eroatetzela subeari esnea. Da, ya atzenezan asi senezan esetuten, da k(l)aro, subeak urten isin, ba txistu itotzela subea(k)p(b)erak, ya, bere abixue esnea ekarteko ordue dala ta, txistu subeak suloti. Olangorik!

Suloa untxe be an egongo da, lo ke pasa ke oin urte batzuk egon san ya lurregas beteta. Bai, aitek esatoskun:

– Oño! Manuri txistu iten yotzek seguru subeak e gose danean!

etsien orduan, ba, platertxu baten sugeari eroaten eutsola, olan zulo batera botata euki euan sugea, karaubi edo zulo batera, urten ez egiteko, eta ara eroaten eutsola sugeari esnea. Eta, ya atzenezan asi zenezan ezagututen, eta klaro, sugeak urten ezin, ba txistu egiten eutsola sugeak berak, ya, bere abisua esnea ekarteko ordua dala eta, txistu sugeak zulotik. Olangorik!

Zuloa oraintxe be an egongo da, lo que pasa que orain urte batzuk egon zan ya lurragaz beteta. Bai, aitak esaten euskun:

– Oño! Manuri txistu egiten jautsak seguru sugeak e gose danean!

84.3. Parte txarrekoak Baltzola ganean

Ereñon egote sian gaubetan, akorduen daukot, ni umea nasela, mutikoa, txikerra nasela, andrak, sure parintea, gure aman aistea, Sebastiana, d'orrik egote sian Ereñon, o koadrille bat, ona Dimeko, onik i Bal(t)solako kuebak estakisu? orti ekusten dauresela, orti, parte txarrekoak ekusten diesela, argie ekustaurien ba seosena ta, ba, Ereñoti bisten dao Bal(t)sola, d'an, ekusten dauriela, an mogiduten dala argie, partetxarrekoak. Ori esataurien andrak, ekusi itauriela partetxarrekoan argie, an Dimeko Bal(t)sola ganean.

Ereñon egote ziran gauetan, akorduan daukat, ni umea nazala, mutikoa, txikerra nazala, andrak, zure parientea, gure amaren aiztea, Sebastiana, eta orreik egoten ziran Ereñon, o koadrilla bat, ona Dimeko, oneik i Baltzolako kuebak ez dakizu? ortik ekusten daudezala, ortik, parte txarrekoak ekusten direzala, argia ekusten eudien ba zeozerena eta, ba, Ereñotik bistan dago Baltzola, eta an, ekusten daudiezala, an mobiduten dala argia, partetxarrekoak. Ori esaten eudien andrak, ekusi egiten eudiela partetxarrekoen argia, an Dimako Baltzola ganean.

84.4. Arimak urten bidera

Arimak? Bai, orri(k)p(b)ai. Orrik ixite sian, gure lengusu bet oniño untzu il de Sorrontzan, ni baño lau urte edo bost sarragoa ixin sen. Da,

Arimak? Bai, orreik bai. Orreik izaten ziran, gure leengusu bat oraindino oraintsu il da Zornotzan, ni baino lau urte edo bost zaarragoa izan zan. Eta, ari

areri ama il yakonean, gastetan, gaste gastetan il jakon ama, gure aite defuntuen arrabea ixin sen, da, arek e esatauen ba berari amak urtetan doztzela bidera, olan bakarrik eta yoate sanean e gaubean, ba, Barrankuti Ereñorantza, ama defunteak urtetan oztzela bidean. Gero, esataurien ba, olan agartu eskero, in bea dala iru bider “aitearen”, ba, desagartuteko.

ama il jakonean, gaztetan, gazte gaztetan il jakon ama, gure aita defuntuaren arrebea izan zan, eta, ark e esaten euan ba berari amak urtetan deutsalala bidera, olan bakarrik-eta joaten zanean e gauean, ba, Barrankutik Ereñorantz, ama defunteak urtetan eutsola bidean. Gero, esaten eudien ba, olan agertu ezker, egin bear dala iru bider “ aitearen”, ba, desagertuteko.

84.5. Inizitua eta hodeia uxatzeko erritua

Orretarako unikoa ite sana ixiten san, ba, odaie ta olan aste sanean fuerte, maietz inguruen ixiten san da odaien sera asko, edo negu-neguen edo maietzean, da ixite san ba, ereño(n)tza orriek, ur berinkituegas katxarrotxu beten, sue emon d’arin i a(k)p(b)otatauen kea, d’ak kentzean dauela odaie, ereñontzan orriek. Erremu egunean bereinkitu ite sian da gero eroate san ur berinkitue etzera, da, ifinte san frateran ur berinkitue, kikera baten da, ba, fratereko kikera orren inguruen ereñontz orriek. Areri emototzien sue ta ya esaleikean ba ereñontz errean keak, usain gosoa auken e, b’ak uxatuten auela odaie t’inisitue. Esatauren e. Nik ori umetarik,e, gastetarik (g)ean dauket entzunde.

Kandela berinkitue be ixitute san odaie t’inisituegas.

Orretarako unikoa egiten zana izaten zan, ba, odeia (trumioia) eta olan asten zanean fuerte, maietz inguruan izaten zan eta odeiaren zera asko, edo negu-neguan edo maietzean, eta izaten zan ba, ereinotza orriak, ur bedeinkatuegaz katxarrotxu baten, sua emon eta arein i ark botaten euan kea, eta ark kentzean dauela odeia, ereinotzaren orriak. Erramu egunean bedeinkatu egiten ziran eta gero eroaten zan ur bedeinkatua etxera, eta, ifinten zan plateran ur bedeinkatua, kikera baten eta, ba, platereko kikera orren inguruan ereinotz orriak. Arei emoten eutsien sua eta ya esan leikean ba ereinotz errearen keak, usain gozoa eukan e, ba ark uxatuten euala odeia eta inizitua. Esaten euden e. Nik ori umetarik e, gastetarik geiago daukat entzunda.

Kandela bedeinkatua be izetuten zan odeia eta inizituagaz.

84.6. Bele, sai eta arranoen jakituria haragi-jatean

Ganadueri, lelengo atera beozos beleak a begiek, ardieri edo beie-

Ganaduari, leenengo atera bear deutsalaz beleak a begiak, ardieri edo

ri edo danadalakoari, da gero doa saie yaten ya.

Kabrunkoa, orregas tragetan danean ganadue, estau yaten segiduen. Kabrunkoa da, derrepentean e, tragetan da ganadue e, txala(k)p(b)e bai lenao. Kabrunkoak estai(t)p(b)a, baie sintomea badáuko, sintomea, paretan dies batzu(k)p(b)itze dariola agoti d'anditu iten dies, anditu.

Da, beitu, ortxe ardiegas e, onik i, ementxe Lekuek ardie(k)t(d)aukos, dosena bat ardi edo. Da, egundo estaurie ardirik auki te, ba, lengurtean abixausten ba yoango banintike mesedes ardi bet ibilisinde daoela ta. Da yoan nintzen da, orriri ardieri kabrunkoana dekonean urtetan dotze, lanati agarrau eskero laneak urten iten dotze, ya usteldute dao lanea bixiri(k)t(d)aoela, baltzitu iten yako aragie, da, lanea(k)p(b)eres urtetan dotze. D'egon san anditute ta bitze dariola t'esan nontzen:

- Ori ardie entzegida tragauko da
- Ke, ba! Selan tragauko da ba ontxe kortati atera ta gero sentidu dau te?

D'egurdireko tragaute on san.

D'olan tragetan danean ganadue, belak eta saiek igual egun bidiruen estutzie ikutan, e, edo geaoigoal. Igarri, aurek istintoa. Auki bea daurie istintoa, derigor. Belea, suuurre da bitxoa e!

Arranoa? Arranoa baiiii, arrano surie. Orrik artxoak eroaten daures erpakas. Naure denporan be eroaten auresan artxoak, artxoak anditxuek e, artxoa yaio ta bostosai garren egunean koi t'eroan iteurien. Ni(k) pentzetot, aidean daroanean ito iten dauela, ito, bai, da gero yan.

Ementxe, gaure parajeon be badao, ementxe Ereñoti ensegida, ba,

beiarri edo danadalakoari, eta gero doa saia jaten ya.

Kabrunkoa, orregaz tragetan danean ganadua, ez dau jaten segituan. Kabrunkoa da, derrepentean e, tragetan da ganadua e, txaalak be bai leenago. Kabrunkoak ez dakit ba, baina sintomea badáuka, sintomea, paretan dira batzuk bitsa dariola aotik eta anditu egiten dira, anditu.

Eta, begitu, ortxe ardiagaz e, oneik i, ementxe Lekue-k ardiak daukaz, dozena bat ardi edo. Eta, egundo ez daudie ardirik euki eta, ba, leengo urtean abisatu eustan ba joango baneintike mesedez ardi bat ibili ezinda dagoala eta. Eta joan nintzan eta, orreiri ardiei kabrunkoarena daukanean urtetan deutso, lanatik agarratu ezker laneak urten egiten deutso, ya ustelduta dago lanea bizirik dagoala, baltzitu egiten jako aragia, eta, laneak berez urtetan deutso. Eta egon zan andituta eta bitsa dariola eta esan neutsan:

- Ori ardia entsegida tragatuko da
- Ke, ba! Zelan tragatuko da ba oraintxe kortatik atera eta gero sentitu dau eta?

Eta, eguerdirako tragatuta egon zan.

Eta, olan tragetan danean ganadua, belak eta saiak igual egun bidiruan ez deusie ikutan(ikututen), e, edo geiigo igual. Igarri, eurak instintoa. Euki bear daudie instintoa, derrigor. Belea, zuuurra da bitxoa e!

Arranoa? Arranoa baiiii, arrano zuria. Orreik artxoak eroaten daudez erpakaz. Neure denporan be eroaten eudezan artxoak, artxoak anditxuak e, artxoa jaio eta bost edo sei garren egunean kogidu eta eroan egiten eudien. Nik pentsetan dot, aidean daroanean ito egiten dauela, ito, bai, eta gero jan.

Arrano-atxa badao, Mandoien emetikaldeti, Ubetxe esaten yako.

Mandoi(k)t(d)auko emeti, emetikaldeti Seberio aldeti barik emetiko aldeti, Ubetxe, atxe txikitxu bet eta olan bajetan da goiti, ona emoten dau, Galdakorantza, bai, atxa, Arrano-atxe, atx andie be esta, arexeri esatotzie Arrano-atxa.

Se beste bat (d)ao alboan, d'esaten dotzie Belatxa, bai, te, ondo ondoan dao, bata bestean ondoan daos e.

D'ori Belatxa da, gurean aitek eta, erresoia dauko orretan, gero sarri onas pentzetan ni, aiteri entzunde ba, lenao, nar iauela uregas basoak, nar in auela, satiek, eta an bean dao dana arrie, baie, mortalak arriek, toneladako arrie(k)t(d)aos bajatute, nar inde. De gero, belak aste auriesan umeak, atxan bitartean. Gurean anaiak iños koi be in daus an belakumeak.

Ementxe, geure parajeon be badaogo, ementxe Ereñotik entsegida, ba, Arrano-atxa badago, Mandoia-ren emetikaldetik, Ubetxe esaten jako.

Mandoia-k dauka emetik, emetikaldetik Zeberio aldetik barik emetiko aldetik, Ubetxe, aitz txikitxu bat eta olan bajetan da goitik, ona emoten dau, Galdakaorantz, bai, aitz, Arrano-atxa, aitz andia be ez da, arexeri esaten deutsie Arrano-atxa.

Ze beste bat dago alboan, eta esaten deutsie Belatxa(bele-aitza), bai, eta, ondo ondoan dago, bata bestearen ondoan dagoz e.

Eta ori Belatxa da, gurean aitag eta, errezoia dauka orretan, gero sarri egon naz pentsetan ni, aitari entzunda ba, leenago, nar egin euala uragaz basoak, nar egin euala, zatiak, eta an beean dago dana arria, baina, mortalak arriak, toneladako arriak dagoz bajatuta, nar eginda. Eta gero, belak azten eudiezan umeak, aitzaren bitartean. Gurean anaiak inoiz kogidu be egin dauz an belakumeak.

84.7. Otso-ehiza edo batida Egiriñaon

Ori ekusite be badauket nik (G)orbeien. Isea be bai baie batidea estotzu geao.

Ni(k)t(d)ekot ekusite, mutikotan, ba, gu, Gorbaiera, ni urteatan yoate nintzen, astean bija bat iten nauen anaiari eroaten yatekoa, ara, ardiekas egoten san da. Egote san an Arrabara igokeran, eskoitxuen, eskoiko aldeti aukitauen txabola bat, Arrabako Landara urten baño apurtxu bet lenao.

D'egun beten, andik, Arrabatik

Ori ikusita be badaukat nik Gorbeian. Izea (eiza) be bai baina batidea esaten deutsagu geiago.

Nik daukat ikusita, mutikotan, ba, gu, Gorbeiera, ni urteatan joaten nintzan, astean bija bat egiten neuan anaiari eroaten jatekoa, ara, ardiekaz egoten zan eta. Egoten zan an Arrabara igokeran, eskoitxuan, eskoiko aldetik eukiten euan txabola bat, Arrabako Landara urten baino apurtxu bat leenago.

Eta egun baten, andik, Arrabatik

Igrinaora yoateko on nintzen yanagas d'esaostien e:

– Esta yoan bear orrantza, se, dabis, i batidea iten otzoari

Da, ibilte sian olan e, korneta baten moduen adarragas adarra yoten da, gero goien etxon kasariiek eskopetakas batidea iteko. Normalmente or Sastegiti arantza, gorantza. Etorre sian orti Altaminepe aldeti d'orti Ubide aldeti, da, gero, pasetan sian Igrinaoti ba ona Sastegirantza, bai. Ekusite dekot selan ibilte sian orri(k)p(b)atidek emoten otzoari. Baiiii! adarra yo ta bolanderakas be uxatuten audiesan otzoak eta gero goien batidea in. Ori ekusite badauket, nauk ekusite.

Egiriñaora joateko egon nintzan janagaz eta esan eustien e:

– Ez da joan bear orrantza, ze, dabilz, i batidea egiten otzoari

Eta, ibilten ziran olan e, korneta baten moduan adarragas adarra joten eta, gero goian etxodon (itxaron) kazariak eskopetakaz batidea egiteko. Normalmente or Sastegitik arantz, gorantz. Etorren ziran ortik Altaminepe aldetik eta ortik Ubide aldetik, eta, gero, pasetan ziran Egiriñaotik ba ona Sastegirantz, bai. Ikusita daukat zelan ibilten ziran orreik batidak emoten otzoari. Baiiii! adarra jo eta bolanderakaz be uxatuten eudiezan otzoak eta gero goian batidea egin. Ori ikusita badaukat, neuk ikusita.

84.8. Patakon lapurra Bediako Barrankutik

Ori, lapurren kontue, estaurien gure aitek eta saaararak, au Patakon ixite sala lapur famatue.

Patakonek, Patakon kaballogas ibilte sala esaturien, beti, normalmente kaballogas. Baie, kaballoa ibiltauela erradurak aldrebes ifinite, atzekos aurrera ifinite, bai, ori, konfundiduteko: koño!, ba, emeti yoanda, da,ba, orrantza yoan barik i yoan da besterantza. Bai, ori entzunde dauket.

Au Patakon, emen, au Igorre, da gero emen Sekutzen be badao, Lapurbide esatotzien, Sekutzen, ementxe bertan, ensegida, emeti, Bediati Barrankure yoan da Barrankuen eskoira koiu d'Ereñoko bidea eskoitara itxi te bitarteti dao piste bat Igorrerarte urtetan dau, Gesalara. Pisteak Sekutze dauko

Ori, lapurren kontua, esaten eudien gure aita eta saaararak, au Patakon izaten zala lapur famatua.

Patakonek, Patakon kaballogaz ibilten zala esaten eudien, beti, normalmente kaballogaz. Baina, kaballoa ibilten euala erradurak aldrebez ifinita, atzekos aurrera ifinita, bai, ori, konfundiduteko: koño!, ba, emetik joanda, eta,ba, orrantz joan barik i joan da besterantz. Bai, ori entzunda daukat.

Au Patakon, emen, au Igorre, eta gero emen Sekutzen be badago, Lapurbide esaten eustien, Sekutzen, ementxe bertan, entsegida, emetik, Bediatik Barrankura joan eta Barrankuan eskoira kogidu eta Ereñoko bidea eskoitara itxi eta bitartetik dago pista bat Igorrerarte urtetan dau, Gezalera. Pisteak Sekutze dauka izena, basoa

isena, basoa famosoa. Or dao, etze bat (d)ao an, oin Diputasiñoana da, d'ak etzea(k)t(d)auko Lapurbide isena, d'iñok estotzo geituten, se, ya gasteak estakie. Ori de Lapurbide.

Da gero, aitek esatauen, ba, an koite auriela beti errastue a ber norantza, Patakonek norantza in ete dauen. Ba, gure aite(k)p(b)e, ba, entzuneko gausek. Igorrekoa esatauen isin sala Patakon. Igorreko Gesalako edo ango ingurukoa. Ori errekorridue itauela esatauen gure aitek. Igorreti, ba, au Seberio aldeti ona Barrankure.

Da, baten, e, emeko esatai(t) nongo andratxuen bat, errentea pagetan yoan i sen usabanera ta bidean Patakonek urten, da: "Ene amatxue? Patakon. Da Patakonek

- Nora soas ba andratxue?
- Errentea pagetan usabari baie estauket e beadan beste diru te sorreen itxi beakotzet sati bet, ai ene!
- Bueno ba, nauk emongotzut falta yatzune ta pagaiosu errenta osoa usabari
- Bai?
- Te, bai.

A andrea sinistu esinik yoan san da kitutu ausen urteko errenta sorrok eta etzean be kontauen pasau yakona.

Baie, se in auen Patakonek? Usaborren etzera yoan, esorduen baten, da errentadiru gustie ostu. A bai e kaballeroa, erradurek atzekos aurrera ifinite!

famosoa. Or dago, etxe bat dago an, orain Diputazinoarena da, eta ark etxeak dauka Lapurbide izena, eta inork ez deutso deituten, ze, ya gazteak ez dakie. Ori da Lapurbide.

Eta gero, aita esaten euan, ba, an kogiduten eudiela beti errastua a ber norantz, Patakonek norantz egin ete dauan. Ba, gure aita be, ba, entzuneko gauzak. Igorrekoa esaten euan izan zala Patakon. Igorreko Gezalekoa edo ango ingurukoa. Ori errekorridua egiten euala esaten euan gure aita. Igorretik, ba, au Zeberio aldetik ona Barrankura.

Eta, baten, e, emeko ez dakit nongo andratxuren bat, errentea pagetan joan ei zan ugazabanera eta bidean Patakonek urten, eta: "Ene amatxua? Patakon! Eta Patakonek

- Nora zoaz ba andratxua?
- Errentea pagetan ugazabari baina ez daukat e bear dan beste diru eta zorrean itxi bearko deusat zati bat, ai ene!
- Bueno ba, neuk emongo deusut falta jatzuna eta pagatu egiozu errenta osoa ugazabari
- Bai?
- Eta, bai.

A andrea sinistu ezinik joan zan eta kitutu euazan urteko errenta zorrok eta etxean be kontatu euan pasatu jakona.

Baina, zer egin euan Patakonek? Ugazaba orren etxera joan, ezorduren baten, eta errenta-diru guztia ostu. A bai e kaballeroa, erradurak atzekoz aurrera ifinita!

84.9. Guzur-txapelketako irabazlea

Au, gause baragarrie da baie, baten emen Barrankuko Sebastianare-

Au, gauza baragarria da baina, baten emen Barrankuko Sebastianare-

nean on gaintzesan kartetan da ba or egozan ori Ismael da Julian, da ba, posture in aurien kuartillu bet ardao, seinek esan gusurrik andiena.

Da, Ismaelen gusurregas enas akordetan baie Julianenagas bai se irabasi in auen da.

Ba, baten, seguru, onik Lopes de Letonarrak Otxandiotik etorrie(k)-t(d)ire, ta ba Julianeri te beor gorri bet faltau yakien d'esi aurien topau iñon. Atzenean, i aurien, Otxandioti Urkiolara, Sabigaineti emeti Artaungo atxetati etorri sian Belatxikitara. Da Belatxikitako ermitean ganeko atxean, ba, an parau sirean deskantzetan, ba sigarro bat in, erre ta deskantzetan Julian ori eta bere anaia. Da, ba, batak Ois mendire begitu-begitu in d'esan otzen besteari:

– Oño! aikoan gure beorra!

– Non?- da

– Oisen, estok ekusten, ango ermiten ondo ondoan?

– Baiiii!

Yoan sirean, da beor ori isin sen mallukie, mallukie eldute, gorri gorrie!

nean egon gintzazan kartetan eta ba or egozan ori Ismael eta Julian, eta ba, postura (apostua) egin eudien kuartillo bat ardao, zeinek esan gusurrik andiena.

Eta, Ismaelen guzurragaz ez naz akordetan baina Julianenagaz bai ze irabazi egin euan eta.

Ba, baten, seguru, oneik Lopez de Letonarrak Otxandiotik etorriak dira, eta ba Juliani-eta, beor gorri bat faltatu jakien eta ezin eudien topatu inon. Atzenean, egin eudien, Otxandioti Urkiolara, Sabigainetik emetik Artaungo aitzetatik etorri ziran Belatxikietara. Eta Belatxikietako ermitaren ganeko aitzean, ba, an paratu zirean deskantzetan, ba zigarro bat egin, erre eta deskantzetan Julian ori eta bere anaia. Eta, ba, batak Oiz mendira begiratu-begiratu egin eta esan eutsan besteari:

– Oño! aikoan gure beorra!

– -Non?- eta

– Oizen, ez dok ikusten, ango ermitaren ondo-ondoan?

– Baiiii!

Joan zirean, eta beor ori izan zan mailukia, mailukia elduta, gorri gorria!

85.1. Pastoretza kontuz eta kantuz

Ni pastore? ie bisi gustiye, bai, pastore d'aintxe dotore, je-je-je-! Irurte yu nintzen eskola ta ba gitxiendis irurogetaka urtiek ardierrebañuas, emen, Ubide ingurutati, Arraldeti ta, Gorbeieko emeko parteti, Biskaye t'Araba partien. Gero ba Arrabara ta be yuten gintzen, an Basilio ta oten sien, da gastayek onak e Basiliok eta, baie emetiko aldeti geio ibili nes. Gero barrutiyek e leku

Ni pastore? ia bizi guztia, bai, pastore eta antxe dotore, je-je-je-! Iru urte joan nintzan eskolara eta ba gitxiendiz irurogetaka urteak ardi-errebañuagaz, emen, Ubide inguerutatik, Arraldetik-eta, Gorbeiaiko emeko partetik, Bizkaia eta Araba partean. Gero ba Arrabara-eta, be joaten gintzan, an Basilio-eta, egoten ziran, eta gaztaiak onak e Basiliok-eta, baina emetiko aldetik geiago ibili naz. Gero barrutiak e leku askotan jaten gen-

askotan yaten giñusen. Su Seberiyokue sa esta? Ba, Seberiyon be onda nao, an Ermitabarri aldean eta ondo e, sano ondo, barrutiyek onak aukiten noasan yateko, estai(t)p(b)a bes-tien batek topaukoban olako barruti onik, e, baie ni sano gusture on nintzen Seberiyon.

Bisimoru gogorra eroan du pastoriek e, baie nik umorie esto(t)k(g)aldu e, da, ba, kantetan be salie nas, bertzue(k)p(b)e kantetodas. Bueno, oiñ i aistu in yatas asko baie kantaukotzudes kanta batzuk u al doan moruen.

Ori, a pastoreri pasaukoa da polite, ia akordetan nasen kopla gustiyekas:

Goierritik artzain bat
jetzi yaku guri
kontue pranko orrek
ekarri det neri.

Kopeta beltza deu ta
muturre seriyo
motibua badauka
esta misteriyo.

Oien pasadisua
nago kontatzeko
dama ori bildur sen
neskasartutzeko.

Dama ori apaintzen san
leno edo geyo
mutil gaste politak
gustatzen saiskiyo.

Atzeti ibili gaitik
erropa sarrakin
amar bat milla duro
badauka berakin.

Dama au gustura dabil
bibotedunakin
lanik asko isan biadau
mantenitzen orrekin.

duzan. Zu Zeberiokoa zara ezta? Ba, Zeberion be egonda nago, an Ermitabarri aldean eta ondo e, sano ondo, barrutiak onak eukiten neuazan jateko, ez dakit ba besteren batek topatuko eban olako barruti onik, e, baina ni sano gustura egon nintzan Zeberion.

Bisimodu gogorra eroan dogu pastoreak e, baina nik umorea ez dot galdu e, eta, ba, kantetan be zalea naz, bertsoak be kantetan dodaz. Bueno, orain i aaztu egin jataz asko baina kantatuko deutsudaz kanta batzuk u aal dodan moduan.

Ori, a pastoreari pasatutakoa da polita, ia akordetan nazan kopla guztiekaz:

Goierritik artzain bat
jetsi jaku guri
kontue pranko orrek
ekarri det neri.

Kopeta beltza deu ta
muturre seriyo
motibua badauka
ezta misteriyo.

Oien pasadisua
nago kontatzeko
dama ori bildur sen
neskazaartutzeko.

Dama ori apaintzen zan
leno edo geyo
mutil gazte politak
gustatzen zaizkiyo.

Atzeti ibili gaitik
erropa zaarrakin
amar bat milla duro
badauka berakin.

Dama au gustura dabil
bibotedunakin
lanik asko izan biadau
mantenitzen orrekin.

Bibotedun ori da
polita pausuban
go(r)betak etzian da
dirua ausuan

Obe suen apaindu
artzaina basuan

.....
.....

Artzaina geratu da
desesperatuta
Ameriketara jun da
ardiak salduta.

Ameriketarako
prestetan san asi
buruausia franko
basuen lenbisi.

Artian itxasorik
etzuan ikusi
baporian sartu san
makilla ta gusti.

Ardiyen inguruen, ba, beste kanta ba(t)p(b)e badakit, erderas. Sera, ardiyek esaututeko markak iten yakies. Guk u belarriyen eiten geuntzen, ona e, txak! ebagitxu bet. Eta gero mendiyen arranak ifinten yakies, entzuteko. Gutzako onenak arranbitarteak sien, da, ba ondo entzuten da arranbitarteotza. Da kantea, erderas da, nik erdera gitxi dakit e, soldaisken ikisikoa, se ni beti isin nes euskaldune e, gorrie. Gero kantautokotz u beste kanta bat gudari denporakoa, ori be erderas. Bueno arranana auxe da:

Al son de los senserros
los errebaños a pastar van
y yo pensando en Clara
toda la noche voy a pasar
y yo pensando en ella
toda la vida voy a estar.

Bibotedun ori da
polita pausuban
go(r)betak etxian da
dirua auzuan

Obe zuen apaindu
artzaina basuan

.....
.....

Artzaina geratu da
desesperatuta
Ameriketara jun da
ardiak salduta.

Ameriketarako
prestetan zan asi
buruausia franko
bazuen leenbizi.

Artian itxasorik
etzuan ikusi
baporian sartu zan
makilla ta gusti.

Ardien inguruan, ba, beste kanta bat be badakit, erderaz. Zera, ardiak eza-gututeko markak egiten jakiez. Guk u belarrian egiten geuntsan, ona e, txak! ebagitxu bat. Eta gero mendian arranak ifinten jakiez, entzuteko. Guretzako onenak arran-bitarteak ziran, eta, ba ondo entzuten da arran-bitarteotsa. Eta kantea, erderaz da, nik erdera gitxi dakit e, soldadiskan ikasitakoa, ze ni beti izan naz euskalduna e, gorria. Gero kantatuko detsut u beste kanta bat gudari denporakoa, ori be erderaz. Bueno arranarena auxe da:

Al son de los cencerros
los errebaños a pastar van
y yo pensando en Clara
toda la noche voy a pasar
y yo pensando en ella
toda la vida voy a estar.

Eta gudari denporakoa, bueno, nik i Otzandiyo bonbardetan be ikusi noan e, emeti Mikoletati da Gernike be bai, andi Pagasarri aldeti. Bueno or doa kantea:

No sabemos cuándo es fiesta ni domingo pues la guerra no se ocupa de disfrases todo el día y toda la noche vigilando evitando la tragedia de un ataque.

Ikesgiñaren kantea be badakit. Enas danagas akordetan baie, ondi-koen akordetan nas apur bet.

Ikesgiñagas eskontzen danak
es dau sentzuni(k)p(b)uruan
abariaren lapikotxua
txikiña baña goxua.

Aritxondo baten jesarri nintzen
negarra franko altzora
abariaren lapikotxoa
etorten yatan gogora.

Ikesgiñaren lapikotxoa
andiya baña arrua
abariaren lapikotxoa
txikiña baña goxua.

Gero ba, kanta soltue(k)p(b)e badakides. Au de bisiyodunentzat kantetan sana:

Txikitatikan artu banintzo
fraile edo misio
nere gorputzak etzuen isango
oin dauken beste bisio.
Elisatikan aparte nabil
tabernatikan sosio
tripatzar onek asko biar dek
baldin emoten bas(a)io.

Eta gero erromeiyetan be asko kanteta san, da ba onan jente aberatz antza ikusi orduen e auxe kantetaban gastejentiek:

Eta gudari denporakoa, bueno, nik i Otxandiano bonbardeetan be ikusi neuan e, emetik Mikoletatik eta Gernika be bai, andik Pagasarri aldetik. Bueno or doa kantea:

No sabemos cuándo es fiesta ni domingo pues la guerra no se ocupa de disfraces todo el día y toda la noche vigilando evitando la tragedia de un ataque.

Ikazginaren kantea be badakit. Ez naz danagaz akordetan baina, oraindino-koan akordetan naz apur bat.

Ikazginagaz ezkontzen danak
ez dau zentzunik buruan
abadearen lapikotxua
txikiña baina goxua.

Aritxondo baten jesarri nintzen
negarra franko altzora
abadearen lapikotxoa
etorten jatan gogora.

Ikazginaren lapikotxoa
andiya baina arrua
abadearen lapikotxoa
txikiña baina goxua.

Gero ba, kanta soltuak be badakidaz. Au da biziodunentzat kantetan zana:

Txikitatikan artu banintzo
fraile edo misio
nere gorputzak etzuen izango
oin dauken beste bizio.
Elizatikan aparte nabil
tabernatikan sozio
tripatzar onek asko biar dek
baldin emoten baz(a)io.

Eta gero erromeietan be asko kantetan zan, eta ba onan jente aberats antza ikusi orduan e auxe kantetan eban gazte-jenteak:

Kanta, kanta konpañero
dana dakisun moruen
pobrerik estala bisi
aberatzaren moruen. (bis)

Ero, beste kanta au be kantetan
yakien, onan e, aimariye(k)tx(y)o ta
gero ebisen neskari:

Maritxu nora soas
ia gaba da ta
gaba isan gaitikan
konponduten gara

Maritxu itxisu
gabeko ibillera
da egunes argiro
garbiro jolastu.
Gabas ibiltzen basera
goisero berandu
arpelik (g)alduko sara
eta neskasartu
edoseinek ori
esin leike artu.

Bueno, kante kontue akabetako,
bertzo ba(t)p(b)otakotzuet, nauk
dakiten moruen e:

Suek etorri sare
emen yakiten
gausie in dosue
bastante mobiduten,
posi(k)tx(y)ungo sarie
seuen etzieten (sic)
beste baten etorteko
ganie eukiten.

Kanta, kanta konpañero
dana dakizun moduen
pobrerik ezala bizi
aberatsaren moduen. (bis)

Edo, beste kanta au be kantetan
jakien, onan e, abemariak jo eta gero ebi-
zan neskari:

Maritxu nora soaz
ia gaba da ta
gaba izan gaitikan
konponduten gara

Maritxu itxizu
gabeko ibillera
da egunez argiro
garbiro jolastu.
Gabaz ibiltzen bazera
goizero berandu
arpelik galduko zara
eta neskazaartu
edozeinek ori
ezin leike artu.

Bueno, kanta kontua akabetako,
bertso bat botako deutsuet, neuk daki-
ten moduan e:

Zuek etorri zare
emen jakiten
gauzie in dozue
bastante mobiduten,
pozik jungo zarie
zeuen etxieten (sic)
beste baten etorteko
ganie eukiten.

85.2. Saiak zortzi kilometroko usaina

Saiye(k)t(d)aukie, sera, ugerle-
kue, serien, Mantzarregoan. Ugerle-
kue esaten yakie esta, d'an bisi dire
urrien, d'andi urtetan daurie. Da,

Saiak daukie, zera, ugerlekua, zere-
an, Mantzarregoan. Ugerlekua esaten
jakie ezta, eta an bizi dira urrean, eta
andik urtetan deudie. Eta, saiak dauka

saiye(k)t(d)auko use(i)ñe sortzi kilometrokue. Da saiyek iten dau, baten i osten, ni besto bateas andi Gorbeiti bera, errefujiyue, sera, Arresena dao an, Arrese, Sementos Lemona daoen, an ardi bet e, ba, oker-etxun sen, geurie, da nekasuen dies e, oker-etxunde gaurie ta, yun gintzen Basilio ta, pastoriek aiñiketan, da, buenoooo! yun orduko, eperditi estie atotzen ensegida saiyek, d'ensegida narrue kendu.

Begiyek atera beliek e, gero datos saiyek. Beliek atera esik igoal estotzie ba saiyek (g)oatzean.

Saiyek e, belie(k)p(b)egiyek atetan espotzos, estau yaten. Saiyek e misteriyue(k)t(d)aukos.

Saiye be barres, entzunde yekoa at e, bixi dala irureun urte (Luziano, hitano dabil, ondoko Eugeniok berbaz, eta Eugeniok erantzun erdi barreka:)

– Saiye dana moruen balitzok urune, betiko bixi, je-je-je! (Eugeniok “saia” (buitre) eta “zahia” (salvado = gari azala) homonimiagaz ironia darabil)

usaina zortzi kilometrokoa. Eta saiak egiten dau, baten egin eustan, ni beste bategaz andik Gorbeiatik beera, errefugioa, zera, Arreserena dago an, Arrese, Zementos Lemona dagoana, an ardi bat e, ba, oker-etxun zan, geurea, eta, nekasuen diez e, oker-etxunda geurea eta, joan gintzan Basilio- eta, pastoreak arineketa, eta, buenoooo! joan orduko, eperditik estea atera eutsan ensegida saiak, eta ensegida narrua kendu.

Begiak atera beleak e, gero datoz saiak. Beleak atera ezik igual ez deutsie ba saiak goatze(a)n.

Saiak e, beleak begiak ateraten ez badeutsaz, ez dau jaten. Saiak e misterioak daukaz.

Saia be barrez, entzunda jaukat e, bizi dala irureun urte (Luziano, hitano dabil, ondoko Eugeniok berbaz, eta Eugeniok erantzun, erdi barreka:)

– Saia dana moduan balitzok uruna, betiko bizi, je-je-je! (Eugeniok “saia” (buitre) eta “zahia” (salvado = gari azala) homonimiagaz ironia darabil)

85.3. Otso-ehiza Ubide gainean

Otzue? Otzue ikusite be badeuket. Otzuas tropesau be ines, bai. Da, ilteko ite san eisie, bai eisie te dana esta. Ibilte sien pastoriek, bueno, yuten gintzen ba pastore asko, batzuk orti, besto batzuk emeti te ba Seanistarrak eta danak esta. Da gero goien eskopetakas besto batzuk eta baten bat garbitzen san, otzuen bat ilte san. D'eskopetadunek e puntuetan paraute, krusietan da. Batzuk u beti gora arreetan, porrejenplo esta,

Otsoa? Otsoa ikusita be badaukat. Otsoagaz tropezatu be egin naz, bai. Eta, ilteko egiten zan eizea, bai eizea eta dana ezta. Ibilten ziran pastoreak, bueno, joaten gintzan ba pastore asko, batzuk ortik, beste batzuk emetik eta ba Zeauiztarrak eta danak ezta. Eta gero goian eskopetakaz beste batzuk eta baten bat garbitzen zan, otsoren bat ilten zan. Eta eskopetadunak e puntuetan paratuta, kruzeetan eta. Batzuk u beetik gora arre-

da besto batzuk etxoten. Arreeu txakurrekas. Useiñe artzean daurie txakurre(k)p(b)e d'arreetan auresan otzuek e. Bueno, eisien, pastore, txakur de kasari, danok iten giñun. Baie, bai, otzuas tropesaute nao, onduen ikusi noan da, nekasuen dies, bildur andiye e.Otzue(k)p(b)akarrik es, asagariye(k)p(b)e ardie(k)tx(y)aten dau(r)ies, guri yate oskusen. Baie asagariyek koxuteko be txakurre(k)p(b)otaten sien useiñe artze(a)ko. Bai, eisie in in bier, espabere otzuekas gausoni(k)p(b)es.

etan, por ejemplo ezta, eta beste batzuk itxaroten. Arreoa txakurrekaz. Usaina artzean daudie txakurrak be, eta arreetan eudezan otsoak e. Bueno, eizean, pastore, txakur eta kazari, danok egiten gendun. Baina, bai, otsoagaz tropezatuta nago, ondoan ikusi neuan eta, nekasuen diez, bildur andia e.Otsoak bakarrik ez, azagariak be ardiak jaten daudiez, guri jaten euskuezan. Baina azagariak kogiduteko be txakurrak botaten ziran usaina artzeako. Bai, eizea egin-egin bear, ezpabere otsoakaz gausonik be ez.

85.4. Lapurzulo Saldropon (Gorbeiapen)

Lapursulo ori estao Gorbeien, beragoan dao. Ori dao Saldropon, bai, Lapursulo esatotzie. Ba, orduen, emeti galtzarie ote san, oin dala bostaun urte inguru, galtzarie, emeti, Ipiñeburu te Ba(r)asar erditi, sereti, San Pedroti Gernikeraño gitxienesdi. Ba, lapurrok an urten bidera e. Selan yuten sien karruekas, ba, au sera, Meltxor da, gurien aite argiñe san, da Meltxor Bituriyeti barrikakas, sagietan be erungo ebien ardaue, baie orduen barriketan esta. Da, an, Lapursulon lapurrek urtetebela, lapurrek urten, d'agaiti dauko isena Lapursulo. Bakit non daoen be. An dak Lapursulo da Lapursasi

Lapurzulo ori ez dago Gorbeian, beeragoan dago. Ori dago Saldropon, bai, Lapurzulo esaten deutsie. Ba, orduan, emetik galtzadea egoten zan, orain dala bosteun urte inguru, galtzadea, emetik, Ipiñaburu eta Barazar erditik, zeretik, San Pedrotik Gernikaraino gitxienezdik. Ba, lapurrok an urten bidera e. Zelan joaten ziran karroakaz, ba, au zera, Meltxor-eta, gurean aita argina zan, eta Meltxor Bitoriatik barrikakaz, zaragietan be eroango eben ardaoa, baina orduan barriketan ezta. Eta, an, Lapurzulon lapurrrak urtetan ebela, lapurrrak urten, eta agaitik dauka izena Lapurzulo. Badakit non dagoan be. An dagok (jagok) Lapurzulo eta Lapursasi.

85.5. Sakamantekasa

Sakamantekasari, bildurre, andiie umetan.Or Araba partean bisi i sen ori Sakamantekas ori, txarra seguru e, da gero ba umeai bildurre

Sakamantekasari, bildurra, andiiaa umetan.Or Araba partean bizi ei zan ori Sakamantekas ori, txarra seguru e, eta gero ba umeai bildurra sartu egiteko

sartu iteko erabilte san. Sakamantekasa egote san emen be, emen Ubiden be, baie beste asunto bategaiti, orrek es oan ñor ilten e. Oin esan-gotzut. Sakamantekasa ifini otzien isena, or egon san gixonari, aduana-koari. Emen Ubiden egoan Biskaia eta Araban arteko linea, mugarrre t'aduanea. D'aduanako gisonak esaten yuan, iru alaba yekuasan da, ba, ak esaten yuan: *“tres (h)ijas y la madre, cuatro fieras para el padre”*.

Sakamantekasa esatotzien, se, selan au Biskaiko entradie san, emen beti, ero ardaue dala, ero bestie dala, ero orti mangie, b'Arabati Biskaire pasetea kobrau ite san, klaro, ero, or enpleauek ote sien, or, elegante on san Sakamantekas ori. Se nau be igoal sesto bete gastaigas yuten nintzoan ba Arteara igoal, orduen e(s)tx(y)-egoan gaurko serik eta, *“ande se podía”*.

Eta Sakamantekasai emoten ñauntzan gitxienezdi gasta bat. Eta lelengo datorren automobil edo kanbioari altoa bota t'esaten yotzan:

– Lleve a este (h)asta Castillo Elejabeitia (Arteara).

Ak Sakamantekasak e(s)tx(y)-uan koiperik atetan, baie kobrau bai koño, besterik esean gasta bat gitxiendis.

85.6. Trápero-ren pasadizuak

Trápero? Baooo! esto(t)tx(y)akingo ba. Tráperon arrebie san Tomás, a san demasa! Tráperok o frakak aukesan aldien sekule kendu bakuek.

– Trápero kapaute egoan, gure osabiek kapauban- (alborik hara Eugeniok)

erabilten zan. Sakamantekasa egoten zan emen be, emen Ubiden be, baina beste asunto bategaitik, orrek ez euan inor ilten e. Orain esango deutsut. Sakamantekasa ifini eutsoen izena, or egon zan gizonari, aduanakoari. Emen Ubiden egoan Bizkaia eta Arabaren arteko linea, mugarrre eta aduanea. Eta aduanako gisonak esaten joan, iru alaba jaukoazan eta, ba, ark esaten joan: *“tres (h)ijas y la madre, cuatro fieras para el padre”*.

Sakamantekasa esaten eutsoen, ze, zelan au Bizkaiko entradea zan, emen beti, edo ardoa dala, edo bestea dala, edo ortik mangea, ba Arabatik Bizkaira pasetea kobratu egiten zan, klaro, edo, or enpleatuak egoten ziran, or, elegante egon zan Sakamantekas ori. Ze neu be igual zesto bete gaztaigaz joaten nintzoan ba Arteara igual, orduan ez jegoan gaurko zerik eta, *“a donde se podía”*.

Eta Sakamantekasari emoten nieuntsan gitxienezdik gazta bat. Eta leenengo datorren automobil edo kamioari altoa bota eta esaten jotsan:

– Lleve a este hasta Castillo y Elejabeitia (Arteara).

Ark Sakamantekasak ez joan koiperik ateraten, baina kobratu bai koño, besterik ezean gazta bat gitxiendis.

Trápero? Baiiii! ez dot jakingo ba. Tráperoren arrebeka zan Tomás, a zan demasa! Tráperok o frakak eukazan aldean sekula kendu bakoak.

– Trápero kapatuta egoan, gure osabeak kapatu eban- (alborik hara Eugeniok)

- Ori kontue ixingok
- Bai, letxes, Matxitok kapau bala ba!
- Segaitio ba?
- Ba, talentuek emoutzelako
- Ori entzun yoat e baie kontue isingok ori, no me jodas!

Tráperok urte betien sekule frakarrik es aban garbitu. Frakak aukesan lustriegas, satza, lustrie. Da, frakak apurtan yakosanién, alanbriegas yosi t' aurrera.

Da, Segundo, Tráperon anaiyie suan esta, gixona altue, tremendue suan. D'ardue gustetan yakon sano, Tráperori. Da, baten Basarren badiñotzek e serak:

- I, Pedro, iñik santzo
- Kuartillu bet pagetan bo(k)p(b)ai
- Pagauko yata gure bok, kuartillu bet pagauko yata
- D'esta pasauko eser?
- Ser pasauko(k)p(b)a?

Berak iten yok lelengo au: belarriek atzamarrakas sarratu, da gero, nekasuen dies, kriston oyue, santzoa, bueeeeeno!

Ardiyekas lo iteban beti Tráperok. Soterok, Gabonak pasetako ardiyek saindu in bisien orduen, da, orduen, librien planteta san piñue, da, guardie geunken, ori, sera, Ipiñeburukue, da, beti ba ardiyek e denuntziatzen ingo dausela ta, au ta bestie ta, bai, te, denuntzi betzuk u pagau be indoas. Da, Tráperoi esan gauntzen:

- I, ardaue emongostat eta ardiyek saindukosak?

Da, ni, botilla andi bet, asunberdikue, da Sotero(k)p(b)esto bat, nauk eruen nontzesan, da:

- Aiba Pedro
- Ardiyek saidukus, Gabonak pasau artikoa.

- Ori kontua izango dok
- Bai, letxes, Matxitok kapatu ebala ba!
- Zergaitino ba?
- Ba, talentoak emon eutsolako
- Ori entzun joat e baina kontua izango dok ori, no me jodas!

Tráperok urte batean sekula frakarrik ez eban garbitu. Frakak eukazan lustreagaz, satsa, lustrea. Eta, frakak apurtan jakozanean, alanbreagaz josi eta aurrera.

Eta, Segundo, Tráperon anai zean ezta, gizona altua, tremendoa zean. Eta ardoa gustetan jakon sano, Tráperori. Eta, baten Barazarren badinotsak e zerak:

- I, Pedro, egin egik zantzo
- Kuartillu bat pagetan badok bai
- Pagatuko jak gura badok, kuartillu bat pagatuko jak
- Eta ez da pasatuko ezer?
- Zer pasatuko dok ba?

Berak egiten jok leenengo au: belarriak atzamarrakaz zarratu, eta gero, nekasuen dies, kristoren oiua, zantzoa, bueeeeeno!

Ardiekaz lo egiten eban beti Tráperok. Soterok, Gabonak pasetako ardiak zaindu egin bear ziran orduan, eta, orduan, librean plantetan zan pinua, eta, guardea geunkan, ori, zera, Ipiñaburukoa, eta, beti ba ardiak e denuntziatu egingo dauzala eta, au eta bestea eta, bai, eta, denuntzia batzuk u pagatu be egin dodaz. Eta, Tráperoi esan gauntson:

- I, ardaoa emongo deustat eta ardiak zainduko dozak?

Eta, ni, botilla andi bat, azunberdikoa, eta Soterok beste bat, neuk eroan neuntsazan, eta:

- Aiba Pedro
- Ardiak zainduko doguz, Gabonak pasatu arte(ra)koa.

Baie, se in dau (Tráperok)? Kortxue kendu botillardaueri te, bakisu se esaosten?

– Lelengo seuk probau- bildurre enbenenauko ete odan!

Da, e(s)tx(y)egoan, Arralden e(s)-tx(y)egoan urik, da yuten suan ureske Trápero Mantzarroga(r)a, d’andi kantin bete, esebes, e(s)tx(y)oan ekarten. Esnie batzen yuan igesko kantin ugeras, da sesangostat, Estanisek erosten yotzan gastaye, d’aren gastaye be gastaye isingo suan. Onik Basiliok eta, gastaye ona! Baie Trápero ikusi esketiño gastaye iten, Tráperok iñiko gastaye, e(s)tx(y)o(k)tx(y)aten San Pedro(k)p(b)e!

Besto baten, astoa eroan yoan soltu da Basarren jitanuen astoakas nastu d’erderari(k)tx(y)akin es, da yun soan da:

– Burro, mio, burro yo, burro mio, burro yo, burro mio, burro yo!- Tráperok

– Tiene uste errason- jitanuek

Eske, a morroskoa ikusite nok esan esetz? Trápero, ta bere anaiyie be gisontzarrak suasen isin be.

Baina, zer egin dau (Tráperok)? Kortxoa kendu botilla-ardoari eta, bada-kizu zer esan eustan?

– Leenengo zeuk probatu- bildurra enbenenatuko ete dodan!

Eta, ez jegoan, Arralden ez jegoan urik, eta joaten zoan ura eske Trápero Mantzarrogara, eta andik kantin bete, ezebez, ez joan ekarten. Esnea batzen joan igazko kantin ugerragaz, eta zer esango deustat, Estanisek erosten jotsan gaztaia, eta aren gaztaia be gaztaia izango zoan. Oneik Basiliok-eta, gaztaia ona! Baina Trápero ikusi ezketino gaztaia egiten, Tráperok eginiko gaztaia, ez jok jaten San Pedrok be!

Beste baten, astoa eroan joan soltu eta Barazarren jitanuen astoakaz naastu eta erderarik jakin ez, eta joan zoan eta:

– Burro, mío, burro yo, burro mío, burro yo, burro mío, burro yo!- Tráperok-.

– Tiene usted razón- jitanuak.

Eske, a morrozkoa ikusita nok esan ezetz? Trápero, eta bere anaia be gizontzarrak zoazan izan be.

85.7. Fraille legoa gaztai-eskean Ubidetik

Gero, ba, besto batzu(k)p(b)e ibilte sien eskean Ubideti te. Batzuk eurentzako baie besto batzuk u komentorako.

Baten e, ori Daniel pastorea txabola barruen da, olango baten, frailie, gizon kriston bat, frailie txabolara barrure. Da, Danielek e(s)tx(y)aukan, sera, miñien ullik eta ra! urten atera ta:

– Ser? permiso bari(k)p(b)arrure?

– Ni, legoa nais, legoa, Arantzasukue.

Gero, ba, beste batzuk be ibiltzen ziran eskean Ubidetik-eta. Batzuk eurentzako baina beste batzuk u komentorako.

Baten e, ori Daniel pastorea txabola barruan eta, olango baten, frailea, gizon kristoren bat, frailea txabolara barrura. Eta, Danielek ez jaukan, zera, miinean ulerik eta ra! urten atera eta:

– Zer? permiso barik barrura?

– Ni, legoa naiz, legoa, Arantzasukoa.

Baia, arek (g)astaiye gure. Se, emeti Seaniti Ubidera batuko auriesan 150 gasta bai. Arantzasuti etorri, alprojakas, saldien. Emen be gasta asko batutaurien d'eskupulariyo bat emototzien de yasta, pagaute. Da gurien be amak eta, erlijiiñue kristona aukien orduen. Emen danien ibilte san fraile legue, saldialprojok o bete artio.

86.1. Baltseo-dantza galarazo Ubiden

Baltzeuen kontue? Booo! Ori, or Seanuin, abariek es eban isten baltzeue yantzan eiten. Gogorrak sien, ie dana san pekatu, da, soñuei be infernuko auspue esatotzien.

Baie tranpie iteban jentiek, seinde, Igriiñaon erromeriye iten sanien, baltzeue iteko Sastegire pasetan sien, Orosko partera, d'an libre. D'emen Seanui te Dimeko linderoan, San Blasen be bardin, baltzeue iteko Dimera pasetan sien. Bai, Seaniko abariek e gogorrak suasen orretan. Orrikas disfrasaute ibilte sienakas kontus, e, errespetoa, nekasuen dies!

Da gero, ba, Ubidera allegau suan ori, d'emen be baltzeue proibiru abariek. Baie, gu(k)p(b)e tranpie iten giñun, Arabara pasau, ementxe dao linea, mugarriye, lenao aduanie.

Baten e, Ubiden, plasan, erromeriyen, Hipolito etorri saskun. Ba, musikue "Pintxe" da kuadrillie yantzan. Iguel ongo sien berrotamar edo irurogetamar pareja yantzan, emen Ubideko plasan. Da, eskuekas, olan inde (eskuak gora altzatuta) goye(k)tx(y)oteko moruko, Hipolito, kontzejala, da, proibiru, galaso baltzeue itea. Da ser in gendun? Aduanie pasau arantza ta emen guru

Baina, arek gaztaia gura. Ze, emetik Zeanuritik Ubidera batuko eudiezan 150 gazta bai. Arantzazutik etorri, alprojakaz, zaldian. Emen be gazta asko batuten eudien eta eskupulario bat emoten eutsien eta ya está, pagatuta. Eta gurean be amak-eta, erlijinoa kristorena eukien orduan. Emen danean ibiltan zan fraile legoa, zaldi-alprojok o bete arteraino.

Baltseoaren kontua? Baaaaa! Ori, or Zeanurin, abadeak ez eben itxiten baltseoa dantzan egiten. Gogorrak ziran, ia dana zan pekatu, eta, soinuari be infernuko auspoa esaten eutsien.

Baina tranpea egiten eban jenteak, zeinda, Egiriñaon erromeria egiten zanean, baltseoa egiteko Sastegira pasetan ziran, Orozko partera, eta an libre. Eta emen Zeanuri eta Dimako linderoan, San Blasen be bardin, baltseoa egiteko Dimera pasetan ziran. Bai, Zeanuriko abadeak e gogorrak zoazan orretan. Orreikaz disfrazatuta ibiltan ziranakaz kontuz, e, errespetoa, nekasuen dies!

Eta gero, ba, Ubidera allegatu zoan ori, eta emen be baltseoa proibitu abadeak. Baina, guk be tranpea egiten gendun, Arabara pasatu, ementxe dago linea, mugarria, leenago aduanie.

Baten e, Ubiden, plazan, erromerian, Hipolito etorri jakun. Ba, musikua "Pintxe" eta kuadrillea dantzan. Igual egongo ziran berrogeitamar edo irurogeitamar pareja dantzan, emen Ubideko plazan. Eta, eskuekaz, olan eginda (eskuak gora altzatuta) goiak joteko moduko, Hipolito, kontzejala, eta, proibitu, galarazo baltseoa egitea. Eta zer egin gendun?

guk, aintxe in baltzeue, Arabara pasau, or bertan dao linea, mugarriye.

Lenao, erromeriye ilundu baño lenao akabeta san da iluntzeko kanpaia(k)tx(y)o orduko etzera, da aimariyek erresau in bier beti e, txapela kendu te belauniko paraute. Oiñ e(s)tx(y)aok olakoik.

Aduanea pasatu arantza eta: "emen gura dogu guk". Antxe egin baltseoa, Arabara pasatu, or bertan dago linea, mugarria.

Leenago, erromeria ilundu baino leenago akabetan zan eta iluntzeko kanpaiak jo orduko etxera, eta abemariak errezatu egin bear beti e, txapela kendu eta belauniko paratuta. Orain ez jagok olakorik.

86.2. *Villarreal* esan eta *millaerreal* ulertu

Baten, or, Basar ganeti Ubidera bitartien, Otzandiyoko kurtzeruen parien, kamiñeruek on suasen euren sobrestantiegas, kamiño bastarrak garbitan.

D'alangonbaten, auto bat. Orduen auto gitxi yebilan gaurkorik, eta ba lotu suan autori te kamiñeru beteri preguntau:

- Oiga, voy bien para Villarreal, por favor?
- Ser? Nik iri mille erreal sor?
- Siii, Villarreal de Alava
- Millerreal d'alabie- nekasuen la letxe, kamiñeruek altzetan yok atxurre ta yoteko plantau sanien, e, autokuek esan yotzan
- Pero, escuche uste, escucheme uste...
- A!, eskutzik (g)urok e, ba oin ikusikok.

Itxi atxurre lurrien da ukubilok altzaubasanien, autokuek arrankau te ospa in yuan, ostantzien lepue berotute yungo suan Villerlera.

Baten, or, Barazar ganetik Ubidera bitartean, Otxandioko kurtzeroaren parian, kamineruak egon zoazan euren sobrestanteagaz, kamino bazterrak garbitan.

Eta alangoren baten, auto bat. Orduan auto gitxi jebilan gaurkorik, eta ba lotu zoan auto ori eta kamineru bateri preguntatu:

- Oiga, voy bien para Villarreal, por favor?
- Zer? Nik iri mila erreal zor?
- Siii, Villarreal de Alava
- Mila-erreal eta alabea- nekasuen la letxe, kamineruak altzetan jok aitzurra eta joteko plantatu zanean, e, autokoak esan jautsan
- Pero, escuche usted, escucheme usted...
- A!, esku utsik gura dok e, ba orain ikusiko dok.

Itxi aitzurra lurrian eta ukabilok alztatu ebazanean, autokoak arrankatu eta ospa egin joan, osterantzean lepoa berotuta joango zoan Villarrealera.

86.3. Sexu harremana kobratu eta frakasatu

Emen, bateri, isena eskoas esaten e, ba, gustetan yakon andra eskonparri bet, asko gustau be e.

Emen, bateri, izena ez goaz esaten e, ba, gustetan jakon andra ezkonbarri bat, asko gustatu be e.

Andi siri orti siri konsegidu oan tratue itea, d'andriek e, kobrau in otzen, urte beteko errentia ta mille pesta, d'emotzen dirue, baie baten-goagaiti bakarrik e. Baie, gison orreri es otzen funsionau bier dan moruen asuntoak, esebes.

D'andi amabost egunera ero, gison ori atzera yoan san andriegana bakarrik egoan batien. Da yoan san armaute doiela pentzate, d'andreak esan otzen:

- Su, gure bosu, (párteatara eskua botata), au emen dao, baie, mille peseta.
- Joe, baten, andrie baten pagauskero pagaute oten da
- Es, es, es, au (ankartekoa) gure bosu, bai, au emen dao, baie mille peseta.- baie es otzen asetetan mille peseta pagatea ta, orduen esan otzen-
- Su, suri bakisu ser pas(e)tan yatzun?
- Ser pas(e)tan ya(t)p(b)a niri?

Suri pas(e)tan yatzu: begiek (g)ure ta txitxine logure!

Andik ziri ortik ziri konsegitu euan tratua egitea, eta andreak e, kobratu egin eutsan, urte bateko errentea eta mila pezeta, eta emon eutsan dirua, baina batengoagaitik bakarrik e. Baina, gison orreri ez eutsan funsionatu bear dan moduan asuntoak, ezebez.

Eta andik amabost egunera edo, gison ori atzera joan zan andreagana bakarrik egoan batean. Eta joan zan armatuta doala pentsatuta, eta andreak esan eutsan:

- Zu, gura badozu, (párteatara eskua botata), au emen dago, baina, mila pezeta.
- Joe, baten, andrea baten pagatu ezke-ro pagatuta egoten da
- Ez, ez, ez, au (ankartekoa) gura badozu, bai, au emen dago, baina mila pezeta.- baina ez eutsan azeptetan mila pezeta pagatea eta, orduan esan eutsan-
- Zu, zuri badakizu zer pasetan jatzun?
- Zer pasetan jat ba niri?

Zuri pasetan jatzu: begiak gura eta txitxina logura!

86.4. Kuba-ra joan zen abadea

Baten, Kuba-ra yun san abare bat emeti, Erlijiñue erakusteko ero. Da, an presentau in biban arenbatera. Da presentau sen lekuko orrek, saludau te serak inde, onan, goiti bera begitutzen biten ero iru bider edo olan da, esaotzen e:

- hombre blanco vestido de negro...a cortar caña, y si no, a España.

Gero e(s)tx(y)akiyat se in yuen abari orregas, an lotuko suan beste askon moruen. Bromie isingon suan.

Baten, Kuba-ra joan zan abade bat emetik, Erlijinoa erakusteko edo. Eta, an presentatu egin bear eban arenbatera. Eta presentatu zan lekuko orrek, saludatu eta zerak eginda, onan, goitik beera begiratu eutsan bitan edo iru bider edo olan eta, esan eutsan e:

- hombre blanco vestido de negro...a cortar caña, y si no, a España!

Gero ez jakiat zer egin juen abade orregaz, an lotuko zoan beste askoren moduan. Bromea izango zoan.

87.1. Otxandioko bizitza eta Santa Mañeak

Nire ama isete(n) san ona ta yuten san leku gustira biarrak itten, se bere gisona gerran desaparesidu in san, da bisitzen san amandrias, da ni bebai. Nik es noan esagutzen aittitte, baie osaba danak.

Da, bein, es san etorri Gumer-sindo, iseten san bere gisona, amandrien gisona. Da gero, topau eban txabola baten. Da, esan al dot ori? Ildde topau eban da gero enterrau da, ya (e)sta, akabo san.

Gero, bisi san amandrie obe-tuau, bakarrik, bere etxien. Da oso garbiye iseten san da niri asko gure nauen. Da gero, ba, bera, bisi san bakarrik. Elisa yuten san, erromeriya gustiyetan; ta Otxandiyoko kantak, berak kanteta ebasan danak, amandriek. Da gero, kantau orrek (g)ausa gustiyok, da etxia. Da gero, apurtxo ba(t)tx(y)an da yuten san errusaiyua, da errusayutik etxea.

Otxandiyoa yuten nintzen Santa Mañ(e) egunien, da paseta(n) noan ondo. Da kantetan gendun:

Agur Santa Mariña
enai es betiko
beste urte betian
enais etorriko.
Agur eleisa barri
agur Sa(n) Martoia
agur bolalekua
agur iturria.

Beste kanta au be bai:
Saltzen, saltzen
txakur txiki baten karameluak
esta muy bien
esaten dau konfiteruak.

Nire ama izaten zan ona eta joaten zan leku guztira bearrak egiten, ze bere gizona gerran desaparezidu egin zan, eta bizitzen zan amandreagaz, eta ni be bai. Nik ez neuan ezagutzen aitita, baina osaba danak.

Eta, bein, ez zan etorri Gumersindo, izaten zan bere gizona, amandrearen gizona. Eta gero, topatu eban txabola baten. Eta, esan aal dot ori? Ilda topatu eban eta gero enterratu eta, ya está, akabatu zan.

Gero, bizi zan amandrea obetoago, bakarrik, bere etxean. Eta oso garbia izaten zan eta niri asko gure nauen (sic). Eta gero, ba, bera, bizi zan bakarrik. Elizara joaten zan, erromeria guztietan; eta Otxandioko kantak, berak kantetan ebazan danak, amandreak. Eta gero, kantatu orreik gauza guztiok, eta etxera. Eta gero, apurtxo bat jan eta joaten zan errosariora, eta errosariorik etxera.

Otxandiora joaten nintzan Santa Mañe (Santa Marina) egunean, eta pase-tan neuan ondo. Eta kantetan gendun:

Agur Santa Mariña
ez naiz ez betiko
beste urte batean
ez naiz etorriko.

Agur eleiza barri
agur San Martoia
agur bolalekua
agur iturria.

Beste kanta au be bai:
Saltzen, saltzen
txakur txiki baten karameluak
está muy bien
esaten dau konfiteruak.

Cuando vamos a Otxandiano
Santa Mañ(e) egunian
mekaguenlamar
tomaremos chocolate
Vulcanoren aurrian.

Da gero, yuten giñen berbena, berbena batea. Da, urrengo egunien bakillak ikusten yuten giñen, da gero, amarretakue. Amarretakue eitten gendun da dantzak ikusten yuten giñen. Da gero, pelota partidue egote san, ta, osabak olgau eitt(e) eban pelotan. Ta gero, meriyendetan etxia.

Urrengoko egunien e, ostera, bakillak ikusten, da igual iru egunien. Erreka, irugarren egunien yuten giñen erreka erropie garbitzen. Garbittu ta etorten giñen plasa, ta plasan artzen gendun limonadie (kantatu egiten dau):

Limonadia akabaturik,
akabaturik
Otxandiyoko yende gustiya
dago tristerik
epel-epelik.
Da, or akabetan sien yaiyek.

Cuando vamos a Otxandiano
Santa Mañe egunian
mekaguenlamar (me cago en la mar)
tomaremos chocolate
Vulcanoren aurrian. (Plazako iturrian dago Vulcano-ren irudia)

Eta gero, joaten ginan berbenara, berbena batera. Eta, urrengo egunian bakillak ikusten joaten ginan, eta gero, amarretakoa. Amarretakoa egiten gendun eta dantzak ikusten joaten ginan. Eta gero, pelota partidua egoten zan, eta, osabak olgatu egiten eban pelotan. Eta gero, meriyendetan etxera.

Urrengoko egunian e, ostera, bakillak ikusten, eta igual iru egunian. Erreka, irugarren egunian joaten ginan errekarara erropea garbitzen. Garbitu eta etorten ginan plazara, eta plazan artzen gendun limonadea (kantatu egiten dau):

Limonadia akabaturik,
akabaturik
Otxandioko jende guztia
dago tristerik
epel-epelik.
Eta, or akabetan ziran jaiak.

87.2. Ur bako etxeko garbi-ikuzia

Etxien esan egoten urik, da, yuten giñen erreka balde baten erropias denpora ona ittebanien. Da gero garbittuten gendun erropie. Da ipintten gendun kordela batzuekin siketzen. Da, a siketu arte, e, sartuten giñen erreka, kangrejuak artzen, gosue(k)t(d)ies kangrejuak, balde baten kangrejuak eruten basen, da gero, erropie siketzen sanien, ipintten noan doblaute d'eruten noan isekon etxea.

Etxean ez zan egoten urik, eta, joaten ginan errekarara balde baten erropeagaz denpora ona egiten ebanean. Eta gero garbituten gendun erropea. Eta ipintten gendun kordel batzuekin siketzen. Eta, a sikatu arte, e, sartuten ginan errekarara, kangrejuak artzen, gozoak dira kangrejuak, balde baten kangrejuak eroaten basen (ebazan?)(sic), eta gero, erropea siketzen zanean, ipintten neuan doblatuta eta eroaten neuan izekoaren etxera.

87.3. Negua Otxandion

Neguen, denpora txarra ittebanien, d'edur asko kalien, esan ibiltten iñorbes, nau bakarrik. Da yuten nintzen eskola. D'an maistriek emoten nauen armosue. Gero biltzen nauen egur eske Ayuntamentua da eruten noan eskola. Estufie isetzen gendun da, an, ba biyok, berbetan egoten giñen da gero amabiyetan esaten nauen:

– Begoña, ordue da, da, etxia yun bi dosu d'esaittes etorri arratzaldien denpora txarra dagoelako.

Da, enintzen yuen arratzaldien, baie, ni yuten nintzen kalea, busti bustitte ibiltte nintzen, da, dana, da, amandrie etorte san nauri topetan, da yo itten nauen, ba, bustitte yute nintzelako etxia. Da, amandrek sue itteban da naure erropie siketzen ipinteban. Da, siketute gero, urregoko egunien eskola. Da gero, egunero egunien bustitten nintzen, edurre esan kentzen, da, gero, amandrie(k)tx(y)o, d'ama(k)p(b)e bai, baie nire ama, nire ama bierra itten yuten san se gizona gerran desaparesidu san.

Neguan, denpora txarra egiten ebanean, eta edur asko kalean, ez zan ibiltten inorbe, neu bakarrik. Eta joaten nintzan eskolara. Eta an maistreak emoten nauen(sic)(eustan) armozua. Gero biltzen nauen(sic) (ninduen) egur-eske Ayuntamentura eta eroaten neuan eskolara. Estufea izetzen gendun eta, an, ba biok, berbetan egoten ginan eta gero amabietan esaten nauen(sic) (eustan):

– Begoña, ordua da, eta, etxera joan bear dozu eta ez zaitetz etorri arratsaldean denpora txarra dagoalako.

Eta, ez nintzen joan arratsaldean, baina, ni joaten nintzan kalera, busti bustita ibiltten nintzan, eta, dana, eta, amandrea etorten zan neu(ri) topetan, eta jo egiten nauen(sic) (ninduen), ba, bustita joaten nintzalako etxera. Eta, amandrek sua egiten eban eta neure erropea siketzen ipinten eban. Eta, sikatuta gero, urregoko(ko) egunean eskolara. Eta gero, egunero egunean bustiten nintzan, edurra ez zan kentzen, eta, gero, amandreak jo, eta amak be bai, baina nire ama, nire ama bearra egiten joaten zan ze gizona gerran desaparezidu zan.

88.1. Anbotoko Señorea eta jentilak Diman

Anbotoko Señoreana nik entzuten nauen, ba selan gaubes paseta san emetik e, ser dauko isena ba, bai, Anbototi ona Petralandara, errekorridue orra itauela gaubes, d'an ibilte sala batera ta bestera.

Yent(z)ilek(sic.) ote siala or Baltzolan esataurien. Or dao Yentilsu- bie, d'or ote siala Yentilek.

Anbotoko Señorearena nik entzuten neuan, ba zelan gaeuz pasetan zan emetik e, zer dauka izena ba, bai, Anbototik ona Petralandara, errekorridua orra egiten euala gaeuz, eta an ibiltten zala batera eta bestera.

Jentilak egoten zirala or Baltzolan esaten eudien. Or dago Jentilzuba, eta or egoten zirala Jentilak.

Petralanda, aintxe dao, Lamindaon, aintxe dao Petralandako landea. Suk esan dosun moduen, ondolan dao Txibixao, len landea baie oin piñu. Or, or itauriesan fetxoriok orrik sorginok eta, kontuek isingoireres baie, entzutea.

Petralanda, antxe dago, Lamindaon, antxe dago Petralandako landea. Zuk esan dozun moduan, ondolan dago Txibixao, leen landea baina orain pinu. Or, or egiten eudiezan fetxoriok orreik sorginok-eta, kontuak izango dira baina, entzutea.

88.2. Patakon lotsa-galdua

Patakon, entzutea dauket ori. Lotzagalduek isin bear auen seguru se, boda gustietara yoaten sala daukat entzutea. Isites, estaki(t)p(b)a isin basan emeti Izurza(sic) edo Mañari aldekoa. Da, ba boda gustietara yoate san, boda gustietan agarta san, seguru, inbitau bari(k)p(b)e bai, konbitik emon barik e. D'esatotzien e:

– Selan satos ba? Noin parteti?

– Nok esan doste etorri es iteko ba?

Da, ba, bodo(k)tx(y)an da ba ospa itauen. Lotzagaldue isin be in in bear e olangoak iteko.

Beti ibilte san non ser arrapauko, errekan espasan, ortuen, batean espada bestean baie beti seoser bere sakutoan, iñona klaro.

Patakon, entzutea daukat ori. Lotsagalduek izan bear euan seguru ze, boda guztietara joaten zala daukat entzutea. Izatez, ez dakit ba izan bazan emetik Izurza edo Mañari aldekoa. Eta, ba boda guztietara joaten zan, boda guztietan agertan(agertuten) zan, seguru, inbitatu barik be bai, konbiterik emon barik e. Eta esaten eutsoen e:

– Zelan zatoz ba? Noren partetik?

– Nok esan deust etorri ez egiteko ba?

Eta, ba, bodok jan eta ba ospa egiten euan. Lotsagalduek izan be egin-egin bear e olangoak egiteko. Beti ibiltzen zan non zer arrapatuko, errekan ez bazan, ortuan, batean ez bada bestean, baina beti zeozer bere zakutoan, inorena klaro.

88.3. Maletxoreak Igorre eta Diman

Orrik itauriesan gause txarrak. Kudrilla junteta san da iñon direnak itauriesan.

Iorren i aurien baten, ba, alargun beteri ortuarie ostu otzien da merindafarie in aurekas. Da gero, onik maletxoreok o yoate sirean goxeko bedratzietako mesara, domeketan, Iorren goxeko mesara. Da, Baltzolakoa isites, semea egon san an (H)ilario, Don (H)ilario egon san an

Oreik egiten eudiezan gauza txarrak. Koadrilla juntetan zan eta inon diranak egiten eudiezan.

Igorren egin eudien baten, ba, alargun bateri ortuarie ostu eutsoen eta merindafaria egin eurekaz. Eta gero, oneik maletxoreok o joaten ziran goizeko bedratzietako mezara, domeketan, Iorren goizeko mezara. Eta, Baltzolakoa izatez, semea, egon zan an Hilario, Don

parroko. Da, gos baten, maletxoreok o, ba, mesara d'esautzien ba se, sermoian, pulpitudi:

- Ser esanyo(k)p(b)a?- euretaiko batek-. Se Don (H)ilariok sermoian esatuen se pasetan dan astebarruen-.
- Bakik se esan dauen? Esanyo(k)-p(b)a se, alarguntxoari ostu barik soloan, ortuen ostu barik ortuarie, alarguneri ostu barik i berari ostu daitziela, ori in yok sermoian
- Ori esan yok? Ba, oin i, gaubean berari inbitxuk lapurretan.

Da, trataurien, auki ausen Don (H)ilariok txabolatxu beten bedratzi ollo d'ollarra, d'esauen batek:

- Ontxe gaubean ostu bitxusek olloak eta kukurrukue itxiko yuk.

Bea, ipini otzien kukurrukueri ankan amarraute auxe letreru au, baie, erderas eskribidute: "Estoy viudo desde las tres y media de la madrugada".

Da, abadean arrabea yoan san urrungo egunean yaten emoten betiko moduen ollategire d'ollarrak ooooo!ooooo!ooooo! batera ta bestera asarre itotzen. D'arraborrek e:

- Ai- ai- ai, (H)ilario! Gurean pasetan dana? Bart olloak eroan ditues d'ollarra(k)t(d)auko ankan ipinite letrerue.
- Arrapau t'ekarristesu ia se iminten dauen,- Don (H)ilariok.

Da, besteak, Don (H)ilariok esautzen leidu auenean arrabeari:

- "Estoy viudo desde las tres y media de la madrugada"-iminten dau letreru onek. Ai, orrik maletxoreok! Ederra pegauskue!

Don (H)ilariok o geao es ia auen sertu sermoietan ostuterik et'olango-rik. Eskarmentau sen antza. Baie,

Hilario egon zan an parroko. Eta, goiz baten, maletxoreok o, ba, mezara eta esan eutsien ba ze, sermoian, pulpitudi:

- Zer esan jok ba?- euretariko batek-. Ze Don Hilariok sermoian esaten euan zer pasetan dan astebarruan-.
- Badakik zer esan dauan? Esan jok ba ze, alarguntxoari ostu barik soloan, ortuan ostu barik ortuaria, alargunari ostu barik i berari ostu daitziela, (dagoiela) ori egin jok sermoian.
- Ori esan jok? Ba, orain i, gauean berari egin bear jautsaguk lapurretan.

Eta, tratatu eudien, euki euazan Don Hilariok txabolatxu baten bederatzi ollo eta ollarra, eta esan euan batek:

- Oraintxe gauean ostu bear jautsaguzak olloak eta kukurrukua itxiko joaguk.

Baina, ipini eutsoen kukurrukuari ankan amarratuta auxe letreru au, baina, erderaz eskribituta: "Estoy viudo desde las tres y media de la madrugada".

Eta, abadearen arrebea joan zan urrungo egunean jaten emoten betiko moduan ollategira eta ollarrak ooooo!ooooo!ooooo! batera eta bestera aserre egiten eutsan. Eta arraba orrek e:

- Ai- ai- ai, Hilario! Gurean pasetan dana? Bart olloak eroan dituez eta ollarrak dauka ankan ipinita letrerua.
- Arrapatu eta ekarri egistazu ia zer iminten dauan,- Don Hilariok.

Eta, besteak, Don Hilariok esan eutsan leidu euanean arrabeari:

- "Estoy viudo desde las tres y media de la madrugada"-iminten dau letreru onek. Ai, orreik maletxoreok! Ederra pegatu deuskuel!

Don (H)ilariok o geiago ez ia euan zertu, sermoietan ostuterik eta olango-

orrik maletxoreok? Orrik itzelak itarriesan.

rik. Eskarmentatu zan antza. Baina, orreik maletxoreok? Orreik itzelak egiten eudiezan.

88.4. Dima herriaren mugarri mitikoak

Dime, erri andie da eta orren istorie lusea da. Oin esangotzut segaitio dan andie Dimeko errie.

Zamakola isin sen emen kontornoan gisonik listoena. Dimekoa san, agaiti dauku errien bere isena Zamakola iminite.

Zamakolak itauen, bisi sen gaubes. Suterraneo bat aukitauen inde an San Balentin esaten yakon lekuen, suterraneo andi bet e suloa inde bate-ti bestera. San Balentin dao Obarantzako bidean, ermitea, d'aintxe, an auki be aukitauen aspiti kubea inde beretzako. Da itauen orrek (Zamakolak) egunes or, barruen, da gaubes kanpoti.

Da, baten, pentzaurien erriek (g)ustiek munarritu in beadisela bakotxan erriek eta ba, bueno, bale, traturien errietako gisona(k)t(d)-anak ori asuntori. Da ba, Zamakola, listoa e, bera be besteakas batera traturien.

Da pentzaurien munarritutea. Dimen inguruen bueltan-bueltan erri asko daos, bedratzi amar edo geao, mendie(k)p(b)e kontaute, seinde, Lemoa, Iorre, Arantzazu, Artea, Villaro estait seguru, Seani, Ubide, Otxandio, Abaiño, Mañeri, Durungo ta Sorrontza.

Da, Zamakolak esautzien ba se: tratau in biu danok o prest egoteko batera ollarrak kantetan dauenean. Kablooa edo dana dalako artu te bakotxa noraño allegetan dan, ba,

Dima, erri andia da eta orren istoria luzea da. Orain esango deusut zergaitino dan andia Dimako erria.

Zamakola izan zan emen kontornoan gizonik listoena. Dimakoa zan, agaitik daukagu errian bere izena "ZAMAKOLA" iminita.

Zamakolak egiten euan, bizi zan gauez. Suterraneo bat eukiten euan eginda an San Balentin esaten jakon lekuan, suterraneo andi bat e zuloa eginda batetik bestera. San Balentin dago Obarantzako bidean, ermitea, eta antxe, an euki be eukiten euan azpitik kuebea eginda beretzako. Eta egiten euan orrek (Zamakolak) egunez or, barruan, eta gauez kanpotik.

Eta, baten, pentsatu eudien erriak guztiak munarritu (mugarritu) egin bear dirala bakoitzaren erriak eta ba, bueno, bale, tratatu eudien errietako gizonak danak ori asunto ori. Eta ba, Zamakola, listoa e, bera be besteakaz batera traturien.

Eta pentsatu eudien munarritutea. Dimaren inguruan bueltan-bueltan erri asko dagoz, bederatzi amar edo geiago, mendiak be kontatuta, zeinda, Lemoa, Igorre, Arantzazu, Artea, Villaro ez dakit seguru, Zeanuri, Ubide, Otxandio, Abadiño, Mañeri, Durango eta Zornotza.

Eta, Zamakolak esan eutsien ba ze: tratatu egin bear dogu danok o prest egoteko batera ollarrak kantetan dauenean. Kablooa edo dana dalakoa artu

aintxe iminteko munarrie aspian tella kaskue dala testigantzarako.

Danak atan. Baie onek, Zamakolak, isin san les ain listoa, se i auen? Ba, iluntzerantza arturunesko oreari paitarra nastu te ollarrari emon yateko t'ollarra moskor-moskor in, moskorra emon ollarrari. Orretara, goxaldeko iruterdietan yoten dau ollarrak jeneralmentean, baie Zamakolanak a gaubeko amabi-amabietan yo auen, seguru. Orduen Zamakolak artu kabalhoa ta, taka-taka-taka, Dimeri buelta osoa emoutzen beste errietakoak itxartu orduko. Baie, bauken malesie e, listoa san da. Se in auen? Ba bere kabalhoari erradurak atzekos aurrera yosi d'olan e baterantza yoan dalakoan besterantza yoan da munarriek sartu.

Orixe in i auen Zamakolak eta orrexegaiti de erri andie Dimeko errie eta ingurukoak txikerrak. Irusaku iotzien Zamakolak inguruko errikoari. Bueno, gaur Seani be andie da baie Gorbaierantza asi in salako, baie ostaintxean San Blasen dauko Dimegas munarrie. Zamakola listoa e? Listoti be pasae!

eta bakoitza noraino allegetan dan, ba, antxe iminteko munarria azpian tella kaskua dala testigantzarako.

Danak artan. Baina onek, Zamakolak, izan zan lez ain listoa, zer egin euan? Ba, iluntzerantza arto-urunezko oreari paitarra naastu eta ollarrari emon jateko eta ollarra mozkor-mozkor egin, mozkorra emon ollarrari. Orretara, goizaldeko iruterdietan jotzen dau ollarrak jeneralmentean, baina Zamakolarenak a gaueko amabi-amabietan jo euan, seguru. Orduan Zamakolak artu kabalhoa eta, taka-taka-taka, Dimari buelta osoa emon eutsan beste errietakoak itzartu orduko. Baina, baeukan malezia e, listoa zan eta. Zer egin euan? Ba bere kabalhoari erradurak atzekoz aurrera josi eta olan e baterantz joan dalakoan besterantz joan eta munarriak sartu.

Orixe egin ei euan Zamakolak eta orrexegaitik da erri andia Dimako erria eta ingurukoak txikerrak. Iruzaku egin eutsien Zamakolak inguruko errikoei. Bueno, gaur Zeanuri be andia da baina Gorbeierantz azi egin zalako, baina osterantzean San Blas-en dauka Dimagaz munarria. Zamakola listoa e? Listotik be pasatual!

88.5. Haltza eta pagoa botateko hazeguna

Altzagas asiko gara. Altza, isites bigune da baie nos ebagi yakin eskerro sano sostenitan da, asko agoantetan dau. Bea, orretarako bota beasan maitze idergibarrien biti irure bitartean, aintxe bota bea san, d'ori ite san dana sikitu, da, esta usteltan, sitze(k)-p(b)e estau yaten da gause askotarako balio isiten auen, seinde, bustu-

Altzagaz asiko gara. Altza, izatez biguna da baina noiz ebagi yakin ezkerro sano sostenietan da, asko aguantetan dau. Baina, orretarako bota bear zan maiatz idergibarrian bitik irura bitartean, antxe bota bear zan, eta ori egiten zan dana sikatu, eta, ez da usteltan, sitsak be ez dau jaten eta gauza askotarako balio izaten euan, zeinda, buztarriak egiteko,

rriek iteko, edo bentana-markoak edo errotarren eja edo ardatzerako be bai, baie ortxe egunean isin bea dau, orixe da bere asegune, ostaintxe-an usteldu iten da atoan. Altza baño arinago usteltakorik estao.

Da, ba, esaneko ortxe egunean, yoan, da altz meari goatzean botzesu, ba, domau iten da baie apurtu edo arrankaldu es.

Da, gero beste edosein egur, sue iteko gure bosu, egurre fuertean iteko, idergi barrien bota, bai, idergi barrien, sue iteko edosein arbola idergi barrien ebagi.

Pagoa(k)p(b)e bere tertzioa dauko botateko: agostuen 20ti 31ra, d'or materialak urtetan dau suri-suri-suri, axe da onena, tertzio orretan botea. Pagadui asko daukus emeti, baie pagalandarea logretea esta isiten fasile d'orrexegaiti pagoak iñausi iten dire ta gero bere erramatati aprobe-txau egurre pagoa bera eperditi bota barik.

Piñu landarea ostera, fasilago logretan da. Piña(k)p(b)atu, labean berotu, asie apartau te gero sabien erein. Erne ta gero tamañu betera allegau orduen atera ta basoan sartu landara bakotxa bere sulloan, piñu-sartzea esaten yako orreri.

Piñuek e urte onak emon doskuz baie ontxe bajutxu dabil. Oin i idari(k)p(b)e esta ebaten da piñu egurre be merke dabil. Entresaka(k)p(b)e egitalde edo noberak pagau bear. Oin kanpoti dator material asko, Frantzieti te.

edo bentana-markoak edo errotarren eja edo ardatzerako be bai, baina ortxe egunean izan bear dau, orixe da bere azeguna, osterantzean usteldu egiten da atoan. Altza baino arinago usteltakorik ez dago.

Eta, ba, esaneko ortxe egunean, joan, eta altz meeari goratzen badeutsazu, ba, domatu egiten da baina apurtu edo arrankaldu ez.

Eta, gero beste edozein egur, sua egiteko gura badozu, egurra fuertean egiteko, idergi barrian bota, bai, idergi barrian, sua egiteko edozein arbola idergi barrian ebagi.

Pagoak be bere tertzioa dauka botateko: abuztuaren 20tik 31ra, eta or materialak urtetan dau zuri-zuri-zuri, axe da onena, tertzio orretan botea. Pagadui asko daukaguz emetik, baina pagalandarea logretea ez da izaten fazila eta orrexegaitik pagoak inausi egiten dira eta gero bere erramatatik aprobetxatu egurra pagoa bera eperditik bota barik.

Pinu-landarea ostera, fasilago logretan da. Piñak batu, labean berotu, azia apartatu eta gero sabian erein. Erne eta gero tamainu batera allegatu orduan atera eta basoan sartu landara bakoitza bere sulloan, pinu-sartzea esaten jako orreri.

Pinuak e urte onak emon deuskuz baina oraintxe bajutxu dabil. Orain i idarik be ez da ebagiten eta pinu-egurra be merke dabil. Entresakak be egitalde edo norberak pagatu bear. Orain kanpotik dator material asko, Frantziatik- eta.

88.6. Makerea erosi eta ordotsak urten

Lenao, feriek ite sian emen Arratiko ainbet erriten esta, ta ba,

Leenago, feriak egiten ziran emen Arratiako ainbat erritan ezta, eta ba,

baten Obako bat Iorreko ferire yoan san makera bille txarrikumak iteko.

Yoan san da ba, andi txikitoa orti anise, ba txispau in sen Obakoori te ba asi sen tratuen da tratante bateri esautzen ba se:

- I, makera bat erosikoat aurrerantza txarrikumak iteko moduko bat
- Bai, mutil, - ikusi auen edan-edan inde daoela ta-, aikomen makera eder au, errrapea be bete beteri(k)-tx(y)aukek eta laster yosak umeak.
- Da, segan dauke(k)p(b)a?
- B'onenbestean.
- Bale, tratue inde yaok, eutsos diruok eta ekak makerori.

Iaurien tratu ori te ba Obakoori yoan be in sen selan edo alan bere etxera makera ta gusti, da, sartu auen kortako txarrikortan, kortatxie be esatotzie, d'an.

Andreak a barruntauenean, yoan san makerori ikusten da badiñotze gison orreri:

- Ai, gisontxo, gisontxo, ederra ekarri ostesu, makerea barik ordotza da ba ta, potroak (g)alanta(k)t(d)-ekos, estotzesus ikusi ala?
- E-e-e? Ba, oin eiñek inde daos d'o-nek umeak a derigor in bitus.
- A, ganorabakoa alangoa, aurrekori(k)p(b)estosu ikusten da, soas pajarrera, txispori kendu arte, aurten gurean txarrikuma barik!

Onik i beridikue(k)t(d)ies e!

baten Obako bat Igorreko feriara joan zan makera bila txarrikumak egiteko.

Joan zan eta ba, andik txikitoa ortik anisa, ba txispatu egin zan Obako ori eta ba asi zan tratuan eta tratante bateri esan eutsan ba ze:

- I, makera bat erosiko deuat aurrerantz txarrikumak egiteko moduko bat
- Bai, mutil, - ikusi euan edan-edan egin-da dagoala eta-, aikomen makera eder au, errapea be bete betarik jaukak eta laster jozak umeak.
- Eta, zegan daukak ba?
- Ba onenbestean.
- Bale, tratua eginda jagok, eutsoz diruok eta ekark makera ori.

Egin eudien tratu ori eta ba Obako ori joan be egin zan zelan edo alan bere etxera makera eta guzti, eta, sartu euan kortako txarrikortan, kortatxia be esaten deutsie, eta an.

Andreak a barruntatu euanean, joan zan makera ori ikusten eta badiñotso gison orreri:

- Ai, gizontxo, gizontxo, ederra ekarri deustazu, makerea barik ordotsa da ba-eta, potroak galantak daukaz, ez deustazuz ikusi ala?
- E-e-e? Ba, orain eginak eginda dagoz eta onek umeak a derrigor egin bear dituz.
- A, ganorabakoa alangoa, aurrekorik be ez dozu ikusten eta, zoaz pajarrera, txispa ori kendu arte, aurten gurean txarrikuma barik!

Oneik i beridikuak dira e!

88.7. Bargastak kapatu barik kobratu

Au, Antonio, kapadore ibili sen. D'estai(t)p(b)a Iorren bertan isin sen ala Antzasun ferie. Da, Iorren ote san

Au, Antonio, kapadore ibili zan. Eta ez dakit ba Igorren bertan izan zan ala Arantzazun feria. Eta, Igorren egoten zan

gison bat a, beti faltak atetan danari, drogoso bat.

Baten, seguru, Antonio kapadoreak esan i otzen orreri gison faltor orreri ba se:

- I, txarririk edo animalirik kapetako iñon bayaok esaistek, ontxe astitzu ñabik eta
- Bai, bargasta bi yasak, ortxe urli lekuten yasak (neskasar bi isin sirean da burlesar esautzen besteak, esotu arren, isenak eta lekue eskoas esaten e, kreituegaiti)

Da, yoan san ara kapadorea tiki-taka, ta, ba, etxe orretara eldurduen badiñotzie ba se:

- Txarri bargasta bi daukosues kapetako esta?
- Nok esan dotzu te?
- Urliak,-(isena eskoas esaten se ori faltea isingo litike), urliak esaoste etorteko
- Ai-ai-ai- ori lotzabako gogaitue, lotzabakoa!-neskasar biek eurekitan-.

Da, gero, Antonio sur egon san. Antoniok ser i auen? Tiki-taka, Iorren urli orren etxera yoan d'andreamari esautzen ba se:

- Su, ba, txarri bi erositus sure gisonak ferien da kapaute itxi otxeas, da, kanbiorik estau auki t'esan doste onantza banator sauri eskatako dirue.
- Bueno ba, eutzi!

Da, ba allegau sen gison ori etxera d'andreak esautzen:

- Txarriek non dosus ba?
- Se txarri?
- Ba, ona etorri de Antonio kapadorea kobretan txarriek kapautzuselata!
- Ai, jolin-jolin! Ederra pegauste!

gizon bat a, beti faltak ateraetan danari, drogoso bat.

Baten, seguru, Antonio kapadoreak esan ei eutsan orreri gison faltor orreri ba ze:

- I, txarririk edo animaliarik kapetako inon bajagok esan eistak, oraintxe astitsu niabilik eta
- Bai, bargasta bi jagozak, ortxe urli lekutan jagozak (neskazaar bi izan ziran eta burlazar esan eutsan besteak, ezagutu arren, izenak eta lekua ez goaz esaten e, kredituagaitik)

Eta, joan zan ara kapadorea tiki-taka, eta, ba, etxe orretara eldu orduan badinotsie ba ze:

- Txarri bargasta bi daukazuez kapetako ezta?
- Nork esan deutsu,- eta?
- Urliak,- (izena ez goaz esaten ze ori faltea izango leitike), urliak esan deust etorteko
- Ai-ai-ai- ori lotsabako gogaitua, lotsabakoa!-neskazaar biak eurekitan-.

Eta, gero, Antonio zuur egon zan. Antoniok zer egin euan? Tiki-taka, Igorren urli orren etxera joan eta andreamari esan eutsan ba ze:

- Zu, ba, txarri bi erosi ditu zure gizonak ferian eta kapatuta itxi deutsadaz, eta, kanbiorik ez dau euki eta esan deust onantz banator zeuri eskatuteko dirua.
- Bueno ba, eutsi!

Eta, ba allegatu zan gison ori etxera eta andreak esan eutsan:

- Txarriak non dozuz ba?
- Zer txarri?
- Ba, ona etorri da Antonio kapadorea kobretan txarriak kapatu deutsuzala eta!
- Ai, jolin-jolin! Ederra pegatu deust!

88.8. Hamabost misterioko errosarioa penitentzian

Gure aite indertzue isin sen e da, bearren be ona. Idiekas bear asko iteuen, ageak atetan da. Erri-idiek aukesan ederrak d'indartzuek. Erri-idiek e erri-beien moduko gorriskak sirean, basabeiek esatotzie gaur askok.

Da ba baten e, an Dimen, Txiki-tontzat ageak eta trangoan atetan ebisen gure aite, Nikomes da Txomin da biotati bat, Txomin, maldasiñotzean, seguru, idiokas da gure aitek esautzen ba se:

- Ai Txomin- Txomin, se gause ona dan abilidadea ta pasientzie
- Ni(k)p(b)ata bes,- bestea.

D'orduen, gure aitek, iluntzerantz bearrok akabau situesanean esautzien ba se:

- Bueno, errosarioa erresau biyuk orrin maldasiñoon penitentzi les se erre osak bastarrak (g)ustiek juramentuokas.

Da, gure aitek egunero erres-tauen errosario santue ta ba orduko egunean amabost misterioko errosarioa erresau aurien maldasiñoan penitentzireko.Egun orretan, ba iru errosario batera, errosario konpletoa.

Gure aite indartsua izan zan e eta, bearren be ona. Idiekaz bear asko egiten euan, ageak ateraten eta. Erri-idiak eukazan ederrak eta indartsuak. Erri-idiak e erri-beien moduko gorrizkak ziran, basabeiak esaten deutsie gaur askok.

Eta ba baten e, an Diman, Txiki-torentzat ageak eta trangoan ateraten ebilzan gure aita, Nikomes eta Txomin eta biotatik bat,Txomin, maldizintosean, seguru, idiokaz eta gure aidak esan eutsan ba ze:

- Ai Txomin- Txomin, ze gauza ona dan abilidadea eta pazientzia!
- Nik bata bez,- bestea.

Eta orduan, gure aidak, iluntzerantz bearrok akabatu zituezeanean esan eutsien ba ze:

- Bueno, errosarioa errezatu bear joaguk orrein maldizinoon penitentzia lez ze erre dozak bazterrak guztiak juramentuokaz.

Eta, gure aidak egunero errezetan euan errosario santua eta ba orduko egunean amabost misterioko errosarioa errezatu eudien maldizinoen penitentzi-rako.Egun orretan, ba, iru errosario batera, errosario konpletoa.

88.9. San Blasetako baltseoa, zarta txanketan

Ori baltzeoana? Baiiiiiii! Or o Seani te Dimen linderoan, San Blasen ermitea dao t'or erromerie ite san. Baie Seaniko abadeak a esaurien isten baltzeoa yantzan iten. Da sarri dauket ikusite Seaniko aguasile sarteagas txanketan yoten baltzeoan ibilte sianari, barda ta txibitotza atetauen.

Ori baltseoarena? Baiiiiiii! Or o Zeanuri eta Dimaren linderoan, San Blasen ermitea dago eta or erromeria egiten zan. Baina Zeanuriko abadeak a ez eudien itxiten baltseoa dantzan egiten. Eta sarri daukat ikusita Zeanuriko aguasila zartagaz txanketan joten baltzeoan ibiltzen ziranei, barda eta txibitotsa atera-

Edo ostaintxean e tranpea in bear. D'itauen askok e, sera, jotea akabaurduen baltzoea iteko pausu bet emon linderotik atxine, aratxuago, da Dime partera pasau, d'an e aguasilek esin yo sarteagas, Seaniti kanpo esin yo, bai, bai, nauk sarriten ikusite ori fetxori ori e.

ten euan. Edo osterantzean e tranpea egin bear. Eta egiten euan askok e, zera, jotea akabatu orduan baltzoea egiteko pausu bat emon linderotik antzina, aratxuago, eta Dima partera pasatu, eta an e aguazilak ezin jo zartagaz, Zeanuritik kanpo ezin jo, bai, bai, neuk sarritan ikusita ori fetxoria ori e.

89.1. J.M. Barandiaran entzuten beren berez

Ni, baten, Saldibarrea yuen nintzen Don Jose Migel Barandiaran ikusten d'entzuten, beren beres. An emoban txarla bat eta nik selan leidu neban, serien, periodikuen, estakit i korreue ero gaseta ero seiñ ixen san, baie beti auki ot oixe ameso, arexei gixonai entzutie, se, a ixen dan moruen Alemaniyan eta seak, estudiyaute dausena(k)p(b)a, ni e akordetan nas, selan ipiñi ban baten emen Garagartzako kueba baten, kobasulo baten, topauriela asurrek ero eskeletue, serena, "del oso gigante europeo" (hau erderaz dino), or Aramaion, da, sala, sulo txiki txiki bet e, baña asi siela atxurrekindde kentzen, lurre kentzen, lurre kentzen, da metro bit'erdi ero geiyao urteban. Antxe on i sien asurrek, oso gigante europeo orrenak.

Da Saldibarrea yuen nintzen, neure burut(te)ik e, beren beres, Otxandiyotik i bakar bakarrik, iño-gas beneban konsultau. Da, yuen nintzen, beren beres, se gure neban arixe gixona entzutie berbetan. Se leidute baneuken aren istoriye ta Frantziyan Euskalerrien bixi sala gerra serien da dana. Da gustau yatan asko berbaldiye. Da gero geiyao gustau yatana, se, an e, berak ataban ba

Ni, baten, Zaldibarrera joan nintzan Don Jose Migel Barandiaran ikusten eta entzuten, beren berez. An emon eban txarla bat eta nik zelan leidu neban, zerean, periodikuan, ez dakit i Korreoa edo Gazeta edo zein izan zan, baina beti euki dot orixe ames ori, arexeri gizonari entzutea, ze, a izan dan moduan Alemanian eta zerak, estudiantuta dagozanak ba, ni e akordetan naz, zelan ipini eban baten emen Garagartzako kueba baten, kobazulo baten, topatu eudiela azurrak edo eskeletoa, zerarena, "del oso gigante europeo" (hau erderaz dino), or Aramaion, eta, zala, zulo txiki-txiki bat e, baina asi zirala atxurrekin-eta, kentzen, lurra kentzen, lurra kentzen, eta metro bi eta erdi edo geiago urten eban. Antxe egon ei ziran azurrak, oso gigante europeo orrenak.

Eta Zaldibarrera joan nintzan, neure burutatik e, beren berez, Otxandiotik i bakar bakarrik, inogaz be ez neban kontsultatu. Eta, joan nintzan, beren berez, ze gura neban axe gizona entzutea berbetan. Ze leiduta baneukan aren istoria eta Frantzian Euskalerrian bizi zala gerra zerean eta dana. Eta gustatu jatan asko berbaldia. Eta gero geiago gustatu jatana, ze, an e, berak atera

Otxandiyoko otza, otza, bai. Oiñ onenbeste urte Otxandiyon esin leien bixi, se a parajie e(s) san kristaue(k)p(b)isiteko, otz aundiye euken Otxandiyon, ixotza, ixotza, bai, dana ixotza da, emen kristauek esin leiyela bixi, ba, orregaittik esateban ba selan datorren e munduko goraberak, len e paraje otzak sienak e, ba gaur jente asko bisi dala, da gerou te bero geiyau daoela amosferan, amosferie berotzen doiela esateban, bai.

eban ba Otxandioko otza, otza, bai. Orain onenbeste urte Otxandion ezin leikean bizi, ze a parajea ez zan kristauak biziteko, otz andia eukan Otxandion, izotza, izotza, bai, dana izotza eta, emen kristauak ezin leikela bizi, ba, orregaittik esaten eban ba zelan datorren e munduko gorabeerak, leen e paraje otzak ziranak e, ba gaur jente asko bizi dala, eta geroago eta bero geiago dagoala atmosferan, atmosferea berotzen doeala esaten eban, bai.

89.2. Anbotoko Señorea Otxandiotik zehar

Anbotoko Señorea? Bai, bai, bai. Guk esatetzagu Anbotoko Señorie beti. Nik aittei te entzunde, aittek eta, bueno, ipuñe moruen ero kontetaoskuen.

Ba, orti Gorbeiya pas(e)tan sala, estaitt urie pasetan ero, ala negue pas(e)tan, Anbototi Gorbeiya, bai, orixe.

Isuski bat erutebala, isuskiye, esateban arek, isuskiye, bai, giñarrie, eskoba. Da, emendik pas(e)tan san, e, emendi bertati Otxandiyoti(k). Or dao "sorgiñ estrada", sorgiñen estradie, bai, orti itxuric, orti pas(e)tan san.

Sorgiñ estradie ementxe dao, ementxe justo, emen, onen etxe ostien, bai orti pas(e)tan sala neguen Gorbeya Anbotoko Señorie. Da gero jentie, ba, or billurte eitte san orti pas(e)tan, sorgiñen estradie salako a ber sorgiñen batek urtengoban billurres, bai.

Ipuñe moruen isingo da baie, serak, onen Marga Amaiterminguen amamak esateban, berak Anbotoko

Anbotoko Señorea? Bai, bai, bai. Guk esaten deutzagu Anbotoko Señorea beti. Nik aitari-eta entzunda, aita-eta, bueno, ipuina moduan edo kontetan euskuen.

Ba, ortik Gorbeia pasetan zala, ez dakit uda pasetan edo, ala negua pasetan, Anbototik Gorbeia, bai, orixe.

Isuski bat eroaten ebala, isuskia, esaten eban arek, isuskia, bai, ginarra, eskoba. Eta, emendik pasetan zan, e, emendik bertatik Otxandiotik. Or dago "sorgin estrada", sorginen estradea, bai, ortik itxurea, ortik pasetan zan.

Sorgin estradea ementxe dago, ementxe justo, emen, onen etxe ostean, bai ortik pasetan zala neguan Gorbeia Anbotoko Señorea. Eta gero jentea, ba, or bildurte egiten zan ortik pasetan, sorginen estradea zalako a ver sorginen batek urtengo eban bildurrez, bai.

Ipuina moduan izango da baina, zerak, onen Marga Amaitermingoen amamak esaten eban, berak Anbotoko Señorea "lexiba joten" ikusi ebala

Señorie “lexibie joten” ikusibala Anboton, Aspe partien, d’iñok esautzela barreik eitten e.

Amaitermiñen euskerie be dife-
rentie eitten da, Otxandiyotik ur eon
arren. An, “jo” eta emen “yo”.
Amaitermiñek e bakisu sesan gure
daben? Ba, antza konde batek, or dao
Kondebaso be, ba, bere semea deste-
rrau eiban, antza, Otxandiyora eta
agindue emon otzan Amaitermiñetik
arantza pasau es eitteko. Ortik ei
dator isena be.

89.3. Begitxarra bota

Begiskue? Orrei guk u begitxa-
rra esatetzagu. Ori, ume bat ilte
sanién esate san: “orrei ume orrei
batenbatek e begitxarra bototzo”,
baie, es san ori, esan ori, es, es, es,
gaixoik ilte sien. Neu(k)p(b)e eruen
doas ume ba(t)p(b)año geiau ortu
santure, baie gaixoas ildde, d’es
begitxarras.

89.4. Otxandioko errementariak

Bueno, gerra aurrien es eguen
gause andik. Eguesan ba, katiga talle-
rrak, katiek eitteurians onik
Langarikana(k)p(b)e.

Errementariyek egote sien bi.
Bata esataurien Padilla, ta Padilla
sarra sala maixue, maixue serena, au
e, sera sortubana, or e, bai, Patrisio
Etxebarrian maixue isan i san Padilla
sarra. Beste errementariye Ruperto,
Erreportiko esaten geuntzen, bai,
Erreportiko Berrostegieta. Onek
gerrostien bier eitteban, bisi gusti-
yen. Orrek eittebasan askorak, atxu-

Anboton, Axpe partean, eta inork ez
eutsola barrerik egiten e.

Amaitermiñen euskerea be dife-
rentea egiten da, Otxandiotik ur egon
arren. An, “jo” eta emen “yo”. Amaiter-
minek e badakizu zer esan gura daben?
Ba, antza konde batek, or dago Konde-
baso be, ba, bere semea desterratu egin
eban, antza, Otxandiora eta agindua
emon eutsan Amaitermiñetik arantza
pasatu ez egiteko. Ortik ei dator izena
be.

Begizkoa? Orreri guk u begitxarra
esaten deutsalagu. Ori, ume bat ilten zane-
an esate zan: “orrei ume orrei baten-
batek e begitxarra bota deuto”, baina,
ez zan ori, ez zan ori, ez, ez, ez, gaixorik
ilten ziran. Neuk be eroan dodaz ume
bat baino geiago ortu santura, baina gai-
xoagaz ilda, eta ez begitxarragaz.

Bueno, gerra aurean ez egoan
gauza andirik. Egozan ba, katiga tallerrak,
kateak egiten eudiezan oneik Langari-
kanak be.

Errementariak egoten ziran bi. Bata
esaten eudien Padilla, eta Padilla zaarra
zala maixua, maixua zerarena, au e, zera
sortu ebana, or e, bai, Patrizio Etxeba-
rriaren maixua izan ei zan Padilla zaarra.
Beste errementaria Ruperto, Erreporti-
ko(sic) esaten geuntsan, bai, Erreportiko
Berrostegieta. Onek gerra ostean bear
egiten eban, bizi guztian. Orrek egiten

rrek, danetaik, areagiñek, layak, arranak, perrak, numero gustiyek, astuentzat, saldiyentzat, untza(k)p-(b)e bai, untzak asko, burdi txerrinkak, serrak, oi danoi eitte san, erreminta gustiyek, atxurrek neurri gustikuek e.

Da, entzutie, au Padilla ixen sala askoragiñe oso ona, mundu osoan saltzebasala bere askorak. Gure aittitei entzun notzan ba orrek e yarraittu baotxan oni! Baie Patrisiok ser iban? Ba, aumetau, bera(k)p(b)akarrik bier eiñbaik e artu iru lau lagun, erakutzi te gero ba aumetau. Bai, ori asi sala Padillas, Padilla maixuas.

Askorak eta eitteko, burdiñie einddeguen e. Nik ikusi ot ori e, sutegiyen sartu te, sera, leba bateas e martillu moruko bat, lelengo mailluas, gero etor san gabiye, baie lelenngo mailluas, eskus.

Gero e, arranak, ni nau(k)p(b)e aukioas d'aittei esan:

– onek arranak esan leike puskat e sea(k)t(d)ielan olan e rustiko, au e, soldarura baik, errematxeekin arranak goittik eta sulotu ta kobresko errematxeekin txapie, artu kobrie, kobreskuek sien orrek, da kobrie ba berotu da, danba-danba-danba eindde lamina bat a bueltan, d'arek alkar e soldadura baik, errematxeekin.

Errementariyek markie ipintozien perra, askora ta olangoai. Ruperto(k)p(b)e R.B. markie perra ta danai.

Bulkano? Bai, emen dauku iturriyen, ori de “ El dios del fuego”. Da errementariyek sue bi dau sutegiyen. Mutikuek auspueri emoten eitteben bier. Errementariyek albornososa yasten ebien, goittiberakue, gero amentalak.

ebazan aizkorak, aitzurrak, danetarik, area-aginak, laiak, arranak, perrak, numero guztiak, astoentzat, zaldientzat, untzak be bai, untzak asko, burdi txerrinkak, zerrak, ori danori egiten zan, erreminta guztiak, aitzurrak neurri guztikoak e.

Eta, entzutea, au Padilla izan zala aizkoragina oso ona, mundu osoan saltzen ebazala bere aizkorak. Gure aitari entzun neutsan ba orrek e jarraitu baeutsan oni! Baina Patriziok zer egin eban? Ba, aumetatu, berak bakarrik bear egin barik e artu iru lau lagun, irakatsi eta gero ba aumetatu. Bai, ori asi zala Padillagaz, Padilla maixuagaz.

Aizkorak-eta egiteko, burdinea eginda egoan e. Nik ikusi dot ori e, sutegian sartu eta, zera, lebaATEGAZ e martillu moduko bat, leenengo mailuagaz, gero etorri zan gabia, baina leenengo mailuagaz, eskuz.

Gero e, arranak, ni neuk be euki dodaz eta aitari esan:

– oneik arranak esan leike pizka bat e zerak dirala olan e rustiko, au e, soldarura barik, errematxeekin arranak goitik eta zulotu eta kobrezko errematxeekin txapea, artu kobrea, kobrezkoak ziran orreik, eta kobrea ba berotu eta, danba-danba-danba eginda lamina bat a bueltan, eta arek alkar e soldadura barik, errematxeekin.

Errementariak markea ipinten eutsien perra, aizkora eta olangoei. Rupertok be R.B. markea perra eta danei.

Bulkano? Bai, emen daukagu iturrian, ori da “El dios del fuego”. Eta errementariak sua bear dau sutegian. Mutikoak auspoari emoten egiten eben bear. Errementariak albornoza jasten eben, goiti-beerakoa, gero amentalak.

Ba, orixe, emen Otxandiyon, kalekuek isen arren, burriña-bierra asko eindda eta leku askotako jentie etorte san erosten.

A, ori esaerie? Bai, “errementariye untzegiñ begigorriye”. Begiyek (g)orri euki bier!

Ba, orixe, emen Otxandion, kalekoak izan arren, burriña-bearra asko egin da eta leku askotako jentea etorten zan erosten.

A, ori esaerea? Bai, “errementaria untzegin begi-gorria”. Begiak gorri euki bear!

89.5. Sugeak esnea edan behiari gozo-gozo

Ori entzunde deket, e baserri-ttar batei, estaitt e nor san, baie, beiyei esnie utzitu, esne gitxi, esne gitxi te:

– Ser pas(e)tan ete ok emen? Oñio, sainddu biyua(t)p(b)a, sainddu biyuat- nik andriei esan da, semalabai tte, ba ia errapetik eraten deurien ero ba, estraperluen dabisen ero.

Da, ke, ba! alako baten parausen guardiyan, da, subie, subiek ankati gora igo beiyei te subie galanta, da, subiek eran, bai, errutik e, ba, gosogoso eraten ei eban.

Ori entzunda daukat, e baserri-tar bati, ez dakit e nor zan, baina, beiarisne utsitu, esne gitxi, esne gitxi eta:

– Zer pasetan ete dok emen? Oñio, zaindu bear joat ba, zaindu bear joat - nik andreari esan eta, seme-alabei eta, ba ia errapetik edaten daudien edo ba, estraperloan dabilzan edo.

Eta, ke, ba! alako baten paratusen guardian, eta, sugea, sugeak ankatik gora igon beiaris eta sugea galanta, eta, sugeak edan, bai, errotik e, ba, gozogozo edaten ei eban.

89.6. Baltseoa lehenengokoz Zeanurin

Ori bakitt. Seanuin abariek es eben baltzeue isten eta Otxandiyon bai, gu(k)p(b)ai, emen bai, ni yantzari gogorra ixen nas, da baltzeue be bai da Seanuin ba lelengokos neuk.

Bai, se neskie edarra, neskie poolitte, serien itteban bier, Bilbon, bankuen baten ero eguen.

Aguasilek sartie atea euskun? Es. Gastiek ixen sien, gastiek itxurie sublebasioño bat eon san, sublebasioño bat eiben. Da egon giñen Elias España, nire koñetue dana Andres, sure osaba Andres (Txomin Bengo-

Ori badakit. Zeanurin abadeak ez eben baltseoa itxiten eta Otxandion bai, guk bai, emen bai, ni dantzari gogorra izan naz, eta baltseoa be bai eta Zeanurin ba leenengokoz neuk.

Bai, ze neskea ederra, neskea poolita, zerean egiten eban bear, Bilbon, bankuren baten edo egoan.

Aguazilak zarta atera euskun? Ez. Gazteak izan ziran, gazteak itxurea sublebasino bat egon zan, sublebasino bat egin eben. Eta egon ginan Elias España, nire koinatua dana Andres, zure osaba

aren osaba) da nau. Da guk an Seanuin amistadiek (g)eunkesan, da, orkestie, orkestie parau sen an, musikie, ta, asi giñen yantzan, baltzeue yantzan. Se a neskie oittuteguen e baltzeuen eitten e, serien, Bilbon. Da, bai, nau lelengokos Seanuin baltzeue yantzan inddakue. Ori ixingo san e en el año sesentaidos ero tresien.

Andres (Txomin Bengoaren osaba) eta neu. Eta guk an Zeanurin amistadiek geunkazan, eta, orkestea, orkestea paratu zan an, musikea, eta, asi ginan dantzan, baltseoa dantzan. Ze a neskea oituta egoan e baltseoan egiten e, zerean, Bilbon. Eta, bai, neu leenengokoz Zeanurin baltseoa dantzan egindakoa. Ori izango zan e en el año sesenta y dos edo tresian.

89.7. Santa Mañeak, limonada eta abestiak

Santa Mañeak a yai andiye(k)-t(d)ies Otxandiyon. Juliyuen dies, amasapiyen besperan asitte. Amasortziyen Santa Mañe, d'urrungo domekan errepetisiñue. Besperan kanta bat kantetan dau erri gustiyek eta errepetisiñuko gaubien "Agur Santa Mariña" limonadie eraten dogun bittartien, bai, kantau erri gustiyek e, bandiegas naste. Limonadie suriye ta baltza eitten da, segun, ardaue suriye ero baltza ixen, gero asukerie, limoiye eta ure, d'ondo nastau eta otzittuteko, oiñ erosi eitten da baie lenao laiye orti Astikurtzeko edursulo edo neberie esatetzaguneti ekarte san limonadie fresko fresko eukitkeko. Limonadie akabaurduen gustiyok etxea apal apalik.

Auxe da besperako kantie, amasapiyen kantetan dana:

1

Goraldu daigun gaur
 Mariña aundia
 saindu dagian beti
 beti gure erriya.
 Santa Mariña larrosa eder
 martiri indar andikoa
 seru goi goitik bialdu gaisus
 Jaun aundiaren grasia.

Santa Mañeak(Marinak) a jai andiak dira Otxandion. Julioan dira, amazazpian bezperan asita. Amazortzian Santa Marina, eta urrengo domekan errepetizino. Bezperan kanta bat kantetan dau erri guztiak eta errepetizino gauean "Agur Santa Mariña" limonadea edaten dogun bitartean, bai, kantatu erri guztiak e, bandeagaz naaste. Limonadea zuria eta baltza egiten da, segun, ardaue zuria edo baltza izan, gero azukarea, limoia eta ura, eta ondo naastatu eta otzittuteko, orain erosi egiten da baina leenago leia ortik Astikurtzeko edur-zulo edo neberie esaten deusagunetik ekarten zan limonadea fresko-fresko eukiteko. Limonadea akabatu orduan guztiok etxera apal-apalik.

Auxe da bezperako kantea, amazazpian kantetan dana:

1

Goraldu daigun gaur
 Mariña aundia
 zaindu dagian beti
 beti gure erria.
 Santa Mariña larrosa eder
 martiri indar andikoa
 zeru goi goitik bialdu gaisus
 Jaun aundiaren grazia.

2

Gora gora gure saindariya
goraldu daigun Mariña aundiya
aintza suri martiria
entzun gogo ones gure eskaria.
Emen gatos gu artekaturik
otoiska suri bios barrutik
saindu gaisus gas gustiyetatik
saindu gaisus bios biyotzetik

Auxe, errepetisiño ero yayen
askeneko kantie. Iru biderres kante-
tan dau erri gustiyek Otxandiyoko
Bulkanon plasan.

Agur Santa Mariña
baia es betiko
beste urte betian
enais etorriko.
Agur eleisa barri
agur Samartoia
agur bolalekua
agur iturriya. (bir.)
Limonadia akabaturik, akabaturik
Otxandiyoko yende gustiya dago
tristeturik. (bir)
Agur Otxandiyoko
ni banoia
urrengo artian
Yaungoikoak nai badau
etorriko nais
datorren urtian
bai kotxian.

2

Gora gora gure zaindaria
goraldu daigun Mariña aundia
aintza zuri martiria
entzun gogo onez gure eskaria.
Emen gatoz gu artekaturik
otoizka zuri biotz barrutik
zaindu gaizuz gatx guztietatik
zaindu gaizuz biotz biotzetik

Auxe, errepetizino edo jaien azke-
neko kantea. Iru biderrez kantetan dau
erri guztiak Otxandioko Bulkanoren pla-
zan.

Agur Santa Marina
baina ez betiko
beste urte betean
ez naiz etorriko.
Agur eleiza barri
agur Samartoia (sic)
agur bolalekua
agur iturria. (bir.)
Limonadea akabaturik, akabaturik
Otxandioko jende guztia dago triste-
turik. (bir)
Agur Otxandio
ni banoia
urrengo artean
Yaungoikoak nai badau
etorriko naiz
datorren urtean
baina kotxean.

90.1. Otxandio eta Aramaioko mugarría

Ori, limittae, limittauen kontue
auxe da: limittae da terreno bat, ixete-
tes, usufrutue, ba, aspalditti ya 1200 da
pikutik ona Otxandiyoko(k)t(d)auko
usufrutue, baie, Aramaiyoarrak, juru-
dikoki euren dala, t'aurena dala.

Ori, limitadua, limitaduaren kontua
auxe da: limitadua da terreno bat, izatez,
usufruktua, ba, aspalditik ya 1200 eta piku-
tik ona Otxandiok dauka usufruktua, baina,
Aramaioarrak, jurudikoki euren dala, eta
euren dala.

D'ori de Otxandiyo d'Oletara bidien asken baten da iye Otxandiyo terrenu erdiye.

Aramaiyoarrak esaten daurie ori eurena dala, Otxandiyoarrak esaten du geurie, usufrutue eta bera be bai. Se orrek sien konde batenak. Or eguen Kondebaso.

Da, ori ollarrana da ya ipuñe. Baie ipuñe, bestalde bateti e egie be nastau eitten da.

Ba, ori de, antxiñeko kontue. Otxandiyoarrak eta Aramaiyoarrak esan eben ba:

– Bueno, su, au konpondu ein biu, se au dator amabigarren gisaldittik onantza es, d'au konpondu ein biu. Da, selan? Bueno, ba, a ber, goixaldien ollarrak kantetan dauenien Aramaiyoarrak Aramaiyoko plasa-tik eta guk Otxandiyoko plasa-tik urtengu eta topetan garien lekuen, antxe, ipiñiku muga, gure mugarriye ta or konponduko die estabaida ta ser gustiyok.

Baie, Aramaiyoarrak ollarrak (g)oixien goixeti kantau daiyen, sue iben, da suas ollarra(k)p(b)a, kantau iban estakit se ortutan, goixaldeko ordubiyetan ero, ta, ba, Aramaiyoarrak presentau sien bertan, Otxandiyon bertan, da, klaro, bertan, elixa ostien, ortxe bertan, or dao errekie, d'ori da muga naturala.

Dimakoa? Ori estakit selan dan. Baie Otxandiyok frontera gustiye(k)t(d)aukos ganien.

Otxandiyo billa san da pasoa eguen d'orrexegaitti da txikiye, len kale bakarrekue, auxe kalie san bakarra. Danak merkatariyek eta burriñie batesbe, errementariyek eta asko.

Eta ori da Otxandio eta Oletara bidean azken baten da ia Otxandio terreno erdia.

Aramaioarrak esaten daudie ori eurena dala, Otxandioarrak esaten dogu geurea, usufrutua eta bera be bai. Ze orreik ziran konde batenak. Or egoan Kondebaso.

Eta, ori ollarrarena da ya ipuina. Baina ipuina, beste alde batetik e egia be naastatu egiten da.

Ba, ori da, antzinako kontua. Otxandioarrak eta Aramaioarrak esan eben ba:

– Bueno, zu, au konpondu egin bear dogu, ze au dator amabigarren gizalditik onantza ez, eta au konpondu egin bear dogu. Eta, zelan? Bueno, ba, a ver, goizaldean ollarrak kantetan dauanean Aramaioarrak Aramaioko plazatik eta guk Otxandioko plazatik urtengo dogu eta topetan garean lekuan, antxe, ipiniko dogu muga, gure mugarria eta or konponduko dira eztabaida eta zer guztiok.

Baina, Aramaioarrak ollarrak goizean goizeti kantatu daien, sua egin eben, eta suagaz ollarrak ba, kantatu egin eban ez dakit zer ortutan, goizaldeko ordubietan edo, eta, ba, Aramaioarrak presentatu ziran bertan, Otxandion bertan, eta, klaro, bertan, eleiza ostean, ortxe bertan, or dago errekea, eta ori da muga naturala.

Dimakoa? Ori ez dakit zelan dan. Baina Otxandio frontera guztiak daukaz ganean.

Otxandio villa zan eta pasoa egoan eta orrexegaitik da txikia, leen kale bakarrekua, auxe kalea zan bakarra. Danak merkatariak eta burriñie batezbe, errementariak-eta asko.

90.2. Txakurraren ume-kanta

Txakur txiki poli(t) bat
falta yaku guri
esaugarriye dauko
agertu balegi
belarri baltzak eta
bustena bellegi
iruntziko leukelaokela libra bi.

Txakur txiki polit bat
falta jaku guri
ezaugarria dauka
agertu baledi,
belarri baltzak eta
buztana bellegi
iruntsiko leukelaokela libra bi.

90.3. Ezkonduaren astea

Astelenien eskondu eta
martisenien basora
eguastenien orbela batzen
eguenien etxera,
bariku goixien bedarra ebaitten
sapatu goixien konprara
domeka goixien afan gustiyas
amarretako mesara.

(Oharra: abesti honetan Koldo
Pildain bere osabak be parte hantzen
du, kantuan gainera)

Asteleenean ezkondu eta
martizenean basora
eguaztenean orbela batzen
egunean etxera,
bariku goizean bedarra eba(g)iten
zapatu goizean konprara
domeka goizean afan guztiagaz
amarretako mezara.

(Oharra: abesti honetan Koldo
Pildain bere osabak be parte hantzen du,
kantuan gainera)

90.4. Otxandio: Astikurutzeko neberea (edur-zuloa)

Udagoiyena

Neberie da sillo bat ixetie letxe,
konserban eukitteko edurre. Da,
orduon, selan leirik es eguen, erriyek
eukittesan neberak. Erriyek atateban
ori errematia, subastan. Subastie ei-
tten san, ba, pujaka ayuntamentuen,
neberie ta bolalekue ta pelotalekue ta
danak ataten sien subasta(r)a orrek.
Da, neberie artzeban batek, bestiek
pelotalekue, bestiek bolalekue. Baten
ixenien artze san, da gero lau lagun
ero eoten sien koadrillan, bier barik
eguasenak. Milleka killo sartze(n)

Udagoiena

Neberea da zulo bat izatea letxe,
konserban eukiteko edurra. Eta, orduan,
zelan leirik ez egoan, erriak eukiten eba-
zan neberak. Erriak ateraetan eban ori
errematera, subastan. Subastea egiten
zan, ba, pujaka ayuntamentuan, neberea
eta bolalekua eta pelotalekua eta danak
ateraten ziran subastara orreik. Eta,
neberea artzen eban batek, besteak
pelotalekua, besteak bolalekua. Baten
izenean artzen zan, eta gero lau lagun
edo egoten ziran koadrillan, bear barik

sien, iru tandatan ero, eoten san edurre gureñe. Lelengo in bisan orbelak altzau, orbelak eta irie batu, ure artzeko posue(k)p(b)e barristau, da, orrixek (g)ausok. Orriye bertan be sobra eoten san emen, or orriye galtezko beste baeguen, pago orriye ixeten san ona, se aretxak eta, tintie euken.

Neberiek (g)añien euken ontxe dekona moruen, kamarie. A betetan san orbelas. Orduen Araban eote(n)sien “sakas” orrek sakue(k)p(b)-eteuesan orbelas, es euen eukitten pixuik puntaño beteta be, lepuen artu te gora.

Neberiek aspiyen dauko orrek egurresko parrillie, filtrau daitten parrillie pago egurras eindde, pago egurre esta usteltzen ure dauen lekuen.

Ni ibil(i) nintzen urtietan e, es eben kanbiyeu parrillie, esan usteltzen da.

Edurre urtu te filtreu eitte san aspire, lurrien, da parrillien gainien ipintten san irie ta erramak ure filtretako. Da, orren gainien orbela, orbela bota goitti bera da orren aspiyen dao tunel bat, tunel bat (d)ao eindde, miña sulue, arek eukiko daus ba berrogai bat metro ero geiyau, orren parien aspiyen. Edurre oten sanien orrek miña sulo orrek eukitban ure ugeri, oiñ baño geiyau, se, andixi dator ona plasa(r)a datorren e ure, ori metal ur ori, ortixi, miñasuloti dator.

Negue

Edurre sartzeko egon bidau lanbera esaten yakona. Sikuen esin leike edurre sartu, edurre eitten dauenien urtuteari ekitten eutzanien edurrek,

eguazanak. Milaka kilo sartzen ziran, iru tandatan edo, egoten zan edurra guredana. Leenengo egin bear zan orbelak altzatu, orbelak eta idea batu, ure artzeko pozoak be barriztatu, eta, orreixek gauzok. Orria bertan be sobra egoten zan emen, or orria galtzeko beste ba egoan, pago orria izaten zan ona, ze aretxak-eta,(haritz orriak) tintea eukan.

Nebereak ganean eukan oraintxe daukana moduan, kamarea. A betetan zan orbelagaz. Orduan Araban egoten ziran “sakas” orreik zakuek betetan ebezan orbelagaz, ez eban eukiten pisurik puntaraino beteta be, lepoan artu eta gora.

Nebereak azpian dauka orrek egurrezko parrillea, filtratu daiten parrillea pago egurragaz eginda, pago egurra ez da usteltzen ura dagoan lekuan.

Ni ibili nintzan urteetan e, ez eben kanbiatu parrillea, ez zan usteltzen eta.

Edurra urtu eta filtratu egiten zan azpira, lurrian, eta parrillaren ganean ipintzen zan idea eta erramak ura filtretako. Eta, orren ganean orbela, orbela bota goitik beera eta orren azpian dago tunel bat, tunel bat dago eginda, minazuloa, arek eukiko dauz ba berrogei bat metro edo geiago, orren parean azpian. Edurra egoten zanean orrek minazulo orrek eukiten eban ura ugari, orain baino geiago, ze, andixik dator ona plazara datorren e ura, ori metal-ur ori, ortixik, mina-zulotik dator.

Negua

Edurra sartzeko egon bear dau lanbera esaten jakona. Sikuan ezin leike edurra sartu, edurra egiten dauanean urtuteari ekiten eutsanean edurrak,

orduen sartu bida edurre ure dariyola daoela. Angaillek ipintten sien, egur bi lusiek, eta gero eukesan olak ipiñitte, da, aren gainien, palakindde, plegau eitten san, plegau, pla-pla-pla, politto-politto ebatu olan eta gero aundiye eitten sanien ebatu iru lau lagunen artien da goitti(k)p(b)era bota da beiyen apurtu eitten san ori.

Airien eruten san, gerra denporan da kamilleruek letxe. Gero ikeratxo bat eĩndde, taka, suloti(k)p(b)era. Beiyen apurtu eitten san bolie (edur-bolie) ta gero sabaldu erreminta bateas sabaldu, atxurreas, palias, belaukiyegas. Belaukiye da egurresko ser bat, ikesgiñek ibiltten dabiena, burdiñeskue nai egurreskue.

Parrillien gainien dao lelengo orbela, kapa bat. Gero botaten san edurre, lelengoko txandie asko, metro t'erdi ero. Sapaltzeko masue, egurreskue, ontako biribille, aundiye, asta bateas goitti(k)p(b)era.

Gero eitten san bardinddu eskiña gustiyetan palakiñ, bardinddu ondo palakiñ. Da gero ure bota ta sapaldu bastarretan eskiñak, senbat eta geiyau obeto, bat eitteban orduentxe, gero ixeten san ixotza letxe, gogor, ure bota gureiñe.

Lelengo kapie, da gero, beste ogei bat sentimetro orbela, ori ixeten san aislantie, beste kapa bat edurre.

Geroko kapak laburraguek, arek laburraguek. Goraiño betetan san, atiaño. Gero gainien orbela ta egur batzuk puska bat sapalduten aixeik estaiyen artu.

Udebarriye

Errematantiek astotxo bateas ekarteban, da, saltzeban iru txikitten

orduan sartu bear da edurra ura dariola dagoala. Angarilak ipinten ziran, egur bi luzeak, eta gero eukazan oolak ipinita, eta, aren gainean, palakin-eta, plegatu egiten zan, plegatu, pla-pla-pla, politopolito ebatu (oratu) olan eta gero aundia egiten zanean ebatu (oratu) iru lau lagunen artean eta goitik beera bota eta been apurtu egiten zan ori.

Airean eroaten zan, gerra denporan eta kamilleruak letxe. Gero ikeratxo bat egin eta, taka, zulutik beera. Been apurtu egiten zan bolea (edur-bolea) eta gero zabaldu erreminta bategaz zabaldu, atxurragaz, paleagaz, belaukiagaz. Belaukia da egurrezko zer bat, ikazginak ibiltten dabeena, burdinazkoa naiz egurrezkoa.

Parrillearen gainean dago leenengo orbela, kapa bat. Gero botaten zan edurra, leenengoko txandea asko, metro eta erdi edo. Zapaltzeko mazoa, egurrezkoa, onetako biribila, aundia, asta bategaz goitik beera.

Gero egiten zan bardindu eskina guztietan palarekin, bardindu ondo palarekin. Eta gero ura bota eta zapaldu baztarretan eskinak, zenbat eta geiago obeto, bat egiten eban orduantxe, gero izaten zan izotza letxe, gogor, ura bota guredana.

Leenengo kapea, eta gero, beste ogei bat zentimetro orbela, ori izaten zan aislantea, beste kapa bat edurra.

Geroko kapak laburragoak, areik laburragoak. Goraino betetan zan, ateraino. Gero gainean orbela eta egur batzuk puzka bat zapalduten aizerik ez dagian artu.

Udabarria

Errematanteak astotxo bategaz ekarten eban, eta, saltzen eban iru txiki-

killue ero. Da, gausa gitxi bisanien ba norberak lepos. Amar, ogei killoko satiye bisanien sakuen sartute.

Da, eitten san irie ebai, irie ipintte san ekarteko ta tapetako irie freskue.

Edurretan yuten siñenien, a edurre eoten san gogortute ta askorias ebai trosuek eta ebaikuek, sarzzen sendun laiye ta txokolatie letxe urteteban satiye.

Ara yun bisan bera, kandleekin, illun oten san da kandleekin argiye eindde, sera, serrias ebaidde, gero altzau, bakotxien sati bi ero iru.

Astuek e, lenau astuek e gureiñe ote sien da astuek igoten sien gora, blokie eiñ, da astuei karga. Astue otzittu? Es, es, es es es. Ipintten san lelengo saku bat. Gero txalmie. Txalmie da, ba, lastuas eiñeko ser bat esta, forro bat. Da, aren gañia kartolak. Ta gero, batzutan astotzarak, ses-tuen e ira puskat ipiñitte.

Edur leittue erremediyo asko-ta(r)ako erabilten san, esaterako, gaixuentzako, apendisitis ero buruko miñerako ero aundittue kentzeko ta, eta Otxandiyon limonadie fresko-fresko eukittek be bai, Santa Mañetan da.

tan kiloa edo. Eta, gauza gitxi bear zanean ba norberak lepoz. Amar, ogei kiloko zatia bear zanean zakuan sartuta.

Eta, egiten zan idea ebagi, idea ipintten zan ekarteko eta tapetako idea freskoa. Edurretan joaten zinanean, a edurra egoten zan gogortuta eta aizkoreagaz ebagi trozoak eta ebagikoak, sarzzen zendun laia eta txokolatea letxe urtetan eban zatiak.

Ara joan bear zan beera, kandleekin, ilun egoten zan eta kandleekin argia egin-eta, zera, zerreagaz ebagi-eta, gero altzatu, bakoitzean zati bi edo iru. Astoak e, leenago astoak e guredana egoten ziran eta astoak igoten ziran gora, blokea egin, eta astoei karga(tu). Astoa otzitu? Ez, ez, ez, ez, ez. Ipintten zan leenengo zaku bat. Gero txalmea. Txalmea da, ba, lastoagaz egineko zer bat ez da, forro bat. Eta, aren gainera kartolak. Eta gero, batzuetan asto-otzarak, zestoan e ida puzkat ipinita.

Edur leitua erremedio askotarako erabilten zan, esaterako, gaixoentzako, apendisitis edo buruko minerako edo aunditua kentzeko-eta, eta Otxandion limonadea fresko-fresko eukittek be bai, Santa Mañetan-eta.

91.1. Okila pago faltan porruan habiaginen

Gure errietan, sarriten, potontziko iseneti baño isen burleti geao esotuten da jentea esta. Da, ba, or Artea partean, barberu baragarri bet dao, Porrue isenburledune, su sau(k)p(e) esotan dosu, selebrea gero e. Da, ba, baten e Okile isenburledune yoan yakon ullea ta bixerra ebaten barberire. Da, ba, andi berba orti ite-

Gure errietan, sarritan, potontziko izenetik baino izen-burlatik geiago ezagututen da jentea ezta. Eta, ba, or Artea partean, barberu baragarri bat dago, Porrua izen-burladuna, zuk zeuk be ezagututen dozu, selebrea gero e. Eta, ba, baten e Okila izen-burladuna joan jakon ulea eta bizarra ebagiten barberiara. Eta, ba, andik berba ortik iterantzuna, Porrreak ezin euan

rantzune, Porruek isin auen agoantau burlesar ekin barik eta alangon baten badiñotzo:

- I, Okile, entzun yoat e orrik ikesginok pagoak (g)ustiek botaten yabisala iketza egosteko, ta, ba, ori olan bok, aurrerantzean non ingo(k)p-(b)a abie? Pago barik i txarto isin beostek abiginen? Oin non ingo(k)p(b)a abie?
- Ara, Porrue, eñoak bururik kantzau be iten, bakik i non ingo dodan aurrerantzean abie?
- Non?
- Porrue!

D'anda koño! berba barik itxi auen seguru Porrue, d'antxe abakau i sirean burlesar ekiteok. Isilik otea gausa andie da gero! Bromea al estala be, baie, burlerik e(s)tx(y)ako iñori be in bear, ori gausa motza yatzu.

Antzekoa pasau yakon Lábadure Ergoienekoari Báríku Elbarrenekoagas.

Ba, Báríku kamiño ondoan bisi sen, kamiñoari dotzela esta, ta, ba, eguenetan Lábadure Báríkuren etxe aurreti paseta sanean esatotzen:

- I, biger según do(k)p(b)a?- barikue erantzungotzelakoan, bere isenburlea- da
- Biger? -Báríkuk-, biger sera, labadurea esarteko egune, -Barikuetan esarte san labadurea.

Isilik oten estakien batasurrekoari, olangoxe gausak pasetan yakos. Asak emon otzesan Báríkuk Lábadureri. Barriro esotzon burlesarrik (g)eaoin.

aguantatu burlazar ekin barik eta alangoren baten badinotso:

- I, Okila, entzun joat e orreik ikazginok pagoak guztiak botaten jabizala ikatza egosteko, eta, ba, ori olan badok, aurrerantzean non egingo dok ba abia? Pago barik i txarto izan bear deustak abiaginen? Orain non egingo dok ba abia?
- Ara, Porrue, ez nioak bururik kantzatu be egiten, badakik i non egingo dodan aurrerantzean abia?
- Non?
- Porrue!

Eta anda koño! berba barik itxi euan seguru Porrue, eta antxe abakatu ei zirean burlazar ekiteok. Isilik egotea gauza andia da gero! Bromea aal ez dala be, baina, burlerik ez jako inori be egin bear, ori gauza motza jatzu.

Antzerakoa pasatu jakon Lábadure Ergoienekoari Báríku Elbarrenekoagaz.

Ba, Báríku kamino ondoan bizi zan, kaminoari deusala ezta, eta, ba, eguenetan Lábadure Báríkuren etxe aurretik pasetan zanean esaten eutsan:

- I, biar zer egun dok ba?- barikua erantzungo eutsalakoa, bere izenburlea- eta
- Biar? -Báríkuk-, biar zera, lebadurea ezarteko eguna,- barikuetan ezarten zan lebadurea.

Isilik egoten ez dakien batezaurrekoari, olangoxe gauzak pasetan jakoz. Azak emon eutsazan Báríkuk Lábadureri. Barriro ez eutsan burlazarrik geiao egin.

91.2. Basaurde makeraren haginots haserrea

Baten, gure aite, sure aiten aitue, idebaten ebilen semendinguruen or

Baten, gure aita, zure aitaren aitona, ida-ebagiten ebilen zemendi inguruan or

Larramendiko baso searrean. D'orden es egoan oin beste erloju, te, ba, eguskiek Murgako puntea yotauenean, baskaitordu isiten san. Da, gure aite(k)p(b)e, egurdarte emon orden etzerantza etorren. An Erdikobitora allegau sanean, basurde makerea barruntau auen atze bete umegas, yayoparriak ondiño. D'e(s)-tx(y)akon besterik akordau alango basaurdakuma bat artzea baño. Artu bauen base, gañetuten yako amea, da, gure aitek esauena letxe gure basaurdakumea itxitea, se in auen? ba lelen-go arbolara igun basaurdakuma ta gusti. Baie, basaurda makerea arbole-an eperdiraño etorri yakon, da, ene mutilek! asten yako aginotzean arboleari te aren damorroak eta aginotzak entzuckeran, bildurtu in sen da bota in otzen basaurdakumea al auenik eta urrinen. Da, grasiek ori in auena, ostaintxean iten dotzo bear estanan bat. Basaurdak e beres be okerra(k)-t(d)ire, eta en partikular makerak umeakas daosenean. Da, gero, ya urrindu yakonean, bajatu sen arbolati te beingobaten artuen etzea, bildursartue aldean dauela. Gero, kontatu sarriten itoskun, baie bisi, baten. Barriro esan atomau olangorik iten. Bakean doanari, bakean itxi, badaespada, esatoskun. Onik i basaurdok, asagariok eta, txarresean okerra(k)-t(d)ire gero e, lebreá atetan daurie. Basaurdak e lebreá langoa iten dauskue ortuarielik eta gausestanduten. Asagarie(k)p(b)e, olloak ollategien edo korta barruko otan espadaos, lebreá atetotzie olloari, deskuidau eskero lebreá yan be bai. Guk u grasiek ollategie ondo sarratute daukune, ostaintxean, komediek! Da, ganera, gure olloak ondo dakie kortara

Larramendiko baso zearrean. Eta orduan ez egoan orain beste erloju, eta, ba, eguzkiak Murgako puntea joten euanean, bazkaitordu izaten zan. Eta, gure aitek be, egurdarte emon orden etxerantz etorren. An Erdikobitora allegatu zanean, basurde makerea barruntatu euan atze bete umegaz, jaio-barriak orandino. Eta ez jakon besterik akordatu alango basaurdekuma bat artzea baino. Artu baeuan ba ze, gainetuten jako amea, eta, gure aitek ez euan(a) letxe gura basaurdekumea itxitea, zer egin euan? ba leenengo arbolara igon basaurdekume eta guzti. Baina, basaurde makerea arbolearen eperdiraino etorri jakon, eta, ene mutilek! asten jako aginotzean arboleari eta aren damorroak eta aginotsak entzuckeran, bildurtu egin zan eta bota egin eutsan basaurdekumea aal euanik eta urrunen. Eta, graziak ori egin euana, osterantzean egiten deutso bear ez danaren bat. Basaurdeak e berez be okerrak dira, eta en partikular makerak umeakaz dagozanean. Eta, gero, ya urrundu jakonean, bajatu zan arbolatik eta beingobaten artu euan etxea, bildursartua aldean dauela. Gero, kontatu sarritan egiten euskun, baina bizi, baten. Barriro ez zan atomatu olangorik egiten. Bakean doanari, bakean itxi, badaezpada, esaten euskun. Oneik i basaurdok, azagariok eta, txarrezean okerrak dira gero e, lebreá ateraten daudie. Basaurdak e lebreá langoa egiten deuskue ortuarielik-eta, gauzeztanduten. Azagariak be, olloak ollategian edo korta barruko otan ez badagoz, lebreá ateraten deusie olloari, deskuidatu ezkeru lebreá jan be bai. Guk u graziak ollategia ondo zarratuta daukaguna, osterantzean, komediak! Eta, ganera, gure olloak ondo dakie kortara bidea.

bidea. Ollategi aldera daoen leioti etorteire otara gaube iten.

Ollategi aldera dagoen leiotik etorten dira otara gaua egiten.

91.3. Satorjoa zaranpean

Oin kontaukotzut u gausa baragarri bet. Au ser au Sabalen pasau yakon Kasimero sarrari. Segun itxurea Kasimerok esin auen gausonik in satorragas da, ba, ortu gustie auken satoryos yosite d'esin auen ortuaririk lograu patxadas. Sepoa be imintotzen baie arpelik, satorrak aragoan yo d'aren ortuen dana i sen satoryoa.

D'egun beten, esan auen berekitan ba se:

– Errekoño, sator gogaitu orrek e(s)tx(y)ostek satoryo askos geaingo segaiti se nau(k)tx(y)agongo yoat kebrantatxurregas da yoten barruntetan yoadanean, daunba-daunba-daunba, yo atxurkasu bet eta tragauko yoat sator demonintru ori.

Esan da in. Artu auen kortati simentzesko sana, yoan orture, auspes imini te ganean yarri sen satorrari etxoten atxurre eskuetan dauela.

D'an egoan, etxon da etxon, da satorran filiasiñori(k)p(b)es. Alangon baten, gogaitu sen etxoten da, artu sana ta ene! non ikusten dauen satoryo endemoniño bat bera yarrite on san lekuen. Bai su, orixe pasau yakon, seguru, irusak in otzen satorrak Kasimero sarrari.

Orain kontatuko detsut u gausa baragarri bat. Au zer au Sabalen pasatu jakon Kasimiro zaarrari. Segun itxurea Kasimirok ezin euan gauza onik egin satorragaz eta, ba, ortu guztia euan satorjoz josita eta ezin euan ortuaririk logratu patxadaz. Zepoa be iminten eutsan baina alperrik, satorrak aragoan jo eta aren ortuan dana ei zan satorjoa.

Eta egun baten, esan euan berekitan ba ze:

– Errekoño, sator gogaitu orrek ez jaus-tak satorjo askoz geiago egingo zergaitik ze neuk jagongo joat kebrantatxurregaz eta joten barruntetan joadanean, daunba-daunba-daunba, jo atxurkazu bat eta tragatuko joat sator demonintru ori.

Esan eta egin. Artu euan kortatik zimentzezko zarana, joan ortura, auspez imini eta ganean jarri zan satorrari itxaroten atxurra eskuetan dauela.

Eta an egoan, etxodon (itxaron) eta etxodon (itxaron), eta satorraren filiazinorik be ez. Alangoren baten, gogaitu zan etxodoten (itxaroten) eta, artu zarana eta ene! non ikusten dauen satorjo endemonino bat bera jarrita egon zan lekuan. Bai zu, orixe pasatu jakon, seguru, iruzaku egin eutsan satorrak Kasimiro zaarrari.

91.4. Tronkaleko aita-seme biren sekreto

Bueno, oin kontaukotzutena sano isilean aukiu sure aitek eta biok

Bueno, orain kontatuko deutsudana sano isilean euki dogu zure aitek eta biok

eta su sau(k)p(b)e isilean gorde, segaiti se, bakisu espabere se datorren esta?

Ba, su(k)tx(y)akingosu, gure parrokien Pasko eguneko mesea estauela abadeak (g)aituten aurreko domekan. Klaro, ori mesori Jose Antonio Agirren aldekoa da ta isilean gordetan da badaespada. Baie, abadeari pagau in beayako mesean sera, estipendioa, mesa nausiena beti de karuagoa ta, ba, guk u batzun artean dirue batzean du, eta abadeari pagau. Bakotxana ogerlekoa isiten da. Da, nik i urtero pagetan isin dot eta oin gaixokarik asi nasenean esin yoan isiten nas diru ori eroaten da ba sure aiteri geitu nauntzen isilean etorteko nire oi adarrera ta:

- I, auxe t'auxe pasetan yatak, ni esin yoan naintikok urliegana mesa-dirue eroaten da orixe mesede ori ingo lostek?
- Selan estotzut ingo ba, ni nau(k)p(b)e pagetan dot eta,-sure aitek.
- Estok isingo?
- Bai aite
- Biok pagau te bata(k)p(b)estean yakin es, olangorik?

Ba, orixe pasau yakun, etze baten bisi, tronkalean, bikuntzan, da isileko kontu ori gaixotu arte yakin es. Oin su(k)p(b)e badakisu baie etzeti estaiela urten e, onek ser onek, espabere labesue berogi in eskero errarie kiskeldu!

eta zuk zeuk be isilean gorde, zergaitik ze, badakizu ezpabere zer datorren ezta?

Ba, zuk jakingo dozu, gure parroikian Pazko eguneko mezea ez dauala abadeak deituten aurreko domekan. Klaro, ori meza ori Jose Antonio Agirrenen aldekoa da eta isilean gordetan da badaezpada. Baina, abadeari pagatu egin bear jako mezearen zera, estipendioa, meza nagusiarena beti da karuagoa eta, ba, guk u batzuren artean dirua batzean dogu, eta abadeari pagatu. Bakoitzarena ogerlekoa izaten da. Eta, nik i urtero pagetan izan dot eta orain gaixokarik asi nazanean ezin joan izaten naz diru ori eroaten eta ba zure aitari deitu neuntsan isilean etorteko nire oe adarrera eta:

- I, auxe eta auxe pasetan jatak, ni ezin joan neintikek urliarengana meza-dirua eroaten eta orixe mesede ori egingo euskit?
- Zelan ez deusut egingo ba, nik neuk be pagetan dot eta,-zure aitak.
- Ez dok izango?
- Bai aita
- Biok pagatu eta batak bestearena jakin ez, olangorik?

Ba, orixe pasatu jakun, etxe baten bizi, tronkalean, bikuntzan, eta isileko kontu ori gaixotu arte jakin ez. Orain zuk be badakizu baina etxetik ez daiala urten e, onek zer onek, ezpabere labesua berogi egin ezkerro erraria kiskaldu!

91.5. Gerrea eta ebakuazinoa

Gerrarik entzun gure be estot. Allegau sanean, gorriek pasau gaindusen. Aitisu. Sure aite kintadeak al-

Gerrarik entzun gura be ez dot. Allegatu zanean, gorriak pasatu genduzan. Aitu egizu. Zure aita kintadeak altza-

tzauen, gudariekas, Gorbaieti. Gu besteok, sure amama ta ni atze bete umegas emen da ba, ainbatera urten bear da, ba, Sandanderarantza artu gaindun. Ganaduek e bustertu, bete burdie al isin gaindunegas da or yoan gaintzesan bidea(k)p(b)etean.

Ni ipusterrien aurreti da besteak oñes eta txikienak burdi ganean. Estotzet inñori deseetan olangorik.

Da, ba, bidea libre topetan gaindunean ondo baie beste batzutan estukurak pasetan gaindusen. Nik, tandas tanda, ganadu te umeokas amama itxi te aurrera iten nauen ia bidea libre daoen yakiteko. D'olan in gaindusen ainbet erri. Baie baten e, yoan in naintzen aurrera bidea ikusten baie bueltan orden publikokoak urten ostien bidera ta pasetan itxi es. Ai ene! A bai sala estukurea, es aurrera es atzera. Da, ba, negarrari emon nauntzen situasiñoa ikusite. Da, ba, estakit i selan baie errukitu in yatasan orden publikokook eta yoaten itxi ostien amamagana ta. Gero ba aurrera in gaindun bidea librau sanean d'alangon baten allegau gaintzesan Billaberde de Trusiosera eta an emon gaindun gerradenporea. Orregaiti diñotzut airtu gure be estodala gerrarik. Bakea diruegas be esta pagetan.

91.6. Kukua eta txamilotxa

Kukuen kontue? Baiiii! Baie lusetxue da. Etorri, Andramari martiko astean etorten da da yoan e San Pedroatan, bagilean. Ganera, nire yayoterrien baskaiten dau, konbidedu, d'urrungo urterarte esta agartu-

tu euan, gudariekaz, Gorbeiatik. Gu besteok, zure amama eta ni, atze bete ume-gaz, emen, da, ba, ainbatera urten bear eta, ba, Santanderrerantz artu gendun. Ganaduak e buztartu, bete burdia aal izan gendunagaz eta or joan gintzazan bideak betean.

Ni ipuzterriaren aurretik eta besteak oinez eta txikienak burdi ganean. Ez deusat inori deseetan olangorik.

Eta, ba, bidea libre topetan gendunean, ondo, baina beste batzuetan estukurak pasetan genduzan. Nik, tandaz tanda, ganadu eta umeokas amama itxi eta aurrera egiten neuan ia bidea libre dagoan jakiteko. Eta olan egin genduzan ainbat erri. Baina baten e, joan egin nintzan aurrera bidea ikusten baina bueltan, orden publikokoak urten eustien bidera eta pasetan itxi ez. Ai ene! A bai zala estukurea, ez aurrera ez atzera. Eta, ba, negarrari emon neuntson situazioa ikusita. Eta, ba, ez dakit i zelan baina errukitu egin jatazan orden publikokook eta joaten itxi eustien amamarengana-eta. Gero ba aurrera egin gendun bidea libratu zanean eta alangoren baten allegau gintzazan Villaverde de Trucios-era eta an emon gendun gerradenporea. Orregaitik dinotsut airtatu gura be ez dodala gerrarik. Bakea diruagaz be ez da pagetan.

ten. Bueno, ta kontu geao daukos, ori diruena ta kuku-fraka, kuku-sagar d'orrik kontu gustiok esta.

Baie, kukuen beste gausa bat kontaukutzut, igoal yakin be estosu ingo ta, da polite da.

Aiko, kukuek estau iten bere abirik, beste txori txikien abietan iminten daus arrautzak eta gero orrik txori txikiok kukuen arrautzak esarri in bear da kukuen umeak abi gustie bete ta norbereak kanpora. Lotzabakoa isin bea da gero e? Da, ba, baten, seguru, gero kantea kantaukutzut orren ganean, kuku betek arrautzaginen eragoion Kanpo de Bolantingo aratx arro bateko txamilotxean abien, an, Bilbon. Lekutera yoan san yoan be! Da, kuku orren arrautzok txamilotxean abien yayo basirean ba se, gero esarri be in ausen txamilotxeak selanbaist alan, gurestala seguramentean. Eta, erresoia da(n) moduen, txamilotxea odolak ur iteko moduen plantau sen da, yayo ala, yan in i otzesan banan banan kukukumeok. Ak aukiko auen amurrue e? Bere narruen enaunkean on gure be e! Eta, len esan dotzuden moduen, kantea aterotzien da kantau ingotzut orren istorie. Aikomen:

Kanpo de Bolantingo
aratx arro baten
kukuak egin dituz
amar ume aurten.
Kukuak egin eta
txamilotxea(k)tx(y)an
a bere, kukuentzako
se soritxarra san.

Axe in i otzen kukueri txamilotxeak. Au istori au estosu yakin esta? Ba, barraketara goasen egun beten eroan ingo satut au pasau sen lekure,

geiago daukaz, ori diruarena eta kuku-fraka, kuku-sagar eta orrik kontu guztiok ezta.

Baina, kukuaren beste gauza bat kontatuko deutsut, igual yakin be ez dozu egingo eta, eta polita da.

Aiko, kukuak ez dau egiten bere abiarik, beste txori txikien abietan iminten dauz arrautzak eta gero orreik txori txikiok kukuaren arrautzak ezarri egin bear eta kukuaren umeak abia guztia bete eta norbereak kanpora. Lotsabakoa izan bear da gero e? Eta, ba, baten, seguru, gero kantea kantatuko deutsut orren ganean, kuku betek arrautzaginen eragoion Kanpo de Bolantingo aretx arro bateko txamilotxearen abian, an, Bilbon. Lekutara joan zan joan be! Eta, kuku orren arrautzok txamilotxearen abian jaio baziran ba ze, gero ezarri be egin euazan txamilotxeak zelanbaist alan, gureztala seguramentean. Eta, errazoia dan moduan, txamilotxea odolak ur egiteko moduan plantatu zan eta, jaio aala, jan egin ei eutsazan banan banan kukukumeok. Ark eukiko euan amorrue e? Bere narruan ez neunkean egon gura be e!Eta, leen esan deutsudan moduan, kantea atera eutsoen eta kantatu egingo deutsut orren istoria. Aikomen:

Kanpo de Bolantingo
aretx arro baten
kukuak egin dituz
amar ume aurten.
Kukuak egin eta
txamilotxeak jan
a bere, kukuentzako
ze zoritxarra zan.

Axe egin ei eutsan kukuari txamilotxeak. Au istoria au ez dozu yakin ezta? Ba, barraketara goazen egun baten

Kanpo de Bolantinera. Bilboko errekeak barkutzuen pasauku, gustauko yatzu.

eroan egingo zaitut au pasatu zan lekura, Kanpo de Bolantinera. Bilboko errekeak barkutxoan pasatuko dogu, gustatuko jatzu.

91.7. Laino guztien gainetik eta sasi guztien azpitik

Ori Petralandako sera? Bai, gure aitueri t'amandreri entzunde, bueno, aítite-amamari. Gu, Arantzasun yayoak (g)ara, antxe Lamindaopean, Aita Sakramentinuen bestaldean, Biteri aldean. Baie ori terreno ori Arantzasu sen, erdien Artea on arren. Da gero ba Sásolara yoan gintzesan bisiten, Ípiñan errentore. Sásola, ie Seberiori dotzela on arren Artea da. Da guretzea, Sásola gane-ganean dao, eguskibegien. Ganeko bistak! Lamindao t'Anboto ta dana ikusten da gureti. Oin an Osaba Paulo bisi de.

Da, Lamindaon dao ori Petralanda. Lenao antza, or Petralandako landan yantza baragarriek iten i situesan, akarran bat erdien daudiela.

Da, ba, esaturien, egas yoaten sireala paparra estakit selango origo-agas igurdite. Estai(t)p(b)a, lartxu esta isingo?

Bueno, gausea da se, egunen baten neskatoan bat sorgindu in guraudiela edo es audiela, ba yoan i sirean egas Petralandarantza, etzeko etxagunen isilean. Baie orretarako berba batzuk esan bea sirean. Onixek: "Laño gustien aspiti te sasi gustien ganeti". Da, ba, etxagun orrek asmatu in i situsen berbok esaten, baie txarto entzun edo sera, ba, artu origo ori, igurdi paparra ta bera(k)p(b)e esan in i ausen berbok, baie oker: "Laño gustien ganeti te

Ori Petralandako zera? Bai, gure aitonari eta amandreri entzunda, bueno, aítite-amamari. Gu, Arantzazun jaiok gara, antxe Lamindaopean, Aita Sakramentinuen bestaldean, Biteri aldean. Baina ori terreno ori Arantzazu zan, erdian Artea egon arren. Eta gero ba Sásolara joan gintzazan biziten, Ípiñaren errentore. Sásola, ia Zeberiori deusala egon arren Artea da. Eta gure etxea, Sásola gane-ganean dago, eguzkibegian. Ganeko bistak! Lamindao eta Anboto eta dana ikusten da guretik. Orain an Osaba Paulo bizi da.

Eta, Lamindaon dago ori Petralanda. Leenago, antza, or Petralandako landan dantza baragarriak egiten ei zituezan, akarraren bat erdien daudiela.

Eta, ba, esaten eudien, egaz joaten zirala paparra ez dakit zelango orioagaz igurdita. Ez dakit ba, lartxu ez da izango?

Bueno, gauzea da ze, egunen baten neskatoen bat sorgindu egin gura eudiela edo ez eudiela, ba joan ei ziran egaz Petralandarantz, etxeko etxagunaren isilean. Baina orretarako berba batzuk esan bear ziran. Oneixek: "*Laino guztien azpitik eta sasi guztien ganetik*". Eta, ba, etxagun orrek asmatu egin ei zituzan berbok esaten, baina txarto entzun edo zera, ba, artu orio ori, igurdi paparra eta berak be esan egin ei euzan berbok, baina oker: "*Laino guztien ganetik eta sasi guztien azpitik*". Eta ene

sasi gustien aspiti”. D’ene mutilek! Asten da egaz gora ta bera etxagun ori laño ganetati te sasipetati, te, allegau i sen Petralandara baie gustis sorabiatute, edan bako ordiegas, da gustis urrutute, errukarri, baie denporaz neskatoa, alabea, segun, sorgindu esiteko

Orixe pasau i yakon. Dana be, kontue isingo da baie kontau itoskuesan etzean olango kontuek eta. Gero, Lamindaon elexa eder bat in aurién, kanpo santu te gusti, gure aitue ta, an enterraute daos, d’an akabau sirean orrik sorginkerioik. Petralandako landea gaur be an dao, Lamindaon, Dimen, gure Sásolako etzeti bista bistan.

mutilak! Asten da egaz gora eta beera etxagun ori laino ganetatik eta sasipetatik, eta, allegatu ei zan Petralandara baina guztiz zorabiatuta, edan bako ordiagaz, eta guztiz urratuta, errukarri, baina denporaz neskatoa, alabea, segun, sorgindu ez egiteko

Orixe pasatu ei jakon. Dana be, kontua izango da baina kontatu egiten euskuezan etxean olango kontuak-eta. Gero, Lamindaon eleiza eder bat egin eudien, kanpo santu eta guzti, gure aitona-eta, an enterratuta dagoz, eta an akabatu ziran orreik sorginkerioik. Petralandako landea gaur be an dago, Lamindaon, Diman, gure Sásolako etxetik bista-bistan.

91.8. Aita Patxi pasionista Zeberiotik

Ni sano elexastikue nas d’ainbet abade ta esotu odas, baie Aite Patxilangorik es. Aite Patxi, misinoiniatarra be etorten yaku garisema askenerantza baie, etzerik etze be ibilten yaku Seberioti gaxoak bisitau, mesea emon eta erresuotzean danakas. Bidean be bai, nik estakit autoa eroaten baie eroan dauenak esanda dakit i kotxe barruan doala be erro-sarioa erresetan yoaten dala. Santu bet. Aite Patxi, esaten daudie, onik frentean on diresenak eta, ba, baten baño geaotan bere burue ofresidu auela afusiletako beste baten ordes. Ori nok iten dau ba? D’orregaiti, urlie (isena eskoas esaten) esta mesara yoaten baie Aite Patxi datorrenean, orduen bai, orduen mesara sintzo-sintzo, sinistu Aite Patxigan, sinistu.

Emen Undurran, ermitea dau-

Ni sano eleizastikua naz eta ainbat abade-eta ezagutu dodaz, baina Aita Patxilangorik ez. Aita Patxi, misinoiniatarra be etorten jaku garizuma azkenerantza baina, etxerik etxe be ibilten jaku Zeberiotik gaixoak bisitatu, mezea emon eta errezuotsean danakaz. Bidean be bai, nik ez dakit autoa eroaten baina eroan dauanak esanda dakit i kotxe barruan doala be erro-sarioa errezetan joaten dala. Santu bat. Aita Patxi, esaten daudie, oneik frentean egon diranak-eta, ba, baten baino geiagotan bere burua ofrezidu euala afusiletako beste baten ordez. Ori nok egiten dau ba? Eta orregaitik, urlia (izena ez goaz esaten) ez da mezara joaten baina Aita Patxi datorrenean, orduan bai, orduan mezara zintzo-zintzo, sinistu Aita Patxigan, sinistu.

Emen Undurragan, ermitea dauka-guna letxe, San Justoko ermitea, ba, nor-

kune letxe, San Justoko ermitea, ba, normalean ermitan emoten dauksu mesea. Lelengo yoaten da abisetan etzerik etze da gero kanpaia yo ta mesea. Iños, etze barruen be emon dauksu mesea, mesa kantaue. Batzutan gautu iten yako d'orduon lo iten paretan da, seinde, sure beste aitite Manuelenean, an Uriondon, lo be in dau iños, ori sure ama(k)t(d)aki ni(k)p(b)año ogeto, se guk emen kamiñoa dauku te kamiñeran autosto be in lei baie Uriondoti nora yoan gaubean, an estao kamiñorik.

B'orixe, Aite Patxi, santu bet. San Felisisimon be ikusite dauket e berinkasiñoak emoten ume ta ameari. Seruri(k)p(b)adao ondo iripaside dauko Aite Patxik.

92.1. Laminak Jentilzulotik Anbotora

Bai. Lamiñen gainekoa, nire aitari urten sen (sic) lamiñak. Bai amen, nire amen aitari, aitite niria, Oroskokoari bai

Seanuritik etorri senean, da, etorri sen, basotatik. Ordun basotatik etorten san, d'etorri senean ba... ikusi sen (sic) ba... Ser isingo da? Ser isingo da? Berbas, berbas... entzuten san berbas, berak... eta berak bildur bet ejenploa gisona, ba berbas gaubes. Baten bat (d)ator, baten bat (d)ator ... da parau sen geldi-geldi. Eta geldi-geldi parau senean ikusi sen (sic) lamiñak e.

Bai, bai, Jentilsulotik.

Jentilsulotik urteten siran, esaten san (sic), nire aititak esaten san (sic) lamiñak urteten sirela Jentilsulotik.

Or goien dago Jentilsulo, kante-ran ondoan, bai, Oroskorantza, bai.

malean ermitan emoten deusku mezea. Leenengo joaten da abisetan etzerik etxe eta gero kanpaia jo eta mezea. Inoiz, etxe barruan be emon deusku mezea, meza kantatua. Batzuetan gautu egiten jako eta orduan lo egiten paretan da, zeinda, zure beste aitita Manuelenean, an Uriondon, lo be egin dau inoiz, ori zure amak daki nik baino obeto, ze guk emen kaminoa daukagu eta kamiñeran auto-estop be egin lei baina Uriondotik nora joan gauean, an ez dago kaminorik. Ba, orixe, Aita Patxi, santu bat. San Felizisimon be ikusita daukat e bedeinkazioak emoten ume eta ameei. Zerurik badago ondo irabazita dauka Aita Patxik.

Bai. Laminen gainekoa, nire aititari urten zan (sic) laminak. Bai emen, nire amaren aitari, aitita nirea, Orozkokoari bai

Zeanuritik etorri zanean, eta, etorri zan, basoetatik. Orduan basoetatik etorten zan, eta etorri zanean ba... ikusi zan (sic) ba... Zer izango da? Zer izango da? Berbaz, berbaz... entzuten zan berbaz, berak... eta berak bildur bat ejenploa gizona, ba berbaz gaubez. Baten bat dator, baten bat dator ... eta paratu zan geldi-geldi. Eta geldi-geldi paratu zanean ikusi zan (sic) laminak e.

Bai, bai, Jentilzulotik.

Jentilzulotik urtetan ziran, esaten zan (sic), nire aititak esaten zan (sic) laminak urtetan zirala Jentilzulotik.

Or goian dago Jentilzulo, kanteraren ondoan, bai, Orozkorantza, bai.

Lesiaga, emen, emen bean. Ori esta, Jentilsulo dago gorago, bai.

Anbotora joaten senean, esaten san, beti esaten san ori, lamiñak Jentilsulotik urten eta Anbotora joaten seran (sic). Ori esaten san...

Eta nire aitite gusurti esen isin e, ombre, gisona formal, bai bildurre pasau sana, seguru, etorri sen, bueno, akabaute gisona etzera.

Bai, bai, bai, nire aitite pasau sen (sic) bildurre, bildurre ejemploa seguru, entzuten san berbas, klaro, eta es (s)en (sic) jakin ser dan-ser dan... eta geldiro pasau, geldi-geldi.

Da orduntxe, sorgiñek esaten san, gero lamiñek. Nire aititek esaten san (sic) lamiñek.

A(k)p(b)eti esaten san (sic), bai, batzuk esaten san sorgiñek, eta berak esaten san (sic) sorgiñek es, aiek siren lamiñek.

Or goien, bai Aranguren, bai, ortxe.

Aite bertokoa, aitite bere bai, ama Orbekoa, bai.

Eskolara? Emetik, ni? Arangurenetik?

Ortik Aretara.

Emetik! (Kateatik), oin dagon lekutik ariño, emetik, Urtetan nendun Katera, eta Kateatik, ba... Aretara. Oines, ordun... badakisu...

Kamiño es (s)en egon ordun, e! Bide bat, bidea ba ibiltan sana gurdie. Gurdie, an egoten san ba burdibidea badakisu suk

Bueno, ure bere, dana joaten san neguen. Udan ondo, baie negun?

Lesiaga, emen, emen beean. Ori ez da, Jentilzulo dago gorago, bai.

Anbotora joaten zanean, esaten zan, beti esaten zan ori, laminak Jentilzulotik urten eta Anbotora joaten zeran (sic). Ori esaten zan...

Eta nire aitita guzurtia ez zan izan e, ombre, gizona formal, bai bildurra pasatu zana, seguru, etorri zan, bueno, akabatura gizona etxera.

Bai, bai, bai, nire aitita pasatu zan (sic) bildurra, bildurra ejemploa seguru, entzuten zan berbaz, klaro, eta ez zan (sic) jakin zer dan-zer dan... eta geldiro pasatu, geldi-geldi.

Eta orduantxe, sorginak esaten zan, gero laminak. Nire aititak esaten zan (sic) laminak.

Ak beti esaten zan (sic), bai, batzuk esaten zan sorginak, eta berak esaten zan (sic) sorginak, ez, aiek ziran laminak.

Or goian, bai Aranguren, bai, ortxe.

Aita bertokoa, aitita bere bai, ama Orbekoa, bai.

Eskolara? Emetik, ni? Arangurenetik? Ortik Aretara.

Emetik! (Kateatik), orain dagoan lekutik araino, emetik, Urtetan nendun Katera, eta Kateatik, ba... Aretara. Oinez, ordun... badakizu...

Kaminoa ez zan egon ordun, e! Bide bat, bidea ba ibiltan zana gurdia. Gurdia, an egoten zan ba burdibidea badakizu zuk

Bueno, ura bere, dana joaten zan neguan. Udan ondo, baina neguan?

93.1. Itargiko gizon kondenatua

Ori itargiko kontu ori, txikiterik entzunekoa da, binke txikitekoa. Ni

Ori itargiko kontu ori, txikitarik entzunekoa da, beinke txikitakoa. Ni esko-

eskolara sortzi egun bakarri(k)-tx(y)oa nintzen baie elixara asko, oba es. Gure aldien, domeketako mesara da yayegunetakora yoan es itea pekatu astune yatzun da yoan in bear, espabere, pekatu mortalean ilaskero infernure, da betiko. Orregaiti ba elixara yoaten gintzesan lelengo kanpaiotzagas etzean urtenda. Gu, mesa nausire yoaten gintzesan baia gurasoak (g)oxeko saspiretako mesara yoate sirean, gero egurdartean ganaduek gobernetako-ta. D'Aste Santuen? Erri gustie elixara, espabere?

Ba, baten, seguru, gixoneskoan bat, elixara yoan bearrean, baso-egurreran yoan i sen Bariku Santu egun beten. Yoan be itea! Ori ingo auen ba a(k)p(b)e? Yakingo auen ba elixara yoan bea sana olango egun andi beten! Baie,ata gusti be, yoan in sen basora, tolostu auen bere egur kargea da betorren, seguru, etzerantza baso-egurrori lepoan dala.

D'esaten audien gixon ori kondenu in sala d'itargien eskiñan daoela eskegite betiko, kondenaute itargien eskegite egoten. Itargieri begitu eskero antxe ikusten da gixon kondenu orren gerixea. Antza be bauko e? Isin be igual isingo da seoser e. Kontau, sikieran, olantxe itoskuen gure sarrak, an supastarrean kontu kontetan eragoten oskunean.

93.2. Begizkoa bota neuri txikerretan

Begiskoana? Ni nau ia akordau be enas iten, baie txikerretan, binke txikerretan, negarti utze naintzen, seguru. Da, baten, bost egun on i nintzen negar baten parau be in

lara zortzi egun bakarrik joan nintzan baina eleizara asko, oba ez. Gure aldian, domeketako mezara eta jaiegunetakora joan ez egitea pekatu astuna jatzun eta joan egin bear, ezpabere, pekatu mortalean il ezkerro infernura, eta betiko. Orregaitik ba eleizara joaten gintzazan leenengo kanpaiotsagaz etxean urtenda. Gu, meza nagusira joaten gintzazan baina gurasoak goizeko zazpiretako mezara joaten ziran, gero egurdartean ganaduak gobernetako-eta. Eta Aste Santuan? Erri guztia eleizara, ezpabere?

Ba, baten, seguru, gizonezkoren bat, eleizara joan bearrean, baso-egurreran joan ei zan Bariku Santu egun baten. Joan be egitea! Ori egingo euan ba ak be? Jakingo euan ba eleizara joan bear zana olango egun andi baten! Baina, a eta guzti be, joan egin zan basora, tolestu euan bere egur kargea eta baetorren, seguru, etxerantza baso-egurrori lepoan dala.

Eta esaten eudien gizon ori kondenuatu egin zala eta itargiaren eskinan dagoala eskegita betiko, kondenuatuta itargian eskegita egoten. Itargiari begitu ezkerro antxe ikusten da gizon kondenuatu orren geriza. Antza be badauka e? Izan be igual izango da zeozer e. Kontatu, sikieran, olantxe egiten euskuen gure zaarrak, an supastarrean kontu kontetan eragoten euskunean.

Begizkoarena? Ni neu ia akordatu be ez naz egiten, baina txikerretan, beinke txikerretan, negarti utsa nintzan, seguru. Eta, baten, bost egun egon ei nintzan negar baten paratu be egin barik.

barik. Orduen, baten batek esan i otzen gure amari-te, sera:

- Su, orrek orpo-gorri orrek begis-koa espadaukotzu ba?
- Ba, auki be igoal, baten bate(k)p-(b)otata, se negar baten daragoio bost egunokas isildu be in barik.
- Aitisu, emoiosu anil-ure, se anil-urek kendu iten i daus olango gau-sak eta emoitzesu, esa eskuen dau-kosu te.

Alantxik in i ostien da isildu in i nintzen. Yoan egin yatan begis-koa edo dana dalakoa. Selango gausak e? Seoser auki be bauko orrek anil-ur orrek e? Se ostaintxean?

Anile, guk u erropa surieri bota-ten gauntzen gobadegunean. Anil sati bet artu d'urean urtu te liñosko ixerari-te emon sin-balde sabal baten kolore urdinskea artzeako d'usain-txue be bai. Gaur ori labadoreak.

Orduan, baten batek esan ei eutsan gure amari-eta, zera:

- Zu, orrek orpo-gorri orrek begiz-koa ezpadeukotsu ba?
- Ba, euki be igual, baten batek botata, ze negar baten daragoio bost egunokaz isildu be egin barik.
- Aitizu, emoiozu anil-ura, ze anil-urak kendu egiten ei dauz olango gauzak eta emoitsazu, eza eskuan daukazu eta.

Alantxik egin ei eustien eta isildu egin ei nintzan. Joan egin jatan begiz-koa edo dana dalakoa. Zelango gauzak e? Zeozer euki be badauka orrek anil-ur orrek e? Ze osterantxean? Anila, guk u erropa zuriari botaten geuntsan gobada-egunean. Anil zati bat artu eta urean urtu eta linozko izerari-eta emon zin-balde zabal baten kolore urdinzkea artzeako eta usaintxua be bai. Gaur ori labadoreak.

93.3. Sorgin-landa Gezaleko Olalden

Enas askorik akordau be iten, baie entzunde dauket or o Gesaleko Oraldeko etzean atzeko landan sorgi-nek-edo, estai(t)p(b)a nortzu(k)p-(b)e batzean sireala euren yantzak-eta iteko. D'olango sorginen batek e Katalin i auken isena be, d'an landan fetxoriek iten i audiesala daukat enzunde.

Gesalerrekeari dotzela dao Oralde. Suresko subie pasau bea da, d'axen atzeko landea i sen sorgin-land'ori.

Guk u, Beresiati nainora yoate-ko, andixi errekariti pasau bear isiten gaindun, da, ganeko bildurre, bildur-re langoa andi pasakeran batesbe

Ez naz askorik akordatu be egiten, baina entzunda daukat or o Gezaleko Olaldeko etxearen atzeko landan sorgi-nak-edo, ez dakit ba nortzuk be batzean zirala euren dantzak-eta egiteko. Eta olango sorginen batek e Katalin ei eukan izena be, eta an landan fetxoriak egiten ei eudiezala daukat entzunda.

Gezale- errekeari deusala dago Olalde. Zurezko zubia pasatu bear da, eta arexen atzeko landea ei zan sorgin-landa ori.

Guk u, Beresiatik nainora joateko, andixik errekaritik pasatu bear izaten gendun, eta, gaineko bildurra, bildurra langoa andik pasakeran batezbe ilundu

ilundu edo gaturduen. Oin estao eser d'esen bildurri(k)p(b)e. Baie len?

edo gautu orduan. Orain ez dago ezer eta ezeren bildurrik be. Baina leen?

93.4. Errotak prezintatu

Guk u gerra denporea eta gerrostea txarrak pasau dus da gosea bat, kendukakoa. Ogie be eskas. Garie ereiten gairduen baie errotak presintau itoskusen da isin io garie.

Da, baten e, Seberioke errotak presintaute on sirean da ba Artean baten bat bebilela ta, ba yoan in gaintzesan Julian nebea eta biok. Orti basori(k)p(b)aso yoan gaintzesan Larragotiti, Lauretati Arteako errotara sorro-garie lepoan artute tandaka eroateko, bidea be lusea san da.

Allegau gaintzesan alangonbaten Arteako kurtzerora ta ene, altoa es oskuen bota ba orrik i txapelokerrrok! Guardisibil pareta antxe, olan-gorik! D'altoa bakarrik es, kendu bes oskun in ba sorro-garie d'esebe barik itxi!

B'axe in oskuen d'isilik on bear. Nok esan eser airi txapelokerrari! D'esebe barik etorri gaintzesan etzera.

Bidean esan be in nauntzen nebeari, ba se:

– Julian, errotarantzean sainbet mende kenduko ete oskuen ardurea eroan du, da bitisu, oin menderik andiena kentzea baño andiagoa, esebes tristea. Inon danik pasau be gero! Se ingo sauntzen ba? Aguantau in bear!

Guk u gerra denporea eta gerra ostea txarrak pasatu doguz eta gosea bat, kendukakoa. Ogia be eskas. Garia ereiten gairduen baina errotak prezintatu egiten euskuezan eta ezin eo garia.

Eta, baten e, Zeberioke errotak prezintatuta egon ziran eta ba Artean baten bat baebilela eta, ba joan egin gintzazan Julian nebea eta biok. Ortik basorik baso joan gintzazan Larragotitik, Lauretatik Arteako errotara zorro-garia lepoan artuta tandaka eroateko, bidea be luzea zan eta.

Allegau gintzazan alangoren baten Arteako kurtzerora eta ene, altoa ez euskuen bota ba orreik i txapelokerrrok! Guardisibil pareta antxe, olan-gorik! Eta altoa bakarrik ez, kendu be ez euskuen egin ba zorro-garia eta ezer be barik itxi!

Ba axe egin euskuen eta isilik egon bear. Nok esan ezer aiei txapelokerrari! Eta ezer be barik etorri gintzazan etxera.

Bidean esan be egin neuntsan nebeari, ba ze:

– Julian, errotarantzean zeinbat mende kenduko ete euskuen ardurea eroan dogu, eta begitu egizu, orain menderik andiena kentzea baino andiagoa, ezebez tristea. Inon danik pasatu be gero! Zer egingo zeuntsan ba? Aguantatu egin bear!

93.5. Inizituaren kontrako erremedioak

Inisitue t'odaiek eragoiengan, etzera yoaten gintzesan karran da

Inizitua eta odeiak eragoiengan, etxera joaten gintzazan karran eta kan-

kandela berinkitue isitu edo erramu egunean berinkituko ereñotz orri betzuek erre surten odaie uxatuteko edo kalterik in esiteko. Da, badaespada, gatzak be botaten gaindun surtera orrik parte txarrekoak-edo, deskalabrurik in esiteko. Bildurre amea!

dela bedeinkatua isiotu edo erramu egunean bedeinkatutako ereinotz orri batzuek erre surten odaie uxatuteko edo kalterik egin ez egiteko. Eta, badaezpada, gatzak be botaten gendun surtera orreik parte txarrekoak-edo, deskalabrurik egin ez egiteko. Bildurra amea!

94.1. Zemendi beharrak eta gerokoak

Garie

Semendien, lenao, gari ereiteak emotoskun seregin andie. Lelengo lurre ondo giaru bear isite san da gero garie erein.

Orretarako, sinesko balde sabal baten urera botaten san galgaraue. Garau sikuak edo ustelak gora igotaidien eta sindoak bean. Gero, gau-sestanduok olloari bota da sindoak kare bisiegas nastu-nastu ite sirean, bai, karea nastu ona salako ernarorako.

Gero, soloan, asatzak iminte sirean d'erain garie. Artu sorro baten da txirran botate san asatzakas markauko lekutik.

Gero etxon. Ernarora etorri orduen, mokilek edo sokilek fundau eskero, txilindroia esaten yakon erremintea paseta san gari landarea malograu barik sokilok apur-apur iteko. Txilindroiak agines beteko iru burtzil aukesan da sokil-mokilok austu itausen landareak sufridu barik.

Gariak eldurduen, yo iten gaindusen. Guk u eskutak arrien yoten gaindusen garanduteko. Gero garbitako, artza erabilten gaindun axatuteko. Pudienteak edo aukenak, makinea aukitauen orretarako baie guk u suresko artzagas.

Garia

Zemendian, leenago, gari ereiteak emoten euskun zeregin andia. Leenengo lurra ondo gidatu bear izaten zan eta gero garia erein.

Orretarako, zinezko balde zabal baten urera botaten zan galgaraue. Garau sikuak edo ustelak gora igoten eudien eta zindoak beean. Gero, gauzeztanduok olloai bota eta zindoak kare biziagaz nastu-naastu egiten ziran, bai, karea nastu ona zalako ernarorako.

Gero, soloan, azatzak iminten ziran eta erein garia. Artu zorro baten eta txirran botaten zan azatzakas markatuko lekutik.

Gero etxodon (itxaron). Ernarora etorri orduan, mokilak edo sokilak fundatu ezkerok, txilindroia esaten jakon erremintea pasetan zan gari landarea malogratu barik sokilok apur-apur egiteko. Txilindroiak aginez beteko iru burtzil eukazan eta sokil-mokilok austu egiten euazan landareak sufridu barik.

Gariak eldu orduan, jo egiten genduzan. Guk u eskutak arrian joten genduzan garanduteko. Gero garbitako, artza erabilten gendun aizatuteko. Pudienteak edo eukanak, makinea eukiten euan orretarako baina guk u zurezko artzagas.

Gero errotara. Guk u sabalik on eskero, Subibarriko Bixinti errotarie-ri eroaten gauntzen ioteko. Baie, bakisu, errotariek lapur antzak isiten sirean da ba sarriten e mendea amarreko ba(t)p(b)arik, bi edo iru be igual kentzeoskun. Sera, amerreko bata artoan isite san, garien geitxuago berrogeta sortzi kiloko iru t'ardi errotarientzako berentzako. Da baten asarratu be in gaintzesan da beste errota batera yoan ioten. Da, bakisu se esaosten Bixinti errotariek? Auxe:

– Errotea kanbiaukosu baie errotarie es. Aragoan be txakurrek ortosik, d'aragokoa(k)p(b)e bardin ingotzu arto sein garien mendeagas.

Gastaña

Gastaña denporea etorte sanean, ba batu iten gaindusen kirikiño klase onenak, sainde mentugorriek eta orrik, eta kirikiñusire batzean gaindusen, kirikiñoa usteldu ala, yaten yoateko. Kirikiñoak pintxoak daukisenes, suresko ugelaxoa erabilten gendun edo eskutillea pintxau barik i batu te kirikiñusien sartzeako. Ganetiko gastañetara txarriek soltetan gaindusen tripekada batzuk iteko da prentzu apur bet aurreratuteko. Gure denporan komerentzi andiri(k)p(b)esegoan da, seoser ideau bear se txarriekie ondo etorten yakun urterako, urtea lusea da ta.

Iketz-egostea

Iketzegosten orti Aibelabe aspiti ibilten gaintzesan. Usabantzat agosten gaindun. An ibilten gaintze-

Gero errotara. Guk u zabalik egon ezkeru, Zubibarriko Bixinti errotariari eroaten geuntsan eoteko. Baina, badakizu, errotariak lapur antzak izaten ziran eta ba sarritan e menda amarreko bat barik, bi edo iru be igual kentzean euskun. Zera, amarreko bata artoan izaten zan, garian geitxuago, berrogeita zortzi kiloko iru t'ardi errotarientzako berentzako. Eta baten aserretu be egin gintzazan eta beste errota batera joan eoten. Eta, badakizu zer esan eustan Bixinti errotariak? Auxe:

– Errotea kanbiatuko dozu baina errotaria ez. Aragoan be txakurrak ortozik, eta aragokoak be bardin egingo deutsu arto zein gariaren mendagaz.

Gaztainea

Gaztaña denporea etorten zanean, ba batu egiten genduzan kirikino klase onenak, zeinda mentugorriak eta orreik, eta kirikinusira batzean genduzan, kirikino a usteldu aala, jaten joateko. Kirikinoak pintxoak daukiezanez, zurezko ugelaxoa erabilten gendun edo eskutilea pintxatu barik i batu eta kirikinusian (kirikinohesian) sartzeako. Gainetiko gaztainetara txarriak soltetan genduzan tripakada batzuk egiteko eta prentsu apur bat aurreratuteko. Gure denporan komerentzi andirik be ez egoan eta, zeozer ideatu bear ze txarrikia ondo etorten jakun urterako, urtea luzea da eta.

Ikatz-egostea

Ikatz-egosten ortik Aibelabe azpitik ibilten gintzazan. Ugazabarentzat agosten gendun. An ibilten gintzazan erren-

san errentore koadrillea usabantzat iketzegosten.

Txondorra ondo yagon beada. Soiekas d'iduriegas tapetan gaindun txondorra, da, yagon in bear sein errementatu. Batzuk, etzera be yoate sirean bitarteka ganaduek (g)obernetan da gero barriro txondorrera. Baie beti baten batzuk txondorra yagoten se errementau eskero da soiekas tapau es a suloa, ba, iketza egosi bearrean erre iten da d'estau baligo gero sue iteko. Txondorra leku selaien iten gaindun da selai on esik, boto biribile iten gaindun d'antxe in txondorra, usabak auken egur klaseagas, seinde, pagoa, burbuxe edo beste seosegas.

tore koadrillea ugazabarentzat ikatzegosten.

Txondorra ondo jagon bear da. Zoiekaz eta iduriagaz tapetan gendun txondorra, eta, jagon egin bear sein errementatu. Batzuk, etxera be joaten zirean bitarteka ganaduak gobernetan eta gero barriro txondorrera. Baina beti baten batzuk txondorra jagoten ze errementatu ezkerro eta zoiekaz tapatu ez a zuloa, ba, iketza egosi bearrean erre egiten da eta ez dau balio gero sua egiteko. Txondorra leku zelaian egiten gendun eta zelai egon ezik, boto biribila egiten gendun eta antxe egin txondorra, ugazabak eukan egur klaseagas, zeinda, pagoa, burbuxe edo beste zeozegaz.

95.1. Anbotoko Señorea Untzetaben

Lenaokoak e baie lenao-lenao-koak esataudien Anbotoko Señorea Untzetabeti Anbotora yoate sala. Iru urtean ote sala Señorori Anboton da beste iru Untzetaben, da garretan yoate sala Untzetabeti Anbotora d'andik Untzetabera lo mismo.

Da gau beten, seguru, yoan i sen, estai(t)p(b)a a ixingo basan, garrrrretan seguru. Or Sabalen, palasioa esaten yakona, or bixi sirean Joaniko, orrik i Pedron d'aite-ta. Da, Pedron osabea, solteru on san ondiokarren, seguru, da Joaniko, Pedron aite, geies, gei baten:

– Joaniko-Joaniko, yagi sates, aitisu ara gora

D'orduen berak ikusi auela justuen, suten, garretan yoan sala Anbotoko Señorea. Joanikok esatauen bera(k)p(b)e apur bet ikusi auela. Bere kuñetuek ogeto ikusi

Leenagokoak e baina leenago-leenagokoak esaten eudien Anbotoko Señorea Untzetabetik Anbotora joaten zala. Iru urtean egoten zala Señora ori Anboton eta beste iru Untzetaben, eta garretan joaten zala Untzetabetik Anbotora eta andik Untzetabera lo mismo.

Eta gau baten, seguru, joan ei zan, ez dakit ba a izango bazan, garrrrretan, seguru. Or Zabalen, palazioa esaten jakona, or bizi ziran Juaniko, orreik i Pedroren-eta aita-eta. Eta, Pedroren osabea, solteru egon zan oraindikarren, seguru, eta Juaniko, Pedroren aita, deiez, dei baten:

– Juaniko-Juaniko, jagi zaitetz, aitu egizu ara gora

Eta orduan berak ikusi euala justuan, sutan, garretan joan zala Anbotoko Señorea. Juanikok esaten euan berak be

auela se solteru egoana letxe beti ebilen berandu, goxaldean, da ba ak ogeto ikusi auela Anbotoko Señori. Joanikok enkanbio justo-justoan ikusi auela garretan yoian ori te ba Anbotoko Señorea isingo sala. Nor ba ostaintxean atan ordutan garra dariola?

apur bat ikusi euala. Bere koinatuak obeto ikusi euala ze solteru egoana letxe beti ebilen berandu, goizaldean, eta ba ak obeto ikusi euala Anbotoko Señora ori. Juanikok enkanbio justo-justoan ikusi euala garretan joian ori eta ba Anbotoko Señorea izango zala. Nor ba osterantzean aretan ordutan garra dariola?

95.2. Jentilen hondamendia Untzetapikun

Yentilek Untzetapikun bisi siala daukotsiet entzunde gure lenaokoari d'aik auren lenao-lenaokoari entzunde aukotzien. Begi bakarra i aukien bekokiaren erdi erdien d'indertzuek i sian, sano andiek e, kankallotzarrak Untzetapikun i aukien yentilok auren arrisko txabolea, da, defendiduteko-edo, arri-bola biribil biribilek i aukiesan inde t'iladan iminite baten batzuk u kontra inean be. Da baten batzuk arrimetan bayakiesan txarresean, ba, arri-bolok botaten otziesan txirran goiti biera, d'orregaitiño agartu dire ainbet arri-bola Orosko partean da Seberio partean be bai. Ortxe daukosus partida bat Arkulandan, Perun-da etzean, batzuk orma ganetan adornureko iminite da besto batzuk u etzondoko ormeari dotziela iladan iminite.

Da, ba, kontetan daudie ba se, ori Presaldeko Apotxon ama-ta, Oroskoko Olabarrikoak esta, d'orri-ri, segun-itxurea, orrin aiten anajeak edo estai(t)p(b)a, lau anaje sirean, ba, orri-ri, seguru, arrabea kendutzien, yentilok, arrabea arrapau d'aurekas eroan Olabarriti Untzetapikuko txabolara. Olabarri, Oroskon dao, Untzetapiku aspian.

Jentilak Untzetapikun bizi zirala deukotsiet entzunda gure leenagokoari eta aik euren leenago-leenagokoari entzunda eukiko eutsien. Begi bakarra ei eukien bekokiaren erdi erdian eta indartsuak ei ziran, sano andiak e, kankallotzarrak Untzetapikun ei eukien jentilok euren arrizko txabolea, eta, defendiduteko-edo, arri-bola biribil biribilak ei eukiezan eginda eta iladan iminita baten batzuk u kontra eginean be. Eta baten batzuk arrimetan bajakiezan txarrezean, ba, arri-bolok botaten eutsiezan txirran goitik beera, eta orregaitino agertu dira ainbat arri-bola Orosko partean eta Zeberio partean be bai. Ortxe daukazuz partida bat Arkulandan, Peruren-eta etxean, batzuk orma ganetan adornureko iminita eta beste batzuk u etxe ondoko ormari deusiela iladan iminita.

Eta, ba, kontetan daudie ba ze, ori Presaldeko Apotxoren ama-eta, Oroskoko Olabarrikoak ezta, eta orreiri, segun-itxurea, orrein aitarean anajeak edo ez dakit ba, lau anaje ziran, ba, orreiri, seguru, arrebea kendu eutsien jentilok, arrebea arrapatu eta eurekaz eroan Olabarritik Untzetapikuko txabolara. Olabarri, Oroskon dago, Untzetapiku aspian.

D'orretara, neskatxi orren lau anajeok, palankak-eta artute, yoan Untzetapikure d'apurtu in otzien a txabolea yentilori t'arabea librau t'etzera eroan, Olabarrire.

Orduxean akabau i sirean Untzetapikuko yentilok eta desapareaidu paraje atati. Sererantza, Salamankarik arago, Lebanterantza-edo in audielaskoa daukot entzunde, d'esiala geao arrimau be in Untzetapikure. Alantxe ondatu siala betiko begi-bakardun yentiltzarrok.

Agartu es, baie ondiokarren Untzetapikun aldibeteko txabolean orma errastuak agiri dire gero e, da, ba, seosen sinifikasiñoa isingo yatzu ori. Gaur u antenas yosite dao Untzetapiku, baie ormak an daos ondiño be, bista bistan. Se gausea e?

Eta orretara, neskatxi orren lau anajeok, palankak-eta artuta, joan Untzetapikura eta apurtu egin eutsien a txabolea jentiloi eta arabea libratu eta etxera eroan, Olabarrira.

Orduxean akabatu ei ziran Untzetapikuko jentilok eta desaparezidu paraje artatik. Zererantz, Salamankarik arago, Lebanterantz-edo egin eudielazkoa daukat entzunda, eta ez zirala geiago arrimatu be egin Untzetapikura. Alantxe ondatu zirala betiko begi-bakardun jentiltzarrok.

Agertu ez, baina oraindikarren Untzetapikun aldibeteko txabolearen orma errastuak agiri dira gero e, eta, ba, zeozeren signifikazioa izango jatzu ori. Gaur u antenaz josita dago Untzetapiku, baina ormak an dagoz oraindino be, bista bistan. Zer gauza e?

95.3. Begizkoa txarri-gauzari

Begizkoa, personari esese, animilieri be botatotzien, antza. Bakisu, ausonatan ikusiesine(k)p(b)e oteire ta ba lantzean bein korta-ganadueri be botatotzien begizkoa, seinde urteko txarrieri edo sesin-sekorrari edo beintxeari be igoal. Inbidie esta gauzona isin be.

Da, baten, emen estai(t)p(b)a noin txarrie(k)p(b)e, kolore baragarrie artzean asi sirean, olan e, plantxadak edo baltzuneak urtetan asi yakiesan, d'itxure txarrean i egosan makerea ta txarrikuma gustiek.

Atara, olan e begisko kontuetan aitue san baten batek esan i otzen txarrion usabari:

– I, ori gatx ori agartuteko begizkoa espayotzie(k)p(b)ota ba mantzinen batek?

Begizkoa, pertsonai ezeze, animaliai be botaten eutsien, antza. Badakizu, ausonatan ikusiezinak be egoten dira eta ba lantzean bein korta-ganaduari be botaten eutsien begizkoa, zeinda, urteko txarriai edo zezin-zekorrari edo beintxeari be igual. Inbidia ez da gauza ona izan be.

Eta, baten, emen ez dakit ba noren txarriak be, kolore baragarria artzean asi ziran, olan e, plantxadak edo baltzuneak urtetan asi jakiezan, eta itxura txarrean ei egozan makerea eta txarrikuma guztiak.

Artara, olan e begizko kontuetan aditua zan baten batek esan ei eutsan txarrion ugazabari:

– I, ori gatx ori agertuteko begizkoa ez bajautsiek bota ba mantzinen batek?

– I, ba, seoser bai, se, gauberik (g)oxera agartu yakiesak baltzuna baragarriok eta yakatzu ta triste yaosak makeratik asi te atzeko errokoranoako gustiek, ibilpidea be dekortute, sano dekor.

– I, mutil, ba, betrinarioari geitiok edo espabere anil-ur apur bet emoiotziek, onan bat i dok eta begiskoan kontrarako.

Da, ba, emotzien seguru anil-ur ori, te, oño! biskortu e(s)tx(y)akosan in ba txarriok! D'apurka- apurka baltzunok (g)arbituten yoan yakiesan da gero ba komosino! Bitisu e? Txarriari be begiskoa e? Olangorik?

– I, ba, zeozer bai, ze, gauerik goizera agertu jakiezak baltzuna baragarriok eta jakatzu eta triste jagozak makeratik asi eta atzeko errokorainoko guztiak, ibilpidea be dekortuta, sano dekor.

– I, mutil, ba, beterinarioari deitu egiok edo ezpabere anil-ur apur bat emoiotsiek, onen bat ei dok eta begizkoaren kontrarako.

Eta, ba, emon eutsien seguru anil-ur ori, eta, oño! bizkortu ez jakozan egin ba txarriok! Eta apurka- apurka baltzunok garbituten joan jakiezan eta gero ba como si no! Begitu egizu e? Txarriai be begizkoa e? Olangorik?

96.1. Jentilen Itzinako harrizarra Arantzazuko hartzubiari deutsala.

Au kontu au, orriri Antzasuko gure sarrari-te entzunda daukotziet eta kontu polite yatzu ikusikosu. Aitu:

Atxine, Antzasuarrak arrisko subie aukien inde elexara bidean, baie isin audien gauzonik in uriolakas. Arrati-errekea andi-andi etorte san bakotxean, errekariko beste gausa asko esese, arrisko subi orreri errementaso eta errekea bera eroaten otzen subi satie, alde batekoa enpartikular, bestekoa es, se bestean arta andi bet (d)ao oindo be, alosoko artea, artarra, d'ak ogeto yagotauen, seguru, bere alderdie. Da, ba barriro bearlekue subiginen, urrungo uriolak nos etorriko bildurkilik.

Antzasuarrak a gogait indegozan subigintza orregas d'egun beten Gorbaiera, Itxinara yoan i sirean an Supelegorren bisi sirean yentileri laguntza eske. Yentilok arrera ona in i otzien Antzasuarrori, onesean yoan

Au kontu au, orreiri Arantzazuko gure zaarrei-eta entzunda deukotsiet eta kontu polita jatzu ikusiko dozu. Aitu:

Antzina, Arantzazuarrak arrizko zubia eukien eginda eleizara bidean, baina ezin eudien gauzonik egin uriolakaz. Arrati-errekea andi-andi etorten zan bakoitzean, errekariko beste gauza asko ezeze, arrizko zubi orreri errementazo eta errekea beera eroaten eutsan zubi zatia, alde batekoa enpartikular, bestekoa ez, ze bestean arta andi bat dago oraindo be, alozoko artea, artarra, eta ak obeto jagoten euan, seguru, bere alderdia. Eta, ba barriro bearlekua zubiginen, urrungo uriolak noz etorriko bildurkilik.

Arantzazuarrak a gogait eginda egozan zubigintza orregaz eta egun baten Gorbeiera, Itzinara joan ei zirean an Supelegorren bizi zirean jentilei laguntza eske. Jentilok arrera ona egin ei eutsien Arantzazuarrori, onezean joan

yakiesalako e, se txarresean mantzinek i sirean gero orri(k)tx(y)entilok, d'esan i otzien ba se:

- Ser dakaskusue ba, ain estu te larri etorteko, bearrestanan bat suertau yatzue ala? Sauon oneti urtenda saosiela dirudisue, ser dauskusue ba?
- Ba, aiko, Antzasuarrok esin du gausonik in uriolakas, uriola bakotxean, Arrati-errekako ur andiek txirran letxe eroaten dosku Antzasuko arku te gustisko subi sati ederra, d'atzera konpondu bear subie, errotara sein elexara pasauko bagara. Da, ba, suokana gatos laguntzea eske. Au da gure t'isinin deseserasiñoa.
- Bueno ba, es eisue odol txarrik in, de, soasie sauroner ta seoser ingoyatzue ganeko egunen baten, selanbaist konponduku suron ser ori, porlemori, gatxagoa(k)p(b)indus de. Guk seoser ideau edo asmau bitartean, suok ekin subikonponduteari

Beragoioen Antzasuarrok subiginen, da, ba, andi denporeagarrenean, Supelegorreko yentilak, artu Itxinako asduetik atx edo arri endemoniño bat eta, tandaka, seguru, oin yentil batak eta gero besteak, Antzasun agartu sirean arri endemoniño orregas. Arkudun artzubi ondora allegau sianean, arritzar ori imini audien subie fasilen apurta san serean, tramoan, subieri uriolak kalterik in esiteko moduen, seinde parapeto les. D'arexegas, santo erremedio, seguru, yentilen laguntzari esker. Ser dan onesean ibiltea e?

Antzasuarrak orduen, agradesitako, ardi-errebañu bet opatu i otzien yentilori, in otzien mesede-

jakiezalako e, ze txarrezean mantzinak ei zirean gero orreik jentilok, eta esan ei eutsien ba ze:

- Zer dakarskuzue ba, ain estu eta larri etorteko, bearrestanaren bat sugertatu jatzue ala? Zeuon onetik urtenda zagoziela dirudizue, zer deuskuzue ba?
- Ba, aiko, Arantzazuarrok ezin dogu gauzonik egin uriolakaz, uriola bakoitzean, Arrati-errekako ur andiak txirran letxe eroaten deusku Arantzazuko arku eta guztizko zubi zati ederra, eta atzera konpondu bear zubia, errotara zein eleizara pasatuko bagara. Eta, ba, zuokana gatoz laguntzea eske. Au da gura eta ezinaren desesperaziñoa.
- Bueno ba, ez egizue odol txarrik egin, eta, zoasie zeuroner eta zeozer egingo jatzue ganeko egunen baten, zelanbaist konponduko dogu zuon zer ori, problema ori, gatxagoak be egin doguz eta. Guk zeozer ideatu edo asmatu bitartean, zuok ekin zubi-konponduteari.

Baeragoioen Arantzazuarrok zubiginen, eta, ba, andik denporeagarrenean, Supelegorreko jentilak, artu Itzinako azduetik aitz edo arri endemonino bat eta, tandaka, seguru, orain jentil batak eta gero besteak, Arantzazun agertu zirean arri endemonino orregaz. Arkudun artzubi ondora allegatu ziranean, arritzar ori imini eudien zubia fazilen apurtan zan zerean, tramoan, zubiari uriolak kalterik egin ez egiteko moduan, zeinda parapeto lez. Eta arexegas, santo erremedio, seguru, jentilen laguntzari esker. Zer dan onezean ibiltea e?

Arantzazuarrrak orduan, agradezitako, ardi-errebañu bat opatu ei eutsien jentiloi, egin eutsien mesedeagaitik.

gaiti. Ganeko mesedea in be! D'arri endemoniño ori antxe dao oin be, d'uriolarik andiena(k)p(b)e, mogidu bestau iten, sirkini(k)p(b)es, seguru. Alango arritzarra ekarteko inderra be beada gero e? Yentilek isin bear! Ara, yentileri bildur andie isin yakie beti, gure aldien be bai, baie kasu onetan lagun portau sirean. Kontau alan iten da sikieran, gaur askok sinistu be in es arren.

Ganeko mesedea egin be! Eta arri endemonino ori antxe dago orain be, eta uriolarik andienak be, mogitu be ez dau egiten, zirkinik be ez, seguru. Alango arritzarra ekarteko indarra be bear da gero e? Jentilak izan bear! Ara, jentilei bildur andia izan jakie beti, gure aldian be bai, baina kasu onetan lagun portatu zirean. Kontatu alan egiten da sikieran, gaur askok sinistu be egin ez arren.

97.1. Gorbeiaiko ermitari berriari buruzko bertsoak

1

Igiriñaon ser pasatu sen (grabazioan ez da ia-ia ulertzen lerro hau)
gure badosu aditu
bertzo barriak noa jartzera
ondo esango banintu
arrasoi ori neure barruan
esin yat ondo kabitu
aldameneko lagun prestuak
geiago bere baditu.

2

Ermita ori ein biar sala
lelengoan basutena
arrasoiakin ondo sebillan
oso san gison susena
atxiñetikan esautu neban
fedesutza suana
bera(k)p(b)e ondo esautu eban
mesea konbeni sana.

3

Beste deseo andi bat (d)egu
artzain gustien artean
ermita ori asi sanetik
oneraño bitartean
deskantzurikan bat ere yesda
bera ikusi artean
Ama Birgiña Lurdesekoa
bertara ekarri artean.

1

Igiriñaon zer pasatu zen (grabazioan ez da ia-ia ulertzen lerro hau)
gura badozu aditu
bertso barriak noa jartzera
ondo esango banintu
arrasoi ori neure barruan
ezin jat ondo kabitu
aldameneko lagun prestuak
geiago bere baditu.

2

Ermita ori ein bear zala
lelengoan bazutena
arrasoiakin ondo zebillan
oso zan gizon zuzena
atxiñetikan ezautu neban
fedesutsua zuana
berak be ondo ezautu eban
mezea konbeni zana.

3

Beste deseo andi bat degu
artzain guztien artean
ermita ori asi zanetik
oneraño bitartean
deskantsurikan bat ere (y)ez da
bera ikusi artean
Ama Birgina Lurdesekoa
bertara ekarri artean.

4

Ama Birgiña Lurdesekoa
beti isan degu maite
deseo(o)rrekin geure biotza
esin isan degu bete
pensamentu ori artu genduela
oraintxe dauko lau urte
gau eta yegun beti begira
ermitan ikusi arte.

5

Ama Birgiña Lurdesgoari
askok eiten dutzo bisita
euren gorputzak asko penauagas
urrinetikan asita
gaixuak eta yerrenak asko
sendatuak ikusita
posas soratzen biurtzen dira
limosna ederrak utzita.

6

Neure kristauak artu deigusan
oitura onak gogoan
Ama Birgina Lurdesgoa ta
San Antonio ta San Juan
onein ganeti gurutze andi bet
ermitaaren buruan
Gorbai menditar gustiontzako
yorra ser modu dagoan.

7

Gorbai aldean bisi gerade
gente prestuen artian
au egie da siñes (s)asute
ortan es dago dudikan
gente prestue yagertzen yaku
Gorbai gustie onretan
yArrabatikan ibiltzen dira
Gorbai aldetikan bueltan.

8

Biskaiko mendi ederra altu
gure Arraba eta Gorbeia
urrinetikan leku askotatik
isán dosu suk asia

4

Ama Birgina Lurdesekoa
beti izan degu maite
deseo orrekin geure biotza
ezin izan degu bete
pensamentu ori artu genduela
oraintxe dauko lau urte
gau eta (y)egun beti begira
ermitan ikusi arte.

5

Ama Birgina Lurdesgoari
askok eiten deutso bisita
euren gorputzak asko penauagaz
urrinetikan asita
gaixuak eta (y)errenak asko
sendatuak ikusita
pozaz zoratzen biurtzen dira
limosna ederrak utzita.

6

Neure kristauak artu deiguzan
oitura onak gogoan
Ama Birgina Lurdesgoa ta
San Antonio ta San Juan
onein ganeti gurutze andi bat
ermitaaren buruan
Gorbai menditar guztiontzako
(y)orra zer modu dagoan.

7

Gorbai aldean bizi gerade
gente prestuen artian
au egia da sinis zazute
ortan ez dago dudikan
gente prestua (y)agertzen yaku
Gorbai guztia onretan
(y)Arrabatikan ibiltzen dira
Gorbai aldetikan bueltan.

8

Bizkaiko mendi ederra altu
gure Arraba eta Gorbeia
urrinetikan leku askotatik
izan dozu zuk azia

orain eurekin onretan dosu(e)
su(k)p(b)ai gure.... ..
orregaitikan alegratzen du
Biskaiko gure erria.

9

Gorbei aldeko artzain gustiok
euskaldun begi argiak
an daude yeuren ganaduakin
mendi eskiñan jarriak
sarri askotan pasaitetues
desgustu ikaragarriak
baña eurentzat au de biar on
orra triste (e)rrukarriak.

10

Biskaiko mendi ederrak altu
gure Arraba eta Gorbeia
urrinetikan leku askotatik
isan satus ikusia
sure gañean ainbe(t)k(g)anadu
isan dosue asia
orain eurekin onretan dosu
su(k)p(b)ai gure Euskalerrria.

11

Ona yamabi berso oiekin
eman diot (d)espedida
geiago ba(t)p(b)e yesan bagarik
euro(k)p(b)eintzat asko dira
Seanuriko artzain sar batek
Gorbeian jarria(k)t(d)ira
ermita ori nois ingo daben
ementxe gagos begira.

OHARRA: Hamabi bertso dio
azken bertsoak baina hamaika baino
ez ditu kantatu Basiliok.

orain eurekin onretan dozu(e)
zuk bai gure.... ..
orregaitikan alegratzen du
Bizkaiko gure erria.

9

Gorbei aldeko artzain guziok
euskaldun begi argiak
an daude (y)euren ganaduakin
mendi eskinan jarriak
sarri askotan pasaitetuez
disgustu ikaragarriak
baina eurentzat au da bear on
orra triste errukarriak.

10

Bizkaiko mendi ederrak altu
gure Arraba eta Gorbeia
urrinetikan leku askotatik
izan zatuz ikusia
zure ganean ainbat ganadu
izan dozue asia
orain eurekin onretan dozue
zu(e)k bai gure Euskalerrria.

11

Ona (y)amabi berso oiekin
eman diot despedida
geiago bat be (y)esan bagarik
eurok beintzat asko dira
Zeanuriko artzain zaar batek
Gorbeian jarriak dira
ermita ori noiz ingo daben
ementxe gagoz begira.

OHARRA: Hamabi bertso dio
azken bertsoak baina hamaika baino ez
ditu kantatu Basiliok.

98.1. Musker demoninoa

Muskerra? Ene amatxue! Gane-
ko bildurre emotoskun muskerra
ekusten gendun gustiyetan. Kolorea

Muskerra? Ene amatxua! Ganeko
bildurra emoten euskun muskerra ekus-
ten gendun guztietan. Kolorea bere,

bere potite e, olan e berde-bellegiye, lusie, baie bildurre terrible. Gure amak-eta, muskerra koyuten audie-nean, igitiyegas-edo tragau t'erre itauden, lupue moduen. Lupue gitxiago ekuste san baie muskerra ugeri egoan Larikaon, se, an e sasune t'arriye dao asko d'an muskerrak otesin nainon. Da, gure amak-eta, gedar itoskun muskerragana arrimetan ekusi eskero. Sera esatoskun: "es arrimau muskerragana, es ukutu muskerra, se ori demoniñoa da, demoniñoa". D'es guri bakarrik, oniri gure umeori bere bardin ekitoztzin, arrimau bere es eiteko esatoztzien, bakisu, onik i arriyekas edo tiragomiegas edo muskerra tragetan yoaten sianean, orixe esatotzien: "itxiyosue bake bakien, muskerra demoniñoa da ta". Se klaro, guk entzunde uki du beti muskerrak samara iten dauela saltu t'olangoak. Oin diñue es daukola berenorik muskerrak, ostera lupue(k)p(b)ai. Lupue ekusteko polite san bere pintxo ta gusti, baie berenoa uki beuken seguru ak, eta a bere erre itaudin sein kalte in.

potita e, olan e berde-beilegia, luzea, baina bildurra terriblea. Gure amak-eta, muskerra kogiduten eudienean, igitaigaz-edo tragatu eta erre egiten eudien, lupua moduan. Lupua gitxiago ekusten zan baina muskerra ugari egoan Larikaon, ze, an e asuna eta arria dago asko eta an muskerrak egoten ziran nainon. Eta, gure amak-eta, gedar egiten euskun muskerragana arrimetan ekusi ezker. Zera esaten euskun: "ez arrimatu muskerragana, ez ikutu muskerra, ze ori demoniñoa da, demoniñoa". Eta ez guri bakarrik, oneiri gure umeori bere bardin ekiten eutsien, arrimatu bere ez egiteko esaten eutsien, badakizu, oneik i arriekaz edo tiragomeagaz edo muskerra tragetan joaten ziranean, orixe esaten eutsien: "itxi egiozue bake bakean, muskerra demoniñoa da eta". Ze klaro, guk entzunda euki dogu beti muskerrak samara egiten dauela saltu eta olangoak. Orain dinoe ez daukala berenorik muskerrak, ostera, lupuak bai. Lupua ekusteko polita zan bere pintxo eta guzti, baina berenoa euki baeukan seguru ak, eta a bere erre egiten eudien zein kalte egin.

98.2. Biborak behiari esnea edan eta gaitza sartu

Ori subea(k)p(b)eyeri esnea edateana bai, ori entzun bakarrik es, ori gure ausoko Kali-ri pasau yakon (Calistori) an Larikaon. Kalin kortako beye gero ta makalago egoan d'esekien se pasetan yakon bere. D'egun beten ango ausoko batek esan i otzen, sera: "I, Kali, au bei au gatxa(k)tx(y)ota yaok, estok isingo subean bat estok?. Da, ba, Kali, beye yagoten asi sen gau t'egun. Eta enel

Ori sugeak beiari esnea edatearena bai, ori entzun bakarrik ez, ori gure auzoko Kali-ri pasatu jakon (Calistori) an Larikaon. Kaliren kortako beia gero eta makalago egoan eta ez ekian zer pasetan jakon bere. Eta egun baten ango auzoko batek esan ei eutsan, zera: "I, Kali, au bei au gaitzak jota jagok, ez dok izango suberen bat ez dok? Eta, ba, Kali, beia jagoten asi zan gau eta egun. Eta enel Kortako orma zulotik sugea ekusi euan

Kortako orma suloti subie ekusi auen kortan sartzean, es edosein sube, biborie. Eta dsi-dsa-dsi –dsa, beyen errape aspiraño yoan, sutunik parau te suabe-suabe esnie edan beyeri errapeti. Orduen Kalik atoan tragu auen a biborie d’akabau sin ango istoriyek. Akabau bai, baie beyek es auen medretan, gatxa(k)-tx(y)ota egoan, esnie emotauen baie esne txarra, beti ebagite les, itxure txarreko esnie. Seguramente, a(k)p-(b)iboreak seoser sartu otzen errapeti beyeri, berenoa edo txue edo seoser bai se a(k)p(b)eyek es auen baligo esnerako, d’okelarako bere asko es se gero ta merroago egoan, asurrek agiriyen. Da saldu in bear isin auen Kalik a biborien gatxa(k)tx(y)oko beye. B’alantxe seguru, Kalik-eta etxieri dotzela uki audin labe aspiti i auken biboriek suloa inde kortara pasetako. Bereno bako subea isin basan, esotzon gatxik sartuko beyeri, baie biborie(k)p(b)ai. Orregaiti gure amak-eta umieri gedar itotzien sube edo muskerrak ekusi t’arrimau eskerro. D’es ori bakarrik, sube-bedarrak egosan lekure bere es yoateko agindue ukiten gendun. Sube-bedarrak polite(k)t(d)ies, orri berde-ilunekas da lorie artaburue lako garauekas, kolore diferenteko garauekas. Ba, sube-bedarretara bere es arrimetako esatoskuen amak-eta, batesbe oniri umeori. Bildurre ser dan e? Da, eukitekoa da badaespada, se gausak pasau iteire, da gero belu isin laiteke.

kortan sartzen, ez edozein sube, biborea. Eta dsi-dsa-dsi –dsa, beiaeren errape azpiraino joan, zutunik paratu eta suabe-suabe esnea edan beiaeri errapetik. Orduan Kalik atoan tragu euan a biborea eta akabau ziran ango istoriak. Akabatu bai, baina beiak ez euan medretan, gaitzak jota egoan, esnea emoten euan baina esne txarra, beti ebagita lez, itxura txarreko esnea. Seguramente, ak biboreak zeozer sartu eutsan errapetik beiaeri, berenoa edo txua edo zeozer bai ze ak beiak ez euan balio esnerako, eta okelarako bere asko ez ze gero eta merroago egoan, azurrak agirian. Eta saldu egin bear izan euan Kalik a biborearen gaitzak jotako beia. Ba alantxe seguru, Kalik-eta etxeari deutsal euki eudien labe azpitik ei eukan biboreak zuloa eginda kortara pasetako. Bereno bako sugea izan bazan, ez eutsan gaitzik sartuko beiaeri, baina biboreak bai. Orregaitik gure amak-eta umeari gedar egiten eutsien sube edo muskerrak ekusi eta arri-matu ezkerro. Eta ez ori bakarrik, sube-bedarrak egozan lekura bere ez joateko agindua eukiten gendun. Sube-bedarrak politak dira, orri berde-ilunakaz eta lorea artaburua lako garauakaz, kolore diferenteko garauakaz. Ba, sube-bedarretara bere ez arrimetako esaten euskuen amak-eta, batezbe oneiri umeori. Bildurra zer dan e? Eta, eukitekoa da badaezpada, ze gauzak pasatu egiten dira, eta gero belu izan leiteke .

98.3. San Juanetako kontu eta kantuak Larikaon

San Juanetan baiiii! Serak iten gendusin, ba, San Juan aratxa imini

San Juanetan baiiii! Zerak egiten genduzan, ba, San Juan aretxa imini bal-

balkoi edo atemarkoan. Elexerragas iten gendun engeneral. Elexar errama bat artu, arrankala txiki bet in, sartu sos bat kurtzetara da gero guk u berakas bi eta kinpulle bi iminten gauntzesan, galburue(k)p(b)e bai, d'iños lora(k)p(b)ebai. Gero gaubiluntzan, su nagosiyek in baño lenao, ba, aurreko urteko arto-lastoak edo gari eskutak artu, sue emon da soloak (g)ustiyek errekorritan gendusen San Juan gabilean (sic) kantetan. Larikao gustiye ibilte san kantuotzean solorik solo da gero bai, gero sugar nagosiek in.

San Juanetako kantie? Ba, niri ie aistu bere in yata baie akordetan nasena kantaukotzut. Ia ba:

San Juan gabilean
denporagarrian
sapoak eta subeak ondo erre
arto ta garie ondo gorde.
Gaur dala bier
bier d'egune
etzi San Juan
bere (e)gune
gure soloan saporik es
balegos bere erre beites.
San Juan bespera gaubian
atzoak asarratu sirian
estere besterik egiten
arkaleri musturrek ausiten.

koi edo ate-markoan. Leizarragaz egiten gendun en general. Leizar errama bat artu, arrankala txiki bat egin, sartu zotz bat kurtzetara eta gero guk u berakatz bi eta kinpula bi iminten geuntsazan, galburuak be bai, eta inoz lorak be bai. Gero gauluntzan, su nagusiak egin baino leenago, ba, aurreko urteko arto-lastoak edo gari eskutak artu, sua emon eta soloak guztiak errekorrietan genduzan San Juan gabilean (sic)(bagilean) kantetan. Larikao guztia ibilten zan kantuotzean solorik solo eta gero bai, gero sugar nagusiak egin.

San Juanetako kantea? Ba, niri ia aaztu bere egin jat baina akordetan nazana kantatuko deutsut. Ia ba:

San Juan gabilean
denporagarrian
sapoak eta sugeak ondo erre
arto ta garia ondo gorde.
Gaur dala biar
biar d'egune
etzi San Juan
bere (e)gune
gure soloan saporik ez
balegoz bere erre beitez.
San Juan bezpera gaubian
atsoak asarratu zirian
eztere besterik egiten
arkaleri musturrek ausiten.

(Oharra: abestia errespetau egin da etimologi-aldaketa gutxi batzuk bakarrik eginda)

99.1. Arlanpeko atsoak labea isiotu

Árlanpeko atzoana, ori bixi in do(t) nauk e, Árlanpeko atzoan kuba bat (d)ao inportantea bea daos beste

Árlanpeko atsoarena, ori bizi egin dot neuk e, Árlanpeko atsoaren kueba bat dago inportantea baina dagoz beste

asko kuba antzekoak e, ganadue protegitan san se deko aldar andie ona norderantza, de, orduen isite san ganadu txikerra, geienak euntzek e, ganadu agile, esta terrenoa ganadu astune ibilteko. D'orduen ibilte sin gara soloan lanean de bajata san apurtxu bet temperaturea, da bearren ibilikeran da sentidu bes, norbera be gastea, ta sentidu bes. Da, áitite t'ámama-ta etorte sian da:

– Mogidu saítie mutilek, se, Árlanpeko atzoak isitu yok labesue ta.

Da lañoa bajata san, or Orduñen esatentzie “ bollo”, lañoa, bola bat apur bet anpliao, da gálapan ba nástetan pátatea edo dana dalakoa tápetan. Da gero orti ordu lauren, ordu erdi bin bitartean, taka! Állegeta san eurie, bea fallo barik e, askotzarik es bea bustiteko beste bai. Batzuk (g)anaduegas etxera, da gero ernekeran be igerten san sain lekuteti állegau sen Árlanpeko atzoa, se ibilikeran gálapan, bearra, lana, ite san txarrago, arinago be bai da txarrago, da ernekeran txarto tapau, bestea baño txárrao tapau d'itesan igerri ernekeran landarea ba, “ementxe asi gosak (g)álapan” da, paretá gintzesan artega t'arin, da, orduen ba lana txarrago in. Orixe, laño-bolea bajatute san tenpereturea apur bet e bajatu ite san d'ortidator esakerea: “Árlanpeko atzoak labesue isitu dau, ketan dao lebesue, da mogidu gaitesan, badakar eurie ta. Ori, nau(k)p(b)ixi isin dot e! Árlanpe-n aldar andie dao t'an protegitan san ganadue agile, da, a mendie, ganadu agile mántenitako fenomeno. Se kubea ganaduentzat (d) a txarra, se kuban ite san ganadue sartu. Ori nau(k)p(b)e ikusi ot, an ganadue

asko kueba antzekoak e, ganadua protegitan zan ze dauka aldaar andia ona norderantz, eta, orduan izaten zan ganadu txikerra, geienak auntzak e, ganadu agila, ez da terrenoa ganadu astuna ibilteko. Eta orduan ibiltan izan gara soloan lanean eta bajaetan zan apurtxu bat temperaturea, eta bearren ibilikeran eta sentidu be ez, norbera be gaztea, eta sentidu be ez. Eta, áitita eta ámama-eta etortan ziran eta:

– Mobidu zaitie mutilak, ze, Árlanpeko atzoak isiotu jok labesue eta.

Eta lainoa bajaetan zan, or Orduñan esaten deusie “ bollo”, lainoa, bola bat apur bat anplioagoa, eta gálapan ba nástetan pátatea edo dana dalakoa tápetan. Eta gero ortik ordu lauren, ordu erdi bien bitartean, taka! Állegetan zan euria, baina fallo barik e, askotzarik ez baina bustiteko beste bai. Batzuk ganaduagaz etxera, eta gero ernekeran be igarten zan zein lekutatik állegau zan Árlanpeko atzoa, ze ibilikeran gálapan, bearra, lana, egiten zan txarrago, arinago be bai eta txarrago, eta ernekeran txarto tapatu, bestea baino txárrago tapatu eta egiten zan igarri ernekeran landarea ba, “ ementxe asi gozak gálapan” eta, paretan gintzasan artega eta arin, eta, orduan ba lana txarrago egin. Orixe, laino-bolea bajatuten zan tenpereturea apur bat e bajatu egiten zan eta ortik dator esakerea: “ Árlanpeko atzoak labesue isiotu dau”, ketan dago lebesue, eta mobidu gaitesan, badakar euria eta. Ori, neuk bizi izan dot e! Árlanpe-n aldaar andia dago eta an protegitan zan ganadu agila, eta, a mendia, ganadu agila mántenitako fenomeno. Ze kueba ganaduentzat da txarra, ze kueba egiten zan ganadua sartu. Ori neuk be ikusi dot, an

sartu da barruen antxe, d'epeletara-epeletara arkal goseagas luma(k)-p(b)e yan. Da sartu esiteko, árantzakas atear iten gaindusen tapau, éremakas, askora txiki bet eroan da, arantza éremakas itxi ite sian ganadue sartu ixiteko, se ganadue barruen sartu orduen, ona da, baie ona egun beterako, bea koietan badau bisioa, da badao sortzi egun edo amar egunean, gelditan da antxe berotasunera ta laguntasunera, umea inde badao, txarrao, umea barruen da estau gure umea atera kanpora t'urduen silloak isten gaindusen árantzakas, arantza éremakas sarratu kuba edo kuba antzeko sillo txikerra(k)p(b)e.

ganadua sartu eta barruan antxe, eta epeletara-epeletara alkar goseagaz lumak be jan. Eta sartu ez egiteko, árantzakaz atear egiten genduzan tapatu, érramakaz, aizkora txiki bat eroan eta, arantza érramakaz itxi egiten ziran ganadua sartu ez egiteko, ze ganadua barruan sartu orduan, ona da, baina ona, egun baterako, baina kogietan badau bizioa, eta badao zortzi egun edo amar egunean, geldietan da antxe berotasunera eta laguntasunera, umea eginda badao, txarrago, umea barruan eta ez dau gura umea atera kanpora eta orduan ziloak itxiten genduzan árantzakaz, arantza érramakaz zarratu kueba edo kueba antzeko zilo txikerrak be.

99.2. Ermitako santuak urten bidera gautuz gero

Emen Lemoan, guri irekatzi euskun mutikotan, ba, barrio geienetan érmite(k)t(d)aos esta, da, ermite bakotzak santu bet edo bi, da, íluntze edo gaubean berandu ibili eskero esatoskun:

– Erdusie gautu orduko se gaubean Salontzok edo Santa Mañek edo urtetan dau, bai, urtengotzue bidera ta!

Orixen esatoskun bildurtako. Gure aldetxe edo baserrie, ermiteari ukutan dao, d'andi ondoti pasau bear, da ba, bildurtako santuek urtetan dauela esatoskun berandu ibili esketiño. Da, es umetan bakarrik e, nausiagotan be, ondiño, ermitondoti pasakeran, pausue soliago eroaten nauen, barruen sartute naunkelako a bildurre, d'oin be sarsaroan, andi pasakeran gaubean, presiño apur bet etorri iten ya(t)p(b)arrure.

Emen Lemoan, guri irakatsi euskun mutikotan, ba, barrio geienetan érmitek dagoz ezta, eta, ermita bakoitzak santu bat edo bi, eta, íluntze edo gauean berandu ibili ezkeren esaten euskun:

– Erdusie gautu orduko ze gauean San Lontzok(Lorentzok) edo Santa Mañek (Marinak) edo urtetan dau, bai, urtengo deusue bidera eta!

Orixen esaten euskun bildurtako. Gure aldetxe edo baserria, ermiteari ikututen dago, eta andik ondotik pasatu bear, eta ba, bildurtako santuak urtetan dauela esaten euskun berandu ibili ezketino. Eta, ez umetan bakarrik e, nagusiagotan be, oraindino, ermitondotik pasakeran, pausua zoliago eroaten neuan, barruan sartuta neunkalako a bildurra, eta orain be zaartzaroan, andik pasakeran gauean, presiño apur bat etorri egiten jat barrura.

99.3. San Juan Aretxa inontzagaz ebagi

Emen Lemoan, San Juan Aretxa, San Juan egunek argitu baño len, inontzagaz ebate san, anak inontzagaz bustiteko, osasunentzat ona salata. San Juan Aretxa deko isena bea, elexar errematxu bet isiten da, d'areri kurtze bat in de berakatzak-eta ipini te ateko markoari edo balkoiko balaustreari lotzean yako. Da gero gaubeko sugarrak in orduko, solo t'ortu te gustiek paseta sirean susiegas " San Juan bagilean" kantea kántetan.

Emen Lemoan, San Juan Aretxa, San Juan egunak argitu baino leen, inontzagaz ebagiten zan, anak inontzagaz bustiteko, osasunarentzat ona zala eta. San Juan Aretxa dauka izena baina, leizar erramatxu bat izaten da, eta areri kurtze bat egin eta berakatzak-eta ipini eta ateko markoari edo balkoiko balaustreari lotzen jako. Eta gero gaueko sugarrak egin orduko, solo eta ortu eta guztiak pasetan zirean zuziagaz "San Juan bagilean" kantea kántetan.

99.4. Lemoako Zubieta zubi zaharrear gertatutako ezbeharra

Lemoan, Subietako arrisko subi sarra apurtute dao erditi. Lenao, orrek subi orrek iru sillo edo arku aukesan. Erdikoa dao urek eroanda ta beste biek oin be an daos, gero ikusikus gure bosu. Oin goratxogoan barrie inde dao untzu-untzu, bea egurrekoa. Da lengunean préguntea in sausten d'informau nes. Mari Ayesta, edadeko andreagas o(n) nas d'arek esan doste or subien asidentea on sala, asidente andie aldi beten. Urtea estau yakin esato, mille bedratzireun d'ogei ogeita piku inguruen, baie egune bai, bagilean amairuen Urkiolako San Antonio egunean. Antza, auto bete gente yoan san Arguyati Urkiolara, ta Lemoan, Subietako subie pasakeran, errekarayausi sen autoa d'ainbet il on siala. Su(k)t(d)inostesu ori gause ori erderas badaoela eskribidute da batute dekosule sure "Seberioke Kantak" libruen,baie nik isin dotzut geiao

Lemoan, Zubietako arrizko zubi zaarra apurtuta dago erditik. Leenago, orrek zubi orrek iru zilo edo arku eukazan. Erdikoa dago urak eroanda eta beste biak orain be an dagoz, gero ikusiko doguz gura badozu. Orain goratxogoan barria eginda dago oraintsu-oraintsu, baina egurrezkoa. Eta leengo egunean préguntea egin zeustan eta informatu naz. Mari Ayesta, edadeko andreagaz egon naz eta ark esan deust or zubian azidentea egon zala, azidente andia aldi baten. Urtea ez dau yakin exakto, mila bederatzieun eta ogei ogeita piku inguruan, baina eguna bai, bagilearen amairuan Urkiolako San Antonio egunean. Antza, auto bete gente joan zan Arguyatik (Arrigorriagatik) Urkiolara, eta Lemoan, Zubietako zubia pasakeran, errekarajausi zan autoa eta ainbat il egon zirala. Zuk dinostazu ori gauza ori erderaz badagoala eskribiduta eta batuta daukazula zure "Zeberioke Kantak" liburuan, baina nik ezin deustut geiago

esan. Ni neu(k)p(b)e, neuri kontau
orrexek androrrek.

esan. Nik neuk be, neuri kontatua orre-
kek andra orrek .

100.1. Txerriak esnea edan behiari

Nik etxean euki yoat, txarri bet, txarriye makala, kristona, olan erregalate agartu soan etxera, d'usabak, erdeldunek esa yostan: *"ai va, lleva el cerdo y cuando mates me das un jamón"*. Da txarriye eroan kortara, da, ni baño altuagoa txarriye, ni mutikoa, da, segun itxurie txarriye saltuke, saltuek eiten kortatxiti. Yoan beyegana d'edan esne gustiye, da beye geldi-geldi. Yoan esnea atetan gero gaubean da esnerik es kristori-(k)p(b)eyek. Da gero ba etxeokak e:
– Se pasetan yako beyeri, gaxorik elduko san?

Da, egun beten ikusi in yaudian txarriye beyegana yoaten, da, sutundukeran arnasestu beten txarriye, aja-aja-aja! Da:
– Mekasuen dies, i as e?

Da gero ba, kortatxieri trabiesa batzuk imini te, alantxe akabau soan txarriyen esne betekadie.

Nik etxean euki joat, txarri bat, txarria makala, kristona, olan erregalate agertu zoan etxera, eta ugazabak, erdaldunak esa jaustan: *"ahi va, lleva el cerdo y cuando mates me das un jamón"*. Eta txarria eroan kortara, eta, ni baino altuagoa txarria, ni mutikoa, eta, segun itxurea txarria saltuka, saltuak egiten kortatxitik. Joan beigana eta edan esne guztia, eta beia geldi-geldi. Joan esnea ateraten gero gauean eta esnerik ez kristorik beiak. Eta gero ba etxeokak e:

– Zer pasetan jako beiri, gaixorik elduko zan?

Eta, egun baten ikusi egin jaudian txarria beigana joaten, eta. zutundukeran arnasestu baten txarria, aja-aja-aja! Eta:

– Mekasuen diez, i az e?

Eta gero ba, kortatxieri trabiesa batzuk imini eta, alantxe akabatu zoan txarriaren esne betekadea.

100.2. Gari-beharrak San Miguel de Basaurin

Gariye ereiteko lenengo soloa giu de preparau ondo lurre. Gero gariye bota ontzi betera uregas da solfatoagas. Solfatoa nastuten jakok o gariyeri ba ugerra es kuyetako. Solfatoa dok, sera, arrie, d'ori txikertu da gariyeri bota baldera. Gero erein, eskus, pausuen-pausuen, artes arloan. Eldu orduen yo, arrien yo galtzupollak garandu arte. Gero garbitu axea daonean, sestillea edo artza

Garia ereiteko leenengo soloa gidatu eta preparatu ondo lurra. Gero garia bota ontzi batera uregaz eta sulfatoagaz. Sulfatoa naastuten jakok o gariyeri ba ugerra ez kogiduteko. Sulfatoa dok, zera, arria, eta ori txikertu eta gariyeri bota baldera. Gero erein, eskuz, pausuan-pausuan, artz arloan. Eldu orduan jo, arrian jo galtzupoilak garandu arte. Gero garbitu aizea dagoanean, zestillea

artu te goiti bera axeagas, da gariye garbitu. Gero errotara. Gu Seberioako Asandiako errotara yoaten gintzozan, sei saspik kilometro ongosak. Sorroak a astoagas edo saldiyegas. Ni saldiyegas yoate nintzoan ugelagas amarran, d'atzean karrotxuegas sorroak eroateko. Lelengo bijea inoan Asandiako errotea non daoen yakin barik. D'orduon saldiyegas, da Miravallesera allegaurduen aurreti bota inoan saldiye da bera yoan soan artes Asandiako errotara, saldiye(k)tx(y)-akin yoan ondo errotara bidea. Saldiye t'astoa ona(k)t(d)osak bidea topetan. Gure saldiyek e Lirio jaukan isena, da bera aurreti bota ta ni alboarik ara berari segitan. Alantxi inoan lelengo bijea Asandiako errotara.

edo artza artu eta goitik beera aizeagaz, eta garia garbitu. Gero errotara. Gu Zeberioako Aresandiagako errotara joaten gintzoazan, sei zazpi kilometro egongo dozak. Zorroak a astoagaz edo zaldiagaz. Ni zaldiagaz joaten nintzoan ugelagaz amarran, eta atzean karrotxuagaz zorroak eroateko. Leenengo bijea egin nioan Aresandiagako errotea non dagoan yakin barik. Eta orduan zaldiagaz, eta Miravallesera allegatu orduan aurretik bota nioan zaldia eta bera joan zoan artez Aresandiagako errotara, zaldiak yakin joan ondo errotara bidea. Zaldia eta astoa onak dozak bidea topetan. Gure zaldiak e Lirio jaukan izena, eta bera aurretik bota eta ni alboarik ara berari segietan. Alantxik egin nioan leenengo bijea Aresandiagako errotara.

100.3. Finagako ermita zaharra eta santua

San Miguel de Basauriko Finaga ausoko ermitako santue egote soan etze baten, ermitan barik. Ermita sartuta yegoan da beye(k)p(b)e sartuten soasen elexan sabalik ote soan da, se beyek an pasteetan da ba gaubien ermitan sartu. Da, barristetan asi soasen, da barristaurduen, oin, iten yaudiek auki barik an santue ermitan, ba, eroaten yaudiek etzeti eta prosesinoan in, da prosesinoan eroaten yaudiek ango jentiek, Finagakoak. Da, gero akabaurduen barriro santue etzera. Etzea bayakiat sein doan, baia, yakin etzea sein doan bai, baie, sera, nortzuk eroaten daudien be esetuten yoadas nik. Ori prosesinoan San Martinetan bat eta beste bat iten yaudiek, serien, maiatzean ed'orti.

San Miguel de Basauriko Finaga ausoko ermitako santua egoten zoan etxe baten, ermitan barik. Ermita zaartuta jegoan eta beiak be sartuten zoazan eleizan zabalik egoten zoan eta, ze beiak an pasteetan eta ba gauean ermitan sartu. Eta, barriztetan asi zoazan, eta barriztatu orduan, orain, egiten yaudiek euki barik an santua ermitan, ba, eroaten yaudiek etxetik eta prosesinoan egin, eta prosesinoan eroaten yaudiek ango jentiek, Finagakoak. Eta, gero akabatu orduan barriro santua etxera. Etxea bajakiat zein doan, baina, yakin etxea zein doan bai, baina, zera, nortzuk eroaten daudien be ezaututen joadaz nik. Ori prosesinoan San Martinetan bat eta beste bat egiten yaudiek, zerean, maiatzean edo ortik.

100.4. San Miguel de Basauri elizate edo anteiglesiaz

Sein dan benetako erriye? Sein isingo do(k)p(b)a, San Miguel. Aiko, nauk esplikaukoat ori kontu ori bertakoa nok eta. Beitik, mutikotan, an e San Migueleko taberna sarrean, ondoko orman, letreru bet on soan burriñan grabaute t'auxe iminten yoan: *Anteiglesia de San Miguel de Basauri*. Basauri, isites, San Migueleko ausona bat (d)ok. San Migueleti Bilborantza yoan eskero, gitxi gitxire yaok Basauri ausunea, betikoa, baie gaur etzes beterik. Klaro, gaur gausek kanbiau in dosak e baie lenao, Bilboti onantza, urtekera bakarra on soan, Atxuriti, Mirafloreseti onantza. Bolueta pasaurduen kamiño bi yegoasen, bata Donostirakoa ta bestea Burgoserakoa, d'ortik artu yoan Bidebieta isena kamiño bien asikereak, gaur be ondiño norteko trenan estasiñoak Bidebieta yaukok isena. Da, ba, gaur, Bidebieta andie asi ok eta Basauri isena sabalago yabik San Miguel baño. Da, ba, Bilboko salidati gurerrantza in esketiño, or Boluetan fiolatoa ote soan inpuestuek kobretako eta emen San Miguelen beste fiolato bat Arguya partetik etorte soasenerari be kobretako, autobuseri be bai, baten batek seoser eroan eskero, autobuseko kobradoriek portea kobretan yautzan gero fiolatoan kontuek arregletako. Bai, seladorie ote soan kobretako. Serean be, Miraballesen be kobreta soan, baie an "katea" ote soan d'antxe iten soasen kobruiek. Orduen, argi yaok, San Miguel dok erri sarra d'elezea be bai, da, Finagako ermita sarra Biskaiko sarrena espok, ortxe-ortxe ibilikok.

Zein dan benetako erria? Zein izango dok ba, San Miguel. Aiko, neuk esplikatuko deuat ori kontu ori bertakoa nok eta. Begiratu egik, mutikotan, an e San Migueleko taberna zaarrean, ondoko orman, letreru bat egon zoan burriñan grabatuta eta auxe iminten joan: *Anteiglesia de San Miguel de Basauri*. Basauri, izatez, San Migueleko auzune bat dok. San Migueletik Bilborantz joan ezkerro, gitxi gitxira jagok Basauri auzunea, betikoa, baina gaur etxez beterik. Klaro, gaur gauzak kanbiatu egin dozak e baina leenago, Bilbotik onantz, urtekera bakarra egon zoan, Atxuritik, Mirafloresetik onantz. Bolueta pasatu orduan kamino bi jegoazan, bata Donostirakoa eta bestea Burgoserakoa, eta ortik artu joan Bidebieta izena kamino bien asikereak, gaur be oraindino norteko trenaren estazinoak Bidebieta jaukak izena. Eta, ba, gaur, Bidebieta andia azi dok eta Basauri izena zabalago jabilk San Miguel baino. Eta, ba, Bilboko salidatik gurerantz egin ezketino, or Boluetan, fiolatoa egoten zoan inpuestuak kobretako eta emen San Miguelen beste fiolato bat Arguya(Arrigorriaga) partetik etorten zoazenai be kobretako, autobusei be bai, baten batek zeozer eroan ezkerro, autobuseko kobadoreak portea kobretan jautsan gero fiolatoan kontuak arregletako. Bai, zeladorea egoten zoan kobretako. Zerean be, Miraballesen be kobretan zoan, baina an "katea" egoten zoan eta antxe egiten zoazan kobruak. Orduan, argi jagok, San Miguel dok erri zaarra eta elizea be bai, eta, Finagako ermita zaarra Bizkaiko zaarrena ez badok, ortxe-ortxe ibiliko dok.

100.5. Sugea eta behiaren topalekua landa-okeluan

Len, txarrieyen kontue kontau doat eta oin beste bategas akordau nok. Auxe ok, bitik. Ba, guk u, landa-bedarra txikerra isite soanean, bedarra kodañeagas ebaten ibili barik i pastuen atetan giñoasen beyek, andi Finaga aldeko landatati. Da, lelengotan eskintzoasen konturetu be in baie beyek etzera ekarri orduen, bei betek e(s)tx(y)oan ia esnerik ba(t)p(b)e aukiten. D'olan luserotxuen. Da, ba, oserbetan asi gintzoasen da, soloan pastuen daosela beyek, ori beyori besteakandi apartau iten soan ara landa-okolu betera, muna bastar bateko sasitzara, d'an ote soan geldigeldi bedarra yateari itxite agoa sabalik. Da, ba, egun beten, yoan in gintzoasen kontus-kontus beyen atzeparteti se pasetan dan ikusteko, baye kontu andiegas bera(k)p(b)arruntau esiteko, da, mekasuen soz, subie beyeri errapeti esnea edaten eskiñoan ikusi ba, sutun sutunik paraute? Orduen, emon atoan akullukasu be(t)p(b)eyeri da subieri be bai, d'antxe akabau soan dana. Andik (g)eyao eskeuntzan itxi beyeri bestiekandi apartetan pastuen eta asunto arreglao. Klaro, areri beyeri sera pesetan yakooan, subiek suabe-suabe edan esnie ta bera gusture antxe, geldigeldi, relajaute. Bai gisona, subie(k)t(d)eitu edo beye bera yoan, antxe landa-bastarreko okoluen yekian euren enkuntrue. Ikusi esik siñistu bes!

101.1. Untzetapikuko Jentil-bolak

Untzetapikuko arri-bolan kontue neu(k)p(b)ere entzunde dauket.

Leen, txarriaren kontua kontatu deuat eta orain beste bategaz akordatu nok. Auxe dok, begiratu egik. Ba, guk u, landa-bedarra txikerra izaten zoanean, bedarra kodaineagaz ebagiten ibili barik i pastuan ateraten genduzan beiak, andik Finaga aldeko landatatik. Eta, leenengotan ez gintzoazan konturatu be egin baina beiak etxera ekarri orduen, bei batek ez joan ia esnerik bat be eukiten. Eta olan luzarotxuan. Eta, ba, oserbetan asi gintzoazan eta, soloan pastuan dagozala beiak, ori bei ori besteakandi apartatu egiten zoan ara landa-okelu batera, muna bazter bateko sasitzara, eta an egoten zoan geldigeldi bedarra jateari itxita aoa zabalik. Eta, ba, egun baten, joan egin gintzoazan kontuz-kontuz beieren atze partetik zer pasetan dan ikusteko baina kontu andiagaz berak barruntatu ez egiteko, eta, mekasuen zotz!, sugea beiarri errapetik esnea edaten ez genduan ikusi ba, zutun-zutunik paratuta? Orduen, emon atoan akuilukazu bat beiarri eta sugeari be bai, eta antxe akabatu zoan dana. Andik geiago ez geuntsan itxi beiarri besteekandi apartetan pastuan, eta asunto arreglao. Klaro, areri beiarri zera pesetan jakooan, sugeak suabe-suabe edan esnea eta bera gustura antxe, geldigeldi, relajatuta. Bai gizona, sugeak deitu edo beia bera joan, antxe landa-bazterreko okeluan jaukian euren enkuentrua. Ikusi ezik sinistu be ez!

Untzetapikuko arri-bolan kontua neuk bere entzunda daukat. Jose, ni

Jose ni baño gasteagoa da ta Pablo Askoagak topauko arri-bolak aitetu daus, su(k)t(d)ñoosu Seberiyu partean bere agartu diala baie nik entzutea dauket orrik arri-bolak aldideteko Jentilenak siala. Oin badakiu sertarako sien, munisiño modun erabilteko, baie erriko jenteak estau yakin ori te Jentilenak i siala esaten isin dau. Lenaoko kontuek!

baino gazteagoa da eta Pablo Azkoagak topatutako arri-bolak aipatu dauz, zuk dinozu Zeberio partean bere agertu dirala baina nik entzutea daukat orreik arri-bolak aldidateko Jentilenak zirala. Orain badakigu zertarako ziran, munizino moduan erabilteko, baina erriko jenteak ez dau jakin ori eta Jentilenak ei zirala esaten izan dau. Leenagoko kontuak!

101.2. Arakaldoko parrokidun abadea herria zaintzen gerra garaian

Emen, gerrostean bates bere, on san abade bat (urlri abadea, isena estu esango) abade aundi aundie, parroki-dune, eta gogorra sermoietan yantzand- a ibilte sian neskakas. Sermoian suten pareta san, “diabruok” esatizien olango neskari. Baie errieko isin sen oso ona. Se, gerra ta gerrostean detensiñoak eta oten sian, d’orduén ori abade andi ori enfrentau iten yakien errikoa(k)t(d)efenditako d’esatizien: “nire errien estosue iñorbere fusilauko”. Da deteniduen bat ote sanean, entzegida joate san ara ta lagundu eta esatizien: “errepublikan errespetau banaudie oin emen esta iñor denuntziatuko eta afusilauko”. Eta alantxe isin bere isin sen.

(Hemen Jose Zaballa sartzen da) Su Yosú, au aiteri dekotzet entzunde, ba, ori abade ori komunista batek auki auen amensauete d’esotzen bakean bere isten. D’egun beten, abade andi t’indartzu orrek, artu auen komunistori anketatik esku biekas, eroan erreka ganeko subire t’an auki auen burusbera d’esan i otzen: “bakean isten espotek erre kara botakoat”. Antxe akabau i sian amensauak eta proble nak.

Emen, gerra ostean batez bere, egon zan abade bat (urlri abadea, izena ez dogu esango) abade andi andia, parroki-duna, eta gogorra sermoietan dantzand- eta ibiltén ziran neskakaz. Sermoian sutan paretan zan, “deabruok” esaten eutsien olango neskai. Baina erriako izan zan oso ona. Ze, gerra eta gerra ostean detenzi-noak- eta egoten ziran, eta orduan ori abade andi ori enfrentatu egiten jakien errikoak defendietako eta esaten eutsien: “nire errian ez dozue inor bere fusilatuko”. Eta deteniduren bat egoten zanean, ensegida joaten zan ara eta lagundu eta esaten eutsien: “errepublikan errespetatu banaudie orain emen ez da inor denuntziatuko eta fusilatuko”. Eta alantxe izan bere izan zan.

(Hemen Jose Zaballa sartzen da) Zu Josu, au aitari deukotsat entzunda, ba, ori abade ori komunista batek euki euan amensauetuta eta ez eutsan bakean bere itxiten. Eta egun baten, abade andi eta indartsu orrek, artu euan komunista ori anketatik esku bie kaz, eroan erreka ganeko zubira eta an euki euan buruzbeera eta esan ei eutsan: “bakean itxiten ez badeus- tak erre kara botako deuat”. Antxe akaba- tu ei ziran amensauak eta proble nak.

101.3. Txepetxaren mantzinkeria txindorrak konpondu

Kukuen kontue aitetu otzu(t)-p(b)aie txepetxea ta txindorrana kontaukotzut lelengo. Emen, gure txiker denporan txepetxan abiek apurtu iten giñusen. Txepetxeak abi biribile iten dau, sulotxu betegas, da txoritopetan ibili orduen, txepetxan abiek apurtu ite sien. Segaiti? Ba, asuntoa auxe da: Jesukristo kurtzean yosite egoala, antza, txepetxa batek, sera, kaka edo korotza in i otzen ganean. Orduen andi ondoti ibili sen txindor batek, paparreko lumakas garbitu in i sauen txepetxeak ineko korotza. Orregaiti, txindorra beti ikusi du ondo eta txepetxea txarto, d'orrexegaiti apurtan yakon abie txepetxeari, Jesukristori kurtzean kaka ganera egiteagaiti.

Kukuaren kontua aitatu deutsut baina txepetxea eta txindorrarena kontauko deutsut leenengo. Emen, gure txiker denporan txepetxan abiak apurtu egiten genduzan. Txepetxeak abia biribila egiten dau, zulotxo bategaz, eta txoritopetan ibili orduan, txepetxan abiak apurtu egiten ziran. Zergaitik? Ba, asuntoa auxe da: Jesukristo kurtzean josita egoala, antza, txepetxa batek, zera, kaka edo korotza egin ei eutsan ganean. Orduan andik ondolik ibili zan txindor batek, paparreko lumakaz garbitu egin ei euan txepetxeak egineko korotza. Orregaitik, txindorra beti ikusi dogu ondo eta txepetxea txarto, eta orrexegaitik apurtan jakon abia txepetxeari, Jesukristori kurtzean kaka gainera egiteagaitik.

101.4. Kukutze mendiko kontua

Orain bai, orain Kukutzeko kontue kontaukotzut. Beitu, ortxe dao mendiye, Kukutzeko mendi puntea, Arakaldoti Oroskorantza. Sarrari entzunda, b'antza, kunkuak etxea i auken ortxe puntan d'ortik Kukutze isena bere. Gero, orti Kukutzeko puntati paso gustiye ikusten da. Kukutzeko puntati, mendi arteko paso gustie ikusi lei, nerbioi errekea, trenbidea, kamiñoa ta gaur autopistea bere ondo ikusten dire. D'esaten daude, Kukutzeko mendi puntan, karlistadan, ormak in audesela atakeatati defenditako eta oin bere or daos orduko arriek. Orrexegaiti isingo da inportantea Kukutze mendipuntea, bista eta

Orain bai, orain Kukutzeko kontua kontauko deutsut. Begitu, ortxe dago mendia, Kukutzeko mendi puntea, Arakaldotik Orozkorantz. Zaarrari entzunda, ba, antza, kunkuak etxea ei eukan ortxe puntan eta ortik Kukutze izena bere. Gero, ortik Kukutzeko puntatik paso guztia ikusten da. Kukutzeko puntatik, mendi arteko paso guztia ikusi lei, nerbioi errekea, trenbidea, kaminoa eta gaur autopistea bere ondo ikusten dira. Eta esaten daude, Kukutzeko mendi puntan, karlistadan, ormak egin eudiezala atakeatatik defendietako eta orain bere or dagoz orduko arriak. Orrexegaitik izango da inportantea Kukutze mendipuntea, bista eta defentsa onagai-

defensa onagaiti. Kukuena etxea, je-je-je, ori baten batek asmaue bere isin leike. Baie, Untzetapiku eta Kukutze bie(k)t(d)ire puntu onak inguruek ikusteko edo begistetako eta defenditako.

tik. Kukuena etxea, je-je-je, ori bateren batek asmatua bere izan leike. Baina, Untzetapiku eta Kukutze biak dira puntu onak inguruak ikusteko edo begiztetako eta defendiduteko.

102.1. Arimen bildurra gauez

Arimak? Ni akordetan nas umea isin orduen, d'urduen ibili bearrean bideti, se orduen esegoan bidea asfaltate, ba, ibilte gaintzen solo arteti igoiteko baserrire t'olan, da igual, sarriten pasauskero sementeriyo ondoti, olango gausek entzute sien asko, ume txikerrak isin orduen. Baie eske guk pasetan gendun, yoaten gintzen sementeriyo ondoti igoiteko etxera. Eta egun beten, akordetan nas, etor nintzen Mungiti, da nik auki nindun sortzi urte ed'olan, eta betik errespeto andie sementeriyo ondoti pasa orduen. D'egon san olango odoye edo tormenta de berano esatoziena, sikue, sikue eta justo bota sauela sagar bat, sagar ba(t)tx(y)ausi sen aixeagas plasta! Gaubes etorri gintzesan aite ta ni, gaubes ta nik pentzau nauen aik sementeriyo gustiyek urten saudiela kanpora. Bai, bai, arima t'olango gausek entzuten sien da ni bere por si akaso bildurregas ibilte nintzen.

Arimak? Ni akordetan naz umea izan orduan, eta orduan ibili bearrean bidetik, ze orduan ez egoan bidea asfaltatuta, ba, ibiltzen gintzan solo artetik igon egiteko baserrira eta olan, eta igual, sarritan pasatu ezkerro zementerio ondotik, olango gauzak entzuten ziran asko, ume txikerrak izan orduan. Baina eske guk pasetan gendun, joaten gintzan zementerio ondotik igon egiteko etxera. Eta egun baten, akordetan naz, etorri nintzan Mungiatik, eta nik euki nendun zortzi urte edo olan, eta beti errespeto andia zementerio ondotik pasa orduan. Eta egon zan olango odeia edo tormenta de verano esaten deusiena, sikua, sikua eta justo bota (z)euala sagar bat, sagar bat jausi zan aizeagaz plasta! Gauez etorri gintzazan aita eta ni, gauez eta nik pentsatu neuan areik zementerioko guztiak urten (z)eudiela kanpora. Bai, bai, arima eta olango gauzak entzuten ziran eta ni bere por si akaso bildurregas ibiltzen nintzan.

102.2. Gariaren azkena Arakaldon

Gariye bai, nik esotu dot txikerretan, sortzi urtegas edo olan e, sortzi urtegas igual akabuko garie gure etxean. Garie yo idiyekas da buelta-

Garia bai, nik ezagutu dot txikerretan, zortzi urtegas edo olan e, zortzi urtegas igual akabuko garia gure etxean. Garia jo idiekaz eta bueltaka, larrainean,

ka, larrañean, (Josu Irrargarri sartzen da) batzuk saldiyekas, atzean narragas eta beste batzuk eskus yota arrien, esaterako amengoak. (Barriro Jose Zaballa) Ni akordeta nas narran gañean ibilde bueltaka, idiyek e bueltaka ta ni narran gañean. Garie yo ta gero garbitu, onekas, galbayekas da, eskus dana, artzagas bere bai, aixe korronteagas, aixeagas. Gaur bere ondiño iten dau nire aitek ori indabea garbituteko. Indabea galbayen altzau te goiti biera bota garbituteko, bai, gaurko egunean bere eiten dau korrontean, galbaia gora altzau te indabea biera bota ta korrontean (g)arbitu iten dau.

(Josu Irrargarri sartzen da) batzuk zaldiekaz, atzean narragaz eta beste batzuk eskuz jota arrian, esaterako emengoak. (Barriro Jose Zaballa) Ni akordetan naz narraren gañean ibilita bueltaka, idiak e bueltaka eta ni narraren gañean. Garia jo eta gero garbitu, oneikaz, galbaeakaz eta, eskuz dana, artzagaz bere bai, aize korronteagaz, aizeagaz. Gaur bere oraindino egiten dau nire aitek ori indabea garbituteko. Indabea galbaean altzatu eta goitik beera bota garbituteko, bai, gaurko egunean bere egiten dau korrontean, galbaea gora altzatu eta indabea beera bota eta korrontean garbitu egiten dau.

102.3. Sugeak esnea edan behiari Artziniegako landan

Emen estot entzun, baie nire andrea Artzeniegakoa da et'an bai. Eta nire suegroa(k)p(b)ere sarri esan doste, ademas beyek oten direala geldigeldi, se igual daukie errapea kargaute eta subeak estotzie iten minik i beyeri te sarriten subea aurek ikusi daudela esnea edaten beyeri. Subea ikusite bere aukitandin, se, segun pasetan dakien, beye(k)t(d)aos-enean esne askogas, errapea bete-bete einde, igual dabisenean landarrean bedarra jaten, d'esne gotan batzuk igual yausten dakies d'orri usinera-ta, subea(k)t(d)oaas, d'orti segun, txupau itotzie, da beyek oten dire geldigeldi. D'ori nire suegroak sarri esan doste e. Eta se pisti dabilen yakiteko, selayen urune botate san errastue ikusteko, subeagas bere ingo audin, baie nik landarrekoa dauket entzunde suegroari Artzeniegan. Da, edateko subea sutundu iten da, ori esan doste

Emen ez dot entzun, baina nire andrea Artziniegakoa da eta an bai. Eta nire suegroak bere sarri esan deust, ademas beiak egoten dirala geldigeldi, ze igual daukie errapea kargatuta eta sugeak ez deustie egiten minik i beiari eta sarritan sugea eurak ikusi daudela esnea edaten beiari. Sugea ikusita bere eukiten eudien, ze, segun pasetan jakien, beiak dagozanean esne askogaz, errapea bete-bete eginda, igual dabizanean landarrean bedarra jaten, eta esne gotaren batzuk igual jausten jakiez eta orrean usainera-eta, sugeak doaz, eta ortik segun, txupatu egiten deustie, eta beiak egoten dira geldigeldi. Eta ori nire suegroak sarri esan deust e. Eta zer pizti dabilen yakiteko, zelaian uruna botaten zan errastua ikusteko, sugeagaz bere egingo eudien, baina nik landarrekoa daukat entzunda suegroari Artziniegan. Eta, edateko sugea zutundu egiten da, ori esan deust sue-

suegroak se beyek igual oteire denpora gitxi umetu diresula eta daos sano kargaute esneagas t'igual a errapeti tantakadak eskapau esneak eta subeak usinera errapera yoan eta esnea edan sutunik paraute suabe-suabe eta beye geldi-geldi, se beye utziturduen errapea, ba, egoten da deskantzaute, d'egoten da nasai-nasai, d'ori gure dau beyek. Ori entzun dot sarri Artze-niagan e, emen es.

groak ze beiak igual egoten dira denpora gitxi umetu dirazala eta dagoz sano kargatuta esneagaz eta igual a errapetik tantakadak eskapatu esneak eta sugeak usainera errapera joan eta esnea edan zutunik paratuta suabe-suabe eta beia geldi-geldi, ze beia utsitu orduan errapea, ba, egoten da deskantsatuta, eta egoten da nasai-nasai, eta ori gura dau beiak. Ori entzun dot sarri Artziniegan e, emen ez.

102.4. Errotak itxi eta uztaren parte bat kendu gerra edo gerrostean

Gu errotara, Ausibira. Akarreoa astoagas. Guk auki gindun asto txiker bat, Potxiko, d'auso gustiek erabiltuen Potxiko astoa errotara sorroak eroateko. Gure aitek ekarri sauen Potxiko asto txikerra Arrankudiati, Morteruti, eta sakuek eta erabilteko oso asto elegantea. Errotako bearra urunegas pageta san, onenbesteko bat. (Josu Irarragorri sartzen da) Baie, gerra ostean da, errotak presintaut(e) egosan da isilik eta gaubean artu sakuek eta iyoten gendun errotan. (Barriro Jose Zaballa) Niri de koste kontaute aitek, selan da, onik, arbitriosekoak etorte siala, d'orduen artu sakutan indabea, garie edo danadalakoa ta sasire bota arbitriosekoak ispesiñoa pasau arte. Baie ordun bere, beti ote san tranparen bat, se yakin ite san nos datosen da, ba, sasire bota eskero, etxean daoena bakarrik erakutzi.

Gu errotara, Anunzibaira. Akarreoa astoagaz. Guk euki gendun asto txiker bat, Potxiko, eta auzo guztiak erabilten euan Potxiko astoa errotara zorroak eroateko. Gure aitik ekarri (z)euan Potxiko asto txikerra Arrankudiagatik, Morterutik, eta zakuak-eta erabilteko oso asto elegantea. Errotako bearra urunagaz pagetan zan, onenbesteko bat. (Josu Irarragorri sartzen da) Baina, gerra ostean-eta, errotak prezintatuta egozan eta isilik eta gauean artu zakuak eta eoten gendun errotan. (Barriro Jose Zaballa) Niri deukost kontatuta aitik, zelan da, oneik, arbitrios-ekoak etorten zirala, eta orduan artu zakuetan indabea, garia edo danadalakoa eta sasira bota arbitriosekoak ispezinoa pasatu arte. Baina ordun bere, beti egoten zan tranparen bat, ze yakin egiten zan noz datozen eta, ba, sasira bota ezker, etxean dagoana bakarrik erakutsi.

103.1. San Juanetako erramu bedeinkatua Arakaldon

Bai, San Juanak emen eiten dus oin bere sugarrakas. Da gure ama bisi

Bai, San Juanak emen egiten doguz orain bere sugarrakaz. Eta gure ama bizi

sanean, sera iten gendun, erramue erre, erramu egunien berinkituko erramu orriek apur bet erre eta berinkitu soloak, San Juan besperan, sue in soloan da gero erramue erre surten d'erramu sati betegas berinkitu soloak. Nik ikusite dauket erramu satitxuik sartzean soloko bastar gustietan berinkituteko. Eta ori arrastegi iluntzean ite san da kantau bere eiten gendun, sera,

“San Juan gabilean”:
San Juan gabilean (sic)
denpora ederrean
sub(e)ak eta sapoak surtera
eta artoa ta garie gorde kamaran.

zanean, zera egiten gendun, erramua erre, erramu egunean bedeinkatutako erramu orriak apur bat erre eta bedeinkatu soloak, San Juan bezperan, sua egin soloan eta gero erramua erre surten eta erramu zati bategaz bedeinkatu soloak. Nik ikusita daukat erramu zatitxuak sartzean soloko bazter guztietan bedeinkatuteko. Eta ori arrastegi(arrastiri) iluntzean egiten zan eta kantatu bere egiten gendun, zera:

“San Juan gabilean (bagilean)”
San Juan gabilean (sic)
denpora ederrean
sub(e)ak eta sapoak surtera
eta artoa ta garia gorde kamaran.

103.2. Labesua eta labigarra Arakaldon

Labesu t'a labigerran kontui? Bai orixe. Ogie iteko lelengo iyo ite san garie, gero ai urune eralgi aspiran saye kenduteko edo apartetako. Gero nobera(k)p(b)ota lebadurie, etxekoa e, tasa baten gordeta eukite gendun lebadurie, aurreko astekoa. Gero uruneri bota ganeti lebadurie eta gero gatz da gero ur goriegas masea edo ore in. Gero ite san itxi ordu erdi bet igoin daien, d'igon edo yagi orduin atzera ite san masea igurdi eta gero ya ite sien ogiyek, opilek, pamitxak t'ipinte sien ol baten ganien da tapeta sien ba ixera betegas eta espasien altzetan, talapara bete txinger ipinten san aspian berotuteko d'altzetan sien ogiek. D'ordin ya labea aukite san ya suritute serue, labean serue, d'ori, gure dau esan ya daoela ogiek sartuteko moduin. Labea garbitu ite san ba irakas eta

Labesu eta labigerraren kontua? Bai orixe. Ogja egiteko leenengo eo egiten zan garia, gero a uruna eralgi azpiran zaia kenduteko edo apartetako. Gero norberak bota lebadurea, etxekoa e, taza baten gordeta eukiten gendun lebadurea, aurreko astekoa. Gero urunari bota ganetik lebadurea eta gero gatz eta gero ur goriagaz masea edo ore egin. Gero egiten zan itxi ordu erdi bat igon egin dagian, eta igon edo jagi orduan atzera egite zan masea igurdi eta gero ya egiten ziran ogiak, opilak, pamitxak eta ipinten ziran ool baten ganean eta tape-tan ziran ba izera bategaz eta ez baziran altzetan, talapara bete txingar ipinten zan azpian berotuteko eta altzetan ziran ogiak. Eta orduan ya labea eukiten zan ya zurituta zerua, labearen zerua, eta ori, gure dau esan ya dagoala ogiak sartuteko moduan. Labea garbitu egiten zan ba

txingerrak bastarrean ipini irakas inarrea in de garbitu. Da lelengo sartuten audisen artoak, a ber selan altzeta sien, eta gero garienak, pami-txak eta ogiek.

Eta labigerra, ori de, labeko labesu ostaiko beroa aprobetxaute, ba, artaburu betzuk sartu te berotutea, kiskortuteko apur bet eta gero ain urune onena da talo sein morokile eiteko. Labigerra in eskero urune se-se oten da, espabere busti modure urteiten dau errotati, baie labiger ostaiko urune fin-fine da, se-sea.

irakaz eta txingerrak bazterrean ipini irakaz inarrea egin eta garbitu. Eta leenengo sartuten eudezan artoak, a ber zelantzetan ziran, eta gero gariarenak, pami-txak eta ogiak.

Eta labigerra, ori da, labeko labesu osteko beroa aprobetxatuta, ba, artaburu batzuk sartu eta berotutea, kizkortuteko apur bat eta gero areen uruna onena da talo zein morokila egiteko. Labigerra egin ezkeru uruna zee-zee egoten da, ezpabere busti modura urten egiten dau errotatik, baina labiger osteko uruna fin-fina da, zee-zeea.

104.1. Austegiarmin-eko harritzarpeko Erromanuen urregorria

Urregorriena? Nau(k)p(b)ere entzuni(k)t(d)auket umetarik. Gure aiteri-te entzunekoa da txikerrak isin orduin. Ba, Erromanuek ibili siala emeti Itzine ondoti bere, da, ba, arantz eskapaudenean, an a, Austigarbin aldean urregorrie gorde audiela arritzar baten aspian. Ai arritzarra an dao oin bere, urregorrie estai(t)p(b)ae. Austigarbingo arrie esatotzu. Ba, antxe i dao Erromako soldaduik arripean gordeko ai urregorrie. Arri ori seinalaute i dao bere koloreagaiti-edo, markan ba(t)p(b)ere i dauko nauk ikusi estot in baie. Su, au kontui les eskribidu e, s'espabere baten batek siñistu in lei te joan Austigarbinera eta ai arripea arakatuten asi d'eser topau es. Kontui, kontui isingo da ori, se egie isin basan oneskero topaudin urregorri ori. Sau(k)p(b)ere esan dosu baie ori urregorrien kontui beste leku askotan bere kontetan da. Kontuik estire isingo danak? Baten bat egie bere igual isingo da esta? Baleitike.

Urregorriarena? Neuk bere entzunik daukat umetarik. Gure aitari-eta entzunekoa da txikerrak izan orduan. Ba, Erromanuek ibili zirala emetik Itzina ondotik bere, eta, ba, arantz eskapatu eudenean, an a, Austigarbin aldean urregorria gorde eudiela arritzar baten azpian. A arritzarra an dago orain bere, urregorria ez dakit baina. Austigarbinoko arria esaten deusagu. Ba, antxe ei dago Erromako soldaduak arripean gordetako a urregorria. Arri ori seinalatuta ei dago bere koloreagaitik-edo, markaren bat bere ei dauka neuk ikusi ez dot egin baina. Zu, au kontua lez eskribidu e, ze ezpabere baten batek sinistu egin lei eta joan Austigarbinera eta a arripea arakatuten asi eta ezer topatu ez. Kontua, kontua izango da ori, ze egia izan bazan onezkero topatu eudien urregorri ori. Zeuk bere esan dozu baina ori urregorriaren kontua beste leku askotan bere kontetan da. Kontuak ez dira izango danak? Baten bat egia bere igual izango da ezta? Baleiteke.

104.2. Anbotoko Señorea su-bola baten itxuran zuzian inizitua lez

Anbotoko Señorea? Ba, baten e, an Albitzun, gure osaba Manu da Txomin, anajeak, komertasiñoan ebisen ai gaubiluntzeko kontui kontetan. Ba, antza, osaba Manuk tabernati etxerantzean Anbotoko Señorea ikusi eban su-bola baten itxuran susien joaten Itzinerantza inisitue baño arinao atzean garra dariola. Etxera allegau sanean sustosartue kendu esinik egoan d'orduin badiñotzo osaba Txominek, anajeak:

- Se pasetan yata ba? Beti abil bidea(k)p(b)etean gautute ta bildurtu in as estok.
- Bildurtu bakarri(k)p(b)alitzok? Anbotoko Señorea e(s)tx(y)oat ikusi ba su-bola baten itxuran, garretan, susien joaten orrantza, Itzineran inean inisitue bera baño arinao.
- Ao isilik, apurren bat edanda etorriko intzen d'edoser ikusi orritan orduitan
- Enok etorri belu, oin bakik i negu asikera egune(k)p(b)ere laburre(k)-t(d)osak eta atoan gaututen yok, arrastegi erdireko gaube ok
- Olan bok ogeto, baie se ikusio(k)-p(b)a, asmau estok in isingo?
- Eses ba, ori su-bolori Anbotoko Señorea isin dok, e(s)tx(y)oat eser fundau, ganeko sustue artu yoadan!
- Tirauk, mutil, afaldik seoser da lo ik lo, orrik kontui(k)t(d)osak eta, andiagoa(k)p(b)ere asmaukosak ik, redies!

Anbotoko Señorea? Ba, baten e, an Albitzun, gure osaba Manu eta Txomin, anajeak, komertasiñoan ebilzan a gaubiluntzeko kontua kontetan. Ba, antza, osaba Manuk tabernatik etxerantzean Anbotoko Señorea ikusi eban su-bola baten itxuran zuzian joaten Itzinarantz inizitua baino arinago atzean garra dariola. Etxera allegatu zanean susto sartua kendu ezinik egoan eta orduan badintso osaba Txominek, anajeak:

- Zer pasetan jak ba? Beti abil bideak betean gaututa eta bildurtu egin az ez dok.
- Bildurtu bakarrik balitzok? Anbotoko Señorea ez joat ikusi ba su-bola baten itxuran, garretan, zuzian joaten orrantz, Itzineran inean inizitua bera baino arinago.
- Ago isilik, apurren bat edanda etorriko intzan eta edozer ikusi orreitan orduetan
- Ez nok etorri belu, orain badakik i negu asikera egunak bere laburrak dozak eta atoan gaututen jok, arrastiri erdirako gaua dok
- Olan badok obeto, baina zer ikusi dok ba, asmatu ez dok egin izango?
- Ezetz ba, ori su-bola ori Anbotoko Señorea izan dok, ez joat ezer fundatu, ganeko sustua artu joadan!
- Tirauk, mutil, afaldu egik zeozer eta lo egik lo, orreik kontuak dozak eta, andiagoak bere asmatuko dozak ik, rediez!

105.1. Laminarrietako zubia eta laminak

A! Ori laminen kontue? Ba, neu bisi nes Laminarrieta kallean. Orti

A! Ori laminen kontua? Ba, neu bizi naz Laminarrieta kalean. Ortik etorriko

etorriko da isena be, se or bean, subie daoen lekuen, bueno, subi sarra, estue ta beratxoago subi nausie dao, sabala, arantza ospitelera yoateko d'onantza ba kallea, gure kallea, Laminarrieta. Da, ba antza, lenao or erreka bastarretan laminek ote sian d'erreka bastarrak arris beteri(k)-t(d)aos, d'orti, segun itxurea, etorriko san isen ori, Laminarrieta. D'esandotzutenes, ba, subie(k)p(b)e bi daos inde, sarra oñeskoantzat eta barrie autoantzat. Bai subi edarra, ni txofer ibili nes naure aldien eta makina bat kamino txar esotuot. Gaur u kamiñoa(k)p(b)e onak eta autoak setan esani(k)p(b)es. Gaurko autoak, mekasuen, beres doas koño, baie len inderra beasan bolantea eroateko.

da izena be, ze or beean, zubia dagoan lekuan, bueno, zubi zaarra, estua eta beeratxoago zubi nagusia dago, zabala, arantz ospitelera joateko eta onantz ba kallea, gure kallea, Laminarrieta. Eta, ba antza, leenago or erreka bazterretan laminak egoten ziran eta erreka bazterrak arriz betarik dagoz, eta ortik, segun itxurea, etorriko zan izen ori, Laminarrieta. Eta esan deutsudanez, ba, zubiak be bi dagoz eginda, zaarra oinezkoentzat eta barria autoentzat. Bai, zubi ederra, ni txofer ibili naz neure aldian eta makina bat kamino txar ezagutu dot. Gaur u kaminoak be onak eta autoak zertan esanik be ez. Gaurko autoak, mekasuen, berez doaz koño, baina leen indarra bear zan bolantea eroateko.

105.2. Kopla eta bertsoak

1
Ai ene Mari Manu
Seberiostrarra
tranpati sartu yako
birigarro arra.

2
Ai ene mari manu
iñongo minik es
bustena gogortute
non bigundurik es.

3
Neskasar birrotxea
tejamanapean
nok esango ote doste
eskondu gaitean.

4
Ai ene penak eta
Martin Aramaio
sirritxu bet in barik
esin itxi neio.

1
Ai ene Mari Manu
Zeberioztarra
tranpatik sartu jako
birigarro arra.

2
Ai ene mari manu
iñongo minik ez
buztana gogortuta
non bigundurik ez.

3
Neskazar birrotxea
tejamanapean
nok esango ote deuste
ezkondu gaitean.

4
Ai ene penak eta
Martin Aramaio
zirritxu bet ein barik
ezin itxi neio.

5

Amorebietako
bisialargune
bakarrik egon barik
artine lagune.

6

Urruku tuku-tuku
es niri ukutu
ama kamaran dago
sentiduko gaitu.

7

Atzoa t'agurea
asarratu dire
atzosar deabrue
bargetati tire.

8

Baltza nasela dineure
niri dauste ardure gitxi
ardaua baltza da baia
askok iten dau erosi.

9

Neuk ikusikoa da
San Juan gaubean
Txomin eta Bartolo
taberna batean.

10

Ene Maritxu, Maritxu
goso salea sara su
goisean-goisean txokolatea
arratzaldean koipetzu
gisonari porrusalda
olantxe bisi sara su.

11

San Blas pasau dan urte bi
Abadiñora nintzen ni
denpora txarrak emonda
es nintzen ondo ibili.

5

Amorebietako
bizialargune
bakarrik egon barik
artina lagune.

6

Urruku tuku-tuku
ez niri ukutu
ama kamaran dago
sentiduko gaitu.

7

Atsoa t'agurea
aserretu dire
atsozar deabrua
bargetatik tire.

8

Baltza nazela dineure
niri dauste ardure gitxi
ardaua baltza da baina
askok iten dau erosi.

9

Neuk ikusikoa da
San Juan gaubean
Txomin eta Bartolo
taberna batean.

10

Ene Maritxu, Maritxu
gozo zalea zara zu
goizean-goizean txokolatea
arratzaldean koipetsu
gizonari porrusalda
olantxe bizi zara zu.

11

San Blas pasau dan urte bi
Abadiñora nintzen ni
denpora txarrak emonda
ez nintzen ondo ibili.

12

Matxalen Busturiko
isan balitz ona
esala etorriko
Busturitik ona
salada (sic)
Busturitik ona.

12

Matxalen Busturiko
izan balitz ona
ez zala etorriko
Busturitik ona
salada (sic)
Busturitik ona.

BERTSOAK

1

Gure amama kamaran dago
eta aitite tabernan
ostera bere yegongo dire
txaltxu nabarrak eusoa

2

Dosena bat bertzo barri
gastean konsolagarri
nere mingaña sano dan arte
egingotzuedas jarri.

3

Bart amarretan eskondu nintzen
amaiketako senardun
amabietan il yatan eta
geratu nintzen alargun.

4

Andia daukat sentimentua
andiagoa penea
ordubeteko senarragaiti
alargun gelditutea.

SANTA AGEDA

1

Ementxe gatos, ementxe gatos
ondo lotzas da bildurres
usaba jaunak esango dosku
kanteko badu edo es.

BERTSOAK

1

Gure amama kamaran dago
eta aitita tabernan
ostera bere egongo dira
txaltxu nabarrak auzoan

2

Dozena bat bertso barri
gaztean konsolagarri
nere mingaña sano dan arte
egingotsuedaz jarri.

3

Bart amarretan ezkondu nintzan
amaiketako senardun
amabietan il jatan eta
geratu nintzan alargun.

4

Andia daukat sentimentua
andiagoa penea
ordubeteko senarragaitik
alargun gelditutea.

SANTA AGEDA

1

Ementxe gatoz, ementxe gatoz
ondo lotsaz da bildurrez
uzaba jaunak esango deusku
kanteko badu edo ez.

2

Alkate jaunagas egon garela
atzoko arratzaldean
libertadea gurekin degu
ibiliteko bakean.

3

Ibiliteko bakean eta
lenauko sarran legean
bestela sartuko gaituela
kartzela ilun batean.

4

Bedeinkatua isan daitela
etxe onetako jentea
pobre ta umilde gabisanontzat
eukisu borondatea.

2

Alkate jaunagaz egon garela
atzoko arratsaldean
libertadea gurekin degu
ibiliteko bakean.

3

Ibiliteko bakean eta
lenauko zarran legean
bestela sartuko gaituela
kartzela ilun batean.

4

Bedeinkatua izan daitela
etxe onetako jentea
pobre ta umilde gabisanontzat
eukizu borondatea.

OHARRA: (kopla eta bertsoak
direnez, etimologiaratze minimoa
baino ez da egin originala errespe-
tatzeko.)

106.1. Zezenak Salamankatik Bilboko zezen plazara oinez

Nik entzutie dekotena, lenao ekarten audesela sesenak, serera, Bilboko plasara Salamankatik asi te oñes ekartaudesela emeti Ganbarruti eta or Ganekogortan atzeko aldien aukitaudesela yatekoa-ta emoteko, beresko trokarro baten sarratute, sera ikusten da gitxi gora bera, d'atzeko aldeti, Pagasarriti Bilbora, plasara eroataudesela uñes ekartaudesan Salamankatik edo nik estait nondik e baie uñes. Danak ekarten sien Orduñetik uñes, Laudiyoti paseta sien emeko serak eta gero Santa Lusitik igoten auden Ganakogortara atzeko aldeti, or goyen dau ser bat, toki bet, trokarro bat, sakon moduko bat (d)anera, esiye inde, korta modu-

Nik entzutea daukodana, leenago ekarten eudezala zezenak, zerera, Bilboko plazara Salamankatik asi eta oinez ekarten eudezala emetik Ganbarrutik eta or Ganekogortan atzeko aldean eukiten eudezala jatekoa-eta emoteko, berezko trokarro baten zarratuta, zera ikusten da gitxi gora beera, eta atzeko aldetik, Pagasarritik Bilbora, plazara eroaten eudezala oinez ekarten eudezan Salamankatik edo nik ez dakit nondik e baina oinez. Danak ekarten ziran Orduñatik oinez, Laudiotik pasetan ziran emeko zerak eta gero Santa Luziatik igoten euden Ganakogortara atzeko aldetik, or goian dago zer bat, toki bat, trokarro bat, sakon moduko bat

re, d'an eukitaudesan sesenak. Et'abuelok esatausten andik ekartau-desela sesenak, atzeko aldeti er(o)aten audesela Pagasarritik, Larraskituti Bilboko sesen plasara. Asko tardeta i yauren e, Salamankati Bilborano. D'au isingo san Bilbora trena-edo ekarri aurreti. Etapatan ekartau-desan, orduen dana isin sen karreterue ero pastoriekas se orduko denporatan gurdiyekas ekartauden gariye, t'ardaoa ta sera. Orduñen posadan ote sien, sera, kortak egon sien ba ayuntamentue dauen lekuen, da kortak on sien idiyek parejak (g)aubietan lotuteko. Da gero San Migelen, oin etxie, kulturie in dauen lekuen be egon sien kortak deskantzue iteko bidien. Da Pagasarriti Bilboko plasara yoaten sien gustiyek kerixakas da danagas da Larraskitun kobretotziesan deretxoak, emeti, Pagasarriti uñes yoate sien, d'an dau oin be a etxie, d'an kobretotziesan deretxoak plasara Bilboko plasara uñes yoaten sien gustiyeri.

danera, esia eginda, korta modura, eta an eukiten eudezan zezenak. Eta abuelok esaten eustan andik ekarten eudezala zezenak, atzeko aldetik eroaten eudezala Pagasarritik, Larraskitutik Bilboko zezen plazara. Asko tardetan ei euden e, Salamankatik Bilboraino. Eta au izango zan Bilbora trena-edo ekarri aurretik. Etapatan ekarten eudezan, orduan dana izan zan karreterua edo pastoreakaz ze orduko denporetan gurdiekaz ekarten euden garia, eta ardoa eta zera. Orduñan posadan egoten ziran, zera, kortak egon ziran ba ayuntamentua dagoan lekuan, eta kortak egon ziran idiak parejak gauetan lotuteko. Eta gero San Migelen, orain etxea, kulturea egin dauen lekuan be egon ziran kortak deskantsua egiteko bidean. Eta Pagasarritik Bilboko plazara joaten ziran guztiak kereizakaz eta danagaz-eta Larraskitun kobretan eutsiezan deretxoak, emetik, Pagasarritik oinez joaten ziran, eta an dago orain be a etxea, eta an kobretan eutsiezan deretxoak plazara Bilboko plazara oinez joaten ziran guztiei.

106.2. Ilargi betean Amabirjinaren geriza

Nik iños entzunde dauket Amabirjinie modukoa dala ori sera, geispie. Amabirjinien itxurie deukie-la itargiko aik (g)eispiiek eta ba: begitiosu te begitiosu itargiyeri, esatoskuen, itxurie aukiten dau, itxurie ederto Amabirjinien santue, itxurie serak, t'orregaiti nik entzun in dot ori sarriten, da begitu be in dotzet eta ba nauri be eretxiten dauste, bai, Amabirjinien itxurie daukela. Au entzun etxien, iños entzun dot: aitu

Nik inoz entzunda daukat Amabirjinea modukoa dala ori zera, gerizpea. Amabirjinearen itxurea daukiela itargiko aik gerizpeak eta ba: "begitu egiozu eta begitu egiozu itargiari ", esaten euskuen, itxurea eukiten dau, itxurea ederto Amabirjinearen santua, itxurea zerak, eta orregaitik nik entzun egin dot ori sarritan, eta begiratu be egin deusat eta ba neuri be eretxiten deust, bai, Amabirjinearen itxurea daukala. Au en-

selan polito dauen. Se gure etxien beti errosariyoa erresetan san lastoak itorduen, kanile, burruxe, da, errosariyo bat edo bi parau barik pa-pa-pa.

Itargiyeri errespetoa e. Baten, gure abuelari nik esan notzen ba:

– Bakixu amerikanuek itargire eldu disela? – eta Mirenen Larraskituko abuelak-.

– Es Sabino, esaixu esan ori, isilik on sate, eskomulgau ingotzue, botakotzue elextati, isilik, ori esaixu esan e.Egiok ori e!

tzun etxean, inoz entzun dot: "aitu zelan polito dagoan". Ze gure etxean beti errosarioa errezetan zan lastoak egite orduan, kanila, burruxa, eta, errosario bat edo bi paratu barik pa-pa-pa.

Itargiari errespetoa e. Baten, gure abuelari nik esan neutsan ba:

– Badakizu amerikanuak itargira eldu dirala? – eta Mirenen Larraskituko abuelak-.

– Ez Sabino, ez egizu esan ori, isilik egon zaitez, eskomulgatu egingo deutsue, botako deutsue eleizatik, isilik, ori ez egizu esan e.Egia dok ori e!

106.3. Begizkoa umeari agertu jaiokeran

Begiskoa botatie, gause baten fijau eskero, gero ba faltie-edo lotuten dala sera... Bai, te ointxe be esaten daude, ba, begiskoa edo daukela, kapritxoa esaten dotzune guk edo ba gustetan bayatzu edo sagarra edo mallukiek edo sera, da, espadosun yaten, mantxiek mallukienak-edo urteitotziela umieri, esaten daure, barruen dauen umieri mantxie urtetan i dotzie, bai, andrie ernari daoenien. Orrik, lenaoko kontuek, estaki(t)p(b)esterik. Lenao, jentie atra-saute edo mediyori(k)p(b)es, da, ba, errue, begiskoari bota.

Begizkoa botatea, gauza baten fijatu ezkerro, gero ba faltea-edo lotuten dala zera... Bai, eta oraintxe be esaten daude, ba, begizkoa-edo daukala, kapritxoa esaten deutsaguna guk edo ba gustetan bajatzu edo sagarra edo mailukiak edo zera, eta, ez badozun(sic) jaten, mantxeak mailukiarenak-edo urten egiten deutsiela umeei, esaten daude, barruan dagoan umeari mantxea urtetan ei deutsie, bai, andrea ernari dagoanean. Orreik, leenagoko kontuak, ez dakit besterik. Leenago, jentea atrasatuta edo mediorik be ez, eta, ba, errua, begizkoari bota.

106.4. San Juanetako ilintxia soloak bedeinkatzeko

Guk San Juan egunean egiten gendun sua, famoso ori, eta gero ilintxea, txingerra kosi baktokak txinger bat eta kantetan yoate gintzesan:

Guk San Juan egunean egiten gendun sua, famoso ori, eta gero ilintxia, txingarra kogidu bakoitzak txingar bat eta kantetan joaten gintzazan:

“San Juan gabillien
sapoak eta subiek ondo-ondo erre
eta artoa ta gariye ondo-ondo gorde
kamarara eroatarte”.

Olan yoaten gintzen solosik solo ilintxiye artu su nagositi te, erretan dauena, ilintxiye palue suegas puntan, aregas yoaten gintzen.

Gero, urrungo egunien iminten giñun, ori, San Juan arbolie, atien alboan eldute, lexarra. Eta kurtzie orreri lexarrari baño geyo iten geuntzen kurtze txiki bet eiten geuntzen Erramu egunien ereñotzari, d’ereñotzak iminten giñusen soloan, San Juan ostaien, erramu berinkitueri kurtze bat ein de iminte san solo batzutan. Berinkituteko ereños kargie eroten giñun Erramu egunien elexara, erramu asko beasan-eta solo gus-tiyetarako.

*“San Juan gabillien(sic)
sapoak eta subiek ondo-ondo erre
eta artoa ta gariye ondo-ondo gorde
kamarara eroatarte.”*

Olan joaten gintzazan solorik solo ilintxia artu su nagusitik eta, erretan dagoana, ilintxia palua suagaz puntan, aregaz joaten gintzazan.

Gero, urrungo egunean iminten gendun, ori, San Juan arbolea, atearen alboan elduta, leizarra. Eta kurtzea orreri leizarrari baino geiago egiten geuntsan kurtze txiki bat egiten geuntsan Erramu egunean ereinotzari, eta ereinotzak iminten genduzan soloan, San Juan ostean, erramu bedeinkatuai kurtze bat egin eta iminten zan solo batzuetan. Bedeinkatutako ereinotz kargea eroaten gendun Erramu egunean eleizara, erramu asko bear zan-eta solo guztietarako.

106.5. Ikatz-egostea Zollon

Lelengo egurre botat’auden, burbuxe, da bota segiduen da emototzien sue, su arin bet, orriyek eta errama txikiyek erre ta gero lotute san egurre. D’ori egur ori ebai itauden, pikau metro bat inguruko satiyek. Eta egiten auden larrena, larrena da olango selai bet e erredondoa sera, de, iminten auden palu loditxu bet erdiyen, d’orren alboan iten auden plegau sutunik eta bete-bete itesan goraño txondorra. Gero, imintotzien idie, d’idien ganien lurre, ondo-ondo tapetako serien, de, goiti brasie botaten auden, kanpoan egoan braserue t’ango brasa eta ilintxak (g)oiti botaten audesan, d’aste san iketza egosten. Egositorduen, nosipin, suloak

Leenengo egurra botaten euden, burbuxa, eta bota segiduan eta emoten eutsoen sua, su arin bat, orriak eta errama txikiak erre eta gero lotuten zan egurra. Eta ori egur ori ebagi egiten euden, pikatu metro bat inguruko zatiak. Eta egiten euden larrena, larrena eta olango zelai bat e erredondoa zera, eta, iminten euden palu loditxo bat erdian, eta orren alboan egiten euden plegatu zutunik eta bete-bete egiten zan goraino txondorra. Gero, iminten eutsoen idea, eta idearen ganean lurra, ondo-ondo tapetako zerean, eta, goitik brasea botaten euden, kanpoan egoan braserua eta ango brasa eta ilintxiak goitik botaten eudezan, eta asten zan ikatza egosten.

edo urteitotzien kanpora, d'iten audezan ostera be ondo-ondo tapau lurregas edo seragas, se osteintzien ak suek koisten auen aisie da ingo san kiskeldu dana. Da iketza egosi orduen, galbaitati pasau eta sakue(k)-p(b)ete. Len astu in yat esatie, burbux-egurren akarreo a idiyekas ite san, narras, narrean edo gurdiyen, d'ur oneskero eskus be bai. Iketze-gostie inportantie san diru apur bet irepasi edo atetako.

Egositorduan, noizean bein, zuloak edo urten egiten eutsoen kanpora, eta egiten eudezan ostera be ondo-ondo tapatu lurregaz edo zeragaz, ze osterantzean ak suak kogiduten euan aizea eta egingo zan kiskaldu dana. Eta ikatza egosi orduan, galbaitetik pasatu eta zakuak bete. Leen aaztu egin jat esatea, burbux-egurraren akarreo a idiekaz egiten zan, narras, narrean edo gurdian, eta ur egon ezkeru eskuz be bai. Ikatz-egostea inportantea zan diru apur bat irabazi edo aterateko.

106.6. Bel(e)ak eta saiak ganadua jaten

Ganadu tragauegana lelengo yoaten da belie d'atetan dotzos begiye k eta gero estaki(t)p(b)aiiek abisetan botzie, baie saiye k etorten dire, bai sayek etorten dire. Beitixu, guk ementxe, etxaurrien, atatusus tripak txarriye il baño es, de, ikusikosus iru lau metroan saiye k e ogei edo otamar, baie errebañue, zzziiiiiii! selango aterrisajie iten dauden, samie builtau iten daude ta yast! tripa(k)tx(y)an. Baie, ik botaten dosak tripak edo sartzak or serien eta al momento yatosak saiye k. Txala ikeran be bai, umetokiye(k)tx(y)aten eta deskuidauskeru txala be yan. Baie ganadue gaxoag gas ilten danien, tragaurduen, bastante anditute ta sera, egoten dira etxoiten, d'ordu en egun betzutan estotzie pikurik sartzean sayek e. Gero bai, egun betzu(k)p(b)arru bai.

Nik emen jitanuei ikusi yautziat a emen txarriye tragau, karretillan edo gurdiyen eroan da, enterrau. Da, jitanuek atera ta yan. Enteretan soasenien, ateraten yauden enterraute

Ganadu tragatuagana leenengo joaten da belea eta ateraten deutzaz begiak eta gero ez dakit ba areik abisetan badeutsie, baina saiak etorten dira, bai saiak etorten dira. Begitu egizu, guk ementxe, etxe aurrean, ateraten dozuz tripak txarria il baino ez, eta, ikusiko dozuz iru lau metroan saiak e ogei edo ogeita amar, baina errebañua, zzziiiiiii! zelango aterrizajie egiten dauden, samea bueltatu egiten daude eta yast! tripak jan. Baina, ik botaten dozak tripak edo satsak or zerean eta al momento jatozak saiak. Txaala egikeran be bai, umetokiak jaten eta deskuidatu ezkeru txaala be jan. Baina ganadua gaixoagaz ilten danean, tragatu orduan, bastante andituta eta zera, egoten dira etxodoten (itxaroten), eta orduan egun batzuetan ez deutzie pikurik sartzean saiak e. Gero bai, egun batzuk barru bai.

Nik emen jitanuei ikusi jautsiat a emen txarria tragatu, karretillan edo gurdian eroan eta, enterratu. Eta, jitanuak atera eta jan. Enteretan zoazenean, ate-

yegoan lekuti, t'eroaten yauden andik iru lau bat egungarrenien edo.

raten jauden enterratuta jegoan lekutik, eta eroaten jauden andik iru lau bat egungarreanean-edo.

106.7. Txepetxa eta kukua

Epetxiek eiten dau abiye oso txikiye. Nik estakitena da selan iten dotzien an kendu beste arrautzak eta kukuek e bere arrautzie barruen sartu, txepetxienien. Onango sulo txikitxu bet iten dau te onango boltza bat (d)ao, d'estakit selan sartzen dotzen. Nik ikusi dot kukue e, da gero txepetxie yaten emoten ra-ra-ra, onango txori txikitxu bet eta bestie andiye iten da, pinto-pintoa kukue. Arrautzie igual pikuegas sartuko yotziek andi sulotxuti. Kukuek abiye eiten dau edo txindorranien edo epetxienien. De, epetxien abire kukue asten danien, errementau itotzo ta eskapau. Kukuek arrautza ba(t)p-(b)akarrik iminten yok. Kukuek e(s)tx(y)ok iten esebe. Faltzoagoa dok faltzoagoa sera baño! Kukue faltzoa da.

Epetxak egiten dau abia oso txikia. Nik ez dakidana da zelan egiten deutsien an kendu beste arrautzak eta kukuak e bere arrautzea barruan sartu, txepetxearenean. Onango zulo txikitxu bat egiten dau eta onango boltsa bat dago, eta ez dakit zelan sartzen deutsan. Nik ikusi dot kukua e, eta gero txepetxea jaten emoten ra-ra-ra, onango txori txikitxu bat eta bestea andia egiten eta, pinto-pintoa kukua. Arrautzea igual pikuegas sartuko jautsiek andik zulotxutik. Kukuak abia egiten dau edo txindorrenean edo epetxearenean. Eta, epetxearen abiara kukua asten danean, errementatu egiten deutso eta eskapatu. Kukuak arrautza bat bakarrik iminten jok. Kukuak ez jok egiten ezerbe. Faltzoagoa dok faltzoagoa zera baino! Kukua faltsoa da.

106.8. Abade kazari edo ehiztaria

Nik abadien esakera(k)t(d)aukedas. Kasariiek isin siela. Eta egon i soan abade bat euskeldune, d'egon soan or Araba partien d'iru erriten edo mesie emoten i yoan. Eta eper bat edo pare bat edo artu yoasala de, etorri soala mesara eta selan iminikotzen andriek abixue emon gurien badiñotzo abadiiek:

– “*Maritxu korupeko
len egonas esateko*

Nik abadeen esakerak daukadaz. Kazariak izan zirala. Eta egon ei zoan abade bat euskalduna, eta egon zoan or Araba partean eta iru erritan-edo mezea emoten ei joan. Eta eper bat edo pare bat edo artu joazala eta, etorri zoala mezara eta zelan iminiko deutsan andreak abisua emon gurean badiñotso abadeak:

– “*Maritxu korupeko
leen egon nas esateko*

*eperra ekarri dotela
eta saltzan ipinteko”.*

- Amen!- erantzun yotzan korupeti Maritxuk-.
- Ulertu yok!- abadiak.

*eperra ekarri dodala
eta saltsan ipinteko”.*

- Amen!- erantzun jautsan korupetik Maritxuk-.
- Ulertu jok!- abadeak.

106.9. Gabon gaueko ogia txakur-katuen amorrua kentzeko

Gabon gaubien, lelengo yaten soan beti orio-asié edo koniflora eta gero besugue edo txitxarroa. Gure etxien karakolik esoan yaten, beste etxe askotan bai. Postrie intxaursaltzie beti, gastaye te menbrillue be bai.

Ogiyegas eiten soan, bereinkitu, kurtzie eite yakon ogiyeri aspiti kutxilloagas, satitu ite soan da ba, mantelpien lotuten soan, alde batién sati bet eta beste sati bet bestaldien. Da bata isite soan txakurrentzako da bestie katuentzako, amorrutu es iteko. Da beti emoten yakiyen urrungo egunien, txakurreri a satiye, ogi txatala, eta bestie katueri.

Gabon gauean, leenengo jaten zoan beti orio-azea edo koliflora eta gero besigua edo txitxarroa. Gure etxean karakolik ez zoan jaten, beste etxe askotan bai. Postrea intxaursaltsea beti, gaztaia eta menbrillua be bai.

Ogiagaz egiten zoan, bedeinkatu, kurtzea egiten jakon ogiari azpitik kutxilloagaz, zatitu egiten zoan eta ba, mantelpean lotuten zoan, alde batean zati bat eta beste zati bat bestaldean. Eta bata izaten zoan txakurrentzako eta bestea katuentzako, amorrutu ez egiteko. Eta beti emoten jakian urrengo egunean, txakurrai a zatia, ogi txatala, eta bestea katuai.

106.10. Semeak aita asilora apurrin

Ori entzun yoat sarri, nori pasau yakon es baie entzutie bai. Semeak aiteri ya edadekoa sana letxe, sera, ba esin eutzon sertu te lagundute, asilora er(o)an gurauen. Eta orduen, lepoan artute, apurrin, eroan auenean, kantzaute bidien, arri beten ganien lotu sien deskantzetan. Da, gero ango arriyen, sera, aitek esan iyotzen semieri: “Emeko arriyen, neu(k)p(b)e kantzaute, emen deskantzau niñoan nau(k)p(b)e aite er(o)an niñoanien, serera, asilora”.

Ori entzun joat sarri, nori pasau jakon ez baina entzutea bai. Semeak aitari ya edadekoa zana letxe, zera, ba ezin eutsan zertu eta lagundu eta, asilora eroan gura euan. Eta orduan, lepoan artuta, apurrin, eroan euanean, kantsatuta bidean, arri baten ganean lotu ziran deskantzetan. Eta, gero ango arrian, zera, aitik esan ei jautsan semeari: “Emeko arrian, neuk be kantsatuta, emen deskantsatu nioan neuk be aita eroan nioanean, zerera, asilora”. Eta orduan semeak berak be pentsatu egin ei joan eta:

D'orduén semiek bera(k)p(b)e pen-
tzau in iyoan de: "B'orduén nauri be
auxe ingo yostiek eta etxera er(o)an
biyoat aite".

"Ba orduan neuri be auxe egingo jaus-
tiek eta etxera eroan bear joat aita".

106.11. Zolloko abestia

Sollotarrak
sollotarrak (g)ara
sollotarra(k)p(b)etiko
isango gara

1-.

Sollotarrak (g)era gu
bera da nagusi
d'aren menpean beti
gura dogu bisi.

2-.

Selango isango da
Solloko erria
Gorbeiako kurtzea be
berari begira.

3-.

Sollotarra(k)p(b)e dira
gure gurasoak
euskaldun sarrak eta
ben-benetakoak.

(Oharra: estrofa gehiago be
baditu baina berriemaileak ez ditu
gogoratzen)

Zollotarrak
zollotarrak gara
zollotarrak betiko
izango gara

1-.

Sollotarrak gera gu
bera da nagusi
d'aren menpean beti
gura dogu bizi.

2-.

Zelango izango da
Zolloko erria
Gorbeiako kurtzea be
berari begira.

3-.

Zollotarrak be dira
gure gurasoak
euskaldun zaarrak eta
ben-benetakoak.

(Oharra: estrofa gehiago be baditu
baina berriemaileak ez ditu gogoratzen)

107.1. Hiru eguneko ezteguak Uriondon

Uriyondokoa sarela ama-parteti?
Bai gizona, yakingo esto(t)p(b)a?
Uriyondon baten e bodielangoa in
gendun, esteguek esatauden gure
aitek eta. Ba, ondiño ondo akorduen
dauket auki be. Sure osaba Josen
bodie isin sen d'iru egun on gintze-

Uriondokoa zarala ama-partetik?
Bai gizona, jakingo ez dot ba? Uriondon
baten e bodealangoa egin gendun, ezte-
guak esaten euden gure aita-eta. Ba,
oraindino ondo akorduan daukat euki
be. Zure osaba Joseren bodea izan zan
eta iru egun egon gintzazan bodak jaten.

san boda(k)tx(y)aten. Ni nau soñuegas soñulari. Oin kontaukotzut astiroago. B'ori bodori mil nobesientos kaurentaiseisean isin sen, nik orduen amasortzi urte, ganeko sasoye! D'eskondu Seberiyoko Santa Kurtzen in sirean, iru yayonak entzun de gero. Mesostean, oñes mogidu gintzen kamiñoa bera eta Arbildun in gendun lelengo soñualdiye. Gero Uriyondora be oñes. Orduko denporan, da gero be, Uriyondora es egoan kamiñorik eta ie orduerdiko bidie dao. D'es ori, Uriyondon orduen es egoan es argirik es urik etxeatan. Argiye, seragas, petrolio-argiye edo karburoa edo kandelakas. Bueno, allegau gintzesan Uriyondora ta bodie sure osaba Josen etxean in gendun, Beanun. Andrie be Uriyondokoa, Amondaraintarra, Marortukoa, biyek Uriyondokoak. Interatan Uriyondon aundeka(k)p(b)isi sien, etxekadak, errentoriek (g)eyenak e, baie umoretzuek. Ba bai, a bai isin sala bodie, iru egunekoa. Gogoan dauket e, ba, irugarren egunerako yana bea san d'orduen sure aitite Manuelek-eta il ardiye d'ardi-okeliegas bete gendun tripie, da goso in be. Ni soñuotzean parau be in barik. A bai, umorie ta sasoiye. Kontuek atera, soñue yo ta soñue yo, atzamarretati odola dariyola on nintzen, atzamar puntak mindute, alangorik? Amasortzi urte orduen, gaur nok auki leikesan?

Oin, esto(t)tx(y)oten soñurik, semea(k)p(b)ai d'ondo ganera, soñulari onak urten daust. Oin gaxokarik nabil da ba ementxe, Busturin, paseotxu betzuk in de aurrera. Selan dabil sure aitexie, Justo? A(k)p(b)e larogaiti gora isin beoste. Orrik In-

Ni neu soinuagaz soinulari. Orain kontatuko deutsut astiroago. Ba ori boda ori mil nobezientos kaurentaiseisean izan zan, nik orduan amazortzi urte, ganeko sasoi! Eta ezkondu Zeberioke Santa Kurtzen egin ziran, iru deionak entzun eta gero. Meza ostean, oinez mobidu gintzan kaminoa beera eta Arbildun egin gendun leelengo soinualdia. Gero Uriondora be oinez. Orduko denporan, eta gero be, Uriondora ez egoan kamiñorik eta ia orduerdiko bidea dago. Eta ez ori, Uriondon orduan ez egoan ez argirik ez urik etxeetan. Argia, zeragaz, petrolio-argia edo karburoa edo kandelakaz. Bueno, allegatu gintzazan Uriondora eta bodea zure osaba Joserren etxean egin gendun, Beanu-n. Andrea be Uriondokoa, Amondaraintarra, Marortukoa, biak Uriondokoak. Intera artan Uriondon eundakak bizi ziran, etxekadak, errentoreak geienak e, baina umoretzuak. Ba bai, a bai izan zala bodea, iru egunekoa. Gogoan daukat e, ba, irugarren egunerako jana bear zan eta orduan zure aitita Manuelek-eta il ardia eta ardi-okeleagaz bete gendun tripea, eta gozo egin be. Ni soinuotsean paratu be egin barik. A bai, umorea eta sasoi. Kontuak atera, soinua jo eta soinua jo, atzamarretatik odola dariola egon nintzan, atzamar puntak minduta; alangorik? Amazortzi urte orduan, gaur nok euki leikezan?

Orain, ez dot joten soinurik, semeak bai eta ondo ganera, soinulari onak urten deust. Orain gaixokarik nabil eta ba ementxe, Busturian, paseotxu batzuk egin eta aurrera. Zelan dabil zure aitaxea, Justo? Ak be larogetik gora izan bear deust. Orreik Intxaurragatarrok bai dantzariak, en partikular Pablo. Bueno, kon-

txaurragatarro(k)p(b)ai yantzariyek, en partikular Pablo. Bueno, kontautzudes Seberiyoko kontu betzuk esta? Ai(k)t(d)enporak aistu be estodas iten!

tatu deutsudaz Zeberiyoko kontu batzuk ezta? Aik denporak aaztu be ez dodaz egiten!

107.2. Urdaibaiko Jentila

Yentilen konturi(k)t(d)akiden? Sauri entzun espanontzun ako an Bertzutenen batu sendun kontu ori, ni nau akordau bes. Suk esaostesu yentil kankalloan batek anka bata imintauela Untzetapikun da bestea Mandoyen, d'ure edan Arkulandako arri-pausuetan. Ba, koño, andiek isin beako yoan yentil orrek, se Untzetapikuti Mandoyera kilometroa(k)tx-(y)aosak on be gero, mekasuen sotz!

Ori entzunde, emeko Urdaibaiko yentilegas akordau nes. Estakit ondo kontaukotzuden, baie, txarka be, esebesa baño obie. Aiko. Busturin entzunde dauket au e, emen be on sala yentil bet, andiye gero e, iye Seberiyokoa bestekoa. Aitik, emeko yentil orrek antza, lauankan, anka bata imintauen Solluben, da, bestie Ereñosarren, San Miguelen ermitie dao an. Gero esku bata Atxerren, ortxe aurrean dauku, ikustosu? b'ortxe, San Pedron ermitie da or, da beste eskue Isaron, da ure edaten i auen surrupadotzean Isaro t'Ogoño bitartien, d'itzesoko ure be bajatu ite salaskoa apur bet, tragu andiyek ingo yoasen da, je-je-je. Bueno ori esaik siñistu gero e, orrik (k)ontue(k)p-(b)año estosak isingo ta, Seberiyokoa be bai t'emekoa be bai. Atxineko kontuek!

Jentilen konturik dakidan? Zeuri entzun ez baneutsun arako an Bertsuten-en batu zendun kontu ori, ni neu akordatu be ez. Zuk esan deustazu jentil kankailoren batek anka bata imintan euala Untzetapikun eta bestea Mandoian, eta ura edan Arkulandako arri-pausuetan. Ba, koño, andiak izan bearko joan jentil orrek, ze Untzetapikutik Mandoiara kilometroak jagozak egon be gero, mekasuen zotz!

Ori entzunda, emeko Urdaibaiko jentilegaz akordatu naz. Ez dakit ondo kontatuko deutsudan, baina, txarka be, ezebeza baino obea. Aiko. Busturian entzunda daukat au e, emen be egon zala jentil bat, andia gero e, ia Zeberiyokoa bestekoa. Aitik, emeko jentil orrek antza, lau-ankan, anka bata imintan euan Sollube-n, eta, bestea Ereñosarren, San Miguelen ermitea dago an. Gero esku bata Atxerren, ortxe aurrean daukagu, ikusten dozu? ba ortxe, San Pedroren ermitea dago or, eta beste eskua Izaron, eta ura edaten ei euan zurrupadaotsean Izaro eta Ogoño bitartean, eta itsasoko ura be bajatu egiten zalazkoa apur bat, tragu andiak egingo joazan eta, je-je-je! Bueno ori ez egik sinistu gero e, orreik kontuak baino ez dozak izango eta, Zeberiyokoa be bai eta emekoa be bai. Antxinako kontuak!

107.3. Sorginak Motrollutik Dantzalekura

Sorgiñen kontue, an Sollon be entzunde dauket auki, baie emekoagas akordetan nas geyo. Busturiko bateri entzun nauntzen au ser au, sorgiñen kontu au. Beitu, ementxe, eskerretara Motrollu iseneko larrie dao, etxie be bai, da, ba, entzutie, orti Motrolluti egas-edo yoate sialaskoa sorgiñek ara Dantzaleku esaten yakon selaire. Dantzaleku, Akordati gorantza dao, Ibarrangelu erris, itzesoareen bestaldien, San Pedro de Atxerre aspituken, antxe daukosu aurre aurrien Atxerre, emetixi ikusten da, aikoan an. Da ba an Dantzalekun bidekurtzie dao selaikadan, t'arri andi betzu(k)p(b)e bai, d'ara yoate i siela sorgiñek. An Sollo partien, esakera bat aukien sorgiñek, sera: "laño gustiyeen aspiti te sasi gustiyeen ganeti", emen estai(t)p(b)a, sasi gustiyeen ganeti barik i " itzesoan ganeti" esangudien, je-je-je! se Motrolluti Dantzalekure yoateko itzesoa pasau bea da ganeti, Mundekako itzes-adarra, marie beyen daoenieen ur gitxi oten da baie. Nik lelengotan Dantzaleku yantzan iteko lekue salakoan nengoan, baie nire andra partekoari entzunde, ba, Dantzaleku beste seozetarako lekue i sen antza, kontau iten dire gausek eta. Oin, siñistu es e!

108.1. Ellakuriko txakurra

Ellakuriko Txakurren kontue entzunde daukadan? Oba es, nau nas da Ellakurikoa. Bai, ombre, d'asko(k)t(d)aki barres ori kontu ori, d'asko kontetan da, pasau b'iten da-ta.

Sorginen kontua, an Zollon be entzunda daukat euki, baina emekoagas akordetan naz geiago. Busturiko bateri entzun neuntsan au zer au, sorginen kontu au. Begitu, ementxe, ezkerretara, Motrollu izeneko larrea dago, etxea be bai, eta, ba, entzutea, ortik Motrollutik egaz-edo joaten ziralazkoa sorginak ara Dantzaleku esaten jakon zelaira. Dantzaleku, Akordatik gorantz dago, Ibarrangelua erriz, itsasoaren bestaldean, San Pedro de Atxerre azpitxuan, antxe daukazu aurre aurrean Atxerre, emetixi ikusten da, aikoan an. Eta ba an Dantzalekun bidekurtzea dago zelaikadan, eta arri andi batzuk be bai, eta ara joaten ei zirala sorginak. An Zollo partean, esakera bat eukien sorginak, sera: "*laino guztien azpitik eta sasi guztien ganetik*", emen ez dakit ba, sasi guztien ganetik barik i "*itsasoaren ganetik*" esango eudien, je-je-je! ze Motrollutik Dantzalekura joateko itsasoa pasatu bear da ganetik, Mundakako itsas-adarra, marea beean dagoanean ur gitxi egoten da baina. Nik leenengotan, Dantzaleku, dantzan egiteko lekua zalakotan nengoan, baina nire andra partekoai entzunda, ba, Dantzaleku beste zeozetarako lekua ei zan antza, kontatu egiten dira gauzak eta. Orain, sinistu ez e!

Ellakuriko txakurre goseberea isin sen, da, Ellakurin belutxu basakaitaurenes, ba mojan komentora bajatu sen. Komentoan baskaitauren amabietan, Ellakuriko baserrien baño lenao, da, ba, txakur ori lenao bajatu sen komentora. Klausurako mojan komentoa Ellakurin aspitzuen dao, errekondoan, kamiño jenerala ta errekea bitartean. Oin ya estao mojarik e, Oñatire eroan ditues danak, komentoa utzi(k)t(d)ao. Da, ba, txakur ori bajatu sen komentora, seguru, bea berandutxu bajatu sen antza se komentoko mojak, ákabaute, baskarie ákabaute topausen, da, Ellakurire igun auen, bere etxera yoan san an baskaiteko. Bea, bueltarako Ellakurire be belu allegau sen antza ta, ba, atzenean, es batean es bestean, baskari barik lotu sen Ellakuriko txakurre.

108.2. Gauetako kateotsa

Sorginek? A bai, entzutea bai or Lamindaon-da. Bea, sorgine benetakoa on san or Gaurkula aldean. Sera, Pepin Gaurkulakoa, Pepin sarra, gaubiluntza batzutan kateotzean ibilte san bidea(k)p(b)etean da enbrari-te, parajari-te, gizonari-te urtetozien bidera olan e berandu ebisenari, bildurre sartzeako-edo. Pepin sarrak a komediek iten i ausen in be seguru, baragarrie i sen, da, ba, jentea bildurtute, da yakin arte nor san, ba, inon direnak asmetan ausen jenteak e, bildurregas, sorginek edo parte txarrekoak edo bate(k)p(b)aki nok urten dotzient bidera gaubean, d'olangoak. Fetxoriek in be. Es ke orduen mundo gustiebilen oñes, da gaubek errespe-

Ellakuriko txakurra goseberea izan zan, eta, Ellakurin belutxu bazkaiten eudenez, ba mojan komentora bajatu zan. Komentoan bazkaiten euren, amabietan, Ellakuriko baserrian baino leenago, eta, ba, txakur ori leenago bajatu zan komentora. Klausurako mojan komentoa Ellakuriren aspitzuan dago, erreka ondoan, kamino generala eta errekea bitartean. Orain ya ez dago mojarik e, Oñatira eroan dituez danak, komentoa utsik dago. Eta, ba, txakur ori bajatu zan komentora, seguru, baina berandutxu bajatu zan, antza, ze komentoko mojak, ákabatuta, bazkaria ákabatuta topatu euazan, eta, Ellakurira igon euan, bere etxera joan zan an bazkaiteko. Baina, bueltarako Ellakurira be belu allegatu zan, antza, eta, ba, atzenean, ez batean ez bestean, bazkari barik lotu zan Ellakuriko txakurra.

Sorginak? A bai, entzutea bai or Lamindaon-eta. Baina, sorgina benetakoa egon zan or Gaurkula aldean. Zera, Pepin Gaurkulakoa, Pepin zaarra, gaubiluntze batzutan kateotsean ibiltzen zan bideak betean eta enbrari-eta, parejari-eta, gizonari-eta urtetan eutsien bidera olan e berandu ebilzanari, bildurra sartzeako-edo. Pepin zaarrak a komediak egiten ei euazan egin be seguru, baragarria ei zan, eta, ba, jentea bildurtuta, eta yakin arte nor zan, ba, inon diranak asmetan euazan jenteak e, bildurragaz, sorginak edo parte txarrekoak edo batek badaki nok urten deutsien bidera gaubean, eta olangoak. Fetxoriek egin be. Es ke orduan mundo guztia ebilen oinez,

toa emototzien oñeskoari, edosein sata san naiko buruko ulleak artestuteko.

eta gauak errespetoa emoten eutsien oinezkoari, edozein zarata zan naiko buruko uleak arteztuteko.

108.3. Anbotoko Señorea haitzik haitz.

Anbotoko Señorea entzun bai, entzun, ba, ibilte sala suten atxetik atxera, aspuntarik aspuntara, orti Supelegorreti Atxularko begie pasau te Lekandako atxeti Kubuluko atxera, Kubulu Lamindaoko atxa da, ta orti, Ilunbe atxeti atxik atx ibilte sala suten Anbotora. Orixe dauket lenaokoari entzunde.

Anbotoko Señorea entzun bai, entzun, ba, ibilten zala sutan aitzetik aitzera, aitz-puntarik aitz-puntara, ortik Supelegorretik Atxularko (Atxulo) begia pasatu eta Lekandako aitzetik Kubuluko aitzera, Kubulu Lamindaoko aitz da, eta ortik, Ilunbe aitzetik aitzik aitz ibilten zala sutan Anbotora. Orixe daukat leenago koari entzunda.

108.4. Begizkoa jaio eta gero

Begizkoa iten sala entzunde dauket. Umea, yayo ta gero e, endredau ite sala, kanbiau ite sala umea. D'ordu en esaten aurela: "ume oneri baten batek e begizkoa in dotzo", ori entzunde dauket. Yayo ta gero kanbioa txarrera, igual e umea itzela ta kabiau. O sea ke, yayo ta gero be botatauren begizkoa d'umea endredau.

Begizkoa egiten zala entzunda daukat. Umea, jaio eta gero e, endredatu egiten zala, kanbiatu egiten zala umea. Eta orduan esaten eudela: "ume oneri baten batek e begizkoa egin deutso", ori entzunda daukat. Jaio eta gero kanbioa txarrera, igual e umea itzela eta kabiatu. O sea ke, jaio eta gero be botaten euden begizkoa eta umea endredatu.

108.5. Josafateko Landea

Josepeteko landea? Bai, ori entzunde bai bea non dauen bestait. Seoser txarra in ordu en sesaten dan badakit, auxe: "Josepeteko landan pagau beakosus gero emeko sorrak, emeko txarto inek". Ori bai, ori entzunde dauket. Estaki(t)k(g)ea.

Josepeteko(sic) (Josafat-eko) landea? Bai, ori entzunda bai baina non dagoan be ez dakit. Zeozer txarra egin orduan zer esaten dan badakit, auxe: "Josafat-eko landan pagatu bearko dozuz gero emeko zorrak, emeko txarto eginak". Ori bai, ori entzunda daukat. Ez dakit geiago.

108.6. Ogigaztaiari bildurra

Ogigastaiari bildurre amea. Ogi-gastaia(k)p(b)erenoa deko ta badéko e berenoa. Ogigastaia nik i il be in dot. An, Askaldean, gastaña andi bet ote san, da, gastañe denporan e gastañapean ogigastaia gastaña(k)tx(y)-aten, d'enuen yakin ser dan be e, da palu betegas il inauen. Bastante arin itauen bea nik arinao ta kuyau nauen askenean. Da, beitu, enauen yakin se bitxo dan be, d'ukutu be enautzen in. D'olan palutxu betegas bitartean goatute eroan nauen etxera, Ellakurire, da tia Jesusak esausten: “ser dakasu? Ori ogigastaia da, orre(k)-p(b)ereno andie deko, ene mutilek”.

Ogigaztaiari bildurra amea. Ogi-gaztaiak berenoa dauka eta badauka e berenoa. Ogigaztaia nik i il be egin dot. An, Askaldean, gaztaña andi bat egoten zan, eta, gaztaña denporan e gaztainapean ogigaztaia gaztañak jaten, eta ez neuan jakin zer dan be e, eta palu bategaz il egin neuan. Bastante arin egiten euan baina nik arinago eta kogidu neuan azkenean. Eta, begitu, ez neuan jakin ze bitxo dan be, eta ikutu be ez neuntsan egin. Eta olan palutxu bategaz bitartean goratuta eroan neuan etxera, Ellakurira, eta tia Jesusak esan eustan: “zer dakarzu? Ori ogigaztaia da, orrek bereno andia dauka, ene mutilak”.

108.7. Saiak, beleak eta ganadua

Ganadu bet il edo tragetan danean, lelengo belea yoaten da. Belea(k)-p(b)egiek atetotzos da gero yoakos saiek. Es i sen bajetan sairik i begiekas badao ganadue. Kabrunkuneagas-da tragau eskero, esaten daure estirela yoaten saiek egun betzuk pasau arte. Saiek kabrunkuneari-te igirri iten dotziela entzunde dekot.

Ganadu bat il edo tragetan danean, leenengo belea joaten da. Beleak begiak ateraten deutzaz eta gero joakoz saiak. Ez ei zan bajetan sairik i begiekaz badao ganadua. Karbunkoanagaz-eta tragatu ezkerro, esaten daude ez dirala joaten saiak egun batzuk pasatu arte. Saiak karbunkoanari-eta igarri egiten deutziala entzunda daukat.

108.8. San Juanak Ellakurin

San Juan besperan, suek, Ellakurin. Bea suek in orduko galtzupullakas e soloak (g)ustiek errekorridu da kantau:

“San Juan bagilean
denpora ederrean

San Juan bezperan, suak, Ellakurin. Baina suak egin orduko galtzupoilakaz e soloak guztiak errekorritu eta kantatu:

“San Juan bagilean
denpora ederrean

sapoak eta subeak erre
artoak eta gariak (g)orde”.

San Juan aratxa? Beti, lexarragas, kurtzea in, lorak imini, galburue-(k)p(b)e bai, d’ori sen inisituek eta yámoteko. Da, San Juan goxean ekarte san olan e idea ta bedar naste bat, moltzoa, d’itxi portalean, da sikiturduen gorde ite san. Da, entzunde be badekot, ortosik ibilte siala inñontzean osaunerako onen bat sala-ta.

sapoak eta sugeak erre
artoak eta gariak gorde”.

San Juan aretxa? Beti, leizarragas, kurtzea egin, lorak imini, galburuak be bai, eta ori zan inizituak-eta járamoteko. Eta, San Juan goizean ekarten zan olan e idea eta bedar naaste bat, moltzoa, eta itxi portalean, eta sikatu orduan gorde egiten zan. Eta, entzunda be badaukat, ortozik ibiltzen zirala inontzean osaunerako onen bat zala-eta.

108.9. Karobiak Lamindao aldean

Kárabiek emen serean bai, Lamindaon-edo daos d’ite san karea. Ikusi oin i Seanin, San Juston iten daure urtean baten orrik Ipiskikoak.

Len, an Olasabalen be ote san kárabie d’ikusite dekot selan ite san orduen be. Olasabal, Lamindaoti Dimera bidean, emeti Ílunbeti sartzean da Dimera d’or dao Olasabal d’an ikusite iten bai. An e beti, kontinualemente egoan karea iten, goiti arrie bota ta gero otea, basoko otea, egurre barik otea botatotzien, asko, d’atzera arrie, da gero atzera otea, da bean atera ta atera karea. Kárabien ondoan atxa dao. Da karea, soloatara, kortatara be bai, desinfetetako-ta sererako, etxesuritako-ta. Arrautzak karetan ikusite badekot, fresko-fresko kónserbetan dire, seguru. Or Onaidianean orduen ulloak aukiesan, errotan, da uden-edo estai(t)p(b)a, arrautzea eskatuten sanean, andik ateraten situsan kareatati, da fresko-fresko, da letxadean moduen inde.

Károbiak emen zerean bai, Lamindaon-edo dagoz eta egiten zan karea. Ikusi orain i Zeanurin, San Juston egiten daude urtean baten orreik Ipizkikoak.

Leen, an Olazabalen be egoten zan károbia eta ikusita daukat zelan egiten zan orduan be. Olazabal, Lamindaotik Dimara bidean, emetik Ílunbetik sartzean da Dimera eta or dago Olazabal eta an ikusita egiten bai. An e beti, kontinualemente egoan karea egiten, goitik arria bota eta gero otea, basoko otea, egurra barik otea botaten eutsien, asko, eta atzera arria, eta gero atzera otea, eta bean atera eta atera karea. Károbiaren ondoan aitzia dago. Eta karea, soloatara, kortatara be bai, desinfetetako-eta zererako, etxe-zuritako-eta. Arrautzak karetan ikusita badaukat, fresko-fresko kónserbetan dira, seguru. Or Onaidianean orduan olloak eukiezan, errotan, eta udan-edo ez dakit ba, arrautzea eskatuten zanean, andik ateraten zituezan kareatatik, eta fresko-fresko, eta letxadearen moduan eginda.

108.10. San Blas ermitako erromerian baltseo-dantza galarazo

San Blas Dime da, bueno, Dime ta Seani biek, erdie Dime t'erdie Seani. (Martin sartzen da) Linea bat (d)ao an arriekas. Ermiten atean paretan basara, olan, línea bat ikusten da bidean, bata da Seani ta bestea Dime.

(Fermin barriro) Ermitea Dime ta Seani, ta, etxea be bai, etxea be bisi-modu bikoa, erdie Dime t'erdie Seani. Erromerie be biek itauren, batean yantzan agarraue ta bestean txistue, soltue. Agarraue Dime partean da Seanin bestea, esaturen isten agarraue ta. Seanin, agarraue galasota egoan, d'ori ikusite be bai gero, guardasuble(k)p(b)e bai, edo, gaurdasublek alkateak agindute. Ostean, Seanin, nauri be pasau yat ori e, agu(a)sile etorri te séparau edo yantzea parau, yantzan ikusi askero agarrauen, parau, ixildu ite san musikea.

San Blas Dima da, bueno, Dima eta Zeanuri biak, erdia Dima eta erdia Zeanuri. (Martin sartzen da) Linea bat dago an arriekaz. Ermitearen atean paretan bazara, olan, línea bat ikusten da bidean, bata da Zeanuri eta bestea Dima.

(Fermin barriro) Ermitea Dima eta Zeanuri, eta, etxea be bai, etxea be bisi-modu bikoa, erdia Dima eta erdia Zeanuri. Erromeria be biak egiten euden, batean dantzan agarradua eta bestean txistua, soltua. Agarradua Dima partean eta Zeanurin bestea, ez euden itxiten agarradua eta. Zeanurin, agarradua galarazota egoan, eta ori ikusita be bai gero, guardiazibilak be bai, edo, gaurdiazibilak alkateak aginduta. Ostean, Zeanurin, neuri be pasatu jat ori e, aguzila etorri eta séparatu edo dantzea paratu, dantzan ikusi ezker agarraduan, paratu, isildu egiten zan musikea.

108.11. Semeak aita asilora

Ori kontu ori Txókori pasau yakon. Txomin Txokok, komento ondokoak, eroan i auen aite asilora, lepoan-edo. Da, asilora orduko yarri in i siren aitek déskantzau daien apur beten-edo, olango arri beten ganean, yarrite, d'esan i otzen aitek semeari: "ementxe déskantzau giñoan neure aitegas etorri nintzoanean be". Da, orduen semeak, artu te: "aite, goasen etxera". D'etxera ero(a)n i auen.

Ori kontu ori Txókori pasatu jakon. Txomin Txokok, komento ondokoak, eroan ei euan aita asilora, lepoan-edo. Eta, asilora orduko jarri egin ei ziran aitak déskantsatu dagian apur baten-edo, olango arri baten ganean, jarrita, eta esan ei eutsan aitak semeari: "ementxe déskantzatu ginoan(genduan) neure aitagaz etorri nintzoanean be". Eta, orduan semeak, artu eta: "aita, goazen etxera". Eta etxera eroan ei euan.

108-12. Garia Ellakurin

Garie Ellakurin? Bai gisona!

Garia Ellakurin? Bai gizona! Gari

Gari bearretarako, lelengo soloa makinetu de gero areakas a lurre yo iten gendun, pasada bat , makinetue yo apur bet selaitu te erein garie ta beste pasada bat areakas.

Gari-asie lelango uretan apartau, gero igotaurenak (galgarau txarrak) kendu, gero garau gustieri asufrea bota ta karea be bai. Karea da, ereikeran nondi sabisen ikusteko be bai, asufreak estai(t)p(b)a se itotzen, bea asufrea botaten yakon. Gero ereiteko asatzak ipinten gindusen, asatzak (g)altzuegas guk, sera, galtzu-eskutea erdibitu ta illadak-illadak ipini sololan, andi ereiteko. Garie erein de mokilek in orduen, tráparea pasada bat emon. Tráparea, area isite san, areak isite siren puntak olan aurrerantza, da tráparea(k)t(d)aukos atzerantza aginek, aik untzeak aurrerantza barik atzerantza, tráparea da ori, tráparea ixite san itzue kasi ganea, d'untzeak atzerantza, onango tablerruek, untzeak atzerantza da punte laburtxuek e, gari erneari kalterik in esiteko. Gero pasetan gindun, au, serak urten auen mokilek apurtako, txilindroiak eta gero orregas pasetan gindusen, bea lelangotan bestea, tráparea.

Garie ebagi, udan, juliorantza, eta yo arri ganean, eskus, tipi-tapa, tipi-tapa, joe! a san bearra! Garbitu makineagas, bea aurreti artzea, artzeagas. Gurean e Ellakurin bi egosan alangoak d'artzeagas axetara atera ta garbitu. Errotara guk ona Onaindianera. Kobrau amarreti bat, arto eta garie bardin. Artoa, a sera, labai-gerra, labasue in orduen, ogiek-eta atera ta artaburuek ara bota, arto barrie, ondio ondo sikitu barik kasi, te artagarauk sikitu edo kiskortu te

bearretarako, leenengo soloa makinatu eta gero areakaz a lurra jo egiten gendun, pasada bat, makinatua jo apur bat zelaitu eta erein garia eta beste pasada bat areakaz.

Gari-azia leenengo uretan apartatu, gero igoten eudenak (galgarau txarrak) kendu, gero garau guztieri azufrea bota eta karea be bai. Karea da, ereikeran nondik zabilzan ikusteko be bai, azufreak ez dakit ba zer egiten deusan, baina azufrea botaten jakon. Gero ereiteko azatzak ipinten genduzan, azatzak galtzuagaz guk, zera, galtzu-eskutea erdibitu eta illadak-iladak ipini sololan, andik ereiteko. Garia erein eta mokilak egin orduan, tráparea pasada bat emon. Tráparea, area izaten zan, areak izaten ziran puntak olan aurrerantz, eta tráparea daukaz atzerantz aginak, areik untzeak aurrerantz barik atzerantz, tráparea da ori, tráparea izaten zan itsua kasi ganea, eta untzeak atzerantz, onango tablerruak, untzeak atzerantz eta punta laburtxuak e, gari erneari kalterik egin ez egiteko. Gero pasetan gendun, au, zerak urten euan mokilak apurtako, txilindroiak eta gero orregaz pasetan genduzan, baina leenengotan bestea, tráparea.

Garia ebagi, udan, juliorantz, eta jo arri ganean, eskuz, tipi-tapa, tipi-tapa, joe! a zan bearra! Garbitu makineagas, baina aurretik artza, artzagaz. Gurean e Ellakurin bi egosan alangoak eta artzagaz aizetara atera eta garbitu. Errotara guk ona Onaindiarenera. Kobratu amarretik bat, arto eta garia bardin. Artoa, a zera, labai-gerra, labasue egin orduan, ogiak-eta atera eta artaburuak ara bota, arto barria, orandino ondo sikatu barik kasi, eta artagarauk sikatu edo kiskortu eta

gero errotan iyo talo sein morokilerako urun ohea da ta.

Gero ba, pasau te kontau be iten dire, serak, asarreak-eta errotariekas, bakisu, mendea kendukeran ba lartxu kendu edo, ta, ba, batzuk u musturtu iten siren errotariekas, musturraldiek pasetaudesan d'errotea kanbiau be bai iños. Garie gausandie san gure gaste denporan, oin etxera dakasku panaderuek, estosu entzun bosinea? Mari! Bean deku panaderue, banoa ogiten. (Fermin ogitan bajatu zan)

gero errotan eo talo zein morokilerako urun ohea da eta.

Gero ba, pasatu eta kontatu be egiten dira, zerak, aserreak-eta errotariekaz, badakizu, menda kendukeran ba lartxu kendu-edo, eta, ba, batzuk u musturtu egiten ziran errotariekaz, musturraldiak pasetan eudezan eta errotea kanbiatu be bai inoz. Garia gauza andia zan gure gazte denporan, orain etxera dakartzku panaderuak, ez dozu entzun bozinea? Mari! Began daukagu panaderua, banoa ogitan. (Fermin ogitan bajatu zan).

109.1. Mari Anbotokoa jaramoten saiak eta beleak Supelegorren

Mari Anbotokoa? Bai, entzunde dauket, pastoreak selan ikustauriesan txoriek Supelegor kobasuloaren atean eta iños sartu pastorean ba(t)p(b)arrure ta gero atzerantza es urtetearren- edo, saiek-edo átakauriela, ateetan pastorean bat, ori entzunde dauket. Txoriek sartzean siren Mari barruen saeola, atea yámotaurien beleak eta saiek. Egoten siren saiek eta beleak Supelegorreko ateetan Mari yámoten, da pastorean batek ikusi auen antza baten ba(t)p(b)arruen, Mari ixingo san, da sartu sen barrure d'esan konturetu urten bear sala arpegie emoten Mariri, lepos urten beasala. Ak pastoreak esauen urten lepos, eta orduen, saiek átakau in i aurien d'es-tait selan ákabau sen. Mari, neguen oten i sen Supelegorren, d'or esaten daurie Mari Atxularko begiti pasetan sala atxik atx ibilteko. Itxinen, Atxularko suloti, Kubulu, Lamindaoko atxera, d'andik Anbotora, gure aitek esan dotzun moduen, suten, garra dariola.

Mari Anbotokoa? Bai, entzunda daukat, pastoreak zelan ikusten eudiezan txoriak Supelegor koba-zuloaren atean eta inoz sartu pastoreren bat barrura eta gero atzerantz ez urtetearren- edo, saiak-edo átakatu eudiela, ateetan pastoreren bat, ori entzunda daukat. Txoriak sartzean ziran Mari barruan (z)egoala, atea jaramoten eudien beleak eta saiak. Egoten ziran saiak eta beleak Supelegorreko ateetan Mari jaramoten, eta pastoreren batek ikusi euan antza baten bat barruan, Mari izango zan, eta sartu zan barrura eta ez zan kontratu urten bear zala aurpegia emoten Mariri, lepoz urten bear zala. Ak pastoreak ez euan urten lepoz, eta orduan, saiak atakatu egin ei eudien eta ez dakit zelan akabatu zan. Mari, neguan egoten ei zan Supelegorren, eta or esaten daudie, Mari, Atxularko begitik pasetan zala aitzik aitz ibilteko. Itzinan, Atxularko zulotik, Kubulu, Lamindaoko aitzera, eta andik Anbotora, gure aitek esan deutzun moduan, sutan, garra dariola.

109.2. Aspezar koba-zuloko pastoreen potxingo-iturria

Itxinen dao troka bat eta olan leor bat, kobasulo bat, Aspezar ixenekoa, Supelegor eta Lexardi bitartean. Eta pastoreak eurek ure edateko araxe yoaten siren, kobasulora barrurre posue edo otxine aukin arren kanpoan. Aspezar suloak olan e entrada bat (d)eko barruen, orma bat arriskoa modukoa, arriek ipinite, arriekas inde, d'arrien alboatati sartzean sara barrure, da, bajetan da olan arri-losa bat erdi itxunde, d'a beti dao ixerditen, da bean deko, oin yausite dao e, posotxu bet, potxingo bat arriekas inde, da, andi potxingoti ateraturien edateko, ure edatekoa, bai, ure atxeti(k)t(d)ator, ixerditen dao, negarres beti a atxa, d'ara potxingora batzean da ixerdi gustie. D'ur ori garbi garbie da, d'orixe edaten daurie pastoreak, da kanpoko otxinekoa estaurie edaten pastoreak e, ganadue(k)p(b)ai. Aspezarko potxingora esin dires ganaduek sartu, orregaiti dao beti garbi ango ure. Itxinen posotxue(k)p(b)e badaos tapaute, arri kontranda badaos. Arriekas tapau iten ditues. Atxular aspian be badao potxingo bat tapaute, sera, ganaduek musturre-ta sartu estaien, bai aurek pastoreak uredateko, Aspezarko barruko ure edaten daurie, atxan ixerditi etorrie.

(Orain Fermin sartzen da) Potxingoa an Siriakon txabola ondoan be badao, Lekandan aspian. An dao manantial bat, iturrie tapaute, da otxine edo posue beragoan ganaduentzat, antxe, Lekandapean Viollaroko neberean aspian. An Atxikiturrin bean Itxinen, an dao, Atxikiturri landan iturri bet (d)ao,

Itzinan dago troka bat eta olan legor bat, koba-zulo bat, Aspezar izenekoa, Supelegor eta Lexardi bitartean. Eta pastoreak eurak ura edateko araxe joaten ziran, koba-zulora barrura pozua edo otsina euki(n) arren kanpoan. Aspezar zuloak olan e entrada bat dauka barruan, orma bat arrizkoa modukoa, arriak ipinita, arriekaz eginda, eta arrien alboetatik sartzean zara barrura, eta, bajetan da olan arri-losa bat erdi etxunda, eta a beti dago izerditan, eta beean dauka, orain jausita dago e, pozutxu bat, potxingo bat arriekaz eginda, eta, andik potxingotik ateraten eudien edateko, ura edatekoa, bai, ure aitzetik dator, izerditan dago, negarrez beti a aitzia, eta ara potxingora batzean da izerdi guztia. Eta ur ori garbi garbia da, eta orixe edaten daudie pastoreak, eta kanpoko otsinekoa ez daudie edaten pastoreak e, ganaduak bai. Aspezarko potxingora ezin dira ganaduak sartu, orregaitik dago beti garbi ango ura. Itzinan pozutxuak be badagoz tapatuta, arri kontran-eta, badagoz. Arriekaz tapatu egiten dituez. Atxular azpian be badago potxingo bat tapatuta, zera, ganaduak musturra-eta sartu ez dagien, bai eurak pastoreak ura edateko, Aspezarko barruko ura edaten daudie, aitzaren izerditik etorria.

(Orain Fermin sartzen da) Potxingoa an Ziriakoren txabola ondoan be badago, Lekandaren azpian. An dago manantial bat, iturria tapatuta, eta otsina edo pozua beeragoan ganaduentzat, antxe, Lekandapean Viollaroko neberearen azpian. An, Atxikiturrin beean Itzinan, an dago, Atxikiturri landan iturri bat dago, eta azpian dago landatxu bat

d'aspian dao landatxu bet Atxikiturripe, d'an be beste iturri bet (d)ao, d'a be tapaute oten da arriekas ganaduek sartu esiteko, da gu goasenean arriek altzau t'edaten du ango ur garbie.

(Martin barriro) Itxinen eta inguruetan, estaoela esaten deurie bea manantial asko dao, bea ganaduen potxingoak uren emoi e baño bera-txugoan beti, ganaduegas nastu esiteko. Eske, ganaduek ure edan bai bea apatxa(k)p(b)e igual sartzean dotzus potxingoan da gero ure loitu te kontaminau be bai igual e. Se, ganadu betzuk apatxartekoa aukiten daure, apatxarteko gaixoa edo gatxa, apatxartea soldute, eta ure (e)dakeran euren apatxak potxingoan sartu eske-ro, ba, ure kontaminau, eta, pastoreak-eta ur kontaminau ori edan eske-ro, ba, aure(k)p(b)e gaixotu. Kontus ibili bea da iturri-potxingoatako urekas, espabere?

Nik Itxiner a bija asko iten dodas, ie aste gustietan, GPS ta gusti, da mapa bat iten nabil ordenadorean, topetan dodan gustie eskalan markaute. Erakutzi ingotzut. (Eta erakutsi egin eustan ordenagailuan egin da daukan eta egiten dabilen Itzinako datu-bilketa guztia. Lan ederra eta ineditoa)

109.3. Laminak eta sorginak Villaron

Lamiñak? Bai, ementxe bertan, errien, or Iturriondoko errekea eta Arrati-errekea bat iten diren lekuen, or mataderoa dao eta "Laminos" deko ixena, ortxe Arratiko errekea(k)t'(d)Upokoa(k)p(b)at iten dauren lekuek "Laminos" deko ixena

Atxikiturripe, eta an be beste iturri bat dago, eta a be tapatuta egoten da arriekaz ganaduak sartu ez egiteko, eta gu goazenean arriak altzatu eta edaten dogu ango ur garbia.

(Martin barriro) Itzinan eta inguruetan, ez dagoala esaten daudie baina manantial asko dago, baina ganaduen potxingoak uraren emoi a baino beera-txuagoan beti, ganaduagaz naastu ez egiteko. Eske, ganaduak ura edan bai baina apatxak be igual sartzean deusuz potxingoan eta gero ura loitu eta kontaminatu be bai igual e. Ze, ganadu batzuk apatx-artekoa eukiten daudie, apatx-arteko gaixoa edo gatxa, apatx-artea zolduta, eta ura edakeran euren apatxak potxingoan sartu ezke-ro, ba, ura kontaminatu, eta, pastoreak-eta ur kontaminatu ori edan ezke-ro, ba, eurak be gaixotu. Kontuz ibili bear da iturri-potxingoetako urekaz, ezpabere?

Nik Itzinar a bija (biaje) asko egiten dodaz, ia aste guztietan, GPS eta guzti, eta mapa bat egiten nabil ordenadorean, topetan dodan guztia eskalan markatuta. Erakutsi egingo deusut. (Eta erakutsi egin eustan ordenagailuan eginda daukan eta egiten dabilen Itzinako datu-bilketa guztia. Lan ederra eta ineditoa)

Laminak? Bai, ementxe bertan, errian, or Iturriondoko errekea eta Arrati-errekea bat egiten diran lekuan, or mataderoa dago eta "Laminos" dauka izena, ortxe Arratiko errekeak eta Upokoak bat egiten dauden lekuak "Laminos" dauka izena eta orren batetik

d'orren bateti etorriko da ixena, lamiñak ongo siren- edo

Oin, emen Lamindaon, santigitue itauren asko, santigitue t'olangoak iten situsenak (g)eyenak Lamindaokoak ixiten siren. (Fermin sartzen da orain) Nik ikusi ot ños iten santiigitue, olan, origo apur betegas untau, igurdi te bedar batzuk ipini t'erresau-edo be bai. (Martín barriro) Ori ser ori itaudienak, emen, Lamindaokoak sirean geyenak, d'orti etorriko da Lamindao ixena be.

etorriko da izena, laminak egongo ziran-edo.

Orain, emen Lamindaon, zaintiratua egiten euden asko, zaintiratua eta olan-goak egiten zituezanak geienak Lamindaokoak izaten ziran. (Fermin sartzen da orain) Nik ikusi dot inoz egiten zaintiratua, olan, orio apur bategaz untatu, igurdi eta bedar batzuk ipini eta errezatu-edo be bai. (Martín barriro) Ori zer ori egiten eudienak, emen, Lamindaokoak ziran geienak, eta ortik etorriko da Lamindao izena be.

109.4. San Juan bezpera gaua Gorbeiaiko kurutzean

Aitek lengo San Juanak kontautzuz bea oin kostunbrea kanbiau indentzat. Oin, San Juan bespera gaubean, libre onaskero, Gorbaieko kurtzera yoate nas beti. Ni yoate nas San Juan bespera gaubean lo iten. Lo kurtzepean bertan, saku betegas. Da, San Juan goxean eguskie urtetan ikusi, ñontza sapaldu apur bet, ortosik e, yantzi oñetakoak, atera argaski betzuk eta berantza. Jentea egoten da, bai. Iges nau bakarrik on nintzen bea oten da jentea bai, San Juan goxean asko. Da Gorbaieti lelengo eguskie ikusten da Anboto ganean, Ois parterantza, ori “ paso del diablo” esatotzien ganeti ikusten da eguskie Gorbaieko kurtzeti.

Aitak leengo San Juanak kontatu deutzuz baina orain kostunbrea kanbiatu egin da niretzat. Orain, San Juan bezpera gauean, libre egon ezker, Gorbeiaiko kurtzera joaten naz beti. Ni joaten naz San Juan bezpera gauean lo egiten. Lo kurtzepean bertan, zaku bategaz. Eta, San Juan goizean eguzkia urtetan ikusi, inontza zapaldu apur bat, ortozik e, jantzi oinetakoak, atera argazki batzuk eta beerantz. Jentea egoten da, bai. laz neu bakarrik egon nintzan baina egoten da jentea bai, San Juan goizean asko. Eta Gorbeiatik leenengo eguzkia ikusten da Anboto ganean, Oiz parterantz, ori “*paso del diablo*” esaten deutsoen ganetik ikusten da eguzkia Gorbeiaiko kurtzetik.

109.5. “Bonba jausitako lekua” Itzina ondoan

Aite(k)t(d)aki ondo ori kontu ori. Esatauen, bigarren gerra mundiala ákabau sanean, Frantzietari éska-

Aitak daki ondo ori kontu ori. Esaten euan, bigarren gerra mundiala ákabatu zanean, Frantzietatik éskapetan

petan etorri sirela Alemanak d'abioien bat etorri sen kargaute bonbakas. Iru bonba edo bota situetan e, Gorbaian. D'esotzien emon permisorik erri ganetik orregas kargeagas ibilteko. Botaudesan espoletea kendute, yausi bai bea bonbak es auden errementau. Da botaudiesan parakaidasakas, da ba(t)tx(y)ausi sen emen Itxine barruen, da beste bat emen Pagomakurren Atxularren eskerretara ikusten dan suloan, sulotzarra ikusten da, kraterra, se etorri siren antza artifizieruek eta bertan errementaurien. Viturietari etorri sirean artilleruek eta errementaso iyotzien bertan. (Fermin sartzen da). Ori urrietan san, idebaten on gaintzesan gu errementauenean, a(k)p(b)onbeak, emen be lurre mobidu e. Beste bonba bat egoan as baten bitartean, askontratik sartute, Atxularreko begiti Oroskorantzago, onango tanborra ikuste san, erdie-edo, sati bet ikuste san, onan, metro bat et'erdie-do kanpoan, bestea sartute barrure, da parakaidasa albora yausite. Da beste ori, errementasotziena, an Pagomakurre ondoan, pagoa(k)p(b)e suster da gusti, aidean botata egosan. Siriakogas yoanintzen orduen a ikusten. Aterauen ke moltzo bat! Idebateari itxi es, bea, dardakeoa langoa sartu yakun ikusite bakarri(k)p(b)e a ke moltzoa!

(Martín barriro) Esan dotzuten moduen, orrek bonba sulo orrek, Atxularreko begien eskerretara daoan sulotzar edo krater andi orrek, "Bonbayausitakolekue" dauko gaur ixena. Antxe dao. Gurosunean lagundukotzut ikusten.

etorri zirala Alemanak eta abioiren bat etorri zan kargatuta bonbakaz. Iru bonba-edo bota zituezan e, Gorbeian. Eta ez eutsien emon permisorik erri ganetik orregaz kargeagaz ibilteko. Bota eudezan espoletea kenduta, jausi bai baina bonbak ez euden errementatu. Eta bota eudiezan parakaidasakaz, eta bat jausi zan emen Itzina barruan, eta beste bat emen Pagomakurren, Atxularren ezkerretara ikusten dan zuloan, zulotzarra ikusten da, kraterra, ze etorri ziran antza artifizieruak eta bertan errementatu eudien. Vitoriatik etorri ziran artilleruak eta errementazo egin eutsoen bertan. (Fermin sartzen da). Ori urrietan zan, idebaten on gintzazan gu errementatu euanean, ak bonbeak, emen be lurra mobidu e. Beste bonba bat egoan aitz baten bitartean, aitz-kontratik sartuta, Atxularreko begitik Orozkorantzago, onango tanborra ikusten zan, erdia-edo, zati bat ikusten zan, onan, metro bat eta erdie-edo kanpoan, bestea sartuta barrura, eta parakaidasa albora jausita. Eta beste ori, errementazo eutsoena, an Pagomakurre ondoan, pagoak be zuztar eta guzti, aidean botata egozan. Ziriakogaz joan nintzan orduan a ikusten. Atera euan ke moltso bat! Idebateari itxi ez baina, dardakeoa langoa sartu yakun ikusita bakarrik be a ke moltsoa!

(Martín barriro) Esan deutsudan moduan, orrek bonba-zulo orrek, Atxularreko begiaren ezkerretara dagoan zulotzar edo krater andi orrek, "Bonbayausitakolekua" (Bonba jausitako lekua) dauka gaur izena. Antxe dago. Gura dozunean lagunduko deutsut ikusten.

109.6. “Kaka Villaro” ezizenaren jatorriaz.

Gorbaialdeako errietan ie erri gustiek daukie ixen-burlea, suok Seberiookook “txubelaxuek”, Seani-koak “kokoak” eta guk Villarokook “kaka Villaro” entzun bear isiten du sarriten, oin gitxiao, bea len asko nire txiker denporan d’aitenean da, asko-
sas geio.

Nondi datorkun ori? Ba, nire eretxien, sereti, Villaro erdel errie ixiteti. Villaro, billa bat (d)a, Villa de Haro, 1338an fundae eta bere munarriek ondo limitaute daos. Ingeruen daukus, Orosko, Seanui d’Artea, d’Artea parterantza dao Areatza balladea, tejerea on san lekurantza, d’ortik artu da gaurko isen barrie be, Areatza, bea ondiño Arrati t’inguruetan Villaro asko entzuten da, suk sau(k)p(b)e Villaro esaten dosu esta? Vituriegas be beste ainbeste pasetan da, gaur, Gasteis, bea len Viturie, da gaur be bai askok.

Da, ba, “kaka Villaro” ixen-burlea, nire eretxiti, sereti dator, ba, Villaro billa (villa) ixitera, erdeldunekas bete san aldi beten, nais eta gero apurka-apurka inguruetako euskaldun asko Villarora etorri bixiten, gure aitek-eta in auren moduen. Da, villarostarrak erdeldun fama aukiu beti. D’es orregaiti bakarrik ixen-burlea. Nire eretxien, Villaro fundaren Viturie t’Arratien arteko komertzioa indertuteko Barasarreko portuti, lenaoko kaltzadati. Da, ba, orrek komertzio orrek impuestuek ekarri ausen. Villarok inpuestue kobretauen kanpoko generoa Villarora ekarri eskero, ardaoa ta, da, klaro, Arratiko jentea kexas beti pagaubearragas d’igual orrexegaiti, antoju artu te bur-

Gorbaialdeako errietan ia erri guztiek daukie izen-burlea, zuok Zeberiookook “txubelaxuak”, Zeanurikoak “kokoak” eta guk Villarokook “kaka Villaro” entzun bear izaten dogu sarritan, orain gitxiago, baina leen asko nire txiker denporan eta aitarenean-eta, askozaz gei-
go.

Nondik datorkun ori? Ba, nire iritzian, zeretik, Villaro erdal erria izatetik. Villaro, billa (villa) bat da, Villa de Haro, 1338an fundatua eta bere munarriak ondo limitatuta dagoz. Inguruan daukaguz, Orozko, Zeanui eta Artea, eta Artea parterantz dago Areatza balladea, tejerea egon zan lekurantz, eta ortik artu da gaurko izen barria be, Areatza, baina oraindino Arratia eta inguruetan Villaro asko entzuten da, zuk zeuk be Villaro esaten dozu ezta? Vitoriagaz be beste ainbeste pasetan da, gaur, Gasteiz, baina leen Vitoria, eta gaur be bai askok.

Eta, ba, “kaka Villaro” izen-burlea, nire iritzitik, zeretik dator, ba, Villaro billa (villa) izatera, erdaldunekaz bete zan aldi baten, naiz eta gero apurka-apurka inguruetako euskaldun asko Villarora etorri biziten, gure aita-eta egin euden moduan. Eta, villaroztarrak erdaldun fama euki dogu beti. Eta ez orregaitik bakarrik izen-burlea. Nire iritzian, Villaro fundatu euden Vitoria eta Arratiaren arteko komertzioa indartuteko Barazarreko portutik, leenagoko kaltzadatik. Eta, ba, orrek komertzio orrek impuestuak ekarri euazan. Villarok inpuestua kobretan euan kanpoko generoa Villarora ekarri ezker, ardaoa-eta, eta, klaro, Arratiko jentea kexas beti pagatu bearragaz eta igual orrexegaitik, antoju

lea ipini. (Fermin sartzen da berbaz) D'au inpuestuena egie da gero e. Baten e, nauk ekarri nauen seoser Ellakurireko ta Villaroko aguasilek segidu in osten mojan komento ondoko subie pasau arte, se, derrigor pasau bear nauen Villaroti Ellakurire yoateko, bea, aguasile esan fietan da segidu in osten. Segaiti? Ba, merkantzie, Villaroti kanporako isin eskero, esaturen kobretan, bea, Villaro barruen itxi eskero, orduen bai. Osea ke, Villaron sartzean san kanpoko generoa kobrau itauren, sain Arteati sartu sain Seaniti. Oroskoti es egoan bildurrik, mendie da dana ta.

(Martin barrero) Ba, nik pentzetot orti datorrela "kaka Villaro" ixen-burlea. Gaur gitxigo entzuten da. Oin i, Villaro etxes bete da eta euskeldun asko etorri de Arratiti-te, da ganera oin eskolatan be euskerea ikisten da. A! ta ganera oin Areatza daukunes ixen barrie, ba Villaro gitxi(a)go entzun, d'ixen-burlea be gitxigo.

artu eta burlea ipini. (Fermin sartzen da berbaz) Eta au inpuestuarena egia da gero e. Baten e, neuk ekarri neuan zeozer Ellakurirako eta Villaroko aguazilak segidu egin eustan mojan komento ondoko zubia pasatu arte, ze, derrigor pasatu bear neuan Villarotik Ellakurira joateko, baina, aguazila ez zan fietan eta segidu egin eustan. Zergaitik? Ba, merkantzia, Villarotik kanporako izan ezkerro, ez euden kobretan, baina, Villaro barruan itxi ezkerro, orduan bai. Osea ke, Villaron sartzean zan kanpoko generoa kobratu egiten euden, zein Arteatik sartu zein Zeanuritik. Orozkotik ez egoan bildurrik, mendia da dana eta.

(Martin barrero) Ba, nik pentsetan dot ortik datorrela "kaka Villaro" izen-burlea. Gaur gitxiago entzuten da. Orain i, Villaro etxez bete da eta euskaldun asko etorri da Arratitik-eta, eta ganera orain eskolatan be euskerea ikasten da. A! eta ganera orain Areatza daukagunez izen barria, ba Villaro gitxiago entzun, eta izen-burlea be gitxiago.

110.1. Anbotoko Señorea Anboton eta Gorbeian hiru urtez

Anbotoko Señoreak iru urte iten ausen Anboton da beste iru Gorbaian. Bateti bestera suten pasetan sala d'askok ikusi be in auela pasetan, baie beti gaubes. Gorbaian oten sala kueba baten, Itzinan, Supelegorren. Da, Anbotoko kueban ote san iru urte da beste iru Gorbaieko Supelegorren. Da, Gorbaian itausen urteak, edur urteak sireala esatauden eta Anboton itause-nak, ostera, axe urteak. Esan dotzutenes, lenao, askok ikusi be iten i auen suten, garretan yoaten bateti

Anbotoko Señoreak iru urte egiten euazan Anboton eta beste iru Gorbeian. Batetik bestera sutan pasetan zala eta askok ikusi be egin euala pasetan, baina beti gaez. Gorbeian egoten zala kueba baten, Itzinan, Supelegorren. Eta, Anbotoko kueban egoten zan iru urte eta beste iru Gorbeiaiko Supelegorren. Eta, Gorbeian egiten euazan urteak, edur urteak zirala esaten euden eta Anboton egiten euazanak, ostera, aize-urteak. Esan deutsudanez, leenago, askok ikusi be egiten ei euan sutan, garretan joaten bate-

bestera. Oin i estau iño(k)p(b)e ikusten.

tik bestera. Orain i ez dau inok be ikusten.

110.2. Jentilzubi-ko jentilak

Dimeko guretxeti ur-ur daos Axlor da Baltzolako kobasuloak, antxe aurrez aur. D'antxe daukosu Jentilzubi esatotzun beresko subie, atxeskoa, andie.

Lengo sarrak esatoskuen Yentilek ibili siala subiginen, subi ori ondo in gurean, baie, atan dabisela Dimeko elexako kanpaiotza entzun audiela eta Baltzolako kobasuloan barrure sartu siala d'ondiño an barruen daosela. Orregaitik-edo esatoskuen gure gurasoak es arrimetako gaubes kobasuloatara sein yentilek urten d'aberien in.

Dimako gure etxetik ur-ur dagoz Axlor eta Baltzolako koba-zuloak, antxe aurrez aur. Eta antxe daukazu Jentilzubi esaten deutsalgun berezko zubia, aitezkoa, andia.

Leengo zaarrak esaten euskuen jentilak ibili zirala zubiginen, zubi ori ondo egin guran, baina, artan dabilzala Dimako eleizako kanpaiotsa entzun eudiela eta Baltzolako koba-zuloan barrura sartu zirala eta orandino an barruan dagozala. Orregaitik-edo esaten euskuen gure gurasoak ez arrimetako gauzez koba-zuloetara zein jentilak urten eta aberiaren bat egin.

110.3. Dimako kanpaia mundukorik onena

Esaten daure, ba, Dimeko elexako lengo kanpai nausie mundukorik onena sala, kalidade onekoa ta kanpaiotza be inon es lakoa atetauena. Es i egoan antzeko kanpairik mundu gustien segun esatauden lenaokoak.

D'orduen, enterau in siala-ta, Erromati etorri i sirean kanpai ori erosteko asmoagas. Da, kanpai nausi orregaiti, kanpaia bera bete urregorri agindu i otzien parrokoari. Baia kia. Elexako parrokoa esetzean. D'auxe erantzun i otzien Erromati etorrikoari: " Urregorri gusti ori agindute be eskoas kanpai au saltzean, se au kanpai au Dimeko erriena da, d'errientzat ekarrie esin lei saldu esegaiti be, errien on bea dau, d'estao bentarik".

Esaten daude, ba, Dimako eleizako leengo kanpai nagusia mundukorik onena zala, kalidade onekoa eta kanpaiotsa be inon ez lakoa ateraten euana. Ez ei egoan antzeko kanpairik mundu guztian segun esaten euden leenagokoak.

Eta orduan, enteratu egin zirala-eta, Erromatik etorri ei zirean kanpai ori erosteko asmoagaz. Eta, kanpai nagusi orregaitik, kanpaia bera bete urregorri agindu ei etsoen parrokoari. Baina kia. Eleizako parrokoa ezetzean. Eta auxe erantzun ei eutsien Erromatik etorritakoai: " Urregorri guzti ori aginduta be ez goaz kanpai au saltzean, ze au kanpai au Dimako erriarena da, eta erriarentzat ekarria ezin lei saldu ezergaitik be, errian egon bear dau, eta ez dago bentarik".

110.4. Dimako sugetzarra

Bein baten, Dimen, Makastui ausunan iru bet metro inguruko subetzar bat ikusi auden da bildurtu in sirean, sano bildurtu be. Da, ba, Seanin egoan Balentxo esatotzien abade famau bet, eta berari abisetea akordau yakien bendesiño ba(t)p(b)-otateko subetzar orreri. Balentxo etorri be in sen da jente asko batu sen bere inguruan. Balentxok o yantzi ausen elexako erropak eta bere orasiño-librue artute badiñotzo subetzar orreri: *“lurpean basaos estosu geao urtengo kanpora eta kanpoan basaos, etzara lotuko Txinako deabru-kobararteño”*. Danak lotu sirean ikeratuta eta milagrotzat artudien Balentxon bendisiñoa. D’ain isin sen benetako bendisiñoa, ba, ango andra batek, Filomenak, esan otzen:

- “Balentxo, beste bedinkasiño ba(t)p(b)ota leike beorrek arratoi, sube-txiki ta pisti gustientzako?” Eta Balentxok erantzun:
- Bendisiñoa gauze danentzat (d)a ona, baia su(k)t(d)iñosusenantzat onena sera: goatu te garbitu, tragau ikusi ala.

Agoa sabalik (g)eratu sirean danak, txiterdi bera be atera barik.

110.5. Kea galantagana joaten dona

An, gur(e) errien, Dimen, Durangokorta esaten yakon baserri bet (d)ao, mendi artean bakar bakarrik. D’an on sirean aldi beten neskato bi, aista(k)p(b)iek, isenes, bata Ermenejilda da bestea Sebastiana. D’astegun buru suri beten esan i otzien mutilen batek: “Datorren domekan Dimeti

Bein baten, Diman, Makastui auzunean iru bat metro inguruko sugetzar bat ikusi euden eta bildurtu egin ziran, sano bildurtu be. Eta, ba, Zeanurin egoan Balentxo esaten eutsoen abade famatu bat, eta berari abisetea akordatu jakien bendizino bat botateko sugetzar orreri. Balentxo etorri be egin zan eta jente asko batu zan bere inguruan. Balentxok o jantzi euazan eleizako erropak eta bere orazino-liburua artuta badinotso sugetzar orreri: *“lurpean bazagoz ez dozu geiago urtengo kanpora eta kanpoan bazagoz, ez zara lotuko Txinako deabru-kobararteino”*. Danak lotu ziran ikaratuta eta milagrotzat artu eudien Balentxoren bendizinoa. Eta ain izan zan benetako bendizinoa, ba, ango andra batek, Filomenak, esan eutsan:

- “Balentxo, beste bedeinkazino bat bota leike berorrek arratoi, sube-txiki eta pizti guztientzako?” Eta Balentxok erantzun:
 - Bendizinoa gauza danentzat da ona, baina zuk dinozuanantzat onena zera: goratu eta garbitu, tragatu ikusi aala.
- Aoa zabalik geratu ziran danak, txiterdi bera be atera barik.

ibiliko gosena mutil koadrilla bat orti sear suokas egun(e) emoteko”.

D’orduen, Ermenejilda beste aistea baño apur bet listagoa sana letxe, badoa ta badiñotzo Sebastianari: “I, domekan mutile(k)tx(y)-atosena gugana d’egur busti antzakas sue in bear yoaguk se alan, ke andie botako yona suek, eta nau parauko nona kean aldeti, d’esango yoat nau-rekitan: “Au dona au kea!”. Eta ik erantzungostena: “Kea galantagana yoaten dona”. D’atan ba.

Eldu yakien ba egun ori, da yoan be in yakiesan mutilok. In auden su ori, ketzue in be abar berde ta bustiekas. Esaneko moduen, Ermenejilda parau sen kean alderditi eta klaro, dana san kea, begietara itauen kea ta badiño Ermenejildak: “Au bai dona au kean lodie ta sarratue! Orretara badiñotzo Sebastianak: “Kea galantagana yoaten dona bete betean”. Eta Ermenejildak erantzun ba(t)p(b)e malesi barik: “Ni galanta nona ala?” D’Ermenejildak: “Ba, neskato, euk esan dostena orix(e) esateko d’orixe (e)san donat”. Olan-txe argitu sen Ermenejildan yakituri gustie. Bakisu ba, galanta isitea da bat eta isin gurea beste bat. Sintzoa ta naturala isitea onena, esteretxasu?

koadrilla bat ortik zear zuokaz eguna emoteko”.

Eta orduan, Ermenejilda beste aiz-tea baino apur bat listagoa zana letxe, badoa eta badinotso Sebastianari: “I, domekan mutilak jatozana gugana eta egur busti antzakaz sua egin bear jona-guk ze alan, ke andia botako jona suak, eta neu paratuko nona kearen aldetik, eta esango yoat neurekitan: “Au dona au kea!”. Eta ik erantzungo deustana: “Kea galantagana joaten dona”. Eta atan ba.

Eldu jakien ba egun ori, eta joan be egin jakiezan mutilok. Egin euden su ori, ketsua egin be abar berde eta bustiekaz. Esaneko moduan, Ermenejilda paratu zan kearen alderditik eta klaro, dana zan kea, begietara egiten euan kea eta badi-no Ermenejildak: “Au bai dona au kea-ren lodia eta zarratua! Orretara badinotso Sebastianak: “Kea galantagana joaten dona bete betean”. Eta Ermenejildak erantzun bat be malezia barik: “Ni galanta nona ala?” Eta Ermenejildak: “Ba, neskato, euk esan deustana orixe esateko eta orixe esan donat”. Olan-txe argitu zan Ermenejildaren jakituria guztia. Badakizu ba, galanta izatea da bat eta izan gurea beste bat. Zintzoa eta naturala izatea onena, ez deritzazu?

110.6. Anbotoko Señorea eta laminak Baltzolan

Baltzolako kobea emen Dimen dauku. Bertara bidean Gibiltar iseneko baserrie dao, da bera dala esaten da Arratiko etzalderik sarrena.

Baltzolako koba-suloan atzinean Jentil-subi dao, len be esan dotzut, eta kobaren barruti errekea pasetan da, ta entzutea, lamiñas beterik ote

Baltzolako kobea emen Diman daukagu. Bertara bidean Gibiltar izeneko baserria dago, eta bera dala esaten da Arratiko etzalderik zaarrena.

Baltzolako koba-zuloaren aitzinean Jentil-zubi dago, leen be esan deutzut, eta kobaren barrutik errekea pasetan da, eta entzutea, laminaz beterik egoten zala

sala errekori. Lamiñak a garrizgorea andraskoana aukien seguru, baie anak a patoan yasekoak, erparik erpara mintz edo asal da gustiskoak.

Anbotoko Señorea barris, Lamindaora etorten i sen. Baltzolati urrin barik, Petralandako landea dao d'atxine, akelarre eta antzeko funtziñoak iten audiesan orrik i parte txarrekoak antza.

Da baten, seguru, Anbotoko Señorea be garretan etorri i yakien Supelegorreti Petralandako Landara da sorginon yaie ospatuteko akarran bat arrapau auden gero bere inguruen iteko euren fetxoriok.

Anbotoko Señorea señe inde egoan, seguru, eta akelarre ostaien, sentzain egoan bitartean, beste gustiek erregaluek emoten i otziesan, seinde, seletin bete gastaña, otzara bete piper, san bete berakatz eta ganetikoak, erara aukena bakotxak.

Bein akelarre-funtziñoak akabau orduen, bakotxa bere lekuetara. Anbotoko Señorea d'alabea Supelegorrera, lamiñak Baltzolako kobasuloko errekarra da sorginek estai(t)p(b)a nora, ba, arenbatera.

Denporaren yoanean, galdus yoan san Petralandako usadio ori. Esatauren, Eibarko eskopetak esese, San Prantziskoko kanpaiotzakaiti be galdu siala lamiña d'Anbotoko Señorean kontuok.

Ni nau sarri onas Petralandan da Baltzolako kobasuloan d'ikusi estot in sekule es lamiñarik es Anbotoko Señorarik. Atxinekoak asmauko kntuek isingo yatzus, ser ba ostaintxean?

erreka ori. Laminak a garrizgorea andrazkoena eukien seguru, baina anak a patoaren jasekoak, erparik erpara mintz edo azal eta guttizkoak.

Anbotoko Señorea barriz, Lamindaora etorten ei zan. Baltzolatik urrin barik, Petralandako landea dago eta antxina, akelarre eta antzeko funtziñoak egiten eudiezan orreik i parte txarrekoak antza.

Eta baten, seguru, Anbotoko Señorea be garretan etorri ei jakien Supelegorretik Petralandako Landara eta sorginon jaia ospatuteko akarran bat arrapatu euden gero bere inguruan egiteko euren fetxoriok.

Anbotoko Señorea seina eginda egoan, seguru, eta akelarre ostean, sentzain egoan bitartean, beste guztiak erregaluak emoten ei eutsoezan, zeinda, zeletin bete gaztaña, otzara bete piper, zaran bete berakatz eta gainetikoak, erara eukana bakoitzak.

Bein akelarre-funtziñoak akabatu orduan, bakoitza bere lekuetara. Anbotoko Señorea eta alabea Supelegorrera, laminak Baltzolako kobasuloko errekarra eta sorginak ez dakit ba nora, ba, arenbatera.

Denporaren joanean, galduz joan zan Petralandako usadio ori. Esaten euden, Eibarko eskopetak ezeze, San Frantziskoko kanpaiotsakitik be galdu zirala lamina eta Anbotoko Señorearen kontuok.

Ni neu sarri egon naz Petralandan eta Baltzolako kobazuloan eta ikusi ez dot egin sekula ez laminarik ez Anbotoko Señorarik. Antxinakoak asmaututako kntuak izango jatzuz, zer ba ostaintxean?

111.1. Arguiako Sagarduytar emaztearen sendiari eginiko bertsoak

BARRU BARRUTIK

Barru barrutik oraintxe noa
iru lau bertzo ateraten
neure fameli maite maiteak
sarritan ondo entzun daisen.

Sagardui danen fameli buru
dago gure ama Mari Antón
aibat urtean postasunean
bisi al yakune San Pedron.
Bere bisitzan es da tatxarik
naita munduan asko egon
larogei urte orain badaute
mesede egiten ein daus emon.

Pos posik nabil neure fameli
suentzat kantak ateraten
gure ama onek danon erdian
gustura entzun egin daisen.

Bere bisitza luse onetan
egongo siran gora berak
baña indarres eta bearres
lisutu egin daitus danak.
Amasaspi urte orain dirala
itxi egin euen senarrak
gauza yakina egun samiña
emon euskune Jaungoikoak.

Sertarako da gure biotza
posik kantau es eitekoan
gison ona san Manuel eta
egongo dana gaur seruan.

Saspi fameli isan daus eta
amantzat naiko ser eginik
bata seruan egongo da ta
beste seirak daukas bisirik.
Tomás da Manu gisonetatik
dagos aspaldin eskondurik
da gasteena Juan dau isena
eskontako ardura barik.

BARRU BARRUTIK

Barru barrutik oraintxe noa
iru lau bertzo ateraten
neure fameli maite maiteak
sarritan ondo entzun daizen.

Sagardui danen fameli buru
dago gure ama Mari Antón
aibat urtean poztasunean
bizi al jakune San Pedron.
Bere bizitzan ez da tatxarik
naita munduan asko egon
larogei urte orain badaute
mesede egiten ein dauz emon.

Poz pozik nabil neure fameli
zuentzat kantak ateraten
gure ama onek danon erdian
gustura entzun egin daizen.

Bere bizitza luze onetan
egongo ziran gora berak
baña indarrez eta bearrez
lisutu egin daituz danak.
Amazazpi urte orain dirala
itxi egin euen senarrak
gauza jakina egun samiña
emon euskune Jaungoikoak.

Zertarako da gure biotza
pozik kantau ez eitekoan
gizon ona zan Manuel eta
egongo dana gaur zeruan.

Zazpi fameli izan dauz eta
amantzat naiko zer eginik
bata zeruan egongo da ta
beste seirak daukaz bizirik.
Tomás da Manu gizonetatik
dagoz aspaldin ezkondurik
da gazteena Juan dau izena
ezkontako ardura barik.

Udebarriak lorak besela
asi senduesan umeak
naita etziran isan erresak
guda inguruko urteak.

Beste irurak alabak dituz
benetan iru emakuma
Dominga dogu sarrena eta
bigarren Mari gero Juana.
Oneisek daude mundu onetan
gustiok bear gaunkena
apaltasuna biotz biguna
mesede eiteko pres dana.

Fameli ona ikusteagas
amoma postuten basara
pos posik bisi egin saintikes
seme alabokas batera.

NIRE ANDREAREN FAMELI BIERI

Urtarrillaren erdi antzean
aitan bertsoak entzunik
denpora apur bat noa galtzean
bada denpora au alperrik.
Orain artean es dot atera
fameliarentzako bertzorik
baña oingoan es da lotuko
alegin danak ein barik.

Nire andrearen fameli dana
nire aiten espanetan
naiko bearrrik ipin dauzie
gisonari edade onetan.
Bertsolarien erresa darot
neuk bere neure sanetan
bertso batzuek kanta es eitia
lotzagarri da benetan.

Batzuentzako bearra dana
bestentzat dibertziñua
niri agindu es daustie egin
baña kantau eiten noa.
Esin naintike asko atzeratu

Udebarriak lorak bezela
azi zenduezan umeak
naita etziran izan errazak
guda inguruko urteak.

Beste irurak alabak dituz
benetan iru emakuma
Dominga dogu zarrena eta
bigarren Mari gero Juana.
Oneixek daude mundu onetan
guztiok bear gaunkena
apaltasuna biotz biguna
mesede eiteko prest dana.

Fameli ona ikusteagaz
amoma poztuten bazara
poz pozik bizi egin zaintikez
seme alabokaz batera.

NIRE ANDREAREN FAMELI BIERI

Urtarrillaren erdi antzean
aitan bertsoak entzunik
denpora apur bat noa galtzean
bada denpora au alperrik.
Orain artean ez dot atera
fameliarentzako bertzorik
baña oingoan ez da lotuko
alegin danak ein barik.

Nire andrearen fameli dana
nire aiten ezipanetan
naiko bearrrik ipin dauzie
gizonari edade onetan.
Bertsolarien erreza darot
neuk bere neure zanetan
bertso batzuek kanta ez eitia
lotsagarri da benetan.

Batzuentzako bearra dana
bestentzat dibertsiñua
niri agindu ez daustie egin
baña kantau eiten noa.
Ezin naintike asko atzeratu

se denpora aurrera doa
da orain ain ondo espot kantetan
gero txarrago isango da.

Konforme nago orain artean
konforme nago fameli
suekas emondako orduetan
es nas ni txarto ibili.
Azurrak txupau egin eindotzus
ainbet ollo ta ollaskori
ondo ipinite yan duselako
eskerrak kosinerari.

Enoya ni nau aitan antzera
fameli dana nonbratzen
nonbrau eskero danak batera
iñor be etxat aistuten.
Baña sarrena nonbrau bear dot
se etxat burutik kenduten
bera da Mainton gure ama eta
apenas tatxarik dauken.

Fameli ederra asi dau eta
biotzes berari eskerrak
ondo nobleak alabak eta
semeak bere es txarrak.
Biotza alegre aukin albalai
munduan persona sarrak
ori alegre eukin egiten
ein beus alegin danak.

Ori alegre aukin gure bu
estaigun aukin dudarik
San Pedro baño es du topauko
amantzat leku oberik.
Portale dana jardín dauke eta
aisea ondo garbirik
da or igaroko gausa gustiak
oindiño aistu bagarik.

Inguruen daitu iru alaba
berari nairak eiteko
eta gañera bere semea
kotxias ibiliteko.

ze denpora aurrera doa
da orain ain ondo ezpot kantetan
gero txarrago izango da.

Konforme nago orain artean
konforme nago fameli
zuekaz emondako orduetan
ez naz ni txarto ibili.
Azurrak txupau egin eindotsuz
ainbet ollo ta ollaskori
ondo ipinite jan duzelako
eskerrak kozinerari.

Enoia ni nau aitan antzera
fameli dana nonbratzen
nonbrau ezkeru danak batera
iñor be ez jat aistuten.
Baña zarrena nonbrau bear dot
ze ez jat burutik kenduten
bera da Mainton gure ama eta
apenas tatxarik dauken.

Fameli ederra azi dau eta
biotzez berari eskerrak
ondo nobleak alabak eta
semeak bere ez txarrak.
Biotza alegre aukin albalai
munduan persona zarrak
ori alegre eukin egiten
ein beuz alegin danak.

Ori alegre aukin gure bu
eztaigun aukin dudarik
San Pedro baño ez du topauko
amantzat leku oberik.
Portale dana jardín dauke eta
aizea ondo garbirik
da or igaroko gauza guztiak
oindiño aistu bagarik.

Inguruan daitu iru alaba
berari nairak eiteko
eta gañera bere semea
kotxias ibiliteko.

Orreri es dauke setan esanik
ara edo orra eroateko
aman deseo ikusi orduen
prest dago ori nainorako.

Iru suin bere berak baditu
iru alabok ekarrite
oindiñokarren es dot pentzetan
ongodanik aspertute.
San Pedrokoak bi dire eta
bertan yayo eta asite
eta bestea Zeberioako
barrankutik agertute.

Bere alaba Marirentzako
agartu yakon guardea
bere alaba Domingarentzat
oindiño askos obea.
Bere alaba Juanitarentzat
estau olango suertea
ona isateko bere gizona
ori da bertsolaria.

Oin artu dogun bisimodueri
egin beardotzu segidu
da txarragorik etorri esdaiten
Jaun Goikoari erregu.
Bertzoak entzunde biotza alegre
seguru konserbauko du
iru asterik bein Bonifasiok
txal bat ekarten badausku.

Gustu ederra eukin be ein auen
ointzunengo yan gendunak
oindiñokarren etxatas aistu
aregas pasauko egunak.
Naita kobrau es Bonifasio
ekarri bear direnak
seguru nago agradesidu
kotsule fameli danak.

Orain amaitu gure naindukes
asi dodasen bertzoak
alegin danak ondo kantetan
ein dodas biotzekoak.

Orreri ez dauke zetan esanik
ara edo orra eroateko
aman deseo ikusi orduen
prest dago ori nainorako.

Iru suin bere berak baditu
iru alabok ekarrite
oindiñokarren ez dot pentsetan
ongodanik aspertute.
San Pedrokoak bi dire eta
bertan jaio eta azite
eta bestea Zeberioako
barrankutik agertute.

Bere alaba Marirentzako
agartu jakon guardea
bere alaba Domingarentzat
oindiño askoz obea.
Bere alaba Juanitarentzat
eztau olango suertea
ona izateko bere gizona
ori da bertsolaria.

Oin artu dogun bizimodueri
egin beardotsu segidu
da txarragorik etorri ez daiten
Jaun Goikoari erregu.
Bertzoak entzunde biotza alegre
seguru konserbauko du
iru asterik bein Bonifaziok
txal bat ekarten badausku.

Gustu ederra eukin be ein auen
ointzunengo jan gendunak
oindiñokarren ez jataz aistu
aregaz pasauko egunak.
Naita kobrau ez Bonifazio
ekarri bear direnak
seguru nago agradesidu
kotsule fameli danak.

Orain amaitu gure naindukez
asi dodazen bertzoak
alegin danak ondo kantetan
ein dodaz biotzekoak.

Txarto esandako gustiak bakit
diradela parkatuak
orixe eskatu eitendotzue
Karmelo Seberioakoak.

Txarto esandako guztiak bakit
diradela parkatuak
orixe eskatu eitendotsue
Karmelo Zeberioakoak.

111.2. Zeberioako Ayestatar aita eta osabei eginiko bertsoak

MILLAS GAINERA

Millas gañera bederatziraun
larogeta irugarrena
aspalditxuan igarotako
gutzat urterik txarrena.
Etzean gaunkan Seberioako
bertzolaririk onena
bere bisitza amaitu ondoren
sartu yat tristetasuna.

Denpora gitxi oraindo dala
yoan san osaba Boni
jaun serukoak eroan dauskuz
gendusan sati eder bi.
Biak batera asi siran ta
biar lekuan ibili
orainbe biak yoan dire ta
yakingo daude sergaitik.

Lenengo eta bein egiten noa
gure Jaunari eskatu
txato eginen bat eurak badauka
egin daitziela parkatu.
Apaltasuna euren bisitzan
iñois be esan faltatu
seure eskuman ipini eta
egin daisus bedeinkatu.

Orain es goas samintasunes
gure bisitza igaroten
bakit seruan dagozela eta
nire bertsoak entzuten.
Aitan moduan esin kantatu
baña noa alegintzen
asi dodasen bertzo kaskarrok
ia konpontzen dodasen.

MILLAZ GAINERA

Millaz gañera bederatziraun
larogeta irugarrena
aspalditxuan igarotako
gutzat urterik txarrena.
Etxean gaunkan Zeberioako
bertsolaririk onena
bere bizitza amaitu ondoren
sartu jat tristetasuna.

Denpora gitxi oraindo dala
joan zan osaba Boni
jaun zerukoak eroan dauskuz
genduzan zati eder bi.
Biak batera azi ziran ta
biar lekuan ibili
orainbe biak joan dire ta
jakingo daude zergaitik.

Lenengo eta bein egiten noa
gure Jaunari eskatu
txato eginen bat eurak badauka
egin daitziela parkatu.
Apaltasuna euren bizitzan
iñoiz be ezan faltatu
zeure eskuman ipini eta
egin daizuz bedeinkatu.

Orain ez goaz samintasunez
gure bizitza igaroten
bakit zeruan dagozela eta
nire bertsoak entzuten.
Aitan moduan ezin kantatu
baña noa alegintzen
asi dodazen bertso kaskarrok
ia konpontzen dodazen.

Oraindokarren gelditzen yatas
ainbet osaba ta isiko
burua ondo dedan artean
es yatas eurak aistuko.
Senbat olgeta euren artean
senbat mosu eta orrelako
euren lenengo lloba gasteai
maitetasuna agertzeko.

Urteak joan urteak etorri
Ayestatarrak eskondu
eurak onenak basiran bere
lagunak be alan susendu.
Ainbat mesede egin nosue
ainbat biderrez lagundu
nik sor dodasen gausa gustiak
esingo dodas ordaindu.

Nire osabak ibiltan siran
sarritan bertzo kantetan
euren moduan ibili nai dot
umores mundu onetan.
Amaituteko esaten noa
posik nagola benetan
Ayestatarren odola darot
neuk bere neure sanetan.

Oraindokarren gelditzen jataz
ainbet osaba ta izeko
burua ondo dedan artean
ez jataz eurak aitzuko.
Zenbat olgeta euren artean
zenbat mosu eta orrelako
euren lenengo lloba gasteai
maitetasuna agertzeko.

Urteak joan urteak etorri
Ayestatarrak ezkondu
eurak onenak baziran bere
lagunak be alan zuzendu.
Ainbat mesede egin nozue
ainbat biderrez lagundu
nik zor dodazen gauza guztiak
ezingo dodaz ordaindu.

Nire osabak ibiltan ziran
sarritan bertzo kantetan
euren moduan ibili nai dot
umorez mundu onetan.
Amaituteko esaten noa
pozik nagola benetan
Ayestatarren odola darot
neuk bere neure zanetan.

111.3. Santa Agedaren bertsoak eta agurrak

SANTA AGEDA DAMA GASTE- ARI

Lora eder da gustis argia
udebarriko loria
dude bagarik axe langua
emeko dama gatia.
Kabelinatxu gustis garbia
gañera dote andia
ori logratzen gau ta egun dabil
erri gustiko gentea

.....

Damatxu gaste preparadia
gorputzes ondo artesa

SANTA AGEDA DAMA GAZTEARI

Lora eder da guztiz argia
udebarriko loria
dude bagarik axe langua
emeko dama gatia.
Kabelinatxu guztiz garbia
gañera dote andia
ori logratzen gau ta egun dabil
erri guztiko jentea

.....

Damatxu gazte preparadia
gorputzez ondo arteza

seure arpegia esalai dala
jardin bateko larrosa.
Gorputzes ondo linda ta eder
berbaikunia donosa
serorri lako dama gasterik
erri onetan bat esta

.....
Damatxu gaste konponidia
eurten da seure urtia
aurten eskondu eiten sariala
arturik dauku notia.
Aspalditxuan setentzitura
dago seuretzat dotia
ogerlekuak millekadas da
arreo elegantia

.....
Eleixa onduan kaltzada
andi gentia pasada
etxe onetako dama gastea
ondo neska galanta da.
Dama gasteori yoaten danian
erromeriera plasara
gente gustia berari adi
otenda beren trasara

.....
Aratzik aratz ibilitenda
mendi altuan okile
etxe onetako dama gastiak
ofesioa yoskile.
Maestra andiak ofesioetan
leku askotan badire
danen maestra yoskileetan
etxe onetakua daudie

.....
Damatxu gaste konponidia
seure kolore gorria
seure matralla irudi tzen seit
kabelinaren orria.
Kabelinaren orriarekin
larrosa Mayetzekua
seuri begira ementxe gagoz
damatxu biotzekua

.....

zeure arpegia esalai dala
jardin bateko larrosa.
Gorputzez ondo linda ta eder
berbaikunia donosa
zerorri lako dama gazterik
erri onetan bat ezta

.....
Damatxu gazte konponidia
eurten da zeure urtia
aurten ezkondu eiten zariala
arturik dauku notia.
Aspalditxuan setentzitura
dago zeuretzat dotia
ogerlekuak millekadaz da
arreo elegantia

.....
Eleiza onduan kaltzada
andi gentia pasada
etxe onetako dama gaztea
ondo neska galanta da.
Dama gazteori joaten danian
erromeriera plazara
jente guztia berari adi
otenda beren trazara

.....
Aratzik aratz ibilitenda
mendi altuan okile
etxe onetako dama gastiak
ofesioa joskile.
Maestra andiak ofezioetan
leku askotan badire
danen maestra joskileetan
etxe onetakua daudie

.....
Damatxu gazte konponidia
zeure kolore gorria
seure matralla irudi tzen zait
kabelinaren orria.
Kabelinaren orriarekin
larrosa Maietzekua
zeuri begira ementxe gagoz
damatxu biotzekua

.....

Ortxe soluan madari
erromak ditu gora adi
etxe onetako dama gastiak
Ama Virgiña dirudi.
Bere arpegiak egin eitendau
espillu baten les argi
dama eder da galanta gorik
esda mundura etorri

.....
Etze onetako dama gastiak
ondo kolore gorria
bere arpegia esan lai dala
eguskiaren argia.
Gorputzes ondo galanta da eta
soñian sedasko yantzia
dama gastia sure inbidian
daukasu erri gustia

.....
Argi ederrak asko daos baña
eguskia da nagosi
etxe onetako dama gastiak
aren argia dirudi.
Bere arpegi argi ta eder
danok eitendu ikusi
ederragorik dama gasterik
amak esin laike asi

.....
Ortxe betxuan beresi
askoreagas iñusi
etxe onetako dama gastia
askok gure dau erosi.
Askok erosi gure isiarren
gatx dago ori erosten
arreo ederras dotia be dauko
milla ogerleko diruten

.....
Etze onetako dama gastiak
etxe ingurua biribil
nobio faltarik es dau isango
oin leges formal badabil.
Ori logratzen gente aberatza
etxe onetara dabil

Ortxe soluan madari
erromak ditu gora adi
etxe onetako dama gastiak
Ama Virgiña dirudi.
Bere arpegiak egin eitendau
espillu baten lez argi
dama eder da galanta gorik
ez da mundura etorri

.....
Etxe onetako dama gastiak
ondo kolore gorria
bere arpegia esan lai dala
eguskiaren argia.
Gorputzez ondo galanta da eta
soñian sedazko jantzia
dama gaztia zure inbidian
daukazu erri guztia

.....
Argi ederrak asko daoz baña
eguzkia da nagosi
etxe onetako dama gastiak
aren argia dirudi.
Bere arpegi argi ta eder
danok eitendu ikusi
ederragorik dama gazterik
amak ezin laike azi

.....
Ortxe betxuan beresi
askoreagaz iñusi
etxe onetako dama gaztia
askok gure dau erosi.
Askok erosi gure iziarren (izan arren)
gatx dago ori erosten
arreo ederraz dotia be dauko
milla ogerleko diruten

.....
Etxe onetako dama gastiak
etxe ingurua biribil
nobio faltarik ez dau izango
oin legez formal badabil.
Ori logratzen jente aberatsa
etxe onetara dabil

auren kotxiak daukiesenak
aire plano ta automobil

.....

Egiak esan egin eiteko
begiak altzau serure
etxe onetan iru alaba
aurten eskonduten dire.
Auren dotiak setentzituak
urte asko onetan dire
ete galantes be erri onetan
eurek galantenak dire

.....

auren kotxiak daukiezenak
aire plano ta automobil

.....

Egiak esan egin eiteko
begiak altzau zerure
etxe onetan iru alaba
aurten ezkonduten dire.
Auren dotiak setentzituak
urte asko onetan dire
ete galantez be erri onetan
eurek galantenak dire.

.....

SANTA AGEDA SALDUN GAS- TEARI

Seme derrak amak asita
leku askotan munduan
etxe onetakua langorik es da
emen euskadi barruan.
Galantes ondo galanta data
baite aberatzan moduan
saldun gaste ori eskonduteko
askok gure dau munduan

.....

Ortxe goitxuan iturri
ura txorrotik etorri
etxe onetako saldun gasteak
amalau urre txintxirri.
Amalau urre txintxirrekin
saspi damaren eguski
ai gustieri gitxi eretxita
geyago dituz meresi

.....

Ortxe soluan bedarra
tximinian dao kedarra
etxe onetako saldun gastia
ondo mutiltxu ederra.
Edertasunak andiak dituz
galantasunek andigo
ederragorik saldun gasterik
es dago orixe baño

.....

SANTA AGEDA ZALDUN GAZTEARI

Seme derrak amak azita
leku askotan munduan
etxe onetakua langorik ez da
emen euskadi barruan.
Galantez ondo galanta data
baite aberatsan moduan
zaldun gazte ori ezkonduteko
askok gure dau munduan

.....

Ortxe goitxuan iturri
ura txorrotik etorri
etxe onetako zaldun gazteak
amalau urre txintxirri.
Amalau urre txintxirrekin
zazpi damaren eguzki
ai guztieri gitxi eretxita
geiago dituz merezi

.....

Ortxe soluan bedarra
tximinian dao kedarra
etxe onetako zaldun gaztia
ondo mutiltxu ederra.
Edertasunak andiak dituz
galantasunek andigo
ederragorik zaldun gazterik
ez dago orixe baño

.....

Ortxe goitxuko landetan
txoriak dabis kantetan
etxe onetako saldun gastia
mutil ederra benetan.
Traje ederra soñian daro
sapata gorriek oñetan
saldun gasteori lango bestebat
es dago erri onetan

.....
Argi ederrak asko daos baña
eguskia da nagosi
etxe onetako saldun gastiak
aren argia dirudi.
Bere arpegia argi te eder
danok eitendu ikusi
ederragorik saldun gasterik
amak isileike asi.

Plasa onduan subie
andi pasaute Egie
etxe onetako saldun gastiak
topaurik dauko nobie.
Topaurik dauko nobie eta
dotea be dauko andie
arreo ederra eta gañera
diru partida aundie

.....
Geure begiekas ikusten dogus
isar ederrak seruan
etxe onetako mutil gastea
mutil ederra munduan.
Edertasunak andiak ditus
danok dakigun moduan
ederragorik amak asita
es dao bat bere munduan

.....
Altuan dago Mintegi
kamiño onduan Artzubi
etxe onetako saldun gastiak
opaka ditu nobi bi.
Opaka ditu nobi bi eta
askok aita ta amari

Ortxe goitxuko landetan
txoriak dabiz kantetan
etxe onetako zaldun gaztia
mutil ederra benetan.
Traje ederra soñian daro
zapata gorriek oñetan
zaldun gazte ori lango beste bat
ez dago erri onetan

.....
Argi ederrak asko daoz baña
eguzkia da nagosi
etxe onetako zaldun gaztiak
aren argia dirudi.
Bere arpegia argi te eder
danok eitendu ikusi
ederragorik zaldun gasterik
amak izileike azi.

Plaza onduan zubie
andi pasaute Egie
etxe onetako zaldun gaztiak
topaurik dauko nobie.
Topaurik dauko nobie eta
dotea be dauko andie
arreo ederra eta gañera
diru partida aundie

.....
Geure begiekaz ikusten doguz
izar ederrak zeruan
etxe onetako mutil gaztea
mutil ederra munduan.
Edertasunak andiak dituz
danok dakigun moduan
ederragorik amak azita
ez dao bat bere munduan

.....
Altuan dago Mintegi
kamiño onduan Artzubi
etxe onetako zaldun gaztiak
opaka ditu nobi bi.
Opaka ditu nobi bi eta
askok aita ta amari

erri onetan estimedua
dago mutil gaste ori

.....

Seme Alabari

Ortxe goitxuan ardiek dagos
mendian arran soñuan
etxe onetan seme alabak
eskonduteko moduan.
Auron dotiak andiak dira
danok dakigun moduan
seme alabok eskonduteko
askok gureitu munduan.

erri onetan estimedua
dago mutil gazte ori

.....

Seme Alabari

Ortxe goitxuan ardiek dagoz
mendian arran soñuan
etxe onetan seme alabak
ezkonduteko moduan.
Auron dotiak andiak dira
danok dakigun moduan
seme alabok ezkonduteko
askok gureitu munduan.

SANTA AGEDA ETXEKO ANDREARI

Etze onetako andria
leku oneko alabia
ortxe bidean consultau gera
selan dan limosneria.
Esku batian dirua dakar
bestean lukinka pare
altzoa bere gora dakar da
anbe dosena arrautzia.
Etze onetan iru limosna
beste gustietan pares
eskribiantea ementxe dogu
imprentatzeko papeles

.....

Ortxe soluan madari
erromak ditu gora adi
etxe onetako etxe andriak
Ama Viginia dirudi.
Bere arpegiak egin eitendau
espillu baten les argi
embra eder da galantagorik
es da mundura etorri

.....

Eleisa onduan kaltzada
andi gentea pasada
etxe onetako etxe andria
ondo andra galanta da.

SANTA AGEDA ETXEKO ANDREARI

Etxe onetako andria
leku oneko alabia
ortxe bidean consultau gera
zelan dan limosneria.
Esku batian dirua dakar
bestean lukinka pare
altzoa bere gora dakar da
anbe dozena arrautzia.
Etxe onetan iru limosna
beste guztietan pares
eskribiantea ementxe dogu
imprentatzeko papelez

.....

Ortxe soluan madari
erromak ditu gora adi
etxe onetako etxe andriak
Ama Viginia dirudi.
Bere arpegiak egin eitendau
espillu baten lez argi
embra eder da galantagorik
ez da mundura etorri

.....

Eleiza onduan kaltzada
andi jentea pasada
etxe onetako etxe andria
ondo andra galanta da.

Etzeko androri yoaten danian
yai egunian mesara
gente gustia berari adi
otenda beren trasara

.....
Santa Ageda santa aundia
seruetako tronuan
etxe onetako etzeko andria
axe langua munduan.
Karidadesko begiak dituz
Santa Agedaren moduan
biotz obeko andrarik es da
bat bere emeko munduan

.....
Etzeko andria or ona
saure gausaren doi ona
paskua gosian yantziko desus
seure soñian bost gona.
Suri te nabar aspiko
asul ederra ganeko
andria sure parerik es da
plasa bat ondradutzeko

.....
Alargunari.-

Armarioan sague
areri begi katue
etxe onetako etzeko andria
alargun bedeinkatue.
Bere senarra gison ona san
eguanian munduen
orain gloriak gosatzen dago
Santa Agedagas seruen

.....
Ortxe betxuan errota
uruna ondo iyota
etxe onetako etzeko andria
ondo da andra galanta.
Egitadiak formalak eta
gorputza ondo pertxeta
beren soñian yantzi ederrak
erregiña les yantzita

.....

Etzeko androri joaten danian
jai egunian mezara
jente guztia berari adi
otenda beren trazara

.....
Santa Ageda santa aundia
zeruetako tronuan
etxe onetako etzeko andria
axe langua munduan.
Karidadezko begiak dituz
Santa Agedaren moduan
biotz obeko andrarik ez da
bat bere emeko munduan

.....
Etzeko andria or ona
zaure gauzaren doi ona
paskua gozian jantziko dezuz
zeure soñian bost gona.
Zuri te nabar azpiko
azul ederra ganeko
andria zure parerik ez da
plaza bat ondradutzeko

.....
Alargunari.-

Armarioan sague
areri begi katue
etxe onetako etzeko andria
alargun bedeinkatue.
Bere senarra gizon ona zan
eguanian munduen
orain gloriak gozatzen dago
Santa Agedagaz zeruen

.....
Ortxe betxuan errota
uruna ondo iota
etxe onetako etzeko andria
ondo da andra galanta.
Egitadiak formalak eta
gorputza ondo pertxeta
beren soñian jantzi ederrak
erregiña lez jantzita

.....

Etze onetako etzeko andria
txikitxu konponidia
biribil eta kuriosia
gorputzes preparadia.
Eta gañera beterik dauko
generos beren etzia
gaur guretzako sabaldukoitu
kartera eta kaxia.

.....

Ortxe soluan asia
susterra dauko lusia
etze onetako etzeko andria
ona ta kuriosia.
Orres gañera esan deskue
selan dan limosneria
etzeko androrrek emongo desku
dirue eta gausia

.....

Ondo andratxu preparadia
etze onetako andria
erri onetan onena dauko
baita berorrek ondria.
Ondo andratxu kariñosia
biotza limosneria
gaur guretzako emongo deusku
limosna gustis andia

.....

Ortxe goitxuan bidia
aren onduan idia
etze onetako etzeko andria
andratxu konponidia.
Orres gañera ondo dakigu
selan dan limosneria
andratxu orrek emongo deusku
dirua edo gausia

.....

Nagosi Jaunik egon esean
kantatzeko.-
Gradurik gradu notatutzen da
mundu onetan gentia

Etxe onetako etzeko andria
txikitxu konponidia
biribil eta kuriosia
gorputzez preparadia.
Eta gañera beterik dauko
generoz beren etxia
gaur guretzako zabaldukoitu
kartera eta kaxia.

.....

Ortxe soluan azia
zuztarra dauko luzia
etxe onetako etzeko andria
ona ta kuriosia.
Orrez gañera esan deuskue
zelan dan limosneria
etzeko androrrek emongo deusku
dirue eta gausia

.....

Ondo andratxu preparadia
etxe onetako andria
erri onetan onena dauko
baita berorrek ondria.
Ondo andratxu kariñosia
biotza limosneria
gaur guretzako emongo deusku
limosna guttiz andia

.....

Ortxe goitxuan bidia
aren onduan idia
etxe onetako etzeko andria
andratxu konponidia.
Orrez gañera ondo dakigu
zelan dan limosneria
andratxu orrek emongo deusku
dirua edo gausia

.....

Nagosi Jaunik egon ezean
kantatzeko.-
Gradurik gradu notatutzen da
mundu onetan jentia

nagosi jaunik es dan lekuan
lelengo etzeko andria
.....

Etzeko andria notatutzeko.-

Eder intxaurren kordena
guk alan degu ordena
etzeko andrea notatutzeko
nagosiaren urrena
.....

nagosi jaunik ez dan lekuan
lelengo etzeko andria
.....

Etxeko andria notatutzeko.-

Eder intxaurren kordena
guk alan degu ordena
etzeko andrea notatutzeko
nagosiaren urrena
.....

SANTA AGEDA II NAGOSIARI

Eder seruan isarra
erreka ondoan leisarra
etxe onetako nagosi jaunak
urregorrisko bisarra.
Urregorrisko bisarrarekin
diamantesko espalda
jauna berori lango gisonik
erri onetan es alda
.....

Erreka andiak leku askotan
itxasoa uregaz nagosi
etxe onetako nagosi jauna
propietarioetan nagosi.
Limosnerua be bada seguru
geuk esdu ños ikusi
ikusi barik sinesten dogu
jaunori dala nagosi
.....

Etze askotan egoten dire
diruarekin erronkak
jauna berori lango aberatzak
erri onetan banakak.
Jauna berorrek andiak dituz
ganadu eta bai finkak
eta gañera diruz beterik
ipoteka eta libretak
.....

Errotapean arria
aren gañean txoria

SANTA AGEDA II NAGOSIARI

Eder zeruan izarra
erreka ondoan leizarra
etxe onetako nagosi jaunak
urregorritzko bizarra.
Urregorritzko bizarrarekin
diamantezko espalda
jauna berori lango gizonik
erri onetan ez alda
.....

Erreka andiak leku askotan
itxasoa uregaz nagosi
etxe onetako nagosi jauna
propietarioetan nagosi.
Limosnerua be bada seguru
geuk ez du ñoz ikusi
ikusi barik sinisten dogu
jaunori dala nagosi
.....

Etxe askotan egoten dire
diruarekin erronkak
jauna berori lango aberatsak
erri onetan banakak.
Jauna berorrek andiak dituz
ganadu eta bai finkak
eta gañera diruz beterik
ipoteka eta libretak
.....

Errotapean arria
aren gañean txoria

etxe onetako nagosi jauna
 propietario andia.
 Propietario andia eta
 diru askoren jaubia
 guri limosna emongo dosku
 aun erleko bat barria

.....
 Jardinik jardín matia
 udebarrian loria
 etxe onetako nagosi jauna
 ondo da gizon noblia.
 Ondoda gizon noblia eta
 gausa askoren yaubea
 guri limosna emongo dosku
 dude bagarik andia

.....
 Gizonak onak leku askotan
 batian eta bestian
 etxe onetakoa langorik es dao
 emeko erri gustian.
 Tabernan meatz allegatzen da
 aldan gustian eleisan
 jauna berori lango gizonik
 erri onetan es da isan

.....
 España eta Africa
 aspalditxuan gerra da
 etxe onetako nagosi jauna
 bakeak eiten ara da.
 Bakeak bere egin dire eta
 puntuan etzian egonda
 bost ogerleko emongo doskus
 egun txarrean es bada

.....
 Gizon formalak etxe askotan
 egiten dogus ikusi
 formalidades danen artean
 etxe onetakoa nagosi.
 Limosneagas be bada seguru
 gauk es du iños ikusi
 ikusi barik sinesten dogu
 jaunori dala nagosi

etxe onetako nagosi jauna
 propietario andia.
 Propietario andia eta
 diru askoren jaubia
 guri limosna emongo deusku
 aun erleko bat barria

.....
 Jardinik jardín matia
 udebarrian loria
 etxe onetako nagosi jauna
 ondo da gizon noblia.
 Ondoda gizon noblia eta
 gauza askoren jaubea
 guri limosna emongo deusku
 dude bagarik andia

.....
 Gizonak onak leku askotan
 batian eta bestian
 etxe onetakoa langorik ez dao
 emeko erri guztian.
 Tabernan meatz allegatzen da
 aldan guztian eleizan
 jauna berori lango gizonik
 erri onetan ez da izan

.....
 España eta Africa
 aspalditxuan gerra da
 etxe onetako nagosi jauna
 bakeak eiten ara da.
 Bakeak bere egin dire eta
 puntuan etxian egonda
 bost ogerleko emongo deuskuz
 egun txarrean ez bada

.....
 Gizon formalak etxe askotan
 egiten doguz ikusi
 formalidadez danen artean
 etxe onetakoa nagosi.
 Limosneagaz be bada seguru
 gauk ez du iños ikusi
 ikusi barik sinisten dogu
 jaunori dala nagosi

Itxasoan dao lebatza
erreka onduan iñontza
etxe onetako nagosi jauna
ondo gison aberatza.
Ondo da gison aberatza eta
berak ona dau biotza
gaur guretzako sabalduko dau
kaxa nagosiko giltza

.....
Santu andiak seruan dagos
pekatariak munduan
etxe onetako nagosi jauna
onena erri barruan.
Limosnerua bada seguru
genteak segun diñoan
jaunori ondo portauko yaku
gauseagas edo diruan

.....
Mundu onetan entzute andia
markesak eta dukeak
erri onetan askos geyago
etxe onetako nausiak.
Egitadeak nobleak ditu
karidadesko begiak
jaun ori ondo saludatzen dau
erri gustiko genteak

.....
Etze onetako nagosi jaunak
sabalik daukas biotz bi
mesede andiak egin eiteko
mundu onetan askori.
Mundu onetan askori eta
gaur egingo deusku guri
urte askotan osasunagas
bisi daitela jaunori

.....
Abadeari.-
Ogei gisaldi iye eldudire
Jesukristo yayo sala
jaunori baño abade oberik
es dot uste isango sala.

Itxasoan dao lebatza
erreka onduan iñontza
etxe onetako nagosi jauna
ondo gizon aberatsa.
Ondo da gizon aberatsa eta
berak ona dau biotza
gaur guretzako zabalduko dau
kaxa nagosiko giltza

.....
Santu andiak zeruan dagoz
pekatariak munduan
etxe onetako nagosi jauna
onena erri barruan.
Limosnerua bada seguru
jenteak segun diñoan
jaunori ondo portauko jaku
gauzeagaz edo diruan

.....
Mundu onetan entzute andia
markesak eta dukeak
erri onetan askoz geiago
etxe onetako nausiak.
Egitadeak nobleak ditu
karidadezko begiak
jaun ori ondo saludatzen dau
erri guztiko jenteak

.....
Etxe onetako nagosi jaunak
zabalik daukaz biotz bi
mesede andiak egin eiteko
mundu onetan askori.
Mundu onetan askori eta
gaur egingo deusku guri
urte askotan osasunagaz
bizi daitela jaunori

.....
Abadeari.-
Ogei gizaldi ia eldu dire
Jesukristo jaio zala
jaunori baño abade oberik
ez dot uste izango zala.

Jauna berori yoan danik ona
Santa Kurtzeko eleisara
faltau be einbarik ango gentea
yoan eiten da mesara

.....

Etze onetako abade jauna
ondo ona ta noblea
jauna berorrek esplikatzan dau
Jesukristoren legea.
Jesukristoren legea eta
eleisa amaren ordea
jauna berorrek sabalduko dau
seruetako atea

.....

Jauna berori joan danik ona
Santa Kurtzeko eleizara
faltau be einbarik ango jentea
joan eiten da mezara

.....

Etxe onetako abade jauna
ondo ona ta noblea
jauna berorrek esplikatzan dau
Jesukristoren legea.
Jesukristoren legea eta
eleiza amaren ordea
jauna berorrek sabalduko dau
zeruetako atea

.....

SANTA AGEDA

(Asi ta gero kantatzeko)

Lastimia da etzekotxuak
lotxu gosoa alsare
gaur Santa Ageda bespera da ta
mesedes altzau saiteze.

.....

Soldadu goas soldadu
amaren seme sobradu
borondaterik baldin badago
limosna bille gatos gu.

.....

Limosneruak Santa Ageda
esda astean astean
urtean baten eta beratan
seseil illaren bostean.

Martirioa asteko.-

Oles da oles ementxe gatos
ondo lotzas da bildurres
nagosi jaunak esan deskula
kantauko badu edo es
errespuestarik es du agiri ta
aurrera segitzen gues

.....

SANTA AGEDA

(Asi ta gero kantatzeko)

Lastimia da etzekotxuak
lotxu gozoan alzare
gaur Santa Ageda bezpera da ta
mesedez altzau zaiteze.

.....

Soldadu goaz soldadu
amaren seme sobradu
borondaterik baldin badago
limosna bille gatoz gu.

.....

Limosneruak Santa Ageda
ez da astean astean
urtean baten eta beratan
zezeil ilaren bostean.

Martirioa asteko.-

Oles da oles ementxe gatoz
ondo lotsaz da bildurrez
nagosi jaunak esan deiskula
kantauko badu edo ez
errespuestarik ez du agiri ta
aurrera segitzen guez

.....

Oles da oles atian
kontutxu asi gaitian
Santa Ageda kantatzen gatos
etxe onetako atian.
Kantauko badu esan deskula
iñor badago etzian
iñok esetzik es diño eta
kantetan asi gaitian

.....
Neure kristauak badakisue
nos degun Santa Ageda
lege sarreko usedioan
Kantuen gatos atera.
Martiriok esplikatzeko
lizentziarik eteda
sentimenturik isaterikan
emen es dogu espera

.....
Kristau maitiak goguan artu
nortzuk gagosan atian
aurtengo urteko kinto gasteak
Santa Agedantzat batzean.
Kantauko badu esan deskula
iñor badago etzian
iñok esetzik es diño eta
kantetan asi gaitian

.....
Neure kristauak es galtzarren
lege sarreko usuak
Santa Ageda kantetan gatos
aurtengo urteko kintoak.
Libertadea eskatzen dogu
erritar biotzekuak
gaur surori emen esplikatzeko
Santa onen pasadisuak

.....
Martirioa itxiteko.-

.....
Usuak doias otara
nere begiak lotara
nagosi jauna oraintxe noa
berorren oplaetara

.....

Oles da oles atian
kontutxu asi gaitian
Santa Ageda kantatzen gatoz
etxe onetako atian.
Kantauko badu esan deiskula
iñor badago etxian
iñok ezetzik ez diño eta
kantetan asi gaitian

.....
Neure kristauak badakizue
noz degun Santa Ageda
lege zaarreko usadioan
Kantuen gatoz atera.
Martiriok esplikatzeko
lizentziarik eteda
sentimenturik izaterikan
emen ez dogu espera

.....
Kristau maitiak goguan artu
nortzuk gagozan atian
aurtengo urteko kinto gazteak
Santa Agedantzat batzean.
Kantauko badu esan deiskula
iñor badago etxian
iñok ezetzik ez diño eta
kantetan asi gaitian

.....
Neure kristauak ez galtzarren
lege zarreko usuak
Santa Ageda kantetan gatoz
aurtengo urteko kintoak.
Libertadea eskatzen dogu
erritar biotzekuak
gaur zurori emen esplikatzeko
Santa onen pasadizuak

.....
Martirioa itxiteko.-

.....
Usuak doiaz otara
nere begiak lotara
nagosi jauna oraintxe noa
berorren koplactara

.....

Orain bagoas alde egitera
gente noblia parkatu
eta bertatik gure genduke
nagosi jauna notatu

.....
Ortxe betxuan kantara
arria andik atara
nagosi jauna oraintxe goas
berorren notaetara

.....
Neure lagunok asiten yatas
alborikara tentatzen
asikobanas asi nedilla
nagosi jauna notatzen

.....
Eder eleisan altare
arri labratu pizarre
Virgiña Amak eskogituak
etxe onetakoak dirade

.....
Nagosi jauna aurrera
erreberentzia lurrera
lotza gerala etorri gara
jauna berorren aurrera

.....
Alkate jaunak egondu gera
atzoko arratzaldian
libertadia geurekin dogu
ibiliteko bakian

Orain bagoaz alde egitera
gente noblia parkatu
eta bertatik gure genduke
nagosi jauna notatu

.....
Ortxe betxuan kantara
arria andik atara
nagosi jauna oraintxe goaz
berorren notaetara

.....
Neure lagunok asiten jataz
alborikara tentatzen
asiko banaz asi nedilla
nagosi jauna notatzen

.....
Eder eleizan altare
arri labratuz pizarre
Virgiña Amak eskogituak
etxe onetakoak dirade

.....
Nagosi jauna aurrera
erreberentzia lurrera
lotsa gerala etorri gara
jauna berorren aurrera

.....
Alkate jaunaz egondu gera
atzoko arratsaldian
libertadia geurekin dogu
ibiliteko bakian

112.1. Arimak eta begizkoa

Arimak? entzutie baukot, sarrai -te, ai la ostral! Da, bildurre? “arimak urtengotzue” olan e paramentu txarrekoak isin askero.

Begizkoa bai, ori sen begiye bota ta *como contagio*, inbidiye, seloa, seloa isite san da geixotu, olango gauzak e. Baie txikiten bildurre arimari?

Arimak? entzutea badaukat, zaarrai- eta, ai la ostral! Eta, bildurra? “arimak urtengo deutsue” olan e paramentu txarrekoak izan ezkerro.

Begizkoa bai, ori zan begia bota eta *como contagio*, inbidia, zela, zela izaten zan eta gaixotu, olango gauzak e. Baina txikitan bildurra arimari? “Arimak etorri-

“Arimak etorkoire”! Ai la órdiga!
Selango serak esta !

ko dira”! Ai la ordiga! Zelango zerak
ezta !

112.2. Sugea esne-edaten behiari errapera

Subie ganaduen esnie edaten ori entzun dot. Kaderati gora igon, da esnie edan be(i)yeri, da beye geldigeldi, subie kaderati bueltaka-bueltaka errora, d’esnie edan. Nauk ikusi estot in baie entzun bai. Da, konturatu, ba, beyek esne gitxigo botakeran, ai ba la ordiga, nok edan yotze(k)p(b)a esnie bei oneri? Da, subiek.

Sugea ganaduen esnea edaten ori entzun dot. Kaderatik gora igon, eta esnea edan beiar, eta beia geldigeldi, sugea kaderatik bueltaka-bueltaka errora, eta esnea edan. Neuk ikusi ez dot egin baina entzun bai. Eta, konturatu, ba, beiak esne gitxiago botakeran, ai ba la ordiga, nok edan jautsak ba esnea bei oneri? Eta, sugeak.

112.3. Gariaren ereitza eta jarraipen berezia Arguiari

Gariye? Bai. Don Juan Garai-gorta abadie ibilte soan bereinkituten gariyek eta artoak-eta.

Gariye, kosi balde baten gari-asiye da karie bota, karetu ite soan, karetu asiye, karetu, ikusteko ta sanotuteko edo itauren, da ereikeran ikusi ite sendun nondi doian be bot’orduen. Da botateko asatzak sartzean sien d’andi erditi yoan d’e-rein asiye.

Gariye (e)rein, semendiyen. Gero negue pasau te gero erne ite san da lurre gogortu, mokillek iten sien. Da gu(k)p(b)akisu se iten gendun? Ba, ardiye(k)p(b)ota galberdera, gari ernie yateko. Onan bostosai atzondoko gariye yateko, bai, ardiye(k)p(b)ota gari ernea yateko. Gero, esku-tillakas ris-ras igurdi-igurdi te mokillek apurtu, austu, urune, dana autze. Se neguen edurrek eta leyek –eta, erre iteuren lurre ta mokillek atera ta gero apurtu in bier. Da gero bigarren

Garia? Bai. Don Juan Garaigorta abadea ibiltan zoan bedekintutun gariak eta artoak-eta. Garia, kogidu balde baten gari-azia eta karea bota, karetu egiten zoan, karetu azia, karetu, ikusteko eta sanotuteko edo egiten euden, eta ereikeran ikusi egiten zendun nondi doean be bota orduan. Eta botateko azatzak sartzean ziran eta andik erditik joan eta erein azia.

Garia erein, zemendian. Gero negua pasatu eta gero erne egiten zan eta lurra gogortu, mokilak egiten ziran. Eta guk badakizu zer egiten gendun? Ba, ardiak bota galberdera, gari ernea jateko. Onan bost edo sei atzondoko garia jateko, bai, ardiak bota gari ernea jateko. Gero, esku-tillakaz ris-ras igurdi-igurdi eta mokilak apurtu, austu, uruna, dana autsa. Ze neguan edurrek eta leiak –eta, erre egiten euden lurra eta mokilak atera eta gero apurtu egin bear. Eta gero bigarren brotea mizke-mizke etorten zan eta

brotie miske-miske etorte san da indertzu. Len be(e)san dotzut ori bereinkasiñoana, udarantza abadie ibilte san gariyek eta artoak bereinkituten ondo elduteko. Gariye eldu Santiago inguruen, segun denporie. D'ebei igitiyegas. Gero galtzupollak in da metatu. Lelengo meta txikiyek eta gero meta (a)ndiyek. Eta gariye yo kamaran, arriyen, da gero garbitu makiñien. Gero errotara. En jeneral Asandiako errotara, astoan. Emen Bentakoerrekan be ite san, Bentakoerrekan be egiten zan, Bentakoerrekako errotan, ortxe yaok erro-tie, Miraballes baño lentxuago. Da iyoteagaiti es auren kobretan dirue, menda kendu, amarreko bat edo.

Artoagas labigerra, labigerra gosoena isiten soan. Labigerreko taloak eta morokille gosoanak soasan. Labasue en jeneral sapatuetan.

Lenao, errotara yoan bier eta baten bat ños yoan barik-edo egon eskero, astoa aurretik(k)p(b)ota d'astoa(k)p(b)erak eroan Asandiako errotara. Astoa ona dok e bidie topetan, se astoak infernuti(k)p(b)e topetan yok etzie, astoak surre(k)t(d)-osak.

112.4. San Juanak Arguian

San Juan goixien San Juan aratxa ifinten gendunkurtze bat inde da larrosa txorta bat moropile inde.

San Juan gaubien, aurreko urteko galtzupollakas, sue emon da soloatati bueltak iten gendusen San Juanen kantie kantetan:

“San Juan gabillien
denpora ederrien

indartsu. Leen be esan deutsut ori bedeinkazinoana, udarantza abadea ibiltzen zan gariak eta artoak bedeinkatuten ondo elduteko. Garia eldu Santiago inguruan, segun denporea. Eta ebagi igitiagaz. Gero galtzupoilak egin eta metatu. Leenengo meta txikiak eta gero meta andiak. Eta garia jo kamaran, arrian, eta gero garbitu makinean. Gero errotara. En general Asandiako (Aresandiaga) errotara, astoan. Emen Bentakoerrekan be egiten zan, Bentakoerrekako errotan, ortxe jagok errotea, Miraballes baino leentxuago. Eta eoteagaitik ez euden kobretan dirua, menda kendu, amarreko bat edo.

Artoagaz labigerra, labigerra gozoana izaten zoan. Labigerreko taloak eta morokila gozoanak zoazan. Labesua en general sapatuetan.

Leenago, errotara joan bear eta baten bat inoz joan barik-edo egon ezkerro, astoa aurretik bota eta astoak berak eroan Asandiako errotara. Astoa ona dok e bidea topetan, ze astoak infernutik be topetan jok etxea, astoak zuurak dozak.

San Juan goizean San Juan aratxa(aritza) ifinten gendun kurtze bat eginda eta larrosa txorta bat moropila eginda.

San Juan gaubean, aurreko urteko galtzupoilakaz, sua emon eta soloatati bueltak egiten genduzan San Juanen kantie kantetan:

“San Juan gabilien (bagilean)
denpora ederrean

artoak eta gariyek (g)orde
sapoak eta subiek erre
San Juan bespera gaube”

Da gero su nagosiye d’ango
kontuek. Ai ba la ordiga, je-je-je!

artoak eta gariak gorde
sapoak eta sugeak erre
San Juan bezpera gaube (gaua)”

Eta gero su nagusia eta ango kon-
tuak. Ai ba la ordiga, je-je-je!

112.5. Ganadu ermandadea Arguiian

Emen gure parajien, San Pedron, dosena bat baserriko ermandadie auki gendun. Bai, tasau ite sien beyek, idiyek, txarriyek eta ganadu dana, astoa es, bestie(k)t(d)anak, sera be bai, berdien yayoko txala be bai. Ser dan berdien yayo? Ba, tragaute yayo txala, txala tragaute bota beyek, abortoa be esaten jakok, aborto dok en castellano.

Da tasasiñoak a domeka goxetan isate sien. Yoaten gintzosan domeka goxetan kortarik korta amabostean baten. Nau be ibilite nau te, tokaurduen, kanbiyau ite san testigue da tesoreru bi, iru gison, Goikirin asi-te tasau ganadu dana astoa isin esik.

Eta ganadu bet tragaurduen ite san batzarra da gero pagau in bier.

Emen gure parajeian, San Pedron, dozena bat baserriko ermandadea euki gendun. Bai, tasatu egiten ziran beiak, idiak, txarriak eta ganadu dana, astoa ez, besteak danak, zera be bai, berdean jaioko txala be bai. Zer dan berdean jaioko? Ba, tragatuta jaioko txala, txala tragatuta bota beiak, abortoa be esaten jakok, aborto dok en castellano.

Eta tasazinoak a domeka goizetan izaten ziran. Joaten gintzoazan domeka goizetan kortarik korta amabostean baten. Neu be ibilita nago eta, tokatu orduan, kanbiatu egiten zan testigua eta tesoreru bi, iru gizon, Goikirin asi-eta, tasatu ganadu dana astoa izan ezik.

Eta ganadu bat tragatu orduan egiten zan batzarra eta gero pagatu egin bear.

112.6. Idi ondo heziak buztarrirako

Idiye(k)p(b)ustertu. Lelengos, eskoye. Lelengo eskoye ite san, eskoiko idiye bustertu. Kosi busterrriye da bota ganera eskoiko idiyeri da eskoye amarrau edakas. Da gero ekarte san eskerra, aspire, eskerreko idiye. Da soltau gero eskerra lelengo, edak, eda(k)tx(y)oateko en orden. Gero busterrriye(k)t(d)auko aspiyen edakas inde gurtedie, d’an sartzea san

Idiak buztartu. Leenengoz, eskoia. Leenengo eskoia egiten zan, eskoiko idia buztartu. Kogidu buztarria eta bota ganera eskoiko idiari eta eskoia amarratu edeakaz. Eta gero ekarten zan ezkerre, azpira, ezkerreko idia. Eta soltatu gero ezkerre leenengo, edeak, edeak joateko en orden. Gero buztarriak dauka azpian edeakaz eginda gurtedea, eta an

gurdi-kamie edo sera be bai gabitxue, toletakas, bata fijo eta bestie norberak sartzeako. Da toletak iten gendusen enjeneral gorostiyegas edo txakarragas, bai, nau(k)p(b)e in doas txakarrasakoak, oin an a Rezolak apurtu yo(k)t(d)ana, orduen geyao baie gure etzetik (g)ora bayak txakarra, txakar sepa batzuk. Al dala, toleta kosi justokoa se labrau eskero inderra kendu iten yakok, toleta tamañukoa, asal da gusti.

Busterriyek (g)aneti ardi narrue, d'aurreti sapak. Idiyen aurrekoa itillaurrekoa(sic) itillaurren (sic) yoan bier dok, itaurren bai itaurren palutxu betegas da txorbelagas, txorbela auliyek-eta uxatuteko. Itaurreko onik estok on sekule, makiña bat sa(r)ata! Nire anajie, anaje sarrena okerra soan, jode(r)! Itaurren yoan bier, buuuu, da matrakarik, la ostra, seinbet matraka, ai ba la ordiga! Bildurra aukite ñoan aregas. Itaurren asko, baserriyen danetara in bier.

Idiyek esi iten dire, bata eskoirako da bestie eskerrera, batzuk u biyetati be bai baie enjeneral bateti.

Baten e, gure kuñetu Manu defuntuek eroan yoasen gure idiyek bustertute lantarrera... Se esaten yoan nok? A bai, idiyek esi. Da ba baten kuñetuek eroan yoasen gure idiyek eta geitu in yostan yoateko. D'andriek e:

– Nora soas ba?

– Ba, kuñetuek, Manuk esan nau yoateko, Manuk bota nau aupadie beragana yoateko

Da yoan nintzoan, da Manuk egordiyen soltau yoasan idiyek eta arrastiyen barriro bustertu baie idiyek pausuri(k)p(b)es da ba esan ñontzan:

sartzean zan gurdi-kamea edo zera be bai gabitxua, toletakaz, bata fijo eta bestie norberak sartzeako. Eta toletak egiten genduzan en general gorostiyegas edo txakarragas, bai, neuk be egin dodaz txakarrasakoak, orain an a Rezolak (kanterak) apurtu jok dana, orduan geiago baina gure etzetik gora bajagok txakarra, txakar zepa batzuk. Aal dala, toleta kogidu justokoa ze labratu ezkerro inderra kendu egiten jakok, toleta tamainukoa, azal eta guzti.

Buztarriak ganetik ardi narrua, eta aurretik zapak. Idien aurrekoa itillaurrekoa(sic) itillaurren (sic) joan bear dok, itaurren bai itaurren palutxo bategas da txorbelagas, txorbela euliak-eta uxatuteko. Itaurreko onik ez dok egon sekula, makina bat zarata! Nire anajea, anaje zaarrena okerra zoan, joder! Itaurren joan bear, buuuu, eta matrakarik, la ostra, zeinbat matraka, ai ba la ordiga! Bildurra eukiten nioan aregaz. Itaurren asko, baserrian danetara egin bear.

Idiak ezi egiten dira, bata eskoirako eta bestea ezkererrera, batzuk u bietatik be bai baina en general batetik.

Baten e, gure kuinatu Manu defuntuak eroan joazan gure idiak buztartuta lantarrera... Ze esaten joan nok? A bai, idiak ezi. Eta ba baten kuinatuak eroan joazan gure idiak eta deitu egin jaustan joateko. Eta andreak e:

– Nora zoaz ba?

– Ba, kuinatuak, Manuk esan nau(sic) joateko, Manuk bota nau(sic) eupadea beragana joateko

Eta joan nintzoan, eta Manuk eguerdian soltatu joazan idiak eta arrastian barriro buztartu baina idiak pausurik be ez, eta ba esan niontsan:

– Manu, estok ikusten ba? Okerretara bustertu dosak idiyek eta e(s)tx(y)akiyek okerretara inderrik iten- d’ak

– “Mekaguen obispo!- (Manuk).

Beti esaten yoan orixe Manuk: “mekaguen obispo”. Kanbiyau yoasen idiyok lekus d’orduena bai, tiritu, la ostra!

Da, ba, orrik oroskoarrak, sera, bustertu esan bierrien yugutu esaten yuek, orrik e(s)tx(y)akiyek auskerie ondo, bustertu esan biok.

– Manu, ez dok ikusten ba? Okerretara buztartu dozak idiak eta ez jakiek okerretara indarrak egiten- eta ak

– “Mekaguen obispo!- (Manuk).

Beti esaten joan orixe Manuk: “mekaguen obispo”. Kanbiatu joazan idiok lekuz eta orduan bai, tiratu, la ostra!

Eta, ba, orreik orozkoarrak, zera, buztartu esan bearrean “yugutu” (sic) esaten juek, orreik ez jakiek euskerea ondo, buztartu esan bear dok.

113.1. “Sasi guztien gagnetik eta laino guztien azpitik”

Au kontu au leku askotan kontetan da baie ni nauk e Sasola inguruen pasau salaskoa daukotziet enzunde ausoko Manuel sarrari-te.

Ba, baten, seguru, neskatxi gausan bat sorgindu audela edo es aude-la, ba Sasolati Lamindaora in i audien egaskadea orrik sorginok-edo, andraskoak i sirean enjeneral. Egas iteko, paparrean estait selango untoa igurditen auden, seguru, da gero egas iten i audien agopeti isilean sera esanda: “*sasi gustien ganeti te laño gustien aspiti*”. D’alan yoate sirean. seguru, Lamindaoraño, Petralandako Landaraño sorgin bearrok iteko.

Da, baten, Sasolako gisonan batek sorotz in i otzien da, ba, androk egas ines batera, bera(k)p(b)e unto ori paparrean untatu te berbo(k)p(b)e esan i ausen baie okerretara: “*sasi gustien aspiti te laño gustien ganeti*”. D’ene mutilek, ak eroan i auen goien bea ta denodue. Gustis urrutute, malluskaute ta durdidute allegau i sen Petralandako Landara a neskatua sorgindu baño lenao.

Au kontu au leku askotan kontetan da baina nik neuk e Sarasola (Artea-Arratia) inguruan pasau zalazkoa deukotsat entzunda auzoko Manuel zaarrari-eta.

Ba, baten, seguru, neskatxi gauzaren bat sorgindu eudiela edo ez eudela, ba Sarasolatik Lamindaora egin ei eudien egazkadea orreik sorginok-edo, andraskoak ei ziran en general. Egaz egiteko, paparrean ez dakit zelango untoa igurditen eudien, seguru, eta gero egaz egiten ei eudien aopetik isilean zera esanda: “*sasi guztien gagnetik eta laino guztien azpitik*”. Eta alan joaten ziran. seguru, Lamindaoraino, Petralandako Landaraino sorgin bearrok egiteko.

Eta, baten, Sarasolako gizonen batek sorots egin ei eutsien eta, ba, androk egaz eginaz batera, berak be unto ori paparrean untatu eta berbok be esan ei euazan baina okerretara: “*sasi guztien azpitik eta laino guztien gagnetik*”. Eta, ene mutilak, ak eroan ei euan goian beea eta denodua. Guztiz urratuta, mailuskatuta eta durdiduta allegatu ei zan Petralandako Landara a neskatua sorgindu baino leenago.

113.2. Kurtzebarriko gurutzea Albitzuko kurtzeroan sorginak-eta uxatzeko

Lenao emen Albitzupuan, Kurtzebarriko bidekurtzean, kurtze bat egote soan, segun itxurea, ba, sorgineak, lamiñak eta parte txarrekoak uxatuteko. Bidekurtzea lengo kaltzadaren sarrean be on soan, Sasolati yetorran kaltzadeak Albitzuko bideagas bat iten yoan puntuen. Gero ori kamiño barrie in soanean be, goratxoagoti, kurbatzue e, kurtzeroa bardin yeoan. Da, badakik, bidekurtzeatan beste serok urtetan yaudiala-ta, ba errespetoa ote soan bates be gaubes. D'orregaiti-edo, kurtze barri bat imini yaudian d'orti yaukok isena be Kurtzebarri. I, te, orti pasakeran kiretza be ote soan d'on be bayaok, olan e, origo-kiretzan modukoa, ta, oño, errespetoa emoten yoan andi paseteak e. A! Da, beitik. Lenao intierrue(k)p(b)e oñes ite soanen, andariekas, da Kurtzebarriti pasakeran, gorpuen aurreti yoate soan abadea, parau ite soan Kurtzebarriko kurtzeroan eta erresue botaten yoan latinean, Undurrako bidekurzean be bai, d'Isisikoan be bai. Ara, sinistu edo es, seoser ongo soan. Gaur e(s)tx(y)aok es kurtzerik es andaridun intierrurik. Oin kotxean yabik mundu gustie. Albitzure be kamiñoa inde yaukuk. Oin e(s)tx(y)aok o lengorik.

Leenao emen Albitzupuan, Kurtzebarriko bidekurtzean, kurtze bat egoten zoan, segun itxurea, ba, sorginak, laminak eta parte txarrekoak uxatuteko. Bidekurtzea leengo kaltzadaren zaarrea be egoten zoan, Sarasolatik (y)etorren kaltzadeak Albitzuko bideagas bat egiten joan puntuan. Gero ori kamino barria egin zoanean be, goratxoagotik, kurbatsua e, kurtzeroa bardin (y)egoan. Eta, badakik, bidekurtzeatan beste zerok urtetan jaudiala-eta, ba errespetoa egoten zoan batez be gauez. Eta orregaitik-edo, kurtze barri bat imini jaudian eta ortik jaukak izena be Kurtzebarri. I, eta, ortik pasakeran kiratsa be egoten zoan eta egoten be bajagok, olan e, orio-kiratsaren modukoa, eta, oño, errespetoa emoten joan andi paseteak e. A! Eta, begiratu egik. Leenao entierruak be oinez egiten zoazan, andariekaz, eta Kurtzebarritik pasakeran, gorpuren aurretik joaten zoan abadea, paratu egiten zoan Kurtzebarriko kurtzeroan eta erredua botaten joan latinean, Undurragako bidekurzean be bai, eta Isasikoan be bai. Ara, sinistu edo ez, zeozer egongo zoan. Gaur ez jagok ez kurtzerik ez andaridun entierrurik. Orain kotxean jabilk mundu guttia. Albitzura be kaminoa eginda jaukuk. Orain ez jagok o leengorik.

114.1. Gizotsoa Lamindaoko Aginaotik Zeanuriko Armolandira erasoz eraso

Gizotzoa? Bildurrelangoa emoten oian entzutia(k)p(b)akarri(k)p(b)e bere isena. Segaiti? Ba, aiko. Guk entzutia ba, Gizotzoa orti Lamindaoti, or lese asko dao d'orti etorte sala sail-

Gizotzoa? Bildurrelangoa emoten euan entzuteak bakarrik be bere izena. Zergaitik? Ba, aiko. Guk entzutea ba, Gizotzoa ortik Lamindanotik, or lese asko dago eta ortik etorten zala saltoka

tuke ona Iturtza ganeko Armolandire. Armolandi, altuen daoan atx andi bet (d)a. Bista ona dao bertati. Da, ba, Gizotzo orrek anka bakarra aukite oan eta bekokien begi bakarra, alosokoa, da sailtuke ibilte sala bate-ti bestera ankatzar orregas. D'or Armolandiko atxean sootz ite(n) oala tripea betetako.

Da entzutia e, baten, ba emen Atxerdi iseneko baserriko usandrea umeari bularra emoten, titie emoten, i egoan beti letxe, suitian, laratzuti eskegite maskilluen esnea egosten oan bitartean, bai, besuen esnea yamoten bidebates. D' atan egoala aupadak entzun oasan: "eee! *bayoatzu Gizotzoa, itxi Atxerdiko atea*". Baie arpelik. Ato baten bayatorko Gizotzoa suitera barrure ta, dranga-dranga maskilluko esne gustie edan ostean andreari bular biek arrankau otzesan da yan, d'eskapa oala sailtuke anka bakarragas. D'esatauden tripea bete orduen Armolandire yoate sala da kaka be andi bera itoala da gero Lamiñitigiteko ku(e)ban ostontan sala. Atxine bildurre selan eskauntzen eukiko ba, kendubakoa. Gaur arean bes.

ona Iturtza (Iturizaga) ganeko Armolandira. Armolandi, altuan dagoan aitz andi bat da. Bista ona dago bertatik. Eta, ba, Gizotso orrek anka bakarra eukiten euan eta bekokian begi bakarra, alozokoa, eta saltoka ibilten zala batetik bestera ankatzar orregaz. Eta or Armolandiko aitzean sorots egiten euala tripea betetako.

Eta entzutea e, baten, ba emen Atxerdi izeneko baserriko ugazabandrea umeari bularra emoten, titia emoten, ei egoan beti letxe, suetean, laratzutik eskegita maskeluan esnea egosten euan bitartean, bai, beesuan esnea jaramoten bidebatez. Eta atan egoala eupadak entzun euazan: "eee! *bajoatzu Gizotsoa, itxi Atxerdiko atea*". Baina alperrik. Ato baten bajatorko Gizotsoa suetera barrura eta, dranga-dranga maskeluko esne guztia edan ostean andreari bular biak arrankatu eutsazan eta jan, eta eskapatu euala saltoka anka bakarragas. Eta esaten euden tripea bete orduan Armolandira joaten zala eta kaka be andik beera egiten euala eta gero Laminategietako kueb-an ostontan zala. Antzina bildurra zelan ez geuntsan eukiko ba, kendubakoa. Gaur arean be ez.

115.1. Anbotoko Señorea Anbototik Atso-Aguretara joan-etorrian hama-bostero

Lenao, emen mutikotan, olgau ite soan ausunetan, kuadrillek-kuadrillek, eta gure amak a, bildurtuteko-edo, esate yoan ba Anbotoko Señorea beti sue dariola paseta sala, d'amabost egun iten yoasala Atzo-Aguretan, Itzineko Atzo-Aguretan, da gero, San Migeleko ermitia ortxe yak, San Migel de Urkiste, d'a(k)-

Leenago, emen mutikotan, olgatu egiten zoan auzunetan, kuadrillak-kuadrillak, eta gure amak a, bildurtuteko-edo, esaten joan ba Anbotoko Señorea beti sua dariola pasetan zala, eta amabost egun egiten joazala Atso-Aguretan, Itzinako Atso-Aguretan, eta gero, San Migeleko ermitea ortxe jagok, San Migel

tx(y)ekok olan a(i)ngeru moduko mutiko txiki beten moduko sulo bat atzekaldeti, laioa, burue mutiko baten formea, orman, d'ateti sartuten soala elixara barrure d'orti sulo edo laioti urtenda yoate soala Anbotora beste amabost egun pasetan. Da, klaro, guk u, lenao sinistu ite soan. Untxe be antxe yak suloa, laioa, d'ume baten formea yekek, d'andi paseta sala, ta, jode, elexara-ta yoaten gintzozanean, andixi paseta sala-ta, jente gustiek e, sera auki yauren, sartute buruen. Da, ba, Atzo-Agureak antxe yasak, Itzine barrenean, Oroskorantza, as punta bi. Da, ba, gure aite edo Juantxo anaie etorri te, bildurtuteko-edo: *“untxe pasau de urrean Anbotoko Señorea orti, mekaguen la ostra, sue dariola”*. D'andixi San Migelgo ermitako ateti sartu te andixi suloti, laioti urtete yoala amabostero Anbotoko Señorrek. Ori esate yoskuan bildurtuteko, naure eretxien e, mekaguen la ostra! Bildurre!

de Urkiste, eta ak jaukak olan aingeru moduko mutiko txiki baten moduko zulo bat atzekaldetik, leioa, burua mutiko baten formea, orman, eta atetik sartuten zoala eleizara barrura eta ortik zulo edo leiotik urtenda joaten zoala Anbotora beste amabost egun pasetan. Eta, klaro, guk u, leenago sinistu egiten zoan. Oraintxe be antxe jagok zuloa, leioa, eta ume baten formea jaukak, eta andik pasetan zala, eta, joder, elizara-eta joaten gintzoazanean, andixik pasetan zala-eta, gente guztiak e, zera euki jauden, sartuta buruan. Eta, ba, Atzo-Agureak antxe jagozak, Itzina barrenean, Orozkorantza, aitz punta bi. Eta, ba, gure aita edo Juantxo anaia etorri eta, bildurtuteko-edo: *“oraintxe pasatu da urrean Anbotoko Señorea ortik, mekaguen la ostra”, sua dariola*”. Eta andixik San Migelgo ermitako atetik sartu eta andixik zulotik, leiotik urtetan joala amabostero Anbotoko Señora orrek. Ori esaten jauskuan bildurtuteko, neure eritzian e, *“mekaguen la ostra”!* Bildurra!

115.2. Laminak Lamiñategietako kobazuloan (Uribe-Zeanuri)

Lamiñek e kueba baten ote soasan. D'ori kuebori emetixik, or yak e, yoan be in gintikosak ara gure bok, ementxe bertan, d'ixena, Lamiñategi(e)tako kueba. Da kontetan yoskuan gastetan-da, ba, Mendipe yak an andikalderdien, da Mendipen egoten soasan, naparrak, andalusek eta gure aite-ta be ikesginen. D'amak kontetan yauskuan e: *“aiteri atzo terriblea pasau yako. Ser? Da, Pedro Mari te biek etorri dire onantza ta lamiñek urten dotzie, d'aitek e yaurtin dotzie askorea ta lamiñeak asko-*

Laminak e kueba baten egoten zoazan. Eta ori kueba ori emetixik, or jagok e, joan be egin geintikozak ara gura badok, ementxe bertan, eta izena, Lamiñategietako kueba. Eta kontetan jauskuan gaztetan-eta, ba, Mendipe jagok an andikalderdian, eta Mendipen egoten zoazan, naparrak, andaluzak eta gure aita-eta be ikazginen. Eta amak kontetan jauskuan e: *“aitari atzo terriblea pasatu jako. Zer? Eta, Pedro Mari eta biak etorri dira onantza eta laminak urten deutsie, eta aitag e jaurtin deutsie aizkorea eta*

ra-kirtena ebagi in dotzo, erdibitu, seragas". Se guk pentzetan giñoan lamiña edo labaña d'ebagi in otzela askora-kirtena, mekaguen la ostral! Eske, sinistu iten giñoan. Oingo umeari ori kontaute, bueno, barre. Gero, mutikotan, yoate gintzoasan ara, Lamiñategietako kuebara, baia mutikotan e, atakara, barrure es, d'e-sate yoskuan: "esai yoan orra barrure, lamiñak urtengostia-ta". (sic) da gero aurekas eroan barrure or iten yaudiek lo be-ta".

lamineak aizkora-kirtena ebagi egin deutso, erdibitu, zeragaz". Ze guk pentzetan ginoan(genduan) laminea edo labainea eta ebagi egin eutsala aizkora-kirtena, mekaguen la ostral! Eske, sinistu egiten ginoan(genduan). Oraingo umeai ori kontatuta, bueno, barre. Gero, mutikotan, joaten gintzoazan ara, Lamiñategietako kuebara, baina mutikotan e, atakara, barrura ez, eta esaten jauskuan: "ez adi joan orra barrura, laminak urtengo deustia-eta". (sic) eta gero eurekaz eroan barrura or egiten jaudiek lo be-eta".

115.3. Gizotsoak Atxerdi-ko andreari maslekuko esnea edan eta bularrak kendu

Ik entzunde daukotzek estok ama gureari. Ba, gure amak-eta esate yaurian Gizotzoa Armolandin ote soala. Da, emen gureak esate yaurian Gizotzoak aukite yoala begi bet, serean, bekokien erdien, alosokoa, eta anka bat, anka bakarra, motza baie motza e, d'etorte soala sailtuke Lamindao aldeti-edo. Da, ortxe, Enrike Elexartzakoan etze ganean yaok Armolandi, armol andi bet. Armol'ok auxe gure suitian inguruko edo andigoa, armol bat, atxa-atxa, armola. D'Armolandi, d'ixena be Armolandi yekek e, d'antxe ote soala sotsz iten, sotsz esaten yuk, bijiletan Gizotz'ori. Andi urteta yoan orduen, ya, segurure yoate soan, baten baten serera ta. Ementxe, ortxe San Migelen yak etzea, an etzean, Urkisten, Aranguren ausuneko Atxerdi baserrie, ortxe San Migelgo elexean ondoan yak. D'or on soala andra bat umeari titi(e) emoten, ba suitian, da

Ik entzunda daukotsak ez dok ama gureari. Ba, gure amak-eta esaten jaudian Gizotzoa Armolandin egoten zoala. Eta, emen gureak esaten jaudian Gizotsoak eukiten joala begi bat, zerean, bekokiaren erdian, alozokoa, eta anka bat, anka bakarra, motza baina motza e, eta etorten zoala saltoka Lamindao aldetik-edo. Eta, ortxe, Enrike Elexartzakoaren etxe ganean jagok Armolandi, armol andi bat. Armola dok auxe gure suetearen inguruko edo andiagooa, armol bat, aitzaitza, armola. Eta Armolandi, eta izena be Armolandi jaukak e, eta antxe egoten zoala sorots egiten, sorots esaten joaguk, bijiletan Gizotso ori. Andik urtetan joan orduan, ya, segurura joaten zoan, baten baten zerera eta. Ementxe, ortxe San Migelen jagok etzea, an etxean, Urkisten, Aranguren auzuneko Atxerdi baserria, ortxe San Migelgo eleizearen ondoan jagok. Eta or egon zoala andra bat umeari titia emoten, ba suetearen, eta

maskillu bete esne egosten laratzuen. D'etorri soala Gisotzoa ta maskilluko esnea dana edan d'andreaki titi biek kendu, arrankau, da yoan, d'eskapau i oala. D'Armolandin, gu, domeka arrastietan-da, d'emeko jente sarra be, da inguruko gustie ikusten dok andi Armolanditi, seinde mirador bat (d)oken moduen. Da, esaerea jenteak an: "ementxe oten dok e Gisotzoa, da gero tripea bet'orduen, kaka be emetixi bera iten yok". Eta guk, mutikoak-eta estakik? D'orrek korritan isin yok olantxi. D'Armolanditi atzera yoate soala Lamiñategi(e)tako kuebara d'ostandu ite sala an Gisotzo ori. Armolanditi Lamiñategi(e)tako kuebara, uñes e, amar minutu ordu lauren inguru, ementxe bertan yak ori. D'au kueba au, gu mutikotan asko yoate gintzosan, emeko jentea, baie berrogeta amabos bat urtetik berako jenteak e(s)tx(y)akiek e existitan bayo(k)p-(b)e. Da nauri akordau yatan baten, ba, ori kueba ori, ba, sertu in beako yuk, yakitea sikan badaoela, se ostaintxean bertan bera, ba, ori ok o yakin es itea. D'esaten yaustian: "ori kueb'ori inori be esaiok esan, se jentea etorri ingok eta". Nik i, ba, yatorrela!

maskelu bete esne egosten laratzuan. Eta etorri zoala Gizotzoa eta maskeluko esnea dana edan eta andreaki titi biak kendu, arrankatu, eta joan, eta eskapatu ei euala. Eta Armolandin, gu, domeka arrastietan-eta, eta emeko jente zaarra be, eta inguruko guztia ikusten dok andik Armolanditik, zeinda mirador bat dokan moduan. Eta, esaerea jenteak an: "ementxe egoten dok e Gizotzoa, eta gero tripea bete orduan, kaka be emetixik beera egiten jok". Eta guk, mutikoak-eta ez dakik? Eta orrek korritan izan jok olantxik. Eta Armolanditik atzera joaten zoala Lamiñategi(e)tako kuebara eta ostendu egiten zala an Gizotzo ori. Armolanditik Lamiñategi(e)tako kuebara, oinez e, amar minutu ordu lauren inguru, ementxe bertan jagok ori. Eta au kueba au, gu mutikotan asko joaten gintzoazan, emeko jentea, baina berrogeta amabost bat urtetik beerako jenteak ez jakiek e existitan bajok be. Eta neuri akordatu jatan baten, ba, ori kueba ori, ba, zertu egin bearko joaguk, jakitea sik(i)eran badagoala, ze osterantzean bertan beera, ba, ori dok o yakin ez egitea. Eta esaten jaustian: "ori kueba ori inori be ez eiok esan, ze jentea etorri egingo dok eta". Nik i, ba, jatorrala!

115.4. Oiloari ipurdian gatza emon arrautza egiteko

Olloa, ik i jakingok. Lenao gure aitek-eta orduko denporatan ba basora yoan bear, ardietara, da maletarako arrautzarik es, d'amak: "ia, yoan sates arrautzari(k)p(b)adao". D'arrautzarik es. Da sera iten gauntzan, olloari arr(a)utzea iteko eperdien gatz apur bet, eperdien gatz

Olloa, ik i jakingo dok. Leenago gure aitek-eta orduko denporatan ba basora joan bear, ardietara, eta maletarako arrautzarik ez, eta amak: "ia, joan zaitetz arrautzarik badago". Eta arrautzarik ez. Eta zera egiten geuntsan, olloari arrautzea egiteko eperdien gatz apur bat, eperdien gatz apur bat botaten deusak

apur be(t)p(b)otatotzek eta entzegida iten yok arr(a)utzea, bai, gai gizona, ori egi'ok, ori untxe be bardin in leik i pruebea e. Lenao atzamarra sartzean yakoan olloari eperditi, da:

- Ene, punte punten dauko arrutzea.
- Ba, iosu gatz apur bat

Eta gatz in d'entzegida iten yoan gero olloak arr(a)utzea in be. Lenao olloak a galdu ite yasan basoan-da arrautzak.

Da, ba, gero, olloak arrautzak iteari itxi eskero, ba, il eta yan ullosaldea in de gero. Eta ollalumakas, finekas e, ba aurtikoa edo armudea iten soan oirako, uyaren alderik aldeko aurtikoa, gero asala ifinten yakoan, armudasala. B'orixe gatzagaz.

eta ensegida egiten jok arrautzea, bai, gai gizona, ori egia dok, ori oraintxe be bardin egin leik (leikek) i pruebea e. Leenago atzamarra sartzean jakoan olloari eperditik, eta:

- Ene, punta puntan dauka arrautzea.
- Ba, egiozu gatz apur bat

Eta gatz egin eta ensegida egiten joan gero olloak arrautzea egin be. Leenago olloak a galdu egiten joazan basoan-eta arrautzak.

Eta, ba, gero, olloak arrautzak egiteari itxi ezker, ba, il eta jan ullosaldea egin eta gero. Eta ollalumakaz, finekaz e, ba aurtikoa edo armudea egiten zoan oerako, oearen alderik aldeko aurtikoa, gero azala ipinten jakoan, armudazala. Ba orixe gatzagaz.

115.5. Gabon gaueko ogi bedeinkatua jan txakur amorratuaren erremedio legez

Bitiok. Entzunde yakat, sera, txakurrek e personean odola txupau edo aragie yan eskero, amurrutu iten dala. D'ori gaxo txarra ok eta orrexegaiti bakunau iten dosak txakurrek. Lenao, usadioa dok au, baie lenao Gabon gaubeko afariko lelengo ogi kuskurre, berinkitu te mantelpean gordetan soan txakur amurrutuen kontrako erremedio les. Gurean beste ganadu betzuri be emoten yakian umea yayo edo in de gero d'olan.

Begitu egiok. Entzunda jaukat, zera, txakurrak e pertsonaren odola txupatu edo aragia jan ezker, amorratu egiten dala. Eta ori gaixo txarra dok eta orrexegaitik bakunatu egiten dozak txakurrak. Leenago, usadioa dok au, baina leenago Gabon gaueko afariko leenengo ogi kuskurra, bedeinkatu eta mantelpean gordetan zoan txakur amorratuaren kontrako erremedio lez. Gurean beste ganadu batzuri be emoten jakian umea jaio edo egin eta gero eta olan.

115.6. Ahuntz-narrua eskegita kortan karbunkoaren kontrako erremedio lez

Gero, korta gustietan, bueno, gurean bai sikeran, auntzen narrue ote soan orman yosite edo solibati

Gero, korta guztietan, bueno, gurean bai sik(i)eran, auntzaren narrua egote zoan orman josita edo solibatik eskegita,

eskegite, akarrana-edo. D'ori isite soan kabrunkoatarako d'olango gaxoak artu es iteko. Ganaduentzako kabrunkunea gaixo txarra ok, la ostra. B'orixe, auzn-narrue eskegite kortan. Nau(k)p(b)e esotute yakat (g)ure kortan-da. Gaur estok ikusten olangorik. Gaur adelantu andie(k)-tx(y)asak.

akarrarena-edo. Eta ori izaten zoan karbunkoatarako eta olango gaixoak artu ez egiteko. Ganaduentzako karbunkoena gaixo txarra dok, la ostra. Ba orixe, auzn-narrua eskegita kortan. Neuk ez ezagututa jaukat gure kortan-eta. Gaur ez dok ikusten olangorik. Gaur adelantu andiak jagozak.

115.7. Guztiz hil baino lehenago entierria egiteko esan

Ba, emen, orko beko baserri beten pasau i soan au fetxori au

Nos e(s)tx(y)akiat e, baie aldi beten gripe txarren bat on soan, gripe asiatika-edo olango seoser. Da, ba, gaxo asko etzeatan da mediku ba(t)p(b)akarrik Seanui gustireko. Da klaro emen Seanuin ausune bateti bestera distantzi alosokoa yak eta mediakuek esin yoan abastorik emon, antza. Da, ba baten e, emen baserrien baten iru persona batera ilten gripe orregas, da, ba, abisau yaurian medikue baie beste puntati ona allegau orduko iruti bi il in soasen. Da, ba medikue be ia desesperaute-edo, esinean, d'esaiotzian: "Bueno ba, entierrie iosue batera bieri d'irugarren au be eroaisue aurekas se bigerko ilde dao, agonien dao ta".

Esaneko moduen in yaurian. Urrengo goxean iru kaja edo atauta batera. Da, ba, baten bat etorri i soan tranbien Sulaibarrera ta iru atautak ikusi orduen badiñotziek:

– Ikusteko be olangorik? Nortzuk il dosa(k)p(b)a?

– Ba, urlie, urlie ta urlie.

D'orduen atzenengo kajakoak tapeari gorantza inde badiñok:

Ba, emen, orko beeko baserri baten pasatu ei zoan au fetxoria au

Noz ez jakiat e, baina aldi baten gripe txarren bat egon zoan, gripe asiatika-edo olango zeozer. Eta, ba, gaixo asko etxeatan eta mediku bat bakarrik Zeanuri guztirako. Eta klaro emen Zeanurin auzune batetik bestera distantzia alozokoa jagok eta mediakuak ezin joan abastorik emon, antza. Eta, ba baten e, emen baserriren baten iru pertsona batera ilten gripe orregaz, eta, ba, abisatu jaudian medikua baina beste puntatik ona allegatu orduko irutik bi il egin zoazan. Eta, ba medikua be ia desesperatuta-edo, ezinean, eta esan ei eutsian: "Bueno ba, entierria egiozue batera bieri eta irugarren au be eroan egizue eurekaz ze biariko ilda dago, agonian dago-eta".

Esaneko moduan egin jaudian. Urrengo goizean iru kaja edo atauta batera. Eta, ba, bateren bat etorri ei zoan tranbian Zulaibarrera eta iru atautak ikusi orduan badiñotziek:

– Ikusteko be olangorik? Nortzuk il dozak ba?

– Ba, urlia, urlia eta urlia.

Eta orduan atzenengo kajakoak tapeari gorantza eginda badiñok:

- E! Ni ondiño bisiri(k)ñaok e!
- Isilik on ai- aspiko andari betek-, medikue(k)p(b)añño geio yakingok ala ik?

Je-je-je! Bueno, au kontau ite soan estok. Pasau gatxao. Baie i, esate yauriek e ilde gero ogeta lau ordu etxon bea dala enterretako ori ebite-tako, se ilde daoela pentzau arren egon es in leitikok. Lenao gaur beste yakin be e(s) soan iten da.

- E! Ni oraindino bizirik niagok e!
- Isilik egon adi- azpiko andari batek-, medikuak baino geiago jakingo dok ala ik?

Je-je-je! Bueno, au kontatu egiten zoan ez dok. Pasatu gatxago. Baina i, esaten jaudiek e ilda gero ogeita lau ordu etxodon (itxaron) bear dala enterretako ori ebite-tako, ze ilda dagoala pentsatu arren egon ez egin leitikek. Leenago gaur beste jakin be ez zoan egiten-eta.

115.8. Josafat-en Landako kontu-hartzeak

Josepeteko (sic) Landakoa? Bai, mutil, entzunde yakat. Or, orko beko baserrien baten il i soan etzeko gizona. Da, ba, gorpue yantziteko amalabok ebatziten. D'alabeak amari:

- Auxe traje au ifini beakotzu aiteri esta?
- Bai sera, ori traje ori es, in barri in barrie da ta, astegunetako arkondareagas be naikoa dau, total, lurperako. Ama, baie au arkondar(a) au lepoti tarratadeagas dao ba-ta
- Estotzo ardure, itxunde, atzekoa ikusi be esta iten.

Da, ba, atan. D'entieruko mesan abadea sermoia iten da badiñok: "Kristiñau maite maiteok: mundue itxite yoan yaku gure urlie. Baie es aistu gero e, Josepeteko Landan, aldean daro(a)gunegas agartuko gara kontu gustiek emoteko. Sintzo ibili, artes".

Abadean berbok entzun orduen, alabea artega, ta badiñotzek amari isilean:

- Ama, Josepeteko Landan aite tarratada ta gustiko arkondareagas agartuko da. Selango lotzea!

Josepeteko(sic) Josafat-eko Landakoa? Bai, mutil, entzunda jaukat. Or, orko beeko baserriren baten il ei zoan etzeko gizona. Eta, ba, gorpua jantziteko amalabok ebatziten. Eta alabeak amari:

- Auxe traje au ifini bearko deutsagu aitari ezta?
- Bai zera, ori traje ori ez, egin barri egin barria da-eta, astegunetako arkondaregaz be naikoa dau, total, lurperako. Ama, baina au arkondara au lepotik tarratadeagaz dago ba-eta
- Ez deutso ardura, itxunda, atzekoa ikusi be ez da egiten.

Da, ba, atan. Eta entieruko mezan abadea sermoia egiten eta badinok: "Kristinau maite maiteok: mundua itxita joan jaku gure urlia. Baina ez aaztu gero e, Josepeteko(sic) Josafat-eko Landan, aldean daroagunagaz agertuko gara kontu guztiak emoteko. Zintzo ibili, artez".

Abadean berbok entzun orduan, alabea artega, eta badinotsak amari isilean:

- Ama, Josepeteko(sic) Josafat-eko Landan aita tarratada eta guztiko arkondaregaz agertuko da. Zelango lotsa!

– Es arduretu- amak albotik- sure aite konponduko da orma bastarren bateri dotzela lepoa ifinite tarratadea iñok ikusi es iteko.

– Ez arduratu- amak albotik- zure aita konponduko da orma bazterren bateri deutsala lepoa ifinita tarratadea inok ikusi ez egiteko.

115.9. Ardi-arran motak eta ardi-auskularia

Emen Gorbeialdean klase askotako arrana(k)tx(y)asak ardienezako, seinde:

Bitartearranak: onik iminten dosak udabarrien, solorako-ta, eleganteak, sererako, barrutietarako.

Kinkillarranak: orrik ifintosak udegoiengan, da, ba, Gorbeien-da, ba, nondi dabisen jakiteko.

Asuriarranak: onik i txikerragoak, asuri gasteak, asuri gasteari ifinteko. Iru klase bai sikan. Nau(k)-p(b)e aukin be bayakasat.

Eta gero beienak-eta aparte, seinde Bigarren klaseko arranak.

Gero beste ba(t)tx(y)ak, dunbia, bayakat emen nik ardiengan, d'ifinten jakok ardirik eleganteanari, dunbia, da, dok e ba, atentziñoa geituteko.

Gero ba ardiek leku bateti bestera eroateko-ta, ba txistu be iten yotzuk edo txakurre bota. Baie bayak beste modu esaun bet ardiek mogitako. Bitiok, auskularie esaten jakok orreri ardiari. Ondo elejidu beok, ardi ona, da, ba, ardi orreri eskuen arto, gari edo prentzu apur bet erakutzi te emoten jakok eta tapa-tapa etortok noberagana d'atzean beste ardi gustiek.

Lenao inportantzi andie aukiten yoan ardi auskulariek, se ostaintxean ardiek, emen bideak ote soasen estuek, estartak eta igual yoan bear isiten soan emen asi te Asterrire, ta, ba, ardiek gosea kendu be e(s)tx(y)-

Emen Gorbeialdean klase askotako arranak jagozak ardienezako, zeinda:

Bitartearranak: oneik iminten dozak udabarrian, solorako-eta, eleganteak, zererako, barrutietarako.

Kinkillarranak: orreik ifinten dozak udagoiengan, eta, ba, Gorbeian-eta, ba, nondi dabizlan jakiteko.

Azuriarranak: oneik i txikerragoak, azuri gazteak, azuri gazteari ifinteko. Iru klase bai sikan. Neuk be eukin be bajaukazat.

Eta gero beienak-eta aparte, zeinda Bigarren klaseko arranak.

Gero beste bat jagok, dunbea, bajaukat emen nik ardiengan, eta ifinten jakok ardirik eleganteanari, dunbea, eta, dok e ba, atentziñoa deituteko.

Gero ba ardiak leku batetik bestera eroateko-eta, ba txistu be egiten jeutsaguk edo txakurra bota. Baina bajagok beste modu ezagun bat ardiak mogietako. Begitu egiok, auskularia esaten jakok orreri ardiari. Ondo elejidu bear dok, ardi ona, eta, ba, ardi orreri eskuan arto, gari edo prentsu(pentsu) apur bat erakutsi eta emoten jakok eta tapa-tapa etortzen dok noberagana eta atzean beste ardi guztiak.

Leenago inportantzia andia aukiten joan ardi auskulariak, ze osterantzean ardiak, emen bideak egoten zoazan estuak, estartak eta igual joan bear izaten zoan emen asi eta Asterrira, eta, ba,

uen iten, bidesiñurretati-te yoan bear isiten soan, se bide-estartak trongotan -da lupestute da bidesiñurerek(sic), lenao, bakik ser dan? Bidesiñurre dok estarteak alboan aukiten yoan bidia, estarta alboti ote soan bidia, idiek-eta estartati baie alboti norbera garbigio yoateko, d'orti ardiekas da kristolango serak ote soasan.

Ardiek esotu iten yok pastorea d'auskulari onak ardiek eroaten yosak formal-formal bere atzeti. Auskulari txarra(k)p(b)e otosak baia pastoreak ondo elejitan be bayakik. Auskularieri eskupekoa emoten yakoan, artagarau edo olango seoser, da, taka, etorten dok untxe be noberagana da besteak atzetik. Len guk ardi asko emen, gaur nik ogetamar inguru yakasat. An yasak antxe goien, Lekandapean da katalajuekas sosten yoasat. Laster, otzakas-da, etzera ekarriko yoasat, neguemoten, sikue yaten emoteko bitarteka.

ardiak gosea kendu be ez juen (jaudien) egiten, bide-zinorretatik-eta joan bear izaten zoan, ze bide-estartak trongotan-eta lupeztuta eta bidezinorrak, leenago, badakik zer dan? Bide-zinorra dok estarteak alboan eukiten joan bidea, estarta albotik egoten zoan bidea, idiak-eta estartatik baina albotik norbera garbiago joateko, eta ortik ardiekaz eta kristolango zerak egoten zoazan.

Ardiak ezagutu egiten jok pastorea eta auskulari onak ardiak eroaten jozak formal-formal bere atzetik. Auskulari txarrak be egoten dozak baina pastoreak ondo elegietan be bajakik. Auskulariari eskupekoa emoten jakoan, artagarau edo olango zeozer, eta, taka, etorten dok oraintxe be norberagana eta besteak atzetik. Leen guk ardi asko emen, gaur nik ogeitamar inguru jaukoazat. An jagozak antxe goian, Lekandapean eta katalajuekaz sorosten joazat. Laster, otzakaz-eta, etxera ekarriko joazat, negua emoten, sikua jaten emoteko bitarteka.

115.10. Esnea surtara jausi ezkeroko gatza bota behiak lasiertuna hartu ez egiteko

Besuen, latzuen eskegi maskillue eta esnea egosi da ganas in eskero esate yauskuan beieri errapea lasiertunak artzeotzela, da gatza botate soan lenao surtera beiek lasiertuna artu es iteko. Lasiertuna dok, errapea gogortu beieri, mamitis edo ori. Da lasiertunagas beiek e(s)tx(y)o(k)p(b)-alio esnerako, errapea gogortu eskero esnerik e(s)tx(y)ok emoten, da, ba, gero saldu in bear okelarako-edo.

Beesuan, laratzuen eskegi maskelua eta esnea egosi eta ganaz egin ezkeroko esaten jauskuan beieri errapea lasiertunak artzean eutsala, eta gatza botaten zoan leenago surtara beiak lasiertuna artu ez egiteko. Lasiertuna dok, errapea gogortu beieri, mamitis edo ori. Eta lasiertunagaz beiak ez jok balio esne(ta)rako, errapea gogortu ezkeroko esnerik ez jok emoten, eta, ba, gero saldu egin bear okela(ta)rako-edo.

115.11. Ellakuriko txakurra Iturrizagara joan-etorrian

Ellakuriko txakurreri, gure amak esate yoan se pasau yakon. Ellakuri yak kamiñoan bestalderdien, Villaro ganean baie Seanui dok.

D'etorri soan ona gurera, guk sekorra aukiten giñoan, sementala, paradakoa, lenao, d'etorri soan Ellakurikoa beiegas sekorragera, sekortuten beie. Da klaro, d'Ellakuriko txakur ori atzean. D'emen gurean txakurre agi, agi, alta, da moxal be esaten yaudie(k)p(b)atzuk eta olan ba, sekorra bota ta yoan soan Ellakurikoa beiegas etzera. Baie, klaro, txakurre emen geldatu soan gure txakurre arratuteko gogoagas baie guk emen gure txakurregas umerik eskendunean gurisiten, ba, txakurre gorde iten giñoan arratu es iteko. Da Ellakuriko txakurreri pasau yakoan, etorri in soan ona d'e(s)tx(y)oan arratu gure txakurre, gordeta on soalako, da bere etzera yoan soanean angoa(k)p(b)e sisten topau yoasen da txakur emea be itxunde. D'esate yaurian, esakerea, Ellakuriko txakurrena pasau yakok: es an d'es emen.

Ellakuriko txakurrari, gure amak esaten joan zer pasatu jakon. Ellakuri jagok kaminoaren bestalderdian, Villaro ganean baina Zeanuri dok.

Eta etorri zoan ona gurera, guk zekorra eukiten ginoan (genduan), sementala, paradakoa, leenago, eta etorri zoan Ellakurikoa beiegas zekorragera, zekortuten beia. Eta klaro, eta Ellakuriko txakur ori atzean. Eta emen gurean txakurra agi, agi, alta, eta moxal be esaten jaudiek batzuk eta olan ba, zekorra bota eta joan zoan Ellakurikoa beiegas etxera. Baina, klaro, txakurra emen geldatu (geratu) zoan gure txakurra arratuteko gogoagaz baina guk emen gure txakurragaz umerik ez gendunean gura-izaten, ba, txakurra gorde egiten ginoan (genduan) arratu ez egiteko. Eta Ellakuriko txakurrari pasatu jakon, etorri egin zoan ona eta ez joan arratu gure txakurra, gordeta egon zoalako, eta bere etxera joan zoanean angoak be sisten topatu joazan eta txakur emea be etxunda. Eta esaten jaudian, esakerea, Ellakuriko txakurrena pasatu jakok: ez an eta ez emen.

115.12. Animalia bakoitzaren zelo edo araldi izenak

Ori baserriko edosinek esangustia. Bitiok. Animilien beroaldie-edo esateko bakotxa(k)p(b)erea yekek. Olan e bat esatekotan, ba, bero, bero dao edo bero dabil, esaten yuk, adrean kasuen be bai. Baie gaxan animili bakotxana esaten:

Txakurre: agi, agiri be esatok e baie guk emen agi, moxal be entzun yoat orti.

Ori baserriko edozeinek esango deustea. Begitu egiok. Animalien beroaldia-edo esateko bakoitzak berea jaukak. Olan e bat esatekotan, ba, bero, bero dago edo bero dabil, esaten joaguk, adrearen kasuan be bai. Baina goazan animalia bakoitzarena esaten:

Txakurra: agi, agiri be esaten dok e baina guk emen agi, moxal be entzun joat ortik.

Astoa: alta
 Ardia: arkera
 Auntze: auskera
 Txarria: irusi
 Beie: susera
 Katue: alta

Bai, gisona, olantxi dosak orrin isenak. Emen gure etzean sekorra auki giñoan, paradako sekorra, sementala, da, ba, dirutxue atetan giñoan an or emendi bei suserak ekarte yoskuazan sekorra botateko d'ori kobrau ite soan onenbesteko bat, bakik, sekorra mantenidu be in beasoan-da indertzu oteko lelengoaan ernarituteko bei suserea.

Astoa: alta
 Ardia: arkera
 Auntza: azkera
 Txarria: irausi
 Beia: susara
 Katua: alta

Bai, gizona, olantxik dozak orrean izenak. Emen gure etxean zekorra euki ginoan (genduan), paradako zekorra, sementala, eta, ba, dirutxua ateraten ginoan (genduan) an or emendik bei susarak ekarten jauskuazan zekorra botateko eta ori kobratu egiten zolan onen-besteko bat, badakik, zekorra mantenidu be egin bear zolan-eta indartsu egoteko leenengoaan ernarituteko bei susara.

115.13. Dantzan, baltseoa galarazo San Lontzoatan Zeanurin

Aiko, ementxe, San Lontzo yak or, nau(k)tx(y)aukat esotute, nauk e. Óromiño, Óromiño trikitilari e men ote soan, sartxo bat, Óromiño iseneko. Da, Salontzon ba lenao beti, Fasio(k)p(b)e esate oala, baltzeoa gure baie baltzeoa galasota, proibidute ote soan, onik abadeok-eta. Da, ba, sera, Juanpe, propitario, il soan e, da soloa auki yoan ermit'ondoan, dotzela, d'esate yoan:

– Abade orrek proibidu bayok etorri gaure solora baltzeoa yantzan.

Da, ba alantxe in baltzeoa Juanpen soloan d'iñok esin galaso.

D'emen gurean be, erromerie ite soan San Migeletan. Igual e aun lagun neska ta mutil. Da Pedro Mari gure anayak Seberio Maturana soñularie ekarte yoan da gau gustien erromerie. Da batzuk u or kanpoko artotzati-te soñue entzuten ostandute.

Aiko, ementxe, San Lontzo jagok or, neuk jaukat ezagututa, neuk e. Óromiño, Óromiño trikitilaria e men egoten zolan, zaartxo bat, Óromiño izeneko. Eta, San Lontzon ba leenago beti, Fasiok be esaten euala, baltseoa gura baina baltseoa galarazota, proibiduta egoten zolan, oneik abadeok-eta. Eta, ba, zera, Juanpe, propitario, il zolan e, eta soloa euki joan ermita ondoan, deutsal, eta esaten joan: – Abade orrek proibidu bajok etorri geure solora baltseoa dantzan.

Eta, ba alantxe egin baltzeoa Juanperen soloan eta inok ezin galarazo.

Eta emen gurean be, erromeria egiten zolan San Migeletan. Igual e eun lagun neska eta mutil. Eta Pedro Mari gure anaiak Zeberio Maturana soñularia ekarten joan eta gau guztian erromeria. Eta batzuk u or kanpoko artotzati-eta soñua entzuten ostonduta.

Da, ba, gero, gure aiteri geituten yotzan aintamintuti alkateak urrun-go egunean edo bigarreanean-edo, ba, kontuek artezako baie etze barruen isiten soan erromerie ta iñok esin galaso. Eske, norbere propiedadean usabak agintan yok, seinde etzean, soloan edo danadalakoan. I au be etorte intzen gurera konbidedu San Migeletan, akordauko as estok? Urtea(k)t(d)osak e? B'ementxe bisi nok eta auk (g)urokenean etorri, ondo artue isingo as-da, aspaldiko Juan Manuel.

Eta, ba, gero, gure aitari deituten jautsan ayuntamientutik alkateak urrun-go egunean edo bigarreanean-edo, ba, kontuak artezako baina etxe barruan izaten zoan erromeria eta inok ezin galazazo. Eske, norbere propiedadean ugazabak agintan jok, zeinda etxean, soloan edo danadalakoan. I eu be etorten intzan gurera konbidadu San Migeletan, akordatuko az eztok? Urteak dozak e? Ba ementxe bizi nok eta euk gura dokanean etorri, ondo artua izango az-eta, aspaldiko Juan Manuel.

116.1. Hiru ahodun txahala jaio Zeberion

Emen Seberrioko elbarrenen, txarto aitute espanao, or Untzetabeperantz, Torreko esatotzien etzaldean, iru agoko txal ba(t)tx(y)aio san nire gaste denporan, iru agokoa e,da, ba, etzeakoak esekien ser in beragas. Ganaduen ermandadarako be txarto se bisirik egoan txala, galdue isin basan abonaukotzien baie. Da, ba ausoa(k)p(b)e enterau sirean d'ikus-ten yoan be bai. Danak ikeratute, olangorik, iru ago txal batek! Esnea be emototzien baie ago bateti sartu te beste bietatik urten. D'orduén batzuri akordau yakien usabari txal ori erosteá estait i seinbet ogorlekotan, baie sano merke isin bear auen, se total tragau inik egoan esnea artu esinde.

Da erosi audenok, se in audien? B'alboetako ago txikien biek tapau d'andieneti emon esnea, da, oño, iruntzi esnea da txala biskortu, medretan asi yakien.

Andik aurrera, sera pentzau- dien, txal orregas esibisiñoak itea

Emen Zeberrioko elbarrenen, txarto adituta ez banago, or Untetabeperantz, Torreko esaten deutsoen etzaldean, iru aoko txal bat jaio zan nire gazte denporan, iru aokoa e, eta, ba, etxeakoak ez ekien zer egin beragaz. Ganaduen ermandadarako be txarto ze bizirik egoan txala, galdua izan bazan abonatu-ko eutsien baina. Eta, ba auzoak be enteratu ziran eta ikusten joan be bai. Danak ikaratuta, olangorik, iru ao txal batek! Esnea be emoten etsoen baina ao bate- tik sartu eta beste bietatik urten. Eta orduan batzuri akordatu jakien ugazaba- ri txal ori erosteá ez dakit i zeinbat ogerlekotan, baina sano merke izan bear euan, ze total tragatu eginik egoan esnea artu ezinda.

Eta erosi eudenok, zer egin eudien? Ba alboetako ao txikien biak tapatu eta andienetik emon esnea, eta, oño, iruntzi esnea eta txala biskortu, medretan asi jakien.

Andik aurrera, zera pentsatu eu- dien, txal orregaz exhibizinoak egitea

Seberion bertan asite. Estakit i seinbet lekutera eroan audin txal ori, baie, Santa Kurtzekoa akordu akorduen daukok. Suk seu(k)p(b)e bai? Ai la letxe, ba gastetxue isingo sain-tzen ba. Ba Santa Kurtzetan olesko ser bat, txabolatxu bet in otzien d'an barruen erakutzi entradea kobraute, klaro. Santa Kurtzeraño gemesa baten eroan audin buruen saku bet sartute sein baten batzuk balkoi edo bentanetatik ikusi. Es auden gure, antza, pagau barik iñok ikusterik.

O sea ke su seu be egon sintzen tia Josefinan etzeko balkoian lengusuekas txala ikusteko ditean esta? Baie esin saindun ikusi se txal ori buruen sakue dala eroaudien-da beren beregi, iñok ikusi esiteko. Gero bai, Santa Kurtzen, an Txominen etze aurrean aukien txal ori olesko txabolatxuen eta an bai, an ikusi gaindu bai pagaute. Seu(k)p(b)e bai orduen esta?

Estakiu seinbet (d)iru atarako audin, baie entzunde dauket saldu otzien usaba es egoala ondo eretxite se berari miseri bet pagau d'aurek askos geao iripasi. Bueno, gero entzun naindun tragau-edo in yakiela txal ori. Baie, benetan be, a iru agoko txala ikustekoa isin sen gero isin be e! Naturaleseak selango gausak esta? Ba, hau egie da gero e. Bueno suk sau(k)p(b)e badakisu, ikusi in saindun-da. Testigu oberik?

Zeberion bertan asita. Ez dakit i zeinbat lekutara eroan eudien txaal ori, baina, Santa Kurtzekoa akordu akorduan daukak. Zuk zeuk be bai? Ai la letxe, ba gazetxua izango zintzan ba. Ba Santa Kurtzetan oolezko zer bat, txabolatxu bat egin eutsoen eta an barruan erakut-si entradea kobratuta, klaro. Santa Kurtzeraino gemeze (GMC kamioi mota bat) baten eroan eudien buruan zaku bat sartuta zein baten batzuk balkoi edo bentanetatik ikusi. Ez euden gura, antza, pagatu barik inok ikusterik.

O sea ke zu zeu be egon zintzan tia Josefinaren etzeko balkoian leengusuek-az txaala ikusteko ditean ezta? Baina ezin zendun ikusi ze txaal ori buruan zaku dala eroan eudien-eta beren beregi, inok ikusi ez egiteko. Gero bai, Santa Kurtzen, an Txominen etxe aurrean eukien txaal ori oolezko txabolatxuan eta an bai, an ikusi gendun baina pagatu-ta. Zeuk be bai orduan ezta?

Ez dakigu zeinbat diru atarako eudien, baina entzunda daukat saldu eut-sien ugazaba ez egoala ondo eretxita ze berari miseria bat pagatu eta eurak askoz geiago irabazi. Bueno, gero entzun nen-dun (neuan) tragatu-edo egin jakiela txaal ori. Baina, benetan be, a iru aoko txaala ikustekoa izan zan gero izan be e! Naturalezeak zelango gauzak ezta? Ba, au egia da gero e. Bueno zuk zeuk be bada-kizu, ikusi egin zendun-eta. Testigu oberik?

117.1. Orbelak airez aire abestian Mari Birjina orrazten Aldamin-errekan.

(Orbelak airez aire)

1

Orbela kaibes kaibes(sic)
ipestxo (sic)dultzia

(Orbelak airez aire)

1

Orbelak airez airez
ipartxo dultzia

Aldamin ederreti
dator errekoa.

2

Antxe topa(d)u neban
Mari Birjiña
egoala orrastute
buruko ullia.

3

A etzan ullia
espasan urria
ullondo bakotxeti
dariyon perlia.

Aldamin ederretik
dator errekoa.

2

Antxe topa(d)u neban
Mari Birjina
egoala orraztuta
buruko ulia.

3

A ez zan ulia
ezbazan urria
ul(e)ondo bakotxetik
darion perlia.

(Ume kanta bat)

Obabatxue txingorin gotxo
es egin lori(k)p(b)asoan
asegarie(k)tx(y)an es seiesan
olloa sarialakuan.

(Ume kanta bat)

Obabatxua txingorin gotxo
ez egin lorik basoan
azegariak jan ez zagiezan
olloa zarealakoan.

118.1. Zeanuriko Uribeko Diputazio-eskola barriari bertsoak

1

Esplikatzera noa
lendabisikua
naure begien aurrean
ikusitakua
eskola bat in degu
oingo usukua
Diputazio jaunari
enkargatukua.

2

Andra Mari egunian
inagurariyua
diputadu d'alkate
egin konsillua
San Migelgo ermitan
errosariyua
d'andik atera gendun
ki(sic) prososiñua.

1

Esplikatzera noa
lendabizikua
neure begien aurrean
ikusitakua
eskola bat ein degu
oingo usukua
Diputazio jaunari
enkargatukua.

2

Andra Mari egunean
inagurariyua
diputadu t'alkate
egin konsillua
San Migelgo ermitan
errosariyua
d'andik atera gendun
ki(sic) prozesinua.

3
OHARRA: bertso hau es da
ulertzen

4
Ausotako jentea
alkar erratuta
balkoi eta bentanak
jantzis estalduta
eskola umia(k)p (b)arris
ondo apainduta
eskola inguruak
jentes betetuta.

5
Ori san ikusia
baserri batian
jentea kolokau esin
etze bitartian
sinistu esin leike
ikusi artian
akordu bat in degu
gure Kofradian.

6
Pasadisu barriak
egin deigus(sic) aurten
ederragorik iñon
egingo es suten
orain berraun urte
ikusi basuten
juisioko egune sala
pentzatuko suten.

3
OHARRA: bertso hau es da
ulertzen

4
Auzotako jentea
alkar erratuta
balkoi eta bentanak
jantzis estalduta
eskola umia(k)p (b)arriz
ondo apainduta
eskola inguruak
jentez betetuta

5
Ori zan ikusia
baserri batian
jentea kolokau ezin
etxe bitartian
sinistu ezin leike
ikusi artian
akordu bat ein degu
gure Kofradian.

6
Pasadizu barriak
egin deiguz aurten
ederragorik inon
egingo ez zuten
orain berreun urte
ikusi bazuten
juizioko eguna zala
pentsatuko zuten.

119.1. Gauargi bildurgarria agertu Orozkoko Gallartu-ra bidean gauez

Au nauri pasau yatan gau beten
Oroskoko Iberreti Gallature noala
gaubes. Bildurrelangoa pasau nauen
Gauargi ikusi nauenean. La letxe!

Ba, beitu. Oroskoko Iberreti
gora joan nintzen gau beten da, ba,
Gallature allegau baño lentxuago,
Gauargi barruntau nauen ondoan,

Au neuri pasatu jatan gau baten
Orozkoko Ibarretik Gallatura noala
gauez. Bildurrangoa pasatu neuan
Gauargi ikusi neuean. La letxe!

Ba, begiratu. Oroskoko Ibarretik
gora joan nintzan gau baten eta, ba,
Gallatura allegatu baino leentxuago,
Gauargi barruntatu neuan ondoan,

bidertzeko pago baten, geldi, erre-dondo-erredondoa san da kolorea kanbiau iten yakon batzutan gorris-kea da besto batzutan asulerantza. Pago-errama artean katigitute les egoan, geldi-geldi. Sustau in nintzen da galapan asi t'etzera joan nintzen bildurkilik. Amari kontau nautzen d'esaosten ba se:

- Gauargi ikusi osule? Ba,segaitio jo estosu in palu betegas?
- Palu betegas jo? Bai sera! Etzera artes badaespada. Paluigas jota bere, estakit se pasauko san. Gausonik es.
- Ba, bai- amak-, ondo in dosu se sárrari bere entzunde nao Gauargi orren kontue ta danak isin dotzei bildurre. D'ori geldi on dala diñosu, baie, or Itzinen, Atzo-Agurea(k)t(d)aosan lekuin, or bere agartute i sirean Gauargi biribilok eta ganera mobidu iten sirean Gauargiok, euren kolore eta gusti, da kanbiau bere euren kolorea, gorriti asulera. Bai, bildur andie isiten gauntzen d'errespetoa sartzean auden orrik argiok (g)autu orduin. Emeti Gallartuti aurreaur ikusteire Atzo-Agureak.

B'orixe in naindun, Gauargi paluigas atakau bearrean, etzera joan karran se paluigas jo banauen no(k)tx(j)akin se pasauko yatan. Gauargik atakau bere igual eta gero ser? Bueno, gaur estot sinisten olango kontuitan, baie lenao dana san oñes, da, oño, gauberi errespetoa e! Bildurre isingo san esta?

bidertzeko pago baten, geldi, erre-dondo-erredondoa zan eta kolorea kanbiatu egiten jakon batzuetan gorrizkea eta beste batzuetan azulerantz. Pago-errama artean katigatuta lez egoan, geldi-geldi. Sustatu egin nintzan eta galapan asi eta etxera joan nintzan bildurkilik. Amari kontatu neutsan eta esan eustan ba ze:

- Gauargi ikusi dozula? Ba, zergaitino jo ez dozu egin palu bategaz?
- Palu bategaz jo? Bai zera! Etxera artez badaezpada. Paluagaz jota bere, ez dakit zer pasatuko zan. Gauza onik ez.
- Ba, bai- amak-, ondo egin dozu ze zaarrari bere entzunda nago Gauargi orren kontua eta danak izan deutsie bildurra. Eta ori geldi egon dala dinozu, baina, or Itzinan, Atso-Agureak dagozan lekuan, or bere agertuten ei ziran Gauargi biribilok eta ganera mobidu egiten ziran Gauargiok, euren kolore eta guzti, eta kanbiatu bere euren kolorea, gorritik azulera. Bai, bildur andia izaten geuntsan eta errespetoa sartzean euden orreik argiok gautu orduan. Emetik Gallartutik aurrez aur ikusten dira Atso-Agureak.

Ba orixe egin nendun, Gauargi paluagaz atakatu bearrean, etxera joan karran ze paluagaz jo baneuan nok jakin zer pasatuko jatan. Gauargik atakatu bere igual eta gero zer? Bueno, gaur ez dot sinisten olango kontuetan, baina leenago dana zan oinez, eta, oño, gauari errespetoa e! Bildurra izango zan ezta?

120.1. Aibelabe gaineko gauerdiko argi azul indartsua: intzentsoa

Aibelabekoa? Bai gixona. Txikiten, Elexartzan bisi gintzoase-

Aibelabekoa? Bai gizona. Txikitan, Elexartzan bizi gintzoazanean, gure

nean, gure amak-eta kontetan yauskuan Aibelabeko argi asul indertzua-ren kontue.

Aibelabe, Seberio r'Oroskon linderoan yaok. Atx ilune dok eta kontrasolean geao.

Esaten yauskuan an e Aibelabeko atxan tontorrean, busoia yaoan lekuen, antxe agartuten soala ikera-garrisiko argi asul potentea, asul asule e, gauberdiko amabi amabietan. Ixena be imini yautzian areri argi asuleri, sera: **intzentzoa**. Esin doat esan urteko se tertzio isiten soan, se esoan urte gustien agartuten, ile batzuetan bakarrik.

E(s)tx(y)akiat se isingo soan baie gure sarrak ondo bildurtute ibilte soasan "intzentzo" ori agartuten soanean. Bildurre auki bear se Elexartzati Aibelabe artes yaok, aures aurre. Gaube dana dok (g)aube baie Elexartza basoan yaok eta an e(s)tx(y)egoan gaubean eletrisidade-argirik eta dana ilun, da, a argitzarra ikusikeran, ba, kontuek atera isek selango sera, impresiñoa ingo yotzian. Misterioa!

amak-eta kontetan jauskuan Aibelabeko argi azul indartsuaren kontua.

Aibelabe, Zeberio eta Orozkoren linderoan jagok. Aitz iluna dok eta kontrasolean geiago.

Esaten jauskuan an e Aibelabeko aitzaren tontorrean, buzoia jagoan lekuan, antxe agertuten zoala ikaragarriko argi azul potentea, azul azula e, gauerdiko amabi amabietan. Izena be imini jautsian areri argi azulari, zera: **intzentsoa**. Ezin deuat esan urteko zer tertzio izaten zoan, ze ez zoan urte gutzian agertuten, il batzuetan bakarrik.

Ez jakiat zer izango zoan baina gure zaarrak ondo bildurtuta ibiltzen zoazan "intzentso" ori agertuten zoanean. Bildurra euki bear ze Elexartzatik Aibelabe artez jagok, aurrez aurre. Gaua dana dok gaua baina Elexartza basoan jagok eta an ez jagoan gauean elektrizitate-argirik eta dana ilun, eta, a argitzarra ikusikeran, ba, kontuak atera egizak zelango zera, inpresinoa egingo jautsian. Misterioa!

120.2. Laminak agertu ez egiteko gatza bota surtara jausitako esnari

Lenao, Elexartzan, suonean be bardin ingo soan emen Undurran,, ba, besue aukiten gaiñoan da, ba, kosinamintuek antxe iten soasan, seinde, ba, trebera ganean edo laratzuen eskegite edo beste barik lapikoa suen arrimuen iminite.

Gure amak-eta kontetan yoskuan ba esnea maskilluen egosten imini laratzuti eskegite estok, eta ba sarriten eperdie emon orduko esneak a ganas in de fra! esne pilloa surtera. Ori pasau eskero, esaten yoskuan esku

Leenago, Elexartzan, zuonean be bardin egingo zoan emen Undurran, ba, beesua eukiten geinuan eta, ba, kozinamentuak antxe egiten zoazan, zeinda, ba, trebera ganean edo laratzuan eskegita edo beste barik lapikoa suaren arrimuan iminita.

Gure amak-eta kontetan jauskuan ba esnea maskeluan egosten imini laratzutik eskegita ez dok, eta ba sarritan eperdia emon orduko esneak a ganaz egin eta fra! esne piloa surtara. Ori pasatu ezker, esaten jauskuan esku bete

bete gatz bota bea sala surtera, yausiko esne ganera sein lamiñak etorri tximinini bera, osea ke, gatz bota lamiñak sartu es iteko esne kirezera d'alan uxatu lamiña demonintruok

gatz bota bear zala surtera, jausi(ta)ko esne ganera zein laminak etorri tximinia-tik beera, osea ke, gatz bota laminak sartu ez egiteko esne kiratsera eta alan uxatu lamina demonintruok.

120.3. Gaueko argiak Aibelabepean Beresia eta Elexartza bitartean

Aibelabe aldeko argiek estosak atxinekoa(k)p(b)akarrik e. Beitik. Teresa, gure arrabea, eskon aurreko asteen, e(s)tx(y)akiat fijo 1948 ala 1950an eskondu soan, baie, lenaoko usure etzeikusie iten ekarri yoan Abundio Isisikoa, bere nobioa. Iluntzea soan da, ba, andi, Gesaleti gora, Beresia parera allegau soasenean argiek ikusi yaudiesan burpide ta errekean artean, baie, argi asko, kandelargien modukoak edo biribilagoak. Sustau in soasen, da sano in be ganera. Elexartzara allegau soasenean kontau in yaudian ikusikoa. Etzekoa(k)p(b)e ardures, se Abundiok atzera yoan bear yoan Isisire ta, ba, Beresiati pasau bear berantzean. Orduen, gure anajeak, Iginio ta Txomin euren eskopetok artu te yoan in soasen argiok agartuko lekure. Baie e(s)tx(y)audian eser topau t'etzera etorri soasen. I, ba Teresak eta Abundio(k)p(b)iek ikusteko seoser isingo soan, asmau e(s)tx(y)audian ingo argion istorie, umea(k)p(b)e es soasen da. Baie, argio(k)t(d)iralala d'estirala, sustue mortala urrean e! Nik entzunde e, se ni mutikotxue nintzoan orduko interan.

Aibelabe aldeko argiak ez dozak antxinakoak bakarrik e. Begiratu egik. Teresa, gure arrebea, ezkon aurreko asteen, ez jakiat fijo 1948 ala 1950an ezkondu zoan, baina, leenagoko usura etxeikusia egiten ekarri joan Abundio Isasikoa, bere nobioa. Iluntzea zoan eta, ba, andik, Gezaletik gora, Beresia parera allegatu zoazenean argiak ikusi jaudiezan burpide eta errekearen artean, baina, argi asko, kandelargien moduko edo biribilagoak. Sustatu egin zoazan, eta sano egin be ganera. Elexartzara allegatu zoazenean kontatu egin jaudian ikusi(ta)koa. Etxekoak be arduraz, ze Abundiok atzera joan bear joan Isasira eta, ba, Beresiatik pasatu bear beerantzean. Orduan, gure anajeak, Iginio ta Txomin euren eskopetok artu eta joan egin zoazan argiok agertu(ta)ko lekura. Baina ez jaudian ezer topatu eta etxera etorri zoazan. I, ba Teresak eta Abundiok biak ikusteko zeozer izango zoan, asmatu ez jaudian egingo argion istoria, umeak be ez zoazan eta. Baina, argiok dirala eta ez dirala, sustua mortala urrean e! Nik entzunda e, ze ni mutikotxua nintzoan orduko interan.

121.1. San Martinen hamabi egia Alonsotegin

Alonsotegin subi bet iten ibili si(r)ian. Estakit selango jente(a) isin

Alonsotegin zubi bat egiten ibili zirean. Ez dakit zelango jentea izan zan,

sen, baie, ba, sorginek-edo, sorginek sireanak. Da subi ori iten ibilite, ba Samartinen e konturen ba(t)p(b)aten batek esan euen: “Samartinek, beee! Ori esto(k) kontue”, edo estaki(t)-p(b)a se (e)sanotzien, se kontestautzien, nire amamak esitusen, orri(k)-t(d)anok esitusen esaten da. Da gero ba asi si(r)ian kantetan da asi si(r)ian kantetan Samartinen ba sera, kontaderie, mandamentuek ed’orrik (g)ausek. D’asi sen onaintxe:

Samartin, esai(k)p(b)at,
gure Jaune bera do(k)p(b)at,
berak salbauko gaiosak.

Samartin, esai(k)p(i),
Erromako altara santue(k)p(b)i,
gure Jaune bera do(k)p(b)at, bera(k)
salbauko gaiosak.

Samartin, esaik iru,
iru eternidadeak iru, Erromako
altara santue(k)p(b)i, gure Jaune bera
do(k)p(b)at, bera(k) salbauko gaiosak.

Samartin, esaik lau,
lau ebanjelistak lau, iru eternidadeak
iru, Erromako altara santue(k)p(b)i,
gure Jaune bera do(k)p(b)at, bera(k)
salbauko gaiosak.

Samartin, esai(k)p(b)ost,
Kristoren bosllaga(k)p(b)ost,
lau ebanjelistak lau, iru eternidadeak
iru, Erromako altara santue(k)p(b)i,
gure Jaune bera do(k)p(b)at, bera(k)
salbauko gaiosak.

Samartin, esaik sei,
sei serbilla(k)t(d)osak sei, Kris-
toren bosllaga(k)p(b)ost, lau ebanje-
listak lau, iru eternidadeak iru,
Erromako altara santue(k)p(b)i, gure
Jaune bera do(k)p(b)at, bera(k) sal-
bauko gaiosak.

baina, ba, sorginak-edo, sorginak zireanak. Eta zubi ori egiten ibilite, ba San Martinen e konturen bat baten batek esan euan: “San Martinek, beee! Ori ez dok kontua”, edo ez dakit ba zer esan eutsien, zer kontestatu eutsien, nire amamak ez zituzan, orreik danok ez zituzan esaten eta. Eta gero ba asi zirean kante-
tan eta asi zirean kantetan San Martinen ba zera, kontaderia, mandamentuak edo orreik gauzak. Eta asi zan onantxe:

San Martin, esan egik bat,
gure Jauna bera dok bat, berak sal-
batuko gaiozak.

San Martin, esan egik bi,
Erromako altara santuak bi, gure
Jauna bera dok bat, berak salbatuko
gaiozak.

San Martin, esan egik iru,
iru eternidadeak iru, Erromako
altara santuak bi, gure Jauna bera dok
bat, berak salbatuko gaiozak.

San Martin, esan egik lau,
lau ebanjelistak lau, iru eternidade-
ak iru, Erromako altara santuak bi, gure
Jauna bera dok bat, berak salbatuko
gaiozak.

San Martin, esan egik bost,
Kristoren bost llagak bost, lau eban-
jelistak lau, iru eternidadeak iru,
Erromako altara santuak bi, gure Jauna
bera dok bat, berak salbatuko gaiozak.

San Martin, esan egik sei,
sei izarbelak dozak sei, Kristoren
bost llagak bost, lau ebanjelistak lau, iru
eternidadeak iru, Erromako altara san-
tuak bi, gure Jauna bera dok bat, berak
salbatuko gaiozak.

Samartin, esaik saspi,
saspi sakramentuek, sei serbilla(k)t(d)osak sei, Kristoren bosllaga(k)p(b)ost, lau ebanjelistak lau, iru eternidadeak iru, Erromako altara santue(k)p(b)i, gure Jaune bera do(k)p(b)at, bera(k) salbauko gaiosak.

Samartin, esaik sortzi,
sortzirek seruek, saspi sakramentuek, sei serbilla(k)t(d)osak sei, Kristoren bosllaga(k)p(b)ost, lau ebanjelistak lau, iru eternidadeak iru, Erromako altara santue(k)p(b)i, gure Jaune bera do(k)p(b)at, bera(k) salbauko gaiosak.

Samartin, esai(k)p(b)edratzi,
bedratzi ordenamentuek, sortzirek seruek, saspi sakramentuek, sei serbilla(k)t(d)osak sei, Kristoren bosllaga(k)p(b)ost, lau ebanjelistak lau, iru eternidadeak iru, Erromako altara santue(k)p(b)i, gure Jaune bera do(k)p(b)at, bera(k) salbauko gaiosak.

Samartin, esaik amar,
amar mandamentuek, bedratzi ordenamentuek, sortzirek seruek, saspi sakramentuek, sei serbilla(k)t(d)osak sei, Kristoren bosllaga(k)p(b)ost, lau ebanjelistak lau, iru eternidadeak iru, Erromako altara santue(k)p(b)i, gure Jaune bera do(k)p(b)at, bera(k) salbauko gaiosak.

Samartin, esaik amaika,
amaika mill(e) angeruek, amar mandamentuek, bedratzi ordenamentuek, sortzirek seruek, saspi sakramentuek, sei serbilla(k)t(d)osak sei, Kristoren bosllaga(k)p(b)ost, lau ebanjelistak lau, iru eternidadeak iru, Erromako altara santue(k)p(b)i, gure Jaune bera do(k)p(b)at, bera(k) salbauko gaiosak.

San Martin, esan egik zazpi,
zazpi sakramentuak, sei izarbelak dozak sei, Kristoren bost llagak bost, lau ebanjelistak lau, iru eternidadeak iru, Erromako altara santuak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbatuko gaiozak.

San Martin, esan egik zortzi,
zortzirik zeruak, zazpi sakramentuak, sei izarbelak dozak sei, Kristoren bost llagak bost, lau ebanjelistak lau, iru eternidadeak iru, Erromako altara santuak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbatuko gaiozak.

San Martin, esan egik bederatzi,
bederatzi ordenamentuak, zortzirik zeruak, zazpi sakramentuak, sei izarbelak dozak sei, Kristoren bost llagak bost, lau ebanjelistak lau, iru eternidadeak iru, Erromako altara santuak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbatuko gaiozak.

San Martin, esan egik amar,
amar mandamentuak, bederatzi ordenamentuak, zortzirik zeruak, zazpi sakramentuak, sei izarbelak dozak sei, Kristoren bost llagak bost, lau ebanjelistak lau, iru eternidadeak iru, Erromako altara santuak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbatuko gaiozak.

San Martin, esan egik amaika,
amaika milla angeruak, amar mandamentuak, bederatzi ordenamentuak, zortzirik zeruak, zazpi sakramentuak, sei izarbelak dozak sei, Kristoren bost llagak bost, lau ebanjelistak lau, iru eternidadeak iru, Erromako altara santuak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbatuko gaiozak.

Samartin, esaik amabi,
 amabi apostoluek, amaika mill(e)
 angeruek, amar mandamentuek, be-
 dratzi ordenamentuek, sortzirek
 seruek, saspi sakramentuek, sei serbi-
 lla(k)t(d)osak sei, Kristoren boslla-
 ga(k)p(b)ost, lau ebanjelistak lau, iru
 eternidadeak iru, Erromako altara san-
 tue(k)p(b)i, gure Jaune bera
 do(k)p(b)at, bera(k) salbauko gaiosak.

Samartin, esaik amairu,
 estosak amairu, ollarra(k)tx(y)-
 oko(sic) munduen, Ama Birjiñari
 entregau deutzet arimetxu bet al-
 tzuen, angerutxuek seruen, Samarti-
 neren (sic) kontuen.

Esto, ba gero ord(u)in ori ein
 sanean, ori ollarra(k)tx(y)o (a)uene-
 an, ordu(e-i)n eskapaudi(e)n, da
 subie bertan parau sen, ba, arri beten
 faltan. Da gero ba nire amama-
 (k)p(b)esaten auen, uindo be arri
 beten faltan daola ori subi ori. Ortxe
 akabau. Nik ortik aurrerago esta-
 ki(t)k(g)ean kontetan.

San Martin, esan egik amabi,
 amabi apostoluak, amaika milla
 angeruak, amar mandamentuak, bede-
 ratzi ordenamentuak, zortzirak zeruak,
 zazpi sakramentuak, sei izarbelak dozak
 sei, Kristoren bost llagak bost, lau eban-
 jelistak lau, iru eternidadeak iru,
 Erromako altara santuak bi, gure Jauna
 bera dok bat, berak salbatuko gaiozak.

San Martin, esan egik amairu,
 ez dozak amairu, ollarrak joko (sic)
 munduan, Ama Birjinari entregatu deu-
 tsat arimatxo bat altzoan, angerutxoak
 zeruan, San Martinen kontuan.

Esto, ba gero orduan ori egin zane-
 an, ori ollarrak jo euanean, orduan eska-
 patu eudien, eta zubia bertan paratu zan,
 ba, arri baten faltan. Eta gero ba nire
 amamak be esaten euan, oraindo be arri
 baten faltan dagoala ori zubi ori. Ortxe
 akabatu. Nik ortik aurrerago ez dakit
 geiago kontetan.

121.2. Parte txarrekoak kajatik urten eta beharra eske Aspurun

Aspurun egon i sen abaderen
 ba(t)p(b)isiten, nire amamak, nire
 aitek-eta, sarrak lengoak (g)eienak
 kontetan euden ori. De abade ori ba
 Aspuruti estai(t)p(b)a nora, se mesa-
 tara edo norako eukiteuen e bere ser
 ori, ba berak mesa ta gausak non esan
 bear ausen. Baie (e)uken estaki(t) nik,
 ala arrebea ala enbrasko bat euki uen
 etzean. Da, enbrasko ori etzean
 parau sen bera joan san arenbateti t'
 enbra ori etzean parau sanean, ba,
 ibili sen etzea arregletan da etzea
 arregletan dabilela, topauen kaja bat,

Aspurun egon ei zan abaderen bat
 biziten, nire amamak, nire aita-eta, zaa-
 rrak leengoak geienak kontetan euden
 ori. Eta abade ori ba Aspurutik ez dakit
 ba nora, ze mezatara edo norako euki-
 ten euan e bere zer ori, ba berak meza
 eta gauzak non esan bear euazan. Baina
 eukan ez dakit nik, ala arreba ala enbra-
 zko bat euki euan etxean. Eta, enbrazko
 ori etxean paratu zan bera joan zan
 arenbatetik eta enbra ori etxean paratu
 zanean, ba, ibili zan etxea arregletan eta
 etxea arregletan dabilela, topatu euan
 kaja bat, eta kaja orretan euki euazan

da kaj'orretan euki ausen abade orrek e, segun, parte txarrekoan batzuk egon da bereinkasiñoa(g)as batu te kajan euki ausen. Da ser ete daon estaon, kajea sabalduenean a urten eud(e)in d'urten orduin i bear esk'asi yakosan enbrorreri, bearra. Ba ekarrixuis egurrek, ekarrixui bestea. Baie aitian eiteko denporea baño lenao planta(u) in yakosan bearragas, bearra, agindut'otzien bearragas. D'atzenean enbrorre(k)p(b)a, nik ser agindukotziet pentzau i (e)uen bere artean, da, esan eitzen ba: "Nafarrondoko errekatari ekarristesui galbaian, sera, ba, ure". D'aber, joan, da, bustinegas galbaian dana konpondu, da, galbaian ure (e)karri ei otzien. Gero, abadea etorri ei sen, da, abadeak a: "Baie ser ein dosu?" D'abadea(k)p(b)a oster a be, ba, bere abilidade, bere bereinkasiño edo bere erresu edo bere gausokas, ba, batu (eu)sen da bakeak ein ei si(r)en, baie ostean ixin euresan, enbreak ixin euen gausonik ein. Lamiñak edo deabruik.

122.1. Anbotoko Señorea eta deabrua

Esateban jentiek, dauela esaten iyoben denpora asko dala, Anbotoko Señorie, urte askoko gausa sarretai-kue.

Señora aberatzen bat, oso andra ederren bat, baie estakitt segaittik kondenaute, kanbiyuen gausa batzuk, orixe ondo estakitt, baie erregular kanbiyu betzuk (e)i basan, seras, demoniñuas. Da kanbiyuen palasiyo eleganten bat emongotzela baie doyen lekuti(k)tx(y)un bidauela erreta su te garra dariyola. D'Anbo-

abade orrek e, segun, parte txarrekoen batzuk egon eta bedeinkaziñoagaz batu eta kajan euki euazan. Eta zer ete dagoan ez dagoan, kajea zabaldu euanean a urten eudien eta urten orduan e bear eske asi jakozan enbra orreri, bearra. Ba ekarri egizuez egurrak, ekarri egizue bestea. Baina aitearen egiteko denporea baino leenago plantatu egin jakozan bearragas, bearra, aginduten eutsien bearragas. Eta atzenean enbra orrek ba, nik zer aginduko deusiet pentsatu ei euan bere artean, eta, esan ei eutsen ba: "Nafarrondoko errekatari ekarri egizta-zue galbaean, zera, ba, ura". Eta a ber, joan, eta, buztinagaz galbaean dana konpondu, eta, galbaean ura ekarri ei eutsien. Gero, abadea etorri ei zan, eta, abadeak a: "Baina zer egin dozu?" Eta abadeak ba, oster a be, ba, bere abilidade, bere bedeinkaziño edo bere errezu edo bere gauzokaz, ba, batu euazan eta bakeak egin ei ziran, baina ostean ezin eudezan, enbreak ezin euan gauza onik egin. Laminak edo deabruak.

Esaten eban jenteak, dagoala esaten ei eben denpora asko dala, Anbotoko Señorea, urte askoko gausa zaarretariko.

Señora aberatsen bat, oso andra ederren bat, baina ez dakit zergaittik kondenatuta, kanbioan gauza batzuk, orixe ondo ez dakit, baina erregular kanbio batzuk egin ebazan, zeragaz, demoniñoagaz. Eta kanbioan palazio eleganteren bat emongo deusala baina do(e)an lekutik joan bear dauela erreta su eta

toko andriek i dauko koban palasiyo eleganten bat bere kriyara ta gusti, danak. Ango aberastasune! Ango lujue! An i dau egoteko gausie! Da barrua sartzen danak es i dauko urteiyerarik. Bein baiño sarriyau yuen (e) i die. Da berak eskinddu sartzeko, baiyetz emongotzela ostatue. Da bestiek esetz, da bera(k)p(b)aiyetz sartzeko da akabo, esin urten.

Osaba Pedro, on bat san gisajua, ira-ebaitten ebillela, sera, Urkiyolako mendiyetan. Da, alako baten somau iyoban olan, sagatie, fru-fru...begitzen dau atzia, da señora bat silloi baten su ta garra dariyola bere koroa ta gusti. Emototzo añiketiai, dana bota, bere serok, bai igitaye ta eukibasan trepetxuek. Da bayiyoien etxia. Da etxien, ser pasetan yakan ba, ta itxitteko bera, ikusi dauela ta. Da a ver ser ikusi dauen ba. Da Anbotoko Señorie ikusi dauela ba. Da bestiek es itteko yamonik, orrek (g)usurre(k)t(d)jela. Es, gusurrik es, berak ikusi dauela señora elegante eder bat silloien erretan, da posi(k)-p(b)era estauenien erre, berak pentzetabala bera arrapaukobala. Da geixotute egon i san egunetan, da gero pasau yakan.

122.2. Laminak bidekurutzeetan

Lamiña(k)p(b)e ibiltten i sien lenau ba(t)p(b)año geyau. Andra aundiye ixeten i sien, aundiye eta makalak, da paitten ankakin, selan da ori? Es ekiyien sertzu(sic) sien, baie lamiñak.

An or emen, an or emen, urteten iyoben bire kurutzetan da jentie billurtute ibiltten i san, esien atrebi-

garra dariola. Eta Anbotoko andreak ei dauka koban palazio eleganteren bat bere kriada eta guzi, danak. Ango aberastasuna! Ango lujoa! An ei dago egoteko gauzea! Eta barrura sartzen danak ez ei dauka urteirarik. Bein baino sarriago joan ei dira. Eta berak eskeindu sartzeko, baietz emongo deutsalala ostatua. Eta besteak ezetz, eta berak baietz sartzeko eta akabo, ezin urten.

Osaba Pedro, on bat zan gizajoa, ira-ebagiten ebillela, zera, Urkiolako mendietan. Eta, alako baten somatu ei eban olan, zaratea, fru-fru...begitzen dau atzera, eta señora bat silloi baten su eta garra dariola bere korona eta guzi. Emoten deutso arineketeari, dana bota, bere zerok, bai igitai eta euki ebazan trepetxuak (pertretxoak). Eta ba ei joian etxera. Eta etxean, zer pasetan jakon ba, eta itxitteko bera, ikusi dauela eta. Eta a ber zer ikusi dauan ba. Eta Anbotoko Señorea ikusi dauela ba. Eta besteak ez egiteko jaramonik, orreek guzurrak dirala. Ez, guzurrik ez, berak ikusi dauela señora elegante eder bat silloian erretan, eta pozik bera ez dauanean erre, berak pentsetan ebala bera arrapatuko ebala. Eta gaixotuta egon ei zan egunetan, eta gero pasatu jakon.

Laminak be ibiltten ei ziran leenago bat baino geiago. Andra andiak izaten ei ziran, andiak eta makalak, eta paiten ankakin, zelan da ori? Ez ekien zertzuk ziran, baina laminak.

An or emen, an or emen, urtetan ei eben bide kurutzetan eta jentea bildurtuta ibiltten ei zan, ez ziran atrebiduten

ruten bakarri(k)tx(y)uten, batren batias betik. Da oriyeuen usañe somataben bire kurutzetan.

Su konturatu saittes oriyo usañe dauela. Bestie konturatu ittesan. Da, errasoie daukosu. Esan da iñ, oriyo usañe. Da sarrakin berba itteben da bai, kurutzetatik paseta siela lamiñak. Da ixteben oriyo usañe, esekiyeien se sinifikasiñue ete auken arek. Ibilten i sien gabetan, gabien da egunabarretan. Da orrek (g)abesko personak, baie estakiu sertzuz ixengo dien lamiñak. Batzu(k)t(d)iñue eskopetak asmaubesianien alde ibela ametik sustaute.

122.3. Gauetzko arima fraidez jantzita

Lenau eseguen urik Otxandi-yoko etxietan da yun bixitesan uretan itturrire Bulkanua. Da andra batek urteban etxetik uretan, se umie negarres, egarriyas eguen edurtza galanta kanpuen dala. Da, arantzakuen gionesko bat frailles yantzitze ikusi ban elespien buelta ta buelta, eskuen liburu bet ebala. Da buelta ara ta buelta ona, ba, onantzakuen be ikusi ban. Da esan iyotzan gison orri arantzakuen:

– Ene gison, selan dabil beroi gau onetan pasietan dauen gabas, estau ba gaba pasietako.

Da, es iyotzan kontestau. Da onantzakuen uras etorrela atzia esatzen bardiñ:

– Etorri bei gaure etxia, nauk ostatua emongotzat-eta.

Da es iyotzan kontestau, da bera parau i san tristetute. Da gison oi kontestau barik andrian atzetik. Begitzen dau atzia ta tipi-tapa bere

bakarrik joaten, bateren bategaz betirik. Eta orioaren usaina somaten eben bide kurutzetan.

Zu konturatu zaitez orio usaina dagoala. Bestea konturatu egiten zan. Eta, errazoia daukazu. Esan eta egin, orio usaina. Eta zaarrakin berba egiten eben eta bai, kurutzetatik pasetan zirala laminak. Eta izaten eben orio usaina, ez ekien zer signifikazino(a) ete euken arek. Ibilten ei ziran gauetan, gauean eta egunabarretan. Eta orreek gauetzko pertsonak, baina ez dakigu zertzuk izango diran laminak. Bartzuk dinoe eskopetak asmatu ebezanean alde egin ebela emetik sustatuta.

Leenago ez egoan urik Otxandioko etxeetan eta joan bear izaten zan uretan iturrira Bulkanora. Eta andra batek urten eban etxetik uretan, ze umea negarrez, egarriaz egoan edurtza galanta kanpuen dala. Eta, arantzakoan gionezko bat frailez jantzita ikusi eban eleizpean buelta eta buelta, eskuan liburu bat ebala. Eta buelta ara eta buelta ona, ba, onantzakuan be ikusi eban. Eta esan ei eutsan gizon orri arantzakoan:

– Ene gizon, zelan dabil berori gau onetan paseetan dagoan gauagaz, ez dago ba gaua paseetako.

Eta, ez ei eutsan kontestatu. Eta onantzakoan uragaz etorrela atzera esan eutsan bardin:

– Etorri bedi geure etxera, neuk ostatua emongo deusatz-eta.

Eta ez ei eutsan kontestatu, eta bera paratu ei zan tristetuta. Eta gizon ori kontestatu barik andrearen atzetik. Begitzen dau atzera eta tipi-tapa bere

atzetik oso sustau i san andrie. Etxia sartzen doielá, atie sabaldu, da atartien aukela semetxue, bera(k)p(b)esuen artu da esan iyotzan:

– Andratxue, iskerrak emoiyosus beroni se gaur sure arimie nun egongotesan oingo. Bein berba itten botzasu gabesko bati, berak espotzu kontestetan, bakien itxi. Gabeskuentza(t)k(g)aba, gabien dabilenari itxi bakien. Ori esanda desaparesidu yakan.

atzetik oso sustatu ei zan andrea. Etxera sartzen do(e)ala, atea zabaldu, eta atartean eukala semetxua, berak besoan artu eta esan ei eutsan:

– Andratxoa, eskerrak emoiozuz beroni ze gaur zure arimea non egongo ete zan oraingo. Bein berba egiten badeutsazu gaeuzko bati, berak ez badeutsu kontestetan, bakean itxi. Gaeuzkoentzat gaur, gauean dabilenari itxi bakean. Ori esanda desaparesidu jakon.

122.4. Otsoak andreari umea eroan edurtzatik Otxandio aldean

Ba orduen be eguen ointxe letxe, neguen letxe, edurtza galanta. Da urteban andratxo batek uretan. Uri(k)p(b)es etxien da yusan, da denporie emon bier birien se edurtza galanta eguen-da. Astiro-astiro. Edurtza andiyek ittebasan gero. Badoie itturrire ta umie itxiban kunan. Bator etxia, atia san bikotxa, goiko satiye itxiban sabalik eta bekue itxitte. Bator etxia da umie kunan es. Oi! Koittau oi andrie asi san digar baten, da alanbier topaubasan, eras aukobasan, len serak egote sien, saldiyek, saldiyekin ibilttesan jentie. Da gison bi lantzakin. Segiru otzien errastuoi, otzuen errastuoi, da topau iyoben mendiyen ba or San Bernabe inguruen otzue umie bixik aguen doielá. Da, alanbier lantzie sartu otzien otzu orri. Otzue ilben da umie bixik ata otzien da etxia eruben. Ori Otxandiyon pasau san.

Ba orduan be egoan oraintxe letxe, neguan letxe, edurtza galanta. Eta urten eban andratxo batek uretan. Urik be ez etxean eta joan zan, eta denporea emon bear bidean ze edurtza galanta egoan-eta. Astiro-astiro. Edurtza andiak egiten ebazan gero. Bado(e)a iturrira eta umea itxi eban kunan. Badator etxera, atea zan bikoitza, goiko zatia itxi eban zabalik eta beekoa itxita. Badator etxera eta umea kunan ez. Oi! Koitadu ori andrea asi zan deiadar baten, eta alanbear topatu ebazan, eraz eukiko ebazan, leen zerak egoten ziran, zaldiak, zaldiekin ibilten zan jentea. Eta gizon bi lantzakin. Segidu eutsien errastuoi, otsoaren errastuoi, eta topatu ei eben mendian ba or San Bernabe inguruan otsoa umea bizirik aoan do(e)ala. Eta, alanbear lantzea sartu eutsuen otso orri. Otsoa il eben eta umea bizirik atera eutsuen eta etxera eroan eben. Ori Otxandion pasatu zan.

122.5. Juaniko txistularia kondenaturik

Oso kasan afisiño aundiyeen bat aukena, itzela, kasan bittarte gustiye-

Oso kasan afizino andiren bat eukana, itzela, kasan bitarte guztietan

tan mesak eta eleixako bier gustiyek ittebasanien, beti kasan.

Len, uran, eleixako atiek sabaldu ittesien beruas da selan altarak egoten sien ormantza begire, jentiai lepue emote otzien. Da, “Dominus boviskun” mesie emoten dabillega abari au, ba “Dominus bobiskun” esabanien ikusiban,- ori esate sanien bueltie emon bixitesan-, alanbier alantxe paren-parian erbi aundiyen bat eta atzetik txakurre erbiyoi arrapetan. Selan itxiko dauen okasiñue berak esaban berekaute (sic). Itxi mesie bertan dauenien dauela, yusan sakristiya, kendubasan erropok, da sotana baltz oi ipiniban momentutik elixatik urtetan doiela, igoiyeban giñarrie baño puskat altutxuau bere alturan. Da ordutixik ona kondenau isan demoniñuek ipini otzen aurretik erbiye ta atzetik txakurre. Ordutik ona ya Don Juan ixengo san bere, baia oin Juaniko Txistulaiye, a dabil mundu gustiyen, da askok ikusi daure, askok.

Gure Gordobilko aitteyaune-(k)p(b)e ikusiban, ikesgiñen dabillega an Motxoteiyen, gabien ibiltesienda, baie iketz txondorrai begire ikusiban da ser ete san txistuke ta txistuke, I...AU...I...AA..eta txistuek. Da selan aitteyaunek ekiyen nor san, dana bertan bera itxi. Arek artu iyoban sustue, pasaute gellatu i san gustis. Arin bai arin etxia yun i san. Da amandriek esan iyotzan:

- Ene, ser pastan yatzu?
- Juaniko Txistulaiye ikusi ot
- Esta ixengo? Esin leike ixen
- Bai por sierto, ikusi ot nik, nik artuot sustue.

mezak eta eleizako bear guztiak egiten ebazanean, beti kasan.

Leen, udan, eleizako atek zabaldu egiten ziran beroagaz eta zelan altarak egoten ziran ormarantz begira, jenteari lepoa emoten eutsien. Eta, “Dominus vobiscum” mezea emoten dabillega abade au, ba “Dominus vobiscum” esan ebanean ikusi eban,- ori esaten zanean bueltea emon bear izaten zan-, alanbear alantxe pare-parean erbi andiren bat eta atzetik txakurra erbi ori arrapetan. Zelan itxiko dauan okasinoa berak esan eban berekautan. Itxi mezea bertan dagoanean dagoala, joan zan sakristiara, kendu ebazan erropok, eta sotana baltz ori ipini eban momentutik elizatik urtetan do(e)ala, igon ei eban ginarra baino pizkat altutxuago bere alturan. Eta ordutixik ona kondenatu ei zan demoninoak ipini eutsan aurretik erbia eta atzetik txakurra. Ordutik ona ya Don Juan izango zan bere, baina orain Juaniko Txistularia, a dabil mundu guztian, eta askok ikusi daude, askok.

Gure Gordobilko aitajaunak be ikusi eban, ikazginen dabillega an Motxotegian, gauean ibilten ziran-eta, baina ikatz txondorrai begira ikusi eban eta zer ete zan txistuka eta txistuka, I...AU...I...AA..eta txistuak. Eta zelan aitajaunak ekian nor zan, dana bertan beera itxi. Arek artu ei eban sustua, pasatuta geratu ei zan guztiz. Arin bai arin etxera joan ei zan. Eta amandreak esan ei eutsan:

- Ene, zer pasetan jatzu?
- Juaniko Txistularia ikusi dot
- Ez da izango? Ezin leike izan
- Bai por zierto, ikusi dot nik, nik artu dot sustua!

Arin pasau i san, oso arin. Da egosan egunetan susto galanta daukela. D'atan gellatu san.

Arin pasatu ei zan, oso arin. Eta egon zan egunetan susto galanta daukela. Eta artan geratu zan.

122.6. Lapurrak uxatu gizon batek purgatorioko arimak lagun

Lenau ibiltten i sien erri bateti bestia esta! Ganaduek eta saltzen yun bierben ganadu tratuetan. Da lapurrek, lenau be ointxe letxe lapurrek ibiltten i sien da lapurrek ekiyen nos kobretaban, nundi pasetan san, se orduetan da dana. Da iru ero lau sien lapurrok. Da parau sien ba puntu diferentietan se bakiyen diru askogas yoiela gison oi. Da andriek orretako esan iyotzan:

- Ai gisona, enau konforme ba, enau konforme, diru askogas soies-da estakitt segoser pasauko te yatzun dauket erreselue.
- Es andrie, egon trankillo, e(s)tx(y)-at pasauko eser.

Da lapurro(k)p(b)akiyen diru pillu aundiyas doiena.

Bat alde baten bestia beste baten, bire lusien iyioien, asko ibiltten da gabes igitargiyas da: "Errosariyue erresau biyuet, olan denporie ariñau pasauko yuet eta purgatorioko arimak olan igual lagundu ingost(i)ek".

Da esan da iñ, errosariyue erresetan yuen i san da allegau i san allegau bidauen lekua da in iyoban tratu oi. Gero gabien yuesan etxia da:

- Ene andrie, banator ni
- Estakixu selan egon nasen, nik pasau ot gabe!
- Baie ikusi osu selan etorri nasen, danak indduas da ondo etorri nas.

Olantxe berbetan dabixela: DAN-DAN, atie:

Leenago ibiltten ei zirn erri batetik bestera ezta! Ganaduak eta saltzen joan bear eben ganadu tratuetan. Eta lapurrak, leenago be oraintxe letxe lapurrak ibiltten ei ziran eta lapurrak ekien noz kobretan eban, nondik pasetan zan, zer orduetan eta dana. Eta iru edo lau ziran lapurrok. Eta paratu ziran ba puntu diferentietan ze baekien diru askogaz joiala gizon ori. Eta andreak orretarako esan ei eutsan:

- Ai gizona, ez nago konforme ba, ez nago konforme, diru askogaz zoaz-eta ez dakit zeozer pasatuko ete jatzun daukat errezeloa.
- Ez andrea, egon trankilo, ez jat pasatuko ezer.

Eta lapurrok baekien diru pilo andiagaz do(e)ana.

Bat alde baten bestea beste baten, bide luzean ei joian, asko ibiltten eta gaez iretargiagaz eta: "Errosarioa errezatu bear joat, olan denporea arinago pasatuko joat eta purgatorioko arimak olan igual lagundu egingo jaustiek".

Eta esan eta egin, errosarioa errezetan joan ei zan ea allegatu ei zan allegatu bear dauan lekura eta egin ei eban tratu ori. Gero gauean joan zan etxera eta:

- Ene andrea, banator ni
- Ez dakizu zelan egon nazan, nik pasatu dot gaua!
- Baina ikusi dozu zelan etorri nazan, danak egin dodaz eta ondo etorri naz.

- Nor da?
 - Urliye, -esan iyotzan.
 - Sabalduyosu atie- da gison orrek esan iyotzan:
 - Senbat jentias etorri sa su birien gaur tratu oi itten?
 - Ni nau bakarrik
 - Bakarrik? Bakarrik es, su jente pilluas etorri sa
 - Es, benetan diñotzut, bakarrik etorri nasena benetan, ba se niri akordau yat errosariyue erresetie da nau bakarrik etorri nas.-esan iyotzan.
 - Gaur da atzeneko egune lapurren itten dune, gaurdi geiyau akabo gure lapurretak. Jaungoikuek salbau satu. Suk purgatoriyoko arimai erresautzasu te arixek.
- Da, arexen bosak, jentien pilluen bosak sometabasan. Agaittik esan iyotzan a ber senbat jentias yusan. Da ordutixik ona konbertiru sien lapurrok.
- Bai, sinistentzut gizona, bai su esta lelengoa bakarr(k)tx(y)uen sarana, leku bateti bestia gaur letxe, da gaur suri arimak kontestautzue da olan pentzetan ixen daure (lapurrek) jente pilluegas soiesela.

Olantxe berbetan dabizela: DAN-DAN, atea:

- Nor da?
- Urlia, -esan ei eutsan.
- Zabaldue egiozu atea- eta gizon orrek esan ei eutsan:
- Zenbat jentegaz etorri zara zu bidean gaur tratu ori egiten?
- Ni neu bakarrik
- Bakarrik? Bakarrik ez, zu jente piloagaz etorri zara
- Ez, benetan dinotsut, bakarrik etorri nazana benetan, ba ze niri akordatu jat errosarioa errezatea eta neu bakarrik etorri naz.-esan ei eutsan.
- Gaur da atzeneko eguna lapurren egiten doguna, gaurtik geiago akabo gure lapurretak. Jaungoikoak salbatu zaitu. Zuk purgatorioko arimai errezatu deutzazu eta areixek.

Eta, areixen bozak, jentearen piloen bozak sometan ebazan. Agaittik esan ei eutsan a ber zenbat jente(a)gaz joan zan. Eta ordutixik ona konbertitu ziran lapurrok.

- Bai, sinisten deutzut gizona, bai zu ez da leenengoa bakarrik joan zarana, leku batetik bestera gaur letxe, eta gaur zuri arimak kontestatu deutzue eta olan pentsetan izan daude (lapurrek) jente piloagaz zoezela.

122.7. Hamalau tripako gizona

Baeguesen andra-gizonen batzuk, aberatzak aundiyek, baie umei(k)p(b)es, umie gure ta esin auki, da umie gure ba da selan aixen penias umie gurebela-ta. Alako baten, estakitt ala gizona ala andriesan, Jaungoikuai eskatu otzien sike-

Baego(a)zan andra-gizonen batzuk, aberatsak andiak, baina umerik be ez, umea gura eta ezin euki, eta umea gura ba eta zelan arexen peneagaz umea gura ebela-eta. Alako baten, ez dakit ala gizona ala andrea zan, Jaungoikoari eskatu

ran amalau tripena. Aurek manteneruko dauriela. Da esan da iñ.

Jaungoikuai estakitt selan eskatu otzien **amalau tripako** umioi. A lelengotan esin bete, esin, umie amalau tripakue san da. Titiye ta esnie ta basterra(sic) gustiyek. Bigaitxo baten esnie ta danak manejata otziesan, danak esin bete umioi. Amalau tripako umie bakixu ser dan?

Gero asi sanien esan iyotzien, pobretzen ekiotzien, asi sien ya ainbeste gausa beretzako manteniruten-da: “Ene semetxue, sentiruten du, baie kriyau yun bikosu”. Bai, ona san, etzala ardure, yungo diela bisittetan, yungo dala ikusten da baiyetz posik, yaten emonaskero bera(k) topauko dauela. Atzotxo ba(t)p(b)ayoi en da:

- Ene, ser dabillen?- atzotxo orri.
- Ba ementxe nabil ba, auxe artu au yorratzen
- Da berak-opiltxo bat emoten botzo, armosua emoten botzo, bera(k)tx(y)orratukotzela ensegidako baten.

Se san indertzue, oso morrosko fuertie. Atxur oi artu te airien solo sati galanta ensegidako baten yorratu in iyotzan. Da, atzotxo orrek

- Ba ementxe dauket opiltxo bat nauk armostako ekarri dodana, amentxe berakas sope ta opiltxo bat daukas.

Da eskinddu otzasan berak, berai etzela ardure, yan daiyela berak. Ene ba berak albu begittu orduko dana(k)tx(y)aiotzasan airien. Da esatzan a ber beste opiltxon ba(t)p(b)e estauken etxien, baiyetz, beinguen yungo dala etxia da ekarrikotzela.

Atzotxue bakarrik bisi i san da bestiak aire baten yan iyotzan. Ene

eutsoen sikieran amalau tripena. Eurak mantenerituko daudiela. Eta esan eta egin.

Jaungoikoari ez dakit zelan eskatu eutsoen amalau tripako ume ori. A leenngotan ezin bete, ezin, umea **amalau tripakoa** zan eta. Titia eta esnea eta bazterrak guztiak. Bigaitxo baten esnea eta danak manejetan eutsiezan, danak ezin bete ume ori. Amalau tripako umea badakizu zer dan?

Gero asi zanean esan ei eutsien, pobretzen ekin eutsien, asi ziran ya ainbeste gauza beretzako mantentuten-eta: “Ene semetxoa, sentituten dogu, baina kriadu joan bearko dozu”. Bai, ona zan, ez deusala ardura, joango dirala bisittetan, joango dala ikusten eta baietz pozik, jaten emon ezkerro berak topatuko dauela. Atsotxo bat bajoian eta:

- Ene, zer dabilen?- atsotxo orri.
- Ba ementxe nabil ba, auxe arto au jorratzen
- Eta berak-opiltxo bat emoten badeutso, armozua emoten badeutso, berak jorratuko deusala ensegidako baten.

Ze zan indartsua, oso morrosko fuertea. Atxur ori artu eta airean solo zati galanta ensegidako baten jorratu egin ei eutsan. Eta, atsotxo orrek

- Ba ementxe daukat opiltxo bat neuk armozetako ekarri dodana, ementxe berakatz sopea eta opiltxo bat daukadaz.

Eta eskeintu eutsazan berak, berari ez deusala ardura, jan dagiala berak. Ene ba berak alhora begiratu orduko danak jane i eutsazan airean. Eta esan eutsan a ber beste opiltxoren bat be ez daukan etxean, baietz, beingoan joango dala etxera eta ekarriko deusala.

Atsotxoa bakarrik bizi ei zan eta besteak aire baten jan ei eutsan. Ene

atzotzuek ikusi banien, esin leikela bete esan iyotzan, sentiruten dauela baie esin leiyola emon segiruen bierra se estaukela yanik eta esin leikela mantenir, ba etzala ardure, ba urrengo arte despeiduban, ondo bisitte agur. Badoie gosie kendu esindda ebillen. Da gero badoie arantzau ta ibillitta ibilli ebillen da, serak, mendiyen ba segiru esindde ero, astotxo bat gellatu i san bere amiai segiru esindda. Astotxu oi besartien artu, bera yabe i san astu orregas, bera tripie bete esindde ta astue bere konture, besartien astotxua dauela ibilli te ibilli ittesan da. Badoie ta atzo-aguretxo batzuk intxaurre(k)p(b)atzen, ene iskillaratxo batia igo ta iru ero lau intxaurtxo artu te otzaratxo batia botaten iyobasan da beste aguratxu orrek artu te andratxu orri emon, da:

- Ene ser dabillen?
- Amentxe dabixela batzen inderra(sic) asko daukiesala-ta arixek intxaurrak seregin asko emote otziesala.
- Berak ensegida baten batukotziesela yatzittek andik goittik.
- Da selan batuko dausen ba?
- Da baiyetz.

Ona san mesere itten be. Artzen dau astotxu oi, botaten dau arbola gania da txintxirrin-txantxarran, danak lurria. "Ene Jaungoikoa, seru sabalien sartuko dauela berak intzien meserie selangoa ta eskerrik asko". Da emon iyotziesan danak, despeidu basan da martxauban.

Gero baebillen gosie gisajue kendu esindde. Eskiña baten enterau san bueno bera es baie esaotzien sorgiñen bat ebillela inguruen da sorgiñ orrek (g)ure dauela bistatik kendu.

atsotxoak ikusi ebanean, ezin leikela bete esan ei eutsan, sentituten dauala baina ezin leiola emon segituan bearra ze ez daukala janik eta ezin leikela mantenitu, ba ez deutsala ardura, ba urrengora arte despeitu eban, ondo bizi eta agur. Bado(e)a gosea kendu ezinda ebilen. Eta gero bado(e)a arantzago eta ibili eta ibili ebilen eta, zerak, mendian ba segitu ezinda edo, astotxo bat geratu ei zan bere ameari segitu ezinda. Astotxu ori besartean artu, bera jabe egin zan asto orregaz, bera tripea bete ezinda eta astoa bere kontura, besartean astotxoa dauala ibili eta ibili egiten zan eta. Bado(e)a eta atso-aguretxo batzuk intxaurrak batzen, ene eskilaratxo batera igon eta iru edo lau intxaurtxo artu eta otzaratxo batera botaten ei ebazan eta beste aguretxo orrek artu eta andratxo orri emon, eta:

- Ene zer dabilen?
- Ementxe dabizela batzen inderra(sic) asko daukiezala-eta areixek intxaurrak zeregin asko emoten eutsiezala.
- Berak ensegida baten batuko deutziezala jatsitoko andik goitik.
- Eta zelan batuko dauzan ba?
- Eta baietz.

Ona zan mesede egiten be. Artzen dau astotxu ori, botaten dau arbola ganera eta txintxirrin-txantxarran, danak lurrera. "Ene Jaungoikoa, zeru zabalean sartuko dauala berak egin deutzien mesede zelangoa eta eskerrik asko". Eta emon ei eutsiezan danak, despeditu ebazan eta martxatu eban.

Gero baebilen gosea gizajoa kendu ezinda. Eskina baten enteratu zan bueno bera ez baina esan eutsoen sorginen bat ebillela inguruan eta sorgin orrek gura dauala bistatik kendu. Berak esan eban jaramonik egiten ona zan-eta.

Berak esaban yamonik itten ona sanda.

Da nundik asmauko bistatik kentzeko ta soldau erregimentu bat egon i san kapittana ero koronela dana dalakue, esin pentzau, selan pentzauko te dauen aixe kendutie, bistatik kendu bisala se danak, arek amalau tripa aukesala, esin laikiela manteniriu, yute san leku gustiyeta, aixe itteban.

Da esan iyotzien erregimentu bati ba iya gure dauen konpetiru. Bera(k)p(b)aietz baie kondesiño batias, emoteko berak eskatzen dauena. Baiyetz kapittan orrek esan iyotzan, berak (g)ure dauen erreminta ero gure dauena eskatzeko, berak emongotzela. Esan iyotzan esabala gure eser besteik tantai aundi baten onduen ipinteko. Kapittan orre(k)p(b)aietz. Badaus preparaute atakien bera erregimentu baten kontra. Da emoban señali oi ekitteko ataketan, erregimentu ori Amalautripen kontra. Alako baten artzen dau tantaiyoi, orpotik ekittentzo, ser oi tantaiyoi ataten, botaten dau seren gustire ta soldau danak manejaui te bera bixik gellatu, kapittan da danak manejaui.

Ori pasau san da gero atzia be nundik asmauko ta sorgin orrek kapittan orri. Da bueno, pentzetan, se ori kendu bisala-ta. Yusan beste erregimentu batia ta iye bidauen seoser itteko se bera gose san, amalau tripa aukesala. Amalau tripa entzun otzenien, amalau tripa, aurek (g)osie kendu esin, kendu esindde ba pentzau bes, alde itteko andik, ondotik alde itteko gero, aurek amalau tripako soldaurik esieiyela manteniriu, berak erosin gausa, saldiyen aspiyek ata ero seoser ingo dauela. Itxitteko

Eta nondik asmatuko bistatik kentzeko eta soldadu erregimentu bat egon ei zan kapitana edo koronela dana dalakoa, ezin pentsatu, zelan pentsatuko ete dauan axe kendutea, bistatik kendu bear zala ze danak, arek amalau tripa eukazala, ezin leikiela mantenitu, joaten zan leku guztietan, axe egiten eban.

Eta esan ei eutsien erregimentu bati ba ia gura dauan konpetiru. Berak baietz baina kondizino bategaz, emoteko berak eskatzen dauana. Baietz kapitan orrek esan ei eutsan, berak gura dauan erreminta edo gura dauana eskatzeko, berak emongo deutsalala. Esan ei eutsan ez ebalala gura ezer besterik tantai andi baten ondoan ipinteko. Kapitan orrek baietz. Badagoz preparatuta atakean bera erregimentu baten kontra. Eta emon eban seinale ori ekiteko ataketan, erregimentu ori Amalautripen kontra. Alako baten artzen dau tantai ori, orpotik ekiten deutso, zer ori tantai ori ateraten, botaten dau zeren guztira eta soldadu danak manejaui eta bera bizirik geratu, kapitan eta danak manejaui.

Ori pasatu zan eta gero atzera be nondik asmatuko eta sorgin orrek kapitan orri. Eta bueno, pentsetan, ze ori kendu bear zala-eta. Joan zan beste erregimentu batera eta ia bear dauan zeozer egiteko ze bera gose zan, amalau tripa eukazala. Amalau tripa entzun eutsanean, amalau tripa, eurak gosea kendu ezin, kendu ezinda ba pentsatu be ez, alde egiteko andik, ondotik alde egiteko gero, eurak amalau tripako soldaurik ezin leiola mantenitu, berak edozein gauza, zaldien azpiak atera edo zeozer egingo dauala. Itxitteko ba esan ei eutsan jefe batek egunen bategaitik.

Rantxoa jaten dagozala, eta gosea ezin kendu. Besteak beste alderantza

ba esan iyotzan jefe batek egunen bategaittik.

Rantxue yaten dausela, da gosie esin kendu. Bestiek beste aldiantza begire dausela, dana yan, platerok eta basterra(sic) gustiyok, esan iyotzien olan yuteko martxetako, esin leiyela manteniruru. Da alde iban.

Gero eldu yakan ordue. Sorgin orrek asmauban, ipiniko dauela lo dauenien baie yun bidauriela astiro ta ixilik oso tatika aundiya, etxunde dauenien egur kargilla batzuk, abar meiek, ipinikotzesela, astiro-astiro, bere ganien da gero soldau pillo bat parauko dala ta errementau eraingotziela ostantzien estauela ilterrik, orixe dala unikoko il leiyena. Esan de iñ. Ipintenzos kargillok, suabe-suabe, abar meio, soldau pillo bat paretan da bere ganien da errementauben gisajue.

Gero badoie infernua ta, DAN-DAN

– Nor da

– Amalau

– Amalauk estauko emen lekuik etxo txarrak iñekue da.

Beste Lusifer egon i san da:

– Ba itxiyok, pasau daittela.

Da a ber se ofisiyo ipinikotzien berai esan iyoban. Bueno, galdarai ereitten, arimak galdaratan, erretan egosten ipinttebasan, arixei galdarai eragitten. Auxe ofisiyue ipinikotziela...

Lusifer oi parau i san bere onduen da, dirrin, darran, dirrin, darran. Alako baten artzen dau orio plastada bat eta Lusifer oi botatentzo ta ixter gustiye erre iyotzan.

– Ai lotzabako, ser inddok? Kendu deistesu nire ondotik au, bistatik.

Da andik kenduben da beste demoniñuas, txiki bat, eskiñan barre

begira dagozala, dana jan, platerok eta bazterra(sic) guztiok, esan ei eutsoen olan joateko martxetako, ezin leiyela mantenitu. Eta alde egin eban.

Gero eldu jakon ordua. Sorgin orrek asmatu eban, ipiniko dauela lo dagoanean baina joan bear dudiela astiro eta isilik oso taktika andiaz, etxunda dagoanean egur kargilla batzuk, abar meeak, ipiniko deuteszala, astiro-astiro, bere ganean eta gero soldadu pilo bat paratuko dala eta errementatu eragingo eutsoela osterantzean ez dauela ilterrik, orixe dala unikoko il leiena. Esan eta egin. Ipinten deutesaz kargillok, suabe-suabe, abar meeok, soldadu pilo bat paretan da bere ganean eta errementatu eben giza-joa.

Gero bado(e)a infernura eta, DAN-DAN

– Nor da

– Amalau

– Amalauk ez dauka emen lekuri etxo txarrak eginekoa da.

Beste Luzifer egon ei zan eta:

– Ba itxi egjok, pasatu daitela.

Eta a ber zer ofizio ipiniko deutsoen berari esan ei eban. Bueno, galdarai ereiten, arimak galdaratan, erretan egosten ipinten ebazan, arexei galdarai eragiten. Auxe ofizioa ipiniko deutsoela.

Luzifer ori paratu ei zan bere onduen eta, dirrin, darran, dirrin, darran. Alako baten artzen dau orio plastada bat eta Luzifer orri botaten deutso eta izter guztia erre ei eutsan.

– Ai lotsabako, zer egin dok? Kendu (d)eistazu nire ondotik au, bistatik.

Eta andik kendu eben eta beste demoninoagaz, txiki bat, eskinan barre baten ebatzen deutso olako tenaza bategaz eta lepora:

baten ebatzentzo olako tenasa batias da lepua:

- Itxidek, itxidek, lotzabakue!
- Estostat itxiko, esaidak lelengo atako nauala ostantzien estostat itxiko.

Itxiotzan baie surre tenasan dauela, surre bota ta tenasa itxi eskiña baten da urteban infernutik. Gero serua ta DAN-DAN. San Pedro eguen

- Jaune banator
- Ik onako bireik estok in, ik bire txarrak inddosak, esiaike ona etorri.
- Ba infernutik despatxau iñauere ta nua yungo nas ni. Ni ona nator.

San Pedro giltza andi batias ona ta orra ser iñ estakiyela, koittau-koi-ttau ipini san, on onik sartu daiyen. Olako baten arantza begire dauela sartu i san barrua. Da San Pedro:

- Ai Jaune, nua sartu ete yat.

Jesukristok selan kokotien begiye auken, berak ikusi.

- Pedro ser topetan abil?
- Amalau sartu yat, Jaune, ai, nik inddot ittekue, nau konturatu barik sartu yat serua ta etxo txarrak iñekue da, da infernuti(k) despatxau dauriela esan dost, da egonas pentzetan ser ingotenuan, da alako baten martxaus(t)p(b)a.
- Infernutik despatxau daurienaske-ro ain txarra estok ixengo, estok pentzetan? Itxiyok, itxiyok gisaju orri.

Da antxe gellatu san.

- Itxi eidak, itxi eidak, lotsabakoa!
- Ez deustat itxiko, esaidak leenengo aterako nauala osterantzean ez deustat itxiko.

Itxi eutsan baina sudurra tenazan dauela, sudurra bota eta tenaza itxi eskina baten eta urten eban infernutik. Gero zerura eta DAN-DAN. San Pedro egoan

- Jauna banator
- Ik onako biderik ez dok egin, ik bide txarrak egin dozak, ezin aike ona etorri.
- Ba infernutik despatxatu egin aude eta nora joango naz ni. Ni ona nator.

San Pedro giltza andi bategaz ona eta orra zer egin ez dakiela, koitadu-koitadu ipini zan, on onik sartu dagjan. Olako baten arantza begira dagoala sartu ei zan barrura. Eta San Pedro:

- Ai Jauna, nora sartu ete jat.
- Jesukristok zelan kokotean begia eukan, berak ikusi.

- Pedro zer topetan abil?
- Amalau sartu jat, Jauna, ai, nik egin dot egitekoea, neu konturatu barik sartu jat zerura eta etxo txarrak eginekoea da, eta infernuti(k) despatxatu daudiela esan deust, eta egon naz pentsetan zer egingo ete neuan, eta alako baten martxatu deust ba.
- Infernutik despatxatu daudien ezkeroin txarra ez dok izango, ez dok pentsetan? Itxi egiok, itxi egiok gizajo orri. Eta antxe geratu zan.

122.8. Juan Soldadu

Jesukriston denporan asi sien munduen ibiltten ba millagruak itten

Jesukristorenn denporan asi ziran munduan ibiltten ba milagroak egiten eta,

da, ba, danetatik: San Pedro, Juan Soldau ta Jesukristo.

Ba ibilli ibilte sien ara ta orra, ara ta orra ta gisajo batzuk, gisajo batzuk, gosie ta danetatik pasetaben, miseriya asko.

San Pedro gosie kendu esindde, da panaderiya batetik pasau sien da bera konturatu orduko panaderiyatik pasetakuen olako bollon bat artu iyeban da poltzan sartu. Bokau bat kentzeban bakotxien Jesukristo(k)p-(b)erba itteotzan estaitten konturatu bokau oi lurria botaten iyoban da gero atzia be iru ero lau pauso emon da atzia beste bokau bat eta orduen be Jesukristok seoser esan bier da orduen be bota. Da alantxe bollo oi satike-satike bota iyoban eta iyoban agotik Jesukristok berba itteotzani. Serak esatzen, Jesukristok:

- Pedro, begittik amen kokotien ser daukuan.E(s)tx(y)akiyet ser daukuan emen.
- Ene! Jaune begiye dauko bata bedorrek!
- A! Orregaittik ikusi yuet ser indduan Pedro, ikusi aut
- Jaune, nik tripa bi gureas
- Tripa bi? Ba(t)p(b)ete esindde ta tripa bi? Onakasak!

Da bueno, bayoiesak, da ikusiben alako baserriyen baten, baserri olako urriñen baten aguratxo bat daukiela geixorik eta Jesukristok selan potestadie auken, ba Jesukristok esan iyotzan bestiai, urliyen lekuen dauela aixe ta yun in bidauela ta baiyetz da eskatzeko ondo Juan Soldau, a diru salie san, eskatzeko ondo kanbiyuen se millagruie itten badaure; es estututeko eskatuko daukiela emongotziela dirue ta yana ta seoser.

ba, danetatik: San Pedro, Juan Soldadu eta Jesukristo.

Ba ibilli ibilten ziran ara eta orra, ara eta orra eta gizajo batzuk, gizajo batzuk, gosea eta danetatik pasetan eben, miseriya asko.

San Pedro gosea kendu ezinda, eta panaderia batetik pasatu ziran eta bera konturatu orduko panaderiatik pasetakoan olako bolloren bat artu ei eban eta poltsan sartu. Bokadu bat kentzen eban bakoitzean Jesukristok berba egiten eutsan ez daiten konturatu bokadu ori lurrera botaten ei eban eta gero atzera be iru edo lau pausu emon eta atzera beste bokadu bat eta orduan be Jesukristok zeozer esan bear eta orduan be bota. Eta alantxe bollo ori zatika-zatika bota ei eban eta egin eban aotik Jesukristok berba egiten eutsanean. Zerak esan eutsan, Jesukristok:

- Pedro, begiratu egik emen kokotean zer daukadan.Ez jakiat zer daukadan emen.
- Ene! Jauna begia dauka ba-eta berorrek!
- A! Orregaittik ikusi joat zer egin dokan Pedro, ikusi aut
- Jauna, nik tripa bi gura dodas
- Tripa bi? Bat bete ezinda eta tripa bi? Onak gagozak!

Eta bueno, bajoiazak, eta ikusi eben alako baserriren baten, baserri olako urriñen baten aguretso bat daukiela geixorik eta Jesukristok zelan potestadea eukan, ba Jesukristok esan ei eutsan bestei, urliren lekuan dagoala axe eta joan egin bear dauela eta baietz eta eskatzeko ondo Juan Soldadu, a diru zalea zan, eskatzeko ondo kanbioan ze milagroa egiten badaude; ez estututeko eskatuko daukiela, emongo deutsiela dirua eta jana eta zeozer.

Bueno yusien da esaotzen Jesu-kristo sala ta bestiek e bere aposto-luek, lagune(k)t(d)iela. Aguratxo oi txarto ta a ber se gura daurien, aguratuoi osatu ala mutil gastie.

- Ene Jaune,-esan iyotzien-, ba guk mutil gastie geiyau, baie ori esileike ixen.
- Bai, suek siñestu neugan, se nik osatukot, da suek nik esaten duana iñ.

Alantxe esan da iñ

- Gertau deistesue galdara aundi bat, sue ta askoraxo bat.

Da aguratxo oi, ene danak sustaute, ser in bier ete dauen. Artzen dau aguratxoi askorias, taka-taka ta txikittu iyoban da sartu iyoban galdaran da Juan Soldau ta bestie begire ser in bier dauen, sustaute.

- Ai Jaune, selan urtengo dau?
- Ixilik, ixilik.

Bera seren batzuk, bedeinkasiño batzuk bota iyobasan da sustaute etxekuek. Es, es estututeko, ixilik egoteko. Alako baten pasau i san, bier iyoban, bedeinkasiñue bota, esan duana ta alako mutil gaste ederrren bat aren begiyetan argittu san. Oi ango posa, a ser ixesan, bierra ta aguren aldien mutil gastie etxien, ango posa! Da ser emonbitzien ba sakuto, olako saku txikitxo batzuk aukí iyobasan, ba sakuto bat, arixe sakutotxo bete diru al badau erun da yana apurtxo bat eta biriako opiltxon bat ero seoser emoten botze ba naiku konforme. Baiyetz, emongotziela, da San Pedro bastante konforme baie Juan Soldau, a betik (g)eyiau gure, emoteotziela baño geiyau gure.

- Ai Jaune, estau eskatu bedorrek asko
- Ixilik eguai, estok ikusten ba

Bueno joan ziran eta esan eutsen Jesukristo zala eta besteak e bere apostoluak, lagunak dirala. Aguretxo ori txarto eta a ber zer gura daudien, aguretzu ori osatu ala mutil gaztea.

- Ene Jauna,-esan ei eutsan-, ba guk mutil gaztea geiago, baina ori ezin lei(te)ke izan.
- Bai, zuek sinistu neugan, ze nik osatuko dot, eta zuek nik esaten dodana egin.

Alantxe esan eta egin

- Gertatu (d)eistazue galdara andi bat, sua eta aizkoraxo bat.

Eta aguretzo ori, ene danak sustatuta, zer egin bear ete dauan. Artzen dau aguretzo ori aizkoreaz, taka-taka eta txikitu egin eban eta sartu egin eban galdaran ea Juan Soldadu eta bestea begira zer egin bear dauan, sustatuta.

- Ai Jauna, zelan urtengo dau?
- Isilik, isilik.

Bera zeren batzuk, bedeinkazino batzuk bota ei ebazan eta sustatuta etxekoak. Ez, ez estututeko, isilik egoteko. Alako baten pasatu ei zan, bear ei eban, bedeinkazinoa bota, esan dodana eta alako mutil gazte ederrren bat aren begietan argitu zan. Oi ango poza, a zer izan zan, bearra eta agurearen aldean mutil gaztea etxean, ango poza! Eta zer emon bear dutsien ba zakuto, olako zaku txikitxo batzuk euki ei ebazan, ba zakuto bat, axe zakutotxo bete diru aal badau eroan eta jana apurtxo bat eta biderako opiltxoren bat edo zeozer emoten badeutse ba naiko konforme. Baietz, emongo deusiela, eta San Pedro bastante konforme baina Juan Soldadu, a betirik geiago gura, emoten eutsiena baino geiago gura.

- Ai Jauna, ez dau eskatu berorrek asko
- Isilik egon adi, ez dok ikusten ba eurak

aure(k)p(b)e biergiñe(k)t(d)iena,
aure(k)p(b)e koittau diena, po-
brie(k)t(d)osa(k)p(b)a.

Oso posi(k)tx(y)uteko urren-
go bisittetan da ango posa, an etxien
itxiben posa. Yusien aurek ibili bier-
bela ta, esin leiyela leku baten egon,
aure(k)p(b)e ibili bierbela munduen.
Andi(k)p(b)este paraje batzutan be,
an be entzuben neskatotxon bat
(d)auela geixorik, kalentura txarre-
kindde, txarto eguela txarto.

– Ene Jaune, yungo ga?

– Bai, yun inbikoyuau

Da Juan Soldau:

– Bai Jaune, an be saku bat es saku bi
diru eskatu bidaus.

– Ai Juan, ixilik eguai, ixilik eguai,
estok ixen bier ain gosekillle.

Badoies posi(k)p(b)irien, oso
posik eta:

– Juan, begittuyok Jesukristuai or
atzian ser dauken

– Ser dauko ba?

– Ba, e(s)tx(y)akiye(t)p(b)a. Nau(k)-
p(b)e e(s)tx(y)akiyet ser dauken

– Ene Jaune, begiye dauko bata!

– Nik atzetik eta aurretik ikusten
yuet. Nik ikusi yuet len be Pedrok
ser inddauen.

Da alantxe fijau sien Jesukristo
seoser sala. Are(k)p(b)auken potesta-
die, seoser aukena. Badoies neskato
orren etxia ta an negar baten danak,
neskatuek il bierbala. Da esaban es
estututeko berak osatuko dauela.
Baiyetz, Juan Soldau posik:

– Ixue bedorrek esaten dauena, nes-
katu oi, neskatilea ederra atako-
tzue.

– Ixilik Juan, ixilik eguai ire ordua
estok allegau te.

San Pedrok señaie itteotzan ixilik
egoteko se lagunek sien baie esaukien

be bearginak dirana, eurak be koitadu
dirana, pobreak dozak ba.

Oso pozik joateko urren-
go bisittetan eta ango poza, an etxean itxi eben
poza. Joan ziran eurak ibili bear ebela eta,
ezin leiela leku baten egon, eurak be ibili
bear ebela munduan. Andik beste paraje
batzutan be, an be entzun eben neska-
totxoren bat dagoala gaixorik, kalentura
txarrekin eta, txarto egoala txarto.

– Ene Jauna, joango gara?

– Bai, joan egin bearko joagu

Eta Juan Soldadu:

– Bai Jauna, an be zaku bat ez zaku bi
diru eskatu bear dauz.

– Ai Juan, isilik egon adi, isilik egon adi, ez
dok izan bear ain goseakila.

Badoaz pozik bidean, oso pozik
eta:

– Juan, begitu egiok Jesukristo(a)ri or
atzean zer daukan

– Zer dauka ba?

– Ba, ez jakiat ba. Neuk be ez jakiat zer
daukan

– Ene Jauna, begia dauko ba-eta!

– Nik atzetik eta aurretik ikusten joat.
Nik ikusi joat leen be Pedrok zer egin
dauan.

Eta alantxe fijatu ziran Jesukristo
zeozer zala. Arek baeukan potestadea,
zeozer eukana. Bado(e)az neskato orren
etxera eta an negar baten danak, neska-
toak il bear ebala. Eta esan eban ez estu-
tuteko berak osatuko dauala. Baietz, Juan
Soldadu pozik:

– Egizue berorrek esaten dauana, neska-
to ori, neskatilea ederra aterako deu-
tsue.

– Isilik Juan, isilik egon adi ire ordua ez
dok allegatu eta.

San Pedrok señaie egiten eutsan isi-
lik egoteko ze lagunak ziran baina ez

bere potestadeik. Esan da iñ. Esaotzien ba ipintteko etxunde olako oie olen batzun ganien. Begittu iyotzan ondo ta esan iyotzan:

- Neskatilea ala neskatoxue gurose osatu?
- Bai Jaune, guk neskatoxue bai, baie neskatilea bada obeto se gero gau(k)p(b)e laguntasune aukiku.

Baiyetz, iyobasan bere esaniko gausak. A ipini iyoban galdara baten egosten, txiki-txiki indde. Bestiek ipini sien posik diru geiyau te Juan Soldau a san listue. Bedeinkasiño batzu(k)p(b)ota ta neskatilea bat, sekula auren begiyen aurrien ikusi esaben morukue, neskatilea ederren bat auki iyoben. Oso posik eta ser emonbitzien, da Juan Soldau:

- Jaune, Jaune saku bi, saku bi

Es emoteko orixe sakutotxo oi baño, Jesukristok esaban eskatzen orrenbeste. Sakutxo bat emongotziela, aurrek esaukiela asko ba, se urtiekin ain onak es otziela urten, gariyek saldubesela baie esaukiela orren beste diruik. Es, sakutotxo batias naiko dala.

- Ene gellatzeko, gellatu satese urrengo egun arte

Da es, aure(k)tx(y)un in bidauriela, esinleiyela, auren bisimorue oixe dala, ibili tte ibili, bestiek posik.

- Jaunek sartuko dauriesala seruen, arek iotzien meserie!

Baebixen ibili tte ibili, ittebesen olako millagruet. Olakoxe baten Juan Soldau asarratu i san, apartau in bierbela, kantzau sala aurekin ibiltten. Esaotzan Jesukristok ondo dauela, baiyetz. Da berak, bere konture atako dauela bisimorue.

eukien bere potestaderik. Esan eta egin. Esan eutsien ba ipinteko etzunda olako oea oolen batzun ganean. Begiratu ei eutsan ondo eta esan ei eutsan:

- Neskatilea ala neskatoxoa gura dozue osatu?
- Bai Jaune, guk neskatoxoa baina, baina neskatilea bada obeto ze gero geuk be laguntasuna eukiko dogu.

Baietz, egin ebazan bere esaniko gauzak. A ipini ei eban galdara baten egosten, txiki-txiki eginda. Besteak ipini ziran pozik diru geiago eta Juan Soldadu a zan listoa. Bedeinkazino batzuk bota eta neskatilearen bat, sekula euren begien aurrean ikusi ez eben modukoa, neskatilea ederren bat euki ei eben. Oso pozik eta zer emon bear deutsien, eta Juan Soldadu:

- Jauna, Jauna zaku bi, zaku bi

Ez emoteko orixe zakutotxo ori baino, Jesukristok ez eban eskatzen orrenbeste. Zakutxo bat emongo deutsiela, eurak ez eukiela asko ba, ze urtekin ain onak ez eutsiela urten, gariak saldu ebezala baina ez eukiela orren beste dirurik. Ez, zakutotxo bategaz naiko dala.

- Ene geratzeko, geratu zaiteze urrengo egun arte

Eta ez, eurak joan egin bear daukiela, ezin leiela, euren bizimodua orixe dala, ibili eta ibili, besteak pozik

- Jaunak sartuko daudiezala zeruan, arek egin eutsien mesedeal!

Ba ebilzan ibili eta ibili, egiten ebazan olako milagroak. Olakoxe baten Juan Soldadu aserretu egin zan, apartatu egin bear ebela, kantsatu zala eurekin ibiltten. Esan eutsan Jesukristok ondo dagoala, baietz. Eta berak, bere kontura aterako dauela bizimodua.

Diruek errepertiru te kontau. Juan Soldau(k)p(b)erak kontauko dausela. Beti(k)p(b)ere aldia geiyau ipintteban, pillu ba(t)k(g)eyiau, pillu bat, pillu bi, iru pillu, pillutxo ba(t)k(g)eyiau. Arantza begire berbetan dausela Jesukristo San Pedrori begire dauela, berak pillu ba(t)k(g)-eyiau da alako baten:

- Da ori laugarren pillu au nuentzako do(k)p(b)a?
- Ai Jaune enas konturatu
- Errepertirik ori ondo, amen iru gasak es lau. Es as akordetan nik kokotien begiye daukuana?
- Oi Jaune, benetan begiye dauko.

Da ipinibesan diruek auren sakutotxuen da apartau sien.

Gero Jesukristo ta San Pedro baebixen auren inguruetatik eta Juan Soldau orrek pentzetaban Jesukristo moruen inbierbasela millagruek eta gausak eta dirus beteko sala ta alantxe bixiko sala munduen, bierrik iñ barik se orretako ori Juan Soldau soldautzatik martxaiko bat san, ernegaute olan batu sen Jesukristoas da bere konture alantxe asi san millagruek...

Yusan aguratxon baten etxia ta DAN-DAN:

- Yakindot geixo sausiena ta gure bosue nauk osatuko satuet.

Da bestie iye nor dan, ba bera(k)p(b)akiyela potestadie daukela esaotzen.

- Agurie ala mutil gastie gurosue?
- Es ba- agurtxu oi-, ori esilaikela ixen, agurie bada agurie ixen biko dau
- Es, es, bardindde agura sein mutil gastie.

Txiki-txiki berak esaniko moruen iñ, Jesukristo moruen da

Diruak errepertitu eta kontatu. Juan Soldaduk berak kontatuko dauzala. Betirik bere aldea geiago ipinten eban, pilo bat geiago, pilo bat, pilo bi, iru pilo, pilotxo bat geiago. Arantza begira berbetan dagozala Jesukristo San Pedrori begira dagoala, berak pilo bat geiago eta alako baten:

- Eta ori laugarren pilo au norentzako dok ba?
- Ai Jauna ez naz konturatu
- Errepertitu egik ori ondo, emen iru gagozak ez lau. Ez az akordetan nik kokotean begia daukadana?
- Oi Jauna, benetan begia dauka.

Eta ipini ebezan diruak euren zaku-totxoan eta apartatu ziran.

Gero Jesukristo eta San Pedro ba ebilzan euren inguruetatik eta Juan Soldadu orrek pentsetan eban Jesukristo moduan egin bear ebazala milagroak eta gauzak eta diruz beteko zala eta alantxe biziko zala munduan, bearrik egin barik ze orretarako ori Juan Soldadu soldautzatik martxariko bat zan, ernegatuta olan batu zan Jesukristogaz eta bere kontura alantxe asi zan milagroak...

Joan zan aguratxoren baten etxera eta DAN-DAN:

- Jakin dot gaixo zagoziena eta gura badozue neuk osatuko zaituet.

Eta bestea ia nor dan, ba berak badakiala potestadea daukala esan eutsan.

- Agurea ala mutil gaztea gura dozue?
- Ez ba- aguretxo ori-, ori ezin leikela izan, agurea bada agurea izan bearko dau
- Ez, ez, bardin da agure zein mutil gaztea.

Txiki-txiki berak esaniko moduan egin, Jesukristo moduan eta egosten itxi

egosten itxi te akabo or gellatzesan a. “Martxetako andik bistati(k)p(b)e” jente gustiye sustaute isteban, ango orroie, ango sagatie, andik alde itteko. Posik urtebanien eskiña batetik, iskerrak anak agillak aukesana ostantzien aren koittae.

Gero yusan beste etxe batia, an be bardiñ, neskatotxon bat geixorik, baie esin iñ da alantxe ibasan iru lau, onetik apartau san. Da alako desesperaute ebillen da esaban:

– Demoniuai salduko noskiyo arimie kanbiyuen auki daian diru apur bat eta yana apur bat.

Da demoniñoa nun presentetan yakan, demoniño olako txiki, makal, sorriston bat. Da an dauela bera negosiye in bidauela, berak emongotzela gure dauena baie arimie beretzako dala gero.

– Ori ok etxurie daukuana, sartu ai orra saku txikire umiok alde itten daurien artien.

Da sakue Jesukristona bedein-katue sanes, esin sartu. Da anak itxi-basan kanpuen da alanbier ume kuadrilla batek erreparetantzo, artzen daures arriyok, ango arrikasue, ango golpie, demoniño txikiye gustis urrature, apurtute itxi iyoban da Juan Soldau barre baten gellatu i san. Da ene ser pasetan dan andre batzuk etorri yakesan, ba demoniñue ebillela, demoniñue. Da a ber selan dan ori, nundik urten dauen demoniñuek. Ba berai presentau yakala ta, ba, umiok mane jau dauriela, pakie inddauriela. Olakoik! Gisaju oi, gisajo bat san da ebillen da olako baten il bierban da il san. Da yusan serua, DAN-DAN:

– Nor dok?
– Juan Soldau

eta akabo or geratzen zan a. “Martxetako andik bistatik be” jente guztia sustatuta itxiten eban, ango orroea, ango zaratea, andik alde egiteko. Pozik urten ebanean eskina batetik, eskerrak anak agilak eukazana osterantzean aren koitadua.

Gero joan zan beste etxe batera, an be bardin, neskatotxoren bat gaixorik, baina ezin egin eta alantxe egin ebazan iru lau, onetik apartatu zan. Eta alako desesperatuta ebilen eta esan eban:

– Demoninoari salduko neuskio arimea kanbioan euki dagidan diru apur bat eta jana apur bat.

Eta demoninoa non presentetan jakon, demonino olako txiki, makal, zorritzoren bat. Eta an dagoala bera negozioa egin bear dauela, berak emongo deusala gura dauana baina arimea beretzako dala gero.

– Ori dok etxurea dauk(o)aana(daukak(a)ena), sartu adi orra zaku txikira umeok alde egiten daudien artean.

Eta zakua Jesukristorena bedeinkatua zanez, ezin sartu. Eta anak itxi ebazan kanpoan eta alanbear ume kuadrilla batek erreparetan deutso, artzen daudez arriok, ango arrikazua, ango golpea, demonino txikia guztiz urratuta, apurtuta itxi ei eban eta Juan Soldadu barre baten geratu ei zan. Eta ene zer pasetan dan andre batzuk etorri jakezan, ba demoninoa ebilela, demoninoa. Eta a berzelan dan ori, nondik urten dauan demoninoak. Ba berari presentatu jakola eta, ba, umeok mane jatua daudiela, bakea egin daudiela. Olakorik! Gizajo ori, gizajo bat zan eta ebilen eta olako baten il bear eban eta il zan. Eta joan zan zerura, DAN-DAN:

– Nor dok?
– Juan Soldadu

- Juan Soldau etxo txarrak inñekue dok, emen e(s)tx(y)aukak lekuik
- Tiok, orrek kontuok alde batia itxi yeguasa ta sigarro bana erre.

Da sigarro bana erretan dausela, olako baten, iskiñatxo batetik, RRA! Serua sartu i san da iskiñatxo baten atostien gellatu yakan. Ene konturatu sanien:

- Ene Maria, ointxe inddot ederra, -asi san ser gustiyen topau esinnde-.
- Jesukristo an ebillen da:
- Pedro, ser topetan, ser dabik?
- Ai, Jaune, nik inddot itekue, Juan Soldau sartu yat serua.
- Begittik or atostien iye dauen
- Amen dau Jaune
- Ba itxiyok (g)isaju orri, ser ingotza(k)p(b)a?
- Da, alan akabau san.

- Juan Soldadu etxo txarrak eginekoa dok, emen ez jaukak lekuri
- Tira(u)ok, orreik kontuok alde batera itxi jeguazan eta zigarro bana erre.

Eta zigarro bana erretan dagozala, olako baten, eskinatxo batetik, RRA! Zerura sartu ei zan eta eskinatxo baten ate ostein geratu jakon. Ene konturatu zanean:

- Ene Maria, oraintxe egin dot ederra, -asi zan zer guztian topatu ezinda-.
- Jesukristo an ebilen eta:
- Pedro, zer topetan, zer dabilk?
- Ai, Jauna, nik egin dot egiekoa, Juan Soldadu sartu jat zerura.
- Begiratu egik or ate ostein ia dagoan
- Emen dago Jauna
- Ba itxi egiok gizajo orri, zer egingo deusak ba?
- Eta, alan akabatu zan.

122.9. Penitentearena: hankak kateatuta eguzkia sartzen dan lekuraino

Erri baten eguen mutil bat kostunbre aundiye aukena gaberdiyen kanpaye(k)tx(y)oten. Da egun baten esaban aittek ero amak:

- Oni mutil oni kostunbrioi kendu bitzau, se egun gustiyetan bardiñ dabildda. Da amak esaotzan: “Ba ixara batias ero yuen da sustue emoiyosu.

Aittek esaotzan:

- Bai, orixe, yungo nas.

Esan da inñ. Ixara batias yun i san da ikusibanien olan pausuotza, olan bulto suri bat mutillak, bestie begittu barik artu te botaban kanpantorreti(k)p(b)era. Gero konturatu sanien bere aitte sana, a selango penie. Esaban: “Ointxe inddot ederra”!

Erri baten egoan mutil bat kostunbre aundia eukana gauerdian kanpaiak joten. Eta egun baten esan eban aita edo amak:

- Oni mutil oni kostunbre ori kendu bear deusagu, ze egun guztietan bardin dabil eta. Eta amak esan eutsan: “Ba izara bateaz edo joan eta sustua emoiyosu.

Aita esan eutsan:

- Bai, orixe, joango naz.

Esan eta egin. Izara bateaz joan ei zan eta ikusi ebanean olan pausuotza, olan bulto zuri bat mutillak, bestera begiratu barik artu eta bota eban kanpantorretik beera. Gero konturatu zanean bere aita zana, a zelango penea. Esan eban: “Oraintxe egin dot ederra”!

Yusan konfesetan da esaotzan abariek:

- Ser inddosu ba?
- Ai, gausa aundiye inddot Jaune, naure aitte ilddot
- Saure aitte ilddosule? Da selan ilddosu ba?
- Ba kanpantorria igo dau nauri sustue emotekotzat eta begittu barik, artu te bota inddot.
- Oi gausa aundiye inddosu, ba penittentziye aundiye ipini bikotzut: "Ba anketan katiga batzuk dosusela ibili tte ibili in biosu, eguskiye sartzen dan lekuano. Zu(k)p(b)etik aurria, atzia sekula bes da eguskiye ikusten dosunien nua sartzen dan, orduntxe akabauko da sure penittentziya".

Da alantxe berak esaniko moruen iban da baebillen da es auken soñeko erropa(sic) bakarrik. Sartu san lapurren etxia ta a(k)p(b)illurrik eta bapes selan esauken esebes soñien. Yusan suetia ta iru lapiko sutonduen egosten, babak, okela ta txorisue ta gustiyekin. Ai selango posa, su ederras yana gureñe. Da yusan gora deskantzetan, se eguen kantzaute asko ibilttesan. Alako baten somauban lapurrok sartzen siela etxia. Da batek:

- Batrenbat sartuok, amen batren bat (d)ak, nire lapikue yanyuek
- Nirie be bai
- Bestie(k)p(b)e nirie be bai

Da alako baten goitti(k)p(b)era:
- Altzauko nok ala es?

Ene, sustaute lapurrak. Da badoie batren ba(t)p(b)egire ser pase-tan dan gora, ebatzentzo penittentiek bastoias eta burue bestaldiantza begire ipini otzan. Da bestiok aiñeke urten iyoben sustaute, aure(k)p(b)-

Joan zan konfesetan eta esan eutsan abareak:

- Zer egin dozu ba?
- Ai, gauza andia egin dot Jauna, neure aita il dot
- Zeure aita il dozula? Eta zelan il dozu ba?
- Ba kanpantorrera igon dau neuri sustua emotekotzat eta begiratu barik, artu eta bota egin dot.
- Ori gauza andia egin dozu, ba penittentzia andia ipini bearko deutsut: "Ba anketan katiga(katea) batzuk dozuzala ibili eta ibili egin bear dozu, eguzkia sartzen dan lekuaino. Zuk betirik aurrera, atzera sekula be ez eta eguzkia ikusten dozunean nora sartzen dan, orduantxe akabatuko da zure penittentzia".

Eta alantxe berak esaniko moduan egin eban eta baebilen eta ez eukan soineko erropa(sic) bakarrik. Sartu zan lapurren etxera eta ak bildurrik eta ba(t)pez zelan ez eukan ezebez soinean. Joan zan sugetera eta iru lapiko sutondoan egosten, babak, okela eta txorizoa eta guztiekin. Ai zelango poza, su ederragaz jana guradana. Eta joan zan gora deskantzetan, ze egoan kantsatuta, asko ibiltzen zan. Alako baten somatu eban lapurrok sartzen zirala etxera. Eta batek:

- Baterenbat sartu dok, emen bateren bat dagok, nire lapikoa jan jauek
- Nirea be bai
- Besteak be nirea be bai

Eta alako baten goitik beera:

- Altzauko nok ala ez?

Ene, sustatuta lapurrak. Eta badoea bateren bat begira zer pasetan dan gora, ebatzen deutso penittentiek bastoiaz eta burua bestalderantza begira ipini eutsan. Eta besteok arineke(tan) urten ei eben

año lapur aundiye etxien eguela pentzetan. Da etxie itxiyoban da gellatu isan egun pare bat ero, baie selan ibili bierban, seoser yanda biriako artu iyoban ogitxon bat eta etxien eguen seoser da an gellatu isan etxioi.

Asko ibilttesan. Gero yusan beste erri batia, palasiyo batia, da permiso eskatuban iye ostatue ero emongotzien gaba pasetako, da seño-ra aberatzen batek esan iyotzan posi(k)p(b)e bai emongo loskiyola baie an gabetan sagata aundiye egoten diela. Etzela ardure, es, berak deskantzetako lekue auki eskero da seoser bauko yateko.

Ainbeste ekittetozan, ba, gellatu san sutonduen. Egon isan anak eta berotzen apur bat. Alako baten, goitik, tximiniatik:

– Yausiko nok ala es?

Bera(k)tx(y)amoni(k)p(b)es, seoser itten sutonduen bere konture eguen da. Atzia be:

– Yausiko nok ala es?

Yamoni(k)p(b)es bera sustau ta esebes, ser dan bes. Da iru ero lau bider alantxe beste baten be bai:

– Yausiko nok ala es?- atzia-

– Yausiai, jausi bierbok, ainbeste yausi bierra, baie sartaña es.

Olako baten, anka satiyen bat ebatu porrikias da albua ta gero beste satiyen bat ebatu porrikias da kendu itten iyoban da berak sirkiñi(k)-p(b)es. Alako baten, gison gustiye satike yausi sanien, gison oi aurkitxo baten yesarritte parau yakan. Da a ber nor dan?

– Ser itten do(k)p(b)a ik emen?

– Ai, estakik ik ser pasetan yatan niri

– Ba auk esangok ser pasetan yatan, au(k)tx(y)akingok

sustatuta, eurak baino lapur andia(goa) etxean egoala pentsetan. Eta etxea itxi eban eta geratu ei zan egun pare bat edo, baina zelan ibili bear eban, zeozer janda biderako artu ei eban ogitxoren bat eta etxean egoan zeozer eta an geratu ei zan etxe ori.

Asko ibiltzen zan. Gero joan zan beste erri batera, palazio batera, eta permiso eskatu eban ia ostatua edo emongo deutsien gaba pasetako, eta seño-ra aberatsen batek esan ei eutsan pozik be bai emongo leuskiola baina an gaetan zarata andiak egoten dirala. Ez deusala ardura, ez, berak deskantzetako lekua euki ezkerro eta zeozer baduko jateko.

Ainbeste ekiten eutsan, ba, geratu zan sutondoan. Egon ei zan anak eta berotzen apur bat. Alako baten, goitik, tximiniatik:

– Jausiko nok ala ez?

Berak jaramonik be ez, zeozer egiten sutondoan bere kontura egoan eta. Atzera be:

– Jausiko nok ala ez?

Jaramonik be ez bera sustatu eta ezebez, zer dan bez. Eta iru edo lau bider alantxe beste baten be bai:

– Jausiko nok ala ez?- atzera-

– Jausi adi, jausi bear badok, ainbeste jausi bearra, baina sartaginara ez.

Olako baten, anka zatiren bat ebatu porrikiaz eta albora eta gero beste zatiren bat ebatu porrikiaz eta kendu egiten ei eban eta berak zirkinik be ez. Alako baten, gizon guztia zatika jausi zanean, gizon ori aurkitxo baten jesarritta paratu jakon. Eta a ber nor dan?

– Zer egiten dok ba ik emen?

– Ai, ez dakik ik zer pasetan jatan niri

– Ba euk esango dok zer pasetan jatan, euk jakingo dok

- Artik atxurre
- Atxurre?

- Bai atxurre da etorri naugas.

Da badoie, bekobera, suterraniyo batia, losetan batzuk altzau da aspiyen aukibasan ainbeste urregorri tte ainbeste gausa ta:

- Ataitek orrek!

Ata iyobasan danak eta:

- Nire arimek ointxe deskantzauko yok, one(k)t(d)anok lapurren iñekue(k)t(d)osak, onek entregaiyosak urliyai, one(k)p(b)estiok, bestiai tte one(k)p(b)estiok auretzako- esan iyotzan penittentiai-.

- Es, nauk e(s)tx(y)ue(t)p(b)ier eser, neure bisimorue ibili tte ibili eguskiye sartu arte, ikusi arte nua sartzan dan, naure penittentziye pasau biyuet.

- Esposa(k)p(b)ier entregaixek auk (g)ure duanai.

Da orixe esan da gisonoi desapa-resiru in yakan. Entregau ibasan gausa gustiyek eta ene! señori orrek a ber selan inddauen ori. Kontautzan selan lapurren iñeko gausak sien onek sagatok eta arixengaittik sala. Da iye ser gure dauen da esebes, botatxo bete arda te ogitxon bat biriako bai. Urrengo gure badau badaukela etxie, esaotzan atzia esileikela bultau, beti aurria yun bidauela ta ondo ixeteko.

Gero badoie aurria ta kanposantu baten tokau yakan gaba ittia. Len selan enterratasan urrengoko egunien ille, enterretako illen bat eguen. Artu seroi, illoi, bota sasi eskineta da bera kaja barrua sartu isan otzas. Da urrengo egunien badoie enterradorie ara ta atie sabaldu ta lokorrosak, ene, enterradorie, aiñeke errira emoten yuisan familiye orren-

- Artu egik aitzurra

- Aitzurra?

- Bai aitzurra eta etorri neugaz.

Eta badoea, bekobera, subterraneo batera, losetan batzuk altzatu eta azpian euki ebazan ainbeste urregorri eta ainbeste gauza eta:

- Atera egizak orreek!

Atera ei ebazan danak eta:

- Nire arimeak oraintxe deskantsatuko jok, onek danok lapurren eginekoak dozak, onek entrega egiozak urlriari, onek besteok, besteari eta onek besteok euretzako- esan ei eutsan penitenteari-.

- Ez, neuk ez joat bear ezer, neure bizi-modua ibili eta ibili eguzkia sartu arte, ikusi arte nora sartzan dan, neure penitentzia pasatu bear joat.

- Ez badozak bear entrega egizak euk gura doanari (dokanari).

Eta orixe esan eta gizon ori desaparezitu egin jakon. Entregatu ei ebazan gauza guztiak eta ene! señora orrek a ber zelan egin dauan ori. Kontatu eutsan zelan lapurren egineko gauzak ziran onek zaratok eta areixengaittik zala. Eta ia zer gura dauan eta ezebez, botatxo bete ardao eta ogitxoren bat biderako bai. Urrengo gura badau badaukala etxea, esan eutsan atzera ezin leikela bueltatu, beti aurrera joan bear dauala eta ondo izateko.

Gero badoea aurrera eta kanposantu baten tokatu jakon gaua egitea. Leen zelan enterretan zan urrengoko egunean ila, enterretako ilen bat egoan. Artu zer ori, il ori, bota sasi eskinetara eta bera kaja barrura sartu ei zan otzaz. Eta urrengo egunean badoea enterradorea ara eta atea zabaldu eta lo-korrosak, ene, enterradorea, arine-

gana ta bixi(k)t(d)auela ta, dana(k)p-(b)adoies aiñeke da orduko bestia martxaute, kajie utzik, are(k)p(b)ere gaba pasauban da martxauban. Erosin lekuta, ostatue emoteotzien, beste batzuk esaben gure ta miseriye asko pasetaban. Da entzuban erromeriya baten otzuek, otzo asko yatzitten i siala, arek edurtza aundiey-kindde. Da errifau ittebela nor yuen, bi, bai gixon ero neska gasten bat ero mutille ero toketasan bi. Igotebela mendire otzue(k)tx(y)an daixen, se otzue(k)tx(y)atzitten basien bera ittebesela kalte aundiye. Orduen ba olantxe itteben.

Mendiyen nun topetan dausen negar da negar neskatillen bat eta gioneskuen bat. Da iya ser pasetan yakien, da antxe dausela otzue(k)-tx(y)ateko, botabela errifie ta aurei urteotziela ta.

Se orduten, se ordu alde inguruen ero nundik urteten dauen gitxi gora bera bakiyien da es estututeko, berak lagundukotziela. Da orretako baukesan katiga batzuk. Bator otzuo sagata batias, garbo batias da yoten dau otzu oi katigias da seko otzu oi. Gero argittu san beste otzo bat eta arrapauban bixik. Da neska gastie ta mutille orduen librau sien. Bieldu basan errire igo daiyien burdi bat eta bixik (g)ellatu san otzuas beste iriyoi bustertu.

Da olan ikusiben otzo bat ille ta bestie bixik. Da orduntxe akabau sien ango tristura gustiyek, are(k)p(b)akie iban, dana konpondu-ban.

Gero erriyan es ekiyien ser in, ser emonbitzien, da berak esebes, berak ibili bidauela, bere bisimorue orixe dala, betik aurrera, atzia sekule

ke(tan) errira emoten joan ei zan familia orrengana eta bizirik dagoala eta, danak badoeaz arineke(tan) eta ordurako bestea martxatuta, kajea utsik, arek bere gaua pasatu eban eta martxatu eban. Edozein lekutan, ostatua emoten eutsien, beste batzuk ez eben gura eta miseria asko pasetan eban. Eta entzun eban erromeria baten otsuak, otso asko jaitsien ei zirala, arek edurtza andiekin eta. Eta errifatu egiten ebela nor joan, bi, bai gizon edo neska gazteren bat edo mutila edo toketan zan bi. Igoten ebela mendira otsoak jan dagizan, ze otsoak jaitsien baziran beera egiten ebezala kalte andiak. Orduan ba olantxe egiten eben.

Mendian non topetan dauzan negar eta negar neskatilaren bat eta gizonezkoren bat. Eta ia zer pasetan jakien, eta antxe dagozala otsoak jateko, bota ebela errifea eta eurei urten eutsiela-eta.

Zer ordutan, zer ordu alde inguruan edo nondik urtetan dauan gitxi gora beera baekien eta ez estututeko, berak lagunduko deusiela. Eta orretarako baeukazan katiga(katea) batzuk. Badator otso ori zarata bateaz, garbo bateaz eta joten dau otso ori katigeaz eta seko otso ori. Gero argitu zan beste otso bat eta arrapatu eban bizirik. Eta neska gaztea eta mutila orduan libratu ziran. Bialdu ebazan errira igon dagien burdi bat eta bizirik geratu zan otsuaz beste idi ori buztartu.

Eta olan ikusi eben otso bat ila eta bestea bizirik. Eta orduantxe akabatu ziran ango tristura guztiak, arek bakea egin eban, dana konpondu eban.

Gero errian ez ekien zer egin, zer emon bear deusien, eta berak ezebez, berak ibili bear dauala, bere bizimodua

bes. Inñudiesenak ango posak arek segas be pagau.

Da gero sar-sar indde eguen da ibili tte ibili ebillen da, alako baten, mendi baten, txabola sar baten, olan sabaiyen antzeko olako sulo aundi baten ikusiban eguskiye RRA! arixe sartzen dala, da orduntxe esaban:

– Akabo, ointxe akabau ot naure penitentiye, niriekk inddau!

Da, orduxean il san.

orixe dala, betirik aurrera, atzera sekula bez. Inon dirazanak ango pozak areek zegaz be pagatu.

Eta gero zaar-zaar eginda egoan eta ibili eta ibili ebilen eta, alako baten, mendi baten, txabola zaar baten, olan sabaiaren antzeko olako zulo andi baten ikusi eban eguzkia RRA! araxe sartzen dala, eta orduantxe esan eban:

– Akabo, oraintxe akabatu dot neure penitentzia, nireak egin dau!

Eta, orduxean il zan.

2. INDICE Y RESUMEN DE MITOS Y LEYENDAS DE GORBEIAL-DEA//AUKIBIDEA ETA LABURPENA GAZTELERAZ

1.15. *Perutxu, lamias y avemarías vespertinas*

Perutxu es sorprendido por las lamias en las inmediaciones de Petralanda en Lamindano y se salva por ser cristiano. Al contar en casa lo sucedido, los de casa le dan las oportunas instrucciones para el futuro. Rezar un “Pater noster”.

1.16. *Pasiegas por Zeberio*

Una vez, unas pasiegas se hospedaron en la pensión de Iturrondo en Zeberio. A la madrugada cierto varón de la pensión se acercó a oscuras al cuarto de las pasiegas intentando seducirlas sexualmente. Las pasiegas, entonces, le agarraron al varón por la entrepierna y le escarmentaron, teniendo que soportar un intenso dolor durante días y además en secreto.

1.17. *La boina de José Quintino*

El célebre Jose Kintino, bajaba poco a la plaza del pueblo, pero acudía siempre por fiestas de San Antolín. Durante el baile, cogía su boina y la lanzaba por los aires para agacharse y cogerla de nuevo. La gente se le reía, pero su objetivo parece ser que era ver las piernas de las chicas mientras miraba de reojo al coger la boina del suelo.

1.18. *Historias de aspecto sexual*

En esta narración, sonsacada con discreción, sin nombrar los autores, por respeto, se citan diferentes comportamientos sexuales, que se salían de las normas establecidas basadas en la educación religiosa y familiar de la época. El confesonario tuvo mucho protagonismo en este tema tan “pecaminoso”.

1.19. *Mal de ojo*

Dentro del ritual del mal de ojo, uno de los requisitos era quemar la almohada de plumas de ave de la cuna de la criatura enferma en un cruce de caminos cercano mientras sonaban las campanadas de las doce del mediodía en la iglesia. Al arder las plumas de la almohada, saltaban chispas por los aires y se pensaba que se trataba de la huida de los malos espíritus del mal de ojo provocado por alguna persona malintencionada.

1.20. *Animales que mueren en las carreteras*

En esta narración se hace mención del paso de la calzada antigua a la construcción de la carretera asfaltada, y a continuación se citan los distintos animales que solían ser atropellados de noche. Entre otros, se citan, los jabalíes, zorros, liebres, gatos, etc, y en especial los erizos, serpientes etc. que, según el informante acudían al calor del asfalto y olor del alquitrán.

Finalmente cuenta una historia real de uno que atrapó un jabato y al ser perseguido por la madre, tuvo que subirse a un árbol. Ante la insistencia de la madre del jabato a mordiscos al pie del árbol, tuvo que soltar al jabato y así poder volver a casa sano y salvo.

2.21. *El perro de Saldarían (Zeberio)*

Cuenta cómo en Zeberio, un perro pretende comer en su barrio de Saldarían pero le parece temprano y trata de ir al barrio de Uriondo para hacerlo antes. Llega y encuentra comidos a todos. Vuelve a su casa y le ocurre lo mismo, por lo que ese día se queda sin comer. De ahí el refrán de:” *le ha pasado lo del perro de Saldarían*”.

a) El perro de Artzubi (Zeberio)

En esta narración se cuenta la misma historia de Saldarían y Uriondo pero cambian los Barrios. En este caso son Artzubi y Solatxi, ambos de Zeberio.

b) El perro de Ellakuri (Villaro-Areatza)

En este caso cuenta un hecho parecido sucedido en el pueblo de Villaro (hoy Areatza) concretamente en el barrio de Ellakuri. En este caso el perro va a comer al convento de las monjas que comían temprano y le sucede lo mismo. Otra versión cuenta que el perro, en lugar de ir al convento, va a un caserío más alejado de Villaro camino al monte Gorbeia.

c) El perro de Gatzaieta (Abadiño)

La historia de este perro, tiene dos versiones. En una de ellas, el perro va del caserío Gatzaieta al de Intzalde y le sucede lo mismo. En la otra, dicho perro va del caserío Gatzaieta al santuario de Urkiola, por San Antonios, con la idea de comer las sobras de los romeros. Pero, para cuando se acerca al santuario, los romeros ya venían de vuelta sin haber dejado sobra alguna de comida.

2.22. *La fe de Mariano*

Los jóvenes del barrio de Uriondo bromeaban con el anciano Mariano, hombre recto y profundamente religioso. Los jóvenes le decían: “ Mariano, no sea usted tan rígido con las normas religiosas porque Dios, a lo mejor, ni existe”. A lo que les respondía Mariano: “ Imaginaos que vivimos tranquilamente como si Dios no existiera, y si existe de verdad, ¿ qué sería de nosotros? Mucho cuidado con ese tema que es muy serio. Al final le aclararon que se trataba de una broma.

2.23. *Peru y María en jaleos*

Peru y María eran matrimonio pero en sus labores cotidianas discutían a menudo. Un día a María se le agotó la paciencia y en un momento en que le pilló desprevenido a Peru, lo ató al nogal con una sogá larga, bien atado, con todo lo que daba de sí la sogá. María, según se dirigía a casa, se dio la vuelta y le dijo a Peru: ¿Qué es lo que pareces Peru? Y Peru le responde: “ Una guitarra, María”.

2.24. *Los nombres de los asnos*

En este pasaje recoge un dato curioso sobre los nombres de los asnos de los caseríos. La respuesta es sorprendente tanto para el que pregunta como para el que responde. Llama la atención el hecho de que, siendo una zona vasco parlante, sin embargo, la mayoría de los asnos tienen nombre castellano, manteniendo incluso el género del animal.

2.25. *Encontrar novia por un talo*

Antiguamente, los inquilinos solían ir a pagar la renta a la casa del dueño en el día señalado. Ese día, el dueño invitaba a comer a los inquilinos.

Entre los inquilinos, había un chico joven que acudió en lugar de su padre indispuerto.

Al entrar en la casa del dueño, la criada estaba haciendo talos de maíz para la comida. El joven se fijó en ella y le dijo: “ Ya me gustaría comer talos hechos por tí”. A lo que le respondió la criada: “ Y yo muy a gusto te los haría”. Así comenzó su noviazgo y más tarde se casaron.

2.26. *Perder novia por una cerilla*

En una ocasión, como era costumbre, el novio y sus padres fueron al caserío de la novia para proceder a las presentaciones. Se sentaron junto al fuego bajo y el padre de la novia encendió un cigarro y el novio, al instante, sacó la caja de cerillas y le encendió el cigarro. Cuando la familia del novio se ausentó, el padre de la novia le dijo a su hija: “ No hay boda”. Porque, teniendo tizonos en el fuego bajo, ha malgastado una cerilla. ¿Quién te dice que no malgastará en asuntos más importantes?

2.27. *Casamiento sin dote*

Una vez, había una viuda pobre y se le iba a casar su hija. Estaban ya echando las proclamas en la iglesia del pueblo. La madre, ante esta situación, se enfadó con su hija, no solo de palabra, incluso le lanzó por la ventana el maletín de ropa mientras vociferaba ante los vecinos diciendo que dejaba sin dote a su hija. Los vecinos entendieron la negativa de la dote, pero en realidad, fue un teatro apañado, porque verdaderamente no tenía dote para su hija.

2.28. *En la vigilia nocturna derretimiento misterioso de la nieve*

Una vez, en el barrio de Uriondo murió una persona. Como de costumbre, los vecinos estaban haciendo la vigilia post mortem. Ese día cayó una gran nevada y esta-

ban todos preocupados de cómo hacer el entierro desde Uriondo a la parroquia que está a unos siete kilómetros. Por aquel entonces, los entierros se hacían a pié llevando el féretro por medio de anderos. De repente, mientras hacían la vigilia, apareció el viento sur y para la mañana siguiente derritió la nieve. Todo el mundo lo consideró como un milagro.

2.29. *Luz extraterrestre en Basatxiki*

Unos trabajadores volvían de Miravalles a Uriondo tras su jornada. Había ya oscurecido y en el camino veían un brillo inusitado que se movía intermitentemente. Al no encontrar explicación, incluso rezaron por si se trataba de alguna ánima errante. Al de un tiempo, el brillo desapareció y cuando llegaron a Uriondo encontraron sentado al paraguero Selas, el cual llevaba entre sus herramientas una plancha de cinc, la cual brillaba ante el reflejo de la luna llena. Tras el susto, todo acabó entre carcajadas.

2.30. *A cumplir por Pascua a otro pueblo*

Antiguamente uno de los mandamientos era confesarse y cumplir por Pascua. La mayoría solía cumplir este requisito en su propio pueblo pero otros iban a otro pueblo o santuario. En ese sentido, un vecino de Uriondo fue a cumplir por Pascua al Santuario de Urkiola que está a muchos kilómetros de distancia. Algunos vecinos, medio en broma, medio en serio, comentaban que se fue tan lejos porque tendría mucha carga que confesar. Habladurías!

2.31. *Sentencia al asno blanco*

Un casero tenía un asno para sus labores cotidianas. Cuando no lo necesitaba, lo dejaba suelto y, claro, el asno acudía a la huerta del vecino a comer la rica hierba. Un día, y eso que el asno es el animal que mejor se orienta, tardaba en llegar a casa. El dueño, al día siguiente lo encontró en la entrada de la cuadra con este letrero a la espalda: “*voy a la huerta/ vengo de la huerta/ si voy a la huerta/ no vuelvo con vida*”. Pronto entendió el mensaje.

2.32. *Una mujer con su “colmena” a la vista*

Usando el eufemismo de “la colmena” para denominar la zona vaginal de la mujer, cuenta que había una vez una mujer algo trastornada que no tenía escrúpulos en enseñar sus partes íntimas. La gente mayor lo sabía y pasaba de ello, pero los jovencitos al verla de ese modo la miraban y hacían sus risas. Un día una persona mayor que estaba entre jovencitos los reprendió diciendo a ver si no tenían otro quehacer que fijarse en esas cosas.

2.33. *Después de muerto barruntar el sonido de bastón de Remigio*

Había un casero enfermo de los huesos y utilizaba el bastón para sus traslados dentro de la casa. Se hizo familiar el sonido tac-tac-tac de su bastón. Un día murió pero los de su casa oían de noche el mismo sonido del bastón. No lo podían entender y estaban asustadísimos. Ante esto, se reunió la familia y se repartieron por toda la casa

incluida la cuadra. Por fin se aclaró el enigma. El sonido no era del bastón sino de la cadena de una de las vacas que producía similar sonido al tocar la madera del pesebre mientras rumiaba. ¿Quién se iba a imaginar eso?

2.34. *El alma de Génara brillando por los cielos*

En esta narración se cuentan las historias de una madre y su hija, denominadas las “señoras”, grandes propietarias y de comportamiento llamativo para la época.

Cuando murió la última de ellas, los “herederos” procedieron al reparto de sus propiedades y dieron lugar a muchas habladurías. Junto a esto, ocurrieron cosas misteriosas. Una de ellas es que tenían las señoras un perro y cuando murió la última, no dejaba que nadie se acercara. Golpearon al perro y lo dejaron por muerto en un barranco. A los pocos días, el perro apareció misteriosamente en casa. Otra es que alguien del vecindario veía una luz misteriosa brillando en el cielo y decían: ¿Será acaso el alma de la señora difunta?

2.35. *En la matanza del cerdo atragantarse con la copa de anís*

En los caseríos es costumbre engordar un cerdo durante el año y hacer la matanza hacia la entrada del invierno. El día de la matanza, se suele pedir ayuda a los vecinos para ese menester. Pero antes de empezar con el sacrificio, es costumbre tomar un aperitivo acompañado con una copita de anís corriente. Un día, uno de los vecinos, bromista como él solo, al llevar la copita de anís a la boca, hizo un gesto rápido simulando que se había tragado la copita y que se le había quedado en la garganta. Entonces la señora de la casa le sacó un vaso grande lleno de anís para ayudarlo a tragar por entero. Al final, el bromista sacó del bolsillo la copita y todo acabó en una carcajada. Una vez acabada la faena de escaldar las morcillas, se obsequia a los vecinos y así todos prueban lo de todos.

2.36. *Escribir cartas en castellano sin saber escribir*

En el barrio de Uriondo, durante la guerra, fueron muchos los que tuvieron que acudir al frente o huir al extranjero. Entonces, la única manera de comunicarse era por carta. Pero en aquel entonces, al ser un barrio tan alejado y sin carretera, por un lado, iban poco a la escuela y por otro se alfabetizaban forzosamente sólo en castellano. En consecuencia, el modo de escribir cartas era copiando modelos de otras cartas y entre esas fórmulas, escribir las noticias como se podía. Así se carteaban y llegaban las cartas a su destino, incluso a Argentina.

2.37. *Sucesos de la romería de Santa Lucía en Llodio*

Siempre han sido famosas las fiestas de Santa Lucía en el santuario de Llodio. Acudía mucha gente tanto de Llodio como de los alrededores. Mucha gente acudía andando a la romería y ya en el camino aprovechaban para divertirse.

Entre las muchas cosas que ocurrían, llama la atención la escenificación que hicieron unos jóvenes de Zeberio para sacar un poco de limosna. Pusieron a un chico sentado con una estaca sosteniendo la barbilla y otro predicaba junto a él diciendo que era un pobre discapacitado. La gente que le circundaba, echaba algo de limosna. Al final se desveló el engaño y tuvieron problemas dichos bromistas.

También era costumbre en estas fiestas multitudinarias el vender o repartir octavillas “*bertso-papelak*” con versos en euskera o mixtos, delatando algún hecho amoroso frustrado.

2.38. *Lágrimas de la guerra*

La informante nos cuenta las calamidades vividas en de guerra. Tanto en su familia como en la del marido, los chicos mayores tuvieron que alistarse para ir al frente y el resto de la familia a la evacuación en busca de seguridad. Entre otros hechos lamentables se cuenta cómo una mujer acude a Artxanda tras el bombardeo y ver si entre los muertos estaba su marido. Otro hecho más sangrante. Resulta que en ese bombardeo de Artxanda, entre los considerados muertos había uno, inmóvil, con dos chorros de lágrimas por los ojos. Uno de los soldados que recogía cadáveres al furgón, se apiadó y lo llevó a la ambulancia. Sobrevivió milagrosamente, pero no se libró de la cárcel.

2.39. *Insectos subterráneos dañinos*

Las siembras y plantaciones de hortalizas necesitan su cuidado estacional. Además, es necesario vigilar el ataque de los insectos etc. tanto externos como subterráneos. A veces, por ignorancia, se mataban algunos de ellos, como el sapo, y encima, se colocaba en la punta de un palo hincado en tierra. Para otros insectos se usaba la cal viva o cepos, por ejemplo para el topo. Cuando aparecieron las boticas llegó la solución, pero siempre vigilantes.

2.40. *Estebanguerra, mendigo terrible*

Hasta no hace mucho, ciertos mendigos venían de casa en casa pidiendo limosna o comida. Eran educados y antes de pedir, rezaban una oración.

Había un mendigo que imponía respeto sobre todo a los niños, Estebanguerra. Tenía un bocio grande de forma esférica en uno de los lados de la garganta. Cuando se acercaba a los caseríos, “asustaba” conscientemente a los niños diciendo que en otro caserío se había tragado la cabeza de un niño pequeño. Bromas aparte, era una gran persona y cariñosa.

2.41. *La cecina, en noviembre*

Antes de que los frigoríficos llegaran a nuestras casas, una de la formas de conservar los elementos era salarlos para hacerlos duraderos. Hacia el mes de noviembre se solía proceder a matar un ganado y hacerlo cecina. Si el ganado sacrificado era demasiado para una familia, lo hacían a medias con el vecino. En general solían ser vacas montesas o incluso ovejas. La cecina se combinaba después con los productos del cerdo.

2.42. *El diablo en forma de gato negro*

Una vez, había una criatura muy enferma en Zarátamo y le hicieron el ritual del mal de ojo. Derritieron plomo en una sartén, lo echaron a un barreño de agua, interpretaron las figuras y seguidamente fueron a un cruce de caminos para quemar la almo-

hada de la cuna de la criatura mientras sonaba las campanas de las doce del mediodía en la iglesia de San Miguel de Basauri. Durante el ritual, pasó por alrededor un gato negro y la anciana que dirigía el ritual decía: “ ahí sale el diablo en forma de gato negro, causante de la enfermedad”. Todo fue inútil porque la criatura murió, según dicen, de meningitis.

Finalmente comenta que algunas enfermedades tienen remedio pero que cuando ataca el cáncer, acabóse, aunque hoy día la cirugía o algunas medicinas logran atajarlo.

2.43. *La colada en Lamiñerreka*

El río Lamiñerreka (río de las lamias) estaba lleno de pequeños lavaderos sencillos y a parte de contar historias de lamias, se hacían las coladas de los distintos caseríos. Antes de llevar la ropa a los lavaderos, se hacía la “lexia” es decir, poner a remojo la ropa con agua caliente y ceniza en polvo (la mejor y más blanca era la de la encina). Cuando terminaba ese proceso repetitivo, se iba a los lavaderos para aclarar la ropa e incluso dar golpes para ablandarla. Finalmente, colorear la ropa blanca con un poco de añil y a casa para colgar en lugares apropiados para ello.

2.44. *En busca del escudo de armas de Chile a Zeberio*

Un buen día apareció en el barrio Undurraga de Zeberio un misionero de Chile en busca del escudo de piedra de la familia Undurraga de Chile. Según el misionero, esta familia procedía de este barrio de Zeberio ahora situada en Chile y famosa por sus viñedos y vinos. El escudo no se ha encontrado, ya que el caserío más viejo del barrio se ha quemado varias veces y no hay rastro de dicha piedra o escudo.

2.45. *Tratamiento alocutivo al cura por Pascua de Mayo*

Uno de los tratamientos del verbo en euskera es el alocutivo, el “tu” antiguo castellano y estaba mal visto su uso con personas mayores o de puesto relevante como sacerdotes, médicos, autoridades etc.

Una vez, en la catequesis, un niño utilizaba este registro con el sacerdote. Avisados sus padres, le reprendieron diciendo que en adelante tratara de “usted” al sacerdote. En la siguiente clase de catequesis, el niño le dice al cura: “mis padres me han dicho que te trate de “usted””.

2.46. *Las orillas del río tras la riada*

La naturaleza nos sorprende de vez en cuando con lluvias torrenciales que provocan riadas e inundaciones.

El río de Zeberio nace en un bosque cerca del barrio de Undurraga y cuando ocurre una riada y bajan las aguas a su cauce normal, deja en ambas orillas tierra, arenilla, piedras, frutas, maderas etc. Los vecinos tanto mayores como niños, aprovechaban estos diferentes sedimentos para sus menesteres. Finalmente se hace una descripción de sedimentos de la parte alta del río y de la baja que conlleva suciedades de productos artificiales como, papeles, plásticos etc.

2.47. *La abeja y la oveja escasa hacienda*

Por medio de este refrán se hace referencia a que las abejas y ovejas son seres delicados y que es mejor no dedicarse sólo a ellos como única inversión. Con todo, son más delicadas las abejas.

Siguiendo con las abejas, es curiosa la forma de apropiarse de ellas cuando la nueva reina divide el enjambre. Cuando el nuevo enjambre se aleja y se posa en algún otro lugar, en árboles por lo general, el primero que lo encuentra y le hace una señal, se convierte en nuevo propietario.

2.48. *Recado curioso al cielo*

Estaban dos amigos hablando de sus cosas y uno ellos muy enfadado por la jugada que le había hecho su hermano ya difunto. Ante la desesperación le dice al amigo: “Mira, si te mueres antes que yo, que no te morirás; y si vas al cielo, que no irás; y si le ves a mi hermano que no le verás; dile a ver dónde guardó el dinero de nuestro ternero vendido en la feria de ganado”.

2.49. *La carretera larga del pueblo de Zeberio*

La carretera que cruza el valle de Zeberio tiene unos once kilómetros. Cuando esta carretera era la única asfaltada, el resto de barrios y caseríos tenían serios problemas para circular andando con ropa y sobre todo con calzados de vestir. La solución era esta: todos los caseríos tenían un punto de salida a la carretera. En ese lugar, se construía un espacio cubierto y se mudaban los calzados que se traían en las manos. A la vuelta al revés. Era impresionante ver los once kilómetros de carretera con tantos lugares para ese menester. La juventud actual no conoce este hecho porque hoy día hay carretera asfaltada a todos los caseríos de Zeberio.

2.50. *El tizón como remedio*

Ante la pregunta del uso del tizón, la informante cuenta que se usaba para muchos remedios. Antiguamente, si se traía agua de la fuente una vez anochecido, antes de beber de esa agua se hacía una cruz metiendo un tizón en la jarra, ya que podría estar contaminada por las pezuñas de los ganados. Por víspera de San Juan, se utilizaba como antorcha para circundar las huertas cantando la canción de San Juan. También se metía el tizon, removiéndolo, al hervir el agua y echarle café molido al puchero. Y también usaban el tizón los fumadores en lugar de gastar una cerilla. Y también, aunque menos, como antorcha para iluminar de noche. Según narra los usos y remedios, cuenta la historia de cómo se perdió un casamiento por gastar una cerilla teniendo tizones en el fuego bajo. Incluso se usa la palabra tizón en dichos populares.

2.51. *Pastores en Gorbeialdea: txabolas de pastores / pócilgas / setos para el ganado*

Cuenta los pormenores de la vida de los pastores de la zona de Gorbeialdea. Curiosamente en esta zona se usa la palabra “pastorea” para denominar al pastor en general incluso al pastor de ovejas que en vascuence se denomina “artzain” < ardi-zain (cuidador de ovejas). La informante opina que el nombre “pastorea” pueda ser debi-

do a que en esta zona no sólo pastan ovejas sino más ganado, vacas montesas, yeguas, caballos, mulos, cabras etc. y que por eso “pastorea”: engloba a todo el conjunto de cuidadores de diferentes ganados. Habla también sobre la vida y costumbres de los pastores en sus diferentes épocas del año. Llama la atención el número de chabolas de pastores (más de 120) y las pocilgas (más de 60) para alimentar a los cerdos con el suero sobrante tras cuajar la leche para quesos. Termina comentando que los tiempos han cambiado y que hoy día la gente sube a la cruz del Gorbeia como deleite deportivo, señal de que vivimos mejor que antes.

2.52. Leyenda y refrán tras la muerte de Lápikero

Cuenta que antiguamente los entierros se hacían a pie con anderos. El sacerdote acudía a la casa del difunto y venían en procesión hasta el pórtico de la iglesia. Allí se le rezaba el último responso y seguido al cementerio. Más tarde vendría el introducir el féretro en la iglesia y pasar las misas a la tarde. Cuenta pues que en Zeberio había tres tipos de misas funerales: primera con tres sacerdotes y órgano; segunda con dos sacerdotes y tercera con uno. Además las ropas, casulla etc. eran diferentes según la categoría. Resulta que en el entierro de Lápikero, la familia eligió funeral de primera. Casualmente el párroco se tuvo que ausentar y dejó a cargo al coadjutor. Este llamó a un sacerdote de la zona de Arratia. Pero no llegaba el tercer sacerdote y el coadjutor Don Domingo tuvo que salir al caserío del difunto para traerlo a la iglesia en procesión. En los cruces de caminos paraban los anderos y el sacerdote rezaba un responso, posiblemente porque había creencia de que en esos cruces salían las brujas etc. Don Domingo venía preocupado por el tercer sacerdote ya que en su falta había que officiar una misa de primera solo con dos sacerdotes. Por fin llegó a la iglesia y encontró al tercer sacerdote sentado rezando el breviario junto al túmulo preparado al efecto. A Don Domingo se le abrió el cielo y se dijo a sí mismo: “En adelante no voy a renegar hasta el final”. Y luego ese dicho se utiliza como refrán de este modo: “Haremos lo de Lápikero”.

2.53. Pira a la escuela y sus consecuencias con el maestro castigo incluido

Cuenta que un chico de la zona rural que a penas hablaba castellano acudía a la escuela. La escuela tenía servicio de comedor para los que vivían lejos, pero cada alumno traía alubia y chorizo de casa y una cocinera les preparaba la comida. Un día ese chico comió en la escuela y después se fue a jugar y se alejó un poco buscando nidos de pájaros, concretamente del tordo de marzo, primero en anidar. El chico, de pronto escuchó las campanadas del reloj de la parroquia y al ver que eran ya las cuatro de la tarde se fue corriendo a la escuela lleno de pánico. El maestro que solo hablaba castellano, primeramente le pegó unos cachetes y una paliza y le preguntó la causa de la tardanza. El chico, llorando le respondió en una mezcla de castellano y vascuence lo que le había pasado con el pájaro de este modo: “*Señor maestro, en allí txoria visto, arria tirado, ankan azertado, saltando-saltando sasira escapado, buscando-buscando denpo-rea pasado, eleiza-kanpaia oir y a eskola tarde venir*”. Por fin el maestro le castigó a escribir dos frases en la pizarra con el pizarrín. En una parte “*No haré más piras a la escuela* y en la otra: *Respetaré a los pájaros*”. Luego le mandó que enseñara a sus padres lo escrito en la pizarra. Concluye diciendo que actualmente ese chico es ya todo un hombre de bien con su familia y además eclesiástico.

2.54. *Cartas censuradas desde la cárcel tras la guerra del 36*

Cuenta que las cartas que escribían los presos de la posguerra desde la cárcel estaban censuradas tanto por el idioma como por el contenido. Escribían forzosamente en castellano y en positivo, buen trato, buena comida etc. con el fin de pasar la censura. Como ejemplo relata casi de memoria una de las cartas de un gudari preso del vecindario. Todo era positivo pero cuando se despide envía recuerdos para tres vecinos y a cada vecino le ha inventado un “apellido” indicando el estado real en la cárcel. Termina con refrán en vascuence que traducido dice así : “ *el vivo saldrá adelante con trabajo y el muerto lo come la tierra*” .

2.55. *Las aguas del tejado de la iglesia de Urkiola: unas al Mediterraneo, otras al Cantábrico*

Cuenta que el 17 de enero fiesta de San Antonio abad solían ir al santuario de Urkiola. Primero oír misa, luego hablar con los sacerdotes-misioneros y a la vuelta bajar por Dima y encargar un cerdito a un tratante para engordar durante el año. En uno de los viajes a Urkiola, el sacerdote les contó que las aguas de lluvia o nieve que caían por los aleros del tejado de la iglesia de Urkiola iban a diferentes mares. Los de un lado por el Zadorra al Ebro y luego al Mar Mediterraneo, y los del otro por río Ibaizabal a Bilbao y luego en Santurce al Mar Cantábrico. Quedaron boquiabiertos y cuando llegaron a casa abrieron la enciclopedia para ver los ríos y mares y efectivamente era cierto. Qué cosa más curiosa!

2.56. *Meter gato por liebre a un amigo señorito en una comida de quintos*

Cuenta que un grupo de amigos de Zeberio solían reunirse para comer liebres, jabalís o incluso gatos. Uno de los amigos, que a la sazón vivía en Bilbao era un poco señorito y les decía que él distinguía perfectamente la carne guisada del gato y la de la liebre.

Un día los amigos le invitaron con trampa a comer liebre pero le sacaron gato guisado. Barruntó algún gesto y preguntó: “ ¿No será gato verdad?”. Justamente estaba el electricista del pueblo tomando un vino y ante la pregunta del señorito dijo a la cocinera: “Trae el perro a la taberna y le daremos de comer un trozo de la cazuela. Si es gato no lo comerá”. Hicieron la prueba y el perro que estaba hambriento, se lo tragó de golpe. Y pospuso el electricista: “ no es gato”. Comieron todos, incluido el señorito. Este volvió a Bilbao y los restantes se fueron al bar de la plaza a tomar la espuela. Las risas y carcajadas no cesaban y se decían entre ellos: “ ¿Acertar el señorito? Ya, ya. El señorito ha comido gato, le hemos metido gato por liebre. Termina diciendo que no sabe si el señorito se enteró de la fechoría.

3.4. *El cuco por Santa María de marzo*

El cuco es uno de los pájaros más emblemáticos. Todo el mundo lo espera por Santa María de marzo, día 25, para despedirle el 29 de junio, festividad de San Pedro.

Aquí se cuentan las historias del cuco, desde que ocupa el nido de otro pajarillo para poner sus huevos hasta que se despide asistiendo como invitado a la fiesta de San Pedro en algún pueblo. En el caso de Zeberio, el cuco va de invitado o bien a Aranzazu

o a Dima, pueblos más cercanos con San Pedro como patrón. Y así cada año, dando salud hasta escucharle de nuevo.

3.5. *El cuquillo en el nido del petirrojo*

Un vecino de Zeberio había encontrado un nido de petirrojo y como de costumbre le estaba haciendo seguimiento, puesta de huevos, incubación etc. Un atardecer se acercó al nido y observó ruidos como de serpiente junto al nido. Siguió observando y resulta que ese ruido no era de serpiente sino de una cría de cuco que ocupaba todo el nido del petirrojo. Lo que sabía de oídas, lo pudo comprobar in situ.

3.6. *La yesca buena para encender el fuego*

En épocas en las que la cerilla era un lujo, se estilaba encender el fuego con chispa de piedra o con mechero de piedra. Para ello, uno de los productos naturales era la yesca, que una vez tratada ardía fácilmente.

Al hilo de prender fuego, se cuenta también que un día alguien encendió la pipa y apretaba el tabaco con el dedo pulgar. Uno que estaba cerca, comentó a ver si no tenía otro utensilio para ese menester. El interesado le oyó y entonces sacó una moneda de oro del bolsillo y siguió apretando con ella el tabaco de la pipa.

3.7. *La serpiente bebiendo leche tanto a animales como a las mujeres*

Este vecino de Undurraga cuenta que él no lo ha visto pero que sabe que las serpientes beben leche a los animales. Concretamente cuenta que en el caserío de Larramendi la serpiente bebía leche a las ovejas porque el dueño lo notaba en el ordeño. También cuenta cómo en Aresandiaga una serpiente bebía leche a la vaca. Finalmente, comenta que había oído contar al vecino Simón que tenía oídas de que la serpiente incluso bebía la leche de una mujer cuando dormía en el jergón de paja.

4.4. *Talos sangrando por Viernes Santo*

En una ocasión, una mujer empezó por Viernes Santo a amasar la harina de maíz para hacer talos. Su madre se le acercó apresuradamente y de dijo: “Deja de amasar la harina porque el Viernes Santo es fiesta de guardar. Te lo digo porque una vez en una casa hicieron talos por Viernes Santo y a comerlos les salía sangre. Por favor no sigas con esa labor”. Al final, para no desaprovechar la masa, la echaron al gallinero.

4.5. *Lienzo de escasa textura*

Había una vez un tendero ambulante que cargaba a hombros diferentes tipos de telas e iba de caserío en caserío a venderlas. En una ocasión le salió una señora que quería comprar tela para sábanas. El tendero le mostró y le dejó manosear para ver su textura. El tendero no sabía euskera y la señora sólo hablaba palabras sueltas en castellano. Y al manosear la tela la señora le decía “barato-barato-barato”, y el tendero respondía “pues tiene buen precio”. Y así anduvieron sin entenderse y no hubo compra porque para la señora “barato” era sinónimo de mala calidad.

5.4. *Unamuno en el barrio Ugarte de Zeberio*

Preguntada si conocía algo sobre Unamuno (Miguel de Unamuno) responde afirmativamente. Seguidamente cuenta muchas historias de Unamuno, desde las propiedades que tenía en el barrio de Areilza en Zeberio hasta cómo solía estar en el barrio de Ugarte, acudiendo al balneario de agua sulfurosa etc.

(Como confirmación de estos hechos, añado unos textos escritos por el mismo D. Miguel de Unamuno. Es que el abuelo materno de Unamuno era de Zeberio y por consiguiente frecuentó este pueblo natal de su abuelo como lo expresa en sus obras, en especial en “ Recuerdos de niñez y mocedad”.)

5.5. *El cura cazador de sordas*

Un cura salió a cazar un domingo y cazó una sorda hermosa. Cuando volvió para la misa mayor, pasó por casa para decirle a su hermana que la cocinara. Pero su hermana estaba de compras y al no poder esperar más se fue a la iglesia. Ya en misa, vio que entraba su hermana tarde y se colocaba bajo el coro. Entonces le pasó el comunicado con esta “oración” mezclada antes del “ Sanctus”:

- Dominus vobiscum
- Sursum corda
- Maria korupekoa, imini egizu ollagorra kaponadaganekoa, oriorun, patatorun, perejilorun, gatzorun, per omnia secula seculorum!
- (María la de debajo del coro, cocina la sorda que he dejado sobre la caponada, con esos ingredientes)
- Amen!

5.6. *Esperando a “ Arréglatelas” en el lavadero*

Antiguamente, en familias numerosas era costumbre ir de criadas/os a otra casa. Una vez, la dueña de la casa mandó a su criada a por agua con un balde grande. La criada, apurada por el tamaño del balde le decía a la dueña a ver quién le iba a ayudar a levantar el balde a la cabeza. La dueña de dijo que “ arréglatelas” iría en su ayuda. La criada se fue, llenó el balde y a esperar. Aburrida ya, vació un poco el balde y llegó a casa enfadada. Y le dice a la dueña: ¿ No me dijo usted que vendría “ arréglatelas” a ayudarme? Si- le respondió la dueña-, ya te ha ido!

5.7. *Dormir bajo el cesto en la víspera del cumpleaños*

Cuando llega la víspera del cumpleaños, se usa este dicho de “ hoy a dormir bajo el cesto”. Y de niños se jugaba a meterse debajo del cesto en particular quien iba a cumplirlos.

Después de contar esta costumbre, se cuenta detalladamente todo el proceso de elaboración para llegar a la construcción de cestos etc. Esta labor artesanal se hacía tanto en casas particulares como en las de los especialistas. En el caso que nos ocupa es el marido de la informante el artesano privado.

5.8. *Despellejar al zapatero*

Un domingo, como de costumbre, conversaban en el pórtico de la iglesia dos abuelas amigas. Una de ellas le decía que andaba un poco de prisa porque tenía que despellejar al zapatero. La otra asustada le decía a ver qué le había hecho el zapatero para ponerse así. Y la otra le decía, que no mujer, que no se trataba del zapatero del pueblo sino de una clase de pescado que le había traído su hija que estaba de criada en Bilbao.

6.2. *Historias de las fuentes de Ugarte*

Esta mujer, fiel eclesiástica, al ser preguntada sobre las lamias en las fuentes, prefirió no hablar de ellas y sí explicarnos detalladamente los pormenores de las fuentes cercanas más importantes del barrio de Ugarte. También habla de los lavaderos junto al río. En particular pormenoriza la historia de la fuente de agua sulfurosa de Uratse donde hubo un balneario, (Balneario San Juan), hoy en ruinas. Finalmente comenta que antiguamente, cuando se traía agua de la fuente después del toque de campanas del atardecer (avemarías vespertinas) se bendecía o se hacía una cruz en la jarra con un tizón para evitar males.

7.2. *Mari, en Anboto y Supelegor*

La señora de Anboto, para otros Mari la de Anboto, según contaban los antepasados era muy antigua y vivía en las cuevas. En Bizkaia las cuevas más importantes eran la de Anboto y la de Supelegor en Itzina, cerca de Gorbeia.

Según los antepasados, cada primavera la Señora de Anboto solía ir en volandas y dejando una estela de fuego desde la cueva de Supelegor a la de Anboto. Pero hacía una parada en mitad de camino, concretamente en la campa de Petralanda en Lamindao, Dima, lugar donde se hacían los aquelarres. Una vez en Anboto, permanecía allí desde el inicio de la primavera hasta la recogida de las cosechas. Hacia el invierno volvía a Supelegor para invernar y repetir el mismo ciclo al año siguiente.

7.3. *El puente diabólico del Cadagua*

Una pareja de novios vivían junto al río Cadagua, una a cada lado y en lugar de puente, había piedras de paso a la antigua usanza. Un día, llovió torrencialmente y el río bajaba muy alto tapando con creces las piedras de paso. El chico, ante la imposibilidad, invoca al diablo para construir un puente. Le aceptan a cambio del alma con la condición de terminarlo antes del amanecer. Ante tal situación y ante tanto diablo, la pareja no sabe qué hacer. Entonces, la chica, a la desesperada, invoca a la luna pidiéndole que interceda ante el sol para que al día siguiente saliera un poco antes de lo habitual. Efectivamente, el sol salió un poco antes y los diablos dejaron el nuevo puente a falta de una piedra, y el chico salvó su alma.

7.4. *El puente diabólico del río Cadagua y San José*

El informante cuenta otra versión del puente diabólico del Cadagua. En este caso, la chica vivía en una parte del Cadagua y su chico en la otra. Para cruzar el río usaban

un paso de piedras. Un día, que por cierto el chico se quería despedir de su chica porque debía partir para la guerra, acudió a la cita, pero por causa de las grandes lluvias, no podía cruzar el río. Apurado, maldice al diablo y este le promete construir un puente de piedra antes del canto del gallo al amanecer pero a cambio de su alma. El chico acepta. Pero su chica, apurada, empieza a rezar a todo el cielo pidiendo ayuda para salvar el alma de su chico. Entonces apareció el mismísimo San José en el puente y metió su bastón en la hendidura donde el diablo iba a colocar la última piedra. En ese querer y no poder colocar la última piedra, salió el sol y cantó el gallo. Así, el chico salvó su alma y se libró de la caldera de Pedrobotero.

9.3. *Historias de Arrizurieta*

Hay lugares de poco paso y de noche imponen respeto. Este es el caso de Arrizurieta, un lugar donde se creía que salían de noche seres diabólicos y la gente pasaba mucho miedo. Incluso había una especie de cueva-refugio que aumentaba el misterio.

Con el tiempo, empezaron a explotar una cantera de piedra blanca, de ahí el nombre de Arrizurieta, y poco a poco la gente fue quitando el miedo. Ahora hay carretera y los coches llegan hasta las casas. Todo era producto del miedo, sin descartar el miedo a los ladrones reales, que atacaban en lugares de paso poco frecuentados.

9.4. *Espantar lamias echando sal a la leche caída al fuego bajo*

Antiguamente, en el fuego bajo, se cocía la leche en un caldero colgado del llar que pendía del tejado o de la chimenea. Era frecuente el derrame de leche tras su rápida cocción. Entonces, por miedo a las lamias, y con idea de espartarlas, se solía echar sal encima de la leche caída. Ese era uno de los remedios para ahuyentar las lamias, ya que, al parecer, les gustaba mucho la leche.

11.6. *El mismo hecho entendido de dos maneras*

Varios matrimonios de Artea y Zeberio se instalaron en Basauri por cuestiones de trabajo. Un día, los niños de dichas familias jugaban entre ellos pero uno de ellos se quedó enfermo en casa. Los niños preguntaron a su madre la causa de la enfermedad y les respondió que tenía “ánginek” (anginas con acento de Artea,). Al atardecer, se juntaron madres y niños y una de las madres preguntó a la madre del niño enfermo a ver cómo estaba con las “angínak” (anginas con acento de Zeberio,). Uno de los niños le replicó diciendo: no tiene “anginak”, tiene “ánginek”. Otra de las madres intervino diciendo que era lo mismo, aunque los niños pensaran que se trataba de enfermedad diferente.

11.7. *Tratar de entender el francés mirando al interior de la boca y el lenguaje infantil*

Durante unas vacaciones de verano, una niña francesa pero de padres españoles vino a pasar unos días a Basauri. Como niña que era, jugaba con sus primos y vecinos coetáneos. Ni ella entendía ni le entendían a ella, pero jugaban. En una de estas, al grupito de Basauri se le ocurrió lo siguiente. Mandarle abrir la boca para que le miraran bien dentro y ver qué era lo que tenía de diferente para hablar de ese modo. La madre

de una le las niñas, entre carcajadas, les aclaró el por qué. Cosas de niños! Al final responde con ejemplos concretos a la pregunta sobre el lenguaje infantil fundamentalmente onomatopéyico.

12.3. *El hedor del cruce de caminos*

En algunos cruces de caminos y poco soleados solía barruntarse cierto olor característico y se atribuía a las lamias o personajes por el estilo. La gente solía tener miedo sobre todo cuando transitaba andando en la oscuridad de la noche. Con el tiempo la gente ha ido quitando el miedo y atribuyendo ese olor a excremento de lechuzas o a ciertas setas malolientes o simplemente a la humedad contenida en el lugar.

12.4. *Oro o plata bajo los cimientos*

Un cantero que entre otras labores se dedicaba a construir caseríos, cuenta que antiguamente era costumbre depositar una moneda de oro o de plata debajo de la primera piedra de los cimientos de una casa. Seguidamente explica detalladamente cómo llevaban a cabo la construcción del caserío con los distintos gremios.

13.3. *Odios de la posguerra*

Esto ocurrió después de la guerra. Omitimos nombres por petición del interesado. Uno que estuvo de gudari, fue provocado por un grupo de simpatizantes del régimen. Y sin más motivo le golpearon de tal manera que tuvo que ir a gatas hasta casa. Además de moratones, tenía varias costillas rotas y estuvo casi un mes y medio retirado sin contárselo a nadie. Pasó el tiempo y uno de los maltratadores murió. El golpeado, asistió al funeral y como era costumbre, encima le sacó una misa con su estipendio correspondiente. Otro gudari amigo le dijo: "Fulano, después de lo que te hicieron, ¿no te parece suficiente con acudir al funeral?" Y le respondió: "La muerte es lo último en esta vida y no quiero cargos de conciencia. Dios sabrá proceder".

15.4. *Tener que pagar la gallina sin robarla*

Durante el arreglo de una ermita, al ver el confesionario, el cura les contó esta historia a los obreros. Una persona quería robar una gallina y lo intentó haciendo un agujero en la alambrada de un gallinero. Intentó agarrar a una gallina pero no pudo sacarla y se quedó con las ganas. Un día fue a confesarse y el cura le dijo que la intención también era pecado y que tenía que pagar el valor de la gallina y además al cura. Entonces, metió la mano en el bolsillo, sacó una moneda grande y se la dio al cura por la rejilla lateral de las mujeres. El cura le decía: "por ahí no". Y le respondió: "pues así he andado yo con la gallina y me he quedado con la intención".

19.13. *El murciélago, la comadreja y el gato montés*

Una vez, un murciélago cayó de su techo y se encontró con una hambrienta comadreja que le decía: "Vaya, hoy comeré a un pájaro especial". Entonces el murciélago le dijo: "Cómo que un pájaro, yo soy ratón, ¿acaso no ves mi boca con dientes? Y se salvó.

Otro día tuvo otra caída y se topó con un gato montés. El gato le dijo: " hoy me comeré a este ratón". El murciélago le respondió: " Soy un pájaro, ¿ acaso no ves mis alas? Y se volvió a librar gracias a su astucia.

19.14. El asno insaciable

Un asno insaciable estaba renegando en la época del invierno y quería que llegara cuanto antes la primavera. Llegó la primavera y tampoco estaba conforme por cuestiones de trabajo. Pedía insistentemente el verano. Llegó el verano, el calor etc. y al no gustarle llamaba al otoño. Los trabajos de otoño tampoco le satisfacían y quería llegar cuanto antes al invierno, para vivir como al principio, con poco trabajo. Qué grande es la conformidad!

19.15. Pepetxin esquilando asnos

El célebre Pepetxin, entre otras muchas actividades, se dedicaba a esquilar burros y tratar sus pieles si fuera menester. Iba de caserío en caserío tanto en su pueblo de Zeberio como en los límites. Un día le ocurrió una cosa curiosa. Fue llamado para esquilar unos burros que aparentemente eran de color negro. Cuando los esquiló se dio cuenta de que por debajo eran pardos. Preguntó a su dueño el asunto y le aclaró que dichos burros acarreaban ceniza en polvo a la estación del tren de Miravalles para vender en Bilbao ya que antiguamente la ropa se ponía en remojo con ceniza en polvo antes de hacer la colada.

19.16. El bacalao de Pepetxin

En una ocasión, el célebre Pepetxin trabajaba en carga y descarga en el puerto de Bilbao. Entre otros productos, un día que descargaban bacalao, a escondidas metió una pieza debajo de la chaqueta. Pero al pasar por la puerta el vigilante se dio cuenta del hurto porque le sobresalía por el pescuezo la cola del bacalao. Tuvo que devolverlo.

Otro día, quiso devolvérsela al vigilante y Pepetxin cortó una cola de bacalao y se lo puso adrede en su pescuezo. El vigilante que lo vio le dijo: "¿ otra vez? Quitate la chaqueta". La quitó y al ver que era sólo la cola, le dejó en ridículo al vigilante.

19.17. La " Picatea " o la gallina de dientes

Antiguamente los gitanos mendicantes frecuentaban los pueblos y tenían sus días contados de estancia y sus lugares de pernocta. Un día, cogieron una gallina suelta pero Pepetxin los vio. Estaban cociendo la gallina y en un descuido, Pepetxin mató un gato y cogió la gallina poniendo en su lugar el gato. Al de un rato la madre gitana le dijo a uno de sus pequeños que vigilara el puchero. Al ver el puchero, sorprendida, preguntó a su madre: " ¿mamá, la *picatea* tiene dientes? Y la madre: no hija, no. Y la hija; pues esta sí, y muchos.

19.18. Promesas a la Virgen de Zeberiogane por salir vivos de una galerna

Según cuenta, en las costas de Bizkaia hubo una galerna inmensa hacia el año mil setecientos y pico. En la oscuridad reinante, unos pescadores vislumbraron una luz espe-

cial en el cielo. El patrón del barco cogió el sextante y haciendo sus cálculos con dicha luz, pudo orientar el barco y llegar al puerto de Bilbao salvando la vida de la tripulación.

Al cabo de unos días, procedieron a buscar el lugar exacto que les indicó el sextante respecto de aquella luz misteriosa. Acudieron al lugar marcado y resulta que coincidía justo encima de la iglesia de la Virgen de Zeberiogane en Zeberio. Creyeron estar ante un milagro y como agradecimiento, hicieron tres promesas para tres años. El primer año regalaron a la Virgen de Zeberiogane, un manto bordado en oro. El segundo año, un medallón de oro para la Virgen y el tercero, unos barquitos para colgarlos en el techo de la iglesia de Zeberiogane.

El informante comenta que actualmente no se sabe nada del manto y del medallón, pero que dos de los barquitos todavía se conserva en algún rincón de la iglesia, a no ser que lo hayan quitado tras las últimas obras de reforma de dicha iglesia.

19.19. El molinero pidiendo perdón a Mari, Señora de Anboto.

El informante nos cuenta en primer lugar los pormenores de la antigua ferrería de Zubibarría transformada en molino. Según cuentan, el molinero era tan arrogante que incluso se atrevió a desafiar a la misma Señora de Anboto diciendo que nadie podría con su molino. De repente, se le bloqueó el molino. Asustado, el arrogante molinero acudió al sacerdote de su parroquia de Zeberio. Contó al cura lo que le pasaba y el sacerdote le pidió que acudiera a Itzina, a la cueva de Supelegor, cueva donde inverna la Señora de Anboto y que le pidiera perdón. Le hizo varias advertencias de cómo entrar y salir de la cueva y que tuviera sumo cuidado de no mostrar ninguna señal eclesiástica, santiguarse, rezar etc. Así lo hizo. Pidió perdón a la Señora de Anboto y por aquella vez le perdonó. Salió de la cueva sin dar la espalda a la Señora de Anboto, la cual le dijo que si llegara a salir dándole la espalda hubiera quedado para siempre en las profundidades de Supelegor. El molinero, aunque asustado, volvió al molino que ya estaba de nuevo en pleno funcionamiento.

19.20. La Señora de Anboto prohibía construir chabolas cerca de Supelegor

Cuenta que cuando llegaron los rebaños de ovejas a Gorbeialdea, los pastores empezaron a construir chabolas en Gorbeialdea con el fin de atender a los rebaños. La zona delantera de la cueva de Supelegor era muy adecuada para chabolas. Pero los pastores que intentaban construir en esa zona veían que lo que construían de día aparecía destruido al día siguiente. Una noche hicieron vigilia y observaron que era la Señora de Anboto la que destruía las chabolas e interpretaron que la Señora de Anboto no quería chabolas cerca de su cueva de Supelegor. Posteriormente hacían chabolas más alejadas. Y un día, a uno de los pastores, alto y airoso él, le hizo insinuaciones amorosas la Señora de Anboto. El pastor, asustado, se alejó porque la Señora de Anboto en forma de cuervo o de buitre le persiguió. No volvió más a la chabola.

20.5. Oro bajo Arriandi en Untzeta

Según cuentan, en época de los gentiles gigantes se lanzaban piedras de monte en monte. Una de esas piedras grandes procedía de la parte de Orozko y tras pegar al monte Untzeta y quitarle un trozo por la parte oriental cayó en la parte de Zeberio

hoy llamado Arriandi. Bajo esta gigantesca piedra se cree que hay oro enterrado pero que nadie lo ha podido encontrar. Por último, también se cuenta que la desaparición definitiva de los gigantes gentiles de Untzeta ocurrió cuando apareció la misteriosa nube resplandeciente por la parte oriental de Untzeta, por la parte de Gorbeia.

21.5. *Gentiles robando los panes del hornada*

El monte Untzeta ha sido una zona mítica y los gentiles gigantes eran los moradores más frecuentes. Eran temibles por su fuerza y la gente de los caseríos de las inmediaciones del monte Untzeta no hacía carrera con ellos y entre otras cosas les robaban los panes de la hornada de los sábados. Por eso, y como remedio, al igual que en las puertas de las casas, tuvieron que poner el arbolito de San Juan en un lateral del horno para protegerse de las invasiones de los gentiles.

22.2. *Gentil-niño a la escuela de Santa Cruz*

Cuentan que una vez un gentil-niño acudió a la escuela de Santa Cruz situada cerca de Arkulanda en Zeberio. En lugar de balón, vino al parecer con una de las piedras esféricas que utilizaban para lanzarlas de monte en monte. El gentil-niño lo manejaba con facilidad, debido a su fuerza, pero el resto de los niños no lo podían ni mover. El maestro prohibió a los niños jugar con el gentil-niño, por seguridad. Al final, el gentil-niño dejó de acudir a la escuela. Menos mal.

24.3. *Historias de Uriondo en registro alocutivo*

En este pasaje se cuentan por boca de tres amigas ya abuelas, un sinfín de vivencias de su juventud. Ocurrieron en el barrio de Uriondo. Este barrio de 25 viviendas está muy apartado del núcleo del pueblo y hasta no hace mucho no tenían ni carretera, ni luz eléctrica ni agua en las casas. Por eso se han conservado muchas costumbres autóctonas acompañadas con un euskera arcaico y rico. Una de las riquezas expresivas del euskera es el uso del verbo alocutivo (masculino y femenino en el verbo) tanto entre hombres como mujeres. Estas tres abuelas se expresan en elocutivo femenino.

24.4. *Denuncia a las hilanderas*

En el barrio de Uriondo, todavía sin luz eléctrica, un grupo de mujeres se pusieron de acuerdo para hilar juntas de casa en casa en lugar de hacerlo cada una por su lado. De ese modo ahorraban mucha vela y encima, mientras hilaban con lino o con lana, hacían tertulias en los atardeceres largos de otoño e invierno.

Un buen día, alguna chivata dio parte a uno de los propietarios influyentes de que esas hilanderas hacían reuniones clandestinas. No prosperó el chivatazo porque era falsa la acusación. Envidias.

25.30. *Duendes y diablillos en la noche de la vispera San Juan*

Según la creencia popular, había unos duendecillos y diablillos que eran solicitados para hacer los trabajos cíclicos duros, pero a veces a cambio del alma del peticionario. En vascuence reciben diferentes denominaciones según la zona. En el caso que

nos ocupa, estos diminutos animalillos se recogían en la noche de la víspera de San Juan. Después se guardaban en alfilereros, cajitas pequeñas, mangos huecos de las hoces o en su defecto, por ejemplo, en un tubo vacío de aspirinas. Antiguamente eran bastante temidos estos animalillos pero con el tiempo eran motivo de bromas como en el caso que nos cuenta este informante.

25.31. *El asno diabólico de Supelegor*

Un pastor ante la amenaza de una nevada llevó las ovejas a la cueva de Supelegor en Itzina (Gorbeia). Tras asegurar su ganado, tomó el camino de casa pasando por el ojo natural de Atxulo. Al de pronto, observó que le seguía un asno diabólico que echaba fuego por la boca. Corrió ante la persecución y cuando llegó a un hayedo cercano, cogió una rama seca y le dio un golpe al asno. De repente del asno salió el mismísimo diablo. Corrió el pastor despavoridamente y salvó su vida gracias a las campanadas de las oraciones vespertinas de la iglesia de Olarte que dejaron sin poderes al asno diabólico. El susto y el miedo le duraron durante largo tiempo. No era para menos!

25.32. *El pago de los tocamientos de Otxandio*

En el pueblo de Otxandio son famosas las fiestas de Santa Marina y acude mucha gente de los pueblos de alrededor. En una ocasión, entre otros, acudieron a dicha fiesta unos jóvenes de Ipiñaburu. Entre ellos, había uno a quien le gustaban mucho las chicas y en el mínimo descuido aprovechaba para hacer tocamientos furtivos con matiz sexual. Ante tal comportamiento, los jóvenes de Otxandio, agarraron al tocador y tras zarandearle, le ataron las muñecas por detrás, le bajaron los pantalones y le mandaron a su casa para que le sirviera de escarmiento para otra ocasión. Cuando llegó al abrevadero que había cerca de su casa, metió las muñecas atadas y al entumecérselas pudo soltarse y subir los pantalones antes de entrar en casa. Vaya apuro!

25.33. *Los hados en el destino de la persona*

Ante muchos enigmas de la vida se ha echado mano de ciertas creencias para buscar una explicación. Una de esas creencias han sido los hados. Según nos cuenta el informante, había una criatura que según los hados iba a morir por la picadura de una víbora. Ante esto, le cuidaron bien para que no se encontrara con dicho reptil. Pero un día, se le encaprichó comer uvas y le trajeron un racimo de la vid que tenían junto a la pared de la casa. La criatura sintió un dolorcillo al comer las uvas y después de ingerirlas contó a sus allegados. Acto seguido, murió la criatura. Entonces los allegados fueron al lugar donde cogieron el racimo de uvas y comprobaron que justo, en la pared de la casa, a la altura del racimo cogido, había un nido de víboras y que por lo visto una de las viboritas se había metido entre las uvas del racimo.

25.34. *El pelo-serpiente del pozo-fuente*

En nuestros pueblos hay fuentes de aguas y de formas diferentes. En algunas fuentes el manantial brota desde abajo y entonces se le hace una arqueta o abrevadero para almacenar el agua. A este tipo de fuentes, no sólo acuden personas, sino también animales y de noche hasta pueden introducir sus pezuñas. Para evitar contagios etc. se

cuidaba mucho el traer agua de estas fuentes por la noche y de hacerlo así, se bendecía el agua incluso con un tizón ardiendo para evitar enfermedades. Y más aún. Aquí se cuenta que una vez, alguien bebió sin verlo un pelo que flotaba en una de estas fuentes, y que se le convirtió en serpiente dentro de su estómago.

25.35. Oro subterráneo de Ergoien: en Undurraga y Murga

Cuenta que en Ergoien hay dos lugares donde al parecer hay oro escondido bajo tierra. Uno de los lugares es la campa denominada Elexatxu, donde se ubicaba la antigua ermita de San Justo y San Pastor, actualmente erigida junto a la carretera de Undurraga. El otro lugar se encuentra en el monte Murga y al parecer en los lugares donde recibe el primer rayo del sol matutino y el último del atardecer. En fin, hablarías generacionales pero que dan juego a los sueños.

25.36. El famoso ladrón de Itzina y el toro rojizo cuidando Supelegor.

Cuenta que en el macizo de Itzina había un famoso y peligroso ladrón que podía esconderse en las abundantes cuevas de Itzina. Guardaba el oro robado en la cueva de Supelegor. En la retirada francesa (1808-1814) los franceses parece que guardaron su oro por las cuevas de Itzina y el famoso ladrón aprovechó para robárselo y guardarlo en Supelegor. Volvieron los franceses y no encontraron el oro pero apresaron al ladrón en un descuido. Lo encerraron lejos hasta su muerte. Volvieron de nuevo a por el oro y al dirigirse a la cueva de Supelegor se encontraron en su boca con un toro rojizo que echaba fuego por la boca. No pudieron entrar e interpretaron que podría tratarse del alma condenada del ladrón. Se marcharon, cogieron los huesos del ladrón y volvieron a Supelegor. Lanzaron los huesos al toro y este desapareció. Así pudieron recuperar el oro escondido en la francesada.

28.2. La cola de la serpiente pierde la cabeza

Aunque recogida aquí, esta historia está cogida de un misionero arratiano en África. Resulta que una vez, la cola de una serpiente se quejaba de su situación y planteó a su cabeza la posibilidad de cambio. La cabeza argumentó su cometido pero la cola insistía. Por fin hubo cambio de papeles y el resultado fue un caos, porque la cola no era capaz de hacer lo que hacía la cabeza. De ahí el dicho que lleva como título. “*La cola de la serpiente pierde la cabeza*”.

28.3. Comenzar de broma y acabar en serio

Antiguamente se formaban hermandades de ganado, generalmente vacuno, para ayudarse mutuamente en caso de desgracias del sector. Se hacían rondas mensuales para tasar cada animal en su valor estimado en el tiempo y estado. Un día, el equipo tasador se disponía a tasar las vacas de un casero. El tasador más joven, al ver nabos tan hermosos en la cuadra, se dirigió al dueño y le dijo:

- “Menuda cosecha de nabo este año”.
- “Sí, verdaderamente, este año hemos comido mucho”.
- “Vosotros? – le insistía el joven
- Sí, nosotros, nuestro ganado

El joven comenzó a reírse por la tomadura del pelo y el casero le dijo delante de todos y con voz firme:

– ¿Cómo tú siendo tan listo estás aquí?

De ese modo le dejó avergonzado, porque en vascuence está bien dicha esa expresión porque aunque diga “ nosotros” se refiere a ellos, a los animales, pero que son de su posesión.

28.4. *La calabaza y la bellota*

Una vez, un casero fue a la huerta a ver el maizal y se sentó a la sombra de un hermoso roble. Mientras contemplaba satisfecho el maizal, observó que sobresalía de la plantación una calabaza enorme. Pensó mucho y se dijo para sus adentros: “ Este mundo no está bien hecho porque de una pepita pequeña ha salido esta calabaza enorme y en cambio este roble hermoso tiene bellotas menudas”. Durante este rompedero de cabeza, cayó casualmente una bellota del roble y le golpeó en la cabeza. Acto seguido reflexionó y se dijo para sí: “ No, no, el mundo no está mal hecho porque si en el lugar de la bellota habría estado la calabaza, pobre de mi!

33.3. *Gentiles a bolos de monte a monte en Orozko*

Cuentan que unos gentiles gigantes pasaron una tarde entera lanzándose piedras esféricas, unos desde Untzetapiku(Zeberio) y otros desde el alto de Santa Marina(Orozko). Uno de los gentiles más grandes, puso un pie en Untzetapiku y otro en Santa Marina y bebió el agua de la presa del molino de Torrelanda. Como respuesta, otro gentil forzado del monte Santa Marina lanzó una piedra esférica enorme contra los de Untzetapiku y falló el tiro pero pegó en el lado sur y le quitó parte del monte. Hondonada que se percibe hasta hoy en día.

34.3. *El buitre, el cuervo y el milano en Supelegor*

El buitre y el cuervo son socios carroñeros. Cuando un ganado muere en desgracia o por ataque, los cuervos se encargan de extirparle los ojos. Después avisan a los buitres y acuden al banquete. Por eso a los cuervos les llaman los veterinarios porque dan el visto bueno. Los buitres son muy tragones y un día había un buitre en la boca de la cueva de Supelegor sufriendo por atragantamiento. Se le acercó un milano y le dijo:

– ¿Qué te pasa?

– Me he atragantado, parece que me he tragado algún hueso y se me ha trabado en la garganta.

– Claro, eso te pasa por gulería, por querer saciarte de prisa, de cualquier modo. Mira, yo, cazo presas pequeñas como ratones, serpientes etc. y no me pasa eso. A ver si aprendes de una vez!

39.5. *Aparición a modo de ánimas nocturnas*

En el barrio de Sarasola solían reunirse las vecinas para conversar mientras hilaban o cosían. Un día, los hombres planearon una broma. Uno de ellos hacía como que se ausentaba despidiéndose de las mujeres. Al de un rato, volvió cubierto de una sábana blanca como si fuera una ánima errante nocturna. El susto de las mujeres fue monu-

mental. El fantasma aclaró su estratagema pero no le creían y el susto les duró largo tiempo. No era para menos porque las apariciones de las ánimas nocturnas ha perdurado hasta nuestros días y la noche impone, sobre todo la oscuridad.

42.3. *Final del famoso ladrón Patakon*

Cuenta que el famoso ladrón Patakon era temible. Solía andar a caballo. Y para despistar su pista colocaba al caballo las herraduras en posición contraria. Pero un día que vino hacia San Miguel de Basauri, fue sorprendido en el fielato entre Arrigorriaga y San Miguel, donde le dieron un buen escarmiento. Desde entonces no volvió a aparecer por allí y la gente vivió bien sin miedo de Patakon.

42.4. *Restos del castillo de Malmasin*

Cuenta que en el pueblo de San Miguel de Basauri, en el barrio de Finaga hay una ermita muy antigua. Y más arriba, dice que había un castillo en la antigüedad. Comenta que todavía existen restos del castillo en forma circular alrededor de la cima de Malmasin. Actualmente es preciso fijarse bien porque esos restos del castillo están casi tapados por la maleza, zarzas, etc. Termina diciendo que desde la cumbre de Malmasin hay buenas vistas, incluso se ve hasta el mar.

43.4. *El gallo de Urgoiti-Gallo*

Cuenta que el paraje Urgoiti ha venido a llamarse Gallo debido a que en ese lugar donde se cruzan el río que baja de Arratia y el de Erletxe había un hermoso palacio donde vivía un caminero que controlaba el paso por carretera hacia Vitoria colocando una cadena. Este caminero tenía un gallo cantarín y un día se le ocurrió construir un gallo de metal y colocarlo en una columna con una bola grande y encima el gallo. Pero un día, un auto, a consecuencia de una mala maniobra pegó la columna y la derrumbó. Y dice que tiene oídas de que esa bola dañó al chofer. Luego volvieron a colocar el gallo y actualmente continúa allí. No así el palacio porque se desmontó al construir la autopista y luego la volvieron a reconstruir en otro pueblo.

43.5. *Lamias en los alrededores de Urgoiti-Gallo y Puente la Torre*

Cuenta y añade más datos sobre las lamias del tramo entre Urgoiti –Gallo y Puente la Torre. Dice que las lamias no solo pedían el peine robado sino que amenazaban con dañar a los descendientes. Por eso cuenta que pasaban mucho miedo sobre todo al anochecer tras el toque de las oraciones vespertinas. Por eso en casa les recomendaban rezar o santiguarse en caso de barruntar lamias.

44.4. *San Juan en Buiagoiti*

Aquí se cuenta cómo celebraban la víspera de San Juan en Buiagoiti. Por una parte, colocaban en la puerta de entrada una rama de fresno con flores y productos del campo para preservar la casa de posibles males. Más tarde llegaría la costumbre de colocar en la puerta una imagen del Sagrado Corazón. Por otro lado, antes de encender la famosa fogata de la víspera de San Juan, tanto niños, jóvenes como adultos, cogían teas de paja encendidas y circundaban las huertas cantando la canción de San Juan.

44.5. *Con la miseria pocas bromas*

Tras la pregunta sobre los juegos de infancia, responde que tras la muerte repentina del hombre de la casa, era la miseria la que se imponía y que no había tiempo ni ganas de juegos en esas circunstancias. Todos los componentes de la casa, incluidos los niños, tenían que echar una mano para subsistir y poco a poco hacerse con la casa en propiedad. La situación no era para bromas ni juegos, sino para trabajar incluso sacrificando la escuela.

44.6. *Las bendiciones alejan las tempestades*

En tiempos en los que todavía se sembraba trigo, había costumbre de bendecir los trigales para conseguir buena cosecha. Las tormentas eran terribles porque podían echar a perder la cosecha del año. En condiciones normales, se conseguía buen trigo y se podía comer pan casero durante el año.

44.7. *El primer trozo de pan de Nochebuena para remedios*

Esta costumbre muy extendida en Euskal Herria consistía en lo siguiente. Después de bendecir la mesa en la cena de Nochebuena, se cogía el pan redondo, se le hacía una cruz al cortar el primer trocito, se santiguaba con él y se guardaba primero debajo del mantel y luego en un arcón de madera. Era el remedio contra la mordedura del perro rabioso. Todos dicen que este trozo de pan, se seca, pero que no enmohece.

45.2. *Las lamias de Puentelatorre (Usansolo-Galdakao)*

El puente de Puentelatorre, cerca del cruce del Gallo era y es un paso importante entre Bedia y Galdakao. Antiguamente se decía que en el puente de Puentelatorre era frecuentado por las lamias y que hacían de las suyas a todos los desprevenidos. Un día, uno que trabajaba a relevos, pasó por el puente justo con el canto del gallo del cruce del Gallo. Miró si había lamias pero no, sólo encontró el peine dorado y se lo llevó al trabajo. A la vuelta del trabajo, le sorprendieron las lamias y tuvo que devolverles el peine dorado mientras se santiguaba. Menos mal, porque si no se las hubiera visto muy mal para escapar de ellas.

46.5. *El buitre de Egiriñao en encerrada*

En las faldas del Gorbeia, en Egiriñao, hay varias chabolas de pastores y tenían gran respeto a los buitres por sus incursiones a los rebaños. Un día, echaron carne de oveja a un agujero y cuando un buitre se acercó a comer, le cazaron y le tenían atado junto a una de las chabolas. Cansados ya de él, decidieron soltarlo pero antes le ataron al cuello un cencerro. El buitre voló con el cencerro y se dirigió hacia Urkiola. Pasó el tiempo y se olvidaron de él. A los dos años aproximadamente, los pastores barruntaron el sonido del cencerro por los aires. Efectivamente, era el buitre al que le habían soltado con el cencerro en el cuello. Atribuían la vuelta a la listeza de los buitres. Dicen que los buitres son muy inteligentes, ya que cuando muere un animal por enfermedad, no le atacan hasta pasar unos días.

46.6. *La Señora de Anboto en Supelegor*

La Señora de Anboto, según cuentan, solía venir a Supelegor en invierno para ir de nuevo a Anboto en primavera. La cueva de Supelegor es muy grande y profunda, con dos orificios naturales por las cuales pasa la luz, pero el resto es oscuridad y hay que tener precaución.

Un día, sabedores del asunto por oídas, vinieron a Supelegor en busca de oro ya que se cuenta que en las inmediaciones del Gorbeia los franceses dejaron oro escondido. Esta historia se conoce con el nombre de la “ francesada”. Estos buscadores entraron en las profundidades de la cueva de Supelegor y llenaron los sacos pensando que se trataba del oro escondido en la huida. Cuando salieron a la boca de la cueva vieron que en lugar de oro eran cabezas de serpientes. Sin duda, Supelegor, una cueva misteriosa!

46.7. *Los buitres de Supelegor*

Hay muchos mitos y leyendas sobre los pájaros diabólicos que entraban y salían de la cueva de Supelegor. Pero un día, un entendido de Galdakao, sabedor de estos temas, se fue a la cueva de Supelegor y la observó durante unos días pernoctando en ella. Efectivamente, de vez en cuando acudían buitres enormes a dicha cueva pero, según la opinión del entendido, tras encontrar huesos de ganado, probablemente, esos buitres venían en busca de carnaza de algún animal que se habría malogrado en la oscuridad de la cueva. Pero, claro, los pastores al ver el salir y entrar de pájaros tan grandes, fueron creando mitos de generación en generación. No era para menos, conociendo el lugar.

46.8. *Los tejos de Pagomakurre (Gorbeia)*

El tejo es un árbol misterioso y se ha tratado como tal. Cuentan que un día un pastor del Gorbeia se enamoró de una lamia sin saberlo. Pero al saberlo, y observarle los pies de pato, se murió de disgusto. Entonces la lamia le escondió en una especie de cueva y al de poco murió también la lamia de tristeza. Según cuentan, en esa cueva brotó un manantial de agua y a cada lado un tejo, probablemente como recuerdo de la pareja enamorada.

47.4. *En la cumbre del Gorbeia no crecen helechos*

El fraile Saturnino, famoso tanto en Arratia como en América, fue un día a la cueva de Balzola con unos jóvenes. Al pasar bajo Jentilzubi (puente natural de los gentiles), los jóvenes empezaron a hacerle preguntas sobre mitos y creencias. Saturnino les decía que esas cosas eran leyendas escritas o contadas. Entonces los jóvenes le preguntaron por si había juicio (se supone final) y les respondió que sí, pero cuando creciera helecho en la punta del Gorbeia. Los jóvenes le dijeron que en la punta del Gorbeia no crecía el helecho. A lo que les respondió el fraile: “el mundo es mundo y el cielo es cielo, por lo tanto no hay juicio ni helecho en la punta del Gorbeia” .

47.5. *La hija casadera*

Una madre preparaba la boda de su hija y no quería que faltara de nada en dicha boda. Tenía todo preparado pero faltaba recoger los zapatos encargados al zapatero. La

hija fue a por los zapatos y el zapatero le insistía a ver si tenía todo preparado. La chica le respondía afirmativamente. El zapatero le preguntó si tenía bien preparado el “agujero”.

En fin, el zapatero se aprovechó de la ignorancia de la chica y la “perforó”. Al salir de la zapatería la hija contó a su madre lo sucedido. La madre, al ver que lo hecho, hecho estaba, le dijo a su hija que guardara en un recipiente todas las orinas. La madre, llenó una botella etiquetada con dicha orina e invitó al zapatero a tomar chocolate en la mañana de la boda. Le ofreció el chocolate y un baso de “aguardiente” (orina de su hija). El zapatero bebió el “aguardiente” y la madre le insistía: “bebe que hay más, el licor que bebes está sacado de la barrica que ayer agujereaste”. Esa fue la venganza de la madre.

47.6. *El mayo largo agota los tocinos*

Una vez, una madre y su hija mataron el cerdo y la hija le decía a su madre que tenían demasiado tocino para el año. La madre le respondió que el tocino lo suele llevar el mayo largo. La hija no se atrevió a preguntar el significado del dicho. Merodeaba por allí un transeúnte que oyó la conversación. Aprovechando la ausencia de la madre, tocó la puerta y le dijo a la hija que él era el mayo largo. Entonces la hija le dijo que cogiera el trozo de tocino que quisiera. El transeúnte cogió la escalera y se subió a ella para coger el trozo de tocino colgado. La hija, miró hacia arriba y vio que algo le salía al hombre por la bragueta abierta. Le pregunto qué era y el hombre respondió que era la sensatez. La chica entonces le pidió sensatez porque le hacía falta. El transeúnte, lógicamente, se la dio y encima se llevó el trozo más grande de tocino. Cuando volvió su madre le dijo la hija: “ama, ha venido el mayo largo y se ha llevado el trozo de tocino más grande”. A insensata, replicó su madre. A lo que respondió la hija: “insensata, antes sí, pero ahora no, porque el transeúnte me lo acaba de introducir”

47.7. *El asno diabólico de Bedia-Kolasiño*

Un buen día iba un hombre de Bedia al molino con su burro cargado de grano para molerlo. En el camino, en un estrechamiento, otro burro se le cruzó y no le dejaba paso. Insistía y en balde. Ante esto, empezó a proferir maldiciones y entonces dicho burro se le convirtió en otro mucho mayor. Asustado, empezó a santiguarse y a rezar. Fue entonces cuando el asno diabólico desapareció alejándose hacia la presa de Lekubaso. Menudo susto!

47.8. *Aparición de ánimas al ir en busca del tronco navideño*

En este pasaje largo se cuentan las historias míticas de las inmediaciones de Balzola y Lamindao, donde está la famosa campa de Petralanda, lugar de aquelarres.

En una ocasión, un abuelo y su nieto fueron con la yunta de bueyes a por el tronco navideño. El árbol en cuestión estaba entre Jentilzubi y la cueva de Balzola. Cuando venían para casa, cerca de la campa de Petralanda oyeron lo siguiente: “la noche para los nocturnos y el día para los diurnos”. El abuelo se percató de que se trataba de las ánimas nocturnas. Entabló conversación a distancia y las ánimas le dijeron que en tal casa-molino habían guardado monedas de oro y que murieron repentinamente sin

habérselo indicado a los herederos. Entonces el abuelo acudió al molino e indicó a los herederos el escondite de las onzas de oro. De ese modo, dejaron de ser ánimas errantes y pudieron entrar en el cielo. Salvadas las ánimas, estrecharon las manos en agradecimiento, pero el abuelo, indicado por el sacerdote, estrechó sus manos pero envueltas con un paño, paño en el que aparecieron las marcas quemadas de los dedos de las ánimas.

47.9. Cordero no robado pero la intención pecado

Cuenta que un hombre se fue a confesar y cuando iban en el séptimo mandamiento el cura le preguntó si había robado algo. Ante la negativa, el cura le insistía si había tenido intención de robar. El hombre le confesó que sí. Que había intentado robar un cordero en una cuadra pero que al tener la puerta un agujero pequeño no pudo sacar al cordero. Entonces el cura le dijo que bastaba con la intención y que le debía pagar a él. El hombre lo aceptó pero le ofreció el dinero por la rejilla donde se confiesan las mujeres. El cura le dijo que por allí no lo podía coger, a lo que respondió el hombre: “pues lo mismo me ha pasado a mí con el cordero en la puerta de la cuadra”.

47.10. Ir a consultar al abogado y lanzarlo patas arriba de un bastonazo

Cuenta que un hombre acudió al abogado a hacer una consulta porque su dueño le había finiquitado el alquiler del caserío. El hombre, le decía al abogado que al menos quería llevar el estiércol a la otra casa ya que no tenía posibilidades de continuar en la actual. Además del estiércol le decía al abogado que le preocupaban las moscas del estiércol. El abogado le dijo que allá donde aparecieran la moscas, pues, golpe y en paz. En una de estas se le posó una mosca al abogado junto al ojo. Entonces el aldeano le dio un bastonazo a dicha mosca y le lanzó patas arriba al abogado. Por eso, desde entonces, quedó prohibido llevar bastón alguno a los tribunales.

47.11. Perue abandona a Marie y arrepentido vuelve de nuevo a su casa.

Cuenta que un hombre cansado de la vida con su esposa decide alejarse de ella. Según iba caminando oyó en una casa unos ruidos grandes. Entró y encontró a tres hermanos. Dos de ellos sujetaban el pantalón y el tercero trataba de entrar en los pantalones de un salto. En fin, acababan magullados de los golpes de las caídas y este hombre les enseñó a ponerse los pantalones. Le agradecieron mucho y se fue. Más adelante encontró a una mujer cortando trigo con un candil colgado del labio. Le dijo a ver por qué lo llevaba así y le respondió que si no lo tenía así controlado no se acordaba dónde lo había dejado en casa. El hombre, al ver estas actuaciones reflexionó y dijo para sí: “Volveré a casa con mi mujer ya que no he encontrado nada mejor por los alrededores”. Y volvió a su casa.

47.12. La serpiente diabólica de Baltzola

Cuenta que dos hermanos del barrio Bargundia en Dima fueron al trigal un día muy caluroso con el fin de ensanchar el trigo para después proceder al desgrane. Se les apareció una serpiente y uno de los hermanos ordenó al otro que lo matara. El otro le

respondió que no, que era un ser hecho por Dios y que no. Entonces lo golpeó él y le cortó la cola y desapareció. Por aquel entonces, surgió una gran guerra y el hermano mayor tuvo que alistarse en ella. Se licenció un día de Navidad. De pronto se le apareció un señor y le dijo que el níspero de Aldekoetxe estaba verde. Le respondió a ver como lo sabía. Entonces le recuerda la fechoría de la serpiente y su hermano y le enseña el dedo meñique cortado. Le dice a ver lo que daría por pasar la Navidad con sus padres. Le responde que todo. Pues bien, le dijo, monta sobre mis espaldas y te llevaré en volandas hasta Batzola, Dima. Pero le puso como condición que no pronunciara el nombre de “Jesús” sino que dijera “arre diablo”. Llegaron a Baltzola y le hizo entrar en la cueva. Allí le dio carbón pero que resultó ser oro y además una faja para su hermano. Llegó a su casa y ofreció la faja a su hermano y lo rechazó diciendo que se lo atara al níspero del huerto. Hizo así y nada más atarla el níspero saltó por los aires.

47.13. Un ladrón roba una moneda de oro de dieciséis duros en Urkiola el día San Antonio.

Cuenta que un día un hombre se hospedó en Urkiola el día San Antonio. Pero temiendo a los ladrones le dijo al hospedero a ver si le guardaba la moneda de oro que llevaba hasta volver de la iglesia. El hospedero le dijo que guardase dicha moneda en la boca. Pero casualmente cuando el hostelero le estaba aconsejando pasó por allí un ladrón y escuchó la conversación. Fue a la iglesia y el ladrón le seguía por detrás. Cuando llegaron, el ladrón sacó el pañuelo y dejó caer de su bolsillo unas monedas. Comenzó a recoger mientras se acercaba más gente. De pronto dijo el ladrón que le faltaba una moneda de oro y que la tenía el hospedado. Este, para decir “NO” abrió la boca y se le cayó su moneda de oro. Además de perder la moneda de oro, la gente le apaleó pensando que él era el ladrón. Menudo disgusto se llevó sin culpa alguna.

47.14. El mal de ojo y sus costumbres preventivas usuales

Cuenta que los vascos como otros pueblos han creído en el mal de ojo y seguidamente comenta algunas de las costumbres y dichos sobre dicho mal de ojo. Por ejemplo, las madres con niños pequeños, antes de poner la faja envuelta en la cintura de la criatura hacían con la misma faja una cruz desde la cabeza al pecho y desde un hombro hasta el otro. Otro ejemplo, es colgar una especie de canica de pecho por el cuello de la madre para que no le falte buena y abundante leche para amamantar. También cuenta que en los cruces de caminos había que rezar un Pater Noster ya que se barruntaba un olor a aceite crudo y, según parecía, era la llamada de las ánimas del Purgatorio

49.6. Canción del día de la cofradía de la Virgen de Udiarraga (Ugao-Miravalles)

Cuenta y canta unas estrofas del día de la cofradía de la Virgen de Udiarraga en Ugao-Miravalles. Dedicar unas estrofas referidas a la Virgen y otras con mucha gracia al robo de comida de la cofradía por parte de unas personas y también de un gato. Pero todos salen malparados porque a uno de los ladrones le dañó el brazo la lengua de la campana que se había soltado y al gato le quitó la presa un águila dejándola caer a las manos del cocinero.

49.7. *Junta bajo el roble para el reparto de pastos (en Ugao-Miravalles)*

Cuenta que el lugar donde se edificó la iglesia de la Virgen de Udiarraga en Ugao-Miravalles, había antiguamente un roble grande. Bajo este roble se reunían los pastores de los pueblos vecinos para deliberar, discutir y repartir los pastos del ganado. Cita la importancia del roble y menciona el roble de Gernika y el de Luiando denominado Malato.

50.4. *Zeberio: procedencia popular de su nombre*

La informante narra dos posibles procedencias del nombre del pueblo de Zeberio. Una procedente de los gigantes gentiles bajados de Itzina y/o Untzetapiku, que al no poder cruzar el río Nervión retrocedieron gritando: SEBERRIO. Y otra procedente de un trabajador andaluz en Miravalles, que al asomarse al puente entre Miravalles y Zeberio debió de pronunciar impresionado “**ce ve río**” debido a que por lo visto no pronunciaba bien la erre fuerte. En definitiva, cosa de etimologías populares.

51.1. *El zorro y el limaco*

El gigante gentil tenía un zorro como cuidador de rebaños en la cueva de Supelegor. Perutxu al saberlo le retó a que un simple limaco le ganaba una carrera desde Supelegor hasta la punta del Gorbeia. Prepararon la apuesta, marcaron con una rayita al limako para reconocerlo y en un descuido del gentil, perutxu colocó al limaco en la cola del zorro, sujetado por su mucosidad. El zorro, lógicamente llegó raudo y veloz y se dio la vuelta muy ufano para ver por dónde venía el limaco. Mientras el gentil y el zorro se reían de Perutxu y del limaco, hete aquí que se oye desde atrás: ¿ A dónde miráis? Si yo ya he llegado antes. Y así con ese ardid le ganó la apuesta al gigante gentil el astuto Perutxu.

51.2. *La piedra contra la peña Lekanda*

En el macizo de Itzina, por la parte de la peña Lekanda se encontraban una vez Perutxu y el gigante gentil. Este, le apostó a Perutxu a ver quién conseguía hacer polvo una piedra lanzada contra la peña Lekanda. Al día siguiente, el gentil, lanzó primero y pulverizó la piedra. Seguidamente, Perutxu, que de víspera había confeccionado un simulacro de piedra con barro introduciendo antes dos huevos de aguilucho, lanzó su piedra y al chocar contra la peña Lekanda le decía al asombrado gentil: Mira, mira, mi piedra se ha partido en dos mientras iba por los aires y al chocar contra la roca, no sólo polvo sino que la sacado agua y oro líquido. El astuto Perutxu le ganó la apuesta.

51.3. *Ocaso de las lamias por Natividad*

Cuentan que en el río de Zeberio y sus pequeños afluentes frecuentaban las lamias y los vecinos no hacían carrera con ellas. Un día, sabedores del remedio, seleccionaron dos terneros nacidos en el día de Natividad. Cuando esta pareja de terneros creció, los uncieron y con un arado araron haciendo cruces el río y los afluentes frecuentados por las lamias. De ese modo acabaron con las apariciones de las lamias. Hay quien dice que dicha desaparición fue debida a la construcción de la ermita de San Antolín y la virgen del Carmen, hoy día desacralizada y convertida en bar-salón.

51.4. *La palanca hasta la Salamanca*

Un día, en Untzeta, Perutxu y el gigante gentil apostaron a ver quién lanzaba más lejos una palanca de madera, con penalización para el perdedor. Cada uno de los contrincantes eligió su palanca de haya o madroño y empezó la apuesta. El gigante gentil lanzó la palanca hasta la punta del Ganekogorta. Perutxu, cogió su palanca y en lugar de lanzarla, empezó a proferir gritos de: “*abí va la palanca hasta la Salamanca*”, y lo hizo varias veces hasta que el gigante gentil se percató y le dijo:

– ¿Qué dices, hasta Salamanca?

– Sí

– No lo hagas, -le replicó el gentil-, porque en Salamanca vive mi familia, bueno, parientes que sólo tienen un ojo en la frente, los de Tártaro.

De ese modo le ganó la apuesta Perutxu al gentil, pero no pudo aplicarle el castigo de arrancarle una tira de piel porque le escapó corriendo con sus gigantescas piernas.

51.5. *El lobo y el zorrillo en las faldas del Mandoia*

Una vez, en las faldas del Mandoia un zorrillo fue sorprendido por un lobo que iba a beber agua a un pozo. El lobo se chupaba la lengua ante el manjar inesperado. Entonces el zorrillo le dijo que era menudito y que no saciaría su apetito con tan poca carne. Para ello le sugirió que bebiera primero el agua del pozo, luego comerse el talo (el reflejo de la luna) y al final como postre a él. Así lo hizo el lobo y al final se hinchó de agua y el zorrillo pudo escapar sano y salvo por los matorrales. El lobo le persiguió pero su vientre pegaba el suelo y de pronto comenzó a rodar monte abajo como una bola y reventó al chocarse contra un caserío.

51.6. *Ternero pagado con dinero invalidado*

Unos de los ingresos de nuestros caseríos eran los derivados del ganado en general. Entre los vacunos se valoraban mucho los terneros para engorde. Un día de las posguerra, un casero vendió un ternero a la familia del uno de los carniceros del pueblo. Cobró el dinero en billetes todavía del primer Gobierno Vasco y se fue a casa. De allí a un tiempo tuvieron que canjear ese dinero con el de la posguerra. Cuando fueron a banco le dijeron que ese dinero no estaba en vigor cuando lo adquirió. Por lo tanto, el pobre casero se quedó sin dinero y sin ternero.

51.7. *Ovejas de muchos pastores, a la postre, para el lobo*

Cuentan que gran parte de los terrenos del monte Mandoia era comunales y los pequeños pastores aprovechaban sus laderas para pastos. En el pueblo funcionaban las hermandades de ganado y un día se pusieron de acuerdo en nombrar a turnos a unos cuantos pastores para cuidar todos los pequeños rebaños. Pero, claro, de vez en cuando faltaban animales y el uno por el otro, al final un desastre. Por eso se ha hecho famoso el refrán de “*Ovejas de muchos pastores, a la postre, para el lobo*”. Y así ocurrió. Después, con el tiempo, cambiaron de estrategia y el Ayuntamiento de Zeberio con ayuda de vecinos voluntarios llevó a cabo la repoblación forestal de las tierras comunales del Mandoia. La plantación, conservación y los beneficios fueron porcentuales, siempre bajo el control exhaustivo del Ayuntamiento.

52.1. Dejar de ser monaguillo

Esta historia se ha contado en la vejez pero el hecho ocurrió siendo chaval. Un monaguillo estaba ayudando a misa al sacerdote y como de costumbre otros dos sacerdotes de la parroquia estaban recogiendo a sus bonetes los estipendios de las sepulturas a peseta el Pater Noster. Todo iba normal hasta que uno de los sacerdotes al terminar su nave pasó a la otra al llegar bajo el coro. La misa seguía y los otros dos sacerdotes venían hacia la sacristía y en las escaleras se enzarzaron dando puñetazos a los bonetes. Los feligreses no pero el monaguillo los vio y se echó a reír. Al acabar la misa el oficiante le echó una bronca con cachete incluido y además con el mandato de guardar en secreto lo ocurrido. El monaguillo fue a casa y contó que no quería ir mas veces de monaguillo. El chaval no tuvo más remedio que explicar la causa y los de casa le comprendieron.

52.2. El flato del perro de París

Un buen día, la raza canina organizó una gran comida en París. Se reunió un buen número de perros y todo marchaba estupendamente, en armonía y entendimiento. Durante la comida barruntaron un olor característico que sin duda alguna era de algún flato silencioso. Pronto se alteró el orden y todos se preguntaban por el autor de tal desvergüenza. El culpable no confesaba su acción y se vieron obligados a husmearse entre sí bajo la cola. Todo fue en vano. Nunca se supo quién fue el autor del delito. Por eso, actualmente, cuando se ve a un perro husmeando a otro, se dice que están buscando al perro culpable de París.

52.3. El intérprete de las palabras castellanas del maestro

En una de las escuelas unitarias rurales de Zeberio, el maestro reunió a los alumnos del último curso para darles unos consejos de despedida. Los alumnos de esta escuela eran vascoparlantes y quien más quien menos, tenían dificultades para expresarse en castellano. El maestro les reunió junto a su mesa y comenzó a darles consejos para la vida en general y laboral en particular. Entre los alumnos había uno que no entendía las palabras del maestro y le dijo (en vascuence por supuesto) en voz baja a su compañero contigo a ver qué era lo decía el maestro. El compañero, ni corto ni perezoso, le respondió (también en vascuence) que lo que le estaba diciendo el maestro era que tenían que dejar la escuela porque a su edad tenían ya “ *los cojones negros*”. El alumno en cuestión entendió perfectamente el mensaje.

52.4. Ranas y lagartos, sobrenombres de los Zeberianos

Desde tiempos inmemorables los del pueblo de Zeberio reciben el nombre de “ *rana*” por la abundancia de ranas en su río central y riachuelos. Pero en los últimos tiempos les han bautizado con el nombre de “ *lagarto*”. Esta denominación tiene su historia oculta.(por respeto, omitimos datos escuchados para evitar escándalos).

Parece ser que en un bosque natural del pueblo alguien barruntaba en noches de luna sombras y movimientos extraños. La persona vigilante daba parte a un vecino cazador diciéndole que un grandísimo “lagarto” merodeaba dicho bosque. El cazador acudía pero siempre a posteriori. Un día organizaron una cacería con cazadores famo-

nos de Bilbao pero no encontraron nada. No obstante, el hecho tomó relevancia y la noticia se publicó en un periódico y desde entonces la gente cercana a Bilbao llamaba “*lagarto*” a todo zeberiano, sobre todo cuando veían pasar el autobús de Zeberio en su recorrido a Bilbao. (la famosa cacería se hizo pública pero la historia oculta se ha guardado con mucha discreción y las generaciones jóvenes a penas conocen los pormenores del sobrenombre “*lagarto*”. Actualmente los zeberianos siguen teniendo el sobrenombre de “*rana*”, incluso en las camisetas y sudaderas aparece la rana verde).

52.5. *Época ideal para talar alisos y hayas*

El ciclo anual ha sido y es un fenómeno a tener en cuenta entre otras cosas a la hora de plantaciones y talas de árboles. En este pasaje se especifican las fechas de tala los alisos y de las hayas. El aliso, siendo un madera simple y blanda, sin embargo, si se corta el segundo día de la luna llena de mayo, dura mucho sin deteriorarse y sin que se lo coma la polilla. En cuanto a las hayas, la mejor época para cortarlas es entre el 20 y 31 de agosto. La madera de haya cortada en esta época dura mucho y es buena para todo tipo de muebles. Desde hace siglo y pico, se ha optado por plantar el pino insignis y la época mejor de tala es el invierno, pero aquí la explotación ha saltado la fecha por necesidades de mercado.

52.6. *Jacoba endemoniada*

Jacoba se llamaba una mujer que se trastornó de la cabeza y andaba errante de día y de noche por todo Zeberio. Pedía por las casas para poder comer y por las noches se refugiaba en chabolas ubicadas en los montes. Cuando le preguntaban por sus andanzas contestaba que el diablo le indicaba el camino a seguir. Por eso no entraba en las iglesias porque el diablo no se lo permitía. Se cuentan muchas historias de ella y la gente le tenía miedo sobre todo cuando escuchaban sus alaridos nocturnos.

Un día, apareció cerca del pórtico de la iglesia de Santa Cruz y la quisieron meter en la iglesia pero, imposible, se resistía porque según ella el diablo no se lo permitía.

Con el tiempo, su historia se ha convertido en dicho popular. Es decir, cuando alguien hace cosas parecidas se le dice: “*andas o estás como Jacoba*”.

52.7. *En el concurso de mentiras, Ampuero campeón*

Ampuero era el sobrenombre de un zeberiano y se lo pusieron porque un día, de niño, llevaba una chaqueta de Ampuero. Era muy bromista y apostador. Un día hubo un concurso de mentiras y ganó en la final. Resumiendo, dijo que una vez en Zeberiogana mataron una cabra de muchas toneladas. Hicieron morcillas con sus intestinos y el apéndice de la cabra era tan grande que tras llenar de arroz, puerro, sangre, sebo, etc. tuvieron que escaldarlo en seco con fogata aparte porque no había recipiente adecuado. Pero en uno de los movimientos con palanca, empezó a rodar monte abajo y fue a parar a la presa del molino y obstruyó el paso del agua del río y tuvo a la parte baja del pueblo de Zeberio sin agua durante unos cuantos días. Con esta mentira ganó Ampuero el concurso de mentiras.

52.8. *El hombre sin calzoncillos*

Hace muchos años, dos hermanos trabajaban en el campo y uno de ellos tenía que ir al médico por indisposición intestinal. Pero estaba apurado porque no tenía calzoncillos para ir al médico. Le comentó a su hermano menor y este le dijo que llevara los suyos. Se fue a casa, cogió los calzoncillos de su hermano y trató de ponérselos. Los cogió en las manos y al no tener bragueta no sabía como vestirlos. Se acercó a la ventana y le dijo a su hermano: ¿ Cual es la parte delantera y la trasera de estos calzoncillos? Y el hermano le respondió: “ *marrón para atrás* ” . Así salió de dudas y pudo hacer la visita al médico sin avergonzarse.

52.9. *“Txakarra” el de Elorria en Ereñotza*

Estos tres nombres de árboles (txakarra= chaparra, coscojo, parecido a la encina ; elorria= espino; ereinotz= laurel) son también topónimos en Zeberio. En Elorria vivía Marcelino conocido por el nombre de “ Txakarra”, y se casó al barrio de Ereñotza.

Junto a este fenómeno coincidente entre árboles y topónimos, se cuenta el oficio y los pormenores del carretero. Marcelino “ Txakarra” era famoso por su profesión de carretero. Tenía buenos bueyes y hacía infinidad de trabajos ganándose la estima de los vecinos. La cultura de los bueyes tuvo su apogeo pero fue disminuyendo a medida que iban apareciendo otros transportes mecánicos. En este pasaje se deja constancia detallada de esta profesión.

53.1. *Mojones-linderos*

Los pueblos y dentro de ellos todas sus propiedades tienen sus linderos marcados por mojones con testigo debajo, teja, carbón u otro material duradero. Tema polémico donde los haya. Y cuando se trataba de los límites de los pueblos, los pequeños, atribuían su pequeñez a cierto ardid utilizado por el pueblo vecino mayor en extensión. Aquí se cuenta la historia del límite entre el pueblo de Dima y Otxandio. Un día, los mandatarios de ambos pueblos fijaron fecha para colocar el mojón entre los dos pueblos. El requisito era salir de casa con el canto del gallo y allí donde se encontraran colocar el mojón límite. Total, que para cuando cantó el gallo de Otxandio, el mandatario de Dima ya estaba a las puertas de Otxandio. El de Otxandio protestó pero el de Dima argumentó que mientras quemaban unos rastrojos de madrugada cantó antes el gallo y que salió legalmente. Allí está el mojón de Dima, a las puertas de Otxandio.

53.2. *La anciana de Arlanpe haciendo la hornada*

La gente de los pueblos es muy dada a hacer comparaciones y a echar mano de tópicos heredados generacionalmente. Los fenómenos atmosféricos son muy tenidos en cuenta por los labradores y además reflejados exhaustivamente en el léxico.

En este caso se trata de la niebla observada desde el alto de Sarasola. Hay diferentes tipos de niebla y entre otras aquí se describe la niebla baja que aparece en las peñas de Dima donde se ubica la cueva de Arlanpe, cueva donde aparecieron materiales y utensilios prehistóricos. La niebla de este lugar se expresa haciendo una comparación con el humo del horno de pan de los caseríos. Concretamente, cuando se ve niebla baja en las peñas de Dima, se acude al dicho de que “ *la anciana de Arlanpe está*

haciendo la hornada” para hacer el pan semanal. Algo parecido ocurre en la parte de Zeberio cuando en el monte Madoia hay niebla baja.

53.3. *El caminero del puerto de Barazar*

Cuentan que un caminero trabajaba en el puerto de Barazar bajo las órdenes de su sobrestante. El caminero en cuestión a penas sabía castellano, sólo palabras sueltas. En esto, para un automóvil y le pregunta si va bien para Villarreal y el caminero le entendió “ mil reales”, insiste el automovilista: si, Villarreal de Álava y el caminero le entendió “ mil reales y la hija”. Ante esto el caminero le levantó la azada para pegarle y el automovilista le decía: escuche usted... y el caminero entendió “ esku hutsik= a mano limpia”. Finalmente el automovilista arrancó su automóvil y se marchó. Menos mal!

53.4. *A partir del lindero de Ubidea en castellano*

Una vez, dos pastores del Gorbeia, una vez esquiladas sus ovejas y enviadas al monte a pastar libremente, decidieron ir a la feria de ganado de Vitoria para comprar un carnero semental bueno. Iban andando y después de subir el puerto de Barazar llegaron hasta el pueblo limítrofe de Ubidea. Una vez allí, entraron en la provincia de Álava y uno de ellos le dijo al otro, en vascuence por supuesto, pues no sabían castellano: “ oye, ya estamos en la parte alavesa y en adelante tendremos que hablar en castellano”. Quedaron en ello y seguían caminando los dos en silencio. En una de estas, barruntaron un ruido entre las ramas de unos árboles y uno de ellos, le pega en el codo al otro indicando con la otra mano el lugar del ruido y le dice: “ choris= pájaros”. No hablaron más en todo el recorrido, y la única palabra que dijo uno de ellos estaba en vascuence añadiendo el plural castellano ¿Cómo iban a hablar en castellano si no lo sabían ?

54.1. *La primera respuesta de la escuela*

Esto le ocurrió, como a otros muchos, a un chaval de seis años el primer día de la escuela unitaria. Sólo hablaba vascuence y el maestro sólo castellano. Los alumnos estaban colocados por edades y cursos. El primer día de clase el maestro empezó a pasar lista empezando por los mayores. Este chaval, estaba atento a la respuesta que daban los mayores al pronunciar su nombre. Dicha respuesta le sonaba a algo así como “ *esauste*” (que en vizcaíno es la contracción de un verbo perifrástico:” me lo ha dicho”). Y cuando el maestro pronunció el nombre del chaval, este le respondió “ *esauste*” y el maestro cerró la carpeta y comenzó sus explicaciones. El chaval fue encantado a casa diciendo que había aprendido a responder al maestro. Con el tiempo, a medida que fue aprendiendo el castellano, se dio cuenta de que la respuesta de los mayores al nombrarles era : “servidor de usted”. Y se decía a sí mismo: ¿ Qué es lo que le he estado respondiendo al maestro durante largo tiempo? Menos mal que no se ha dado cuenta!

54.2. *Mojón quintuple*

Hay mojones que lindan con dos propiedades, con tres y hasta con cuatro, pero en este caso este mojón linda con cinco pueblos. Se encuentra en Arratia camino de

Lamindao. Los pueblos que confluyen en este mojón son: Zeanuri, Dima, Villaro (hoy Areatza) Artea (Castillo Elejabeitia) y por último Aranzazu. Este último es el que llama la atención porque justo el barrio Biteri que se encuentra en territorio de Villaro es un enclave del pueblo de Aranzazu. A veces las propiedades no están seguidas sino que hay enclaves . Otra cosa es el culto religioso. La gente de los enclaves acude a las iglesias más cercanas pero administrativamente tienen que acudir a sus respectivos ayuntamientos.

54.3. *Los cuernos de la Alboca*

Este instrumento musical antiguo ha tenido mucho arraigo en Arratia. Entre otros, han sido muy famosos los albokaris de la familia Bilbao de Artea. El más famoso ha sido León Bilbao. Estos albokaris, no sólo tocaban, sino que también hacían albocas propias. El problema más gordo era encontrar cuernos adecuados. Este instrumento tiene dos cuernos de diferente tamaño. Por el pequeño se sopla y está fijado al yugo y por el grande se aumenta el sonido y está sin fijar. Un día, a León Bilbao, le ocurrió que en un pasacalle alguien le dio un empujón y cayó el cuerno grande y sin darse cuenta lo pisaron. Desde entonces, la familia Bilbao diseñó un sistema más seguro. Unir el cuerno grande y el yugo con una cadenita para que, como mal menor, quedara colgando y no lo pisaran. Solía contar León Bilbao, que estando falto de cuernos para albocas nuevas comentó el problema a unos dulzaineros de Estella y hete aquí que un día le trajeron un saco lleno de cuernos. León y su padre José Mari casi lloraban de alegría. No era para menos.

54.4. *El arriero y el albokari en París*

En el valle de Arratia había una vez un albokari un poco fanfarrón que apostaba a quien sea a que pasaba tocando la alboca sin parar la calle más larga de París. Un arriero le aceptó la apuesta y apostaron su mejor mulo. Llegaron a París y comenzó la apuesta ambos montados en sus mulos, el albokari tocando por delante y el arriero vigilando por detrás. Cuando el arriero se dio cuenta de que perdía la apuesta, se adelantó por un lateral y tapó con la mano el cuerno grande de la alboca. El albokari trató de seguir tocando pero ante tal obstrucción hizo lo imposible para aguantar pero al final cayó agotado del mulo y perdió la apuesta. En condiciones normales la hubiese ganado. Se ha hecho famosa la copla tantas veces cantada por Mauricia que recrea el episodio: “ *De mañana en París, de noche en París, calle larga de París, si paso (tocando) esta calle, el mulo de atrás para mí*”.

55.1. *Pecado el hecho de tocar el acordeón*

Antiguamente en muchos de nuestros pueblos se hacía romerías dominicales además de las fiestas del santoral. En Arratia y alrededores, era costumbre sacar a subasta la plaza del pueblo para organizar la romería. El acordeonista que más pujaba se quedaba con la plaza y luego cobraba un tanto a los varones que salían a la plaza a bailar con la chicas.

Un día, un acordeonista, fue a confesarse para cumplir por Pascua y el sacerdote no le quiso dar la absolución porque trabajaba los domingos tocando su acordeón en

la plaza que poseía en subasta. Argumentó que no lo hacía por divertirse sino por ganar algo de dinero para la familia necesitada en la posguerra. Pues, nada, se quedó sin absolución y tuvo que ir a confesarse a otro pueblo a donde otro sacerdote más tolerante. Sucedió que los curas de algunos pueblos de Arratia consideraban pecaminoso el baile del vals. En este caso, el culpable, el pobre acordeonista.

55.2. *El baile del vals de Sastegi*

La fiesta de Gorbeia se celebra en la campa de Egiriñao debajo de la ermita. El terreno pertenece a Zeanuri. Y resulta que cuando se hacía la romería anual, los curas de Zeanuri prohibían el vals después de la jota. Pero, la gente encontró una salida para evitar la intervención de los curas de Zeanuri. La campa de Egiriñao, por la parte norte linda con Orozko, concretamente con la campa de Sastegi. Pues bien, entre jota y jota daban un paso y pasaban al territorio de Orozko, donde los curas eran más permisivos y allí bailaban el vals agarrado y tras el vals, de nuevo a la parte de Zeanuri. Este fenómeno ocurre también en otros pueblos que lindan con Zeanuri, Dima entre otros.

56.1. *Ocaso de las lamias con leche hirviendo*

Las inmediaciones del molino de Lampreabe en Zeanuri, eran frecuentadas por las lamias y no hacían carrera con ellas. Un domingo, el molinero se fue al monte a vigilar su ganado y tardó algo más de lo habitual. Volvió a casa y desayunó rápidamente bebiendo la leche casi hirviendo y se fue de prisa a oír misa. Más que oír misa, estuvo aguantando la quemazón del estómago provocado por la leche hirviendo. Al terminar la misa fue directamente a casa y en el camino pensó que si a él le produjo tanto dolor la leche hirviendo, también haría lo mismo a las lamias. Efectivamente, comentó en casa y tras las campanadas de las oraciones vespertinas, ofreció leche recién hervida a las lamias. Estas bebieron a grandes tragos pero acto seguido desaparecieron lanzando alaridos por doquier y cuentan que con este escarmiento desaparecieron para siempre.

56.2. *Txarkiris konbertiris in biniris*

Cuando todavía se sembraba trigo en Arratia, en el pueblecito de Aranzazu, se disponían al desgrane del trigo que por aquel entonces se hacía pegando las gavillas contra una losa para luego ventear o cerner. Este trabajo del desgrane se hacía en pleno verano en días de canícula y con ayuda de vecinos. Un día un vecino acudió en ayuda y sin que se diera cuenta el dueño llevó la garrafa de vino a refrescar al riachuelo. Comenzaron la tarea y en el descanso, el dueño fue a por el vino a la bodega y al no encontrarlo empezó a dar explicaciones. Entonces el vecino bromista les dijo que iba a hacer un milagro. Les llevó consigo al riachuelo y una vez allí dijo imitando el latín: “*txarkiris konbertiris in biniris*”. Sacó la garrafa y todos bebieron el vino fresco con el hamaiketako. (aperitivo de las once).

57.1. *La bolas-pétreas de los gentiles en Untzeta*

Desde hace mucho tiempo se creía y así se contaba que en el monte Untzeta había una chabola de los gigantes gentiles y que desde una balconada de roca lanzaban piedras esféricas de monte a monte. Así cuenta este informante, cómo ya en el año 1941

en esta zona de Untzeta había piedras esféricas y que medían sus fuerzas con ellas mientras cocían carbón vegetal. Actualmente, gracias a los datos históricos se ha descubierto que esas piedras eran la munición de los trabucos-lanzaderas que utilizaban en la cumbre de Untzeta donde había un castillo medieval, hoy en ruinas y lleno de antenas. Estas testificaciones nos llevan a la conclusión de que un hecho histórico se ha convertido en mito para la gente sencilla de pueblo.

57.2. *El perro de Artzubi*

Una vez, el perro del caserío Artzubi, cansado de comer siempre tarde en su casa, decidió irse al barrio de Solatxi con idea de comer antes en casa de alguno de los vecinos. Tardó en llegar y cuando tocó las puertas para pedir comida, le respondieron que lo sentían mucho pero que ya habían comido. Entonces pensó en volver a su casa tardona. Lo hizo, pero para cuando llegó, ya habían comido también allí. Entre una cosa y otra, ese día el perro se quedó sin comer. Este hecho ha llegado a refrán. Cuando a alguien le pasa algo por el estilo se dice: " *le ha sucedido lo del perro de Artzubi*".

57.3. *Encegamiento de Bãñutze de Gezale*

Un buen día, un vecino de Gezale venía de trabajar en el bosque y de paso entró a tomar un chiquito en el bar de Ermitabarri. Había gente jugando al mus y mientras tomaba el chiquito se sentó a observar. De pronto se durmió apoyado en la mesa. Los musularis le gastaron una broma. Apagaron todas las luces y siguieron hablando algo más alto de lo habitual. Entonces se despertó y ante el desconcierto de la oscuridad y las voces exclamó: ¿Pero, acaso veis? Al responderle todos a una que sí, les dijo: Pues yo no veo nada, me he quedado ciego". Encendieron las luces y así se acabó aquella broma.

57.4. "Txisperua" *Deogracias de Zeberiogane*

Con el sobrenombre de "Txisperua" se le conocía a un vecino de Zeberiogana. Un hombre hábil y de muchos oficios. Entre otras cosas aficionado a la música y en especial conocido como famoso albokari. Su sobrenombre tiene historia. Una vez, unos cuantos jóvenes de Zeberio venían de la romería de Urkiola y pararon en Villaro. Había allí una cuadrilla de mujeres, unas escardando y otras hilando el lino. Entre bromas y veras, entablaron conversación. En una de estas, el albokari sacó el mechero de piedra y no se sabe si queriendo o sin querer, se acercó al montón escardado y ardió rápidamente. El enredo fue impresionante. Entonces el dueño de la casa se dirigió al albokari y le dijo: " el Txispero ese habrá sido el causante". Y de ahí le viene el sobrenombre de "Txisperua". (el nombre de pila, para unos Deogracias y para otros Graciano).

57.5. *El haya, árbol de gran misterio*

En este pasaje el informante cuenta sus diferentes actividades forestales y el uso que se hacía hasta nuestros días. Llama la atención la explotación de las hayas. Tenía muchos usos, desde materia prima para el carbón vegetal hasta un largo etcétera. A las hayas les cuesta crecer y por eso idearon el sistema de la poda. Cuando la planta llegaba a unos dos metros aproximadamente, se podaba y de ese punto le salían diferentes

ramificaciones. El tronco adquiriría mayor grosor y las ramas lógicamente menor. De ese modo vendría el aprovechamiento. En lugar de talar el árbol entero, se le iban cortando las ramas secundarias para sus diferentes usos. La madera ha sido pieza fundamental para los caseríos. De ahí que se usa hasta en el refranero. En Zeberio se dice: “ *En el mundo siempre se desperdician tres cosas: la lluvia del mar, la madera seca pero lejana y la razón del pobre*”.

57.6. *Terruños vecino-comunales y bosques comunales*

El informante cuenta una de las tradiciones antiguas de las tierras comunales, tanto del terruño vecino-comunal como de los bosques comunales de mayor extensión.

Los primeros pertenecen a todo el vecindario, tanto el terreno como los productos de los árboles frutales etc. Los segundos, son propiedad del Ayuntamiento, aunque, como en el caso del monte Mandoia en Zeberio, las plantaciones forestales se hacían concediendo a los vecinos el tanto por ciento de los beneficios acorde con la ayuda prestada.

Dice que hoy día ha cambiado la tradición. Los terruños-vecinales están asfaltados y los bosques están administrados por el Ayuntamiento y/o la Diputación Foral.

58.1. *El asno a campanadas en Uriondo*

Antiguamente, por Nochevieja, justo a las doce, los jóvenes hacían bromas pesadas en los caseríos ya que la ley consuetudinaria “ permitía ” ciertas bromas a esa hora.

Un día de Nochevieja, a unos jóvenes de Uriondo se les ocurrió atar el asno a la cadena de la campana de la iglesia y le pusieron a unos metros hierba seca con el fin de que no la pudiera alcanzar. El asno lo intentaba pero no lograba comer el heno, pero en el intento hacía sonar la campana de la iglesia. El vecindario estaba asustado sin atreverse a ir al pórtico de la iglesia. Cuando amaneció encontraron al pobre asno agotado y el susto se convirtió en carcajada.

58.2. *La siembra de nabo del tacaño*

Había una vez un casero bastante tacaño y comodón. En una ocasión, el resto de los caseros se disponían a labrar la tierra para sembrar nabo. Lo hicieron según la costumbre y en cada bocho sembraron varias semillas de nabo para que una vez brotadas dejar crecer a la planta más hermosa arrancando el resto.

El casero tacaño les trató de ignorantes. Les decía que con sembrar una semilla valía porque más tarde había que dejar solo una. Y así lo hizo. Sembró una semilla única en cada bocho y a esperar. Cuando llegó la época del brote, pasó lo que pasó. Parte de la semilla no brotó, otra parte se la comieron los pájaros, total que, se quedó sin cosecha.

De este modo aprendió la lección para la próxima vez.

58.3. *El milano y la ingesta de serpientes*

El milano ha sido un pájaro temible en los caseríos porque perseguía a los polluelos y alteraba los gallineros. Cuentan que una vez, el milano envió a la golondrina y a la avispa a hacer una ronda por el mundo para ver qué animal tenía la sangre más apetitosa. La avispa iba picando un animal tras otro y por fin llegó al hombre y le dijo a la golondrina

que la sangre más rica era la humana. Entonces la golondrina, amiga de las personas, le dio un picotazo a la avispa y le cortó la lengua para que no hablara. No obstante, fueron a dar novedades al milano y la avispa, quería decirle el resultado pero el milano sólo le escuchaba un “ bisss-bisss-bisss...”, de modo que llegó a la conclusión de que se trataba de la serpiente. Por eso dicen que el milano come serpientes entre otras cosas.

58.4. *El asno viejo e inútil*

Un casero andaba limpiando el calero viejo para utilizarlo en el nuevo año con el fin de obtener cal viva para distintos menesteres. Por la noche, en un descuido, cayó al calero el viejo asno y al no poder salir, estuvo rebuznando toda la noche. El casero, aburrido de la inutilidad del asno viejo, llamó a los vecinos y trató de enterrarlo en el mismo calero. Acudieron con palas y azadas. Palada tras palada insistían en el enterramiento pero cuando miraban al agujero veían que el asno estaba cada vez más arriba ya que sacudía toda la tierra que le echaban. Al final, cuando estaban casi a punto de llegar al nivel del suelo, es asno viejo dio un pequeño salto y les escapó. El casero se quedó sin asno y encima con el calero lleno de tierra.

58.5. *Los del más allá, de noche, en Larragane*

Según contaba la dueña del caserío de Larragane, cerca de Uriondo, de vez en cuando ocurrían cosas misteriosas en sus huertas. Una noche, la señora oía cencerros de ganado en sus pastizales y cuando acudía a espantarlos, no encontraba nada. Y así una vez tras otra, y siempre igual. Claro, es que eran una cuadrilla de jóvenes de Uriondo que le gastaban bromas, en este caso, haciéndose pasar por ganados, pero sin pisar la hierba.

En otra ocasión, la dueña de Larragane tenía el trigo cortado y engavillado para colocarlo en las pilas grandes hasta el día del desgrane. Los jóvenes vecinos se encargaron de hacer la pila de gavillas y le dijeron a la dueña que se fuese a casa y que vigilara desde allí si fuera preciso. Uno de los jóvenes se metió dentro de la pila de gavillas y los demás concluyeron la tarea y se fueron del trugal. De pronto, la dueña de Larragane vio que se movía la pila de gavillas de trigo y en un santiamén se desmoronó. Al día siguiente contaba que “los del más allá” habían entrado en su trugal y habían desmoronado la pila. Los jóvenes de Uriondo le dijeron la verdad y apilaron de nuevo todo el trigo.

58.6. *Llevar a Herodes y traer a Pilatos*

Un tratante de ganado de Arratia hacía su ronda de compraventa por Zeberio. En el barrio de Uriondo había un casero que tenía una vaca estéril y la quería cambiar por otra. Hizo el trato con el tratante y las cambiaron. Pasaron unos días y la vaca del cambio no resultaba. Comía poco, daba poca leche, en fin, que el casero estaba muy descontento y se sentía engañado. Cuando volvió a ver al tratante le dijo: “ *Me has llevado a Herodes y me has traído a Pilatos*”.

59.1. *Clavija en pared para atar el burro*

En un caserío vivía una familia sencilla y sin grandes recursos. Pero todos a una, trabajando con tesón, valiéndose del asno y demás ganado consiguieron hacer un poco

de dinero. Un día, decidieron mejorar la casa y al lado fundar una granja. Seguían trabajando como de costumbre y consiguieron cierta fortuna. Cuando hicieron el arreglo de la casa el padre de familia colocó la arandela de la casa antigua junto a la puerta de la casa nueva.

Un día, hicieron una reunión familiar para celebrar la buena marcha de la casa-empresa.

El mayor de la casa reunió a todos y los pequeños en particular en la entrada de la casa y acercándose a la arandela les dijo: “ En esta arandela atábamos el asno que nos ayudaba en las tareas cotidianas. Ahora nos hemos mecanizado y progresado pero no olvidéis el significado de esta arandela”. Este mensaje quedó escrito en una lápida debajo de la arandela para que la leyeran las futuras generaciones.

59.2. *El chico de la antorcha sobre el asno*

Había una vez un joven que tenía como misión llegar con una antorcha encendida al un castillo para casarse con la hija heredera. Al no disponer de caballo, cogió el mejor asno y emprendió la marcha. En el camino, al atravesar un bosque, una anciana le pidió fuego para su asado pero el joven le negó por causa de su misión. Según avanzaba, reflexionó, se dio la vuelta y ofreció fuego a la anciana. Siguió y siguió pero salió un viento repentino y le apagó la antorcha. El joven estaba desolado. De pronto vio que su asno retrocedía, pues son muy duchos en la orientación, y le inspiró la idea feliz. Su antorcha estaba apagada pero su fuego seguía donde lo había prestado. Efectivamente, volvió y le pidió fuego a la anciana. Esta le dio con gusto y pudo continuar con la antorcha encendida. El joven llegó a su destino y se celebró la boda.

59.3. *Gentiles y la construcción de iglesias*

Cuentan que cuando estaban erigiendo la Iglesia de Zeberio, en el barrio de Ermitabarri, ocurría una cosa curiosa. Las piedras que colocaban durante el día, alguien las trasladaba de noche al barrio de Olabarri. Entonces un vecino se puso a vigilar de noche desde una ventana de su casa. Efectivamente, eran los gigantes gentiles. Dio parte y volvió a vigilarlos. Pero, los gigantes gentiles se dieron cuenta y echaron una maldición invocando que se cerrara para siempre la ventana del vigilante. Al día siguiente el vigilante apareció tuerto. Había perdido sorprendentemente uno de los ojos. Atribuyeron este hecho a la maldición de los gigantes gentiles.

59.4. *Las campanadas de Zeberio y su significado*

Las diferentes campanas de nuestros campanarios tanto de la parroquia como de las ermitas, han cumplido una misión importante, no sólo para llamar al culto religioso sino también para otro tipo de avisos útiles en la vida de los pueblos.

En este caso, el sacristán Juan Olano explica pormenorizadamente el significado de cada toque de campanas. Zeberio es un pueblo extenso y gracias a las distintas campanadas se reconocía su significado. Entre otros podemos citar: llamada al sacerdote; llamada a la misa; aviso del viático; aviso de defunción con contraseña para diferenciar la muerte de un hombre o una mujer; aviso de incendio de una casa o bosque; llamada al rezo del ángelus; campanas de vuelta para anunciar la muerte de un niño; y un largo etcétera.

59.5. Brujas en los cruces de caminos

Según cuentan, uno de los lugares más frecuentados por las brujas han sido los cruces de caminos. De hecho, en más de un cruce colocaban una cruz cristiana para espantar a las brujas. En Zeberio, bajo el barrio de Albizu, el cruce de caminos se conoce por el nombre de “Kurtzebarri=Cruz nueva”, porque había una cruz antiguamente. Incluso, cuando los funerales se hacían a pie con anderos, el sacerdote que acompañaba a la comitiva se paraba en los cruces de caminos para rezar un responso.

Luego se cuenta la historia del embrujamiento de una niña en la campa de Petralanda. Iban en volando tras untarse con un ungüento y recitar la famosa frase de: “*por encima de las zarzas y por debajo de la nubes*”. Y entonces el padre de la niña, oyó el truco pero lo dijo al revés y llegó a Petralanda mareado y lleno de rasponazos. Pero llegó a tiempo y libró a su hija del embrujamiento.

59.6. El viático y la Extremaunción y dos anécdotas al borde de la muerte

Por aquello de que para ir al cielo era preciso estar limpio de pecado, cuando alguien enfermaba de gravedad se le llevaba el viático y la extremaunción. El sacristán acompañaba al sacerdote con una campanilla para avisar el paso y la gente se solía arrojar allí donde estuviera.

Un día, enfermó una persona (omitiremos su nombre por respeto) que era bastante blasfema y distante de la iglesia. Un familiar pidió ayuda a un vecino para que fuera a avisar al sacerdote. El vecino, ni corto ni perezoso, conociendo al agonizante le respondió que estaría mejor meterle por la boca blasfema un tizón de hierro incandescente. Pero, al final, accedió y avisó al sacerdote. Dicen que el moribundo se resistía a confesarse y que el sacerdote incluso le puso dinero bajo la almohada para que se confesara y evitar así el ir a la Caldera de Pedro Botero. Finalmente se confesó y pudo tomar la comunión y la extremaunción. La familia descansó, vaya que sí.

Termina con una anécdota de un enfermo que temiendo la presencia de la Muerte acude a un ardid para librarse de la Muerte. Se dio la vuelta en la cama y cuando la Muerte se acercó a su cabecera, resulta que se encontró con los pies del enfermo. Así se libró de la Muerte, al menos por aquella vez.

59.7. Bendiciones y sus usos

Antiguamente las bendiciones se llevaban a cabo por doquier. Se bendecía todo, personas, casas, ferrerías, molinos, animales, productos del campo, el agua, automóviles etc. Durante el año había fechas señaladas para las bendiciones, entre otras, por San Blas, Domingo de Ramos, el día San Juan y un largo etcétera. Llamaban la atención las bendiciones de los trigales. El sacerdote con su roquete, estola, hisopo y libro en mano iba subiendo a los montículos y bendiciendo todos los trigales que tenía a la vista. A decir verdad, la buena maduración del trigo era fundamental y cualquier tormenta o aguacero podía llevar al traste la cosecha. Otro de los remedios eran las rogativas tanto en la época lluviosa como en la de la sequía. En Zeberio se solía hacer la rogativa entre la parroquia y la Virgen de Zeberiogane, alternando el rosario con la letanía o algún cántico. Termina el informante contando los pormenores de la bendición del cirio Pascual, del incienso y del agua en la misa nocturna del Sábado Santo. Llama la atención la procedencia del fuego logrado por medio del chisquero.

59.8. *La doctrina estricta de la Iglesia ha creado muchos escrúpulos en feligreses y sacerdotes*

Cuenta y compara con ejemplos detallados la cantidad de miedos y escrúpulos que sufrían antiguamente los feligreses siguiendo estrictamente la doctrina de la Iglesia. Dice que había dos tipos de pecados, mortales y veniales. Los mortales eran temibles y la gente pasaba mucho miedo por el infierno y a veces se confesaban dos veces por miedo a haber olvidado algún pecado mortal, como no oír misa un domingo o fiesta de guardar. Incluso los sacerdotes escrupulosos repetían varias veces las palabras de la consagración para asegurarse de ello. Además tenían extremo cuidado de no dejar en la patena o en el cáliz alguna partícula del pan consagrado. En fin, doctrina muy estricta. Ahora en cambio, ya desde el Concilio, dice que han cambiado las cosas pero, paradojas de la vida, ahora que la doctrina de la Iglesia no es tan estricta, la gente acude menos a la iglesia e incluso escasean los sacerdotes. Concluye diciendo que lo importante es ser honrados y no hacer daño a nadie, ya que hay mucho que arreglar en este mundo.

59.9. *El cuervo indica a la chica el camino al molino*

Cuenta que un día el padre por causa de su malestar físico le dice a su hija joven que tiene que ir al molino de Aranzazu (Arratia) para moler el trigo y el maíz. La chica le advierte que no sabe bien el camino y tiene miedo a perderse. Entonces su padre le dice que en caso de perderse envíe al asno por delante y que la llevará hasta el molino. Cuando llegó al barrio de Argiñao, la chica se encontró en un cruce de caminos. Se paró para mirar y observó a unos cuervos en la campa y a otro en la punta de una encina. Entonces le preguntó al cuervo si el camino hacia las peñas de Dima era el correcto. El cuervo le contestó: “ Kuaaa-Kuaaaa-Kuaaa!. La chica interpretó que era el camino correcto. Envío por delante al asno y así pudo hacer sin problema la ida y vuelta al molino. Concluye diciendo que el asno es un buen guía incluso con niebla densa.

59.10. *Orzuelo en el ojo y divieso en la nalga*

Cuenta que hablando de pecados en la doctrina de la Iglesia, también lo era el ver queriendo las nalgas o algún otro lugar escondido del cuerpo ajeno. A propósito de esto, cuando a una criatura le salía un orzuelo en el ojo se le tomaba el pelo diciendo que habría visto las nalgas a alguien y que además del orzuelo tendría un divieso en su nalga. Las criaturas se defendían negándolo. Termina explicando cómo procedían a tratar los orzuelos y los diviosos a falta de medicinas, los primeros limpiándolos por delicados y los segundos aplicando paños calientes encima del divieso para acelerar su maduración y sacar el pus.

59.11. *El enfado del sacerdote el día del bautizo*

Cuenta que un día de mucho frío hubo un bautizo en la parroquia. Los padrinos al ver que la criatura lloraba, probablemente por el frío, en lugar de esperar al sacerdote en el pórtico, se metieron dentro de la iglesia. El sacerdote al verlos les reprendió diciendo que no se podía introducir al recién nacido en la iglesia ante de cumplir con el ritual de la doctrina. Se disculparon los asistentes y se procedió al bautizo. El batisterio estaba antes bajo el coro, en un rincón oscuro. Ahora está delante. Al terminar el

sacramento del bautismo los padrinos repartieron golosinas. El sacerdote al salir de la iglesia se disculpó por su actitud y les explicó que lo hizo en cumplimiento estricto de la doctrina. Termina diciendo que hoy día ha cambiado mucho el acto del bautismo. Ahora se sitúan en el primer banco junto al batisterio y los bautizos se hacen dentro de la misa tomando parte todo el pueblo. Comenta también que antes se hacían los bautizos al día siguiente de nacer por miedo a morir sin ser bautizado e ir al Limbo. Hoy día ha cambiado esto, pues parece que no existe el Limbo, y se bautiza a más largo plazo y algunos no creyentes ni los bautizan.

60.1. *El buey mal herrado y dañado en Zeberiogane*

Cuentan que un día un carretero llevó su yunta de bueyes a donde el herrador de Zeberiogane, para proceder a la puesta de herraduras nuevas.

Colocaron a uno de los bueyes con cinchas en la estructura de madera y el herrador procedió a colocarle una de las herraduras traseras. Primeramente se alisa la pezuña del ganado y posteriormente se le cose con clavos pero sólo por la parte exterior de la pezuña, sin dañarle. Pero a veces ocurre que al clavar la herradura, la punta del clavo se desvía algo hacia el interior y toca el nervio del animal. Pues así ocurrió y ante el daño, el buey debió de soltar una coz tan escandalosa que, según cuentan, lanzó por los aires la herradura y según unos, dicha herradura pegó la campana del Santuario de Urkiola y según otros la campana de la sacristía de la parroquia de Zeberio y ambas estuvieron sonando durante varios días.

60.2. *Exageraciones de los bromistas*

Un día se reunieron en la fonda de Iturrondo de Zeberio unos cuantos célebres del pueblo y alguno de fuera. En la tertulia comenzaron a contar sucedidos a cual más disparatados. Todos contaron alguna historia increíble como si de un concurso se tratara. Como muestra mencionaremos la historia del gallo del barrio de San Bartolomé. Según su dueño, este gallo era tan grande y tan fuerte que lo tenía que tener atado con una sogá a un árbol. Debía de ser el gallo más grande del mundo. Su canto tan fuerte que se oía en todo el pueblo. Incluso rompía la sogá a picotazos y al final le tuvo que amarrar con una cadena fuerte. Entonces, al no poder soltarse, andaba a zarpazo limpio lanzando hacia atrás la tierra y piedras hasta los tejados del barrio de Areilza. Los vecinos de Areilza se quejaron porque peligraban por lo visto las tejas de sus casas. De ahí que esta exageración se ha transmitido de generación en generación con el dicho de “*el gallo gigante de San Bartolomé*”.

60.3. *Las brujas de Zeberio*

Este pasaje contado de forma resumida por el informante, hace referencia a un hecho real de un embrujamiento que lo recoge D. de Areitio en el artículo “*Las brujas de Ceberio*” publicado en la RIEV tomo XVIII. Ocurrió a mediados del S.XVI, en 1558. El informante recuerda algunos nombres y datos escuchados a un religioso de Zeberio. Finalmente cuenta cómo solían ir las brujas en volandas a la campa de Petralanda (lugar de aquelarres) tras recitar la famosa frase de: “*Por debajo de las nubes y por encima de las zarzas*”.

(Nota aclaratoria: El topónimo Petralanda NO se encuentra en Zeberio sino en Dima. Este dato erróneo está aclarado por mí (Juan Manuel Etxebarria Ayesta) en el artículo “ *Las brujas de Ceberio*” *toponimo eta gainetikoen argibideak*” publicado por la Universidad de Deusto, con motivo del libro-homenaje: *Studia Philologica In Honorem Alfonso Irigoyen*. Bilbao 1998.)

60.4. *Las lamias bajo el puente de Olabarri*

El barrio de Olabarri fue famoso por sus ferrerías y creencias. Existe un puente y cuentan que en sus inmediaciones frecuentaban las lamias con pies de pato. Una vez, un vecino engañó a una lamia y le ofreció leche porque le gustaba mucho. Valiéndose de ese ardid, le sonsacó la forma de aniquilar para siempre a las lamias. Efectivamente, el secreto era uncir una pareja de bueyes nacidos el día San Juan y arar el río de Olabarri haciendo cruces. Así lo hicieron y dicen que ese día el río se tiñó de rojo y que desaparecieron las lamias para siempre.

60.5. *Malestudiante el Zeberiano*

Malestudiante fue un Zeberiano célebre y ese sobrenombre le provenía por haber dejado los estudios del seminario. Cuentan que era un gran propietario pero vivía como inquilino. En sus propiedades, en especial en los frutales, solía colocar trampas y clavos para que no le robaran. Se cuentan muchas historias sobre él y los niños le temían porque era muy amenazador y fanfarrón. Un día, una familia de Sautuola le amenazó porque andaban en juicios y al muy fanfarrón le entró miedo en el cuerpo. Cuentan que un día, Malestudiante acudió a la fiesta de Zeberiogane y en el regreso tenía miedo porque tenía que pasar por delante de los amenazadores. Pidió ayuda de rodillas y fue Bartolomé quien le acompañó dejando la fiesta a medias. Al final, cuando llegaron a casa, Malestudiante le recompensó y le dio como propina una moneda de cinco duros de plata.

60.6. *Los anteojos de Cruz el herrador*

En el barrio de Zubibarria había un puesto para herrar el ganado y un buen día se acercó un vecino con su vaca para cambiar de herraduras. El herrador utilizaba anteojos pero casualmente se los había dejado a otro vecino y le dijo que no podía hacerle ese trabajo a no ser que fuera a pedírselos. El casero, dejó la vaca y se fue a por los anteojos. Se los pidió pero aquel también se los había dejado a otro vecino para algún menester. A la tercera la vencida. Consiguió los anteojos, se los llevó al herrador y pudo acabar la faena.

60.7. *Los molinos de Zubibarri*

En el barrio de Zubibarria había dos molinos. Uno doméstico y el otro público junto al río con fuerza hidráulica. El molino doméstico era el del confitero. Ya en aquel tiempo molía cacao valiéndose de un asno para girar y hacía confites para vender. Fue muy famoso el confitero junto con la élite del pueblo.

El otro molino era una adaptación de una antigua ferrería con acueducto y presa hermosa para mover la rueda motriz en la caída del agua.

En los molinos no se pagaba con dinero sino en especie. El molinero se quedaba con parte del producto. Pero a veces había enfados porque algunos molineros abusaban en la cuantía a descontar.

Un día un cliente se le enfadó al molinero y le dijo que no volvería mas porque era un ladronzuelo. El molinero, al despedirse, le dijo: “ *cambiarás de molino pero no de molinero*”!

61.1. *La serpiente bebe leche a la oveja*

Había una vez un pastor de ovejas y se percató de que algunas de sus ovejas producían poca leche. Había oído hablar de las incursiones de las serpientes entre el ganado. Entonces, como prueba, puso un poco de leche en un pequeño abrevadero de madera y esperó. Al de un rato, vio que se acercaba una serpiente muy larga que se disponía a beber dicha leche. El pastor cogió una guadaña y del primer golpe partió en dos a la serpiente y la mató. La serpiente era la que bebía la leche de las ovejas extrayéndola de los pezones.

61.2. *La serpiente envuelta en el brazo*

Una vez un labrador estaba cortando hierba con una hoz. En una de estas, sin darse cuenta, cogió entre el manojito de hierbas una serpiente y se le enroscó fuertemente en el brazo. Quiso soltarla pero no podía. Entonces metió el brazo en el charco más cercano y gracias a eso la serpiente le soltó bajo el agua. De no ser así, le habría mordido. No obstante, ese brazo perduró enrojecido durante bastante tiempo. No sólo eso, de hecho, ese brazo nunca más estuvo igual que el otro, sino más delgado, más débil.

61.3. *La serpiente atrayendo al pájaro con la mirada*

Cuenta que un pastor estando al cuidado del rebaño de ovejas en una pradera, observó a un pájaro que hacía movimientos raros encima de un espino en el linde de la pradera. Se acercó con el bastón y vio que una serpiente enroscada en dicho espino estaba atrayendo al pájaro. Ante esto, el pastor pegó unos golpes en el tronco del espino y la serpiente desistió y se marchó salvándose el pajarillo.

61.4. *El anciano y la anciana de Itzina*

El macizo cárstico de Itzina, Orozko, es muy famoso por sus características, cuevas, simas etcétera. La parte más alta es la peña Lekanda y en su extremo norte se encuentran dos peñascos puntiagudos y separados que la gente de los alrededores los denominan: *el anciano y la anciana*. El anciano es mayor y dependiendo de la orientación se ve o no el espacio entre ambos peñascos.

Como se cuenta en este pasaje, esos dos peñascos han sido desde antiguo una referencia horaria natural. Es decir, cuando el sol da de lleno a los dos peñascos es mediodía. Por eso, este informante cuenta que su dueño le decía que cuando el sol pegase en el anciano y anciana, viniera a casa porque era la hora de comer. (Hoy día habría que ajustarse a los cambios horarios modernos)

61.5. Peleas juveniles de Mendigane

El alto de Mendigane se encuentra lindando Orozko con Zeberio y parte de Arratia. Antiguamente, los domingos se oficiaba una misa muy temprana para los caseiros para que pudieran proceder a las labores del caserío. El resto del domingo era festivo y los jóvenes, como no había otras diversiones, acudían con frecuencia al alto de Mendigane a medir sus fuerzas en forma de peleas. Bastaba con que los de un pueblo dijeran que los del otro “*no valían*” para enzarzarse, pero sin llegar a la sangre o a algo por el estilo. Era simplemente saber quiénes eran los más fuertes, los de Orozko, los de Zeberio o los de Arratia.

Los de Zeberio dicen este refrán por los de Orozko: “por la mañana el trato es de: *usted*, al mediodía de: *vos*, por la tarde: de: *tu*, y al atardecer: *se enzarzan*.”

61.6. El rebaño de ganado de Zeberio a la Campa de Arraba

Cuenta el informante que solía estar con frecuencia en las cercanías de la campa de Arraba en Gorbeia cuidando las ovejas de su dueño. Cuando llegaba la época, dice que los de Zeberio solían llevar el rebaño de ganado, concretamente de vacas montesas, a pastar a la campa de Arraba. El Patronato de Santo Tomás de Olabarrieta de Zeberio era antiguamente el propietario de la campa de Arraba, y la tenía cercada con una alambrada. Dicho lugar cerrado lo utilizaba para engorde del ganado y posterior venta en las ferias de los distintos pueblos. Como aportación léxica en este pasaje se recoge la palabra “*elia*=rebaño de ganado”, actualmente utilizado para más acepciones: *muchedumbre* etc.

62.1. Antorchas por Pascua en la cumbre de Malmasin

Cuenta que el Sábado Santo por la noche los vecinos de Buia, (parte Bilbao y parte Arrigorriaga), solían acudir a la cumbre de Malmasin con antorchas encendidas, bueno, antorchas de paja o de heno, para conmemorar la venida del día de la Patria Vasca el Aberri Eguna, que suele celebrarse el Domingo de Pascua. Junto a las antorchas, cuenta que alguien llevaba un cencerro para que se oyera a lo lejos.

62.2. Los cánticos de San Juan

En este breve pasaje se cuenta la costumbre de circundar las huertas con antorchas naturales la víspera de San Juan. Se hacía al atardecer y mientras se circundaban las huertas con antorchas se cantaba la canción de San Juan que dice: “San Juan en junio, en buen tiempo, guardad el maíz y el trigo y quemad los sapos y culebras. Viva la víspera de San Juan!”

62.3. Ocaso de las lamias y las brujas por la pólvora

Cuenta que según referencias generacionales, las lamias, las brujas e incluso la Señora de Anboto, llegaron a su ocaso por causa del invento de la pólvora, que generalmente se materializa por medio del uso de la escopeta.

62.4. *La serpiente bebe leche a la vaca*

Cuenta cómo la serpiente bebía leche a la vaca. Lo hacía enroscándose en una de las patas y una vez allí chupar uno de los pezones de la ubre suavemente sin que la vaca se diera cuenta. Por lo visto, la serpiente chupa suavemente y extrae la leche de forma dulce para la vaca. Este hecho de que las serpientes bebían leche a las vacas está muy generalizado aunque no todos lo hayan visto.

62.5. *Miedo al mal de ojo y a la máscara*

Cuenta en primer lugar el miedo al mal de ojo. Cuando ocurría algo malo, sobre todo en niños, se atribuía ese fenómeno al mal de ojo, provocado por la envidia o la maldición.

En segundo lugar cuenta el miedo a las máscaras en época de carnaval. Bajo la máscara, parece que algunos aprovechaban para hacer acciones indebidas como los robos y de ahí el miedo a ese tipo de disfraces y más en la oscuridad.

62.6. *Lechera con asno desde Buiagoiti a Basauri*

Cuenta que hasta no hace mucho, solía venir desde Buiagoiti a Basauri andando monte abajo con el burro cargado con cantinas de leche para repartir de casa en casa. Se la conocía como “la lechera” y se hizo muy popular. Después dejó el burro y hacía el recorrido con una furgoneta. Hoy día, con la jubilación, se dedica a las labores de casa recordando con añoranza los viejos tiempos y las muchas amistades.

63.1. *Historias de los linderos de Bilbao*

Este informante, natural de las faldas del Pagasarri en Bilbao, cuenta que se casó a Buiagoiti, residencia actual, que también está a las afueras de Bilbao. Este caserío está cerca de Arrigorriaga y cuenta que había un caserío justo encima del lindero entre Arrigorriaga y Bilbao. Una de las partes del caserío era Arrigorriaga y la otra Bilbao.

63.2. *Siembra de tabaco en Larraskitu*

Cuenta cómo sembraban tabaco en Larraskitu, barrio de las afueras de Bilbao. Sembraban y cultivaban el tabaco para uso doméstico. Cuenta que un día le ocurrió una fechoría al despistado de su bisabuelo. Resulta que quería fumar en pipa el tabaco de su cosecha y no encontraba por ningún lado su muy apreciada pipa. Pidió ayuda a los de casa y los de casa le dijeron que la tenía en su boca. Todo acabó en una carcajada colectiva.

63.3. *Con mucho trabajo pocos cuentos*

El informante cuenta que en su caserío tenían mucho trabajo y que no tenían tiempo para contar cuentos o sucedidos y que por eso no recuerda apenas ninguno. La vida del caserío es muy dura y por tanto cuanto tuvo oportunidad se metió de bombero en Bilbao. Preguntado por algún hecho destacado de la nueva profesión, cuenta que no olvidará nunca el choque de trenes ocurrido en Urduliz. La impotencia ante una desgracia con víctimas.

64.1. Bendición de campos por San Juan

Cuenta una de tantas versiones de la bendición de los campos en la víspera de San Juan. Esta bendición se hacía circundando las huertas con teas naturales encendidas cantando la canción de San Juan. En este caso la canción es algo distinta a otras. Este tipo de canciones adquiere muchas variaciones en su letra, pero ahí está su riqueza transmitida oralmente de generación en generación.

64.2. El cura bendiciendo los campos

Cuenta la costumbre muy extendida de bendecir los campos colocando una cruz en cada huerta. También cuenta que el sacerdote acudía a bendecir los campos hacia el verano y también hacia el otoño. Como recompensa los caseros ofrecían al sacerdote productos cosechados en sus huertas, alubias o también huevos, pollos etc.

65.1. Lamias en el caserío de Kákatza

Cuenta que los del caserío de Kákatza solían ir a cortar la hierba a las laderas del río y que una vez encontraron un peine de oro abandonado por las lamías. Cogieron dicho peine y se lo llevaron. Pero las lamías les reclamaron su peine con amenazas expresadas en forma de versos, que literalmente vienen a decir lo siguiente: “*Marinazi, (María Ignacia) devuélvenos nuestro peine, si no devuelves nuestro peine te quitaremos la vida*”. Al final acaban devolviendo el peine de oro.

65.2. Las brujas de Petralanda

En la campa de Petralanda (Dima) solían reunirse las brujas para hacer sus danzas, romerías etc. Solían ir en volandas recitando con antelación el famoso refrán que dice: “*por debajo de todas las nubes y por encima de todas las zarzas*”. Un día algunas se equivocaron al recitar el refrán y lo dijeron al revés. Por tal motivo llegaron aturridas y arañadas. Una vez en Petralanda, una de esas brujas metió el agujón de hierro a otra bruja y esta le dijo: “*tienes el morro muy afilado*”.

65.3. Las lamias de Lamiñarrieta

Cuenta que las lamías del puente de Laminarrieta (Usansolo-Galdakao), tenían una especie de cuevas donde hacían grandes festejos. Un joven sabía lo de las romerías y avisó a otro amigo. Un día acudieron a esa cueva de las lamías y pronto se percataron de que las lamías no eran chicas normales sino que tenían pies de pato. Las lamías a su vez se dieron cuenta de que los dos jóvenes se habían percatado de su condición de lamías. Acto seguido las lamías zarandearon a los dos jóvenes y los echaron fuera de la cueva.

65.4. El perro de Txakurzulo

El caserío Txakurzulo, situado junto a la carretera del puerto de Urkiola, era de dos viviendas, y las denominaban como “la de arriba y la de abajo” para diferenciarlas. Tenían un perro y a la hora de comer unos le mandaron a la parte de arriba y los otros a la parte de abajo. Al final, el pobre perro se quedó sin comer.

65.5. *Castillo de los gentiles en Isasi*

En el barrio de Isasi (Usansolo-Galdakao), en una de las laderas había un castillo (hoy en ruinas) que según cuentan lo construyeron con las enormes piedras que lanzaban los gigantes gentiles desde el alto de Arteta tras pronunciar la famosa frase que decía : “ *abí va la palanca hasta la Salamanca* “. Cuenta que uno de los gigantes hizo desistir de tal tarea porque por lo visto en Salamanca tenían parientes y podían peligrar a causa de los pedruscos lanzados por los aires.

65.6. *La bruja transformada en gato*

Uno de los trabajos domésticos era el de hilar tanto el lino como la lana con la rueca o a mano con un eje de hierro o madera. Según cuentan, cada atardecer, un gato negro hacía acto de presencia mientras la mujer hilaba. Se lo comentó a su marido y al día siguiente el marido se vistió de mujer y empezó a hilar. Llegó el gato y le dijo: “ *¿hombre e hilando?* Y le respondió el marido: “ *¿ gato y hablando?*”. Entonces le dio un golpe con la rueca o el eje y le rompió una pata delantera. Al día siguiente, una de las ancianas del barrio apareció con el brazo roto.

65.7. *Marzo cagón*

Un pastor estaba aburrido ya del largo invierno y cuando llegó el último día de marzo empezó a reírse del mes de marzo recitando un pareado: “ marzo cagón, ya he entrado en abril”, como diciendo que ya no afectaría el invierno a su rebaño de ovejas.

Ante este desprecio del pastor, el mes de marzo pidió un día al mes de abril y este le concedió. Seguidamente comenzaron los rayos, truenos, granizo y lluvias torrenciales y como consecuencia del temporal murieron todas las ovejas del pastor.

Por eso se dice que el mes de marzo tiene 31 días en lugar de 30.

66.1. *La vida de caserío en Baranbio*

En este pasaje se recuperan textos de un euskera perdido ya en el pueblo Baranbio (Álava). La persona informante relata en primer lugar aspectos del uso del euskera en su niñez. En segundo lugar cuenta cómo se casaron a la casa de un anciano que vivía sólo porque tenía la familia en América. A veces se pasaba con la bebida y su familia le llevó a América pero volvió a Baranbio porque vivía mejor con los inquilinos. Finalmente cuenta las labores de casa y entre otras, los pormenores de la recogida y usos de la castaña como medio de sustento y también de ingresos. También cuenta que cuando iban a la recogida de castañas dejaba a la criatura en casa al cuidado de la suegra. Pero a veces los niños lloran y entonces usaban como señal de aviso una sábana blanca en la balastrada del balcón.

66.2. *Las fiestas de Baranbio*

En este episodio se cuentan vivencias de las fiestas de Andramari (la Virgen María) en Garrastatxu (Baranbio). Se hacían grandes fiestas. Tal es así que un año hasta trajeron toros de lidia desde Bilbao.

Seguidamente se recogen diversas canciones populares que se cantaban también en Baranbio. Una de las canciones se refiere a las coplas de Santa Águeda. Otra se refiere a una de las múltiples canciones de cuna. Finalmente cita unas coplas de arte menor dedicadas a la romería de San Antonio de Urkiola.

66.3. Brujas en Baranbio

Cuenta que cerca de su casa había una especie de cueva de las brujas. Dice que eran temibles porque si sorprendían a alguien le metían en la oscuridad de la cueva. Sobre todo eran los pequeños los que más miedo pasaban porque los mayores les infundían ese miedo para que no se acercaran al lugar. La informante dice que ella no ha visto nunca a las brujas pero que ha oído que existían en ese lugar como en otros tantos.

67.1. Postrimería del euskera de Baranbio

Esta informante nos habla del final del euskera nativo de Baranbio. Ella lo utilizaba habitualmente pero cuando se casó pasaron al castellano. Incluso cita los días de la semana en euskera y llama la atención la denominación antigua de “ilena = lunes”, como sinónimo de “astelehena=lunes” Seguidamente cuenta algunas vivencias del pueblo de Baranbio, incluso que trabajaban en la mina aparte de las labores de casa. También habla del pastoreo y de los problemas sufridos en la guerra expresado en este dicho: “*pasó la cuarentena en la cruz*” .

68.1. Vivencias de la época de la escuela

Esta informante, que se confiesa católica y nacionalista cuenta sus vivencias de la época de la escuela recordando episodios de la represión sobre todo en tiempos de la guerra.

Se centra en la época de la niñez y cuenta un pasaje sucedido en la escuela. La informante era inteligente y un día estaban aprendiendo las tablas de multiplicar. Entonces ocurrió que ella respondió mejor que otra compañera mayor. Esta se enfadó y la amenazó. Efectivamente, un día al ir a casa le salieron al camino los hermanos de la compañera. Entonces, esta cogió la hoz que llevaba casualmente afilada en la ferretería y le hizo una herida en un dedo. Se apuró, pero tanto los de casa como al día siguiente la maestra, la tranquilizaron porque la culpable era la otra.

Luego nos cuenta los apuros que pasaron por nacionalistas a la hora de comprar un ternero para carne de uso doméstico. Un vecino amigo hizo de mediador y pudieron abastecerse de dicha carne.

69.1. Quehaceres y comidas del caserío

Entre los quehaceres del caserío se citan la siembra y la cosecha del trigo. Seguidamente el proceso del pan con la hornada. También se cita la tarea de hilar lana o lino para uso de casa.

Finalmente cuenta todo lo referente a las distintas comidas realizadas durante el día. Concretamente cita cinco comidas especificando lo que ingerían en cada una de ellas. Llama la atención la primera ingesta antes de proceder al ordeño del ganado ya que solía ser en hora temprana. Luego vendría el desayuno fuerte.

70.1. *Ir de niñera y acabar casándose*

Este es uno de tantos casos en los que una persona parte de su casa para ir de niñera a otro pueblo y acabar casándose en dicho pueblo.

Esta informante salió de su caserío lejano de Zeberio al pueblo de Lemoa (Arratia). Fue de niñera a donde su hermana casada. Después de un tiempo, pasó a trabajar como criada a un caserío de Bedia o Kolaziño, colindante con Lemoa. Allí conoció a un joven y se casó y vivió el resto de su vida. El resto de la familia siguió viviendo en Zeberio.

71.1. *Cantos y versos de Zeberio*

Se trata de un informante especial. Bertsolari popular, autodidacta, buen cantor. Por eso, este informante, en lugar de contar, nos sorprende con cantar un sinfín de versos o estrofas de diferente índole. Esta recogida de cantos se ha hecho de dos maneras. Una en directo y otra por medio de uno de sus nietos que iba transcribiendo según le cantaba un día tras otro. Cada serie de versos o estrofas o cantos lleva su título. Citaremos unos pocos como muestra de la riqueza: el mito de las doce verdades de San Martín cantadas al diablo para recuperar el alma ofrecida a cambio de construir el puente de Kastrejana, que quedó a falta de una piedra tras cantarle las doce verdades; romances varios, coplas populares etc. Los versos o estrofas de creación están en dialecto vizcaíno pero los aprendidos y reproducidos llevan las pertinentes influencias de origen mezcladas con las propias.

71.2. *Romance de la Corte de Francia*

Cuenta a modo de romance la historia de un joven vasco que viene de la Corte de Francia con su mujer francesa. Al llegar a casa su madre no acepta tal matrimonio y no solo lo rechaza sino que le ordena que se dehaga de ella, si no lo puede hacer personalmente que lo haga con la ayuda de su hermano. Triste final.

71.3. *Santa Agueda: diferentes versiones de su vida en verso, y coplas de saludo*

El informante, bersolari popular, presenta cuatro versiones de la vida de Santa Agueda para cantar de casa en casa la víspera de su fiesta. Algunos versos son aprendidos pero otros originales del informante. Junto a la vida de Santa Agueda, aparecen un sin fin de coplas para saludos y posterior cuestación o aguinaldo. Incluso alguna copla para los tacaños.

71.4. *Versos dedicados a Balentín de Berriochoa (actualmente santo)*

Se trata de versos aprendidos de memoria de la vida de Balentín de Berriochoa, misionero y mártir. Era natural de Elorrio (Bizkaia). Actualmente es ya santo y patrono de Bizkaia, pero cuando se escribieron estos versos aún no. Es de tener en cuenta que los versos aprendidos sufren variaciones con el tiempo y eso se refleja en el etnotexto.

71.5. *Versos del famoso ladrón.*

En estos versos aprendidos se cuenta la triste historia de un ladrón que llevó a cabo varias muertes por motivo de una joven. El objetivo de ladrón en estos versos es

el de servir de escarmiento para los demás, es decir, para que nadie cometa actos similares en la vida.

72.1. *Panderetera con trikitilaris y albokaris*

En este pasaje se cuenta la trayectoria de la famosa Maurizia como panderetera y cantora de coplas. Aunque nacida en Zeberio, se casó y vivió en Artea (Arratia). Una mujer autodidacta que a lo largo de su vida ha acompañado con su pandereta y cánticos a diferentes trikitilaris y albokaris de Arratia. Además de original pandereta, fue una indiscutible cantora de coplas, tanto de su creación como aprendidas de generación en generación.

Animadora nata donde las hubiere porque al final de sus coplas cantadas cambiaba de octava, de grave a aguda, y producía euforia en las romerías y pasacalles.

La mayor fama la adquirió acompañando al famoso albokari de Arratia Leon Bilbao, maestro de generaciones posteriores.

73.1. *La Señora de Anboto en Supelegor*

Cuenta que tiene oídas de que la Señora de Anboto solía venir a la cueva de Supelegor en forma de fuego dejando una estela. Este informante tiene el macizo de Itzina en frente de su casa pero la cueva de Supelegor está en el interior. Preguntado por cuándo venía la Señora de Anboto, no sabe precisar ya que sus datos son imprecisos. Este hecho lo achaca a que en su vida ha estado muy ocupada toda su familia como tratante de ganados y no ha habido tradición de contar leyendas. No obstante, ha oído hablar de la famosa Señora de Anboto.

73.2. *El anciano y la anciana de Itzina y el mediodía*

En el macizo de Itzina, hacia la parte norte, existen dos rocas puntiagudas de diferente tamaño visibles desde la lejanía. La gente de los alrededores las denominan como el *Anciano* y la *Anciana*. El Anciano es de mayor tamaño que la Anciana.

Estas dos rocas tienen una particularidad en la zona. Servía de reloj cuando no había otro medio. Es decir, que cuando el sol pega en medio de las dos rocas es mediodía (antes de los cambios horarios modernos). Por eso cuando ocurría este fenómeno, los vecinos sabían que era la hora de comer.

73.3. *La serpiente bebiendo leche al ganado*

Aun siendo tratante de ganados, cuenta, que ver, no ha visto en presencia a la serpiente bebiendo leche. Pero sí tiene oídas de que las serpientes beben lecha a las vacas enrosándose por la pata y también a las ovejas. Cuenta que lo hacen con tanta suavidad que el ganado apenas nota la succión. De ahí que se les tiene mucho respeto a las serpientes por diferentes razones.

73.4. *Las hierbas misteriosas de los gentiles en Untzeta*

Cuenta que en una de las laderas de Untzeta existe la cueva de Jentilzulo, es decir, la cueva de los gigantes gentiles. Estos, eran grandes y temibles lanzando esferas pétreas de monte en monte.

Pero, por lo visto, en las laderas del Untzeta existía una hierba especial a la que los gigantes gentiles le tenían pánico. No especifica dicha clase de hierba, pero sí su efecto. Cuenta que cuando los gigantes gentiles olían dicha hierba salían espantados de la zona de Untzeta. Es más, incluso cuando los gigantes gentiles olían el excremento del ganado que anteriormente había consumido dicha hierba, salían también en espantada.

¿Sería acaso el tejo? No especifica. A continuación hace mención del tejo como árbol misterioso con veneno incluido.

73.5. *Los buitres y los cuervos de Itzina*

Estos pájaros son abundantes en Itzina porque hay mucho ganado. Cuando un ganado muere por accidente o por ataque, los cuervos son los primeros en llegar y sacarles los ojos. Seguidamente vienen los buitres. Cuando mueren por enfermedad, esperan unos días y luego atacan los carroñeros.

Los buitres, cuando están hambrientos y no consiguen comida, atacan incluso al ganado doméstico, sobre todo a las vacas parturientas para arrebatárles el ternero. También son muy propensos a atacar al ganado cuando están despojándose de las parias posparto.

Preguntado por los gigantes pájaros que entraban en la cueva de Supelegor, responde que sí los ha visto pero que probablemente entrarían en busca de carroña y que de ahí se formarían las leyendas de los pájaros diabólicos.

73.6. *Costumbres de San Juan*

Cuenta los pormenores de la víspera de San Juan. Cómo solían circundar las huertas con una gavilla de trigo encendida como antorcha cantando la canción de San Juan. También cuenta que colocaban en el balcón o entrada de la casa el árbol de San Juan y en las huertas una ramita de espino con una cruz y una hoja de laurel bendecida el Domingo de Ramos.

Por fin cuenta la costumbre de recoger diferentes tipos de hierbas por la mañana de San Juan, con el rocío de la mañana, ya que se creía que tenían propiedades curativas tanto para animales como para personas.

73.7. *Ladrón imaginario por el miedo nocturno*

Una vez, un tratante de Orozko fue a la feria de ganado de Arratia. Llevaba una pira de cerdos para vender. Cuando terminó de vender el último cerdo, volvió a casa. Se le hizo de noche y en el alto de Mendigane, entre la oscuridad y el miedo se le revolviéron las tripas y procedió a su evacuación entre unos matorrales. De pronto oyó algo que se movía entre los arbustos. Sin pensárselo dos veces, echo a correr sin tiempo de atar la faja en la cintura. Llegó a casa y contó que le había salido un ladrón. La mujer le insistía que no venía nadie tras él sino que sería el ruido de la faja que la traía arrastrando. El hombre le decía que le habían robado la cartera que llevaba dentro de la faja. La mujer le respondió que la cartera se le habría caído en el lugar donde soltó la faja. Efectivamente. El hombre razonó y al día siguiente envió a su hijo al lugar señalado y encontró la cartera y se fue tranquilo a la feria de Artziniega.

74.1. *La Señora de Anboto, de Anboto hacia las peñas de Dima*

El informante cuenta que no solo de oídas sino que un atardecer de invierno vieron pasar por encima de Anboto una especie de nube roja. La nube venía por Urkiola hacia las peñas de Dima. Al ver esto alguien del grupo exclamó: “La Señora de Anboto viene hacia acá, esa nube roja no es normal en esta época”. Dice que todos estaban asustados hasta que desapareció. A lo mejor pasaría por el ojo de Atxulo para entrar en Supelegor.

74.2. *San Martín dobla el rebaño de cabras*

Hace mucho tiempo, en Ereño (Bedia) en las laderas de Mandoia pastaban las cabras de Samartín y otro pastor. En el pasto se mezclaron los dos rebaños. Al atardecer trataron de recoger cada uno su rebaño pero no llegaban a entenderse en la selección. Entonces el astuto San Martín le dijo al otro pastor: “ No te preocupes, mis cabras están marcadas, tienen las rodillas peladas, las restantes son tuyas”.

Conclusión, como todas las cabras tenían las rodillas peladas, San Martín se apropió de todas doblando su rebaño.

74.3. *La serpiente que bebía leche a animales y personas*

Esta información procede de un matrimonio. El marido cuenta que ha oído muchas veces eso de que la serpiente bebía leche al ganado vacuno y lanar. Incluso una vez una oveja se le murió por una picadura de serpiente en la ubre. Dice incluso que ha visto alguna vez al cerdo bebiendo leche a una vaca. La mujer entra en conversación y cuenta que ha oído a una persona venida de otras tierras el hecho de que una serpiente bebía leche a una mujer y de mientras le metía la cola al niño como chupete para que no llorara.

74.4. *Elaboración de quesos con leche de ovejas y cabras*

En este pasaje, se cuenta todo el proceso que se lleva a cabo para hacer quesos de forma tradicional y particular, menos los días de tormenta.

En este período entre el inicio de la primavera y la llegada del verano son importantes los pastos y su forma de delimitar con excremento de perro.

También se cuenta todo el proceso de la renovación del rebaño y venta del resto. No se olvidan los riesgos de las enfermedades y de los ataques de los buitres. En resumidas cuentas, que la vida del pastor es muy dura pero hay que tirar para adelante mientras se pueda.

74.5. *Capadores de Arratia en competencia*

En el valle de Arratia había varios castradores de ganado sobre todo de porcino. Entre ellos había uno que tenía dedos finos y una habilidad inusitada para castrar animales con corte pequeño para evitar infecciones. Lógicamente se ganaba la clientela tanto de Arratia como del contorno y los otros estaban celosos y con ganas de venganza. Hasta que un día le tramaron una emboscada. Sabían que iba para Orozko y los otros le esperaron escondidos entre Mendigane y Adaro. Pero, el hábil castrador les

barruntó y arreó al caballo que montaba y dejó a los envidiosos sin oportunidad de llevar a cabo su venganza.

74.6. San Segismundo de Upo cura la tartamudez

La ermita de Upo, bajo la advocación de San Segismundo, era muy frecuentada tanto por el culto al patrono como por las propiedades curativas. Entre las curaciones, la más extendida era la curación de la tartamudez.

Cuenta el informante que una vez, siendo niño, estaba con su padre en la huerta. Llegó un cazador y dejó la escopeta en el vallado de entrada de dicha huerta. Entonces, él, saltó el vallado y cayó junto a la escopeta. El padre le reprendió duramente y del susto quedó tartamudo. Posteriormente le llevaron a la ermita de San Segismundo, le bendijeron y se curó.

74.7. Las costumbres de San Juan

En este breve pasaje, la informante y su marido, intercaladamente, van contando las distintas costumbres de San Juan. Entre otras destacan la canción de guardar el trigo y el maíz y quemar los sapos y culebras, mientras circundaban las huertas con la gavilla de trigo encendida. También cuentan lo de la recogida de las distintas hierbas curativas en la mañana de San Juan y cómo no lo del arbolito de San Juan en la puerta.

75.1. La Señora de Anboto, de Anboto a Supelegor

Cuenta que, aunque ella no la ha visto, tiene oídas de que la Señora de Anboto solía pasar en volandas desde la cueva de Anboto a la de Supelegor en Itzina (Gorbeia) y que lo solía hacer pasando por encima de Petralanda (Dima, lugar donde se hacían los aquelarres).

75.2. Las lamias en la cueva de Lamiñategi

En el pozo de Lamiñategi (Zeanuri) solían aparecer las lamias. Un día unos caseiros fueron a cortar helechos, hacía calor y se acercaron al pozo pero las lamias desaparecieron dejando en la orilla sus peines. Al atardecer volvieron a casa con los peines pero de noche las lamias amenazaban a los de casa recitando una copla intimidante. Entonces los de casa tenían la puerta bien cerrada y las lamias metían sus lenguas por debajo de la puerta. Entonces los de la casa cogieron un tizón de hierro candente y atravesaron una por una las lenguas de las lamias hasta que desistieron definitivamente.

75.3. La chica secuestrada por la plaga y convertida en lamia

Una vez, una madre de once hijos estaba haciendo la hornada semanal mientras cuidaba de la más pequeña. La niña estaba en una cesta y no hacía más que llorar y la madre no podía atender a la vez a la niña y al horno. Entonces profirió una maldición: “no me llevará a esta niña la plaga para dejarme en paz”. Al instante, desapareció la niña y la madre no soportaba su maldita acción. Pasó el tiempo y otro de sus hijos se

fue de pastor. Un día contó en casa que junto al pozo de Lamiñategi se le aparecía una chica muy bonita pero que al acercarse a ella desaparecía. La madre, pensando que podría tratarse de su hija, acudió al sacerdote y le contó la historia. El sacerdote quedó con la madre en hacer otra hornada de siete panes. Al sétimo pan le hizo una cruz y se fueron a Lamiñategi. Colocaron los panes en fila y el de la cruz algo más alejado cerca de unos helechos donde se escondieron. Apareció la chica y comenzó a recoger los panes. Cuando cogió el de la cruz, la bella joven quedó inmóvil, y entonces el sacerdote la bendijo y pudieron recuperarla de nuevo para alegría de todos los de la casa y especial para la de su madre.

75.4. *El baile del vals considerado pecado*

Cualquier baile agarrado era mal visto por los sacerdotes de algunas parroquias. Concretamente los curas de Zeanuri prohibían bajo pecado este tipo de danzas. Incluso la parte del vals de la jota. En la zona de Gorbeialdea había fiestas en las que los jóvenes acudían a la astucia para escapar de esta prohibición. Entre otros lugares colindantes, en la fiesta de Gorbeia, en la campa de Egorriño, límite con Orozko, los jóvenes bailaban la jota en Zeanuri y el vals en Orozko, pues bastaba con dar un paso para pasar de pueblo. La informante cuenta que ha sufrido marginación por causa del baile del vals y termina cantando una canción popular en la que el vals es considerado negro-negro-negro y además feo y hasta obsceno.

75.5. *Las tres chicas tartamudas*

Había una vez en el caserío de Zabale tres chicas casaderas pero que tenían problemas a la hora de articular palabras. Entonces su madre les aconsejó que el día en el que les trajera un pretendiente estuvieran calladas hilando junto al fuego bajo. Un buen día, la madre vistió a las tres hijas y las puso a hilar junto al fuego. Llegó el posible pretendiente elegido por su madre y nada más verle, a una de las hijas se le rompió el hilo y sin pensárselo dos veces irrumpió con su hablar defectuoso: “*Se me ha roto el hilo*”. A lo que le respondió la segunda: “*Pues dale un nudo*”. Y la tercera las reprendió diciendo: “*Nuestra madre nos ha dicho que estemos calladas y no lo hemos hecho*”.

75.6. *La lejía natural para la colada*

Cuenta detalladamente cómo hacían antiguamente la colada con lejía natural. Primeramente utilizaban el polvo cernido de madera especialmente de la encina para poner a remojo la ropa de lino etc. Entre el agua hirviendo y el polvo se formaba un líquido espeso que hacía efecto en la suciedad. Luego se procedía al golpeado y aclarado de la ropa en pozos o lavaderos. Finalmente, tras echarles un poco de añil para colorear, se escurrían bien las ropas y se colgaban para el secado. Las planchas eran rudimentarias, de hierro con brasa dentro y por eso antes de secarse del todo las planchaban para quitar mejor las arrugas y luego dejarlas secar totalmente antes de plegarlas el los roperos.

75.7. *El lagarto, motivo de pánico*

El lagarto ha sido motivo de pánico en nuestros pueblos. Entre otras cosas se cuenta que saltaban al cuello y que te ahogaban. Por eso en época de verano, cuando

maduran las fresas silvestres, los niños acudían a comer fresas y era frecuente encontrarse con lagartos. Uno de los remedios para quitar el miedo era espantar a los lagartos con palos etc. y comer las fresas.

Referido a este caso del pánico a los lagartos hay varias canciones que se cantaban entre los niños. La informante nos refiere esta canción:

La lagartija, bla-bla-bla,
El padre comiendo sopas
La madre bebiendo vino
Un niño en andas
El cura cantando.

76.1. *La Señora de Anboto de Atxulo a Supelegor*

Cuenta que los antepasados veían pasar a la Señora de Anboto desde Anboto pasando por Urkiola, atravesando el ojo natural de Atxulo en Itzina y adentrándose en la cueva de Supelegor. Dice que lo hacía hacia finales de otoño o comienzos del invierno. Dice que tenía una hija.

También cuenta que en la parte norte de Itzina, más allá del ojo de Atxulo, hacia Orozko, hay tres rocas puntiagudas que se denominan: *las dos ancianas y en anciano*, y que la llegada del sol a dicho lugar indicaba el mediodía a los vecinos del contorno.

76.2. *Ocaso de las lamias por la ingesta de leche hirviendo*

El barrio de Lanpreabe en Zeanuri ha sido muy nombrado por las lamias. Se cuenta que los vecinos de Lanpreabe estaban hartos de las lamias porque no hacían más que pedirles leche y leche. Un día, sabiendo que vendrían a pedir leche, pusieron a hervir la leche del atardecer y cuando vinieron las lamias les dieron de beber la leche hirviendo. Al beber leche hirviendo se les quemaron hasta las entrañas y así desaparecieron las insistentes lamias profiriendo alaridos por todo Lanpreabe.

76.3. *La anciana de Arlanpe haciendo la hornada*

En una de las laderas de la cueva de Arlanpe cerca de Lemoa (Arratia) existe un case-río del mismo nombre. Cuenta que cuando arratianos vislumbraban niebla baja por esa zona se recurría al refrán siguiente: “*La anciana de Arlanpe está haciendo la hornada*”.

También cuenta que los de Arlanpe solían ir al molino con el burro provisto de dos cestas paralelas sobre el aparejo. En una de ellas colocaban el saco con el grano a moler y en la otra dos piedras para contrapeso. Un día el molinero les dijo a ver por qué no colocaban en la otra cesta otro saco para nivelar el peso. La respuesta fue tajante: “*Nuestra familia siempre lo ha hecho así y así seguiremos a nuestra tradición*”.

76.4. *Las trampas de los ladrones al descubierto*

Cuenta que esto ocurrió en Igorre, (Arratia) en Erbibaso (bosque de liebres). En época de luna llena los cazadores acudían a este lugar para cazar liebres. Un día, un vecino acudió y subió a un árbol para disparar a escondidas desde arriba a las liebres. De pronto llegaron otros dos cazadores pero no se percataron del que estaba arriba. Mientras esperaban a las liebres empezaron a tramar un robo a un hombre de

Bernagoitia que había vendido ganado en la feria. El de arriba les oyó y cuando se marcharon, corrió a decírselo a su mujer y acto seguido, en plena noche, fue a dar aviso al vecino de Bernagoitia antes de que le llegaran los dos ladrones. Efectivamente, dio el aviso oportuno y se pusieron en guardia. Llegaron los dos ladrones y le pidieron el dinero. Entonces el dueño de la casa echó un tiro a sabiendas muy cerca de los ladrones para intimidarlos. Ante esto, los ladrones desistieron y se dieron a la fuga. Como agradecimiento le regaló una hermosa ternera por bienhechor.

76.5. *Los gentiles tan fuertes como ignorantes*

Cuenta que estaban una vez unos leñadores partiendo leña en el bosque cerca de Itzina. Querían terminar la tarea antes de anochecer pero se les vino la noche encima y fueron sorprendidos por los gigantes gentiles. Éstos les amenazaron diciendo que los aniquilarían. Entonces el más astuto de los leñadores le dijo al gentil más grande: “ Conforme, somos vuestros, pero antes quisiera probar tu fuerza. Mira, estoy tratando de partir en dos este tronco de haya con las cuñas ya metidas. ¿Por qué no metes tus manos en la hendidura y tiras fuerte mientras yo sigo metiendo las cuñas con esta porra grande?” Así lo hicieron, pero el leñador en lugar de meter más las cuñas, las lanzó fuera con sendos porrazos y el gigante gentil quedó con sus dos manos atrapadas en la hendidura del tronco. Por fin pudieron escapar los leñadores y librarse de la aniquilación.

77.1. *Mari-Pétralanda en Mairulegorreta*

En esta interesante versión se cuenta que a la Señora de Anboto le llamaban Mari-Pétralanda, y que sus moradas eran la famosa cueva de Mairulegorreta y las cuevas de Aldamiñazpi. Se cuenta que Mari-Pétralanda (la Señora de Anboto) iba de Mairulegorreta a Urkiola y después a Petralanda (Dima), en volandas, montada en una especie de escoba y que con ella llevaba como séquito, burros, el macho cabrío etc. y todos atados por el cuello con cuerda de zapatero. Se cuenta que en la campa de Petralanda, también llamada Txibixao por parte de algunos, estos personajes hacían los aquelarres. Estas funciones las hacían una vez al año, en el primer plenilunio de primavera, danzando alrededor del macho cabrío. Después de las funciones del aquelarre Mari-Pétralanda volvía desde Lamindao, pasando por Urkiola, para adentrarse en la cueva de Mairulegorreta. También se cuenta que la gente enferma acudía a Mari-Pétralanda para pedir consulta y ella les proporcionaba *hierbas de gran creencia* para curar las enfermedades. De ahí la costumbre tan arraigada de recoger hierbas medicinales en la mañana de San Juan.

77.2. *El perro de Ellakuri*

Esta historia, con sus variantes, ha ocurrido en muchos lugares. Es famosa la historia del perro de Saldarian en Zeberio. Pero en este caso se refiere a la historia del perro de Ellakuri en Villaro, hoy Areatza. Resulta que el perro de Ellakuri estaba harto de comer siempre alubias en el típico cuenco de porcelana. Entonces pensó en bajar al pueblo, concretamente al convento de clausura que está junto al río Arratia y pedir comida supuestamente más rica que la de su caserío. Así lo hizo. Pero cuando llamó a

la puerta del convento le dijeron que ya habían comido y que no les quedaba nada ya que las sobras se las habían echado a los cerdos de engorde. Volvió a Ellakuri pero también habían comido ya. Al final, el perro de Ellakuri se quedó sin comer. Esto pasa mucho en la vida y de ahí que para estos casos se acude al refrán de: “ *le ha pasado lo del perro de Ellakuri*”.

77.3. *La lejía natural con polvo de encina quemada*

Cuenta exhaustivamente todo el proceso de la colada de la ropa con lejía natural producida entre la mezcla de agua hirviendo y ceniza en polvo sobre todo de la madera quemada de encina por su blancura.

Cuando habla del aclarado de la ropa, cuenta que el tinte blanquecino de la ceniza coloreaba el pozo-lavadero y por lo visto eso no gustaba a los cangrejos y salían a las orillas. Entonces los niños aprovechaban para coger y cocinarlos en casa.

Cuenta también que un día una mujer de fuerte configuración fue a hacer la colada y llevó de ayudante a su marido que era bastante escasito. En un descuido el hombrecito cayó al pozo y la mujer le sacó temblando de frío. Entonces la mujer cogió la cesta de la colada, montó al marido en ella y venía para casa. Pero les seguía su perro ladra que te ladra. La mujer no quería que nadie viera aquella escena y mandaba callar al perro. Este ni caso. Entonces, el marido desde la cesta profirió un *ki-ki-ki* al perro y dejó de ladrar. Ante eso, la mujer decía: “ *hombrecito, pero a fin de cuentas, hombre*”.

78.1. *Piedras esféricas de Untzeta*

Cuenta los pormenores de las esferas pétreas aparecidas en las laderas del monte Untzeta, en la parte de Zeberio. Según los antepasados, se trataba de piedras de los gigantes gentiles que las lanzaban de monte en monte. Concretamente lanzaban las piedras esféricas desde el pico de Untzeta hasta el monte Mandoia y además, cuando tenían sed, dicen que ponían un pie en la punta de Untzeta y el otro en la cumbre del monte Mandoia y bebían agua en Artanda, en el paso de piedras del río Zeberio a la altura de Arkulanda.

78.2. *El gentil jovencito*

Cuenta que en Untzeta vivían bastantes gigantes gentiles y uno de ellos era menor y lo mandaron a la escuela. Debía de llevar un bastón de un quintal y que con la fuerza que tenía lanzaba por la ventana al resto de los niños.

Debía de andar así una temporada hasta que se aburrió y dejó de acudir a la escuela. Menos mal!

78.3. *El oro de Arriandiaga*

Cuenta que en la ladera de Untzeta, en la parte de Zeberio se encuentra una gran piedra o roca denominada Arriandi. Según cuentan esta piedra fue lanzada por un gigante gentil desde un monte de Orozko y después de pegar y quitar un trozo al monte Untzeta cayó en ese lugar. Según creían los antepasados, debajo de esa gran piedra y en los alrededores se esconde un considerable tesoro de oro, llevado en mulos hasta el lugar. Si se cuenta, por algo será!

78.4. *Lamias en Untzetabepe*

Cuentan que en las orillas del riachuelo que nace en las faldas del monte Untzeta, (Zeberio), existían lamias como también en otros arroyos, fuentes y ríos del ancho valle de Zeberio.

Un día, los vecinos del barrio de Bertsuten, sabedores del remedio, decidieron cumplir con el requisito para hacer desaparecer para siempre a las lamias. Se trataba de lo siguiente: tenían que seleccionar dos novillos autóctonos nacidos el día San Juan. Estos novillos debían tener morro rojizo y la punta de la cola negra. Una vez conseguido esto, uncir los dos novillos y proceder a arar el río haciendo cruces. Dicen que así desaparecieron las dichas lamias y que luego lo contaban como verdadero.

78.5. *Mari de Anboto por Untzetabe*

Cuenta que un testigo de la zona había visto pasar a la Señora de Anboto desde el Gorbeia a Untzetabe dejando una estela de fuego. Insistía que la había visto. Otro testigo, en cambio, recuerda lo que le contaba su difunto padre. Este también vio a la Señora de Anboto pero en sentido contrario, es decir, de Untzetabe al Gorbeia, cuando estaba cociendo carbón vegetal en las laderas del monte Untzeta, (Zeberio).

78.6. *El mal de ojo*

Cuenta la informante que fue a ella misma a la que le practicaron el ritual del mal de ojo cuando era pequeña. Resulta que la tenían como una belleza de criatura y de repente empezó a estar triste y desganada. Una persona allegada, intuyendo un posible mal de ojo por envidia, procedió al ritual de fundir plomo en una sartén, echarlo a barreño de agua e interpretar las figuras al enfriarse. Tras el ritual se curó.

También cuenta que otro día hicieron el mismo ritual pero para un cerdo de engorde, que debía ser hermosísimo y sospechaban que una vecina llena de envidia le había echado el mal de ojo. Cuenta que al interpretar el plomo fundido y enfriado en agua, salieron muchas puntas y muy afiladas.

78.7. *Ritual del esguince*

Antiguamente no existían remedios como los actuales y cuando se trataba de un esguince se procedía a un ritual mixto de recitar una copla y masajear la zona con ayuda de hierbas medicinales. La copla que se recitaba entre dientes dice así: “ *vena tirada, vena rasgada, meter la vena en su lugar*”. Luego el masaje con aceite o grasa y luego colocar las hierbas medicinales bajo el vendaje. La clase de hierba más usual era el llantén y eran diferentes para hombres y mujeres. La informante cuenta que ella curó un esguince de codo a un tío suyo aunque le hizo pasar canutas durante el ritual.

78.8. *Por San Juan cardos a la fogata, pero desnudos*

Una víspera de San Juan los vecinos de Bertsuten (Zeberio) se preparaban para hacer la muy arraigada fogata de San Juan. Uno de los años ocurrió un hecho curioso donde los haya. Resulta que una de las huertas de un vecino estaba plagada de cardos silvestres. Sabedores del remedio inusual, uno de los jóvenes de la propiedad en cues-

tión, con el fin de cumplir con el requisito, se desnudó, fue a la huerta, arrancó un cardo silvestre y lo lanzó a la fogata de San Juan. El jolgorio y las risas fueron monumentales entre todos los vecinos de Bertsuten. Pero resulta que milagrosamente fueron desapareciendo los molestos cardos y uno de los vecinos que se confesaba incrédulo de estos asuntos, acabó diciendo: “ *caramba, yo que no creo en estas cosas, ahora tener que creer*”.

78.9. Maldición y su consecuencia en la siembra de maíz

Llegada la época de la siembra del maíz, una familia se disponía a sembrar la semilla. Surcaron la tierra labrada de la huerta y comenzaron la siembra. La mujer de la casa guardaba unas mazorcas de maíz bendecidas por la Candelaria y San Blas y mezclaba esos granos con el resto para conseguir buena cosecha. Ese día, su marido, estaba enfadado por algún motivo y no hacía más que proferir palabras altisonantes. Sólo sembró en dos surcos y el resto lo hizo su mujer. Cuando la semilla llegó a brotar, las semillas de los dos surcos del marido no brotaron, quedaron intactos. Su mujer le dijo que no le extrañaba porque el día de la siembra quemó todo a palabrotas y que por eso se quedaron sin germinar. Luego, la gente se reía de la fechoría del marido pero este no estaba para bromas y no lo olvidó durante largo tiempo.

78.10. Serpiente bebiendo leche al ganado en Bertsuten

Cuenta que en un caserío de Bertsuten estaban preocupados por la falta de leche de una vaca recién parida. Le ponían el ternero en la ubre y no tenía leche. Ante la sospecha, decidieron hacer guardia de noche porque a media noche le oían gemir dulcemente. Efectivamente, una noche vieron que tras el gemido, una serpiente se le enroscaba en la pierna y le bebía leche dulcemente. Así descubrieron la incógnita. También cuenta que tiene oídas de que las serpientes bebían leche a las mujeres antiguamente cuando se dormía en camas de paja junto al suelo.

78.11. Anciana peor que el mismo diablo

Había una vez una mujer mala como ella sola y tenía una hija que había quedado con graves problemas físicos tras un infortunado golpe. Murió de edad dicha mujer. Pero a las noches la hija inválida profería gritos de: ama-ama-ama! Acudían al cuarto de la anciana y veían que la cama hecha aparecía deshecha como si alguien hubiera dormido en ella. Y así una y otra vez. Un día cosieron la almohada y al día siguiente apareció arrancada de las costuras. Entonces un vecino creyente les recomendó que fueran a San Felicísimo porque probablemente esa anciana habría dejado promesas sin cumplir. Les aconsejaron bendecir el cuarto y así lo hicieron llamando a un sacerdote. Así terminó la pesadilla.

79.1. Mari, vista desde Anboto a Supelegor y viceversa

Cuenta y afirma que ven pasar a la Señora de Anboto tanto de Anboto a Supelegor como de Supelegor a Anboto. Este recorrido lo hace a la media noche del día de nochevieja y cada siete años. Es decir, pasa siete años en Anboto y otros siete en Supelegor. Y cuenta que cuando pasa de una cueva a otra desprende más luz que la misma luna.

79.2. *Mari de Anboto tiene un hermano*

Cuenta que Mari de Anboto tenía un hermano y que este hermano quería llevar a Mari a la iglesia ya que no iba nunca. Entonces, un día, unció las vacas, colocó debidamente el carro y ató a Mari en la punta trasera de carro y la llevó a bendecir a la iglesia. Así la llevó hasta el pórtico de la iglesia. Una vez allí, el hermano fue a la sacristía a hablar con el sacerdote. De mientras, Mari, soltó el carro del yugo y se fue en volandas con carro y todo sin recibir ninguna bendición. Por eso se cuenta que anda ahora de Anboto a Supelegor y de Supelegor a Anboto tantos años como granos tiene una fanega de trigo.

79.3. *Gentiles en Untzetapiku*

Cuenta que los gentiles eran auténticos gigantes y que ponían un pie en Untzetapiku y otro en Artanda y que bebían el agua de la presa de Altzaga. Al otro lado de Untzetapiku (hacia Orozko) existe la cueva de Jentilzulo y ahí vivían con sus esferas pétreas bien labradas. Eran temibles y para librarse de ellos había que utilizar la astucia o alguna señal religiosa. Cuenta que el vecino Cipriano les contaba que estos gentiles desaparecieron con la aparición de aquella luz misteriosa que relucía por la parte de Gorbeia. Años más tarde, en una de las laderas del Untzeta apareció la Virgen de Udiarra y en adelante las bendiciones tomaron mucha relevancia. Uno de los lugares más visitados para las bendiciones es San Felicísimo.

79.4. *Serpiente bebiendo leche de oveja en Arraba*

Cuenta que este episodio ocurrió en la campa de Arraba (Gorbeia). Una serpiente acudía a la chabola de un pastor. Este le daba leche de oveja en una cantina y la serpiente la bebía dranga-dranga-dranga. Pero el pastor tuvo que irse a cumplir con el servicio militar. Cuando volvió, se fue a Arraba y le volvió a salir aquella serpiente. Entonces, reunió a resto de los pastores de Arraba y Egiriñao y decidieron matar a la serpiente por miedo a cualquier venganza de la serpiente. Mataron la serpiente con un golpe en la cabeza y la dejaron por allí para comida de los buitres.

79.5. *Piel de toro lleno de oro en Lapurzulo*

Cuenta que en algún rincón escondido de la cueva que se denomina Lapurzulo en Itzina (Gorbeia) se encuentra depositado un tesoro, concretamente una piel de toro llena de oro. Describiendo la zona, cuenta que Lapurzulo está cerca de Austegiarmin y en esa campa había una chabola de pastores. Pues ahí, en Lapurzulo debe de estar el precioso tesoro.

79.6. *Maldición a la Señora de Anboto*

Érase una vez un molinero que por lo visto maldijo a la Señora de Anboto. Pero le entró el pánico y fue a confesarse a donde un sacerdote. Este le dijo que fuera a disculparse y pedirle perdón pero que tuviera cuidado de no entrar hasta las profundidades de la cueva. Le aconsejó que se quedara en la entrada y que esperara a que saliera ella. Finalmente le dijo que una vez disculpado no saliera dando la espalda a la Señora

de Anboto, porque de lo contrario se quedaría con ella en la profundidad de la cueva para siempre.

79.7. Aparición de ánimas hasta reparar las deudas

Entre las distintas apariciones nocturnas eran frecuentes las ánimas errantes. Entre las causas de las apariciones cita dos. Una en la que el finado no hizo partícipe a nadie de su dinero guardado y por ello no podía entrar en el cielo. La otra se refiere a las promesas no cumplidas. Entonces, como en el purgatorio había que pagar esas faltas, las ánimas acudían de noche a que alguien reparara esa falta para así poder entrar cuanto antes en el cielo. Una vez reparada la falta, recomendaban que al pedir la mano para la despedida estrechasen la mano pero siempre con un paño envuelto porque al ser ánimas dejaban rastros de quemadura en dicho paño.

80.1. Piedras esféricas míticas de Untzetapiku

Este delegado forestal estaba atendiendo la zona de Untzeta por la parte de Orozko y resulta que tras las inundaciones de 1983 encontró un número considerable de esferas pétreas de 28 y 44 kilos en la zona del río. Pidió ayuda y las trajeron a casa repartiéndose entre los buscadores. Cuenta que esas esferas pétreas eran la munición para el ataque-defensa del famoso castillo medieval de la punta de Untzeta. Por lo visto utilizaban catapultas para lanzarlas. Seguidamente cuenta que debajo de Untzeta está la cueva de Jentilzulo y que hay muchas leyendas en las que los gentiles lanzaban esas esferas pétreas desde Untzetapiku hasta Santa Marina. Pero piensa que eso es pura leyenda!

80.2. Gentiles de Jentilzulo secuestran a una chica

Cuenta que una chica de la familia Hierro de Olabariandia de Orozko fue en busca de las ovejas y al pasar por las cercanías de Jentilzulo la secuestraron los gentiles encerrándola en la cueva.

Los hermanos de la chica emprendieron su búsqueda y cuando se percataron de que estaba en Jentilzulo, cogieron una palanca de hierro y tras romper la piedra de entrada de la cueva de Jentilzulo liberaron a su hermana. Por eso en adelante a dicha chica le pusieron el nombre de "*Hierro Palankos Olabarria*".

80.3. A Jentilzulo la partera de Maiortu

Cuenta que en Jentilzulo una gentil estaba de parto. Acudió a la partera de Maiortu y tras mucho insistir y ofrecerle recompensa consiguió que acudiera al parto.

Terminada la tarea del parto le sacaron pan blanco para comer. La partera guardó un trozo bajo la falda sin que la vieran. Cuando iba a salir de la cueva vio que no se abría la puerta de dicha cueva. Entonces los gentiles le preguntaron si había cogido algo a escondidas. Ante la respuesta afirmativa le dijeron que devolviera y que le darían un pan entero. Así lo hizo y le regalaron un pan blanco y un tapaboca de colores.

80.4. Mari de Anbotoko de Anboto a Gorbeia y viceversa

Cuenta que una vez unos vecinos de Zeberio se disponían a cargar en el carro el montón de helecho que habían recogido por otoño. Pero a medida que cargaban se iba

deshaciendo la carga y así una y otra vez. Ya era de noche y de repente vieron pasar de Anboto a Gorbeialdea una especie de fuego. Se asustaron sobremanera y volvieron rápidamente a casa. Cuando contaron lo sucedido les explicaron que se trataba de la Señora de Anboto que hacía ese recorrido habitual entre Anboto y Gorbeia.

80.5. Gentiles en Laudio en el día del mercado popular

Cuenta y asegura la informante que un día de feria popular en Llodio, entre la gente normal, había una pareja de gentiles. Ella les notaba por su estatura, formas de andar etcétera. Cuenta que eran gentiles pero que la raza se está degenerando y la de los gentiles también. Dice que fue una pena que nadie les reconociera y les sacara una foto para la posteridad, pero que se trataba de una pareja de gentiles jóvenes.

81.1. La vida dura de Itzina, poco apta para mitos

Este pastor de Itzina cuenta que sí tiene oídas de la Señora de Anboto, de las lamias y de los gentiles pero que le ha tocado vivir una vida dura para andar creyendo en esas leyendas. Nos cuenta que fue de pastor a los 14 años viviendo en una chabola muy rústica y con pocos medios. El miedo y la inseguridad estaban presentes. Con el devenir de los años se trasladó a otro lugar, concretamente a Austegiarmín, y allí ya cambió notablemente su vida. Actualmente tiene luz con placas, frigorífico con butano, utensilios modernos, un todo-terreno, teléfono móvil y un largo etcétera.

Probablemente será uno de los últimos pastores del Gorbeia por la parte de Orozko.

81.2. Serpiente bebiendo leche a la vaca y el cerdo a la oveja

Cuenta que una vez en su casa tuvieron que montar guardia porque la vaca no tenía leche a la hora del ordeño. Efectivamente, se trataba de una serpiente que se enroscaba en la pierna de la vaca y le bebía leche succionando suavemente. La mataron y santo remedio.

También cuenta y da constancia de que los cerdos también son muy dados a beber la leche de las ovejas y que van como locos a las ubres.

81.3. Águilas, buitres y cuervos en las inmediaciones de Lapurzulo

Cuenta que en Itzina hay muchas cuevas y simas y que la más grande es la de Supelegor. En este paraje de peñas es frecuente que se malogren algunos ganados. Cuando ocurre esto, los cuervos, que son los curas que dan la bendición, tras sacarles los ojos avisan a los buitres para que acudan al banquete. Cuenta también los ataques de las águilas. Estas atrapan con las zarpas a corderos jóvenes y los llevan por los aires para luego lanzarlos al suelo y comer después. De ahí el topónimo de Arraño-Atxa (roca de las águilas) que se encuentra en el macizo de Itzina. En fin, que en esta zona de pastores eran temibles todos estos pájaros, en especial los buitres cuya picotada es temible de verdad. No era de extrañar el miedo.

81.4. Sistemas de orientación de pastores y animales

Los pastores de Itzina y alrededores conocen bien el terreno y tienen sus puntos de referencia tanto para la noche como para cuando hay niebla.

Pero también disponen de ayuda natural, la caballería en general y el asno en particular. Cuenta que el asno es el que mejor se orienta de noche y con niebla y que te conduce a la chabola o a casa. En cambio cuando se encuentran a solas y perdidos utilizan el sanso o relincho humano para ser oídos. Hoy día todo ha cambiado y se puede orientar con métodos más modernos como el GPS que le enseñó un montañero.

81.5. *Cacería de lobos en Gorbeialdea*

Los ataques de los lobos eran terribles porque hacían grandes destrozos en los rebaños de ovejas. Cuando ocurrían esos ataques, se reunían los pastores de la zona con más voluntarios y organizaban una cacería, autorizada por supuesto, para batir a los lobos. Cogían palos, objetos para producir ruido, cohetes etc. y mientras unos espantaban a los lobos, otros, los cazadores, les esperaban en las alturas con las escopetas para proceder a la batida. Dice que se veían obligados a ello porque no hacían carrera con los ataques y suponía mucha pérdida para los humildes pastores.

81.6. *Ánimas vigiladas en Olarte (Orozko)*

En el triduo anterior al Domingo de Pascua los feligreses de Ibarra en Orozko iban a cuidar las ánimas por miedo a que escaparan. Los hombres acudían a la iglesia de San Bartolomé y las mujeres al convento de las monjas de Ibarra. Era una vigilia nocturna continua y se turnaban durante el triduo, rezando con velas encendidas. Si la llama de las velas se movía de un lado para otro, era señal de que por allí andaban las ánimas y si la llama estaba serena, las ánimas estaban ausentes.

82.1. *La Señora de Anboto, de Anboto a Pagasarri*

Había una mujer parlanchina que se dedicaba a comprar gallinas, pollos y huevos para luego revenderlos. Una vez le dijeron que la Señora de Anboto había bajado de Anboto al monte Pagasarri. Entonces ella se encargó de pregonar por todo el pueblo mientras hacía su recorrido habitual. Según se cree, la Señora de Anboto hacía el recorrido de Anboto al monte Pagasarri y viceversa, dejando una estela de fuego y brasas.

82.2. *“Lagarto” sobrenombre moderno de los Zeberianos*

Aunque el sobrenombre de los vecinos de Zeberio ha sido siempre el de “rana”, porque abundan sobre todo en verano, sin embargo hubo una temporada en la que les pusieron otro sobrenombre, el de “lagarto”. Este nuevo sobrenombre parece ser que proviene de un hecho ocurrido en un jaro o lugar de vegetación natural. Por lo visto alguna persona barruntaba algún movimiento en dicho lugar y daba parte de que de noche aparecía en ese lugar un lagarto enorme. Acudía un cazador pero nada. Hicieron otra cacería colectiva y nada. No se desveló el secreto de tal suceso probablemente para evitar algún escándalo. Pero quedó el sobrenombre porque corrió la noticia por los pueblos colindantes.

82.3. *Donde las dan, las toman*

En este pasaje se cuentan dos episodios del mismo personaje pero con distintos protagonistas. En una ocasión, este casero célebre vino tarde de la taberna y encima

totalmente mojado por la lluvia. Al llegar a casa le dice su mujer que, ya que estaba mojado, le trajera un balde de agua del río. Obedeció a la primera ante el asombro de su mujer. Pero cuando volvió, levantó el balde de agua y se lo echó a su mujer por la cabeza diciéndole que, ya que estaba mojada, fuese ahora ella a por agua.

Pero otro día, el mismo casero estaba labrando la tierra con más gente y apareció por la carretera un afilador con su típico silbo. Entonces el casero dejó el trabajo y bajó a la carretera con el fin de tomar el pelo al afilador. Le echó el alto y le mando bailar. El afilador le dijo que no acostumbraba a bailar sin música y que tenía que sacar las castañuelas del bolsillo. Pero en lugar de castañuelas sacó una pistola y fue el afilador el que le hizo bailar al casero y no sólo una vez, sino bastantes veces y en lugares diferentes del pueblo. Al final le dijo: “*vete y deja en paz a los que vienen en paz*”.

83.1. *La Señora de Anboto por Arraba*

Cuenta que sí tiene oídas de que la Señora de Anboto pasaba de Anboto a Supelegor pasando por encima de la campa de Arraba. Dice que su padre le contaba que solía pasar en forma de fuego aunque no precisa el cuándo.

Cuenta también que tiene oídas de la existencia de las lamias, no así de los gentiles.

83.2. *Lamias de Lamiñategieta*

Cuenta que cerca de Pagomakurre está la cueva de Lamiñategieta y que ahí solía haber lamias según cuentan los antepasados. En la cueva de Lamiñategieta hay agua y sale un río con bastante agua y por lo visto ahí aparecían dichas lamias según le contaban su padre y la abuela.

83.3. *Buitres, águilas y cuervos.*

Cuenta los pormenores de estos pájaros que eran temibles para los pastores. Cuando muere un animal por accidente o es atacado por otro motivo, por ejemplo por quedarse atrapado entre malezas etc. son los cuervos los primeros en acudir para sacarles los ojos y luego avisar a los temibles buitres. En cambio, cuando un animal muere por enfermedad, como el carbunco, no le atacan hasta pasar unos días. En cuanto a las águilas, cuenta que en Gorbeia le llaman el águila blanca y que a diferencia de los buitres, suele llevar corderos o animales por el estilo agarrados con sus zarpas.

83.4. *Funciones y romerías de la ermita de Egiñño*

Cuenta que los pastores que le antecedieron solían acudir los domingos a misa de la parroquia de Zeanuri bajo pecado. Luego les pusieron misa en la ermita de Egiñño y así mucho mejor y más cerca. Generalmente celebraban la misa los frailes de diferentes conventos. Allí se juntaban los pastores y luego muchos de ellos hacían una tertulia en el refugio de Arraba, que lo han regentado durante muchos años su padre y él.

Pos la fiesta de San Ignacio se hacía una gran fiesta pero cuando llegaba la hora de bailar había problemas para bailar el agarrado ya que los curas de Zeanuri lo prohibían. Entonces, astutamente, cuando llegaba el vals, bastaba dar un paso para pasar a Orozko. Así eludían la prohibición.

También cuenta que los frailes no sólo iban a celebrar misa sino que iban con mulos y cestas a pedir limosna, bueno, quesos, para el convento.

83.5. *Las “Señas de identidad” del rebaño de ovejas*

Cuenta pormenorizadamente las diferentes formas de identificación de sus ganados, en especial las ovejas. Cada pastor se encarga de marcar con una señal a cada ganado. Generalmente las distintas marcas las hacen en las orejas. También colorean la lana y les vale mientras llega el esquile, luego se pinta el lomo.

Otra señal muy usada es el cencerro. Los pastores usan diferentes tipos de cencerros para cada época y lugar. De ese modo barruntan desde la lejanía por dónde pastan sus ganados. Es imprescindible el perro educado para ello. Otro elemento importante es el silbido del pastor tanto para el perro como para las ovejas. Por último, era importante la comunicación con otros pastores. Para ello era utilizado el sanso o palabras breves pero que se entendían entre los del gremio. Actualmente ha cambiado mucho este sector. Se han modernizado por una parte, pero desgraciadamente cada vez hay menos pastores. Este informante será probablemente el último pastor del Gorbeia de la parte de Zeanuri.

84.1. *Serpiente bebiendo leche al ganado*

Cuenta que una vaca recién parida no tenía leche para su criatura. Pensaban que sería por la tardanza del golpe de leche en las recién paridas. Pero no. El caso es que era una enorme serpiente la que le bebía leche a la vaca. No podían dar con ella porque se les escondía en la casa contigua deshabitada. Pero un día, vieron que la serpiente estaba acurrucada en un nido de gallina junto a la pared de la vieja casa. Entonces el case-ro cogió una escopeta. Un vecino le advirtió que tuviera cuidado porque la serpiente, de no matarla, le podía saltar, pero a pesar de todo le disparó tan certeramente que la acribilló.

84.2. *Serpiente silbando para pedir leche al pastor*

Había un pastor que recibía la visita de una serpiente. Entonces un día por seguridad cogió a la serpiente y la echó a un agujero grande, a una especie de calero vacío. No obstante, cuando ordeñaba las ovejas le llevaba un poco de leche en un recipiente. La serpiente se acostumbró a la hora del ordeño; hasta tal punto que si el pastor se retrasaba algo, le silbaba desde el agujero para advertirle que era la hora de llevarle la leche. ¿Qué cosa verdad? Dice que todavía existe ese agujero aunque lleno de tierra y maleza.

84.3. *Luces diabólicas por encima de Baltzola*

Cuenta que en Ereño (Bedia), barrio situado en lo alto de Bedia, estaban un día unos vecinos reunidos mirando hacia las peñas de Dima. De repente observaron luces extrañas, diabólicas según ellos, por encima de la cueva de Balzola en Dima. Dicen pues que aquellas luces extrañas se movían y que según ellos se trataba de luces diabólicas o de mal augurio.

84.4. Aparición del ánima en el camino

Cuenta el informante que a un primo suyo, fallecido hace poco, se le murió su madre siendo joven. Pero le ocurría algo extraño. Cuando iba solo por la zona del Barranco hacia Ereño, se le aparecía su madre. Estaba muy asustado. Por eso, dicen que cuando ocurren este tipo de apariciones hay que santiguarse tres veces y santo remedio!

84.5. Ritual para ahuyentar el relámpago y el trueno

Cuenta que antiguamente uno de los remedios utilizados para defenderse de la tormenta con rayos y relámpagos consistía en poner en un recipiente agua bendita con hojas de laurel benditos. Al calentar esta mezcla, se producía un vapor aromático que protegía de la tormenta.

Cuenta también que para el mismo menester se encendían velas bendecidas.

84.6. Sabiduría del cuervo, buitre y águila al comer la carne muerta.

Cuenta los pormenores de estos pájaros temibles pero que en cambio no atacan a los animales muertos por enfermedad hasta pasados unos días. Cuenta que un día un vecino pastor tenía una oveja desgana. Entonces este que entendía del tema, le arrancó un mechón de lana a la oveja y resulta que junto con la lana se le arrancaba fácilmente la piel ennegrecida. Le dijo que la oveja no viviría mucho tiempo porque tenía la enfermedad de carbunco. Efectivamente, murió enseguida.

También cuenta que en las faldas del monte Mandoia existen águilas blancas y cuervos y que hay dos rocas que llevan sus nombres: una “*Arrano-atxa*” (roca de águilas) y otra “*Belatxa*” (roca de cuervos).

84.7. Batida del lobo en Egiñao

Cuenta que un día iba a las faldas del Gorbeia a llevar la comida a su hermano pastor. Según subía hacia la chabola escuchaba sonidos como de corneta o cuerno y cuando se dispuso a atravesar el paso entre Arraba y Egiñao le advirtieron de que no lo hiciera porque estaban llevando a cabo una batida de lobos. Dice pues que fue testigo de una de las famosas batidas de lobos en Gorbeia.

84.8. Patakon, famoso ladrón, por el Barranco de Bedia

Cuenta la historia del famoso ladrón denominado Patakon. En esta ocasión andaba por las inmediaciones de Bedia. Solía andar a caballo pero con las herraduras puestas al revés, probablemente para no ser descubierto.

Seguidamente cuenta una de las fechorías atribuidas a Patakon. Resulta que un día una mujer fue a pagar la renta a su dueño. En el camino le sorprendió Patakon y le preguntó el motivo de su viaje. La señora, asustada, le respondió que iba a pagar la renta a su dueño pero que no llevaba lo suficiente. Entonces Patakon le dio el dinero que le faltaba y la señora pagó la renta completa y contó en casa todo lo sucedido. Increíble, pensaban todos! Pero claro, Patakón, sabedor de la paga de la renta, se fue a una hora intempestiva a la casa del dueño y le robó todo el dinero.

84.9. Ganador del concurso de mentiras

Un buen día estaban en una casa jugando a cartas. De pronto dos de ellos apostaron a ver quién contaba la mayor mentira. Cuenta que sólo se acuerda de la mentira ganadora. Resulta que a dos hermanos ganaderos les desapareció una yegua rojiza. Trataron de buscarla pero sin resultado. Un día recorrieron toda la cordillera de las peñas de Dima y cuando se dispusieron a tomar un descanso junto a la ermita de Belatxikieta, uno de los hermanos le dice al otro: “Mira, allí, en la punta del monte Oiz está nuestra yegua rojiza.” “Si, ya la veo” - respondió el otro. Fueron al monte Oiz a comprobarlo y resulta que era una fresa madura.

85.1. Pastoreo contado y cantado

En el recorrido geográfico de la zona del Gorbeia, este pastor cuenta su vida de pastoreo en la zona de Ubidea, es decir, en la zona que linda con Alava. Cuenta la vida dura que le ha tocado vivir como pastor pero a la vez, ha sabido darle cabida al mundo de la canción. Entre los versos que nos canta destacaremos el romance del pastor a quien le arrebatan su amor y se ve obligado a emigrar a América en un barco. Al final hasta nos dedica un *zortziko* a mí y a mi acompañante.

85.2. Buitres con olfato a ocho kilómetros

Cuenta que en las faldas del Gorbeia los buitres tienen su pozo para el baño. Dice que los buitres tienen un olfato prodigioso y que pueden oler a distancia de ocho kilómetros. Un día que una de sus ovejas se tumbó de mala manera, la devoraron entre los cuervos y los buitres. Estos no acuden hasta que los cuervos hacen su labor de sacar los ojos. En cuanto a da edad, cuenta que los buitres viven unos 300 años. (Ante esta afirmación, el compañero bromea diciendo: “ si en lugar del buitre fuese harina, viviríamos para siempre”)

85.3. Cacería del lobo encima de Ubidea

Cuenta que también en la zona de Ubidea se hacían batidas para aniquilar a los lobos. Cuenta que un día estuvo muy cerca de un lobo y que pasó mucho miedo. Para las batidas se reunían los pastores con sus perros y mientras unos espantaban hacia arriba a los lobos, los cazadores les esperaban en las alturas. También cuenta que los zorros atacaban a veces a las ovejas y que los perros se encargaban de seguir el rastro mediante su olfato.

85.4. Lapurzulo en Saldropo (bajo el Gorbeia)

Cuenta que Lapurzulo o Lapursasi (cueva de los ladrones) se encuentra en Saldropo, cerca de Barazar, encima de Zeanuri. Por este lugar pasaba la famosa calzada que llegaba hasta Gernika. Por tanto el tráfico de mercancías era importante y la cueva de los ladrones se encontraba en un lugar estratégico para las actividades de los ladrones.

85.5. Sacamantecas

Cuenta que el verdadero *sacamantecas* era de la parte de Álava y que la gente le tenía mucho miedo sobre todo los niños.

Pero aquí cuenta la historia de otro *sacamantecas*. Resulta que Ubidea es el último pueblo de Bizkaia y linda con Álava. Antiguamente en ese paso había un fielato o aduana. El encargado de esa aduana se aprovechaba de la situación y quien más quien menos le daba un donativo en dinero o especie. En el caso que nos ocupa, al ser un pastor, le regalaba un queso y como recompensa le garantizaba gratis el viaje con la mercancía hacia Arratia con el primer vehículo que pasaba por la aduana.

85.6. Aventuras de Trápero

Cuenta las aventuras de un pastor denominado “*Trápero*” que por lo visto no era nada limpio ni consigo mismo ni con las tareas de pastor. Por poner un ejemplo, cuenta que el tal Trápero no limpiaba nunca los pantalones y que cuando de le hacía una grieta la cosía con alambre. El agua para la limpieza le brillaba por su ausencia.

Pero no todo era negativo. Cuando llegaban las Navidades otros pastores le contrataban para cuidar de sus rebaños porque los guardas vigilaban al ganado suelto. El precio del cuidado era una botella grande de vino. Cuenta que cuando le llevaron el vino les hizo probar primero a los otros porque no se fiaba de ellos. Cuenta también que un día se le escapó el burro y se le juntó con los de los gitanos. Cuando lo reconoció empezó a gritar repetidamente las pocas palabras que sabía en castellano: “*burro mío-burro mío-burro mío*”, hasta que se lo devolvieron. Cómo no, pues era un hombrachón!

85.7. Fraile lego pidiendo quesos por Ubidea

Aquí se cuenta la costumbre de los hermanos legos de pedir por los pueblos la voluntad de la gente para sustento de los conventos. Como generalmente les daban productos de caserío, solían llevar caballos, mulos o burros con cestas para la recogida. Los pastores les regalaban quesos por lo general y cuenta que en esta zona recogerían unos 150 quesos como nada. Los frailes legos procedían de distintos conventos de Bizkaia incluso desde Aranzazu (Gipuzkoa, que por cierto está a bastante distancia de Ubidea y por eso se hospedaban por el camino hasta llenar las cestas).

86.1. Danza de vals prohibida en Ubidea

La prohibición del baile del vals estaba muy extendida pero en especial la prohibían los curas de Zeanuri. Pero los jóvenes les hacían trampas curiosas. Cuando la romería estaba cerca de los lindes de los pueblos pasaban de pueblo dando un paso y solucionado. Cita varios lugares, Egiriñao, (entre Zeanuri y Orozko) San Blas (entre Zeanuri y Dima). Con el tiempo, esta prohibición llegó hasta Ubidea. Aquí también se acudió a la astucia y dando un paso pasaban al territorio de Álava y las autoridades eclesiásticas, con las municipales incluidas, no podían hacer nada fuera de su territorio.

86.2. Decir Villarreal y entender mil reales

Cuenta que entre Barazar y Ubidea, a la altura del cruce de Otxandio había unos camineros con su sobrestante limpiando las orillas de la carretera. Uno de los camineros a penas sabía castellano y le para un automóvil para preguntarle si va bien para Villarreal. Ahí comienza el enredo. El automovilista le dice una cosa y el caminero

entiende otra, hasta el punto de que el caminero, ofendido, le amenaza. Entonces el automovilista arrancó rápidamente y se libró de la pelea. El enredo estaba en que uno preguntaba por Villarreal de Álava y el otro entendía que le debía mil reales y la hija.

86.3. *Relación sexual cobrada y fracasada*

Eludiendo todo nombre por respeto, resulta que a un hombre le gustaba una mujer recién casada y la pretendió. La mujer aceptó pero a cambio de pagar la renta de todo un año y mil pesetas más. Se relacionaron pero al hombre no le funcionó el “asunto”. A los quince días le pidió de nuevo y la mujer aceptó pero pagando. El hombre le decía que ya la había pagado antes. La mujer insistía en el pago pero el hombre no quería pagos de nuevo. Ante esto, la mujer le dijo esta copla haciendo un pareado: “*lo que a ti te ocurre es que los ojos quieren pero “el asunto” lo tienes dormido*”.

86.4. *El cura que fue a Cuba*

Cuenta un suceso breve de un cura que fue a Cuba de misionero. Una vez llegando allí tuvo que presentarse ante alguien. Este le observaba de arriba abajo y de abajo arriba. En una de estas le dice: (esto lo cuenta en castellano) “*hombre blanco, vestido negro.....a cortar caña o si no a España*”. Dice que no se sabe lo que pasaría después.

87.1. *Vida en Otxandio y las fiestas de Santa Marina*

En este pasaje se cuenta por una parte la triste historia de una persona de Otxandio desaparecida en la guerra y encontrada muerta al de mucho tiempo. Como consecuencia esta familia ha vivido épocas duras de la posguerra.

Pero a pesar de todo, cuenta que acudían a las fiestas y en particular a las de Otxandio. Además nos canta la famosa canción de “*Agur Santa Mariña*” con la mención del famoso ritual de la “*limonada*” que es típica en las fiestas de Otxandio.

87.2. *Limpieza sin agua en casa*

Antiguamente no había agua corriente en las casas y por eso cuenta esta informante que forzosamente tenían que ir al río a limpiar la ropa. Una vez limpiada, dice que la colgaban en una cuerda y mientras se escurría la ropa se metían en el río a coger cangrejos para comerlos después en casa.

87.3. *El invierno en Otxandio*

Cuenta los pormenores del duro invierno en Otxandio cuando era niña. Un día de fuerte nevada acudió a la escuela y la maestra la mandó a por leña al Ayuntamiento para encender la estufa. Al mediodía la mandó a casa. Por la tarde, como era niña, salió a la calle a jugar con la nieve y llegó totalmente mojada. No faltaron reprimendas en casa a cuenta de la ropa mojada. No sería la única. Cosas de infancia!

88.1. *La Señona de Anboto y los gentiles en Dima*

Cuenta que tiene oídas de que la Señora de Anboto solía venir de Anboto a Petralanda y que frecuentaba ese recorrido.

También habla de los gigantes gentiles quienes por lo visto vivían en las inmediaciones de la cueva de Balzola donde se encuentra Jentilzubi, un puente natural llamado puente de los gentiles.

Termina diciendo que en Lamindao está la campa de Petralanda y que allí hacían sus funciones las brujas y esos personajes.

88.2. *Patakon el sinvergüenza*

Habla sobre Patakon, ladrón bastante sinvergüenza que andaba robando todo lo que encontraba en el camino. Además era bastante caradura porque se iba sin invitación a todas las bodas que podía. Cuando le preguntaban quién le había invitado, respondía a ver quién no le había invitado. Rastreaba ríos y huertas pero siempre llevaba su zurrón lleno. Qué poca vergüenza!

88.3. *Malhechores en Igorre y Dima*

Una cuadrilla de malhechores se dedicaba a hacer estropicios por doquier. Una vez le robaron a una pobre viuda hortalizas para luego hacer una cena. Se enteró el párroco y al domingo siguiente cuando los malhechores acudieron a la primera misa escucharon la mala acción que hicieron. El cura decía que en lugar de robar a una pobre viuda le robasen a él en todo caso. Ante esto, los malhechores pensaron en robar al mismo párroco. Fueron de noche al gallinero y le robaron las gallinas y como burla le pusieron al gallo este letrero en castellano: “*Estoy viudo desde las tres y media de la madrugada*”. Al día siguiente. Cuando la hermana del cura descubrió aquello, llamó a su hermano párroco y efectivamente, los malhechores le tomaron por la palabra y le robaron al mismísimo párroco.

88.4. *Mojones míticos del pueblo de Dima*

Cuenta la historia de por qué es tan extenso el pueblo de Dima (Arratia). Resulta que antiguamente se reunieron los responsables de los distintos pueblos para poner mojones y limitar de una vez a los pueblos. A la reunión acudió Zamakola de Dima. Según se cuenta era el hombre más listo del contorno y vivía de modo muy original dentro del territorio de Dima. Trataron el día para marcar los linderos. La hora era la del canto del gallo. Pero Zamakola, astutamente hizo cantar antes a su gallo. Cogió el caballo que lo tenía preparado con las herraduras al revés, y para cuando el resto de los gallos cantaran, ya había recorrido todos los pueblos que actualmente lindan con Dima. Por la astucia de Zamakola es grande el pueblo de Dima.

88.5. *El día apropiado para la tala del aliso y del haya*

El informante, que entre otros oficios se ha dedicado al mundo de la madera, nos cuenta las propiedades de algunos de los árboles.

Empieza con el aliso. Aparentemente es un árbol de madera blanda pero el secreto está en la época de corte. Si se tala entre el segundo y tercer día de la luna nueva de mayo, no lo come ni la polilla.

Sobre las hayas, la mejor época para cortarlas y que duren mucho es entre el 20 y 31 de agosto.

Últimamente se ha plantado mucho pino tanto para madera como para los helechos que crecen bajo ellos, para conseguir estiércol. Hoy día el pino está perdiendo valor por causa de otros elementos más modernos.

88.6. Comprar cerda y resultar cerdo

Un casero fue un día a la feria con idea de comprar una cerda para futuras procreaciones. Se entretuvo bastante, chiquito por aquí chiquito por allá. Al final se acercó a un tratante y le dijo que necesitaba una cerda que le diera cerditos. El tratante al verle un poco piriipi le vendió un cerdo por una cerda y se fue a casa. Cuando llegó y le enseñó a su mujer, ésta, viéndole algo borracho le dijo: “ pero hombre, ¿qué me traes? ¿Acaso no le has visto los testículos tan grandes que tiene? Lo hecho, hecho está- le insistía el marido-, este animal parirá. La mujer le mando al pajar a quitar la mona.

88.7. Cobro de cerdos por castrar pero sin hacerlos

Había una vez un hombre bastante faltón y se tropezó con un castrador famoso de cerdos en una feria. El castrador le dijo que andaba con poco trabajo y que iría al caserío que fuera a hacer su trabajo. Entonces el faltón le dijo que en tal caserío había dos cerdas para castrar. (eran dos chicas viejas y se lo dijo para tomarle el pelo). El castrador acudió y se percató de la jugada del faltón. Entonces el castrador fue a la casa del faltón y le dijo a su mujer que su marido había comprado dos cerdos y que se los había castrado allí mismo en la feria pero en deuda porque no tenía dinero. La mujer le pagó puntualmente . Cuando volvió el faltón, su mujer le contó lo sucedido y entonces se percató de que le había devuelto la jugada.

88.8.. Rosario de quince misterios en penitencia

Una vez estaban tres carreteros con sus sendas yuntas de bueyes sacando troncos de haya en un bosque de Dima. Era trabajo duro y uno de los tres carreteros no hacía más que blasfemar y proferir palabras altisonantes. Uno de ellos era muy respetuoso con el tema religioso y en su casa se rezaba el rosario diariamente al anochecer. Entonces, al terminar el trabajo se juntaron los tres carreteros y el más devoto les propuso rezar un rosario de 15 misterios para reparar las blasfemias proferidas por el compañero blasfemo.

88.9. Golpes de vara en las piernas por bailar el vals por San Blas

En el pueblo de Zeanuri (Arratia), cerquita del lindero con Dima, se encuentra la ermita de San Blas y se hacía una gran romería en su día. Pero, los curas de Zeanuri prohibían el baile del vals o el agarrado. El informante afirma que ha visto en más de una ocasión al alguacil de Zeanuri pegar con un látigo en las piernas a los que bailaban el agarrado. Otros usaban la astucia y era que dando un paso se pasaban de pueblo, es decir a Dima, y allí el alguacil no les podía hacer nada porque estaban bailando fuera de su jurisdicción.

89.1. *Expresamente a escuchar a J.M.Barandiaran*

Este informante cuenta que conocía en parte la vida y obra de D. José Miguel Barandiarán. También conocía sus viajes internos y externos por sus diferentes motivos antes y después de la guerra. Conocía también las excavaciones que había hecho cerca de Otxandio y un largo etcétera. Por ese motivo, estaba tan impactado por este hombre que, cuando tuvo oportunidad, sin contárselo a nadie se fue expresamente a oír una conferencia suya a Zaldibar y dice que quedó más impactado todavía porque allí sacó a relucir las investigaciones hechas en Otxandio, su pueblo. Le llegó al alma.

89.2. *La Señora de Anboto por Otxandio*

Cuenta que la Señora de Anboto solía pasar de Anboto a Gorbeia encima de una escoba. No precisa si para pasar el verano o el invierno. Pero sí que pasaba por Otxandio por el lugar denominado “*la estrada de las brujas*” que se encuentra en el centro del pueblo.

También cuenta que una vecina de Amaitermin vio una vez a la Señora de Anboto, en Anboto, en la parte de Axpe haciendo la colada con lejía natural y dice que cuando contaba este hecho no se reía ni por un momento, lo decía convencida de haberla visto.

Como dato curioso cuenta que el nombre de Amaitermin, que está cerca de Kondebaso, viene a cuenta de que un conde desterró a su hijo a esta zona y le ordenó que no pasara de Amaitermin para abajo.

89.3. *Echar el mal de ojo*

Cuenta que la expresión “*mal de ojo*” se utilizaba generalmente cuando moría una criatura. En esos casos se decía que alguien le ha echado el “*mal de ojo*”. Pero dice que eso no era así, sino que antiguamente muchas criaturas morían por enfermedad. Afirma que él ha llevado a más de una criatura fallecida al cementerio, pero no por el “*mal de ojo*” sino por causa de alguna enfermedad.

89.4. *Los herreros de Otxandio*

En este pasaje el informante nos cuenta con nombres concretos las actividades de los antiguos herreros de Otxandio. Se hacían diferentes tipos de utensilios tanto de labranza como de acarreo, en fin, todo lo que se estilaba en la época. Destaca sobremanera al maestro herrero Padilla, quien era un verdadero maestro de la forja del hierro y maestro también del famoso forjador Patricio Etxebarria que se dedicó al gremio en mayor escala. Se puede decir que Otxandio era una ferretería continua a lo largo de la calle única típica de las villas de la época. Por eso, en la plaza de Otxandio hay una fuente denominada: *la fuente de Vulcano*, es decir, la fuente del dios del fuego.

89.5. *La serpiente bebiendo dulcemente la leche a la vaca*

Cuenta que un casero estaba muy preocupado porque su vaca no le daba leche. Incluso sospechó de los de su propia casa, mujer e hijos y preguntó si andaban en estraperlo o algo parecido con la leche de su vaca. Entonces decidió montar guardia y hete aquí que un día observó que una serpiente se enroscaba en la pierna de la vaca y le bebía dulcemente la leche por uno de los pezones de la ubre.

89.6. *El vals por primera vez en Zeanuri*

El informante cuenta que rompió la barrera de la prohibición del baile del vals en Zeanuri. Eran los comienzos de la década de los sesenta y se llevó a cabo una especie de revolución por parte de los jóvenes contra dicha prohibición. Este informante, muy aficionado al baile, tuvo la oportunidad, junto con otros, de bailar el vals por primera vez con una chica que estaba acostumbrada a bailar el vals en Bilbao, bien guapa por cierto, y lo hicieron al son de la orquesta.

89.7. *Fiestas de Santa Marina, limonada y cánticos*

Cuenta todos los pormenores de las fiestas de Santa Marina de Otxandio. Se celebran en julio y son muy populares. Es famosa la costumbre ancestral de hacer limonada tanto blanca como colorada. Esta bebida tiene que ser en fresco pero en verano es necesario enfriarlo con hielo. Hoy día se compra el hielo pero antiguamente en Otxandio traían el hielo de la nevera natural de Astikurutze trabajada por los vecinos del propio Otxandio.

Finalmente canta dos canciones típicas de las fiestas de Santa Marina. Una es la que se canta de víspera y la otra al acabar las fiestas, concretamente el domingo de repetición por la noche, en la plaza de Vulcano, y lo canta todo el pueblo y además tres veces.

90.1. *Los límites de Otxandio y Aramaio*

La problemática de los linderos del pueblo de Otxandio viene desde hace muchos siglos y no sólo con un pueblo limítrofe sino con varios. En este caso la disputa fue entre Otxandio y Aramaio. Por lo visto había unos terrenos de un conde que ambos pueblos los querían para sí. Entonces un día propusieron lo siguiente: salir desde las plazas correspondientes con el canto del gallo y poner el mojón allá donde se juntaran. Así lo hicieron pero, según los de Otxandio, los de Aramaio hicieron fuego de noche y cantó antes el gallo y por eso llegaron prácticamente hasta las puertas de Otxandio. Por eso el río que esta justo detrás de la iglesia de Otxandio es el límite natural actual.

90.2. *Canción infantil del perro*

Aunque breve, canta una canción muy bonita para niños.(zortziko menor) Concretamente dice lo siguiente, con traducción literal por versos:

Un perro pequeño y bonito
nos falta a nosotros
tiene una señal
por si aparece,
tiene orejas negras y
la cola amarilla
y comería
dos libras de carne.

90.3. *La semana del casado/a*

En este caso canta lo ocurrido a unos recién casados especificando lo que hicieron cada día de la semana. (zortziko mayor): dice así literalmente:

Casarse el lunes y
 el martes al bosque
 el miércoles recoger la hojarasca
 el jueves a casa
 el viernes por la mañana cortar la hierba
 el sábado a la compra
 el domingo con todo afán
 a misa de las diez.

90.4. *Otxandio: La nevera de Astikurutze*

Como otras actividades antiguas, las neveras naturales de nieve condensada han quedado para el recuerdo en forma de fosos o agujeros de piedra. Pero en Otxandio han revivido una de estas neveras. Concretamente la nevera de Astikurutze, que además del foso está cubierto por un tejado con un gran alero.

En este pasaje, el informante nos cuenta con todo detalle todo el proceso de la obtención del hielo y sus usos. Para ello, es necesario valerse de casi todas las estaciones del año. La elaboración y venta posterior salía a subasta.

En otoño, se recoge la hoja caduca de los hayedos. En invierno se espera a que nieve y cuaje. Luego se prepara con troncos la base de la nevera y se va llenando el foso de piedra con capas alternativas de hoja seca y nieve y se pisa bien. Con el tiempo de hace hielo compacto y se mantiene. En primavera comienza a sacarse el hielo en trozos y a vender para los distintos menesteres. Se usaba, además de refrescador de alimentos y bebidas, para remediar diferentes tipos de enfermedades como el apendicitis, hinchazones, dolores de cabeza etc. y en Otxandio para refrescar la limonada en las fiestas de Santa Marina.

La descripción no tiene pérdida ya que nos lleva a épocas en las que la humanidad hacía un gran esfuerzo para pasar de la natura a la cultura.

91.1. *El picatroncos anidando en el puerro por falta de hayas*

En los pueblos era normal poner un sobrenombre a las personas. Por ello, un día, un vecino apodado “Okila= picatroncos” acudió al barbero apodado “Porrúa= puerro”. Este era muy bromista y un día que le estaba cortando el pelo le quiso tomar el pelo y le dijo: “Oye, he oído que últimamente están talando muchas hayas, y ahora ¿dónde harás el nido si no tienes hayas? Pues mira- le respondió-, si no encuentro una haya tendré que hacer el nido en un puerro. Donde las dan las toman! De ese modo le dejó con la boca abierta al bromista y allí acabaron las tomaduras de pelo.

Cuenta que lo mismo sucedió entre Báríku y Lábadure, sobrenombres que respectivamente significan, “viernes” y “levadura”. Cuenta que un día, como de costumbre, pasaba Lábadure por delante de la casa de Báríku y le preguntó qué venía después del jueves,- esperando la respuesta de *baríku*“viernes” su sobrenombre-, pero le respondió que tras el jueves, en lugar de *viernes* viene el día de echar la *levadura* a la masa de pan, con lo cual le devolvió el insulto.

91.2. *Enfado amenazante de la jabalí madre*

Un día, un casero estaba cortando helechos en el bosque. Al mediodía venía para casa y en el camino barruntó un jabalí hembra con sus criaturas. Entonces, se acercó con cuidado y atrapó una cría de jabalí que se había rezagado. Pero ante los gritos de la criatura se enfureció la madre y persiguió al casero. Este subió a un árbol con el animalito en brazos. Pero la madre insistía y muy rabiosa comenzó a dar fuertes mordiscos al tronco del árbol. El casero al ver tanta furia se asustó y lanzó lo más lejos posible a la cría de jabalí y de ese modo pudo librarse del feroz ataque.

91.3. *La topera bajo el cesto*

Había una vez un casero que no hacía carrera con el topo porque tenía la huerta llena de toperas, es decir, montoncitos de tierra expulsada por el topo. Un día, se armó de paciencia, cogió una azada grande y un cesto y se fue a la huerta en plan de cacería. Le dio la vuelta al cesto y se sentó encima a esperar el ataque del topo para liquidarlo con la azada. Estuvo tiempo y tiempo y el topo no atacaba. Se aburría y decidió irse a casa. Cuando se levantó y cogió el cesto, sorpresa! el topo había atacado justo debajo del cesto dejándole una hermosa topera de tierra fresca.

91.4. *Secreto entre el padre y el hijo en la misma casa troncal.*

En la posguerra había todavía bastante censura sobre todo en el tema político nacionalista. Resulta que en la parroquia la misa mayor del domingo de Pascua estaba dedicada a primer lehendakari Jose Antonio Agirre. El estipendio de la misa se recogía bajo cuerda. Un día el padre de un caserío troncal enfermó y le llamó a su hijo y le dijo en secreto: “ ¿Oye, podrías pagarle en mi lugar a fulanito las cinco pesetas de estipendio para esa misa? El hijo le contestó: “ Cómo no, pues yo también lo pago”. Entonces se enteraron que los dos pagaban el estipendio y no sabían nada el uno del otro, viviendo en la misma casa. Eso es secreto!

91.5. *La guerra y la evacuación.*

En la guerra de Euskadi una familia nacionalista, como otras muchas, tuvo que emigrar. El hijo mayor, por edad, se fue de gudari y el resto de la familia tuvo que abandonar la casa y marcharse. Cogieron el carro con los enseres más imprescindibles y los padres con el resto de los hijos pequeños emprendieron su evacuación a Villaverde de Trucíos. El padre iba por delante del yugo y de vez en cuando, dejaba a su mujer cuidando ganado y críos y se iba hacia adelante para ver si el camino estaba libre. En una de las idas y venidas, le salieron unos soldados de orden público y no le querían dejar volver a donde su familia. El hombre se descompuso y debió ser tal su estado de ánimo que se le apiadaron y le dejaron pasar. Por fin, llegaron al destino y allí estuvieron hasta acabar la guerra.

91.6. *El kuku y el herrerrillo*

De todos es sabido que el cuco es un pájaro migratorio y que llega a Euskal Herria por Andra Mari de marzo y esta aquí hasta el día San Pedro en junio. Entre las accio-

nes que se le atribuyen quizás la más llamativa es la de que pone sus huevos en nidos de otros pajarillos. Este caso ocurrió por lo visto en Campo de Volantín en Bilbao. Un cuco puso sus huevos en el nido de un herrerillo y este, fuera de sí, según los iba incubando los iba devorando. Este hecho se recoge en la siguiente canción que traducimos casi literalmente:

En un roble hueco
del Campo de Volantín
el cuco ha hecho
diez crías este año
el cuco los ha hecho
el herrerillo los ha devorado
eso para el cuco
fue una desgracia.

91.7. *Por encima de todas las nubes y por debajo de todas las zarzas.*

Antiguamente en la campa de Petralanda en Dima las brujas solían hacer aquelarres y esas funciones danzando alrededor de un macho cabrío. Una vez, en una familia por lo visto querían embrujar a una niña y para ello acudieron a dicha campa de Petralanda. Pero para ello debían frotarse con una especie de aceite en el pecho y proferir esta frase mágica: “*por debajo de todas las nubes y por encima de todas las zarzas*”. Mientras hacían los preparativos, el dueño de la casa estuvo al acecho y trató de imitarles para evitar el embrujamiento de su hija. Pero al recitar la frase mágica, lo hizo al revés: “*por encima de todas las nubes y por debajo de todas las zarzas*”. Por fin llegó en volandas a Petralanda pero aturrido y lleno de rasguños. Finalmente consiguió evitar el embrujamiento de su hija.

91.8. *Aita Patxi, el pasionista, por Zeberio*

Aita Patxi fue un pasionista, que aparte de sus quehaceres del convento, solía ir de pueblo en pueblo a hacer una labor misional importante. Llevaba consigo los utensilios necesarios para celebrar misa. Si en un barrio coincidía con una ermita, llamaba a los fieles a ella y les celebraba la misa. Si el caserío estaba lejos de la ermita o iglesia, montaba in situ el altar y decía la misa. Esto lo hacía generalmente en casas donde había enfermos. Siempre iba a pie y hacía autostop. Tanto a solas como en compañía, siempre iba rezando el rosario. Era muy querido. En tiempo de la guerra fue capellán de gudaris y en más de una ocasión se ofreció voluntario al fusilamiento en lugar de otros pobres gudaris. En fin, un santo en vida.

92.1. *Las lamias de Jentilzulo a Anboto*

La informante cuenta que un día a su padre natural de Laudio (Llodio) le salieron las lamias un día que venía desde Zeanuri andando por el bosque. Dice que oía voces y que atemorizado se paró a observarlas. Sí, sí, eran lamias de Jentilzulo (Orozko) y tenía oídas de su abuelo que dichas lamias iban de Jentilzulo a Anboto y recalca que su abuelo no era nada mentiroso sino un hombre formal. Había gente que pensaba que se trataba de brujas, pero según su abuelo se trataba de lamias. En fin, el miedo que pasó debió de ser ejemplar.

93.1. *El hombre condenado en la luna*

Cuenta que un día de Viernes Santo, hasta no hace mucho, día ineludible para asistir al culto religioso, un hombre se fue al bosque a por leña en lugar de ir a la función vespertina de la iglesia.

Venía hacia su casa con la carga de leña a sus espaldas y desapareció misteriosamente.

Se cuenta que dicho hombre no volvió jamás a su casa y que quedó condenado y colgado en una esquina de la luna. Dicen que al observar la luna se percibe la silueta de dicho hombre condenado y pegado en el borde de la luna.

93.2. *El mal de ojo sufrido en mi niñez*

La informante cuenta que siendo niña, estuvo a todo llorar durante cinco largos días. Ante eso, alguien aconsejó a su madre que le diera agua de añil para quitarle el posible mal de ojo lanzado por algún malintencionado. Le dieron dicha agua azulada y dejó de llorar. Parece que surtió efecto el remedio.

Por lo demás, el agua de añil se utilizaba en las coladas para dar color y olor a las prendas blancas como sábanas etc.

93.3. *La campa de las brujas en el caserío Olalde de Gezale*

Cuenta que en la campa denominada Sorgin-landa que está detrás del caserío Olalde del barrio de Gezale, solían reunirse al parecer las brujas para hacer sus funciones. Una de las brujas se debía de llamar Catalin.

El caserío Olalde se encuentra junto al río y hay que pasar un puente de madera para acceder a él. Dice que pasaban mucho miedo al pasar a la altura de dicho caserío, sobre todo al atardecer y más de noche. Actualmente ya no hay nada de eso.

93.4. *Molinos precintados*

Cuenta que pasaron muy mal la época de la guerra y posguerra, con mucha hambre. Sembraban trigo pero no lo podían moler porque en Zeberio les precintaban los molinos.

Un día, sabiendo que en el pueblo vecino de Artea había algún molino abierto, cogieron el zurrón de trigo y fueron los dos hermanos a dicho molino. Pero al llegar al cruce de Artea, ene, les echaron el alto una pareja de la guardia civil. No sólo el alto, sino que encima les requisaron el zurrón lleno de trigo y tuvieron que volver a casa vacíos y sin rechistar por miedo

93.5. *Remedios contra los rayos y tormentas*

Comenta varios remedios contra los rayos y tormentas. Cuando esto ocurría iban rápidamente a casa y encendían una vela bendita o quemaban alguna hoja de laurel bendecida en el Domingo de Ramos. Cuenta que por si acaso echaban también sal al fuego para ahuyentar posibles espíritus malignos.

94.1. *Labores de noviembre y posteriores*

El informante cuenta tres labores fundamentales del caserío a partir del mes de Noviembre que en vasco se denomina el mes de la siembra.

Primeramente habla del trigo, desde que se siembra hasta que se muele en el molino.

Después comenta la época de la recolección de la castaña y su uso tanto entre personas como animales.

Finalmente hace alusión al hecho de la cocción del carbón vegetal y sus cuidados para que se cueza y no se queme.

95.1. *La Señora de Anboto en Untzetabe*

El informante cuenta que la Señora d Anboto solía ir de Untzetabe a Anboto y viceversa y que lo hacía dejando una estela de fuego. Dice que hacía tres años en Untzetabe y otros tres en Anboto.

Cuenta que un día un vecino del barrio Zabale de Zeberio vió a la Señora de Anboto cuando regresaba a casa de madrugada y que llamó a su pariente Juaniko para que lo viera también. Dice que la vieron aunque por poco tiempo, y que probablemente sería la Señora de Anboto en volandas dejando una estela de fuego. ¿ Quién si no?

95.2. *El ocaso de los gentiles de Untzetapiku*

Cuenta que en Untzetapiku vivían los gigantes gentiles y de un único ojo en la frente. Debían tener una chabola de piedra en la cumbre con unas bolas pétreas para su defensa en caso de cualquier ataque enemigo.

Un día, dichos gentiles, debieron secuestrar a una chica joven del barrio Olabbarri de Orozko. Ante tal atropello, los cuatro hermanos de la joven, se armaron con palancas y destruyeron la chabola de los gentiles liberando a su hermana. De ese modo, huyeron los cíclopes y se dirigieron más allá de Salamanca hacia Levante y no volvieron jamás. Así desaparecieron para siempre los gentiles de Untzetapiku. Sea lo que fuere, todavía se pueden ver en la cima restos de la antigua chabola, incluso las piedras esféricas tanto en Orozko como en Zeberio.

95.3. *El mal de ojo al ganado porcino*

Cuenta que el mal de ojo no sólo se echaba a personas sino también a animales, en este caso a los cerdos.

Dice que una vez, a una cerda y a sus crías les aparecieron unas manchas raras y negruzcas en la piel y que además se encontraban sin apetito y con dificultades de movimiento.

Entonces, alguien dijo al propietario que podría tratarse de un mal de ojo lanzado por algún malintencionado y que les suministrara un poco de agua con añil, ya que se creía que esa agua tenía propiedades curativas en casos como el mal de ojo. Efectivamente, el dueño de los cerdos procedió al suministro de dicha agua y poco a poco fueron limpiándose de aquellas oscuras manchas recuperando la salud.

96.1. *El pedrusco de Itzina de los gentiles junto al puente de piedra de Aranzazu.*

El puente románico de piedra de Aranzazu sufría graves daños con las crecidas del río Arratia. Desesperados los vecinos, acudieron a Gorbeia, a Itzina, a la cueva de Supelegor a pedir ayuda a los gigantes gentiles que allí residían. Los gentiles, al ver que acudían a buenas, deciden ayudar a los habitantes de Aranzazu. Para ello cogieron un gran pedrusco en el macizo de Itzina y la llevaron a relevos hasta el puente de Aranzazu. La colocaron justo en la orilla donde las crecidas dañaban el puente. La otra orilla estaba ya protegida por un gran encino. Los vecinos de Aranzazu, como muestra de agradecimiento, ofrecieron a los gigantes gentiles un rebaño de ovejas.

97.1 *Bertsos sobre la nueva ermita del Gorbeia*

Cuenta en versos la historia de la iniciativa fallida de la nueva ermita de Gorbeia. La actual está casi incrustada en roca y apenas caben el sacerdote y los acólitos. Por eso en 1930, se pidió licencia para construir otra ermita de mayores dimensiones en campa de Egiriñao. Pero no prosperó.

En estos versos se hace alusión a este hecho y termina diciendo el bertsolari: “*aquí estamos (los pastores) mirando a ver cuándo nos harán dicha ermita*”.

98.1. *El lagarto demonio*

Cuenta que el lagarto, ese reptil tan colorido, ha sido muy temido también por los habitantes de Larikao ya que por lo visto saltaba a la garganta y costaba soltarlo. Referente al pánico ante dicho animal, cuenta que los mayores advertían, a los niños sobre todo, que tuvieran mucho cuidado con el lagarto y lo calificaban de “ demonio”. Y lo mismo ocurría con esa oruga o gusano gigante también muy colorido con púas envenenadas. En ambos casos, y en caso de que alguien lograba matarlos, seguidamente los quemaban para aniquilarlos.

98.2. *La víbora bebiendo leche a la vaca hasta enfermarla*

Cuenta que en un caserío de Larikao tenía una vaca que cada día iba a menos en leche y peso. Alguien advirtió al dueño que podría tratarse de alguna serpiente bebedora de leche. El dueño vigiló día y noche a la vaca y efectivamente vio que por el agujero de la pared de la casa entraba una víbora y erguida bebía leche de la ubre de la vaca. Mató rápidamente a la víbora pero la vaca no medraba y encima daba leche mala, como cortada. Atribuyeron tal hecho al veneno o a la saliva de la víbora. Finalmente vendieron la vaca. Cuenta también que había unas hierbas llamadas “ hierbas de las serpientes” que son de color verde oscuro y con unas semillas similares a las mazorcas de maíz pero más coloridas. Los mayores advertían a los niños del peligro de acercarse a dichas hierbas por miedo a ser sorprendidos por alguna serpiente o lagarto.

98.3. *Cuentos y cantos de San Juan en Larikao*

Cuenta las costumbres referentes a la época de San Juan en Junio. Primeramente se colocaba en el balcón o entrada de la puerta el arbolito de fresno con un palo en forma de cruz y con una par de ajos y otro par de cebollas, a veces incluso cabezas de

trigo, flores etc. La víspera de San Juan, al atardecer, se cogían unas gavillas de paja de maíz o de trigo, se encendían y circundaban las huertas cantando la canción de San Juan, que resumido viene a decir: que se quemem los sapos y culebras y se conserven el maíz y el trigo. Finalmente se procedía a la gran fogata de San Juan en la barriada.

99.1. *La anciana Arlanpe ha encendido el horno*

El informante cuenta un suceso incluso vivido por él. Resulta que entre Lemona y Dima se extienden las peñas de Aramotz y en la parte de Lemona existe una cueva prehistórica, la de Arlanpe y un caserío del mismo nombre. Hace referencia a un refrán y es que cuando baja la temperatura en la zona se forma una especie de masa de niebla que va bajando y seguido trae lluvia. Cuando esto ocurre, se recurre al refrán este: “*la anciana de Arlanpe ha encendido el horno*”. Y cuenta como experiencia vivida que cuando esto ocurre y les pillan sembrando algo, pues se apresuran y aceleran las labores de la siembra pero que al brotar la planta se nota la parte sembrada por la prisa del cambio meteorológico, convertido en refrán en la zona de Arratia.

99.2. *Aparición nocturna del santo de la ermita*

El informante cuenta que de niños les metían miedo diciendo que si venían de noche a casa podría salirles al camino el santo de la ermita que estaba situada junto al camino. Tal es así que el informante seguía teniendo respeto a la noche incluso en su adolescencia. Es más, todavía hoy día, tras jubilado, siente como una especie de presión en el pecho cuando pasa junto a la ermita sobre todo al atardecer.

99.3. *El ramo de San Juan cortado con el rocío*

La festividad de San Juan tras el solsticio de verano es una de las más celebradas en nuestros caseríos. En este pasaje, el informante nos cuenta las costumbres de Lemona. Pero llama la atención el hecho de cortar el arbolito de San Juan con el rocío de la mañana dejándose mojar los pies porque se creía que era bueno para la salud. Luego ese arbolito denominado “*San Juan Aretxa*” que ahora es de fresno en lugar de roble, se coloca incluso hoy día en el marco de la puerta o el balcón, para proteger la casa. Costumbre antigua pero que con el tiempo se ha cristianizado haciéndole una cruz con un palito cruzado por la hendidura del arbolito.

99.4. *Desgracia en el puente de Zubieta en Lemona*

Ante la pregunta de un hecho real ocurrido el 13 de junio de 1920, el informante cuenta lo que una persona mayor le ha contado. Efectivamente en esa fecha salió un camión lleno de peregrinos hacia Urkiola a celebrar la fiesta de San Antonio. Al cruzar el puente de Zubieta en Lemona(hoy derrumbado) dicho camión volcó y cayó al río Arratia muriendo algunos de los peregrinos. El encuestador añade más datos del suceso. Este hecho se escribió en hojas sueltas en forma de romance y en castellano. (Está publicado por mí en *Zeberioko Kantak*, colección Auspoa, dirigida por el ya finado Antonio Zabala). Tras la entrevista visitamos el puente derrumbado de Zubieta in situ.

100.1. El cerdo bebiendo leche a la vaca

Cuenta que un día un señor regaló a la familia del informante un cerdo grande pero delgaducho a cambio de un jamón tras la matanza. Metieron a dicho cerdo en la cuadra en su habitáculo propio. Observaron que el cerdo estaba inquieto y que hacía grandes saltos. Por otro lado se percataron de que la vaca daba poca leche, y montaron guardia. Efectivamente, vieron que el cerdo saltaba de su habitáculo y acudía a la ubre de la vaca y le bebía leche. Entonces, reforzaron con traviesas el habitáculo del cerdo y se solucionó el problema.

100.2. Labores del trigo en San Miguel de Basauri

El informante deja constancia de las labores pertinentes al trigo, desde la siembra hasta la recolección. Seguidamente cuenta todos los pormenores de los acarreo a los molinos y concretamente cita las grandes distancias que recorrían con el asno o caballo para moler el trigo. De San Miguel iban al molino de Aresandiaga de Zeberio que dista unos cinco o seis kilómetros. Cuenta con gracia que el primer viaje que hizo el informante al molino, fue el caballo el que le llevó directamente al molino, pues él no sabía exactamente dónde estaba.

100.3. La ermita antigua de Finaga y su santo

La ermita de Finaga es una de las más antiguas de Bizkaia y cuenta que antiguamente estaba medio abandonada y que incluso entraba el ganado de noche. Luego la reformaron y cuenta como curiosidad que el santo de la ermita no estaba dentro permanentemente sino que lo guardaban en un caserío y que lo llevaban en procesión el día de la fiesta y tras la festividad, de nuevo al caserío. Hacía dos procesiones al año, una por San Martín y la otra hacia el mes de mayo

100.4.-Sobre la Anteiglesia de San Miguel de Basauri

El informante explica con detalle la historia del pueblo que hoy día se conoce más con la denominación de Basauri. Resulta que Basauri es, aunque hoy esté lleno de casas, un antiguo barrio de San Miguel de Basauri. Comenta la placa antigua de “Anteiglesia de San Miguel de Basauri”, el fielato y un largo etcétera. Luego explica que antiguamente la salida de Bilbao por Atxuri, era vía única que se bifurcó cerca de Bolueta y recibió el nombre de Bidebieta= Doscaminos. Con el tiempo, este pueblo ha crecido mucho y hoy día se conoce más por Basauri que por San Miguel, pero el pueblo como tal y como anteiglesia es San Miguel de Basauri, con su iglesia parroquial y la ermita antigua de Finaga. El fielato ya no existe.

100.5. La serpiente y la vaca en su cita campestre

Cuenta que en época de poca hierba sacaban las vacas al pasto en lugar de cortar la hierba con guadaña. Las vacas pastaban en las campas de Fínaga y a la vuelta observaban que una de las vacas a penas daba leche. Se dieron cuenta de que esa vaca se apartaba de las demás cuando pastaba. La observaron y se dieron cuenta de que siempre se apartaba a un rincón de la campa. Siguieron a la vaca con cuidado sin que se diera cuen-

ta y, caramba! Una serpiente le estaba bebiendo leche en posición erguida y la vaca quieta y relajada. Acto seguido recibieron una paliza tanto la vaca como la serpiente y allí terminó la historia del encuentro entre la serpiente y la vaca. Ver para creer!

101.1. Las piedras esféricas de Untzetapiku

El informante se refiere a las esferas pétreas halladas en las inmediaciones del monte Untzeta. Según oídas a los antepasados, esas bolas pesadas debían de ser bolas de los gigantes gentiles aunque recientemente se haya descubierto que se trataba de munición para lanzar con los trabucos o catapultas.

101.2. El párroco de Arakaldo protector del pueblo en la posguerra.

Aquí se cuenta la historia de un cura-párroco de Arakaldo que protegía a las personas de dicho pueblo tanto en la guerra como en la posguerra. Cuando algún mando venía con la orden de detener o fusilar a alguien, este sacerdote se interponía diciendo: “ *En este pueblo no se detiene ni se fusila a nadie, yo les respeto porque en tiempo de la república también lo hicieron conmigo*”. Sigue contando que un comunista tenía amenazado a dicho cura y que un día, el cura, que era grande y forzudo, cogió al comunista por los pies y le tuvo cabeza abajo en el puente del río diciéndole: “ *O me dejas en paz o te lanzo al río*”. Allí se hicieron las paces!

101.3. La travesura del chochín arreglada por el petirrojo.

Cuenta una historia curiosa de dos pájaros, y el por qué estaba mal visto uno de ellos, el chochín, pájaro al que le rompían incluso sus nidos. Resulta que por lo visto el chochín defecó encima de Jesucristo cuando estaba en la cruz. Entonces un petirrojo que volaba por los alrededores, se acercó y limpió con sus plumas pectorales el excremento del chochín. Por eso estaba mal visto el chochín y bien visto el petirrojo.

101.4. La historia del monte Kukutze

En monte Kukutze de Arakaldo es nombrado por una parte porque parece ser que el cuco tenía casa en dicha cumbre y por otra porque es un lugar estratégico y de buena visión para controlar el paso tanto en la época de las carlistadas como en las anteriores. Desde la cumbre de Kukutze se ve perfectamente el río, el ferrocarril, la carretera y actualmente la autopista. Un lugar pues estratégico, pero que se ha mitificado relacionándolo con el cuco.

102.1. Miedo de la ánimas nocturnas

El informante cuenta que pasaban mucho miedo de noche sobre todo al pasar junto al cementerio. Dice que un atardecer de fuerte tormenta venía de Munguía con su padre y al llegar junto al cementerio cayó de pronto un manzano plast! junto al cementerio y pensaron que habían salido de golpe todas las ánimas. Recalca que esas cosan pasaban y que el miedo de noche era persistente.

102.2. *Fin del trigo en Arakaldo*

Dice que cuando era niño se dejó de sembrar trigo en Arakaldo pero que recuerda bien cómo lo hacían. La trilla la hacían en la era con ganado vacuno o caballar y si no a mano, golpeando la gavilla de trigo en una losa de piedra. Luego limpiaban el grano de trigo venteando o dejando caer de arriba abajo en días de viento fuerte. Hoy día se sigue utilizando el venteo pero no ya con el trigo sino con la alubia.

102.3. *La serpiente bebiendo leche a la vaca en Artziniega*

El informante no recuerda haber visto esto en Arakaldo pero sí en Artziniega, pueblo de su esposa. Cuenta que las vacas pastaban en campos en barbecho y que cuando la vaca estaba recién parida, tenía la ubre llena de leche y que goteaba leche según pastaba. Entonces, siguiendo el olor de la leche se le acercaba la serpiente a la vaca y le bebía leche suave-suave y la vaca se dejaba ya que el vaciado de la ubre le producía relaxo. Eso es lo que le solía oír a su suegro de Artziniega.

102.4. *Cierre de molinos y cobro parcial de cosechas en la guerra y posguerra*

Una vez cosechado el trigo se llevaba al molino. Para ello, en Arakaldo tenían un burrito llamado Pochico que era utilizado por todo el pueblo. Seguidamente comenta la dura época de la guerra y posguerra en la que con frecuencia precintaban los molinos y no se podía moler el trigo y si lo hacían era de noche y clandestinamente. Es más, encima en esa época confiscaban los productos caseros y tenían que entregar parte a las autoridades. Como picaresca, escondían entre zarzas parte de la cosecha y enseñaban sólo la otra parte y luego la recuperaban de nuevo.

103.1. *El ramo bendecido por San Juan en Arakaldo*

Cuenta la tradicional fogata de San Juan pero con una particularidad. En Arakaldo, cuando encendían la gran fogata en la víspera de San Juan, cogían ramitas de laurel bendecidas el Domingo de Ramos y las prendían fuego en la fogata y recorrían los campos para bendecirlos cantando la típica canción de: “*San Juan en junio, en buen tiempo, quemad los sapos y las culebras y guardad los trigos y maíces en el camarote.*”

103.2. *La hornada y posterior secado del maíz en Arakaldo*

La informante explica con detalle el proceso del trigo desde el hecho de moler hasta que llega al horno para hacer pan. Primeramente cuecen la borona y una vez templado el horno se introduce el pan. Después de terminar la hornada, el horno sigue caliente o templado y es entonces cuando se introducen mazorcas de maíz para secarlas y conseguir así harina inmejorable para talos y moroquil.

104.1. *Oro de los Romanos bajo la gran piedra de Austegiarmin.*

Cuenta que los Romanos, a su paso por las inmediaciones de Itzina en Gorbeia, dejaron escondido el oro bajo la gran piedra de Austegiarmin, (zona de Gorbeialdea). El informante sospecha que se tratará de una leyenda pero que era eso lo que se contaba entre sus antepasados.

104.2. La Señora de Anboto como un rayo en forma de una bola de fuego

El informante cuenta que una noche de comienzos de invierno un tío suyo vio pasar a la Señora de Anboto en forma de una bola de fuego a gran velocidad, como un rayo, y que se dirigía hacia Itzina, Gorbeia. Otro tío le contradecía diciendo que se trataría de una alucinación suya pero el protagonista insistía en que la vio y que probablemente sería la Señora de Anboto, y que no lo estaba inventando.

105.1. El puente de Laminarrieta y las lamias

Este informante da cuenta de que en el río Arratia, al paso por Usansolo, se decía que habitaban las lamias en el lugar concreto de Laminarrieta, lugar donde figura el antiguo puente de Laminarrieta y un poco más abajo el puente nuevo de Laminarrieta que da nombre a la calle que cruza el pueblo de Usansolo, Galdakao.

105.2. Coplas y bertsos

Este informante que alternaba el trabajo con la dedicación de panderetero en días festivos, canta unas coplas joterías y bertsos de temas variados, entre otros de Santa Águeda. (Debido a su estado de salud, se percibe un cierto desorden por culpa de la memoria que no perdona).

106.1. Toros de Salamanca a la plaza de toros Bilbao a pie.

Este relato hace referencia a la época en que se trasladaban los toros de lidia desde Salamanca y otros lugares a la plaza de toros de Bilbao a pie y por etapas con ayuda de pastores especializados. Los traían por Orduña, por Llodio por Santa Lucía y por monte por el Ganekogorta para llegar a Larraskitu y finalmente a la plaza de toros de Bilbao. En el camino tenían cuadras para pernoctar o a veces, como en el caso de Ganekogorta, lugares propicios del relieve cercados para mantener a la manada en el recinto, aunque a la intemperie.

106.2. En el plenilunio la sombra de la Virgen María.

Cuenta que la sombra que se percibe en el plenilunio se parece a la imagen de la Virgen María. El informante, en cuya casa se rezaba el rosario diariamente, afirma que él mismo ha percibido tal imagen observando la luna llena. Como curiosidad cuenta que, el día que los americanos pisaron la luna, se lo comunicó a su madre política. Fue tal el susto de dicha mujer que le decía: “ *Por favor, no digas nada de eso porque te van a excomulgar, te van a echar de la Iglesia*”.

106.3. El mal de ojo a la vista en el nacimiento

Preguntado el informante sobre el mal de ojo se refiere sobre todo a los antojos de la mujer embarazada, la cual interpreta que cualquier defecto o señal extraña en el nacimiento de la criatura es debido al antojo incumplido. Si por ejemplo aparecía una mancha roja en la cara era porque no había comido en su día la fresa que se la antojaba.

106.4. *El tizón de la fogata de San Juan para bendecir los campos*

Cuenta la tradición popular referente a la famosa fogata de San Juan. Era tradición secular circundar los campos con una tea o antorcha de paja de trigo o similar para ahuyentar todas las alimañas y espíritus extraños con el fin de conservar las cosechas. Para ello, en Zollo, una vez que encendían la fogata de San Juan, cogía cada persona un tizón y con él iban circundando los campos mientras cantaban la canción de San Juan.

106.5. *La cocción del carbón vegetal en Zollo*

Cuenta con todo detalle el proceso antiguo de la cocción del carbón vegetal en Zollo. La madera era variada pero en este caso era el madroño. Tras cortar el árbol, le prendía fuego para quemar las hojas y ramitas y con el resto hacía carbón en una especie de era en el lugar de la tala.

106.6. *El cuervo y el buitre comiendo ganado*

Cuenta que cuando un ganado muere por accidente, el primero en acudir es el cuervo y le saca los ojos. Luego avisa a los buitres que acuden en manada haciendo un aterrizaje espectacular. Pero si el ganado muere por enfermedad, ni los cuervos ni los buitres acuden hasta pasar unos cuantos días. Comenta que ha visto desenterrar al cerdo pasado un tiempo por parte de algunos gitanos.

106.7. *El chochín y el cuco*

En este pasaje cuenta que el cuco se dedica a poner su huevo en el nido del gorrión o del chochín. En este caso comenta que el cuco destruye los huevos del chochín y pone su huevo dentro del nido. Claro, el nido del chochín tiene un agujero pequeño, por tanto el cuco medio destroza el nido para meter su huevo y encina cuando nace el nuevo cuco el pobre chochín se agota dándole de comer. Dice que el cuco es falso, muy falso.

106.8. *El cura cazador*

Cuenta que una vez un cura fue a cazar y cazó una perdiz o un par. Pero tenía que ir a oficiar la misa y no le dio tiempo de avisar a la cocinera. Entonces tuvo la idea de avisar dentro de la misa a la cocinera que estaba bajo el coro con esta especie de canción improvisada: “*Marichu, he estado para decirte que he cazado una perdiz y que la pongas en salsa*”. Marichu le respondió: “*Amén*”. Entonces el cura dijo: “*Ya lo ha entendido*”.

106.9. *El pan de Nochebuena para remediar la rabia del perro y el gato*

Cuenta sencillamente la típica cena de Navidad, desde berza con aceite, pescado, salsa de nueces como postre etc. Pero cuenta sobre todo el hecho de bendecir en pan haciendo una cruz con el cuchillo y después dice que guardaban dos trozos de ese pan debajo del mantel y que se lo daban al perro y al gato al día siguiente porque era el remedio para no contraer la rabia.

106.10. *El hijo que llevaba a su padre a hombros al asilo*

Cuenta que una vez, un hijo llevaba a su padre a hombros al asilo. En el camino pararon a descansar encima de una piedra. Entonces el padre le dijo: “*Cuando traje a mi padre descansé en esta misma piedra*”. Entonces el hijo recapacitó y pensando que a él le podría ocurrir lo mismo, cogió a su padre y le llevó a casa.

106.11. *La canción de Zollo*

En este caso en vez de contar el informante canta la canción que han improvisado para su pueblo de Zollo. El estribillo dice: “somos de Zollo y siempre seremos de Zollo”. Como aclaración diremos que Zollo hasta 1968 fue municipio propio pero que desde esa fecha se ha anexionado a Arrankudiaga. No obstante ellos se consideran pueblo y de ahí la canción.

107.1. *Boda de tres días en Uriondo*

El informante, entre otras cosas, acordeonista, cuenta los pormenores de una boda celebrada en el barrio Uriondo de Zeberio. La boda se celebró en 1946 y por entonces en el barrio de Uriondo no había ni carretera de acceso, ni luz eléctrica ni agua en las casas. En el barrio de unas 25 casas vivían cientos de personas, la mayoría inquilinos. Pues bien, allí se celebró la boda y estuvieron tres días seguidos de fiesta. Cuando faltó comida, sacrificaron una oveja y adelante con la fiesta. El informante, con su acordeón, no paró en los tres días y al final sangraba de los dedos doloridos de tanto tocar. El informante recuerda con añoranza aquella boda y su época, ya que a la sazón contaba con 18 años.

107.2. *El Gentil de Urdaibai*

El informante, al ser evocado con una leyenda recogida en Zeberio, referente a un gigante gentil que ponía un pie en Untzetapiku y el otro en Mandoia y que bebía agua en el paso de piedras del río en Arkulanda, recuerda otra leyenda parecida escuchada en Busturia, Urdaibai. Resulta que el gentil de Urdaibai, ponía un pie en San Miguel de Ereñozarre y el otro en el monte Sollube. Luego una mano en San Pedro de Atxerre y la otra en la isla de Izaro y que bebía agua del mar entre Izaro y Ogoño y que, según parecía, se notaba una cierta bajada del nivel del mar, acaso por los grandes tragos del gentil. Termina diciendo que no se le de crédito a lo contado por tratarse de alguna leyenda antigua.

107.3. *Brujas de Motrollu a Dantzaleku*

El informante describe sencillamente el barrio de Motrollu en Busturia y la campa de Dantzaleku de Akorda, Ibarrangelua. En medio de ambos lugares se encuentra la ría de Mundaka que recorre todo el Urdaibai. Pues bien, resulta que, según la creencia, las brujas solían ir en volandas desde Motrollu a Dantzaleku, campa en el cruce de caminos entre Akorda y San Pedro de Atxerre y decorado con tres grandes pedruscos naturales. La fórmula utilizada por las brujas para el vuelo era la siguiente: “*por debajo de todas las nubes y por encima de todas las zarzas*”. El informante bromea diciendo

que en este caso dirían: “...*por encima del mar*”, ya que tenían que cruzar forzosamente la ría de Mundaka. Parece pues que “*Dantzaleku= Lugar de danza*” no sólo era para bailes tradicionales sino también para otro tipo de bailes.

108.1. *El perro de Ellakuri*

Este informante que es precisamente de Ellakuri, cuenta la historia del perro de Ellakuri que bajó a comer al convento de las monjas de clausura que está justo debajo de Ellakuri entre la carretera general y el río, en Villaro. Pero resulta que debió tardar un poco y llegó tarde al convento donde acostumbraban a comer a las doce. Entonces dicho perro volvió a su caserío. Pero para entonces ya habían comido. En consecuencia, que el perro de Ellakuri quedó sin comida ese día.

108.2. *Sonido de cadenas por las noches*

Preguntado sobre las brujas, el informante contesta que sí conoce ese mundo en la zona de Lamindao. Pero narra las fechorías de Pepín el viejo, que por lo visto salía por las noches tanto a hombres, mujeres o parejas que transitaban por caminos y senderos. La broma consistía en producir sonidos intimidatorios con unas cadenas. La gente, sentía mucho miedo e interpretaba que podía tratarse de brujas o personajes malignos nocturnos. Es que, la noche imponía y cualquier ruido extraño era capaz de poner los pelos de punta.

108.3. *La Señora de Anboto de peña en peña*

Cuenta que tiene oídas de que La Señora de Anboto solía andar de peña en peña en forma de fuego. De Supelegor, pasando por el ojo de Atxular, (Atxulo) luego desde Lekanda hasta la peña de Kubulu en Lamindao para por fin llegar a Anboto.

108.4. *El mal de ojo después de nacer*

Cuenta que tiene oídas de que el mal de ojo se echaba incluso después de nacer la criatura. Una criatura sana de repente cambiaba o se enredaba. Entonces dice que se decía lo siguiente: “*alguien ha echado el mal de ojo a esta criatura*”. Por tanto, el mal de ojo no solo aparecía al nacer sino incluso después de nacer y estando sano.

108.5. *La campa de Josafat*

Cuenta que sí ha oído hablar sobre la Campa de Josafat y lo pronuncia como topónimo en lugar de nombre propio. Dice que cuando alguien ha hecho alguna mala acción se le suele decir este dicho: “*en la Campa de Josafat has de pagar las deudas y las malas acciones*”.

108.6. *La comadreja temida*

Cuenta que temía mucho a la comadreja porque tenía mucho veneno. Dice que en época de castañas en la zona de Askalde sorprendió a una comadreja comiendo castañas bajo el castaño. No sabía de que animal se trataba pero la persiguió y la mató. Acto seguido cogió un palo y sin tocar al bicho lo llevó a casa, a Ellakuri. Nada más llegar,

su tía Jesusa le dijo: “¿Qué traes? Traes una comadreja y ese bicho tiene mucho veneno, válgame Dios”!

108.7. *Los buitres, cuervos y el ganado*

Cuenta que cuando muere un ganado el primero en acudir y sacarle los ojos es el cuervo. Luego van los buitres. Dice que ningún buitre baja a comer ganado si tiene los ojos encima. En cambio, cuando el animal ha muerto por enfermedad como por ejemplo el carbunco, no bajan a comer su carne hasta pasar unos días. Son por tanto conocedores de la muerte por enfermedad.

108.8. *San Juan en Ellakuri*

Cuenta que antes de encender la fogata de San Juan, cogían un manojo de tallo de trigo encendido y que recorrían todas las huertas cantando la típica canción de San Juan. Cuenta que ponían siempre el arbolito de San Juan, de fresno, con una cruz, flores y cabezas de trigo como remedio contra los rayos. También recogían helechos y diferentes hierbas en la mañana de San Juan una vez secadas las guardaban. Dice también que tiene oídas de que andar descalzo por el rocío en la mañana de San Juan era bueno para la salud.

108.9. *Caleros en la zona de Lamindao*

Cuenta que conocía caleros en la zona de Lamindao. Narra más concretamente el calero de Olazabal, (Dima), el cual funcionaba permanentemente. Echaban al calero una capa de piedra caliza y otra capa de argoma y así sucesivamente. La cal viva que sacaban tenía muchos usos, entre otros, para las huertas, desinfección de cuadras, pintura de las fachadas, etc. También comenta que conoce el sistema de meter huevos en cal con agua para conservar los huevos frescos para la época de escasez.

108.10. *En la ermita de San Blas prohibido el baile del vals*

Cuenta que en el mismo límite entre el pueblo de Dima y Zeanuri se encuentra la ermita de San Blas e incluso un caserío de dos viviendas. Ambos pueblos se encargaban de organizar los festejos y la romería de dicha ermita. Pero el problema surgía en la romería cuando llegaba la parte del vals o el baile agarrado. Los curas de Zeanuri prohibían el baile del vals y los de Dima lo permitían. Era cuestión de dar un paso y pasar al otro pueblo. La prohibición estaba comandada por el alguacil o incluso por una pareja de la guardia civil mandada por el alcalde. Cuenta el informante que ha visto hasta parar la música por parte de las autoridades cuando tocaban para el baile agarrado.

108.11. *El hijo a su padre al asilo*

En este pasaje se cuenta el hecho que un hijo llevaba a su padre al asilo. En el camino deciden descansar sentados en una piedra. En ese momento el padre le dice a su hijo: “cuando traje a mi padre descansamos en esta misma piedra”. Entonces el hijo: “padre, vámonos a casa”. Y volvieron a su casa.

108.12. El trigo en Ellakuri

Cuenta el proceso del trigo en Ellakuri desde la siembra hasta la vuelta del molino. Comienza con la preparación de la tierra y los instrumentos que utilizaban. Luego la cosecha y el proceso de la trilla incluso recordando la época del venteo con la zaranda. Luego el proceso del molino. Termina comentando los enfados entre los molineros y sus clientes por causa del cobro. Al cobrarse en especie, a veces los molineros se sobrepasaban y eso acarrearba enfados incluso hasta cambio de molinos.

109.1. Mari de Anboto cuidada por buitres y cuervos en Supelegor

Cuenta que tiene oídas de que ciertos pastores veían en la boca de la cueva de Supelegor a buitres y cuervos y que su misión era la de cuidar a Mari de Anboto cuando estaba dentro que solía ser en invierno. Cuenta que una vez un pastor barruntó a alguien en el interior de la cueva, sería Mari de Anboto, y que entró dentro. Pero al salir no salió de espaldas, es decir, no se percató de que no se podía salir de la cueva sin dar la cara a Mari y salió dando la espalda a Mari, por eso al llegar ala boca de la cueva le atacaron los buitres y cuervos. El informante no sabe cómo acabó la historia.

109.2. Pozo-fuente de pastores en la cueva de Aspezar

El informante que es aficionado a la montaña y en especial de la zona de Itzina en Gorbeialdea, nos cuenta los pormenores de las fuente y pozos de la zona de Itzina. Los pastores cuidan los manantiales tapándolos con piedras para que el ganado no ensucie el agua potable y construyen unos pozos más abajo como abrevadero del ganado y así evitar contaminaciones.

Cuenta especialmente lo referente al pozo de la cueva de Aspezar. En esta cueva se recoge agua limpia que emana de las rocas en un pozo resguardado con piedras para consumo de los pastores. Fuera de dicha cueva existe un pozo-abrevadero para el ganado. El agua de pozos a la intemperie eran peligrosos porque el ganado además de beber agua, podría meter las pezuñas en el pozo y contaminarlo. Sabiduría pastoril.

109.3. Lamías y brujas en Villaro

Ante la pregunta sobre lamías y brujas el informante responde que en el pueblo de Villaro hay un topónimo denominado “Laminos” justo en el punto donde se unen el río de Arratia y el de Iturriondo que viene de Upo.

Seguidamente cuenta el rito mágico-práctico aplicado a los que sufren esguinces y que era en Laminado donde se practicaba con mayor frecuencia rozando en casos la brujería. Termina diciendo que el nombre de Laminado puede venir de la práctica de dichos rituales.

109.4. La noche de la víspera de San Juan en la cruz del Gorbeia

Dice el informante que para él han cambiado actualmente las costumbres de San Juan. Ahora él va siempre que puede a la cruz del Gorbeia a dormir bajo la cruz en la víspera de San Juan. En la mañana de San Juan, se levanta, pisa descalzo el rocío matutino, observa la salida del sol, saca unas fotos y desciende. Dice que desde la cruz del

Gorbeia aparece el sol por encima del Anboto, un poco hacia el Oiz, justo por encima del llamado “ el paso del diablo”, el famoso paso peligroso del Anboto.

109.5. “Lugar de la bomba caída” junto a Itzina

El informante ayudado de su padre nos cuenta que tras la segunda guerra mundial un avión de los alemanes cargado con bombas, al prohibírsele el paso por encima de los pueblos, lanzó en paracaídas tres bombas en la zona de Itzina en Gorbeia. Las bombas no explotaron. Entonces unos artificieros de Vitoria hicieron explotar a una de ellas y provocó un agujero enorme cerca del ojo de Atxular junto a Itzina. Ese lugar se denomina actualmente “*Lugar de la bomba caída*”(el topónimo está en vascuence: *Bomba jausitako lekua*). El padre del informante presencié dicha explosión cuando por octubre estaban cortando helechos. Dice que tembló la tierra y que salía una gran humareda. También especifica el lugar de las otras dos bombas, una dentro de Itzina y la otra hacia la parte de Orozko.

109.6. “Kaka Villaro” : origen del apodo

Cuenta que la Villa de Villaro (Villa de Haro, 1338) se fundó entre los pueblos de Zeanuri, Orozko y Artea. Dicha fundación trajo consigo el uso del castellano que chocaba con el euskera de los pueblos vecinos. Por otro lado, cuenta que Villaro se fundó para potenciar el comercio entre Vitoria y el valle de Arratia por el puerto de Barazar. Este hecho trajo consigo el cobro de impuestos a toda mercancía que entrase en la villa de Villaro. Por todo esto, los pueblos vecinos de Villaro estaban enojados y como consecuencia empezaron a apodar a lo de Villaro con el sobrenombre de “ *kaka Villaro*” (mierda Villaro). Actualmente Villaro se denomina Areatza, nombre de la vallada que se extiende hacia el pueblo de Artea. Villaro-Areatza, hoy día se ha llenado de casas y cada vez hay más afluencia de vascoparlantes y además en las escuelas se imparte la lengua vasca. Por tanto, este apodo de “ *kaka Villaro*” va a menos afortunadamente.

110.1. La Señora de Anboto en Anboto y Gorbeia por tres años

Cuenta que la Señora de Anboto solía hacer tres años en Anboto y otros tres en Gorbeia, en la cueva de Supelegor. Pasaba de un lugar a otro dejando una estela de fuego y muchos la veían antiguamente. Dice que cuando estaba en Gorbeia, eran tres años de nieves y en cambio cuando estaba en Anboto eran tres años de vientos. Termina diciendo que hoy día ya no ve nadie a la Señora de Anboto.

110.2. Los Gentiles de Jentilzubi

El informante cuenta que cerca de su caserío de Dima se encuentran las cuevas de Axlor y de Balzola y también el famoso puente de los gentiles denominado Jentilzubi. Cuenta que una vez estaban los gigantes gentiles construyendo dicho puente en plena roca. Pero de repente escucharon las campanadas de la iglesia de Dima y asustados se escondieron en la cueva de Balzola y todavía permanecen allá. Por eso, dice que sus padres les advertían para que no fueran de noche a las inmediaciones de la cueva por si les salían los gentiles y les hacían algún daño.

110.3. *La campana de Dima la mejor del mundo*

Esta historia se refiere a que, según se decía, la campana mayor de la iglesia de Dima debía de ser la mejor del mundo en calidad y sonido. Se enteraron en Roma y vinieron con idea de comprarla a cambio de la cantidad de oro que cabía en dicha campana. El párroco se negó a vender porque según él, lo que era del pueblo no se podía vender por nada del mundo. Por tanto dicha campana permaneció en la iglesia de Dima

110.4. *La gran serpiente de Dima*

Dice que una vez en el barrio Makastui de Dima vieron una enorme serpiente de unos tres metros. Se asustaron mucho y decidieron avisar a Balentxo, sacerdote famoso de Zeanuri para echar una bendición contra dicha serpiente. Balentxo acudió y procedió a la bendición diciendo a la serpiente: “ *si estás bajo tierra no saldrás jamás, y si estás fuera no pararás hasta llegar a la cueva del diablo de China*”. Entonces una de las vecinas, Filomena, le pidió que echara otra bendición contra ratas, pequeñas serpientes y demás bichos. Balentxo respondió diciendo que la bendición es buena para todo, pero que lo mejor para ese tipo de alimañas era liquidarlas según aparecen. Todos quedaron boquiabiertos.

110.5. *El humo va a donde la hermosa*

Cuenta que había una vez en un caserío de Dima dos chicas, hermanas, y se enteraron de que el domingo iban a acudir unos chicos a pasar el día con ellas. Una de ellas, se consideraba más lista y le dijo a la otra que el domingo harían fuego con ramas mojadas para producir mucho humo. Siguiendo el dicho de que “el humo acude a la más hermosa”, la hermana lista le propuso este plan a la otra: Yo me colocaré tras la humareda y una vez allí diré: Qué humareda tan grande! Y tú me responderás: “ El humo va a donde la más hermosa”. Así lo hicieron. Pero, la hermana lista, sin malicia alguna le preguntó: ¿ Acaso soy hermosa? A lo que respondió la otra: “ He dicho lo que me has dicho que diga”. Allí se acabó la listeza de la hermana. Lo mejor, ser honrada y natural.

110.6. *La Señora de Anboto y las lamias en Baltzola*

Cuenta que las lamias aparecían en el río que fluye por el interior de la cueva de Baltzola en Dima. En cuanto a la Señora de Anboto, cuenta que cerca de las cuevas de Baltzola está la campa de Petralanda en el barrio Lamindano y que en dicha campa hacían los aquelarres con un macho cabrío en medio. En una de las ocasiones se les presentó la Señora de Anboto con su hija y tras la función del aquelarre le ofrecían regalos naturales a la Señora de Anboto y a su hija. Tras el aquelarre, todos a sus respectivas cuevas.

111.1. *Bertsos a la familia Sagarduy de Arrigorriaga*

Estos bertsos están dedicados a diferentes personas de la familia Sagarduy a la que pertenece la esposa del autor. Va citando diferentes personajes y a la vez destacando algunas de sus características para que queden como recuerdo en la posteridad.

111.2. Bertsoa a la familia de los Ayesta de Zeberio

Estos bertsoa están dedicados a diferentes personas de la familia Ayesta de Zeberio, concretamente al padre y tios del autor. Va citando diferentes personajes y a la vez destacando algunas de sus características para que queden como recuerdo en la posteridad.

111.3. Bertsoa de Santa Agueda y coplas de saludo

Este conjunto de bertsoa están dedicados por una parte al martirio de Santa Agueda para cantar en la víspera de su festividad. Por otra parte, se incluyen diferentes bertsoa adaptados a las características de cada persona, caserío etc, con el fin de ensalzar a los interesados para conseguir un aguinaldo mayor.

112.1. Las ánimas y el mal de ojo

En lo que se refiere a las ánimas cuenta que de pequeños pasaban mucho miedo ya que los mayores amenazaban con sus apariciones en casos de mal comportamiento. El mal de ojo era más conocido y lo achacaban a la envidia y a los celos como cosa contagiosa.

112.2. La serpiente a beber leche a la vaca a la ubre

El informante cuenta que aunque no lo ha visto, sin embargo ha oído que la serpiente acudía a la ubre de la vaca para beber la leche y que lo hacía subiéndola por la pierna de la vaca. Dice que la vaca permanecía quieta en la succión. Esta fechoría la detectaban cuando la vaca daba menos leche de lo habitual.

112.3. La siembra del trigo y su cuidado especial en Arguia (Arrigorriaga)

Cuenta detalladamente el ciclo del trigo desde la siembra hasta la cosecha y futuro consumo pasando por la antigua costumbre de bendecir los trigales para llegar a buena cosecha.

Llama la atención la costumbre de esta zona de llevar a pasto a las ovejas cuando el trigo brotado llega a medir un palmo aproximadamente. Cuando las ovejas terminaban de comer el trigo verde, se cogían los rastrillos y se rompían los terrones hasta pulverizarlos. De este modo el segundo brote del trigo sembrado en noviembre, venía con más fuerza y la cosecha era mejor.

Tras la cosecha se molía el grano de trigo para posterior consumo. Cuenta un pasaje curioso a la hora de llevar el trigo al molino. El traslado se hacía generalmente por medio del asno. Cuando alguien no sabía el camino a cierto molino, se le decía que mandase por delante al asno como guía. Porque, según se cree, el asno encontraría su casa aun estando en el infierno.

112.4. La fiesta de San Juan en Arguia

Cuenta que la mañana de San Juan colocaban en la entrada de la casa el “ arbolito de San Juan” con una cruz y ramillete de rosas. Al atardecer, encendiendo un manojo de paja de trigo del año anterior circundaban las huertas cantando la canción de San Juan que reza así:

“San Juan en junio
con buen tiempo
guarda el trigo y el maíz
quema los sapos y las serpientes
noche de víspera de San Juan”

Una vez terminadas las rondas se procedía a encender la gran hoguera de víspera de San Juan.

112.5. *La hermandad de ganado en Arguia*

Antiguamente, en el barrio San Pedro de Arguia tenían hermandad de ganado. Cada quince días y en domingo iban de cuadra en cuadra tasando el ganado, todo el ganado excepto el asno. Incluso se tasaba el ternero de aborto. Cuando ocurría la desgracia de muerte de un ganado se reunían y pagaban a partes iguales. El informante cuenta que él ha sido testigo y ha participado en las tasaciones de la hermandad.

112.6. *Doma de bueyes para el yugo*

Habla sobre la importancia de domar los bueyes para el yugo. Algunos bueyes se doman para tirar por la parte derecha y otros para la izquierda. Algunos también para ambos lados.

Cuenta que un día prestó sus bueyes a un cuñado. Los enyugó él mismo. Su cuñado, al mediodía, soltó del yugo a los bueyes. Por la tarde los enyugó pero no se movían. Llamó al dueño y este le dijo que los había enyugado al revés y que por eso no sabían tirar del carro.

De ahí la importancia de la doma de los bueyes.

113.1. *“Por encima de todas las zarzas y por debajo de todas las nubes”*

Cuenta que un día las brujas se proponían a embrujar a una muchacha del barrio de Sarasola. Para ello, solían frotarse con un ungüento en el pecho y proferían la famosa frase de “*por encima de todas las zarzas y por debajo de todas las nubes*” y seguidamente iban en volandas hasta Lamindao, a la Campa de Petralanda. Un día el hombre de la casa, hizo el mismo ritual pero pronunciando la famosa frase al revés, es decir: “*por debajo de todas las zarzas y por encima de todas las nubes*”. El hombre llegó a Petralanda antes del embrujamiento pero totalmente aturdido y magullado por las subidas y bajadas en el vuelo.

113.2. *La cruz de Kurtzebarri en el cruce de Albitzu para abuyentar a las brujas etc.*

Cuenta que antiguamente había una cruz en el cruce de caminos justo debajo del barrio de Albizu. Según los antepasados, en los cruces de caminos solían aparecer las brujas, lamias etc. y parece que para evitar esas apariciones colocaron una cruz en ese cruce de caminos que lleva por nombre Kurtzebarri (cruz nueva). También cuenta que cuando antiguamente se hacían los entierros a pie con anderos, el sacerdote que dirigía la comitiva fúnebre se paraba en los cruces de caminos y rezaba un responso en latín. Por tanto concluye que algo existía en dichos cruces y que incluso en ese lugar había un hedor especial parecido al aceite. Actualmente no existe la cruz, sólo el topónimo.

114.1. El hombre-lobo, de Lamindao (Dima) a Armolandi (Zeanuri) en pleno ataque

Cuenta que el “ hombre-lobo” solía venir de Lamindao a Armolandi saltando. Tenía una sola pierna y un solo ojo en la frente. Desde lo alto de Armolandi vigilaba los alrededores para sus ataques. Un día, la mujer del caserío de Atxerdi (Zeanuri) se disponía a dar pecho a su criatura mientras cocía leche en un caldero colgado del llar. De pronto se le presentó el “ hombre-lobo” y tras beber toda la leche del caldero, le arrancó los dos pechos a la mujer y se los comió escapando a saltos con la única pierna. Tras la fechoría se escondía tras la roca de Armolandi, defecaba hacia el barranco y luego se escondía en la cueva de Laminategieta (Lugar de lamias). Era temible.

115.1. La Señora de Anboto de Anboto a Atso-Agureak a vueltas quincenalmente

Cuenta que de pequeños, con el fin de intimidarlos, los mayores les decían que la Señora de Anboto solía ir de Anboto a Atso-Agureak y viceversa (son dos peñas puntiagudas en el extremo del macizo de Itzina en Orozko) en volandas quincenalmente dejando una estela de fuego. Y lo hacía pasando por la ermita de San Miguel de Urkiste. Entraba por la puerta y salía por la especie de saetera que está justo por detrás de la ermita y con forma de ángel o un niño. Dice que pasaban mucho miedo al pasar de noche por la ermita.

115.2. Lamias en la cueva de Lamiñategieta (Urbe-Zeanuri)

Cuenta el informante que en la cueva de Lamiñategieta había lamias. Cerca, en Mendipe solían cocer carbón vegetal navarros, andaluces y su familia. Un día su madre les dijo: “Ayer les ocurrió una suceso terrible al padre y al hermano. Al venir a casa les han salido las lamias. Vuestro padre les ha lanzado el hacha y la lamia ha partido en dos el mango del hacha.” Dice que de niños creían en estos cuentos y que acudían a la cueva pero solo a la boca, no al interior por miedo. Hoy día los jóvenes se ríen de estas cosas. Pero a ellos de niños les decían: “no entréis al interior de la cueva porque os saldrán las lamias”.

115.3. El hombre-lobo arrancó los pechos a la señora tras beber la leche del caldero

Cuenta que el “ hombre-lobo” solía venir de Lamindao a Armolandi saltando. Tenía una sola pierna y un solo ojo en la frente. Era feo de verdad. Desde lo alto de Armolandi vigilaba los alrededores para sus ataques. Un día, la mujer del caserío de Atxerdi (Zeanuri) se disponía a dar pecho a su criatura mientras cocía leche en un caldero colgado del llar. De pronto se le presentó el “hombre-lobo” y tras beber toda la leche del caldero, le arrancó los dos pechos a la mujer y se los comió escapando a saltos con la única pierna. Tras la fechoría se escondía tras la roca de Armolandi, defecaba hacia el barranco y luego se escondía en la cueva de Laminategieta. (Lugar de lamias). Era temible. Dice que de niños frecuentaban los alrededores del escondite del Hombre-lobo y que la leyenda ha corrido en su generación. En cambio, la nueva generación apenas conoce esta leyenda, pero los lugares y topónimos existen.

115.4. Frotar con un poco de sal el ano de la gallina para la puesta del huevo

Cuenta que antiguamente su padre tenía que ir al monte con las ovejas pero que a veces no tenían huevos para llevar. Entonces la madre le mandaba al gallinero a por

huevos. Al no haberlos, como era costumbre, se palpaba a la gallina con el dedo para ver si estaba a punto para la puesta. Entonces, ante la prisa, le decía que frotara con un poco de sal el ano de la gallina. Así la puesta era inmediata. Dice que antiguamente en los caseríos se perdían muchos huevos porque las gallinas sueltas ponían huevos por doquier.

115.5. Comer pan bendecido por Nochebuena como remedio contra la rabia del perro.

Cuenta que tiene oídas de que si un perro chupa sangre humana o come carne humana coge la enfermedad de la rabia y que por eso se vacunan. Antiguamente se usaba el pan bendecido por Nochebuena como remedio contra la rabia del perro. Tenía también mas usos.

115.6. Piel seca de cabra colgada en la cuadra como remedio contra el carbunco

Cuenta que en su cuadra y otras, se solía colgar una piel de cabra como remedio contra la enfermedad mortal del carbunco. Comenta que él ha conocido esa tradición pero que actualmente ya no se estila porque ahora hay muchos adelantos en veterinaria.

115.7. Proceder al entierro antes de morir definitivamente

Cuenta un suceso trágico-cómico irreal en parte. Por lo visto por causa de aquella gripe asiática enfermaron tres personas en un caserío. Avisaron al único médico de Zeanuri, el cual no daba abasto por tantos enfermos y a tanta distancia. Resulta que para cuando llegó dos de los tres enfermos murieron. El médico medio desesperado por la impotencia les dijo que hicieran el entierro para los dos y de paso que llevaran también al tercero porque estaba en agonía. Así lo hicieron. Un vecino que llegó en tranvía a Zulaibar, al ver los tres ataúdes preguntó quienes eran. Le respondieron: fulano, mengano y futano. De pronto el del tercer féretro dijo:

Eh! Que todavía estoy vivo!

Cállate! le respondió uno de los anderos desde abajo- acaso sabes tu más que el médico?

Bueno, verdad o cuento, el caso es que desde hace tiempo se estableció el respetar las veinticuatro horas post mortem. Antiguamente se sabía menos que ahora.

115.8. Campa de Josafat: lugar donde se rendirán las cuentas de la vida

Cuenta que un día murió el hombre de la casa. Su esposa e hija se disponían a vestir al muerto. La hija le dijo a su madre:

- Le pondremos este traje al padre

- No- responde la madre- ese traje no porque está recién hecho y es suficiente con la camisa de labor, total para bajotierra suficiente.

- Pero, está rasgada por la espalda

- No importa, tumbado no se ve.

Así lo hicieron. En la misa funeral el sacerdote decía: "se nos ha ido fulano dejando este mundo pero un día en la Campa de Josafat apareceremos con todo lo que llevamos a cuestras y rendiremos cuentas".

Entonces la hija apurada le dice a su madre:

- Ama, el padre aparecerá con la camisa rota en la Campa de Josafat. ¿Qué vergüenza?

- No te preocupes hija, tu padre ya se las arreglará arrimándose a alguna pared para que no le vean la camisa rota.

115.9. Clases de cencerros de oveja y oveja guía

Cuenta con todo detalle las diferentes clases de cencerros de ovejas y sus usos. El pastor con sus órdenes y con la ayuda del perro guían el rebaño. Pero el informante explica con detalle el sistema de elección de una oveja buena y adecuada para servir de guía en los traslados de pastos etc. Para ello, el pastor enseña en su mano algo de pienso o grano y se lo ofrece a esta oveja que en vascuence le denomina “auskulari”. Dicha oveja acude al pastor y tras ella van todas las demás. De ahí la importancia de elegir bien la oveja guía.

115.10. Tras desparramarse leche al fuego, echar sal para evitar la mamitis de la vaca

Cuenta que cuando ponían a cocer la leche en el caldero colgado del llar y se desparramaba por el fuego bajo, tenían la costumbre de echar sal al fuego para que la vaca no cogiera la enfermedad de la “lasiertuna” o mamitis, enfermedad que consiste en el endurecimiento de la ubre de la vaca de modo que no puede dar leche. Por consiguiente había que vender la vaca para carne.

115.11. El perro de Ellakuri a Iturrizaga y viceversa

Cuenta la historieta ocurrida al perro de Ellakuri que acabó convirtiéndose en refrán. Resulta que llevaron una vaca en celo a toro semental de Iturrizaga. También les siguió el perro. Casualmente el perro de Iturrizaga estaba en celo pero los dueños lo escondieron para evitar el apareamiento. Volvieron a Ellakuri primero la vaca y después el perro sin cumplir su objetivo. Al llegar a Ellakuri estaban ya en tiempo de la siesta y la perra también tumbada. Conclusión, que el perro de Ellakuri se quedó sin poder aparearse con la de Iturrizaga ni con la de Ellakuri: ni allí ni aquí.

115.12. Distinta denominación de cada época de celo de cada a animal

Como en otros muchos casos, en vascuence se usa el nombre concreto en lugar del conceptual para las distintas denominaciones. En este caso el informante especifica el nombre concreto para denominar la época de celo de distintos animales. Concretamente la de estos: perro, asno, oveja, cabra, cerdo, vaca y gato. Termina diciendo que en su caserío solían tener toro semental y que cobraban sus servicios para obtener unos modestos ingresos.

115.13. Prohibición del baile del vals por San Lorenzo en Zeauri

Cuenta que el día San Lorenzo se hacía romería en la ermita de San Lorenzo. Acudía un acordeonista y tenían problemas cuando el baile llegaba al vals o agarrado, ya que estaba prohibido por los sacerdotes de la parroquia. Entonces un vecino propietario de la campa cercana a la ermita les decía que el agarrado lo bailaran en su campa y así los que prohibían no tenían poder para negarlo. Cuenta también que en su casa por la fiesta de San Miguel se hacía romería dentro de casa con un acordeonista. El

alcalde llamaba a su padre para pedirle cuentas pero tampoco tenía poder en la propiedad ajena.

116.1. El ternero de tres bocas nacido en Zeberio

Cuenta que en un caserío de Zeberio nació un ternero con tres bocas. Le daban leche por una de las bocas y le salía por las otras dos. El dueño no sabía qué hacer con él. Unos vecinos le compraron por poco dinero y probaron a darle leche por la boca más ancha y tapan las otras dos. Efectivamente, lograron que tomara la leche y empezó a medrar. Entonces se les ocurrió llevar el ternero a modo de exhibición por diferentes lugares comenzando por el pueblo, concretamente en las fiestas de Santa Cruz. Les debió de ir muy bien pero el dueño estaba molesto por el negocio ya que a él le pagaron una miseria. Con el tiempo parece que murió el animal. Esta historia es cierta y así lo confirma el informante, es más, yo, el entrevistador, fui testigo y vi al ternero de tres bocas pagando la entrada por supuesto.

117.1. En la canción de la hojas secas la Virgen María peinándose en el río

En esta canción popular (incompleta) cuenta que estando las hojas caducas por los aires, vio junto al río que baja de Aldamin a la Virgen María peinándose. Dice que aquello no era pelo sino oro y que de cada brote de pelo salía una perla.

La otra copla popular infantil, aconseja al niño que no duerma en el bosque porque el zorro le puede comer pensando que es una gallina.

118.1. Estrofas a la nueva escuela de la Diputación sita en Uribe Zeanuri

Cuenta en versos la historia de la creación de la escuela nueva por parte de la Diputación de Bizkaia. El barrio de Uribe está en la extrarradio del núcleo de Zeanuri y fue un gran logro el hecho de construir dicha escuela de barrio. Debió ser una inauguración impresionante. La última estrofa acaba diciendo: “*Si hubiesen visto hace 200 años habrían pensado que se trataba del juicio final*”.

119.1. Gauargi el temible apareciendo de noche camino de Gallartu (Orozko)

Cuenta que una noche según iba de Ibarre a Gallartu (en Orozko) se le apareció **Gauargi** = (Luz nocturna) enganchado entre las ramas de una haya. Una luz redonda y que estaba quieta y cambiaba de color a veces rojizo y a veces azulado. Se asustó y corrió a casa. Se lo contó a su madre y le dijo a ver por qué no le había pegado con un palo. El hijo le dijo que no se atrevió por miedo a algo peor. Entonces la madre le dijo que había hecho bien porque había creencia de que en el macizo de Itzina concretamente en el lugar de los “Atso-Agureak” (dos peñascos del macizo denominados así) solían aparecer Gauargis redondos y de colores que a su vez se movían por el macizo cárstico. Concluye diciendo que todo sería por causa del miedo nocturno pero que ahora no cree en esas apariciones.

120.1. La luz azul potente de Aibelabe a media noche: Intzentsoa (Incienso)

Cuenta que en la cresta de la peña de Aibelabe, situada entre Zeberio y Orozko, en cierta época del año aparecía una luz azul potente justo a la 12 de la noche, a media noche.

Los vecinos de Elexartza lo denominaron “Intzentso” (Incienso en castellano). Dice que causaba estupor entre sus antepasados y más teniendo en cuenta que el caserío Elexartza está muy apartado del pueblo en pleno bosque y a la sazón sin luz eléctrica.

120.2. Espantar lamias echando sal al fuego tras caer la leche cocida en el llar

Cuenta que antiguamente, cuando se cocía la leche en el caldero colgado del llar en el fuego bajo, se acostumbraba a echar un poco de sal al fuego para que las lamias no se acercaran al olor de la leche caída y quemada en las brasas del fuego bajo.

120.3. Luces nocturnas bajo Aibelabe entre Beresia y Elexartza

El informante cuenta un suceso ocurrido en las inmediaciones de la peña de Aibelabe, entre el caserío Beresia y Elexartza. Resulta que, según la tradición, su hermana Teresa venía con su novio a su caserío de Elexartza justo una semana antes de la boda para que el novio conociera a su familia. Se les hizo casi de noche y a la altura del caserío de Beresia, entre el camino y el río, vieron un montón de luces como de candelas pero más redondas. Se asustaron mucho y corrieron a la casa de Elexartza. Contaron lo visto y dos de sus hermanos, con escopeta en mano, fueron al lugar de dichas apariciones, pero no encontraron nada. Sea lo que fuere, el susto fue monumental.

121.1. Las doce verdades de San Martin en Alonsotegi

Cuenta que los diablos construyeron el puente de Alonsotegi pero que quedó a falta de una piedra cuando cantó el gallo. Para ello, el que hizo el trato con el diablo debía cantar las doce verdades de San Martin para recuperar su alma. Estas fueron las doce verdades: un solo Dios; dos altares de Roma; tres eternidades; cuatro evangelistas; cinco llagas de Cristo; seis planetas del cielo; siete sacramentos; ocho cielos; nueve ordenamientos; diez mandamientos; once mil ángeles; doce apóstoles. Cuando el diablo le pidió la verdad número trece, le respondió que no había trece, y que cantará el gallo en el mundo y que le ofrece a la Virgen Madre un alma en su regazo junto a los ángeles a cuenta de San Martín.

121.2. Diablillos salidos de la caja pidiendo trabajo en Aspuru

Cuenta que una sacristana, en ausencia del sacerdote que fue a officiar la misa, encontró una caja mientras hacía la limpieza doméstica. Abrió dicha caja y le salieron seres diabólicos que le pedían trabajo con insistencia. La mujer, les mandó unos trabajos pero se los hacían en un santiamén. Por fin les mandó traer agua del río en un cedazo o criba. Los diablillos, forraron el cedazo con arcilla y le trajeron el agua. En esto, llegó el sacerdote y al ver lo sucedido, echó unas bendiciones y volvió a meter a los diablillos en la caja tal y como lo había hecho antes de que salieran.

122.1. La Señora de Anboto y el diablo

Cuenta que una señora rica hizo un trato con el diablo. En el trato le iba a dar un palacio elegante pero que por donde fuera debía ir dejando una estela de fuego. Dice que la Señora de Anboto tiene en su cueva un palacio elegante y quien entra en su interior no

tiene salida. Cuenta que un día el bueno de su tío Pedro estando cortando helechos en el monte Urkiola barruntó una señora en un sillón dejando una estela de fuego. Dejó sus herramientas y fue asustado a casa diciendo que había visto a la Señora de Anbotu.

122.2. Lamias en los cruces de caminos

Cuenta que las lamias eran mujeres altas y delgadas con pies de pato y que aparecían en los cruces de caminos. Andaban de noche y al amanecer. La gente las tenía miedo y no se atrevía a pasar junto a ellas sobre todo en solitario. Comenta que en los cruces de caminos las lamias desprendían un olor a aceite y que no entendían el significado de dicho olor. Concluye diciendo que según algunos, las lamias desaparecieron asustadas cuando inventaron las escopetas.

122.3. Ánima nocturna vestida de fraile

Cuenta que en Otxandi(an)o una mujer fue de noche a la fuente Vulcano a por agua para su hijo sediento. (Vulcano es el nombre de la fuente que está en la plaza de Otxandi(an)o). Al pasar frente al pórtico de la iglesia vio a una persona vestida de fraile paseando con un libro en las manos. Estaba nevado y la mujer apiadada le habló e incluso le ofreció hospedaje en su casa. El vestido de fraile no le respondió y a la vuelta de la fuente la siguió por detrás a la mujer hasta su casa. La mujer se asustó y al llegar a casa cogió al hijo en brazos. Seguidamente el vestido de fraile habló a la mujer de este modo: “ Mujer, da gracias al niño porque a saber dónde estaría ahora tu alma. Si hablas a alguien de la noche y no te responde, déjale en paz. La noche es para los nocturnos y déjalos en paz”. Dicho lo cual desapareció.

122.4. El lobo rapta en una nevada el niño a una mujer en Otxandio

Cuenta que un día de nevada fue una mujer a por agua dejando al niño en la cuna y la puerta de casa semiabierta. A la vuelta vio que su niño no estaba en la cuna. La mujer empezó a gritar y vio a dos hombres a caballo con lanzas persiguiendo al lobo. Siguiéron los rastros del lobo y encontraron al lobo con el niño en su boca todavía con vida en el monte por las inmediaciones de San Bernabé. Le clavaron la lanza al lobo y salvaron al niño. Esto ocurrió en Otxandio.

122.5. Juaniko el txistulari condenado

Cuenta que había un sacerdote muy aficionado a la caza. Un día en el que estaba oficiando la misa (que antiguamente se hacía a espaldas del pueblo) en el momento de pronunciar el “ Dominus vobiscum”, el sacerdote se ponía cara al pueblo, y en ese momento vio al par de la puerta de la iglesia una gran liebre perseguida por el perro. El sacerdote, dejando la misa fue tras la liebre. Desde aquel momento fue condenado por el demonio y este le puso la liebre por delante y el perro por detrás profiriendo gritos de I...AU...I...AA...por todo el mundo. Desde entonces en lugar de Don Juan le llamarían Juan el Txistulari. Un carbonero le barruntó un día y muy asustado volvió a casa y contó lo sucedido a su abuela. El susto le duró mucho tiempo.

122.6. Ladrones espantados por un hombre en compañía de las ánimas del purgatorio

Cuenta que antiguamente había tratantes de ganado que andaban de pueblo en pueblo con mucho dinero para sus tratos. Un día la mujer de un tratante estaba preocupada por su marido que llevaba bastante dinero. El marido la tranquilizó y se fue sin miedo de los ladrones. En el camino empezó a rezar el rosario para que se le hiciera el viaje más corto y además le ayudaran las ánimas del purgatorio. Hizo el trato y volvió sano y salvo. De pronto uno de los ladrones llamó a su puerta y le preguntó con cuántos había transitado. Le respondió que solo, rezando el rosario. Ante esto le dijo el ladrón: “Hoy es el último día que salimos a robar. Dios te ha ayudado con el rezo a las ánimas del purgatorio”. Desde entonces se convirtieron los ladrones.

122.7. El hombre de catorce tripas

Cuenta que un matrimonio muy rico no podía tener hijos. Pidieron a Dios que les concediera uno aunque sea con **catorce tripas**. Nació el hijo pero como necesitaba mucho alimento decidieron mandarle de criado. En las casas que le contrataban hacía los trabajos en un santiamén porque tenía mucha fuerza pero no le podían alimentar las catorce tripas por eso aprovechaba cualquier descuido para llenar las catorce tripas. Incluso retó a un regimiento y luego a otro y no podían con él. Pero le llegó la hora. Una bruja desveló a los soldados cómo liquidarle. Debían de ponerle con mucho cuidado mientras dormía unas ramas finas encima y luego saltar encima todos los soldados. Una vez muerto va al infierno. Conocían su fama pero le aceptaron para revolver la caldera del diablo. Pero en un descuido le quemó la pierna al mismísimo Lucifer. Le expulsaron del infierno y se fue al cielo. San Pedro no le quería dejar pasar por sus hechos en el mundo pero se le coló. Ante los apuros de San Pedro, Jesucristo le acogió en el cielo al pobrecito.

122.8. Juan Soldado

Cuenta que Juan Soldado, fugado de la milicia, se juntó con Jesucristo y San Pedro para ir por mundo haciendo milagros a los necesitados. Uno de los milagros consistió en hacer de un anciano enfermo un chico joven. Por cada milagro pedían la voluntad, lo necesario para el camino. Pero Juan Soldado siempre quería más y en el segundo milagro, curar y transformar en una chica joven a una enferma, Juan Soldado insistía a Jesucristo que pidiera el doble de dinero. Pero Jesucristo no lo admitía. Por fin un día Juan Soldado decidió separarse de la sociedad y actuar por su cuenta para así hacerse rico y vivir cómo y a poco más le liquidan. Ante el fracaso, hace trato con el diablo a cambio de su alma. Se salvó gracias a que el saco que llevaba para el dinero estaba bendecido anteriormente por Jesucristo. Cuando murió, se le coló a San Pedro en el cielo. Y al final, ante el apuro de San Pedro, Jesucristo le admitió al pobrecito en el cielo.

122.9. El penitente: con los pies encadenados hasta el lugar donde entra el sol

En un pueblo había un joven que tenía por costumbre tocar las campanas a media noche. Una noche, su padre con una sábana por encima quiso asustarle. El chico, al barruntar algo, sin mirarle le lanza de la torre. Cuando se da cuenta que era su padre,

va a confesarse y recibe esta gran penitencia: Debía ir con los pies encadenados hasta el lugar donde se mete el sol y sin volver hacia atrás.

En el camino le suceden historias curiosas. En una ocasión sorprende y espanta a una banda de ladrones. En otra ocasión, en un palacio, le ocurre un caso misterioso de un ánima que le confiesa el lugar del sótano que guardaba el dinero robado y le pide que se lo devuelva a los interesados y así descansaría su alma. En otra ocasión, ayuda a una pareja de jóvenes que, por sorteo, les había tocado ser pasto de lobos para que no atacaran al pueblo. Mata con sus cadenas a un lobo y apresa vivo a otro. Así salva a los jóvenes y tranquiliza al pueblo. Por fin, ya de viejo, en una casita del monte ve que el sol estaba entrando por un agujero del techo. Este hecho lo interpretó como el fin de su viaje y murió.

3. HIZTEGIA ETA ESAPIDEAK

OHARRA: Sarreran adierazi dudan legez, hiztegi hau ez da hiztegi guztiz arautua, nahiz eta sarrera-berbak ahal denik eta era arautuenean eman. Etnotestuetarik harako hiztegi hau, argibide edo ulerbideko hiztegi lagungarria da. Horregatik, besteak beste, berba batzuk era bitara agertzen dira artikulua bitarteko. Sarrera-hitzetan artikulua beren-beregi jarri da, tokian tokiko etnotestuetan bere inflexio fonetiko-fonologikoak ikusteko. Hiztegi honen helburua Gorbeialdeako euskararen etnotestu eta bertsio etimologikoak hobeto ulertzea da, eta bertoko ekarriak etorkizunera bidertzea euskararen aberasbidean.

Gorbeialdean /h/ fonema ez da ahoskatzen, mutua da, baina bere ordezt /g/ fonema agertzen da hitz batzuetan. Aiko hemezkan adibide batzuk: “agoa < ahoa; biger < bihar; iger < eihar; agotz < ahotz; giger < gihar; ugel < uhal, etab”. Alternantzia hau era bitara azalduko nuke. Alde batetik, /h/ fonema aspiratuaren arrastoa /g/ fonema bilakatzea, edo bestetik, /g/ epentesi hutsa izatea, “suerte> sugerte”; yesca> igeska eta abarretan legez. Egia esan, diptongoak apurtzeko joera dago euskaraz kontsonante epentetiko bat bitartean sartuz, esterako “violín > bibolin; suerte > suberte/ sugerte, etab.

Horretxegatik, etnotestuetan /g/ agertuko da baina euren bertsio etimologikoe-tan, ez. Gaietiko kasuetan /h/ mutua denez ez dugu jarri, ez etnotestuan ezta bertsio etimologikoan ere, hiztegian bai ostera, gaurko hiztegi arautuekin bateratsu jokatze-arren.

abadegaia: abade ikasten dabilena; seminarista.

abaila. habaila. Gazt. “honda”.

abantean: arin, zuzian.

abarka-begiak: abarkak lotzeko uhal edo kordela pasatzeko begiak.

abarka-mediak: oinetakoak, gomazko abarkak eta artilezko galtzerdiak.

abaroa: gerizpe ezkutua, ganaduaren atsedeenlekua.

abarra: landare eta zuhaitzen errama puntak, erraz apurtzen direnak.

abarrotsa: zarata.

abazuza: txingorra, txirgora.

abedea: alfabetoa.

abemariak: kristau aroko iluntzeko eliz-ermitetako kanpai hotsa.

aboa: harriari hozka atera oiloak-eta ura edateko edo labea garbitzeko ipizkia bustitze-ko.

adapoa: arboletako lakatza, laztasuna, batez ere inausi eta gero sortzen dena.

adi/adia: intentzioa, gogoa, asmoa, ditea.

- adia euki:** adia edo intentzioa, gogo, ditea eduki.
- adian egon:** -(z)eko intentzioan, gogoan, ditean egon.
- adinon:** ezer egin barik egotea.
- aditu:** begiratu, ulertu.
- adu/aduak:** premonizioa, destinoa, zoria, zortea: *aduak daukaz*.
- afrontua:** ekaitza, sufrimendua, “une txarra”, larrialdia.
- agi:** txakurra bero edo araldian egotea.
- agilandoa:** gabonsaria, oparia, eskupekoa.
- agindu:** 1 aginte edo boterea izan. 2 enkargatu, eskatu. 3 bidali. 4 eskaini, prometat.
- aginpidea:** agintzeko era, ahalmena.
- agiri:** txakurra bero edo araldian egotea.
- agudo:** arin-arin, bizkor, atoan.
- ahal ez dala be:** ahal ez dela bere (esamolde antzekoa).
- aharitoa:** aharia.
- aharrausia:** ahoa zabaltzea arnasa bueltatu edo itzultzeko, batez ere logura garenean.
- ahoa askatu:** hitz egiten hasi, berbaz hasi, kontatu.
- aho-beltza:** esan txarrekoa, maldizio eta juramentu-hotsean dabilena.
- ahobizarrak:** ahoko mihia lohi eta jateko gogorik ez.
- ahotza:** gari-lasto eultzitua.
- ahuspez:** ahoa behera dela, tripaz behera.
- aibela:** airosoa, argia, begi-argia.
- aieneka:** mina adierazteko hotsak: *ai-ene...*
- aihena:** hazi edo landareen emoia, tuberkuluena ere bai.
- ainotza/aihotza:** mahatsak-eta inautetako igitai edo matxete txikia.
- aiko:** hona hemen.
- aikomen hamaika t’erdiak:** (esaera): *aiko hemen hamaika eta erdiak*: hau da izatekoa!
- aikomen:** aiko hemen, hona hemen (singularra).
- aikomengan:** aiko hemezkan, hona hemen (plurala).
- aikor:** aiko hor, hara hor.
- aikorzan:** aiko hor; hara hor (plurala).
- ailea:** asta edo kirtentxo: *iderra zerukan ailegaz, piperra aila eta guzti,... Aila bako okaranak* ‘sudurretik dariola egoten diren tantakadak’.
- ailegoa:** ik. **allegoa**
- aitabitxi:** aitapontekoa, aitabesoetakoa.
- aitajauna:** aitaita, aitona.
- aitaxea:** aitagarreba.
- aitaaren:** ‘aitaren’. 1 eskuaz gurutzea egitea otoitzean. 2 harridura adierazteko otoitz famatuaren hasiera (*aitaaren, semearen...*) 3 arin, azkar (*aitaren baten*).
- aitaaren eta semearen!:** (esamoldea). aitaaren eta semearen, ‘harridura adierazteko esamoldea’.
- aitaarenka:** aitaaren egiten. Gazt. “santiguarse”.
- aitu:** aditu, entzun, begiratu.
- aiubeta:** kordela edo hedea, artilea edo uhalezkoa, abarka edo beste oinetakoak eta abar lotzeko.
- akabose** (esamoldea): akabatu da, amaitu da, azkena.
- akabua:** azkena.

- akabukoa:** azkenekoa.
- akarreoa:** garraioa, edozein ekarri-eroan egitea (ilea, garia, belarra, etab.).
- akatsa:** ardiari belarrian egiten zaion lauki itxurako marka.
- akatz egin / akats egin:** zapoztatu, dastatu, probatu.
- ako:** harako.
- akordatzako:** ustekabeko.
- akordatzakoan:** akordu barik, uste ez dela, ustekabea.
- akuilua:** burdinazko gan eta guztizko makila ganaduekin ibiltzeko, idi-behiekin, etab.
- alanbear/halanbehar:** halabeharra, kasualitatea, fortuna, fatalitatea, destinoa.
- alauria:** ahots-zarata, garrasi, oihu handi eta luzea.
- albo-etxea:** aparte dagoena, aldentuta
- albora-karga:** mozkorra.
- aldaar:** aldasgora, aurgura, pendiza.
- aldea batera:** dena jarraian.
- aldean:** gainean, barruan.
- aldia:** 1 garaia, denbora . 2 bizitza.
- aldikada:** denbora, denboraldia, intera, okasioa.
- aldikada baten:** garai batean.
- aldikada bakoitzik** (*bakotzik*): akordu bakoitzik.
- aldikadaka:** denborakada.
- aldikad(e)a etorri:** akordua etorri.
- aldikad(e)ak emon:** akorduak eman.
- alimua:** adorea
- alkarpoderoso:** bikoteak ondasunen aginpide berdina izatea.
- allegoa:** aitzakia, desenkusa.
- alogera:** soldata, jornaia.
- alondoa:** zapatagileek-eta, hari multzo bat argizaria eta igurtziz egiten duten hari berezia, narrua, hedeak, etab. josteko.
- alozo/alazo:** dezente, ugari, eroso.
- alta:** astoa edo katua bero edo araldian egotea.
- altzi:** apur bat; dariolako haritxoa.
- altzikitu:** arropa bustiari ur handiena sikatu.
- altzitu:** zapi, tela, ehun eta abar hariak dariola geratzea erabileraren poderioz.
- amabitxi:** amapontekoa, amabesoetakoa.
- amaloka:** arrautzak ezartzen dagoen oilaloka.
- amandrea:** amama, amona.
- amarra:** estukia, lotzeko zerbait.
- amarran:** ganadu bat amarran eroan, lotuta eroan, etab.
- amatatu:** itzali.
- amaxea:** amaginarreba.
- amea:** 1 ama, baina animaliena. 2 handia.
- ameneko:** 1 aiko hemen, hona hemen. 2 antza, segun itxura, antza denez.
- amexorria:** urdailerako bidea.
- amildegia:** troka.
- amildu:** erori, jausi.
- amilua:** lihoa jo ondoren ateratzen den iztupa, gero irunez haria egiteko.

- amukoa:** estopa, kirrua.
- anajea:** anaia.
- andafuerazko jantzia** (esaera): kanpora bota edo kasurik egin ez egitea.
- anda-izara:** antzinako hiletetan gorpua batzeko maindirea.
- andapara:** antapara, errota ondoko ur presa, indar hidraulikorako.
- andaria:** atautea zein prozesioetako irudiak lepoan edo eskuz eramaten zituena/dituenena.
- handi(k)-handi(k):** (ume hitzak) kanpotik ibiltzea edo paseatzea.
- andragina:** andreari oso esaten dion gizona.
- anega:** garauak-eta neurtzeko neurri bat. Gazt. “fanega”.
- angarila:** tronko, enbor edo antzeko egur pareta lotuta gainean ohola edo beste zeozer dela, zeozer garraiatzeko andarik anda.
- angelus:** goiz, eguerdi eta iluntzeko otoitza, kanpai-hots eta guzti.
- anil-ura:** 1 ura anil apur bat nahastuta, arropa zuriari kolore urdinxka eta usaina emateko. 2 Begizkoaren kontrako erremedio gisa erabiltzeko sineskera zaharra.
- antepetxua:** bentana edo balkoietako irtengunea.
- antojua:** nazka, higuina.
- antzina:** 1 aspaldian. 2 aurrera (lekua): handik antzina= handik aurrera.
- antzua:** umerik izan ezin duena; esnebako ugaztuna.
- aor:** hortxe
- apalazioa:** Erregeetako agilando abestia. Gazt. “aparición” > aparizio > aparazio > apalazio.
- aparajua:** aparailua, trastea, elementua.
- apatxak:** ganaduen oinak.
- apatxi:** (ume-berba) jesarri, jarri.
- apatxotsa:** arin ibiltzea.
- apoa:** txerri ar heldua.
- apur/apurrak:** birrina/birrinak, zatitxo/zatitxoak.
- apurrin:** beste baten bizkarrean, eskuak saman eta hankak gerrian direla eroatea.
- arbia:** nabo zuria.
- arbigara:** arbi garatua.
- ardatz-agea:** ardatz-haga, belar-metak erdian gora daukan haga.
- ardi-errebainua:** artaldea.
- ardilana:** artilea.
- area:** soroak lantzeko hagin askodun tresna.
- arean:** apur bat, pixka bat, zertxobait.
- arehaginak:** arearen haginak.
- arenatu:** hareatu, zorua moltso-zorki bustia eta harearekin igurtzita garbitzea.
- arerioa:** kontrarioa.
- argiak gaude** (esamoldea): *onak gaude!*
- argi-kanpaiak:** egunsentiko kanpai-hotsak.
- argi-mutila:** kandela edo bonbillari eusteko egurrezko edo bestelako tramankulua.
- argitu:** agertu, azaldu, argia heldu
- argizaria:** erleak abaiak egin eta ezitia egiteko sortzen duen produktua.
- arima/arimea:** 1 Arima. 2 Odola.
- arimak urten:** arimak irten, odola galdu.

- arkara:** ardia bero.
- arkazta:** urte batetik urte bira bitarteko arkaztea (axuria edo bildotsa).
- arkela/arkalea:** makerara heldu bako txerri emea.
- arkera:** ardia araldian egotea.
- arkien:** hartuan, hartzeko.
- armin:** barruko jenioz, minduta.
- armol/(h)armola:** haitz handia.
- armozua:** armosua, gosaria.
- armuda:** burukoa (ohean lo egiteko).
- arnasa bueltatu:** arnasa hartu eta bota.
- arnasa bueltatu ezina:** gaixotasun, nekealdi, bularrestu edo eta beste zeozergatik arnasa hartu eta botatzeko arazoa.
- arnasestua:** arin ibiltzearen edo estutasunaren ondorengo arnasa bizia.
- arpela:** narra, laboratutako lurra zapaldu eta berdintzeko tresna.
- arra, arrabete:** atzamar loditik txikirarteko tartea.
- arraia:** agilea, arranoa.
- arrakada:** belarritakoa. Gazt. “pendiente”.
- arrana:** joarea, zintzarria.
- arranak jo:** (esaera) arran-hotsa atera, adarra jo, burlazarrekin, zentzerrada.
- arran-bitartea:** arran-mota, ardiak median nondik dabiltzan jakiteko.
- arrankala:** arrakala, itzekarra.
- arrankaldu:** itzekarra, arrakala edo pitzadurak egin.
- arrankaria:** amuarraina.
- arrañoa/arranoa:** arrano mota bat, agilea, Gorbeialdeko Itzinan dabilena. Han dago *Arrañoatxa* (Arraño-Haitza).
- arraska:** orrazia.
- arrastia:** arratsaldea (arrats iria).
- arratea/harratea:** kobazulokoa zein arantza-hesi edo harrizko batean egindako zuloa.
- arratu:** arra bota ernari uzteko.
- arre!:** astoari-eta aurrera egiteko esaten zaiena. Kontrakoa: Iso!
- arreatu:** uxatu.
- arrik:** arren.
- arrikanpiaiak:** egunsentian jotzen diren eliza-kanpiaiak, argi-hastekoak.
- arrimuan:** ondoan, laguntasunean.
- arritxirria:** harri zati txiki-txikia, ia harea.
- arritxokorra:** harri zati handitxoagoa.
- arroa:** pisatzeko neurri bat (txerria, arroaka pisatzen da).
- arta/artarra:** arte arra. Gazt. “encino”.
- artaburu:** 1 artoaren burua. 2 leloa, ganorabakoa.
- artagaraua:** arto garaua.
- artazuritea:** artaburuari kapaxak kentzea.
- arteak artu:** lasaitu, baretu.
- artega:** urduri, larri, estu.
- arteraino:** arte.
- artez:** zuzen
- arto-mokola:** artaburuaren kapaxak, azalak.

- arto-uruna:** artagaraurik harako irina, arto, opil edo taloak egitekoa.
- artz:** 1 zumitzezko otzara antzekoa garauak haizatuz garbitzekoa. 2 Hartza.
- asegurua:** egoera, giroa.
- askazia:** senideak, etxeoak.
- asmatu:** barruntatu, sumatu.
- aspela:** belarrarekin, irarekin edo antzekoekin egindako multzoa.
- astebarrua:** aste barruko edozein egun.
- astomandoa/ asto-mandoa:** asto handia eta indartsua.
- astotzarak:** astoak garraiorako erabiltzen dituen otzarak.
- astrapala/astrapalada:** zarata handia.
- ataguztibe:** hori goiti-beheiti, ha eta guzti bere.
- ataka:** ate-ahoa.
- atartea:** ataria.
- atautea:** zerraldoa.
- atibo:** aktibo, bizkor, prest.
- atinik/aratinik:** buruz gora, ahoa gora, tripaz gora, puntaz gora.
- atoan:** momentuan, arin, berehala.
- atoatan:** momentuan, arin, berehala.
- atomatu:** ausartu, atrebitu.
- atundu:** konpondu, antolatu, apaindu.
- atxea-motxea:** atzamarren jolasa, (atxea-motxea perolipan...).
- atzea berbaz:** (esamoldea) uzker-hotsean, uzkerra dariola, uzkerrak botatzen
- atze bete:** bere atzean, atzetik.
- atzeko errokoa:** ganadu batzuk erroen artean bat txikiagoa izaten dute, esne gutxiago-koa, eta handik esnea edaten duen umea eskasagoa izaten da. Hortik bada esatera: *atzeko errokoa* eskasa dela adierazteko.
- atzekoz aurrera:** okerretara, atzea/koa aurrean dela.
- atzemardoka:** atzerik hara tanteoan.
- atzera:** 1 berriro, berriz, ostera ere. 2 atze partera.
- atzerik hara:** atzetik.
- aurbehera:** aldapa, aldats behehera.
- aurgora:** aldats gora, aldapa gora, aldatsa, aldapa.
- aurpegi gazia:** haserre aurpegia, adikune txarrekoa.
- aurrerapidea:** aurrerapena.
- aurretizik:** aurrezdik, aurretik, lehenagotik.
- aurridia:** haurridea, (b)uztartutako idi bikoteari beste bikote bat jarri aurrean laguntzeko.
- aurtikoa/aurdikoa:** aburdikoa, oherako burukoa edo burupeko luzea, alderik aldekoa (lehenago oilalumazkoa).
- ausiki:** haginka egin.
- auskularia/eskularia:** eskura datorren ardia artagarau edo pentsua opatu ondoren (artzainen amarrua ardiak pilatu zein edonora aldatzeko).
- autorrentzulea:** konfesorea.
- azagarria:** azeria.
- azak emon:** (esamoldea): ordezko ziria sartu, zelako itauna halako erantzuna.
- azatza(k):** soroan garaua nondik erein jakiteko lurrean sartzen diren zotzak.

- azduia/hazduia:** haitz askoko tokia (itsasaldean, astui).
- azienda/azinda:** ondasunak, aberastasunak, diruak, abereak.
- azkara:** ahuntza bero edo araldian egotea.
- azkarria:** handia, ugaria.
- azo:** erazo, erazi.
- azpiak:** ganaduen oinpetako azpigarria, ira, orbela, etab.
- azpigarria:** ganaduaren ohea egiteko pinu-orriak, orbela edo ira erabiltzen ziren.
- azpira:** sukaldeko armairu berezia, goiko partea irina “azpirapaluan” “harona” erabiltziaz bahetu edo eralki eta ogiak-eta egiteko erabilia.
- azpirapalua:** azpiran atzera-aurrera irina eralkitzeko bahepeko alderik aldeko palua.
- aztarrika:** salto-bueltaka.
- aztarrio:** ahalegina, esfortzua. (ikus. azterri)
- aztua:** aztia.
- azunbrea:** litro bi.
- azunberdi:** litro bat.
- azuria:** axuria, bildotsa, artxo.
- azuri-arranak:** axuriei jartzen zaien arran-mota.
- badana/ea:** narrua (lepo-magalekoa) ardiarena edo ahari/aharitoarena.
- badana/ea berotu:** (esamoldea) jo-jo egitea; lepoa berotu zigor-kolpeka
- bahea:** garau ehoa eralkitzeko tresna.
- baheroa:** bahegilea.
- bai berriz!:** Gazt. “si por cierto”.
- bainuetxe:** bainuak hartzeko etxea.
- bakealangoa:** bake santu bat.
- bakearren:** bakegatik.
- bake-santua:** bake totala.
- balaustra:** eskailera-balkoietako egurrezko babes.
- baldroa:** alperra, lepazuria.
- baltseo:** jota-porrueen ostean egiten den dantza lotua.
- baltzitu:** kolpeka handitu.
- baltzizka:** kolore beltzekoa, ilunekoa.
- baltzunea/beltzunea:** kolore beltzeko narru zatia.
- bandada:** asko, elia, ugari.
- baragarria:** berezia, bromazalea, larria.
- baranda:** palu luzea, fartika.
- barausia:** barau-hautsia, gosari txikia, oherik harakoa.
- barauskarriak:** baraua apurtzeko edo gosaltzeko jakiak.
- barda:** arbola-errama punta adar txikiagoekin.
- bargasta:** txerri emea hazten dagoena, zikiratu gabea.
- barrakak egin:** (esaera): fetxoriak egin.
- barreotsa:** barre ugari, barre eta barre.
- barriz/barrez:** berriz, ostera, ordea.
- barruntatu:** entzun, asmatu, sumatu.
- barrutia:** hesidun belar-soroa, hesi gabea ere bai.
- basabehia:** herri-behia, euskal arrazako behi gorrixka.
- basamika:** txori mota bat, oskilasoa, usoaren antzekoa.

- baso-egurra:** basotik ekartzen den egurra.
basoinarra: txilarra.
basomakatz/baso-makatz: basoko makatz edo madari txikiak.
bateoa: bataioa, ume jaioberriaren elizan sartzeko sakramentua.
batezurrekoa: gauzak (berbak, ekintzak, etab.) denbora baino lehenago edo zertan ez dela egiten dituen; epebakoa, zazpisutea, berbalapikoa.
batzandu: batu.
bazkaitordua: bazkaltzeko ordua, eguerdia.
bazkoazkoaz bete: gutxienez Pazko egunean konfesatu eta komulgatzeko elizaren agindua.
bazpia: bartza, zorrien arrautzak ileetan.
bazpiak erantatu: (esamoldea) buruan jo ileak astinduz.
bazterrak enderdatu: nahastea sortu, zuzena okertu.
be: ere, bere (enklitikoa).
begiak bota -ean/-ik: arin, oso arin.
begipisuan: ganaduaren pisua begiz kalkulatu salerosketetan.
bégira: gaua eman heriotzetan, etab. bijilatu, sorots egin.
begíra: adi.
begitua: gauzari ondo begiratzen diona, neurrikoa. (Gazt. “mirado”)
begitxapela: betazala.
begi-txarra: begizkoa. (Gazt. “mal de ojo”)
begizkoa/begizkoarena: gaitzaren errua bestearen desio txarrari botatzea. (Gazt. “mal de ojo”)
behargina: langilea.
beharlekua: 1 lana, zeregina, ekintza. 2 lantokia.
beharra: lan bat egiteko ekintza.
beharren: lana egiten.
behesua: baserrietako tximiniapean egiten den sua. Lehenago suete edo sukalde erdian ere bai tximinia barik.
bebingo baten: arin baten, berehala, arin, agudo.
behorra: zaldi emea.
beinke/binke: Gazt. “bien que”.
beintxea: bigantxa, urte biko behi urrixa edo emea.
beistike: baleust edo eta baleu (esamolde klitxetua).
beits/z: har beza/ bitza berorrek (berorika, bizkaieraz).
bekaizkeria: inbidia.
bekanekoa: siesta txikia.
bekara: aurpegiaren alde bat.
bekobea (behekoba): behe-koba.
belaukia: belakia.
belaunikatu: belaun biak lurrean ipini.
belauniko: belaun biak lurrean direla.
belea baltzago ez egin: (esaera). ‘gauzak txarrago ezin joan’.
belekia: egurrezko edo zurezko aitzur modukoa.
belu: berandu.
bentanea: bentana-marko eta kristala duen leihoa.

- bentana-markoa:** bentanaren markoa, egurrezkoa edo modernoagoa.
berbagura: hitz egiteko gogoia.
berbaikera: berba egiteko modua.
berbaikunea/berbakunea: berba egiteko modua, hitz egiteko era.
berbakoa: berbea edo agindutakoa betetan duena.
berbalapikoa: batezurrekoa, berritsua, zazpisu(ge)tea.
berbalotsa: berbaz baten batzuk, jendea mar-mar hizketan.
berbaltua: totela, tartamutua.
berbara etorri: berba egiten ikasi umetan edo konortea galdu ostean.
berbaroa: jendea berbaz.
berbarotsa/berbalotsa: jendea berbetan.
berbartua/berbaltua: tartamutua.
berbatu: prometitu.
berbaz: berbetan, hizketan.
berde: 1 kolorea. 2 haserre. 3 eguraldi txarra.
berdean jaio: abortua (txahala berdean jaio)
bere artean: berekautan.
berebizikoa: egokia.
berekautan: berekitan, bere buruari.
berekitan: berekautan.
beren beregi: beren-beregi, espresuki, propio, hartarakoxe.
beren berez: beren-beregi, espresuki, propio.
berendia: Gazt. “mengano”.
berenoa: benenoa, pozoia.
beresia: baso berez ernea, oihan txikia.
berez-ernea: erein edo landatu bakoa.
bernutsik: bernak agerian.
beroa: jenio bizikoa.
bertan behera: ber-bertan.
besapea: besazpia.
bestela: beste modu batera, hobeto.
beste mundukoak: mitologia kutsuko pertsonaiak.
betatu: bete.
betuxoa: eskaparia; begiak bajatuta begiratzen duena errezeloz beterik.
betxintak: bepuruak (begi-buruak).
bibeharra: bi bider egin beharra gauza bat.
bidazkia: bidaztia, transeuntea.
bideak betean: beti bidean batetik bestera.
bidearloa: bide luzea.
bide-kurutzea/bide-gurutzea: bideak gurutzatzen den tokia eta mitologian kontuan izana agerpenak bitarteko.
bidezidorra/bidezinorra: pertsonak zein animaliek oinez ibilita egindako bide estua.
bidiru: bi edo hiru.
bigantxa: urte biko txahal urrixa edo emea.
bigatxo: bigatxa, bigantxa.
bigilia: bijilia, haragirik jan ez egiteko elizaren agindua.

- bijon:** (esaera): ondo ibili, ondo joan.
- bikuntza:** familia bi etxe baten bizitzen, dena erdibana.
- bildurkilik:** beldurrik hil eginik, beldur handiagaz.
- bildursartua:** lehenagotiko beldur kendu ezina.
- biluzik:** bilutsik, larrua agerian, ezertako soinekorik gabe.
- bi(h)ozturia:** urdailaren ahoa, bihotzerrearen tokia.
- biraoa:** maldizioa, juramentua, txorigorria.
- biribildu:** oboan-oboan batu, bildu.
- biripoa:** birapoa, hegaztien janari poltsa, urdaila.
- birrindu:** gauza boldro bat birrin egin, apurrak egin.
- bitargia:** lainoetan zabaltzen den argiunea.
- bitarte-arrana:** arran txikia.
- bitzuk:** bikote bi (bitzuk, hirutzuk, lautzuk...).
- bizi-alargun:** orokorrean, senar-emazteak bananduta bizitzea, derrigorrez edo borondatez. Baina lehenago, gerra garaian, esaterako, asko desagertu egiten ziren eta euren berririk ez. Bizirik geratzen zena, bizi-alargun geratzen zen.
- biziak bizilan eta hila lurrak jan:** (esaera) bizi denak aurrera egin leikela, hilak ez.
- biziena:** minbizia, kantzerra.
- bizilan:** diligentzia; bizitzagatik egin.
- bizimodua:** 1 bizitzeko modua. 2 etxe-bizitza (bizimodu batekoa edo bikoa edo gehiagokoa).
- bizio:** tripetako mamarroa; zizarea.
- bizipisuan:** ganadua bizirik pisatu, kanalean barik, salerosketan.
- bízkaitarra:** nazionalista euskalduna (azentua lehen silaban).
- bodak jan:** (esamoldea) eztegu edo bodetako bazkariak jan.(adibidez: boda ederra jan dogu, hau da, bazkari ederra egon dela)
- bolandera:** suziria.
- boldroa:** lodikotea, handikotea.
- bolua:** errota, eihera.
- bonetea:** apaizen buruko puntadun estalkia.
- borroa:** 1 mekoa, indargea, txikia. 2 maina (maina-negarra), murria.
- borrosoa:** tretosoa, drogosoa.
- bostosei:** bost edo sei.
- botila-ardo:** botila bete ardo, botila ardoz beterik.
- botoa:** ikatza egosteko lur-zelaikada biribila.
- brebiarioa:** abadeen eguneroko otoitz liburua.
- bularra:** andrearen titiak, paparra, toraxa.
- bularrestua:** arnasa ondo hartu ezina.
- bulda:** bijilia ez gordetzeko baimen-txartela.
- burbuxa:** zuhaitz mota bat, madroñoa.
- burdinolak:** burdina lantzeko antzinako ola edo fabrikak.
- burduntzia:** burruntzia, burdinazko zein egurrezko tresna, puntan txitxia sartu eta sutan erretzeko.
- burduntzi-zuloa:** ardiari belarrian egiten zaion zuloa markatzeko.
- burkada:** gurdikada, gurdi bete gauza, asko.

- burkama:** gurdiaren kama, hau da, uztarrian sartzen den gabiatik hasi eta atzeko peto-raino doan ardatza.
- burlazar:** adarra jotzen, brometan.
- burpidea/gurpidea:** gurdiaren bidea.
- burrundadea:** zarata gorra.
- burruxa:** artaburua garandu eta gero geratzen dena. Artaburuaren barrualdea, artaga-rauei eusteko.
- burtedea:** uztariaren erdian, azpiko aldean, lotuta dagoen hede mehez egindako zulo euskarria, gurdiaren kama punta zein gabitxo sartzeko edo beste era bateko estuki, garraio zein beste beharretarako.
- buruhauste:** buruko mina, pentsamendua.
- burubakoa:** baragarria, pisu gutxikoa, buruarina, txoriburua.
- buruko lorra:** buruhaustea.
- burutik egin:** zoratu, burua galdu, burua endredatu.
- burutxila:** buruarina, burubakoa, (*buruzilo* (Naf. Beh., “cabeza de chorlito, ligero”).
- busti ala legor:** zozketa egiteko sistema zaharra, gaztelaniazko “cara o cruz” bezalako, baina harri lisu txiki batekin eginda. Hau da, harri lisu txiki horren alde bata, ttu edo urarekin busti eta beste alde lehorreratu. Gero gora-goraka bota eta erortzean ikusi alde bustia ala lehorra suertatzen den.
- buzkantz/buzkentza:** odoloste lodia.
- buztartu, uztartu:** uztarrian jarri idiak edo behiak uhalezko hedeak erabiliz adarretatik lotzeko.
- buztina:** lur mota bat.
- dager:** agertzen da.
- damorroa:** ganaduen haserre-urrukak.
- dandabela:** lepoa edo jotzeko beste gorputz zati bat.
- dandarraz:** dariola, asko.
- dantzaotsa:** dantza eta dantza jo eta ke.
- dañino:** kalte egiten duena.
- daragoio:** ekiten dio, dihardu.
- dardakeoa:** dardara, dardarotsa.
- dardarotsa:** hotzak edo eta beldurrak eragindako dardakoa.
- dariola:** jausten, erortzen.
- de reo:** basoa osoan bota, zutunik ezer itxi barik.
- dei-barrua:** deituz gero entzuteko lekua.
- dei-barruan:** deitzerakoan, entzun eta erantzuteko eremua.
- deionak/dei-onak:** ezkonurreko hiru domekatan egiten ziren ezkongaien oharrak.
- dekor:** dorpe, sor.
- dekortu:** sortu, dorpetu, bizitasuna galdu.
- demanda:** juizioa, epaiketa.
- demonintra:** deabrua esateko eufemismoa.
- denabeharrean:** justu-justuan, baragarri.
- dendik ere:** dena den, dena delakoa.
- denodua:** indarra, kemena, ugaritasuna.
- denporak agertuko du elurra mendian:** (esaera): egia jakingo dela orain ez bada, gero-agoan.

- denporakarrean:** denbora asko pasatu eta gero.
- denporaldia:** denbora asko.
- denporalea:** denboralea, eguraldi txarra.
- derreo/“de reo”:** basoko zuhaitz guztiak bota edo ebakitzea, pinua, zein beste gaineti-koak.
- desbertatu:** gauzeztandu, hondatu, desbaratatu.
- deslai:** abandonatuta, bertanbehera utzita.
- desoran:** destenorean, orduz kanpo, berandu.
- deukotsat:** dio entzunda deukotsat = entzuna diot.
- deutsala:** erantsita, ondo-ondoan, segituan.
- dingilizka / dindilizka:** eskegita, zintzilika.
- diskutia:** eztabaida.
- ditea:** adia, gogoa, asmoa, plana, joera, norabidea edo norantza.
- dizipula:** azaleko garau edo gorriune mota bat, kalentura eta guzti sarritan. Gazt: “erisipula” < ant. erisipela.
- dolarea:** txakolin-ardo edo sagardoa egiteko tresnadun tokia.
- dolimintua:** ardura, kemena, gogoa, bizkortasuna.
- domatu:** egurra edo beste zeozer forma ezberdinean jarri arrakaldu edo apurtu barik, doblatu, kurbatu.
- doministikum:** latinezko “dominus tecum”. Gazt. “estornudo”.
- don bizi:** ondo bizi, dezente.
- don izan:** prestigioa eduki.
- dranga-dranga:** geratu gabe, segituan edan zeozer.
- drinean:** arin be arin, orpoetan ar barik.
- droga:** tranpa, nahastea, ezbaia.
- drogako argi urten:** (esaera) gauza argitu, tranpak argitu.
- drogoso:** tranposoa, faltorra, nahasteroa.
- dui:** -di, -ti, (mahasdui, pagadui, harazdui, hazdui, etab.)
- duketa:** urregorritzko moneta edo txanpon mota bat (aspaldikoa). Zeberion esaera legez ere erabiltzen da: *aun duket iteko trasea bea da*, ehun dukat egiteko traza behar da.) Gazt. “ducado”.
- duna:** dun(a) (hitano femeninoa)
- dunba:** arran mota bat, handia, transhumantzia garairakoa
- durdidu:** zorabiatu, mareatu, aturdidu.
- eaurt egin:** buelta eman, haranzkotik honantz.
- ebatzi:** erabaki.
- ebatu:** oratu, heldu, agarratu.
- edakia:** edatekoa.
- edan bako hordia:** zorabioa.
- edadega:** fruta-arbola berez-erneck, basatiak.
- edan-txarrekoa:** edanez gero haserre eta kaletra txarrean dagoena.
- edonoizkoa:** aldi batekoa, antzinakoa.
- edur-euria:** elurra eta euria nahastean egin.
- egarriak tximeltan:** egarri handia.
- egarribera/egarriberea:** egarritsua.
- egillamua/ hegillamua:** hegia, hegi zelaia.

- egin akabatu:** edozein ekintza amaitu.
- eginen:** zeregin.
- eginena:** zeregina.
- egitalde:** egitearen alde edo truke, ezer ordaindu barik.
- egitarin:** egite arina, guztiz ondu barik, zerbaiten faltan.
- egondua:** zaharra, denbora askokoa, galdua, pasatua: *ur egondua*.
- egunabarra:** egunsentia.
- egunatan:** egun beratan.
- egundo:** sekula, inoiz.
- egur eskarmentadua sugin ona:** (esaera): lanean-eta ondo hezia.
- egurdarte:** eguerdi aurrea, eguerdira arteko denbora.
- egur-eske:** egurretan.
- egurginen:** sua egiteko egurra prestatzen.
- eguzkibegia:** eguzkiak jotzen duen lekua.
- ehiza:** kaza, batida.
- ehunlea:** lihoa iruten zuena.
- ehulerua:** ehulea, lihoa iruten zuena.
- ehun errealeko gorria:** bost ogerlekoko urregorritzko txanpona edo moneta. Balio handikoa.
- ei:** omen.
- einik:** -einean, -t(z)eko zorian, beharrean.
- elbarren:** herri barren, herriaren beheko partea.
- elegia:** aukeratzeko posibilitatea.
- elementua:** berezia, bihurria, baragarria.
- elia:** ganadu taldea (h)erri-behiak, basabehiak, zaldiak, mandoak), jende asko, gauza ugari.
- elizastikua:** elizara asko doana.
- elizportiku:** elizaren portikoa.
- elizurtera:** bataiatu eta berrogeigarren eguneko elizkizun eta ospakizuna.
- elur-euria:** elurra eta euria nahastean egin.
- emendatu:** bete, ase.
- emoia/emaia:** lur edo haitz azpitik edo beste leku batetik berez edo beste zeozergatik irteten duen ura.
- emotuna:** asko eman edo produzitzen duena.
- enala:** jarraian, segituan. Gazt. “de continuo”. *Etxe horretan enala bizi dira, bestean domingero; belar arlo hau enala ebagi.*
- en partikular:** batez ere.
- enbelekoa:** aurretik kendu ezineko zazpi-sutea, (trabatik kendu ezina. “tabarrosoa”).
- enbarazua:** estorboa.
- enbarazutu:** enbarazu egin.
- enbra:** andrea.
- enbrolloa:** nahastea.
- endemoninoa:** handia, oso handia.
- entrama:** apetitua, gosea, jateko gogoa.
- entresaka:** pinu landareak hazi ahala, mehaztu edo eta enbarazukoak ebaki besteak hazteko. Ebakitako materiala papeleretara saldu.

- epaia:** zerbaiten ageriko ebakia, kortea.
epea: denbora, pazientzia.
eperdia: ipurdia.
eperdia emon: kasurik egin ez, haserre egon, deskonforme egon.
eperdian mun egin: (esaera): zereginik ez dagoela adierazteko.
eperdikara: mugikorra, urduria, geldi ezin egonekoa.
epermukurra/epermokorra: ipurdi gaina.
eragi: jagiarazi.
eragon: ekin, jardun.
eralgi: bahetu edo galbahetu behar dena.
erantatu: mugitu, espabilatu, astindu, bizkortu.
eraz: ondo, garaiz, tertzioz, eskura.
erazago: errazago, erosoago.
erazo: erazi. Laburtuta: *-azo*.
erdibana: erdi bat batarentzat eta beste erdia bestearentzat.
erdibitu: erdi bitan zatitu.
erdi-eginean: zeozer bide-erdian geratu.
erdkin: erdi gauza, erdi tertzioa, ia erdia gutxi gora behera, zati erdi bat.
erdkinean: erdi antzean, erdi tertzioan, erdi inguruan, ia erdian.
erdi-tertzioa: erdi ingurua.
erdu: zatoz.
erduzie: erdu (plurala, zuek).
ereinotza: laurela.
eritzia: 1 iritzia, ustea 2 harroa, handiki samarra.
erlaia: enara.
erlauma: erregina berri baten ondorioz banatzen den erle taldea.
erlauntza/erlautza: 1 erle kopurua. 2 andrezkoen alua adierazteko eufemismoa.
erlemtarra: liztorra. Gazt. “avispa”.
ermakariak: umea jaio eta egun batzuetara egiten diren andre-opari-ospakizunak.
ernaldia: sabeleko enbarazua.
ernari(tu): ume berria sortu, ernari gelditu.
ernaroa: ereindako hazia ernetzen den aroa.
ernegazinoa: amorrua, haserrea.
ernegu-sartua: barruti ernegetan dagoena, amorrugaz.
errada/ea: hamar azunbreko pegarra edo balde zabala.
erradaz: euria erruz. Gazt. “llover a cántaros”.
erraldea: bost kilo (ganaduak pisatzeko neurria), ume eskasa, argala.
errandonea: bokata egiteko zurezko ontzia, barrika erdiaren jasekoa.
errapea: erroa, ganaduen esne-tokia, titia, titiburua.
erraria: labesuan erretzeko ogigaiak.
errastu: aztarna, oinatz.
errasu: zerua garbi.
-erre: *kokoterre* (kokote eskasa); *txankerre* (hanka meheak); *eperdierre* (ipurdi eskasak); *triperre* (tripa txikia edo baita epe bakoa, pazientzia bakoa, etab); *bigoterre* (bibote txikia edo beste barik biboteduna), etab.
errealbiko: lehenagoko pezetaren erdia: *pezetak lau erreal, ogerlekoak hogei*.

- erregular:** antza, itxura, alegia.
- errekadu egin:** ezkontzeko eskaria egin, norberak edo gehienetan beste batek.
- errekari:**(erreka iri): erreKaren urertz biak, erreKaren albo biak, alde bietako inguru-mariak.
- errekatxa:** defektua, gauza, landare eta pertsonetan.
- errematera:** enkante moduko eskaintza.
- errementaria:** burdina lantzen zuena garai batean.
- errentadorea:** alokeran bizi dena, maizterra.
- errentorea:** errentan bizi dena, maizterra.
- erreskan:** errez, asko, pausuko, ugari.
- errespontsoa:** latineko otoitza hileta eta abarretan.
- erresuma:** hormaren gain-gaineko teilatu-hegalpea, edo beste edozein gain.
- erretxea:** zartaginekoa.
- erreune:** erreta dagoen unea.
- errezua:** otoitza.
- errogatiba:** prozesioa, kantatu eta errezatuz.
- Erromako Zubia:** ostadarra.
- erronka:** desafioa, fanfarroikeria.
- errosarioa:** arrosarioa, otoitz mota bat, berrogeita hamar abemaria, bost aitagure eta letaniak.
- errotarri:** errotak ehotzeko darabilen harri biribila erdian ardatz-zuloarekin.
- errukarri:** erruki emateko moduan.
- esaunda:** kontaera, ipuina, pasadizoa, bizikera, kontua.
- eskaindu:** eskaini, opatu.
- eskandalua:** 1 asko, ugari. 2 eskandalua.
- eskapolota:** armairu berezia, erdi-alturakoa.
- eskekoa:** eskalea
- eskolasaki egin:** sasieskola egin, piper egin: *eskolara huts egik gura-eta*.
- eskoledadea:** eskola garaiko edade edo adina.
- eskolumea:** eskolara dabilen umea.
- eskribidu:** idatzi.
- esku-ardia:** eskura datorren ardia artagarau edo pentsua opatu ondoren (artzainen trukua ardiak pilatzeko)
- eskubitorra:** eskumuturra, eskuturra.
- esku-hutsik:** 1 ezer bere barik. 2 eskuekin bakarrik.
- eskularia/auskularia:** eskura datorren ardia artagarau edo pentsua opatu ondoren (artzainen trukua ardiak pilatzeko).
- esku-otzara:** esku edo besoan eroateko otzara.
- eskusadua:** komuna.
- eskusorkia:** eskuak sikatzeko trapua.
- eskuta(da):** esku barru biekien hartzeko moduko gari, liho eta abarreko karga edo poila.
- eskutila:** eskuarea, arrastelua.
- esne-golpea:** errora kolpez bajatzen den esnea.
- esne-zabaldu:** gaixo edo gaixotasun bat, esnea zabaldu errape edo titi barruan.
- estadio:** neurri bat, 125 pausokoa.
- estaria:** estalia, leku ezkutua, gordelekua.

- estarta:** oinezko bidea, baina azpian harria botata.
estipendioa: eginsaria, diru-kostua, diru-saria.
estola: abadeak meza emateko jantzietariko bat.
estraperloan: isilean, ezkutuan.
estrinkada: astinaldia.
estukina: zeozer estutzeko belar, gari, mimen edo kordel, erramal, soka.
estukura: estutasun, larritasun, apurua.
etxaguna: etxeko jabea.
etxaldea: etxe eta inguruko propietatea, baserria.
etxe-ikusia: ezkondu aurretxoan ezkongai batak bestearen etxe-etxeakoak erakustea eta onartzea.
etxe-iminia/ipinia/ifinia: etxe barrua bete bizitzeko moduan, etxe barrua jantzi, altzariz hornitu, abere batzuk ere eman, etab.
etxekada: etxe bete jende.
etxekalte: etxearen kontra egin, erreka jo, hondatu, galdu.
etxekoneko: deutsalako etxea, hormaz hormakoa.
etxodon: itxaron. (laburturik, erabiliena Gorbeialdean)
etxon: itxaron, itxaronetxon: itxaron.
etzilimo: etzidamu.
eupada: deia, dei egitea eup! esanaz.
eutsi: har ezazu (zukako agintera edo eta “ eutsi” partizipioa).
eutso: har ezak, bizkaierako hitanoan.
eza eskuan euki: (esaera): badaezpada lortzen saiatzea.
ezarri: 1 jarri. 2 arrautzak inkubatu.
ezaupidea: ezagutzeko bidea, aukera.
ezaurea: ezaupidea; ezagutzeko bidea, aukera.
ezaia: eztabaida, diskusioa.
ezebeza: ezer be eza. Gazt. “la nada”.
ezebeza begirako ona: (esaera): begiak ez du ahutsa be onartzen.
ezeukia: pobrezia, modu gutxi.
ezgauza: ohikoa ez dena, gutxi ikusia.
ezkonparria: ezkondu berria.
ezkurra: haritz, pago eta abarren fruitua.
ezkutokia: ezkutatzetokia.
ezlekua: ohikoa ez den lekua, apartekoa.
ezordua: destenorea, ordu normaletik kanpokoa, batez be gau-berandua.
ezpabere: bestela.
ezpadurdina: euli-mota. Gazt. “tábano”.
ezpala: egur zatitxoa.
ezpia: sugearen punta biko mihia.
eztegua: ezteia, eztei eguna.
faltorra: faltatzen dabilena.
fartika: baranda, palu luzea.
fatua: ganorabakoa.
fetura: ganora; itxura, patxada.
fidan: arduran, karguan.

- fielatoa:** antzinako zergak kobratzeko bulegoa.
- filiazioa:** arrastoa, aztarna, pista...: *wrliaren filiaziorik be ez*, arrastorik ez.
- firua:** josteko haria.
- flakezia:** ahultasuna, indargabetasuna.
- fota:** ogi mota bat.
- fradua:** ekina, egin beharra, derrotxea, akzioa.
- frakagorriak:** galtzagorriak, deabruak, parte txarrekoak.
- frakak burutik jantzi:** mozkor-mozkor eginda dagoela adierazteko erabilitako esamoldea.
- frakak soltau:** kaka egiten joatea. (eufemismoa).
- fraketan kabidu ezin:** (esaera): zer edo zergatik artega, urduri egotea.
- frantsesa:** belar mota bat, sekula-belarraren antzekoa, hirusta belarraren antzekoa, baina hazi luzangaduna.
- fumalaria:** erretzailea, zigarroak eta abar erretzen dituen.
- gabia:** ola-mailu handia, ur-indarrez mugitua.
- gabonkariak:** Gabon jaietarako gorde edo eta erosten diren jan-edari bereziak.
- gabonsubil:** Gabon gauean isiotzeko basoan aukeratzen den enborra.
- gabonzuzia:** Gabon gauean pizten den enbor esanguratsua.
- gaineko:** a zer nolako.
- gainetiko:** gainontzeko.
- gainetu:** gainera etorri zerbait egiteko asmoz.
- gaitza:** gaixotasuna.
- gaixokarik:** gaixoaldian, erdi-gaixorik, gaixorik antzean.
- galarazo/ galarazi:** debekatu.
- galautsa:** gariburu bakoitzak duen gaineko azaltxo.
- galbahea:** galgaraua eralkitzeko tresna.
- galbarra:** ile mota batzuen buruko erremolino.
- galbarrokerra:** galbar bi edo hirukoa, okerra, bihurria.
- galberdea:** belar moduan berdean jaten den gari mota.
- galburua:** gariburua.
- galdaila:** kobrezko ontzi bat laratzean edozer egosteko.
- galdara:** ontzia, balde handia (gazt: caldera)
- galerea:** barregarria, aparejua, petrala, molindea.
- galga:** freno.
- galgaraua:** gari garaua.
- galondoa:** garia egondako soroa.
- galtzaia:** "perdidea".
- galtzu:** gari-lastoa.
- galtzupoila:** galtzu-lastoz egindako eskuta, garia jotzeko edo eta gainetikoetarako.
- gana:** akuiluak puntan duen burdinazko zirrikagailu punta-zorrotza.
- ganaga:** gurdiaren kama punta edo gabitxoa area-katea lotzeko.
- ganorabakoa:** fundamentu gabea, fetura gutxikoa.
- ganosoa:** gogo handiz, gustura, gana handiz.
- garandu:** 1 garauak kendu. 2 pentsatu, hausnartu, deskubritu.
- gara/ garea:** landarearen gora egitea, hazirantz joatea.
- garagarrila:** bagila edo ekaina.

- garapa:** zer edo zertxo bat bota mehe-mehe, fin-fin gaintetik, kapatxo bat (gatza, azukrea, olio, ardoa, elurra, euria etab...).
- garautakoa:** 1 heldu eta berez jausten den fruitua. 2 ganorabakoa, txaloa.
- garbea:** artoaren lorea.
- garbikuzia:** garbiketa. Gazt. "limpieza".
- garbizkina:** karena, ume-ondokoa, ganaduak botatzen duena. Gazt. "placenta".
- garbizuzia:** garbiikuzia, garbiketa. Gazt. "limpieza".
- garia:** garatxoa. Gazt. "verruqa".
- gari-jotea:** era batera zein bestera, galburuak garantzea.
- garratza:** 1 geza edo sosoa ez dena. 2 maila handiko edo sakonari handiko eskailera, aurgora, aldapa edo aldats gora handiko zorua.
- garratza:** inausi gabeko zuhaitz handia.
- garretan:** garra dariola.
- garrikoa/gerrikoa:** prakak edo galtzak gerrian lotzeko erabiltzen zen/den ehunezko estukia, gaur egun pilotari eta dantzarien artea sano erabilia.
- garrikotea:** gerria lodi edo txitxiak dituena.
- gastelusearra:** ganaduari sama inguruko lumak jaustea.
- gatx/gaitz:** gaixotasuna, maldadea.
- gatzetako atera:** eguneko irabazia, jornala.
- gatz-kaiza:** tinakoa gatza emateko urdai, okela eta abarri.
- gatzura:** ardi-esne eta abarri legarra eman eta gazta bigunaren gainean geratzen den ur gazi edo sueroa. (Artzainek txerriak loditzeko erabilia euren txabola ondoko txerrikorta edo kortatxoetan)
- gauaroa:** gaueko denbora, gau luzea.
- gau-berandua:** gauean sartutako orduak.
- gaukarrak:** zeruko gauetako garrak.
- gaulendia:** iluntzea, ilunabarra.
- gautu:** gaua heldu, ilundu.
- gauza:** gizon-gauza; andra-gauza; ume gauza, etab. (x-itxurakoa)
- gauzeztandu:** balio ezean geratu, zaharkitu, hondatu.
- gaza:** 1 geza, garratza edo gazia ez dena. 2 sakonari gutxiko mailadun eskailera, aurgora-aurrehera errazeko zorua, etab.
- gazgina:** txarra, kaltegilea.
- gazigarri:** gatza hartutako edozer: pernil, urdai, lukainka...
- gatzeloa:** ez ume ez gizon, gaztekote.
- gedar:** hitz-zarata gogorra, matraka, oihua.
- gedarrotsa:** kedar eta kedar.
- geldorreztatu:** odoloste eta buzkantza freskoak lehenengoz egostea.
- geriza:** gerizpe, silueta.
- gesu baten:** lasterrera, denbora gutxi barru, halako batean.
- giatu:** labratu, soroa landu.
- giberria:** urtetik gorako artxo edo auma.
- ginarra:** isatsa, erratza. Gazt. "brezo".
- ginen:** (atzizkia) -ten, -tzen
- girigaia:** algara, juerga.
- gitxiendiz/ gutxiendiz:** gutxienez.

- Gizotso(a):** Gorbeialdeako pertsonaia mitikoa. Itxura txarrekoa, motz-motza, hanka bakarra eta bekokian begi bakarrekoa. Lapurra eta mantzina, emakumeari bularrak kentzerainokoa. Beldurgarria.
- gobada:** gobara, bogada, arropa-garbikuzia.
- gobadotzara:** zaran eta errari-otzaren erditertzioko asta biko otzara.
- gobela:** kareharria berotu ondoren zuritutakoa, gero kare-hautsetarako.
- gogaitu:** aspertu.
- gogaitua:** aspergarria, lotsabakoa, plast.
- gogatsu:** gogo handiz.
- gogo-aldia:** gogoan edukitzen dena.
- gogojardunak:** gogo jardunak; ariketa espiritualak.
- goian behean:** ugari, asko, indarrean (euria, elurra).
- goitegia:** ganbara barruko goiko partea.
- goiti beheiti:** gora eta behera.
- goiti-beherakoa:** burutik jantzitako soinekoa (errementari edo olagizonena).
- goiz-berandua:** eguerdi arte barruan eguerdiragoko tertzio edo garaia.
- goldea:** lurra arakatzeko antzinako tresna.
- (g)oratu/goratu/gatu:** heldu.
- gordin:** natural.
- gorpua:** hilaren gorputza.
- gorriak pasatu:** larrialdia pasatu.
- gorueta:** liho edo artilearekin hari edo firua egitea.
- gosea emon/eman:** jaten eman ez edo jaten gutxi eman, gosea pasarazi.
- goseakila:** goseak hila, jan bakoa, zer janik ez duena.
- goseakilik:** goseak hilik, gose handi-handiz.
- gosebera/goseberea:** gosetua, entrama handikoa.
- gosunea:** arin jan edo edatearen ondoriozko samako mina.
- gozo-gauzak:** gozoak, orokorrean.
- granda:** dezentea, alozokoa, ona, tainakoa.
- graziak:** eskerrak.
- greda:** markatu, marraztu edo idazteko erabiltzen zen igeltsu, eskaiola edo antzeko elementu zurixka. Gaurko tiza edo klariona.
- grillistua:** irrintzi handia, aienea, hots handia.
- gura barik:** gura ez dela, nahi ez dela, nahi gabe.
- guradala:** nahita, nahi izanda, gura izanda.
- guradana:** asko, nahi den beste, handia.
- guraizana:** maitasun fisikoa zein bihotzekoa.
- gurata:** nahita, nahi izanda, gura izanda.
- Gure Jauna:** komunioa, ostia kontsagratua, biatikoa.
- gureak egin:** hil, azkenera heldu, bukatu.
- gureztala:** nahi ez dela, gura ez dela, nahi gabe.
- hagea:** 1 arbola edo egurra. 2 tradizioa, herentzia, kasta.
- hagearena:** etxea erre orduan berria egiteko ematen ziren haritzak, etab., zutik zein ebakita.
- hagina:** zuhaitz berezia, hortza.
- haginadura:** ahoko haginak edo izara, mantel eta abarren punta-ertzetako bordatua.

- haginotsa:** hagin-zarata.
- hainbaten:** nonbaiten, lekuren baten.
- haitzura:** haitzak ematen duen ura, haitz barrutik datorrena, garbia.
- haizebegia:** haizeak jotzen duen tokia.
- haizetuta:** pertsona zein ganadua digestio-haizez handiturik dagoenean.
- hala biz:** halabiz, hala izan dadila.
- halanbear / alanbear:** kasualitatea, fortuna, fatalitatea, destinoa.
- haltza:** erreka ertzetako zuhaitz mota.
- haltzaren ondoan haltza erne:** (esaera), *zer ikusi ba ikasi*-ren parekoa.
- hamarrenak:** ondasunen %10 ordaintzea, dirutan zein ekoizketan.
- hamaseiko gorria:** hamasei ogerlekoko urregorritzko txanpona, balio handikoa.
- handik gehiago:** handik aurrera(go).
- handikaldeko:** hango aldeko, hango alderdiko.
- handikalderdia:** hango alderdia, handiko alderdia.
- handiko:** hango aldeko, hango alderdiko.
- handitu:** jo eta jo egin, paliza handi bat eman.
- handitua:** Gazt. “hinchazón”.
- hanka egin:** alde egin, aldendu.
- hankabitorra:** orkatila.
- hanka-jokoa:** aldegin beharra, ihesaldia.
- hankarte:** gizon-emakumeen sexu-organoak.
- harila:** hari edo artilezko harila, bobina.
- harizdui:** hariztia, haritzak dauden beresia (berez erneak) edo basoa(landatuak direnean).
- harjoa:** harrak jo eta usteltzen, ildotzen edo holtzen hasten dena.
- harkien:** hartuan, hartzeko.
- harona:** hara eta hona.
- haronakoa:** hara eta honako joan etorria.
- harri-pausuak:** ur gutxiko erreka oinez pasatzeko harri tinkoak.
- harrizkorra :** harri zatitxoa.
- harrotu:** 1 zeozer harro bihurtu, harrotasuna eman, barruan hutsuneak sortu zelanelan. 2 apalduren kontrakoa.
- hastea neke:** (esaera): hastea baino ez dela behar.
- hatz-begiak ondo ekarri:** (esaera): haurra falta barik jaio, ondo osatuta, sano.
- haustu:** hauts egin, birrin-birrin egin, xehe-xehe egin.
- hazbegiak ondo eduki:** (esaera): umea sano jaio, defektu barik.
- hazdui:** haitz askoko tokia.
- hazeguna:** ereitzak-eta egiteko garai egokia.
- hazitarako:** hurrengo urtera ereiteko aukeratzen den hazi ona. (esaera): *hazitarako modukoa*, pertsona ona, zintzoa.
- hazitu:** liho, lana edo artile amilua harro-harro utzi goruetan haria egiteko.
- hazkaia:** haziera, zelan hazten doan. Gazt. “crecimiento”.
- hedea:** uhalezko zinta uztarriak, bridak eta abar lotzeko.
- hegillamu:** hegia, hegi zelaia.
- heinean:** apur bat, zerbait -(e)ra; -(e)rantz.
- hemendikaldeko:** hemengo aldeko, hemengo alderdiko.

hemendiko: hemengo aldeko.

(h)erri-behia: euskal arrazako behi gorrixka, basa-behia.

herri-idi: herri-behitik jaiotako zekor iditua, euskal arrazakoa.

herri-zekorra: euskal arrazako zekorra, gorrixka.

hesia: harri edo zurezko oboan-oboago ingurapena(ganadua batzeko, gaztaina-kiriki-noak gordetzeko- *kirikiñusiak*, etab.

hesialdia: egurrezko hesiaren iraupena.

hesituta: hesia eginda, inguratuta.

hezialdia: hezten denbora bat eman, esperientziak irakatsi.

hil eginik: hiltzeko zorian.

hirutzuk: hiru bikote.

hiruzakua: iruzurra, engainua, tranpa, azpikeria.

hiruzaku egin: tranpa egin, engainatu, iruzur egin.

hobaria: irabazia, etekina.

hodeia: 1 hodei-lainoa. 2 trumoia.

hodeiak jo: trumoia.

hordia: mozkorra (esaera): *edan bako hordia:* zorabioa.

horraitio: horregatik! (esamoldea).

hotzakilik: hotz handiaz, hotzak hiltzeko moduan.

huntzorria: horma, haitz eta abarrari deusala egoten den landarea. Gazt. "hiedra".

hurritza: hurrak ematen dituen zuhaitza.

huskeria: gauza txikia, gauza eskasa, garrantzia txikiko gauza.

huskeria hutsa: (esamoldea) ia ezereza, apurra.

hutsa: ezereza, bete bakoa.

-hutsa: atzizki funtzioz: handia, ugaria (*alper hutsa, gezur hutsa, barre hutsa, droga hutsa, maldizio hutsa, errezo hutsa, nagi hutsa, diru hutsa, faltsu hutsa, uzkar hutsa, negar hutsa, etab.*).

-hutsik: atzizki funtzioz: *jupoi hutsik, esku hutsik, berna-hutsik, alkandora hutsik, mahuka-hutsik, kantzontzillutsik(kaltzontzilo hutsik), =-(r)ekin bakarrik, butsean.*

iauna: iritzia, harro xamarra, señorittoa, handiki xamarra. (Oharra: Zeberion, *jauna* da gauza bat eta *iauna/yauna* beste bat. Bereizi egiten dira ezaugarri fonetikoaren bidez.

ibilpidea: oinez ibiltzeko ahalmena, kapaz izatea.

ibiltarora: ibiltzeko aroa, ona edo txarra; (egotaro, etab.-en antzera).

ida: ira, garoa.

idea: edadea, adina, antzekoa, lagunabarra.

idebatea: irak ebakitzearen ekintza, hau da, zemendiaz geroko beharlekua.

ideatu: asmatu, bideratu, inbentatu.

idergiberria: ilargi berria.

idergibetea: ilargi betea.

iduna: sama, eztarria, lepoa.

iduria: erre osteko hautsa.

igarri: asmatu, antzeman.

igero: liho-matazak garbitzeko ekintza.

igeska: zuhaitz enborreko perretxiko sikua, jo-jo egin eta gero, txispatik sua hartzeko onenatarikoa, lehenago, harririk hara sua egiteko oso erabilia.

- igurdi:** igurtzi.
igurdialdia: masajea.
ihintza: inontza.
ikazginen: ikatza egosten.
ildoa: arbola erdi zindo erdi ustel dagoenean holtzen hasten dena.
ilena: astelehena.
ilinti / ilentia: surtan punta batetik erretzen dagoen egur luzanga.
ilintxa: ilinti txikia, ikatz txarto egosia edo guztiz egosi bakoa.
ilunbea: iluntasuna.
ilundea: laino ilunak egindako iluntasuna.
inausi: kimatu.
indarga/-ge: indar barik, indar gutxiz.
indartzarra: indar handia
indizinoa: injekzioa, xiringada. Gazt. “inyección”.
indusi: txerri, urde, basurde edo bestek lurra harrotu.
industu: txerri, urde, basurde edo bestek lurra harrotu.
infernuko lekua: oso urrun.
inizitua: oinaztargia, oinaztua, tximista-argia.
inon denik: holako gauza arrarorik!
inon diranak: ahalegin handiak, ahal den guztiak.
inontza: ihintza.
inorena: norbera ez dena, beste batena.
intera: garaia, denbora, sasoi, tertzioa, aldikada.
interan: garaian, denboran.
intilla: tragaza, soroa lantzeko tresna bat.
intxaurmantxeruak: eskuetako intxaur-sumikaren aurkako mamuak.
intsentsarioa: intsentsu-ontzia, intsentsatzekoa.
intzentsoa: intsentsua, elizako erritoetan erretzen den hautsa usaina zabalduz.
intzerrea: leia egiten dueneko haize hotza.
intzigua: gogo bizia, grina, desira.
iparrandia: behe-beheraino sartzen den lainabehera hotza.
ipizkia: ira multzo batekin egiten den inarra labea eta abar garbitzeko.
ipurditik bota: arbola lur-lurretik ebaki.
ipuztarria: idi bikotea uztarran (behiak ere bai).
irakutzi: barruak garbitu, enjuagatu.
irazi: iragazi.
iragazi: irazi.
irauli/iruli: azpikoz gora jarri, buelta eman (gurdia eta abar).
irausi/irusi: txerria araldian egotea.
iraztontzi/ iragaztontzi: zeozer irazi eta iragazteko tresna, oihalezkoa zein metalezkoa.
irentsi/iruntsi: ahorik hara urdaileratu.
iruntzitara/irentzitara: barrukoz kanpo.
irrintza/irrintze/irrintzi: animalia batzuen oihua.
irrintza baten: irrintzika geratu barik.
irrintzaotsean: irrintzika baten geratu barik.

- iruli/irauli:** azpikoz gora jarri, buelta eman (gurdia eta abar).
- irun:** haria egin.
- isiotu:** piztu (sua, argia zein animoa).
- iski:** apur bat, gauza arin bat, pixka bat.
- iso!:** astoari-eta gelditzeko esaten zaiena. Kontrakoa: *arre!*
- isopoa:** isipua, elizan ur bedeinkatuarekin bedeinkatzeko erabiltzen den tresna zulo-duna.
- iskusia:** ginarra, eskoba
- itarin:** egin arin, guztiz ondu barik, zer edo zeren faltan.
- itaurrekoa:** idaurren dabilena.
- itaurren:** uztartutako idi edo behien aurretik ibili gidatzeko.
- itaxura/itoxura:** itogina, batez ere teilatu hegaletatik erortzen dena.
- iterantzuna:** tantaka ibili, alusioak egin, ziriak bota.
- iturrikoura:** iturri naturaleko ura.
- itxaron:** *etxodon>etxon*.
- itxarrrik/itzarrrik:** iratzarririk, esnaturik.
- itzekarra:** arrakala.
- itzel:** oso ondo (*itzel ibili da*, sano edo oso ondo ibili da).
- itzela:** handia.
- itzulimurdika:** atzera aurrera, bueltaka.
- ixorrabarri:** ernaritu berri.
- “ixorrai/izorrai”:** < ixorra hadi/izorra hadi, (irain bezala)
- ixorratu/ izorratu:** ernaritu.
- ixurria:** belarri oste edo besapean sortzen dan garau edo glandula.
- izarbela:** Gazt. “planeta”.
- izenburlea/ izen-burlea:** ezizena, goitizena.
- izentazinoa:** lagin bat.
- izerdi-larria:** larritasunak, beldurak eta holakoek eragindako izerdia.
- izetu:** isiotu, piztu, argia zein sua zein animoa.
- iztenak/iztandak/eztandak:** ahalak egin, ia errementatu beharrean.
- iztuki/iztoki:** sakonari azaleko ur egondu, lupetz, padura, etab. Gazt. “fango, hondonada cenagosa...”.
- izurriak/ ixurriak:** belarri osteetan eta besapeetan irtetzen diren garau edo handituak.
- jagi:** 1 altxatu (ohetik, zorutik, etab.) 2 Hartzitu (ogi-erraria, artoa, etab.).
- jagia:** erraria legamiaz hartzitua.
- jagi bi:** ogia egin orduko birritan jagiarazi edo hartziarazi.
- jaionak/deionak/dei-onak:** ezkondu aurretik elizan egiten ziren hiru deiak.
- jakatzu:** jateko gogo barik dagoena.
- jakia:** jatekoa.
- janberri/janbarri:** oraintsu janda, jan eta nahiko arin.
- janzahar:** aspalditxoan janda dagoena.
- janzaharrean:** janberritan ez, geroago baino.
- janzkunea:** janzteko era edo modua.
- jaramon:** 1 kasu egin. 2 jagon.
- jasa:** antza, itxura.
- jatordua:** jateko ordua orokorrean, bazkaria gehienetan.

- jatuna:** ondo edo eta asko jaten duena.
- jaunekobean:** jo eta ke.
- jauskera:** jausteko era.
- jazoa:** ume jazoa, ezkongabetan izandako umea edo ezkontzaz kanpoko haurra.
- jentilbolak:** harrizko bola biribil handiak jentilen jolaserako.
- jentilkumea:** jentilen umea.
- jolin:** Gaztelaniazko “joder”-en eufemismoa.
- gorraa/jorrea:** jorrazteko ekintza.
- gorraia:** aitzur txikia.
- jorratu:** landare inguruko lurra lantzea.
- Josafaten landa:** (sineskera) beste mundura bideko landa kontu-hartzailea.
- josita:**-z *josita*: beterik, asko.
- juboia:** barruko elastikoa, mahukaduna zein mahukagabea.
- juboi-hutsik:** juboiarekin bakarrik aldean.
- juramentua:** maldizioa, juratzea.
- juramentuka:** maldizioka, txorigorriak botatzen.
- ka/ kia:** ez, ezetza, *bai zera!*
- kabila:** burdina-ziria katetik uztarrira lotzeko tresna.
- kabrerua:** ahuntzaina, ahuntz-artaldea edo taldea duena.
- kabrioa:** gapirioa, teilatuaren gailurretik teilatu-hegaletara datozen habeak, gainean oholak josi eta gainerago teilak ipintzeko.
- kabrunkunea:** karbunkoa, ganaduen gaixotasun mortala. Gazt. “carbunco”.
- kakadario:** beldurrez kaka dariola, beldurti.
- kakokoa:** zartagineko gazigarria (pernila, urdaia, lukainka).
- kalamitatea:** desastrea, itxia, galdua, ganorabakoa.
- kaletza:** umore txarra, izaera temosoa, protestoia.
- kamarea:** ganbara, goitegia, etxe edo eta abarren goiko partea, sikurako.
- kaminera:** kamino ertza, kamino ertzean dauden etxeak, etab.
- kaminerua:** kaminoak jagoten ibiltzen ziren Diputazioko langileak txapel gorria buruan zutela.
- kamino-bidea:** kaminoa, errepide asfaltatua.
- kamino-zubia:** harri, zementu edo asfaltozko zubia, gurdiak, autoak eta abar pasatze-ko; zurezkoetatik egin ezin zena zein apurtu.
- kana/ kanea:** neurri mota bat. Gazt. “vara de medir”.
- kana t’erdi:** neurri mota bat. Gazt. “vara y media de medir”.
- kandelargia:** kandela bidez egiten zen argia.
- kanikula:** udako bero sano handia.
- kanila:** artaburutik artalorera doan lasto zatia.
- kankailoa:** baldarra, trauskila, handitzarra-
- kanpantxoa:** dei-kanpai txikia(sakristietan, komentuetan...).
- kanponazinoa:** kanpotar nazioa, gure naziotik kanpoko.
- kanporamartxo:** garizuma aurretxoko txitxi-burruntzi eguna, igandez, hauts-eguna baino domeka bi lehenago. *Hurrengo domekea: etxeramartxo.*
- kanposantua:** ortusantua, hilerria.
- kantina:** ura eta abarretarako neurri ezberdinetako ontzi bat.
- kantzontzilo-hutsik:** galtzontziloekin bakarrik, praka barik.

- kapoia:** oilasko irendua loditzeko.
- kaponada:** kapoiak loditzeko zurezko edo burdinazko sarea duen armairua.
- karaubi / karobi:** karobia, karea egiteko zuloa, lurrezkoa edo harrizkoa.
- karbunkoarena/ karbunkunea/ kabrunkunea:** ganaduen gaixotasun mortala. Gazt. “carbunco”.
- kardena/ gardena:** kolore berdexka, kardeniloaren jasekoa.
- kardulatza:** kardu belar mota bat, oso latza eta kaltegarria sororako.
- karela:** zaran edo otzarak goian daroana zurezko aroa edo txerrintola.
- karga:** 1 karga, pisua. 2 mozkorra.
- kargera:** ikatz-txondorraren erdiko haga/habea.
- kargu egin:** aditu, begiratu, zaindu, jagon.
- kargutu:** kargua hartu, aditu, ohartu.
- karran:** karraderan, arineketan, korrikan.
- kaskondua:** ume hazitxoa, mutikoa, buruko kaskezurra itxira daukana.
- kasulla:** abadeak meza emateko erabiltzen duen soinekoa, burutik sartuta.
- katiga:** katea.
- katrea:** lehenengotako hamaka edo tunbona.
- kausatu:** zergatia izan, ondorioa izan, motibo izan.
- kazan:** ehizan.
- kazaria:** ehiztaria.
- kebrantaitzurra:** sakon aitzurtzeko aitzur nagusia, bideak egiteko.
- kedarrea:** tximinia barruetan egiten den ikatz modukoa.
- ketea/keta:** kedarra edo antzekoa, zapore gazi edo astunekoa. *Keta baino gaziago dago* (esaera).
- ketoa:** motela, paratua, odolbakoa.
- kia/ka:** ez, ezetz.
- kikiribuelta:** burua hanketan dela buelta egitea. Gazt. “voltereta”.
- kinki(l)larranak:** arran mota bat, ardiak udagoienean mendian zehar eroateko.
- kintadea:** herriko kinto-lagunen taldea (lehen 21 urte).
- kintxoa:** ondasun partea: dirutan, generotan zein herentzian.
- kiputu:** atzamarrak zurixkatu, hozmindu, moteldu, beratu, bigun-zuritu urak edo hozak.
- kiratsa:** usain astuna.
- kirikiñusia:** gaztainadietako gaztaina-kirikinoak pilatzeko hesia, egurrezko zein harrizkoa.
- kirimillak:** kilikiak.
- kiskaldu:** kiskali, erre, kixkortu.
- kiskortu:** siku-siku egin, tustatu artagaraua, etab. irin xehea ateratzeko.
- kitutu:** kitatu, ordaindu.
- koita:** aitzakia, tekla, diskulpa.
- koitadu/da:** gizagaixoa.
- koiu:** harrapatu.
- kokaldea:** ardien paparraren inguruko gaixotasuna.
- koko:** (ume-berbakunea) txokolatea.
- kokorio:** leloa, malbakoa, enbelekua, artaburua, ganorabakoa.
- kokotea:** zaputza, idunaren atzea.

- kokoterre:** kokote eskasa, argala, zuloa eginda duena.
- komerentzia:** komenentzia. Gazt. “conveniencia”.
- komertaziona:** elkarrizketa.
- konkea:** aitzakia.
- konortea:** sena, zentzua.
- konprimentu:** inportantzia.
- kontaderia:** kopurua.
- kontraterrenoa:** zelai edo lau ez dagoena.
- kopau:** janari mokadu.
- kopla:** broma, bertso-mota.
- kordela:** estukia. Gazt. “cuerda de atar”.
- kordena:** ik. **kardena**
- korkobatu:** makurtu, borobildu (minarekin edo adinarekin).
- korta-ganadua:** kortako ganadua, domestikatu.
- kortatxia:** korta barruan txerriaren txerri-korta.
- kortikea:** zikinkeriazko azala, kostra.
- koska:** ozka, zuloa, hobia, sakonunea.
- koskorrendokoa:** buruan kosk edo koskot egitea.
- koskot:** buruan kosk edo koskorrekoa ematea: *atxea motxea*, jolaseko zigorra.
- koskotekoa:** buruko kolpetxo.
- (k)ota:** oilategi edo kortan oiloak lo egiteko haga(k): *oil oak (k)otan dagoz gauaroan*.
- kotejazinoa:** neurria, zenbatekoa.
- koxitza:** uzta, fruitu, emaitza.
- kozinea:** sukaldaritza(kasu honetan eskolako jantoki berezia: bakoitzak etxetik daka-
rrena eskolako sukaldariak prestatzeko).
- kozkot:** buruan “koz” edo koskorrekoa ematea: *atxea motxea*, zigorra.
- kreditua:** batangan sinistuta, fidatzea, fama, sinesgarritasuna.
- kuadroa:** egoera, situazioa, biziera (esamoldea: hau da kuadroa!).
- kuartilua:** litro erdi.
- kukurrukua:** oilarra.
- kuku-fraka:** kuku-garaiko lore lila berezia.
- kukukumea:** kukuaren umea.
- kuku-sagarra:** haritzaren adarretan sortzen den sagar itxurako bolatxo.
- kurebioa:** liztorra. Gazt. “avispa”.
- kurra:** (ume-berbakunea) oiloa.
- kurtzelua/ kurtzulua:** kriseilua.
- kurtzeroa:** bidegurutzeta.
- kurtzulua/kurtzel(l)ua:** kriseilua, argi-mutila. Gazt. “candil”. 1 Lehenagoko argia egi-
teko ontzia, barruan olio eta erdian metxa. 2 Geldi edo gutxi mugitzen den per-
tsona edo animalia, geldoa, zeinakio dagoena.
- kuskurra:** ogi zatia, normalean ertzekoa.
- labainkera:** labaintzea, labaintzeko era.
- labegurra:** laberako, labeko surako egurra.
- labesuginen:** labesua egiten.
- labigarra:** artaburuak labean berotu eta sikatzeko ekintza, labigar osteko arto-ehoa
bahetu edo eralgitako.

- laborea:** zereala, soro-beharra.
- labrantza:** laborantza, soro-beharra baserrian.
- lagunabarra:** norbere ideiak, maila edo neurriko laguna.
- lagundutalde:** laguntzearen truke.
- laia:** burdinazko adar luze bi dituen tresna zaharra.
- lain:** beste.
- lainabehera:** behe-lainoa.
- laitegia:** ardiari belarrian egiten zaion laia itxurako marka.
- laktza:** arbola enborretako adarkia edota laztasuna.
- lana:** era bateko edo besteko zeregina edo ataza (artajorra, gari jotzea, ira ebakitzea, ikatz egostea, etab.).
- lanbera:** elur-euria.
- landar/-a:** landa utzitako soroa edo laboratzeko erabiltzen ez dena. Gazt. “barbecho”.
- lantegia:** etxea, laborantza-soroa, basoa eta abarretako zeregina. Behar egiten den lekua, beharlekua.
- lantzean:** noizean behinean.
- lapazorria:** zorria. Gazt. “piojo”.
- lapikotxa:** lapiko txikia.
- lapraskada:** labainkada, irristada, labaintzea.
- laratza/ laratzu:** behe-suko tximiniatik egostontziak eskegitzeko arandeladun burdin tresna.
- laratzak ezagutuko du:** (esaera) eguneroko bizitzak ezagutu.
- lardangaina:** gehiegi, larregi, lardanbeste.
- larraina:** etxe aurreko harrizko zelaigunea.
- larratu:** kanpora bota, aldendu erazi, urrundu (pertsonekin zein animaliak).
- larreetia:** larrapotea, kakarraldoa.
- lasiertuna:** ganaduaren gaixotasuna, errapeak gogortzen zaizkiona. Gazt. “mamitis”.
- lastamarragea:** arto-kapaxaz egindako koltxoia.
- lastargia:** gari-lastoz edo antzekoekin egiten den zuzia, tortxa gisa erabiltzeko.
- lata:** sororako egur-habezko hesi-pasoak.
- latigoan:** jo eta ke, biziki, aktiboki.
- lau-hankan:** pertsonak hanka eta eskuak zoruan direla ibiltzea.
- laurena:** laurdena.
- laurkindu:** lau zati egin, normalean gurutzetara.
- lausotu:** begiekin argi ikusi ez.
- lebadurea:** legamia.
- lebadurea ezarri:** labesu aurretik ogi-errariari legamia botatzea, masa jagiteko edo hartzitzeko.
- lebrea:** demasa, ugaria, handia.
- lebrea egin, atera, jan, erabili, bota:** edozein ekintza demasa, ugaria, handia egin.
- legarra:** ardi eta abarren gatzagia. Legar natural edota kimikoa esnerik hara gazta egiteko erabiltzen da, legar bidez esnea solido egiten da. Legarra, gazta ezeze putxa edo gatzatua egiteko ere erabiltzen da.
- legoa:** meza eman bako fraidea, anaia.
- lehenago moro:** (esaera): ezergatik bere ez lukeela ekintza hori egingo.
- lehengo egun baten:** orain dela egun batzuk.

- leihoa:** hormetako marko eta kristal bako leihoa.
leitza: izoztea (gau hotzak ematen duena).
leizea: kobazuloa, haitz-bitarte handi oso sakona.
lekutara: urrunera.
leloa: tentela, inozoa, baina gizonezkoari esaten zaiona edo animalia arrari.
lepoa berotu: jo.
lepo bete eman: lepoan jo-jo egin.
leporikoa: kaltegarria.
lepozuria: alferra, nagia, lanari fit egiten diona.
lerdena: elegantea.
letania: Jainko, santu eta santa jarraian izendatu eta erantzuteko otoitza.
letrerua: iragarki edo abisu idatzia.
letxadea: kare eta urarekin egiten den nahastea.
letxea: jenioa, umore txarra, kaletra txarra.
lexiba/lexia: lixiba, arroparen garbi-ikuzia, bokata.
lexiba jo: lixiban beratutako lihozko izarak-eta jo-jo egiten ziren harrian eta gero akla-
ratu erreka-urean edo labaderoan.
libratu: jaio, erdi, umea izan.
limitadua: muga.
limonadea: edabe bat, gaseosa antzeko freskagarria.
linaza: liho-hazia erne eta belarrean dagoena heldu arte.
linderoa: muga, muna, basoan arbola-ilara muga bereizteko.
lo arrazo: umeari lo egiten lagundu loak hartu arte.
lo bat: gau bateko loa.
lo-korroa: korronka, zurrunga. Gazt. “ronquido”.
lolo: (ume-berbakunea) lo egitea.
lopetxak: gaztaina mota bat.
lorra: zerbaiti buruan bueltak eman, hausnarketa sakona.
lotu: 1 geratu. 2 estu, amarratu.
lotsa-galdua: lotsa galdu duena, lotsabakoa, lotsagabea.
lotsa-gedarrez: lotsatuta kedarrez, oihuka.
lotsaria: lotsa handia.
lo txarrekoa: lo ondo egiten ez duena.
lozorroa: lo sakona.
lukainka: txorizoa.
lumatu: hegaztiari lumak kendu.
lumorraztu: hegaztikumea lumaz jantzita.
lumorraztubakoa: 1 lumaz jantzibakoa. 2 heldu edo maleziabakoa.
lupetza: basa, lokatza.
lupua: kolore berdexka eta zitzaz beteko mamorroa edo “infernuko katua” deiturikoa
bere pozoi edo benenoagatik, horregatik erre egiten zen.
lurbela: lur iluna edo beltza.
lurmena: elurtzako elurra urtu eta lurra ikusten den tokia.
lurmendu: elurra urtu eta lurra ikusi.
lurra jo: lurra landu ereintzarako.
lustrea: betuna, distira ateratzeko erabiltzen dena.

- luzanga:** luzetxoa, luze xamarra.
luzettoa: luze samarra.
madarikatua: txarra, mantzina. Lat.: “maledicatum”.
magala: edozein soinetako luzeren barrenak.
magalotsa: arropa-magalaren zarata.
mahasdui: mahastia.
Maiazpazkoa: Mendekoste-eguna. Gazt.: “Pascua de Pentecostés”.
maila: eskailleraren edo beste zerbaiten zatia. Gazt. “grada, peldaño”.
mailuskatu: kolpe asko eman edo hartu.
maina: negarti-jokoa, murria. Gazt. “lloriqueo”.
maistrea: maistra, andereñoa. Gazt. “maestra”.
maitinesak: komentuetako goiz-goizeko errezoak.
majo: polito, ondo, dezente.
makala: argala, gaixo antza.
makatza: madari txikia, basokoa.
makera: txerrikumedun txerri emea.
makina bat: asko.
malbako: malezia gabeko.
maleta sikua: kozinatu gabeko jakiak, ogitartekoak, etab.
maletxorea: gaizkilea, mantzina, kalteak egiten dituena.
malta/ea: labore-hazi mota bat, txigortu eta eho ondoren kafe-hautsari nahasten zaio-na merkeago irtetzeko, txikoriarekin batera.
mama: (ume-berbakunea) ura.
mamala/-ea: tentela, inozoa, baina andrezkoari esaten zaiona edo edozein animalia emeri.
mamarroa: mamorroa, harra, zizarea, beldarra.
mamukioa: sendabelarra (haren ura zauriak osatzeko erabiltzen da).
mandaitu: handitu.
mandaulia: euli mota bat, ganadu kiratsera etortzen dena.
mandazaina: 1 mandoen zaindaria. 2 astakirtena, kankailua.
mankatu: zauritu, ezbehartu.
mantenitalde: lan egin mantenu alde, batez bere sein-lanetan.
mantzina: txarra, gaiztoa, okerra, gaiztagina.
mantzinkeria: gaiztakeria, okerkeria.
maraza/maraxa: eskasa, txarra, gastatua, klase eskasekoa.
maraztua: zaharkitua, gastatua.
mardo: lodi, sendo, gizen.
mari: marabedia (diru mota).
marijesiak: Gabonetan kantatzen ziren eta diren oles eta eliza kutsuko kantak.
markadora: artoa ereiteko ubideak egiteko tresna.
martikakatsu/ marti-kakatsu: zozomikotea (martiko azken eguna/k eta apirileko lehenengoa/k).
marti-oilarra: martian jaiotako oilarra, kantaria.
marti-zozoa: zozo mota bat, martian habia egiten hasten dena; txorietan lehenengoa habia egiten.
martxandera: arrautza eta hegazti eroslea, salerosketarako.

- maskalak:** txondorraren bazterretako hondakin erreak.
- maskelu:** esnea egosteko ontzia behe-suan larazetik eskegita.
- matarifea:** txerri eta abarrak hiltzen dedikatzen dena.
- materia:** zornea, zoltzaina. Gazt. “pus”.
- mau-mau:** (ume-berbakunea) jan, jatea.
- medelina/medilena/medialina:** deutsalako etxe, etxe barruko gela zein beste leku bat bitan banatzeko horma edo antzekoa separazioa. Gazt. “medianil”.
- mediginen:** mediak egiten.
- medratu:** mejoratu, ondu, irabazi.
- mehatzunea:** baso, soro edo antzeko zelai hutsunea.
- meko:** argala, makala.
- menda:** errotariak lansaria kobratzeko kentzen duen garau-eho neurria: gariari 48 kilo-ko 3,5 kilo eta artoari 10eko 1.
- mendia hartu:** bizenetoki berriari egokitu, ohiturak onartu, hartara egin.
- menester:** zeregina, eginbeharra, ekintza.
- merindafaria:** iluntzerantz egiten den janaria, sarritan soroan bertan.
- merroa:** eskasa, makala, argala.
- meta:** gari, belar, ira eta abarren pilaketa plegatua.
- metalura:** ur gorrixka, minerala nahastean dakarrena.
- metxotea:** 1 kokotean ile multzoa, koleta. 2 Galtzupoila edo belarrez eginiko zuzia.
- meza eraso:** meza ematen lagundu, akolito izan.
- mihian ar bakoa:** edozer esateko beldur bakoa.
- mihian ar barik:** berba egiteko ikararik gabe.
- mihian ulerik ez:** edozer esateko lotsarik ez.
- mihinean ar barik:** berba egiteko ez duela ikararik.
- mihisea:** liho-hariaz egindako ehuna, soinekoa, etab.
- mila-erreal:** 250 pezeta = 50 ogerleko (hogei-errealako) (lehengo diru neurri bat, oso erabilia).
- minazpikoa:** ardiari aho barruko gaixotasun bat. Gazt. “enfermedad de la lengua azul”.
- mintasuna:** ardura, gogoa, dolimintua.
- mira:** harrera, txera, kasua.
- mirakollosa:** berritsua, kuriosoa, inoren susman dabilena, dena jakin gurakoa. Gazt. “cotilla”.
- mirua(k) harra(ri) letxe:** (esaera): arin, berehala.
- miru-buztana:** ardiari belarrin egiten zaion urkulu antzeko marka.
- misinoak:** Aste Santu aurrean egite ziren gogo-jardunak.
- mitxina:** (berbakuntza) katua.
- mizkatu/mizketu:** gozo-zale edo jakietan kapritxoso edo selektibo egin.
- mizke:** kapritxoz beterik, eroso, bizi-gozoan.
- mizkeria lan gaizto:** (esaera): kapritxosoa izatea.
- mizmeru / miziru:** mizpira, oxorroa.
- modua:** 1 era. 2 dirua, aukera, ahalmena.
- modua egin:** dirua irabazi edo ondarea egin.
- modukoa:** 1 antzekoa, erakoa. 2 diruduna, ondasunduna, ahalmenduna.
- mokila:** lur zati gogorra eta boldroa; sokila.
- mokil-hausi:** soroko mokilak jo eta apurtu lurra birrintzeko.

- mokodario:** mukitsua, mukia dariola dabilena.
- mokola:** azala, arto-mokola, kapaxa.
- moko-pañelua:** mukizapia.
- mokorra:** zuhaitz enbor zatia, normalean sustrai aldekoa.
- mokotsa:** morrokota, hau da, hiru puntako ogitxoa erdian arrautza eta guzti.
- molinda/ea:** baragarria, ganorabakoa, buruarina.
- moltsoa:** ur-garbizakia egiteko erabiltzen den zapia, harrikoa egiteko, zorua igurtzi-garbitzeko.
- moltzo:** multzoa.
- morokila:** arto-irinarekin egiten den jaki biguna.
- moropila:** korapiloa.
- morrala:** sorbaldatik eskegita eramateko zakutoa.
- morroilada:** txerria hil ondorengo odoloste eta abar jatea.
- morrokota:** mokots.
- mortalak:** handiak, ikaragarriak.
- motxoa:** txikia, txatoa, eskasa.
- motza:** itsusia.
- moxal:** agi/agiri adierazteko.
- mugarria:** munarri, mugak adierazteko harria azpian teila zatia duelarik testigantzarako.
- mugarrian sartu:** (esamoldea) *inoren mugarrietan sartu*= inoren kontuetan sartu.
- muna:** soroko ertza.
- munarria:** mugarria.
- munarritu:** munarriak sartu azpian teila kasko bat dela testigantzarako.
- mundurik aramaio:** (esaera): mundurik zehar, hortik zehar, bideak betean ibiltzea.
- murria:** maina, maina-negarra, borroa, kexati egotea.
- muski(n)a:** hondakina.
- muskildu:** erdi-janean eta nahastuta uztea janaria.
- musturra:** muturra, sudurra.
- musturtu:** haserretu.
- musturraldi:** haserrealdia.
- mutildu:** ilea edo artilea ebaki labur-labur.
- mutxurioa:** eskuz egindako meta txikia.
- nabarra:** arrea, beltzaxka.
- nabeta:** intsentsu hautsa edukitzeko barku erako tresnatxoa.
- nagiak atera:** besoak eta abar luzatu. Gazt. “desperezarse”.
- nahaste:** (enklitikoa): batera: *urliagaz nahaste edo batera*.
- nahiera:** kapritxoa, apeta.
- nahinoiz:** noiznahi, edozein unetan, momentutan.
- nahinon:** nonahi, edozein lekutan.
- nar egin:** lurra, haitza, etab. goitik behera jausi, erori, berez edo uriolarekin.
- narraz:** arrastaka.
- narrua jo:** txotxoka egin, untzea jo, sexu harremanak izan.
- narrukoa:** kolpea.
- nebera:** leia lortzeko zulo berezia, elurrez bete eta leia lortu, elur-zuloa.
- negar baten:** negar eta negar geratu barik.

- negarranpulu**a: negar-malkoa.
- negu-arrana**: arran handia ardiak hobeto kontrolatzeko mendian.
- neuk egin/ egiten / egiten izan dut / nuen ba!**: (esamoldea) *banengoen ba ni!* Gazt. “¡ya decía yo!”. (zuka zein hitanoz)
- neuk esan / esaten / esaten izan dut / nuen ba!**: (esamoldea) *banengoen ba ni!* Gazt. “¡ya decía yo!”. (zuka zein hitanoz)
- neure burutatik**: (esamoldea) neure kabuz.
- nobioerdia**: hasi berritan dabilen senargaia.
- noizago**: hurrengo noiz?
- noizgura**: gura duzunean.
- notatu**: apuntatu, markatu, seinalatu.
- oboan-oboan**: inguratuz-inguratuz; bueltan-bueltan; ingurumarian.
- odeia**: inizitua eta trumoiak dakarren hodeia (*bodeia dakar, bodeiak jo...*).
- odol malauria**: zauri zoldu bateko odola, zoltzairikakoa.
- odol txarra egin**: haserretu, disgustatu, mindu.
- odolak ur egin**: (esaera) haserre amorratua, disgustu ikaragarria.
- ogi-erraria**: laberako eta laberik harako ogia, artoa eta abarrak.
- oheadarra**: ohe mota batzuen lau ertzetako goranzko apaingarria.
- ohekuxa**: 1 lehenagoko ohe motaren aurrealdeko eta atzealdeko zurezko zatia eta sarritan lau ertzetan ohe-adarra apaingarri lez. 2 katrea edo hamaka edo lo egiteko kutxa.
- oilaloka**: oiloa lokatuta arrautzak ezartzeko.
- oilaluma**: oiloaren luma (oherako aurtikoa).
- oila-lurra**: herrilurra, lur komunala, edozeinena, eskrituratu gabea.
- oinberdinka**: oin biak batera direla saltoka.
- okarana**: arana. Gazt. “ciruela”.
- okasino**: hileta, hileta-meza, funerala.
- okela**: haragia.
- okelua**: bazterra.
- olata**: hileta hurrengo igandean eskaintzen den meza.
- oldu**: usteldu.
- olgatu**: jolastu, jokatu.
- oloa**: zereal mota. Gazt. “avena”.
- ondo esan**: ondo tratatu.
- onezean**: onean intentzio onean. Gazt. “a buenas”.
- oraindo**: oraindino.
- oratu**: heldu, eutsi.
- orbela**: orri iluna, udazkenekoa.
- ordotsa**: txerri ar gaztea.
- orduan**: 1 eta gero; ondoren. 2 beraz.
- orea**: arto-irin edo irina eta urarekin egiten den nahaste edo pasta (hegaztientzat hutsean, gainetikoontzat, legamia eta gatzarekin ere bai).
- oritza**: txahala egin berritako esne lodia.
- orkolo-hatza**: eskuko hatz lodia.
- oroak eta moroak**: (esaera) gauza asko eta handiak lortu.
- orpoetan ar barik**: esaera: arin be arin, apatx-hotsean, bizkor-bizkor, abantean, abia-dan.

- orpo-gorria:** ume jaioberria (orpoak gorri-gorri izaten dituelako).
- orrigenen:** orriak batzen, ebakitzen.
- orroaka:** ganaduen zein tripetako haize edo gosearen hotsa.
- ortozik:** oinutsik.
- ortuaria:** ortuan lortzen dena, aza, porru, kipula, etab...
- ortusantua:** hilerria, kanposantua.
- ostean:** osterantzean.
- ostera:** ordea.
- osterantzean:** bestela.
- ostondu/ ostendu:** estaldu, estali.
- ota/ote:** sugin oneko landarea. Gazt. “argoma”.
- ota:** ik. (k)ota
- otaka:** sugin oneko landarea.
- otegurra:** ote egurra.
- otoz otoan:** ustekabea, sorpresaz.
- otsina:** ur-putzua (normalean egin egiten da, harriz edo zurez).
- otsin-iturria:** putzudun iturria, emoia azpitik daukana.
- oxorroa:** mizpira, mizmerua / mizmirua.
- ozka/ea:** koska, zuloa, sakonaria, hobia.
- pa:** (berbakuntza) musua.
- padura:** lurralde urtsua.
- pagadi:** pagadia.
- paia:** ahatea.
- pajarra:** ohea, lastamarrazkoa zein modernoagoa.
- palatua:** lur zapalduzko hesia.
- palukazu:** paluaz jotzea.
- pamitxa:** ogi txikia eta erdi zapala.
- papa:** (ume-berbakunea) ogia.
- papaokeria:** lelokeria.
- parajea:** lurraldea.
- parauezinbakoa:** geldi egon ezin dena, mugikorra.
- parkeske:** barkamena.
- párteak:** gizon-emakumeen sexu-organoak.
- parte-txarrekoak:** mito-pertsonai txarrak.
- partidea:** asko.
- pasatuta:** sustatuta.
- pastorea:** ardi, zaldi, behor, herri-behi, basa-behi, mando, ahuntz, etab. zaintzen dituen. Gorbeialdean erabiltzen da. “Artzain” hitza ere, “ardi-pastorea”.
- Pater Noster:** latineko otoi-tza, euskaraz: *Aita gurea*, lehen; gaur *Gure Aita*.
- pauta-pauta:** geratu barik, ganoso.
- paxa/paxea:** lehenago ume txikiei gerrian biribiltzeko asko erabilia. Gazt. “faja”.
- Pazkoazkoagaz bete/kunplitu:** Eliza Katolikoaren antzinako agindu bat, hots, urtean behi konfesatu eta komulgatzea. Normalean, Pazko egunean betetzen zen agindu hau, Aste Santu aurretikoko ejertzizioen ondoren aitortza orokorra egin eta gero.
- Pazko-zirioa:** Zapatu Santu gauerdiko mezan bedeinkatzen den zirio edo kandela nagusia.

Pedro Botero: deabrua (esaera): *Pedro Boteroren galdara*. Infernua edota deabrua adierazteko modu bat. Esaterako: “Inpernura joango zara” esateko “Pedro Boteroren galdarara joango zara”.

pegatu: 1 itsatsi zeozer. 2 sartu, egin: *ederra pegatu*=ederra sartu, faena bat egin.

pekatu astuna: bekatu mortala.

pendiza: aldatza, aurgora, aldapa.

pentsua/prentsua: ganaduen janari sikua, garaua zein konposatua.

perra: ferra. Gazt. “herradura”.

pertxeta: aibela, airoa.

petoa: burkamaren atzeko parteko zatia edo ateratzen dena.

pinu-sartzea: pinu landarea sartzeko ekintza.

pipiladura: oilo-narrua pertsonetan. Gazt. “carne de gallina”.

pispit: txatxamarka egin, atximurka, pitxikaka egin. Gazt. “pellizco”.

pitantza: errotariak diruaz barik irinetan kobratzen duena.

piti(a): apur(ra), txiki(a).

pitxina: pitilina, zakila.

pizarra: marko baten barruko arbel beltza, eskolan pizarrinarekin idazteko.

pizarrina: eskola-arbelean idazteko arbel biguneko idazkailua.

plageak harturik: (esaera): gehiago lortu nahian, afanean.

plastada: 1 zeozer jotzearen hotsa. 2 lupetzan jausi eta prakak ipurditik zikintzea.

podesuz: poderioz.

poilak: galtzu zein lihoarekin egiten ziren kargatxoak edo eskutak.

popo: (ume-berbakunea) autoa.

porreak buruan jo: (esaera) azkenera arte itxaron.

porrika: tenaza handia, luzea.

porrot: (ume-berbakunea) puzkerra.

postura: apustua.

potondegia: elizetako ponte edo bataiatzeko harria.

potontzia: potondegia, elizetako ponte edo bataiatzeko harria.

potroak: barrabilak, parteak.

potro-boltsak: barrabilen gaineko narrua.

potxingoa: euri osteko edo zer edo zerk sortutako putzu txikia.

prefektoa: lehengo barnetegi-ikastetxeetako irakasle zaintzailea.

presondegia: espetxea, kartzela.

pupua: mina umeen hizkuntzan edo berbakunean.

purgatorioa: elizaren katekesian, mundu honetatik zeruan sartu aurreko arima garbitzeko tokia.

puskat: puska bat, apur bat.

putxa-putxa: bigun-bigun.

putxea: gatzatua. Lat. *pultes* > gazt. *puche*.

puzka/puxka: pizka/pixka, apurra.

refektorioa: jantokia adierazteko latinetik berba. Gazt. “comedor”.

-ri deutsal: ondo-ondoan.

-rik gehiago: ordurik/-tik hona: *txikitarik gehiago*. Gazt. “desde”.

-rik hara: -tik segituan; -tik hur; aldetik.

sabia: mintegia (hazia erein eta landarea lortzeko lur-landu hesitua).

- saia:** putrea.
- sai-pozoa/putzua:** saien igerilekua, saiak ura edan edo igeri egiteko putzu, osin edo iturria.
- sakamantekasa:** umeei beldurra sartzeko erabiltzen zen izen mitikoa, (harako, Araba aldean bizi zen benetako “sacamantecas” horren ondoriorik harakoa).
- sakonaria:** sakontasuna.
- sakristau:** elizako laguntzaile ofiziala.
- sakristania:** sakristia.
- sakristia:** elizan, apaizak jantzi eta abarretarako gela.
- saldamenteuak:** gaztaina mota bat.
- salga/salgea:** mehea, mehatza, maraza, (*ehun salgea* = lienzo o paño poco espeso).
- sama/samea:** iduna, lepoa.
- sama-sikua:** egarribera, edalea.
- samazarratua:** afoña, berba egin ezina.
- sandoniak:** San Antolinak.
- sano:** oso.
- sarea:** 1 harizko tresna. 2 ganaduentzat zurezko eskailera erakoa aska gainean.
- santiamen:** denbora gutxian, arin, berehala.
- saputzak:** soroa lantzerakoan ateratzen diren belarrak.
- sartzamendia:** iluntzean eguzkia sartzen den zeru-lur tokia, mendebaldea.
- sasikoa:** ezkongabetako umea (peioratibo kutsukoa).
- saskila:** zikina, lohia, itxia, ugerra, ugerdoa.
- sastaparra:** edozelako zera txiki bat, belar, egur eta abarrezko bat.
- sataia:** egur-palanka burdina ez iraultzeko, kontrapisua egiteko.
- satarra:** sagu arra.
- satorjoa:** satorrak jotzen duenean egiten duen lur birrin pilo satorzulo gainean.
- satsa:** ongari naturala, simaurra, gorotza.
- sedazko boltsa:** aldi bateko zetazko poltsatxoa dirua eramateko.
- segun itxura/itxurea:** antza denez, itxura denez.
- seguru:** antza, dirudienez.
- seiszientosa:** aldi bateko automobila.
- sekulabedarra:** sekula belarra, hirusta mota bat.
- sekula santan:** inoiz ere ez.
- sentzain:** seintzaina, haurra edo umea zaintzen edo jagoten duena.
- sepultura:** eliza barruan familiako hildakoak gogoratzeko tokia, kandela, tapetea eta estipendioak bitarteko.
- serora:** abadetxe eta elizako andere arduraduna.
- sikeran/ sikieran:** gutxienez, sikiera.
- siria:** lehenagoko moneta mota bat.
- sitsa:** zedena, egurra zulatuz jaten duena.
- sobea:** gurtedea, uztapean gurdia kama-punta edo gabitxoa sartzeko uhalezko zuloa.
- sobrestantea:** kamineroen arduraduna edo nagusia.
- sokil:** lur zati gogorra eta boldroa, mokila.
- soldadiska:** soldaduska, soldadu denbora.
- soliba:** baserrietako solairuetan ohola josteko azpiko habeak.

- solibaria:** etxe baten soliba kopurua, soliba gauza.
sor: mugimendu gutxikoa, astuna, gogorra.
sorki: trapua, ontziak-eta sikatzeko, buruan ipintzeko erradapean-eta.
sorots egin: zelatatu, sorotsi.
sorotsi: sorots egin: zelatatu.
sosegatu: lasaitu, baretu.
sotana: apaizen soineko beltza.
subea: sugea.
subil/a: zuhaitz enborra.
suela eman: kanpora bota.
suetea/sugetea: sukaldea.
sugegorria: bibora.
suge-bedarra: suge-belarra, orri berde-ilun eta artaburua lako lore edo hazia duen belarra eta antza, arriskutsua sineskera zaharren arabera.
sugin: sua egiteko ona, egokia.
sumika: erretxinak, soroariak edo egosteak uzten duen mantxa berezia.
sunda: usaina.
surgua: kanala, ubidea.
surtea/ surta: beheko sua sutan, edozein su, su artea.
susara: behia bero edo araldian egotea.
sustosartua: aurreko sustoen eragina kendu barik.
sutegia: errementarien-eta burdina berotzeko sutokia.
taiu: taxua.
tajua: patxada, fetura, fundamentua.
taka-taka: (ume-berbakunea) oinez ibili, oinez ibiltzea, batez ere lehenengoz egitea.
talaburrina: talo burdina, taloak erretzeko asto eta guztizko burdina zapala.
taloa: 1 arto-irinezko errari mehea. 2 lupetzan jausi eta ipurdian zikin-plastada bat egitea.
talo jagia: legami eta guztizko taloa, gehienetan ogi-irinezkoa.
tantaia: egur luze eta lodia, enborra.
tantuxenaldia: joera-txanda, joera berezia, normala ez den zertara-hartara buruak ematea.
tarratada: tela edo arropa bat apurtu edo arrakalatzea. (gazt. desgarru)
tas-tas: (ume-berbakunea) jotzea.
taupadotsa: bihotzaren taupada bizkorra.
taxua: itxura, forma.
tejamana/tejabana: belar sikua eta abar gordetzeko txabola nagusia.
tekla: aitzakia.
tenola: indarra, gogoia, animoa, adorea.
tentadu: ukitu.
tentazar: burlatzar, adarra jotzen.
tertzio: garaia, sasoi, goiza, ordua.
-tik gehiago: -tik aurrera.
tinakoa: urdaia, zezina eta abarri gatz emateko aska berezia.
tinterrik: ezerez, batere ez, ezer (negatiboa ez denean).
tipirrika: urduri, saltoka, artega.

tirada: bide luzea, bide arloa.

tiragoma: aldi bateko jolas-tresna urkulu batetik lotutako goma bidez harriak botatzeko txori, pizti eta abarrei.

tirauzu: erdu, zatoz!

tirauzue: erduzie, zatozte!

titi-harria/k: lehenago amak sama edo idunetik eskegita erabiltzen zituen harri/harriak umearentzat titi ona eta ugaria edukitzeko, zein lasiertuna edo mamitisa (bular-gogortzea) ez harrapatzeko.

toilara: etxeko atzealdea, sagardo, txerri-gauzak eta abarretarako.

tokadak: hil-kanpaiak.

tokamena: txanda, tokatzen den arloa, banaketa.

tolestu/tolostu: antolatu, plegatu, atondu.

toto: (ume-berbakunea) txakurra.

tragastu: soloa lantzeko tresna den tragasa erabili.

tragatu: animalia bat berez edo norbaitek hil, ateko ez den pizti bat norbaitek edo berez hil. Pertsonentzat ere erabiltzen da lagun artean.

trailak: artilezko kordelak.

trajura: itxura, patxada.

tranpako atea: kortara jaisteko barruko eskaileretako atea.

traparea: area mota bat, itsua eta haginak laburrak eta atzerantz dituen, garia erne eta gero mokilak apurtzeko erabiltzen dena gari landareari kalterik egin ez egiteko.

trastoa: okerra, bihurria, nahasteroa.

trauskila: ganorabakoa.

traustik: deusik, ezer.

trebera: hiru hankako tresna su gainerako eta gainean lapikoa.

trebitua: buruhaustea, gatazka, nahastea.

tremendoa: handia, oso handia.

tremesa: gari zahi edo azal eta guztizko ogi mehea, osoko ogia.

trepetxu: laborantza-tresna, lanabesa.

trikimailu: azpikeria, tranpa, burlatzar ekitea.

tripalak: tripa edo sabeleko minak.

tripiskildu: zati-zati egin; apur-apur egin.

troka-arroa: errekarri edo erreka inguruko troka.

trolebusa: lehengo autobus elektrikoak, pisu bat zein bikoak.

trongoa: enborra, habea/haga.

tronkala: etxaguntzan aitak semeari etxea-eta herentzian ematea.

trontza: binakako zerra handia enbor lodiak ebakitzeko.

tumulua: lehenago hiletetan aldare aurrean jartzen zen atauta edo zerraldo itxurako tramankulua. Gazt. "túmulo".

turrumutua: zarata sano handia.

tutua: uzkia, ipurdiko zuloa, edozeinena, baita andrazkoen alua ere.

txaflanean: inklinazioan, erdi-etzanean, gobada edo garia jotzeko harria eta abarretarako legez, aurrea behera eta atzea gorantz heinean ipinita.

txahal: behiaren umea (zekorra zein urrixa).

txahala soltatu: txahala behiaren erro edo errapera bota esnea edateko.

txahal-galdua: abortuz jaioa edo hilda jaioa.

- txakarra:** ametza edota artearen jaseko zuhaitza, orriak haginadura eta guztizkoak eta orrien kolorea artearena baino berdexkagoa, orri iraunkorrekoa. Egur gogorra, gurdia ren larakoak-eta egiteko erabilia. Gazt. “chaparra, coscojo”. Chaparra, prerromanikoa? Ikus J. Corominas.
- txakur-amesa:** txakur ametsa, iratzarririk ametsetan.
- txakurra:** 1 animalia. 2 diru mota bat (txakur handia, txakur txikia/ txakur txikerra).
- txakurrandia:** txakur handia, moneta mota bat. Gazt. “perra gorda”. Pezeta baten hamarrena (lehengo txanpona).
- txakurreztula:** eztul mota bat, txakurraren itxurakoa.
- txakurtxikia/txakurtxikerra:** txakur txikia/txakur txikerra, moneta mota bat, txakur handiaren hamarrena. Gazt. “perra chica”.
- txalma/txalmea:** asto-zaldikiei aparejuen azpitik jartzen zaiena. Gazt. “albarda”.
- txalua:** batezaurrekoa, berritsua, berbalapikoa, leloa.
- txamilotxa:** amilotxa (txori mota).
- txanfaina/ txanfainea:** fetxoria, zeregin, eginbehar edo beharleku nahastetsua.
- txangori:** sargori antzeko beroa.
- txanka:** hanka mehea, eskasa, gazteen hanka.
- txankerrea:** hanka meheak edo argalak dituena.
- txantxetan:** brometan, burlatzar, adarra jotzen.
- txantxila:** 1 eskasa, urria, mehea, etab. 2 ganorabako samarra.
- txantxurra:** (ume-berbakunea) hagin irten berria.
- txaramela:** 1 ate osteetako pasadora. 2 berbatia, mihia solte darabilena.
- txarka:** ondo ez dela.
- txarka be:** (esamoldea) ondo egina ez dela bere, egin bakoa baino hobea: *pertsona hau txarka be bestea baino hobea. Eguraldi hau txarka be bestea baino gurago. Tertzioan ereitea txarka be belu ereitea baino hobe*, etab. (erabilera asko ditu).
- txarrezean:** modu txarrean, kontrara, haserre. Gazt. “a malas”.
- txatxa:** (ume-berbakunea) sagarra.
- txatxamarka:** atzazalak edo azazkalak haragian sartu igurtziaz.
- txera:** abegia, agurra, mira, harrera.
- txerria-hiltekoa:** patarra, anisa, anis arrunta.
- txerri-korta:** korta barruan txerria egoten den gelatxoa.
- txerrikuma:** txerrikumea, txerriaren umea.
- txerrinka:** gurpila, erruda.
- txerrintola:** egur, alanbre lodi edo zinezko jolas-gurpila.
- txerriokarana/ txerri-okarana:** basa-haranondo, elorrantza edo elorri beltzaren fruitua. Gazt. “endrina/o”.
- txetxe:** umea, umea beste ume batentzat.
- txibita:** zeozer jotzeko tresna, zati batekoa edo zeozerekin lotua, palu mehea, barda.
- txibiz:** inbidiosoa, kapritxosoa.
- txibizkeria 1:** gozo-egarria edo gogoa, kapritxoa.
- txibizkeria 2:** ikusi-ezina, inbidia.
- Txibizao:** “Txibisao/Txibixao” < “txibiz hago”-tik sortutako toponimoa, Dimako Lamindaon Petralandapeko akelarre lekuari jarritakoa hango ingurukoek.
- txikerra:** txikia.
- txiki:** diru mota bat.

- txilindroia:** gariaren ernaro osteko mokil-sokilak birrintzeko hagindun tresna.
- txilio:** animalien irrintziak zein pertsonen hotsak edo berbarotsak.
- tximistorratza:** Gazt. “pararrayos”.
- tximur:** zimur.
- txina:** (ume-berbakunea) dirua.
- txindorra:** 1 txantxangorria. 2 begiko garau edo zaldar zoldu berezia. Gazt. “orzuelo”.
- txingarra:** egur-brasa.
- txirgora:** babazuza, txingorra.
- txirran:** bueltaka-bueltaka, bilinbolaka, airean botata.
- txirripitixioa:** txorien kantua.
- txirripiztada:** txipristina.
- txirritxirria:** girgilua, kilkerra.
- txiskeru/o:** txiskeroa, metxari-edo sua emateko harri txispadun tresna.
- txispa:** mozkorra.
- txispatu:** mozkortu.
- txisposean:** txispak dariola, garretan.
- txistada:** txissst dei-hotsa.
- txita:** arrautzarik harako oilakia.
- txiterdi:** berba erdi, hitz erdi.
- txitik atera:** hitzik egin.
- txitxia:** (ume-berbaikunea) okela, haragia.
- txitxiburduntzi:** urdai, lukainka eta gainetikoak burdinazko zein zurezko burruntzian erretzea. (Esaera: *errementariaren etxean zotza burduntzi*).
- txitxina:** pitilina, zakila.
- txokatu:** harritu
- txokinoa:** txoko txikia, gordeleku txikia.
- txoleta:** lata edo metalezko ontzia.
- txorbela:** zuhaitz adartxo bat orri eta guzti ganaduei euli eta abarrak uxatzeko.
- txorigorriak:** madarikazioak, juramentuak, berba txarrak.
- txori-satsa:** ongarria, hasieran txoriengandikoa (lurra aberasteko, baserrietan, satsa zen lehengo ongarri bakarra. Geroagora, “nitrato de Chile” izeneko abonua heldu zen, “txori-satsa” izenez ezagutua, izan ere, Txileko-eta txorien sats edo beko-rotzik hara tratatua).
- txori-topetan:** txori habiak aurkitzeko jolas edo denbora emate edo entretenimendua.
- txorta:** zorta, multzoa.
- txotoa:** txanoa.
- txotxoka egin:** larrua jo, sexu-harremanak izan.
- txua:** ttua, txistua, listua. Gazt. “saliva”.
- txubelaxua:** igela.
- txuria gora:** (esaera): laminak esnea surten ganaz hasten zeneko berbak.
- txurruplin:** zurrut edan likor-gauza bat.
- ubidea:** 1 ubidea, kanala. 2 “markatzailea” izeneko tresnak egiten dituen ildo edo hazi-bideak artoa-eta ereiteko edo porruak-eta landatzeko.
- udelandu:** lur gaineko belarra aitzurtu eta kendu, gero lurra lantzeko.
- ugazaba:** jabetza duen nagusia (gizonezkoa).
- ugazabandrea:** jabetza duen andrea (andrazkoa).

- ugelaxoa:** gaztaina-kirikiñoak hartzeko egurrezko tresna.
- ugeldarria:** gauza egonak uzten duen kortika edo kapa.
- ugerra:** zikina, lohia, herdoila.
- uhala:** larruzko zinta, hedea, uhala, narrua.
- uhal-kapelak:** atzamarrak jagoteko uhalezko eskularru mota.(gari-ebakitze orduan jartzen ziren atzamarretan zein igitaiarekin ebakiren bat egin)
- ukabila:** Gazt. “puño”.
- umea galdu:** abortu naturala.
- ume-jazoa :** ezkongabetako umea, ezkontzaz kanpoko seme-edo alaba.
- umetokia:** jaio arteko ume-poltsa. Gazt. “parias”.
- umetu:** 1 ume legez jokatu. 2 ume bat izan.
- unbardinka/oin-berdinka:** jolasa: oin biak batera jarri eta lasterketa egitea, saltoka.
- untoa:** untatu edo igurzteko edozer (olioa, koipea, gantza, etab.)
- untzea:** iltzea.
- untze-joa:** 1 ferrak jostean untzeak edo iltzeak min egitea ganaduaeren apatx barruan. 2 narrutan egin, sexu-harremanak izan (eufemismoa).
- urahoa:** erreka edo ibai batek beste handiago batean edo itsasoan bat egiten duen tokia.
- uratsa:** sulfurodun ura, kirasduna, medizinala.
- uratzea:** ur asko.
- ur-bedeinkatu-ontzi:** ur bedeinkatu ontzia, elizetako sarrera-aldamenetan dagoena eta hango ur bedeinkatuarekin “aitaren” egiteko elizan sartzean. Pertsonetan kokoterreak duen ozka edo zuloa.
- urdinxka:** urdinxka, urdin kolorekoa, urdineranzkoa.
- urguxua:** txubelaxua, ugaraxoa, igela.
- urikoa:** uri edo hiritik ekarritako umea, adoptatua (hazi arte edo betiko).
- urkatxa/ urkulua:** adar bik egiten duten angelua.
- urlia:** Gazt. “fulano”.
- urkulua:** edozeinen angelua, gorantz zabal dela.
- urreetan:** antza, seguru, dirudienez.
- urruna:** pertsonen edo batez ere ganaduen marru, baurre edo orro antzekoa.
- urruza:** urriza, animalia emeak orokorrean adierazteko hitza. Baina “urriza” bakoitzak ardi/aharrietan, ahuntz/akerretan, zaldi/behoretan eta abarretan izen berezia du euskaraz.
- urteagarrean:** urte bat barru, urtera.
- urtekarrean:** urte batzuk barru, urteetara.
- urtearen kabuan San Silbestre:** (esaera) Urteko gorabeherak goiti beheiti aurrera.
- urteira:** irteera, urtekera.
- usadioa:** ohitura.
- uso:** 1 emakumearen sexu-organoa. 2 txori mota.
- usufruktua:** gozamina, ondasunen eskubidea euren biziz, herentzia bidezko propietatea beste baten izenean egon arren (eskrituretan adierazi egiten da hori).
- uzama:** ugazama, ugazama andrea.
- uzkia/ uzkaia:** ipurdiko zuloa, tutua.
- zabaltoa:** zabal xamarra.
- zahagia:** ardotarako narru-ontzia.
- zahar on egin:** (esaera) zahartzarora osasunez heldu.

- zaharkitu:** zahartu.
- zahatoa:** ardoa edatekoa.
- zahia:** gari garauaren azala eho, eralgi eta gero.
- zainbedarra:** zainbelarra, zainak dituen belar mota.
- zaintiratua:** eraso baten ondoren egiten zen errito fisiko-magikoa.
- zaldarra:** garau berezi zoldua. Gazt. “divieso”.
- zakutoa:** zaku txikia, morrala.
- zankaloste:** belaunaren atzea.
- zantzoa:** irrintzia, eupada handia, alauria.
- zapa/ zapea:** 1 ile handia kokotetik behera eta belarri gainetatik. 2 Idiak-eta uztarran daudenean eroaten duten tresna buru-bekoki aurrean.
- zapalgea:** ikatz-txondorrerako egurrezko mailu handia.
- zaputza:** 1 kokotea, buruko ilea, metxotea. 2 galondoko zuztar-hondakinak.
- zaragia** zahagia, larruzko ardo-ontzia, larru osokoa.
- zarana:** zumintzezko otzara.
- zarrantxa:** burdinazko orrazi latza.
- zarraparra:** edozelako hondakin txiki bat, belar, egur eta abarrik harakoa.
- zarta:** palua, barda, txibita.
- Zautu/ Sautu** beresi, isasi, ibarbaso. Lat. Saltus. (Gaur egun toponimoa da. Beheratxoagoan Zautuola/ Sautuola auzunea dago.)
- zazpisu(ge)tea:** berritsua, berbalapikoa. Gazt. “cotilla”
- zedena:** sitsa, zura zulatuz jaten duena.
- zegan:** zenbatetan, zer preziotan?
- zehea:** fin-fina, xehea, birrin-birrina.
- zein... egin:** eginean ere; egiten ba... ere. Gazt. “por si...”.
- zein...+ aditza (part. zein subj.):** ...ean ere; ba...ere. Gazt. “por si...”.
- zeinakio:** zer egin ez dakiala, ezer egin barik.
- zeinda:** hau da; hots; adibidez; esaterako.
- zeiteko:** zertarako, zergaitik, zer egiteko?
- zelanbaist:** zelanbait, nolabait, zelan edo halan.
- zelanbaist halan:** zelanbait halan, nolabait, zelan edo halan.
- zelebrea:** berezia, baragarria.
- zemendia:** azaroa.
- zemendikaria:** zezina, (zemendian/azarooan hiltzen delako horretarako ganadua).
- zera:** “komodin” bezala erabiltzen den hitza zerbait gogoratzen ez dugunean edo aurrekoak kontestuan zer den ulertzen duenean.
- zer dan beist:** zer den edo zer ez den.
- zer den baino ez da!:** ez dakit zer den.
- zerbaist:** zer edo zer, zerbait.
- zertu:** “komodin” bezala erabiltzen den aditza zerbait gogoratzen ez dugunean edo aurrekoak kontestuan zer den ulertzen duenean.
- zerua goian-behean:** (esamoldea) euri edo eta elur/elur jauste handia, zaparrada handia, dilubioa.
- zeruka:** leka, garau eta guztizko baba, indaba, ilarra, etab.
- zezina:** ganadu-haragi gazitu-sikatua.
- zezpala:** ezpala.

zia: koipe-ura.

zigarro bat egin: (esaera) atsedena hartu. Lehenago, zigarro bat egiteak eta erretzeak bere denboratxoa behar izaten zuen.

zil/zila: 1 zilborra. 2 patata, kipula eta abarri urtetan dioen aihena.

zilbota: tripa lodia, garrikotea.

zildu: zilak irten, ernamuinak irten.

zimintza/zimitza/zurmitza: gaztaina-egur gaztetik ateratzen diren zur-tira meheak, zaranak, otzarak, etab. egiteko.

zina: zinezko baldea, ontzia.

ziria: 1 punta. 2 iterantzuna, alusioa, engainua.

ziribedarra: belar mehe eta luzea.

zirigutzia: astinaldia, nahastea, astintzea.

zirioa: kandela.

ziriporra: burdin ziri nagusiak jotzeko mailu nagusia.

zirkin: mugimendua.

zizeilua/ txizilu: sutondoko jarleku eta abarretarako tresna.

zizpuru: suspirioa, hasperena, negarra.

zohia: belar eta guzti ateratzen den lur zatia.

zoldu: infektatu.

zoli: bizkor, arin.

zoltzaia: infekzioa, zornea, materia.

zorabiatu: mareatu.

zorrak kanpaiak pagatu: (esaera) hilez gero zorrik ez hildakoak.

zorribidea: zimurdura bitarteak batez ere aurpegian urteak bete ahala.

zorritzoa: zorriak dituen, sapaztoa, lepozikina, lohia.

zorroa: zakua.

zorro-garia: galgarauz beteko zorro edo zakua.

zotzalbo egin: (esaera): behar gutxi egin, askorik ez urratu.

zozomikotea: martiko azken egunak eta apirileko lehenengoak.

zuhurra: bizkorra, espabilatua, azkarra.

zuhurtu: atento ibili, espabilatu, zuhurtziaz jokatu, adimena erabili.

zuldarra: ganaduen larrupeko zaldar edo garau berezia.

zura: egurra.

zurezko: egurrezko.

zurmitza/ zimintz/zimentz: otzarak eta egiteko egur mehe landuak.

zurzubil: zumitzak gurutzatzeko eta enkajatzeko tresna otzaragintza eta abarretan.

zuzian: abiatan; abantean, oso arin.

zuztarbakoa: ganorabakoa, feturabakoa.

zuztarbakokeria: ganorabakokeria, lelokeria.

zuztarra: sustraia, fundamentua.

zuztartu: aurkitu, topatu.

4. AURKIBIDE TEMATIKOA

Berriemaileekin erabili dudan inkesta-mota, besteak beste, aurkibide tematiko honetan agertzen dena da. Mitologiatik hasten naiz beti, urtearen garai ziklikoko bizikerekin bukatzeko. Horretarako, lehenengo, giro egokia sortu dut eta emaitzak onak baino hobekak izan dira berriemaile gehienak herri-enziklopediak direlako. Teknikari dagokionez, EBOKAZIO bidea erabili dut ahaztuta edo erdi ahaztutako gauzak gogorarazteko, kasuan kasuko berriemaileari.

Aurkibide tematiko honetako sailkapenean, batzuetan, gai bat baino gehiago agertzen da, kontatu ahala jasoak, jakina, horixe dakarrelako sarritan.

MARI: 7.2 + 19.19 + 19.20 + 46.6 + 73.1 + 74.1 + 75.1 + 76.1 + 77.1 + 78.5 + 79.1 + 79.2 + 79.6 + 80.4 + 82.1 + 83.1 + 88.1 + 89.2 + 95.1 + 104.2 + 108.3 + 109.1 + 110.1 + 110.6 + 115.1 + 122.1

JENTILAK: 21.5 + 22.2 + 33.3 + 51.2 + 51.4 + 57.1 + 59.3 + 65.5 + 73.4 + 74.2 + 76.5 + 78.1 + 78.2 + 79.3 + 80.1 + 80.2 + 80.3 + 80.5 + 95.2 + 96.1 + 101.1 + 107.2 + 110.2

GIZOTSOA: 114.1 + 115.3

ADUAK: 25.30 + 25.33 + 25.34

LAMINAK: 1.15 + 9.4 + 43.5 + 45.2 + 51.3 + 56.1 + 60.4 + 62.3 + 65.1 + 65.3 + 75.2 + 75.3 + 76.2 + 78.4 + 83.2 + 92.1 + 105.1 + 109.3 + 115.2 + 120.2 + 122.2

SORGINAK: 1.19 + 12.3 + 47.14 + 59.5 + 60.3 + 62.5 + 65.2 + 65.6 + 66.3 + 78.6 + 89.3 + 91.7 + 93.2 + 93.3 + 95.3 + 106.3 + 107.3 + 108.2 + 108.4 + 113.1 + 113.2 + 121.2

LINDEROAK: 2.55 + 50.4 + 53.1 + 54.2 + 57.6 + 61.4 + 63.1 + 63.2 + 73.2 + 88.4 + 90.1

DEABRUA: 2.42 + 7.3 + 7.4 + 25.31 + 47.7 + 47.12 + 52.6 + 71.1 + 78.9 + 78.11 + 84.3 + 98.1 + 110.4 + 121.1

LANDAREAK: 28.4 + 46.8 + 47.4 + 52.5 + 57.5 + 88.5 + 94.1 + 100.2 + 102.2 + 108.12 + 112.3

ARIMAK: 2.28 + 2.29 + 2.33 + 2.34 + 5.5 + 39.5 + 47.8 + 58.5 + 79.7 + 81.6 + 84.4 + 93.1 + 99.2 + 102.1 + 108.5 + 112.1 + 115.8 + 122.3 + 122.5

BARAGARRIAK: 1.17 + 2.35 + 47.10 + 47.11 + 52.7 + 52.8 + 56.2 + 57.3 + 57.4 + 58.6 + 60.2 + 110.5

ANIMALIAK: 1.20 + 2.21 + 2.24 + 2.31 + 2.39 + 2.41 + 2.47 + 2.51 + 2.56 + 3.4 + 3.5 + 3.7 + 5.8 + 15.4 + 19.13 + 19.14 + 19.15 + 19.17 + 28.2 + 34.3 + 43.4 + 46.5 + 46.7 + 51.1 + 51.5 + 51.6 + 51.7 + 52.2 + 57.2 + 58.1 + 58.3 + 58.4 + 59.1 + 59.9 + 60.1 + 61.1 + 61.2 + 61.3 + 61.6 + 62.4 + 65.4 + 73.3 + 73.5 + 74.3 + 74.4 + 75.7 + 77.2 + 78.10 + 79.4 + 81.2 + 81.3 + 81.4 + 81.5 + 83.3 + 84.1 + 84.2 + 84.6 + 84.7 + 85.2 + 85.3 + 88.6

- + 88.7 + 89.5 + 91.1 + 91.2 + 91.3 + 91.6 + 98.2 + 100.1 + 100.5 + 101.3 + 102.3 + 106.1
+ 106.6 + 106.7 + 108.1 + 108.6 + 108.7 + 112.2 + 112.5 + 112.6 + 115.4 + 115.5 + 115.9
+ 115.11 + 115.12 + 116.1 + 122.4
- ERLIJIOSOAK:** 2.22 + 2.30 + 2.52 + 4.4 + 19.18 + 44.6 + 52.1 + 55.1 + 55.2 + 59.4 + 59.6
+ 59.7 + 59.8 + 59.11 + 64.2 + 74.6 + 75.4 + 86.1 + 86.4 + 88.8 + 88.9 + 97.1 + 100.3
+ 106.8 + 108.10 + 110.3
- SAN JUANETAKO KONTU-KANTUAK:** 44.4 + 62.2 + 64.1 + 73.6 + 74.7 + 78.8 +
98.3 + 99.3 + 103.1 + 106.4 + 108.8 + 109.4 + 112.4
- PASADIZUAK:** 2.25 + 2.26 + 2.27 + 2.36 + 2.37 + 5.6 + 24.3 + 28.3 + 81.1 + 83.4 + 84.9
+ 85.6 + 88.3 + 106.10
- SEXU-KUTSUKOAK:** 1.18 + 2.32 + 25.32 + 47.5 + 47.6 + 86.3
- LAPURRENAK:** 25.36 + 42.3 + 47.9 + 47.13 + 73.7 + 76.4 + 84.8 + 85.4 + 85.5 + 88.2 +
93.4 + 122.6
- USADIOAK:** 2.43 + 2.49 + 2.50 + 3.6 + 5.7 + 12.4 + 24.4 + 44.5 + 44.7 + 49.7 + 60.7 + 62.1
+ 62.6 + 66.1 + 66.2 + 69.1 + 70.1 + 75.6 + 77.3 + 78.7 + 83.5 + 85.1 + 85.7 + 87.1 +
87.2 + 89.4 + 89.7 + 90.4 + 103.2 + 106.5 + 106.9 + 108.9 + 109.2 + 115.6 + 115.10 +
115.13
- BIDAZTI-EKINTZAK:** 1.16 + 2.40 + 4.5 + 74.5
- KANTAK:** 49.6 + 71.2 + 71.3 + 71.4 + 71.5 + 72.1 + 90.2 + 90.3 + 98.3 + 105.2 + 106.11 +
111.1 + 111.2 + 111.3 + 117.1 + 118.1
- IPUINAK:** 2.23 + 53.3 + 54.4 + 59.2 + 75.5 + 86.2
- HISTORIAK:** 2.38 + 2.44 + 2.45 + 2.46 + 2.54 + 6.2 + 9.3 + 11.6 + 13.3 + 19.16 + 42.4 +
52.4 + 52.9 + 53.2 + 53.4 + 54.3 + 58.2 + 60.5 + 60.6 + 61.5 + 63.3 + 67.1 + 76.3 + 82.2
+ 82.3 + 89.6 + 91.4 + 91.5 + 99.4 + 100.4 + 101.2 + 101.4 + 102.4 + 108.11 + 109.5 +
109.6 + 115.7 + 122.7 + 122.8 + 122.9
- UME-KONTUAK:** 2.53 + 11.7 + 52.3 + 54.1 + 59.10 + 68.1
- PERTSONAIAK:** 5.4 + 89.1 + 91.8 + 107.1
- URREGORRIA:** 20.5 + 25.35 + 78.3 + 79.5 + 104.1
- DENBORA:** 65.7 + 84.5 + 87.3 + 93.5 + 99.1 + 106.2
- GAUARGI:** 119.1 + 120.1 + 120.3

5. BERRIEMAILEAK

(OHARRA: Sarreran esan bezala, nire *Gorbeia inguruko Etno-Ipuin eta Esaundak* (Labayru Ikastegia & BBK. Bilbo, 1995) liburuan, berrogeita hamar berriemaile agertzen ziren. Berrogeita hamar berriemaile horietatik, hogeita hamar, berriro agertuko dira liburu honetan, euren zenbakia errespetatuz, baina etnokontaketa berriekin, eta jarraiko zenbakiarekin. Ordea, berrogeita hamaikatik gorako berriemaileak berriak dira eta euren etnokontaketak batetik hasiko dira. Beraz, 1995eko liburuko berrogeita hamar berriemailetatik hogeita hamar berriro agertzen dira, eta euren zenbakia errespetatu egin da. Beste hogeit berriemaileak ez dira agertzen eta horrexegatik dira hutsune edo jauziak zerrendan).

1. Berriemaile: **Patxi Etxebarria Arroita**, neure aita, Zeberioko Undurraga auzuneko. Nekazaria eta baserritarra. 1979an, 62 urte.

2. Berriemaile: **Leonor Ayesta Goikoetxea**, neure ama, Zeberioko Uriondoko, Undurragara ezkondua eta han bizi izan da gure aitaren tronkaleko baserrian. 2007an, 88 urte.

3. Berriemaile: **Jose Arroita Bernaola**, Zeberioko Undurragakoa. Baserrian ezkondua. Grabaketa 1983an, 60 urte. Nekazaria bere aldi guztian.

4. Berriemaile: **Juanita Arroita Bernaola**, Zeberioko Undurragakoa. Baserritarra. Oso irakurlea. 2007an, 74 urte.

5. Berriemaile: **Paula Arroita Usategi**, neure amama, aitaren ama. Zeberioko Ergoieneko Undurragakoa. Nekazari eta etxeoandrea. Grabaketa: 1977an, 84 urte.

6. Berriemaile: **Dolores Beldarrain Artetxe**, Zeberioko Ugarte auzuneko. Ezkondua. Grabaketa 1987an, 83 urte. Nekazaria eta etxeoandrea bere aldi guztian eta ia-ia gaztelanaririk gabekoa.

7. Berriemaile: **Juan Solatxi Emaldi**, Zeberioko Ergoieneko, Etxebarri auzuneko. Baserritarra, baina fabrikari lanean ibilia eta oso irakurlea. 1986an, 72 urte.

9. Berriemaile: **Kaietana Goikoetxea**, Zeberioko Elexartza auzuneko. Ezkondua. Grabaketa 1983an, 79 urte. Nekazari eta etxeo andrea bere aldi guztian. Aspaldiko urteotan Etxebarri auzunera etorria bizitzen. Izan ere, Elexartza gaur pinu artean dago Aibelagabe azpian. Dena dela, bere euskara Elexartzakoa da.

11. Berriemaile: **Dolores Artiñano Iriondo**, Zeberioko Etxazo auzuneko. Ezkondu arte nekazaria, gero Basaurin bizi izan da urte askotan eta gaur Galdakaon bizi da. Neure amaxea da. Grabaketa, 1991n, 65 urte. Kasu hau kontuan hartzekoa da. Basauri erdal herria da, baina nire emaztearen gurasoen etxean euskara hutsa erabili da eta zaindu, etorkizunerako. Beste askok oster, kasu berean euskara galdu egin dute, ez beraiek baina bai seme-alabek.

12. Berriemailea: **Joakin Goti**. Zeberioako Ametza auzunekoa. Ezkondua. Nekazaria, hargina eta trikitilaria. Grabaketa 1990ean, 90 urte. Azken urteotan Zubibarra auzunera etorria eta gero Isasi auzunera, hil arte.

13. Berriemailea: **Felix Maiz**. Zeberioako Zubibarra auzunekoa. Ezkondua. Nekazaria bere aldi guztian. Grabaketa 1982an, 88 urte.

15. Berriemailea: **Asensio Beldarrain**. Zeberioako Solatxi auzunekoa. Ezkondua. Nekazaria eta etxegintzako zein tresnagintzako arotza edo zurgina. Irakurzalea. Grabaketa 1991n, 88 urte.

19. Berriemailea: **Juan Akesolo**. Zeberioako Bertzutengoa. Baserritarra eta Ugaoko lantegi bateko behargina. 1979an, 64 urte. Zahartzaroan, Ugaora joan zen bizitzen.

Oharra: 19.18 esaunda, zehatzena, Ander Akesolok kontatua da, Maria Akesolo bere amari eta Juan Akesolo bere amaren nebari sarritan entzunda, Bertzutenetik Zeberioan azpiko Uribarri auzora soro-beharretan laguntzen etortzen zirelako beraien sendeengana “mantenitalde”. (Anderrek bere amaren abizena lehenengora aldatu du Akesolotarren hagarari eusteko. Gaur egun, Uribarri auzoan bizi da bere ganadu-haztegiarekin.)

20. Berriemailea: **Zipriano Etxebarria**. Zeberioako Bertzuten auzunekoa. Ezkondua. Nekazaria. Grabaketa 1979an, 67 urte. Geroago Ugaora bizitzen joana beste Zeberioako asko legez. (Zipriano eta bere ahizpa Damianagana Txomin Aretxagak lagundu zidan).

21. Berriemailea: **Damiana Etxebarria**. Zeberioako Bertzuten auzunekoa. Ezkondua. Nekazaria eta etxeoandrea. Grabaketa 1979an 67 urterekin. Gainera, bertso-paper mordo bat lortu nuen beragandik. (Batzuk Auspoa Liburutegiko 259. zenbakian argitaratuak).

22. Berriemailea: **Txomin Aretxaga**. Zeberioako Santa Kurtze auzunekoa, Olatzarrera ezkondu baina berriz Santa Kurtzera joana. Grabaketa, 1985ean, 75 urte. Lantegi batean bere aldia. Laguntzaile legez erabili dut grabaketa batzuetan.

24. Berriemailea: **Ignacia Salcedo Aretxaga**. Zeberioako Uriondo auzunekoa. Nekazaria eta etxeoandrea. Grabaketa 1983an 75 urte. Ezkondua. Azken urteak Ugaon, pisuan, beste Uriondoko errentadore askoren moduan.

(Oharra: Grabaketa hau berezia izan zen. Nire helburua andrazkoen hitanoa batzea zen neure doktorego tesirako eta horretarako hauxe egin nuen: Ignacia nire amaren txikitako laguna zen legez, amari esan nion beragana joango ginela eta hitanoan beren-beregi egiteko, txikitako moduan. Orduan amak esan zidan Areiltzara ezkondua zegoen Rosario, Ignaciaren ahizpa, ere eraman behar genukeela eta halaxe egin genuen, hirurak andrazkoen hitanoan egin eta grabatzeko.

25. Berriemailea: **Simon Goioaga**. Izatez, Zeanuriko Ipiñaburukoa. Orozkon “kridu” (morroi) egondakoa, jarraian Arteagako Seminarioan lanean eta handik Zeberioako Undurragara ezkondua. Bertan bizi izan zen hil arte. 1979ko grabaketan 77 urte zeuzkan. Laurogeitik gora zen hil zenean. Nekazaria eta mitologia-ipuin kontatzailerik onena.

28. Berriemailea: **Jose Luis Artiñano**. Zeberioako Etxazoko Aranebeko auzunekoa. Nekazaria, baina Bilbon lanean ibilia. Grabaketa 1991n, 60 urte. Gerora Igorrera joana bizitzen.

33. Berriemailea: **Petra Etxebarria**, Orozkoko Elbarrengo. Ezkondua. Etxekoandrea. Grabaketa, 1983an, 86 urte.

34. Berriemailea: **Anselmo Amondarain**. Orozkokoa. Artzain ibilitakoa Gorbeialdean. Grabaketa 1983an, 82 urte. Zahartzaroan Galdakaora etorria bizitzen. (Berriemaile hau, Justo Intxaurrea neure aitaxeak aurkitu zidan).

39. Berriemailea: **Maria Artetxe**. Arteaga-Arratiako Iturriaga auzuneko. Etxekoandrea. Zeanuriko Lanbreabe auzunera ezkondua. Grabaketa 1987an, 101 urte. Grabaketa, Arteagako Amaia Espinosak egina.

42. Berriemailea: **Luisa Arteagoitia**. Basauriko Elexaldekoa. Etxekoandrea. Grabaketa 1980an 71 urte zeuzkala, J.J. Gurtubay neure ikasleak egina.

43. Berriemailea: **Julia Azkue**. Galdakaoko Irigoien auzuneko. Nekazaria. Grabaketa 1980an, 71 urte. J.J. Gurtubay neure ikasleak egina.

44. Berriemailea: **Ageda Zabalandikoetxea**. Udaletxez, Bilboko Buiagoiti auzuneko. Elizaz Arrigorriagakoa, (*Arguia*). Nekazaria. Ezkondua. Grabaketa 1986an, 78 urte.

45. Berriemailea: **Paula Duñabeitia Ugarriza**. Galdakaoko Erletxetakoa. Ezkondua. Etxekoandrea. 1985ean, 69 urte. Transkripzioa neure bada ere, grabaketa Eduardo Bizkarra neure ikasleak egina da.

46. Berriemailea: **Jose Canales Goikoetxea**. Arteaga-Arratiakoa. Ezkondua. Lantegi batean ibilia eta gero artzain Gorbeian. Ardi-barrutiak Zeberion edukitzen zituen eta ardiak Baltzolako baserri zaharkituan bildu gaez. 1986an, 86 urte. Bizitzaren azken partea Areatzan.

47. Berriemailea: **Patxi Bilbao**, Dimako Bargondiko Ugalde baserrikoa. Dultzainero ospetsua. Zahartzaroan, osasunagatik Dimatik Lemoara aldatu zen semearen etxera eta nik 1979an egindako grabazio batzuk argitaratuta daude *Gorbeia Inguruko Etno-Ipuin eta Esaundak* liburuan 47. zenbakia jarriz berriemaileari (Labayru Ikastegia-BBK, 1995). Gerora, neuk grabatutakoetarik aparte, Deustuko Unibertsitateko Euskal Irakaslegotik jaso nuen berriemaile beraren bideokasete bat eta hantxe agertzen dira oraingook. (F. Laespadak pasatu zidan zintatik kasetera). Bideo hau 2000. urtean grabatutakoa da eta 1979an neuk grabatutako ipuinak ere berdin-berdin kontatzen ditu, baina datozen berriotarik bi Euskaltegiko batzuk probokatutakoak dira eta horregatik Patxi Bilbaok, insistentziaren poderioz, lotsa-irribarre batzuk egin ondoren, kontatu egin zituen sexu kutsuko ipuin “berde edo pikanteok”). Eskerrak grabatzaile eta eratzzaile F. Laespadari.

Beste aurkikuntza bat: Patxi Bilbaoren iloba den Juan Jose Pujana Arza, euskaltzale, legegizon eta Elorrioren bizi den euskal politikoa, 1958an Patxi Bilbao bere osabaren ahorik hara entzundakoak eta bere erara transkribatutako ipuin eta esaunda batzuk eman dizkit 2015-01-27an, neure metodologia bitarteko, liburu honetan argitaratzeko, betiere jasotakoa errespetatuz. Eskerrik asko Juan Jose Pujanari.

(Oharra: Nire *Gorbeia Inguruko Etno-Ipuin eta Esaundak* liburuan, (Labayru Ikastegia-BBK, 1995), 47.1 *Baltzolako sugea* mitoa, 1986an 79 urterekin neuk egindako grabaziorik hara transkribatutakoa da. Oraingo honetako 47.12 *Baltzolako sube deabrua*, 1958an Patxi Bilbaok bere iloba Juan Jose Pujanari kontatu eta berak transkribatutakoa da. Beraz, garai biak ikusita, ikusten da, alde batetik, mito berbera ez duela berdin kontatzen, eta bestetik, grabaziorik harako transkribapenak zehatzagoak direla. Dena dela, salbuespenak salbuespen, mito honek merezi du argitaratzea grabaziotik kanpo egon arren. Ez ahaztu, 1958an nola zegoen euskararen egoera 1986koarekin konparatuz.)

49. Berriemailea: **Roke Abrisketa Añibarro**. Ugaokoa, Morteru auzuneko. Nekazaria. Grabaketa 1990ean, 73 urte. Grabaketa bere iloba eta nire Deustuko Unibertsitateko Euskal Filologiako ikasle izan nuen Leire Abrisketa Atutxak egina da. Jakingarri legez, Roke, Morterutik Ugao herrira joan zen, bere baserria bota egin zutelako autobidea egiteko.

50. Berriemailea: **Maria Clefe Iturriaga Goiarrola**. Ugaokoa. Etxekoandrea. Grabaketa, 1987an, 94 urte. Zeberiora ezkondu zen eta zahartzaroan Bilboratu, hil arte.

51. Berriemailea: **Modesto Intxaurraga Artiñano**. Zeberioko Solatxi auzuneko. Baserritarra. Basoetan eta zerrategi batean lanean ibilia. Kontalari ona. Bertsotan ere aritua eta dantzaria. 2006an 77 urte.

52. Berriemailea: **Justo Intxaurraga**. Zeberioko Solatxi auzuneko. Etxegintzan aritzeagatik herri ezberdinetan bizi izan da: Sopelan, Basaurin eta azkenik Galdakaon. 2007an, 85 urte.

53. Berriemailea: **Pedro Lariz Ipiña**. Arteaga-Arratiako Sarasolako. Baserritarra baina urte askotan Basauriko Baskonia fabrikari ibilitakoa Arratiako tranbia bitarteko. Ezkondua. 1985ean, 78 urte.

54. Berriemailea: **Leon Bilbao Ibarretxe**. Nire osaba, gure izeko Klaudiarekin ezkondua. Albokari ospetsua. Baserritarra. Arteaga-Arratiakoa. 1985ean, 66 urte.

55. Berriemailea: **Benantzio Bernaola Intxaurbe**. Arteaga-Arratiakoa. Trikitilaria. Maurizia Aldaiturriaga pandero-jotzailearen senarra. 1972ean 75 urte.

56. Berriemailea: **Zipriana Egiluz**. Zeanuriko Lanbreabeko errotakoa. Arantzazuko Olarre etxaguntzara ezkondua. Etxekoandrea. Baserrian hiru belaunaldi bizi izan dira, seme Victoriano, (Arratiako tranbiako langilea), Zeberioko errain Elena eta beraien seme-alabekin. Grabaketa 1978an, 80 urte.

57. Berriemailea: **Pablo Intxaurraga**. Zeberioko Solatxikoa, Etxazora ezkondua. Bertsolaria. Dantzaria. Baserrian, basoetan eta lantegietan lanean ibilia. 2008an, 83 urte. (OHARRA: esaunda hau 2008an entzuna eta batua da baina 1941ean gertaturikoa, berriemaileak berak adierazten duenez).

58. Berriemailea: **Lino Ayesta Goikoetxea**. Zeberioko Uriondoko. Baserrian gaztetan baina gero fabriketan ibilia bere aldi guztian, Ugaon, Lezaman, Deustun. Uriondotik Kalle-ra (Ugaora) ezkondu eta gero Basaurin bizi. Gerora, Amurrion bizi izan baina bere alabaren ondora. Bertsogilea. Auspoa Liburutegiko bilduman liburua bi dauka, A. Zavalak argitaratuta: 217 zkia. *Gure izkuntzaren mugatik*, bertsoz, eta 245 zkia. *Ikusiak eta entzunak*, prosaz. Linok 2008an 87 urte. (Linoren prosazko liburuarri, argibide gisa, sarreratxo bat egin nion A. Zavalaren estiloa ulerterraz biderantz eginda dagoela adierazteko. Beraz, Auspoako bere euskara ez da etnotestu hutsa, bai oster, nik jasotako mito-esaundetako.)

59. Berriemailea: **Juan Olano Solatxi**. Zeberioko Ermitabarrikoa, parroki azpiko baserrikoa. Urte askotan parrokiako sakristaua izan zen. Ugaon beharrean ibilitakoa. Ezkondua. Elkarrizketa 1999koa da, 86 urte zeuzkala. 2005ean hil zen 92 urterekin.

60. Berriemailea: **Damian Etxebarria Sasiain**. Zeberioko Ibarra auzuneko. Baserrikoa baina Bilbon lanean ibilia. Gizon landua, irakurzalea, kontalaria eta azken urteotan, parrokiako laguntzailea. Grabazioa 2008an 75 urte. (Justo Intxaurraga neure aitaxea eraman nuen girotze-lagun legez).

61. Berriemailea: **Iñaki García Ereño**. Orozkoko Olartekoa. Sestaon jaioa aitaren lanagatik eta, gerra garaian, aita galdu eta Olartera etorria. Eskola adinean morroi Orozkoko Igoarriartzara eta gero handik Arteaga-Arratiako Elexabeitira etxe mutil. Galdakaora ezkondu eta fabrikako langilea bere aldian, jubilatuta arte. Grabaketa 2009an, 76 urte.

62. Berriemailea: **Kontxi Moja Zabalandikoetxea**. Bilboko Buiagoiti baserrikoa. Etxekoandrea, bendejera eta esne-saltzailea Basauritik. Elizaz, Arrigorriagakoa. Bere senarra Felix Atutxa ere Bilboko Larraskitukoa. Grabaketa 2009an, 69 urte. Bilboko azkenengotako euskaldunak. (44. Ageda Zabalandikoetxearen alaba).

63. Berriemailea: **Felix Atutxa**. Bilboko Larraskituko Kanpa de San Justoko baserrikoa. Buianagoitira ezkondua 28 urterekin Kontxi Mojarekin. Gero 38 urtez Bilboko suhiltzailea. Grabaketa 2009an, 75 urte. (Justo Intxaurreaga neure aitaxea eraman nuen giroitze-lagun legez).

64. Berriemailea: **Eusebi Iturrizar Etxebarria**. Buian jaioa baina Bilboko Seberetxera ezkondua Asuko baserrira. Nekazaria eta etxekoandrea bere aldi guztian. Etnotestua, Eusebiren iloba Nerea Abos Mendizabalena da. Neuk zuzendutako tesi-natik hartua. Defentsa 2002-10-09koa da eta grabazioa 80 urterekin egindakoa. (Oharra: Transkripzioan, errespetatu egin da “dx”= sabaiaurreko frikari ahostuna, tesi-nan legez).

65. Berriemailea: **Luisa Lopez de Letona**. Galdakaoko Usansoloko Artetakoa. Aurrengoetxea baserrikoa, Santontxikerra ermita zaharraren ondokoa. Gaur egun enpresa baten lurraldea da. Baserriak hutsik eta ermita berria beheagoan dago. Luisaren Ama Bediako Barrankukoa zen eta aita Otxandiokoa. Grabaketa bere alaba Ana Ayestak egina da, 2009an, 84 urterekin.

66. Berriemailea: **Pilar Isasi Ugarriza**. Baranbioko azkenengo euskalduna. Baranbiogoi auzokoa. Koskorra baserrikoa. Grabazioa 1973an, 84 urte. Grabazioa Federico Barrengo Arberasek egina da eta nire eskuetara, Luiso Lopez baranbiarraren bidez heldu da 2009an. Euskara hau interesgarria da benetan Baranbioko azken-azkenetako euskal dokumentua delako.

67. Berriemailea: **Julita Burutxaga Otegi**. Baranbioko azkenengotako euskalduna. Grabazioa 1972an, 86 urte. Grabazioa Federico Barrengo Arberasek egina da eta nire eskuetara, Luiso Lopez baranbiarraren bidez heldu da 2009an. Luisoren amama da. Euskara hau interesgarria dugu benetan Baranbioko azken-azkenetako euskal dokumentua delako.

68. Berriemailea: **Antonia Madariaga**. Igorreko Urkizuko Saldarri auzuneko. Etxekoandrea. Galdakaora ezkondua. Grabaketa 1978an, 78 urte. Grabazioa, nire ikasle eta Antoniaren iloba Asier Astigarragak egina.

69. Berriemailea: **Antonia Arza**. Arrankudiagako San Pedro auzuneko. Etxekoandrea. Gizonaren lana dela eta, herri askotan bizitakoa. Arrankudiagan, Ugaon, Basauri-Bidebietan, Lezaman, berriro Bidebietan (Basauri) eta azken urteotan Amurrión (kasu honetan alabaren ondoan bizitzeko). Grabazioa 1987an, 63 urte. Neure izeko eta amabitxi da, Lino Ayesta, nire osaba eta aitabitxiren andrea.

70. Berriemailea: **Gregoria Goti**. Zeberioiko Elordi auzuneko. Etxekoandrea. Lemoara bizitzen joana eta handik Bedia edo Kolaziñora *sentzain*, eta gero Bediara bertara ezkondu. Grabaketa 1979an, 78 urte. Grabazioa nire ikasle eta Gregoriaren biloba den Joseba Lekuek egina da.

71. Berriemailea: **Manu Ayesta Goikoetxea**. Zeberiko Uriondokoa. Lehenengo, baserrian baina gero lantegian ibilia, Ugaon. Uriondotik Egia auzunera etorria bizitzen, bere emazte Gregoria Sautukoaren baserri ondora. Azkenik Arrigorriagara, bere seme Karmeloren etxera. Kantari ona eta herri-bertsolaria. Neure amaren parteko osabarik zaharrena. Grabaketa 1981ean, 75 urte. Bertsoetariko batzuk, bere iloba Jesus Ayestagandikoak dira, gogora etorri ahala kantatu eta zuzenean transkribatuak.

72. Berriemailea: **Maurizia Aldaiturriaga**. Zeberiko Zubialde edo Plaza gainean dagoen Egia auzuneko. Arteagako Elexabeitira ezkondua Benantzio Bernaola soinulariarekin. Baserriko etxeandrea eta pandero-jotzailea. Kantari aparta, koplak guztien azkenean oktaba bat altuago kantatuz entzuleen txalo artean. Pandero-jotzailea bere gizonarekin eta gero Leon Bilbao albokariarekin. Gehiagori ere lagundu dio panderoaz, Fasiori esaterako. Nik neuk, familia honekin hartu-eman handia izan dut, alde batetik, Maurizia nire herritarra zelako eta bestetik Leon Bilbao albokaria nire osaba. 1977an Mauriziak 73 urte.

73. Berriemailea: **Juan Teodoro Etxebarria Solaun**. Orozkoko Igoarriurtza baserrikoa. Tronkaleko etxera ezkondua. Baserritarra bere aldi guztian. Bere aurrekoengandik hasita, baserriarekin batera ganadu munduan sano sartua. Tratante familia-koa, bai ganadu nagusiekin eta bai txikiagoekin. Basabehiak, zaldiak, mandoak, txerriak, astoak, berba batean esanda, tratante fuertea etxaguntza fuertean. Zahartzaroon, semea bitarteko, labrantza eta ganaduak alde batera utzi eta okintzan ibili da, laberik harako ogiak erre eta saltzen. Grabaketa 2009ko uztailaren 3an egin da 87 urterekin. Grabaketarako bidelaguna bere iloba eta neure lagun Juan Luis Basoa Etxebarria izan da giro egokia lortzeko bidean.

74. Berriemailea: **Txomin Belamendia**. Bediako Ereño auzuneko. Artzaina, behi, zaldi, ardi eta ahuntzak bitarteko. Gaur egun artzaintzan dabil bere artaldearekin. Bizi, Bedian bizi da, pisuan, baina ardiak Ereño ingurutatik darabiltza. Grabazioa Bedian egin da Ainhoa Etxazarraren gurasoen etxean. Txominen emazte Izar Zenarrutzabeitia ere aurrean zen berak ere laguntzen diolako gaztak egiten. Grabazioa 2009ko uztailaren 14an egin da 78 urterekin. (Ereño, Bediatik Mandoia mendira bidean dagoen goi-azune bat da.)

75. Berriemailea: **Simona Intxaurbe**. Zeanuriko Uribe auzuneko Aspegoikoa baserrikoa. Zeanuri beheko Olabarriko errotara ezkondua Benigno Pujana errotariarekin. Errotan bizi izan da. Grabazioa errotan bertan egin da 2009ko uztailaren 21ean, 92 urterekin. Buru argikoa izan arren, adinak ez du barkatzen eta gogora ekartze beharretan, bere alaba Bibiñe Pujana egon zen alborik hara bizierak gogoratu eta argi ahoskatu ez duena berriro errepikatzen.

76. Berriemailea: **Luis Etxebarria Artetxe**. Igorreko beheko plazakoa. Hiru seminariotan ibilia, Gordexolan, Arteaga-Arratian eta gero Derion. Geroago, ofizio ikasketak Deustun eta lantegian behargin jubilatuta arte. Hortik aparte, ibiltari handia erromes bideetan, mendigoizalea, auzolanetan ere asko ibilia. Grabazio hau egiteko bere loba Gontzal Mendibil abeslaria izan dut bitarteko eta Zeanuriko Soloetako baserrian egin da 2009ko uztailaren 21ean, 72 urterekin. Baserriaren aurrealdetik Gorbeia eta Itzina aurrez aurre ikusten dira. Elkarrizketa guztia hitanoz eginik dago.

77. Berriemailea: **Maribel Goroztizagoiza**. Zeanuriko Barazar baserrikoa. Baserri-etxe hau, Areatza gainean dago, Ellakuri ondoan. Beraz, Areatzari dagokiola. Guraso askoren ohiturari jarraituz, Maribel, Bilbon, Indautxun, jaio zen “*La gota de*

Leche” klinikan eta Karmengo elizan bataiatu. Amak klinikan alta hartuz geroztik, Barazar baserrian bizi izan zen ezkondu arte, baserriko beharretan. Gero Areatzara ezkondu, eliza ondoko pisu batera, baina gizonaren familiako beharrianengatik, Gorbeia bideko Altamira auzoan egin zituen 23 urte. Gero berriro pisura eta azken 10 urteotan Areatzako moja klarisen komentuko kargua darama Areatzako parrokiako ardurarekin batera. Baserririk harakoa izan arren andre jakituna da eta esatari ona. Maribel berriemailearengana, Gontzal Mendibil bion lagunaren bidez heldu naiz eta grabaketa, 2009ko abenduaren 29an egin da, komentuan bertan, 69 urterekin.

78. Berriemaile: **Rosalía Olabarri Etxebarria**. Zeberioko Bertzuten auzuneko, Untzueta azpian. Ezkondua. Nekazaria eta etxeko-andrea. Grabaketa 2010ean, 73 urte. Berarekin batera bere senarra neukan ondoan eta noizean behin berbaz sartzen zen. Senarra, Juan Luis Orue, Zeberioko Arkulanda auzuneko, Bertzutenera ezkondua. (Rosaliaren ama zen Damiana Etxebarriaren mito eta esaundak 1995eko nire liburuan agertzen dira.)

79. Berriemaile: **Jose Mari Iriondo Linaza**. Orozkokoa, Olaguenaga auzuneko (Gallartu ondoan). Grabaketa 2010ean, 81 urte. 28 urterekin ezkondu zen Zeberioko Aldekoa auzunera. Labrantzan eta ganaduekin ibili da beti. Auzune hau Untzueta azpitxoan dago eta etxearen aurrealdetik Anbotoko puntarainokoa ikusten da Lamindao eta Dimatxen gainetik. Ikuspegi zoragarria, egunez zein gauez. Bere euskara, Orozkokoa da baina Zeberioko eragina nabarmena da hainbeste urtean.

80. Berriemaile: **Pablo Azkoaga Olabarria**. Orozkokoa, Presatxu baserrikoa. Grabaketa 2011n, 81 urte. Baserritarra baina urte askotan baso-beharretan ibilia, egur salerosketan eta delegatu forestalista legez ere bai. Gaur egun labesuginen dabil, etxeko ogiak eta gainetikoak egiten emaztea lagun. Beragana joateko, laguntzaile erabilitakoak: Juan Uribarren Larrea, bere ama Aurora Larrea Artetxe eta bere izeko Olga Larrea Artetxe. Aipamen berezia behar du Pabloren emaztea den Julia Barberena Irigoien andreak. Nafarra da, Zugarramurdikoa, 1941ean jaioa. Epaltza familiak neskatu legez hartu zuen 1960an eta Orozkon zeukaten etxean (Orozko gunetik Ibarra auzunera bitarteko etxean) denboraldiak egiten zituen. Horrela ezagutu zuen Pablo eta 1964an ezkondu egin ziren. Kontalari aparta da eta Orozkoko esaundak ere kontaktzen ditu, baina bere euskalkian. Presatxu baserria, Orozkon, sarreran dago, eta Orozko behe parteko askoren antzera, Pablok ere erdararako joera dauka eta hori nabaritzen zaio Orozkoko beste auzune batzuetakoekin konparatuz. Transkripzioan ikusiko denez, konkordantzia akatsak eta abar agertzen dira baina bestaldetik, hitanoa darabil zukarekin nahastuta, fonetikarako interesgarria, zuka ari denean /j/ ahoskabe legez darabilelako eta hitanoan /j/ ahostun legez.

81. Berriemaile: **Luis Larrea**. Orozkokoa, Zalao auzuneko. Grabaketa 2011n, 72 urte. Artzaina bere aldi guztian. Eskola amaituz batera, 14 urterekin joan zen artzain Gorbeialdeko Itzina hazduira. Bere aita eta aitona ere artzainak ziren. Itzinan 14 urtetik berrogeitaka urte luzera arte egon ondoren, (soldaduskako denbora izan ezik) Austegiarminen egin du bere txabola berria eta bertan dabil gaur ere, Zaloako baserria itxi gabe, artzaintza beharretan. Beragana joateko bitartekoa: Juan Uribarren Larrea.

82. Berriemaile: **Felipe Ipiña Amorrortu**. Zeberioko Areiltza auzuneko. Baserriarekin batera beste lan batzuetan ibilia. Grabazioa 2011n, 88 urte. Bitartekoak: batetik, bere auzokide Mari Karmen Mendiguren eta, bestetik, bere adinkidea den Justo Intxaurreaga. Honek ere parte hartzen du bitarteka.

83. Berriemailea: **Enrike Etxebarria Lejarza**. Zeanurikoa, Uribe auzuneko Elexartza baserrikoa. 14 urterik hona artzaina, bere aita eta aitona legez Gorbeialdeko Arrabako landan, Lekandapean. Hantxe dauka bere txabola ikuspegi ederrekin. Elexartzako baserria ere egokiturik dauka artzain lanetarako eta labrantzan ere bada-ragoio bitarteka.

Dultzaineroa ere bada, bere aita Basilio legez. Artaldea zaintzeaz gain, 1960tik 1992ra Arrabako Bizkako Mendizale Federazioaren Federación de Montaña” deritzon mendiko aterpeko arduraduna izan zen.

Urteokin, Ipizki taldearen eraginez, uda aurretik, uztailaren hasieran, larre-aldaketa egitean bere artaldearekin Elexartzatik Arrabako landara, gonbidatu egiten da jendea Enikerekin batera bide hori egiteko. Azarotik aurrera, lehenengo elurteekin, behealdera dator bazkarako barrutiak aukeratzera.

Grabaketa, 2011-01-14an egina da, 67 urte dituela. Bitartekoa, bere loba Eneko Olabari Etxebarria.

Gaur egun, Arraba eta Egririñoa aldeko azkenengo artzain aktiboa dela esan daiteke.

84. Berriemailea: **Jesus Lezama Ayesta**. Bediako (Kolasiño) Ereño auzuneko. Baserrian, basoetan eta artzaintzan ibilitakoa 24 urterekin Usansolora ezkondu artean. Ezkondata gero ere, txandakatu egin du fabrikako lana eta artzaintzakoa bere anaia artzainarekin. Grabaketa, 2011-01-22an egindakoa da, 72 urte dituela. Ereño auzunea, Bedia da eta gaur egun bidez komunikatuta badago ere, berriemaile honen ezkon aurreko denboran, ez zegoen horrelakorik eta Ereño leku altuan dagoenez, ia-ia ez zen egon harremanik Bediako herriarekin, domeketako kultutik aparte. Beraz, Ereño leku isolatua izan da bide asfaltatua egin zuten arte.

85. Berriemailea: **Luziano Zubimendi Agirre**. Ubidekoa. Bere aldi guztian artzain eta labrantzan tarteka. Kontalari aparta eta abeslaria, tarteka bertsotan ere bai. Grabaketa, 2011-01-22an egina da 86 urterekin. Bitartekoa, Gontzal Mendibil abeslaria eta Josean Ubideko alkatea.

86. Berriemailea: **Eugenio Ibagutxi Barrondo**. Ubidekoa. Baserritarra baina han-hor-hemen jurnalean asko ibilitakoa. Esaterako Barazar gaineko gasolindegian, hogeitaka urteak, lehenago, Legutiotik Zeanurirako ur-jauzien tunela egiten ere bai hiru bat urtez, etab. Grabaketa, 2011-01-22an egina da 83 urterekin. Bitartekoak, Gontzal Mendibil abeslaria eta Josean Ubideko alkatea.

87. Berriemailea: **Begoña Serrano Abasolo**. Otxandiokoa, Bilbon jaio arren; Otxandion, kalekoa, orain Trapagaranen bizi bada ere, Areeta eta Portugaletetik pasatu ostean. Bere aita Bilbokoa eta erdalduna zen baina ez zuen ezagutu. Txikitatik bere amarekin bizi izan da. Bere ama Otxandiokoa, euskalduna. Bere amaren parteko aitona Ubidekoa. Begoñak ez zuen bere aitona ezagutu, baina, bere aztarnak utzi zituen bere amamarengan eta gero bere amarengan. Aipagarria da bere izekoarengandik izandako eragina. Izekoa Hondarribikoa zen baina ia beti gazteleraz hitz egiten zion eta hortik horren eragina. Grabazioa 2011-02-04an egindakoa da 75 urterekin. Grabaketa bere iloba Endika Cuesta Gonzalez-ek egina da, Euskal Filologiako neure ikaslea izandakoa Deustuko Unibertsitatean.

88. Berriemailea: **Antonio Atutxa Iza**. Dimako Oba auzuneko. Aita Lino Akesoloren auzokoa. Kepa eta Aitzol Atutxa aizkolarien aita eta aitona, hurrenez hurren. Gaur Galdakaon bizi da. Hamaika urterekin Algortako Trinitarioetara joan zen ikasten. Urte gutxi egin zituen eta berriro Dimara. Basoetan lan egin du egurgin-

tzaren sektorean, herri-idiiekin lehenengo eta gero auto bidez. Fabrikari ere ibili da. Grabazioa 2011-02-17an egin da, 81 urterekin. Bitarteko legez, nire aitaxe eta Antonio Atutxaren lagun Justo Intxaurraga izan dut.

89. Berriemailea: **Koldo Pildain Gonzalez de Langarika**. Otxandiokoa. Kalekoa. Lantegian, tornularia. Abeslari eta dantzari trebea. Grabaketa 2011-02-26koa, 79 urterekin. Grabaketa, berarekin batera, bere iloba Txomin Bengoa Axpe ere zegoen, tarteka parte hartuz. Girotze-bitartekaria, Amaitermingo Marga Untzalu Garaigordobil euren senitartekoa izan da. Amaitermin, herriz Abadiño da baina elizaz Otxandio.

90. Berriemailea: **Txomin Bengoa Axpe**. Otxandiokoa. Urte batzuk Otxandiotik kanpo bizi izan arren, berriro bizi da Otxandion, bertako euskara eta kultura bihotzez bizi dituelarik. Euskaltzalea eta abeslari trebea. Bere ahotsa, ezaguna da erreportari zein bikoizketa lanetan. Grabaketa 2011-02-26koa, 60 urterekin. Bere osaba baino gazteagoa izan arren, oso ondo gordetzen ditu Otxandioko fonetismoak. Grabaketa, berarekin batera, bere osaba Koldo Pildain Gonzalez de Langarika ere aurrean zegoen, tarteka parte hartuz. Girotze-bitartekaria, Amaitermingo Marga Untzalu Garaigordobil euren senitartekoa izan da.

91. Berriemailea: **Francisco Etxebarria Madariaga**. Neure aitaren aldeko aitaita. Arantzazun jaioa, Arteaga, Lamindao (Dima) eta Areatza arteko Biteri inguruko Arantzazuren enklabe zaharrea. Gerora Arteagan bizi, Sarasola auzunean eta azkenik Zeberiora ezkondu, Undurraga auzunera. Baserritarra, ikazkina, etxeko-arotzerian aditua eta bidegintzan ere ibilia. Eleizastikoa, bai meza, bai arrosario bai angelus errezzate eta abarretan. (beharbada, hortik mitoak-eta, alde batera uztea). Gure baserria tronkalekoa izan da eta gure aita-eta, aitaita-eta, bikuntzan bizi izan dira euren bizi guztian. Jarraian datozen kontakizunak aspaldikoak dira, nire lehenengotako transkripzioak, 1970-71koak, aitaitak 79 urte zituela eginak. Mitoak izan ez arren, interesgarriak dira aspaldiko kontakietan, eta horregatik berreskuratu ditut, 1995eko liburu-ko aukeraketa argitaratu gabe utzi nituelako.

92. Berriemailea: **Lourdes Okeranza Arroita**. Laudion jaioa, Aranguren baserrian, Orozko/Laudioko mugan. Gaur egun, Orozko parteko Katea auzunean bizi da, Laudioarekin muga-muga. Katea izena dauka, hor kate bat zegoelako muga-zergak kobratzeko. Aita Laudiokoa eta ama Orozkokoa izan ditu, biak euskaldunak. Grabazioa 2010-03-10ean 70 urterekin. Grabazioa eta lehen transkripzioa Bittor Arbizu Barona nire zuzendaritzapeko doktoreak egin. (Ohar moduan hauxe, irregulartasun batzuk argitzeko: andrazko honek erdara gehiago egiten du euskara baino joan den aspalditxoan eta aditz forma batzuetan forma bakarrera jo du, “sen” (Bizk. lit. zan) erabiltzean adibidez, hots, ““ekarri (s)auen”-en ordez “ekarri sen” lit: euan>eban-en ordez, zen, (Bizk. lit. zan), hau da, “Nor” darabil simplifikazioz).

93. Berriemailea: **Lontza Uria Emaldi**, Zeberioko Beresia baserrian jaioa 1906-10-08an. Gaur egun erorita dagoen etxebizitza biko Beresia baserria, baso-basoan zegoen, Zeberioko parrokiatik ia lau bat kilometrotara. Lontza zortzi egunez bakarrik joan zen eskolara, bai, Beresiatik ia sei kilometrotara zegoen Zeberioko plazako eskola zaharrera.

Ume-umetarik joan zen neskame Galdakaora. Hortik, Galdakaon eta Galdakaora ezkondu zen eta urte gutxi barru alargundu. Horretara, berriro itzuli zen gurasoen Beresia baserria, labrantzan eragiteko. Alaba zaharrena Zeberioko Areiltza (*Ariltze*) auzuneko Aunzkorta baserrian bizi izan da, haraxe ezkondu zenetik Miguel Ugalderekin, eta beste alaba, Gezale auzunean, aldi bateko ur gazidun bainuetxe berriztatuan. Lontza, Beresia itxi eta Areiltza auzuneko Aunzkorta baserrian bizi izan

da azken 45 urteotan alaba zaharrenaren eta bere senarraren etxean. Hantxe bizi izan dira Lontza 106 urterekin eta Julian neba 102 urterekin ondo esanda eta jagonda. Grabatzen joan baino lehen, Lontzaren familia jakitun jarri nuen eta 2012-11-25ean elkarriketatzen joan nintzen, lagun legez, Lontzaren alaba Lina eta Mari Jose eta Josu Mikel ilobekin, giro ezin hobea lortuz.

Egia esateko, bai Lontzaren alaba Linak eta suhi Miguelek asko lagundu zidaten ebokazio lanetan. Eta horretara, Miguelengandik beragandik ere hainbat berri jaso nuen gogoratzeko edo ustekabeko infomatzailea aurkituz. Laburbilduz, hiru berriemaile etxe batean.

94. Berriemailea: **Julian Uria Emaldi**, Zeberioko Beresia baserrian jaioa 1910-01-28an. Gaur egun erorita dagoen etxebizitza biko Beresia baserria, baso-basoan zegoen, Zeberioko parrokiatik ia lau bat kilometrotara. Julian gutxi joan zen eskolara, Beresitik ia sei kilometrotara zegoen Zeberioko plazako eskola zaharrera. Gazte gaztetarik joan zen morroi Erandiora. Gerora, berriro itzuli zen gurasoen Beresia baserrira. Geroago, Beresia utzi eta Areiltza auzuneko Aunzkorta baserrian bizi izan da 45 urteokin loba zaharrenaren eta bere senarraren etxean.

95. Berriemailea: **Miguel Ugalde Intxaurrea**, 1926-11-13an jaioa. Zeberioko Areiltza auzuneko Aunzkorta baserrian bizi da. Baserriko beharretarik gehiago, Laudion egin zuen lan fabrika batean. Areiltzako Aunzkortan hantxe bizi izan dira berarekin, Lontza amaxea 106 urterekin eta Julian andrearen osaba 102 urterekin.

96. Berriemailea: **Mari Ipiña Beaskoetxea**. Arantzazun jaioa Arantzazugoiti baserrian 1911n eta hil 1992an 81 urterekin. Labrantza-etxean bizi izan zen harik eta ezkondu arte. Geroago, Arantzazu behekora ezkondu zen, plaza ondora eta han bizi hil arte. Mari beragandik jasotako mito hau, bere seme Elias Artabe Ipiñaren bidez lortua da. Baina mito honen berri Mariren iloba eta Eliasen seme Alex Artabe Zuazoren bidez jakin dut Deustuko Unibertsitateko Euskal Filologiako ikasle izan dudalarik.

97. Berriemailea: **Basilio Etxebarria**. Zeanurikoa, Uribe auzuneko Elexartza baserrikoa. Artzain ospetsua, Gorbeialdeko Arrabako landa, Lekandapean. Hantxe dago bere txabola ikuspegi ederrekin. Gaur, bere seme Enrike Etxebarriaren karguan dago. Dultzaineroa ere izan zen. Artaldea zaintzeaz gain, Arrabako Bizkaiko Mendizale Federazioaren mendi aterpeko arduraduna izan zen, semearekin batera.

Basilio Etxebarria, 1899an jaio zen eta 1982an hil zen. Grabazioa, Basilioen suhi Gotzon Olabarrik egindakoa da 1977ko udan. Grabazio CD-ratu hori Basilioen iloba Eneko Olabarriren bidez heldu zait eskuetara.

Jarraian Basiliok kantaturiko bertso batzuk datoz. Ez dakigu norenak diren baina euskalki nahasketa ageri da. Bertsook, Gorbeia ermitari buruzkoak dira. Izan ere, 1930-05-23an, Basiliok 31 urte zituela, Egiriñaon Gorbeia ermita berria egiteko lizentzia eskatzen da, lehengoa, haitzaren barruan, oso txiki geratu zelako eta meza entzuleak kanpoan geratu behar. Baina proiektu hori ez zen aurrera eraman.

98. Berriemailea: **Mª Natividad Zarraga Etxebarria**. Zaratamoko Larikao auzuneko. Auzune hori Arkotzarantz heinean dago, hau da, Galdakaorantz heinean. Nati, 1944-04-15ean jaio zen eta labrantzan bizi eta gerora Larikaotik Usansolora ezkondu zen. Grabaketa Usansolora eginda dago 2012-12-15ean bere gizon Julian Gandarias (Usansolokoa) eta euren seme Julen lagun-giro izan ditudalarik. Natiren familia oso ezagun izan dut, gure ama neskame egon zelako beraienean eta harrezkero etxeko legez izan garelako.

99. Berriemailea: **Jose Benito Ortuondo**. Lemoakoa, 1948an jaioa. Bere aita Saldarrikoa eta ama Azurrikakoa. Bere emaztea Zeberioko Uriondokoa. Txikitatik hasita bizi izan da baserrian nahiz eta lantegi batean behar egin jubilatuta arte. Gaur egun ere jarraitzen du labrantzan, ortuarian batez ere. Grabaketa 2012-12-26an egina da. Beragana joateko bere emazte eta nire lehengusina den Bego Ayesta erabili dut.

100. Berriemailea: **Jose Luis Moja**. Basaurikoa. 1945ean jaioa. Bere aita San Miguel de Basauriko Finagakoa eta bere ama Arakaldokoa. Bere emaztea Zeberioko Uriondokoa. Grabaketa 2012-12-26an egina da. Jose Luis, labrantzan ibilia da eta gero fabrikari ere bai. Hitanoz ere berba egiten du oraindino eta grabaketan horrela egiteko eskatu diot. Beragana joateko bere emazte eta neure lehengusina den Rosario Ayesta erabili dut bitarteko.

101. Berriemailea: **Josu Irarragorri**. Bilbon jaioa izan arren, gerrarekin batera 1937an, bere gurasoak Arakaldoko Iturriaga baserrikoak zirenez, haraxe joan zen. Josefa Pagatzaurtundua bere emaztea ere Arakaldokoa, nahiz eta aurrekoak orozkoarrek izan. Josu, gerra eta gerraosteko gorabeherengatik hara-horra ibili zen baina gero, osagile legez ibili da lanean Bilbon, jubilatuta arte. Baina Arakaldoko tronkaleko etxea bere-berea du eta Arakaldokotzat hartu dugu hangoxe euskara darabilelako. Grabaketa 2012-12-28an egina da. Grabaketa egiteko giro aparta izan dut. Josuren seme Ibon erabili dut bitarteko, Ibonen ama Josefa eta gainera Gabonak egiten etorritako Josuren alaba Leire ere han zeuden tertulian. Leire ikasle izan nuen Deustuko Unibertsitatean Euskal Filologian. Benetan ere giro ederra Iturriaga baserri berriztatuan izan genuena. Ez da erraza, gaur egun, Arakaldon euskal hiztunak aurkitzea baina zorionez lortu dugu eta eraginak eragin, Josu eta bere sendia lekuko apartak izango dira etorkizuneko. Grabaketa unean, Josuren emazte Josefaren ahizpa Miren ere han agertu zen eta berak ere parte hartu zuen.

102. Berriemailea: **Jose Zaballa Etxebarria**. Arakaldo Bizkaiko herririk txikienetakoan, 1956an jaioa. Bertan bizi izan zen Laudiora ezkondu arte. Hasierako helburua, bere aita grabatzea zen baina familiako alabaren ezezkoaren aurrean, Jose, seme zaharrena opatu egin zen informatzaile izateko. Nola? Ba, aiko. Ibon Irarragorri bere ama Josefari esan eta Josefak azkenean Jose elkarrizketatzea lortu zidan. Non? Ba Josu Irarragorri eta Josefa Pagatzaurtundua familiak Arakaldon daukan Iturriaga baserrian. Han elkartu ginen, Jose Zaballa informatzailea, Josu Irarragorri, bere emazte Josefa Pagatzaurtundua, euren seme-alaba Ibon eta Leire Irarragorri (Ibon, nire emaztearen lankidea da eta Leire, nire aldi bateko Deustuko Unibertsitateko Euskal Filologiako ikasle ohia), Miren Pagatzaurtundua Josefaren ahizpa, Leireren alaba nerabe biak eta Ibonen semetxoa. Giro aparta benetan. Grabaketa 2012-12-28an.

103. Berriemailea: **Miren Karmele Pagatzaurtundua**. Arakaldokoa, 1935ean jaioa. Bere ama Orozko partekoa izatera gorde egin ditu Orozkoko ezaugarri batzuk. Grabaketa, 2012-12-28an egina da Arakaldon, Iturriaga baserrian, bere ahizpa Josefa, koinatu Josu Irarragorri eta gaintetiko familiarekin batera.

104. Berriemailea: **Bittor Olaguenaga Arzuaga**. Orozkoko behe partekoa. 1959an jaioa. Aita Orozkokoa eta ama Arantzazuko Albitzukoa. Albitzu, elizaz Zeberio eta herriz Arantzazu izan zen. Gaur egun Albitzu, Zeberio da bai elizaz eta bai herriz. Kontaketa biak 2012-12-30ean jasoak dira Orozkon bertan Itzinako hazduiari begira. Kontaketa bat Orozkokoa da eta bestea Arantzazu-Zeberioko Albitzukoa baina Orozkoko hizkeran kontatuta, nahiz eta batzuetan amaren Zeberioko eragina agertu.

105. Berriemailea: **Alejandro Goti Zabala**. Bedian jaioa 1925-07-05ean. Umetan Bedian bizi zen eta gero Usansolora joan. Usansolon baserri eta basoetan ibili zen lanean eta nagusitan txofer garraioan. Bitarteetan pandero-jotzaile izan zen eta koplari. Gaur egun Usansolon, Laminarrieta kalean bizi da. Beragandiko kanta eta kontu hauek, 2012-12-29an jasoak dira, 87 urterekin. Alejandrogana joateko, bere anaia Tomas, lagun Julian Gandarias eta neure aitaxe Justo Intxaurrea izan ditut bitarteko.

106. Berriemailea: **Sabino Larizgoitia Larrazabal**. Zollokoa. Jaiotza: 1933-08-15. Grabaketa: 2013-01-04, 79 urterekin Zolloko, Zollo-Urrutibeko baserrian. Labrantzakoa izan arren, gero lantegi-gizona izan da jubilatuta arte. Esatari eta kantari aparta eta ehiztari ona oilagorretan etab. Emaztea, Larraskitu-Bilbokoa. Euskalduna izan arren, ez zen ausartu euskara egiten, baina Felix Atutxa bere neba zaharragoaren euskara jasota daukat. (Ikus 63. Berriemailea: Felix Atutxa). Nahiz eta lehendik ere ezaguna izan, laguntzaile legez Justo Intxaurrea erabili dut Sabino eta biak aspaldiko lagunak direlako. Zollo herriari buruz ondo legoke argitasun batzuk ematea. Zollo, 1551n elizate independente egin zen eta horrela egon da 1968an Arrankudiaga-Zollo izatera heldu arte. Baina guretzat, Zollo herria da, eta herri euskalduna, Nerbioi ibaiaren ezkerreko aldeko azken herri euskalduna izanik, Zeberio Nerbioi ibaiaren eskumatik den legez. Herri euskalduntzat hartzeko, eliza erabiltzen dugu neurri legez. Hau da, elizako meza euskaraz badira, herri euskaldun osotzat hartzen dugu, eta horrela izan da Zollon zein Zeberion. Zollo herriaren kokapen geografikoa ere aipatzekoa da. Iparraldetik Arrigorriaga (*Arguya*) eta Alonsotegi ditu, Ganekogorta mendian muga egiten duelarik. Hegoaldetik Arrankudiaga. Sortaldetik Arrigorriaga eta sartaldetik Arabako Okondo. Gaur egun, 1968tik hona Arrankudiaga-Zollo bat direla jakin arren, Zolloko euskara eta Arrankudiagakoa ez dira berdinak. Beraz, Zolloko euskarari bere tokia eman nahi diogu Sabino bezalako esatari apartaren bidez.

107. Berriemailea: **Luis Etxebarria**. Zolloko Dimutio aldeko Azpiuntza auzuneko Goiengo baserrikoa. 1928an jaio zen eta 2005ean hil 77 urterekin. 1968rik hona Arrankudiaga-Zollo da. Luis, gaztetan, baserrian eta basoetan beharren ibili zen eta gero garraiolari legez Baskonia lantegian. Hortik aparte musikari aparta izan da bere aldi gutzian, akordeoilari eta pandero-jotzaile, besteak beste. Luisen aita “Piti” ere trikitilaria izan zen eta Luisen seme Koldo ere trikitilari ospetsua da Unai semeak panderoaz lagundurik. Beraz, lau belaunaldiak musikari. Luisen emaztea Busturikoa izatera Luisek Busturian egiten zituen denboraldiak, San Antonioko itsasertzean. Nik, batez ere neure ama parteko familiari esker, oso ezaguna izan dut Luis eta baita gaur egun bere familia ere, eta gainera, udan ere sarritan egon izan naiz Luisekin, Mundakan pasatzen dudalako udaldia. Luisengandik hartutako kontuak udaldian jasotakoak dira Luisekin berarekin egiten nituen egotaldiak bitarteko, han Busturiko San Antonio auzuneko gaintxoan, Arrizuriaga “kurtzero”an, 70 urtetik gora zela. Hainbat bider egon nintzen berarekin kontu kontari Axpera bidean dagoen arboladiaren gerizpetan Urdaibaiko ikuspegi ederra gozatuz, besteak beste, Izaro ezkerretara, Urdaibai gaineko Atzarreko San Pedro aurrez aurre eta Oiz mendirainoko guztia eskumatara izanik. (Oharra: zuka eta hitanoa biak darabiltza txandaka)

108. Berriemailea: **Fermin Sagarna Amuriza**. Areatzako Ellakurikoa, 1927-09-25ean jaioa. Ellakuri, izatez Zeanuri parte da baina Ferminentzat Areatza izan da beti, Ellakuri elizaz beti izan delako Areatza. Ellakuri, Asterri eta Lamindao bitartean dago, altueran eta eguzki-begian Gorbeira adi, Ogaragoti eta Ogarabeti azpitxoan, labran-

tza-etxe ederra. Ezkondu ezkeru, Areatzan bizi da eta grabazioa 2013-01-26an egina da 85 urterekin. Gaztetan labrantzan ibilitakoa eta gero garraiolari. Hortik aparte, arotzerian ere oso trebea da eta inon diren eskulturak eta tresnak egiten ditu egurrean, batez ere jubilatuz zenetik eta hona. Bere andrea, Mari Etxebarria, Arteagakoa da, nire aitaren lehengusina. Hortik, ba, girotze bide aparta.

109. Berriemailea: **Martin Sagarna Etxebarria**. Areatzakoa. Martin 1957-09-12an jaio zen eta Areatzan bizi da. Bere aita, Fermin, Ellakurikoa eta ama, Mari, Arteagakoa. Aipatzekoa da Areatza, lehenago, parte handi batean behintzat, erdal herria izanik, Martinek bere familiari esker euskarari eutsi izana. Gaur egun lorezaintza munduan dabil beharrean. Hortik aparte, oso mendigoizalea da eta zehatzago esanda, espezialista Gorbeia-aren eta batez ere Itzinako hazduiaren ezagutzan. Martinek berak esanda, ia astero joaten da Itzina GPS eta guzti eta hango bide eta zulo guztiak dakizki eta eskalarekin bat egiten dabil bere kontura ordenadorean Itzinako bide, kobazulo, iturri, osin, putzu, potxingo, txabola eta abar luze baten berri emateko asmoz. Lan hau egiten dabilen bitartean, hainbat artzainekin berba egiten du Gorbeialdean eta hortik datoz kontatu dizkidan mito eta esanda batzuk. Grabazioa, 2013-01-26an egina bere gurasoen etxean. Martin nire bigarren lehengusua izatera, grabazio giroa oso ona eta nasaia izan da, hamaitaketa eta guzti. Kuriositate legez, Martinen familia bizi den hiru pisuko etxearen balkoietako balaustara bakoitzean, Gernikako Arbola ikus daiteke. Beraz, Sagarna eta Etxebarria familia, euskaldun-euskalduna barrutik zein kanpotik.

110. Berriemailea: **Faustino Etxebarria**. Dimako Indusi auzuneko Etxenagusia baserrikoa. 1917an jaio zen Diman, Baltzola eta Axlor-eko kobazuloen ondoan eta 2008an hil Galdakaon. Faustino, 14 urterekin ahuntzain joan zen eta hantxe hasi zen, bertso-paperak bitarteko, bere bertsozaletasuna. Labrantzan eta ikatz egosten ere ibilia zen eta gerora zerrari legez Diman eta Gasteizen. Azkenean Galdakaon bizi izan zen, hil arte. Galdakaon auzokide izan dut baina ume-umetarik izan dut ezaguna bere familia. Kontaketa hauek, 1996 aldera jasoak dira. Kontua hau da: Faustino, besteak beste, herri-bertsolaria izan da eta neuk jarri nuen Antonio Zavalarekin harremanetan bere lehen bertso liburua argitaratzeko (*Nor garan azaldu* Auspoa 208 zk. 1990). Gero A. Zavalak prosaz beste liburua bat idazteko agindu zion eta garai horretakoak dira nik hemen jasotzen ditudan mito eta esandak. Faustinoaren Auspoa-ko bigarren liburua hau da: (*Nire gazte denpora* Auspoa 237 zk. 1996). Liburu honen sarreran, "Argigarria" izenburupean argi utzi nuen liburua horretako euskara ez dela etnotestu hutsa, literarioagoa baino, betiere, ulerterrazago egiteko bidean, A. Zavalaren estiloan. Jakin argi legez, Faustino berak kontatuta dakit On Jose Miguel Barandiaran, bere Indusiko baserrian egon zela bizitzen bai gerraurrean eta bai gerraostean, Baltzolako eta Axlorreko indusketak egiten ibili zen garaietan. Autodidakta legez landu arren euskara, Faustinoaren testigantza interesgarria da Dimako euskal altxorra ezagutzeko.

111. Berriemailea: **Carmelo Ayesta Aranguren**. Zeberiokoa. Uriondon jaio 1932-01-05ean eta Egia auzunera ezkondu eta bertara bizitzera joan zen. Geroago, Zeberiotik Galdakaora joan eta 5 urtez han bizi. Gero Arrigorriagara aldatu eta han daramatza 40 urte Larrasko auzoan. Elkarrizketa 2013-10-22an egina da 81 urterekin Larrasko auzuneko bere etxean. Elkarrizketa antolatzeke, bere seme Karmelo Ayesta Sagarduy izan dut bitartekari. Carmeloren emaztea, Juana Sagarduy, Arrigorriagako Abrisketa auzuneko zen. Hortik ba bere bertso batzuen arrazoia. Santa Agedarenak oster, Carmelok bere aita Manurengandik ikasi zituen eta berak berriak egin ere bai.

Manu herri-bertsolaria zen eta semeak ere haritik jarraitu dio. Ni, senide naiz eurekin. Manu, nire ama parteko osabarik zaharrena, eta Carmelo, nire lehengusu zaharrena. Etxegintza izan da bere lanbide nagusia. Gizon lerdena, aibela eta abeslari ona. Notara ere badauka.

112. Berriemailea: **Jose Mari Ipiña Urrutikoetxea**. Arrigorriagakoa. Abrisketa auzuneko Bekoetxe baserrian jaioa 1924-10-13an. Gero Larrinaga baserrira pasatu zen bizitzen. Azkenengoz Arrigorriagan pisuan bizi izan da. Elkarrizketa eta grabaketa 2013-10-22an eginak dira 89 urterekin Arrigorriagako Larrasko auzoko Carmelo Ayesta Aranguren bere koinatuaren etxean. Elkarrizketa egiteko bitartekari legez, Carmelo Ayesta Aranguren bere koinatua, Karmelo Ayesta Sagarduy bere loba eta Juan Manuel Ipiña Sagarduy bere semea erabili ditut. Jose Mari Ipiña, lanbidez, guarda izan da dinamitan, Rezola ondoan, eta tarteka baserrian ibili da era guztietako beharlekuetan. Etnotestuetan ikusiko denez, Jose Mari Ipiñak zuka eta hitanoa biak darabiltza nahastean. San Pedro Abrisketa auzunea Arrigorriaga (Arguiako) ipar-mendebalderantz dago eta ia Bilborekin mugan. Interresgarria, beraz, inguru honetako herri-euskararen etorkizuneko lekuko legez.

113. Berriemailea: **Tomas Gorrotxategi Beldarrain**. Herriz, Arratiako Arantza-zuko Albitzu auzuneko. Elizaz, Zeberioko Olabarrietako San Tomas parrokiakoa eta ermitaz, Zeberioko Eergoieneko San Justo eta Pastor-ekoa, Undurragan kokatutakoa. Jaio, 1928-01-26an egin zen eta hil 2005-12-05ean. Jaioteritik beste herri batzuetara joandakoa da bizitzen bere lanagatik, lehenengo Basaurira eta azkenik Galdakaora. Kontaketok 2003ko udan kontatu zizkidan, 75 urterekin.

114. Berriemailea: **Constancia Egiluz Arruabarrena “Kosta”**. Zeanuriko Ipiñaburun jaioa 1907an. Handik Uribe aldeko Iturritzaga (*Iturtza*) baserrira ezkondu Pedro Astondoa artzainarekin. Hil 1975ean, 68 urterekin. Garai batean, Pedro Astondoa eta semeak, ardiekin etorri ziren Zeberioko gure Undurragako baserrira barrutiak jaten eta lo eta guzti egiten zuten gurean. Horretara, sanmigeletan beraien etxera joaten nintzen gonbidatu eta han entzun nion Kostari (Constanciari) Gizotsoaren ipuina, Pedro, gizona, ez zelako ipuinzalea. Ia berrogei urte geroago, Pedro eta Kostaren seme Pabi Astondoa Egiluz elkarrizketatu nuen baserri bereberean. Urteak ez dira alperrik joan, baina aldaketak aldaketa, semeak ez du galdu amaren haga.

115. Berriemailea: **Juan Luis Orue Zabala**. Zeberioko Isasi auzunean jaio eta hamabost urterekin Arkulanda auzunera joanekoa gero Bertzuten auzunera ezkondua, Untzueta azpian. Nekazari eta langile. Grabaketa 2010ean 76 urterekin. Berarekin batera Rosalia bere andrea neukan ondoan. Rosalia kontalari aparta da, bere ama bezalakoa, eta bitarteka Juan Luis ere sartzen zen elkarrizketan. Hemen Juan Luis bera bakarrik agertzen da istorio kurioso baina benetako hau kontatzean.

117. Berriemailea: **Felisa Lejarza**. Zeanuriko Elexartzan jaioa 1910ean eta 1999an hila. Basilio Etxebarria Gorbeiaiko artzain ospetsuaren andrea eta gaurko Enrike Etxebarria artzainaren ama. Grabazioa, Felisaren suhi Gotzon Olabarrik egindakoa da eta CD hori Basilioaren iloba Eneko Olabarriren bidez heldu zait. Datuak zehazte bidean Anita Astondoa izan dut bitarteko.

118. Berriemailea: **Juana Gorostizagoiza**. Dimako Goiñolan jaioa 1896an. Gero Zeanuriko Uribeko Elexartzara ezkondua, Basilio Etxebarria eta Teresa Lexartzaren ondora. Grabazioa, Gotzon Olabarrik egindakoa da eta CD hori Basilioaren iloba Eneko Olabarriren bidez heldu zait. 1985ean hil zen. Datuak zehazte bidean bere alaba Mila Lejarza eta auzokide Anita Astondoa izan ditut bitarteko.

119. Berriemailea: **Iñaki Petralanda**. Orozkoko Gallartu auzunean jaioa 1933an. Umetarik aita barik eta baserrian, eta basoan ikatz egosten ibilia. Gero 18 urterekin Zaratamoko harrobietan beharrean. Geroago Rezola zementu-fabrikari. Gero garraio-lari Zaratamoko Urrutikoetxearekin. Soldaduska ostean Arrigorriagan txapa tailer-mekanikoa sortu eta hantxe jubilatu arte. Ezkondu Zeberioko Eskoriko Begoña Gorrotxategirekin. Herri askotan ibiltzeak bere eragina dauka Iñakiren euskarari. Elkarrizketa Zeberioko etxean egina da hil aurretik, Arrigorriagan bizi arren Zeberioko Eskoriko etxean egotaldiak egiten zituelako. Euskaltzale handia izan zen eta 2006an hil zen. Elkarrizketa 2005ekoa da 72 urterekin, eta horretarako Iñakiren emazte Begoña eta euren alaba Montserrat (Montsi) izan ditut bitarteko.

120. Berriemailea: **Iñaki Etxebarria Goikoetxea**. Zeberioko Elexartza baserrian jaioa 1944an. Hamar urterekin Zeberioko Etxebarri auzunera aldatu ziren Elexartza, Bikoxgane eta Aibelagabe azpian egotera oso aparte zegoelako. Baserriko beharretan ibilia eta gero fabrikari baina bitarteka baserri-beharrak utzi barik. Ezkondu Basaurira baina gaur egun Zeberion bizi da Sautuolabarri auzune berrian. Elkarrizketa 2013-12-02an egina da 69 urterekin.

121. Berriemailea: **Justo Respaldiza**. Orozkoko San Martin auzuneko Goreitze (Goroztiza) baserrian jaioa 1909-12-13an eta hil 1998-03-11n. Baserrikoa eta basoetako suen begiralea Arrugaetako haitez gaineko txabola bitarteko. Anastasia Ozaeta Orozkoko San Martineko Unibaso auzunekoarekin ezkondua. Kontaketa bi lortu ditut. Lehenengoa, datu eta guzti, Justoren seme Juanjo Respaldiza bertsolariaren bidez, berak posta elektronikoz bidalita. Grabaketa hori J. Aurre sortan agertzen da eta YouTubean sarturik dago 2010-02-23an. X. Amurizak ere jasotzen du bere erara transkribaturik, *Bizkaiko Bertsoegintza I* liburuan. Oraingo transkripzioa eta gainetiko zehaztasunak neu-reak dira, neure metodologiari jarraituz. Bigarrena, Jon Arretzek Justori grabatua da 1985ean 75 urterekin eta neure zuzendaritzapean egindako *Basauriko Euskara* doktorego tesian agertzen da eranskin legez. Oinarrizko testua berrikusi egin dut eta gainetiko zehaztasunak jarri nire metodologiaren bidean. Eskerrak bitarteko guztioi.

122. Berriemailea: **Felisa Ajuria Pujana**, Otxandiokoa. 1934an jaioa. Bere gurasoak Otxandioko Gordobil auzunekoak. Grabaketa 1987an egindakoa da. Grabaketa eta lehenengo transkripzioa bere seme Xabier Burguetek egina da bere garaian. Material hau guztia 2014ko uztailean heldu da nire eskuetara Xabier Burguete Ajuria bitarteko. Nik neure metodologiara erakarri dut transkripzio fonologikotik hasi eta gainetiko guztietara. Eskerrak Xabier Burguete Ajuria jaunari bere amaren Otxandioko material ugari eta eder hau etorkizunera bidean nire lan etnografiako honen bidez jartzeagatik.

6. BIBLIOGRAFIA

- AGUD, M. & TOVAR, A, 1992, *Diccionario Etimológico Vasco*. San Sebastián.
- ARANA MURILLO, A, 1996, *Orozko haraneko kondaira mitikoak. Bilduma eta azterketa*. Baiona.
- AKESOLO, L., 1977, *Diccionario Retana de Autoridades del Euskera*. Bilbao.
- AZKUE, R.M, 1930, *Del acento vasco en algunos de sus dialectos*. in *Euskera* IV .
- , 1966, *Morfología vasca*. Bilbao: Gran Enciclopedia Vasca.
- , 1989, *Euskalerraren Yakintza II*. Madrid: Espasa-Calpe, 3. argitaraldia.
- BARANDIARAN, J.M., 1973, *Obras Completas II. Eusko-Folklore*. Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca.
- , 1976, “Guía para una encuesta etnográfica”. Vitoria: Diputación de Álava.
- , 1973, *Diccionario Ilustrado de Mitología Vasca*. Obras Completas II. Bilbao: Eusko-Folklore, La Gran Enciclopedia Vasca.
- ETXEBARRIA AYESTA, J.M., 2001, “Azentuaren eragina kontsonanteen gortzean” in ENSEIUKARREAN, 15. Bilbo: Deustuko Unibertsitateko Aldizkaria, 11-30. or.
- , 2002, “Azentua rasgo bereiztailea homonimoetan” in. ENSEIUKARREAN, 16. Bilbo: Deustuko Unibertsitateko Aldizkaria, 129.136. or.)
- , 1991, *Zeberrioko Haraneko Euskeraren Azterketa Etno-Linguistikoa*. Doktorego Tesia. Zornotza: Ibaizabal.
- , 1995, *Gorbeia inguruko Etno-Ipuin eta Esaundak*. Bilbao: Labayru & BBK.
- , 1995, *Bizkaialdeko Ipuin-Esaundak*. Zornotza: Ibaizabal.
- , 1999, *Zeberrioko Kantak*. Oiartzun: Auspoa Liburutegia 259. Sendoa.
- , 2002, *Bizkaialdeko Ipuin-Esaundak*. CD Multimedial. Zornotza: Ibaizabal.
- , 2003, *Euskal Urtea, Obituraz Betea*. Amorebieta: Ibaizabal.
- EUSKALTZAINDIA, 1999, *Euskal Herriko Hizkuntz Atlasa. Antologia*. Bilbo.
- GAMINDE, I, 1993, *Bizkaiko azentu-motei buruz. Uztaro 7*: 111-140.
- GARATE, G., 2003, *30.466 atsotitzak* (euskaraz, gazteleraz, latinez, ingelesez). Bilbo: Bilbao Bizkaia Kutxa.
- HUALDE J.I, 1997, *Euskararen azentuerak*. ASJU. Bilbo.
- KALZAKORTA, J., 1997, *Lamia, Sorgin eta Tartaroen Erresuma ezkutua*. Bilbo: Labayru Ikastegia.
- , *Euskal baladak: azterketa eta edizio kritikoa*. Doktorego tesia. Deustuko Unibertsitatean defenditua 2015-12-21ean, neure zuzendaritzapean.
- LABAYRU HIZTEGIA, 2003, *Labayru Ikastegia*. (A. Arejitaren zuzendaritzapean). Bilbo.
- LAKARRA, J., 1996, *Refranes y Sentencias (1596). Ikerketak eta edizioa*. Euskaltzaindia. Bilbao.

- LARREA, A & REKALDE, I, 2010, *Arratia Inguruko Hiztegia*. Bilbo.
- MITXELENA, K., 1961, *Fonética Histórica Vasca*. San Sebastián.
- SEGURA MUNGUIA, S & ÉTXEBARRIA AYESTA , J.M., 1996, *Del latín al euskara-Latinetik euskarara*. Bilbo: Universidad de Deusto.
- TXILLARDEGI, 1984, *Euskal Azentuaz*. Donostia.
- ZUAZO, Koldo, 2000, *Euskararen Sendebelarrak*, Alberdania.
- , 2008, *Euskalkiak: Euskeraren dialektoak*, Elkar.

On Jose Miguel Barandiaran eta Juan Manuel Etxebarria Ayesta bere mito-ipuin liburuak oparitzen On Jose Miguel Barandiaran jaun ospetsuari, Ataunen 100 urte bete zituen egunean. (1989-XII-31. Argazkia: Etniker-Labayru)

**ERANSKINA:
ZEBERIOKO EUSKARAREN
AZTERKETA**

1. ZEBERIOKO EUSKARAREN BOKALISMOA

Bide asko dago herri bateko edo besteko bokalismoa aztertzeko eta batetik zein bestetik joan, zehaztasunez jokatzeari litzateke biderik zuzenena.

Nik neuk, neure aldetik, neure kezkek eragindako bide bat hartu dut eta ez da besterik haxe baino: azentudun zein azentu gabeko bokal ezberdinak era guztietako kontsonanteekin konbinaturiko hitz edo talde fonetiko zerrenda bat aukeratu Zeberioko euskara bizi bizitik eta gero Deustuko Unibertsitateko Laborategi Fonetikoan aztertzea.

Laborategi Fonetikoaren barruan ere, era askotako joera hartzeko aukera daukagu inkesta bat egiterakoan. Aukeratu dudan berriemaileak eta nik ez ditugu ahoa eta belarriak baino erabili grabaketa egikeran. Batzuek, (1) irakurraraziz egin dute inkesta, beste batzuek gazteleratik euskarara itzuliz, ahoz zein idatziz, (2) baina nik ahozkoa bakarrik erabili dut eta euskaratik euskarara, jakina, zehaztasun eta jatortasun handiena lortu guran.

Nik ondo ezagutzen dut neure herriko euskara eta ezagutza hori bera izan da nire grabaketaren oinarri.

Norbaitek pentsa lezake berriemaileak neuk ahoskatzen ditudan lez ahoskatuko dituela neuk aurretik eta berak jarraian ahoskatzen dituen talde fonetikoak, baina nire kasuan ez da hori gertatzen, aukeratutakotalde fonetikoak bizi-biziak direlako.

Esandako hau baieztatzeko, hona hemen adibide argigarri bat.

Zeberion, gazteok, bokal batzuk ixteko ohitura daukagu: “ulloa, uya, uñela...” baina adinekoek ez “olloa, oya, oñela...”

Nik neuk ere itxi egiten ditut bokalok baina grabaketa egiterakoan nik neure erara ahoskatzen nituen arren, nire berriemaileak bereari zeragoion eta berak beti esaten dituen bezala ahoskatzen zituen. Jakina, fenomeno hau aspalditik ezagutzen nuen eta hainbat eta baita hainbat aldiz baieztatu ere laborategira joan aurretik. (3)

Zeberio, herri bakarra denez, berriemaile bat bakarrik aukeratu dut, baina bera ondo. Zeberioko herria luzea da eta herri barruan Ergoienekoa aukeratu dut, Elbarrenekoek eta erdikoek baino erdararen eragin gutxiago daukalako. (4)

Beste alde batetik, berriemailea, bakarra izan arren, aztertutako bokalen kopurua handia da: 288 bokal, 106 azentudunak eta 182 azentugabeak.

1.1. Berriemailea

Gure baserria, etxaguntzakoa da eta neure aitita-amamak ere bertan bizitzen ezagutu ditut. (5)

Aukeratutako berriemailea, Patxi Etxebarria Arroita da, neure aita. 70 urte ditu (1985ean) eta jaiotzatik bizi da baserrian. Nekazaria bere aldian eta eskolako urte apurretatik kanpo ez du beste ikasketarik.

Grabaketarako aita aukeratu badut ere (gizonezkoen tinbrea egokiagoa delako), neure amarengandik hartutako argibideak ere sano kontuan hartzekoak dira.

Nire ama, Leonor Ayesta Goikoetxea da, Uriondoko baina Undurrara ezkondua. Mapan ikusi daitekeenez (6) Undurra ekialderantz dago, Arratia ukitzen eta Uriondo mendebalderantz. Uriondo erdal-mugatik hurbilago dago, baina mendian dagoen auzune bat denez, euskara garbi zaindu da. (7)

Guzti honegatik bada, nire gurasoen euskara aberatsa da eta eurak izan dira nire berriemailerik zuzenenak.

1.2. Laborategi fonetiko (8)

Grabaketa egiteko Deustuko Unibertsitateko Laborategi Fonetikoa erabili dut. Bertako magnetofonoa hauxe da: UHER 4000 REPORT MONITOR.

Espektrogramak zein sonogramak, era bitakoak erabili ditugu: 300eko zerrenda, “banda ancha”koak eta intonaziorako “banda ancha ampliada”koak. Biak: TYPE B/65 SONAGRAM (R) KAY ELEMENTRICS CO. PINE BROOK, N.J.

1.3. Bokalismoa diakronian

Zeberrioko bokalismoaren azterketa sinkronikoa luze eta sakon azterturik dago nire doktorego tesian (Etxebarria Ayesta J.M., 1991) eta orain diakronian sartzeari beharrezko deritzat hau arlo hau borobiltzeko.

Fenomeno ezagunenetariko bat bokal-irekidura dugu eta adibideak lagun, gatozen kasuistikara.

Goi-hobietako dardarkari (multiplea) ozenaren aurreko bokal-irekidura gertatzen da kasu batzuetan.

Adibideetara joanik hor ditugu: “barri” lit. berri; “garri”, lit. gerri; “txarri”, lit. zerri; etab.

Mitxelenak (9) dioena baieztatuz, “-ER” multzoa “-AR” egitera heldu da irekiduraz. Esate baterako: “bostar”, lit. bazter; “bastartu”, lit. baztertu; “agartu”, lit. ageri/agiri-tik.

Azken adibide hau, aditz mailan Zeberion “agartu” esaten badugu ere, bere partizipioa “agiri” diogu. Adibidez: “agiri de”; estagiri” etab.

Badugu “-TU” atzizkidun “agiri” bat: “agiritu” hain zuzen, gaztelerazko “destapar” adierazteko.

Baditu beste erabilera batzuk ere. Esate baterako “agirian” edo “agiri” huts-hutsean animalia batzuen *época de celo* adierazteko. Adibidez: “gure txakurre agiri ok eta estok agiri” (*nuestro perro está en celo y no aparece*).

Toponimiara joanik, badugu “Agarre” izeneko bat eta hor ere argi dago “Agirre/Agerre”ren irekidura bat dena. Beste hainbatetan, aldiz, inguru berean ez da gertatu irekidurarik baina horren arrazoia ez da besterik hauxe baino: aurreko silabako bokala “I/U” dela eta bokal itxiak izanik ez duela utzi irekitzen, edo garairen batean irekirik erabili badira, berez-berez itxi direla armonia bokalikoaren eraginez. Adibidez: “ister”, lit. izter; “bider”, lit. bider; “musker”, lit. musker; “piper”, lit. piper; “pitxer”, lit. pitxer; “suster”, lit. zuztar; etab.

“-R + Kontsonante” kasuan, Mitxelenak (10) “I > E” irekidura edo bazilazioa behintzat adierazten digu baina Zeberion era honetara egiten ditugu berak jartzen dituen adibideak: “kirten”, lit. kirten; “urten”, lit. irten (baina ez dira esangura berekoak); “kemen”, lit. kermen; “txiker”, mer. txikir: “agartu”, lit. agirtu; etab.

Antzera gertatzen da “U” bokalarekin, ireki eta “O” egiten bihurtzen baita. Adibidez: “biortu”, lit. bihurtu.

Zeberioako alde batean txistukari aurrean ere gertatu da irekidura. Kasu bakarra izanik ere aipatzera noa: “nagosie” lit. nagusia. Gehienok “nausie” egiten dugu.

Irekidura “L” inplosiboaren aurrean ere gertatu da, esate baterako: “baltz”, lit. beltz; baina beste kasu hauetan ez da aldaketarik sortu: adibidez, “orbel”, lit. orbel; “Aibelabe” (top.).

Beste alde batetik, “beldur/bildur” dela eta, Zeberion “bildur” darabilgu beti: “bildur, bildurti, bildurkilik, bildurbako, bildursartu” etab.

Hasiera absolutuan ez da gertatu irekidurarik bikote hauetan ikus daitekeenez: “erri/ardi”; “erdi/ardi”; “erbi/arbi” etab.

“R-”z hasten diren mailegutan bokal protetiko baten bidez osatzera jo dugu eta Zeberion “E-” protetikora joan gara, behar bada, asimilazioaren eraginez. Adibidez: “erresoi, erregu, erruda, erresau, ernegau, errepasau, Erramon” etab.

“A-” protetikoa erabili badarabilgu baina asimilazioz, esate baterako: “arratoi, arrayoa...” etab.

Irekidura fenomenoaren ondoan itxidura daukagu eta Mitxelenari (11) jarraituz, bokal mailegu zaharren iraunkortasunaren ondoan aldakortasuna ere ugaria da.

“A > E” egiten da itxiduraz aurreko silaban “I/U” dagoenean. Adibideak zenbat gura eta harexen beste: “aite, andie, burue, dakisune, ikusie, txori bet, buru bet, etorri de, apurtu de,” etab...

“I/U” bokalek eragina izan dezakete aurrekoarengan eta hura itxi. “Igueski”, lit. eguzki; “igurdi”, lit. eguerdi; etab.

Itxidura bikoitza ere gertatzen da inoiz. Esate baterako “ikuski”, lit. ikuzi. Faktitiboa erabiliz: i-ra-kutzi genuke. Zeberion “irukutzi” esaten dugu (gazt. enjuagar).

“O > U” itxidura “N” baten aurrean ezaguna dugu esate baterako Zuberoan, baina Zeberion ere, eta batez ere belaunaldi gaztearen artean (30-40) aurkitu ditut kasu batzuk. Adibidez: “untxe”, lit. oraintxe; “undiño”, lit. oraindino; “untzu”, lit. oraintsu; “igun”, lit. igon; etab.

Datozen adibideotan, zahar eta gazte, denok goaz bat. Adibidez: “unbardinke”, lit. oin berdinka; “askunarra”, lit. azkonarra; etab.

Mitxelenak (12) “*ken-” erroa dela eta gaztelerazko “hedor” adierazteko Bizkairako “kirats” aipatzen du baina Zeberion “kiretz” darabilgu, Nafarroan bezala.

Itxidura, sabaikari baten aurrean ere gertatzen da eta adibideak ugariak baino ugariagoak: “itxun”, lit. etzan; itxura”, lit. etxura; “iyo”, lit. eho; “uye”, lit. oia(gazt. encía) edo ui (gazt. la pez); etab.

Belaunaldi gazteak (30-40) kasu gehiagotan ixten dugu: “ullo”, lit. oilo; “uñetako”, lit. oinetako; “kullara”, lit. koilara; “uya”, lit. ohea; “guyen”, lit. goian; “luye”, lit. lohia; “uñela”, lit. orinala; etab.

Bokal itxi baten eraginez, batez ere gazteok ixteraino heldu gara aurreko zein atzeko bokala. Esate baterako: “kuipea”, lit. koipea; “guitik”, lit. goitik; “Guikiri” (top.); “biusturie”, lit. bihozturi; etab.

“I”dun hiru silabakoetan, bokal hori lehen zein hirugarrenean badago, “E,O,A” bokalak aldakor bihurtzen dira. Adibidez: “igirri”, lit. igarri; “igurdi”, lit. igordi; “imini”, Ax. “ibeni”; “ikisi”, lit. ikasi; “iruntzi”, lit. irentsi;

Lekuko bezala, aipagarria da “izena”rekin gertatzen dena. Gehienok “ixena” [isena] egiten dugu, baina lekutan-lekutan “isena” edo “usena” ere entzuten dira.

Beste kasu batean, “ikuski”-n hain zuzen, gehienok horrela egin arren, batzuk “ukusi”, “ukustosu” etab. egiten dute.

Borobilduz, “E,O,A”ren artean asimilazioak ere gertatzen dira, batzuetan aurreranzkoak eta besteetan atzeranzkoak: “ete”; “odoloste” etab.

Eta bokal berdin bi elkartzen direnean disimilazioa bitarteko dela bereizten dira.

1.4. “I/U” alternantzia

Mitxelenak (13) dioena baieztatzeko ez dago adibideetara joatea baino Zeberiko erabilera ezagutzeko. “U”ren alde egin dugu eta betoz adibideak: “uger”, lit. igeri; “ugelaxue-txubelaxue”, lit. igel...; “ule/ulle”, lit. ile; “untza”, lit. iltze; “urten”, lit. irten; “urun”, lit. irin; “uri”, lit. hiri.

“Isen/usen” alternantzia ere badugu Zeberion, gazteok “ixena” egitera etorri bagara ere.

Sudurkari baten aurrean ere “U”ren alde jo dugu, adibidez: “umo, umel...”.

Lit. zu(r)mitz delakoan, Zeberion “simentz” egiten dugu. Hor, “I”ren aldeko asimilazio bat gertatuko zen eta gero artikulua jartzean bigarrena ireki egin da, “E” eginaz.

Lit. zumel delakoan, Zeberion “tximel” egiten da “I”ren alde.

“Silo/sulo” bikotea bizirik daukagu baina “silo” ganaduen janaria gordetzeko zuloari esaten zaio.

Sabaikari baten aurrean ere “I”ren alde jo da, adibidez “gitxi” lit. gutxi.

Latineko “subsellium” Zeberion “txisilu” edo “txixilu” egiten dugu.

“I,U > U,U” asimilazioa ere ikus dezakegu esate baterako: lit. ikusi, Zeb. “ukusi”

“U,I > U,U” asimilazioa ere gertatzen da adibide hauetan ikus daitekeenez: “urrutxa”, lit. hurritz; “Urrusti”, (top.), lit. hurritz; etab. Metatesi kasua aipatuz, hor dugu lit. ukutu, Zeberion “ikutu” eta askok “ukutu” eginik asimilazioz.

1.5. Zeberioko euskararen diptongazioa

Sarrera gisa eta sailkapen bat egiteko asmotan, euskarazko diptongoak lau sail nagusitan banatuko nituzke:

- a) Beheranzkoak
- b) Goranzkoak
- d) Primarioak edo jatorrizkoak
- e) Sekundarioak edo diakronian sortuak(14)

Euskararen handik honakoan, jatorrizko diptongo askoren era bateko edo besteko aldaketa sortu da, batzuetan diptongoa monoptongatuz eta beste askotan epentesi kontsonantiko batez apurtuz.

Beste alde batetik eta batez ere mintza-mailan, jatorrizko diptongorik egon ez den kasu askotan egin egin dira diptongo bereziak talde fonetiko barruko mintzajokoan.

Zeberioko euskarari dagokionez, era guztietako diptongoak entzuten dira eta gehiagoko barik, goazen banan-banan aipatzera: komatxo arteko etnotestuak literarioa darama eskuman beharrezko denean.

1.5.1. Beheranzkoak (primarioak zein sekundarioak)

1. “AU”: Diptongo hau oso ugaria dugu Zeberioko euskararen:

“gaur”
“lau”

“gausa”	lit. gauza
“au”	“ hau
etab...	

Ahoskera berbereko beste diptongo sekundario asko egiten dira bokalarteko kontsonanteren bat galdu ondoren.

“nausi”	lit. nagusi
“dauket”	“ da(d)ukat
“auldu”	“ ahuldu
“auntz”	“ ahuntz
etab...	

Honezaz gainera, talde honetan sartu behar ditugu “EU” diptongotik datozen guztiak.

2. “EU” diptongoa jatortasunez erabiltzen bada ere, sarri askotan “AU” egitera etorri da.

Primarioetatik hasita, hona hemen jasotako adibide batzuk:

“nau”	lit. neu
“naurri”	“ neurri
“auskera”	“ euskera
“daust”	“ deust
etab...	

Sekundarioetara bagoaz, beste hainbeste gertatzen dela ikusiko dugu:

“auki”	lit. eduki
“aun”	“ ehun
“aulea”	“ ehulea
etab...	

3. “AI”. Diptongo hau ere oso ugaria dugu Zeberioko euskaran.

Primarioak jatortasunez erabiltzen dira jarraian beste bokal bat ez badago:

“bai”	lit. bai
“ibai”	“ ibai
“nasai”	“ nasai
etab...	

Sekundarioak ez dira batere urriagoak:

“bai”	lit. bahe
“nai”	“ nahi
“aitu”	“ aditu
etab...	

Lehenago ere esan dugunez, diptongo honen jarraian beste bokal bat badago, “AI” diptongoaren bigarren elementua ez da hain argia eta espektrogrametan ere horrela

agertzen da “Y” grekoa balitz bezala, fonetikoki goranzko diptongoaren erdi-kontsonantea:

“nasaya”	lit. nasaia
“baya”	“ bahea
“anaya”	“ anaia
etab...	

Sail hau osatzeko ezin ditugu ahaztu “EI” diptongoaren ahoskera aldaketatik datozenak.

4. “EI”. Diptongo hau ere era bitara entzuten da, eta jatorrizkoa gorde gordetzen da:

“odei”	lit. hodei
“sein”	“ zein
“erein”	“ erein
“sei”	“ sei
etab...	

Sekundarioak ere gordetzen dira:

“bei”	lit. behi
“eisu”	“ egizu
“beitu”	“ begitu
etab...	

Hori horrela bada ere, sarri askotan “EI” > “AI” egitera etorri da primario zein sekundarioetan:

Primarioetan:

“sai”	lit. sei
“erain”	“ erein
“odai”	“ hodei
etab...	

Sekundarioetan:

“bai”	lit. behi
“gaitu”	“ deitu
“bai”	“ bedi
etab...	

5. “OI”. Kasu honetan ere era bietakoak aurkitzen dira.

Primarioak:

“goi”	lit. goi
“gois”	“ goiz
“koipe”	“ koipe
etab...	

Sekundarioak:

“oi”	lit. ohe
“oin”	“ orain
“loi”	“ lohi
etab...	

Kasu honetan ere, “OI” diptongoari jarraian bokal bat jarriz gero, sarritan “I” > “Y” egiteko joera dago.

“OI” diptongoa dela eta, fenomeno kurioso bat ari da gertatzen Zeberioako 40 urtetik beherako belaunaldikoen artean.

Hainbat kasutan, eta adinekoek jatorrasunez ahoskatu arren, guk beste gazteagok “OI” > “UI” egiteko joera daukagu, hurrengo puntuan ikusiko dugunez.

6. “UI”. Jatorrizkoak ez dira hain ugariak baina hala eta guztiz ere hona hemen batzuk:

“suin”	lit. suhi
“ipuin”	“ ipuin
“kui”	“ kui
“sagardui”	“ sagardui
“Arandui”	“ Arandui
etab...	

Lehen esan dudanez, eta belaunaldi gaztearen “OI” > “UI” egiteko joera kontuan hartuz asko ugaritzen da ugaritu ere sail hau.

“gui”	lit. goi
“lui”	“ lohi
“uin”	“ orain
“ui”	“ ohe
etab...	

Adibideok, beherazko erara transkribatu ditut baina goranzko erara ere aurkitzea bidezko da talde fonetikoaren arabera.

“sagardui”	lit. sagardui
“lui”	“ lohi
etab...	

1.5.2. Goranzkoak (primarioak zein sekundarioak)

Goranzko diptongoen banan-banangoari ekin aurretik K. Mitxelena bere FHVn honetaz diogenarekin bat natorrela esan behar dut.(15)

Baina beste alde batetik Zeberioako euskara biziko talde fonetikoak aztertu ondoren hainbat eta hainbat goranzko diptongo agertzen zaizkigu azentu eta intonazioaren eragina bitarteko delarik.(16)

Goazen bada banan-banango aipamenera baina ez ahaztu ahoskeraren mugagabetasuna, azken batean, hizkuntza mintzatua bizitzaren tresna da eta talde fonetiko berberak ahoskera bat baino gehiago izan dezake. (Kortxete artean ezaugarri fonetiko-filologikoa dago, “J” edo “W” diptongoen kasua bakarrik adieraziz).

1. “IA” [JA]

“iturrialde”	[iturjalde]
“andiandi”	[andjandi]
“argiargi”	[argjargi]
etab...	

2. “IE” [JE]

“bieti”	[bjeti]	(behetik)
“audienean”	[audjenean]	(eudenean)
“aspienda”	[aspjenda]	(azpian da)
etab...		

3. “IO” [JO]

“asiordu”	[asjordu]	(hasi ordu)
“Uriondo”	[urjondo]	(toponimoa)
“arriotza”	[arjoca]	(harri-hotsa)
etab...		

4. “IU” [JU]

“biune”	[bjune]	(behar doguna)
“gariurte”	[garjurte]	(gari urte)
“gariurune”	[garjurune]	(gari-uruna)
etab...		

5. “UA” [WA]

“Iruatxeta”	[irwatxeta]	(toponimoa)
“sartualde”	[sartwalde]	(sartu alde)
“eskuartean”	[eskwartean]	(esku artean)
etab...		

6. “UE” [WE]

“barruenda”	[barwenda]	(barruan da)
“barruenaok”	[baruwenyaok]	(barruan jagok)
“galduen dao”	[galdwendao]	(galduen dago)
etab...		

7. “UO” [WO]

“ortuondora”	[ortwondora]	(ortu ondora)
“artuorduko”	[artworduko]	(hartu orduko)
“aistuorduko”	[aistworduko]	(ahaztu orduko)
etab...		

1.5.3. *Diptongo bereziak. Bokal silabikoen artekoak. (17)*

Diptongo bat osatzeko bokal silabiko bat eta erdi bokal edo erdi kontsonante bat behar dira. (18)

Baina Zeberioko euskaran, hainbat alditan, bokal silabiko bi silaba batean egiten dira eta diptongo funtzioa bete arren, bokal silabiko biak ahoskatzen dira.

Hona hemen aurkitutako kasuak: “EA, OA, EO, OE, AO” eta Zeberioko triangelu bokalikoa aztertzean esandakoa kontuan hartzen badugu, ez da harritzekoa fenomeno hau. (19)

Funtzioa, diptongoarena dela esan dut eta hala da izan ere, kasuan kasuko bietariko bokal bat oso itxia delako eta bokal itxi horrek erdi bokal edo erdi kontsonante balioa hartzen duelako.

Adibideak dira argigarrienak eta goazen kasu bakoitzaren berri ematera, bokal silabikoari azentua jarritz.

1. “E-A” [EA]. (20)

“beárra”	[bea-rra]	(beharra)
“beáda”	[bea-da]	(behar da)
etab...		

2. “E-O” [EO]

“beósu”	[beo-su]	(behar dozu)
“beórrek”	[beo-rrek]	(berorrek)
etab...		

3. “O-A” [OA]

“osoán yaok”	[o-soan-yaok]	(osoan jagok)
“yoán da”	[yoan-da]	(joan da)
etab...		

4. “A-O” [AO]

“yaók”	[yaok]	(jagok)
“daós”	[daos]	(dagoz)
etab...		

5. “O-E” [OE]

“soloérdi”	[so-loer-di]	(solo erdi)
“ondoéstea”	[on-does-tea]	(hondo-hestea)
etab...		

1.5.4. *Diptongoa desegiteaz*

Egiten diren diptongoen berri eman ondoren, hargatik edo horregatik egiten ez direnen berri ematea ere ondo letorke.(21)

Euskal Herrian zehar diptongoak apurtzeko joera handia badago, Zeberion gauza bera gertatzen da eta labur baino ez bada ere hona hemen adibidez lagunduriko sailkapen hau.

1. Sabaikaritzearen eragina

Diptongoaren bigarren elementua “i” denean, askotan jarraian datorren kontsonantea sabaikaritu egiten du eta fonema-elkartze horretan diptongoa bera ere apurtu egiten da.

“talletu”	lit. teilatu
“ollar”	“ oilar
“axea”	“ haizea
“atxa	“ haitza
“oñes”	“ oinez
etab...	

Diptongoaren “i” horren jarraian bokal bat doanean fenomeno berezi bat gertatzen da eta bietara uler daiteke: aurrekoaren bokal-erdia edo atzekoaren kontsonante-erdia. Adibidez: lit. baina = “baya/baia” [baya]/[baia]; eta horren antzean beste kasu asko.

2. Monoptongazioa

Sabaikaritzetik kanpo, gazteleratik hartutako diptongodun hitzak monoptongatzera joan gara neurri handi batean.

Gai hau maisuki azaldu du K. Mitxelenak bere FHVn eta nire aldetik baieztatu baino ez dut egingo Zeberioko adibide batzuk jasoz. (22)

“arמוש”	(almuerzo)
“merinda”	(merienda)
“soltu”	(suelto)
“gubernue”	(gobierno)
etab...	

Dena den, ez dugu ahaztu behar euskarak latinetikako bokalak gorde egin dituela eta horregatik kasu batzuk gazteleratik begiraturaz gero, monoptongazioa dira baina latinetik begiraturaz jarraipen hutsa.(23)

3. Epentesi bidezko monoptongazioa

Hauxe dugu diptongoak apurtzeko beste fenomenoetariko bat.

Diptongodun mailegu asko eta asko epentesi kontsonantiko baten bidez diptongo gabe gelditzen dira euskaraz silaba bat gehiago eginez.

“sugertea”	(suerte)
“biboline”	(violín)
“igeltzo”	(yeso)
“ igeska”	(yesca)

4. “U” erdi-bokal edo erdi-kontsonantea “ B” eginez

“ gabea / gaubea ” (gauea)

1.6. Bokalak hiatuan

Diptongazioan kasuistika ugari aurkitu badugu, hiatuan beste hainbeste gertatuko da. Labur baino ez bada ere, goazen adibideak bitarteko direlarik banan-banangora.

1. “-A+A > EA”. Adibidez: “alabea, ormea, gausea, ankea, sarea, bernea...” etab.

Kasu batzuetan, “EA” bukaeradun hitzak “A” organikotzat jo ditugu “laba, bela” baina jatorrizkoak, labe, bele, dira.

2. “-A+E > AE”.	Adibidez: “ara es, ona es”,
“-A+E > AI”.	Adibidez: “gastai, kanpai”,
“-A+E > E “.	Adibidez: “kantetan, anketan”
3. “-A+O > AO”.	Adibidez: “bera ok, esta on”
“-A+O > O “.	Adibidez: “bok espok, gauson”
4. “-E+A > EA”.	Adibidez: “fedea, epea, berdea”
5. “-E+E > IE”.	Adibidez: “sarie, daurie”
“-E+E > EA”.	Adibidez: “etzeatan, landareatan”
6. “-E+O > EO”.	Adibidez: “beot, edeok”
“-E+O > O “.	Adibidez: “labok, idok”, etab.
7. “-O+A > OA”.	Adibidez: “astoa, estoa, agoa”
8. “-O+E > OE”.	Adibidez: “sasoi, erresoi, kamioi”
“-O+E > OE”.	Adibidez: “ondoes, txarto es”
9. “-O+O > OO”.	Adibidez: “besook, artook”, batzuetan ez da hain argia baina edozein kasutan “O” luzea da.
10. “-I+A > IE”.	Adibidez: “txorie, mendie, egie”
11. “-I+E > IE”.	Adibidez: “ori es, argi es”
12. “-I+O > IO”.	Adibidez: “txoriok, gariok”
13. “-I+U > IU”.	Adibidez: “ikisiu”, lit. ikasi dogu; “biu”, lit. behar dogu, etab...
14. “-U+A > UE”.	Adibidez: “burue, mundue, eskue”, etab.
15. “-U+E > UE”.	Adibidez: “galdu es, estu es”
16. “-U+I > UI”.	Adibidez: “estu in, (ez dogu egin) artu in dau,... “
17. “-U+O > UO”.	Adibidez: “eskuok, artuok (hartu dok)”
18. “-U+U > UU”.	Adibidez: “artuu (hartu dogu) etab.”

Jasotako adibidetan ikusten denez, esandako guztia egia da baina adibide berberok aldakorrak gertatzen dira talde fonetikoaren arabera. Batzuetan hiatook diptongo bihurtuko dira eta inoiz, asimilazioz, bateratu ere.

2. ZEBERIOKO EUSKARAREN KONTSONANTISMOA

2.1. Azentuaren eragina kontsonanteen gortzean

Hipotesi gisa, Zeberrioko euskarari buruzko doktorego tesia egin nuenean, (24) kontsonante multzoetako ahoskeraren ondorio batzuk argitu nituen eta beste batzuk planteatuta bakarrik utzi (25). Ondorioen artean, kontsonante ozen batzuen gorketa baieztatzen da aldameneko beste kontsonante ahoskabe batek eraginda. Baina, beste hainbat kasutan, bokal artean zein bokal eta kontsonante ozen artean edota kontsonante ozenen artean ere, kontsonante ozen batzuen gorketa dago.

Zeberrioko euskararen ahoskeraren errealitate zabaldu honen zergati-hipotesia, AZENTU TONIKOan eta INTENTSITATEAn dagoela esango nuke, lexematik hasi eta goragoko multzo fonikoetara bitartean.

2.2. Kontsonante multzoak eta gorketa

Nire doktorego tesiko ondorioen laburpena eskaini baino lehen, K. Mitxelenak bere *Fonética Histórica Vascan*, “Grupos de Consonantes” izenburuko 18. kapituluan dioena gogoratu nahi nuke.

K. Mitxelenak, kapitulu horretan, kontsonante multzoen arteko kasuistika luzea eskaintzen digu, tokian tokiko adibideak lagun.

Kontsonante ozenen gorketari dagokionez, K. Mitxelenak, 18.2.an, Leherkari+Leherkari multzoan “-t eta -K” + kontsonante ozena > gorketa baieztatzen digu adibideak eskainiz: Esate baterako: “nitakit” < nik dakit;(B) “onati(r)a” < onak dira(G) edo “oroipen” < *oroit+men (A.N.; G). Bere hitz testualetan esanda: “El resultado es el enmudecimiento de la implosiva con ensordecimiento de la explosiva. Cuando ésta es sorda, se pierde simplemente la primera.”

Beste alde batetik, 18.6.an, Txistukari+Leherkari multzoan ere gorketa agertzen da. Hona hemen K. Mitxelenaren hitz testualak: “Sibilante +Oclusiva. El resultado uniforme, descontadas grafías etimológicas y pronunciaciones influidas por analogía, es Sibilante Fricativa+Oclusiva Sorda. (Ejemplos en 12.6 y 14.6 c)”

Lehen aipatu dudana bezala, nire Zeberrioko euskararen doktorego tesiko VIII. kapituluan (26) sakonki aztertu nuen kontsonante multzoetako ahoskera. Azentu tonikoaren nire hipotesian zuzenean sartu aurretik, komenigarria litzateke kapitulu luze horretako planteamendu eta ondorengo gorketa batzuk aipatzea adibide eta guzti.

2.3. Zeberrioko euskararen kontsonante multzoen ahoskera

Hitz egiten dugunean, “kanpo sandhi” edo “talde fonetiko”en bidez egiten dugu eta era horretara kontsonanteen elkar-jotzeak sortzea guztiz bidezko da herri-hizkuntzaren eufonia, ekonomia eta artikulazio ohitura bitarteko direlarik.

Izan ere, ez da batere erraza “talde fonetiko” edo osterantzeko kontsonante elkarte batzuk ahoskatzea eta horregatik herriak, berezko fonetika legeak jarraituz, erraztu egin du kontsonanteon ahoskera. (27)

Hiztun bakoitza aparteko mundu bat da bakarrean zein gizartean eta beste hiztunekin bateratsu hitz egin arren, beti dira bata bestearengandiko aldakuntzak.

Gainera, hiztun bakoitzarengan ere, bizitzako egoera guztiak ez dira berdinak, eta egoera batean egon edo beste batean egon “talde fonetiko” berbera ez da berdin-berdin ahoskatzen. (28)

Nire aldetik, Zeberioko euskararen aurkitu ditudan “kontsonante multzo”en ahoskera jasotzen saiatu naiz, euretariko batzuk, aurrerago aipatu ditudan faktoreen arabera, beti berdin ahoskatzen ez direlarik. Hemen ez dut doktorego tesiko adibidete guztia aipatuko, kontsonante gorketaridagokiona baizik.

Metodologiari dagokionez, era askotara azter daiteke “kontsonante multzo”en ahoskera. Nik jarraitu dudana bidea hauxe da: Ahots-Moldeari dagokion sailkapena hartu eta euretariko kontsonante bakoitza herrian erabiltzen diren beste kontsonante posible guztiak elkar joarazi banan-banan eta alfabetikoki herriko hiztunengandik jasotako adibideak bitarteko direla. (29)

Argibide bezala, komatxo artean doan fonologia mailako herri-adibide bakoitzak, literatura mailako bere parearen gainean, “kontsonante multzo”en jatorria ikusi eta ondorioak ateratzeko.

Jarraian, “Zeberio Haraneko Euskararen Azterketa Etno-Linguistikoko”-tik azterketa gai honi dagozkion kasuen hustuketari ekingo diot. (30)

2.3.1. *Leberkari gorrak*

2.3.1.1. “-P” bukaeradunak + gaintetikoak

Ez da erraza azken posizioan “p” bat aurkitzea “eup!” edo ez bada. Beraz, bertan behera utziko dugu.

2.3.1.2. “-t” bukaeradunak + gaintetikoak

2.3.1.2.1 “-t + b-” > “-p-”

- 1) bat bai
“bapai”
- 2) bat bakarrik
“bapakarrik”
- 3) ez dakit buruz
“estakipurus”

2.3.1.2.2 “-t + d-” > “-t-”

- 1) bat dator
“batator”
- 2) ontzat dauka
“ontzatauko”
- 3) ez dakit dana
“estakitana”

2.3.1.2.3. “-t + g-” > “-k-”

- 1) bat gara
“bakara”
- 2) zeuretzat gorde
“sautzakorde”
- 3) ez jat gustatu
“etxakustau”

2.3.1.2.4. “-t + j-” > “-j-” (31)

“-t + y-” > “tx-”

- 1) bat jan dau
“batxandau”
- 2) esantzat joan da
“esantzatxoan da”
- 3) ez dakit jaten
“estakitxaten”

2.3.1.3. *Ondorioak*

a) “-t” fonemak “b-; g-; y-” jotzean, fonema berri bat sortzen da bakoitzarekin: “-p; -k-; -tx-” hain zuzen.

Fonema berrion izateari buruz, ahoskunea bigarren fonemarena da baina ahots-moldekoaren eraginez gorturik.

b) “-t + d-” kasuan, biak ditugu ahoskune berekoak eta elkar jotzean gorra nagusitzen da.

d) “-t + y-” kasuan, gortzetik aparte, ahoskunea ere zertxobait aldatzen da sabai aurrerantz.

e) Beste kasu guztietan, “-t” galdu egiten da jarraian datorren fonema nagusituz.

Baliteke “-t” hori galdu ez egitea intentsitatearen arabera, baina orduan leherkari gorraren eraginezko eten bat sortuko litzateke eta datorren fonema (32) hitz hasieran balego bezala hartu behar da. Dena den, herria beti doa errazera eta galtzea da

errazena. Intentsitate gutxiko ahoskeran “-t+b.d.g-” ozenduta ere entzun daitezke, multzo fonikoko kontsonante biak frikari suertatuz: Adibidez: Bat bai > “ badbai”. Beste testuinguru batzuetan ere frikaritzen da azken posiziooko leherkaria. Adibidez: bat zan > “ badsan “.

2.3.1.4. “-k” bukaeradunak+gainetikoak

2.3.1.4.1. “-k + b-” > “-p-”

- 1) nik badakit
“n**p**akit”
- 2) biderik bide
“bider**p**ide”
- 3) etorri dok ba!
“etorri**p**!”

2.3.1.4.2. “k + d-” > “-t-”

- 1) geuk dakigu
“gaut**t**akiu”
- 2) eurak dabilz
“aure**t**abis”
- 3) gastatu jok dirua
“gastauyot**t**irue”

2.3.1.4.3. “-k + g-” > “-k-”

- 1) hark garoaz
“a**k**aroas”
- 2) gazterik gangartu
“gasteri**k**angartu”
- 3) hortik goaz
“orti**k**oas”

2.3.1.4.4. “-k + y-” > “-tx-”

- 1) berak jan dau
“berat**x**andau”
- 2) ez dok jan
“estot**x**an”
- 3) pozik joan da
“posit**x**oan da”

2.3.1.5. Ondorioak

a) “-k” fonemak “b-; d-; y-” jotzean, fonema berri bat sortzen da bakoitzarekin: “-p-; -t-; -tx-” hain zuzen.

Fonema berrion izatea dela eta, Ahoskunea bigarren fonemarena da baina Ahots-Moldekoaren eraginez gortutakoa.

b) “-k + g-” kasuan, biak dira Ahoskune berekoak eta elkar jotzean gorra nagusitzen da.

d) “-k + y-” kasuan gortzetik aparte, Ahoskunea ere zertxobait aldatzen da sabai aurrerantz.

e) Beste kasu guztietan, “-t”rekin gertatu den bezalaxe, “-k” galdu egiten da jarraian datorren fonema nagusituz. Eta ahoskera erlaxatu batean elkarteko leherkari biak frikari ozen bezala ere entzun daitezke. Adibidez: nik bai > “nigbai “. Beste kontsonante batzuekin ere bai, adibidez: nik neuk > “nignauk”

2.3.1.6. Frikari-txistukariak

2.3.1.6.1. “-s” fonema ez da oso ugaria azken posizioetan eta gainera ez du ahoskatze arazorik beste kontsonanteekin elkar-jotzean.

2.3.1.6.2. “-z” (“S” bezala ahoskatzen da)

(E) Z “-z + b-” > “-zp-”

1) ez badator
“espadator”

2) ez bedi esan
“espei esan”

3) ez baletor
“espaletor”

2.3.1.6.3 “-z + d-” > “-zt-”

1) ez dator
“estator”

2) ez dakit
“estakit”

3) ez deutsu egin
“estotzu in”

2.3.1.6.4 “-z + g-” > “-zk-”

1) ez gara
“eskara”

2) ez gabilz
“eskabis”

3) ez gaitu
“eskatu”

2.3.1.6.5. “-z + y-” > “-tx-”

1) ez jatok
“etxatok”

2) ez jakiat ba
“etxakiapa”

3) ez jautsat ezer egin
“etxotzat eser in”

2.3.1.7-. *Ondorioak*

Herriko adibideetan ikusi ahal izan dugunez, baditugu fenomeno aipagarri batzuk (E)Z proklitikoaren “-Z” dela eta.

a) Alde batetik goian aipatu dugun “-Z” horrek gortu egin ditu hurrengo “b-; d-; g-; y-” fonemak “-p-; -t-; -k-; -tx-” bihurtuz.

b) “-z + z-” kasuan, gaur egun, adinekoren bat ez bada, goi-hobietakoa egiten dugu bizkar-hobietakoa egin beharrean.

d) Beste kasuetan leherkari gorra ez bada “-z” galdu egiten da hurrengo datorren fonema nagusituz.

e) Gorketa ez egitea ere posible da eta gazteengan entzun ere egiten da. Adib: “esgoas” < lit. ez goaz; etab.

2.3.1.8. Orain arte esandakoa egia bada ere, badira gorketarik gertatzen ez diren “talde fonetikoak”

- a) ez behar > “esbear “
- b) ez gauza > “esgausa “
- d) ez jakin > “esyakin”
- e) etab. etab.

Ez gortzearen arrazoia zabala litzateke, baina hipotesi gisa baino ez bada ere, gorketa gehientsuenak aditz jokatuan gertatu dira eta beste kasuok ez dira erabilera berekoak. Eta gainera nire ustez kronologiarekin loturik dago gortzea edo ez gortzea, geroago ere ikusiko dugun bezala.

2.3.1.9. (—) -Z instrumentala hartzen badugu ez dugu ahoskaberik aurkitzen normalean.

- a) berez badabil > “beresbadabil”
- b) berez dator > “beresdator”

- d) berez goaz >”beresgoas”
- e) oinez jatok > “oñesyatok”
- f) buruz dakit > “burusdakit”
- g) etab. etab...

Dena dela, eta kronologia kontuan harturik, kasu batzuetan agertzen da gorketa, esate baterako “-Z GERO” kasuan:

- joanez gero >”yoaneskero”
- etorritz gero >”etorri eskero”
- etab...

Kasu berean eta esakune eginetan ere agertzen da gorketa hori:

- “arreskero”
- “oneskero”
- etab...

2.3.1.10-. Afrikariak

2.3.1.10.1. “-tx + b-” > “-sb-”

- 1) apatx barrua
“apa**s**barrue”
- 2) apatx burua
“apa**s**burue”
- 3) gatx barik
“ga**s**barik”

2.3.1.10.2. “-tx + d-” > “-sd-”

- 1) apatx dandarras
“apa**s**dandarras”
- 2) gatx daukat
“ga**s**daukat”
- 3) gatx dago
“ga**s**dao”

2.3.1.10.3. “-tx + g-” > “-sg-”

- 1) apatx ganea
“apa**s**ganea”
- 2) apatx garbia
“apa**s**garbie”
- 3) gatx gogorra
“ga**s**gogorra”

2.3.1.10.4. “-tx+y-” > “-sy”-

- 1) gatx jagok
“gasyaok”
- 2) gatx jaukak
“gasyaukok”
- 3) gatx joakok
“gasyoakok”

2.3.1.11-. *Ondorioak*

“-tx + ...etab. etab...” > “-s + beste kontsonentea”

Ikusten denez, “-tx” afrikaria “-s” frikarira pasatzen da. Hurrengo kontsonantea ozena baldin bada ozendu egiten da, bestela gor jarraitzen du.

2.3.1.12. “-tz + etab. etab.” > “-s + beste kontsonantea”

2.3.1.12.1. “-tz + b-” > “-sb-”

- 1) gatx bakoa
“gasbakoa”
- 2) hotz bakoa
“osbakoa”
- 3) berakatz burua
“berakasburue”

2.3.1.12.2. “-tz + d-” > “-sd-”

- 1) gatx dirua
“gasdirue”
- 2) hotz dabil
“osdabil”
- 3) berakatz dariola
“berakasdariola”

2.3.1.12.3. “-tz + g-” > “-sg-”

- 1) gatx garaua
“gasgaraue”
- 2) hotz gara
“osgara”
- 3) berakatz garaua
“berakasgaraue”

2.3.1.12.4. “-tz + y-”> “-sy-”

- 1) gatz jatea
“gasyotea”
- 2) hotz jatea
“osyatea”
- 3) latz jostea
“lasyostea”

2.3.1.13. *Ondorioak*

2.3.1.13.1. “-tz + ...etab. etab...” > “-s + hurrengo konts.

Kasu honetan ere “-tz” afrikaria “-s” frikarira pasatzen da. Ozen edo gor izatea jarraian doan kontsonanteak dakarkio.

2.3.1.14. **Sudurkariak**

2.3.1.14.1. “-nb-” elkartzean eta biak ozenak izan arren, esakune zahar eginetan bigarrena gortu egiten da:

zain bedar > “sanpédar”
agindu/te bide > “aginpíde”
ezkondu/te barri > “eskonpárri”
ezagun/te bide > “esaupíde”

2.3.1.14.2. “-n + m-” > “-m-” egitea bidezko da eta “-n + n-” asimilatzea ere bai.

Adibidez: ahal dan moduan>“aldamoduen”

2.3.1.14.3. Kasu honetan bere, “n”ri dagokionez, jarraian kontsonante gor bat badago, “n” hori galtzeko joera daukagu. Adibidez: egoten zan> “otesan”; monjea> “mojea”.

2.3.1.15. **Albokariak**

2.3.1.15.1. “-l+b-” elkartean, biak ozen egitea bada ere normalena, kasuren batean bigarren elementua gorturik dago:

ibilbide > “ibilpíde”

2.3.1.15.2. Dena dela, kasu honetan bere, “l” baten jarraian fonema gor bat datorrenean, “l” hori galtzeko joera dago. Adibidez: dabilz> “dabis”; darabilt> “da(r)abit.

2.3.1.16. **Dardarkariak**

2.3.1.16.1 “-r”ren jarraian kontsonante ozen bat baldin badago erraz galtzen da dardarkaria; eta gorra badatorrkio errazago.

- 1) behar da >"beada"
- 2) ur bidea >"ubidea"
- 3) akersolo >"akesolo"
- 4) dakarzu >"dakasu"
- 5) dakargu >"dakagu"
- 6) daroardie >"darodie"
- 7) dakart >"dakat"
- 8) merzedez >"mesedes"

2.3.1.16.2. Esakune eginetan gortzeraino ere heltzen da dardarkariaren hurrengo kontsonante ozena:

- burdi bide >"burpíde"
arri bide >"arpíde"

2.3.1.17. Kontsonante bikoitzak

2.3.1.17.1. "-ST" + beste kontsonanteak

2.3.1.17.2. "-st + b-" > "-sb-"

- 1) bost bider
"bos**u**bider"
- 2) bost baso
"bos**u**baso"
- 3) bost barku
"bos**u**barku"

2.3.1.17.3. "-st + d-" > "-sd-"

- 1) bost doaz
"bos**u**doas"
- 2) bost datoz
"bos**u**datos"
- 3) bost dozena
"bos**u**dosena"

2.3.1.17.4. "-st + g-" > "-sg-"

- 1) bost goas
"gos**u**goas"
- 2) bost gara
"bos**u**gara"
- 3) bost ganadu
"bos**u**ganadu"

2.3.1.17.5. “-st+y-” > “-sy-”

- 1) bost joan
“bosyoan”
- 2) bost jan
“bosyan”
- 3) bost jorrai
“bosyorrai”

2.3.1.18. *Ondorioak*

“-st + etab. etab...” > “-s + beste kontsonantea”

Kasu honetan leherkari gorra galtzen da eta ozen-gor arazoa hurrengo fonemak eragiten du.

Bizkaieraz, ZER-NORI-NORK aditz-erroa “EUTSI”tik hartzen da eta berez “-ts”z bukatu behar luke baina metatesi bidez “-ST” egiten du.

Dena den, aditz horren lehen pertsonan “-ST” azken posizioa bada, ahoskatu egiten da baina sarritan hobeto ahoskatzeko edo, bokal paragogiko bat agertzen da azken “-T” horri dagokionez.

ekarri deust
“ekarrioste” (33)

2.3.1.19. “-RT” + beste kontsonanteak

2.3.1.19.1. “-rt + b-” > “-rp-”

- 1) bart bai
“barpai”
- 2) bart bakarrik
“barpakarrik”
- 3) bart bakean egon gara
“barpakean on gara”

2.3.1.19.2. “-rt + d-” > “-rt-”

- 1) bart danok
“bartanok”
- 2) bart dirua galdu dot
“bartirue galduot”
- 3) bart dana beharrean
“bartanabearrean”

2.3.1.19.3. “-rt + g-” > “-rk-”

- 1) bart goizetik
“barkoxetik”
- 2) bart kantzatuta
barkantzaute”
- 3) bart kontuz
“barkontus”

2.3.1.19.4. “-rt + y-” > “-rtx-”

- 1) bart jan> “bartxan”
- 2) bart joan> “bartxoan”
- 3) bart jausi> “bartxausi”

2.3.1.20. *Ondorioak*

Kasu honetan, “-R-” gorde egiten da eta “-T-” fonemak beste kontsonante ezberdinekin jotzean aurrean aipatu dudana 1.2. atalaren antzera jokatzeko du.

2.3.1.21. “-RK”+ beste kontsonanteak

2.3.1.21.1. -rk + b-” > “-p-”

- 1) inork badaki?
“iñopádaki”
- 2) nork batu dau?
“nopatu dau”
- 3) zerk bizi dau?
“sepsidau”

2.3.1.21.2. “-rk + d-” > “-t-”

- 1) nork dauka?
“notauko?”
- 2) nork daki?
“notaki”
- 3) zerk daragoio?
“setaragoyo”

2.3.1.21.3. “-rk + g-” > “-k-”

- 1) nork garoaz?
“nokaroas?”

2) nork galdu jok?
“nokalduyok”

3) zerk galdu jok?
sekalduyok”

2.3.1.21.4. “-rk+y-”> “-tx-”

1) nork jakin
“notxakin”

2) zerk jakak
“setxakak”

3) hark jan jok
“atxanyok”

2.3.1.22. *Ondorioak*

Bikote honetan “-R-” galtzen da eta “-K-” fonemak beste fonema ezberdinekin elkar jotzean aurrerago aipatu dugun 1.4. atalekoen antzera jokutzen du.

2.3.1.23. “-LZ”

Kasu hau, aditzean aurkitzen dugu eta Zeberioko euskaran “L” galtzen da eta “Z” bakarrik ahoskatzen, Goi-Hobietakoa eginaz.

Adibidez:

“sabis” < lit. zr. zabilz lit. zabiltz
“gabis” < lit. zr. gabilz lit. gabiltz
“dabis” < lit. zr. dabilz lit. dabiltz

2.3.1.24. “-LK-”

Kasu hau suertatzen denean ere, kontsonante ozena galdu egiten da.

Adibidez:

“ñabiko” < lit. niabilko
“sabikos” < lit. zabilkoz
etab...

2.3.1.25. “-RS-” lit. -RZ-

“-NS-” lit. -NZ-

Kasu hauetan ere, kontsonante ozenak galdurik aurkitzen ditugu lehen kasua bigarrena baino argiagoa delarik.

Adibidez:

“dakasu” < lit. dakarzu
“ekasu” < lit. ekarri egizu

“otesan” < lit. egoten zan
 “itesaindun” < lit. egiten zendun
 etab...

2.3.1.26. *Ondorioak*

Jasoak jasota eta joera nagusi bezala harturik, ondorio hau atera genezake azken adibideotatik: kontsonante elkarte hauetan bigarrena nagusitzen dela, alde batetik, posizioaren arabera, eta, bestetik, elkarteko ozena, hemen aurrekoa, errazago galtzen delako.

Orokorki aipatuz, beti goaz kontu berera : hiztunak badaki zer behar duen aurrekoak ulertzeko eta logika osoz gordetzen ditu behar dituen fonemak behar duena adierazteko. Honi guztiari dagokiola, hor dugu ume txikitxoegaz darabilgun hizkuntza jokoia eta gainetiko mundu hipokoristikoa.

Kasu honetan, sistematik edota normatik aldatzen gara, batzuetan geuk, nagusiok gurata, eta sarritan umeak eurak hizketan ikasi ahala darabilten hizkuntza imitatu baino ez dugulako egiten.

2.4. Kontsonante ozenak ahoskabetzeari buruzko datu berriak

Hasierako hipotesiaren planteamenduari eusteko, lehenago aipatutako 2.3.1.6.-puntuari kontsonante ozenen arteko gorketa berezi bat aipatzen da.

Kontsonante multzoetan gertatzen den gorketa, bai K. Mitxelenaren (34) sailkapenean, bai nire Zeberiokoarenean, (35) badirudi kontsonante gor baten eraginezko gorketa dela.

Ni neu aurrerago joango nintzateke. Kontsonante gor baten eraginaz gain, AZENTUA ere erabakigarria dela esango nuke.

Nire ikerketa honetako ekarpen gisa, eta hipotesi honen euskarri bezala, tesia egin ondoren hainbat eta hainbat adibide gehiago aurkitu ditut Zeberioko euskara bizian eta etnotestuetan (36). Badakit, jakin, Euskal Herri luze zabaleko beste lurralde batzuetan ere gertatuko dena fenomeno hau. Ni neu, oraingoz, Zeberioko testigantza ematera noakizue.

2.4.1. *Gorketaren posizioa*

Herriko adibideetan ikusiko dugun bezala, aipatutako kontsonante gorketa hiru testuingurutan egiten dela ikusi dut. Hasteko, lexeman bertan; baita lexemari mugatzailea eransterakoan eta azkenik hortik goragorako multzo fonikoetan. Artikulua dela eta, argi dago gorketa, artikulua erabiltzen hasi baino lehenagokoa dena. Izan ere, artikulua eransterakoan, azentua sarritan silabaz aldatzen da baina lehenago bilakatutako gorketak berdin jarraitzen du.

Esandakoa horrela bada ere, ahoskera erlaxatuan baliteke ahoskabetzerik agertu ere ez egitea, baina, jarraian datozen adibideak azentua edota intentsitatearen eraginezko gortasunaren testigu ditugu.

Hiru testuinguruotako adibideak aurkeztuko dira azentua edota intentsitatea markatuz. Adibideetan herri-ahoskerako etnotestuaren ondoan Bizkaiera literarioa agertuko da.

2.4.2. *Bokalarteko kontsonanteen gorketa*

2.4.2.1. “ epái“ < ebagi (37)

- Adibidez: 1) “ epái ertza artes eroan galberdean”. Lit. epai ertza artez eroan galberdean.
2) “epái ona daukatzu gastai onek”. Lit. epai ona daukatsu gaztai honek.
3) “epái sala yaukok urdai gardamutu onek”. Lit. epai zaila jaukak urdai gardamutu honek.

2.4.2.2. “ epáie“ < ebagia

- Adibidez: 1) “ganeko epáie daukatzun galberde onek”. Lit. gaineko epaia daukatsun galberde honek.
2) “epáie urdindu yako gastaiari”. Lit. epaia undindu jako gaztaiari.
3) “ sasbako landeak epáie txarra”. Lit. sats bako landeak epaia txarra.

2.4.2.3. “ yayopárrri“ < jaiobarri (38)

- Adibidez: 1) “yayopárrri dao ondiño”. Lit. jaobarri dago oraindiño.
2) “yayopárrri orpogorrie yatzu”. Lit. jaiobarri orpogorria jatzu.
3) “yayopárrriten arpegi urdine aukiten dotzue úmeak”. Lit. jaiobarritan aurpegi urdina aukiten deusue umek.

2.4.2.4. “ yayopárrrie“ < jaiobarria

- Adibidez: 1) “yayopárrriek asbegiek ondo ekarri daisela”. Lit. jaiobarriak hatz-begiak ondo ekarri dagizala.
2) “yayopárrrieri naira asko in beayako” . Lit. jaiobarriari nahiera asko egin behar jako.
3) “yayopárrrien amari ermakariek iten jakos”. Lit. jaiobarriaren amari ermakariak egiten jakoz.

2.4.2.5. “ iripási“ < irabazi (39)

- Adibidez: 1) “iripási andiekas kontus”. Lit. irabazi handiekaz kontuz.
2) “ iripási in yostek”. Lit. irabazi egin jaustak.
3) “ iripási baño galdu geao”. Lit. irabazi baino galdu gehiago.

2.4.2.6. “ iripásie” < irabazia

- Adibidez: 1) “iripásien yabik kartetan” .Lit. irabazian diabilk kartetan
2) “iripásiekustietxan yosak”. Lit irabaziak guztiak jan jozak
3) “iripásieri eutzin in beayakiek” .Lit. irabaziei eutsi egin behar jakiek

2.4.3. *Kontsonante ozen/ahostun eta bokalarteko kontsonanteen gorketa*

2.4.3.1. “ sanpédar” < zain bedar (40)

- Adibidez: 1) “sanpédar asko agiri de artotzan” Lit. zain bedar asko ageri da artotzan.
2) “sanpédar denodu onek onurea yaten yotzek artoari “. Lit zain bedar denodu honek onura jaten jautsak artoari.
3) “sanpédar au nok ebateko ba? Lit. zain bedar hau nork ebagiteko ba?

2.4.3.2. “ sanpedárra “ < zain bedarra/zain belarra

- Adibidez: 1) “sanpedárra ebaten daragoio”. Lit zain bedarra ebagiten daragoio.
2) “sanpedárra estaurie yaten ondo ganaduek”. Lit. zain bedarra ez dabe jaten ondo ganaduek.
3) “sanpedárra igitiegas ebagi beada”. Lit. zain bedarra igitaiaz ebagi behar da.

2.4.3.3. “nosepéin “ < noizean behin

- Adibidez: 1) “ nosepéin etorten yaku”. Lit. noizean behin etorten jaku
2) “nosepeinéan ondo yatorkuk”.Lit. noizean behinean ondo jatorkuk.
3) “nósepein egaberape ikusten yusek”. Lit. noizean behin egaberak be ikusten joaguzak.

2.4.3.4. “ sapátu “ < zapatu <sabbatum

K. Mitxelenak, FHV 12.5-ean dio: “ Hay ejemplos claros, aunque escasos, que prueban que oclusivas sonoras geminadas latinas o grupos de consonantes sonoras romances están representados por oclusivas sordas vascas.”

Adibide hau eta gehiago jartzen ditu K. Mitxelenak, baina nik aurrerago joko nuke nire hipotesian. Gaztelerak azentua aurrean daroa eta hortik “sábado” baina Zeberion (zabalago ere bai) azentua bigarren silaban daroa eta beste kasuetan lez, bokalarteko kontsonante ozena gorturik agertzen da: “sapátu”. Beraz, nire hipotesian, azentuak eragina dauka gortzean.

- Adibidez: 1) “sapátuetomekea yakak”. Lit. zapatuak domekea jakak
2) “sapatú-domekak onatosak”. Lit zapatu-domekak onak dozak
3) “sapáturitxoak juergan”.Lit zapaturik joak juergan.

2.4.3.5. “ibilpíde” <ibilbidea (gatz. facultad de andar) (41)

- Adibidez: 1) “ibilpíde eskasean ikusi yoat urlie “. Lit. ibilpíde eskasean ikusi joat urlia.
 2) “ibilpíde alosokoan yabik undiño”. Lit. Ibilpíde alosokoan diabilk oraindino
 3) “ibilpíde txarreko idirik etxupear” Lit. ibilpíde txarreko idirik ez joaguk behar.

2.4.3.6. “ibilpídea” <ibilbidea (gatz. la facultad de andar)

- Adibidez: 1) “ibilpídea galdu eskero es as gause esetako “. Lit. ibilpídea galdu ezkerero ez haiz gauza ezertarako.
 2) “ibilpídea gausonookero!”. Lit. ibilpídea gauza ona dok gero!.
 3) “ibilpídea nok etxokaltzean ba sartzaroan?”. Lit. ibilpídea nork ez joaltzen ba zahartzaroan?

2.4.4. *bebe < -be/ -pe, hitz konposatuetan*

K. Mitxelenak, FHVko 12.18.an protoeuskarako leherkarien serie bikoitza aipatzen digu eta 21.5.ean bikoitzasun hori azentuan edota azenturik ezean oinarritzen du.

Zeberioko euskara bizian (haragoan ere antzera egingo da) bokal arte eta kontsonante ozenaren jarraiko leherkari ozena gortzearen adibide ugari dugu eta hemen ere azentu intentsitatea nabaria dela esango nuke.

- Adibidez: “lurpé, lurpéa”
 “urpé, urpéa”
 “oinpé, oinpéa”
 “minpé, minpéa”
 “surpé, surpéa” < sudurpe
 etab. etab.

2.4.5. *Konposatuetaiko lehen hitzaren azkeneko gortzeak*

2.4.5.1. K. Mitxelenaren FHVko 12.10.ean hauxe dator: “En compuestos antiguos es regular que, cuando las consonantes d, g, h quedaban en final de primer miembro a consecuencia de la caída de la vocal que les seguía, según 6.1, aparezcan representadas por la sorda -t ante vocal. A veces t se escribe también -y no hay razón para pensar que no se pronunciará- ante oclusiva inicial del segundo miembro, pero por lo general su antigua presencia se patentiza por el ensordecimiento de esta oclusiva.”.

Baieztapen hau ukatu gabe, nire hipotesiari jarraituz, kasu hauetan ere azentu intentsitatearen eragina nabarmena dela esango nuke kontsonanteon gorketan. Ikus ditzagun adibideak:

2.4.5.2. “itáurren” < idiaurren (gaur idi aurrean)

- Adibidez: 1) “itáurreko onik etxaok iñonbe “. Lit. itaurreko onik ez jagok inon be.
 2) “itáurren gogaitute ñaok”. Lit. itaurren gogaituta niagok.
 3) “itáurreokas kontzelauko as”. Lit. itaurreokaz kontsolatuko haiz.

2.4.5.3. Bide beretik joango liratekeen beste adibide hauek aipatu eta zerrendatu baino ez ditut egingo:

“bepúru, bepurúe “ < begi burua
 “burpíde, burpidéa “ < burdi bidea
 “arkáste, arkastéa “ < ardi gaztea
 “ertígídien “ < erdi edegian
 “aginpíde, aginpídea “ < agindu/te bidea (42)
 “eskonpárrri “ < ezkondu/te barri
 “bekáne, bekáne, bekanéko “ < begi gane
 “ipústarri, ipústarrie “ < idi buztarria
 “supúru, supurúe “ < su/te buru (43)
 “supástar, supastárra “ < su/te bazter
 “esaupíde “ < ezagun/te bide
 etab.etab.

2.4.5.4. “itargi / idergi” dela eta argitasun batzuk ematea interesgarritzat jotzen dut. Hasteko, Zeberion “itárgi- itárgie”= luna, la luna, dugu eta “idérgi-idérgíe (betea zein barria)= luna llena eta luna nueva, hain zuzen.

M. Agud-ek eta A. Tovar-ek, hitz honen teoria ezberdinak jasotzen dituzte eta R.M. Azkueri jarraituz “ illargi+argi oinarritzat hartzen badugu, 2.6.3.ko adibideen artean sartu beharko genuke.

Honen ondoan, nire neure hipotesia hauxe litzateke: “il+argi”-tik hipotetikoki hasiko bagenu bilakaera, “ l / r “ eta gero “r / d” alternantziak bidezkoak dira, hots: “irargi / idargi.

Behin “ idargi” berbara helduz gero, eta azentu tonikoa bitarteko, “ itárgi “ daukagu, Zeberion egiten duguna. (44)

2.4.6. *Kontsonante ozenak gorturik hasiera absolutuan*

Problematika hau, zabal, luze eta maisuki aztertzen du K. Mítxelenak bere FHVko zenbait kapitulutan.

Ni neu, oraingo honetan beste bide batetik noa. Nire neure “Zeberio Haraneko Azterketa Etno-Linguistikoa” doktorego tesian, (45) herririk harako hainbat hitz edota multzo fonikoren sonograma aztertu nituen Deustuko Unibertsitateko Laborategi Fonetikoan.

Emaitzak hor daude. Baina sonogramak berraztertuz, fenomeno kurioso bat gertatzen da, hauxe: hitz edota multzo fonikoko hasiera absolutuko kontsonante ozenak ozen jarraitu arren, hurrengo bokalean azentu tonikoa baldin badarama, hainbat kasutan, sonoritateko marra gabe dager sonograma. Aztertutako sonogramak asko direnez batzuk bakarrik hartuko ditugu adibide gisa, tesian agertzen diren zenbaki eta guzti: 34- bére; 87-gúre; 138-yákin; 153- beárren (ea=diptongo balioaz); 158-beósu (eo= diptongo balioaz); 161- dáo; 165- béot; 179-yákak; 213- bíger; 242-góxa; 244- góye; 279- bápai < bat bai; 301- bátxandau < bat yan dau; etab.

2.4.7. Ondorioak

Neure doktorego tesiko sonogrametan ikus daitekeenez, azentu tonikodun bokalaren ezkerreko kontsonanteak ez du sonoritate marrarik ageri hasiera absolutuko hainbat kasutan. Nire ustez, azentu tonikoak eta intentsitateak badu bai zerikusia fenomeno horretan. Beraz, kasuistika hau ere, ekarpen-hipotesiaren barruan sartuko nuke.

3. AZENTUA EZAUGARRI BEREIZLEA HOMONIMOETAN

Homonimoen arteko bereizketa bideratzeko hizkuntzaren joan-etorrian irtenbide bat baino gehiago sortu dira eta Zeberioko herri euskara bizian, besteak beste, AZENTU TONIKOA dager ezaugarri bereizle bezala. (46)

Euskara mintzatuan, hargatik horregatik, (47) sarri gertatzen dira berezko edo jatorrizko etimologia ezberdinetatik sortutako homonimiak. (*Homonimia* hitza erabiliko dugu nahiz eta kasu batzuetan *homofonia* edo/eta *homografia* mailakoa izan).

Ahozko zein idatzizko homonimiari dagokiola, Zeberioko herri-euskara bizitik jasotako adibide ugariok, kasuak kasu, homonimiaren barruan ez eze, polisemia, homofonia, homografia eta homomorfoen alorrean ere koka daitezke. (48)

Behin homonimiaraz gero, eta elkar komunikazio nahasterik sor ez dadin, era bateko edo besteko irtenbideak asmatu ditu herri-euskarak homonimook edo kointzidentziok bereizteko.

Irtenbide bereizleak, lekuan lekukoak eta garaian garaikoak direla esango nuke. Har ditzagun hizkuntza ezberdinen arteko adibide batzuk:

Latin herrikoian, homonimia ugari sortu ziren: Bat hartzearren, aiko hemen hauxe: “*equus* = zaldia, eta, *aequus* = berdin/a” hitzen arteko homonimia. Irtenbidea, hitzez aldatzea izan zen eta “*equus* = zaldia”-ren orde, “*caballus* = caballo castrado o de trabajo” erabiltzea, bereizteko. (49)

Gaztelera, “*el pez* < lat. *piscis* / *la pez* < lat. *pix*”; “*el corte* / *la corte*”; “*sábana* / *sabána*” ezaugarri morfologiko-sintaktikoak bitarteko direla.

Ingelese, “*récord* (sust.) / *recórd* (aditz.)”; “*cónvert* (sust.) / *convért* (aditz.)”, azentua bereizle delarik.

Frantsesez, “*ouer* < lat. *locare* = alquilar / *louer* < lat. *laudare* = alabar” testuinguruaren arabera bereizten direla. (50)Euskaraz, bizkaieraz, “*osotu* = completar / *osatu* = curar/se” daukagu. Beste euskalkietan gure “*osatu*” “completar” da eta horregatik “*curar/se*” sendatu esaten da.

Bizkaiko Urdaibai aldean-eta, homonimiak yod antihatika baten bidez bereizten dira. Esaterako, “*zurie* < *zurea* = *tuyo* / *zuriye* < *zuria* = blanco/a”; “*arie* < *area* < *arena* / (h)ariye < (h)aria = hilo”. (51)

Zeberioko herri-euskara bizian, haragoan ere ikusi egin beharko da, (52) jakina, homonimoak azentuz bereizten ditugu. Beraz, eta hauxe da nire oraingo testigantza eta guztizko ekarpena, Zeberion azentu tonikoa ezaugarri bereizlea da hizkuntzaren testuinguru ezberdinetako hainbat eta hainbat homonimotan.

Hau gai hau, nire doktorego tesian aipatu baino ez nuen egin. (53) Orain, adibide ugariz horniturik, sakondu egin nahi dut beste euskalki, azpieuskalki eta aldakietan ere beste hainbeste eginaz hobeto ezagutzeko gure euskararen baliabideak. (54)

3.1. Perpaus nagusien eta menpekoen arteko homonimiak aditz jokatueta

Homonimo garbi-garbietan sartu baino lehen, perpaus parataktikotik hipotaktikora bidean, menpekotasanaren morfema markaz aparte, azentu aldaketa ere nabaritzen da Zeberioko euskaran. Adibidez: (jasotako adibide guztiak etnotestuak dira eta horregatik, aldamenean edo azpian, bizkaiera literarioaren baliokidea adieraziko da).

PERPAUS NAGUSIAK

Esan dósu
(lit. esan dozu)
Ser esan dósu?
(lit. zer esan dozu?)
Nos esan dósu?
(lit. noiz esan dozu?)
Sergaitik esan dósu?
(lit. zergaitik esan dozu?)
Selan esan dósu
(lit. zelan esan dozu?)
etab.

MENPEKO PERPAUSAK

Esan dosún kontue
(lit. esan dozun kontua)
Badakit ser esan dosún
(lit. badakit zer esan dozun)
Esan dosúnean
(lit. esan dozunean)
Esan dosúlako
(lit. esan dozulako)
Seuk esan dosún les
(lit. Zeuk esan dozun lez)
etab.

3.1.1. *Homonimia garbietara bagoaz beste hainbeste gertatuko dela ikus genezake Zeberioko herri-euskaran*

Menpeko perpaus askoren morfema marka “-n” dugu eta aditzen iraganeko morfema marka ere bai. Beraz, erraz suertatzen dira aditz forma homonimoak.

ADITZ NAGUSIAK IRAGANEAN

yo náuen
(lit. jo neban)
esan náuen
(lit. esan neban)
esan séndun
(lit. esan zendun)
esan géndun
(lit. esan gendun)
“ser esan náuen?”
(lit. zer esan neban?)
ser esan séndun?
(lit. zer esan zendun?)
selan esan géndun?
(lit. zelan esan gendun?)
segaitik esan náuen?
(lit. zergaitik esan neban?)
segaitik esan séndun?
(lit. zergaitik esan zendun?)
segaitik esan géndun?

MENPEKOAK IRAGANEAN

ia yo nauén
(lit. ea jo neban)
esan nauén kontue
(lit. esan neban kontua)
esan sendún kontue
(lit. esan zendun kontua)
esan gendún kontue
(lit. esan gendun kontua)
bakit ser esan nauén
(lit. badakit zer esan neban)
bakit ser esan sendún
(lit. badakit zer esan zendun)
bakit selan esan géndun
(lit. badakit zelan esan gendun)
esan nauélako (55)
(lit. esan nebalako)
esan sendúlako
(lit. esan zendualako)
esan gendúlako

(lit. zergaitik esan gendun?)	(lit. esan gendualako)
nos ekarri áuen?	ekarri auénean
(lit. noiz ekarri eban?)	(lit. ekarri ebanean)
selan ekarri séndun?	esan sendún moduen
(lit. zelan ekarri zendun?)	(lit. esan zendun moduan)
etab. etab.	etab. etab.

3.1.2. *Subjuntiboaren morfema marka “-n” dugunez, “-n” markadun menpeko perpausekin homonimiak sortzen dira eta hemen ere Zeberrioko euskarak azentuz bereizten ditu. Adibidez:*

PERPAUS NAGUSIA

yoan gaitésan / gáitesan
(lit. joan gaitezán)
yan dáigun
(lit. jan daigun)
yan dáigusan / daigúsán
(lit. jan daiguzán)
etab. etab.

MENPEKO PERPAUSA

yoan gaitesán diño ori (56)
(lit. joan gaitezán dino hori)
jan daigún erosi (d)osku
(lit. jan daigun erosi deusku)
yan daigusán erosi (d)oskus
(lit. jan daiguzán erosi deuskuz)
etab. etab.

3.1.3. *Baldintza eta baieztatzaileen arteko bereizketa. Indikatibozko baldintza eta perpaus nagusi baieztatzaileen arten ere homonimiak sortzen dira eta Zeberrioko euskarak, hemen ere azentua darabil bereizgarri bezala. Adibideen aldamenetan gaztelerazko itzulpena jartzen dugu argiago ikusteko*

PERPAUS NAGUSIA

banóa (ya voy)
banábil (ya ando)
badároat (ya lo llevo)
etab. etab.

MENPEKO PERPAUSA

bánoa (si voy)
bánabil (si ando)
bádaroat (si lo llevo)
etab. etab.

3.1.4. *Agintera formak konpletiboen eta moduzkoen bereizketan. Funtzioak funtzio, Zeberrioko euskarak azentua darabil era bateko edo besteko perpausok bereizteko. Adibidez:*

AGINTERA

dáoela geldí
dóala kanpora
dátorrela bidera
goásen < (goazen) arin
etab. etab.

KONPLETIBOA-MODUZKOA

geldí daoéla
kanpora doála
bidera datorréla
arin goasén < (goazén) diño (57)
etab. etab.

3.1.5. *Adberbioen eta menpeko konparatiboen arteko azentu bereizketa*

ADBERBIOAK

béstean (en el otro/a)
béstekoa (de.....)

MENPEKO KONPARATIBOAK

ni bestéan badabil
ni bestékoa bada

3.2. Substantiboen arteko bereizketak

Alor honetan, era askotako bikote errealak aurkitu ditudanez, sailkatu egingo ditut behar denetan etimologia argituz.

3.2.1. *Aditz substantibatunak eta beste substantibo batzuen arteko azentu bereizketa*

ADITZ SUBSTANTIBATUA

hástea < hasi
háztea < hazi
hártzea < hartu
záríe < zaree
lótzea < lotu
sáltzea < saldu
ótea < egotea
(h)órdáo < ordago (musean)

SUBSTANTIBOA

astéa (semana)
astéa < astaa (asa, mango)
artzéa < artzaa (zaranda)
saríe < saria(premio)
lotzéa < lotsaa (vergüenza)
saltzéa < saltsaa (salsa)
otéa (la argoma)
(h)ordáo < hor dago

3.2.2. *Gerundio-partizipioa eta substantiboaren arteko azentu bereizketa*

GERUNDIO-PARTIZIPIOA

begíre < begira (mirando)
akábaue (lo terminado)

SUBSTANTIBOA

bégire < bigira (vigilia)
akabáue (lo último)

3.2.3. *Hitz autoktono zein mailegu eta euskarazkoen arteko azentu bereizketa*

ártea (pazientzia)
kánea (gazt. cana)
sálea < salaa (58)
ártea < arte
ároa < aro
aréan (en la arena)
kókóa < coco
párea < par
métea < meta
bótea < bote
kásue < cazo

artéa (arbola)
kanéa (neurria)
zaléa (aficionado)
artéa (arbola)
aróa (giroa)
árean (apur bat) (59)
kokóa (gorgojo)
paréa (pala)
metéa (gari edo idarena)
botéa (zahatoa)
kasúe (kasua egin)

fáldea < falda (jantzia)	faldéa (okela mota bat)
bólea < bola	boléa (boléa)
sósoa < soso	zozóa (txoria)(insultoa)
gásea < gasa	gazéa (gazbako)
árroa (barranco)	(h)arróa / arroba
etab.	etab.

3.3. Deklinabide barruko singularraren eta pluralaren arteko azentu bereizketak. (60)

SINGULARRA

gixonán < gizonaren
 gixonári < gizonari
 gixonántzat < gizonarentzat
 gixonán ganean < gizonaren ganean
 súen < zuen
 etab.

PLURALA

gixonán < gizonen
 gixonari < gizonei
 gixonántzat < gizonentzat
 gixonán ganean < gizonen ganean
 suén < suaren
 etab.

3.3.1. SUPERLATIBOA

ónena
 gásteana < gazteena
 úmeana < meena
 árgiena / argiena
 pólitena / polítina
 ándiena / andièna < handiena
 lotzábakoana < lotsabakoena

GENITIBOA

onéna < honena (61)
 gasteána < gaztearena
 uméana < umearena
 argiéna < argiarena
 políténa < politarena
 andiéna < handiarena
 lotzabákoana < lotsabakoarena

3.4. Azentua bereizlea toponimian

Baserri-toponimoa adierazteko erabiltzen da bata eta baserriko etxaguna adierazteko bestea. Hau da azentua tokiz aldatuta egiten da bereizketa hau. Ikus ditzagun adibideak. (62)

BASERRI-TOPONIMOA

Sabále < Zabale
 Iturtxa < Iturriza
 Artxánda
 Laitóki
 Urtéa
 Artzúbi
 Elórria
 Ugérte < Ugarte

BASERRIKO ETXAGUNA

Sábale < Zabale
 íturtxa < Iturriza
 ártxanda
 láitoki
 úrtea
 ártzubi
 élorria
 úgerte

Presálde	présalđe
Apála	ápala
Arándui	árandui
etab.	etab.

Adibidez:

“Sabále, sábalen ixenean dao eta sábale da etxagune.”

(lit. Zabale, Zabalen izenean dago eta Zabale da etxaguna).

Argituz: “sábale” azentu proparoxitonodun hau, inguruetako baserrikoentzat, “Peru” da. Hau da, baserritarrei euren izenetik deitu beharrean, baserriaren izen berarekin izendatzen dira baina, jakina, azentua aldatuta, ezaugarri bereizlea izanik.

3.5. Toponimoetatik kanpo ere gertatzen da fenomeno hau. Izen-abizen edota ezizenetan adibidez

IZEN-ABIZEN-EZIZEN-HERRIA

baríku
Landájo
lúkíe
Subéro < Zubero
mendíko
uríko
Órosko < Orozko
Durúngo < Durango
Ótzandío < Otxandiano
bískáitarra < bizkaitarra
etab.

PERTSONA

Bárikú
Lándájo
Lúkíe
Súbero < Zubero
Méndiko
Úriko
Órosko < Orozko
Dúrungo < Durango
Ótzandío < Otxandiano
bískaitarra < bízkaitarra (nazionalista)
etab.

3.6. Hitz bakarra konposizioan sartzen denean, paroxitonotik proparoxitono posiziora aldatzen da azentua, bata besteagandik bereizteko

HITZ BAKARRA

ollárra
katúe < katua
mutíle < mutila
txakúrre < txakurra
gixóna < gizona
bedárra
arátxa < (h)aritzá
kirténa
txoríe < txoria

KONPOSATUA

basóllarra
basakátue < basakatua
etzemútile < etxemutilla
arditxákurre < arditxakurra
plasagíxona < plazagizona
albisbédarra < albitzbedarra
San Juan arátxa < (h)aritzá (63)
astakírtena
elestxórie < eleitxoria

portálea
kitárrea
lapíkkoa
errékea
etab.

eléspórtalea < eleizportalea
mosukítárrea
berbalápíkkoa
gesalérrekea (Gezale, top.)
etab.

3.7. Ondorioak

Hizkuntza, fonematik hasi eta goragoko elementuen arteko oposizio sistema bat dugu eta ezaugarri bereizleak beharrezkoak dira gure elkar komunikaziorako.

Ikerketa labur honetan ikusi dugunez, azentu tonikoa ezaugarri bereizlea da mintzaeraren barruko hainbat kasutan.

Nik neure ama-hizkuntzarik harako azterketa aurkezten dut lan honetan baina badakit Zeberion ez eze, beste lurralde askotan ere antzerako fenomenoak gertatuko direna. Beraz, tokian tokiko azterketak egin behar lirateke bide bateratsuak atera eta irakaskuntzan aplikatzeko.

NOTA BIBLIOGRAFIKOAK

- (1) Salaburu, P. in *Hizkuntzaren Teoria eta Baztango Euskalkia: Fonetika eta Fonologia*; 171. or. Jarraian T. Navarro Tomás, SS. 1923, 49 eta 50 or. ahoskatze aldaketak ere aipatzen ditu.
- (2) Urrutia, H. eta bere taldeak, Deustuko Unibertsitateko laborategi fonetikoan, Patxi Etxebarriari neure aurrean egina.
- (3) 1976an hasita daragoiot transkripzio-lanak argitaratzen *Etniker* aldizkarian, hortixik bada fenomeno horren berri.
- (4) Zeberioiko Elbarren, Ugaori deutsalada dago eta erdararako joera handia dago, izan ere, Ugaotik behera erdara nagusitzen ari delako. Ergoien osterahobeto gordea da Arratiarako joeragatik.
- (5) Undurra(ga). Zeberioiko Ergoieneko azkenengotariko auzunea. Kilometro bat gorago Artea-Arratia.
- (6) Ikus grabaketa mapan Undurra eta Uriondoren arteko distantzia. Etxebarria Ayesta, J.M. 1991.
- (7) Uriondo, goietan dago eta baso artean. Oraintsu arte argi-endarrik gabe bizi izan dira. Errepidea egin berri dago. Beraz, hango biztanleek beste batzuk lako joan-etorrikerik ez dute izan eta hortik zaintze hori.
- (8) Deustuko Unibertsitateko Laborategi Fonetikora bertara eraman nuen berriemailea grabazio hobea lortzeko.

- (9) Mitxelena, K. FHV 1961. 62 or.
- (10) Mitxelena, K. op. cit. 62 or.
- (11) Mitxelena, K. op. cit. 50 or.
- (12) Mitxelena, K. op. cit. 67 or.
- (13) Mitxelena, K. op. cit. 73-85 or.
- (14) Mitxelena, K. 1961, FHV IV. kap. 87 or. eta 485.ean garrenean osatua. 1977.
- (15) Mitxelena, K. 1961, FHV IX. kap. 167 or. eta 515.ean osatua. 1977.
- (16) Ikus Etxebarria Ayesta J.M. 1991, azentuaren kapituluko herri-adibideak eta eurei dagozkien espektrogramak.
- (17) “Bereziak” deitura hau, nik neuk asmatua da, bokal silabiko teoriko bi silaba batean egiten direnean adierazteko, hots, sineresi mailan.
- (18) Meillet, A. *Linguistique historique et linguistique générale*. París,1965.
- (19) Ikus Zeberioko triangelu bokalikoa gaztelerazkoarekin konparatua. Etxebarria Ayesta J.M.1991.
- (20) Bokal silabiko bi batean egitean, bata itxia da diptongo balioa hartuz eta hori adierazteko silabaka jarri dira, bai goranzkoetan eta bai beheranzkoetan.
- (21) Mitxelena, K. 1961, 1977. Diptongos. IV. kap.
- (22) Mitxelena, K. 1961, 1977. Diptongos. IV. kap.
- (23) Mitxelena, K. 1961. 1977. Diptongos. IV. kap.
- (24) Ikus Etxebarria Ayesta J.M. 1991.
- (25) Ikus Etxebarria Ayesta J.M. 1991 (275-276-277 or.)
- (26) Ikus Etxebarria Ayesta J.M. 1991 (261-282 or.)
- (27) Ikus Etxebarria Ayesta J.M. 1991ko corpusean datozen euskara biziaren transkripzioak.
- (28) Adibideak ugariak dira baina hona hemen bat edo beste: “ EGON “ hiru eratara entzun daiteke: “egon; eon edo on”. “EGIN” berdin: “egin, ein edo in”. Laburketok multzo fonikoaren arabera egiten dira hiztunaren barbaroaren abiada bitarteko.
- (29) Ikus Etxebarria Ayesta J.M. 1991ko kontsonantismoaren taula, (113 or.)
- (30) Ikus Etxebarria Ayesta J.M. 1991 (261-282 or.)
- (31) Kasu hau abadeari-eta, emandako erantzuna da. Berorikako tratamendua normala zen: “ bai jauna, ez jauna”. Kasu honetan, erantzunean, ergatiboa galdu da baina galderazko esaldia da, ondo uler dadin.

- (32) Herri berbaera bizian ez da erraza eten hori aurkitzea, gehienetan leherkari bat “jan” egiten delako.
- (33) Bokal paragogikoak egiteko joera dago. Adibidez: “ etzerantza, jata, etab.
- (34) Ikus K. Mitxelena: FHV 1977 (343-377 orr)
- (35) Ikus Etxebarria Ayesta J.M. 1991 (VIII. kapitulua).
- (36) Ikus Etxebarria Ayesta J.M.“ Gorbeia inguruko Etno-ipuin eta Esaundak” 1995.
- (37) K. Mitxelenak, kasu honetarako haxe dakar bere FHVko 12.7 artikuluan: “No obstante, también se observa una alternancia sonora/sorda en las formas nominales de algunos verbos antiguos.” Ez du azenturik aipatu ere egiten. Ikus Zeberioko euskara biziaren sonograma eranskinean. (Etxebarria Ayesta, J.M. 1991)
- (38) K. Mitxelena, (FHV 12.15) R.S. 486ko “ jaypar(r)i” hitz konposaturako, “-te” substantibo berbalak egiteko atzizkitik hasten da. Beraz, “jaiote barri>jaioparri>jaiparri”. Baina ez du azenturik aipatzen.
- (39) Aditz honen testigantzarako ikus adibidez: R.S. 155: “yrapazi” Onsa 170: “irapaizteko, irapaizliak”; *Euskal Herriko Hizkuntz Atlasa Antologia*, 1999, Zeberioko informatzailea Pantxike Ellakuria, 13.or. Ikus, gainera, Zeberioko euskara biziaren sonograma eranskinean. (Etxebarria Ayesta, J.M. 1991)
- (40) DRAEn “sapedar” dator. *Labairu Hiztegian* “sapedar, sapabedar” . Arratia Inguruko Hiztegian “sapedar, sapédarra (azentu eta guzti) “
- (41) “Ibilte bide”-tik baletor, ikus 2.6.3. Ikus Zeberioko euskara biziaren sonograma eranskinean. (Etxebarria Ayesta, J.M.1991).
- (42) Batetik etorri zein bestetik etorri, ikus FHV 12.15, gorketa, azentu tonikoaren aurrean gertatzen da. “ eskonpárrí ”-rekin beste hainbeste.
- (43) *Su* nahiz *sutetik* etor daiteke. Argibide gehiago ematearren, Zeberioko euskarán, su=fuego; surte= fuego; sute=(sute)=cocina.
- (44) Ikus Etxebarria Ayesta J.M. 1995: “Itargia, Eguzkia eta Mundua” ipuina, 99 or.
- (45) Ikus Etxebarria Ayesta J.M: 1991. Sonogramen eranskina.
- (46) Ikus Etxebarria Ayesta, J.M. 2001. Enseiukarrean 15. zk. “Azentuaren eragina kontsonanteen gortzean”.
- (47) Hitzunon artean, hizkuntzaren ekonomia, eufonia eta belaunaldien arteko transmisio ohitura bitarteko, laburdura ugari egiten da hitzak edo multzo fonikoak ahoskatzerakoan.
- (48) F. Lazaro Carreter-ek, Bally aipatuz, gehiago zehazten du alor hau, homonimo absolutuak eta partzialak aipatuz. T. Lewandowskik, homonimia eta polisemiaren arteko muga estua ezin jarri deitekeela dio.
- (49) Ikus Veikko Väänänen. *Introducción al Latín Vulgar*-eko 150 art. (Gredos 1968)

- (50) Gaztelera, ingelesa eta frantseseko adibideak, T. Lewandowskiren *Diccionario de Lingüística*-tik hartu dira.
- (51) Artikulu mugatzailearen aurrean “i” organikoa dagoenean, “-ia” daukagu eta “-ea > ia” itxidurazkoarengandik bereizteko, yod antihiatika bat sortzen da. Fenomeno konstantea da lurralde batzuetan. Lehenago, “w”-rekin beste hainbeste gertatzen zen, “-u” organikoa eta “-a” artikuluaeren artean “-b-” epentesia sortuz. Adibidez: buruba, eskuba etab., baina “-oa > -ua” itxidurazkoarekin ez. Adibidez: osoa > osua; besoa > besua etab.
- (52) Fenomeno hau ez da Zeberiokoa bakarrik. Nik neuk neure jaioterriko testigantza bakarrik ematen dut eredu bezala hartzeko, haragoan ere beste hainbeste egin asmoz.
- (53) Ikus Etxebarria Ayesta J.M. 1991. “Azentoaren kapituloa”.
- (54) J.I. Hualdek ere aipatu aipatzen du fenomeno hau, bere *Euskararen Azentuerak* liburuko 2.10 puntuan.
- (55) Iraganeko “-n” marka galdu egiten da jarraian zerbait erantsiz gero. Jatorrizko homonimoari, menpeko beste ezaugarri bat jarrita ere, azentua berdin.
- (56) Aditz nagusiaren azentua paroxitonoa zein proparoxitonoa izan, menpekoarena oxitonoa da.
- (57) Perpau substantiboaren artean, hau, zehar-galdera litzateke.
- (58) Ikus K. Mitxelena. FHV 5.3 puntua “-aa” bokal geminatu homorganen adibide gehiago.
- (59) Hitz hau, bizirik daukagu Zeberion (inguruetan ere bai), baina esanahiaren aldetik “apur bat”, “zeozer” zentzuarekin. R.S-ean ere zentzu hau dager. FHVn “arean” = de allí.
- (60) Ikus Etxebarria Ayesta J.M. 1991. “Azentoaren kapituloa”.
- (61) Kasu honetan, homonimoa erakuslea da; “ona”rena denean, azentuz gain, bokala ere aldatzen da, hots, “onána” < lit. onarena.
- (62) Ikus Etxebarria Ayesta J.M. 1991. “Azentoaren kapituloa”.
- (63) S. Juanetako usadio bat da. Etimologiaz, haritz-adar edo landare bat litzateke, baina normalean, lizar adar edo landare bat jartzen da etxeke balkoi edo atarian, lore, galburu... eta gurutze bat ere jarriaz.
- (64) Liburu osoan zehar agertzen diren bertso, koplak eta kantuetan, ETNOTESTU-zutabearen, entzundakoa transkribatu da eta BERTSIO ETIMOLOGIKO-zutabearen grafia aldaketa batzuk baino ez dira egin, beti ere, bertso, koplak eta kantuen neurria, errima etab. errespetatuz.

4. TAULA FONOLOGIKO-FONETIKOA (IPA)

KONTSONANTEAK: FONEMAK ETA ALOFONOAK

		AHOSKATZE GUNEA																
		Ezpainetako		Ezpain-hortzetako		Hortzetako		Laminare		Bizkar-hobietako		Goi-hobietako		Sabaiaurreko eta Sabaiko		Beloko		
A H O S K A T Z E M O D U A	Herskaria	p	b			t	d							c	ç	k	g	
	Sudurkaria		m		ɱ		ɲ		ɳ				n		ɲ		ŋ	
	Dardarkari bakuna												r					
	Dardarkari anizkuna												r					
	Frikaria			f								š	ž	ʃ	ʒ	x		
	Afrikaria									ts				tʃ				
	Albokaria						ɭ		ɮ				ɬ		ʎ			
	Hurbilkaria		β				ø						ɹ				ʁ	
	(-) ahoskabea (+) ahostuna		-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+

(Oharra: Gaur egun aldaketa batzuk gomendatzen dira fonetisten artean. Esaterako: Laminare > Laminarra; Goi-hobietako > Albeolarra; Beloko > Belarra)

5. HERRI-EUSKARATIK EUSKARA BATURA

Hizkuntzalaritzari ekarria

Gaur egun, euskara estandarra darabilgu baina herri-euskara bizirik daukagu bere aberastasunean. Euskara aberats horri ezin diogu *tabula rasarik* egin. Euskararen leku-denborak kontuan hartu behar dira eta guganaino heldu dena etorkizunera bideratu euskara batuaren aberasbidean.

Esandakoa arrazoitzeko, aiko hemen herri-esaunda horren hasierako lagin bat bost bertsiotan, fonetikoaren barne. “Batu” aditzak, “batu”, esan nahi du eta ez “aldatu edo baztertu”, eta okerrago oraindik, euskalki bateko hitz bat ez ezagutzea edo eta ezagututa ere ez erabiltzea ez da “batua”-ren bide zuzena. Zuberoak duena Zeberioi ez badu, hartu egin behar du, eta Zeberioi duena Zuberoak ez badu, beste hainbeste “batua” aberasteko.

BOST BERTSIOTAN ZEHAZTUZ. BERTSIO FONETIKOTIK EUSKARA BATURA

Mari, Anboton eta Supelegorren				
1)BERTSIO FONETIKOA (IPA) [Ajitgamamari sari ðaukotsjet entsuŋde ori ambotoko ʒeno- reŋ koŋtu ori. eðonoŋko koŋtue iŋimbe. gure ʒarak ee... olango gauŋa aŋko koŋtetoŋk- wueŋam batezbe neywiŋguruen ambeŋuen oŋuem bernutsik eta eŋku kiputwe perotan otengin- tseganean ʒein otsatrayau]	2)ETNOTES- TUA “Aititeamamari sarri daukotziet entzunde ori Anbotoko Señorean kontu ori. Edonosko kontue ixin be. Gure sarrak ee... olango gauŋa asko kontetos- kuesan bates be negu inguruen an besuen obuena bernutzik eta esku kiputue(k)p(b)er otan oten gintze- sanean sein otza(k)tragau”.	3)BERTSIO ETIMOLO- GIKOA Aititeamamari sarri deukotset entzunda ori Anbotoko Señorearen kontu ori. Edonozko kontua izan be. Gure zaarrak e olango gauza asko kontetan euskuezan batez be negu inguruan an besuaren oboan bernutsik eta esku kiputuak berotuten egoten gintzazanean zein otzak traga- du.	4)BIZKAIERA LITERA- RIOA Aitite-amamei sarri deukotset entzunda hori Anbotoko Señorearen kontu hori. Edonoizko kontua izan be. Gure zaharrek e holango gauza asko kontetan euskuezan batez be negu inguruan han behesuaren oboan bernutsik eta esku kipu- tuak berotuten egoten gintzaza- nean zein hotzak tragatu.	5)EUSKARA BATUA Aitite-amamei sarri deukotset entzunda hori Anbotoko Señorearen kontu hori. Edonoizko kontua izan be. Gure zaharrek e hola- ko gauza asko kontetan zizki- guten batez ere negu inguruan han behesuaren oboan bernutsik eta esku kipu- tuak berotzen egoten ginenean zein hotzak tra- gatu.

(Berriemailea: **Juan Solatxi Emaldi**. Zeberioiko ergoienekoa, Etxebarri auzokoa. Baserritarra baina fabrikara beharrean ibilia. 1986an 72 urte) (Oharra: Ipuin-esaunda hau, beste asko bezala, 1995ean, *Gorbeia inguruko Etno-Ipuin eta Esaundak* nire liburu argitaratu eta geroago transkribatutakoa da artxiboan ditudan zintetarik eta Etniker 15.ean argitaratua. Ikus etnotestu osoa 7.2 zenbakian, 131. orrialdean.)

